Del D.or D.n Juan Vegánez

OECONOM
BIBLIORVM,
SIVE
PARTITIONVM THEOLOGICARVM LIBRI QVINQVE: QVIBVS

SACRAE SCRIPTVRAE DISPOSITIO, SEV ARTIFICIVM ET VIS atque ratio, in tabulis velut ad viuum exprimitur, & ità ob oculos ponitur, vt non modò absolutissimam complectantur vniuersę Theologię SVMMAM atque Methodum, sed Commentarij etiam vice haberi queant.

OPVS MAGNO STVDIO ET LABORE CONGESTVM, ET AD SOLIDAM DIVI*narum literarũ cognitionem, artemq́, cælestis philosophiæ rectè perdiscendam accommodatissimũ: Quod non iniuria quis vel aureã Catenam, vel Clauem dicat totius doctrinæ Christianæ.*

AVTHORE

D. GEORGIO EDERO I.C. FRISING. DIVORVM IMPP. FERDINANDI Augustissimę memorię I. & nunc Cęsaris Maximiliani II. Consiliario Aulico Imperiali.

HIS ADIECIMVS ETIAM, CVM PROPTER ARGVMENTI SIMILITVDINEM, *tum vt studiosus Lector, quis sacræ scripturæ sit vsus, viuum habeat exemplar, Partitiones* CATECHISMI *Catholici Tridentini, eodem D.* GEORGIO EDERO *authore.*

no bene q corregir.
Expurg.do anni 1632

CVM Indicibus duobus, nunc primùm additis: altero in Oeconomiam Bibliorum, altero verò in Partitiones Catechismi Catholici Tridentini.

COLONIAE AGRIPPINAE

Apud Geruuinum Calenium, & hęredes Iohannis Quentelij, Anno M. D. LXXI.

Cum gratia & Priuilegio Imperiali in decennium.

...S PAPA · V.

DILECTO FILIO GEORGIO EDERO
Iur. Vtriusque Doctori, Cęsareę Maiestatis Consiliario.

Dilecte fili, salutem ac apostolicam benedictionem. Librum tuum, cuius est titulus Oeconomia Bibliorum siue Partitionum Theologicarum, quem tu nobis, & charissimo in Christo filio nostro Maximiliano in Imperatorem electo nuncupâsti, cùm primùm nobis datus est, & suscepimus libenter, & libentiùs etiam lecturi fuimus, si per occupationes nostras, quibus in hoc onere Apostolicæ seruitutis nobis imposito, multis vndiquè vrgentibus distinemur, illum priùs legere licuisset: à quibus occupationibus in his natalitijs Domini nostri diebus festis, cùm ideò paulominùs premeremur, quia celebrandæ tantæ festiuitatis causa, aliqua negociorum intermißione vti volebamus, nacti sumus tempus legendo tuo libro aliquandò magìs idoneum: eius sanè lectione, quãtum in tantis angustijs temporis licuit, in Domino delectati sumus, operamque tuam benè positam iudicauimus, tuumque pro fide Catholica zelum, deuotionemq; in Domino commendauimus, quòd in ista scilicet prouincia, in qua tantoperè ab hæreticis Romana oppugnatur ecclesia, religionis Catholicæ causa suscepta, ea scripseris, quæ non solùm propter doctrinæ Christianæ summam, in quadam quasi tabula ante lectorum oculos propositam, Catholicis prodesse possunt, sed etiam quibus propter hæreticorum fallacias locis suis aptè detectas, illi ipsi hæretici, si modò velint, neque per eos steterit, fidei Catholicæ veritatem agnoscere, atque ad sanctæ matris ecclesiæ gremium redire valeant. Illud verò nullo modo, dilecte fili, credere debuisti, aut debes, laborem atque operam qualemcunque tuam nobis minùs gratam, acceptamq; fuisse, propter eà quòd propter occupationes nostras seriùs tibi à nobis aliquid de tuo libro significatum sit. nos enim cùm omnes, qui vbiquè terrarum sunt, Catholicos doctosque viros paterna dilectione prosequimur, quemadmodùm ipsa à nobis communis patris suscepta persona postulare videtur, tum teipsum inter eos & amamus vehementer, & laudamus, & quanquàm vt in eadem fidei Catholicæ defensionis perseuerantia constanter maneas, bonamque illam tuam voluntatem erga sanctam hanc sedẽ conserues, de qua ad nos dilectus filius noster Ioannes Franciscus Cardinalis Commendonius legatus noster scripsit, proptereà hortandus non videaris, quòd huius tam Catholici libri editione, fidem ei tuam quasi quibusdam vadibus datis obstrinxeris: tamen, vt eundem pietatis, deuotionisque zelum non solùm retinere atque augere ipse velis, sed etiam vt eos, qui à veritate aberrârunt, quantùm per te fieri potest, ad lucem è tenebris reuocare studeas, magnoperè te in Domino hortamur: daturi quoquè operam, vt tuos istos vtiles labores aliqua ratione remuneremur. Quod verò ad eas pertinet laudes, quibus nos in tua nuncupatoria epistola affecisti, cuperemus nos quidem talem esse, qualem nos descripsisti, bonam tamen nobis adesse voluntatem agnoscimus. Sed hanc quoquè à Deo nos accepisse intelligimus, qua quidem bona impulsi voluntate, pro sanctißima Dei, atque omnium Christi fidelium matre ecclesia non modò nullos labores, solicitudines, vigiliasque recusamus, sed si occasio tulerit, sanguinem ipsum profundere parati sumus. Tibi verò, pro tuo isto diuini honoris zelo, charitatis nostræ signa quæcunque cum Deo poterimus, libẽter semper impertiemur. Datum Romæ apud sanctum Petrum sub annulo Piscatoris, die secundo Ianuarij M.D.LXVIIII. Pontificatûs nostri Anno Tertio.

T. Aldobrandinus.

SVMMIS CHRISTIANAE REIP. MONARCHIS ET PRINCIPIBVS, SANCTISSIMO ET BEATISSIMO PATRI AC D. N. DOMINO PIO V. PONTIFICI MAXIMO:

CATHOLICO INPRIMIS, EIDEMQVE POTENTISSIMO PRINCIPI AC D. DOMINO MAXIMILIANO II. *Romanorum Imperatori &c. Hungariæ Bohemiæq; Regi &c. Archiduci Austriæ &c. Veræ auitæq; Religionis Protectori &c. Dominis suis clementissimis,*

SALVTEM ET FELICITATEM IN CHRISTO IESV PRECATVR IMMORTALEM.

VOD APVD PLEROSQVE OMNES, QVI Lucubrationes suas sub Principis alicuius viri nomine & patrocinio in lucem edere studēt, in solenni more positum videmus, vt tam scriptionis, quàm dedicationis suæ causas diligenter exponant, Beatissime PATER, IMPERATOR inuictissime, id mihi rem neque tritam, neque vulgarem adgressuro, sed scripturæ Diuinæ methodum quādam, sub vestra potissimùm tutela edituro, nulla ratione aut pretermittendum aut dissimulandum esse sentio. Nam etsi de innata illa & apud omnes peruulgata SANCTITATIS ac MAIESTATIS vestræ clementia & humanitate liberaliter mihi pollicear omnia, quæ ab optimis & prudentissimis Principibus fideli subdito sunt expectanda, nec in re per se honesta opùs longa sit excusatione: ex eo tamen quod alijs, qui me multis nominibus antecellunt, in pari studio plerunquè accidere solet, vt in hominum linguas reprehensionesque incurrant, facilè animaduerto, non defuturos qui laborem hunc meum, quantunuìs candidè susceptum, citiùs etiam sibi carpendum sumant, quàm vel vtcunquè cognôrint. Alijs enim hæc opera mea ideò fortasśis videbitur superuacanea, quòd faciendi plures libros nullus sit finis, & dum ad scribendum nimia facilitate ac temeritate plerique proruunt, nihil ferè effecerint aliud, nisì quòd fidei Catholicæ dogmata non pauca, etiam incertiora apud multos sint reddita, quàm aliâs ferè vllo vnquàm fuerint tempore: Nonnulli etiam indignum esse clamitabunt, res Diuinas ab alijs tractari, quàm ab ipsis sacræ Theologiæ professoribus, nec me hominem aulicum, Iuris titulotenùs consultum, & iam per annos viginti versatum in foro, falcem meam in segetem alienam mittere debuisse. Alij demùm, quibus nisì quod ipsi fecerint, placet nihil, suspicabuntur nescio quid, cur hoc opus non vni, nec alijs quàm vobis supremis

Reipub.Christianæ Monarchis nuncupare voluerim. Quæ cogitatio cùm multos exagitare, & me non improbis tantùm odiosum, sed apud alios etiam temeritatis reum efficere possit: equidem iuxta pręclaram D. Petri sententiam, illis omnibus, quantùm in me situm est, paratus sum eius, quę in me est, spei simplicem quidem, at puram tamen atque veram reddere rationem. Nam primùm si quis sapientis verba, quibus studium plures scribendi libros, inter cæteras vanitatum numerat vanitates, accuratiùs expendat: facilè intelliget, eum neque salutarem fidei doctrinam, neque necessariam veritatis defensionem vnquàm aut vetare, aut repræhendere, sed inutiles & noxias tantùm contentiones, & quiduis conscribendi libidinem, castigare atque coërcere voluisse. Deindè si temporum quoquè aliqua est habenda ratio, tria fortassis assignari queant, quibus Ecclesia librorum copia aut carere potuisse, aut non vsqueadeò indiguisse videatur: Vnum, quo hominum tanta fuit pietas, vt per se quisq; sibi quod fieri vellet, id ipse etiam pręstaret alijs: Alterum, quo multitudinis credentium cor vnũ & anima erat vna in Domino: Tertium, quo apud omnes sua cõstabat sacrę scripturę authoritas, eiusque vigebat sana & catholica interpretatio. Quòd si inter nos quoquè eadem esset in fide vnitas, in moribus pietas, & in doctrina integritas: supersedendum certè à tot scribendis libris potiùs videbatur, quàm vt vel margaritę mitterentur ante porcos, vel malesana & importuna alioquì ingenia, ad nouos subindè furores concitarentur: Præsertim cùm tot iam antè sanctorum Patrum pręclara egregiaque de rebus ad salutem necessarijs extent monumenta, vt nihil penè dici possit ampliùs, quod non sit dictum priùs. Verùm cùm longè alia nunc sint tempora, alij mores & studia planè diuersa, nunquàm propè Ecclesia Catholica doctorum hominum ingenijs, opera, industria perindè atquè nunc in tanta rerum omnium perturbatione, indiguisse videtur. Porrò si roget aliquis, quę illa tanta sit scribendi necessitas, cùm D. Paulo teste, oporteat esse hæreses, nec vlla fuerit ætas, quæ non aliquid semper tulerit mali: is mihi perpẽdat, quęso, quàm multę, quàm varię, quàm perniciosæ extremis hisce temporibus in Ecclesia Dei grassentur sectę, quę in tot tamque diuersas dissectæ sunt particulas, vt de grauissimis etiam Christianæ religionis capitibus tot penè sententiæ sint, quot non modò prouincię aut vrbes, sed quot omninò sunt tecta, & quot propemodùm sunt homines. Nullius autem secta tam vel impia est, vel absurda & ab omni ratione aliena, quam non illius studiosi pro se quisque incredibili tutentur peruicacia. Quàm verò facinus hoc fuerit indignum, dum aduersarij tot furiosis clamoribus, tot exitiosis scriptionibus, tot abominãdis erroribus totum implent orbem terrarum, nos intereà oscitabundos ad impias quasque blasphemias reticere, ac tacendo tantùm non victos illis dédere, illorumque impietati non solùm non ire obuiàm, sed propè etiam concessisse videri? cùm potiùs in contrarium nitendum esse, vt confundantur & erubescant, qui dicunt nobis, Eugè eugè, vbì est Deus eorum, ipse nos moneat Christus. Neque enim mysterio caret singulari, quòd is in monte Oliueti, Iuda proditore

cum

dormientes reprehendit.

cum armata furiosorum hominum turba, ipsi pessima queque machinante, tam acriter discipulos dormientes à somno excitauit. Ea enim re proculdubiò nos docere voluit, æquum non esse, vt sectarum authoribus studijs tam improbis in Ecclesiæ perniciem inhiantibus, in vtramuis aurem dormiant illi, qui Christi fideles & dici velint & haberi. Oportet quidem esse hereses, vt qui probati sunt, manifesti fiant in nobis, quemadmodùm necessè est vt veniant scandala: at nihilominùs committendum non est, vt nostra ignauia & negligentia increscant, sed summoperè connitendum est, vt modis omnibus hæreses extirpentur. Auferte malum ex vobisipsis, ait Apostolus: & in Apocalypsi angelus Pergami ecclesiæ à Deo reprehenditur, quòd tolerârit apud se Nicolaitas hæreticos, quos profligatos oportuit: itemque angelus Thyatiræ ecclesiæ, quòd permiserit mulierem Iezabel, quæ se prophetissam diceret, docere & seducere seruos Dei. Etsi verò pia mater Ecclesia suos semper habuerit aduersarios, fuit tamen id non rarò eo tolerabilius, quòd ei cum vno aut altero plerunquè homine vesano esset negocium, cuius conatus quantunuìs improbi, vsqueadeò nihil obfuerunt vniuersitati, vt ipsa Ecclesia Catholica velutì lilium inter spinas, eo & speciosior & augustior existeret semper, quo esset infestiùs & impotentiùs oppugnata. Hoc autem infelici seculo non tantùm innumerę grassantur sectæ, neque solùm quotquot vlla fuerunt tempestate hæreses iam olìm damnatæ, turmatìm omnes velutì ab Orco reuocatæ sunt, sed quotidiè nouæ sparguntur blasphemiæ & errores prophani. Cogimur hodiè non alio quàm sacrosancti Euágelij loco habere, quod palàm docetur, Fidem amitti per quodlibet peccatum mortale, Deum peccati esse authorē: Opera nostra ad salutem nobis plùs obesse, quàm cōducere: iustū in omni opere bono peccare: Adulterium Dauidis, æquè opus Dei esse, àc conuersionem Pauli: Nullum esse peccatum mortale, nisì solam incredulitatem: Sacramenta non conferre gratiam, Missam cultum esse idololatricū: Christum in cruce desperâsse, ac ob id esse damnatum: Ordinem Ecclesiasticū, Antichristi esse regnum: & principes Catholicos, idolorum cultores. Quę quidem omnia à nouis noui euangelij præconibus non impunè tantùm, sed magno etiam multorum applausu hodiè pro puro puto Dei verbo miseris obtruduntur. Omitto hìc & prudens sciensque prætereo alia monstra penè innumera, quæ inter pios ne quidem nominari conueniat. Sed inquiet aliquis, Quis te horum constituit iudicem? aut quis tibi hanc fecit alios damnandi potestatem? Ego verò nullas iudicis mihi sumo partes, sed iudicant illos ipsa scripta diuina, iudicant sacri Apostolorum Canones, iudicant Oecumenica sanctorum Patrum concilia, ac vniuersa iudicat Ecclesia: quam dum illi temerè negligunt atque contemnunt, ab ipsius præpotentis Christi se disiungunt corpore, & à propria damnantur conscientia. Quanuìs autē vnus idemq; semper hæreticis omnibus propositus hic sit scopus, vt orthodoxam Romanæ & Catholicæ Ecclesiæ fidem & vnitatem penitùs extinctam & dissipatam velint, fraudes tamen & machinæ, quibus illi, quantùm in se est, id efficere conātur, mille inter se modis differunt.

 ferunt.

ferunt. Nullorum verò impudentia & improbitas fuit minùs tolerabilis, quàm illorum, qui Ecclesiæ Romanæ & scripturam sacram ipsam, & germanam eius interpretationem, fraudulenter è manibus excutere conantur. Quorum alij libros aliquot scripturæ Diuinæ à sacro excludunt Canone: Quidam falsas obtrudunt versiones, ex quibus suas instruunt hęreses, & impia fulciunt dogmata: Multi scripturam totam frustatìm in mutilatas discerpunt sententias, quas nomine specioso Locos vocant Communes: quibus nouas indunt appellationes, anteà neq; in templis, neque in scholis vspiàm auditas. Plerique ius sibi sacras interpretandi literas pro sua libidine violenter vsurpant, quæ potestas semper vnius fuit Ecclesiæ Catholicæ, cuius doctor & magister est Spiritussanctus. Patrum deniquè scripta hi omnes, qui se nouos appellant Euangelicos, sic lacerant atque deprauant, vt nullus ferè bonus sit author, quem non prophanis & impuris manibus suis contaminârint atque corruperint. Quibus artibus effectum est sanè, vt recepta hactenùs sacrorum Bibliorũ translatio, multis in locis iamdudùm explosa, & sanctorum patrum doctissimi commẽtarij exulare iussi sint: horum verò loco impię quotidiè spargãtur nugę & blasphemię, quas nusquàm nõ pro vero venditant Euangelio, idque adeò impudenter, vt illorum ex numero quidam deploratæ cęcitatis & amentiæ, non sit veritus palàm scribere, ad eruditionem spiritualem, & sapientiam illam Ecclesiæ peculiarem, & mundo ignotam, de gratia Christi & iustitia fidei rectè intelligendam, longè plùs conducere vnicum Luteri in Epistolam ad Galatas Commentarium, quàm omnia Hieronymi, Basilij, Cyrilli, Origenis, Nazianzeni, Epiphanij, Hilarij & plerorunque Patrum opera in vnum conflata. Mirum est profectò, cur eundem ipsum, quem iamdudùm inter se alij Eliam, alij Ioannem Baptistam, alij Euangelistam, alij Prophetam, alij plus quàm Prophetam, virũ DEI, & sanctum dicere non dubitârunt, tandèm non etiam ipsis præferant Euangelistis & Apostolis, cùm is, dum viueret, doctrinam suam ne ab angelis quidem voluërit iudicari, persuadere nimirùm hominibus volens, carnalia sua dogmata esse supra angelos, supra Ecclesiam, & tantùm non supra scripturam ipsam, immò id solum habẽdum pro Euangelio, quod is sibi Euangelium somniâsset furore suo plùs quàm satanico. Atque hinc sanè stupenda & execrabilis illa in ipsum Spiritum sanctum profecta est blasphemia, qua turpissimè sibi mentita est profligata iniquitas, Euangelium verum hactenùs semper sub scamnis delituisse, at nũc demùm ab ipsis in lucem esse prolatum atque restitutum. Nam primùm, qd obsecro tandèm est, si non hæc est blasphemia insignis, superiorum ætatum Ecclesiæ hanc inexpiabilem inurere notam, quòd illa nunquàm verum habuerit DEI verbum? Deindè cùm eadem ipsa Ecclesia pro syncero DEI verbo sacra semper venerata sit Biblia, quid hoc aliud est dicere, quàm in Biblijs nõ contineri purum putum Dei verbum? Quasi verò vanus aut fallax fuerit Christus, quãdò se discipulis suis spiritũ sanctum missurum promisit, qui eos doceret omnem veritatẽ: aut quasi ipsa Ecclesia, quam suo proprio acquisiuit sanguine, à CHRISTO Domino

& spon-

& ſponſo ſuo aut deſerta fuerit aut illuſa, aut quaſi denique Maiores noſtri quotquot ab Apoſtolorum temporibus hactenùs extitère, nunquàm veram tenuerint fidem aut religionem. Qua quidem in ſanctiſſimos Maiores noſtros & omnium ſeculorum Chriſtianos homines intolerãda prorsùs contumelia nihil neque atrocius dici, neque indignius fingi potuit vel excogitari. Iam verò & ſi modis omnibus deteſtanda ſit hæc tanta, tamque immanis dementia, multo tamen magìs illud dolendum eſt atque miſerandum, quòd mala iam graſſantia non pauci aut diſſimulare, aut certè nõ ſentire videantur, quod non leue quidem extremæ ac penè deſperatæ miſeriæ & infelicitatis noſtræ eſt argumentum. Nam quandò ægrotum aliquem ea vis morbi occupat, vt iam ipſe ægritudinem non ſentiat ſuam, id medici plerunquè certiſſimum volunt eſſe mortis imminentis indicium atque ſignum. Cùm itaque abominatio illa, quam Saluator noſter tandèm venturam eſſe prædixit, vt vbì ipſe in hunc redierit mundum, vix aliquam reperturus ſit fidem, iam nunc præ foribus eſſe conſpiciatur, ac tanta vbiquè ferè ſit confuſio, vt ſi fieri poſſit, ipſi etiam ſeducãtur electi, ſatìs (opinor) patebit cuiuis, nos iam in ea incidiſſe tempora, in quibus neceſſitate ac vi quadam impelli videamur, vt quiſquis ſaluam & integram velit religionem Chriſtianam, ſtultis quidem, vt ait Sapiens, iuxta ſtultitiam, improbis verò ſecundùm malitiam ſuam reſpondeat, & Eccleſiæ Catholicæ vnitatem, tot miſeris laceratam modis, quacunque poteſt ratione tueatur. Sed perget Momus: Quorsùm iſta, quæſo? quid ſibi tam longa vult querela? aut quod tu hoc opere malis iſtis om̃ibus adfers *remedium?* Dicam ſanè, & breuiter dicam. Proxima eſt atque *efficaciſſima* ad reſipiſcentiam via, redire vndè fueris digreſſus. Hæc enim dicit, qui tenet ſeptem ſtellas in dextera ſua, qui ambulat in medio ſeptem candelabrorum aureorum: Habeo aduersùm te pauca, quòd charitatem tuam primam reliquiſti: Memor eſto itaque vndè excideris, & age pœnitentiam, & prima opera fac. Certus eſt in Eccleſia Catholica ſcripturæ diuinæ Canon, & genuina ſemper fuit eiuſdem interpretatio. Quin & regula rectæ interpretationis certa fuit ſemper & indubitata, magiſterium videlicet Spiritûs Sancti, qui nec falli, nec fallere poteſt vnquàm. Dum Maiores noſtri ſacrum hunc amplexi ſunt Canonem, quàm diù Patrum inhæſère veſtigijs, & in illis permanſère Traditionibus, quas ordinaria ſucceſſione ab ipſis acceperãt Apoſtolis, tam diù etiam ſana & integra fuit fidei doctrina. Sed poſtquàm homines importuni & in res nouas auidi, ipſos fontes deſerere, priuataſque opiniones ſuas ſectari cœperũt: ex vno mox in alium deuoluti errorem, in eum tandèm inciderunt labyrinthum, ex quo ſe facilè extricare non poſſunt. Nec illis remedium aliud etiamnùm relictum video vllum, quàm vt hac grauiſſima angeli cæleſtis admonitione excitati, diligenter aduertant vndè exciderint, & prima faciant opera: hoc eſt, vt relictis ſuis adinuentionibus, ad fontes, ad ſacroſancta videlicet redeant Biblia, & in approbatis ſanctorum Patrum acquieſcant ſententijs & interpretationibus. Ad quam rem ego has collegi rerum in ſacris Biblijs compræhenſarum Partitiones:

Quibus

Quibus diuinæ ſcripturæ diſpoſitio & veluti ſumma quædã in tabulis exprimitur, & ob oculos ponitur, vt non modò illius ſcripturæ ſuam quandam peculiarẽ methodum complectantur, ſed in non paucis etiam commentarij vice haberi queant. Nec eſt quòd librorum aliquis mihi obijciat multitudinem: Quo enim plures extant in ſacras Literas Cõmentarij, quibus legentium animos fortaſsè diſtrahi, atque memoriæ vigorem tanta rerum copia debilitari poſſe exiſtimant, eo magìs neceſſaria hæc noſtra iudicari debet Oeconomia, cuius ille non poſtremus ſcopus eſt, vt quæ diſiuncta videntur & propè infinita, in pauca & certa redigantur capita. Videmus enim hac tempeſtate, à ſacrorum librorum lectiõe plurimos, vel hoc potiſsimùm nomine deterreri, quòd inter tot egregios, immò præclaros ac Diuinos commentarios, vix vllus tamen extet liber, quantùm quidem ego aduertere potui, qui totius ſcripturę ſummam quãdam & methodum per ſingulas partes, perpetuo quodam ductu, atq; vno in corpore, ad oculum quaſi oſtenderet ac repræſentaret. Cuius rei cauſa & me aliquandiù ab his ſtudijs remoratum fuiſſe, diffiteri non poſſum. Atque hoc illud eſt, quod olìm optimos mouit principes, quandò iam eò vſque multorũ progreſſa erat quiduis ſcribendi & commentandi licentia, vt eſſet quaſi infinita librorum moles, publico vt cauerent edicto, nè quis porrò vllos ſacras in leges ſcriberet commentarios, niſì vel notas, aut breuia quædam paratitla, quæ ſummatìm rerum inprimìs neceſſariarum capita tantùm præcipua, veluti ſedes ac genera cauſarum, perſtringerent, eorumque cùm ordinem, tum continuationes exprimerent. A quibus præceptis cùm me in hoc opere toto, quàm fieri potuit, minimùm diſceſſiſſe ſperem, eſt quod mihi pollicear, fore vt ſi quandò ſimilis cautio, etiam in Diuinis exponendis Literis videatur adhibenda, nè quis poſthàc ſuperfluos ſcribat cõmentarios, hęc ipſa Oeconomia, quæ eiuſmodi continet rerum ſacrarum, hoc eſt, titulorũ ſiue Locorũ Communium, quaſi paratitla, nihilominùs & in ſcholis, & in templis ſuum habitura ſit locum,ità ſanè, vt hic liber vnus haud ſecùs atquè directorium quoddam, multorum vice commodè legi poſſit & haberi. Quòd ſi cui hæc opera mea non adeò p̃ſtans videbitur aut magnifica, quàm ipſius argumenti tam pręclari poſtulat ratio atque dignitas, mihi ſat erit, quòd inutilis nulli, multis verò etiam cõmoda & opportuna eſſe queat. Ac vt nulla mihi pro his laboribus alia debeatur gratia, id ſaltem ſperare licebit, neminem futurum neque tam iniquum rerum ęſtimatorem, nec vſqueadeò ab omni humanitate alienum, qui non vel tantum mihi concedat, me propter hoc tam pium Eccleſiæ iuuandę ſtudium, nullius viri boni dignum eſſe inuidia, vt qui neminem ſuo honore defraudare, omnibus autem quantùm in me fuit, prodeſſe voluërim. Atq; hactenùs quidem illis primùm, qui mihi librorũ ſcribendorum licentiam obijcere poterant, abundè ſatisfactũ eſſe puto. Longè minùs verò negocij nobis erit cum illis, qui res ad fidem & religionẽ pertinentes, non niſì à Theologis rerũ ſacrarum peritis, tractari volunt. A quibus ego vſq; adeò nihil diſſentio, vt idem affirmauerim ſemper, quod illi ſentire videntur, immò
quod

quod sanctissimi Patres, & maximè D. sensit Hieronymus, cuius grauissima extat ea de re querela: Quod medicorum est, inquit, Promittũt medici, tractant fabrilia fabri. Sola scripturarũ ars est, quam sibi passim omnes vendicãt. Sic etiã illis haud facilè me opposuero, qui rerũ theologicarũ tractationem, Aulicis hominibus non admodùm conuenire autumant. Quin illud etiam addere ausim, Religionis causam tum quidẽ non potuisse non miseram & calamitosam videri, quandò ea temerè in forum contentiosum protrudi, & à leguleijs quibusdam in disceptationem & controuersiã vocari cœpit. Sed hæc tum demùm videntur habere rationem, quotiès homines rerum diuinarum imperiti, propria authoritate seu potiùs temeritate quadam, non verentur noua & perniciosa subindè cudere dogmata. Cæterùm si quis ea, quæ certam ac firmam semper habuerunt interpretationem, vel sanctorum Patrum atque Conciliorum authoritate certa tueri, vel in ordinem & Methodum quandam redigere studeat, id à nullius vel mediocriter docti ac pij viri, nedùm Iuris periti, officio prorsùs alienum vel etiam absurdum esse puto: maximè cùm tanta sit harum facultatũ coniunctio, sacræ, inquam, Theologiæ & saluberrimæ Iuris prudentiæ, eius præsertim, quæ à Christianæ disciplinæ regula, & piè ac religiosè viuendi ratione, Ius dicitur Põtificium siue Canonicum, vt neutrius cognitio perfecta sine alterius ope adquiri posse videatur. Quo quidem nomine, multi insignes & præstantes viri, qui cum Iuris cognitione etiam rerum diuinarum coniunxerunt inuestigationem, præclarè ferè semper de Ecclesia sunt meriti: id quod doctissima illorum post se relicta testantur scripta, & perpetua ingeniorum monimenta. Ego certè, vt citra inuidiam quod res est fatear, priùs Theologiæ quàm Iuris prudentiæ operã dare cœpi, ac licèt consilium hoc paulò pòst, casu nescio quo mutare fuerim coactus, nunquàm tamen in totum diuina deserui studia, sed sacra semper anteposui prophanis: in reliquis studijs non alio vnquàm versatus sum animo, quàm vt essent mihi ad rerum Diuinarum cognitionem ac æternam salutem consequendam, quædam quasi adminicula seu instrumenta. Neque etiam cuiquam mirum videri debet, si ego annum nunc agens quadragesimum propè quintum, ad ea me conuertam studia, quæ non senectutem tantùm iucundam, sed mortis etiam expectatiõem mihi reddere posint expeditiorem. Satìs enim diù & plùs satìs mihi molestissimum hoc rixarum forensium saxum voluisse videor: quarè quod reliquum fuerit à publicis occupationibus ocij, id totum in religionis Catholicæ defensionem impendere decretum est. Quod vt faciam, non solùm quasi voti me quædam mouet religio, sed ipsa etiam miseræ & afflictissimæ Ecclesiæ propè cogit necessitas. Defenduntur nunc maximis sæpè viribus homicidæ, adulteri, periuri, seditiosi, & pacis publicæ hostes aperti: nec vllum crimen ferè est tantum, quod non suos inueniat aduocatos & Patronos: vna Ecclesia Catholica est relicta illa orphana, cuius calamitate ità, vt par erat, afficiuntur pauci, in quam infestissimis & armis & animis incurrunt multi, & quã nunc maior ferè pars Europæ nostræ deseruïsse videtur. Sed nè post-

hàc mihi Catholicæ vnitatis oblatret hostis aliquis, me falcem in segetem mittere alienam, priusquàm alia religionis antiquæ adgrederer patrocinia, hoc præmittere volui quasi specimen, vt iudicent illi, an sacra scriptura mihi planè messis sit aliena. Vtut sit autem, neminem mihi bonum iurè succensere posse sat scio, si contra tam varias horum temporum sectas, illius veræ & vnicæ Ecclesiæ suscipiam aliquandò defensionem, in qua natus, in qua religione Christiana initiatus, in qua nutritus, in qua educatus sum, in qua omnia mea & ponere & conseruare, in qua & pro qua tuenda etiam mortem ipsam oppetere sum paratus, in qua deniquè sola vnicuiq; vera speranda est salus. Atque hæ mihi satìs iustæ videntur meæ cùm scriptionis, tum editionis esse causæ, quas nisì inuidia corruptus, iurè nemo possit repræhendere. Hoc autem posito causæ meæ velutì firmamento, erit tandèm eo infirmior etiam ratio illorum, qui id porrò vitio mihi vertere videntur, quòd vestræ potissimùm Sanctitati ac Maiestati has lucubrationum mearum primitias præ cæteris consecrare voluerim. Quod vt facerem, nulla me duxit vel commodi priuati cura, vel vanæ gloriolæ aucupādæ studium, vel alterius rei cogitatio ambitiosa: sed illa potissimùm impulit reuerentia & obseruantia singularis, qua Magistratum suum optimus quisque & colere debet & complecti. DEO nanque primùm, ac deindè vobis etiam primitiæ illorum debentur operum, quæ ex Dei benignitate & vestro patrocinio fideli cuique obueniūt. Ac vt aliam huius dedicationis causam habuissem nullam, poterat vel hæc mihi sola iustissima esse defensio, quòd publicè intersit & referat maximè, nè liber vllus, in religionis præsertim negocio, sine vestro nutu vel auspicio in hominum manus emittatur. Quod vtinàm rectiùs hodiè perpenderent illi, qui quod furiosè somniant, mox ab omnibus legi ac vt idolum aliquod adorari volunt: haberemus proculdubiò in omni Repub. Christiana & concordiæ plus, & omnis generis perfidiæ minus. Ad hæc cùm mihi optimè sim conscius, hoc opus totum, cuius ego non tam author sum, quàm collector, per se ipsum esse eiusmodi, quod ad magni ac præpotentis illius DEI pertineat gloriam, & communem Reip. Christianæ spectet vtilitatem, in spem erigor non vulgarem, nec vt opinor vanam, S. ac M. V. id officij genus quod non tam mea, quàm vestra mihi causa susceptum est, ingratū videri haud posse. Nota est enim, Beatissime Pater, atque toti orbi cognita Pietas tua singularis, qua dies noctesque nihil aliud meditari, nihil prius aut antiquius habere videris, quàm vt restaurata illa vitæ ac morum sanctimonia, quā in primitiuæ Ecclesiæ hominibus suspicimus & veneramur, ipsa religio reflorescat: castigatisque malis moribus, profligatisq; hæresibus, orbis Christianus ad pacem & tranquillitatem reuocetur: fiatque tandèm, quemadmodùm olìm fuisse legimus, multitudinis credētium cor vnum & anima vna in Domino. Id quod abundè satìs testantur virtutes tuæ præclaræ & innumeræ, conatusque sanctissimi ac laudatissimi, quas indiès posteritati & immortalitati commendant illi, qui nostrorum temporum conscribunt annales, & quæ ipsis etiam aduersarijs videntur esse terrori. Quanto autem

studio

ſtudio & pietate, Inuictiſſime Cæſar, tua quoquè Maieſtas in hoc iam diù tota ſit, vt integra & inuiolata ſit Catholicæ religionis ſynceritas, & fidei animorumque optatiſſima coniunctio, & concordia reſtituatur & confirmetur, vberrimè declarant tot ac tanti tamque heroici labores, quos huius conciliandæ cõcordiæ cauſa ea perfert infracti animi cõſtantia, vt in ſpem non dubiã adducamur, Maieſtatem tuã voto ſuo minimè fruſtratũ iri: præſertim cùm huius rei cura vſqueadeò diſcruciari videatur, vt non raro lachrymas illi exprimat, atque ipſam etiam corporis valetudinem afficiat: quin & in illam ſubindè vocem cogat prorumpere, tanto quidem principe & Catholico Imperatore digniſſimam, quòd ſi ſanctiſſima illa veræ & Catholicæ religionis vnitas atque concordia, proprij ſanguinis effuſione tibi redimenda & recuperanda eſſet, te nihil vnquàm tibi parciturum. Facit profectò veſtrûm vterque officium optimo principe digniſſimum, ac Deo quidem gratum, toti verò Reip. Chriſtianæ his maximè exulceratiſſimis temporibus perq; neceſſarium. Tuæ nanque, Pater Beatiſſime, Sanctitati iſtius ouilis cõmiſſa eſt cura, quo nihil Deus Optimus Maximus, neq; in cælo, neque in terra charius habuit, pro quo Chriſtus Dominus precioſiſſimum ſuum voluït fundere ſanguinem, quod ſpiritus ſanctus vſquè gubernat & ſanctificat. Tuæ, inquam, curæ, ad quam pleraque myſteria illa diuina, quæ ſub Aaronico latitant ſacerdotio, quod tui nobis Pontificatûs typum quendam exhibuit, immò ad quam Chriſti ipſius, veri & primi Eccleſiæ ſuæ Pontificis, dicta pertinent & facta. Tuę verò, *Auguſtiſſime* Cæſar, Maieſtati veræ illius Catholicæ religionis pia demandata eſt tutela atq; defenſio, quam à Chriſto primùm & Apoſtolis eius, ac deindè etiam à ſuccedẽtibus inuicèm Eccleſiæ paſtoribus per manus velutì traditam accepimus, & quam in hodiernum vſque diem, veram, integram & incorruptã, quidquid de moribus obganniant aduerſarij, ſola Romana Eccleſia non abſq; ſingulari præpotentis Dei beneficio cõſeruat ac profitetur: Tuæ, inquam, protectioni, cuius figurã quandam nobis præbet dux Iſraëlitici populi inſignis ille Ioſuë: quē præ cæteris maximè decet eam propugnare religionem, pro qua tot ſanctiſſimi põtifices, tot potentiſſimi reges & principes, tot omnium ordinum & ętatum, tot vtriuſq; ſexûs inuicti martyres, proprium ſanguinem fundere non dubitârunt. Vobis deniquè hæreſum extirpatio grauiſſimè demãdata eſt, adeò vt ſanguinem ouium ſuarũ Deus veſtris ex manibus ſeueriſſimè ſit exacturus. Atque hoc certè eſt vnum, cur ſeditioſis quibuſdam hominibus, qui vineam Domini depaſcuntur, non veſtra tantùm ſanctiſſima Monarchia, ſed omnis penè Magiſtratûs authoritas tam ſit exoſa, vt neq; in Eccleſiaſtico, neque in politico regimine Romanum nomen ampliùs ferre poſſe videantur. Non enim religionis aut Iuſtitiæ diuinæ tanta eſt ſitis, quam ſceleratis ſuis prętexunt conatibus, ſed vel Monarchiam vtranq; ſublatam, vel certè vinculum illud ſanctiſſimũ, quo Imperium Romanum cum Romana, id eſt, vera & Catholica, Eccleſia cõiunctum eſt, omninò cupiunt diſſipatũ ac diſſolutum, vt ſic tandèm eo liberiùs prophanos ſuos errores ſimplicioribus obtrudere, & impunè

 graſſari

grassari queat, donèc vniuersam euertant religionem. Quæ illorum deplorata nequitia & effrenis audacia vtinàm nõ adeò nota iam sit ac manifesta, vt eius exempla, iam Vrbi & Orbi cognita, non tam referenda, quàm plangenda atque etiam seuerè comprimenda sint. Nôrunt enim illi optimè, ac totiès iam re ipsa sunt experti, neq; Ecclesiæ dignitatem absq; Imperij præsidio, neq; Imperij vires sine Ecclesiæ concordia satìs constare, seque tueri posse. Cùm em̃ duo hæc totius Reip. Christianæ capita & luminaria magna sic inter se, vt anima cum corpore, sint coniuncta: quàm miseranda, quæso, tum erit eius Reip. facies, si quod homines quidam improbi & seditiosi non obscurè machinari videntur, quædã inter ea, in religione præsertim, existat dissensio? Satìs apertè id in vtranque partem testantur infinita penè historiarum exempla, & varij rerum maximarum euentus. Quàm diù enim hi duo Monarchæ, inter se concordes fuerunt, tam diù etiã Reip. status saluus mãsit & incolumis. Vbì verò vel paululùm ab hac discessum est concordia, in extremum sæpè discrimen Resp. adducta est. Neq; enim temerè est, quòd Christus hac de re multò antè pronunciauit: Omne regnum, inquiens, in se diuisum, desolabitur: notumq; est illud Salustianũ, Concordia res paruas crescere, discordia etiam maximas dilabi. Nunquàm verò vana aut ociosa erit amplissima illa promissio Diuina, cõtra hanc vestram atque adeò totius Ecclesiæ Catholicæ sanctissimã concordiam, nec inferi quidem portas vnquàm præualituras: quod nõ ignorans malus dæmon, per suos administros vasa perditionis, nihil tam studet, quàm religionis dissidia excitare, quibus nihil potest Reip. esse perniciosius. Ad eam verò vnitatem in Rep. Christiana arctiùs retinendam, Deus Optimus Maximus Ecclesiæ suæ primùm veram patefecit religionem, sacris cõtentam Biblijs. Deindè nè hominibus peruersis vlla relicta esset licentia, verba illa, quibus diuina expressa est voluntas, in alienos atque impios detorquendi sensus, grauissima authoritate sacrarum literarum adhibita est interpretatio: Cuius iudicium & potestatem omnem Pater dedit filio, filius Apostolis, Apostoli legitimè succedentibus sibi Episcopis: quorum operâ vera religio hactenùs conseruata, & ad nos vsq; perducta ac propagata est. Idque Spiritu sancto hauddubiè efficiẽte, quem Christus Ecclesiæ suæ & promisit & misit, mansurum cum illa in æternum. Testantur id satìs superque tot illius stupenda, nec vnquàm satìs prædicanda miracula, tot illustria sanctorum Martyrum trophæa, tot deniquè sanctissimorum Patrum scripta doctissima, quibus catholica fides mirificè hactenùs & illustrata & propugnata est. Ob id enim Christus quosdam quidem dedit Apostolos, quosdam autem Prophetas, alios verò Euangelistas, alios autem Pastores & Doctores, ad consummationem Sãctorum, in opus ministerij, in ædificationem corporis Christi, donèc omnes occurramus in vnitatem fidei &c. Quæ vnitas dubio procul certisimã & infallibilem habet voluntatis diuinæ & cognoscendæ & interpretandæ promisionem. Vndè D. Augustinus non veritus est dicere: Ego verò Euangelio non crederem, nisi me Catholicæ Ecclesiæ commoueret authoritas. In qua Ecclesia quæ illum ad mortem vsque

Contra epistolam Manichæi c. 5.

vsque retinuerint, idem ipse disertis testatur verbis: Multa sunt, inquit, quæ in Ecclesiæ gremio me iustissimè teneant. Tenet consensio populorum atque gentium: tenet authoritas miraculis inchoata, spe nutrita, charitate aucta, vetustate firmata: tenet ab ipsa sede Petri Apostoli, cui pascendas oues suas post resurrectionem Dominus commendauit, vsque ad præsentem Episcopatum successio sacerdotum: Tenet postremò ipsum Catholicæ nomen, quod non sine causa inter tam multas hęreses sic ista Ecclesia sola obtinuit, vt cùm omnes hęretici se Catholicos dici velint, quærenti tamen peregrino alicui, vbì ad Catholicam conueniatur, nullus hæreticorum vel basilicam suam, vel domum audeat ostēdere. Ab hac Catholica Ecclesia, vt idem Augustinus habet Epistola 152. quisquis fuerit separatus, quantunlibèt laudabiliter se viuere existimet, hoc solo scelere, quòd à Christi vnitate disiunctus est, non habebit vitam, sed ira Dei manet super eum: nec habebit Deum patrem, qui Ecclesiam noluerit habere matrem. Ibid. cap. 4.
Quæ cùm ità sint, & in rebus arduis etiam pius laudandus sit conatus, om̄i qua possum animi submissione oro & obsecro, vestra sanctitas atque Maiestas, hanc voluntatis meę subiectissimę significationem ea vt suscipiant clementia, qua honestas bonorum virorum occupationes semper accipere soletis. Deindè si grata cuique illa debet esse opera, quæ ad Dei maximè spectat gloriam, non ingratum vobis sit opus hoc non tam meum, quàm sanctissimorum Patrum, ex quorum Diuinis lucubrationibus est collectū: quod quidem vt Saluatoris nostri ipsa prima fronte humanam pręse fert imaginem, ità totum ad diuinæ Maiestatis eius pertinet laudem & honorem: Si deniquè illorum inprimìs iuuandi ac fauore prosequendi sunt labores, qui non priuato, sed publico & vestro maximè student commodo, vestrum quęso aduersùs obtrectatorum liuidos morsus & virulentas calumnias defendendum suscipite Ederum, filium deuotissimum, eundemq; subiectissimum seruitorem, qui pro Ecclesię Catholicæ amabilissima pace, pro sanctissima vestra authoritate, & pro iustissimo vtriusque imperio, si sit opùs, etiam extrema quæque perpeti, tam promptus est atque paratus, quàm id ab homine syncerè Catholico & pietatis & fidelitatis ratio postulare videtur. Deus Opt. Max. Sanctitatem ac Maiestatem vestram ad totius orbis Christiani perpetuam salutem diutissimè tueatur & conseruet incolumes. Quibus infimus ego & meipsum, & fortunam atque studia mea, ad pedum vsque oscula, quàm humilimè cupio esse commendata. Datæ Viennę Austrię IX. Calend. Februar. Anno salutis M. D. LXVIII.

Sanctitat. ac Maiestat. V.

Obsequentissimus & humilimus seruitor & cliens

Georgius Eder.

PROLEGOMENA
AD LECTOREM STVDIOSVM.

DE SACRAE SCRIPTVRAE METHODO: ET PRIMVM, DE HVIVS OECONOMIAE PERscribendæ occasionibus.

Scientias omes sacra Theologia longè esse inferiores.

TSI Iuris illius Ciuilis, quod Romani olìm Principes ex antiquißimis virorum prudentum responsis & oraculis, in vnam ac perpetuã quãdam consonantiam redigi curauerunt, tanta sit prudentia, vt nihil eo ipso quibusdam aut dignius videatur, aut diuinius: ego tamen huius siue artis, siue sapientiæ penetralia vixdùm ingressus, facilè animaduerti, cognitionem eius, absque Theologiæ Sacrosanctæ studio, non mancam tantùm, minusque vtilem, sed plerunquè etiam vanam esse atque perniciosam. Cùm enim Legum Politicarum omnium & anima, & scopus præcipuus ferè ac penè solus, æquitatis sit ratio: æquitas autem vera, in Dei potißimùm ac proximi versetur amore: non videbam profectò, quomodò aut æquitas sine charitate subsistere, aut humana illa Philosophia, nomen suum tam gloriosum, tamque superbum, sine hac Diuina scientia vllo vnquàm pacto rectè poßet tueri. Est enim imbecilla admodùm acies rationis illius humanæ, cui tantoperè ciuilis innititur prudentia, atque adeò deprauata miserè est natura hominis, nisì diuini numinis vero illustretur lumine. Porrò si cæcus cæcum ducat, quid aliud futurũ arbitrari licet, quàm vt turpiter ambo in foueam, hoc est, in tenebras Cimmerias perniciosißimorum incidant errorum?

Theologiã Iuris prudẽtiæ meritò anteferendam.

QVIBVS *rebus diligenter expensis, priùs ego Diuinarum literarum, quàm Iurisprudentiæ studium, duxerã mihi esse capessenda. Ac licèt me paululùm progressum, ab his vtcunquè feliciter cœptis, non tam ratio constans, aut voluntas aliqua firma, quàm partìm iuuenilis consilij imbecillitas, partìm verò sumptuum necessariorum inopia, & melioris fortunæ captandæ blanda quædam expectatio ad Iuris peritorum abstraheret scholas, sic tamen legum admiratus sum prudentiam, vt potiorem semper Diuinarum literarum haberem cognitionem: Sic legi Iuris consultorum placita, vt interìm tamen sacræ scripturæ præcepta neutiquàm mihi negligenda putarẽ: Sic etiamnùm in forensibus versor consilijs, vt legum peritiam ad retinendam rerum politicarũ æquabilitatem, inprimìs quidem vtilem, sed rerum diuinarum pietatisque studium, ad consequendam animæ salutem, longè magis putem esse neceßarium.*

Methodũ vt in alijs disciplinis omnibus, ità in sacris etiã literis vtiliter adhiberi.

VERVM *ab eo ipso tempore, quo cum speciosa boni & æqui arte illa, veram cælestis Philosophiæ doctrinam coniungere cœpi, atque sic prophanis sacra præponẽda eße didici, nulla in re neq; frequentiùs occupatus, neque diutiùs fui solicitus, quàm vt, quæ facultatis vtriusq; summa eßet, certa quadã via tenerem atq; Methodo. Nam etsi rerum non tantùm humanarum, sed earum etiam, quæ mentibus nostris cum ipsa simul insitæ sunt natura, perpauca primùm & exigua quidem fuerint initia: vbi tamẽ hæc eadem in publicum produci, ac singula diligentiùs discuti cœperunt: ibì tum infinitis ferè sapientum opinionibus, ità paulatìm sparsa pleraque sunt & confusa, vt quid in disciplina quauis primum, aut quid vltimum eßet, vix pauci rectè poßent intelligere. Quam ob rem neceßaria sunt omninò studiosis præcepta illa communia, quibus variè lateq; diffusa, ad certa quædam capita & proprios suos fontes reducuntur.*

Sic

SIC veterũ Iurisprudẽtum consulta, populo quondàm Romano, de rebus ambiguis longo tempore proposita, in tantam excreuisse legimus varietatem atque multitudinem, vt versuum triciès centena essent millia, qui libris vix tribus millibus contineri poterant. Et quidem apud Ciceronem Crassus de legum ciuilium atque boni & æqui confusione iterùm restituenda, & in artem redigẽda, primo de Oratore libro, tale post se reliquit iudicium: Si enim aut id mihi, inquit, facere licuerit, quod iamdiù cogito: aut alius quispiam aut me impedito occupârit, aut mortuo effecerit, vt primùm omne ius ciuile in genera digerat, quæ perpauca sunt: deindè eorum generum quasi quædam membra dispertiat, tum propriam cuiusque vim definitione declaret, perfectam artem iuris ciuilis habebitis, magis magnam atque vberem, quàm difficilem atque obscuram.

Consiliũ de Theologia in Methodum redigenda.

QVIBVS sanè verbis optimus ille huius rei artifex, perfectissimam, non tam Iurisprudentiæ, quàm alterius cuiuscunque disciplinæ in artem redigendæ rationem tradidit, qua nihil neque ad memoriam iuuandam commodius, neque ad res maximas propriè explicandas efficacius excogitari potuisset. Vt enim quæ confusè traduntur, nec intelligi exactè, neque diù memoria teneri possunt: ità quæ ordine discuntur, & faciliùs percipi, & hærere firmiùs, atque sic paulatim in naturam quasi abire solent, vt nulla ferè vnquàm ægritudine possint euelli. Nec etiam aliundè nobis rerum tam multarum artes propè innumeræ, quas prisca secula quondàm omninò putârunt esse infinitas, à Maioribus nostris per manus velutì traditæ, ac Dei beneficio nunc factæ sunt finitæ, quàm quòd optimi & doctissimi quique viri, id vnicè studuerunt semper, vt quæ in omni doctrinarum genere essent præcipua, ea Methodica ratione in certa capita colligerent, ad quæ cætera referri possent omnia, quæcunque illis de rebus, quas sibi vtì necessarias tractandas quisque statuisset, vel antè fuissent dicta, vel etiamnùm dici posse viderentur.

Methodi vtilitas.

QVOD cùm hoc nostro inprimis seculo, in omni propè genere scientiarum à multis maximis viribus tentatum, à quibusdam magna etiam cum laude sit perfectũ, soleo sæpè non absque dolore admirari, cur scripturæ diuinæ nũc penè soli, prorsùs eueniat contrarium. Nam quãtùm in alijs disciplinis hucusquè insudatum est ferè semper, vt certa essent professionis vniuscuiusque placita: tantùm hodiè in id plerique vnum ex professo, & data quasi opera incumbere videntur, vt nouas in dies de rebus etiam certissimis excitent controuersias, quibus omnia penè in dubium vocare, & incerta reddere nituntur, quorum in Ecclesia catholica certa semper fuit interpretatio & authoritas: cum tamen illud ipsum in hoc augustissimo diuinarum literarum campo, multo rectiùs quàm in vlla alia doctrina fieri & possit & debeat, vt videlicet certissima ratione constare omnia existimentur, quæ in sacro bibliorum corpore sparsìm sunt tradita. Quis enim tam est in spiritum sanctum blasphemus, vt eum, in tradendis cælestis doctrinæ mysterijs, singulari neget vsum fuisse artificio? Aut cur non potiùs quod res est fateatur, diuino scilicet instinctu sic sanctam ab eo traditam esse scripturam, vt non modò peculiari quadam arte & ratione nos ad præpotentis Dei perduceret cognitionem, sed vt ipsa aliarum artium omnium suo quodam modo forma esset atque regula? quod tamen non aliter accipi velim, quàm vt receptus apud Theologos hisce de rebus loquendi modus habet.

Theologiã sua quadã Methodo explicari & posse, & debere.

POSTEA-

Œconomiæ huius perscribendæ occasio.

POSTEAQVÀM ergò ad meum mihi vsum in præcipuos vtriusque iuris Titulos ad Methodum iam olim à Crasso apud Ciceronem præscriptam, & ab optimo Imperatore Iustiniano quàm diligentißimè obseruatam, breuißima quædam collegissem paratitla, eaque commodis ad hanc rem Partitionibus sic fueram complexus, vt non tantùm viuam germanæ ac veræ Iuris prudentiæ imaginem, sed absolutißimam vniuersi orbis Christiani Politiam exhibere viderentur, cœpi hinc etiam de sacrorum Bibliorũ artificio summatìm explicando diligentiùs inquirere. In qua cogitatione cùm, vt par est, diù multumque versatus essem, en mihi non fortuitò, sed quod constanter credo, nõ absque Dei quodam nutu, in manus venit libellus reuerà aureus, conscriptus primùm à probatißimæ eruditionis & sanctitatis viro Petro Aureolo, posteà verò à doctißimo viro Iacobo Vimphelingo, magno Germaniæ Theologo D. Ioanni Eckio dicatus: qui quod totiès mihi euenire optaueram, prima statìm fronte pollicebatur, Compendium videlicet Bibliorum, hoc est, vtriusque testamenti, atque adeò totius sacræ scripturæ epitomen.

Libellus Petri Aureoli de Compẽdio Bibliorum.

Libelli eiusdẽ artificium atque dispositio.

QVO semèl atque iterùm perlecto, magna cum voluptate cognoui, diuinum hunc virum illud prorsùs ipsum, quod olìm apud Ciceronem Crassus de ipsa Iuris prudentia proposuit, in hac nostra Theologia Christiana, non tantùm pari dexteritate conatum, sed maiori etiam cum laude assecutum fuisse, quàm ab vllo ferè potuerit expectari. Nam sacrosanctũ illud diuinæ scripturæ corpus ferè totum in suas primùm partes, ipsas deindè partes in certos libros, hos in capita siue genera, capita verò in versiculos tanquàm generum species, & tandèm versiculos in singula sæpè paulò grauioris ponderis verba, tanquàm specierum differentias, tanto artificio partitus est, vt tam huius terrenæ, quàm illius æternæ & immortalis Ecclesiæ formam atque adeò Bibliorum non summam tantùm compræhendisse, sed etiam artem quandam tradidisse videretur. Mirabar profectò vehementer vtilißimum hoc opus, adeò nostris hominibus esse incognitum, quòd ferè nullam anteà audiuissem neque authoris, neque libelli tam excellentis fieri mentionem. Qui dignißimus erat meo quidem iudicio, vt eum exercitatißimus aliquis Theologus, quasi postliminio reductum, in perfectiorem paulò restitueret formam, & summis illustraret eloquentiæ viribus.

Vt ipsius Aureoli Cõpẽdium ab authore in tabulas fuerit redactũ.

CVM itaque ob id fortaßè, huius scripti & lectionem & elucidationẽ negligi conijcerem, tum quòd stylus ingratam quandam redoleret, non dico barbariem, sed simpliciorem paulò illius ætatis dictionem: tum quòd distinctiones illæ, quibus perpetuò quodam vtitur ductu, in oratione continua nec vsqueadeò sint gratæ, neque à quibusuis facilè percipi & intelligi queant: ego, nè tantus thesaurus diutiùs latitaret, totum hunc librũ in breues, ac, vt spero, dilucidas tabulas congeßi. In quibus etsi authoris vsquè secutus sim filum, non tamen parùm multa commodiori à me ordine ad præsentem Ecclesiæ statum accommodata, pleraque etiam adplicatis vbiquè ferè ipsis sacræ scripturæ & verbis & sententijs copiosiùs reddita, omnia verò puriùs multo, q̃ erant anteà, esse tradita & explicata, me etiam tacente, facilè ipsa probabit veritas, & æquus quisque Lector iudicabit.

Quã operã præstiterit in supplendis ijs q̃ ipsi Aureolo ad

VNVM, quod ego tum temporis desiderabam, illud erat, quòd hic author Partitiones suas à Salomonis ferè auspicatus sit libris, quos vulgò appellârunt Sapientiales: Pentateuchi verò codices quinque, & historiæ sacræ libros, inter ipsa quidem numeret

meret diuinæ legis volumina: sed de proprijs istorum partibus, aut partium earundem membris, nec vllum quidem verbum fecerit, contentus solam eorũdem indicâsse significationem generalem. Quanuis autem suspicari minimè deceat, nostrum hunc aureum Aureolum, aut tam fuisse vecordem, vt laborem etiam in his partibus excolendis subterfugeret: aut adeò imperitum, vt quod in plerisque potuit, non etiam posset in alijs præstare monumentis: aut ità posteris hanc felicitatem inuidisse, vt nollet tantum bonum orbi Christiano esse commune: sed vero longè videatur similius, singulari hoc ab eo factum fuisse consilio: vel quòd sibi in tanta actionum humanarum varietate, quæ in historicis continetur libris, tam stricta ordinis ratio minimè videretur esse necessaria: vel quòd existimaret lectorem pium atq; diligentem, artificium illud diuinũ, quo præcipua edisseruit capita, in reliquis minori posse negocio addiscere: vel quòd etiam alijs ea de re altiùs cogitandi, aliquam relinquere voluërit ansam: mihi tamen Reip. Christianæ plurimùm interesse visum fuit, vt isti etiam libri ab eo prætermissi, simili quadam industria tractarentur.

pleniorē sacrę scripturę Methodũ deesse videbantur.

QVOD *maluißem equidem ab alijs rerum Theologicarum peritioribus tanta factum eße dignitate, quanta ab ipso Aureolo cætera mihi pertractata videntur. Sedenim quandò nunc id oneris in me potißimùm recidit, nè priùs à semel cœpto desisterem opere, quàm id locis non paucis multo eßet absolutius, & ego non stupida prorsùs mihi assecutus viderer coniectura, quos ille in tradendis Partitionibus suis secutus esset authores, inter quos celebriores inuéni Glossæ Ordinariæ compilatores, & alios Patres sanctos, qui scripturam sacram doctißimis suis illustrârunt Commentarijs, eorundem insistẽs vestigijs, primùm antedictos Pentateuchi & historiæ Biblicæ libros, eodem ferè partitus sum modo & ordine, quo ille explicauit & prophetas & Apostolos. Deindè quia de libri cuiusque Biblici argumento, authore, partibus, ordine, collocatione, vsu, fide, intẽtione & authoritate, inter viros doctos etiam & Catholicos variæ sæpè, & plerunquè vtiles minimeque contentiosæ incidunt disputationes, singulis sacræ scripturæ & partibus & libris, ex præclarißimis & probatißimis sanctorum Patrum monumentis, pia sanè ac vtilia quædam prolegomena siue paratitla, quæ doctißimas eorum penè omnium, quæ de illis rebus solent quæri, continent decisiones. Atque sic omnis scriptura sacra tribus nobis absoluitur libris, quorum primus de legis antiquæ partibus, secundus de ipsius Euangelij summa, tertius de doctrinæ apostolicæ traditionibus est institutus.*

Totius Oeconomię distributio in tres libros separatos.

PORRÒ *cùm hæc quoquè sciẽtia diuina, vt aliæ disciplinæ pleræq; omnes, sua quædam habeat principia, sine quorum cognitione ad fastigium eius summum nemo facilè vnquàm poßit peruenire, de hisipsis Theologiæ Principijs & elementis librum Bibliorum tractationi præmisimus singularem, qui ad ipsam scripturam sanctam vtilißimam continet Isagogen, id est, quãdam siue præcognitionem, siue introductionem generalem, quæ veram monstret viam, ad consequendam solidam diuinarum literarũ notitiam atque scientiam. Deniquè vt nihil, quod ad perfectißimam pertinet Theologiæ Methodum, à quouis iurè poßit desiderari. his etiam quintum subiecimus librum, qui locorum huic profeßioni communium succinctam proponit distributionem, hoc est, totius doctrinæ Christianæ compendiariam tradit summam, ex toto illo Bibliorum corpore collectam, quæ verum nobis, non istarum tantùm Partitionũ, sed totius scri-*

Nou9 liber ab authore collectus de Principijs Theologię.

Alius liber authoris de Summa doctrinę Christianæ.

 pturæ

pturæ diuinæ legitimum ostendat vsum, qui potißimùm ex rerum sacrarum applicatione ad Ecclesiæ gubernationem perspicitur. Intereà mihi neque volenti, neque speranti, hoc opus in hanc neque propositam anteà, neque expectatam, iusti voluminis magnitudinem excreuit. Quod opus sanè non eo susceperam animo, vt mox in publicum ederetur, sed vt doctißimorum hominum id priùs subijcerem calculo.

INTER quos vt non vberioris tantùm fidei, sed gratæ etiam memoriæ causa nominē saltem aliquos, præcipuus est reuerendißimus Princeps & Dominus D. Vrbanus Episcopus Gurcensis, S. Rom. Cæs. Maiestatis Consiliarius &c. Viennensis Ecclesiæ administrator, vir singulari pietate conspicuus, & vitæ sanctimonia verè illustris, ac verbi diuini Præco præ cæteris, quos habet Germania, ad miraculum vsque potēs atq; disertus. Alter est Reuerendißimus item Dominus, D. Christianus nouæ ciuitatis Austriæ Episcopus dignißimus, propter summam pietatem, & rerum sacrarū, ac eloquētiæ diuinæ peritiam incomparabilem, decus & ornamentum Episcoporum singulare. Ad hos accesßit testis oculatißimus magnus ille felicis recordationis athleta Reuerēdus D. Matthias Zittardus, optimorum Imperatorum Ferdinandi gloriosißimæ memoriæ primi, ac posteà Augustißimi Cæsaris nostri Maximiliani II. optimus & Ecclesiastes & orator diuinus, Catholicæ veritatis propugnator, quandiù vixit, acerrimus. Neque hîc mihi cùm propter egregiam hominis doctrinam, tum propter fraternam, quæ mihi cum illo est, amicitiam, prætereundus est reuerendus Dominus Matthias Wertwein/ sacræ Theologiæ Doctor, Viennēsis cleri & præpositus, & Cancellarius &c. Brixinēsis Ecclesiæ Cathedralis Canonicus, vir auitæ religionis & antiq; pietatis tenacißimus. Quorum omnium suffragijs etiam alij tam pietate quàm eruditione clarißimi aliquot viri subscripserunt, quos hîc tum breuitatis, tum modestiæ gratia præterire cogor: quibus sanè, vt citra iactantiam quod res est fatear, labor hic qualiscunque tantoperè probari visus est, vt ex illis me nō pauci, neq; semèl ad editionem operis hortarentur necdùm perfecti.

Vrbanus episcopus Gurcensis.

Christian9 episcopus Neapolitā.

Matthias Zittardus.

Matthias Wertwein.

EGO verò etsi metuerem, nè mihi hoc studium, his maximè temporibus, apud multos plus & inuidiæ & æmulationis poßit conciliare, quàm vel æstimationis vel authoritatis, tamen vt tam honestis obtemperarem consilijs, non me illorum tantùm, quos sciebam integerrimos, mouit authoritas, sed animi etiam mei propriæque conscientiæ testimonium. videbam enim nihil in hoc opere positum, quod non cùm ipsis sacræ Theologiæ studiosis, tum in vniuersum omnibus veræ & Catholicæ religionis amantibus, omni loco & tempore futurum sit vtilißimum: Tum me illud etiam solatur plurimùm, quòd nulla hîc neque periodus, neque sentētia, sed & vix vlla sit vocula, quæ non vel ex sacris Biblijs, vel sancti aut Catholici alicuius viri monumentis sit desumpta, & cui non modò authorum, sed etiam locorum, ex quibus singula sunt velutì mutuò accepta, vbiquè ferè sit annexa demonstratio. Quòd verò ad ipsos pertinet istarum partitionum fontes & authores, equidem verè ac (si sit opùs) sanctè possum affirmare, me in eis colligendis nullius omninò vsum fuisse consilio, qui non cum fidei orthodoxæ, tum sanctimoniæ perspectæ inter ecclesiæ Catholicæ doctores integerrimum haberet testimonium: nisi quandoquè sic hominis alicuius hæretici fiat mentio, vt eius indicentur errores, quô cautiùs ab eorum fermento pius sibi Lector poßit præcauere.

Cur passus fuerit author has partitiones prodire in publicum.

Atque hæc omnia eiusmodi esse videntur, vt ijs diligenter expensis, facilè æquus

Epilogus.

æstimet

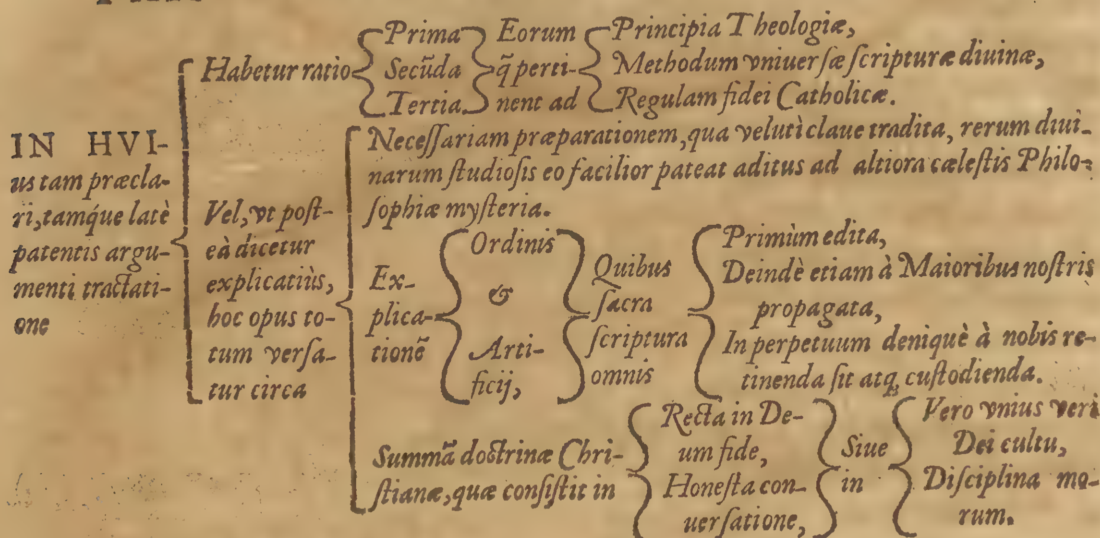
æstimet lector, quæ mea ab ineunte ætate de toto hoc studio Theologico fuerit sententia, quo, vtità dicam, fato, quibúsve occasionibus in hoc scriptionis genus inciderim, quorum studijs & vigilijs in argumenti huius tractatione sim adiutus, quid in toto opere sit meum, quid alienum, & quæ me tandèm impulerint causæ, vt simplicißima hæc Theologiæ rudimenta in lucem venire sim passus. Etsi verò iterùm atque iterùm esset optandum, quòd eximius aliquis Theologus hunc laborem suscepisset, qui hanc ipsam Theologiæ Methodum suis numeris omnibus rectiùs absoluere potuisset. Verùm quãdò celebriores illi Theologi, sunt hoc seculo turbulentißimo studijs magis necessarijs occupati, quàm vt eiusmodi Tyrocinijs cõmodè incumbere queant, non puto illos mihi iurè succensuros, quòd eos aut hoc tædio, quod mihi deuorandum fuit, subleuare, aut certè stimulum adhibere voluërim hæc fusiùs aliquandò pertractandi.

Nam etsi hac diligentia mea quantulacunque aliud efficiam nihil, quàm vt doctior aliquis rerum sacrarum interpres, hac mea simplici descriptione excitatus, tandèm perfectam nobis sacræ scripturæ Summam atque Methodum efformet, operam hanc satis me feliciter posuisse arbitrabor. Intereà verò Deum Opt. Max. id precor solùm, & ex animi viribus oro atque obsecro, vt hic labor, suo inprimìs auspicio & susceptus, & confectus, sic Ecclesiæ suæ gratus sit ac vtilis, vt ego hinc laudem venor aliam profectò nullam, quàm solius Dei immortalis æternam gloriam, & verum sacrorum studiorum profectum. Qua in re si quid mihi in foro magis, quàm in choro, vt dici solet, versato imprudentiùs fortè exciderit, quod minùs videatur Catholicum, id non solùm pertinaciter tueri nolim, sed potiùs & me, & hoc opus vniuersum, atque adeò omnem animæ meæ salutem Catholicæ illi subijcio Ecclesiæ, cuius primarium in terris pastorem, Romanum pontificem, sacrosancta œcumenica Concilia & profitentur, & reuerenter agnoscunt.

ARGVMENTVM OPERIS.

CORPVS *vtriusque testamenti totum his Partitionibus in iustos primùm tomos distribuitur: deindè tomi in certos libros: libri in sua capita siue tractatus: capita verò in versiculos, hoc est, præcipua rerũ Theologicarum genera, quæ vulgò Locos vocant Communes: ac ipsi deniquè versiculi, non raròin singula penè verba, quæ varias eorum generum continent species atque differentias, eo artificio secti, membráque singula tam breuiter, tamque dilucidè & connexa sunt, & explicata, vt vel hinc protinùs quiuis, non tantùm quid omninò sit hæc ipsa, in qua vitæ & salutis nostræ posita est authoritas, sacra videlicet scriptura: sed etiam quæ certa ad eam sit via, & quis tandèm verus eius in Ecclesia sit vsus, absque negocio quidem magno, sed non sine fructu maximo, & videre posßit & cognoscere.*

PARTITIO EIVSDEM GENERALIS.

CVR AVTHOR IN HIS IPSIS ARTIFICII Theologici demonstrationibus, tabulis vti maluerit, quàm oratione continua.

SI vlla in re perniciosa est fucata battologia, in rebus proculdubiò sacris est perniciosissima. Veritatis enim, quæ totius sacræ scripturæ & basis est & scopus, simplex est oratio. Quàm autem dictionis temperantia siue moderata dicendi ratio, Deo sit grata, satìs apertè præclara illa Sapientis docet sentẽtia, quæ in diuinis Prouerbijs re-
Prouer. 10. citatur: In multiloquio non deerit peccatum: qui autem moderatur labia sua, prudentissimus est. Dum etiam Saluator noster ipse Christianorum sermonem non fucatum,
Matth. 5. neque sesquipedalibus verbis phaleratum, sed syncerũ & rectum esse voluit: Sit sermo, inquit, vester, est est, non non: quod autem his abandantius est, à malo est. Hinc rectè
Hieron. in cap. 1. ad Galat. D. Hieron. grãde dixit esse periculum in Ecclesia loqui, nè fortè interpretatione peruersa de Euãgelio Christi, hominis fiat Euangeliũ: aut quod peius est, diaboli. Ac eam quidẽ ob causam Maiores nostri, nè pios lectores rebus onerarent non necessarijs, excogitauerunt rationẽ, qua res latissimè patentes, in vnã cõtrahuntur quasi tabulã: cuius ductu quodam naturali, quæ & quot rei cuiusque non tantùm partes, sed etiã quæ singularũ partiũ essent differẽtiæ, facilè quiuis vel vnico mox intuitu cognoscere posset.

Tabularũ vsus. MAXIMÈ verò illi tunc eiusmodi tabulis vsi videntur, quotiès artium præcepta dilucidiùs paulo tradere, ac methodo quadam ad captum animorum magis ru-
Methodus duplex. dium, quàm ad ostentationem ingeniorum, explicare conati sunt. Siue enim disciplinã aliquam ex fundamentis construere quis studeat, quam Methodum vocant synthericam: siue compositam in partes, quæ Methodus est analytica, resoluere cupiat, accommodatissimæ semper sunt tabulæ, quibus capita artis cuiusque necessaria, à non necessarijs & inutilibus distinguuntur quæstionibus. Ipsæ autem distinctiones, siue artificium illud, quo singula singulis connecti solent, ex oratione cõtinua aut ægrè admodùm, aut magno sæpè discernitur cũ labore: quod alioquì à lectore non omninò segni aut stupido, etiam primo statìm adspectu depræhendi facilè, & perfectè potest dijudicari.

Duo tabularũ genera PORRÒ cùm duo sint tabularum genera: vnum, quo præcipua tantùm indicantur rerum causarumque veluti capita: alterum, quo singulis capitibus accommodatæ

etiam

etiam adhibentur explicationes: nos hîc secundo genere ob id potiùs vti maluimus, quàm primo, quòd illo doctis tantùm videatur esse consultum, vt quæ priùs habuerunt cognita, vel memoria teneant percepta, vel reuocent oblita: hoc verò instruantur etiam illi, qui rerum hîc compræhensarum anteà fuerant omninò ignari. Continent itaq; hæ tabulæ non tantùm indicem generum, hoc est, locorum Theologiæ communium, sed singulorum etiam generum complectuntur distributionem in suas species, ac singularum penè specierum proprias explicant differentias. Quibus vbiquè ferè integræ adiectæ sunt sacræ scripturæ definitiones atque sententiæ, eo quidem ordine, quo singula inter se connexa sunt: ac ità prorsùs, vt has perlegens tabulas, vnam quãdam & perpetuam narrationem legere videatur. In quam cogitationem ideò lubentiùs hîc intendimus, vt si quem tabulæ delectent minùs, is hæc omnia citra vllum propè negociũ ad continuam, si lubet, orationem queat reducere. Quibus omnibus diligenter expensis, eadem opera lector studiosus id etiam sentiet, vt spero, facilimè, nihil ferè in his tabulis, neque vt neglectum aut obmissum desiderari, neque vt superfluũ aut ociosum posse reijci. Id quod tum quisque cognoscet rectiùs, si & quæ totius Oeconomiæ huius intentio, & quis Partitionum in ea positarum verus sit vsus, penitiùs intelligat.

Nihil ferè in hoc opere, quod ad Methodũ attinet, aut prætermissum aut superfluũ esse.

DE OECONOMIAE HVIVS SCOPO & intentione.

EARVM *rationum, quibus me ad Oeconomiæ huius & collectionem & editionem non tam voluntate ductum, quàm Ecclesiæ Catholicæ necessitate quadam impulsum fuisse sentio, scopus fuit is ferè vnicus, vt Partitionum siue distinctionum in ea cõpræhensarum commoditate non ipsos tantùm Theologiæ Tyrones, sed aliarum quoquè disciplinarum alumnos, cùm ad diligentiorem & religiosam sacræ scripturæ lectionẽ, tum ad magìs seriam inuitarem rerum ad animæ salutem pertinentium tractationem, hoc est, ad eam excitarem doctrinam, quæ aliarum omnium facilè princeps est & caput. Nam quanto augustior est præ cunctis humanæ philosophiæ partibus diuinæ scripturæ maiestas, tanto equidem mirandum est magìs, nullum disciplinæ genus, hac quidem tempestate à plerisq; excoli minùs, quàm id, quo vera diuinarum rerum asciscitur notitia, & vitæ immortalis æterna paratur gloria. Sic enim non paucos videmus esse cõparatos, vt doctrinæ magìs studeant, quàm pietati: atq; hinc docti potiùs, quàm vel pij, vel religiosi, & videri velint, & haberi. Vndè permulti illis per discendis artibus, quas Maiores nostri ratione quadam dixerunt liberales, maximos impendunt labores, qui tamen quod liberalem deceat animum, ne extremis quidem digitis attingũt.*

Scopus huius operis est, allicere studiosos ad sacræ scripturæ religiosam lectionem.

Multi, docti magìs q̃ pij videri volunt.

ALIQVI *tanquàm oracula diuina, rerum naturalium causas suspiciũt, qui, quod omnium est turpissimum, totius naturæ ignorant authorem, ipsum videlicet Deum, qui in B. Apostoli & Euangelistæ Ioannis Apocalypsi rerum omnium & principium se dicit & finem. Pars maxima vocis non tantum humanæ, sed rerum etiam inanimatarum delectatur harmonia, quorum tamen sæpè mores improbi per omnem dissonant vitam. Omnes autem vim Romanæ illius eloquentiæ, veluti dominam ac rectricem rerum publicarum admirantur: cùm sint paucissimi, qui vbì aut pro religione, aut pietate disserendum esse summa Ecclesiæ afflictissimæ postulat necessitas, vel de rei veritate mutire ausint, vel etiam quod sentiunt, liberè velint eloqui. Deniquè nulla in rebus humanis disciplina momenti tam est exigui, quæ non suos in maxima copia et alumnos habeat, & exornatores.*

Peruersa hominum studia.

Apo.1.21.22.

 Sola

Paucos esse qui Theologię dēt operam, & quibus id fiat ex causis.

SOLA verò ars artium illa, & scientiarum omnium præstantißima, quæ Dei Opt. Max. voluntatem mortalibus patefacit, & diuinarum rerum cognitionem veram profitetur, ac ob id nomine conuenientißimo sacra dicitur Theologia, est nūc ea, quam vix millesimus quisque iudicat dignam, cui vel minimam tribuat operam, nisi hoc vel obitèr fiat, vel horis tantùm subcisiuis: non quidem vt meliorem mentem aut sanum intellectum ex sacra scriptura capiat, sed potiùs vt illius scripturæ interpretationem, per fas & nefas, & qua-id-cunque poßit ratiõe, ad suum sensum detorqueat. De quibus omnibus rectè admodùm magnus ille gentium doctor D. Paulus conqueritur: 2. Tim. 3. *Semper discentes, & nunquàm ad scientiam veritatis peruenientes. Eius verò pestis duæ mihi causæ inter cæteras videntur esse præcipuæ: præpostera studiorum nostrorum obseruatio, & opinio de tota hac doctrina peruersa. Nam si verum fateri liceat, quæ nunc, quæso, apud plerosque, licèt Christianos, alia in hunc vsque diem studendi ratio obseruatur, quàm quæ olìm ab ethnicis vsurpata est hominibus?*

Præpostera studendi ratio.

PRIMVM ipsi Christianorum infantuli, quos ad se statìm duci iubet Christus, & quorum gratia is quoquè factus est puer, ad Aesopi aniles fabulas perducuntur, quibus totam malè consumunt pueritiam. Deindè facti iam ephebi, linguas à prophanis discunt authoribus, mores ex obscœnis poëtarum formant figmentis, reip. rectè administrandæ prudentiam ex ethnicorum monumentis petunt: In quibus vbì diù multumq́ fuerint versati, tandèm etiam viri in spinosis illis philosophorum altercationibus plerunquè inutilibus ità consenescunt, vt se illinc per omnem posteà vitam extricare nequeant. De ipsa interìm Theologia tam altum ferè apud quosdam est silentium, vt vel nulla eius omninò habeatur ratio, vel non nisì diebus festiuis aliqua tantùm Euangelij legatur particula: adeò vt ex multis vix reperiatur vnus, qui per annos vitæ suæ quantumuìs diuturnæ omnes, vel semèl & obitèr saltem ea qua decet animi pietate & religione, integra Biblia perlegerit: Cùm non ista tantùm omnia, putà rerum ad benè beateq́ue viuendum vtilium cognitionem & præcepta morum, quæ foris plerunquè admodùm dissolutè quæruntur, affatìm habeamus domì, hoc est, nusquàm neque tractentur grauiùs & sanctiùs, quàm in sacro illo Bibliorum corpore, neque aliundè hauriri poßint largiùs atque vberiùs, modò tamē adsit animus purus & syncerus, quàm ex his ipsis inexhaustis diuinæ sapientiæ fontibus. Quo nomine vel solo hac ipsa scriptura diuina, quæ in se Thesaurum continet tam virtutum quàm scientiarum incomparabilem, totus hic orbis Christianus non habet ferè aut diuinius aut preciosius quicquam: sine quo thesauro nemo neque verè doctus dici potest, neque beatus. Ioan. 14. Matth. 16. *Quid enim scire isse iactare poterit, qui ipsum Christum ignorat, qui ipsißima via est, & veritas, & vita? Aut quid, quæso, homini proderit quantumlibèt Christiano, si totum mundum lucretur, animæ autem suæ patiatur detrimentum?*

Pietatis fūdamēta ex fontibus potiùs, q̃ vel ex riuulis ethnicorum, vel ex lenocinijs verborū esse petenda.

QVAE cùm ità sint, & vita vnius Christi vel sola, exemplar omnis & Sapientiæ & pietatis proculdubiò sit perfectißimum, quod qui hactenùs imitati, aut pro virili saltem exprimere conati sunt, illi nunc vt sancti & cohæredes Christi coluntur in cælis, optandum sanè est vehementer, vt nos quoquè sapiamus tandèm vel semèl, efficiamusq́ue vt pubes Christiana veræ pietatis rationem & scopum ex sacris posthàc potiùs doceatur literis, pro suo tamen captu & modulo, quàm vel ex turbidis ethnicorum riuulis, vel ex fucatis verborum lenocinijs, quæ incautæ iuuentuti sub specioso elo-

eloquentiæ pallio ità nunc à quibusdam solent obtrudi, vt mox velut absurdum & indignum non sine nausea reijciant, quicquid non vel Demosthenis, vel Ciceronis redoleat eloquentiam: sicque sermonis elegantiæ & puritati studeant, vt morum vitæque puritati prorsùs nullam nauare velint operam.

Ex qua sanè tam peruersa & docendi & discendi ratione, de hac ipsa nunquàm satìs prædicata rerum Theologicarum sapientia, à quibusdam absurdissimæ conceptæ sunt opiniones. Cùm enim quæ diuinis continentur scriptis, plerunquè verborum præ se ferant simplicitatem, plurima verò sub simplicis literæ cortice, maxima habeant recondita mysteria: innocentissimæ huic sacrarum rerum doctrinæ eam quasi notam inurere non verentur, quòd eius cognitio non tātùm difficilis sit, sed etiam obtineri vix possit. Cuius rei timore etsi vanissimo permultos à lectione sacrarum literarū vel in primo statim limine deterritos, vel à medio sæpè cursu constat esse reuocatos. Alij contrà humili simplicitate illa dictionis offensi, priùs eam veluti rem leuissimam & per se abundè satìs manifestam, negligere, atque adeò fastidire incipiūt, quàm mysteriorum, sub ea verborum facilitate comprǽhensorum, vllum gustum perceperint. Vtrique certè in grauissimo & pernicioso sunt errore. Quantùm enim illi animos studiosorum in detestabilem desperationem conijciunt, tantùm hi scripturam ipsam sacrosanctam indignissimum pertrahunt in contemptum.

Opiniones falsæ de sacræ scripturæ lectione.

Vtriusque sententię repræhensio.

ATQVE sic mali huius, quantùm equidem intelligo, prima quidem fuit causa neglecta vera studendi ratio, cui deindè successit, nunc nimiæ difficultatis, nunc facilitatis opinio falsa, quæ tandèm omnia maximus & perniciosissimus ille insecutus est contemptus. A quibus calumnijs vt falsissimis, ità etiam improbissimis, quomodò sanctissima hæc Theologia, quæ ad nostram inprimìs vtilitatem perscripta est atque doctrinam, iustissimè vindicari & debeat, & possit, id planissimum faciet hæc ipsa totius Biblicæ scripturæ dispositio & Oeconomia: in qua viuo veluti ostenditur exēplo, immò re ipsa demonstratur, in tota scilicet scriptura sancta nihil aut tam esse obscurū, quod non aliquo saltem modo explicari possit: aut adeò difficile, quin labore & industria reddatur facilius: aut ità humile siue depressum, sub quo non diuina latitent mysteria: quæ sine præceptoris manuductione fideli, rectè nunquàm possunt neq; tradi aut doceri, neque perfectè perspici. Sic itaque huius Oeconomiæ Partitiones institutæ sunt, vt habeant diuinarum literarum studiosi quasi artem quandā seu viam atque compendium, quibus rebus & obscura pleraque faciliùs intelligere, & difficilia commodiùs inuestigare, atque etiam ex ijs, quæ prima fronte vidētur minutissima, ingentem multinariæ possint & sapientiæ & pietatis colligere thesaurum.

Alius totius operis scopus & intētio.

DE OPERIS HVIVS FRVCTIBVS.

LONGVM esset hìc operis huius vtilitates omnes enumerare. Sunt enim eæ cum diuinæ scripturæ fructibus omninò communes: cuius hæ tabulæ Summam quādam atq; Methodū complectūtur. Cùm enim pietas, vt piè admodùm à D. Paulo dictū est, ad omnia sit vtilis, sacræ aūt scripturæ vis omnis ferè in pietatis maximè studio versetur, facilè pius quiuis per se intelligit, rerū diuinarū tractationē, quibus prima debetur pietatis cura, non tantùm ad vitam rectè instituendam, sed etiam ad consequendā immortalitatis gloriam magnas habere opportunitates. Quarè nobis hoc loco, cæteris obmissis, id solum breuissimis perstringere visum est operæprecium, quid diligens Partitionum

1.Tim.4.

titionum in hoc opere comprǣhēsarum discussio, sacræ Theologiæ studiosis & publicè, in Ecclesia videlicet ac scholis, & priuatìm domì, pro Christiana religione syncerè imbibenda, commodi sint allaturæ.

QVIS HARVM PARTITIONVM VSVS esse possit in scholis.

AD *scholas hoc docendi genus, quo in his colligendis Partitionibus vsi sumus, q̃ maximè pertinere, non inficior: quin illud etiam concedo facilè, me in hoc opere toto id spectâsse primùm, vt quæ optima sit scripturam sanctam & docendi & discēdi ratio, aliqua certa à me formula traderetur. Perfectior autem doctrinæ Christianæ forma tradi haud potest, quàm est illa, qua ipsi primùm Apostoli, ac deindè etiam viri Apostolici patresq́; sancti & eruditi ad hæc nostra vsque tempora, in diuinis interpretandis literis & semper & vbiquè vsi sunt penè omnes. Ex quorum æternis & sanctißimis monumentis nos huc ea tantùm transtulimus præcepta, quæ ad Summam atque Methodum diuinæ pertinent scripturæ, & quorum cognitio ad faciliorē Theologiæ notitiam plurimùm conducere videtur.*

I.

PRIMVM, *vt intelligant rerum sacrarum studiosi, quæ sint ipsius scripturæ partes, quo ordine sacri Bibliorum editi sint libri, & quo artificio singula inter se cohæreāt, quæ ad humani generis salutem in illis, velutì Thesauro quodam amplißimo, sunt recondita.*

II.

DEINDE, *vt ordinis ratione perspecta, id porrò vel citra negociū aduertant, quæ propria sit partis cuiusque natura, quæ causæ, & qui effectus: ex quibus tandèm liceat earum rerum, quæ ad perfectionem Christianam sunt necessariæ, non exiguam assequi scientiam.*

III.

POSTREMO, *vt veram indè colligant diuini cultûs rationem, siue communem quandam formulam, qua Deus piè recteq́; sit colendus, & ad quam referri poßint aliquo modo omnia, quæ de rebus diuinis humano generi sunt reuelata.*

ATQVE *hæc talia sunt ac tanta, sine quorum obseruatione singulari, neque ipsi sacræ Theologiæ professores munus suum pro dignitate tueri, neque literarū diuinarum studiosi egregium aliquem fructum ex suis studijs & laboribus, quantumuis alioquì arduis ac improbis, vnquàm percipere poßint.*

QVID ECCLESIAE CONFERAT HARVM Partitionum dispositio.

PRAETEREA *non vulgaris erit harum Partitionum vsus, ad sacras Conciones piè recteq́; formandas. In quibus tria maximè sunt spectanda, quæ in bono & idoneo requiruntur Concionatore.*

I.

QVORVM *principem locum illud sibi meritò vendicat, vt quæ primo aut secundo,*

do, quæ ve illo aut alio loco tradenda discendaq; sunt, & ipse intelligat ecclesiastes, & fidelis populus per manus velutì accipere atque tenere poßit.

II.

ALTERVM est, vt quæ cùm ipsius scripturæ diuinæ, tum sanctorum Patrum de singulis Christianæ fidei articulis, qui extremis hisce temporibus ab hominibus inquietis in controuersiam rapiuntur ferè omnes, vera & Catholica sit sententia, breue quoddam habeamus velutì promptuarium, vndè firma Ecclesiæ dogmata, quotiès id ratio exegerit necessaria, non aliter quàm ex penu quodam vberrimo poßimus in medium producere.

III.

TERTIVM est, si quandò aut lectio prophetica, aut Apostoli diuini Epistola aliqua pro concione publicè sit edisserenda, vt eius, quam sancti patres in ijs rectè tradendis secuti sunt, sententiæ certam quandam habeamus regulam atq; compendiũ.

QVAE quidem omnia in his tabulis, velutì quodam in speculo, tam proponuntur luculenter atque disertè, vt illis adiutus quasi præceptis, immò viuis veræ & antiquæ pietatis exemplis, facilè quis magna cum dignitate ac omnium laude in Ecclesia Dei versari queat.

VT EARVNDEM PARTITIONVM PRAEsidio rectè quis studio etiam priuato, non vulgarem possit rerum diuinarum adquirere cognitionem.

ETSI verò hæc non contemnenda sint istarum Partitionũ commoda, maiora tamẽ existimanda sunt illa, quæ ex earum lectione frequenti, ad eos præcipuè redundare possunt emolumenta, qui extra scholas sæpè, & absque præceptoris idonei copia in his sacris & arduis alioquì studijs versari coguntur. Nam si quis huius Oeconomiæ partes eo ordine & artificio, quo hîc distributæ sunt & explicatæ, vel semèl tãta perlegerit diligentia, quantam ipsius rei dignitas, hoc est, rerum diuinarum requirit indagatio, vberrimos proculdubiò & amplißimos sentiet harũ lectione fructus, ex quibus haud aliter, quàm ex viua totius scripturæ diuinæ imagine, hæc quæ sequuntur, omnia vnico velutì intuitu, ac per se quidẽ facilè depræhendere poterit atq; discernere:

I.

Quæ totius scripturæ diuinæ sit summa.

II.

Quæ habeat principia, quem ostendat progressum, & in quem finem tendat ac scopũ.

III.

Quot eius partes, & quæ singularum partium vis sit atque differentia.

IIII.

Quot & quibus vniuersa scriptura sancta libris contineatur.

V.

Vt hi libri olìm ferè fuerint amißi.

*d VI.

VI.

Cuius opera iterùm ſint reſtituti.

VII.

Quo ordine primùm à Spirituſancto dictati ſeu reuelati, atque per prophetas & Apoſtolos perſcripti fuerint.

VIII.

Quam authoritatem veteris teſtamenti libri habuerint apud Hebræos, qui apud illos certi habiti fuerint ſemper, & quos illorum aliqui inter apocrypha ſcripta numerauerint.

IX.

Quos ex his Catholica in ſuum Canonem receperit Eccleſia.

X.

Quis noui teſtamenti ſit Canon, hoc eſt, qui libri ab omnibus ſemper pro veró habiti fuerint Euangelio, quósve aliqui temerè oppugnârint, & quod Catholicæ Eccleſiæ de vtriuſque teſtamenti libris iam olìm fuerit iudicium.

XI.

Quibus rationibus occurrendum illorum ſit calumnijs, qui diuinos aliquot libros, quantùm in ſe fuit, ex ſacro canone & ab Eccleſia excludere improbè conati ſunt.

XII.

Certam & firmam eſſe ſacram ſcripturam, eiusq́ue authoritatem ſanctam & inuiolabilem.

XIII.

A quibus ſinguli ſacrorum Bibliorum libri vel ſcripti ſint, vel reſtituti.

XIIII.

Vbì, quandò, per quos, & qua occaſione ſinguli editi fuerint libri ſacri.

XV.

Quod & quale cuiuſque ſit Argumentum.

XVI.

Quomodò hi libri non temporum tantùm ſerie, ſed argumentorum quoquè ratione inter ſe cohæreant.

XVII.

Quæ libri vniuſcuiuſque ſumma ſit, & quæ non tam authoris, quàm ipſius Spiritûs ſancti, veluti totius ſcripturæ Magiſtri, ac eius interpretis Eccleſiæ Catholicæ præcipua fuerit intentio.

XVIII.

Quæ potiſſima ſint libri ſeu argumenti cuiuſque capita, ad quæ reliqua omnia plerũquè referri aut debeant, aut poſſint.

XIX.

Quid ſingula, cùm ad fidei regulam, tum ad morum diſciplinam ſint profutura.

XX.

Quæ vera ſemper eorum interpretatio, & quis Catholicus dogmatum fidei vbiquè

fuerit consensus. Quod tum rectè intelliget quisque, si illorum Patrum adhibuerit scripta, quorum aperta hîc singulis ferè in tabulis adducuntur testimonia.

XXI.

Quibus, vt decet, diligenter expensis, tum alia etiam multa intelliget impiger harum Partitionum lector præclara diuinarum literarum mysteria, quæ nunc vix dignè satis prædicari, aut verbis rectè concipi poßint.

XXII.

Vnum certè hoc spero certißimum fore, vt qui hos libros vel semèl tantùm aperuerit, ac vnicam perlustrauerit tabulam, is eleganti, quæ hîc continetur, inuitatus harmonia, etiam plura legere & velit, & gestiat.

XXIII.

Hic enim operis huius vsus erit non postremus, vt si quis librum aliquem sacrorũ Bibliorum perlegere cupiat, is primùm per breues has in eundem librũ editas peruideat tabulas, ex quarum diligenti inspectione, non id tantùm consequetur, vt absque vllo ferè commentario alio, summam quandam illius percipiat: sed tanta etiam afficietur voluptate, vt non priùs à cœpto desistere velit opere, quàm totum librum perlegerit, vberiorem illius expositionem ex sanctis deindè patribus petiturus.

XXIIII.

Neque verò hæc ideò minùs vera esse videri debent, quòd tam diligens artificij huius demonstratio, non pari ratione, in omnibus sacræ scripturæ libris obseruata sit. Nam in quibusdam, vt in historicis, singula persequi, operis erat penè infiniti, neque admodùm necessarij, cùm ipsa historia rectiùs disponi haud queat, quàm vt in ipsis descripta est autographis, cuius nos hîc summa tantùm velutì digito demonstrauimus capita, quæ in singulis ætatibus & imperiorum mutationibus celebriora, & notatu magìs digna videbantur.

XXV.

In propheticis certè & Apostolicis scriptis, necessaria quæque doctrinæ Christianæ fundamenta, tanto digesta sunt artificio, vt nihil ferè quod ad methodum à nobis institutam pertinet, sit prætermissum. Ac vt maximè quædam alicubì desiderentur, ea tamen eiusmodi plerunquè sunt, quæ aßiduus lector, horum præceptorum ductu, etiam per se poßit inquirere.

XXVI.

Maximè verò tunc vnusquisque sacræ Theologiæ studiosus harum tabularum vsum intelliget esse amplißimum, si non contentus fuerit eas semèl tantùm perlegisse, sed secundò etiam atque tertiò repetere non grauetur, ità vt omni die vnius libri examinet artificium atque dispositionem.

XXVII.

Deindè id etiam operæprecium erit, vt qui hasce Partitiones iterùm atque iterùm diligentißimè perlegerit, statìm ipsum adgrediatur Bibliorum textum, eumq́ cum hisce conferat tabulis, ac singula illo perlegat ordine, quo hîc ex sanctorum Patrum sententia sunt perscripta. Quòd si hoc modo primùm vnoquoquo triduo, deindè biduo, ac postremò singulis diebus integrum reuoluerit librum vnicum, intrà biennium tota Bi-

blia, paruo quidem labore, at fructu ferè incomparabili, poterit absoluere.

XXVIII.

Atque hac ratione futurum est dubio procul, vt non artificium tantùm atque Methodum quandam rerum diuinarum percipiat, sed illud etiam consequatur commodum, vt quotiès aliqua de rebus in diuinis libris traditis incidat dubitatio, faciliùs poßit dijudicare, vbi ijs de rebus in Biblicis agatur scriptis, quídve de illis ibidèm statuatur.

XXIX.

Breuiter, si dimidiũ facti, qui bene cœpit, habet: non parùm habebit is, qui hanc studendi rationem secutus fuerit: aut si quæ sibi ad perfectam diuinæ huius scientiæ Methodum deesse videbuntur, minori negocio ea poterit cognoscere.

XXX.

Nec est sanè, quòd me quispiam nimìs gloriosè aut arrogantiùs de hoc opere pronunciare suspicetur, cùm & sciam optimè, & fatear libenter, præcepta quæ hîc continentur omnia, nõ à me inuẽta vel excogitata, sed ex optimis quibusque sanctorũ patrum monumentis collecta esse atque congesta, eorum maximè, quos spiritu diuino afflatos fuisse, & Catholicum consensum habuisse, dubitare nemo neque debeat, neque poßit.

XXXI.

Breuiter quandò vix ardentiùs aliquid ab huius scientiæ studiosis desiderari videmus, quàm modum quendam ac rationem compendiò ad eius cognitionem perueniẽdi, erit hæc non tam Bibliorum, quàm totius ferè Theologiæ Oeconomia, vel eo saltẽ nomine, vt spero, gratißima, quòd non tantùm modum quẽdam de rectè formando Theologico studio præscribat: sed eo etiam ipso modo & ordine, qui huic doctrinæ sit commodißimus, locis non paucis sacram edisserat aperiatq́; scripturam.

ORDO GRADVVM, QVIBVS NON TANtùm ad perfectam aſcendimus Theologiam, ſed etiam ad vitam & ſalutem pertingimus æternam.

VERBVM DEI EST SAPIentia *& intelligentia nostra. Deuteron. 4. Porròper*	*Verbum*	*Perueniturad*	*Intellectum.*
	Intellectum		*Rem.*
	Rem		*Rationem.*
	Rationem		*Viam.*
	Viam		*Veritatem.*
	Veritatem		*Vitam.*

DE RE-

DE REBVS AD COMPARANDAM DIVINARVM literarum scientiam necessarijs, ex Hugon. lib. 3. Didascal.

TRIA SVNT *S. Theologiæ studiosis necessaria,*

- *Natura,*
- *Exercitatio,*
- *Disciplina.*

Quibus efficitur, vt

- *Facilè audita percipiant, & percepta firmiter retineant.*
- *Labore & sedulitate naturalem sensum excolat.*
- *Laudabiliter viuentes, mores cum scientia componant.*

ITEM EX GALENO.

GALENVS IN STVDIOSO *homine septem desiderat necessaria ad omnium rerum inquisitionem & cognitionem:*

- *Primùm scilicet, ingenium sagax & docile.*
- *Deindè assuefactionẽ & exercitationem ab ineunte ætate in omni disciplinarum genere.*
- *Tertiò assiduitatem.*
- *Quartò, vt præceptores audiat præstantissimos & celeberrimos.*
- *Quintò, inexplebile desiderium veritatis.*
- *Sextò, cognitionem eius Methodi & normæ, qua verum discernitur à falso.*
- *Vltimò autem, exercitium & vsum eiusmodi Methodi.*

CATALOGVS AVTHORVM, EX QVIBVS OECOnomia Bibliorum collecta est.

A

Ambrosius Catharinus.
Ammonius Alexandrinus.
Athanasius.
Augustinus.
Ambrosius.
Anselmus. Areta.
Alphonsus de Castro.
Albertus Nouicampian.
Antonius Fonseca.

B

Beda.
Bernardus.
Bartholomæus Caranza.

C

Canones Apostolorum.
Concilium
- Nicenum.
- Carthaginense.
- Laodicense.
- Constantinopolitanum.
- Toletanum.
- Ephesinum.
- Chalcedonense.
- Florentinum.
- Tridentinum.

Catechismus Romanus.
Clemens.
Cyrillus.
Compendium Theologicæ veritatis.
Cornelius Iansenius.
Claudius Guilliaudus.
Cælius Pannonius.
Chrysostomus Lauellus.

D

Dionysius Areopagita.
Dionysius Rikel Carthusianus.
Dominicus Soto Segobiensis.

E

Epistolæ Decretales.
Euthymius.
Epiphanius.
Eusebius Cæsareens.
Enchiridion Coloniense.

F

Franciscus Sonnius.
Franciscus Ruitzius.

Felicianus Ninguarda.

G

Gregorius Nazianzenus.
Gloßa Ordinaria.
Gratianus.
Gregorius Papa.
Gelasius.
Gotfridus Viterbiens.
Gilbertus Pictauien.
Gerardus Matthisius Gelriens.

H

Hieronymus.
Hilarius.
Hippolytus.
Hugo de S. Victore.
Hadrianus Cardinalis.

I

Iustinus Martyr.
Isidorus.
Iosephus.
Ioannes Damascenus.
Ioannes Hentenius.
Irenæus.
Iunilius.
Innocentius III.
Ioannes Chrysostomus.
Ioannes Ludouicus Viues.
Iacobus Faber Stapulensis.
Iacobus Peres.
Ioachimus Perionius.
Ioannes Driedo.
Ioannes Viguerius.
Ioannes Hofmeisterus.
Ioannes Gropperus.
Ioannes Heßelius.

L

Lactantius.
Leo I.
Ludouicus Carbaiala.
Laurentius à Villauicentio.

M

Marcus Marulus.
Melchior Canus.
Michael Medina.
Methodus Cōfeßionis.

N

Nicephorus Callistus.
Nicolaus Lyranus.

O

Origenes.
Oecumenius.

P

Petrus Aureolus.
Petrus Lombardus.
Petrus Comestorius.
Petrus de Natalibus.
Petrus à Rosenhaim.
Petrus Canisius.

R

Remigius.
Ruffinus.
Rabanus.
Rainerus Snoius.
Richardus à S. Victore.
Rupertus Abbas Tuitiensis.

S

Sanctes Pagninus.

T

Tertullianus.
Theophylactus.
Theodoretus Cyrens. Episcopus.
Ticonius Alexandrin.
Thomas Aquinas.
Thomas de Vio Caietanus.
Toring.

V

Victorinus.
Vincentius Lirinensis.

W

Vuilhelmus Durandus.
Vuilhelmus Damasi Lindanus.

Præ cæteris verò bonam huius operis partem D. Petro Aureolo acceptam referimus.

CHRISTIANO AC PIO LECTORI NECnon omnibus sacræ Theologiæ Candidatis, hoc pñsens volumen reuoluturis, salutem precatur & optat frater Theodoricus Buscoduceñ, inter sacræ Theologiæ professores minimus, ac Conuentûs fratrum Prædicatorij Ordinis in Colonia humilis Prior, ac Apostolicus Inquisitor.

Vanuis vt in prouerbio est, vino vendibili suspensa hedera opùs non sit, cùm proba merx facilè reperiat emptorem: nihilominùs humanißimus vir ac consultißimus Iurisprudentiæ Licentiatus D. Geruuinus Calenius, Typographus diligētißimus, institit apud me ac rogauit, vt præsens volumen, iam recèns prælo commissum ac typis excusum, & à viris quibusdam insigniter doctis ac pijs examinatum, & non paruis encomijs per scripta mihi commendatum, dignarer meo calculo ac censura apposita approbare, & quid de eo sentiam, omnibus facere testatißimum. Memor igitur mei officij, nec debui nec potui tam honestæ ac iustæ petitioni deesse aut refragari. Non enim oscitāter legisse, sed prudenter respexisse videtur ad decreta Oecumenici cōcilij Tridentini, in quo visum fuit Spirituisancto & patribus ex omni natione, quæ sub cælo est, congregatis, & cautū, & sub pœna anathematis omnibus librorum impressoribus seriosißimè prohibitum, nè quid in lucem edant ad res sacras & religionis negocium pertinens, nisì examine præuio Theologorum approbetur, vt videre licet in quarta sessione ante annos ferè duodecim habita sub piæ recordatiōis Paulo III. anno videlicet 46. octaua die Aprilis. Quod decretum si opera & diligentia diœcesanorum ac magistratûs politici (quod summè optandum esset) executioni mandaretur, iam magna ex parte adhibitum esset Antidotum, ac præsentißimum remedium obiectum grassanti ac latiùs indiès serpenti pestiferæ hæreticorum doctrinæ: quæ nunquàm tam altas iecisset radices, nec tam longè lateq́; per vniuersum orbem se diffudisset, nisì Typographorum quorundam auaritia fuisset adiuta & promota: Qui animas suas habentes venales, spe quæstûs, nihil attento periculo ac dispendio salutis animarum, eisdem lætale venenū melle plerunquè circunlitum propinârunt. A qua suspicione alienißimus est Dominus Licentiatus præfatus, ex cuius officina nihil prodijsse memini vnquàm quod labe hæreseos esset infectum, seu maculatum, aut suspectum, ac doctrinæ sanæ repugnans. Quid enim prodest homini, inquit ipsa Veritas, si vniuersum mundum lucretur, & animæ suæ detrimentū patiatur? Hanc ob rem vt in eodem contineatur officio, nec pertranseat terminos, quos posuerunt patres nostri, libentiùs acquieui & annui petitioni eiusdem. Vt ergò quod sentio, ingenuè profitear, dum volumē istud aperio, ac penitiùs introspicio, atq; à capite ad calcem vsq; diligenter perlustro, ac succisiuis horis quantùm breui temporis spatio fieri potuit, ac per occupationes licuit, voluo & reuoluo, Deum immortalē, quàm gratißimi & suauißimi odoris fragrantia nares animi mei oppleuit: & quo diutiùs oculos hincindè circūgyro, eo plus vndiquè percipio oblectamenti. Omnia siquidem reperio Catholicæ fidei ac sanæ doctrinæ conformia, nihil verò eidem repugnans, quod hæresim sapiat, aut suspectum, aut piarum aurium offensiuū. Authoris enim etsi facies sit mihi ignota, animum tamen candidißimum & erga auitam religionem tuendam & propagandam, ac iuuanda piorum studia propensißimum ac instructißimum facilè depræhendo. Vndè eundē veneror, suspicio, & syncero affectu amplector, nec sine animi stupore & applausu in summam admirationē rapior, dum huius anthoris (absit verbo adulatio) in medijs turbis & forensibus negocijs versantis considero & mecum expendo nobile ac fœcundum ingenium, tenacē memoriam (est enim multæ lectionis) ac infatigabile studium, quo tam artificiosè, ordinatè, ac methodicè siue compendiò ea tradit, quæ in sacrarum literarum vtriusq; testamenti myrothecijs, ac sanctorum patrum, qui à temporibus apostolorum diuersis ætatibus ac locis in hunc vsq; diem floruerunt, cōmentarijs ac monumentis, sacrorū quoquè conciliorū sanctionibus sparsim cōfusiùs habentur. Quēadmodùm enim apes argumentosa ex diuersis floribus mel colligit, atq; collectum ad aluearia aduehere solet: ità & hic (saluo Iurisprudentiæ studio) è pratis scripturarum spiritualia mella collegit olìm, quæ nunc hoc edito volumine pro catholicorum pastu diffudit abūdè, sciens se non sibi natū, sed patriæ, & inprimìs Ecclesiæ Dei. Olìm apud paganos, D. Hieronymo referente, vnus repertus est, qui vt toti mundo innotesceret, ac nomen suū immortalitati consecraret, audax aggressus est facinus. Incendit siquidē templum Dianæ, in toto orbe nominatißimum. In quo extruēdo, vt author est Plinius, plusquàm ducentis annis laboratum est. At hodiè proh dolor hoc corruptißimo seculo (in quo cum D. Polycarpo rectè exclamare possumus, O Deus, in quæ tēpora me reseruâsti?) inter Christianos non vnus, verùm (quod gemens scribo, & vtinàm mētiar) aliquot myriades reperiuntur, qui vt turrim Babel extruant, & in ea sua idola, id est, vt Vincētius Lirinēsis exponit, suas opiniones, somnia, scholia, & adulterinas Scripturarum interpretationes adorent, templum Dei viui, Ecclesiam videlicet Christi sanctam, Catholicā ac Apostolicam, viuis ex lapidibus

lapidibus ante annos plùs mille quingentos cõstructam, ac fundatam supra firmam petram, ausu temerario incendere, euertere, deuastare, frustrà licèt, non tamen impunè conantur. Et quid dico, inter Christianos? cùm non tam Christiani vocabulo appellandi sint, quàm Antichristi satellites, ac eiusdem certissimi præcursores: immò nec homines dicendi, qui viperarum more, matris Ecclesiæ, quæ ipsos genuit, pia viscera discerpunt, lacerant ac dirumpunt: ac Iudæis peiores, qui tunicam Domini inconsutilem, quam illi integram seruârunt, hodiè in mille partes discindunt. Qui omnes tanquàm incendiarij milites, vtpotè Anabaptistæ, Sacramẽtarij, Iconoclastæ, Hugonistæ, Geusij, ex vno Lutero veluti equo Troiano prosiliêrunt. Quorum flamma depopulata est non modò magnam Germaniæ partem, verùm etiam igniuomas scintillas ad florentissima Galliarum & Angliæ regna transmisit: Vt interim taceam de ditionibus inferioribus, ac mea miserabili patria ciuitate Buscoducẽsi, vbi sacrilegi ac impij Iconoclastæ ac Sacramentarij suam rabiem ac plusquàm beluinum furorem ac tyrannidem inhumaniter exercuerunt. Verùm bona nobis affulsit spes, Catholicissimum Hispaniarum regem Philippum, optimi Imperatoris Caroli V. (cuius memoria in benedictione est) filium, hæredem bonorum & fidei, Augiæ illud stabulum, Christi ope adiutũ, qui facilè dissipat consilium Achitophelis, propediem quod feliciter cœpit, repurgaturum. Et quia hoc incendium, à Luteri doctrina exortum, nondùm extinctum est, & furiam & faces huius incendij nondùm quiescere experientia testatur, quin potiùs videmus suppositum dudùm ignem crescere, & iam ad culmina ferè flammam eius peruenisse, ipsosque hæreticos noctes atque dies nouos errores tanquàm ignis materiam seminare, & grassanti incẽdio oleũ infundere, sintq́ multi etiam nobiles (hac tamen in re plusquàm ignobiles, nè dicam infames) qui Neronis parricidæ exemplo non è turri Mecœnatica, vt ille, sed Babylonica hoc incendium prospectant, pulchritudine flammæ vehementer delectati: & quemadmodùm Nero vrbem incendit, quo nouæ vrbis condendæ, & cognomento suo appellandæ gloriam quæreret: destinauerat enim Romam Neropolim nuncupare: ità Sectarij omnes vniuersum orbem conãtur suis prauis ac venenatis dogmatibus incendere ac funditùs perdere, vt vetere appellatione Christianis detracta, nouam inducant ex suo nomine, & vel Luterani, vel Caluiniani, vel Geusiani appellari gaudeant: Tantum valet ingeniosa perfidia, & inconsulta æternitatis perpetuæque famæ cupido. Cùm igitur tot sint incendiarij, nemo pius sinistrè interpretari debet, quòd ad hoc commune incendium restinguendum operis huius consarcinator & collector pientissimus, etsi non ex professo theologus, tamen Christianus accurrerit, malè alioquì auditurus, si talentum sibi concreditum, terræ infossum cum seruo pigro abscondisset. Omnium siquidẽ cuiuscunque sint statûs aut cõditionis, interest istuc manus adferre auxiliatrices, & aquas lachrymarum in deuotis precibus, quod ad simplicem popellum pertinet: aut aquas doctrinarum in publicis concionibus aut scholasticis disputationibus, quod doctorum est & pastorum: aut deniq; in priuatis exhortationibus siue conferentijs aut scriptis, quod omnium est eorum, qui exercitatos habẽt sensus: quorum est reddere, iuxta diui Petri sententiam, rationem de ea, quæ in eis est, fide & spe, submittendo semper sua dicta & scripta iudicio Romanæ Apostolicæ & Catholicæ Ecclesiæ. Vnicuique enim mandauit Deus de proximo suo: tantum abest, vt quis qui alterum instruere potest, & ad viam veritatis, pacis & salutis errantes reducere, dicat cum perditissimo Cain, Nunquid ego sum custos fratris mei? Immò B. Iacobi sententia ad omnes pertinere dinoscitur cap. vltimo, non ex straminibus, quod Luterus mentitur, sed afflatu diuini spiritûs prolata: Fratres mei, si quis ex vobis errauerit à veritate, & conuerterit quis eum, scire debet, quoniam qui conuerti fecerit peccatorem ab errore viæ suæ, saluabit animam eius à morte, & operit multitudinem peccatorum. NON *ergò author operis temerè quicquam aut præsumptuosè egisse dici debet, qui nil aliud quærit, nisi gloriam Dei, fidei defensionem & propagationem, & salutem & profectum proximorum. Quin potiùs sua laude & commendatione fraudandus nõ est, sed habendæ gratiæ, quòd in gratiam studiosorum, qui aut carent iudicio, aut librorum copia destituti, aut temporis inopia prolixis commentarijs vacare non possunt, tantum subierit molestiarum. Propter quos exantlatos labores, & in posterum perferendos ad eorum numerũ pertinebit, de quibus apud Danielem dicitur: Qui docti fuerint, fulgebunt sicut firmamentum: & qui ad iustitiã erudiunt multos, quasi stellæ in perpetuas æternitates. Hæc in laudem authoris dicta in eum finẽ volui, vt opus reddatur cõmendatius: Quod non ex angulo, aut hæreticorum cryptis, sed ex aula piẽtissimi ac auitæ religionis propugnatoris inuictissimi Imper. Maximiliani II. prodijt. Tu igitur, amice Lector, hisce alienis laboribus fruere, & volumen hoc tãquàm inæstimabilis precij preciosissimam margaritã vili pecuniario precio tibi compares, cum iudicio & non perfunctoriè legas, lecta pectoris siue memoriæ scrinio fideliter recondas. Fieri nequit, vt hæc fecisse vnquàm pœniteat: quin potiùs breui temporis spatio magnum sapientiæ salutaris fructum sine difficultate magna consequèris. quod omnibus largiri dignetur Deus benedictus in secula. Datum Coloniæ ex nostro Musæo, ipso die diui Thomæ Aquinatis doctoris Angelici. 1568.*

INDEX

INDEX CVM RERVM TVM VERBORVM IN PARTITIONVM

Theologicarum libros quinque Doctißimi & clarißimi viri Georgij Ederi, copiosißimus.

AAron officium quodnam fuerit 118. eius punitio 126.
aaron cum filijs vt in sacerdotem consecratus sit 118.
aaron filiorum grauis punitio ibid.
Abdiæ origo 263.
abiu filij Aaron punitio 118.
abraham antè Abram dictus, 100.
abrahæ filij qui & vndè dicantur 100.
abrahã cur pater multarum gẽtium dictus 100.
abraham vt imitandus 100.
abrahæ fidei descriptio 99.
Acediæ definitio, eiusq; filiæ 699.
acediæ remedium 350.
acta Apostolorum quid tractent 30.
acta Apostolorum qui reijciant 4.
actuum Apostolorum præstantia & multiplex vtilitas 403.
actuum Apostolorum quis Author 399.
Adamarus Hierusalem & Antiochiam recuperat 601. Adæ significatio mystica 97.
aduentum Domini solicitè præstolandum 373.
adulteræ historia in dubium vertitur 31.
Aegyptiorum Reges 308.
ægyptum domuit Nabuchodonosor 167.
ægyptiæ plagæ quæ & quot 110.
ænigma quid 186.
æquanimitatis proprium quid 513.
ætates mundi 310.
Affabilitas 201.
afflictorum preces cur non semper exaudiantur 289. afflictionum variæ causæ 288.
Aggæi prophetia 273.
Alexander Magnus 308.
alexandri Magni Monarchia in quot partes diuisa sit 291.
alexius Orientis Imp. 598.
allegorica S. scripturæ interpretatio quæ dicatur 55. Alleluia quid sit 181.
alleluia vndè profectum 274.
alogiani negabant filium Dei esse verbum 4.
Aman cur suspensus 169.
ambitio fugienda 367.
amicitia vera 201.
amicorum fides 202.
amor mulieris inexplebilis 186.
amor proximi 202.
amoris diuini conditiones 657.
amos quis fuerit 261.
amos cur se prophetam negârit ibid.
Anagogica S. Scripturæ interpretatio quæ 55.
andreæ Euangelium suspectum 5.
angusta via Regni cælorum 388.
animalia quæ prohibita in veteri lege 119.
animas purgatas non dormire vsque ad iudicium 708.
anni solaris diuisio 667. & singularum partium ad Ecclesiæ vsum applicatio 668.
anthimus vt Ecclesiam cõturbârit 577.
antichristi persecutio 610.
antiquæ legis onera deponenda 267.
annuum institutio 486.
Aphthardocitarum hæresis 576.
apocalypsis significatio 547.
apocalypsin qui reijciant 4.
apocalypsis interpretes qui 353.
apocalypsis liber num Authenticus 550.
apocrypha quæ hodiè dicantur 37. 38.
apocrypha Noui Testamẽti q̃ dicantur, & cur 30.
apocrypha Euangelia 5.
apocrypha quæ sint & dicantur 16. 19. 29. 163.
apocryphos quos & cur pro Authenticis habeat Ecclesia 21. & 31.
apostasiæ remedium 350.
apostoli cur constituti 398.
apostolorum quot genera 400.
apostoli instrumenta sunt S. Spiritûs 10.
apostolorum varia nomina 399.
apostolorum vocatio 362.
apostolorum nomina, vbi prædicârint, & quo modo mortui 400.
appetitus triplex 686.
Aquilæ versio qualis 65.
Aristoteles quid signet 281.
arithmeticę vtilitas 70.
arma Christianorum 460.
arrius vt Ecclesiam turbârit 569.
arrianæ sectæ distractio 570.
artaxerxes cui successerit 273. 166.
artificum opera, eorumq; vtilitas 203.
artium vsus quis 69. 70.
Astronomia an Theologo vtilis 71.
Athanasij de Apocryphis censura 37.
athanasij de S. Librorum interitu iudicium 29.
athanasij sententia de varijs Bibliorum versionibus 65.
Auaritiæ detestatio 270. 368. quid sit 202. eiusq; filiæ 699.
auaritiæ incommoda 517.
augurium somniorum prohibitum 202.
august. de gradibus reuelatæ scripturæ cẽsura 9.
augustinus quot ponat veteris Testamẽti libros 23. 26.
august. Sapientiæ librum à Iesu Sirach scriptum aliquandò dixit 23.
augustini honor in libros Canonicos 39.
augustini catholica doctrina, quòd sola fides nõ iustificet 644. 645. 646.
august. partitio librorum veteris Testamenti 23.
augustini iudicium de Orthodoxorũ scriptis 39.
augustinus ad Angliam conuertendam missus 579. miracula ibidèm patrat 580.
authentici libri qui dicantur 19.
authores Sacri qui legendi 73.
BAal, dum esset augur, prophetauit 216
babylonicæ captiuitatis causa 273.
babylonica captiuitas quot annos durârit 306.

balduinus secundus Hierosolymitar. Rex 605.
balduini Regis victoria contra Turcam 606. 607.
baptismi sacramentum quæ habeat à quolibet Christiano credenda 703.
baptismus quid 678.
baptismus triplex ibidem.
baptismi efficacia 356.
baptismo omnia peccata tolli 703.
barbarismus quandò viguerit 310.
bartholomæi Euangelium apocryphum 5.
baruch à Catholicis quibusdam reijcitur 21.
baruch quis fuerit 245.
baruch quid signet ibid.
baruch liber num authenticus 246.
basilides epistolas ad Timoth. Titum & Hebręos non veneratur 4. Epistolam Iacobi reijcit ibidem.
Beatitudines Euangelicæ 697. earundem gradus ibidem.
Biblia quid 7.
bibliæ vniuersæ partitio methodica 2.
bibliorum variæ versiones 65.
bibliorum significationes 84.
Bona opera nō suis tātùm Authoribus prosunt, sed alijs etiam 707.
bonorum præmia 702.
bonorum operum merita 707.
bonifacius Archiepiscopus Moguntinus 586.
CAeremoniæ quæ in Missa adhibentur 684.
caius quis fuerit 544.
calipha pontifex Saracenorum 586.
calixti Papæ & Henrici S. Imp. concordia 607.
caluinus vt fidem definierit 641.
canonis Ecclesiastici quot classes 17.
canon duplex 163.
canon Hebræorum in quot ordines diuidatur 16.
canonis Ecclesiæ in librorum sacrorum ordine vetustas 36.
canon Ecclesiæ librorum veteris Testa. 34.
canon Ecclesiæ librorum Noui Testamenti 35.
canon cur Scriptura sacra dicatur 7.
canonica quæ dicantur 9. 38.
canonicæ epistolæ vndè dictæ 507. 398.
canon S. scripturæ quis & quotuplex 15.
canon veteris Testamenti duplex 15.
canonis vtriusque distributio 18.
cantici Author quis 174.
canticum quid 173. 174. & 181.
cantica canticorum qua ætate legenda 191.
cantica canticorum cur sic dicta 190.
cantica canticorum theoricæ respondent 185. & 190.
cantica quotuplicia 191.
cantus ecclesiasticus qualis esse debeat 184.
captiuitatis Babylonicæ causa quæ 273.
carnis opera 455. 288.
carolus Magnus 592. 593. 594. 595. à Leone Papa coronatus Roma. Imp. 596.
carpocrates vniuersum vetus Testamentum reijcit 4.
carthaginensis Concilij quarti Diuisio Veteris testamenti 23.
castitas 201.
castitas coniugio potior 441.
castitatis votum minimè disrumpendum 707.
catholicus verus quis 713.
catholicæ religionis notæ 713.
causæ ob quas impij diuinitùs puniuntur 602.
causæ quæ & quot S. Scripturæ 10.
Cerdon totum vetus testamentum explodit 4.
cerdon tantùm Lucæ Euangelium suscipit 4.
ceremonialia præcepta quæ dicantur 113.
cerinthus tantùm Matthæi Euangelium recipit 4. Acta Apostolorum reijcit ibidem, 353. 533.
certitudo gratiæ an esse possit 647.
Charitatis vis 659. effectus ibidem.
charitatis laudes & fructus, ibidem.
charitatis definitio, forma ibidem.
charitatis præstantia 638. 656.
charitas fidei & spei iungenda 656.
charitas in quo consistat 536.
charitas cur fidei præferatur 657.
charitatis gradus 658. fructus 538.
charitatis erga Deum & proximum coniunctio 658.
charitatis in proximum conditiones 658.
charitas Christi 358.
charitatis erga Deum conditiones 657.
charitas quid præstet omnibus virtutibus & donis Dei 658.
charitati contraria vitia 689.
chori principes & cantores in veteri lege quot fuerint 174.
chori cantorum cur instituti 174.
chrisma in Confirmatione adhibendum 704.
christus vt est sacerdos ineternùm 500.
christus filius Dei esse ostenditur 354. & seq.
christus cur nihil scripserit 326.
christus legem vt implêrit, non soluerit 314. & 315.
christi beneficia 467.
christus verus Messias esse probatur 329. & seq. & 346.
christi conatus in seruandis animabus 349. doctrina, ibidem.
christi patientia 360.
christi duplex generatio 361.
christi peregrinatio 395.
christus declaratur esse Rex & dominus 339.
christum 46. anno passum qui asserant 71.
christi & Ioseph comparatio 106.
christi aduentus solicitè expectandus 374.
christiani vndè dicti 408.
christiani hominis officium 408.
christiano quæ virtutes necessariæ 468.
christianorum arma 460.
christiani Saracenismum quandò labefactârint 598.
christianorum cōtra Turcam miraculosa victoria 607.
chrysostomi iudicium de gradibus reuelatę S. scripturæ 9.
Cibi qui mundi & immundi fuerint 119.
cithara quid 174.
Classes Canonis Ecclesiastici 17.
clementis Itinerarium 5.
clericorum vita qualis esse debeat 479.
Cæcitas Spiritualis 341.
cælibatus cur matrimonio prælatus sit à Christo 367.

commu-

communionem vtriusque speciei non esse præceptam 704.
comœdia quid 226.
concionatoris partes 481. 72.
concordia 201.
concubinatus sacerdotibus interdictus 597.
concupiscentiam non esse peccatum 703.
confessio quid 174. 678. 705.
confirmationem esse sacramentum 703.
confirmatio quid 678.
confirmationis effectus ibid.
coniugum officia 524.
conscientiæ integritas vt seruetur 517.
consecrandi ritus veteris legis 118.
consilia Euangelica 693.
consiliarius probus quanti faciendus 203.
consilium bonum 203.
consolationes Iustorum afflictorum 374. & 289.
constantia in amicitia retinenda 201.
constantinus Papa 589.
constantini Magni in Christianam fidem pietas 566.
consuetudo duplex 672.
contritio quid 678. 705.
conuersio ad pœnitentiam 201.
conuiuiorum apparandorum ratio 350. 369.
corinthij vndè dicti 438.
corinthiorum epistolæ argumentum 437. eiusq; scribendæ occasio 438.
cosdroæ persecutio 581. 582.
Crescentij Rom. patricij rebellio 596.
crescentius impietatis suæ luit pœnas 597.
cretenses qui fuerint 484.
crucem quot modis tollere dicamur 289.
crucem Dominicam Cosdroas sustulit 581. recuperauit Heraclius 584.
Cultus Dei in quibus consistat 116.

DAemonum Confessio de Christo 340.
danielis origo 248. mors 250.
daniel continentiæ exemplar 249.
danielis liber an authenticus 250.
danielis librum quis reijciat 250. & 252.
danielis varij interpretes ibidèm.
dauidis historia 146. 256.
dauidis origo 178. admirabile robur 179.
dauidis regnum cur diuisum 148.
dauid num propheta 219.
Decalogi præcepta 691.
decimas persoluit Abraham 99.
dei cultus, summa est Catholicæ religionis 172.
delectus ciborum veteris legis 119.
deuteronomij quis Author 131.
deuteronomium vndè appellatum 130.
deuteronomij liber quandò & vbi scriptus 131.
deuteronomium cur meditatorium legis dictum 132.
deuteronomij partes quæ 133.
deus inspector cordis 356.
Dialecticæ vtilitas 70.
diapsalma quid sit 174.
dierum festorum celebratio 120.
differentia librorum noui Testamenti 31. 32.
diluuij descriptio 98.
disciplina filiorum 202.
discipulorum ambitio reprehenditur 367.
discipuli Christi 401. & 402. 364.
diuinationis & prophetiæ differentia 209.
diuisio operis totius 2.
diuisio terræ sanctæ 139.
diuitias vix absque peccato comparari 202.
Doctoris Christiani officium 71.
doctorum hominum impietas 233.
doctorum improbitatem non officere sanæ doctrinæ 373.
doctrina Christi 349.
doctrina falsa nihil perniciosius 217.
doctrinarum genera quæ & quot 68.
dominica in albis cur dicatur 666.
D. Dominicus 610.
dominorum officium 460. 468.
dona Spiritûs sancti 696.
Duces Iudæorum 305. & 307.

EBionitarum scelestus error 353. 532.
ebion Pauli epistolas repudiat 4.
ebion solum Matthæi Euangelium, alijs reiectis, amplectitur 4.
ebrietatis detestatio 270.
Ecclesiastica Iurisdictio 480.
ecclesiæ constantia 417.
ecclesiæ præcepta retinenda 706. 710.
ecclesia quid 706. 710.
ecclesiæ præcepta quot sint 693.
ecclesiæ status distributio 558.
ecclesiæ præcepta quanti facienda 693.
ecclesiæ prima persecutio 562. secunda 563. plures 564. 565.
ecclesia cur Apocryphos quosdam pro Authenticis habeat 21. 31.
ecclesiæ persecutio sub Anthimo facta 577.
ecclesiæ primitiuæ fusa descriptio 404. & sequent.
ecclesiæ veteris status quotuplex 94.
ecclesiæ ætates quot sint 88.
ecclesiæ secundus status 567. & seq.
ecclesiæ status tertius 579. & seq.
ecclesiæ status sub Carolo Magno 593. & sequent.
ecclesiæ status quintus 599.
ecclesiæ status vltimus 612.
ecclesiæ Catholicæ dogmata de præcipuis fidei articulis 703.
ecclesiastes quid signet 189.
ecclesiastes naturali philosophiæ respondet 187. & 189.
ecclesiastici Canonis quot classes 17.
ecclesiasticus ordo anniuersarius 664. & sequent.
ecclesiastici quis Author, an Authenticus 198. 185. 193.
ecclesiasticum cur non recipiant Iudæi 198.
ecclesiasticum à Iesu Sirach scriptum dixit aliquandò August. 23.
Educatio liberorum 202.
Efficientis causæ sacræ scripturæ distinctio 11.

Elchesaitæ omnes Pauli epistolas reijciunt 4
eleemosynæ definitio 694. 201.
eleemosyna quo modo eroganda 383.
Encæniorum institutio 295.
enoch liber 545.
Ephesij qui 456.
ephesios quis primùm docuerit 457.
episcopi quales ordinandi 486.
episcopi munus in quo consistat 477.
episcopi excisis linguis adhuc loquuntur 573.
epistola in S. literis quid significet 423.
epistolæ quædam cur Canonicæ vocentur 398.
epistola ad Romanos cur omnibus alijs præponatur 429. vndè scripta 430.
Esaiæ sanctitas & mors 225.
esaias quis fuerit 224.
esau cur Edom dictus 264. 170.
esau quo modo genitus 101.
esdras quid significet 159.
esdras quis fuerit 158.
esdras scripturæ sacræ reparator 9. 87. 92.
esdræ librorum quis Author 159. 160. 161.
esdræ qui libri ab ecclesia reiecti 34.
Ethnicorum scriptis vsus Apostolus Paulus 545.
Euangelij dignitas 318.
euangelij appellationes 318.
euangelij definitio ibid.
euangelistarum scripta vndè fidem Euãgelij habeant 326.
euangelistarum dissensio 325.
euangelistas concordandi regula 326.
euangelistarum quatuor mysterium 322.
euangelia quot sint, & quæ ibidèm 321.
euangelia vbì, quandò, & quibus literis edita ibidèm, & cur conscripta 320.
euangeliũ quodq; quæ præcipuè spectanda proponat 320.
euangelij virtus in quo ibidèm.
euangelij finis & caput ibid.
euangelistarum consensus 325.
euangelij Matthæi inscriptio 327. & quandò editum ibidèm, & 328.
euangelium quæ bona nunciet 319.
euangeliorum harmonia 361. & seq.
euangelistæ qui 321. eorundem typi 323.
euangelia ab Hæreticis corrupta 30.
euangelia Apocrypha 5.
eucharistia quid 678.
eucharistiæ institutio 351.
de Eucharistia quæ credenda sint 704.
eucharistiæ conseruatio 704. adoratio & deportatio ibidèm.
eutychianæ hæresis perturbatio 570. 571.
Excommunicatio 441.
excommunicationis grauitas 706. 710.
exhortationes ad S. scripturæ studium 81.
exodus vndè dicta 108. 626.
exploratorum populi Israelitici numerus & ordo 125.
extrema Vnctio 679.
extremã Vnctionem Sacramentum esse 707.
Ezechiæ Regis amici psalmos selegerunt 29.
ezechiæ vita quotannos prorogata 151.
ezechiel quis fuerit 247.
ezechielis interpretatio ibid. mors 248.
ezechielis prophetiæ difficultas 248.
ezechielis visio de animalibus quatuor, quid denotet 324.
ezechielis scripta quæ interciderint 29.

Famæ honestæ acquisitio & conseruatio 203.
familiam gubernandi prudentia 201.
Feliciana hæresis 595.
felicitas regni Israelitici 240.
felicitas vera in quo sita 383.
festa veteris legis 120.
festum Purificationis B. virginis quandò institutum 579.
Fides Catholica duobus potissimùm erroribus obscuratur 644.
fidei Catholicæ regulæ aliquot 703.
fidei Catholicæ laudes 651.
fidei effectus 643.
fidei descriptio 640.
fidei definitionis explicatio 640. & 641.
fidei Christianæ & antiquæ conuenientia ibidèm.
fidei partitio 642.
fidei nostræ à Dæmonum distinctio ibidèm.
fides quid 689. eius partes & actus ibid.
fidei necessitas 639. etymologia & significatio ibidèm. 41.
fidei propria opera ad salutem necessaria 604.
fidei alienæ vis & efficacia 363.
fidei nouitiæ confutatio 647.
fidei datæ violatorum pœna 301.
fides specialis 709.
fidei specialis euersio 641.
fidem sine operibus non iustificare 644.
fides specialis temeritas est 705.
fides perseuerantiæ exploditur 648. 649.
fidem operibus probari 469.
fides sine operibus mortua 642.
fides & spes iustificans 661.
fides nuda non requiritur in Christiano 458.
fides sola ad impij iustificationem non sufficit 705.
fides vt iustificet 662.
fidem mortali peccato non tolli 707.
fidutia quid 640.
fidutia in Deum 201.
filiorum munus 460. 468.
finalis causa sacræ Scripturæ quæ & quotuplex 12. 10.
finis Theologis qualis 75.
finis omnium causa 183.
Formalis causa sacræ scripturæ in quibus sita 10. 12.
fornicatio 202.
fortitudinis definitio 688. partes, ibidèm.
S. Franciscus 610.
fructus multiplices S. scripturæ 14.

Galatæ qui dicantur 451.
galli cur Galatæ aliquandò dicti 451.
gallorum rex religionem ingreditur 590. 591.

gallorum reges nūquàm à fide catholica discessisse 594.
Genesis vndè dicta, quandò scripta 94.
genesis libri dignitas 107.
genesis summaria explicatio 95.
gentilium scriptorum à S. scriptura differentia 13.
gentilium authorum contemptus 13.
gentilium scripta quatenùs admittenda 69.
gentes conuersæ quid Iudæis exprobrârint 430.
geographiæ vsus 71.
geometriæ vtilitas 70.
Godefridus rex Hierosolymitanorum 603.
gog & Magog quid significent 610.
gothorum rex vt Christianos afflixerit 578.
Gradus ad veram sapientiam perueniendi qui sint 61.
græcismus quandò viguerit 310.
græcorum defectio 588.
grammaticæ officium quodnam 69.
gratiæ diuinæ signa 650.651.
gratitudo 202.
gregorij 7. papæ sanctitas 597.
gregorius papa quot erexerit monasteria 580.
Gulæ definitio eiusq; filiæ 699.

HAgiographa quædam quò referenda 27.
hagiographa quæ Hebręis sint 16.
hagiographa quę & cur sic dicta 18.22.
hęresis quæ sint causæ 531.54.
hæretici qui dicuntur 706.
hæresibus recentibus vt occurrendum sit 713. 714.
hæresum extirpandarum ratio optima 713.
hęretici vitandi 486.
hęretici quorum olìm scripta reiecta sunt 38.
hæretici quibus rebus comparentur 546.
hæretici quinam dubitent an S. scriptura sit 4.
hæretici qui partem noui testamenti solum recipiant 4.
hæreticorum libri non retinendi 39.
hæreticorum mores & vita 531.
hęreticis ne Aue quidem dicendum 542.
Hebręi qui sint 490.
hebræis quot literæ, tot sunt libri 16.
hebręa quædam verba cur non translata 71.
hebraicarum literarum interpretatio 237.
hebræis quæ Apocrypha vocentur 16.19.29.
hebręis qui Apocryphi, ex his nonnulli authentici esse probantur 20.
hebręi quid legis nomine compræhendant 16.
hebręi vndè dicti 311.
hebręorum canon quot & quos complectatur libros 16.
hebręorum epistolæ author 490.
heliodor⁹ quomodò & cur diuinitùs correptus 298.
helisæus vbì sepultus 263.
helkesæus quis fuerit 268.
henrici Quinti Imp. renunciatio 607.
heraclius crucem Domini recuperat 581.
heraclius Cosdroam fugauit 582. occidit 584.
heraclius in hęresim prolabitur 585.
hester libri quis author 166.
Hieremię parentes, natiuitas 231. mors 232.
hieremię libri concremati 232.
hieremię epistola à Catholicis quibusdam reijcitur 21.
hieronymi translatio qualis 65.
hieronymi querela in eos qui S. scripturę facilitatem prætendunt 51.
hierosolymitanorū regis secundi successus 605.
hierosolymitanus rex primus 603.
hierosolymitani patriarchę vaticinium de Saracenorum strage 606.
hierusalem quandò Saracenis erepta 601.603.
hierusalem capta à Saladino 608.
S. historię vtilitas, & quomodò legenda 134.
historia sacra quot constet libris 135.
historiæ sacrę summa 135.
historia adulterę in dubium vocatur 31.
historiæ cognitio quàm necessaria 71.
historiæ sacrę partes 618.
historica Theologia quibus libris absoluatur 2.
historica S. scripturę interpretatio quę 55.
Homo cur à Deo creatus 661.
holophernis historia 168.
hominis lapsus & mors 661.
hostia pacifica quæ olìm fuerit 681.
hostia pro peccato quæ dicta 681. quid signet ibidèm.
holocaustum quid sit & quid signârit 681.
Hugonis descriptio S. scripturę 8.
humana lex quæ sit 85.
humilitas 201.350.
humilitas Christi 333.
hunnorum persecutio 572.573.
Hypocrisis remedium 350.
hymnus quid sit 173. & 174.
IAcob quomodò genitus 101.
iacob historia 103.
iacob vndè dictus 104.
iacob quot filios habuerit & quos 304.
iacob appellatus Israel, & vt imitandus 104.
iacobi epistolæ author 508.
iacobi epistolam qui contemnant 4.
iacobi epistola Lutero straminea fuit ibidèm.
iacobus apostolus quis fuerit 509.
Idumęi vndè dicti 264.170.
Ieiunium triplex 694.
ieiunâsse filios Israel stato tempore 278.
ieiunium quo pacto instituendum 383. eius vis 388.
ieroboam impietas 153.
iesu nomen quotiès à B. Paulo vsurpatum 506.
Imagines sanctorum venerandas 708.710.
impedimenta vitæ ęternæ 362.
imprudentiæ species 687.
Indulgentiarum vsus 707.
infantię Saluatoris liber apocryphus 5.
infernus insatiabilis 186.
inferni descriptio 701.
infidelitatis species 689.
ingratitudo 202.
iniustitię partes 687.
inspiratio diuina quot modis fiat 206.
institutio Principis 139.
institutio Christiani hominis 671.
instrumentales causæ S. scripturæ quot sint 10.
instrumentum cur dicatur S. lex 7.
instrumentum distinctius quàm testamentū 7.
instrumentorum musicorum nomina 175.

intemperantiæ species 688.
inuidiæ definitio,& filiæ 699.
Iob quid notet 171.
iob amici improbos solùm in hac vita affligi volebant 171.
iob libri quis author 170.
iob quis fuerit ibidèm.
iohannes antipapa 596.
ioannis epistolæ duæ posteriores num authenticæ 540.
ioannis Baptistæ mors 362.
ioannes Baptista vbì sepultus sit 263.
ioannis Damasceni diuisio librorum veteris testamenti secundùm argumenta 22.
ioannis Damasceni partitio veteris testamẽti 23.
ioannis Euãgelistæ cap.8.in dubium vertitur 31.
ioannis Euãgelistæ origo 352.vita, dignitas ibid. miracula,mors 353.
iohel quis fuerit 260.
ionę origo 264.
ionathę Machabęi gesta 296.
ioseph historia 105. vt imitandus 106.
ioseph & Christi comparatio 106.
iosiæ regis laus 151.
iosua quæ regna subuerterit 138.
iosuæ liber cur ità dictus 136.
iosue quis & qualis fuerit ibidèm.
iosuę libri author quis ibid. eius quæ sint partes 137.
iouis Ammonis templum à quo dirutum 167.
Iræ remedium 351.
iræ definitio eiusq; filiæ 699.
Isaac vndè dictus 102.
isaac historia 101.
israelitici regni felicitas 240.
israelitici populi distributio 121.
israelitarum ingressus in terram sanctam 137.
israelitici populi mansiones 128.præsidia 129.
israelitarum gubernãdi modus quotuplex 140.
israelitici regni exterminatio vndè facta 149.
isidori iudicium de S.scripturæ vario fructu 67.
Italia maior Græcia aliquandò vocata 451.
itinerarium D.Petri 5.
Iudęi vndè dicti 311.
iudęi conuersi quid gẽtibus cõuersis obiecerint 430.
iudęi proselyti 520.
iudaicę reipub.forma prima 141.619.secũda 143. 619.tertia 158.620.quarta 621.
iudaismus quãdò cœperit,eiusdemq; diuisio 310
iudę epistola an canonica 545.
iudęorum error de prophetis 214.
iudęorum erga libros suos reuerentia 34.
iudęos pręter omnes gẽtes veram fidem habuisse 310.
iudęorum insignis laus 311.
iudęi quot annis sub regibus gentium fuerint 306.
iudę Machabęi gesta 295.& 300.
iudęorum obiectio contra librum Tobię 164.
iudæorum error de interitu vnctionis Regum suorum 301.
iudæorum cæcitas quibus parabolis significetur 335.
iudęorum duces & iudices 305.Reges 306. Pontifices 307.
iudæi exorcistæ lacerantur à dæmone 413.
iudæi quandò ad Christum redituri 257.
iudęi nouum testamentum reijciunt 4.
iudęorum reges alienigenæ 308.
iudęi Christum quo modo expectent 279.
iudicat filius Dei, non pater 357.
iudices veteris Legis quo modo regnârint 618.
iudicij extremi forma 611.
iudicialia pręcepta quę 112.
iudices veteris legis cur in reges translati sint 145.
iudices Hebræorum 305.
iudicij diem solicitè expectandum 373.
iudicij extremi signa 474.
iudicium extremum 708.
iudicium Christi quale sit 333.
iudicium triplex 701.
iudicium temerarium vitandum 383.
iudicum quis numerus,ordo & imperium 141.
iudicum liber vndè sic dictus, quis eius author, quod argumentum 140.
iudicum veteris legis potestas quæ 141.
iudith libri quis author, & num authenticus sit 166.
iudith commendatio 167.
iudith viduitatis obseruans 168.
iunilij sententia de vtriusque testamenti dictionis specie 33.
iunilij sententia de vtriusq; testamenti differentia 33.
iustinus Imp.Arrianę perfidię hostis 575.
iustinianus vt ex hac vita migrârit 576.
iustiniani opera Vandali in Aphrica extincti 573.
iustitia 201.
iustitiæ Christianę pręcipua opera 694.
iustitię moralis definitio 687.
iusto vt lex non sit imposita 478.
iusti cur interdùm patiantur 289.
iusti dum affliguntur,quid pio considerandum 289.
iuuenum officia 202.

LAmentationum Hieremiæ mystica interpretatio 136.
laodicense concilium quos libros prætermiserit 36.
latinorum partitio vtriusque testamenti 25.
laodicensis epistola 424.
Lectio sacrę scripturæ fonti assimilatur 44.
legis antiquę pręstantia 500.
legis antiquæ onera deponenda 267.
legis diuisio 85.
legum diuersitas à tempore sumpta 90.
legis nomine qui libri ab Hebræis censeantur 16.
legis nouæ successio 315.
legis nouæ suauia consilia 267.
legis scriptæ causa 42.
leo papa III.à quibus in carcerem missus fuerit 595.
leuitarum consecratio,officium,numerus,& victus 124.
leuiticus quid significet 115.quę complectatur 116.
leuticius discipulus diaboli 37.
lex vetus cur infirma & clausa 7.
lex quomodò data fuerit 91.
lex vt iusto non est imposita 478.

lex

lex Pentateuchus appellatur 18.
Libatio quid propriè dicatur 117.
liberalitas 201.
liberalitas Christi 333.
liber Domini quis dicatur 7.
liberorum educatio 202.
libertas Euangelica vera quæ sit 706.
libertatem peccantibus qui promittant 531.
libertatis spiritûs in carnis libertatem couersio 435.
liberum arbitrium 709.705.
libri gentilium cauendi 13.
libri nonnulli S. scripturæ interierunt 15.
libri sacri cur interierint 29.
libri noui testamenti qui & cur vitiati 30.
libri noui Testamenti qui in dubium vocentur 31.
liber vitæ quis sit & quotuplex 7.
libri Magorum exusti 438.
librorum veteris testamenti in ordine varietas 27.
librorum veteris testamenti interitus 28.
librorum veteris testamenti in numero varietas 26.
librorum noui testamenti distinctio 31.32.
librorum veteris testamenti partitio 19.
librorum noui testamenti ordo 30.
librorum sacrorum quis vsus 35.
linguarum cognitio Theologo necessaria 71.
lingua curialis 201.
lingua coërcenda 515.
literarum vtilitas 70.
Longobardorum imperij finis 592.
longobardos quis fugârit 579.
loquacitatis remedium 515.
lotharius ab Innocentio coronatus 608.
louaniensis Academiæ confessio catholica 708.
Lucæ Euangelij quis author 344.
lucas quis & qualis fuerit 344. & quo tempore Euangelium scripserit 345.
lucę Euangelium qui tantùm admittant 4.
S. luciani versio 65.
luteri dictum de fide speciali 648.
lutero Iacobi epistola straminea habetur 4.
luterus Moisen reijcit 4.
luterus cur Machabæorum libros neget canonicos 4.
luxuria quid, & quę eius filię 699.
MAcedoniana hęresis 569. 570.
macedonici Regni diuisio 600.
machabæorũ historiæ quis Author 290.
machabęorum libros cur exibilet Luterus 4.
machabæorum qui libri Apocryphi 34.
machabæorum historia quandò gesta 285. an authentica 286.
machabęorum fratrum nomina 286. eorũ corpora vbi seruentur ibid.
machabęorum mystica interpretatio 286.
magorum libri cremati 438.
mahumetismus dissectus 586.
mahumet nouę sectę inuentor 585.
mahumetani vtrunque testamentum contaminârunt 4.
malachias quis fuerit 281.
malachiam angelum fuisse quis putârit ibidèm.
malachias prophetarum vltimus 17.
malachim volumen 147.
malorum pœnę 701.
malum omne vndè procedat 697.
manassę impietas 225.
manichęi totum vetus testamentũ eliminant 4.
manichęi quibus vtantur Euangelijs 37.
mansionum numerus & ordo 128.
marci Euangelistę caput 16. in dubium venit 31.
marcion solum Lucæ Euangelium amplectitur 4.
marcion epistolas ad Timoth. Titum & Hebręos canonicas negat 4. item Iacobi epistolam ibidèm.
marcionis hęresis 533.316.
marcionistarum error de epistola ad Ephesios 456.
marcus quid interpretetur 337.
marci euangelium quo authore editum 337.
marcus quis fuerit, & vbi Euangelium scripserit 338.
marci Euangelium cur tam paucos habeat enarratores 339.
maritorum officium 460. 468.
martinus papa 588.
matathiæ gesta 294.
materia multiplex S. scripturæ 11.
materialis causa S. scripturæ 10.
matthęi Euangelium tantùm qui admittant 4.
matthęus cur Euangelium suum scripserit 328.
matrimonij gemina consideratio 679.
matrimonij indissolubilitas 389.
matrimonij vinculum indissolubile 707.710.
matrimonium quarè institutum 706.
matrimonio cęlibatus præfertur 367.
Mena in Anthimi hæretici locum substituitur 577.
mesiæ vêturi certa signa 329. ac singulorum declaratio 330. & sequent.
Michęas quis fuerit 266.
ministrorum Ecclesiæ officia 32.
miraculorum quodnam potentissimum 43.
miraculorum ex Actis Apostolorũ summa 418.
misericordia quid sit 694.
misericordiæ virtus 363.
misericordiæ opera duplicia 694.
missa quid sit 682.
missę distinctio à crucis hostia 682.
missę sacrificium quibus conferat 682.
missę catholicæ partes 683.
missę cęremoniæ 684. ritus 685.
missam pro mortuis offerri Apostoli docuerunt 708.
missa pro quibus rebus celebranda 705.
missa priuata 705.
missę sacrificium quibus prosit 704.
Modestia seruanda 202.
modus quis perdiscendę sacrę scripturæ 74.
monasteriorum institutio 580.
monasticam vitam reges eligunt 590.
montani error 214.
moralia pręcepta quę dicantur 111.
mortale peccatum quod sit 698.
mortem qualis pręparatio pręcedere debet 203.
mortis recordatio amara 203.
mors quadruplex, eiusq; definitio 701.
mortuos Missę sacrificio, & viuorum pijs operibus

bus iuuari posse 708.
mortuorum tria genera 708.
mortuorum purgatas animas non dormire vsq; ad iudicij diem 708.
moisis origo, mors, & laus 93.
moises quos reges debellârit 138.
moises vndè dictus, eiusq; varię appellationes 92.
moises instrumentum spiritûs sancti 10.
moisis Pentateuchus quibus designetur 92.
moisen reijcit Luterus 4.
Mulier bona & mala 202.
mulieri docendi prouincia negata 478.
mulierum amor inexplebilis 186.
mulierum officia 524.
mundi interitum quę signa pręcedent 373.
mundi vanitas in quo sita 190.
musicę vtilitas 70.
Mystica S. scripturę explicatio quotuplex 55.
NAdab filij Aaron punitio 118.
Nahum quis fuerit 268.
Narses Patricius Roma. Totilam Regem Gothorum strauit 579.
Nehemię significatio 160.
nehemias quis fuerit ibidèm.
nestorij somnium 571.
Nicodemi Euangelium apocryphum 5.
nicopolis vrbs 485.
niniuę ciuitatis comminationes 265. & 269.
Noę significatio 98.
non omnia scriptis tradita 44.
notarij vndè dicti 70.
nouę legis suauia consilia 267.
noui testamenti diuisio 547.
Numerorum liber vndè dictus 617.
numerorum liber quid significet, eiusq; diuisio 121.
numerus de nouo genitorum in deserto 127.
numerus librorum veteris testamenti 34.
numerus librorum veteris testaméti varius 26.
OBlatorum numerus & ordo in veteri lege 123.
oblatio quid sit propriè 117.
Ocij remedium 350.
ociosi verbi reddendam esse rationem 364.
Ode quid 174.
Oeconomiæ distributio 2.
œconomię methodus quę sit 84.
œconomia S. scripturę quę sit 2.
Onesimus quis fuerit 487.
Opera propria fidei ad salutem necessaria 604.
opera ad salutem necessaria 646.
operis diuisio 2.
operum bonorum triplex genus 694.
operum spiritualium fructus 695.
Orandi ritus 478.
oratio quid 174. 181. 694.
oratio vt efficax sit quę requirat 371.
oratio quo modo fundéda 383. eius vis 386. 388. 391. 392.
orationes afflictorum cur non semper exaudiãtur 289.
orationis Dominicæ partes 675.
ordinis librorum veteris Testamenti diuersitas 27.
ordinum Ecclesiasticorum diuisio 705.
ordo legendę S. scripturæ quis 73.
ordo librorum noui Testamenti 30.
S. ordo quid 679. 705. eiusq; gradus 705.
orientales de Apocalypsi dubitant 33.
origenis iudicium de librorum quorundam interitu 29.
origenis error de Malachia 281.
originale peccatum quodnam sit 698.
Oseę origo 256. mors 257.
PArabolæ Euangelicæ 364. 368. 369. 371. 372. 373.
parabolæ quid sint 186.
paralipomenon & Regum librorum differentia 155.
paralipomenon quid significet, quis author, q̃d argumentum ibidèm.
paralipomenon Hebręis vnus est liber 16. 18.
parentum officium 460. 468.
parisiensis academia à quo instituta 594.
parisiensis Academię confessio 711.
parœmia quid 186.
pastoris officium 478.
pastoris veri conditiones 387.
pastoribus obtemperandum 443.
patientia 418. 201. 446.
patientia Christi 360.
S. patres instrumenta spiritûs sancti 10.
patribus quatenùs habenda fides 38.
patriarchę Hierosolymitani vaticinium de Saracenorum strage 606.
patrumfamiliâs institutio 202.
paulinarum epistolarum numerus 423. eiusdem ratio 424. quandò editę 425. vtilitas 428.
pauli epistolam ad Timotheum, Titum & Hebræos qui reijciant 4.
pauli Apostoli tituli 420.
pauli nomen 420. origo 421.
paulum anteà pręfiguratum esse ibid.
pauli miracula ibid. mors 422. laus 421. 422. 427. 428.
pauli epistolas qui reijciant 4.
paulus quandò scribere inceperit 429.
paulus Ethnicorum scriptis vsus est 545.
Peccati definitio 698.
peccata omnia cauenda 202.
peccatorum alienorum exempla 700.
peccata in spiritum sanctum quę sint ibid.
peccata in cęlum clamantia ibid.
peccati detestatio 201.
peccatum triplex 698.
peccatorum alia partitio 698. 699.
peccatum omne vndè fluat 697.
peccatum adiaphorum quiddam esse, quidam dixêre 544.
pelagiana hęresis 570.
pentateuchum quę res significârint 92. quid tractet 94.
peregrinationes 710. 712.
persarum Reges 308.
persecutionum vtilitas 289. earum ad salutem necessitas ibid.
persecutiones quęnam prosint ibid.
persecutionum quot genera 287. earundem causę 288.
persecutiones Christianorum 562. 563. 564. 565.
persecutio piorum 287.

perseuerantiæ fides eliminatur 648. 649.
personarum respectus cur perniciosus 514.
petri Apostoli varia nomina 519. eiusdem origo, vita, mors ibidem.
petri miracula 520.
petri apocrypha quę sint 520.
D. Petri itinerarium 5.
Pharisęorum notatur impietas 372. 373. 365.
philemonis epistolæ multiplex vtilitas 488.
philippenses qui fuerint 461. laus eorum 462.
philippici Imp. impietas 589.
philosophi infideles vt futura pręnũciârint 206.
philosophię partes 622.
philosophia quatenùs Catholicę fidei seruiat 69
phoca Gregorium Papam Mauricij metu liberat 580.
physicæ vtilitas 71.
Pietas erga parentes 201.
pietas doctrinę pręmittenda 183. & 186.
pigritiæ hostis strenuitas 202.
pij ab impijs cur opprimantur 270.
pipinus Gallorum rex 591.
Plato quid significet 281.
Pœnę malorum 701.
pœnitentia 201. 678. 705.
pœnitentię partes quæ 516.
pœnitentię instituendæ admonitio 350.
poëticæ vtilitas 70.
pontificum Hebręorum numerus & ordo 307.
porphyrius Danielis librum reijcit 250 & 252.
Pręcepta decalogi 691.
pręceptorum diuisio 111. 114.
præcepta Ecclesiæ seruanda 706. 710.
pręcepta leuiora haud esse contemnenda 693.
pręceptorum distinctio 114.
pędestinationis vis immobilis 436.
pędestinationis argumenta 650. 651.
pręmia bonorum 702.
pręparatio ad mortem 203.
pręsidiorum populi Israelitici numerns & ordo 129.
præstigia prohibita 202.
pręuaricantium in prisca lege numerus & ordo 126.
prophetę multiplices 213.
prophetę minores cur dicantur 253. eorum officia 255.
prophetę instrumenta spiritûs sancti 10.
prophetę veri & falsi differentia 216.
prophetæ cuius instinctu locuti 214. cur pręmissi 215.
prophetarum scripta 157.
prophetarum scripta an omnia extent 219.
prophetarum oracula quo tẽpore & ordine edita 220.
prophetæ maiores & minores vndè dicti 223.
prophetę quo tempore vixerint 222.
prophetę maiores 623. minores 624. 18.
prophetæ & vatis distinctio 214.
prophetæ priores quinam 18.
propheta quis & vndè dictus 211.
prophetę veri qui 212. eorum officia 215.
prophetarum lectio quę aduertenda iubeat 220.
prophetas post Christi ascẽsionem extitisse 214.
prophetarum epilogus 284.
prophetia quid 206.
prophetiæ spiritus improbis subindè collatus 209.
prophetię finis 210. & 216.
prophetia quandò primùm cœperit 210.
prophetię gradus 210.
prophetię origo 206. eiusq; varię diuisiões 207. & 208.
prophetię à diuinatione distinctio 209.
prophetia linguarum dono melior 206.
propheticus spiritus in quo consistat 209.
prophetiarum diuisio 223.
prophetię poëticæ diuisio 173.
principia substantialia S. scripturę 3.
proselyti qui dicantur 520.
prouerbia morali philosophię respondent 185.
prouerbiorum quis author 187.
prouerbiorum liber cur sic dictus 186.
prouerbium quid 186.
prudentia Rempub. administrandi 201.
prudentia familiam gubernandi 201.
prudentię definitio 687. partes ibidem.
prudentia propria non nitendum 203.
prudentię veræ & falsæ distinctio 202.
Psalmus quid 173. 174. & 181.
psalmi quandò cœpti cantari 179.
psalmi & cantici distinctio 190.
psalmorum variæ inscriptionis explicatio 183.
psalmorum virtus & laus 184.
psalmorum lectio quot & quæ habeat consideranda 182.
psalmodus quis 174.
psalmorum numerus quantùm imminutus 29.
psalmorum liber thesaurus doctrinę Christianę 179.
psalmorum numerus, eiusq; mysteria 180.
psalmorum author quis 176. 177. 178.
psalmos qui selegerint 29.
psallendi tempus & ordo à quo institutus 178.
psalterij varia nomina 175.
psalterij figura 175.
psalterium propriè quid 176.
psalterij author 17.
psalterij & citharæ differentia 174.
psalterium cur soliloquiorum liber dictum 173.
psaltes quis dicatur 174.
psaltodus quis sit 174.
pseudoapostoli qui 403.
pseudoapostoli cur sæuire permittantur 403.
pseudoprophetarum enumeratio 217.
pseudoprophetas cur permittat Deus 217.
pseudoprophetæ & veri prophetæ differẽtia 218.
pseudoprophetarum notæ & pœnæ 218.
pseudoprophetę qui, eorumq; origo 216.
Ptolemęi varij 308.
Pugnantium in veteri lege numerus & ordo 122.
purgatorium agnouisse apostolos 708. 711.
purificationis leges 119.
purificationis B. virginis festum quandò institutum 579.

REchabitarum obedientia in non bibendo vino 134.
reges Hebræorum 306.
reges Iudęorum alienigenæ 308.
reges qui religionem ingressi sunt 590.
regna quæ contra Ecclesiam dimicârunt 600.
regnum Dauid cur diuisum 148.

*f regnum

regnum Christi quale sit 334.
regum libri cur ita appellati, quis eorũ author, & quod argumentum 143.
regum Israel nomina 254.
regum epitome qui perpetuò Iudæos afflixerũt 291.
regum librorum distinctio 144.
reipub. Iudaicæ forma prima 141. secunda 143. tertia 158.
religionem ingressi reges qui 590.
religionis mutatio quàm noxia 585.
religionis quę summa 613.
religionis mutatio periculosa 450.
religionum varietas ante Christi ortum 310.
reliquias sanctorum honorandas 708.
remedia contra mortis metum 203.
remedia contra 7. peccata capitalia 676.
rempub. administrandi prudentia 201.
repudij libellus reprobatur 342.
resurrectionis Dominicę prophetiæ 336.
resurrectionis probatio 443.
resurrectio Christi 351.
reuelatio origo sacræ scripturæ 6.
Rhetorica quatenùs vtilis 70.
Roboam author scissi regni Israelitici 148. 150.
romę vrbis obsidio 578.
romani Cęsares cum quibꝰ Hebręis res fuit 309.
romanum imperium quandò ad fidem conuersum 280.
Ruth liber cur sic dictus 142.
ruth cuius typum gesserit ibidèm.
ruth libri quis author, quod argumentum, quæ partes 142.
SAcra studia capessenda esse 81.
sacra scriptura cur humili stylo edita 13.
sacrę scripturæ quis vsus 35.
sacrę scripturę lectio Thesauro comparatur 44.
sacrorum studiorum quis finis 75.
S. scripturam interpretandi potestas penès quos 60.
S. scripturę certitudo quibus constet 43.
S. scripturę cur traditę 42.
S. scriptura quid sonet 7.
S. scripturę iudicium quibus regulis contineatur 40.
S. scriptura an philosophia sit 45.
S. scripturæ duplex definitio 6.
S. scripturę definitio propria quotuplex 8.
S. scriptura explicita quę 8.
S. scriptura implicita 8.
S. scripturę variæ appellationes 6.
S. scripturę materialis causa quotuplex 10.
S. scripturæ principalis causa quæ 10.
S. scripturę causę instrumentales quæ 10.
S. scripturæ origo duplex 6.
S. scripturæ interpretatio num licita 53. & quarè 54.
S. scripturæ descriptio 8.
S. scripturæ verus vsus in quo lateat 14.
S. scripturæ authoritas quanta 46.
S. scripturę obscuritas vndè profecta 47. & seq.
S. scripturæ reuelatæ gradus quot sint 9.
S. scripturæ vis in quibus consistat 14.
S. scripturę sensus quotuplex 55.
S. scripturę omnia comprehendunt 44.
S. scripturę materia varia 11.
S. scripturæ interpretationis variæ diuisiones 56. 57. 58. & 59.
S. scripturæ potestas in quo sita 14.
S. scripturę à gentilium prophanis literis distinctio 13.
S. scripturæ nomine quę propriè contineatur 5.
S. scripturam qui prorsùs reijciant 4.
S. scripturæ principia naturalia q̃ & quot sint 3.
S. scripturæ generalis distributio 3.
S. scripturę laus vndè spectanda 77. 78. 79.
S. scripturę dignitas 77. authoritas 78. Eloquentia 80.
S. scriptura quas & quot habeat circunstantias 3.
S. scriptura vndè facilior euadat 66. 52.
S. scripturæ quot sint proprietates 5.
S. scriptura an sit, hæretici quidam ambigunt 4.
S. scripturæ finis quotuplex 10.
S. scripturę legendæ modus 73.
S. scripturæ retinendę modus 74.
S. scripturę libri omnes quot modis differãt inter se 19.
S. scripturę vsus ecclesiasticus 663.
S. scripturę varij effectus 14.
S. scripturę fructus multiplex 14. 76. 79. 67.
S. scripturas interpretandi quis modus 61. 62. 63. & 64. regulæ 62. 63. 64.
S. scripturę causę quotuplices 10.
sacerdotibus antiquę legis vinum interdictum 118.
sacerdotum potestas & authoritas 159.
sacerdotum summorũ antiquæ legis ordo 292.
sacerdotum improbitas haud nocet sanę doctrinæ 373.
sacramenta veteris legis quę dicebantur 677.
sacramenta veteris legis quid à nouę legis differant ibidèm.
sacramenta nouæ legis quę sint ibidèm.
sacramenta per quoscunque ministros administrata, efficacia esse 703.
sacramentorum numerus & ordo quam rationem habeat 680.
in sacrificijs priscę legis quę attendenda 117.
sacrificia priscę legis cur instituta 116.
sacrificia veteris legis triplicia 681.
sacrificia veteris legis quæ dicta 681.
saladini in Christianos crudelitas 608.
salomon quid signet 185. & 188.
salomon prophetauit 185.
salomõ de omnibus rebus disputauit 186. & 187.
salomonis historia 156. 185.
salomonis scripta quæ desiderentur 29.
salomonis status descriptio 148.
samaritismus quandò ortus, eiusq; diuisio 310. 154.
samariæ regnum quandò finitum 154.
samaritanæ mulieris viri quid signent 90.
samuelis voluminis quis author 144.
samius Pythagoras 221.
sanitas corporalis vt tuenda 203.
sapientia Christi 359.
sapientia Salomonis propheticis libris non annumeratur 22.
sapientia secularis Christi doctrina euacuatur 13.
sapientię libri quis author 193. an authenticus 194.
sapientiæ origo & præstantia 197.
sapientiæ studioso quę requirantur 197.
sapientię fructus 197.

sapientię

ſapientiæ laus 200.
ſapientiæ liber cur ita dictus 193.
ſapientiæ liber à nonnullis Philoni Iudęo aſcribitur 18.
ſapientiæ libri quis author 185. & quandò ſcriptus 292.
ſapientiam à Ieſu Sirach ſcriptã aſſeruit aliquãdò Auguſt. 23.
ſapientiam veram aſſequendi quot gradus 61.
ſapientum exempla 203.
ſaraceni vtrunque teſtamentum reijciunt 4.
ſaracenicæ ſectę impietas 600. diuiſio 601.
ſaraceniſmus grauiter attritus 598.
ſaracenorum clades à Chriſtianis illata 609.
ſaracenorum pontifex ſummus quis 586. 598.
ſaracenorum tyrannis in Chriſtianos 586.
ſatisfactio quid 678. 705.
ſaulis improbitas, eiuſdemq; punitio 145.
ſaxones opera Caroli Mag. fidem ſuſcipiunt 594
Scandala vitanda 389.
ſcenofactoria ars 412.
ſcientię præmittenda pietas 183. & 186.
ſcholaſtica theologia quæ appelletur 2.
ſcythiſmus quandò viguerit 310.
Securitatis nimiæ remedium 350.
ſecuritas ſalutis nulla nobis 707.
ſeruorum officium 523. 460. 468. 486.
ſenum inſtitutio 486. 202.
ſeptuaginta interpretes Ptolemæo quis trãſmiſerit 293.
ſeptuaginta interpretum verſio 659.
ſergius Neſtorianus 586.
ſeuerus totum vetus teſtamentum contemnit 4
ſeuerus acta Apoſtolorum reſpuit 4.
ſeuerus omnes D. Pauli epiſtolas reijcit 4.
Signa gratiæ diuinæ 650. 651.
ſigna venturi Meſsiæ 330.
ſimonis Machabæi acta 297.
Societas honeſta 201.
ſolenniorum leges 120.
ſolitarij multi ſine libris vllis viuunt 14.
ſomnijs non fidendum 203.
ſomniorum augurium prohibitum 202.
ſophiſtica ars vitanda 70.
ſophoniæ origo 271.
ſophonias Hieremiæ contemporaneus 232.
Speculatio in quo ſita 12.
ſpei Chriſtianę quę vitia obſint 655.
ſperare quis dicatur 652.
ſpes in quo ſita 537. 538. 539.
ſpei verę ſcopus 653. neceſsitas 652.
ſpei gradus 654. effectus 654.
ſpes quid 689. quotuplex ſit ibid. 652.
ſpes à fide quid differat ibidèm.
ſperandarum rerum conditiones 702.
ſpiritus verè Apoſtolicus quis 370.
ſpiritus ex Deo qui ſint 217.
ſpiritûs ſancti dona 696.
ſpiritûs ſancti fructus 696.
ſpiritus ſanctus S. ſcripturæ principalis cauſa 10.
ſpiritûs opera 455. fructus 288.
Stupri crimen 203.
Summa librorum vtriuſq; teſtamenti 35.
ſummus pontifex D. Petri ſucceſſor 706.
ſuperbia deteſtanda 516.
ſuperbiæ definitio, eiuſq; filię 699.
ſuperbię remedium 350.
ſuperbos verum Euangelij ſenſum capere non poſſe 364.
ſuperſtitioſorum genera quot 68.
ſupputatio temporum vſque ad Chriſtum 310.
ſuſpicio fugienda 202.
Symboli ſignificatio 674.
ſymbolum Apoſtolorum 673.
ſyndereſis quid 686.
ſymmachus qualis fuerit 65.
ſyriæ reges 309.
TAbernaculi veteris legis partes 501.
tabulę Decalogi 691.
taciturnitas 201.
tatianus nullam Pauli epiſtolam admittit 4.
Temperantię definitio 688. 202.
templorum direptor vt diuinitùs corripiatur 298.
temporum partitio 663. & ſeq.
temporum ſupputatio vſque ad Chriſtum 310.
tentationes homini ad ſalutem neceſſarias eſſe 289.
tentationum authores qui 288.
terrę S. diuiſio 139.
teſtamenti vtriuſque libri dictionis ſpecie quomodò differant 33.
teſtamentum cur dicatur 7.
teſtamenti vtriuſq; diuiſio vulgaris 25.
teſtamenti vtriuſque certitudinem vt probent Catholici 4.
teſtamenti diuiſio 86. 89.
teſtamenti veteris librorum ordo prior 15.
teſtamenti veteris librorum partitio 19.
teſtamenti veteris partitio ex D. Aug. 23.
teſtamenti veteris libri vt argumento differant inter ſe 22.
teſtamenti veteris libri vt tractatione differant 24.
teſtamenti veteris libri quomodò authoritate differant 19.
teſtamenti veteris libri cur ab Eccleſia retenti 87.
teſtamenti veteris ſignificatio 87.
teſtamenti veteris cum nouo conuenientia & vtriuſque diſtinctio 316. & 317.
teſtamenti veteris defectus 28.
teſtamentum vetus quęnam contineat 15.
teſtamentum vtrunque qui reijciant 4.
teſtamentum vetus qui omninò repudient 4.
teſtamenti noui librorum differentia 31. 32.
teſtamenti noui variæ appellationes 315.
teſtamenti noui ordo 30.
teſtamenti noui ſcripta viriata 30.
teſtamentum nouum quæ tradat 15.
teſtamentum nouum cur ità nuncupatum 614.
Theodotionis verſio qualis 65.
theologia quid 8.
theologia ſcholaſtica quæ ſit 2.
theologiæ finis quis 75.
theologiæ principia cognitu neceſſaria 2.
theologię ſtudioſo quis modus ſeruãdus 67. 72.
theologiam hiſtoricam qui libri abſoluant 2.
theologicarum quęſtionum ſolutiones vndè petendæ 40.
theſſalonicenſes qui fuerint 469.
Timor Dei 201.

timotheus quis fuerit 476.& cur à D. Paulo circuncisus ibid.
titus quis fuerit 484.
Thomæ Euangelium Apocryphum 5.
Tobiæ liber an & cur habendus authēticus 164.
tobiæ studium in mortuos 165.
tobiæ libri quis author 163.
tobias vt imitandus 165.
Traditio origo sacræ scripturæ 6.
traditio quid sit 672.
traditiones 404.239.44.
traditiones Apostolicæ retinendæ 706.710.
tragœdia quid 226.
tribulatorum preces cur non semper exaudiantur 289.
tribulationes huius vitę vt breues sint 374.
tribulationum varię causæ 688.
tribus Israeliticæ quæ & quot 122.
tribuum decem regnum quandò finitum 256.
tribuum partitio 301.
tribuum Israel authores qui 304.
tristitia huius mundi vt breuis sit 374.
tropologica S. scripturę interpretatio quæ 55.
troporum vsus quis 70.
VAndalorum persecutio 572.573.
vandalorum regnum quandò deletum 573.
vanitas mundi in quibus sita 190.
vatis & prophetæ distinctio 214.
Veniale peccatum quod sit 698.
verbi diuini obseruatio omnibus anteponenda 363.
verbi diuini diuisio 672.
verborum omnis contumelia prohibita 202.
verbum breuiatum quod sit 637.
verbum Dei quid sit 672.7.
veteris legis in nouam mutatio 315.
vetus testamentum cur sic dictum 614.
verecundia decora & indecora 203.
verecundię rectæ & confusionis differentia 203.
veritas 201.
veritatis laus 159.
veritatis prędicatio odium & persecutiones gignit 134.
versiones variæ Bibliorum 65.
versus, librorum vtriusque testamēti tam ordinem quàm argumentum continentes 633.
Via lata ducens ad interitum 698.
vincentij Lirinēsis censura de S. scripturę interpretatione 54.
vindicta prohibita 202.
viduitatis exemplum Iudith 168.
vinum qui non biberint 234.
visionum genera quot 214. 548.
Vocatum esse non satis est 544.
votorum leges 120.
votum castitatis non soluendum 707.
virginitas matrimonio pręferenda 441.
viri & vxoris legitima coniunctio 203.
virorum officium 468.460.
virtutes Cardinales cur sic dictę 687.
virtutes acquisitę aliquādò infusæ dicūtur 686.
virtutes infusę 686.
virtutis definitio 686.
virtutum pręcipuę differentię 690.
virtutum generalis partitio 686.
virtutum Theologicarum vinculum 638.
virtus perfecta quę 686.
virtus imperfecta quæ sit ibidèm.
virtus moralis quę sit 686.
virtutes Theologicę cur Christianis necessariæ 660.
viuendi benè formula 685.
vitæ humanæ tempora 663.& seq.
vitæ humanę miseria, eiusq; remedia 203.
vitia quæ spei Christianę officiunt 655.
ZAcharias quis fuerit 275.
zacharias plures extitisse ibidèm.

INDICIS IN OECONOMIAM SIVE PARTItiones Theologicas D. Georgij Ederi, Cæsareę Maiestatis Consiliarij, FINIS.

INDEX

INDEX ALIVS IN EPITOMEN SEV TABVLAS CATECHISMI Catholici Tridentini, per eundem D. Ederum Oeconomiæ suæ adiectas.

ABbatibus plerisque minores ordines cōferre permissum 63.
abraham patientiæ exemplum 114.
Accidentia sine subiecto in V. Sacramento cohęrent 48.
acolytorum munus 61.
accusatores quid obseruare oporteat 89.
Aduersæ res quibus modis vincendæ 118.
aduentus Christi triplex 17.
aduocati partes 89.
adulterium quid sit 82
Amen quid designet 119. eiusq; fructus ibid.
amentes à communione prohibendi 44.
Articuli fidei vndè dicti 4.
Assensionis Christi causæ & commoda 16.
assentatores qui sint 88.
BAptismi cæremoniæ 36. 37.
baptismi proprij ministri 33.
baptismi natura & substantia quæ sit 31.
baptismi materia & forma 32.
baptismi fructus 35. 36.
baptismi à Confirmatione differentia 38.
baptismo nō omne pœnarum genus tolli 35.
baptismus non iterandus 36.
baptizandorum qualitas & differentia 34.
baptizandos vt affectos esse oporteat 35.
baptizati, ab vno vel duobus suscipiendi de Baptismo ibid. 33.
Blasphemia scelus maximè detestandum 74.
Beatæ animæ dotes 23.
beatitudo duplex 25.
beatitudo vera quibus in rebus consistat 25.
beatorum gloria 24.
berengariorum hæresis 48.
CAedes quæ vetitæ 80.
cæremoniarum in Sacramētorum administratione vsus 30.
Character quid sit 29.
Cibus spiritualis duplex 108.
chrismatis significatio 39.
Confirmandorum ætas 39.
confirmationis effectus 40. tempus ibidèm.
christi nomen quale sit, quibusq; competit 9.
christi passio 11. mors & sepultura 12.
christi munera præcipua ad decorandam Ecclesiam 17.
christi aduentus duo sunt 17.
christi ad inferos descēsus & aliorū differētia 14.
christus cur surrexerit 15.
christiani hominis militia 113. 118.
christianorum & infideliū preces vt differāt 116.
clerici vndè appellati 61.
communio vtriusq; speciei cur antiquata sit 44.
ad communionem sacram præparatio 43.
communicandi variæ rationes 44.
communicandi tempus & ritus 44.
communionis sacræ fructus 45.
concupiscentia in Baptizatis non est peccatū 35.
cōcupiscentia stirps ac semen malorū oīm 92. 93.
concupiscentiæ definitio 92.
concupiscentia triplex, ibid.
concupiscentiæ vitia 93.
concupiscentiarum noxiarum remedia 93.
concupiscentiæ incommoda ibidèm.
confessio quid sit 52.
confessionis conditiones, ibidèm.
circunstantiæ peccatorum in confessione aperiendæ 53.
ad confessionem quæ pertineant 53.
confessionis institutio & minister, ibidèm.
confessarium quibus rebus præditum esse oporteat ibid.
confessionis vtilitas & necessitas 54.
confitentis cæremoniæ & mores 55.
confirmatio vndè dicta 38.
confirmationis & Baptismi differentia ibidèm.
confirmationis origo ibid. effectus 40.
confirmatio nunquàm iteranda 40.
confirmationis partes 39. ritus 40.
confirmandorum ætas 39.
coniugum officia 67.
coniugij bona 67.
coniugium vndè dictum 66.
consecrationis forma 43.
contritio quid sit 51.
contritio vera quæ requirat, ibidèm.
contritionis fructus ibidèm.
ad contritionem vt se quisq; exercere possit 51.
corona tonsuræ primæ quid significet 61.
Credendi actus quas habeat regulas 5.
credere quis dicatur 5.
Cultus verus vnius Dei 69.
cupiditatis vitia 92.
DAemon cur dicatur malus 118.
dæmon quibus rebus vincatur 115.
dæmon cur tētator in S. Literis dicatˀ 114.
Debitorum nomine in oratione Dominica quid significetur 111.
decalogus summa est legum omnium 68.
in decalogo quæ sint spectanda ibid.
dei cultus verus 69.
detrahendi pestifera libido 88.
detractor quis dicatur ibidèm.
detractio quæ capitalior ibid.
deum laudandi varij modi 72.
deus 6.
deus cur pater dicatur 7.
deus in cælis quomodò esse dicatur 102.
Diaconi officium 62.
diuites quo pacto quotidianum panē petāt 109.
diuitibus necessaria Regula 109.
Dotes animæ beatæ 23.
ECclesia Catholica qui excludantur 21.
ecclesię significatio 20.
ecclesiæ à synagoga & alijs rebus publicis differentia ibidèm.
ecclesiæ diuisio ibidèm.
ecclesia militans duo hominum genera complectitur

plectitur ibidèm.
ecclesiæ veræ signa ibidèm.
ecclesiæ Catholicæ variæ appellationes 20.
Eucharistia cur instituta 40.
eucharistia vt est sacrificium 48.
eucharistia quàm aptè sub panis & vini specie administretur 43.
in Eucharistia veritas corporis & sanguinis Christi 46.
eucharistiæ varia nomina 41.
eucharistiæ effectus 45.
eucharistiam Sacramentum esse 42.
eucharistię à reliquis Sacramētis distinctio ibid.
eucharistia quæ nobis indicet ibidèm.
eucharistiæ materia quę sit 42.
Exorcistarum officium 61.
extrema vnctio vndè dicta 58.
ad extremam vnctionem quę requirantur 58.
extremæ vnctionis cæremoniæ 59.
extremam vnctionem iterari posse ibidèm.
extremæ vnctionis fructus 60.
FEsti dies quomodò celebrandi 77.
festi dies sunt deliciæ Domini 76.
fidei assensus quæ deposcat 5.
Fratres omnes sunt fideles 101.
Furti nomine quæ peccata contineantur 84.
furti quinam participes sint 86.
furtorum genera 85.
furtorum excusationes 87.
GRatia quid sit 104.
gratiæ diuinæ præstantia 27.
HAeretici Dæmonis emissarij sunt 114.
Homicidia quæ prohibita 80.
homicidio contrariæ virtutes 81.
homines omnes esse peccatores 110.
hoíes quinā ab Ecclesia catholica excludātur 21.
honorare quid sit 79.
hostes Christiani nominis 113.
Hypocrisis prorsùs repudianda 88.
IEsus quid significet 9.
Imaginum cultus 71.
Incarnationis Christi mysterium quo studio recolendum 11.
inferni significatio multiplex 14.
infideles quomodò à malo liberari petant 116.
iniuriarum remissio 81.
inuocatio Sanctorum 70.
inuocatio Sanctorum qua ratione fiat 97.
Iudicandi temeritas 88.
iudicij generalis necessitas & causæ 18.
iudicium extremum 17.
iudicum officia 89.
iuramentum licitum & illicitum 72.
iurisiurandi formulæ varię 73. genera duo ibid.
iuramentum licitum quæ requirat 73.
iuraturo quæ consideranda ibidèm.
iuramentū aliquod licitum esse probatur ibid.
iurisiurandi origo & finis ibid.
iurationis falsæ genera 74.
iurantium falsò pœna 75.
LAudandi Deum varij modi 72.
Lectoris prouincia 62.
legis obseruatio necessaria 68.
legis obseruatæ fructus ibid.
Libidinis remedia 83.
Luxuriæ remedia 83.
Luxuriæ peccatum turpissimum ibid.
MAndatorū Dei obseruatio necessaria 68.
mala quæ sint deprecanda 117.
matrimonij significatio 66.
matrimonij vsus quis 67.
matrimonij bona 67.
matrimonij vinculū indissolubile ibid. 66.
matrimonij instituti causæ ibidèm.
Mendacium omne fugiendum 88.
mendaciorum incommoda 90.
mendaciorum excusationes vitandæ ibid.
mendaces quo modo sint admonendi ibid.
mentientium excusationes ibidèm.
metropolitani vndè dicti 63.
Militia Christiani hominis 113. 118.
missę communes 48.
missæ ab Eucharistię Sacramento distinctio 48.
missa quo modo in Sanctorū honorem fiat ibid.
missæ sacrificium est propitiatorium, ibidèm.
Mors Christi 12.
NOmen Dei vt sanctificari petamus 103.
Nuptiæ vndè appellatæ 66.
OBedientia erga Dei voluntatem 106.
Ocium maximè fugiendum 83.
Olei in Sacramentis significatio 58.
Oratio nuncia desiderij nostri 102.
oratio quorum non exaudiatur 96.
orationis modus 94. vtilitas 119. 95.
orationi quæ adijcienda sint 99.
orationis assiduæ vis ibidèm.
orationis partes & gradus 96.
orationis diuisio 99.
orationum viæ quædam 98.
orationum fructum quæ impediant ibidèm.
orandi ratio quæ sit 99.
orandus quisnam sit 97.
orandum pro quibus 97.
orandi necessitas 94.
oranti quid cauendum 99.
orantes cum Deo colloquuntur 119.
orantibus quæ petenda sint 96.
ordinis significatio 60.
ordinem esse Sacramentum, ibidèm.
ordinis sacri effectus 65.
ordinandorum qualitas 64.
ordinū sacrorū gradus, officia, & minister 63.
ordinibus sacris qui excludantur 64.
ordines minores qui conferre possint 63.
ordinum numerus & gradus 61.
ordines minores qui, ibidèm.
ordines sacri maiores, ibidèm.
Ostiarij cura 61.
PAnis duplex 108.
panis & vini species in Eucharistia quid significent 42.
panis quotidiani petendi causa 109.
parasiti qui dicantur 88.
parentibus mortuis quæ officia tribuenda ibid.
parentes vt sint honorandi 79.
passio Christi 11. eiusq́ commoda 13.
passio Christi q̄ maximè cōsiderāda ꝓponat 13.
patientiæ singulare exemplum 114.
patres qui vocentur 79.
patriarchæ quot olìm fuerint 63.
patris nomen qua ratione Deo tribuatur 100.
patri cælesti quid debeamus ibidèm.

patrini cur in Baptismo adhibeantur 33.
patrinorum officium, numerus 33.
patronis quæ seruanda sint 89.
Peccata esse voluntaria 111.
peccata remittendi potestas quibus concessa 21.
peccata venialia nō necessariò confitēda sunt 53.
peccatorum veniā petentē q̄ facere oporteat 110.
peccatum in omnes homines cadere 110.
peccatum cur extremè detestandum 51.
peccatum quænam semper consequantur 55.
peculatus quid 84.
peierantium pœna 75.
petenda quæ sint 96.
petitores quid seruare debeant 89.
Plagiatus quid 84.
Pœna damnatorum duplex 17.
pœnitentia cur non omnem pœnam tollat 55.
pœnitentiæ multiplex significatio 49.
pœnitentiæ gradus ibid.
pœnitētię materia, forma, eiusq; ītegræ partes 50.
pœnitens verè, quænam sibi proponat, ibidèm.
Præcepta secundæ tabulæ quid à primæ tabulæ præceptis differant 78.
præcepta Dei haud seruatu impossibilia 68.
præcepti primi transgressores 70.
præcepti 9. & 10. necessitas 92. & vt à se discrepēt ibidèm.
p̄cepti tertij à cæteris differētia 75. partes 76. 77.
pręceptis duobus vltimis quæ sint interdicta 92.
præparatio ad sacram Synaxim 43.
prædicatio Regni cęlestis 104.
Pueri infantes à communione prohibendi 44.
RApinarum varietas 85.
Regni cælestis prædicatio 104.
regni cælestis præstantia qua Parabola significetur 105.
regnum Dei quid sit 104.
reliquiarum pia veneratio 70.
remedia aduersus noxias concupiscentias 93.
remedia quibus vincuntur res aduersæ 118.
remissio peccatorum 21.
remissionem peccatorum consequi cupiēti quæ sint necessaria 110.
resurrectio quid sit 23.
resurrectionis fructus 24.
SAbbathum signum nuncupatum 76.
sabbathi significatio & sanctificatio 76.
sacerdotes quarè presbyteri nuncupētur 62.
sacerdotes cur ità dicti 62.
sacerdotem quibus instructum esse oporteat 64.
sacerdotium duplex 62.
sacerdotij externi officia, gradus, & minister 63.
sacerdotij nobilitas 65.
sacramenta cur instituta 28.
sacramētorum numerum scire quid referat 26.
sacramenta quot sint ibidèm.
sacramentorum duplex definitio ibid.
in sacramentis quæ consideranda sint 28.
sacramentorum cæremonię 30.
sacramentorum differentiæ & effectus 29.
sacramentorum veneratio 30.
sacramēto cuiq; triplicē inesse significādi vim 27
sacrilegium quid sit 84.
sacrificij Missæ ab ipso Eucharistiæ Sacramento differentia 48.
sanctificari nomen Dei qua ratione petimus 103.
sanctorum veneratio 70.
sanctorum inuocatio quomodò instituatur 97
satisfactionis significatio 55.
satisfactionis necessitas 55.
in satisfactione quę inspicienda sint 56.
satisfactioni veræ quæ res sint necessariæ 56.
satisfactionis partes ibidèm.
satisfactionis vtilitas 57.
satisfactionē nostrā Christi non obscurare ibid.
satisfacere vnus pro altero num possit, ibidèm.
satisfactio propria vtilior quàm aliena ibid.
Scripturæ diuinæ corruptio quò referēda sit 74.
Sedere ad dexteram quid significet 16.
Signorum & rerum signatarum qualitas & differentia 27.
Simulatio vitanda 88.
Spiritualia nequitiæ quæ dicantur 113.
spiritualis esca duplex 108.
spiritussanctus tertia Trinitatis persona 29.
Subdiaconi munus 62.
susceptores in Baptismo cur necessarij 33. eorum officium ibidèm.
Symbolum quid sit 4.
TEntationum duo genera 114.
tentationes vt sint dispellendæ 115.
in tentationē inducere vt Deus dicatur 114.
tentator cur Dæmon sit dictus 114.
testium officia 89.
testimonium falsum 88.
Tonsura prima 61.
tondendi mos à quo profectus ibidèm.
Transsubstantiatio quid sit 47.
trinitas 6.
VEneratio Sanctorum 70.
venialia peccata non necessariò confitenda sunt 53.
verbi Dei neglectus aut deprauatio q̄ p̄tineat 74.
verbum Dei est cibus animæ 108.
veritas corporis & sanguinis Christi in Eucharistia 46.
Vita æterna quibus rebus comparetur 25.
vitæ æternæ præmium 24.
vitia cupiditatis 93.
Voluntas Dei quæ sit 106.

ORDO ALPHABETICVS OPERIS HVIVS.

*a, *b, *c, *d, *e, *f: a, b, c, d, e, f, g, h, i, k, l, m, n, o, p, q, r, s, t, v, x, y, z: aa, bb, cc, dd, ee, ff, gg, hh, ii, kk, ll, mm, nn, oo, pp, qq, rr, ss, tt, vv, xx, yy, zz: aaa, bbb, ccc, ddd, eee, fff, ggg, hhh, iii, kkk, lll, mmm, nnn, ooo: A*, A, B, C, D, E, F, G, H, I, K. Omniaq; & singula sunt trifolia seu terniones, exceptis bifolijs octo, videlicet, *a, *b, *c, *d, *e, *f, ooo, A.

PARTITIONVM

PARTITIONUM THEOLOGICARUM LIBER PRIMUS,

CONTINENS

ISAGOGEN DE SACRAE SCRIPTURAE PARTIBUS IN GENERE, SIVE DE PRINCIPIIS THEOLOGIAE.

D. AMBROSIUS SUPER EPISTOLAM AD ROMANOS, IN PRINCIPIO.

PRINCIPIA RERUM QUAERENDA SUNT, UT NOTITIA EArum poßit haberi. *Tunc demùm enim faciliùs poterit causæ ratio declarari, si eius origo discatur.*

ET D. CHRYSOSTOMUS IN EPISTOLAM AD HEBRAEOS, CAPIT. VI. HOMIL. IX.

VBIQUè ENIM DIFFICILIA, *inquit*, SUNT PRINCIPIA ET *exordia. Hæc ergò primùm constituamus, & omnia facilia erunt atque leuia.*

DE TO-

DE TOTIVS OPERIS DISTRIBVtione Generali. TABVLA PRIMA.

REBVS QVAE AD VERAM pertinent Methodum, in disciplina quauis rectè constituẽdam, omnibus diligenter perpensis, commodiùs nos totius sacræ scripturæ corpus partiri vix posse arbitror, quàm si

- PRIMÙM operi suscepto ISAGOGEN, hoc est generalem præmittamus introductionem, & quandam quasi præcognitionem, quæ nobis prima commonstret sacræ Theologiæ principia, sinè quorum intellectu ad solidam diuinarum literarum cognitiõem nemo facilè vnquàm possit peruenire.
- DEINDE ipsam adgrediamur œconomiæ explicationem, id est, veram atq; perfectam sacræ scripturæ artem atque scientiam. Quæ Methodicam continet totius Bibliæ distributionem. IN
  - Legem,
  - Euangelium, &
  - Doctrinam Apostolorum.
- POSTREMÒ, ex toto illo sacræ scripturæ corpore, loco cuiusdam veluti Epilogi, perbreuem colligamus librorum vtriusque testamenti summã, atque totius Doctrinæ Christianæ compendium.

DE SVBDIVISIONE EIVSdem in specie. TAB. 2.

EX HAC PARTITIOne quinq; resultant libri. Quorum

- PRIMVS est de sacra scriptura in genere, quam haud absurdè Theologiam dixeris Methodicam.
- SECVNDVS, De lege quæ in veteri continetur testamento.
- TERTIVS, De Euangelio, quæ prima noui testamenti pars est.
- QVARTVS, De doctrina Apostolorum, secũda scilicet noui testamẽti parte.
  - (Secundus, Tertius, Quartus:) Hi tres libri historicam absoluunt Theologiam.
- QVINTVS, de prædictarum Partitionum vsu, & idonea sacræ scripturæ adplicatione ad incidentes subindè in Ecclesia Dei controuersias: quam vulgò scholasticam vocant Theologiam.

DE PAR

DE PARTITIONE SACRAE SCRIPTVRAE in genere.

TABVLA 3.

PRIMA HVIus operis pars præcipua, cõtinet sacræ scripturæ quasi elementa seu Principia, quæ pertinẽt ad explicationem aut

SVBTANTIAE, *seu naturæ, De qua solent quæri Decem:*

- AN *sit.*
- QVAE *sit.*
- VNDE *sit.*
- QVID *sit.*
- QVIBVS *constet gradibus.*
- QVAE *eius sint causæ.*
- QVAE *differentiæ.*
- QVAE *vis atque potestas.*
- QVIS *verus sit sacræ scripturæ Canon.*
- QVOT *hic canon habeat partes.*

CIRCVNSTANtiarum, *quarũ præcipuæ sunt vndecim:*

1. AN *necessaria sit de fide doctrina aliqua.*
2. CVR *eam literis mandari oportuerit.*
3. AN *certa sit scriptura sancta.*
4. AN'*ne scripta sint, quæ oportuerit, omnia.*
5. AD *quam partem Philosophiæ sacra scriptura referri debeat, aut possit.*
6. QVANTA *diuinæ huius scripturæ sit authoritas.*
7. ITÁNE *obscurè tradita sit doctrina Christiana, vt intelligi omninò non possit.*
8. AN *verò ità difficilis verus eius sit intellectus, vt à paucissimis tantùm possit assequi.*
9. QVIBVS *rebus sacræ scripturæ cognitio, non facilis tantùm, sed plana etiam fieri queat & iucunda.*
10. QVID *cuique conferat sacrorum librorum lectio.*
11. QVAE *vera sacræ scripturæ laus sit atque commendatio.*

QVIBVS *tandèm omnibus in libri huius primi epilogo pro excitandis ad frequentiorem sacrarum literarum lectionem, studiosorum hominum animis piæ aliquot subijciuntur exhortationes.*

PARS ISAGOGAE PRIMA, DE HIS QVAE AD SVBstantiam sacræ pertinent scripturæ, & primùm de quæstione, An sit. TAB. 4.

Duæ sunt hac de re opiniones, quarũ

- VNA falsa & hæretica, est eorũ, qui sacram scripturã vel
  - IN DVBIVM vocant, De quorum improbitate conqueritur Chrysostomus super epistolam Pauli ad Hebræos, Homil. 8.
  - Nũc
    - Vetus
      - Totum, vt Carpocrates, Cerdon, Seuerus, Manichæi. Vt refert Augustinus duobus in locis, De hæresibus ad Quoduultdeum, Hæres. 7. 21. 24. Ad Honoratum, de vtilitate credendi, cap. 2.
      - Partem, vt libros Machabæorum, quos Luterus eò, quòd doctrinæ suæ manifestè repugnare viderentur, à canone sacro excludere conatus est, qui & Mosen alicubì reijcit, videlicet in sermon. de Mose & lege.
    - Nouum
      - Totum, vt Iudæi.
      - Pro parte, vt
        - Euãgelia omnia, præter euangeliũ
          - Matthæi, quod solum admittebant Cerinthus & Ebion.
          - Lucæ, quod vnicum recipiebant Cerdon & Marcion.
        - Acta Apostolorum, vt Cerinthus & Seuerus.
        - Epistolas pauli
          - Omnes, vt Ebion, Seuerus, Tatianus & Elchesaitæ.
          - Ad Timoth. vtranque, Titum, Hebræos, vt Marcion & Basilides teste Hiero. in pf. epi. ad Tit. August. de ciui. Dei li. 16. ca. 22.
        - Iacobi item epistolam, quam idem Luterus stramineam vocare non erubuit.
        - Euangelium & Apocalypsim B. Ioannis Apostoli, vt Alogiani, qui negabant filium Dei esse verbũ. Augustin. De hæres. ad Quoduultdeum. Numer. 30. Vide Alphons. à castro de hæresibus.
  - OMNINÒ reijciunt testamẽtũ, alij
    - VTRVNQVE, vt Saraceni: Quibus & Mahumetani innumeras immiscuerunt spurcitias.
- ALTERA vera Catholicorum, qui vtriusq; testamẽti scripturam, quæ & Dei cognitionem, & voluntatis diuinæ suggerit notitiam, firmam esse & indubiam, tribus probant argumentis:
  - TESTIMONIO Christi, Iohan. 5. Scrutamini (inquit) scripturas, quia vos putatis in ipsis vitam habere æternam. Et illæ sunt, quæ testimonium perhibent de me.
  - EVIDENTIA rei, hoc est, ipsis quæ manibus nostris terim⁹, sacræ scripturæ monumentis Quæ sunt
    - Scripta iussu Dei,
    - Consignata à S. Patribus,
    - Propagata ad nos temporis diuturnitate.
    - Confirmata miraculroũ virtute, teste Ioan. Driedo. Lib. 1. de ecclesiast. scriptur.
  - TOTIVS Ecclesiæ Catholicæ iudicio. Nam vt diuus sentit August. Scripturam diuinam esse, per succedentium sibi inuicèm ecclesiarum & sanctorum patrum demonstramus testimonia. Lib. 28. cõtra Faustum, cap. 2. & 4. Item lib. 13. cap. 4. & 5.

DE SE-

DE SECVNDA QVAESTIONE, QVAE vera sit scriptura.

TABVLA 5.

SACRAE *scripturæ nomine*

- CONTINENTVR PROPRIÈ *tantùm ea, quæ per spiritum Dei inspirata, & per eos qui spiritu Dei sunt locuti, administrata sunt: qualia censeri debent, quæ in sacro canone, hoc est, in libris veteris & noui testamenti compræhensa sunt. Et huic scripturæ cõpetit soli, Quòd sit*
  - PVRA, *hoc est, absque vllius falsitatis cõmixtione edita.*
  - STABILIS, *Quia verum Dei verbum.*
  - INTEGRA, *id est, omnia ad salutem demonstrans necessaria, aut Per*
    - *Seipsam plano sermone.*
    - *Ecclesiam Catholicã sana interpretatione. Driedo lib. 1. ca. 1. de ecclesiasticis scripturis & dogmatibus.*
- EXCLVDVNTVR *sub falsis aut suspectis nominibus edita*
  - EVANGElia *quædã, vt*
    - *Andreæ,*
    - *Thomæ,*
    - *Bartholomæi,*
    - *Nicodemi, & similia.*
  - LIBELLVS *de Saluatoris nostri infantia.*
  - ITINERARIVM *Petri Apostoli, quòd appellatur S. Clementis.*
  - ET *id genus alia, quæ paulò pòst suo numerabimus loco. Dist. 15. Ca. Sancta Rom. Eccle.*

DE QVAESTIONE TERTIA, HOC EST, De sacræ scripturæ origine. TAB. 6.

PERVENIT *ad nos sacra scriptura*

- REVELATIONE *& inspiratione diuina, quæ facta est in lege*
  - ANTIQVA *per Deũ patrem in veteri primùm testamento, vbi dictũ est*
    - *Moisi: Perge igitur, & ego ero in ore tuo, doceboq́ te quid loquaris. Exod.4.*
    - *Hieremiæ: Eccè dedi verba mea in ore tuo, eccè constitui te hodiè super gentes & regna, vt euellas & destruas, & disperdas, & dißipes, & ædifices. Hier.1.*
    - *Ezechieli: Fili hominis, speculatorem dedi te domui Israel: & audies de ore meo verbum, & annunciabis eis ex me. Ezechiel.3.*
  - NOVA *Per Christum omnibus hominibus. Nemo enim nouit Christum Dei filium, nisi Pater: neque Patrẽ quis nouit, nisi filius, & cui voluerit filius reuelare. Matth.11.*
- TRADITIONE *Apostolorum, Apostolicorumque virorum, hoc est, Sanctorum Patrum & Scriptorum Ecclesiasticorum monumẽtis, quos & ipsos spiritussancti instinctu, sua ferè scripsisse constat. Hinc D. Paulus ad Galatas 1. Euangelium, inquit, quod euangelizatum est à me, non est secundùm hominem: neque enim ego ab homine accepi illud, neque didici, sed per reuelationem Iesu Christi.*

DE QVARTA QVAESTIONE, QVID SIT Scriptura. TAB. 7.

QVARTA QVAESTIO *explicatur Definitione*

- REI, *per quam sacra scriptura à reliquis literarum secernitur monumentis.*
- NOMINIS, *quæ diligentem inquirit rationem eorum, quæ sacrarum literarum continentur appellatione.*

DE NO-

DE NOMINIS DEFINITIONE, SEV VARIIS sacræ scripturæ appellationibus. TABVLA 8.

NOMINIS RAtio per se plana est. Nec enim aliud ferè sonat S. Scripturæ vocabulum, quàm scriptum de Deo rebusq; diuinis testimonium. Quod dicitur modò

- BIBLIA, *cùm totum illud significatur opus, quo libri tam veteris, quàm noui testamenti continentur omnes.*
- LIBER
  - DOMINI, *in quo veteris tantùm instrumenti comprehenduntur volumina.*
  - VITAE, *scriptus*
    - *Intùs, quantùm ad intellectum mysticum & latentem:*
    - *Foris, quo ad sensum literæ historicum, planum & patentem. De quo Apocalyp. 5.*
- VERBVM *Dei vel Sermo & Doctrina, ab ipso Deo humano generi de rebus diuinis promulgata. Quod aliâs etiam mandatum vel præceptum dicitur diuinum. Psalm. 118.*
- TESTAMENTVM. *nam vt clausum & infirmũ est testamẽtum, quàm diù viuit testator: ità Lactantio teste, Lex etiam vetus fuit*
  - INFIRMA, *quia neminem ad perfectum duxit vnquàm. Hebr. 7.*
  - CLAVSA, *ob prophetias & figuras, quæ ante mortem Christi vix intelligebantur. Lucæ 24. Nónne cor nostrum ardens erat &c.*
- INSTRVMENTVM *distinctiùs D. August. contra 2. epist. Pelag. lib. 3. ca. 4. dici putat, quàm testamentũ, Vel*
  - QVIA *sacris scripturis instruitur quisque ad salutem, quid credere, quid sperare, quid agere debeat. Ioan. Driedo. lib. 1. cap. 1.*
  - QVÒD *scriptura Authentica probatissimis scriptoribus ac testibus sic obsignata, nec vlla falsitate suspecta.*
- LEX *diuina*
  - GENERaliter
    - *Mandatum,*
    - *Iustificationes,*
    - *Præcepta,*
    - *Testimonia,*
    - *Iudicia.*
    - *Quæ (vt pulchrè distinguit glossa Num. 18. ca. vers. hæc ergò accipies)*
      - *Conueniũt genere,*
      - *Differunt specie.*
  - SPECIALITER *Pars aliqua eorum, quæ in lege scripta sunt. d. Glossa Num. 18.*
- CANON *seu Regula, vel qa*
  - RECTÈ *ducat, nec vnquàm aliorsùm trahat.* / REGAT, *& quasi normam viuendi præscribat.* / DISTORTVM *prauumq́; ad modũ regulæ corrigat.* — *Driedo.*
  - AD *Sacram Scripturam tanquàm ad Lydium lapidem, fidei ac vitæ Christianæ documenta probanda sint. Carbaialus de restitut. Theologiæ, cap. 12.*

DE VERA ET SPECIFICA SACRAE scripturæ definitione. TABVLA 9.

DEFINITIO, *qua sacræ scripturæ explicatur natura & substantia, alia est*

- PROPRIA, *siue stricta, q̃ est aut*
  - EXPLICITA, *quæ sacræ scripturæ dicuntur eloquia diuini spiritûs, loquentis per Prophetas & Apostolos sibi inuicèm succedentes, quæ communi totius Ecclesiæ consensu, in numerum & ordinem sacri Canonis recepta sunt. Ioan. Driedo.*
  - IMPLICITA, *hoc est, in breuem quandam summam contracta. Atque sic re vera nihil aliud sacra est scriptura, quàm ratio & sermo de DEO, quæ vno nomine dicitur Theologia.*
- LARGA *& ampla, ità vt rectiùs eam descriptionem dicas, quàm definitionem, quali antiquissimus olìm Theologus Hugo in suo vsus est tractatu de Arca Noæ: Sacra, inquit, scriptura liber est vitæ, cuius*
  - ORIGO, ESSENTIA, SCRIPTVRA, ADSPECTVS, DOCTRINA, SCIENTIA, PROFVNDITAS, VERBA est: *Aeterna, Incorporea, Indelebilis, Desiderabilis, Facilis, Dulcis, Inscrutabilis, Innumerabilia.*
  - ET *vnum tantùm verbum, Omnia. Hugo de S. Victore, vbi suprà.*

DE RE-

DE REVELATIONIS DIVINAE GRADIBVS, seu de varijs sacræ scripturę authoribus, Quæstione huius partis quinta. TABVLA 10.

D. CHRYSOSTOMVS *super Epistolam ad Hebræ. Homil.* 8. *docet, ex reuelatione sacrarum literarum inprimis DEI in nos cognoscendam esse misericordiam. Vbi diuinæ illius prouidentiæ, qua scriptura sancta ad nos vsque propagata est, hos facit veluti gradus. Nam*

PRIMVM *inspirauit, inquit, Moisi, & tabulas lapideas scripsit, detinuit eum xl. diebus in monte, & iterum totidem vt daret illi legem.*

POST *hæc autē Prophetas misit, qui innumera mala passi sunt: irruit bellum, quosuis sustulit & trucidauit, incensi sunt libri.*

INSPIRAVIT *iterùm alium virum, vt mirabiles illas scripturas repararet: Esdram dico, & ex reliquijs illarum componere fecit.*

POST *hæc dispensauit, vt interpretarētur eas Septuaginta: interpretati sunt illi.*

VENIT *Christus, & suscepit eas.*

APOSTOLI *disseminauerunt eas per omnes.*

SIGNA *& miracula fecit Christus.*

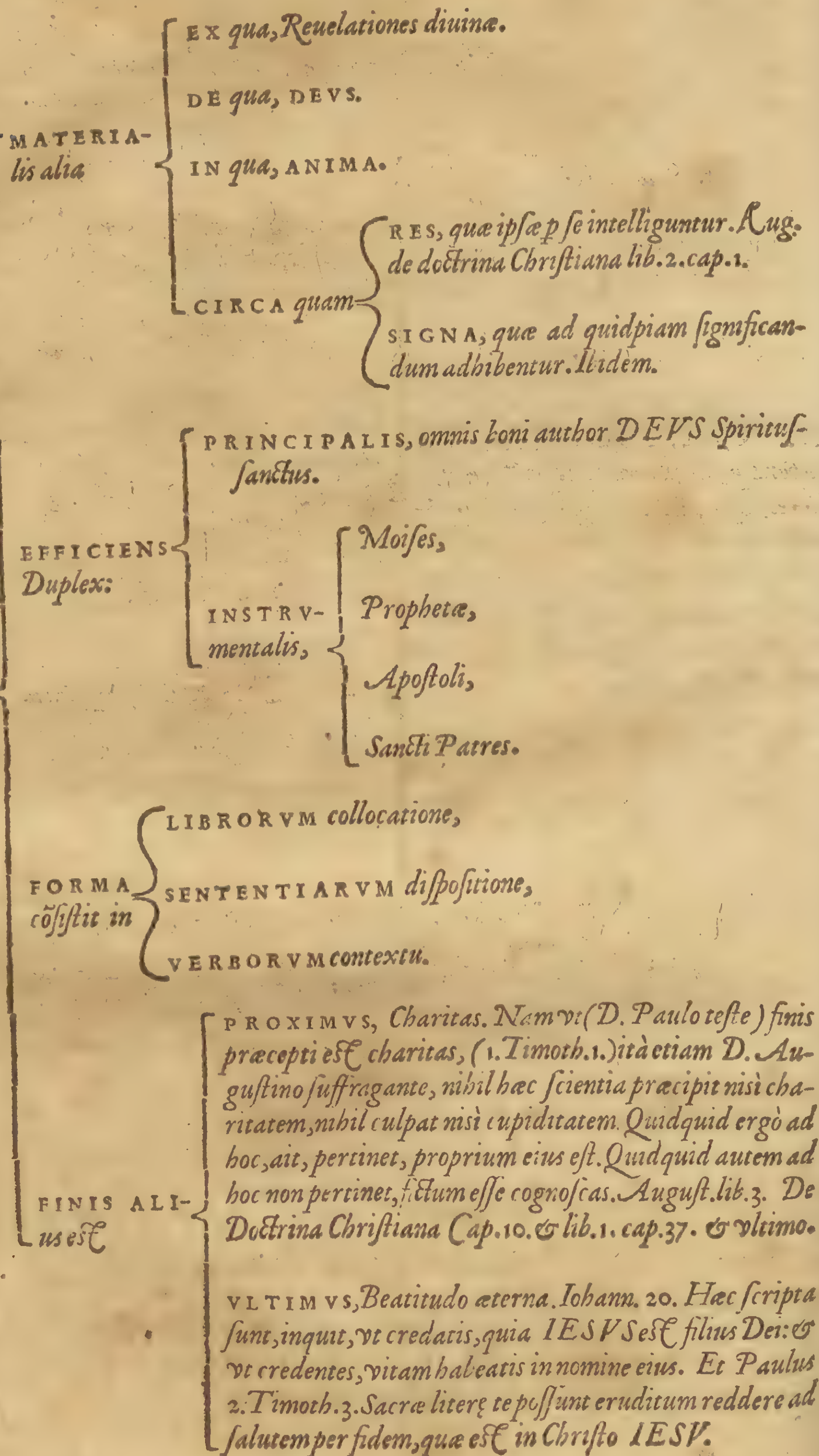
QVID *autem post tam negociosam diligentiam? Scripserunt etiam Apostoli, sicut & Paulus dicit: Ad admonitionem nostram scripta sunt, in quos fines seculorum deuenerunt.* 1. Cor. 10. Rom. 15.

APPENDIX EX AVGVSTINO de ciuitate Dei lib. 11. capite 3.

HIC *priùs, inquit, per Prophetas, deinde per seipsum, posteà per Apostolos, quantùm satis esse iudicauit, locutus, etiam scripturam condidit, quæ Canonica nominatur, eminentissimæ authoritatis.*

DE QVÆSTI-

DE QVAESTIONE SEXTA, ID EST, DE quatuor Sacræ Scripturæ Causis. TABVLA 11.

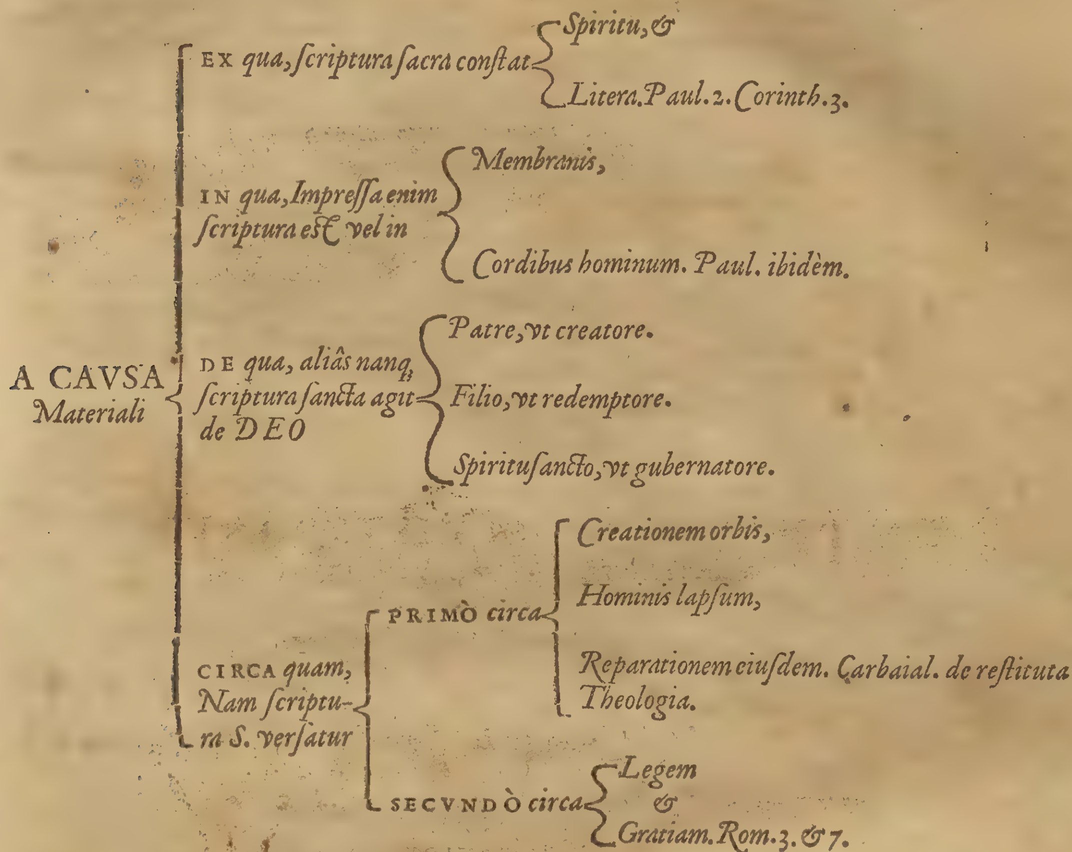

VT RERVM *ferè omnium, ità ſacræ etiam Scripturæ Quatuor ſunt cauſæ:*

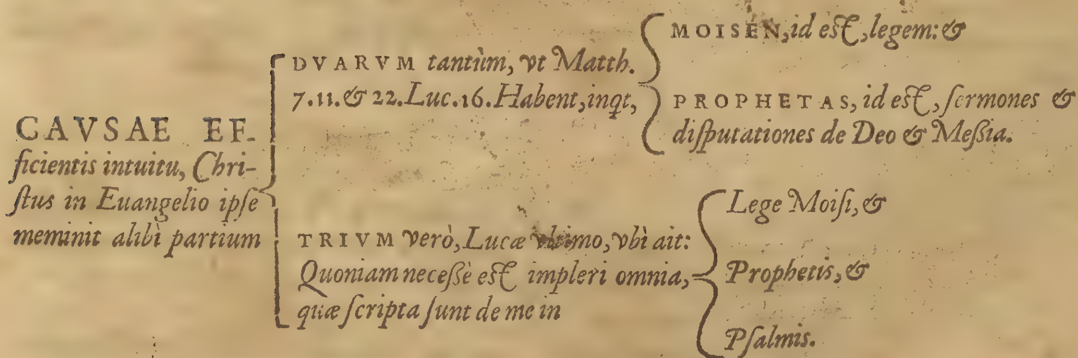
- MATERIA*lis alia*
  - EX *qua, Reuelationes diuinæ.*
  - DE *qua,* DEVS.
  - IN *qua,* ANIMA.
  - CIRCA *quam*
    - RES, *quæ ipſæ p ſe intelliguntur. Aug. de doctrina Chriſtiana lib. 2. cap. 1.*
    - SIGNA, *quæ ad quidpiam ſignificandum adhibentur. Ibidem.*
- EFFICIENS *Duplex:*
  - PRINCIPALIS, *omnis boni author DEVS Spiritusſanctus.*
  - INSTRVmentalis,
    - *Moiſes,*
    - *Prophetæ,*
    - *Apoſtoli,*
    - *Sancti Patres.*
- FORMA *cōſiſtit in*
  - LIBRORVM *collocatione,*
  - SENTENTIARVM *diſpoſitione,*
  - VERBORVM *contextu.*
- FINIS ALI*us eſt*
  - PROXIMVS, *Charitas. Nam vt (D. Paulo teſte) finis præcepti eſt charitas, (1. Timoth. 1.) ità etiam D. Auguſtino ſuffragante, nihil hæc ſcientia præcipit niſi charitatem, nihil culpat niſi cupiditatem. Quidquid ergò ad hoc, ait, pertinet, proprium eius eſt. Quidquid autem ad hoc non pertinet, fictum eſſe cognoſcas. Auguſt. lib. 3. De Doctrina Chriſtiana Cap. 10. & lib. 1. cap. 37. & vltimo.*
  - VLTIMVS, *Beatitudo æterna. Iohann. 20. Hæc ſcripta ſunt, inquit, vt credatis, quia IESVS eſt filius Dei: & vt credentes, vitam habeatis in nomine eius. Et Paulus 2. Timoth. 3. Sacræ literę te poſſunt eruditum reddere ad ſalutem per fidem, quæ eſt in Chriſto IESV.*

DE VA-

DE VARIIS SACRAE SCRIPTVRAE DIFFERENTIJS, à Causarum qualitate desumptis, quæstione huius partis septima, & primùm de causa materiali. TABVLA 12.

DE DIFFERENTIIS SCRIPTVRAE à causa efficiente. TABVLA 13.

DE SCRI-

DE OCTAVA PRIMAE PARTIS QVAESTIONE, quæ Scripturę Sacrę vis sit atque potestas. TABVLA 16.

QVAE DIuinæ hui⁹ scientiæ vis sit & efficacia, cognosci potest ex

- VERO *sacræ scripturæ vsu: Qui consistit*
  - NON *tantùm in vero eius sensu & intellectu, qui medullam ac radicem exprimit rationis. Hieron. in cap. 1. epistolæ ad Galatas.*
  - MVLTO *minùs in*
    - *Verbis,*
    - *Superficie, aut*
    - *Folijs scripturarum.*
  - SED *potiùs in exercitio seu perfectione voluntatis, quæ his literis expressa est. Huc respiciens D. Paulus, non auditores legis iustos esse apud Deum, sed factores legis iustificari docet. Rom. 2.*
  - QVIN *etiam vt D. testatur Augustinus, Homo fide, spe & charitate subnixus, eaque inconcussè retinens, non indiget scripturis nisi ad alios instruendos, adeò vt per hæc tria multi etiam in solitudine & sine Codicibus viuant. lib. 1. De doctrina Christian. cap. 39.*
- EFFECTIBVS, *qui tot sunt, quot non tantùm libri, sententiæ aut verba, sed quot omninò syllabæ, literæ, & puncta. Vt tamen paucis complectamur multa, Sacra scriptura parit inprimis*
  - NOTITIAM *diuinæ voluntatis:*
  - NOTITIA, TIMOR, REVERENTIA, AMOR, ODIVM *peccati*, CONTRITIO, POENITENTIA, PECCATORVM *remissio*, CONSOLATIO, CONSCIENTIAE *tranquillitas* — *autem parit*
    - *Timorem.*
    - *Reuerentiam.*
    - *Amorem.*
    - *Peccati odium.*
    - *Contritionem.*
    - *Pœnitentiam.*
    - *Remissionem peccatorum.*
    - *Consolationem.*
    - *Tranquillitatem conscientiæ.*
    - *Spem vitæ æternæ consequendæ.*
  - SPES *deniquè credentium nunquàm cõfundit, sed saluos facit omnes. Rom. 5.*
- VTILITATIB⁹. *D. enim Paulus 2. Tim. 3. Sacram scripturam vtilẽ esse dicit ad*
  - DOCTRINAM, *quæ versatur circa dogmata, quæ de rebus diuinis aut asseruntur, aut comprobantur.*
  - REDARGVTIONEM, *quæ ad confutationem falsorum pertinet dogmatum.*
  - CORRECTIONEM, *qua repræhenduntur vitia, vt fastus, ambitio, auaritia, desidia, hæreses &c.*
  - INSTITVTIONEM, *quæ est ad iustitiam. vt perfectus sit homo Dei, ad omne opus bonum instructus. 2. Timoth. 3.*

DE QVAESTIONE PRIMAE PARTIS NONA, quis verus Sacræ Scripturæ sit Canon. TABVLA 17.

CANON ORDO *seu regula dicitur Doctrinæ Christianæ. ordo autem librorũ, quibus sacra continetur scriptura, est duplex:*

- PRIOR *veteris testamẽti, quo cõtinentur libri De*
  - SAPIENTIA,
  - BONITATE, &
  - IVSTITIA
  - *DEI.*
- ALTER *libros noui continens testamenti, De statu populi Christiani, collecti in*
  - FIDE,
  - SPE,
  - CHARITATE.
  - *Driedo. lib. 1. cap. 1. De scripturis Ecclesiasticis.*
- VTRVNQVE *designauit*
  - HIEREMIAS 31. *Consummabo super domum Israel testamentum nouum, non secundùm testamentum, quod feci cum patribus eorum in die, qua eduxi eos de terra Aegypti.*
  - SAPIENS, *Et hoc quod continet omnia, scientiam habet vocis. Sapientiæ 1.*
  - AVGVSTINVS *lib. 1. De Genesi cap. 1. Omnis scriptura, inquit, bipartita est, secundùm id quod Dominus Matth. 13 significat, dicens scribam eruditum in regno Dei similem esse Patrifamiliâs proferenti de thesauro suo noua & vetera: quæ duo etiam dicuntur testamenta.*

DE PRIMO SACRAE SCRIPTVRAE ORDINE; qui libri veteris sint testamenti. TABVLA 18.

LIBRORVM *veteris testamẽti alij*

- EXTANT, *quorum duplex est Canon*
  - HEBRAEORVM *vnus,*
  - ALTER ECCLESIAE.
- DESIDERANTVR, *qui Iudæorum interiêrunt partìm*
  - INCVRIA,
  - PERFIDIA.

DE HEBRAEORVM CANONE, EX PROLOGO D. Hieronymi Galeato. TABVLA 19.

HEBRAEI, *vt in Prologo Galeato D. refert Hieronymus, triplicem faciunt Sacrorum librorum ordinem:*

- PRIMO *ordine continentur 5. lib. Moisis, quos Hebræi propriè Thorat, id est, legem appellant, vt sunt*
  - *Genesis,*
  - *Exodus,*
  - *Leuiticus,*
  - *Numeri,*
  - *Deuteronomium.*
- SECVNDVM *ordinem faciunt Prophetarum, cui asscribunt libros octo:*
  - IESVM *Naue, qui apud eos Iosue dicitur.*
  - IVDICVM, *cui compingũt librũ Ruth, eò quòd historia eius, Iudicum facta fuerit tempore.*
  - SAMVELEM, *quem nos primum & secundum dicimus Regum.*
  - MALACHIM, *q tertio & quarto Regum continetur volumine.*
  - ESAIAM.
  - HIEREMIAM, *cum Threnis.*
  - EZECHIELEM.
  - LIBRVM 12. *Prophetarum.*
- TERTIVS *Hagiographa possidet: Et*
  - PRIMVS *incipit à Iob.*
  - SECVNDVS *à Dauid, quẽ quinq; incisionibus & vno Psalmorum volumine compræhendunt.*
  - TERTIVS *est Salomonis, tres libros habens: Prouerbia, quæ illi Parabolas appellant:*
  - QVARTVS, *Ecclesiastes:*
  - QVINTVS *Canticum Canticorũ:*
  - SEXTVS *est, Daniel.*
  - SEPTIMVS, *Verba dierum, siue significantius Chronicon totius diuinæ historiæ. Qui liber apud nos* PARALIPOMENON *inscribitur. Et apud Hebræos vnus est liber.*
  - OCTAVVS, ESDRAS: *q & ipse similiter apud Græcos & Latinos in duos libros diuisus est.*
  - NONVS *Hester.*

Atq; sic,
- *Si vt positi sunt, numeres: fiunt pariter veteris legis libri 22. iuxta totidem Hebræorum literas:*
- *Sin, quod aliq fieri debere putãt, librũ Ruth (adiectum aliâs libris Iudicum) & Threnorum librũ (inter Hieremiæ scripta compræhensum) suo loco, hoc est, inter Hagiographa collocemus, 24. habebimus libros, qui signãtur per 24. seniores, adorantes agnũ in Apocalypsi, cap. 5.*

- QVIDQVID *præter hos est, id Hebræi extra Canonem esse statuebant, & vno nomine dicebãt Apocrypha, id est, incerta scripta, inter quæ illi numerant*
  - SAPIENTIAM, *Quæ Salomonis inscribitur.*
  - LIBRVM *IESV filij Sirach.*
  - IVDITH.
  - TOBIAM.
  - QVIBVS *addunt*
    - *Esdræ posteriores duos,*
    - *Librum Enoch,*
    - *Libros Machabæorum.*

DE ECCLESIASTICO VETERIS TESTAMENTI Canone, ex commentarijs D. Michaëlis de Medina. TABVLA 20.

PARTIVNTVR *Ecclesiastici Authores sanctos & diuinos libros in quatuor classes: Quarum*

PRIMA *eorum est, qui ad leges & status Mosaici præcepta pertinent: qui numerantur quinque, 1. Genesis est, 2. Exodus, 3. Leuiticus, 4. Numeri, 5. Deuteronomium.*

SECVNDA *acies, totius illius Mosaici seculi historiam septendecim libris complectitur. In his primus numeratur, Iosue: secundus, Iudices: tertius, Ruth: quartus, Regum primus: quintus, Regum secundus: sextus, Regum tertius: septimus, Regum quartus: octauus & nonus, Paralipomenon primus & secundus: decimus, Esdræ primus: vndecimus, Esdræ secundus, qui Nehemias inscribitur: duodecimus, Tobias: decimustertius, Iudith: decimusquartus, Esther: decimusquintus, Iob: decimussextus, Machabæorũ primus: decimusseptimus, Machabæorum secundus.*

POST *has tertius ordo & acies eorum librorum constituitur, quibus humanæ vitæ siue diuinitùs, siue iuxta rectæ rationis libramen agendæ, quod apud gentes maximè curârunt philosophi, præcepta clauduntur. Hos, quòd vitã humanam prudenter instruere, sit vera sapientia, Sapiẽtiales vocamus. Sunt verò quinque numero, inter quos, inueterato iam ordine priorem locum Prouerbia Salomonis obtinent, secundum Ecclesiastes, tertium Cantica Canticorum, quartum Salomonis sapientia, quintum Iesu filij Sirach monitorius, quẽ Ecclesiasticum vocant.*

QVARTA *denique ac postrema, non authoritate, sed ordine, acies Canonicorum librorum veteris testamẽti, prophetica eius seculi vaticinia, quæ pro eius gentis Charitate Deus, quotiès opus erat, eidem populo indulgebat, amplectitur. Hos à re contenta Prophetales vocamus, quos Hebræis quidem dissimiliter, decem & octo hoc ordine numeramus: Primum, quòd vel à Dauid compositos, vt quibusdam Græcis ac Latinis placuit, aut à diuersis authoribus, vt cum Hebræis sapientibus plerique omnes credunt, psalmos in vnum aceruum congestos complectatur, Psalterium vocârunt: Secundo loco reponuntur prophetiæ siue sermones Isaiæ, tertio Hieremias ponitur, quarto Baruch, quinto Ezechiel, sexto Daniel, septimo Oseas, octauo Amos, nono Michæas, decimo Ioel, vndecimo numeratur Abdias, duodecimo Ionas, decimotertio Nahum, decimoquarto Abacuk: Decimumquintum locum obtinet Sophonias: Decimumsextum Aggæus, Decimumseptimum Zacharias: Tandèm Malachias, in quo eius veteris seculi propheticus spiritus videtur extinctus, memoratur postremus. D. Michael de Medina, lib. 6. De recta in Deum fide, Cap. 3.*

DE VTROQVE SIMVL, TAM HEBRAEO ſcilicet, quàm Eccleſiaſtico, Canone.

TABVLA 21.

SVNT QVI *veteris teſtamenti libros, tum Iudæis tum Chriſtianis ſacros, diuidant in*

- LEGEM, *quæ à numero librorum & Pentateuchus, id eſt, Quinarius dicitur, & complectitur*
  - *Geneſin,*
  - *Exodum,*
  - *Leuiticum,*
  - *Numeros,*
  - *Deuteronomium.*
- PRO-*phetas*
  - PRIORES, *inter quos continentur*
    - *Ioſue,*
    - *Liber Iudicum,*
    - *Samuel, qui primus & ſecundus eſt Regum.*
    - *Malachim, qui tertius & quartus eſt Regum.*
  - POSTERIORES, *per quos intelligunt Prophetas*
    - *Maiores, hi numerantur,*
      - *Eſaias,*
      - *Hieremias,*
      - *Ezechiel.*
    - *Minores, qui à numero duodecim vocãtur, hi ſunt:*
      - *Hoſeas,*
      - *Iohel,*
      - *Amos,*
      - *Abdias,*
      - *Ionas,*
      - *Michæas,*
      - *Nahum,*
      - *Habacuc,*
      - *Sophonias,*
      - *Haggæus,*
      - *Zacharias,*
      - *Malachias,*
- HAGIOGRA-*pha, quòd veluti de ſanctis rebus à ſanctis viris prodita ſint, & ſequentes cõplectitur vndecim libros. Quorum*
  - PRIMVS *eſt Paralipomenon, id eſt, Prætermiſſorum, qui ab Hebræis Verba dierum dicitur. Et hunc Latini in duos diſtinxerunt libros, qui apud Hebræos eſt vnus.*
  - SECVNDVS *eſt Hymnorum ſeu Pſalmorum:*
  - TERTIVS, *Prouerbia:*
  - QVARTVS, *Iob:*
  - QVINTVS, *Ruth:*
  - SEXTVS, *Eccleſiaſtes:*
  - SEPTIMVS, *Threni:*
  - OCTAVVS, *Cantica Canticorum:*
  - NONVS, *Eſther:*
  - DECIMVS, *Daniel:*
  - VNDECIMVS, *Eſdras.*
- LIBROS *eccleſiaſticos, qui recepti ſunt ab* ECCLESIA, *vt ſunt*
  - SAPIENTIAE *liber, (quem quidam ſuſpicantur eſſe Philonis Iudæi) Concil. Carth. 3. Florent. Trident. Aug.*
  - ECCLESIASTICVS, *(quẽ putant eſſe Ieſu filij Sirach) Aug. in ſpeculo, & lib. 2. de Doct. Chriſt. Concil. Carth. &c.*
  - LIBER *Tobiæ, Iſido. 6. etym. cap. 1. Aug. de doct. Gelaſ. cõc. ſup.*
  - IVDITH.
  - MACHABAEORVM *duo. Auguſt. lib. 18. de ciuitate, c. 36. item in ſpeculo & de doctri. Chriſt. concil. eadem. Innocent. Gela.*
  - DVAE *Hiſtoriæ, quæ Danieli annexæ ſunt*
    - *Vna de Suſanna*
    - *Altera de*
      - *Belo & Dracone.*
  - CANTICVM *3. puerorum. Baruch cum epiſt. Hieremiæ. & Mardochæi ſomnium. Concil. Florent. & Trident ſeſſ. 4.*

DELI-

DE LIBRORVM VETERIS TESTAMENTI Partitione. TAB. 22.

ETSI Gloß. Ecclesiastici 11. ex sententia D. Augustini, Omnes diuinæ scripturæ libros, propter perpetuum, qui in illis est, consensum, vnum dicat esse librum, differunt tamen inter se

- *Authoritate,*
- *Argumento,*
- *Tractatione, siue ratione docēdi.*

QVOMODO AVTHORITATE SACRI INTER se differant libri. TAB. 23.

IVXTA HEbræorū, vt dictum est, Canonem, Librorum sacræ scripturæ dicuntur alij

- CANONICI *siue authentici, de quibus constat, quòd spiritusancto dictante à sacris authoribus editi sint, vt sunt, quos suprà memorauimus, penè omnes, exceptis tantùm paucis non Canonicis.*
- NON *canonici seu non authentici: quos idcircò apocryphos nominabant, quòd non solùm de eorum authoribus, sed fide etiàm dubitabatur. Cuiusmodi sunt*
  - HISTORIAE
    - *Tobiæ, &*
    - *Iudith.*
  - SALOMONIS
    - *Sapientia &*
    - *Oratio eiusdem.*
  - LIBER *Ecclesiasticus* IESV *filij Sirach.*
  - PROPHETA *Baruch.*
  - EPISTOLA *Hieremiæ.*
  - CANTICVM *trium puerorum.*
  - HISTORIA *item*
    - *Susannæ &*
    - *Belis.*
  - SOMNIVM *Mardochæi.*
  - EZRAE *lib.*
    - *Tertius &*
    - *Quartus.*
  - MACHABAEORVM *Quatuor, quorum duos priores Latinos, alterum ex Hebræo, alterum ex Græco, Græcos verò omnes 4. habemus, ait Medina libro 6. capite 2.*

HODIE NONNVLLOS ETIAM LIBROS, QVI ab Hebræis numerãtur inter Apocryphos, esse Canonicos & Authenticos, ex Ecclesiastico probatur vsu. ex Medina.

VALET apud integros Christianos, semperque valuit multùm Ecclesiasticus vsus, præsertim sanctorum Patrũ authoritate probatus, quo ex his libris, quemadmodùm & ex alijs sanctæ scripturæ voluminibus, in diuinis officijs, ad instructionem fidelium lectiones assumuntur. Cur enim sanctos Pontifices, qui huius sancti ministerij institutores creduntur, Ambrosium dico, Gelasium, Gregoriũ, Leonem &c. incertas & Apocryphas doctrinas, quibus nihil magìs formidârunt & oderunt, instituendis populis proposuisse credamus, præsertim cùm multa essent in sancta scriptura volumina, quæ illorum loco legi potuissent? Sunt autem in hoc genere tot testimonia, tum in totius anni liturgijs, tum in Canonicarum Horarum lectionibus, capitulis, antiphonis, responsorijs &c. vt huc nõ nisì cum maximo lectoris tædio deducantur.

SEQVVNTVR in martyrum, cõfessorum, virginum & viduarum Missis, sub titulo libri Sapientiæ, tum ex ipso Sapientiæ libro, tum ex Ecclesiastico, penè omnes lectiones. Ex Machabæorum libris, factum illud Iudæ memorabile, quo pro his, qui ceciderant in prælio, oblationes Hierosolymas miserat, quemadmodùm & Epistola Paulina recitatur in defunctorum liturgia: Tobiam, Iudith, & Hester per mensis Septembris Dominicos dies, quemadmodùm librum Sapientiæ per eos, qui celebrantur in Augusto, & Libros Machabæorum per mensem Octobrem, Epistolam Pauli ad Hebræos per tres ferias maioris hebdomadæ, ex vetusta ecclesiastica consuetudine, legi, cum multorum Episcoporum concilio docet Gelasius C. Sancta Rom. Ecclesia, distinct. 15.

APOCALYPSIS Ioannis, tres epistolæ sub nomine & titulo Ioannis Apostoli, Iacobi, Petri prima ac secunda, necnon & epistola Iudæ Apostoli, sub horũ titulis, per quinque illas hebdomadas, quę Pentecosten & festum resurrectionis interiacent, quasi diuinæ scripturæ, ad instructiõem fidelium, ab Ecclesia leguntur. Librum Baruch Sabbatho sancto, & Susannæ historiam sabbatho post Dominicam tertiam Quadragesimę, adulteræ historiam eodem sabbatho, Vltimum Marci capitulum ipso sancto Dominicæ resurrectionis die, quasi sanctæ scripturæ portiones, quibus tanta mysteria confirmari oportebat, proponit Ecclesia. Atque hæc quidem, quæ pro istorum voluminum diuinitate asserenda tum ex Concilijs & Patribus, tum ex vsu Ecclesiastico protulimus, tanta sunt argumenta, vt neminem, quanuìs hæreticum, & Ecclesiasticæ doctrinæ infensissimum hostem, eis nisì cum manifesto lèuitatis indicio, resistere posse appareat. D. Michael de Medina, lib. 6. De recta in Deum fide, cap. 10. per totum.

QVAE RA-

QVAE RATIONES ECCLESIAM PERMOVErint, *vt hos libros veteris Testamenti, Catalogo diuinorum librorum asscriberet. ex eodem.*

SED iam quæ rationes Ecclesiam impulerint, vt eos libros de quibus in tabula vigesimaprima, quasi Canonicos coleret, paucis accipies. Inuenit in libro Sapientiæ, IESV Saluatoris nostri mortis & passionis non tam Prophetiam, quàm expressam historiam, Sap. 2. Inuenit in Ecclesiastico libro præter augustissima illa præcepta viuendi, quæ Deum authorem non obscurè prætendunt, nomine diuinæ sapientiæ, diuini verbi processum, & humanæ carnis, quam assumptura erat, manifestum oraculum, aliaque multa, quæ vniuersis Ecclesiasticæ reipublicæ partibus, Martyribus, Virginibus, Confessoribus, & ante hos ordines, Apostolis ipsis conuenire probantur, Eccle. 24. Inuenit in Tobia clariùs, quàm alibì scripturarum, alterius vitæ fieri rationē. Vitam, inquit, illam expectamus, quam Deus daturus est ijs, qui fidem suam nunquàm mutant ab eo. Tob. 2. Inuenit in eodem præter admirandum illum prouidentiæ ordinem, quo quorsùm iusti nōnunquàm affligantur, instruimur, non modò angelicos Spiritus esse, contra Saducæorum insaniam, sed etiam in ministerium nostrum cęlitùs supremos quosq; descendere, quod Paulus scribit Heb. 1. Inuenit demùm in eo, non modò nuptias Deo acceptas, quod hæretici negāt, sed & easdem angelico ministerio honoratas. Inuenit in Machabæorum libris, non tantùm futurę resurrectionis fidem, sanctissimi Ducis testimonio confirmari, sed & Purgatorias pœnas, & defunctorum parentationes statui. Inuenit in Iudith historia, sanctissimæ virginis quæ iuxta diuinum oraculum caput serpentis contriuit, expressissimum typum. Genes. 3. Inuenit in Baruch Prophetia, quemadmodùm in Ecclesiastico, sapientiæ figura, irrefragabile diuinæ incarnationis oraculum. Hic est, inquit, Deus noster, & non reputabitur alius ad eum. Baruch. 3. Hic adinuenit omnem viam disciplinæ, & tradidit illam Iacob puero suo, & Israel dilecto suo. Post hæc in terris visus est, & cum hominibus conuersatus est. Quo magìs miror, librum hunc, cum Epistola Hieremiæ, inter Apocrypha reijci à quodam ex nostris, leuissimo argumento, quòd scilicet non sit in Hebraico Canone, quasi verò ecclesiasticas scripturas Hebraico Canone aut lingua metiri liceat. Medina lib. 6. De recta in Deum fide, cap. 16.

Ludouic. Carbaial.

VT AR-

VT ARGVMENTO BIBLICI DIFFERANT LIBRI,

& primùm de Partitione veteris Testamenti, ex Damasceno. TAB. 24.

IOANNES *Damascenus catalogum librorum veteris testamenti diuisit*

- IN QVA*tuor Pẽtateuchos, (id est, in 4. quinarios volumninum) quarum*
  - PRIMA *continet libros legales,*
    - *Genesin,*
    - *Exodum,*
    - *Leuiticum,*
    - *Numeros,*
    - *Deuteronomium.*
  - SECVNDA, *quæ & Hagiographa, id est, Sanctorum scripta dicuntur. quæ sunt hoc modo,*
    - *Iesus Naue,*
    - *Iudices cum Ruth,*
    - *Regnorum primus cum secundo,*
    - *Regnorum tertius & quartus,*
    - *Paralipomenon duo.*
  - TERTIA *eorum, qui versu facti sunt libri:*
    - *Iob,*
    - *Psalterium,*
    - *Prouerbia Salomonis,*
    - *Ecclesiastes,*
    - *Cantica Canticorum.*
  - QVARTA *Pentateuchus est Prophetica, vt sunt*
    - *Liber vnus xij. Prophetarum,*
    - *Isaias,*
    - *Hieremias,*
    - *Ezechiel,*
    - *Daniel.*
- ET *duos libros,*
  - *Esdræ primum & secundum,*
  - *Hester.*
- QVI *autem omnium virtutum doctrina referti sunt, inter hos est Sapientia Salomonis & Sapientia Iesu, quam Pater Sirach composuit Hebraicè, interpretatus est autem Græcè nepos Iesu & filius Sirach. Studiosi quidem hi libri, pulchrique & honesti, sed non numerantur in Propheticis libris, neq; ponebantur in Arca. verba sunt ipsius Damasceni, lib. Orthodoxæ fidei 4. cap. 18.*

ALIA PARTITIO LIBRORVM VETERIS testamenti, ex doctrina D. Augustini & IIII. Concilij Carthag. TAB. 25.

AVGVstinus lib. 2. De Doctrina Christiana cap. 8. veteris testamēti libros ponit 44. quos partitur in

- HISTOriam
  - CONTINVAM, *Perpetua temporum serie cohærentem, vt sunt*
    - *Quinque libri Mosis,*
    - *Iesus Naue,*
    - *Iudicum,*
    - *Ruth, qui magis ad Regnorum principia videtur pertinere:*
    - *Regnorum Quatuor,*
    - *Paralipomenon duo.*
  - DISCRETAM, *seu promiscuam tanquàm ex diuerso ordine, quæ inter se non ità connectitur, neque annexa est. Quales sunt*
    - *Iob,*
    - *Tobias,*
    - *Hester,*
    - *Iudith,*
    - *Machabæorum duo, Esdræ duo, qui magis subsequi videntur ordinatam illam historiam vsque ad Regnorum vel Paralipomenō terminatam.*
- PROphetas sic dictos
  - IMPROpriè, & sub quadam similitudine, vt
    - *Liber Psalmorū,*
    - *Prouerbiorum,*
    - *Cantica Canticorū,*
    - *Ecclesiastes,*
    - *Sapientia,*
    - *Ecclesiasticus.*
    - *Hos duos quidē Augustinus similitudine quadā Salomonis esse, sed à Iesu filio Sirach scriptos fuisse, cōstanter asseruit. Quam sententiam tamen, quo ad librum* SAPIENTIAE, *libro retractationū suarū 2. cap. 4. iterùm reuocauit. Vtrunque verò similitudine quadam esse Salomonis, id nunquàm negauit.*
  - PROPRIE
    - *Minores, id est, minùs principales, 12.*
      - *Osee,*
      - *Iohel,*
      - *Amos,*
      - *Abdias,*
      - *Ionas,*
      - *Michæas,*
      - *Nahum,*
      - *Abacuc,*
      - *Sophonias,*
      - *Aggæus,*
      - *Zacharias,*
      - *Malachias.*
      - *Hi quoniam nunquàm seiuncti, sed perpetuò connexi sunt, pro vno tantùm habentur.*
    - *Maiores siue principales 4.*
      - *Esaias,*
      - *Hieremias,*
      - *Ezechiel,*
      - *Daniel.*

His xliiij. libris, vt idem ait Augustinus, totius veteris testamenti terminatur authoritas. In quibus omnibus, timētes Deum & pietate mansueti, quærunt voluntatem Dei: & in quibus inueniuntur omnia, quæ continent fidem moresque viuendi, spem scilicet atque charitatem. ibidèm. cap. 9.

QVOMODO

QVOMODO TRACTATIONE VETERIS LEGIS differant libri. Ex compendio Petri Aureoli. TAB. 26.

VETERIS *testamenti explicatio pro diuersa docendi ratione varia est, & in sex diuiditur partes: Quarum alia est*

- **POLITICA**, *quæ legis Mosaicæ continet quasi summam, vt in Pentateucho: cuius veluti partes sunt,*
  - *Genesis,*
  - *Exodus,*
  - *Leuiticus,*
  - *Numeri,*
  - *Deuteronomium.*
- **CHRONICA**, *quæ sacram describit historiam, & decem absoluitur libris: videlicet*
  - *Iosue,*
  - *Iudicum,*
  - *Ruth,*
  - *Regum IIII.*
  - *Paralipomenon II.*
  - *Esdræ IIII.*
  - *Tobiæ,*
  - *Iudith,*
  - *Esther,*
  - *Machabæorum.*
- **POETICA** *siue hymnidica, & quasi decantatiua: cuius partis libri sunt III.*
  - *Psalmorum,*
  - *Threnorum,*
  - *Canticorum.*
- **DIALECTICA**, *& disputatiua: quo in genere versantur libri duo:*
  - *Iob, &*
  - *Ecclesiastes.*
- **ORATORIA**, *quæ prophetica dicitur, seu quasi declamatoria, & diuiditur in homilias siue sermones*
  - *Esaiæ,*
  - *Hieremiæ,*
  - *Baruch,*
  - *Ezechielis,*
  - *Danielis,*
  - *Et in libros XII. prophetarum,*
    - *Osee,*
    - *Iohelis.*
    - *Amos,*
    - *Abdiæ,*
    - *Ionæ,*
    - *Michææ,*
    - *Nahum,*
    - *Abacuc,*
    - *Sophoniæ,*
    - *Aggæi,*
    - *Zachariæ,*
    - *Malachiæ.*
- **ETHICA**, *siue moralis, de qua in tribus agitur libris, scilicet*
  - *Prouerbiorum,*
  - *Sapientiæ,*
  - *Ecclesiastico.*

SEQVI.

SEQVITVR ADHVC ALIA LIBRORVM VETERIS Testamenti Partitio vulgaris, ex sententia Latinorum Theologorum, eodem ferè modo & ordine, quomodò suprà ecclesiasticus partitus est Canon. TAB. 27.

LATINI *Theologi cõmunitèr corp⁹ vtriusq; testamẽti, quadrifariàm diuidere solent, in libros scilicet*

- LEGALES, *quorũ nomine appellant 5. libros Mosis,*
  - GENESIN,
  - EXODVM,
  - LEVITICVM,
  - NVMEROS,
  - DEVTERONOMIVM.
  - *Quibus in nouo testamento correspondent 4. Euangelia,*
    - *Matthæi,*
    - *Marci,*
    - *Lucæ,*
    - *Ioannis.*
- HISTORIALES, *sub quorum appellatione compræhendunt libros decem & septem:*
  - IOSVE,
  - IVDICVM,
  - RVTH,
  - REGVM *IIII.*
  - PARALIPOMENON *II.*
  - ESDRAE *cum Nehemia,*
  - TOBIAE,
  - IVDITH,
  - HESTER,
  - IOB,
  - MACHABAEORVM *lib. 2.*
  - *Quibus correspondent Acta Apostolorum.*
- SAPIENTIALES, *quales sunt vj.*
  - PSALTERIVM,
  - PROVERBIA *Salomonis,*
  - CANTICA *Canticorum,*
  - ECCLESIASTES,
  - SAPIENTIA,
  - ECCLESIASTICVS.
  - *Quibus respondẽt epistolæ*
    - *Pauli quatuordecim,*
    - *Canonicæ septem.*
- PROPHETALES, *faciunt xvj.*
  - ESAIAM,
  - HIEREMIAM, *cum Baruch*
  - EZECHIELEM,
  - DANIELEM,
  - DVODECIM *prophetas minores.*
  - *Quibus respondet Apocalypsis.*

DE CONCILIATIONE DVBIORVM, QVAE ex varietate prædictarum differentiarum suboriri posse videntur. TAB. 28.

EX TOT *tamq; varijs librorum veteris Testamenti differentijs duæ nascuntur difficultates, Quarum est*
- VNA *de numero,*
- ALTERA *de collocatione.*

LIBRORVM.

DE PRIMA DIFFICVLTATE, QVAE ORITVR ex varietate Numeri. TAB. 29.

VETEris *testamenti libros Alij*

- SEORSIM *ponunt, atque singulatìm disiungunt in vniuersum omnes, cõnumeratis etiam particularibus, qui alioquì sub alijs veluti generalioribus contineri videntur: & horum aliqui numerant*
  - XLV. *Idque iuxta communem supputationem, quæ in Ecclesiastico habetur Canone, vt Concil. Florent. & Trident. Sess. 4.*
  - XLVI. *Qui Threnos siue Lamentationes Hieremiæ, ab ipsius seiungunt Prophetia, atque sic priorem numerum vno augent libro.*
- LIBROS *particulares aliquos sub generalibus comprehendũt capitibus: Et libros faciunt modò*
  - XLIIII. *Iuxta Partitionem Augustini, eô quòd is libri Baruch prorsùs nullam ibì fecerit mentionem. In cæteris autem conuenit cum Florentini & Tridentini concilij sententia.*
  - XXII. / XXIIII. *vt secundùm Hebræos Hieronymus. Qui*
    - *Duodecim Prophetas in vnũ contraxit volumen.*
    - *Pro Regum autem Quatuor, ponit tantùm duos.*
    - *Obmißis penitùs ijs, quæ dicũtur Iudæis Apocrypha.*
    - *Atq; sic,*
      - *Si historia Ruth, Iudicum libro, & Threnorum liber, prophetiæ iũgatur Hieremiæ, xxij.*
      - *Sin verò singuli pro singulis accipiantur tractatibus, 24. fiũt Libri.*

DE SECVNDA DIFFICVLTATE, QVAE EX diuersitate ordinis siue collocationis oritur. TAB. 30.

DE LIBRORŪ VETERIS TESTAMENTI COLLOCATIONE

- MOVENTUR tria:
  - CVR *Augustinus Pentateuchum, hoc est, quinque libros Moisis quos alij omnes inter legales numerant, Chronicis asscribere maluerit.*
  - QVID *rursùs mouerit Hieronymum, quòd libros historicos retulerit in ordinem Prophetarum.*
  - ET *quæ deniquè fuerit causa, ob quam inter hagiographa seorsìm ponantur aliqua, quæ rectiùs multò ad istorum ordinem aliquem, ad historiam videlicet vel Prophetas, pertinere videntur.*
- SOLVVNTUR *partim*
  - EX VI *nominum*
    - *Legis, quæ accipitur interdùm*
      - *Generaliter* – *Pro* – TOTO *veteri testamēto, vt apud Diuū Paulū Ro.3. ad Gal.4. & 5. & in alijs multis locis.*
      - *Specialiter* – *Pro* – *Quinque libris Moisis, vt Matthæi 22. 11. 7.*
    - *Historiæ, quæ duas habet significationes:*
      - *Strictam, vt in libris Iudicū, Ruth, Regum, Paralipomenen &c.*
      - *Largam, & sic etiam quinque libri Moisis, non absurdè referri possunt ad historica. Gloss. in Prolog. ad Lib. Regum.*
    - *Prophetiæ, qua vtimur pro libro aut*
      - *Ab aliquo prophetarum edito. Qua significatione libri Iosuæ, Iudicū, Samuel, Malachim &c. dici possunt ꝓphetici.*
      - *Stylo & oratione Prophetica scripto, vt Esaiæ, Hieremiæ, & reliquorum eius ordinis monumenta. Gloss. vbì suprà.*
  - PARTÌM *verò, & si de quibusdam inter hagiographa positis dubitari aliquo modo possit, ad historicáne, an prophetica, aut alium proprium locum & ordinem sint referenda, facilè tamen has & similes difficultates superabit is, qui prædictæ primùm distinctionis, deindè verò illius diligēter meminisse voluerit, quod ex septimo & vndecimo cap. Matthæi suprà repetitum fuit, Nullam scilicet esse scripturam, quæ non vel ad legem, vel ad Prophetas, vel ad Psalmos pertinere videatur: ac ob id adeò absurdum non esse, quòd vna eademq́ scriptura, diuerso habito respectu, ad plures & diuersos referatur fontes.*

QVI LIBRI VETERIS TESTAMENTI NVNC desiderentur. TAB. 31.

SVNT PRAE. ter iam numerata legis diuinæ volumina, quæ modò manibus terimus, & alia multa, quæ vel eius gentis frequẽtibus excidijs, vel temporũ iniuria, vel demum (quod magis est credibile) q ad ecclesiastici regni gubernationem, & ciuium salutem necessaria non essent, prorsus interciderũt. Quæ sunt, Partim

- HISTORICA, vt liber
  - BELLORVM *Domini,*
  - IVSTORVM,
  - VERBORVM *dierũ Salomonis, id est, rerum sub regno illius gestarum,*
  - VERBORVM *Regum Israel,*
  - REGVM *Iuda & Israel.*
  - *Qui citantur*
    - *Numerorum 21.*
    - *Iosue 10. &*
    - *2. Regum 1.*
    - *3. Regum 11.*
    - *3. Regum 14.*
    - *3. Regum. 15.*
- PROPHETICA, *qualia sunt*
  - ASARIAE *filij Obed,*
  - ANANI,
  - MICHAEAE *filij Zemla,*
  - IAZIELIS *filij Zachariæ,*
  - ELIEZER *filij Dodan.*
  - OBED,
  - SEMEIAE,
  - VRIAE.
  - *Ad*
    - *Regem Asa & omnem Iudam & Beniamin, 2. Paralip. 15.*
    - *Eundem, 2. Paralip. 16.*
    - *Achab regem Israel, & Iosaphat regem Iuda, 3. Reg. 28.*
    - *Iosaphat & omnem Israel, 2. Paralip. 20.*
    - *Eundem Iosaphat, 2. Paralip. 28.*
    - *Vniuersum Israel, 3. Regum 12.*
    - *Roboam regem Iuda, 4. Reg. 14.*
    - *Contra Hierusalem & terram Iuda, Hiere. 26.*
- PROMISSA, *hoc est, tam historica quàm ꝓphetica, ex quibus sunt libri*
  - SAMVELIS *Videntis, id est, Prophetæ.*
  - NATHAN *Prophetæ.*
  - GAD *Videntis.*
    - *1. Paralipomenõ vltimo.*
  - NATHAN *Propheta,*
  - ACHIAS *Silonites,*
  - ADDO.
    - *Qui scripserũt Historiã Salomonis, 1. Paralip. 29. 2. Paralip. 9.*
  - OZAI *Prophetia, 2. Paralip. 33.*
  - IONADAB *Rechabitæ statuta, Hieremiæ 35. & 4. Reg. 8.*
  - IEHV *filij Anani, Iosaphat historia, 2. Paral. 20.*
  - OZIAE *Regis Iudæ historia, ab Isaia filio Amos scripta, 2. Paralip. 26.*
  - DESCRIPTIONES *Hieremiæ Prophetæ, 2. Machab. 2.*
  - IOANNIS *Hyrcani liber dierum, 1. Mach. vlt. D. Mich. Medina lib. De recta in Deum fide 6. cap. 5.*

DE EISDEM SCRIPTIS, QVAE IN SACRO- *rum Bibliorum Scriptura commemorantur quidem, sed nusquàm inueniuntur, Sententia diui Athanasij.*

QVI Nathan, Addô, Achiæ Silonitæ, Semei & Iehu, in libr. Regum, libri esse scribuntur, non habentur. Prophetæ verò, qui quæ prophetârunt, scriptis quidẽ mandârunt, sed non inueniuntur, hi sunt: Psalmorum Dauidis trium milliũ numerus fuisse, in Paralipomenis scribitur: è quibus tamen CL. tantùm, ab amicis Ezechiæ regis selecti, reliqui verò absconditi sunt. Quinque millia parœmiarum à Salomone edita esse, scriptura in Paralipomenis tradit: nunc verò non sunt nisì Ecclesiasticæ illæ, & Cantica Canticorum. Ex pluribus, quæ mysticæ sunt, selectas esse scriptum est, cùm & quinque millia Canticorum Salomonis fuerunt. Et loquutus est de arboribus à Cedro quæ in Libano est, ad Hysopum vsque quæ è muro nascitur. Locutus est etiam de iumentis, de volucribus, de reptilibus, & de piscibus. Et hæc tamen nusquàm in Hebraicis literis reperiuntur. Iosephus Prophetam Ezechielẽ duos Prophetiæ libros scripsisse narrat. Nos verò iam vnum duntaxàt inueniri scimus. Itaque hæc omnia per impiorum Iudęorum amẽtiam & incuriam interijsse manifestum est. Athanasius in fine Synopsis.

QVID DE HIS LIBRIS CVIQVE SENTIEN- *dum sit atque tenendum, iudicium Origenis.*

DE his libris, qui in vetere illo statu Ecclesiæ citantur, nec in nostris Biblijs inueniuntur, sic inquit Origenes: Operosum est, si velimus nunc inquirere, quàm multorum librorum commemoratio fiat in scripturis diuinis, quorũ lectio nulla nobis omninò est tradita: sed neque apud Iudęos quidem vsum huiusmodi reperimus lectionum, quæ siue propter eà quòd aliqua supra humanam intelligentiam cõtinebant, placuit Spirituisancto ferre de medio: siue quòd essent de scripturis, quæ vocantur Apocryphæ, pro eo quòd multa in eis corrupta, & contra fidem veram inueniuntur à maioribus tradita, non placuit eis dari locum, nec admitti ad authoritatem. Supra nos est, pronunciare de talibus. Illud tamen palàm est, multa vel ab Apostolis, vel ab Euangelistis exempla esse prolata, & nouo testamento inserta, quæ in his scripturis, quas Canonicas habemus, nunquàm legimus: in Apocryphis tamen inueniuntur, & euidenter ex ipsis ostendũtur assumpta. Origenes Homil. I. in Cantic.

HACTENVS de veteris Testamenti Canone, posthàc de ordine illorum agendum erit voluminum, quæ nouum constituunt Testamentum.

DE SECVNDO SACRAE SCRIPTVRAE ORDIne, Qui libri noui sint Testamenti. TAB. 32.

LIBROrum Noui testamenti alij

- SANCTORVM *Patrum cura & diligentia asseruati, ac nobis permanus velut integri sunt traditi, vt sunt*
  - EVANGELIA *quatuor*
    - *Matthaei,*
    - *Marci,*
    - *Lucae,*
    - *Ioannis.*
  - EPISTOLAE *siue Catecheses aut*
    - *Vniuersales, id est, vniuersis scriptae ecclesijs, 7.*
      - *Iacobi Apostoli vna,*
      - *Petri Apostolor. principis 2.*
      - *Ioannis Apostoli & Euangelistae III.*
      - *Iudae vna.*
    - *Particulares Paulinae 14. quae scriptae sũt ad certos aut*
      - *Populos, ad*
        - *Romanos vna,*
        - *Corinthios duae,*
        - *Galatas vna,*
        - *Ephesios vna,*
        - *Philippenses vna,*
        - *Colossenses vna,*
        - *Thessalonicenses 2.*
        - *Hebraeos vna.*
      - *Personas, ad*
        - *Timotheum II.*
        - *Titum I.*
        - *Philemonem I.*
  - ACTA *Apostolorum, quae primitiuae ecclesiae continent*
    - *Praxim,*
    - *Vsum,*
    - *Executionem.*
  - APOCALYPSIS, *id est, Reuelatio B. Ioannis, in quo libro describitur futurus Ecclesiae status.*
- HAERETICOrum *prauitate vitiati & corrupti sunt, Vt*
  - EVANGELIA
    - *Andreae,*
    - *Thomae,*
    - *Bartholomaei,*
    - *Thadaei,*
    - *Barnabae,*
    - *Nicodemi, &*
    - *Nazaraeorũ.*
  - ACTVS DI*uinorum*
    - *Petri,*
    - *Andreae,*
    - *Philippi, &*
    - *Thomae gesta.*
  - ET *alia id generis scripta plurima, quae numerantur à Gelasio in c. Sancta Romana Ecclesia, Distinct. 15.*
  - *Quae si vocentur* apo*crypha, credendum est id fieri,*
    - *Non quòd omninò ab Apostolicis viris non fuerint cõposita:*
    - *Sed quòd haeretica versutia, Deo (quòd illa, quae modò habem', sufficerent) permittente, eadem mendacijs infecerit.*

DE LIBRORVM NOVI TESTAMENTI PARTIBVS atque differentijs. TABVLA 33.

VT VETERIS, *sic noui etiam Testamenti libri differunt.*
- AVTHORITATIS *præiudicio,*
- RATIONE *argumenti,*
- GENERE *Doctrinæ.*

DE PARTITIONE LIBRORVM NOVI TESTAmenti Ab Authoritate. TABVLA 34.

EX HOC *fonte noui Testamenti libros dicũt esse alios*
- CERTOS, *& indubios siue Canonicos, quibus à nemine contradicitur, quales sunt iam numerati omnes, exceptis tantùm aliquibus controuersis.*
- INCERTOS *atque dubios, de quibus à nonnullis dubitatum est, & inter Apocrypha scripta numerabant, Vt*
  - *Apocalypsis Ioannis,*
  - *Epistola Pauli ad Hebræos,*
  - *Iacobi Canonica,*
  - *Petri posterior,*
  - *Ioannis duæ postremæ,*
  - *Epistola item* IVDAE,
  - *Et quædam aliæ scripturæ partes, quarũ & Authoritas & Authores vocãtur in q̃stionem, vt sunt*
    - *Marci Euangelistæ cap.* 16.
    - *Historia adulteræ Ioan.*8. *Medina d. lib.*6. *cap.*7.

QVAS OB CAVSAS PER ECCLESIAM ILLI etiam libri, quibus ab aliquibus fuit contradictum, in Canonem sint recepti. TABVLA 35.

HODIE SVprà *nominati libri, tam Veteris quàm noui Testamenti omnes Canonici sunt, & authentici: idq́; tam propter*
- SANCTIMONIAM *mysteriorum in illis contentam. Lex enim Domini immaculata est. Psal.*18. *& eloquia eius casta, Psalm.*11.
- DOCTRINAE *Christianæ*
  - *Veritatem,*
  - *Vnitatem,*
  - *Certitudinem:*
  - *Vtpotè in qua nihil est*
    - *Neq; contrarium, Epipha. contra Audianos. Et Aug. de ciuitate Dei. lib.*18. *cap.*41.
    - *Neq; superfluũ.* MATTH.5. *Iota vnũ aut vnus apex non præteribit.*
- AVTHORITATEM *Ecclesiæ inconuulsam, quæ tanta est, vt D. Augustinus ei, qui præter eas, quas Catholica receperit Ecclesia, aliquas scripturas vel authenticas habendas esse crediderit, vel saltem vt authenticas veneratus fuerit, anathema dicere nõ sit veritus. Sermone* 129. *De tẽpore. &* 1. *Concil. Tolet. ca.*21.

VT DIVERSITATE ARGVMENTI, NOVI Testamenti differant libri. TABVLA 36.

NOVI QVOQVE *Testamenti libri sunt alij*
- LEGALES, *vt quatuor Euangelia:*
- HISTORIALES, *qualia sunt Acta Apostolorum.*
- SAPIENTIALES, *siue catechistici, vt sunt Epistolæ tam*
  - *Paulinæ, quàm*
  - *Canonicæ.*
- PROPHETICI, *qualis est Apocalypsis B. Ioannis Apostoli.*

A GENERE DOCTRINAE, QVAE OBseruanda sit differentia. TABVLA 37.

IN LIBRIS *Noui Testamenti agitur de Christianæ & Catholicæ Ecclesiæ*
- CAPITE & *fundamento, hoc est, De*
  - *Christo &*
  - *Recta in Deum fide:*
  - *Quorū*
    - *Cognitio*
    - *&*
    - *Authoritas*
    - *In quatuor explicatur Euangelijs.*
- *&*
- STATV, *in quo considerantur*
  - *Initia,*
  - *Progressus,*
  - *Finis.*
  - *Vt in*
    - *Actis Apostolorum,*
    - *Epist. Apost.*
      - *Pauli*
      - *Et aliorum.*
    - *Apocalypsi.*

DICTIO-

DICTIONIS QVOQVE SPECIE, NON NOVI tantùm, sed vtriusque omninò testamenti libros inter se differre, ex sententia Iunilij antiquissimi rerum Sacrarum scriptoris ostenditur. TABVLA 38.

SPECIES dictionis, qua Sacra cõcepta est Scriptura, sunt Quatuor:

- HISTORICA, quæ continetur in libris 17.
  - GENESIS 1.
  - EXODI 1. *Leuitici* 1.
  - NVMER. 1. *Deuterono.* 1.
  - IESV *Naue* 1. *Iudicum* 1.
  - RVTH 1.
  - *Reg. secũdum* — *Hebr.* II. / *Nos*, IIII.
  - EVANGELIORVM 4.
  - ACTVVM *Apostolorum* 1.
  - *Quibus adiungunt*: *Paralipomenon* 2. *Iob* 1. *Ezræ* 1. *Iudith* 1. *Hester* 1. *Machabæorum* 2.
- PROPHETICA, *quæ suscipitur in libris decem quoquè & septem:*
  - PSALMORVM CL. *lib.* 1.
  - ISAIAE 1. *Oseæ* 1.
  - IOHEL 1. *Amos* 1.
  - ABDIAE 1. *Ionæ* 1.
  - MICHAEAE 1. *Nahum* 1.
  - SOPHONIAE 1. *Abacuk* 1.
  - HIEREMIAE 1. *Ezechielis* 1.
  - DANIELIS 1. *Aggæi* 1.
  - ZACHARIAE 1. *Malach.* 1.
  - *Cæterùm de Ioannis Apocalypsi apud Orientales aliquandò dubitatũ fuit.*
- PROVERBIALIS, *qualis accipitur in duobus libris*
  - SALOMONIS *Prouerb. lib.* 1.
  - ECCLESIASTIS *lib.* 1.
  - IESV *filij Sirach. lib.* 1.
  - *Adiungunt*: *Librum qui vocatur Sapientiæ*, *Cantica Canticorum.*
- SIMPLICIS *Doctrinæ, ad quã pertinent libri Canonici* XVII. *id est,*
  - EX *epistolis Pauli Ad*: *Romanos* 1. *Corinthios* 2. *Galatas* 1. *Ephesios* 1. *Philippenses* 1. *Colossenses* 1. *Thessalonicen.* 2. *Timotheum* 2. *Titum* 1. *Philemonem* 1. *Hebræos* 1.
    - *Adiungunt alias apostolorũ Epistolas Canonicas, id est,* *Iacobi vnam*, *Petri secundam*, *Ioannis duas reliquas*, *Iudæ vnam.*
  - *B. Petri prima,*
  - *B. Ioannis prima,*

QVIS TAN-

QVIS TANDEM EX HIS OMNIBVS CERTVS SAcrę scripturę colligendus sit Canon, & primùm de veteris Testamenti Canone. TABVLA 39.

NVMERVS *librorum veteris Testamenti, secundùm Ecclesiasticum Canonem hic est:*

- GENESIS,
- EXODVS,
- LEVITICVS,
- NVMERI,
- DEVTERONOMIVM,
- IOSVE,
- LIBER *Iudicum,*
- RVTH,
- REGVM *vnus,*
- 10. REGVM *secundus,*
- REGVM *tertius,*
- REGVM *quartus,*
- PARALIPOMENON *primus,*
- PARALIPOMENON *secundus,*
- ESDRAE *primus,*
- NEHEMIAS, *qui & Esdrae secundus,*
- TOBIAS,
- IVDITH,
- ESTHER,
- 20. IOB,
- LIBER *Psalmorum,*
- PROVERBIA *Salomonis,*
- ECCLESIASTES,
- CANTICA *Canticorum,*
- LIBER *Sapientiae,*
- ECCLESIASTICVS,
- *Esaiae Prophetia,*
- *Hieremiae,*
- *Baruch,*
- 30. *Ezechielis,*
- *Danielis,*
- *Oseae,*
- *Ioëlis,*
- *Amos,*
- *Abdiae,*
- *Ionae,*
- *Michaeae,*
- *Nahum,*
- *Abacuk,*
- 40. *Sophoniae,*
- *Aggaei,*
- *Zachariae,*
- *Malachiae,*
- *Machabaeorum primus,*
- 45. *Machabaeorum secundus.*

Libros
- *Ezrae*: *Tertium & Quartum*
- *Machabaeorum*: *Tertiū item & quartū.*

Ecclesia, q; in his nulla appáreant diuinitatis vestigia, tanq; apocryphos ac nothos seu spurios abiecit. Medina.

QVIBVS *libris sacris apud Iudaeos olim tanta habita est reuerentia, vt iuxta illos nullo modo sederent, sed in altum supra se ponerent, nè à quouis indigniùs tractarentur: secuti in hoc praeceptum Moisis, qui Deuteronomij 31. sic ait: Tollite librum istum, & ponite eum in latere arcae foederis Domini Dei vestri. Nicolaus de Lyra, in Lucae cap. 4.*

DE CANO-

DE CANONE NOVI TESTAMENTI Ecclesiastico. TABVLA 40.

LIBRI CAnonici noui Testamenti sunt hi:

EVANGELIVM secundùm Matthæum.
EVANGELIVM secundùm Marcum.
EVANGELIVM secundùm Lucam.
EVANGELIVM secundùm Ioannem.
ACTA Apostolorum.
EPISTOLÆ
PAVLI ad Romanos:
AD Corinthios prima:
AD Corinthios secunda:
AD Galatas:
10. AD Ephesios:
AD Philippenses:
AD Colossenses:
AD Thessalonicenses prima:
AD Thessalonicenses secunda:
Ad Timotheum vna:
Ad Timotheum secunda:
Ad Titum:
Ad Philemonem:
Ad Hebræos.
Catholicæ.
20. Iacobi vna:
Petri prima:
Petri secunda:
Ioannis vna:
Ioannis secunda:
Ioannis tertia:
Iudæ vna:
27. Apocalypsis.

DE SVMMA LIBRORVM VTRIVSQVE Testamenti. TABVLA 41.

LIBRORVM vtriusque Testamenti, iuxta opinionem

- GLOSSAE 1. Paral. ca. 23. & 25. sunt
  - VETERIS Testamenti XLV.
  - NOVI XXVII.
  - Summa LXXII.
- QVORVNdam, Testamẽti quidem
  - VETERIS XLVII.
  - NOVI XXVII.
  - Summa LXXIIII. 74.

Sed recepta magìs est, imò ab Ecclesia approbata, glossæ opinio,
- Cùm propter sacra ibi huius numeri 72. explicata mysteria,
- Tum q̇a Esdræ 3. & 4. non sint Canonici.

QVID EX HIS LIBRIS TAM VETERIS quàm noui testamenti omnibus, Christiano lectori sit quærendum. Ex Augustino.

IN his omnibus libris timentes Deum & pietate mansueti quærunt voluntatem Dei. Cuius operis & laboris prima obseruatio est, nosse istos libros, etsi nondùm ad intellectum, legendo tamen vel mandare memoriæ, vel omninò incognitos non habere. Deindè illa quæ in eis apertè posita sunt vel præcepta viuendi, vel regulæ credendi, solertiùs diligentiusque inuestiganda sunt. Quæ quanto quisque plura inuenit, tanto est intelligentia capacior: In ijs enim quæ apertè in scriptura posita sunt, inueniuntur illa omnia, quæ continent fidem moresque viuendi, spem scilicet atque charitatem, de quibus libro superiore tractauimus. Tum verò, facta quadam familiaritate cum ipsa lingua diuinarum scripturarum, in ea quæ obscura sunt, aperienda & discutienda pergendũ est, vt ad obscuriores locutiones illustrandas, de manifestioribus sumantur exempla, & quædam certarum sententiarum testimonia, dubitationem de incertis auferant. In qua re memoria valet plurimùm: quæ si defuerit, non potest his præceptis dari. August. De doctrina Christiana lib. 2. cap. 9.

DE PRÆ-

DE PRAEFATAE COLLOCATIONIS LIBRORVM vtriusque testamenti, authoribus. TABVLA 42.

PRAENOMI-*nati sacræ scripturæ libri ante annos mille, non dico primùm recepti, (cùm longè antiquior illorũ sit Authoritas) sed in eum ordinem, quo in hodiernum vsque diem in Catholica retinentur Ecclesia, Sunt*

- DIGE-*sti per*
  - CANONES *Apostolorum. Canone* 84.
  - CON-*cilia quatuor*
    - LAODICENSE *ca.*59. *In quo licèt de libris Tobiæ, Iudith, Sapientiæ, Ecclesiastici, Machabæorum & Apocalypsi nulla fiat mentio, vel quia dubiũ adhuc aliquod de illis fuerit, vel quia sancti* patres *iudicium de re tam graui, in aliud tempus differre voluërint, non tamẽ oportet semper dubitare, nec ab vnius Concilij authoritate negatiuè argumentari licebit, cùm sufficiat hos libros à sequentibus Concilijs, & paulò pòst totius Ecclesiæ Catholicæ consensu approbatos esse.*
    - CARTHAGINENSE *tertium, quod sub Aurelio celebratum est, ca.*47. *In quo supradicti libri, vnà cum illis qui in Laodicẽsi fuerant obmissi, omnes inter Canonicos libros numerati fuerunt.*
    - FLORENTINVM *sub Eugenio, in quo illi ipsi libri oẽs confirmantur vt Canonici.*
    - TRIDENTINVM *Catalogum texuit eorum librorũ, quos præcedẽtia adprobârunt Concilia, eodem planè ordine & numero quo hîc sunt positi. Quam ob rem post tot sacra sanctorum Conciliorum decreta, de authoritate illorum librorum ampliùs dubitare, saluo pudore, nemini licebit.*
- REPETITI, & *semper inter Canonica scripta positi, Ab*
  - INNOCENTIO *Primo, in epistola ad Exuperiũ Tolosanum episcopum, sub finem.*
  - GELASIO *Papa Romæ cum* LXX. *Episcopis, dist.*15.
  - B. DAMASCENO, *in* 4. *De orthodoxa fide libro. c.* 18.
  - ORIGENE, *In expositione Psalmi primi, & in libr. commentarior. super Matthæum, teste Euseb. lib.* 6. *hist. Ecclesiast.*
  - AVGVSTINO, *lib.*2. *De doct. Christiana c.*8.
  - HIERONYMO, *in Prolog. super librum Regum.*
  - RVFFINO, *in Expositione Symboli.*
  - EVSEBIO, *lib.*3. *cap.*25. *lib.*4. *cap.*26. *lib.*5. *cap.*8. *lib.*6. *cap.*18. *vel* 25.
  - ISIDORO *Hispalẽ, lib.* 6. *Etymologiar. & lib. de Ecclesiasticis officijs.* 1. *cap.*12.
  - NICEPHORO *Callisto, lib.*5. *cap.*16.
  - NICOLAO *Lyrano, in Biblia de libris Canonicis.*
  - IOANNE *Driedone, de Ecclesiasticis scripturis lib.* 1.
  - MICHAELE *Medina, lib.*6. *De recta in Deum fide.*
  - MELCHIORE *Cano, lib.*2. *De locis Theologicis.*
  - ET *alijs rerum Ecclesiasticarum scriptoribus quàm plurimis.*
- APPROBATI, *non modò longissima temporis præscriptione, & vsu sanctorum Patrum communi, sed pensato totius Ecclesiæ Catholicæ iudicio. Cui qui resistit, & Dei ordinationi, & Spiritûs sancti Censuræ resistere videtur.*

QVAENAM SCRIPTVRAE ETIAM HODIE dicantur Apocryphæ. TABVLA 43.

LIBRI *qui etiam hodiè habētur Apocryphi, sūt Testamenti Aut*

- VETERIS, *Vt* — ENOCH *Patriarchæ, oratio Ioseph, Testamentum Moisis, Assumptio Moisis, Abraham, Eldad & Modad, Eliæ Prophetæ, Sophoniæ Prophetæ, Zachariæ patris Ioannis, Baruch, Ambacum, Ezechiel & Daniel falsò inscripti. Athanasius in synopsi de diuinis scripturis, circa finem.*
- NOVI, *q numerātur partìm*
  - AB *eodem Athanasio in hæc verba: Noui instrumenti quibus contradicitur, sunt hi: Circuitus Petri, circuitus Ioannis, circuitus Thomæ, Euangeliū Thomæ, Doctrina Apostolorum, Clementina. Athanasius in Synopsi circa finem.*
  - PER *Gelasi. Papam in c. sancta Romana Ecclesia, distin. 15. vt sunt,*
    - *Itinerariū nomine Petri, quod appellatur Sancti Clementis, lib. 8.*
    - *Actus nomine Apostolorum Andreæ, Philippi, Petri & Thomæ.*
    - *Euangelia Thaddæi, Thomæ apostoli, (quibus vtuntur Manichæi) Barnabæ, Bartholomæi, Andreæ, & quæ falsauerunt Lucianus & Hircius.*
    - *Liber de infantia Saluatoris, De natiuitate Saluatoris, & de sancta Maria, & de obstetrice Saluatoris. Liber qui vocatur Pastoris, & libri omnes quos fecit Leuticius discipulus diaboli.*
    - *Item libri qui appellantur fundamentum, thesaurus, de filiabus Adæ vel Genesis. Pentametrum de Christo, Actus Teclæ & Pauli, Leporius, & liber Prouerbiorū ab hæreticis transcriptus, & S. Sixti nomine signatus.*
    - *Reuelationes quoquè quæ appellantur, Pauli, Thomæ, Stephani: & libri qui appellātur, Transitus S. Mariæ, Pænitentia Adæ, & alius liber Diogenis, nomine gigantis, qui post diluuiū cum Dracone ab hæreticis pugnâsse perhibetur.*
    - *Testamētum Iob, (aliâs Iacob) De pœnitentia Origenis, De pœnitentia Cypriani. Libri item qui appellantur Iamnæ & Mambræ, sors Apostolorum, Lusanæ, Canonum Apostolorum, & liber Physiologus ab hæreticis cōscriptus, sed B. Ambrosij nomine ꝑsignatus.*
    - *Historia Eusebij Pamphili, & opuscula Tertulliani siue Africani, &c. Quæ omnia sunt Apocrypha.*

CENSVRA D. ATHANASII DE APOCRYPHIS.

EX his veriora quædam, & Spiritûs Dei instinctum resipientia, transumpta, & vt legantur selecta sunt. Hi omnes cognitionis gratia expositi sunt, peruersè verò scripti, nothi ac reprobi. Et nullus istorum, maximè Apocryphorum, approbatur aut vtilis est, præsertim noui instrumenti, sed omnes ab illis, qui suprà digesti, & à vetustis sapientibus ac Patribus approbati sunt, diuersi quiddam habent, digni qui abscondantur magìs, quàm qui legantur, etiam alij, & qui inter illos Euangelia quoquè vocantur, extra quatuor illa, quæ tradita nobis sunt. Sæpè allegat. cap. sancta Romana Ecclesia, Distinct. 15.

EPILOGVS
PRIMAE HVIVS ISAGOGAE PARTIS.

DE QVIBVSDAM ALIIS SACRAE SCRIPTVRAE PARTItionibus,quæ prędictis & pleniores,& vsui quotidiano magis sunt accommodatę:quarum prima hęc est: TABVLA 44.

QVAEcunque de rebus diuinis vnquàm literis sunt prodita, sunt vel

- CANONICA, *id est, authentica, de quorum authoritate nemini vnquàm licet vel tantillùm dubitare, & quibus in omnibus religionis ac fidei controuersijs plena semper & vbiquè adhibenda est fides. Quo in numero & ordine habendi sunt dubio procul libri, tam veteris, q̃ noui testamenti omnes, vt suprà in ecclesiastico nominati sunt Canone.*
- HAGIOgrapha, *id est, sanctis de rebus à sanctis vel collegijs vel ecclesiarũ gubernatoribus edita: Quorũ alia*
  - PLENAM *quoquè & indubiam merentur fidem, vt*
    - *4. synodi: Nicena, Constãtinopolitana, Ephesina, Chalcedonensis, Contra hæresim Arrianam, Macedonianã, Nestorianam, Eutychianam.*
    - *Et in vniuersum omnia Concilia sacra, quæ hactenùs à Patribus sanctis instituta, & in Spiritusancto legitimè celebrata sunt. c. Sancta Romana. Dist. 15.*
    - *Epistolæ Decretales, quas beatissimi Papæ diuersis temporibus ab vrbe Romana, pro diuersorum Patrum consultatione dederunt. ibidèm.*
  - MINORIS *sunt fidei, quàm Scripturæ sanctæ & Concilia generalia, vt sunt opuscula Cypriani, Athanasij, Gregorij Nazianzeni, Ioannis Chrysostomi, Basilij, Hilarij, Augustini, Ambrosij, Hieronymi, Prosperi, Leonis, & in summa omnium orthodoxorum Patrum, qui in nullo à S. Romanæ Ecclesiæ consortio deuiàrunt, nec ab eius fideli prædicatione seiuncti sunt, sed communionis ipsius gratia, Dei vsq; ad vltimum vitæ suæ participes fuerunt. De quorum sententijs, salua religione, licet interdùm dubitare, nec eis aliter adhibenda est fides, q̃ si cum Sacra scriptura, & Oecumenicis conueniunt Concilijs. d. c. Sancta Ro. & D. Aug. ad Hieron.*
- APOCRYpha, *id est dubia, nõ Canonica neq; Authentica: Quæ sunt duplicia, Aut enim*
  - DVBItatur De *Veritate scriptorum, & de Authore nõnunquàm. Cuius classis sunt illa, quæ etiam hodiè diximus pro Apocryphis haberi. Vt Enoch Patriarchæ, oratio Ioseph: Euangelia item Thomæ, Andreæ, Nicodemi: Liber de infantia Saluatoris, & itinerarium Petri. Quibus adde epistolam Iesu ad Abagarum, passionem Georgij, Quirici & Iulitæ, &c.*
  - CONSTAT *& de authore, & falsitate scriptorũ, vt sunt opuscula hæreticorum*
    - *Iouiniani & Galli, Montani & Priscillæ & Maximillæ, Fausti Manichæi, Phylacteria omnia, quæ non ab angelo, vt illi confingunt, sed magis à dæmone, conscripta sunt.*
    - *Hæc & his similiã, quæ Simon Magus, Nicolaus, Cerinthus, Marcion, Basilides, Ebion, Paulus etiã Samosatenus, & Bonosius, qui simili errore defecerunt: Montanus quoq; cum suis obscœnissimis sequacibus: Apollinaris, Valentinus siue Manichæus, Faustus, Sabellius, Arrius, Macedonius, Eunomius, Nouatus, Sebatius, Calixtus, Donatus, & Eustachius, Iubianus, Pelagius, Iulianus & Latien. Cælestinus & Maximianus, Priscillianus ab Hispania, Lampedius, Dioscorus, Eutychius, Petrus, & alius Petrus, ex quibus vnus Alexandriã, alius Antiochiã maculauit, Acacius Constantinopolit. cum consortibus suis, necnon & omnes hæreses, quas ipsi, eorumq; discipuli schismatici, docuerunt vel conscripserunt, quorum nomina minimè retinemus, nõ solùm repudiata, verùm etiam ab omni ecclesia Rom. eliminata, atq; cum suis authoribus authorumq; sequacibus sub anathematis indissolubili vinculo in æternum confitemur esse damnata. d. c. Sancta Rom. dist. 15.*

Ioan. Viguerius institut. Theologiæ, De Doctrinis & dogmatibus.

DE ALIA

DE ALIA SCRIPTVRAE PARTITIONE, quę prioris est summa quędam aut compendium. TABVLA 45.

VT IVS *Romanum, sic Doctrina Christiana aut*:

- SCRIPTIONE *constat, & diuiditur in*
  - LEGEM,
  - *Senatusconsulta,*
  - *Principum placita,*
  - *Magistratuum edicta,*
  - *Responsa prudentum.*
  - *Id est, in*
    - *Vtriusq; testamenti diuinā scripturam.*
    - *Sanctorum Conciliorum definitiones.*
    - *Summorum Pontificū Constitutiones.*
    - *Episcoporum, quos nobis Deus praefecit Pastores, Decreta.*
    - *Sanctorum Authorum interpretumq́; communem* CONSENSVM.
    - *Medina de rect. in Deum fid. lib. 5. capit. vltimo.*
- SINE *Scriptura seruantur, quam Partem mores dicunt ecclesiasticos, siue traditiones Ecclesiae. Multa enim, vt diuus ait Augustinus, non inueniuntur in Apostolorum literis, neque in concilijs posteriorum: & tamen quia custodiuntur per vniuersam Ecclesiam, non nisi ab ipsis tradita & mandata creduntur. August. de Bapt. contra Donatist. lib. 2. cap. 7.*

DE SENTENTIARVM SIVE ARGVMENTORVM, quae ex praefatis colliguntur Scripturis, Differentia. TABVLA 46.

ARGVmentorū *quae ex praedictis petuntur scripturis, sunt alia*

- NECESSARIA: *Qualia sunt, quae sumuntur ex*
  - BIBLIA,
  - *Concilijs Oecumenicis,*
  - *Constitutionibus Pontificum, per ecclesiam approbatis.*
  - *De quorum veritate, cùm à Spiritusancto sint dictata, non licet dubitare.*
- PROBABILIA, *quae ex sanctorum Patrum ducūtur opusculis, De quibus Augustin9 duas tradit regulas:*
  - 1. EGO, *inquit, solis eis scripturis & libris, qui Canonici appellantur, didici hunc timorem honoremq́; referre, vt nullum eorū scribēdo errâsse audeam credere, aut si aliquid in eis offendero, quod videatur contrariū veritati, nihil aliud existimem, quàm mendosum esse Codicem, vel non esse assecutum interpretē quod scriptum est, vel minimè intellexisse, non ambigam.*
  - 2. ALIOS *autem ità lego, vt quantalibet sanctitate, quantáve doctrina polleant, nō ideò verum putem, quia ipsi ità senserunt: sed quia mihi per alios authores, aut Canonicas scripturas, vel probabiles rationes, quòd à vero non abhorreant, persuadere potuerint. Augustinus in epistola ad D. Hieron. quae recitatur in c. Ego. 9. distinct.*
- FALSA, *q̄ hęreticorū aut dictis cōtinētur, aut scriptis: De q̄bus agitur*
  - IN *c. Quidam autem haeretici. 24. q. 3.*
  - IN *c. Sancta Rom. Eccl. 15. dist.*
  - IN *c. Damnamus, extr. de summa Trinitat. & fide Cathol.*
  - IN *c. vnico. eod. tit. in 6.*
  - IN *Clem. 1. etiam. eodem tit.*
  - ITEM *in Clem. ad nostrum. de haeret. in qua damnantur errores Begardorum.*
  - ET *in alijs locis & Concilijs generalibus.*
  - *Tales doctrinas publicè vel priuatim asserere non licet, nec etiam legere aut tenere libros, eas continentes, propter periculum, quod qui amat, peribit in illo, Ecc. 3.*

DE PRAEMISSARVM PARTITIONVM VSV & adplicatione, ad communem ecclesiæ vtilitatem. TABVLA 47.

PARTItionū præmissarūatq; adeò totius primæ hui⁹ Isagogæ partis vsus consistit in

- ADPLICATIOne, ad solutiones quæstionum Theologicarum. Nam in causis ecclesiasticis definiendis, aut
  - recurrendū est
    - Primò ad scripta noui vel veteris Testamenti.
    - Secundò, ad Canones Apostolorum & Conciliorum.
    - Tertiò, ad Decreta & Decretales epistolas Romanorū pontificum.
    - Quartò, ad dicta Sanctorum Patrum.
    - Quintò, ad exempla Sanctorum.
  - SI AVTEM nec hoc modo veritas inuenitur, congregandi sunt Sapientes, & inuocandum diuinum auxiliū: tunc enim quid agēdum sit, Dominus reuelabit, iuxta illud: Vbi fuerint duo vel tres congregati in nomine meo, ibi in medio illorum sum. Matthæi 18. Viguer. vt suprà.
- SANO de scripturis diuinis iudicio, quod cōtinetur his ferè qq; veluti regulis:
  1. NON sinè causa tam salubri vigilantia, Canon ecclesiasticus constitutus est, ad quem certi Prophetarū & Apostolorum libri pertinēt, quos omninò iudicare non audemus, & secūdùm quos de cæteris literis vel fidelium, vel infidelium liberè iudicemus. August. lib. 2. Contra Crescon. c. 31.
  2. NOVVM & vetus testamentum recipimus in illo librorum numero, quem sanctæ Ecclesiæ tradit authoritas. August. Serm. 191. De tempore.
  3. POTVIT enim fieri, vt Apostoli vel Euangelistæ, SpirituS. repleti, sciuerint quid assumendum ex illis esset scripturis, quidve refutandum: nobis autem non est absque periculo, aliquid tale præsumere, quibus non est tanta Spiritûs abundantia. Orig. in Prolog. super Cantica Canticorum circa fin. cum de apocryphorum citationib. loquitur.
  4. VNDE Euangelium apud nos esse, docet ecclesia, non hominum eorum solùm qui nunc sunt Christiani, sed ecclesia illa, quæ Matthæi temporibus, ad hoc vsque tempus certa successionum serie declaratur. Etiamsi haberemus apud nos verorum Euangelistarum Codices descriptos suis ipsorum manibus, illos non alio argumento cognosceremus tales esse, quàm ex ecclesiarum sibi inuicem succedentium testimonio. Quod sanè testimonium est spiritussancti loquentis in Dei ecclesijs & Prophetis. Sic ferè Aug. 28. contra Faustum Manich. cap. 2. & 4.
  5. TENEBIT igitur vnusquisque hunc modum in Scripturis Canonicis, vt eas quæ ab omnibus accipiuntur ecclesijs Catholicis, præponat eis, quas quædam non accipiunt. In eis verò quæ non accipiuntur ab omnibus, præponat eas, quas plures grauioresq; accipiunt, eis, quas pauciores minorisq; authoritatis ecclesiæ tenent: Si autem alias inuenerit à pluribus, alias à grauioribus haberi, quanquàm hoc inuenire non possit, æqualis tamen authoritatis eas habendas puto. August. lib. 2. de doctrina Christiana, cap. 8.

ATQVE hæc quidem de prima Isagogæ Parte, hoc est, De Sacræ Scripturæ natura & substantia, saltem ad gustum aliquem diuinæ huius scientiæ præparandum indicâsse sufficiat. Superest nunc vt de grauioribus paulò ipsius scripturæ circunstantijs, dicamus ea, quæ nos ad vberiorem ducant Doctrinæ Christianæ cognitionem.

DE ALTE-

DE ALTERA ISAGOGAE PARTE, QVAE AD EXPLICATIONEM PERTINET circunstantiarum ipsius Scripturę diuinæ. & primùm de ea quęstione, num humano generi necessaria fuerit de fide Doctrina aliqua. TABVLA 48.

CIRCA *hanc primã quæstionem*

- DVBITATUR *rationibus tribus:*
  - 1. FRVSTRA *inuestigatur ea, quorum ratio captum excedit humanũ. A qua curiositate nos scriptura ipsa dehortari videtur, dum nè altiùs sapiamus quàm oportet, tam fideliter nos D. monet Paulus Rom. 11.*
  - 2. PERFECTA *Dei sunt opera, Deuteron. 32. ac ea naturæ bonitate p̃diti sunt, non ipsi tãtùm homines, sed alia etiam animalia omnia, vt quæ sibi sint necessaria, ex innata quadam vi, ipsa per se poßint efficere. Qui autem, quantùm ex se potest, facit, is secũdùm glossam Matth. 4. super illud, si filius Dei es &c. satisfecisse videtur.*
  - 3. AC *vt maximè aliqd desit naturæ, Christus tamen se Apostolis suis, quid dicto aut facto opus esset, daturum promisit: Dum steteritis, inquit, ante Reges & præsides, nolite cogitare quid loquamini &c. Matth. 10.*
- DICITVR, *necessariam esse Doctrinam fidei, vtpotè sine qua*
  - *Deo placere poßit nemo, Ad Heb. 11.*
  - *Sed perpetuò condemnatus sit omnis infidelis. Marc. vlt.*
- RESPONDETUR *ad dubitandi rationes tribus modis:*
  - ETSI *homo ex sua natura, quæ supra eum sunt, peruestigare nequeat: Spiritûs sancti tamen gratia prælucẽte, doctrinæ quibusdam veluti præceptis, ad veram Dei notitiam rectè perduci potest.*
  - SIC *licèt perfecti sint homines, quo ad statum naturæ, multa tamen desunt eis ad eam, quæ sursùm est, perfectionem ex hac vita consequendã. Quæ in hac cælesti doctrina omnia vberrimè docentur.*
  - DAT *quidem Spiritussanctus non ipsam tantùm eloquentiam, sed omnes omninò virtutes, non tamen ob id inutilis, sed potiùs eô magìs necessaria est Doctrina. quæ gratiæ illius & modum explicat, & quandam demõstrat quasi viam.*

APPENDIX EX SENTENTIA D. AVGVST.

HINC *Augustinus lib. 4. de doctrina Christiana cap. 16. super eadem controuersia huiusmodi tulit sententiam: Quisquis autem dicit, hominibus non esse præcipiendum, quid vel quemadmodùm doceant, si Doctores sanctus efficit spiritus: potest etiam dicere, nec orandum nobis esse, qa Dominus ait: Scit Pater vester, quid vobis necessarium sit, antequàm petatis ab eo. Et tamen orandum esse monet Matthæi 6.*

DE QVAESTIONE SECVNDA, QVAE SIT CAVSA, cur Deus doctrinam fidei literis mandari voluerit. TABVLA 49.

HVIVS dubitationis

- CAVSAE sunt tres:
  - PRIMA, quòd ex D. Pauli sententia, lex ipsa diuina omnibus hominibus ex vi quadam naturali sit indita. Cùm enim gentes, inquit, quæ legem nō habent, naturaliter ea quæ legis sunt, faciunt: eiusmodi legem non habētes, ipsi sibi sunt lex: quia ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis, testimoniū reddente illis conscientia ipsorum. Rom. 2. Quod tamē de præceptis tantummodò morum, & non fidei Regulis, quæ supra naturam sunt, intelligendum esse, sancti asserunt Doctores.
  - SECVNDA, qua homines, præsertim Christianos, à Deo doceri constat ex cap. 31. Hieremiæ, vbi Deus ipse per os Prophetæ populo suo loquitur in hæc verba: Et pangam, ait, vobiscum fœdus nouum, dando leges meas in mente eorum, & in corde eorum perscribam eas, & erunt omnes à Deo docti.
  - TERTIA, Quòd Deus ante editas legis tabulas nec veteris testamenti Patribus, neque in nouo testamento ipsis Apostolis in scriptis aliquid tradiderit vnquàm, sed primùm illis, Noæ, Abrahæ, eiusq; posteris: Iob item & Moisi ipse coràm proprio ferè semper locutus est ore. Deindè Apostolis se pro literis Spiritussancti gratiam daturum esse promiserit.
- SOLVTIO ferè vna, scripturam videlicet in defectum naturæ corruptæ subrogatam, vt patet ex communi sententia patrū:
  - AVGVSTINI
    - In lib. 1. de doctrina Christiana c. 39. Homo itaq; ait, fide, spe & charitate subnixus, eaq; inconcussè retinens, non indiget scripturis nisi ad alios instruendos. Itaque multi per hæc tria etiam in solitudine sinè Codicibus viuunt.
    - De ciuitate Dei lib. 11. cap. 3. Scripturæ, inquit, fidem habemus de his rebus, quas ignorare non expedit, nec per nos scire idonei sumus.
  - ORIGENIS, qui super illud Exodi: Proiecit de manu tabulas, vbi sacras literas, secundas vocauit tabulas. Lib. 1. contr. Cels.
  - CHRYSOSTOMI
    - Super illud Matthæi, Eccè Centurio &c. cap. 8. Scripturæ, inquit, ad præiudicium peccatorum factæ sunt, non ad necessitatem sanctorum: Quia rectis & fidelibus scripturæ necessariæ non sunt, sed iniustis. Magistra enim omnis iustitiæ, ipsa natura est hominum.
    - In principio operis imperf. Commentarior. in Euangelium Matthæi, quæ ità exorsus est: Oportuerat quidem nihil nos indigere auxilio literarum, sed tam mundam habere vitam, vt librorum vice gratia Spiritussancti suppeteret nostris animabus, & sicut atramento illi, ità corda nostra inscripta essent à spiritu. Quia verò hanc à nobis excussimus gratiam, agè vel secundam nauigationem amplexemur.

DE TER-

DE TERTIA QVAESTIONE,

An certa sit scriptura sancta. TAB. 50.

NON *ipsam tantùm scripturam Canonicam esse certam, sed ea etiam, quæ diuinis literis sunt expressa, vera esse atque firma, probatur*

A

DIGNITATE

AVTHORIS, *qui proculdubiò Spiritus est sanctus, eo potißimùm nomine in hunc mundum demissus, vt nos omnem veritatem doceret.*

ANTIQVITATE:

NVLLA *enim scriptura vel doctrina in toto mundo antiquior est, quàm ea quæ in monumētis veteris Testamenti compræhensa est.*

PRAENVNCIATIONE Prophetica:

SOLVS *enim spiritus diuinus futura præuidere nouit. Ioannis* 16. *Et quæ ventura sunt, annunciabit vobis.*

EVENTV infallibili

EORVM, *quæ per totam scripturam vnquàm prædicta fuêre. August. de ciuit. Dei lib.* 12. *cap.* 10.

CONSENSV

NON *tantùm scriptorum, sed doctrinæ etiam constanti & perpetuo. Qui licèt loco & tempore essent disiuncti atque dißiti, re ipsa tamen ità conueniunt, vt ex vno eodemque spiritu, illos omnes omnia scripsisse, animaduertere liceat. Idem August. de ciuit. Dei lib.* 18. *cap.* 41.

INTEGRITATE Scribentium.

AVG. *de ciuitate Dei lib.* 11. *cap.* 3. *Et Richard. De Trinitate cap.* 2. *A summæ sanctitatis viris, inquit, hæc nobis sunt tradita.*

CONVENIENTIA & æqualitate,

SEV, VT *Scholastici dicunt Theologi, à rationabilitate. Quid enim rationi conuenit magis, quàm Deū tanquàm summum omnium diligere bonum, & proximum sicut seipsum? In quibus duobus mandatis tota lex pendet & prophetæ. Matthæi* 22.

INCONVENIENTIA errorum,

QVOS *singuli sibi hæretici somniârunt, & contra scripturam ex proprio commenti sunt figmento. Quid enim turpius est, quàm secta Mahumetica, quæ suis asseclis felicitatem promittit porcinam, γαστριμαργίαν scilicet & fœtidum coitum? Et sic de similibus.*

MARTYRIO & persecutionibus

EORVM, *qui pro hac fide, quæ in sacris continetur Biblijs, mortem oppetere non dubitârunt. Quanto enim Religio Christiana, cùm à Iudæis & hæreticis, tum à tyrannis acriùs fuit oppugnata, tanto vberiùs creuit, & in immensum aucta est numerum, Iudæis interìm in sua pertinacia per totum orbem miserè disiectis.*

MIRACVLORVM virtute & potentia:

QVIBVS *doctrina Christiana multifariàm, multisq́ modis confirmata est. Etsi verò miraculū aliud prorsùs haberemus nullum, hoc tamen vnum, stupendum & potentißimum esset miraculum, quòd totius orbis amplitudo, ad religionem carni & sanguini repugnantem, absq; vllis miraculis fuisset subiugata. August. de ciuit. Dei lib.* 22. *cap.* 5.

INCONVVLSA Ecclesiæ Catholicæ authoritate:

CVIVS *tanta vis est, vt D. Augustinus se nec Euangelio crediturum fuisse testetur, nisì illum Ecclesiæ moueret authoritas. August. contra Epistolam Manichæi, cap.* 5.

TESTIMONIIS aduersariorum:

HOC EST, *eorū qui extra catholicæ Ecclesiæ sunt gremium. Sic enim Iosephus, etsi Iudæus, de Christo tamen in* 18. *Antiquitatum suarum libro amplißimum protulit testimoniū: Fuit, inquit, ijsdem temporibus Iesus sapientißimus vir. Et paulò post: Christus, ait, hic erat. Vbi etiam doctrinā eius narrat, & resurrectionem consitetur apertè.*

PERSEVERANTIA:

DVRABIT *enim in perpetuum sacra scriptura, nec vnum Iota, aut vnicus saltem de lege Domini peribit apex, donèc omnia fiant. Matthæi* 5.

DE QVARTA QVAESTIONE AN SCRIPTA sint quæ oportuerit omnia. TAB. 51.

ETSI D. *Augustinus in Epistola ad Madaurẽses dicat, scripturam sanctã cõtinere omnia quæ ad veram salutẽ pertinẽt: solet tamẽ hac de re interdùm*

- DVBITARI, *propter ea q̃ habent*
  - IOANNES *apostolus &*
    - *Capite xvj. in hæc verba: Adhuc multa habeo vobis dicere, sed non potestis portare modò: cùm autẽ venerit ille spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem.*
    - *In fine Euangelij sui his verbis: Sunt autem & alia multa, quæ fecit Iesus: quæ si scribantur per singula, nec ipsum arbitror mundum capere posse eos, qui scribendi sunt, libros.*
  - D. AVGVSTINVS *in quæstione super Leuiticum, cap. 31. Non omnia, inquit, sunt scripta, quæ Deus locutus est eis, per quos nobis sancta scriptura eius administrata est.*
- DISTINGUI *duobus modis:*
  - PRIMO *loquimur vel de ijs, quæ*
    - *Remota sunt à sensibus nostris, & ab intellectũ infirmitatis humanæ. Augustinus ad Orosium contra Priscilliamistas ca. 11. De qbus Ecclesiasticus in 3. capite dicit: Altiora te nè quæsiêris, & fortiora te nè scrutatus fueris.*
    - *In ipsis scripturis ità sunt posita, vt eorum nobis mandata sit cognitio. De quibus talis traditur regula: Quæ tibi præcepit Deus, illa cogita semper. d. cap. 3. Eccl. Et Augustin. ad verbum in citato priùs loco.*
  - SECVNDO, *Quorundam cognitio ad salutem*
    - *Non est necessaria, & ea consultò sunt obmissa.*
    - *Est necessaria, & ea proculdubiò perscripta sunt oĩa.*
- RESPONDERI *ex sententia*
  - SALOMONIS, *omnia in mensura & numero & põdere esse cõstituta, Sap. 11.*
  - DOCTORŨ *scholasticorum:*
    - *Primum, Apostolis Ioan. 16. Non nouam doctrinã, sed prioris explicationem fuisse promissã. Vndè est, quod dici solet, Legem*
      - *In veteri testamento propom,*
      - *In Euangelio impleri,*
      - *Per Apostolicas traditiones declarari,*
      - *Ab apostolis imperfecta expoliri,*
      - *Quædam etiã relicta esse discutienda.*
    - *Deindè, & si mundus libros, qui de rebus à Christo gestis scribi poterant, capere posset, diuinitatis tamen mysteria omnia intelligere nõ potuisset, ità vt vnicum illud dictum, Verbum caro factum est, in hodiernum vsque diem multi perfectè adhuc capere nõ potuerint. Gloss. Ord. in fine Euangelij Ioannis.*
  - ORIGENIS *in homilia de arca Noæ, qui dicit: In nulla scientia omnia esse explicata, sed illa tantũ, ex qbus reliqua oĩa sufficienter possint elici.*
  - AVGVSTINI *De Genesi ad literam libro 5. cap. 8. Quia enim non omnia, inquit, scripta sunt, quemadmodùm post primam illam rerum cõditionem tempora cucurrerint, seq́; secutæ sint administrationes creaturarum, quæ primitiùs factæ, sextoq́; illo die consummatæ sunt: sed quantum satìs iudicauit spiritus, qui inerat scribenti ea, quæ non solùm ad rerum factarũ notitiam, sed etiam ad futurarum præfigurationem valerent.*
  - CHRYSOSTOMI *in Genesim homil. 3. Meritò, inquit, thesauro cuipiam confertur diuinarũ scripturarũ lectio. Nam sicut ex illo quisquis vel paruam mica capere potest, multas sibi parat diuitias: ità & in sacra scriptura, etiam in breui dictione variarum sententiarum vim, & incredibiles diuitias inuenire licet. Et nõ solùm thesauro similia sunt diuina eloquia: sed fonti quoquè largis perennibusq́; scaturienti fluentis &c.*

DE QVAE-

DE QVAESTIONE QVINTA, NVM AD ALIquam Philoſophiæ partem referri debeat aut poſſit ſacra ſcriptura. TAB. 52.

SVNT hui⁹ diſputatiōis duo, quæ ſimul coincidunt, capita:

- VNVM, an S. ſcriptura, hoc eſt, ipſa Theologia, ſit ſcientia. Et ex communi SS. patrum calculo conſtat eam eſſe
  - NON tantùm ſcientiam, tum quia
    - Stabilis eſt earum rerum perceptio & compræhenſio, quæ ex certis conſtantibusque principijs manifeſta cōnexione iunguntur.
    - Origo eius eſt diuina, Principia certa, ratio firma, authoritas inſuperabilis, cognitio perfecta, finis optimus & perfectio ſumma: quæ eſt vita æterna. Lud. Carbaial. De reſtituta Theolog.
  - SAPIENTIAM, eô quòd earum rerum ſuppeditat notitiam, quæ diuinæ ſunt & certæ. Sic enim poſt Platonem D. Auguſtinus in lib. 14. De Trinitate capite 1. veram definiuit ſapientiam, rerū ſcilicet diuinarum cognitionem. Et Apoſtolus Paulus 1. Cor. 2. Theologiam diſertis verbis vocat ſapientiam. Loquimur, inquit, ſapientiam quæ in myſterio eſt abſcondita, quam nemo Principum huius ſeculi nouit.
  - ATQVE ſic eo ipſo, quòd ſapientia eſt doctrina hæc cæleſtis, etiam ſcientia dici debet: cùm ſapientia, vt in 6. Ethicorum habet Ariſtoteles, ſcientiam in ſe includat. Licèt econtrà ſcientia, quæ rerum propriè eſt humanarum, ſapientia dici non poſſit. Ludouicus Carbaial. De reſtituta Theologia cap. 4. & 5.
- ALTERVM, quod id quæritur, ad quam Philoſophiæ partem diuina pertineant eloquia: Qua de re ſemper tenenda eſt communis hæc Doctorum Scholaſticorum ſententia, Theologiam ſcilicet nulli ſcientiæ ſubalternari, id eſt, nulli Philoſophiæ parti ſubiectam, ſed ſupra omnem mundanā ſcientiam eſſe poſitam, cùm ſit
  - DONVM Dei perfectum,
  - VIRTVS Spiritûs S. æterna,
  - LVMEN rationis & intellectus cæleſte,
  - REGVLA veritatis firma, & infallibilis fidei ratio,
  - VIA ſalutis æternæ certiſſima. Doctores Scholaſt. in Proœm. Sententiarum.

DE SEXTA

DE SEXTA QVAESTIONE, QVAE ET QVANta sit S. scripturæ Authoritas. TAB. 53.

S. SCRIpturæ authoritas, quã Augustinus lib. de ciuitate DEI 11. cap. 3. dicit esse eminentissimam, est

POSITA in eo, vt firma fide teneantur omnia, quæ in sacro continentur Canone, vndè Augustin. lib. 2. contra Donatistas De baptismo cap. 3. Quis nesciat, inquit, sanctam scripturam Canonicam tam veteris quàm noui Testamenti, certis suis terminis contineri, eamque omnibus posterioribus episcoporum literis ità præponi, vt de illa omninò dubitari & disceptari non possit: vtrùm verum, vel vtrùm rectũ sit, quidquid in ea scriptum esse constiterit. Et D. Chrysost. in Epistola Pauli ad Galatas, super illud: Sed etiamsi ego, aut angelus de cælo &c. Scripturis plus fidei adhibendum ait esse, quàm angelis vel mortuis reuiuiscentibus.

ADQVISITA

- PRIMVM, ex eisdem penè locis & causis, ex quibus certitudo eius probata fuit.
- DEINDE per summã, quæ in ea est,
  - Prudentiam,
  - Castitatem,
  - Religionem,
  - Veritatem.
- QVAE omnia Augustinus in lib. De vtilitate credendi cap. 6. scribens ad Honoratum, his complexus est verbis: Testor Honorate conscientiam meam, & puris animis inhabitantem Deũ, nihil me existimare prudentius, castius, religiosius, quàm illæ sunt scripturæ omnes, quas testamenti veteris nomine Catholica Ecclesia retinet. Quidquid enim est in scripturis illis, altum & diuinum est. Inest omninò veritas, & reficiendis restaurandisq́ animis, crede mihi, accommodatissima disciplina, & planè ita modificata, vt nemo non indè haurire possit, quod sibi satis est: si modò ad hauriendum deuotè & piè, vt vera religio poscit, accedat.

NECESSARIÒ hactenùs custodita, atq adeò in posterum etiã tuenda, tum

- PROPTER virtutem & sapientiam in diuinis literis compræhensam. Si enim iuxta Apostolum Paulum, Christus Dei virtus est & Dei sapientia, Roma. 1. & 1. Cor. 1. Qui nescit scripturas, nescit Dei virtutem, (D. ait Hieron.) eiusq́ sapientiam. Breuiter, ignorantia scripturarum, Christi est ignorantia.
- AD consequendam fidei integritatem: Titubabit enim fides, si diuinarum scripturarũ vacillet authoritas. Porrò fide titubante, etiam ipsa languescit charitas. Verba sunt Augustini in lib. 1. De Doctrina Christiana, cap. 37.

DE QVAE-

DE QVAESTIONE SEPTIMA.

Itáne obſcurè tradita ſit Sacrarum literarum Doctrina, vt præcepta eius intelligi omninò non poſſint. TABVLA 54.

OBSCVRAM ESSE SA-*cram ſcripturam*

- IN TOTVM *negari non poteſt, Nam & D. Petrus in ſua Epiſtola teſtatur: Non ſicut voluit homo, locutum eſſe ſpiritum: ſed ſicut voluit ſpiritus, locutum eſſe hominem. Et Auguſt. ad Voluſian. Epiſtola* 3. *ità quædam obſcurè dicit eſſe poſita, vt acutiſſimis maximum negocium faceſſant, &c. Vndè ſcripturam ſanctam in aliquibus eſſe obſcuram, ad longum probat Medina lib.* 7. *De recta in Deum fide, per multa capita.*
- SED *omninò eam dicere eſſe clauſam, hoc eſt, ità obſcurè traditam, vt nullo pacto intelligi poſſit: id verò non tantùm falſum, ſed impium etiam eſſet & blaſphemum. Quæ enim blaſphemia poſſit eſſe maior, quàm tantæ obſcuritatis accuſare eum, quem tota Eccleſia veritatis agnoſcit eſſe magiſtrum, Spiritum ſcilicet ſanctum? A quo, non vt nobis eſſet incognita, diuina promulgata ſunt eloquia, ſed potiùs vt eorum myſteria intelligeremus, & vitam in eis haberemus æternam.*

DE CAVSIS, CVR OBSCVRE QVAEDAM ſint ſcripta. TAB. 55.

QVOD IN SACRIS LI-*teris aliqua videntur obſcurè tradita, id ratione fit*

- INPRIMIS *naturali, vt ſcilicet ordo ſeruetur in Eccleſia inter profeſſores & diſcipulos, inter Doctores item vel Magiſtros, & auditores.*
- INTERDVM *etiam ſingulari Dei prouiſum eſt conſilio.*
- PLERVNQVÈ *autem hominum id accidit vitio.*

QVAE IL-

QVAE ILLA RATIO SIT NATVRALIS.

TAB. 56.

EXPLICATUR duobus in locis

A DIVO *Paulo ad Hebræos quinto, vbi alios dicit pascendos esse lacte, alios verò cibo asserit opus habere solidiore. Quasi diceret: Spiritumsanctum, dum sacras dictaret literas, omnis & ætatis & conditionis hominum singularem habuisse rationem, atque eo dictante, quæ ad salutem sunt necessaria, sic perscripta esse omnia, vt tantum quisque ex earum lectione fructus & vtilitatis haurire posset, quantum impiger & industrius lector ipse vellet.*

PER CHRYSOSTOMŪ *super Matth. cap.23. Homil. 44. Vbi ponit duas rationes:*

- PRIMAM, *Quia Deus alios voluit esse*
  - *Doctores,*
  - *Discipulos:*
  - *Ad quos dixit,*
    - *Loquimini sacerdotes in cordibus populi, Isaiæ 40.*
    - *Interroga Patrem tuum, & dicet tibi: Presbyteros tuos, & annunciabunt tibi. Deut.32.*
- SECVNDAM, *nè*
  - *Non tam vtilis inueniatur,*
  - *Quàm contemptibilis: Quod futurum est, si ab illis intelligatur, à quibus nec custoditur.*

QVOD IPSIVS DEI IN TRADENDA scriptura fuerit consilium.

TAB. 57.

ET PIA, ET VERO ADmodùm similis est sanctiss. *Patrum coniectura, qua diuinam prouidentiam scribi quædam obscuriùs voluisse autumant, ob causas Quatuor:*

- AD *excitandam legentium industriam.*
- Nè *facilitate nimia vilesceret.*
- VT *tam prudentum quàm simpliciorum habeatur ratio.*
- QVÒ *ad se trahat in vniuersum omnes.*

DE PRI-

DE PRIMA CAVSA,

Sententia Auguſtini, quæ habetur in ſuo de vera religione opuſculo, cap. 17.

SI in Scriptura, inquit, ſacra tantùm eſſent quę facilimè intelligerentur, nec ſtudiosè quęreretur, nec ſuauiter inueniretur veritas. Quæ, vt alio in loco idem aſſerit Auguſtinus, in Sacrę ſcripturę libris certa ſemper eſt, nec vſquàm deeſſe poteſt: etſi non facilè, propter magnitudinem rei, intellectus quærētibus occurrat. De prædeſtinat. & gratia cap. 1.

DE SECVNDA CAVSA, SENTENTIA EIVSDEM. ex lib. 2. de Doctr. Chriſt. cap. 6.

ITA obſcurè quædam dicta ſunt, vt denſiſſimam caliginem obducant. Quod totum diuinitùs prouiſum eſſe, non dubito, ad edomandam labore ſuperbiam, & intellectum à faſtidio reuocandum, cui facilè inueſtigata, plerunquè vileſcũt. Magnificè igitur & ſalubriter Spirituſſanctus ità ſcripturas ſanctas modificauit, vt locis apertioribus fami occurreret, obſcurioribus autem faſtidia detergeret. Nihil enim ferè de obſcuritatibus illis eruitur, quod non planiſſimè dictum alibì reperiatur.

DE TERTIA CAVSA, D. GREGORIVS Papa ad Leandrum ſic ait:

SACRA ſcriptura ſicut myſterijs ſapientes exercet, ſic ſuperficie ſimplices refouet. Habet enim in publico, vndè paruulos nutriat: & ſeruat in ſecreto, vndè mentes ſublimium in admiratione ſuſpendat: quaſi quidam quippe eſt fluuius, vt ità dixerim, planus & altus: in quo & agnus ambulet, & elephas natet. In Epiſt. ante libros moral. cap. 4.

IDEM IN MORALIBVS, Lib. 20. cap. 1.

OMNEM ſcientiam atque doctrinam ſacra ſcriptura ipſo etiam locutionis ſuæ more tranſcendit: vt taceam quòd vera prędicat, quòd ad cæleſtem patriam vocat, quòd à terrenis deſiderijs cor legentis reuocat, quòd dictis obſcurioribus exercet fortes, & paruulis humili ſermone blanditur.

DE QVARTA CAVSA, ALIA AVGVSTINI SENtentia, qua pręmiſſa concluduntur omnia.

MODVS autem ipſe dicendi, quo ſcriptura ſancta cõtexitur, quanuìs omnibus acceſſibilis, paucis tamen penetrabilis. Nam quæ apertè continet, quaſi amicus familiaris ſinè fuco ad cor loquitur indoctorum atque doctorum: Ea verò quæ in myſterijs occultat, nec ipſa eloquio erigit ſuperbo: quò non audeat accedere mens tardiuſcula & ineruditа, quaſi pauper ad diuitem: ſed inuitat omnes humili ſermone, quos non ſolùm manifeſta paſcat, ſed etiam ſecreta exerceat veritate, hoc in promptis, quod in reconditis habens. Sed nè aperta faſtidirentur, eadem rurſùs operta deſiderantur: deſiderata, quodammodò renouantur: renouata, ſuauiter intimantur. His ſalubriter & praua corriguntur, & parua nutriuntur, & magna oblectantur ingenia. Auguſtinus in Epiſtola tertia ad Voluſianum.

VT HOMINVM ACCIDAT VITIO, QVOD OBscura interdùm sacra sit scriptura. TAB. 58.

EX PARTE *legentium sanctas scripturas, duobus modis accidit obscuritas:*

OMNI *quidem vitiorum genere. Nam si cor, quo creditur ad iustitiã, ipsum vel vitijs diffluat, vel secularibus curis nubilum, vel carnis implicatum fuerit sordibus, quid (quæso) mirum est, si quæ sunt spiritûs, non intelligat homo carnalis? Cassian. lib. 5. De institut. cœnobior. cap. 34. Pulchritudo enim diuinæ veritatis, vt in præfatione thesauri sui pulchrè dixit beatus Cyrillus, sic latet, vt solis integro animo & syncerè inquirentibus pateat.*

INPRIMIS *verò fastu & vana propriæ prudentiæ persuasione. Inter omnia enim vitia, quibus animus humanus plerunquè obfuscari, & à vero abstrahi solet, non est ferè vllum, quod in Theologiæ studioso æquè sit graue, aut perniciosum, quàm turpissima illa elatio animi & superbia, non Deo tantùm inimica, sed hominibus etiam odiosa. Nihil enim prorsùs habet spiritus diuinus cum ea, quæ inflat, sapiẽtia commune. Nec vnquàm se Christus hominibus patefecit elatis, nisi vel ad terrorem, vel ad confusionem: humilibus autem ad gratiam & consolationem persæpè. DEVS nanque superbis resistit, humilibus autem dat gratiam. Atque hinc sanè illud est, quòd Saluator noster ipse Patri suo cælesti tanto triumpho tantas aliquandò egit gratias, quòd diuini verbi sui mysteria à seculi huius abscondisset sapientibus, & ea suis tam benignè reuelâsset paruulis. Matthæi 11.*

Matth. 11.

EPILOGVS.

De obscuritate scripturarum, ex Gregorio.

NEC igitur clausa est, vt pauesci debeat: nec sic patet, vt vilescat: Sed vsu fastidium tollit, vt tanto plùs diligatur, quanto ampliùs meditatur. Gregorius in Moralib. lib. 20. capite 1.

DE OCTA-

DE OCTAVA QVAESTIONE, AN ITA difficilis Sacræ Scripturæ sit cognitio, vt à paucis possit assequi. TAB. 59.

NON MINVS NECESSA- *ria est huius quàm prioris quæstionis discussio. Nam etsi clausa non est sacra scriptura, si tamẽ ità difficilis eius sit cognitio, vt à paucis possit assequi, idem penè erit àc si omninò esset clausa. Variæ autẽ sunt hac de re sententiæ:*

NONNVLLI *enim ea, de qua diximus, obscuritate deterriti, de Sacrarum literarum difficultate priùs conqueri, ac sæpè etiam animum despondere incipiunt, quàm vllum fecerint periculum.*

ALII *contrà tam facilem sibi somniant Sacræ scripturæ cognitionem, vt pristina eius explicandæ perdiscẽdæque ratione penitùs explosa, vi quadam temeraria, & illotis (quod aiunt) manibus, in hæc Sacra prorumpentes, liberam omnibus velint esse interpretationem eorũ, quæ hîc diuinitùs sunt tradita, ac circulatorum more alios, quod ignorant ipsi, docere priùs, quàm discere, præsumant.*

QVERELA D. HIERONYMI CONTRA eos, qui vano facilitatis prætextu, nimiùm Sacris abutuntur literis.

AGRICOLAE, *inquit, cæmentarij, fabri metallorum, lignorumq́, cæsores, lanarij quoquè & fullones, & cæteri qui variam supellectilem, & vilia opuscula fabricantur, absque Doctore esse non possunt quod cupiunt. Quod medicorum est, Promittunt medici: tractant fabrilia fabri. Sola Scripturarum ars est, quam sibi passim omnes vendicant. Hanc garrula anus, hanc delirus senex, hanc sophista verbosus, hanc vniuersi præsumunt, lacerant, docent, antequàm discant. Alij adducto supercilio, grandia verba trutinantes, inter mulierculas de Sacris literis philosophantur. Alij discunt, proh pudor, à fœminis, quod viros doceant. Et nè parùm hoc sit, quadam facilitate verborum, immò audacia, edisserunt alijs, quod ipsi non intelligunt. Taceo de meî similibus, qui si fortè ad scripturas sanctas post seculares literas venerint, & sermone composito aurem populi mulserint, quidquid dixerint, hoc legem Dei putant: nec scire dignantur, quid prophetæ, quid Apostoli senserint, sed ad sensum suum incongrua aptant testimonia. Quasi grande sit, & non vitiosissimum docendi genus, deprauare sentẽtias, & ad voluntatem suam, Scripturam trahere repugnantem. Hieron. in Prologo Bibliæ, cap. 6. ad Paulinum.*

EX QVIBVS CAVSIS ORTA SIT, SCRIPTVRAS interpretandi necessitas. TAB. 64.

NON *tantũ licita, sed etiã necessaria est scripturarũ interpretatio, tũ propter*

- MVLTIPLICEM *scripturæ sensum: Nam vt D. Paulus in 1. ad Hebræ. testatur cap. Multifariàm multisq́ modis locutus est Deus*
  - PATRIBVS *olim in Prophetis,*
  - NOBIS *in nouissimis diebus in filio.*
  - *Per*
    - *Parabolas,*
    - *Figuras,*
    - *Aenigmata,*
    - *Tropos.*
    - *Quibus plena est Sacra scriptura. Epiphã. cont. Orig. hær. 64*
- HAERESES VITANDAS: *quam causam introducendæ interpretationis, præcipuam fuisse, testantur antiquissimi authores.*
  - AVGVSTINVS *in tractatu super Ioannem 18. Neque enim, inquit, natæ sunt hæreses, & quædam dogmata peruersitatis, illaqueantia animas & in profundum præcipitantia, nisi dum scripturæ bonæ intelliguntur non benè: & quod in eis non benè intelligitur, etiam temerè & audactèr asseritur.*
  - VINCENTIVS *Lirinensis aduersùs hæreses in princip. vbi tali vtitur præoccupatione: Sed forsitan, inquit, requirat aliquis: Cùm sit perfectus scripturarum Canon, sibique ad omnia satìs superque sufficiat, quid opùs est, vt ei ecclesiasticæ intelligentiæ iungatur authoritas? Quia videlicet scripturam sacram pro ipsa suî altitudine non vno eodemque sensu vniuersi accipiunt: sed eiusdem eloquia alitèr atque alitèr alius atque alius interpretatur, vt penè quot homines sunt, tot illinc sententiæ ërui posse videantur. Alitèr nanque illam Nouatianus, alitèr Sabellius, alitèr Donatus exponit: alitèr Arrius, Eunomius, Macedonius: alitèr Photinus, Apollinaris, Priscillianus: alitèr Iouinianus, Pelagius, Cælestius: alitèr postremò Nestorius: Atque idcircò multùm necesse est propter tãtos tam varij erroris anfractus, vt Propheticæ & Apostolicæ interpretationis linea, secundùm Ecclesiastici & Catholici sensûs normam dirigatur. Ibidèm.*

QVOTV-

QVOTVPLEX SIT SCRIPTVRAE SENSVS.

TABVLA 65.

DVPLEX est Scripturarum significatio:

- VNA verborum
  - PROPRIA, quandò sic accipiuntur verba, vt sonant, veluti si dictio fermentũ accipiatur pro temperamento, quo miscetur panis, vt eo fiat sapidior.
  - TRANSLATA, quandò in alium transferuntur sensum, vt cùm vox eadẽ, scilicet fermentum, accipitur pro doctrina aut sana, Matth. 13. aut falsa, vt Matth. 16. Cauete à fermento pharisæorum &c.
- ALTERA rerum. Habet enim hoc Sacra scriptura præ cæteris humanæ philosophiæ scriptis peculiare, quòd non, vt in alijs disciplinis, verba tantùm suas habeant tam ꝓprias, quàm figuratas significationes, sed ipsæ etiam res, per voces indicatæ, adhuc aliud & maius quidpiam significent. Vt in eo quod Saluator noster de sua dixit persona Ioan. 15, Ego sum vitis vera, & Pater meus agricola est, vos palmites &c. Vbi dictiones, vitis, agricola, palmites: Personam Christi, Dei Patris, & Apostolorum, atque adeò fidelis cuiusuis statum significant.

Matth. 16.

Ioan. 15.

DE VARIIS INTERPRETATIONVM SPECIEBVS.

TABVLA 66.

INTERPRETAtionis species ponunt alij

- DVAS, iuxta communem interpretationis Diuisionem.
- TRES, vt
  - D. HIERON. ad Hedibiam quæst. 12.
  - S. HVGO Victori. in lib. 3. de claustro animæ cap. 8.
- QVATVOR, vt D. August. duobus in locis.

DE PRIMA INTERPRETATIONIS DIVISIONE.

TABVLA 67.

VT SCRIPturæ sensus alius verborum est, & alius rerũ, ità etiã interpretatio eiusdem alia

- HISTORICA est verborum, qua primariæ vocum inuestigantur significationes, & ob id communiter literalis dicitur seu Grammatica, vt exempli gratia, vox illa Hierusalem, iuxta grammaticam interpretationem, ciuitatẽ significat, olim in Iudæa Metropolitanam.
- MYSTICA rerũ, hoc est, Spiritualis, qua singularũ non tãtùm vocum, sed rerum etiam signatarum, inquirũtur significationes: & est triplex.
  - ALLEGORICA, cùm facta vel sententiæ alijs rebus similitudinem habentibus accommodantur: & sic Hierusalem Ecclesiam significat militantem, vt in Apocalyp. cap. 21. Vidi ciuitatem sanctam Hierusalem.
  - TROPOLOGICA, siue moralis, quandò ex verbis colliguntur actiones seu officia hominis Christiani, quid vnumquemque agere vel non agere deceat. Qua ratione Hierusalem ponitur pro anima fideli. Vndè Esa. 52. dicitur: Consurge &c. induere vestimentis gloriæ tuæ Hierusalem.
  - ANAGOGICA, qua præter verborum significationem elicitur aliquid, quod ad cælestem pertinet conuersationẽ, & hoc pacto Hierusalẽ accipitur pro Ecclesia triumphante, vt Galat. 4. Illa quæ sursùm est Hierusalem, libera est, quæ est mater nostra. Lyra prol. 1. in bibl.

DE SECVNDA INTERPRETATIONIS Diuisione. TABVLA 68.

SECVNdo modo interpretatio diuiditur secũdùm

- D. HIERONYMũ ad Hedibiã, *in hæc verba: Triplex in corde nostro descriptio & regula scripturarum est,*
  - PRIMA, *vt intelligamus eas iuxta historiã, in qua eorum quæ scripta sunt, ordo seruatur.*
  - SECVNDA, *iuxta tropologiam, in qua de litera ad maiora consurgimus, & quidquid in priori paulò carnaliter factum est, iuxta moralem interpretamur locum, & ad animæ nostræ emolumentum conuertimus.*
  - TERTIA, *iuxta intelligentiam Spiritualem, in qua Spirituali theoria ad sublimiora transimus, terrena dimittimus, de futurorum beatitudine & cælestibus disputamus, vt præsentis vitæ meditatio, vmbra futuræ sit beatitudinis.*
- S. HVGONEM *De S. Victore in d. lib. 3. De claustro animæ, vbi ait, In refectorio Sacræ Scripturæ tres sunt mensæ:*
  - *Historialis,*
  - *Mystica,*
  - *Moralis.*

QVIBVS REBVS HAE TRES INTER SE conueniant aut discrepent mensæ. TABVLA 69.

MENsæ pdictæ siue interpretationes scripturarũ, partìm

- CONVENIVNT *scopo. Nam vt super Psal. dicit Cassiodor. Quidquid in tota scriptura vel*
  - *Docetur, / Præcipitur, / Promittitur,* — *est* — *Veritas, / Bonitas, / Felicitas.* — *Nam Deus est* — *Veritas / Bonitas / Felicitas* — *sine* — *Fallacia. / Malitia. / Miseria.*
- DIFFERVNT *secundùm eundem Hugonem in d. lib. de claustro animę, quatuor modis:*
  - PRIMO *Mensa* — *Prima / Secunda / Tertia* — *Competit* — *Simplicibus, / Doctoribus. / Vtrisque.*
  - SECVNDO *in mensa* — *Prima / Secunda / Tertia* — *Cibus est* — *Grossior. / Subtilior. / Dulcior.*
  - TERTIO *mensa* — *Prima / Secunda / Tertia* — *Continet saporem* — *Exemplorum. / Mysteriorum. / Morum.*
  - QVARTO *mensa* — *Prima / Secunda / Tertia* — *Pascit* — *Miraculis. / Figuris. / Verbis.*

DE TER-

DE TERTIA INTERPRETATIONIS PARTITIONE

TABVLA 70.

QVADRVPLICEM S. scripturæ interpretandæ rationē ponit Augustinus duobus in locis:

- AD LONGUM in libro de vtilitate credendi, ca. 3.
  - PRIMA est secundùm historiam, cùm videlicet docetur, quid scriptum aut quid gestum sit, quid non gestum, sed tantummodò scriptum, quasi gestum sit: Velutì cùm Christus Matth. 12. citat ex 1. Samuel. 21. quòd Dauid comederit panes propositionis.
  - SECVNDA est, secundùm ἀιτιολογίαν, cùm ostenditur, qua de causa aliquid dictum, vel factum sit. Exemplum Matth. 19. Christus prohibens repudium vxoris, nisi interueniente fornicatione, prudenter etiam exponit causam, ob quam libellus repudij Iudæis anteà concessius fuerat: Moises, inquit, permisit eum vobis propter duritiam cordis vestri.
  - TERTIAM vocat secundùm ἀναλογίαν, qua vtriusque testamenti congruentia ostenditur.
  - QVARTAM secundùm Allegoriam, cùm docetur nō ad literam accipienda esse, quæ scripta sunt, sed figuratè intelligenda: Quomodò 1. Cor. 10. Apostolus historiam Exodi notat Allegoriā fuisse populi Christiani, & patribus omnia contigisse in figuris.
- BREVIVS in lib. De Genesi ad literam, imperfect. c. 2 secundùm
  - HISTORIAM, cùm siue diuinitùs, siue humanitùs res gesta commemoratur.
  - ALLEGORIAM, cùm figuratè dicta intelliguntur.
  - ANAGOGIAM, cùm veteris & noui Testamentorum congruentia ostenditur.
  - ἀιτιολογίαν, cùm dictorum factorumque redduntur causæ.

APPENDIX.

HAEC omnia in Sacrarum scripturarum lectione inprimìs annotari & obseruari debere, diligenter is idem monet August. in lib. De vera religione cap. 50. in hæc verba: Distinguamus, inqnit, quam fidem debeamus historiæ, quam fidem debeamus intelligentiæ, quid mandemus memoriæ, verum esse nescientes, sed credentes tamen. Et vbì sit verum, quod non venit & transit, sed semper eodem modo manet. Quis sit modus interpretandæ Allegoriæ, quæ per Sapientiam dicta creditur in Spiritusancto: vtrùm à visibilibus antiquioribus ad visibilia recentiora eam perducere sufficiat, An vsque ad animæ affectiones atque naturam, an vsque ad incommutabilem æternitatem: An aliæ significet gesta visibilia, aliæ motus animorum, aliæ legem æternitatis: an aliqua inueniantur, in quibus hæc omnia inuestigāda sint. Et quæ sit stabilis fides, siue historica & temporalis, siue spiritualis & æterna, ad quam omnis interpretatio authoritatis dirigenda sit. Et quid prosit ad intelligenda & obtinenda æterna, vbì finis est omnium bonarum actionum, fides rerum temporalium. Et quid intersit inter Allegoriam historiæ, allegoriam facti, & allegoriam Sermonis, & allegoriam Sacramenti. Et quomodò ipsa locutio diuinarū scripturarum, secundùm cuiusque linguæ proprietatem accipienda sit. Habet enim omnis lingua sua quædam propria genera locutionum, quæ cùm in aliam linguam transferuntur, absurda videntur.

QVÆ CVIVS-

QVAE CVIVSQVE SPECIEI SINT PROPRIA.

TABVLA 71.

QVAE PROpria differentiæ cuiusque sit natura, bifariàm considerari poteſt:
- PRIMÒ *ipſa*
  - HISTORIA — Docet — *Quid geſtum ſit.*
  - ALLEGORIA — Docet — *Quid credas.*
  - TROPOLOGIA — Docet — *Quid agas.*
  - ANAGOGIA — Docet — *Quò tendas.*
- SECVNDÒ *interpretatio*
  - HISTORICA — Pertinet ad — *Cognitionem.*
  - ALLEGORICA — Pertinet ad — *Fidem.*
  - TROPOLOGICA — Pertinet ad — *Spem.*
  - ANAGOGICA — Pertinet ad — *Charitatem.*

QVIS PROPRIVS ISTARVM DIFFERENtiarum ſit vſus.

TABVLA 72.

VERVS PRAEDI*ctarum ſpecierum, in quas omnis interpretandi ratio diſtributa eſt, vſus, conſiſtit in eo, vt meminerim⁹ non omnibus omnem, ſed alijs aliam conuenire interpretandi formam, vt colligitur ex ſententia trium Doctorum,*
- EPIPHANII *contra Apoſtolicos, vbi ſic ait: Omnia verba non allegoria opus habent, ſed prout ſe habent, accipiẽda ſunt: Speculatione autem indigent & ſenſu ad cognoſcendam vniuſcuiuſque propoſiti argumenti vim & facultatem.*
- D. THOMAE, *in 7. Quodlib. qui quatuor eum explicari dicit modis, aliâs*
  - *Vno,*
  - *Duobus,*
  - *Tribus,*
  - *Quatuor:*
  - — *Qui inſequẽti continentur tabula.*
- AVGVSTINI *aſſerentis*
  - NEC *illis conſentiendum eſſe, qui ſolùm hiſtoriam recipiunt ſine allegorica ſignificatione.*
  - NEC *illis, qui ſolas figuras defendũt, repudiata hiſtorica veritate. lib. 15. De Ciuitate Dei, cap. 27.*
  - SED *tripartita reperiri prophetarũ eloquia, quorũ ſpectent aliqua ad* HIERUſalẽ
    - *Terrenam,*
    - *Cæleſtem,*
    - *Vtranque. lib. 17. de Ciuitat. Dei, cap. 3.*

QVÆ CVI-

QVAE CVIQVE MAXIME CONVENIAT interpretatio. TABVLA 73.

ID TAM EX *rerum quàm verborum interpretandorum qualitate æstimari debet: Nam q̃ sacris mandantur literis, omnia pertinent vel ad*

- RES *gestas*
  - VETERIS *testamenti,*
  - CHRISTI *in nouo testamento.*
  - *Et hæc admittunt oẽs interpretationis species, scilicet*
    - *Historicam, quo ad nudam facti seriem.*
    - *Allegoricam, referendo ea ad corpus mysticum.*
    - *Tropologicam, si illa ad actus nostros referamus, quæ secundùm Christum debent regulari.*
    - *Anagogicã, inquantùm in ipso Christo est nobis iter gloriæ demonstratum.*
- ECCLESIAM *militantem, quæ tribus possunt explicari modis, Per interpretationem scilicet*
  - *Historicam,*
  - *Ethicam seu tropologicã,*
  - *Anagogicã.*
- TRIVMPHANTEM *Ecclesiam, quæ duplicẽ tantùm habent sensum,*
  - *Historicum*
  - *&*
  - *Anagogicum.*
- *Et sic*
  - *Sensus literalis siue historicus conuenit omnibus.*
  - *Mysticus verò, paucis tantùm Scripturæ locis.*
- PRAECEPTA *Charitatis & consilia Euangelica, quæ vnica tantùm interpretandi forma, literali videlicet siue historica, contenta esse & possunt & debent. Alioquì enim si singula singulis modis explicare quis conetur, veriùs se intricâsse, quàm explicâsse deprehendet. De his omnibus & vero allegoriarum vsu, vide tractatum pulcherrimum doctissimi viri D. Laurentij à Villauicentio, De formãdis Sacris Concionibus, lib. 3. cap. 1. & de ratione studij Theologici lib. 2. cap. 20.*

AD QVOS

AD QVOS SACRAS INTERPRETANDI LITERAS Ius pertineat atque potestas. TABVLA 74.

HOC *Ius pertinere ad*

- DOCTORES *Eccles. Catholicæ, constat*
  - AVTHORITATE *ritate*
    - *Sapientis Eccles. 8. Non te prætereat narratio seniorum: ipsi enim didicerunt à Patribus suis, quoniam ab ipsis disces intellectum, & in tempore necessitatis dare responsum.*
    - *D. August. lib. 1. de moribus ecclesiæ Catholicæ, c. 1. Quis enim mediocriter sanus, inquit, non facilè intelligat, scripturarum expositionem ab his petendam esse, qui earum Doctores se esse profitentur: fieriq; posse, immò id semper accidere, vt multa indoctis videantur absurda, quæ cùm à Doctoribus exponuntur, eo laudanda videantur elatiùs, quo abiectiùs aspernanda videbantur: & eo accipiantur aperta dulciùs, quo clausa difficiliùs aperiebantur?*
  - RATIONE
    - *Primùm, Quia nulla patet via conuincendi hæreticũ, si cuique liceat sacram scripturam pro suo arbitrio interpretari.*
    - *Deindè, antiquos sapientes fuisse nemo negat: ecclesiæ fuisse magistros, certò constat: à Deo fuisse ecclesiæ datos, Christi erga ecclesiam prouidentia manifestat: datos esse, vt Apostolorum, Prophetarum, Euangelistarumq; oracula exponerent, Paulus innuit Ephe. 4. Ab vno Pastore tam multos, atq; diuersis & locis & temporibus fuisse destinatos, sententiæ vnitas & concordia monstrat. Canus lib. 7. de locis Theolog. cap. 3.*
    - *Iam, vt rectè is infert ibidèm, si sancti omnes, dum illas interpretarentur, errârunt: Deo authore errat ecclesia, cùm Doctores sibi à Christo datos sequeretur, & in sacrorum Codicum intelligentia, eorum vestigijs insisteret.*
- ECCLESIAM *ipsam Catholicam, probatur*
  - *Testimonio Christi, quo ipse nobis Doctorum sententijs inter se discrepantibus, (quod Alphonsius de Castro lib. 1. aduersùs hær. cap. 4. etiam sanctis posse contingere affirmat) atque in omnibus adeò motis De scriptura sancta controuersijs, ad Ecclesiæ iudicium recurrendum esse, tam sedulò monet atque præcipit.*
  - *Ratione euidentißima: qua enim lege credimus ecclesiæ dicenti, hãc vel illam scripturam esse diuinam: eadem lege nos credere conuenit, eidem dicenti, hunc aut illum esse sensum Sacræ scripturæ verum. Vide Augustinum contra Epistolam Manichæi, quam Fundamenti vocãt, cap. 5.*
  - AVTHORITATE *Patrum, quorum hĩc duos tãtùm testes, vt omni exceptione maiores, ità etiam validißimos adduxisse sufficiat, Videlicet*
    - *Origenem in Proœm. lib. 1. Peri Archon: Illa sola credenda est veritas, quæ in nullo ab Ecclesiastica traditione discordat.*
    - *Augustinum*
      - *Ad Emeritum contra Donatist. epist. 164. Hoc, inquit, obseruandũ est, quod obseruat Ecclesia Dei.*
      - *Epistola 59, ad quæst. Paulin. In scripturis sanctis interpretandis, etsi multa dici possint, quæ improbanda non sunt, tamen in his eligendũ, quod omnis vel penè omnis frequentat Ecclesia. quæst. 5.*

QVIS OPTI-

QVIS OPTIMVS SIT SACRAS SCRIPTVRAS INterpretandi modus. TABVLA 75.

SACRAS *Scripturas rectè interpretandi regulas tradiderunt*

TYCONIus *quidã, q scripsit olim cõtra Donatistas, integrũ fecit lib. quem vocauit Regularũ, & in 7. diuisit regulas:*

- PRIMAM *De Dño nostro Iesu Christo & eius corpore.*
- SECVNDAM *De Corpore Domini bipartito.*
- TERTIAM *De Promissis & lege.*
- QVARTAM *De Specie & genere.*
- QVINTAM *De Temporibus.*
- SEXTAM *De Recapitulatione.*
- SEPTIMAM *De Diabolo & eius corpore.*

Explicationem istarũ Regularũ, nè totiès eadem repetere necessè sit, studiosus lector ipse videre poterit apud

- *Glossam in Prologo Bibliæ.*
- *Pagninum in sua Isagoge ad S. literas.*
- *Ioann. Driedonem De Scriptura Ecclesiast. lib. 3. cap. 3.*
- *Augustin. lib. 3. De doctrina Christiana cap. 30. Vbi eas nec quidem inutiles, non tamen per omnia satisfacere putat.*

AVGVSTINVS *in libr. 2. De doctrina Christiana cap. 7. ponit 7. gradus, quibus ad veram quisq; sapientiam peruenire queat: Quorum*

- PRIMVS *est, timore Dei conuerti ad cognoscendam eius voluntatem.*
- SECVNDVS, *mitescere pietate, neque contradicere diuinæ scripturæ.*
- TERTIVS, *diligere Deum propter Deum, & proximum propter Deũ: & illum quidem ex toto corde, & ex tota anima, & ex tota mente diligere, proximum verò sicut seipsum.*
- QVARTVS, *per fortitudinem esurire & sitire iustitiam.*
- QVINTVS, *consilio misericordiæ animam purgare tumultuantem.*
- SEXTVS, *diligere inimicos: qua re ipse purgatur oculus, quo Deus videri potest.*
- SEPTIMVS, *ipsa est sapientia, ad quam cùm pertigerit homo, pacatus ea tranquillusque perfruitur.*

EXTANT *præterea cùm in ipso Bibliorum Corpore, tum in antiquorum Patrum monumentis, De vera Sacras Scripturas interpretandi ratione varia hincindè præcepta, quæ studiosus quisq; facilè animaduertere & colligere poterit.*

EX *recentioribus quoquè non multò antè vir dum viueret doctissimus, & non absq; summa honoris præfatione nominandus, Pater Reuerendus D. Ioannes Hoffmeisterus, post Franciscum Ruitzium Vallisoletanum, vnum in libellum complures collegit sacras scripturas interpretandi veluti Canones: ex quibus exempli tantùm gratia, has generales & perbreues asscripsimus Regulas, ex quibus quidem, quàm vsus eiusmodi regularum, ad sacras scripturas rectè intelligendas & vtilis sit & necessarius, facilè quiuis intelligat.*

REGVLA PRIMA.

SCRIPTVRA diuina nihil temerè vel fortuitò loquitur, sed & syllaba & apiculus vnicus reconditum habet thesaurum. Chrysost. hom. 10. in Genesim.

REGVLA II.

HVIVS thesauri mysteria non in legendo, sed in intelligendo consistunt. Hieron. in Epistola aduersùs Luciferian. circa finem.

REGVLA III.

NEQVE opùs habet diuina scriptura, vt intelligatur humana sapientia, sed reuelatione Spiritûs. Chrysost. in hom. 21. in Genesim.

REGVLA IIII.

VERBA eius sic proculdubiò sunt intelligenda, quomodò ea sancti intellexerũt. August. De verb. Domini, Sermo. 18.

REGVLA V.

HINC nobis non nisi ad certam regulam loqui fas est, nè verborum licẽtia etiam de rebus, quæ hîc significantur, impiam gignat opinionẽ. August. de Ciuitat. Dei lib. 10. cap. 23.

REGVLA VI.

TERMINI enim nobis sunt positi, & fundamẽta & ędificatio fidei, & Apostolorũ traditiones, & scripturę sanctæ, & successiones doctrinę, & vndiquaquè veritas Dei munita est. Epiphanius contra Melchisedechianos, hęresi 55.

REGVLA VII.

QVISQVIS autem voluerit transgredi terminos sanctę Dei Ecclesiæ, & spem traditionis Propheticę & Apostolicę fidei ac doctrinæ, ab vno argumento exigui ac breuis sermonis, vel exiguo temporis momento in Sapientię transgressione constitutus, eo decęterò ad multa vaniloquia & periculosas opiniones, & ad inconuenientes ac peregrinas quęstiones, & nunquàm finiendas genealogias, iuxta Apostoli dicta, ratiocinatio conuertetur. Epiphan. contra Dimœritas, hęresi 77.

REGVLA VIII.

SANCTAE enim scripturę non temerarios & superbos accusatores, sed diligentes & pios desiderant lectores. Augustinus contra Adimantum, cap. 3.

REGVLA IX.

LICET verò pauca sint Domini verba, magna tamen, & nõ numero, sed pondere sunt ęstimanda: nec ideò contẽnenda, quia pauca: sed ideò quęrenda, quia magna. Augustinus Tractat. 37. in Euangelium Ioannis.

REGVLA X.

IN ipsa porrò lectione, Dei nõ tantũ verba, sed diuina etiã facta cõsiderari debẽt.

REGVLA XI.

DOMINI enim nostri Iesu Christi facta, non sunt tantummodò facta, sed signa. Si ergò sunt signa, præter id quòd mira sunt, aliquid profectò significant. Augustinus Tracta. 49. in Euangelium Ioannis.

REGVLA XII.

AD dicta quòd attinet, Quęcunq; Deus in diuina scriptura dicit, ea credere oportet quòd sunt: quomodò verò sunt, ipsi soli cognitum est. Epiphan. contra Audianorum hęresim 70.

REGVLA XIII.

IN vtrisque, hoc est, in ipsis Christi & dictis & factis, diuina quędam sunt mysteria, quæ nec verbis exprimere, nec mente concipere possumus: Superat enim diuina res & verba & ingenium nostrum. Vnde fit, vt multa, non vt dicuntur, sed vt rebus conuenit, intelligantur. Cyrill. in Euangelium Ioannis, lib. 1. cap. 4.

REGVLA XIIII.

SVNT etiam aliqua, quę Deus occulta esse voluit, & ea non sunt scrutanda. Quæ autem manifesta fecit, non sunt neganda, nè & in illis illicitè curiosi, & in his damnabiliter inueniamur ingrati. Ambrosius de vocatione Gentium, lib. 1. cap. 7.

REGV-

REGVLA XV.

ATQVE sic quæ humanam excedunt ratione͂,fide tantùm indigent. Ioa͂nes Chrysosto.in 1. Cor.homil.4.

REGVLA XVI.

VBICVNQVE aute͂ Sacra scriptura sparsìm per diuinos libros, motus in Deo animæ,seu humana me͂bra describit,id est,caput,capillos,oculos,palpebram, nares, os,labia,&c. hæc & alia his similia,non carnaliter iuxta historiam, à rectè intelligentibus sentienda sunt:vt à Iudęis,& à plerisque hęreticis carnaliter sapie͂tibus, q̄ Deum corporeum atq; localem opina͂tnr:sed spiritualiter omnia de eo intelligenda & confite͂da sunt. Augustinus de essentia diuinitatis,non longè ab initio.

REGVLA XVII.

TVM itaque,qui vult intellectum eorum,q̄ in scripturis Propheticis scripta sunt, capere,diligenter oportet attendere vel dicentium personas, vel ad quos,vel de quibus sermo fit personis. Orig.in cap.Rom.2.

REGVLA XVIII.

EX causis item dictorum assumenda est intelligentia dicendi : quia non sermoni res,sed rei est sermo subiectus. Hilar.lib.4. De Trinitate.

REGVLA XIX.

POST hæc cauendum est,nè figuratam locutionem,id est, translatam, quasi propriam sequamur,aut propriam quasi figuratam accipiamus. August.lib.3. De doctrina Christiana, cap.5.& 10.

REGVLA XX.

QVIDQVID in sermone diuino neque ad morum honestatem,id est, ad diligendu͂ Deum & proximum,nęq; ad fidei veritatem, id est, agnoscendu͂ Deum & proximum propriè referri potest,figuratum esse cognoscas. Augustinus ibidèm,ca.10.

REGVLA XXI.

SI quę porrò sunt dubia,per ea quæ certa sunt,interpretari debent. Lyran.in Iudic.2. In verbo, Igitur non ego pecco.

REGVLA XXII.

FACILIVS nanque in scripturis quod quęritur,agnoscitur,si ex pluribus locis, q̄ de eadem re scripta sunt,proferantur. Origenes in Numer. Homil.19.

REGVLA XXIII.

VNDE rectè monet Augustinus,inhęrendum esse his quę in scripturis sunt apertissima,vt ex his reuelentur obscura,aut si mens nondùm est idonea, quæ possit ea vel demonstrata cernere,vel abstrusa inuestigare,sine vlla hęsitatione credantur. Augustinus De peccator.merit.lib.3.cap.4.

REGVLA XXIIII.

SIC etiam secundùm ea quę scripta sunt,tractare debemus & ea quæ non scripta sunt. Origenes in Matthæi cap.22.tractatu 23.

REGVLA XXV.

NAM & Apostoli etsi omnia intelligerent,pauca tamen exposuerunt, vt ad easde͂ regulas,cętera posteris intelligenda relinquerent. Aug. contra Adimantu͂,ca.12.

REGVLA XXVI.

QVA in re nos quidem no͂ verborum seriem,sed rerum pondus examinare debemus. Ambros.lib.8.in Luc.cap.18.

REGVLA XXVII.

QVOTIES ergò scripturę diuinę vtendu͂ fuerit testimonijs,sensum magìs ex ea capiemus,q̄ verba. Quod in Euangelijs freque͂ter factu͂ inuenitur. Origen.Rom.3.

REGVLA XXVIII.

QVANDO enim de re co͂stat,non opùs est certare de nomine. Augustinus De origine animæ, Ad Hieronymum epist.28.

REGVLA XXIX.

AD vtrunq;,hoc est,tam ad rerum,q̄ verborum cognitione͂ pertinet, qua͂dò locu͂

scripturæ aliquē rectè intelligere volumus, tria diligēter considerāda sunt: Tempus, quandò scriptum sit, quod scriptum est: Persona, quę dicit, vel per quam, aut de qua dicitur: Et res, propter quam aut de qua scribitur. Sic enim absque errore sensum poterimus inuestigare. Cyrillus in Thesauro, lib. 8. cap. 2. & lib. 9. cap. 4.

REGVLA XXX.

QVIBVS diligēter perpēsis, proxima cura hęc erit, vt in tanta multitudine verorū intellectuū, qui de paucis verbis eruuntur, & sanitate Catholicę fidei muniūtur, id potissimùm deligam⁹, quod certū apparuerit eum sensisse, quē legimus. Si autē hoc latet, id certè, quod circustātia scripturę nō impedit, & cum sana fide cōcordat. Si aūt & scripturę circunstātia pertractari & discuti nō potest, saltē id solum, quod fides sana ꝑscribit. Aliud est enim, quod potissimū scriptor senserit, non dinoscere: aliud aūt, à pietatis regula errare. Si vtrunq; vitetur, ꝑfectè se habet fructus legentis: si verò vtrunq; vitari nō potest, etiā si volūtas scriptoris incerta sit, sanę fidei congruā nō inutile est tenuisse sententiā. Aug. de Genesi ad literā, lib. 1. cap. 21.

REGVLA XXXI.

AT VERO si vltra hanc diligentiā adhuc occurrerit aliqd, quod absurdū videatur, nō licet tñ dicere, Author huius libri nō tenuit veritatē: Sed, aut Codex mēdosus est, aut interpres errauit, aut tu nō intelligis &c. Aug. cōtra Faustū li. 11. ca. 5. & 6.

REGVLA XXXII.

PRAETEREA pius lector id etiam vel inprimìs aduertere & perpendere debet, veram sacrę scripturæ elucidationem consistere non tantùm in propria ipsius expositione, sed etiam in sancta operatione. Gloss. in procem. Biblię.

REGVLA XXXIII.

HINC diuinę scripturę non solùm ꝓcepta Dei continent, sed etiam vitā moresq; iustorum, vt si fortè occultum est, quēadmodum accipiendum sit quod ꝓcipitur, in factis iustorum intelligatur. August. De mendacio ad Consentium, cap. 15.

REGVLA XXXIIII.

PORRO etsi multa verba sint in scripturis diuinis, quę possunt trahi ad eum sensum, quem sibi vnusquisque spontè pręsumpsit, non tamen id fieri oportet: non enim sensum quem extrinsecùs adulteretis, alienum & extraneum debetis quærere, aut quoquomodò ipsum ex scripturarū authoritate confirmare, sed ex ipsis scripturis sensum capere veritatis. Clemens epistola 5. de communi vita.

REGVLA XXXV.

OPTIMVS enim lector est, qui dictorum intelligentiam expectet ex dictis potiùs, quàm imponat: & retulerit magìs, q̃ attulerit, neq; cogat id videri dictis cōtineri, quod ante lectionem pręsumpserit intelligendum. Hilarius de Trinitate lib. 1.

REGVLA XXXVI.

AD hęc pius lector illud etiam obseruare debet, in S. scilicet scripturis interpretandis. etsi multa dici possunt, quæ improbanda non sint, tamen in his eligendū, quod omnis vel penè omnis frequentat Ecclesia August. in Epistola 59.

REGVLA XXXVII.

SI AVTEM semèl aut bìs lecta nōdùm intellexerim⁹, nō improbem⁹, non detrahamus, sed ꝑseueremus, excitem⁹, interrogem⁹. Ioā. Damas. li. 4. ca. 18. Orthod. fidei.

REGVLA XXXVIII.

OMNIVM verò consultissimum est, non plùs sapere, quàm oportet sapere: sed sapere ad sobrietatem, & vnicuiq; sicut Deus diuisit mensuram fidei. Rom. 12.

REGVLA XXXIX.

DENIQVE, nemo ad cognitionem veritatis magìs appropinquat, quàm qui intelligit in rebus diuinis, etiam si multùm proficiat, semper sibi superesse quod quærat. Nam si se ad id in quod tendit, peruenisse pręsumit, non quęsita reperit, sed in inquisitione deficit. Leo in Sermone 9. de natiuitat. Christi.

REGVLA XL.

CONSIDEREMVS itaq; nō quātùm sciamus, sed quātùm ignoremus. Victorin. li. 3.

Didasc.

Didasc. Et Diuum imitemur Augustinum, qui se in scripturis sanctis plura ignorare, quàm scire fatetur. In epistola ad Ianuarium 119. circa finem &c.

REGVLA XLI.

SAPIENTER autem dicit homo tanto magìs vel minùs, quanto in scripturis sanctis magìs minúsve profecit. Non dico in eis multùm legendis, memoriéq; mandandis, sed benè intelligendis, & diligenter earum sensibus indagãdis. Sunt enim qui eas legunt, & negligunt: legunt, vt teneant: negligunt, nè intelligant. Quibus longè sine dubio præferendi sunt; qui verba earum minùs tenent, & cor earum sui cordis oculis vident. Sed vtrisq; ille melior, qui & cùm volet, eas dicit, & sicut oportet, intelligit. August. lib. 4. De Doctrina Christiana, cap. 5.

APPENDIX DE VERSIONIBVS BIBLIORVM

S. scripturę, quę illę & quot sint, ex HEBRAEO in Grecum factæ, & qui fuerint interpretes, ac quandò sacram scripturam interpretati sint, ex Athanasio. TABVLA 76.

PRIMA *versio est 72. interpretum. Hi, cùm Hebræi essent, seni electi ex vnaquaque tribu, diuinam scripturam sub Ptolemæo Philadelpho interpretati sunt, ducentis triginta annis ante incarnationem Domini nostri Iesu Christi.*

ALTERA *est Aquilæ, qui cùm Sinopæ Ponti ortus, & Græcus esset, Hierosolymis baptizatus est. Posteà verò reprobato Christianismo, Iudæis sese coniunxit, & diuinam scripturam peruersa ratione vertit, sub Hadriano Rege, trecentis triginta post* LXX. *versionem annis.*

TERTIA *est Symmachi. Hic cùm Samaritanus esset, nec populo suo acceptus propter ambitionis morbum haberetur, ad Iudæos sese recepit, ac secundò circuncisus est. Et vt Samaritanos subuerteret, vertit & ipse diuinas literas, sub Seuero Rege annis post versionem Aquilæ* LVI.

QVARTA *Theodotionis Ephesij est. Hic cùm primùm hæresi Marcionis Pontici fauisset, posteà assectatoribus hæresis illius succensus, & ipse sacram scripturam, sub Commodo Rege, eo ipso tempore, quo Symmachus, ad subuersionem prædictæ hæresis, interpretatus est.*

QVINTA *interpretatio cùm abscondita fuisset, Pithis inuenta est, & sub Antonio Rege Caracalla dicto, in Iericho à quodam ex illis, qui Hierosolymis pietati vacauerant, conflata.*

SEXTA *& ipsa Pithis inuenta est, anteà sub Alexandro Mammeæ filio, Nicopoli septentrionali à quodam Origenis familiari composita.*

SEPTIMA *& Postrema S. Luciani magni religiosi & martyris est, qui & ipse, cùm in prædictas versiones, & Hebraicos libros incidisset, & diligenter quæ vel veritati deerant, vel superflua aderant, inspexisset, ac suis quoquè locis correxisset, versionem hanc Christianis fratribus edidit, quæ sanè post ipsius certamen & martyrium, quod sub Diocletiano & Maximiano Tyrannis sustinuit, libro videlicet propria ipsius manu scripto compræhensa, Nicomediæ sub Constantino Rege magno, apud Iudæos in pariete armarij calce circunlito, quo custodiæ gratia posita fuerat, inuenta est. Athanasius in Synopsi diuinæ scripturæ circa finem. De his translationibus Vide Euthymium in præfatione ad Psal. & Glossam in præfat. Bibliæ.*

DE TRANSLATIONE D. HIERONYMI.

NOVISSIMÈ superueniẽs B. Hieronymus peritus in tribus linguis, Hebraica, Grçca & Latina, primò correxit translationẽ 72. interpretũ in Latino cum asteriscis

& obelis. Posteà verò transtulit immediatè Bibliam de Hebræo in Latinum sine asteriscis & obelis. Et hac translatione nũc vbiquè vtitur tota Romana Ecclesia, licèt non in omnibus libris. Et ipsius translatio meritò cęteris antefertur, quia est verborum tenacior, & perspicuitate sententię clarior. In pręfatione Bibliæ De Canonicis & non Canonicis libris. Isidor. de off. Eccles. lib. 1.

APPROBATIO EIVSDEM PER CONcilium Tridentinum.

INSVPER eadem Sacrosancta Synodus considerans non parùm vtilitatis accedere posse Ecclesiæ Dei, si ex multis Latinis editionibus, quę circunferuntur, sacrorum librorum, quęnam pro Authentica habenda sit, innotescat: statuit & declarat, vt hæc ipsa vetus & vulgata editio, quę longo tot seculorum vsu in Ecclesia ipsa probata est, in publicis lectionibus, disputationibus, prędicationibus, aut expositionibus, pro Authentica habeatur, & quòd eam nemo reijcere quouis prętextu audeat vel pręsumat. Decretum secundum sessionis quartę.

CONCLVSIO LOCI HVIVS COMMVNIS DE SACRAE scripturę interpretatione, ex eodem Concilio Tridentino.

PRAETEREA ad coërcenda petulantia ingenia decreuit, vt nemo suæ prudentię innixus, in rebus fidei & morum, ad ędificationem doctrinę Christianę pertinentium, sacram scripturam ad suos sensus contorqueat, aut cõtra eum sensum, quem tenuit & tenet sancta mater Ecclesia, cuius est iudicare de vero sensu & interpretatione sanctarum scripturarum, aut etiam contra vnanimem consensum Patrum, ipsam scripturam sacram interpretari audeat, etiam si huiusmodi interpretationes nullo vnquàm tempore in lucẽ edendę forent. Qui contrauenerint, per ordinarios declarẽtur, & pœnis iure statutis puniãtur. In d. decret. 2. sessiõ. 4.

QVOMODO STVDIO AC DILIGENTIA FACIlior sacra fiat scriptura. TABVLA 77.

VT NIHIL EST *tam difficile, quod non inuestigãdo fiat facile. ita piè super Ecclesiasticum monet Hieron. Scripturarum notitiam non ociosis dari aut vota facientibus, sed laborantibus. Eum autem laborem, qui sacris impenditur literis, studium dicere solemus, quod consistit in*

- LECTIONE, *in qua illa debet obseruari ratio, quam Lucæ 1. D. præscripsit Ambrosius: Legimus (inquit) aliqua,*
  - *Nè negligantur,*
  - *Nè ignoremus,*
  - *Vt teneamus,*
  - *Vt euitemus.*
- MEDITATIONE, *quæ frequens est cogitatio, inuestigans rei vniuscuiusque*
  - *Modum,*
  - *Causam,*
  - *Rationem.*
- ORATIONE, *Nam Sacræ scripturæ intellectum vt haberent, multi magis profecisse legũtur per orationem, quàm per studij simplicis exercitationem. Hieron. ad Paulinum, & post eum Glossa Apocal. 5.*
- EXERCITIO *pietatis, quo proficimus, & eorum sæpè consequimur cognitionem, quæ abdita alioquì videri possunt & abstrusa. August. lib. 1. De moribus Ecclesiæ Catholicæ cap. 1. De vera item innocentia cap. 3. & cap. 37.*

S. ISIDORI IVNIORIS EPISCOPI HISPALENSIS

aureæ de singulis, quæ ad sacrum pertinent studium, sententiæ: & primùm

DE LECTIONE.

I.

GEMINVM confert donum lectio sanctarum scripturarum: siue quia intellectũ mentis erudit, seu quòd à mũdi vanitatibus abstractum hominem ad amorẽ Dei perducit. Excitati enim illius sermone, subtrahimur à desiderio vitæ mundanæ, atque accensi in amore sapientiæ, tanto vana spes mortalitatis huius nobis vilescit, quanto ampliùs legendo spes æterna claruerit. Isidorus lib. 3. sententiarum de summo bono, cap. 8.

II.

NEMO potest sensum scripturæ sacræ cognoscere, nisi legendi familiaritate, sicut est scriptum: Ama illam, & exaltabit te: glorificaberis ab ea, cùm eam fueris amplexatus. Idem d. lib. 3. cap. 9. Pro. 4.

III.

QVANTO quisq; magìs in sacris eloquijs assiduus fuerit, tanto ex eis vberiorẽ intelligentiam capit: sicut terra quæ quanto ampliùs excolitur, tanto vberiùs fructificat, Ibid.

IIII.

QVANTO ampliùs ad quamlibet artem homo conscendit, tanto magìs ad hominem ars ipsa descendit, sicut in lege scribitur: Moises ascẽdit in montem, & Dominus descendit. ibidèm. Exo. 19.

DE MEDITATIONE.

I.

OMNIS profectus ex lectione & meditatione procedit. Quæ enim nescimus, lectione discimus: quæ autem didicimus, meditationibus conseruamus. Isidorus libro tertio sententiarum, capite octauo.

II.

MEDITATIO autem legis est, non solùm in legendis scripturis, sed in his etiam quæ scripta sunt, faciendis. Hieron. super Psal. 1.

DE ORATIONE.

I.

ORATIONIBVS mundamur, lectionibus instruimur: vtrunq; bonùm est, si liceat: si non liceat, melius est orare, quàm legere. Isidorus d. lib. 3. sententiarum, cap. 8.

II.

QVI vult cũ Deo semper esse, frequenter debet orare, frequenter & legere. Nam cùm oramus, cum Deo loquimur: cũ verò legimus, Deus nobiscũ loquitur. Ibid.

DE EXERCITIO PIETATIS.

LECTOR strenuus potiùs ad agendum quæ legit, quàm ad sciendum erit promptissimus. Minor enim pœna est, nescire quid appetas: quàm ea quæ noueris, nõ implere. Sicut enim legendo scire concupiscimus, sic sciendo recta quæ didicimus, implere debemus. Isidorus ibid.

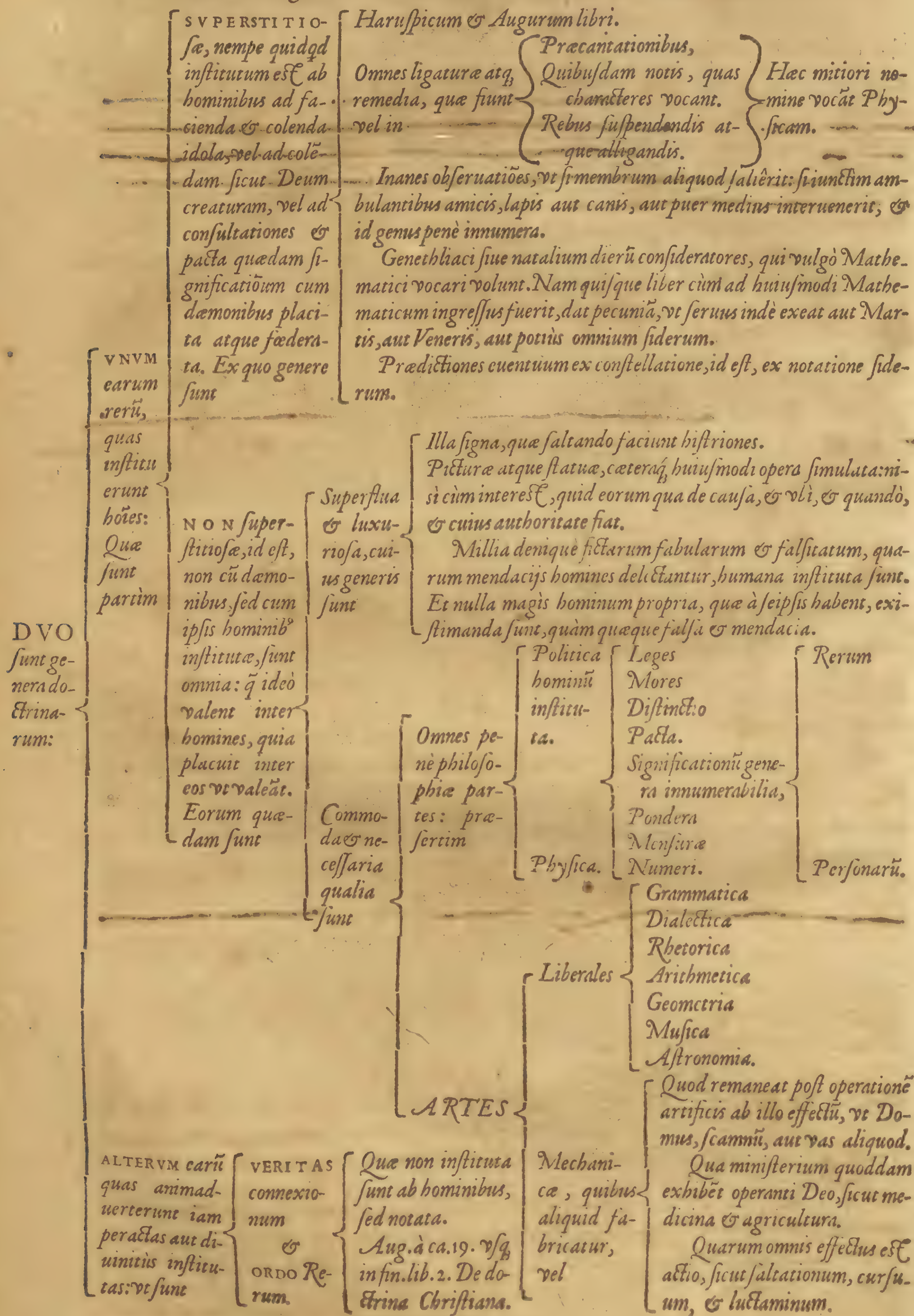
DE ORDINE DOCTRINAE, SIVE DE RATIONE

atque methodo compendiò perueniendi ad veram sacrarum literarum cognitionem. TABVLA 78.

STVDENDI RATIO in Theologia omnis atq; Methodus, consistit in
- COGNITIONE *earum scientiarum, quæ futuro Theologo sunt necessaria.*
- OBSERVATIONE *ordinis, quo sacri legendi sunt libri.*
- STVDIO *& cura retinendi, atque in vsum publicum vertendi ea, quæ ex sacris quisque hauserit fontibus.*
- SPECVLATIONE *finis, ad quem hæc studia omnia sunt referenda.*

DE DOCTRINARVM PARTITIONE IN GENERE,

ex lib. 2. Augustini de doctrina Christiana. TAB. 79.

DVO *sunt genera doctrinarum:*

- **VNVM** *earum rerū, quas instituerunt hoīes: Quæ sunt partim*
  - **SVPERSTITIOSÆ**, *nempe quidqd institutum est ab hominibus ad facienda & colenda idola, vel ad colēdam sicut Deum creaturam, vel ad consultationes & pacta quædam significatiōum cum dæmonibus placita atque fœderata. Ex quo genere sunt*
    - *Haruspicum & Augurum libri.*
    - *Omnes ligaturæ atq; remedia, quæ fiunt vel in*
      - *Præcantationibus,*
      - *Quibusdam notis, quas characteres vocant.*
      - *Rebus suspendendis atque alligandis.*
      - *Hæc mitiori nomine vocāt Physicam.*
    - *Inanes obseruatiōes, vt si membrum aliquod salierit: si iunctim ambulantibus amicis, lapis aut canis, aut puer medius interuenerit, & id genus penè innumera.*
    - *Genethliaci siue natalium dierū consideratores, qui vulgò Mathematici vocari volunt. Nam quisque liber cùm ad huiusmodi Mathematicum ingressus fuerit, dat pecuniā, vt seruus indè exeat aut Martis, aut Veneris, aut potiùs omnium siderum.*
    - *Prædictiones euentuum ex constellatione, id est, ex notatione siderum.*
  - **NON** *superstitiosæ, id est, non cū dæmonibus, sed cum ipsis hominib⁹ institutæ, sunt omnia: q̄ ideò valent inter homines, quia placuit inter eos vt valeāt. Eorum quædam sunt*
    - *Superflua & luxuriosa, cuius generis sunt*
      - *Illa signa, quæ saltando faciunt histriones.*
      - *Picturæ atque statuæ, cæteraq; huiusmodi opera simulata: nisi cùm interest, quid eorum qua de causa, & vbi, & quandò, & cuius authoritate fiat.*
      - *Millia denique fictarum fabularum & falsitatum, quarum mendacijs homines delectantur, humana instituta sunt. Et nulla magìs hominum propria, quæ à seipsis habent, existimanda sunt, quàm quæque falsa & mendacia.*
    - *Commoda & necessaria qualia sunt*
      - *Omnes penè philosophiæ partes: præsertim*
        - *Politica hominū instituta.*
          - *Leges*
          - *Mores*
          - *Distinctio*
          - *Pacta.*
          - *Significationū genera innumerabilia,*
            - *Rerum*
            - *Personarū.*
        - *Physica.*
          - *Pondera*
          - *Mensuræ*
          - *Numeri.*
      - *ARTES*
        - *Liberales*
          - *Grammatica*
          - *Dialectica*
          - *Rhetorica*
          - *Arithmetica*
          - *Geometria*
          - *Musica*
          - *Astronomia.*
        - *Mechanicæ, quibus aliquid fabricatur, vel*
          - *Quod remaneat post operationē artificis ab illo effectū, vt Domus, scamnū, aut vas aliquod.*
          - *Qua ministerium quoddam exhibēt operanti Deo, sicut medicina & agricultura.*
          - *Quarum omnis effectus est actio, sicut saltationum, cursuum, & luctaminum.*
- **ALTERVM** *earū quas animaduerterunt iam peractas aut diuinitùs institutas: vt sunt*
  - **VERITAS** *connexionum* & **ORDO** *Rerum.*
    - *Quæ non instituta sunt ab hominibus, sed notata.*
    - *Aug. à ca. 19. vsq; in fin. lib. 2. De doctrina Christiana.*

DE ARTIBVS ATQVE SCIENTIIS AD THEOLOgiæ studium vel necessarijs, vel conducentibus, Sententia D. Augustini ex eisdem libris, De Doctrina scilicet Christiana, & primùm DE PHILOSOPHIA Gentilium in genere.

PHILOSOPHI autem qui vocentur, si qua fortè vera & fidei nostræ accommoda dixerunt, maximè Platonici, non solùm formidanda nō sunt, sed ab eis etiam tanquàm iniustis possessoribus, in vsum nostrum vendicanda. Sicut enim Aegyptij non solùm idola habebant & onera grauia, quæ populus Israel detestaretur & fugeret, sed etiam vasa atq; ornamenta de auro & argento & vestem, quæ ille populus exiens de Aegypto, sibi potiùs tanquàm ad vsum meliorem clāculò vendicauit, non authoritate propria, sed præcepto Dei, ipsis Aegyptijs nescienter commodantibus ea, quibus non benè vtebantur: sic doctrinæ omnes Gentiliū, non solùm simulata & superstitiosa figmenta, grauesq; sarcinas superuacanei laboris habent, quę vnusquisq; nostrûm, duce Christo, de societate gentilium exiens, debet abominari atq; deuitare, sed etiam liberales disciplinas vsui veritatis aptiores, & quędam morum præcepta vtilissima cōtinent, deq; ipso vno Deo colendo, nonnulla vera inueniūtur apud eos. Quod eorum tanquàm aurum & argentum, quod non ipsi instituerunt, sed de quibusdam quasi metallis diuinę prouidentiæ, quæ vbiquè infusa est, ëruerunt, & quo peruersè atq; iniuriosè ad obsequia dæmonum abutūtur, cùm ab eorum misera societate, sese animo separat, debet ab eis auferre Christianus ad vsum iustum prædicandi euangelij.

VESTEM quoquè illorum, id est, hominum quidem instituta, sed tamen accommodata humanæ societati, qua in hac vita carere non possumus, accipere atque habere licuerit, in vsum conuertenda Christianum: nam quid aliud fecerūt multi boni fideles nostri? Nónne adspicimus, quanto auro & argento & veste suffarcinatus exiërit de Aegypto Cyprianus Doctor suauissimus, & martyr beatissim⁹? quanto Lactantius? quanto Victorinus, Optatus, Hilarius? Vt de viuis taceam, quanto innumerabiles Græci? Quod prior ipse fidelissimus Dei famulus Moises fecerat, de quo scriptum est, quòd eruditus fuerit omni sapiētia Aegyptiorum. Augustinus lib. 2. De doctrina Christiana, cap. 40. Act. 7.

DE ARTIBVS HVMANIS IN GENERE.

QVAMOBREM videtur mihi, studiosis & ingeniosis adolescētibus & timentibus Deum, beatamq; vitam quærentibus, salubriter præcipi, vt nullas doctrinas quæ præter ecclesiam Christi exercentur, tanquàm ad beatam vitam capessendam securè sequi audeant, sed eas sobriè diligenterq; dijudicent. Et si quas inuenerint ab hominibus institutas vanas, propter diuersas voluntates instituentiū, & ignotas propter suspiciones errantiū, maximè si habeant etiam cum dęmonibus initam societatem, per quarūdam significationum quasi quædam pacta atque conuenta, repudient penitùs & detestentur: alienent etiam studia à superfluis & luxuriosis hominum institutis.

ILLA verò instituta hominum, quæ ad societatem conuenientium valent, pro ipsa huius vitæ necessitate non negligant. In cæteris autem doctrinis, quæ apud gentes inueniuntur, præter historiam rerum vel præteriti temporis, vel præsentis, ad sensus corporis pertinentium, quibus etiam vtilium artium corporalium experimenta & coniecturæ annumerantur, & præter rationem disputationis & numeri, nihil vtile esse arbitror. In quibus omnibus tenendum est, NE QVID NIMIS. & maximè in ijs quæ ad corporis sensus pertinētia voluūtur tēporibus, & continentur locis. August. de doctrina Christiana lib. 2. cap. 39.

DE GRAMMATICA.

IPSA quidem arte Grammatica, qua discitur locutionis integritas, non indigerēt pueri, si eis inter homines, qui integrè loquerentur, crescere daretur & viuere. Nescientes quippe vlla nomina vitiorum, quidquid vitiorū cuiusq; ore loquētis audirent, sana sua cōsuetudine repręhenderent & cauerent, sicut rustiços vrbani reprę-

repræhendunt, etiam qui literas nesciunt. August. de doct. Christiana lib. 4. ca. 3.

DE LITERIS ET NOTIS.

Maximè assumendæ sunt literarum figuræ, sine quibus legere non possumus: linguarumque varietas, quantùm satìs est. Ex eo genere sunt etiam notæ, quas qui didicerunt, propriè iam notarij appellantur. Vtilia sunt ista, nec discuntur illicitè, nec superstitione implicant: nec luxu eneruant, si tantũ occupent, vt maioribus rebus, ad quas adipiscendas seruire debent, non sint impedimento. August. lib. 2. De Doctrina Christiana, cap. 26.

DE TROPIS.

Sciant autem literati, modis omnibus locutionis, quos Grammatici Græco nomine Tropos vocant, authores nostros vsos fuisse & multipliciùs atque copiosiùs, quàm possunt existimare vel credere, qui nesciunt eos, & in alijs ista didicerunt. Quos quidem tropos qui nouerunt, agnoscunt eos in literis sanctis, eorũq; scientia ad eas intelligendas aliquantùm adiuuantur. August. lib. 3. De doctrina Christiana, cap. 29.

DE DIALECTICA.

In iis quæ ad rationem animi pertinent, regnat disciplina disputationis & numeri. Disputationis disciplina plurimùm valet ad omnia genera quæstionũ, quæ in literis sanctis sunt penetranda & dissoluenda. August. lib. 2. De doctrina Christiana, cap. 31.

SOPHISTICE.

Tantum ibì cauenda est libido rixandi, & puerilis quædam ostentatio decipiẽdi aduersarium. Sunt enim multa quæ appellantur Sophismata, falsæ conclusiones rationum, & plerunquè ità veras imitantes, vt non solùm tardos, sed ingeniosos etiam minùs diligenter attentos decipiant. ibidèm.

DE VTRAQVE.

Veritas sententiarum in sanctis libris ecclesiasticis inuestiganda est. Regula connexionum, quid consequens, aut non consequens, aut repugnans sit, etiam extra Ecclesiam disci potest. Quanquàm natura ipsa homines instruxit, vt ingeniosus citiùs videat conclusionem non esse ratam, quàm præcepta eius capiat. Vtilissima tamen est hæc notitia, tum alijs nominibus, tum ad soluenda & explicanda ambigua signa: Siquidem veris certisque sententijs cùm incertæ connexione iunguntur, etiam ipsæ certæ fiant necessè est.

Qvumque ingenia his reddantur exercitatiora, cauendum, nè reddãt etiam maligniora, & inflatiora: hoc est, vt qui didicerũt ista, ament decipere verisimili sermone atque interrogationibus: aut aliquid magnum, quo se bonis atque innocentibus anteponant, assecutos putent. Ibidèm iuncto cap. 32. 33. 34. 35. & 37.

DE RHETORICA ET ELOQVENTIA.

Qvod etiam de Rhetorica tenendũ, nè ipsa spectacula veritatis magìs delectẽt, quàm veritas in iudicando & disputando. Sunt etiam quædam præcepta vberioris disputationis, quæ iam eloquentia nominatur. Quæ nihilominùs vera sunt, quanuìs possint eis etiam falsa persuaderi. Sed quia & vera esse possunt, nõ est facultas ipsa culpabilis, sed ea malè vtentium peruersitas. dict. lib. 2. De doctrina Christiana, cap. 36.

DE ARITHMETICA, GEOMETRIA, Musica, & Poëtica.

Nvmerorvm etiam imperitia, multa facit nõ intelligi, translatè ac mysticè posita in scripturis. Ac numerum & Musicam plerisque locis in sanctis scripturis posita honorabiliter inuenimus. Augustinus de doctrina Christiana lib. 2. cap. 16. Siue autem in seipsis considerentur numeri, siue ad figurarum aut sonorum, aliarúmve motionum leges adhibeantur, incommutabiles regulas habent, neq; vllo modo ab hominibus institutas, sed ingeniosorum sagacitate compertas. Idẽ d. lib. 2. cap. 38.

DE ASTRO-

SIDERVM autem cognoſcendorum nõ narratio,ſed demonſtratio eſt:quorum perpauca ſcriptura commemorat. Et quanquàm ſiderum cognitio per ſeipſam ſuperſtitione quoſdam non alliget, non multùm tamen ac propè nihil adiuuat tractationem diuinarum ſcripturarum,& infructuoſa intentione plùs impedit. Et quia familiaris eſt pernicioſiſſimo errori fatua fata cantantium, commodiùs honeſtiusque contemnitur. Auguſtinus lib. 2. De doctrina Chriſtiana,cap.29.

DE LINGVARVM COGNITIONE.

LATINAE quidem linguæ homines,etiam duabus alijs ad ſcripturarũ diuinarũ cognitionem habent opùs,Hebræa ſcilicet & Græca:vt ad exemplaria præcedẽtia recurratur, ſi quam dubitationem attulerit Latinorum interpretum infinita varietas.

QVANQVàM & Hebręa verba non interpretata ſæpè inuenimus in libris, vel qa propter ſanctiorem authoritatem ſeruata eſt antiquitas,vt in Amen & Hallelu-ia:vel quia transferri in aliam linguam non potuiſſe dicuntur,vt Racha & Oſanna. Auguſtinus De doctrina Chriſtiana 2.cap.11.

QVONIAM verò aut ignotum verbum facit hærere lectorem, aut ignota locutio,ſi ea veniant ex alienis linguis,aut quærẽda ſunt ab earum linguarum hominibus,aut linguæ eædem,ſi & ocium eſt,& ingenium,ediſcendæ, aut plurium interpretum conſulenda collatio eſt.

SI autem ipſius linguæ noſtræ aliqua verba locutionesque ignoramus, legendi conſuetudine audiendique innoteſcunt. Nec vlla ſunt genera verborum locutionumque magìs mandanda memoriæ,quàm quæ ignoramus: vt cùm peritior occurrerit homo,aut talis lectio,quæ vel ex præcedentibus, vel cõſequentibus, vel vtriſque oſtendat,quam vim habeat,adiuuante memoria facilè poſſimus diſcere. Idem in d.lib. 2. cap.14.

DE PHYSICA ET GEOGRAPHIA.

EST etiam narratio demonſtrationi ſimilis,qua non præterita,ſed præſentia indicantur ignaris. In quo genere ſunt, quæcunque de ſitu locorum, naturisque animalium, lignorum, lapidum, herbarum, aliorúmve corporum ſcripta ſunt. Nanque rerum ignorantia facit obſcuras figuratas locutiones, cùm ignoramus vel animantium,vel lapidum,vel herbarum naturas,aliarúmve rerum,quæ plerunquè in ſcripturis ſimilitudinis alicuius gratia ponuntur. Exod. lib.2. cap. 29.

DE HISTORIA.

QVIDQVID de ordine temporum tranſactorum indicat hiſtoria, plurimùm nos adiuuat ad ſanctos libros intelligendos,etiamſi præter eccleſiam puerili eruditione diſcatur. Nam & per Olympiadas, & per Cõſulum nomina ſæpè multa quęruntur à nobis,& ignorantia conſulatûs,quo natus eſt Dominus, & quo paſſus eſt,nonnullos coëgit errare,vt putarent,quadragintaſex annorum ætate paſſum eſſe Dominum: Quia per tot annos ædificatum eſſe templum,dictũ eſt à Iudęis, quod imaginem Dominici corporis habebat. d.libro 2. capite 28.

DE OFFICIO DOCTORIS CHRISTIANI, ex eodem Auguſtino.

DEBET igitur diuinarum ſcripturarum tractator & Doctor,defenſor rectæ fidei ac debellator erroris, & bona docere, & mala dedocere: atque in hoc opere

sermonis conciliare auersos, remissos erigere, nescientibus quid agatur, quid expectare debeant, intimare. Vbi autem beneuolos, intentos, dociles aut inuenerit, aut ipse fecerit, cætera peragenda sunt, sicut causa postulat. Si docendi sunt qui audiunt, narratione faciendum est: Si tamen indigeat res, de qua agitur, vt innotescat. Vt autem quæ dubia sunt, certa fiant, documentis adhibitis, ratiocinandum est.

SI verò qui audiunt, monendi sunt potiùs quàm docendi, vt in eo quod iam sciunt, agendo non torpeant, & rebus assensum accommodent, quas veras esse fatentur, maioribus dicendi viribus opùs est. Ibì obsecrationes & increpationes, concitationes & coercitiones, & quæcunque alia valent ad commouendos animos, sunt necessaria. Et hæc quidem cuncta quæ dixi, omnes ferè homines in ijs, quę lòquendo agunt, facere non quiescunt.

SED cùm alij faciant obtusè, deformiter, frigidè: alij acutè, ornatè, vehemēter: illum ad hoc opus vndè agimus, iam oportet accedere, qui potest disputare vel dicere sapienter, etiam si non potest eloquenter, vt prosit audientibus: etiamsi minùs prodesset, quàm si & eloquenter posset dicere. Qui verò affluit insipienti eloquentia, tanto magìs cauendus est, quanto magìs ab eo in ijs quę audire inutile est, delectatur auditor: & eum, quoniam disertè dicere audit, etiam verè dicere existimat. Augustinus de doctrina Christiana lib.4. capite quarto & quinto.

QVO ANIMO THEOLOGIAE STVDIOSVM, præditum esse conueniat.

SED hoc modo instructus diuinarum scripturarum studiosus, cùm ad eas perscrutandas accedere cœperit, illud Apostolicum cogitare nō cesset: Scientia inflat, Charitas ædificat. (1.Cor.8.) Augustinus libro secundo de doctrina Christiana capite 41. Et contra Adimantum capite tertio: Sancta scriptura, inquit, non temerarios & superbos accusatores, sed diligentes & pios lectores desiderat. Omnia enim quæ leguntur in scripturis sanctis, ad instructionem & salutem nostram íntentè oportet audire: Maximè tamen memorię commendanda sunt, quæ aduersus hęreticos valent plurimùm. Augustinus super Epistolam Ioannis tractatu 2.

EADEM DE RE EIVSDEM AVGVSTINI sententia.

AD cognitionem diuinarum scripturarum talis homo accedat, qui de sanctis libris tam sanctè & veraciter existimet, vt nolit aliqua eorum parte delectari per officiosa mendacia, potiusque id quod non intelligit, transeat, quàm cor suum præferat illi veritati. Epistola octaua ad Hieronymum.

QVO OR-

QVO ORDINE SACRA LEGENDA SINT volumina. TAB. 80.

OPTIMVS disciplinarum omnium magister est ordo: Quo sine nemo vnquàm perfectam Theologiæ assequi poterit artem. Quarè nî & oleum perdere velim & operam, hoc ordine sacrarum literarum legendi sunt authores:

- PRINCIPIO *libri canonici, non semèl nec oscitanter, sed vehementi attentione sunt euoluendi, atque illo perlegendi sunt ordine, quo in canone Ecclesiastico sunt collocati: vtpotè ex quibus hauriendum fundamentum Prophetarum & Apostolorum, & dogmata Catholicæ perdiscenda sint fidei.*
- DEINDè *illi legendi sunt libri, in quibus præcipua capita siue loci communes vniuersæ Theologiæ, ex ipsis sacræ scripturæ fontib⁹ dilucida ac certa Methodo explicantur. Quales sunt*
  - CLEMENS,
  - DIONYSIVS,
  - ORIGENES,
  - CYPRIANVS,
  - AVGVSTINI *opuscula,*
    - *De vera religione.*
    - *Enchiridion ad Laurẽtium.*
    - *De ecclesiasticis dogma.*
    - *De fide ad Petrũ Diacõ.*
    - *De doctrina Christiana.*
    - *De spiritu & litera.*
    - *De natura & gratia.*
    - *De peccatorum meritis & remißione.*
    - *De fide & operibus.*
    - *De perfecta iustitia.*
  - LIBELLVS *sententiarum Prosperi ex operib⁹ D. August.*
  - IOANNES *Damascenus,*
  - PETRVS *Lombardus,*
  - IOANNES *Roffensis,*
  - CARDINALIS *Hosius,*
  - IOAN. *Viguerius, & similes.*
- POST *hæc ad eos libros legẽdos conuertat animũ, quibus Ecclesiarũ praxis continetur, quiq; ad gubernatiõem Ecclesiasticam informant. Cuius generis sunt*
  - INPRIMIS *historiæ Ecclesiasticæ.*
  - VITAE *sanctorum martyrum, Pontificum & illustrium confessorum.*
  - DEHINC *Canones in Concilijs & synodis diuersis euulgati.*
  - SIMVLque *Pontificum atque eximiorum Theologorum de varijs quæstionibus responsa.*
  - QVIBVS *addas licet ex his congestos libros decretorum.*
  - PRAETEREA *qui inscribuntur De officio Episcoporũ, presbyterorum, diaconorum: Necnon de ordinatione seu reformatione Ecclesiarum.*
  - POSTREMO, *in quibus ratio dispensandi sacramenta, & quidquid ad ritus cæremoniasque statas ac solennes pertinet, explicatur.*
- DENIQVE *tam nouos quàm veteres legat in sacrã scripturam editos cõmentarios. Nõ ꝙ hi postremo loco sint habendi, sed quòd ex p̃cedentium cognitione, facilior ad eos paretur aditus. Nã & hi aut sacras enarrant literas, aut explanãt locos communes, aut aliqua scribunt ad institutionẽ & ædificationem Ecclesiarum. Quo loco habẽdi sunt*
  - QVATVOR *Doctores Ecclesiæ Latinæ,*
    - *Hieronymus,*
    - *Augustinus,*
    - *Ambrosius,*
    - *Gregorius Magnus.*
  - ALII *sacrarum literarũ interpretes, &*
    - *Græci*
      - *Basilius Magnus,*
      - *Origenes,*
      - *Chrysostomus,*
      - *Gregorius Nazanzenus,*
      - *Cyrillus.*
    - *Latini ex*
      - *Vetusticribus*
        - *Cyprianus,*
        - *Hilarius,*
        - *Beda presbyter,*
        - *Bernardus.*
      - *Neotericis*
        - *Rupertus Tuitieñ,*
        - *Dionysius Riccelius,*
        - *Thomas Caietanus,*
        - *Ioannes Eccius.*

QVIBVS REBVS FACILIME RETINERI ET publicum ad vsum accommodari possint ea, quæ ex sacra quisque perceperit lectione. TAB. 81.

VERVM SAcræ scripturæ vsum tũ rectè vnusquisq; assequetur, si

- PRIMVM *locos ex sacra scriptura colligat communes, qui tanquàm elementa & communia quædam sunt Principia Theologiæ: quibus diligenter asscribat, quidquid vsquàm vel legerit, vel audiuerit memoria dignum, vt cùm vsus poscat, ex ijs velutì promptuario quodam vberrimo iterùm possit repetere. Sunt autem loci huiusmodi: Sacra scriptura, Deus, Trinitas, creatura, Angelus bonus, angelus malus, Homo, Ecclesia, lapsus hominis, Peccatum originale, Arbitrium, voluntas hominis, Lex, Peccatum, Mors, Damnatio æterna, Euangelium, Christi incarnatio, Passio, Mors, Resurrectio, Pœnitentia, Fides, Iustificatio, Charitas, Bona opera, Spes, Sacramẽta, Sacrifitia, Circuncisio, Agnus Paschalis, Baptismus, Eucharistia, Cæremoniæ, Traditiones diuinæ, Leges Ecclesiasticæ, Functiones Ecclesiasticæ, Magistratus, Resurrectio vniuersalis, Iudicium extremum, vita æterna: & alij eius generis loci complures, sinè quibus ægrè quis ad altiora progredi, immò sine quorum aliquãta cognitione, nihil vnquàm certi de quæstionibus in Theologia propositis constituere poterit.*
- DEINDE *vtilissima illa amplectatur scholasticæ disciplinæ exercitia siue progymnasmata: Quorũ alia*
  - PVBLICA, *vt sunt*
    - *Disputationes,*
    - *Declamationes.*
  - PRIVATA, *in qbus se etiã intrà parietes qs poteſt exercere: inter q̃ præcipua ferè hæc sunt:*
    - *Epistolæ,*
    - *Tractatio thematum per causas & quæstiones,*
      - *An sit,*
      - *Quid sit,*
      - *Qualis sit.*
    - *Inuestigatio artificij*
      - *Dialectici*
      - *Rhetorici*
      - *In bonis authoribus.*
    - *Paraphrasis, Epitome, Dialogus, Commentatio, & Sermo extemporalis.* — *De quibus omnibus vide librum tertium de rectè formando Theologiæ studio, restitutum per D. Laurentium à Villauincentio.*

DE DV-

DE DVPLICI STVDIORVM SACRAE lectionis fine. TAB. 82.

DVO SVNT SACRORUM *studiorum fines, omnibus his, qui Theologiæ nauant operam, propositi:*

VNVS, *vt ipsi vera pietate proficiant, & meliores quotidiè euadant & sanctiores, ac ità veram immortalemque beatitudinem, apud immortalem tandèm adipiscantur Deum. De quo diuus Paulus 2. Timoth. 3. Pastores ecclesiæ sub Timothei persona his monet verbis: Permane in ijs quæ didicisti, & credita sunt tibi, sciens à quo didiceris, & quòd ab infantia sacras literas nosti, quæ te possunt instruere ad salutem per fidem quæ est in Christo Iesu.*

ALTER, *docere alios, salubria dare cõsilia, atque ex verbo Dei viam monstrare, qua hi quoquè ad salutem perueniant. Nam qui docti fuerint, fulgebunt quasi splendor firmamenti: & qui ad iustitiam erudiunt multos, quasi stellæ in perpetuas æternitates. Daniel 12. cap.*

VTRVNQVE *simul idem quoquè Paulus in priori ad Timotheum epistola, vnica complexus est sententia: Attende lectioni, inquit, exhortationi, doctrinæ. Noli negligere gratiam quæ in te est, quæ data est tibi per prophetiam cum impositione manuum presbyterij. Hæc meditare, in his esto, vt profectus tuus manifestus sit omnibus. Attende enim tibi & doctrinæ, insta in illis. Hoc enim faciens, & teipsum saluum facies, & eos qui te audiunt. 1. Timoth. 4.*

DE EODEM EX AVGVSTINO.

TAB. 83.

FINIS SAcræ *scripturæ cõsistit in*
- FIDE,
- SPE, &
- CHARITATE.

QVIBVS *omnis militat &*
- *Scientia,*
- *Et Prophetia.*

Augustinus libro primo de doctrina Christiana, capite trigesimoseptimo.

ET PAVLO POST.

QVAPROPTER, *inquit, cùm quisque cognouerit, finem præcepti esse charitatem de corde puro & conscientia bona & fide non ficta, omnem intellectum diuinarum scripturarum ad ista tria relaturus, ad tractationem illorum librorum securus accedat. d. lib. 1. cap. 40.*

QVID CVIQVE CONFERAT SACRORVM librorum lectio. TAB. 84.

SCRIPTVRAM *sanctam omnibus esse accommodatam, nec quæri posse ad salutẽ quidquam, quod non totum nũc in scripturis sit adimpletum, pulcherrime declarat Chrysostomus super Matth. ca. 22. Homilia 41. operis imperfecti, per insignia aliquot Exempla*

VIRTVTVM. *nam*

- QVI *ignarus est, inquit, inueniet ibi quod discat.*
- QVI *contumax est & peccator, inueniet ibi futuri Iudicij flagella quæ timeat.*
- QVI *laborat, inueniet ibi glorias & promissiones vitæ perpetuæ, quibus amplius excitetur ad opus.*
- QVI *pusillanimis est & infirmus, inueniet ibi mediocres iustitiæ cibos: qui & si pinguem animam non faciunt, tamen mori non permittunt.*
- QVI *magnanimus est & fidelis, inueniet ibi spirituales escas continentioris vitæ, quæ perducant eum propè ad angelorum naturam.*
- QVI *percussus est à diabolo, & vulneratus est in peccatis, inueniet ibi medicinales cibos, qui eum per pœnitentiã reuocent ad salutem.*

VITIORVM.

- VT *quid enim ibi scriptum est, quòd Achan propter furtum laminæ aureæ sit lapidatus, nisi vt habeant fures quod timeant?*
- VT *quid ibi filij Israel, qui fornicati sunt cum filiabus Moabitarum, percussi refugerunt in Beelphegor, nisi vt habeant fornicatores quod perhorrescant?*
- VT *quid concupitores carnis, castigati sunt in deserto, nisi vt nemo delicias concupiscat?*

POENITENTIÆ:

- VT *quid enim Dauidem arguit Nathan & suscepit, nisi vt adulteri & homicidæ pœnitentiæ remedium non desperent?*
- RAAB *meretrix sanctificata est, vt meretricibus spes daretur.*

QVAE

QVAE VERA SACRAE SCRIPTVRAE laus sit atque commendatio. TAB. 85.

VERA SACRAE *scripturæ LAVS æstimatur ex*
- DIGNITATE,
- AVTHORITATE,
- VTILITATE,
- DIVINA, *quæ sub ea latet, eloquentia.*

DE SACRAE SCRIPTVRAE DIGNITATE,

EX IOSVE.

Non recedat volumen legis huius ab ore tuo: sed meditaberis in eo diebus ac noctibus, vt custodias & facias omnia, quæ scripta sunt in eo. Tunc diriges viam tuam, & intelliges eam. Non declines à verbis legis huius ad dexteram vel ad sinistram, vt intelligas cuncta quæ agis. Iosuæ 1.

EX DEVTERONOMIO.

Interroga de diebus antiquis, qui fuerũt ante te, ex die quo creauit Deus hominem super terram, à summo cęlo vsque ad summum eius, si facta est aliquandò huiuscemodi res, aut vnquàm cognitum est, vt audiret populus vocem Domini loquentis de medio ignis, sicut tu audîsti & vidisti. Deut. 4.

EX PROVERBIIS.

Ivsti sunt omnes sermones mei, non est in eis prauum quid, neque peruersum: recti sunt intelligentibus, & æqui inuenientibus scientiam. Prouerb. 8.

EX PSALMIS.

Eloqvia Domini eloquia casta, argentum igne examinatum, probatum terræ, purgatum septuplùm. Psalm. 11.

Lex Domini immaculata, conuertens animas: testimonium Domini fidele, sapientiam præstans paruulis.

Ivstitiae Domini rectæ, lætificantes corda: præceptum Domini lucidum, illuminans oculos.

Timor Domini sanctus, permanens in seculum seculi: iudicia Domini vera, iustificata in semetipsa.

Desiderabilia super aurum & lapidem preciosum multùm, & dulciora super mel & fauum. Psal. 18.

Beati qui scrutantur testimonia eius, in toto corde exquirunt eum.

Mirabilia testimonia tua Domine: ideò scrutata est ea anima mea.

Aeqvitas testimonia tua in æternum: & omnes viæ tuæ veritas.

Principium verborũ tuorũ veritas: in æternũ omnia iudicia iustitię tuę. Psal. 118.

EX EPISTOLA PETRI.

Et habemus firmiorem Propheticum sermonem, cui benè facitis, attendentes, quasi lucernæ lucenti in loco caliginoso, donèc dies illucescat, & lucifer oriatur in cordibus vestris: hoc primùm intelligentes, quòd omnis prophetia scripturę, propria interpretatione non fit. Non enim voluntate humana allata est aliquãdò Prophetia: sed spiritu sancto inspirati, locuti sunt sancti Dei homines. 2. Pet. 1.

EX HIERONYMO.

Oro te frater charissime, inter hæc viuere, ista meditari, nihil aliud nôsse, nihilq; aliud quærere, nónne tibi videtur iam hîc in terris regni cælestis habitaculum? Hieronymus ad Paulinum.

EX AVGVSTINO.

Imperatoris Sacram nemo sine periculo sui sanguinis contemnit, sed omnes suscipiunt cum tremore & veneratione,& adorant vilissimam chartulam atramento scriptam,& velut diuinos adorant apices. Scripturæ diuinæ legũtur, verba Dei tonant,ipse Dominus admonendo præsens præsentibus loquitur,& non auditur: aut fastidiosè homines audiunt,aut(quod peius est)sedentes fabulis vacant. Imperator longè positus,de chartula loquitur,& tremitur,& quasi pręsens in illa charta adoratur. Testamentum Dominicum recitatur ab aliquibus hominibus,& contemnitur. Ipsum Prophetæ clamant,Apostoli prædicant,Euangelia loquuntur,per seipsum hominibus confabulatur,& non auditur. Augustinus in tractatu de arbore scientiæ boni & mali.

COMMENDATIO SACRAE SCRIPTVRAE ab Authoritate.

EX DEVTERONOMIO.

Leges verba legis huius coram omni Israel,audientibus eis, & in omni populo congregato,tam viris quàm mulieribus,paruulis & aduenis qui sunt intrà portas tuas,vt audientes discant,& timeant Dominum Deum vestrũ,& custodiant, impleantque omnes sermones legis huius. Deut.31.

EX PROVERBIIS.

Omnis sermo Dei ignitus,clypeus est omnibus sperantibus in se. Prouer.30.

EX PSALMIS.

Omnia mandata tua veritas.
In æternum Domine verbum tuum permanet in cælo.
Ignitum eloquium tuum vehementer,& seruus tuus dilexit illud. Psal.118.

EX EVANGELIO MATTHAEI.

Et quicunque nõ receperit vos,neque audierit sermones vestros: exeuntes foràs de domo vel ciuitate,excutite puluerem de pedibus vestris. Amen dico vobis,tolerabilius erit terræ Sodomorum & Gomorrhæorum in die iudicij, quàm illi ciuitati. Matth.10.

EX AVGVSTINO.

Cedamus & consentiamus authoritati sanctæ scripturę,quæ nescit falli,nec fallere. Lib.1. De peccatorum meritis,cap.22. Et lib.2. super Genes. ad literam,cap. 5. Maior est huius scripturæ authoritas,inquit, quàm omnis humani ingenij capacitas.

EX EODEM.

Adest Domini gratia & misericordia, & non sinit peruertere scripturã suam. Quia circunsepsit veritate sua omnes sententias suas,& librauit, vt quisquis indè aliquid præscindere voluerit, aut inducere malè legendo, vel interpretando, ille qui cor habet,quod præcisum est,iungat scripturæ,& legat superiora vel inferiora,& inueniet sensum,quem ille volebat malè interpretari. August. de verbis Domini,serm.49.

EX EODEM.

O Domine,ista tua scriptura vera est, quoniam tu verax & veritas edidisti eam. Et iterum: O homo,quod scriptura mea dicit,ego dico. Et tamen illa temporaliter dicit: verbo autem meo æterno tempus non accidit,quia æquali mecũ æternitate consistit. Libro confessionum 13.cap.29.

EX EODEM.

Cum essemus infirmi ad inueniendam liquida ratione veritatem, & ob hoc nobis opus esset authoritate sanctarum literarum,iam credere cœperã, nullo modo te

do te fuisse tributurum tam excellentem illi scripturæ per omnes iam terras authoritatem, nisi & per ipsam tibi credi, & per ipsam te quæri voluisses. Confessionum lib.6.cap.5.

LAVS SACRAE SCRIPTVRAE AB VTILITATE.

EX DEVTERONOMIO.

ET NVNC Israel audi præcepta & iudicia, quæ ego doceo te, vt faciens eas, viuas, & ingrediens possideas terram, quam Dominus Deus Patrum vestrorum daturus est vobis. Deut.4.

EX EODEM.

SCITO ergò hodiè, & cogitato in corde tuo, quòd Dominus ipse est Deus in cælo sursùm, & in terra deorsùm, & nō sit alius. Custodi pręcepta eius atque mandata, quæ ego pręcipio tibi, vt benè sit tibi & filijs tuis post te, & permaneas multo tempore super terram, quam Dominus Deus tuus daturus est tibi. Ibidèm.

EX EODEM.

SI AVTEM audiëris vocem Domini Dei tui, vt facias atque custodias omnia mādata eius, quę ego tibi pręcipio hodiè, faciet te Dominus Deus tuus excelsiorem cunctis gentibus, quę versantur in terra. Venientq; super te vniuersę benedictiones istę, & appręhēdent te, si tamen pręcepta eius audiëris. Deut.28. Catalogum autem istarum benedictionum integrum & prolixum vide eodem cap. iuncto cap.30. & in Leuit. cap.26.

CONTRA verò si audire noluëris vocem Domini Dei tui, vt custodias & facias omnia mandata eius, & cæremonias, quas ego præcipio tibi hodiè, venient super te omnes maledictiones istæ, & appręhendent te. Quæ maledictiones & graues & acerbæ plurimęque, in prędictis sacræ scripturę numerantur locis, Leuitici nimirùm 26. Deut.28. & 30.

EX PSALMIS.

BONVM mihi lex oris tui, super millia auri & argenti.
Lucerna pedibus meis verbum tuum, & lumen semitis meis.
Declaratio sermonum tuorum illuminat, & intellectum dat paruulis.
Pax multa diligentibus legem tuam, & non est illis scandalum. Psal.118.

EX PAVLO AD Rom.15.

QVAECVNQVE scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt, vt per patientiam & consolationem scripturarum, spem habeamus &c.

EX EODEM, 2. Timoth.3.

OMNIS scriptura diuinitùs inspirata, vtilis est ad docendum, ad arguendū, ad corripiendum, ad erudiendum in iustitia, vt perfectus sit homo Dei, ad omne opus bonum instructus.

EX HIERONYMO.

AMA scientiā scripturarū, & carnis vitia non amabis. Ad Rusticū Monach. Et sup illud Psal.147. Et adipe frumenti satiat te: Pinguissimus, inquit, sermo diuinus est,

omnes in se habens delicias: quidquid volueris, ex sermone diuino nascitur: sicut tradunt Iudęi, Quoniam manna quandò comedebant, secundùm voluntatem vniuscuiusque sic sapiebat in ore.

EX EODEM.

SI quidquam est, quod in hac vita sapientē virum teneat, & inter pressuras & turbines mundi ęquo animo manere persuadeat: id esse vel primum reor, meditationem & scientiam scripturarum. Cùm enim à ceteris animantibus hoc vel maximè differamus, quòd rationale animal sumus, & loqui possumus: ratio autem omnis & sermo, diuinis libris contineatur, per quos & Deum discimus, & quarè creati simus, non ignoramus: miror quosdam extitisse, qui aut ipsi se inertię & somno dantes, nolint quę pręclara sunt, discere: aut ceteros qui id studij habent, repręhendendos putent. Quibus cùm possim districtiùs respondere, & breuiter eos vel offensos dimittere, vel placatos, multo esse melius scripturas legere, quā augendis & cumulādis opibus inhiare: Illud dicam, quod vel apud iniquissimum iudicem obtineam, placere mihi ocium meum, & solitudinem omni celebritate iucundiorem videri. Hieron. in Pręfatione epistolę Pauli ad Ephesios.

DE ELOQVENTIA QVAE SACRIS inest literis, ex Augustino.

HIC aliquis forsitan quærit, vtrùm authores nostri, quorum scripta diuinitùs inspirata, Canonem nobis saluberrima authoritate fecerunt, sapientes tātummodò, an eloquentes etiam nuncupandi sunt. Quæ quidem quęstio apud meipsum, & apud eos qui mecum, quod dico, sentiunt, facilimè soluitur.

NAM vbì eos intelligo, non solùm eis nihil sapientius, verùm etiā nihil eloquētius mihi videri potest. Et audeo dicere, omnes qui rectè intelligunt quod illi loquuntur, simul intelligere non eos aliter loqui debuisse. Sicut est enim quædam eloquentia, quę magìs ętatem iuuenilem decet, est quę senilem, nec iam dicenda est eloquentia, si personę non congruat eloquentis: itá est quędā quæ viros summa authoritate dignissimos planeq; diuinos decet. Hac illi locuti sunt, nec ipsos decet alia, nec alios ipsa: ipsis enim congruit, alijs autem quanto videtur humilior, tanto altiùs non ventositate, sed soliditate transcendit.

VBI verò non eos intelligo, minùs quidem mihi apparet eorum eloquētia: sed eam tamen non dubito esse talem, qualis est vbì intelligo. Ipsa quoquè obscuritas diuinorum salubriumq; dictorum, tali eloquentię miscenda fuerat, in qua ꝓficere noster intellectus non solùm inuentione, verùm etiam exercitatione deberet. Augustinus De Doctrina Christiana lib. 4. cap. 6.

ELOQVENTIAM DIVINARVM LITERARVM, cum sapientia esse coniunctam, ex eodem.

SAPIENTER autem dicit homo tanto magis vel minùs, quanto in scripturis sanctis magìs minúsve profecit. Non dico in eis multùm legendis, memorięq; mandandis, sed benè intelligendis, & diligenter earum sensibus indagādis: sunt enim qui eas legunt, & negligunt: legunt, vt teneant: negligunt, nè intelligant. Quibus longè sine dubio pręferendi sunt, qui verba earum minùs tenent, & cor earum sui cordis oculis vident. Sed vtrisque ille melior, qui & cùm volet, eas dicit: & sicut oportet, intelligit.

HVIC ergò, qui sapienter debet dicere, etiam quod non potest eloquēter, verba scripturarum tenere maximè necessarium est. Quanto enim se pauperiorem cernit in suis, tāto eum oportet in istis esse ditiorem: Vt quod dixerit suis verbis, probet ex illis: & qui proprijs verbis minor erat, magnorum testimonio quodāmodò crescat. Probando enim delectat, qui minùs potest delectare dicendo.

PORRO qui non solùm sapienter, verùm etiā eloquēter vult dicere, quoniā ꝑfectò plùs ꝓderit, si vtrūq; potuerit, ad legēdos vel audiēdos, & exercitatiōe imitandos eloquētes eum mitto libētiùs, q̄ Magistris artis Rhetoricę vacare ꝑcipio,

si tamen

ſi tamen ij qui leguntur & audiuntur, non ſolùm eloquenter, ſed etiam ſapienter dixiſſe, vel dicere, veraci prędicatione laudantur. Qui enim eloquenter dicunt, ſuauiter: quia ſapienter, ſalubriter audiuntur.

PROPTER quod non ait ſcriptura, multitudo eloquentium: ſed, multitudo ſapientium, ſanitas eſt orbis terrarum. Sicut autem ſępè ſumenda ſunt & amara ſalubria, ità ſemper vitanda eſt pernicioſa dulcedo. Sed ſalubri ſuauitate, vel ſuaui ſalubritate quid melius? Quãto enim magìs illic appetitur ſuauitas, tanto faciliùs ſalubritas prodeſt.

SVNT ergò Eccleſiaſtici viri, qui diuina eloquia non ſolùm ſapienter, ſed eloquenter etiam tractauerunt. Quibus legendis magìs non ſufficit tempus, quàm deeſſe ipſi ſtudentibus & vacantibus poſſunt. d. lib. 4. De doctrina Chriſt. cap. 5.

PIAE ALIQVOT AD SALVBERRIMA SAcrarum literarum capeſſenda ſtudia, & exhortatiunculę, ex eiſdem fontibus petitę.

EX DEVTERONOMII CAP. IIII.

CVSTODI igitur temetipſum & animam tuam ſolicitè, nè obliuiſcaris verborum quæ viderunt oculi tui, & nè excidant de corde tuo cunctis diębus vitæ tuę. Docebis ea filios ac nepotes tuos.

EX CAPITE VI.

ERVNTQVE verba hęc, quę ego pcipio tibi hodiè, in corde tuo: & narrabis ea filijs tuis, & meditaberis ſedens in domo tua, & ambulãs in itinere, dormiẽs atq; conſurgens. Et ligabis ea quaſi ſignum in manu tua, eruntq; & mouebuntur inter oculos tuos, ſcribesque ea in limine & oſtijs domûs tuę &c.

EX CAPITE XI.

PONITE hęc verba mea in cordibus & in animis veſtris, & ſuſpẽdite ea pro ſigno in manibus, & inter oculos veſtros collocate. Docete filios veſtros, vt illa meditentur, quandò ſéderis in domo tua, & ambulaueris in via, & accubueris atq; ſurrexeris. Scribes ea ſuper poſtes & ianuas domûs tuæ, vt multiplicentur dies tui, & filiorum tuorum in terra, quam iurauit Dominus Patribus tuis, vt daret eis, quãdiù cælum imminet terræ.

EX CAPITE XVII.

POSTQVAM autem ſederit Rex in ſolio regni ſui, deſcribet ſibi Deuteronomiũ legis huius in volumine, accipiens exemplar à ſacerdotibus Leuiticæ tribûs, & habebit ſecum, legetq; illud omnibus diebus vitę ſuę, vt diſcat timere Dominum Deum ſuũ, & cuſtodire verba & cęremonias eius, quę in lege pręcepta ſunt. Nec eleuetur cor eius in ſuperbiam ſuper fratres ſuos, neque declinet in partẽ dexteram vel ſiniſtram, vt longo tempore regnet ipſe & filius eius ſuper Iſrael.

EX EVANGELIO IOANNIS.

SCRVTAMINI ſcripturas, quia vos putatis in ipſis vitam ęternam habere: Et illæ ſunt quæ teſtimonium perhibent de me: & non vultis venire ad me, vt vitam habeatis. Ioan. 5.

EX D. PAVLO.

TESTIFICOR corã Deo & Ieſu Chriſto, qui iudicaturus eſt viuos & mortuos, & per aduentum ipſius, & regnum eius: Prędica verbum: inſta opportunè, importunè: argue, obſecra, increpa in omni patientia & doctrina. Erit enim tẽpus cùm ſanam doctrinam non ſuſtinebunt, ſed ad ſua deſideria coaceruabunt ſibi Magiſtros prurientes auribus: & à veritate quidem auditum auertent, ad fabulas autẽ conuertentur. Tu verò vigila, in omnibus labora, opus fac Euangeliſtæ, miniſterium tuum imple, ſobrius eſto. 2. Timo. 4.

EX AVGVSTINO.

HORTOR, vt valeo, vt literarũ verè certeq; ſanctarũ ſtudio te curã nõ pigeat impẽdere. Syncera enim & ſolida res eſt, nec fucatis eloqjs ambit ad animũ, nec vllo

linguæ

linguæ tectorio inane aliquid ac pendulum crepitat. Multùm mouet non verborum, sed rerum auidum, & multùm terret, factura securũ: pręcipuè Apostolorũ linguas hortor vt legas: ex his enim ad cognoscẽdos prophetas excitaberis, quorum testimonijs vtuntur Apostoli. Augustinus ad Volusian. epist. 1.

EX EODEM.

ROGO vos, discite sacrã scripturam, sæpè legite, quia omni melle dulcior est, fortior vino, lenior oleo, sublimior auro, argento purior. Pręcipuè in Deum prouocat, & Deum diligere inuitat, corda illuminat, linguã purificat, conscientiã probat, animam sanctificat, fidem roborat, diabolum reijcit, peccata spernit, animas frigidas calefacit, lumen scientiæ ostendit, tenebras ignorantiæ expellit, tristitiã seculi extinguit, lætitiam Spiritus sancti accendit, sitienti potum tribuit, de insipientibus sapientes facit, primos de nouissimis ponit, magnos de minimis, nobiles de ignobilibus efficit, naturam frenat, prohibet leuitatem, temperat dolorẽ, confert spem, coronat senem, docet iuuenem, mitigat dedignantes, reuocat errantes, instruit ignorantes, sanat ęgros, roborat infirmos, brutos facit sensatos, somnolentos excitat, ociosos increpat, laborantes lætificat, pigros incitat, credentibus gratia dat, Reges humiliat, humiles exaltat, honores multiplicat. Quãobrem qui hanc diligit, & diligenter legem implet, in regno cælorum maximus vocabitur, & in pręsenti Ecclesia pręmia & munera obtinebit. Augustinus De laudibus Sacrę scripturę, Serm. 38. ad Fratres in Eremo.

EX COMMENTARIIS CHRYSOSTOMI IN primum cap. Genesis.

MERITO thesauro cuipiam confertur diuinarum scripturarum lectio. Nam sicut ex illo, quisquis vel paruum frustum capere valet, multas sibi parat diuitias, ità & in sacra scriptura, etiam in breui dictione variam sentẽtiarum vim, & indicibiles diuitias inuenire licet. Et non solùm thesauro similia sunt Diuina eloqa, sed fonti quoquè largis perennibusque scaturienti fluentis.

ET PAVLO POST:

MAGNA enim est huius Thesauri abundantia, & larga huius fontis vbertas. Vndè etiam qui ante nos fuerunt, pro viribus aquas hausère, & similiter qui post nos futuri sunt, idem attentabunt, neq; sic totum euacuare poterunt, sed magìs interim augescunt flumina, & increscunt. Hęc enim spiritualium fluminũ natura est, vt hoc magìs scaturiant, & accrescat spiritualis gratia, quo quis magìs indè haurire studet. Propter hoc & Christus dicebat: (Ioan. 7.) Si quis sitit, veniat ad me, & bibat. Qui credit in me, sicut dicit scriptura, flumina de ventre eius fluent aquæ viuentis.

Ioan. 7.

HIERON. AD DEMETRIADEM.

FINEM iungo principio, nec semèl monuisse contentus sum: Ama scripturas sanctas, & amabit te sapientia: dilige eam, & seruabit te: honora illam, & amplexabitur te: Hęc monilia in pectore, & in auribus tuis hæreant: Nihil aliud nouerit lingua, nisì Christum: Nihil possit honorare, nisì quod sanctum est.

LIBRI PRIMI FINIS.

PARTITIONVM THEOLOGICARVM LIBER SECVNDVS,

CONTINENS

OECONOMIAM VETERIS TESTAMENTI, LEGIS

SCILICET ANTIQVAE, ET EIVSDEM PARTIVM.

D. PAVLVS AD ROMANOS III. ET AD GALATAS III.

SCIMVS AVTEM, QVONIAM QVAECVNQVE Lex loquitur, ijs qui in lege ſunt, loquitur, vt omne os obſtruatur, & ſubditus fiat omnis mundus Deo, quia ex operibus legis non iuſtificabitur omnis caro coram illo. Per legem enim cognitio peccati. Atque hinc ſcriptura concluſit omnia ſub peccato, vt promiſſio ex fide IESV Chriſti daretur credentibus. Priùs autem quàm veniret fides, ſub lege cuſtodiebamur, concluſi in eam fidem, quæ reuelanda erat. Itaque Lex Pædagogus noſter fuit in Chriſto, vt ex fide iuſtificemur.

QVO ORDI-

QVO ORDINE ATQVE methodo singula huius Doctrinæ capita sint pertractanda. TABVLA 1.

METHODI VIS *ferè omnis ex ordine potissimùm perspicitur. Ordinis autem ratio, quātùm ad institutā attinet Oeconomiā, consistit præcipuè in*

- PERPETVA *& continua librorum vtriusque testamenti serie.*
- PROPRIA *libri atq; adeò loci cuiusque significatione.*
- DILIGENTI *cùm Authoris, tū loci atq; temporis inuestigatione.*
- COMMODA *& idonea argumenti narratione.*
- ARTIFICIOSA *generū in suas partes distributione.*
- DILVCIDA *partium subdiuisione.*
- BREVI *rerum præcipuarum epilogo seu epitome.*

Quæ ratio diligenter obseruāda est, tam in

- *Toto Bibliæ corpore, quàm in*
- *Singulis sacræ scripturæ voluminibus.*

ARGVMENTI LIBRI HVIVS AD PRAECEDENTEM Continuatio.

PRAEFATIS hactenùs, quanta fieri potuit breuitate, ijs velutì Principijs, quæ in genere, cùm ad diligentem omnium sacræ scripturæ & causarum & partium inuestigationem, tum ad necessariam doctrinę Christianæ pręcognitionem pertinere videbantur: proximum porrò est, vt quod à principio nos facturos recepimus, ipsum nunc adgrediamur opus, Oeconomiā scilicet Bibliæ, ac tandèm vberiorem singularum partium suscipiamus enucleationem:Ità tamen, vt non tam scripturam hìc totam explicare voluisse, quàm totius scripturæ rectè explicandæ perdiscendæque rationem quandam atque methodum tradere videamur.

DE SIGNIFICATIONIBVS BIBLIAE. TABVLA 2.

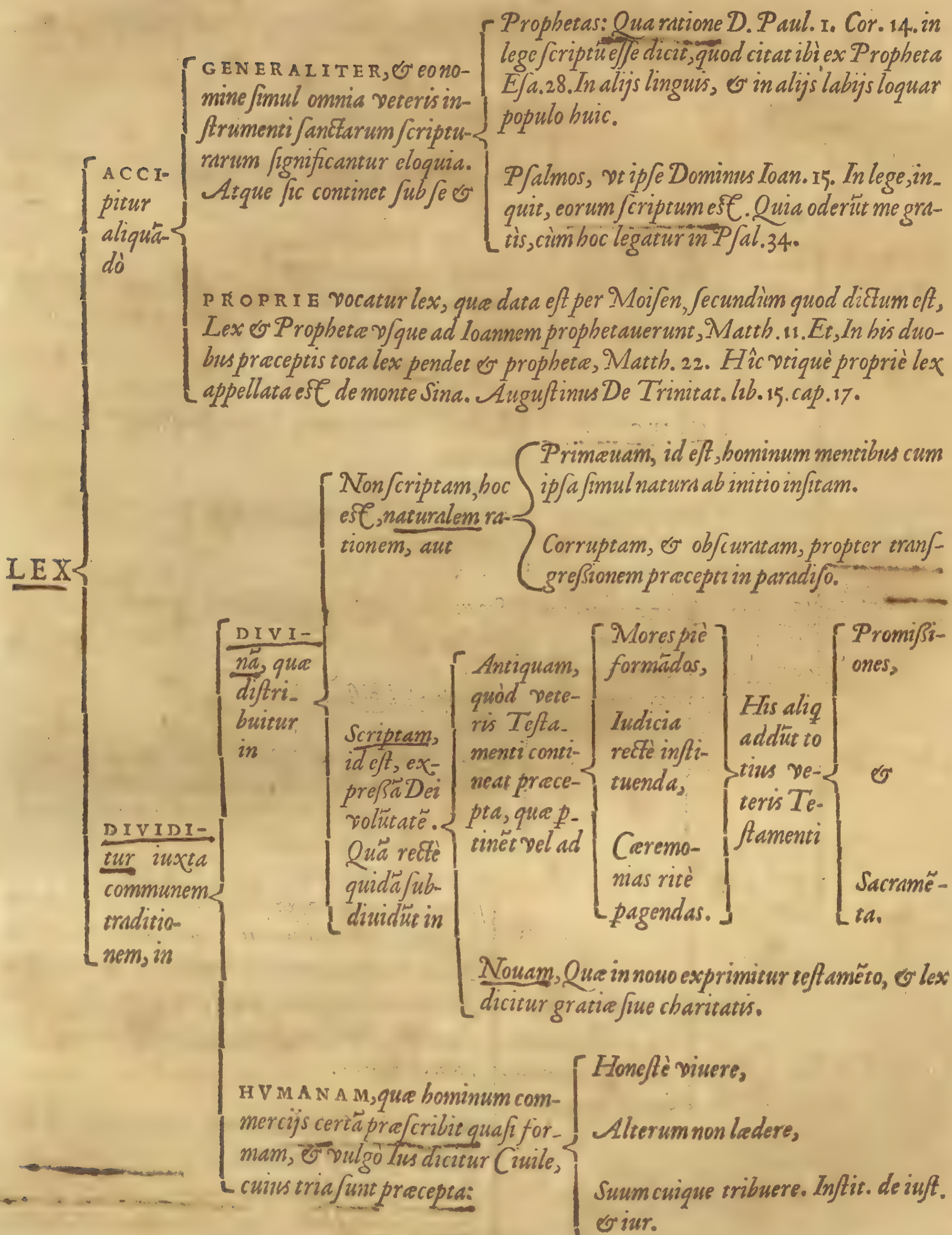
SACRAM SCRIPTVRAM *totam, atque adeò libros, qui in canonem recepti sunt, omnes, vno nomine appellari Biblia, iam suprà ostensum fuit. Ipsa autem Biblia accipiuntur interdùm pro*

- LEGE: *Lex enim vniuersalis, D. Augustino teste, continet omnia quæ de vnaquaque re legitimè præcipiuntur, lib. 4. Quæstion. 33. sup. Numer. vndè D. Paulus, vt ait Chrysostomus Homil. 7. in Epist. ad Roma. totum vetus testamentum legem appellare consueuit, præsertim ad Galat. 4. Hæc enim sunt duo testamenta, inquit, vnum quidem in monte Sina.*
- TESTAMENTO, *Quo nomine non (vt apud Iurecousultos) illud tantùm continetur, quod non valet nisi testatoribus mortuis: sed olim omne pactum & placitum, testamentū vocabant. Nam Labań & Iacob testamētum fecerunt, quod vtique etiam inter viuos valeret, Genes. 31. Augustinus in Psal. 82.*

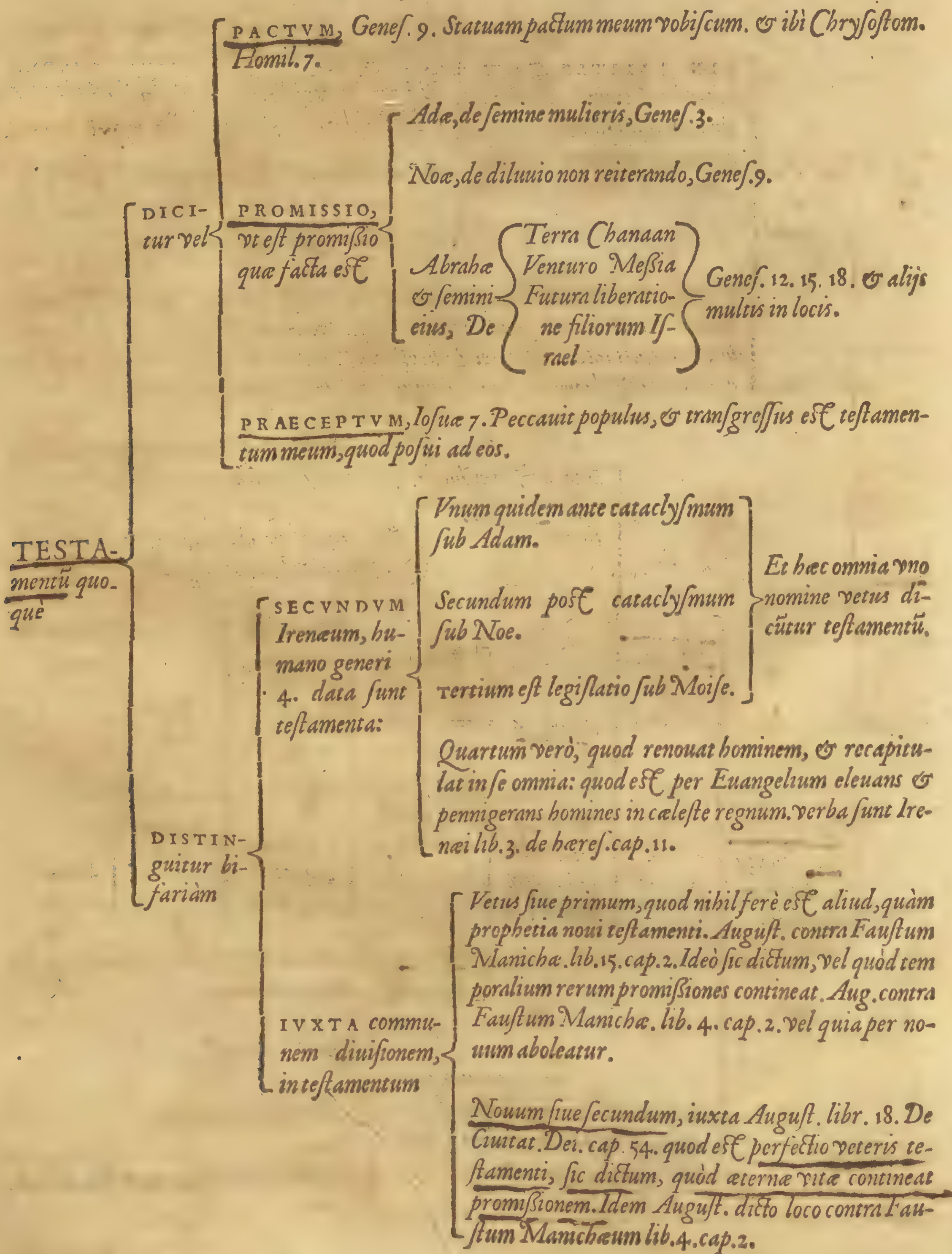
DE PAR-

DE PARTITIONE LEGIS.

TABVLA 3.

DE TESTAMENTO, ET EIVS PARTIBVS in genere. TABVLA 4.

TESTAmentũ quoque

- DICItur vel
  - PACTVM, *Genes. 9. Statuam pactum meum vobiscum. & ibi Chrysostom. Homil. 7.*
  - PROMISSIO, *vt est promißio quæ facta est*
    - *Adæ, de semine mulieris, Genes. 3.*
    - *Noæ, de diluuio non reiterando, Genes. 9.*
    - *Abrahæ & semini eius, De*
      - *Terra Chanaan*
      - *Venturo Meßia*
      - *Futura liberatione filiorum Israel*
      - *Genes. 12. 15. 18. & alijs multis in locis.*
  - PRAECEPTVM, *Iosuæ 7. Peccauit populus, & transgressus est testamentum meum, quod posui ad eos.*
- DISTINguitur bifariàm
  - SECVNDVM *Irenæum, humano generi 4. data sunt testamenta:*
    - *Vnum quidem ante cataclysmum sub Adam.*
    - *Secundum post cataclysmum sub Noe.*
    - *tertium est legislatio sub Moise.*
      - *Et hæc omnia vno nomine vetus dicũtur testamentũ.*
    - *Quartum verò, quod renouat hominem, & recapitulat in se omnia: quod est per Euangelium eleuans & pennigerans homines in cæleste regnum. verba sunt Irenæi lib. 3. de hæres. cap. 11.*
  - IVXTA *communem diuisionem, in testamentum*
    - *Vetus siue primum, quod nihil ferè est aliud, quàm prophetia noui testamenti. August. contra Faustum Manichæ. lib. 15. cap. 2. Ideò sic dictum, vel quòd temporalium rerum promißiones contineat. Aug. contra Faustum Manichæ. lib. 4. cap. 2. vel quia per nouum aboleatur.*
    - *Nouum siue secundum, iuxta August. libr. 18. De Ciuitat. Dei. cap. 54. quod est perfectio veteris testamenti, sic dictum, quòd æternæ vitæ contineat promißionem. Idem August. dicto loco contra Faustum Manichæum lib. 4. cap. 2.*

DE VETE-

DE VETERI TESTAMENTO IN SPECIE.

TABVLA 5.

PRAETER ea quæ de veteri hactenus dicta sunt testamento, adhuc non inutiliter quæri posse videntur tria:

1. QVID significet. Nam veteris testamenti nomine continentur
- PROPRIE, *Lex Dei, quæ data est per Moisen. Aug. lib. 18. De Ciuitat. Dei cap. 11. & Retractat. 1. cap. 22.*
- LARGE, *Lex Moisis & omne vetus instrumentum, quæ D. Hieronymus, scribens Algasiæ, elementa mundi, vocari dicit, quòd ijs quasi elemētis & religionis exordijs Deum discimus.*

2. QVAE *ex veteri testamento obseruanda sint vel relinquēda. Loqmur enim de his, quæ pertinēt vel ad*
- MORES *corrigendos, & illa mandata proculdubiò obseruanda sunt: De his enim dictum est, Mandatū Domini lucidum, illuminans oculos. Psal. 18.*
- CAEREMONIAS *legis, & ritus sacrificiorum. Et ea omninò sunt relinquenda. Hieron. lib. 2. aduersùs Pelagian.*

3. CVM *veteris Testamēti multa, pſertim cæremonialia, sint abrogata, cur libros nihilominùs antiquæ legis Ecclesia retineat oēs. Id quod tribus fit de causis:*
- PRIMVM, *non ad consequendas illas temporalium rerū promißiones, sed ad intelligendas in eis noui testamenti prænunciationes: veteris quippe testificatio, fidem nouo conciliat. August. contra Faustum Manichæ. lib. 4.*
- DEINDE, *nè Prophetiam extinguamus: Quia in illis contenta, in vmbra facta sunt futurorum. August. contra Faustum lib. 32. cap. 9.*
- POSTREMO, *Quia vetus testamentū, vt anteà quoquè dictum fuit, rectè intelligētibus prophetia est noui testamēti. suprà tab. 4. ex August. contra Faustū lib. 15. ca. 2.*

DE VETERIS TESTAMENTI AVTHOribus.

TABVLA 6.

VETERIS *testamenti libri sunt*

- SCRIPTI *primùm iussu omnipotentis Dei, & Spiritussancti instinctu editi, Per* MOISEN & PROPHETAS. *Vt de singulis pòst suo patebit loco.*
- AMISSI *in expugnatione Babylonica,*
- RESTITVTI *per Esdram scribā velocißimā.* — *Nicephorus lib. 4. ca. 15. Euseb. lib. 5. cap. 8. Athanasius in Synopsi de diuina scriptura.*
- ASSERVATI *& in summo precio habiti ab Hebræis, quorum beneficio ad Christianam peruenerunt Ecclesiam.*
- RECEPTI *in Canonem, Conciliorum aliquot præcellentium authoritate, atq; vnanimi totius Ecclesiæ consensu.*
- APPROBATI *in nouo testamento per Christum & Apostolos. Qui pro confirmatione doctrinæ Euangelicæ, ex eisdem veteris instrumenti libris integras sæpè produxerunt sententias.*

DE ARGVMENTO LIBRORVM VETERIS testamenti in genere. TABVLA 7.

aetates totius eccl. sunt 5.

IN LIBRIS *veteris Testamenti agitur de statu populi Dei, hoc est, Ecclesiae Catholicae per omnes eius partes & aetates. Habet enim Ecclesia aetates ferè quinque:*

- INFANTIAM, *hoc est, initium à primis illis Parentibus nostris, Adam & Eua, vsque ad tempora Noe.*
- PVERITIAM, *à Noe vsque ad tempora Abrahae, & sub Abrahamo vsque ad Moisen.*
- ADOLESCENTIAM, *à tempore Moisis, quo Ecclesia sub lege, veluti adolescens sub tutoribus & magistro degebat, vsque ad inductionem populi Israelitici in terram promissionis per*
  - IOSVE *& sequentes iudices,*
  - REGES,
  - PROPHETAS.
- IVVENTVTEM, *ab inductione praefata vsque ad Saluatoris nostri Domini Iesu Christi aduentum. Quo tempore licèt à cura Paedagogi nondùm exempta esset Ecclesia, accepit tamen à prophetis, qui tum extiterant, clarissimas de Christo eiusque regno & vniuersis adeò fidei nostrae mysterijs reuelationes.*
- PERFECTAM *aetatem. Vbi enim venit plenitudo temporis, de qua Paulus ad Galatas in 4. agit capite, misit Deus filium suum vnigenitum natum ex muliere, natum sub lege, vt eos qui sub lege erant, redimeret. Qui tandèm Ecclesiam sibi congregauit talem, qualis in veteri testamento praefigurata & adumbrata erat in*
  - SYNAGOGA,
  - TABERNACVLO,
  - SACERDOTIO.

DE VE-

DE VETERIS TESTAMENTI PARTIBVS.

TABVLA 8.

TRACTAtio veteris Testamenti omnis in sex diuiditur Partes: in quib9 illa, de qua in præcedenti tabula dictum est, Ecclesia instruitur

- LEGIBVS, vt in quinque libris Moisis,
  - GENESI,
  - EXODO,
  - LEVITICO,
  - NVMERIS,
  - DEVTERONOMIO.
- EXEMPLIS virtutum & vitiorum desumptis ex historijs seu lib.
  - IOSVE,
  - IVDICVM,
  - RVTH,
  - REGVM quatuor,
  - PARALIPOMENON 2.
  - ESDRAE duobus,
  - TOBIAE,
  - IVDITH,
  - ESTHER,
  - IOB.
- FORMA laudandi Deum, in quem finem Dauid suos edidit Psalmos.
- PRAECEPTIS diuinæ Philosophiæ, hoc est, recta in Ecclesia Dei versandi scientia, in quinque videlicet libris Sapientiæ: Quales sunt
  - Prouerbia Salomonis,
  - Ecclesiastes,
  - Cantica Canticorum,
  - Liber Sapientiæ,
  - Ecclesiasticus.
- RERVM futurarum Reuelationibus diuinis, quibus populus Dei peccator ad pœnitentiam inuitatur modò
  - COMminatione pœnarum,
  - PROmißione Beneficiorum.
  - De quibus promiscuè agitur in libris Prophetarum
    - Maiorum
      - Esaiæ,
      - Hieremiæ cum Baruch,
      - Ezechielis,
      - Danielis.
    - Minorum
      - Osee,
      - Iohelis,
      - Amos,
      - Abdiæ,
      - Ionæ,
      - Michææ,
      - Nahum,
      - Abacuk,
      - Sophoniæ,
      - Aggæi,
      - Zachariæ,
      - Malachiæ.
- PRAEPARATIONE ad crucem, & ratione consolandi afflictos. Quod fit in 2. libris Machabæorum.

PARS VETERIS TESTAMENTI PRIMA.

DE LEGIBVS DIVINIS.

TABVLA 9.

Ioan. 4.

LEGES DIuerso tempore hominibus datæ,

- PRIMA, *in Paradiso ante peccatum, prohibitione ligni.*
- SECVNDA, *post præuaricationem & expulsionem ex Paradiso, de humani generis multiplicatione.*
- TERTIA, *Noæ ante diluuium de fabricanda Arca.*
- QVARTA, *post diluuium de Diuisionibus gentium.*
- QVINTA, *Abrahæ de circuncisione & immolatione filij.*

Hæ leges significatur p V. viros, quos Christus Ioann. 4. sedens apud fontem dixit habuisse mulierem illam Samaritanam. Gloss. Ibid.

- SEXTA, *Moisi in monte Sinai. Hæc intelligitur per sextum illius Samaritanæ virum, qui tamen non verus erat maritus. Vndè Saluator noster mulierem illam, hoc est, Ecclesiam Catholicam, ab illo putatiuo marito, id est, à lege literæ, quæ nullam contulit salutem, ad verum mittit virum, quæ lex est spiritûs & gratiæ, in nouo Testamento comprahensa, à quo spiritualem virtutum concipiat prolem.*
- SEPTIMA, *est illa ipsa lex Spiritûs, & Euangelium gratiæ per Iesum Christum, quæ etiam lex fidei dicitur, & peccatum (quod per legem Moisis non aufertur, sed ostenditur tantùm, etiam abluit & tollit. Rom. 8. & ibi Gloss.*

HIC *de sexta tantùm lege, quæ (vel quia Moisi à Deo priùs reuelata, vel quia ab ipso Moise populo deindè Iudaico fuerit proposita) vno nomine lex appellari solet Mosaica.*

(DE LEGE

LEGIS MOSAICÆ appellatione rerum sacrarũ scriptores bifariàm vti consueuerunt:

- IN genere, pro toto legis volumine, quod quia in partes quinque est diuisum, communiter PENTATEVCHVM dicere solent.
- IN SPECIE, pro lege Decalogi, quæ (vt patet ex 19. Exodi capite) data fuit
  - A DEO per ministerium Angelorum.
  - MOISI, & per eũ filijs Israel, atque adeò omnibus hominibus sub ipsius Dei castris militantibus. Sed non nisi priùs
    - Sanctificatis
    - &
    - Mundatis.
  - IN monte Sinai.
  - NON statim post peccatum, vt experti homines arbitrij libertatem ad salutem non sufficere, eo minùs superbirent, & legis necessitatem eo procliuiùs agnoscerent. Gloss. ad Galatas 3. Sed post duo tandem millia annorum à principio mundi, die scilicet quinquagesima ab exitu Israel de Aegypto, quæ tertia fuit mensis Iunij, teste Augustino quæstione septuagesima in Exodũ.
  - CVM
    - Clangore buccinæ,
    - Tonitru & fulgure in nube densissima,
    - Strepitu vehementi.
    - Habentur hæc omnia dicto cap. 19. Exod.
  - NE aut
    - Proprijs viribus nimiùm attribuerent, d. gloss. ad Galat. 3.
    - Aliquid sibi defuisse quererentur. Augustinus Psal. 57.
  - VT qui reuocari à peccatis ratione non poterant, pœnarum minis atque terroribus coërcerentur. Augustinus capite tertio, De vtilitate credendi, ad Honoratum.

DE PENTATEVCHO, HOC EST, DE QVINQVE libris Moisis, & primùm de varijs eius typis. TABVLA II.

ETSI HISTORIA *Moisis per se vna sit & indiuidua, commodioris tamen vsûs gratia, per partes quasi distincta est in libros quinque: Qui significantur per Quinque*

- VECTES, *tabulas tabernaculi continentes, quibus Ecclesia ab omni præseruabatur impetu. Exod. cap. 26. & 40.*
- COLVMNAS *tabernaculi, Exod. 27.*
- VIROS, *qui Iudæis in auxilium de cælo apparuerunt, in equis, frenis aureis decoris, 2. Machab. 10.*
- PANES *illos, de quibus fragmentorum 12. collecti sunt cophini, Luc. 9.*
- PORTICVS *piscinæ, Ioannis 5.*

Luc. 9. Ioan. 5.

DE AVTHORE PENTATEVCHI.

TAB. 12.

PENTATEVCHI

- AVTHOR est *Moises, Theologorum omnium antiquissimus. Quòd autem nomen suum libris à se scriptis nusquàm addiderit, id Franciscus Ruizius Vallisoletanus ideò factum esse putat, quòd is scripserit præsentibus, atq; sic illi superuacanea fuerit præsentiæ suæ declaratio. In lib. de regulis intelligendi sacras scripturas, reg. 151.*
- RESTAVRATOR *Esdras. Hieron. aduersùs Heluidium: Siue Moisen, inquit, dicere volueris authorem Pentateuchi, siue Esdram eiusdem restauratorem operis, non recuso. Idem quoquè sentit D. Augustinus de mirabilibus sacræ scripturæ, lib. 3. cap. 33.*

DE MOISE ET VARIIS EIVS NOMInibus.

TAB. 13.

MOISES ID NO*minis ab euetu sortitus est, eò quòd de flumine sit saluatus. August. de tempore Serm. 88. Aquam enim Moi Aegyptij vocat,* *ises* *esis verò saluatus: Indè Moises, id est, ex aqua saluatus. Iosephus lib. 2. antiquitat. cap. 9. Aliâs etiam dictus est*

Id est,

- MARED, — *Rebellans.*
- IARED, — *Descendens, quòd de monte descenderit.*
- PATER *Iedor,* — *Sepium, quòd quasi quadam sepis lege circundederit populum.*
- HEBER, — *Iunctor, eò quòd populum Dei seruitio iunxerit.*
- PATER *Socho,* — *Prophetiæ, eò quòd ipse sit doctor Prophetarũ.*
- ICVTHIEL, — *Sperans in Deum, eò quòd spem habuerit liberandi populum de Aegypto: siue quòd spe parentum de aquæ periculo liberatus sit.*
- PATER *Zanoha.* — *Gubernator, eò quòd magnam populo in eremo gubernationem exhibuerit, siue quòd doctrina sua quotidiè gubernaret. Hieron. in Quæst. in Paralipom.*

DE ORI-

DE ORIGINE MOISIS.

NATVS est tempore captiuitatis Aegyptiacæ ex matre Iochabet,(non illa quidem quæ propriè fuit filia Leui,sed de alia,de tribu eiusdem Leui ꝓfecta. Lyranus in cap.2.Exodi) & patre Amram.Fuit autẽ Moises ab Abraham. Erat enim Ammiramis filius,qui fuit ex patre Chaat,qui natus est de Leui:Leui verò de Iacob,qui fuit ex Isaac filio Abraham.Iosephus Antiquitatum Iudaicarum lib.2. cap.9.

DE VITA ET MORIBVS, REBVS'QVE AB eo præclarè gestis,remissiuè.

nota de moys.

QVAE de Moisis educatione miraculosa, forma præcellenti, moribus heroicis, studijs præclaris,prudentia singulari,rerum gerendarum dexteritate inaudita,ac vita eius tota omnibus numeris absoluta, in sacris literis singulatìm explicata sunt,ea omnia D. Gregorius ille frater Basilij Magni, & Episcopus Nyssenus, in breuissimam collegit summam, quam velutì formulam viuẽdi cuilibet Christiano commodam atq; perfectam,inter cætera eius opera præclara posteris perscriptã reliquit.Quẽ librũ vel semèl legisse,per omnem vitam profuerit plurimùm.

DE MORTE EIVSDEM.

REFERT Augustinus alicubì,non posse deesse qui credant, si non desunt qui asserant,Moisen adhuc viuere:quia scriptum sit,eius sepulcrũ non inueniri,Deut. 34.& apparuerit cum Domino in mõte,vbì & Helias fuit,Matth.17. quem mortuum legimus non esse,sed raptum,4.Reg.2.Quasi verò Moisis corpus non potuerit alicubì sic abscondi,vt prorsùs homines lateret vbì esset, atq; indè ad horam diuinitùs excitari,quandò cùm Christo Helias & ipse sunt visi : sicut ad horam multa sanctorum corpora surrexerunt, quandò passus est Christus, & post eius resurrectionem apparuerunt multis in sancta (sicut scriptum est) ciuitate. Augustinus in Euangel.Ioann.tractatu 124.

VBI MORTVVS SIT, ET QVANDO.

MORTVVS est Moises anno ætatis suæ 120.oculis needùm caligantibus, nec dentibus motis,aut genis concisis,super montem Nebo,& sepeliuit eum Dominus in valle terræ Moab contra Phogor: & nullus hominum cognouit sepulcrum eius vsq; in hodiernũ diem,Deute.34. Quod glossa ibidèm à Deo ideò factum esse dicit,nè Iudæi colerent Moisen tanquàm Deum,propter magnitudinem & multitudinem signorũ.Vndè & virgam,in qua signa fecerat,vt plurimi putant,nè adoretur,secum abstulerat.Quoniam & serpẽtem quem fecerat, filij Israel postmodùm adorabant.Omnis autẽ illius ætas in tres quadragenarias partes diuiditur. Quadraginta enim annis,in Aegypto in domo Pharaonis ab infantia literas didicit.xl.annis exul ab Aegypto in domo sacerdotis Madian fuit.Et 40. annis per desertũ ducatũ populo ꝓbuit.August.de mirabilibus sacræ scripturę lib.1.cap.35.

DE LAVDIBVS MOISIS, ECCLEsiasticus cap.45.

DILECTVS Deo & hominibus Moises,cuius memoria in benedictione est.Similem illum fecit in gloria sanctorum,& magnificauit eum in timore inimicorum, & in verbis suis mõstra placauit. Glorificauit illum in conspectu Regum,& iussit illi coram populo suo,& ostendit illi gloriam suam.In fide & lenitate ipsius sanctum fecit illum,& elegit eum ex omni carne.Audiuit enim eum, & vocẽ ipsius, & induxit illum in nubem.Et dedit illi cor ad præcepta,& legem vitæ & disciplinæ,docere Iacob testamentum suum,& iudicia sua Israel.

DEVTERONOMII VLTIMO.

ET non surrexit vltrà Propheta in Israel sicut Moises,quem nôsset Dominus facie ad faciem, in omnibus signis atque portentis, quæ misit per eum , vt faceret in terra Aegypti Pharaoni, & omnibus seruis eius, vniuersæque terræ illius, & cunctam manum robustam,magnaque mirabilia, quæ fecit Moises coram vniuerso Israel.

DE AR-

DE ARGVMENTO ET PARTIBVS PENTA-teuchi. TAB. 14.

IN QVINQVE *libris Moisis agitur de qualitate*
- DOMINI — *Statuentis:* — *vt in* — *Genesi,*
- MINISTRI — *Proponentis* — *Exodo,*
- CORPORIS — *Legem* — *Continentis:* — *Leuitico,*
- POPVLI — *Recipientis:* — *Numeris,*
- EPILOGI — *Explicantis.* — *Deuteronomio.*

GENESIS,

LIBER PENTATEVCHI PRIMVS, DE *creatione cæli & terræ.*

DE CONTINVATIONE. TAB. 15.

VETERIS IL*lius, quæ his libris describitur, Ecclesiæ status est quintuplex: alius enim fuit tempore*
- PATRIARCHARVM, — DE — *Primo*
- DVCVM, — *Secundo*
- IVDICVM, — *Tertio*
- REGVM, — *Quarto*
- PONTIFICVM, — *Quinto*

Agitur in lib. — *Genesi, Reliquis Pētateuchi libris, & in Iosue, Iudicū & Ruth, Regum & Paralipom. Esdræ.*

ALIA CONTINVATIONIS RATIO.

LEGIS diuinæ summā traditurus scriptor Pentateuchi Moises, eius primum ostendit latorem: Quô, cognito eo, faciliùs quisq; intelligat, quid cùm de ipsa lege, tum de eius authore Deo & credere & sentire debeat. Deū autē homo neque rectiùs cognoscere, neq; faciliùs appræhendere poterit, q̃ ex operibus creatiōis, & ordine rerum creatarum sapientissimo, qui in hoc primo describitur libro.

DE RATIONE NOMINIS. TAB. 16.

GENESIM
- GRAMMATICI *ortum dicunt seu natiuitatem. August. in Categorijs, cap. 21.*
- THEOLOGI *accipiunt pro libro*
  - *Cæli & terræ, Quòd Deus in illis alia omnia nobis intuenda reliquerit, vt sic omnes creaturas simul cōpræhendat tam in cælo quàm in terra: vt Chrysost. in 2. cap. Geneseos Homilia duodecima. Cuius principium olim ante annum tricesimum à nemine legebatur. Hieron. in proœm. in Ezechielem.*
  - *Iustorum, Augustinus de ciuit. Dei lib. 23. cap. 38. Hieron. in Ezechielem cap. 6. Sed in Quæstion. Hebraicis super Regum lib. idem Hieronymus tractans id, quod ait, Ecce scriptum est in libro iustorum: Liber, inquit, iustorum liber Samuelis est, vbi continentur prophetæ iusti, Samuel, Gad, & Nathan.*

VBI ET QVANDO SCRIPTVS SIT HIC LIBER.

SCRIPTVS est liber Geneseos, in lingua Hebraica, non in principio aut statìm post Adam, neque omnibus hominibus, sed Iudæis tantùm, & post multas tandèm generationes. Chrysost. ad populum Antiochenum Homil. 7. tūc scilicet, cùm creuisset error eorum, qui de mundi creatione dubitabant. Augustinus in lib. Quæstion. Veteris testam. cap. 3.

SVMMA-

SVMMARIVM GENESIS, EX D. HIERONYMO ad Paulinum. TAB. 17.

IN GEnesi agitur De
- CREATVRA *mundi, Genes. 1.*
- EXORDIO *generis humani, cap. 2.*
- DIVISIONE *terræ, cap. 10. & 11.*
- CONFVSIONE *linguarum, cap. 11.*
- DESCENSIONE *Hebræorum vsque ad Aegyptum, cap. 12. &c.*

EXPLICATIO SVMMARII EX ATHANASIO. TAB. 18.

PRIMVS *liber Mosis cōtinet*

- ORDINEM *creationis cæli & terræ: Die nanque*
  - *Primo facta est lux.*
  - *Secundo firmamentum, quod Deus cælum vocauit.*
  - *Tertio congregatæ sunt aquæ, visaque arida, & collectiones aquarum, vocatæ maria, arida verò terra, terraq; germinauit herbam fœni & omne lignum.*
  - *Quarto processit sol & luna, & vniuersus astrorum chorus.*
  - *Quinto facta est volucrum, piscium & cæterorum, quæ in aquis agunt, generatio.*
  - *Sexto quadrupedia, & bestiæ & serpentes, & iumenta, homoque ad imaginem & similitudinem Dei formatus.*
  - *Septimo requieuit ab operibus, dieiq; benedixit septimo.*
- TRANSGRESSIONEM *Adæ, illiusq; è paradiso eiectionem.*
- CAEDEM *Abelis, factam per fratrem suum proprium.*
- TRANSLATIONEM *Enoch.*
- FABRICATIONEM *Arcæ.*
- DILVVIVM *factum temporibus Noæ.*
- STRVCTVRAM *turris.*
- DIVISIONEM *linguarum.*
- DISPERSIONEM *nationum.*
- EGRESSVM *Abrahæ ex Chaldæa.*
- LEGEM *de circuncisione latam.*
- SODOMORVM *subuersionem.*
- IVSIVRANDVM *promissionis Dei Abrahæ factæ.*
- GENERATIONEM *Isaac, Iacob, & qui ex illo sunt, Patriarcharum.*
- VENDITIONEM *Ioseph, & miraculosam eius liberationem.*

Athanasius in synopsi de diuinis scripturis.

ARGVMENTVM.

Ex præfationibus Anton. Fonsecæ ante commentaria Thomæ Caietani in Pentateuchum.

Primus liber exponit originem & causas rerum omnium. In quo voluit Moises fidelis propheta Domini mundo ostendere, in natura rerum aliquod numen & aliquam diuinam naturā subsistere. Quòd Deus vnus sit, aduersùs eos, qui multos deos introduxerunt: Quòd hic mundus sit creatus, aduersùs eos qui eum statuerunt sempiternum: Quòd hunc gubernet, contra nonnullos qui fato & stellis omnia subijciunt, mundumque prouidentia Dei destituunt: Quòd vindex malorum sit, & omnia propter hominem creauerit.

Describit præterea hominis ortū, qualis fuerit ab initio, quomodò lapsus sit, quō ab vno nati sint omnes: perq; terras sparsi flagitijs nefarijs, diluuio tādèm ab irato Deo obruti fuerint. Rursùs qui in illo seruati, oībus regnis dederint initiū.

Postremò Abraham, Isaac, Iacob & Ioseph sanctorum patriarcharum, qui ante legem tabularem vixerunt, vitæ describuntur, mores, illustria dicta, facta, & religio, & quomodò de terra Chanaan descenderunt in Aegyptum. Atque propter hos aliosque viros beatos, dictus est à quibusdam hic liber primus, LIBER IVSTORVM, totiès in scripturis repetitus.

DE PAR-

DE PARTIBVS GENESIS.

TABVLA 19.

GENESIS describit ipsius Dei, legem statuentis,

- SVMMAM *omnipotẽtiam, ab*
  - OPERE *creationis, De quo agitur in cap. 1. 2.3.4.& 5.*
  - STVDIO *generis humani conseruandi, quod præstitit in liberatione Noæ à periculis diluuij, cap. 6.7.8. & 9.*
  - MVLTIPLICATIONE *gentium, & veræ religionis propagatione, quæ linguarum beneficio sparsa fuit per orbem, cap. 10. & 11. quanuis non ità multò pòst extinctam propemodùm.*
  - *vndè dicitur* — *Creator, Seruator, Auxiliator.*
- IMMENSAM *beneuolentiã, & amorem erga humanũ genus ineffabilem, Ex*
  - SEGREGATIONE *Abraham à generatione praua & peruersa, & hoc quo ad*
    - *Locum vndè iussus est exire,*
    - *Signũ circuncisionis,*
    - *Factum oblationis filij.*
    - *à cap. 12. vsque ad cap. 25.*
  - PRAESERVATIONE *& custodia Isaac, quem seruauit & defendit inter illas nefarias nationes, à cap. 25. vsque ad cap. 29.*
  - PRAEELECTIONE *& multiplicatione Iacob, à cap. 29. vsque ad cap. 39.*
  - EXALTATIONE *Ioseph, à capite 39. vsque in finem Genesis.*

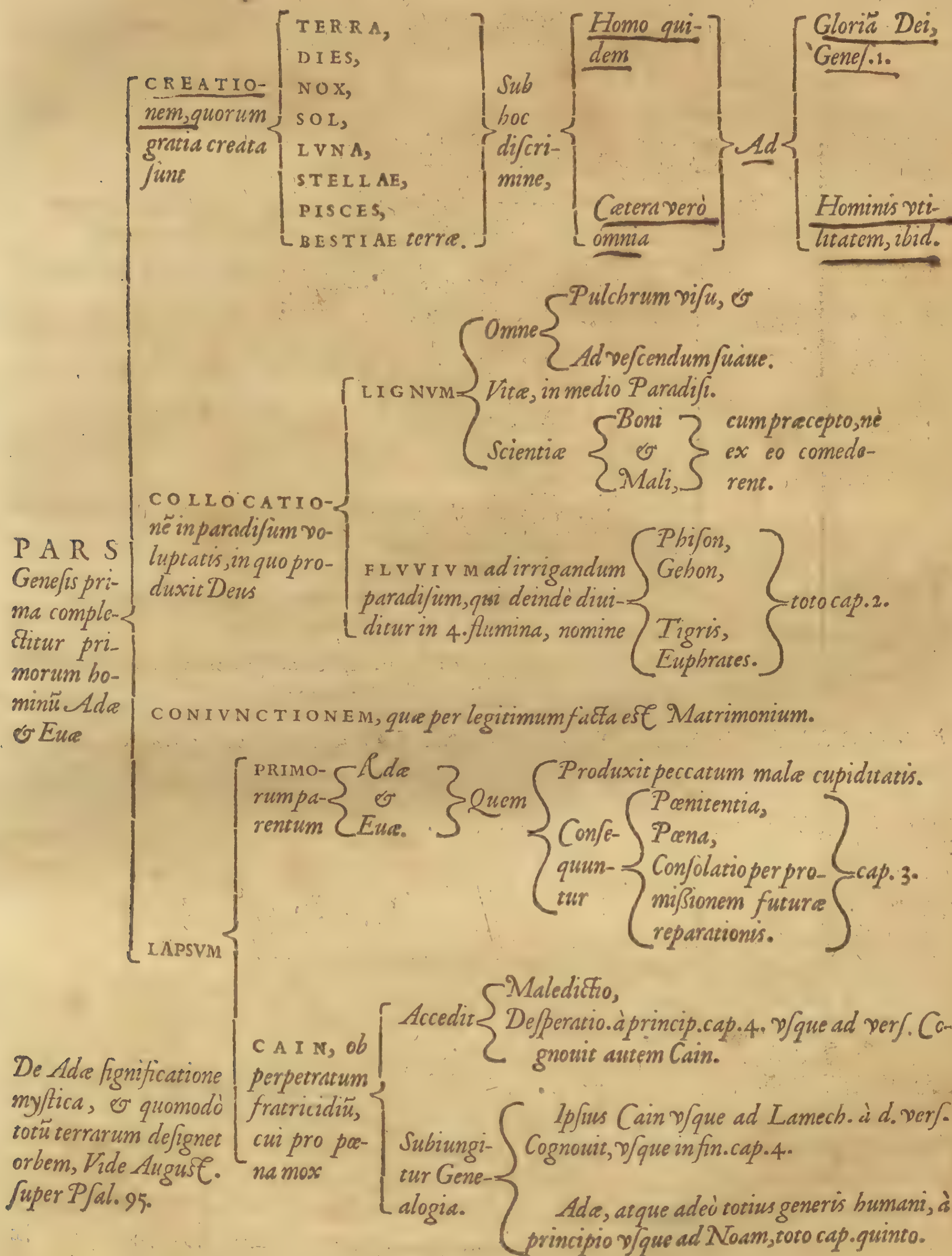
DE ALIA, HVIC NON ABSIMILI, SED vberiore tamen, Partitione Genesis, ex sententia Bedæ presbyteri in lib. Quæstion. super Genesim in principio. TAB. 20.

GENESIS *Continet electionem populi ministerio Patriarcharũ, siue rerum in Ecclesia Dei gestarum seriem, tẽpore patriarcharum*

	à capite	*Vsque ad caput*
ADAE,	*Primo*	*Sextum.*
NOAE,	*Sexto*	*Duodecimum.*
ABRAHAM,	*Duodecimo*	*Vigesimumquintũ.*
ISAAC,	*Vigesimoquinto*	*Vigesimumoctauũ.*
IACOB,	*Vigesimooctauo*	*Tricesimũseptimũ.*
IOSEPH.	*Tricesimoseptimo.*	*Quinquagesimum.*

DE PRIMA PARTE GENESIS.

TABVLA 21.

PARS Genesis prima complectitur primorum hominũ Adæ & Euæ

- CREATIONEM, quorum gratia creata sunt
  - TERRA, DIES, NOX, SOL, LVNA, STELLAE, PISCES, BESTIAE terræ.
  - Sub hoc discrimine,
    - Homo quidem
    - Cætera verò omnia
  - Ad
    - Gloriã Dei, Genes.1.
    - Hominis vtilitatem, ibid.
- COLLOCATIONẼ in paradisum voluptatis, in quo produxit Deus
  - LIGNVM
    - Omne
      - Pulchrum visu, &
      - Ad vescendum suaue.
    - Vitæ, in medio Paradisi.
    - Scientiæ Boni & Mali, cum præcepto, nè ex eo comederent.
  - FLVVIVM ad irrigandum paradisum, qui deindè diuiditur in 4. flumina, nomine
    - Phison, Gehon, Tigris, Euphrates. toto cap. 2.
- CONIVNCTIONEM, quæ per legitimum facta est Matrimonium.
- LAPSVM
  - PRIMORUM parentum Adæ & Euæ.
    - Quem
      - Produxit peccatum malæ cupiditatis.
      - Consequuntur
        - Pœnitentia, Pœna, Consolatio per promißionem futuræ reparationis. cap. 3.
  - CAIN, ob perpetratum fratricidiũ, cui pro pœna mox
    - Accedit
      - Maledictio,
      - Desperatio. à princip. cap. 4. vsque ad vers. Cognouit autem Cain.
    - Subiungitur Genealogia.
      - Ipsius Cain vsque ad Lamech. à d. vers. Cognouit, vsque in fin. cap. 4.
      - Adæ, atque adeò totius generis humani, à principio vsque ad Noam, toto cap. quinto.

De Adæ significatione mystica, & quomodò totũ terrarum designet orbem, Vide August. super Psal. 95.

i DE SE-

DE SECVNDA GENESIS PARTE.

TAB. 22.

RECENSentur in hac parte ea, quæ acciderũt circa diluuiũ, partim

- ANTE diluuiũ, vt sunt
  - CAVSA diluuij, humani scilicet cordis malitia, capite 6. vers. Videns autem Dominus.
  - COMMINATIO siue prædictio diluuij, vers. Cumq; vidisset Deus. eodem.
  - ARCAE Noæ instructio, in qua Noe vir iustus cũ suis conseruaretur. vers. Fac tibi arcam de lignis, eod. cap. 6.
- IN IPSO diluuio
  - INSTANTE considerantur
    - Noæ ingressus in arcam, cap. 7. vers. Fecit ergò &c.
    - Aquarum accessio. vers. Anno sexcentesimo.
    - Diluuij ipsius excessus & inundatio. vers. Factumq; est diluuium 40. diebus super terram.
    - Omnis creaturæ extra arcam viuentis interitus. vers. Consumptaque est omnis caro. dict. cap. 7.
  - RECEDENTE,
    - Arca mense septimo requieuit. cap. 8. vers. Requieuit arca.
    - Explorat Noe siccitatem terræ, vers. Cumq; transissent 40. dies. eod.
    - Terra arefacta, euocatur ex arca cum præcepto, vt crescant & multiplicentur. eod.
    - Liberatus Noe, Aedificat altare, Offert, Adorat Deum. Vers. Egressus est ergò Noe.
    - Paciscitur Dominus cum Noe, diluuium ampliùs non futurũ. Vers. Odoratusq; est Dominus. d. cap. 8.
- POST diluuiũ describũtur Noæ
  - BENEDICTIO ca. 9. vers. Benedixitq; Deus Noæ, &c. vnà cum
    - Confirmatione matrimonij. vers. Crescite. eod.
    - Concessione ciborum. vers. Et omne quod mouetur. eod.
    - Gladij potestate. vers. Quicũq; effuderit. eod.
    - Inuentione vini. vers. Cœpitq; Noe. d. cap. 9.
  - MVLTIPLICATIO seminis: Quæ pars continet
    - Propagationem generis humani ex Noe & Filiis eius; toto cap. 10.
    - Initia Regnorum & Monarchiarum; toto cap. 10.
  - DIVISIO gentiũ, vbi etiàm
    - Agitur de
      - Structura turris Babylonicæ, cap. 11. vers. Venite, faciamus nobis ciuitatem.
      - Confusionem linguarum, vers. Venite igitur, descendamus &c. eod.
    - Repetitur Genealogia Noæ A Sem vsq; ad Abraham. Vers. Hæ sunt generationes Sem. dict. cap. 11.

DE SIGNIFICATIONIBVS NOAE.

NOE Latinè dicitur iustus, vel requies. Vndè parentes eius dixerunt, Quia hic faciet nos requiescere ab operibus & à tristitia, & à terra cui maledixit Dominus Deus. Ambros. de arca & Noe. cap. 2. Et significat eos, per quos Ecclesia regitur: sicut per illum in aquis arca gubernata est, quæ figuram gestabat Ecclesiæ. Augustinus libro secundo Quæstionum Euangelicarum, cap. 44.

DE TER-

DE TERTIA GENESIS PARTE, QVOMODO Abraham ex imperfecto ductus sit ad perfectum.

TAB. 23.

- INTERtia parte describitur fides Abrahæ
  - INCHOAta, ratione
    - DEI cui præstitit
      - Obedientiam, parendo vocationi diuinæ de terra sua, pro qua accepit
        - Benedictionem, cap. 12. in princip.
        - Promissionem
          - De Christo
          - &
          - Terra Canaan.
      - Deuotionem, dum ædificauit Deo altare, inuocauitque nomen Domini. vers. Apparuitque Dominus Abraham. eod.
      - Constantiam in fide, qua superauit famis necessitatem, impetrauitque vt sibi coniunx, in aulam Pharaonis rapta, restitueretur, Pharaone interim à Deo percusso. vers. Facta est autem fames. d. cap. 12.
    - PROximi, rebus in
      - Secundis: orta enim cõtentione inter suam & fratris sui Lot familiã de iure pascẽdi, benignè cum fratre terrã diuisit in duas partes, scilicet
        - Iordanem & Canaã
        - Quam inhabitauit
          - Lot
          - Abraham
        - Accepitq́ Abrahã secũdò ꝓmissionem de venturo Christo ca. 13. per tot.
      - Aduersis: cùm enim Lot bello Sodomitico fuisset abductus, Abraham persequens hostes, reduxit eum liberatum. Quos è bello redeuntes humaniter excipit Melchisedech Rex Salem & sacerdos Dei, cui vicissim Abraham ex omnibus dedit decimas. tot. cap. 14.
    - SVIipsius
      - Petitione prolis, ad quã promittũtur ei
        - Isaac, & ex eo numerosa posteritas, quæ vt affligenda sit in terra aliena, ità expleto tempore sit magno cumulo restituenda & amplificanda.
        - Terra Canaan, tertiò & quartò promittitur. Cui promissioni credidit Abraham, & reputatum est ei ad iustitiam. cap. 15.
      - Regenda vxore, cuius rogatu prolis suscipiendæ causa, ità vsus est ancilla sua Agar, nè illa sibi in Dominam suam vllam sumeret imperium, sed humiliata, eius se subijceret imperio & voluntati. cap. 16.
  - PROFICIENS, quam exhibuit iterùm
    - DEO, suscipiendo symbolum circuncisionis, vt fit signum fœderis inter Deũ & semen Abrahæ cum tota sua familia cap. 17. Vbi etiam
      - Mutantur nomina
        - Abræ / Sarai in Abraham, / Saram.
      - Confirmantur promissiones De
        - Terra Canaan. 1[illegible].
        - Isaac. cap. 17.
    - PROXImo operibus
      - Corporalibus, dum Dei angelos suo recipit hospitio, qui ei excidi[illegible] prædicunt Sodomorum, cap. 18. à princip. vsque ad vers. Dixitq́ Dominus: Num celare potero. &c.
      - Spiritualibus, orando pro liberatione Lot & aliorum à periculis subuersiõis Sodomorũ. Quæ vt acciderit, ad longũ exprimitur per tot. c. 19.
    - SIBIipsi, respectu
      - Coniugis, quam timore regis Abimelech simulat sororẽ suam, eamq́ secundò raptam, Dei beneficio iterùm recuperat, cap. 20.
      - Filij Isaac, quem, visitante Domino, Sara in senectute sua
        - Concepit ac Peperit
        - Inito fœdere inter
          - Abimelech & Abraham
        - to. c. 21.
  - PERFECTA, adhuc erga
    - DEVM, à quo tentatus, immolauit ei filiũ suũ Isaac: Quod adeò placuit Deo, vt Abrahæ Christũ ꝓmitteret saluatorẽ, & multiplicationẽ seminis sui, sicut stellas cæli. c. 22.
    - PROXImum scilicet
      - Vxorem, quam piè sepeliuit in agro, quem emit à filijs Heth. cap. 23. per totum.
      - Filium, cui pari pietate, per seruum suum seniorem fidelem, in vxorẽ impetrat virginem pulcherrimam & viro incognitam Rebeccam filiam Bathuel, cap. 24.
    - ET seipsum
      - Secundam ducendo vxorem Ceturam.
      - Distribuendo hæreditatem suam inter filios,
        - Legitimum Isaac, ca. 25. &
        - Concubinarũ Ismael &c. ibid.
        - vbi etiã
          - Describuntur generationes
            - Isaac &
            - Ismael.
          - &
          - Vendit Esau primogenita.

ABRAHAM QVOMODO PATER MVLTARVM *dicatur esse gentium, ex Augustino.*

BEATVS Abraham, pater multarum gentium à Domino dictus est. Omnes enim gentes, quæ in Christum credunt & crediture sunt, filij sunt Abrahæ, imitando fidem, non nascendo per carnem. Nam sicut Iudæi per infidelitatem degeneres, facti ex filijs Abrahæ filij diaboli, & progenies viperarum sunt in Euangelio appellati: ità è contrario omnes gentes, quæ Christum fideliter credunt, Abrahæ filij effici meruerunt. Augustinus sermone 54. de Tempore.

DE MVTATIONE NOMINIS ABRAE. ex Ambrosio.

MVTAT Deus Abræ nomē litera addita, vt de Abram vocaretur Abraham, hoc est, de patre vano, sicut habet Latina interpretatio, vocaretur pater sublimis, pater electus: vel de patre, fieret & pater filij. Vanus erat, cùm Deum nesciret: electus factus est, postquàm cognouit Deum. pater erat, cùm de ancilla prolem haberet: Sed pater filij non erat, quia non erat ei filius, qui non erat legitimo susceptus coniugio. Ambros. lib. 1. de Abraham cap. 4.

QVA RATIONE CHRISTIANI EX SEMINE dicantur Abrahæ.

HIC secūdùm meritū filius est Abrahæ, qui fidem sequitur, per quā Deo dignus extitit Abraham. Facti sumus enim filij Abrahæ, imitando fidem, D. ait Augustinus, non nascendo per carnem. Sicut Iudęi degenerando exhæredes, sic nos imitando adoptati. Augustinus super Ioannem tractatu 49. Fides ergò Abrahæ, semen est Abrahæ: proindè qui pertinent ad credulitatis similitudinem, ipsi pertinent ad hæredum promissionem. Augustinus de vera innocentia, cap. 233.

VT IMITANDVS SIT ABRAHAM.

SI QVAE es anima mea, quæ cupis sequi vestigia fidei Abrahæ, exi de terra & de cognatione tua: relinque populum tuum & domum patris tui, id est, fideliter renuncia diabolo, pompis & angelis eius: & sequere viam rectam, quæ te perducat in terram, in qua ditescas & emineas, & efficiaris socius Abrahæ. Sed cùm ista omnia feceris, si virtus charitatis (quę omnia credit) est in te, adhuc Deus tentabit te, & tentatum, coronabit te. Expetit à te sacrificium dilecti tui: quid à te expetit? quod Abrahæ illi dictum est, Da mihi vnicum filium tuum. Tibi dicit sapientia: Fili, da mihi cor tuum. Ipse est dilectus vnicus. Quid metuis offerre cor tuum? offer sacrificium contritionem cordis Domino Deo tuo: & dic ei cum propheta, Holocaustis nō delectaberis. Sacrificium Deo spiritus contribulatus, cor contritum & humiliatum Deus non spernis: nihil metuas tali sacrificio oblato: & Deo acceptum erit, & quod obtuleris, integrum permanebit. Psalm. 50.

DE PAR-

DE PARTE GENESIS QVARTA.

TABVLA 24.

PRO-ponũtur de Patriarcha Isaac Quatuor:

- 1. MATRIMONIVM *cum Rebecca, cui licèt sterili Dominus ad deprecationem Isaac prædicit, ex vtero eius duos populos egressuros: Quorum*
  - *Vnus alterum superaret,* & *Maior seruiret minori.*
- 2. GENEALOGIA: *nam Rebecca duos peperit ei gemellos. Quorum*
  - QVI *primus egressus est Esau, rufus erat, & totus in morem pellis hispid⁹.*
  - ALTER *egrediẽs, plantam fratris tenebat manu, & idcircò appellatus est Iacob.*
  - *Quibus adultis, fact⁹ est*
    - *Esau vir gnarus venandi & homo agricola.* — *Quẽ amabat* — *Isaac,*
    - *Iacob autem vir simplex habitabat in tabernaculis, cui Esau vendidit primogenita sua.* — *Quẽ amabat* — *Rebecca.*
  - *cap. 25. vers. Hæ quoquè. vsq. in fin.*
- 3. PROBATIO *fidei, in*
  - ADVERSIS: *Nam orta in terra fame, in Aegyptum regionem frugibus tam abundantem, cedere statuerat: verùm quandò id Deum nolle intelligeret, in terra potiùs peregrinatus est intermedia, quantunuìs sterili, in terra scilicet Geraris, id est, aduenæ appropinquãtis, à principio cap. 26. vsque ad vers. Seminauit autem Isaac.*
  - PROSPERIS, *quibus vsqueadeò non est abusus, vt in loco acceptæ benedictionis ædificaret altare, inuocaretque nomẽ Domini. à d. vers. Seminauit autem. vsque in fin. cap. 26.*
- 4. CVRA *posteritatis, & studium conferendi benedictionem filio Esau. Circa quam contigerunt tria:*
  - 1. IACOB *matris consilio benedictionem præripit fratri Esau.*
  - 2. INDIGNABVNDVS *Esau, de interficiendo fratre consultat.*
  - 3. MATER *id rescifcens, à se amandat filium Iacob.*
  - *cap. 27.*

ISAAC VNDE SIC DICTVS FVERIT.

ISAAC filius Abraham Patriarchæ, qui natus eſt ei in ſenectute, cùm eſſet ſterilis mater eius. Atque hinc Iſaac interpretatur riſus. Riſerat enim & pater, quandò ei promiſſus eſt, admirans in gaudio. Riſerat & mater, quod poſteà negauit angelo. Sed poſt partum ait, Riſum mihi fecit Deus. Auguſtinus lib. 16. de ciuitate Dei, cap. 31.

DE NOMINIS EIVS INTERPRETATIONE Myſtica. ex Ambroſio.

ITAQVE ipſo nomine figuram & gratiam ſignificat: Iſaac etenim riſus Latinè ſignificatur. Riſus autem, inſigne lætitiæ eſt. Ambroſ. lib. de Iſaac, cap. 1. in principio.

DE DVOBVS FILIIS ABRAHAE. ex eod.

ABRAHAM duos habuit filios: vnum de ancilla Iſmael, & vnum de libera Iſaac. Sed quidem qui de ancilla, ſecundùm carnem natus eſt, quia iuxta conſuetudinē natus eſt. Iſaac verò non ſecundùm conſuetudinem, ſed ſecundùm prouidētiam Dei virtute natus eſt, q̄ppe cùm Sara & anus eſſet, & ſterilis. In typū enim Chriſti natus eſt Iſaac. Ideò hæc per allegoriam aſſerit dicta, vt aliud ex alio ſignificent perſonæ Iſmael & Iſaac. Iſmael enim Iudæorū ſignificat natiuitatem, vel eorum qui ſerui ſunt peccati: Iſaac verò Chriſtianorum, quia in libertatem naſcuntur. Liber enim fit, qui accipit remiſſionem peccatorum. Hæc enim ſunt duo teſtamenta.

ET NON MVLTO POST.

SED quid dicit ſcriptura? Eijce ancillam & filium eius. Non enim hęres erit filius ancillæ cum filio meo Iſaac. Hæc verba Saræ ſunt, quæ typum habet Hieruſalem cæleſtis, de promiſſione generans Iſaac: vt eiecto filio ancillæ, id eſt, Iudæo populo incredulitatis cauſa abiecto, (ſerui enim peccati ſunt, quibus data remiſſio peccatorum non eſt) hæres ſit filius liberæ illius Hieruſalem ſupernæ, qui eſt populus nouus regni cælorum. Itaque non ſumus ancillæ filij, ſed liberæ. qua libertate nos Chriſtus liberauit. Fuimus igitur ancillæ filij, dum peccatis eramus obnoxij: ſed accepta remiſſa peccatorum à Chriſto, liberati ſumus. Ambroſ. in epiſtolam ad Galat. cap. 4.

QVIS NOBIS POPVLVS PER NATIVItatem ſignificetur Iſaac.

RECTè ſignificat Iſaac, per repromiſſionem natus filios gratiæ, ciues ciuitatis liberæ, ſocios pacis æternæ. Vbi ſit non amor propriæ ac priuatæ quodammodò voluntatis, ſed communi eodemq́ue incommutabili bono gaudens, atque ex multis vnum cor faciens, id eſt, perfectè facta concors obedientia charitatis. Auguſtinus de ciuitate Dei lib. 15. cap. 3. Reliqua hiſtoriæ huius myſteria videnda ſunt in lib. D. Ambroſij de ipſo Iſaac & anima.

DE QVINTA PARTE GENESIS.

TABVLA 25.

DESCRIbitur *status Iacob*

- INCIpientis, *in*
  - PATRIS *obedientia, cap. 28. vbi narrantur tria:*
    1. *Quomodò Patris iussu profectus sit in Mesopotamiam ad Laban pro vxore. in principio.*
    2. *Vt receperit oraculum diuinũ, dum scalam vidit in somnis, de venturo Christo. vers. Igitur egressus Iacob.*
    3. *Qualiter vouerit Iacob Domino se lapidem, quem erexerat in titulum, vocaturum domum Dei. vers. Surgens ergò.*
  - PROLIS *multiplicatione, ca. 29. cuius occasione scriptura recitat*
    - *Aduentum Iacob in domum Laban, in principio.*
    - *Pactum eiusdem cum Laban, quo se obstringit ei seruiturum 7. annos pro filia Rachel. ver. Et postquàm impleti sunt dies. eod.*
    - *Laboris præmium, promissum scilicet coniugium. vers. Dixitque ad Laban. eod.*
    - *Coniugij fructus*
      - *Liæ. vers. Videns autem Dominus. eod.*
      - *Rachelis, cap. 30.*
  - ADQVISITIONE *bonorum temporalium. Nam inito cum Laban pro pastione ouium pacto, ditatus est Iacob vltra modum, & habuit greges multos, ancillas & seruos, camelos & asinos. vers. Nato autem Ioseph. vsque in fin. d. cap. 30.*
- PROFIciẽtis, *in perferẽdis malis sibi illatis à*
  - LABAN, *qui eum Dei iussu in patriam fugientẽ cum vxoribus & rebus suis insecutus est, atq; de ablatis clàm per cõiugem suam Rachel idolis, cum eo expostulat. toto ca. 31.*
  - ESAV, *quem timuit ex*
    - *Auditu: cùm enim intelligeret Iacob, in occursũ sibi venire fratrem Esau cum quadringentis viris, tunc*
      - *Præmisit primùm ante se legatos, qui eum muneribus placarent, cap. 32. à princip. vsque ad ver. Dixitq; Iacob. Posteà oratione ad Deum facta, luctatus est cum angelo, superiorque euasit, & pro Iacob dictus est Israel. à d. vers. vsque in fin.*
    - *Aduentu, ex quo ità perculsus est, vt pronus in terram cadens, septiès oraret, donèc appropinquaret frater. Sed ab eo tam fraternè est exceptus, vt inita inter eos gratia, vnusquisq; magna cum tranquillitate tum lætitia, rediret ad sua. tot. cap. 33.*
  - SICHEM *filio Hemor, per raptum filiæ suæ Dinæ, quæ à dicto Sichem fuerat oppressa: ex qua re grauißima deindè secuta est cædes Sichimitarum cap. 34. per tot.*
- PERfecti. *nam*
  - COMmẽdatur *à*
    - *Pietate, qua abiecit & infodit idola. ca. 35. in princip. meruitq;*
      - *Confirmationem mutati nominis Iacob in Israel. ver. Apparuit autem iterum. eod.*
      - *Promissionem terræ Canaan. ver. Ego Deus. eodem.*
    - *Patientia in ferenda*
      - *Morte*
        - *Deboræ nutricis Rachelis. vers. Eodem tempore. eod.*
        - *Coniugis Rachel. vers. Mortua est ergò. eodem.*
      - *Iniuria Ruben, qui dormiuit cum Bala concubina patris sui. vers. Cumque habitaret. eodem.*
  - *Veneratione Patris Isaac, quem ante obitum in ciuitate Mambre visitauit, & mortuum sepeliuit. vers. Venit etiam. vsque in fin. d. cap. 35.*
- SECERNITVR *ab Esau. Cuius genealogiam describitur cap. 36. tum*
  - *Filiorum, in principio.*
  - *Nepotum. vers. Hæ sunt autem generationes &c,*

IACOB QVIS FVERIT, ET VNDE SIC DICTVS.

ISAAC duos habuit filios, Iacob & Esau, quorum primus ab vtero maledictus, scilicet Esau, Iacob autem electus: ideò sic dictus, quia cùm frater eius Esau prior egrederetur, plantam fratris sui tenebat manu, Genes. 25. Vir fuit simplex, habitans in tabernaculis: sed cùm haberet spiritum Dei, emit primogenita fratris sui edulio lentis, & præripuit benedictionem fratri suo, vndè rectè dictus est supplantator. Genes. 25. & 27.

DE EIVSDEM IACOB NOMINIS MVTAtione, ex Augustino.

QVID sibi vult, quòd cùm Abrahã priùs vocaretur Abram, Deus illi mutauit nomen, & dixit: Non vocaberis Abram, sed Abrahã? & ex illo non est vocatus Abrã, sed solummodò Abraham. Iacob autẽ quandò accepit aliud nomen, eadem verba audiuit: Non vocaberis Iacob, sed Israel: & tamen posteà semper & Iacob vocatus est, & Israel. Hoc ideò, quia nomen Abrahę, in hoc seculo explicãdum fuit. Hîc est enim factus Pater multarum gentium, vndè nomen accepit. Nomen autem Israel, ad alterum seculũ pertinet, vbì videbimus Deum. Populus ergò Dei, populus Christianus, in hoc tempore & Iacob est, & Israel: Iacob in re, Israel in spe. August. Sermone 40. De verbis Domini.

Gen. 17.

Gen. 32.

a Iacob

HVNC PATRIARCHAM QVATVOR HABVISSE VIRtutes cardinales, probat Ambrosius his verbis:

QVID sapientius sancto Iacob, qui Deum vidit facie ad faciem, & meruit benedictionem? Quid iustius, q̃ ea quæ acquisiêrat, oblatis muneribus, cum fratre diuisit? Quid fortius, qui cum Deo luctatus est? Quid modestius, qui modestiam ità & locis & temporibus deferebat, vt filię iniuriam mâllet prętexere coniugio, quàm vindicare, eò quòd inter alienos positus, amori potiùs consulendum, quàm odia colligenda censebat? Ambrosius lib. 1. De officijs, cap. 25.

DE SOMNII, QVOD HABVIT, INTERpretatione, ex eodem.

ET profectus est Iacob, & dormiuit: quod est quieti animi indicium: Et vidit angelos Dei ascendentes & descendentes, hoc est, Christum prędidit in terris, ad quem angelorum caterua descendit atque ascendit, obsequium proprio Domino pio prębitura seruitio. Et venit ad puteum, vt biberet de suis vasis, & de puteorum suorum fontibus, & superfluerent ei aquæ de suo fonte. Fons enim vitæ est in manibus iusti. Ambrosius lib. 2. De ipso Iacob & vita beata, cap. 4.

De scala a Iacob visa

QVID CVIQVE IN VITA PATRIARCHAE HVIVS Iacob sit imitandum, eiusdem D. Ambrosij sententia.

IMITEMVR ergò Patriarcham Iacob, odorem eius, virtutem eius, laborem eius. Sicut enim Abrahæ opera facere debemus, vt filij eius appellari iure mereamur: ità etiam exercitia atque certamina sancti Iacob subire debemus, vt Deus Iacob, Deus noster esse credatur. Nam si opera Iacob, vel (quia illum ęquare non possumus) studia operis eius ac fidei non agnoscat in nobis, quomodò quasi Deus Iacob nos iuuare dignabitur? Ambrosius super Psal. 45. Apud quem plura de tota Patriarchę istius historia vide in lib. De ipso Iacob & vita beata.

DE SEXTA GENESIS PARTE. TABVLA 26.

- DE descẽsu in Aegyptum
  - IOSEPH, Deque eius
    - VENditione
      - Principaliter De
        - Occasione c. 37. quae fuit triplex:
          - Fratrum accusatio, in principio.
          - Patris erga ipsum Ioseph dilectio. vers. Israel aũt. eodẽ.
          - Futurorum praeuisio. vers. Accidit quoquè. eodem.
        - Conditione vẽditi. vers. Cumq; fratres. Quae deprahenditur ex
          - Obedientia, in verbo, Praestò sum. ibid.
          - Diligentia, in verbo, Fratres meos quaero. ibid.
        - Forma venditionis & ordine. vers. Qui cùm vidissent. vsq; in fin. c. 37.
      - Incidenter De
        - Nuptijs Iudae cum filia hominis Cananaei, vocabulo Sua, cuius primogenitus HER, nequam fuit in conspectu Domini. cap. 38. à princip. vsque ad vers. Quam cùm vidisset Iudas.
        - Incestu Iudae cum nuru sua Thamar, ex qua duo progeniti sunt filij,
          - Phares, &
          - Zara. à d. ver. Quam cùm &c. vsque in fin. cap. 38.
    - EXALtatione per
      - Phutipharem, ibiq; De
        - Incarceratione eius iniusta, quam propter continentiam suam & negatum herae suae stuprum fuit perpessus. toto cap. 39.
        - Adquisita ibi mentis illustratione & cognitione occultorum, cuius beneficio paulopòst liberatus est à periculo vitae. cap. 40.
      - Regem Pharaonẽ. cap. 41. vbi Ioseph
        - Interpretatur Pharaoni insomnia De
          - Septem bobus
            - Crassis,
            - Macilentis.
          - Et totidem spicis
            - Plenis,
            - Tenuibus.
        - Et regis iussu, qui mutato nomine vocauit eum Saluatorem mundi, dominus fit totius Aegypti.
  - FRAtrum Ioseph, Qui fuit duplex
    - PRImo decẽ fratrum, Qui
      - Descendunt in Aegyptum pro emendis alimentis, relicto domi apud Patrem fratre minore. cap. 42. à princip. vsque ad vers. Cumque adorâssent.
      - Agnoscuntur à fratre Ioseph, qui tum princeps erat terrae Aegypti, ab eoq; tentantur aliquousq;, & in carcerẽ conijcitur Simeon, facta comminatione, eum anteà non egressurum, q̃ minimum ei adducant fratrem Beniamin. d. vers. Cumq; adorâssent.
      - Redeunt ad patrem, petentes Beniamin. vers. At illi portantes. Et haec est Catastrophe somnij, quod se Ioseph vidisse narrauit fratribus suis, suprà cap. 37.
    - SECVNDVS Beniamin cũ fratribus. Vbi describitur secundae huius profectionis
      - Prosperitas, dum
        - Redeunt cum fratre Beniamin ad Ioseph cum muneribus incolumes. cap. 43. à princip. vsque ad vers. Eduxitque ad.
        - Educitur è carcere Simeon. d. vers. Eduxitque ad eos.
        - Epulantur cum Ioseph vers. Rursumq; lota facie. vsq; ad fi. d. c. 43.
      - Concomitãs aduersitas. Rursùs enim tentantur fratres Ioseph, & clàm intruso minimo fratri cyatho, accusantur furti. Ex qua re in grauissima cõijciuntur pericula, vt sic eliceretur amor eorum in patrem & Beniamin. toto cap. 44.
      - Manifestatio fraternitatis. Nam postquàm satis tentati erant, Ioseph se cognoscendum praebet fratribus suis, mittitque pro patre. cap. 45. per tot.
  - PATRIS Ioseph, ipsius scilicet Iacob, cum omnibus q̃ habuit. Vbi agitur De
    - NVMERO descendentium, & occursu Ioseph in aduentum patris. cap. 46.
    - RECEPTIONE eorundem & inhabitatione terrae Gessen. Vbi cùm Iacob annum ageret 147. & nunc sibi mortem imminere videret, iuramento adigit filium Ioseph, vt fu[...] sepeliat in terra Canaan. cap. 47.
    - BENEDICTIONE Iacob, qua fausta interprecatur
      - Nepotibus ex Ioseph, adoptans sibi
        - Effraim &
        - Manassen
        - cap. 48.
      - &
      - Filijs: Quibus &
        - Praedicit futura, deq; altissimis mysterijs vaticinatur. à princ. c. 49. vsque ad ver. Et benedixit eis. Et eos in spem erigit vitae immortalis. à d. ver. vsque in fin. cap. 49.
    - SEPVLTVRA & exequijs Iacob. cap. 50. Vbi etiã Ioseph
      - Remittit fratribus deprecantibus iniuriam sibi illatam.
      - Moritur, expletis 110. vitae suae annis: & conditus aromatibus, repositus est in loculo in Aegypto. in fin. cap. 50.

SVMMA

SVMMA HISTORIAE IOSEPH.

IOSEPH filius Iacob ferè iunior, filius ſenectutis, & dilectiſſimus inter omnes fratres ſuos. Qui cùm fratres ſuos de peſſimo accuſâſſet crimine, conati ſunt eum interficere, & vendiderunt eum Iſmaelitis, à quibus rursùs venditus eſt in Aegypto. Geneſ. 37. Emit eum Phutiphar Eunuchus Pharaonis, princeps exercitûs. Geneſ. 39. fuitq; Dominus cum eo, & erat vir in cunctis proſperè agens, habens gratiam apud dominum ſuum, pulchra facie & decoro adſpectu. Tentus eſt porrò in carceribus duobus annis, atq; è carcere ſublatus, aperuit Pharaoni ſomniũ, & promotus ab eo eſt in Principem Aegypti. Erat autem triginta annorũ, quandò ſtetit in conſpectu Pharaonis, & Princeps effectus eſt. Geneſis 41.

DE DIVINIS IPSIVS IOSEPH ET CORPORIS & animi dotibus. ex Auguſtino.

nota Ioseph.

ERAT Ioſeph corpore caſtus, & mente pudicus. Fulgebat in eo ſpecies corporis, ſed plùs fulgebat animi pulchritudo. Et cùm multis ſpecies corporis obeſſe ſoleat ad ſalutem, ſancto viro nocere nõ potuit, quia eam animi pulchritudo gubernauit. Caro enim eius, ancilla animæ fuit, & anima dominiũ ſuũ fideliter tenuit, cui in nullo caro dominari potuerit. Rogatur quidem à domina ſua & muliere impudica, vt cum ea concumberet, qui acquieſcere noluit, quia dominiũ animæ non amiſerat nec in conditione ſeruili. Vndè calumnia appetitus, in carcerẽ miſſus eſt: ſed vir ſanctus carcerem illum, palatium deputauit: immò ipſe in carcere, etiam in palatio erat: quia vbì fides, caſtitas & pudicitia, illic palatium Chriſti eſt, illic templum Dei, illic habitaculum Spiritusſancti. Si quis ergò vir de ſpecie corporis ſibi blãditur, vel ſi qua mulier de carnis ſuæ pulchritudine gloriatur, ſequãtur exemplum Ioſeph, ſequantur exemplũ Suſannæ: Sint corpore caſti, ſint mente pudici: & tales non ſolùm hominibus, ſed etiam Deo erũt ſpecioſi. Tria enim ſunt in Eccleſia exempla caſtitatis, quę imitari ſinguli debent, Ioſeph, Suſanna & Maria. Viri Ioſeph imitentur, mulieres Suſannam, virgines Mariam. Auguſtinus in ſermone quodam.

DE EISDEM, EX AMBROSIO.

QVID de Ioſeph loquar, q vtiquè habebat cupiditatẽ libertatis, & ſuſcepit ſeruitij neceſſitatem? Quàm ſubditus in ſeruitute, q̃ in virtute conſtãs, q̃ benignus in carcere, ſapiẽs in interpretatione, in poteſtate moderatus, in vbertate prouidus, in fame iuſtus, ordinem laudis rebus adiungẽs, & opportunitatẽ temporibus, ęquitatem populis officij ſui moderatione diſpẽſans? Ambroſ. lib. 1. officiorũ, ca. 24.

DE SENSV HISTORIAE HVIVS SPIRITVALI, ex eodem Auguſtino.

QVOTIES lectiones vobis, fratres chariſſimi, de teſtamento veteri recitãtur, non hoc ſolùm debetis attẽdere quod ſonat in verbo, ſed quod intelligitur & ſapit in ſpiritu. Eccè audiuimus ꝙ B. Iacob genuerit filiũ, & vocauerit nomẽ eius Ioſeph, & eum plùs q̃ reliquos filios ſuos dilexerit. Hoc loco B. Iacob figurã habuit Dei Patris, ſanctus quoq; Iòſeph typum geſſit Domini Saluatoris. Diligebat ergò Iacob filium ſuum, quia Deus Pater dilexit vnicũ ſuum, ſicut ipſe dixit: Hic eſt filius meus dilectus. Miſit Iacob filium ſuũ, vt de fratribus ſuis ſolicitudinẽ gereret: & Deus Pater miſit vnigenitũ ſuum, vt genus humanũ peccatis languidũ, viſitaret. Ioſeph, dum fratres ſuos quęreret, errabat in eremo: & Chriſtus genus humanũ requirebat, quod errabat in mũdo. Ioſeph fratres ſuos quærebat in Sichimis: Sichima interpretatur humerus. Semper enim peccatores dorſum magìs, q̃ faciẽ, ponunt in faciem iuſti. Humeri enim retrò ſunt. Sicut enim fratres Ioſeph inuidia percuſſi, fraternę dilectioni dorſum magìs q̃ facies offerebant: ità infelices Iudęi, veniente ad eos ſalutis authore, inuidere potiùs quàm diligere maluerunt.

INVENIT aũt Ioſeph fratres ſuos ĩ Dothaim. Dothaim, interpretat̃ defectio. Verè ĩ grãdi defectiõe erãt, q de parricidio cogitabãt. Vidẽtes ergò Ioſeph fratres ſui, de morte illius tractauerũt: Sicut vidẽtes Iudęi verum Ioſeph Dñm Chriſtũ, vt eum

crucifige-

crucifigerent, vno omnes consilio statuerunt. Ioseph expoliauerũt fratres sui tunica polymita & talari, & Iudæi Christum per mortem crucis, expoliauerunt tunica corporali. Ioseph exutus tunica, mittitur in cisternam, id est, in lacũ: & Christus expoliatus carne humana, descendit in infernum. Ioseph posteaquàm de cisterna leuatur, Ismaelitis, id est, gentibus venditur: & Christus posteaquàm de inferno regreditur, ab omnibus gẽtibus fidei commercio comparatur. Ioseph per consilium Iudæ triginta argenteis distrahitur, & Christus per consiliũ Iudę Iscariotis eodem numero venundatur. Ioseph descendit in Aegyptum, & Christus in mundum. Ioseph à penuria frumenti saluat Aegyptum, & Christus à fame verbi Dei liberat mundum.

NISI Ioseph fratres sui vendidissent, defecerat Aegyptus: nisì Iudæi Christum crucifixissent, periërat mundus. Interpretatur Ioseph augmentatio siue ampliatio. Sed in illo Ioseph ampliationem non habuit, nisì sola Aegyptus: in nostro verò Ioseph augmentum habere meruit vniuersus mũdus. Ille Ioseph erogauit triticum, noster erogare dignatus est verbum. Nos ergò qui nullis p̄cedentibus meritis tanta bona per misericordiam veri Ioseph Domini nostri Iesu Christi cõsecuti sumus, ad quos non vmbra veteris Testamenti, sed ipsa veritas venit, quantũ possumus, cum Dei gratia laboremus, vt quod nobis cõtulit iudicatus, integrum inueniat iudicaturus. Augustinus sermone 81. de Tempore.

Ioseph interpretatur augmentatio.

DE SENSV EIVSDEM HISTORIAE ALLEgorico, verba præfati Augustini.

SECVNDVM verò allegoricam rationem, Ioseph in se typum Domini gessit, quod priùs cognoscimus in eo, quòd tunicam multicolorem habuit: & Dominus ac Saluator noster Ecclesiam ex varijs gentibus congregatam, velut indumentum vestis accepit. Est & alia varietas tunicę huius: habet enim Ecclesia diuersas & varias gratias, habet martyres, habet cõfessores, habet sacerdotes, habet ministros, habet virgines, vel viduas, habet operarios iustitiæ. Sed varietas ista non est colorum, sed gratiarum. Ioseph distractus à fratribus, ab Ismaelitis comparatus est: & Saluator noster distractus à Iudæis, à gentibus comparatus est. Deniquè Ismaelitę, qui Ioseph comparauerunt, diuersa secum odoramenta portabant, vt exindè ostenderetur, quòd venientes Gentes ad fidem Christi, diuersis odoribus iustificentur, toti mundo fragrantes. Augustinus in Sermone quodam.

nota

ET LIBRO XII. CAP. XXVIII. CONTRA FAVSTVM.

CHRISTVS, inquit, in Ioseph innuitur, qui persequentibus & vendentibus fratribus, in Aegypto post labores honoratur. Didicimus enim labores Christi in orbe gentium, quem significabat Aegyptus, per varias passiones martyrum: & nũc videmus honorem Christi in eodem orbe terrarum, erogatione frumenti sui sibi omnia subiugantis. Plura de historię huius fructibus vide apud Ambrosium in libro de ipso Ioseph.

EPILOGVS GENESIS.

EX PRAEFATIONIBVS ANTE CAIETANVM.

COMPLECTITVR Genesis historiam bìs mille trecentorum & nouem annorum: nempe ab exordio mundi vsque ad mortem Ioseph. Tantaque est huius libri dignitas, vt ex illo cùm Apostoli, tum Christus ipse, in nouo testamento vigintiseptem testimonia apertè & ad verbum citauerint: eiusdem verò sententiæ extant citata testimonia plùs octo & triginta.

EXODVS,

LIBER PENTATEVCHI SECVNDVS.

De exitu filiorum Israel ex Aegypto.

CONTINVATIO.

QVEM in modum Ecclesia Dei Patriarcharũ ministerio primùm collecta fuerit, diligenter hucusquè ostẽsum est. Nunc quomodò Ducũ, Moisis videlicet, eiusq; successoris Iosue, opera dehinc & aucta, & à periculis grauissimis liberata sit, eadẽ pertractabitur fide atq; diligentia. Ex pfationibus ante Caietanũ in Pentateuch.

VEL

POST ostensam legislatoris dignitatem, rectè hîc sequitur tractatio de cõditione ministri, per quem Deus Opt. Max. legem suã humano generi proponere voluit.

VNDE SIC DICTVS SIT HIC LIBER.

SECVNDVS liber Moisis, ideò dictus est Exodus, quòd earum præcipuè rerũ contineat historiã, quæ filijs Israel in exitu de Aegypto memoria contigerunt dignę: estq; inter reliquos Pentateuchi libros ferè pcipuus, cùm propter insignia quæ hîc describuntur facta, tum quia sub figura rerum præteritarum futurum exprimit Ecclesię statum. Vide Rabanum in pręfat. in Exod.

ARGVMENTVM EX PRAEFATIONIBVS ante Caietanum.

IN EO tractat Moises de Institutione Reip. Israëlis. Nam cùm Abrahamo alijsque Patriarchis promisisset Dominus, se multiplicaturum semen ipsorum, vt fieret gens maxima populusq; celeberrimus: cumq; populus consistere non possit, nisì certis legibus & magistratibus, certaq; religione fuerit constitutus & ordinatus, ideò in hoc libro Moises legum publicarum, magistratuum, & religionis institutionem tradit: & quo pacto ex multis virorum millibus, Iudæorũ gens in vnum legitimum corpus à Deo constituta sit, nimirùm eam ob causam, vt certus esset populus, in quo promissiones de Christo, vsque ad eius aduẽtum, cõseruarentur.

ET LICET huius libri historia multa complectatur, ingressum scilicet populi Israel in Aegyptum cum septuaginta Iudeis, eiusq; egressum cum sexcentis millibus: vt ostenderet re ipsa comprobari, iam inceptas Dei promissiones de multiplicando semine Abrahæ: Item quomodò cõtra Amalechitas pugnârint, cęlitùs depluto pane pasti sint, referatque duodecim primas populi mansiones, vsque ad desertum Sinai: Illud tamen commemoratur præcipuè, admirabilis illa & omnibus seculis decantata liberatio Israëlitarum ex Aegypto, per quam mundo ferè vniuerso gloria Dei nostri cognita fuit: quam & ipse Deus effecit, vt suam orbi ostenderet fortitudinem.

TRADIT & magnam illam ac gloriosam promulgationem Decalogi, quæ, excepto euãgelio, maxima & clarissima inter omnes res diuinas in terra fuit: in qua aperta est Dei nostri voluntas, & quid ipse à nobis requirat, qui salutem nostram meditabatur. Et certè si sua rebus vocabula dare voluëris, hunc librum Catechismum Christianismi potiùs, quàm Exodũ, diceres, cùm nihil aliud doceat, quàm Dei legis veram religionem, mores sanctos, cęremonias & ritus.

QVAE LIBRI HVIVS SIT VTILITAS.

EXODI historia, futurę Christianę plebis allegoria fuit. August. ad Honoratum de vtilitat. credendi. cap. 3. Et si diligenter stationes eas mansionesq; castrorum, & conditiones locorum, quæ Exodo continentur, retractemus, magna in ipsis cælestis itineris mirabilia cernemus.

DE PARTIBVS EXODI IN GENERE.

TABVLA 27.

DVO SVNT, DE QVIBVS IN *hoc libro scriptura promiscuè tractare videtur, De*
- VOCATIONE *Moisis, à 3. capitis princip. vsque ad cap. 19.*
- SECVNDA, *hoc est, spirituali, hominis creatione, à 19. cap. vsque in fin.*

DE VOCATIONE MOISIS, PRIMA Exodi parte.

TABVLA 28.

AD MOISIS *vocationem spectant, quæ in hoc libro tractantur De*
- MIRACVLOSA *præseruatione in scripto, cap. 2.*
- PERSECVTIONIBVS *& profligatione ex Aegypto, circa finem cap. 2.*
- MANDATO *diuinitùs accepto, 3. & 4. cap.*
- PRODIGIIS *& miraculis, quibus decem plagæ illatæ sunt Aegypto, itemq́; mitigatæ. à cap. 5. vsque ad cap. 14.*
- MAGNIFICENTIA, *qua is idem coram populo fuit glorificatus. à cap. 14. vsque ad cap. 19.*

DE SECVNDA SIVE SPIRITVALI HOMINIS creatione.

TABVLA 29.

QVAE HIC *de exitu scribuntur filiorum Israel, ea (vt in fine Exodi rectè monet glossa) duplici intelligi possunt ratione.*
- PRIMÒ *secundùm historiam De*
  - CORPORALI *exitu filiorum Israel ex terra Aegypti.*
  - LIBERATIONE *populi Dei per*
    - *Transitum maris rubri.*
    - *Submersionē Pharaonis cū omni suo exercitu.*
  - PVGNA *Israelitarum cum Amalech.*
  - LEGE *data in monte Sina.*
  - CONSTRVCTIONE *tabernaculi & vasorum eius, deq́ue Sacerdotum*
    - *Vestibus*
    - *&*
    - *Vnctione.*
- SECVNDÒ *mysticè: Per illa enim spiritualiter intelliguntur*
  - SPIRITVALIS *sanctorum hominum ex vera Aegypto, id est, hoc mundo & vitiorum tenebris exitus.*
  - BAPTISMVS *sanguine Christi consecratus, in quo diaboli vitia submerguntur, & animæ fidelium liberantur, nempe à potestate satanæ.*
  - VICTORIA *Christi & suorum, & diaboli confusio.*
  - INFORMATIO *hominis, vt à terrenis subleuatus, cælestibus discat subijci disciplinis.*
  - ECCLESIA *præsens & diuersæ personæ fidelium diuersis officijs deputatæ, sicut vasa diuersis vsibus deputata erant, vel officijs, & sacramentorum & orationum sacratarum suauißima odoramenta. Glossa, ibidèm.*

DE SECVNDAE PARTIS EXODI SVB- diuisione. TABVLA 30.

D. HIERON. IN EPISTOLA *ad Paulin. libri huius summã his paucissimis complexus est verbis: Patet, inquit, Exodus cum*
- DECEM *plagis, cap. 7. 8. 9. 10. 11. & 12.*
- DECALOGO, *cap. 20.*
- MYSTICIS *diuinisq̃ pceptis, c. 21. 22. 23. &c.*

DE DECEM PLAGIS. TABVLA 31.

INDVXIT DO-*minus contra Pharaonem plagas Decem:*
- PRIMAM, *qua fluminis vndam mutauit in sanguinem. cap. 7.*
- SECVNDAM, *qua ranas in tota Aegypto produxit. cap. 8.*
- TERTIAM, *qua cyniphes. eod.*
- QVARTAM, *qua muscam caninam. eod.*
- QVINTAM, *qua mortem iumentorum. cap. 9,*
- SEXTAM, *qua hulcera turgentia & vrentia hominibus & iumentis immisit. eod.*
- SEPTIMAM, *qua grandinem & ignem flammantem deiecit. eod.*
- OCTAVAM, *qua locustam induxit. cap. 10.*
- NONAM, *qua triduanas vniuersæ Aegypto tenebras, dempta tellure filiorum Israel, intulit. eod.*
- DECIMAM, *qua omnes Aegypti primogenitos, ab homine vsque ad iumenta, occidit. cap. 12.*

DE PRÆ-

DE PRAECEPTIS DIVINIS.

TABVLA 32.

TRIPLICIA sunt, de quibus in hoc libro agitur, p̃cepta:
- MORALIA, ab ipsa lege naturæ dictata. — Cap. XX.
- IVDICIALIA, quibus præscribitur forma iustitiæ inter homines obseruandæ. — Cap. XXI. &c.
- CAEREMONIALIA, quibus exprimitur ratio Deum extrinsecùs colendi. — Cap. XXV. &c.

Interim tamen p̃cepta hæc nonnunquàm inter se permiscentur hisce capitibus &c.

DE PRAECEPTIS MORALIBVS.

TABVLA 33.

PRAECEPTA moralia sunt, q ipsa dictat ratio: Quorum finis est charitas: Ipsa autem Charitas est tum

- DEI, cui debemus
  - FIDELITATEM,
  - REVERENTIAM,
  - OBSEQVIUM siue seruitia.

  Quæ tria illa spectat primę tabulæ p̃cepta:
  - Non habebis deos alienos coram me.
  - Non assumes nomẽ Domini Dei tui in vanum.
  - Memento vt diem sabbati sanctifices.

  His aliq addũt quartum: Non facies tibi sculptile, neq; omnem similitudinẽ: sed hoc sub primo continetur.

- PROXIMI, ad quã reliqua pertinent secũdæ tabulæ præcepta.
  - HONORA Patrem tuum & matrem tuam, vt sis longæuus super terram.
  - NON occides.
  - NON mœchaberis.
  - NON furtum facies.
  - NON loquéris contra proximum tuum falsum testimonium.
  - NON concupisces domum proximi tui.
  - NON desiderabis
    - Vxorem,
    - Seruum,
    - Ancillam,
    - Bouem,
    - Asinum,
    - Omnia quæ illius sunt. Exod.20.

    Qui Deo asscribunt 4. præcepta, ex his duobus vnum tãtùm faciunt præceptum.

DE PRAECEPTIS IVDICIALIBVS.

TABVLA 34.

PRAECEPTA IVdicialia ad retinendam in Republica hominum societatem pertinet. Suntq; re vera aliud ferè nihil, quàm determinationes secundæ Partis Decalogi, hoc est, eorum præceptorum, quæ ad officia pertinent erga proximum exercenda. Quibus præscribuntur formulæ in Gloss. in procem. in epistolam Pauli ad Hebræ. Vt sunt in summa formulæ

- CONtractuũ
  - Emptionis, cuius exemplum ponitur in principio cap. 21. De
    - Seruo empto,
    - Filia in ancillam vendita.
  - DEPOSITI, cap. 22. vers. Si quis commendauerit amico.
  - MVTVI, eod. vers. Qui à proximo suo &c.
  - COMMODATI, ibidem.
  - VSVRARVM, eod. vers. Si mutuum dederis &c.
  - PIGNORIS, eod. vers. Si pignus à proximo.
- POENArum, quæ infligũtur hominib⁹ facinorosis vel ꝓpter
  - Damna, in qbus seruatur pœna talionis, q̃ est reddere
    - Animam, Oculum, Dentem, Manum, Pedem, Adustionem, Vulnus, Liuorem
    - Pro
      - Anima, Oculo, Dente, Manu, Pede, Adustione, Vulnere, Liuore.
  - DELIcta ex
    - Maleficio
      - Idololatriæ, cap. 20. vers. Qui immolat dijs, occidetur.
      - Homicidij, cap. 21. ver. Si quis per industriam &c.
      - Furti, eod. vers. Qui furatus fuerit &c. & ca. 22. in principio.
      - Stupri, cap. 22. vers. Si seduxerit quis virginem.
      - Coitûs cõtra naturam, eod. ver. Qui coiërit cũ iumẽto, morte moriatur.
    - Quasi maleficio, vt est pœna
      - Malè iudicantis,
      - Muneribus corrupti d. glo. ibi.
      - De quibus agitur in principio cap. 13.

DE PRÆ-

DE PRAECEPTIS CAEREMONIALIBVS.

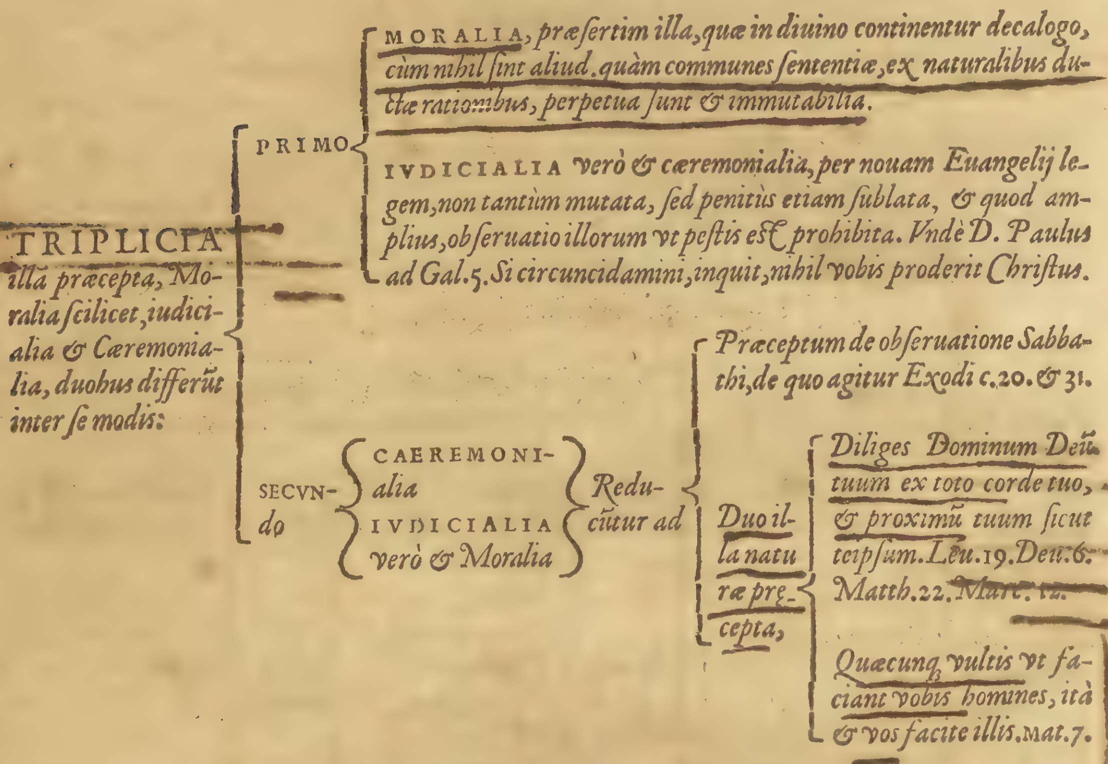
TABVLA 35.

CAEREmonialia pcepta, sunt determinationes primæ partis Decalogi, hoc est, eorum quæ ad ipsum Dei respiciunt cultum. Quorũ alia pertinẽt ad

- SACRAmenta, vt sunt
  - CIRCVNCISIO marium,
  - VNCTIO Regum.
  - De quibus agitur in
    - Genesi, &
    - Libris Regum.
- SACRIFIcia, Quorum exẽpla sunt
  - Immolatio agni Paschalis, cuius ritus traditur cap. huius libri 12.
  - Iuge sacrificium, & similia, De qbus agitur in Leuit. cap. 6. in principio.
  - Quæ erant figura perfecti illius sacrificij Christi in cruce offerendi. glos. Matth. 5.
- RITVS varios, quorũ hoc in libro aliqui tãtùm referũtur, qui spectant ad cultũ Dei
  - VERVM, De
    - Primitijs offerendis, hîc Exod. cap. 25. in principio.
    - Confectione tabernaculi. eodem.
    - Situ & forma
      - Arcæ,
      - Propitiatorij,
      - Cherubin,
      - Mensæ,
      - Sacrorum vasorũ,
      - Candelabri,
      - Lucernarum,
      - Veli,
      - Tentoriorum,
      - Altaris,
      - Atrij,
      - Olei lucernarum.
      - Quæ omnia
        - Explicatur Exodi cap. 25. 26. & 27.
        - Repetuntur ca. 35. 36. 37. 38. 39. & 40.
    - Ornatu Aaronis & filiorum eius. cap. 28.
    - Modo consecrandi Sacerdotes, rituq́; pro eis offerendi. ca. 29.
    - Altari thymiamatis, & labio seu labro æneo. cap. 30.
    - Præcepto Sabbathi. cap. 31.
  - FALSVM, ob cuius detestationem Moises duas Decalogi lapideas fregit tabulas. ca. 32. Quas ei Dñs
    - Tradiderat scriptas digito Dei. cap. 31. in fine.
    - Restaurauit ad
      - Pœnitentiã populi. ca. 33
      - Intercessionem Moisis. cap. 34

DE PRAECEPTORVM DIFFERENTIIS.

TABVLA 36.

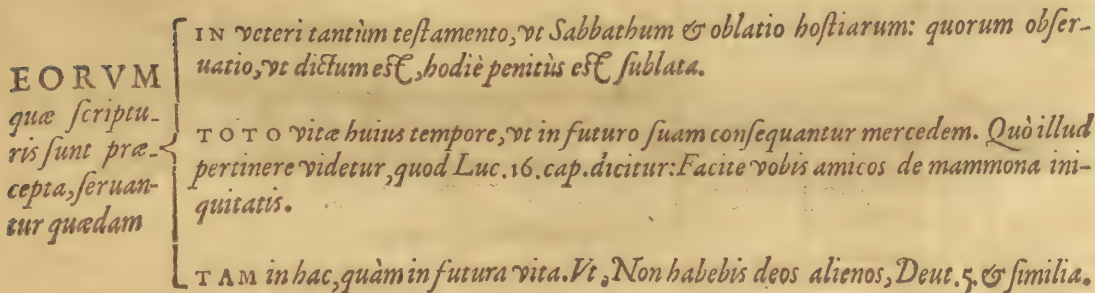

TRIPLICIA illa præcepta, Moralia ſcilicet, iudicialia & Cæremonialia, duobus differũt inter ſe modis:

- PRIMO
  - MORALIA, præſertim illa, quæ in diuino continentur decalogo, cùm nihil ſint aliud, quàm communes ſententiæ, ex naturalibus ductæ rationibus, perpetua ſunt & immutabilia.
  - IVDICIALIA verò & cæremonialia, per nouam Euangelij legem, non tantùm mutata, ſed penitùs etiam ſublata, & quod amplius, obſeruatio illorum vt peſtis eſt prohibita. Vndè D. Paulus ad Gal. 5. Si circuncidamini, inquit, nihil vobis proderit Chriſtus.
- SECVNDO
  - CAEREMONIALIA
  - IVDICIALIA verò & Moralia
  - Reducitur ad
    - Præceptum de obſeruatione Sabbathi, de quo agitur Exodi c. 20. & 31.
    - Duo illa naturæ præcepta,
      - Diliges Dominum Deũ tuum ex toto corde tuo, & proximũ tuum ſicut teipſum. Leu. 19. Deu. 6. Matth. 22. Marc. 12.
      - Quæcunq; vultis vt faciant vobis homines, ità & vos facite illis. mat. 7.

DE VSV PRAECEPTORVM LEGALIVM.

TABVLA 37.

EORVM quæ ſcripturis ſunt præcepta, ſeruantur quædam

- IN veteri tantùm teſtamento, vt Sabbathum & oblatio hoſtiarum: quorum obſeruatio, vt dictum eſt, hodiè penitùs eſt ſublata.
- TOTO vitæ huius tempore, vt in futuro ſuam conſequantur mercedem. Quò illud pertinere videtur, quod Luc. 16. cap. dicitur: Facite vobis amicos de mammona iniquitatis.
- TAM in hac, quàm in futura vita. Vt, Non habebis deos alienos, Deut. 5. & ſimilia.

EPILOGVS EX PRAEFATIONIBVS ante Caietanum in Pentateuchum.

COMPLECTITVR Exodus hiſtoriam 140. annorum, incipiẽs à morte Ioſeph vſq; ad diem quo Moiſes completo tabernaculo, in monte Sinai illud erexit, vnxit & conſecrauit cum omnibus vaſis ſuis: Nam à morte Ioſeph vſque ad egreſſum de Aegypto, interceſſerunt anni 140. & ab egreſſu vſque ad conſecrationem tabernaculi, interceſſit annus vnus, Exod. 12. & 40. Cæterùm ſi rectè attendas, reperies vigintiquinque teſtimonia à Chriſto & Apoſtolis ex hoc libro ad verbum deſumpta: eiuſdem verò ſententiæ, 19. duntaxàt.

LEVITI.

Vaicra

LEVITICVS, LIBER PENTATEVCHI TERTIVS.

CONTINVATIO.

QVAESTIONIBVS de legis cùm authore, tum ministro absolutis, commodè nūc subijcitur ipsarum legum diuinarum tractatio. In qua sacrificiorum ritus, & hostiarum diuersitas ac sacerdotum ministeria describuntur. Origenes Homilia 1. in Leuiticum.

NOMINIS INTERPRETATIO EX PRAEFAtionibus ante Caietanum.

HVIC (Exodo) pulchrè subnectitur liber tertius, qui à Leuiticis ministerijs, quæ instituit, nomen obtinuit: & appellatus est Leuiticus. Hebræis verò dicitur Vaicra, hoc est, Et vocauit: quòd hactenùs à constitutione mundi tam magnifica & gratiosa vocatio hominibus non contigerit. Inuenitur quidem Deum vocâsse de cælis, de nube, & de rubo ardenti : sed hîc vocat ex domicilio, quod maiestate sua & gloria impleuit: & quod sibi vnicè in terris delegerat, vt inter homines habitaret. Caietanus in Leuiticum.

QVID REI, EX ATHANASIO.

QVAE huius argumenti summa sit, ex ipsa nominis patet explicatione. Continet enim hic liber, vt verbis diui vtar Athanasij, peculiariter vniuersam Leuitici muneris dispositionem, quo scilicet pacto ex tribu Leui ad sacerdotium electi sint & vncti Aaron atque illius filij: Et quid discriminis sit inter sacrificia & oblationes, & qualis sit vniuersi tabernaculi cultus. Atque sic libro isto in summa De vero Dei agitur cultu. Athanasius in Synopsi.

VERVS DEI CVLTVS IN QVIBVS CONsistat. TAB. 38.

VERVS *Dei cultus consistit*
- PRINCIPALITER *in actu mentis interiori, seu (vt Augustinus dixit) in*
  - *Fide,*
  - *Spe,*
  - *Charitate.*
- SECVNDARIO *in quibusdam actibus exterioribus, qui sunt quasi quædam protestationes cultûs interioris.*

DE PARTITIONE LEGVM, IN HOC LIBRO Propositarum. TAB. 39.

LEVITICVS *liber, in quo (vt Paulino D. scripsit Hieron.) singula sacrificia, immò singulæ penè syllabæ, & vestes Aaron, & totus ordo Leuiticus, cælestia spirant sacramenta, agit*
- POTISSIMùm *de cæremonijs & legibus*
  - SACRIFICII *& offerendorum, à principio Leuitici vsque ad cap.8.*
  - SACERDOTII *& consecrandorum, à cap.8. vsque ad 11.*
  - EDVLII *& cibariorum, quæ animalia sint munda, & quæ immunda. cap.11.*
  - PVRIFICATIONIS *immundorum. à cap.12. vsque ad c.23.*
  - IVBILEI, *Phase, & solenniorum. à cap.23. vsque ad cap.27.*
  - VOTORVM *atque promissionum. à cap.27. vsque in finem.*
- INCIDENTER *etiã De*
  - PRAECEPTIS
    - *Moralibus, à cap. 19. vsque ad cap.21.*
    - *Iudicialibus, à ca. 21. vsque ad cap. 24.*
  - OBSEQVIIS *præstãdis, & ibì de legib⁹*
    - *Tabernaculi,*
    - *Vtensilium,*
    - *Et indumentorum.*

Hæc & alia id generis plura, per se quisque facilè animaduertere poterit: nos hîc ea tantùm attingere volumus, quæ ad præcipuas pertinent antiquæ legis cæremonias.

DE SACRIFICIIS, ET PRIMVM CVR FVERINT instituta. TAB. 40.

SACRIFICIA *veteris testamenti fuerunt instituta ad*
- DOCTRINAM *Iudæorum, vt*
  - *Reuocarentur ab impia illa, ad quam proni erant, idololatria.*
  - *Exercerentur in vero Dei cultu.*
- FIGVRAM *veri nouæ legis sacrificij, videlicet Christi, in ara crucis immolati. Lyra in principium Leuitici.*

IN SACRIFICIIS QVAE SINT CONSIDE- randa. TAB. 41.

CIRCA *doctrinā de sacrificijs (quæ sunt quædā ꝓtestationes fidei & ꝯſcrētiū) consideranda sunt quinque:*

- 1\. IPSA *sacrificia. Quorū triplex erat ratio. Offerebātur enim*
  - ANIMALIA, *vt armenta, pecudes, aues. ca. 1.*
  - RES *aridæ, vt similā, panis, thus, lagana, fermentū, sal. cap. 2.*
  - LIQVIDA, *vt vinum & oleum. eod.*
  - *Et dicebatur propriè*
    - *Sacrificiū,*
    - *Oblatio,*
    - *Libatio.*
  - *Fiebant aūt sacrificia vel*
    - *In holocaustum, cap. 1.*
    - *Pacifica, quæ non erant ex auibus, cap. 3.*
    - *Pro peccatis cōmissis aut*
      - *per ignorantiā, cap. 4. & 5.*
      - *Ex proposito, cap. 6. & 7.*
- 2\. PERSONAE. *Alia enim offerri solebant pro ꝑsonis*
  - PVBLICIS, *vt pro*
    - *Populo toto vitulus*
    - *Principe hircus*
    - *Sacerdote vitulus*
    - *Immaculatus, cap. 4.*
  - PRIVATIS, *hoc est, propria cuiusque anima, pro qua immaculata offerebatur capra, aut ouis, vel duo turtures, vel duo pulli columbarum, vel certè similæ pars ephi decima. cap. 4. & 5.*
- 3\. TEMPVS. *Aliqua enim offerebantur*
  - INTERPOLATE, *hoc est, statis & diuersis temporibus. dict. cap. 1. 2. 3. 4. & 5.*
  - CONTINVE, *id est, omni die: Quale IVGE erat sacrificium, dict. cap. 6. & Exodi 29.*
- 4\. LOCVS. *Qui est aut*
  - SACER, *vt*
    - *Altare, & Ostium tabernaculi.*
  - PROPHANVS.
- 5\. CAVSAE, *Quarū triplex erat differentia. Offerebāt enim quandoquè*
  - NECESSARIÒ, *& hoc vel ex*
    - *Præcepto, vt*
      - *Primitias*
        - *Frugum,*
        - *Vuarum,*
        - *Fructuum.*
      - *Decimas & Primogenita animalium.*
    - *Voto tam*
      - *Fructuum, quàm*
      - *Animalium.*
  - SPONTE,
  - CASV.

ISTORVM *sacrificiorum omnium ritus atque leges, singulatim explicantur à principio huius libri vsque ad caput eiusdem octauum.*

DE CON-

DE CONSECRATIONE SACERDOTIS AARON & filiorum eius. TABVLA 42.

IN CONSECRATIÕE *sacerdotum, Aaron scilicet & filiorum eius, obseruanda sunt tria:*

- 1. RITVS, *quo vsus est Moises in consecratione sacerdotum, Qui*
  - STATIM *vt iusserat Dominus, obtulit Aaronem & filios eius: vestiuitq́; eos tunicis lineis, & cinxit balteis, eisque imposuit mitras.*
  - POST *hæc vnxit & consecrauit eos oleo.*
  - CONSECRATOS *deniquè, dies & noctes in templo manere, ac Domini custodias obseruare præcepit. tot. cap.* 8.
- 2. VSVS, *quo executus est Aaron officium suum, quandò*
  - PRIMVM *obtulit pro*
    - *Se, &*
    - *Populo*
    - *Vitulũ, cuius sanguinem obtulerũt ei filij sui.*
  - DEINDÈ *etiam populo benè precatus est.*
  - QVAE *tandèm omnia Domini approbauit gloria, quæ tum manifestò apparuit, cap.* 9.
- 3. POENA & *interitus filiorum Aaronis, malè sacra administrantium*
  - NADAB & ABIV.
    - QVI *cùm vino paululùm obruti, minùs reuerẽter sacra peregissent, igne cælitùs extincti, extraq́; castra filiorum Israel sepulti, atq; ob id etiam sacerdotibus ad sacra ingredientibus & vinum & omne quod inebriare potest, interdictum fuit. cap.* 10. *per totum.*

DE LE-

DE LEGIBVS EDVLIORVM, HOC EST, DE discrimine ciborum, ex Synopsi D. Athanasij. TAB. 43.

INTER *cibos mundos & immundos ità discernitur, quòd animalia omnia sunt aut*

- GRADIENTIA, *vt iumenta, quorum alia*
  - VNGVLAS *habent diuisas, & ruminatione comesta regerunt: quæ habentur mũda, vt sunt vitulus, ouis, capra, ceruus, caprea, bubalus, pygargus, tragelaphus, camelopardalis, & quæ alia sunt huiusmodi.*
  - RVMINANT *quidem, vngulam verò non diuidunt: qualia sunt camelus, lepus, & chœrogryllus.*
  - FINDVNT *vngulam, non autem ruminant, vt sus.*
  - *Et sunt immunda.*
- VOLATILIA, *quæ sunt aut*
  - PROHIBITA, *vt*
    - *Aquila, gryphes, haliæetus, vultur, miluus, coruus, passer, noctua, larus, accipiter, nycticorax, cataractes, ibis, porphyrion, cygnus, herodius, charadrius, vespertilio, & quæ his sunt consimilia. Item volatilia repentia, quæ 4. ingrediuntur pedibus, omnia sunt immunda.*
  - PERMISSA, *quæ crura habent pedibus sublimiora, ità vt illis de telluris superficie saliant, qualia sunt bruchus, attagen, locusta, lacerta, & quæ his sunt similia.*
- AQVATICA, *& horum*
  - QVAE *pinnulas habent & squamas, mũda sunt, vt trigla, scarus, glaucus, cestreus & similia.*
  - QVAE *verò alterutris istarum carent, immũda nec edenda esse, sacra dicit scriptura: qualis est sepia, quæ pinnulas quidem habet, sed squamas non habet.*
- REPENTIA, *vt*
  - *Serpens, Mustela, Crocodilus, & similia.*
  - *Quæ immunda sunt omnia.*

DE LEGIBVS PVRIFICATIONIS. TAB. 44.

NON BRVtatũm *animalia reddũtur, vt dictũ est, immunda, sed contaminãtur sæpè etiam*

- IPSI *homines, aut*
  - SINGVLI *& priuati, & hoc 5. modis:*
    - *Puerperio,* — *xij.*
    - *Lepra,* — *xiij. & xiiij.*
    - *Emanatiõe seminis,* — *A principio 15. vsq; ad ver. mulier q̃ redeũte*
    - *Fluxu sanguinis,* — *A d. vers. Mulier, vsq; in finem cap. 15.*
    - *Et maxime idololatria.*
    - *De horum qualitate & purgãdi ritu tractatur in cap.*
  - TOTVM *Reip. corpus, de cuius quasi cura seu reformatione agitur cap. 16. 17. & 18.*
- RES *quoque inanimatæ, vt*
  - *Sanctuarium, Tabernaculum, Altaria, Et vasa templi.*
  - *Quæ expiantur iuxta formam præscriptam cap. 16.*

APPENDIX.

QVAE *hic interseruntur à cap. 17. vsque ad cap. 23. pertinent (vt dictum est in genere) vel ad*

- PRAECEPTA
  - MORALIA,
  - IVDICIALIA.
- OPERAS *& obsequia fidelium.*

DE LEGIBVS SOLENNIORVM.

TABVLA 45.

SOLENNITAS *veteris legis p- tinebat partim ad*

- FERIAS *Domini, quales sunt*
  - SABBATHVM, *qui dies est septimus, dictus requiei.*
  - PHASE, *id est, transitus, quæ est 14. mensis primi, qua immolatus est agnus paschalis.*
  - AZYMORVM, *per 7. dies post phase proximos.*
  - PENTECOSTE, *dies quinquagesimus ab oblatione primitiarum.*
  - FESTVM *tubarum, quæ est prima dies mensis septimi.*
  - FERIAE *tabernaculorum 7. diebus, à 15. mensis septimi.*
  - SABBATHVM *terræ, id est, annus septimus, dictus requietionis: Quo omnis terra iussa erat quiescere.*
  - IVBILEVS, *id est, annus quinquagesimus.*
  - *Quarum ratio indicatur cap. 23. 24. & 25.*
- PANES *Propositionis, quorum ritus explicatur cap. 24. post principium.*
- PROMISSIONES *factas seruantibus mandata Dei.*
- POENAS *trangressoribus paratas.*
  - *Quæ numerantur in specie cap. 26.*

DE LEGIBVS VOTORVM.

TAB. 46.

VOTA

- FIVNT *vel de* PERSONIS / REBVS — *Offerendis.*
- REDIMVNTVR *tum* VOTA / DECIMAE — *Aestimatione precij aut* — *Totius, / Partis.*

De quibus omnibus vltimo agitur huius libri capite.

EPILOGVS EX PRAEFATIONIBVS *ante Caietanum.*

IN HOC libro videre licet, quàm deceat, sanctos, doctos & integros esse sacerdotes. In hoc item omnia Euangelij mysteria, licèt typis inuoluta, ipsius Christi sacerdotium & sacrificium, adeoque tota redemptio & omnes Christi virtutes, continentur.

Sunt qui dicant, hunc librum complecti historiam primi & secundi anni, dum pararetur tabernaculum: & postmodùm eo erecto, sacrificia inciperent, populusque ad iustas cæremonias à Domino per Moisen edoceretur. Alij verò sentiunt tempus vnius mensis duntaxàt continere, ab erectione tabernaculi, vsque ad diem, quo præcepit Dominus Moisi numerare populum. Nam Calendis primi mensis anni secundi, erectum est tabernaculum, Exod. 40. Hinc Dominus vocauit Moisen de tabernaculo testimonij, vt traderet illi holocaustorum ritus, vsq; ad Calendas mensis secundi anno altero egressionis ab Aegypto: Quo tempore iussit Dominus Moisi numerare summam filiorum Israel Numer. 1. Huius libri tredecim locos ad verbum, & totidem sententias citârunt tum Euangelistę, tum Paulus ipse.

NVME-

NVMERI, LIBER PENTATEVCHI QVARTVS, DE *ordine filiorum Israel.*

CONTINVATIO.

CVM parùm sit, in Ecclesia leges esse, nisi etiam sint, qui eas recipiant ac tueãtur: ideò Moises post expositum legum catalogum, populũ, cui has leges præscripserat, in certos distribuit ordines atque classes.

DE LIBRI HVIVS TITVLO ET INTENTIONE.

VTRVNQVE verbis breuissimis in sua Synopsi indicauit Athanasius: Numerorũ liber, inquit, vocatur propterea, quòd in se totius populi numerum complectitur, recensita iussu Domini vnaquaq; Iudæorum tribu. Et Isidorus: Liber Numeri, inquit, appellatur, quia multitudinis Israeliticæ perfectorum virorum cõputationem tenet & numerum: profectiones quoq;, mansionesq; à finibus Aegypti vsq; ad mortem Moisis. Sunt autem quę hoc in libro continẽtur, mysticè intelligenda ferè omnia, de consolatione videlicet prædicationis Euangelicæ. MOISIS enim intentio in hoc opere præcipua est ea, nobis populi Christiani describere profectum, siue assensum à terra in cælum, per 12. tribus Israel & 42. mãsiones. Vt autem per tribus Israel populus Christianus, ità per mansionum progressum, virtutum signatur profectus. Nec malè huc quadrat dictum Salomonis illud, quo innumeros dicit esse eos qui pereunt, saluandos verò omnes, esse numeratos, Eccle. 1. Hinc D. Hieron. ad Paulinum, libri huius attingens rationem, in hæc prorumpit verba: Numeri verò nónne totius arithmeticæ, & prophetiæ Balaam, & 42. per eremum mansionum mysteria continent?

ARGVMENTVM EX PRAEFATIONIBVS ANTE CAIETANVM.

DESCRIBIT hic liber gesta à secundo anno vsq; ad mortem Moisis, historiamq; totam à mansione in monte Horeb, vsque ad mansionem in campestribus Moab e regionè Hiericho. Referuntur in eo egregia variorum motuum, tumultuumq; in Repub. & populi rebellis exempla. Indicatur, quæ sors, quis euẽtus eueniat seditiosis. Ostenditur & mira conditio eorum, qui præsunt Reip. vtque in toleranda & à suis, & ab exteris illata iniuria, omnium hominum patientissimus & constantissimus fuerit Moises: qui tamen & ipse non caruit suis vitijs. Multa itidèm ponuntur in hoc libro, quæ ad politiam pertinent & religionem. Ad finem propè describuntur varia bella, & leges quædam copiosiùs explicatæ in campis Moabiticis. Caietanus in Leuitic.

DE PARTIBVS LIBRI NVMERORVM.

TABVLA 47.

ORDINES *siue Numeri, in quos popul⁹ Israel distributus fuit, sunt octo:*

1. PVGNANTIVM *siue bellatorum, à princip. vsque ad cap. 7.*
2. OBLATORVM, *& quid singuli principes obtulerint. cap. 7.*
3. MINISTRORVM { *Leuitarũ* / *Sacerdotũ* } *Eorumq; officia, à c. 8. vsque ad c. 13.*
4. EXPLORATORVM, *à cap. 13. vsque ad cap. 16.*
5. PECCATORVM { *Chore,* / *Dathan,* / *Abiron, &* / *Scortantium cum Madianitidibus.* } *à cap. 16. vsque ad cap. 26.*
6. GENITORVM *in deserto, à cap. 26. vsque ad cap. 33.*
7. MANSIONVM, *cap. 33.*
8. PRAESIDIORVM, *à cap. 34. vsque in finem.*

DE NVMERO ET ORDINE PVGNATORVM.

TABVLA 48.

POSTEAQVAM *populus Dei, cùm legibus, tum iudicijs & cæremonijs instructus, atq; nunc tandèm ad terram promissam educendus, eoq; nomine cum barbaris gentibus, eam occupantibus, multa & grauißima bella forent suscipiēda, Deus opt. max. pericula ei in hoc itinere obuētura diuinitùs præuidens, iußit summam vniuersam congregationis filiorum Israel, per cognationes & domos suas & nomina singulorū, quidquid sexûs esset masculini, à 20. anno & suprà virorum fortium ex Israel, numerari. Quod diligenter executum fuit per Moisen & Aaronem. Nam*

- PRIMVM *cōstituti sunt ex tribub⁹ belli duces & principes, nēpè de tribu*
  - RVBEN, *Elisur filius Sediur.*
  - SIMEON, *Salamiel filius Suri Saddai.*
  - IVDA, *Nahason filius Aminadab.*
  - ISACHAR, *Nathanael filius Suar.*
  - ZABVLON, *Eliab filius Helon.*
  - IOSEPH *filiorum Ephraim, Elisama filius Amiud.*
  - MANASSE, *Gamaliel filius Phadassur.*
  - BENIAMIN, *Abidan filius Gedeonis.*
  - DAN, *Achiezer filius Amizaddai.*
  - ASER, *Phegiel filius Ochran.*
  - GAD, *Eliasaph filius Duel.*
  - NEPHTALI, *Abira filius Henan.*
  - *Per hos principes mysticè 12. intelliguntur Apostoli, & eorum successores: sicut per Moisen & Aaronem rectè ipsum intelligimus* CHRISTVM.
- DEINdè
  - NVMErantur *ex omni populo ad arma ferenda idonei*
    - *Turmatim,*
      - *Non omnes homines: nec enim numerati sunt*
        - *Mulieres, Serui, Alienigenæ,* propter *Sexûs fragilitatem, Degenerationem, Barbariē.*
        - *Pueri, nec infra annū 20. existentes, exceptis Primogenitis, Filijs sacerdotum aut Leuitarum.*
        - *Vt enim nō omnes ad bellū apti, ità non omnes diuinis numeris sunt digni.*
      - *Sed tantùm Israelitæ, masculi vltra 20. annū agentes, & ad pugnam apti ex tribu*
        - *Prima 46500.*
        - *Secunda 59300.*
        - *Tertia 74600.*
        - *Quarta 54400.*
        - *Quinta 57400.*
        - *Sexta 40500.*
        - *Septima 32200.*
        - *Octaua 35400.*
        - *Nona 62700.*
        - *Decima 41500.*
        - *Vndecima 45650.*
        - *Duodecima 53400*
        - *Summa, sexcenta tria millia quingēti quinquaginta, per quos omnes significantur credentes.*
    - *Seorsim, vtputà*
      - *De tribu Leui Moises & Aaron secundùm vocem Domini à mense vno & suprà numerârunt 22000.*
      - *Primogenitos verò masculos, in omnibus alijs tribubus solus numerauit Moises, & inuentus est illorum numerus 22273. Hæc omnia in 1. 2. & 3. tractantur capit.*
  - DESCRIbuntur *Stationes siue classes, Et officia.* — *Per singulas tribus à cap. 1. vsque ad cap. 5.*
  - EIICIVNTVR *ex castris Leprosi, Qui semine fluunt, Polluti super mortuo* — *cap. 5.*
  - PRAESCRIbuntur *Leges, & Modus benedicendi.*

DE NV-

DE NVMERO ET ORDINE OBLATORVM.

TAB. 49.

PERFECTO iam tabernaculo, & excubijs ad eius custodiã distributis, vt pfectio proposita, ipsius Dei susciperetur auspicio, oblata sunt sacrificia pro felici successu. Eorum autem quæ oblata fuerunt, duplex erat ordo: Nam

- IPSO *die quo vnxit Moises tabernaculũ, xij. Principes tribuũ obtulerunt in conspectu tabernaculi*
  - SEX *plaustra tecta*
  - CVM *bobus xij.*
    - *Ità vt penderent*
      - *Singuli bouem,*
      - *Bini plaustrum.*
        - *Ex his distributa sunt*
          - *Gersonitis plaustra duo, & 4. boues.*
          - *Meraritis 4. plaustra & 8. boues, iuxta ordinem ministerij sui.*
- IN DEDICATIONE *quoq; altaris, per dies 12. cõtinuos, singulis diebus singuli principes obtulerunt*
  - ACETABVLVM *argenteum pondo cẽtum triginta siclorum.*
  - PHIALAM *argenteã, habentem 70. siclos iuxta põdus sanctuarij.*
    - *Vtrunq; plenũ simila cõspersa oleo in sacrificium.*
  - MORTARIOLVM *ex decem siclis aureis, plenum incenso.*
  - BOVEM *de armẽto, & arietem, & agnum anniculum in holocaustum.*
  - HIRCVM *pro peccato.*
  - ET *in hostia pacificorũ,*
    - *Boues 2.*
    - *Arietes 5.*
    - *Hircos 5.*
    - *Agnos anniculos 5.*

Summa oblatorum fuerũt in dedicatione altaris,

- *Acetabula argentea 12.*
- *Phialæ argenteæ 12.*
  - *Siclorum 2400. pondere sanctuarij.*
- *Mortariola aurea 12. simul auri sicli 120.*
- *In holocausta,*
  - *Boues 12.*
  - *Arietes 12.*
  - *Agni anniculi 12.*
- *Hirci pro peccato duodecim.*
- *In hostiã pacificorum,*
  - *Boues 24.*
  - *Arietes 60.*
  - *Hirci 60.*
  - *Agni anniculi 60*

DE NVMERO ET ORDINE MINISTRO-rum. TAB. 50.

QVANDO verò parùm sit sacrificia esse instituta, nisi etiam sint, qui his rectè seruire possint: ideò Dei iussu in ministerium tabernaculi & sacerdotum ordinati & consecrati sunt

- LEVITAE in hunc ferè modum, qui habetur Nüer. octauo. Nã
  - PRIMVM electi & segregati sunt
    - Ex tribu Leui,
    - A viginti quinq; annis & suprà,
    - In locũ primogenitorum.
  - DEINDE adspersi aqua lustrationis, rasis pilis & mundatis vestibus, oblati sunt Domino.
  - POST hæc p̄sentati sunt
    - Populo, qui eis imponeret & manus.
    - Aaroni & filijs eius, à quo in conspectu Domini eleuati & oblati sunt.
  - OFFEREBATUR pro eis
    - Simila oleo conspersa pro libamine,
    - Bos in holocaustum.
  - ATQVE sic demùm ab omni populo segregati, adplicati sunt tabernaculo, vt ingrederẽtur & ministrarent in tabernaculo vsq; ad annum 50. cap. 8.
  - Horũ erat
    - Numerus 8580. ca. 4. in fin.
    - Officia
      - Seruire Deo,
      - Curã agere templi & vasorũ,
      - Et orare pro populo, cap. 7.
    - Victus, decimæ, cap. 5.
- Porrò ad onus populi sustentandum additi sunt Moisi septuaginta viri,
  - Congregati ex senioribus populi Israelitici.
  - Quorum ætas Moisi cognita, & eruditio fuerat perspecta,
  - Iussi ire vnà cũ Moise ad ostiũ tabernaculi fœderis, cap. 11.
  - Hi
    - Sunt illuminati spiritu, qui erat in Moise.
    - Prophetârunt, nec vltrà cessauerunt.
- SVMMVS sacerdos erat Aaron. scriptum est enim: Aaron autem & filios eius cõstitues super cultum sacerdotij. Externus qui ad ministrandum accesserit, morietur. Numer. 3.

DE NV-

DE NVMERO ET ORDINE EXPLOratorum. TAB. 51.

IVSSIT DOMINVS *mitti viros duodecim, de singulis scilicet tribubus singulos, qui considerarent terram, quam eis se daturum promiserat. Fecit autem Moises quod Dominus imperauerat, atq; ex deserto Pharan viros principes exploratum misit xij, videlicet de tribu*

- RVBEN, *Sammua filium Sechur.*
- SIMEON, *Saphat filium Huri.*
- IVDA, *Chaleb filium Iephonæ.*
- ISACHAR, *Igar filium Ioseph.*
- EPHRAIM, *Osee filium Nun.*
- BENIAMIN, *Phalti filium Raphu.*
- ZABVLON, *Geddiel filium Sodi.*
- IOSEPH, *sceptri Manassæ, Gaddi filium Susi.*
- DAN, *Ammiel filium Gemalli.*
- ASER, *Zathur filium Michael.*
- NEPHTALI, *Nahabi filium Vapsi.*
- GAD, *Guel filium Machi.*

De quorum relatione, & turbis ex ea motis, vide cap. 13. 14. *&* 15.

DE NVMERO ET ORDINE PRAEVAricantium. TABVLA 52.

CVM AVtem populo Dei aduersarius & hostis eius perpetuus diabolus, hanc felicitatem inuideret, suis dolis & fraudibus effecit, vt multi ex suprà numeratis principibus & hominibus facti fuerint partim

- REBELLES, *aduersus Moisen & Aaron. Quales fuerũt*
  - CORE *filius Isaar.*
  - DATHAN *atque Abiron.*
  - HON *quoquè filius Pheleth de filijs Ruben.*
    - *Cuius criminis causa, dirupta est terra sub pedibus eorum: & aperiens os suum, deuorauit illos cum tabernaculis suis & vniuersa substantia eorum: Descẽderuntq́; viui in infernum, operti humo &c. Core autem & CCL. viri, igni cælesti consumpti sunt.*
  - ALIIQVE *filiorum Israel* CCL. *viri proceres synagogæ, & qui tempore consilij per nomina vocabantur. cap.* 16.
- INCREDVLI. *Murmurauit enim omnis multitudo filiorum Israel sequenti die, contra Moisen & Aaron dicens: Vos interfecistis populum Domini. Quam ob causam* 14700. *viri percussi sunt, & igni absumpti eodem. Permulti etiam ob simile murmur ab ignitis serpentibus extincti sunt, cap.* 21.
- MARIA *quoquè soror Moisis murmurans, punita est lepra. cap.* 12. *virgaque Aaronis germinauit, in signum rebellium filiorum Israel. cap.* 17.
- QVIN *ipse etiam Aaron, cùm factus esset incredulus, prohibitus est intrare terram Canaan, quam Deus filijs dederat Israel: Sed iussus ire in montem Hor, ibì occubuit, & successit ei filius suus Eleazar. cap.* 20.
- BALAAM, *dum accersitus à Balac rege Moabitarum, peruersa meditatur, & asinam, quæ os eius Domino aperiente locuta est, cædit, ab angelo primò corripitur, posteà ob consilium datum in exitium filiorum Israel, ab ipsis cæditur. cap.* 22. *&* 31.
- EX *filijs Israel plurimi cum filiabus Moabitarum fornicantur, & ab ijs inuitati, illarum dijs sacrificant. Eam ob causam vehementer concitata ira diuina, ad* 24. *millia ex illis occidit. cap.* 25.

DE NV-

DE NVMERO ET ORDINE DE NOVO genitorum in deserto. TABVLA 53.

EXTINCTIS PROPTER varia peccata ijs, qui suprà numerati fuerant, Moises & Eleazar ex præcepto diuino iterùm numerauerunt omnẽ summam filiorum Israel de nouo genitorum in deserto, à 20. annis & suprà per domos & cognationes suas, cũctos qui possent ad bella procedere. De stirpe

RVBEN	43730
SIMEON	22200
GAD	40500
IVDA	76500
ISACHAR	64300
ZABVLON	60500
MANASSE	52700
EPHRAIM	32500
BENIAMIN	45600
DAN	64400
ASER	53400
NEPHTALI	45400

Summa filiorum Israel de nouo numeratorum, Sexcẽta millia & mille septingenti triginta. cap. 26.

DE NVMERO ET ORDINE MANSIONVM.

TABVLA 54.

VT TOTIVS *processûs ab Aegypto vsq; ad Iordanem, terminum scilicet terræ promissæ, per breuem haberemus quandam quasi summam, descripta sunt loca, in quibus filij Israel suas habuerunt mansiones: nō quidem omnia, sed tantùm ea, in quibus illis contigerunt aliqua notatu digna. Mansiones verò præcipuæ filiorum Israel, q egressi sunt de Aegypto per turmas suas in manu Moisis & Aaronis, quas descripsit Moises iuxta castrorū loca, quæ iussu Domini mutabant, sunt 42. videlicet,*

- ANTE *transitū maris rubri, 4.*
  - *Ramesse, i. cōmotio turbulenta, vel vt Hier. tonitruum gaudij.*
  - *Socoth, id est, tabernacula siue tentoria.*
  - *Etham, id est, fortitudo atque perfectio.*
  - *Phihahiroth, id est, os nobilium.*
- A MARI *rubro vsq; ad mōtem Sinai, 8.*
  - *Marath, id est, amaritudo.*
  - *Elim, id est, arietes fortesque, vbi erant 12. fontes aquarum, & palmæ 70.*
  - *Mare rubrum, quod Hebraicè dicitur Iam Suph.*
  - *Eremus Sin: eremus enim omnis vsque ad montem Sinai, dicitur Sin.*
  - *Daphca, id est, pulsatio.*
  - *Alus, id est, fermentum.*
  - *Raphidim, i. visio oris fortium, vel vt Hier. Sanitas fortium.*
  - *Solitudo Sinai.*
- A MONTE *Sinai vsq; ad Cades, 21.*
  - *Sepulcra concupiscentiæ.*
  - *Hazeroth, id est, atria.*
  - *Rethma, id est, Sonitus aut iuniperus.*
  - *Remmon-phares, id est, mâli Punici diuisio.*
  - *Lebna, id est, lateres.*
  - *Ressa, id est, freni.*
  - *Ceelatha siue Caaltha, id est, Ecclesia.*
  - *Sepher, id est, pulchritudo.*
  - *Harada, id est, miraculum.*
  - *Maceloth, id est, cœtus.*
  - *Thaath, id est, pauor.*
  - *Thare, id est, pastura, siue, vt Hiero. abactor seu depulsor.*
  - *Methca, id est, dulcedo.*
  - *Hesmona, id est, festinatio.*
  - *Moseroth, id est, vincula siue disciplina.*
  - *Bene-iaacan, id est, filij necessitatis seu stridoris.*
  - *Mons Gadgad, id est, nuncius, expeditio, vel concisio.*
  - *Ietebátha, id est, bonitas.*
  - *Hebrona, id est, transitus siue transitio*
  - *Asion-gaber, id est, in lingua vici, siue delationis hominis.*
  - *Cades, id est, mutata siue translata.*
- A CAdes *vsq; ad Campestria Moab, 9.*
  - *Mons Hor, id est, mons montis siue vertex.*
  - *Salmona, id est, imaguncula.*
  - *Phunon, id est, os oris.*
  - *Oboth, id est, magi, siue Pythones, vel tagaræ grandes.*
  - *Ie-abarim, id est, acerui lapidum transeuntium.*
  - *Dibon-gad, id est, fortiter intellecta tentatio.*
  - *Helmon deblathâim, contemptus plagarum siue opprobriorum.*
  - *Montes Abarim contra Nabo, id est, montes transeuntium.*
  - *Campestria Moab supra Iordanem contra Hiericho.*

DE ISTORVM OMNIVM MYSTICA interpretatione.

PER hoc autem ꝙ populus Israel exiēs de Aegypto, venit ad terram promissionis per 42. mansiones, intelliguntur mysticè 42. generationes, ꝑ quas Dei populus ab Abrahā Patre fidei nostrę venit ad Christū Matt. 1. Christus aūt est hęreditas illa, q̄ nobis tam in veteri q̄ in nouo testamento promissa est. De singularū porrò māsionū significatiōe spirituali, vide elegantē libellū D. Hieronymi ad Fabiolam de 42. mansionibus. Item apud Bedam in Quęstion. super librum Numer.

DE NV-

DE NVMERO ET ORDINE PRAESIDIORVM.

TABVLA 55.

VBI VENtum est in montana Moab ad fines terræ promissæ, fit porrò

- PRAECEPTVM, *cap.* 33. *Vt*
  - DISPERDANT *Israelitæ cunctos habitatores terræ illius.*
  - CONFRINGANT *titulos.*
  - COMMINVANT *statuas.*
  - VASTENT *omnia excelsa.*
  - MVNDENT *terram.*
  - HABITENT *in ea.*
- DIVISIO
  - TOTIVS *terræ in* 4. *partes,*
    - *Meridionalem, Orientalem, Occidentalem, Septentrionalem.*
      - *Per Eleazar, Iosue & deputatos, ex singulis tribubus vnum. cap.* 34.
  - CIVITATVM *& suburbiorum, Pro*
    - *Habitatione Leuitarum: Quibus destinata fuerunt*
      - *Oppida* 48. *vt in ipsis maneant. cap.* 35.
      - *Suburbia totidem, quæ sint pro iumentis & pecoribus.*
    - *Refugio, oppida ex illis* 48. *ciuitatibus, Sex:*
      - *Trans Iordanem tria, & In terra Canaan tria.*
        - *Vt confugiat ad eas, qui nolens fuderit sanguinem, cap.* 35.
- PROMVLGATIO *legum*
  - CONNVBIORVM *biorum*
  - ET *hæreditatum:*
    - *Vt*
      - *Ducant & nubant quibus velint, tantùm suæ tribûs & cognationis hominibus, nè commisceatur possessio filiorum Israel de tribu in tribum. Hæreditates permaneant in familijs, nec sibi misceantur tribus, sed ità maneant vt à Domino separatæ sunt. cap.* 36.

EPILOGVS.

COMPLECTITVR hic liber Historiam trigintanouem annorum. Nam omnia ferè continet, quæ sub Moise sunt facta, vsque ad vndecimum mensem anni quadragesimi ab egressu de Aegypto. Vnum duntaxàt locum huius libri in Ioanne citatum reperi, sententias verò decem & octo, tum in Ioanne, tum in alijs.

Ante Caietanum in Pentateuchum.

DEV.

DEVTERONOMIVM, LIBER PENTATEVCHI VLTIMVS,

quem epilogum siue epitomen dicunt esse legis Mosaicæ.

CONTINVATIO.

APVD Rabinos dictus est hic liber Mesne, id est, repetita lectio. Nam, vt dicunt, nihil habet ferè aliud, quàm memoriam rerum antè dictarum: idq; eorum causa factum est, qui leges traditas, memoriæ non mãdauerant. Nam multi cùm iuuenes & pueri essent, eo tempore quo ex Aegypto egressi sunt, non satìs eas intellexerant: Alij verò, dum lex daretur, nondùm nati & in lucem editi erant.

ADDITVR itaq; superioribus velut Enchiridion, & cõpendium totius philosophię cęlestis, & quasi cõmentarius ac explanatio Decalogi. Etenim p̃termissis illis, q̃ ad Leuitas & Sacerdotes pertinent, tantùm ea docentur, quę vulgo & populo erant necessaria. Itaq; si propriè ad nostrum vsum librum hũc velis appellare, rectè appellaueris explanationem decalogi copiosissimam & elegantissimam.

Explicatio Decalogi. DOCET siquidem oẽs ex decem p̃ceptis benè viuere, instituitq; internũ consciẽtiæ regnũ, prophanamq; simul politiam. Tradit p̃tereà egregium cęremoniarũ modum, diuina sanè ęqtate & sapiẽtia: vt nihil sit in vniuerso genere vitę, quod non hîc sit sapiẽtissimè & ęquissimè dispositũ. Atq; hac ratione voluit Dñs librũ hũc à suis, semp̃ tractari manibus. Fonseca ante cõmentaria Caietani in Pentateuch.

ALIA CONTINVATIONIS RATIO, EX BEDA.

AB aliquibus interrogari solet, si aliquis ordo sit, qui hunc ordinẽ voluminũ legis significaret. Quod ità soluitur: Quia Genesis istã sententiã significat, qua dicitur: Lex Dñi immaculata, cõuertens animas: Exodus, Sapientiã p̃stans paruulis: Leuiticus verò, demonstrãs, Pręceptũ Dñi illuminãs: Numerꝰ verò, Iudicia Dei verè iustificata. Hęc aũt quatuor volumina, quatuor euangelia figurãt eodẽ numero. Deuteronomiũ verò, totũ euangeliũ: q̃a Deuteronomiũ nouata lex interpretat̃.

SED sciẽdum est, quomodò supradictus ordo, huic ordini voluminum cõueniat. Quòd ità dicendum est, quòd idcircò sentẽtia prima Genesi coaptatur: Quia Genesis enunciat, omnia verbo Dei esse creata, quæ idcircò lex est: in illa quoq; animarum conuersio, id est, à vita ad mortem, vt Adam intelligitur: & à morte ad vitam, vt Noe. Exodus, Sapientiam pręstans paruulis, adimplendo, quod Abrahæ, Isaac & Iacob, de terra repromissionis Deus promisit. Omnes enim, in Dei comparatione, paruuli sunt. Leuiticus autem, præceptum lucidum illuminans, discernendo inter munda & immunda animalia. Numeri verò, iudicia Dei vera sunt, maximè in Prophetia Balaã, in benedictiõibus, maledictionibusq;. Beda sup. Leuit. in princip. Quòd aũt Deuteronomium secunda lex, vel iteratio legis dicitur: significat, ꝙ nouũ testamẽtum veteri succederet. Idẽ in princip. Deuteronomij.

DE NOMINIS SIGNIFICATIONE.

GRAECA est ista huius libri appellatio, q̃ Latinè redditur Lex secunda. Non ꝙ duę sint leges, vt existimare videntur ij, q̃ legẽ aliã à Deo, aliã verò p̃ Moisen datã esse contẽdunt, ex eo, ꝙ suprà in Numeris in singulis ferè capitulis repetatur hęc clausula. Locutusq; est Dñs ad Moisen: hîc aũt à principio statìm Moises locutus esse dicatur: Sed ꝙ sit quasi iteratio vel repetitio quatuor librorum p̃cedentium, siue Epitome totius legis Mosaicæ. August. lib. 1. De mirabilibus S. Scriptur. cap. 35. & Quęst. 49. super Deuteronomiũ. Sic D. quoq; Hieron. hunc librũ alibì iterationẽ p̃teritorum, aduersùs Pelagian. lib. 1. circa finẽ, alibì verò meditatorium vocauit *Liber Deutero. præfiguratio euangelij.* Euãgelij, hoc est, legis euãgelicę p̃figurationem, Ad Fabiolam de 42. mãsionibus circa finẽ, & ad Paulinũ de hoc lib. cap. 7. Vbì is illud etiã affirmare videtur, Etsi pauca dicta sint priùs, q̃ non hîc repetãtur, ità tamen singula hîc esse pertractata, quasi noua sint omnia. Sic enim intelligit hunc locum Isidor. lib. Etymolog. 8.

DE LI.

DE LIBRI HVIVS AVTHORE.

TABVLA 56.

DE HVIVS LIBRI *authore triplex fuit opinio:*

- VNA *eorum, qui Moisen hunc librum non scripsisse, sed dictâsse tantùm, & verba eius posteà Iosue aut alios, ex memoria repetita in vnum volumen collegisse autumant, ex eo, quòd in principio nullius scripti, sed verborum tātùm Moisis, & in fine, mortis ipsius fiat mentio.*
- ALTERA *hanc rem ità distinguentium, Quòd Esdras & principium scripserit huius libri, & finem: reliqua verò esse Moisis.*
- TERTIA *verò est eorum, qui hanc controuersiam sic dirimere student, Quòd totus hic liber scriptus sit à Moise, excepto vltimo tantùm capite, quod scriptum dicunt à Iosue post mortem Moisis. Et hæc, vt communior, ità dubio procul etiam verior est opinio, vt quæ probetur ex ipsa scriptura infrà ca. 31. vbì dicitur expressè: Scripsit itaq; Moises legem hanc, & tradidit sacerdotibus filijs Leui, qui portabant arcam fœderis Domini. Et paulò pòst: Postquàm autem scripsit Moises verba legis huius in volumine atque compleuit, præcepit Leuitis qui portabant arcam fœderis Domini, dicens: Tollite librum istum &c. Gloss. in principio Deuteron.*

VBI ET QVANDO HIC LIBER SCRIptus sit.

TABVLA 57.

DEVTERONOmij *liber scriptus est*

- A MOISE, *cap. 31. hoc ipso libro.*
- AD *omnem populum Israel.*
- TRANS *Iordanem.*
- ANNO *ab egressu filiorum Israel de Aegypto 40, die 1. mensis vndecimi.*

(AD omnem populum Israel … mensis vndecimi: *Cap. 1. & Gloss. hîc eodem lib.*)

DE EIVSDEM LIBRI AMISSIONE & recuperatione.

DEVTERONOMII volumen, D. Ioan. Chrysost. in cap. Matth. 2. Homil. 9. scribit, loco quodā defossum, ac penè deletum, post multum temporis fuisse repertum. Quod quibus acciderit modis, fusiùs explicat is idem 1. Corin. 2. Homil. 7. Liber Deuteron. inquit, vix tandèm repertus in ruderibus. Siquidem magna librorum copia perijt, & pauca ex priori captiuitate volumina superfuerunt, quod ex reliquijs planè constat. Et quid ego captiuitatem memoro? Nam & ante captiuitatē multa abolita sunt librorum volumina, cùm Iudæi in vltimam prolapsi sunt impietatem. Quod in calce quarti Regum manifestè depręhenditur. Chrysost. ibid.

DE AR.

DE ARGVMENTO. TABVLA 58.

ARGVMENTVM HVIVS *libri explicare videtur Hieron. in fin. illius Epistolæ ad Fabiolam de 42. mansionibus, in hæc verba: Succedit Deuteronomium secunda lex, Meditatorium euangelij, ibique breuiter discimus,*

QVAE *inter Pharan & Tophel & Laban & Hazeroth & loca aurea, abiecto Iuda infelicissimo, vndecim dierum via de Horeb, per viam montis Seir vsque ad Cadesbarne, Moises populo sit locutus, & extremum canat canticum, in quo apertissimè Synagoga proijcitur, & Ecclesia Domino copulatur.*

BENEDICVNTVR *filij Israel.*

ET *rursus in Simeone Iudas miserandus excluditur.*

ASSCENDIT *Moises in montē Nabo, in verticē Phasga, qui est contra Hiericho, & ostendit ei Dominus omnem terram Galaad vsque ad Dan & Neptalim, & Ephraim & Manassen, & vniuersam terram Iuda, vsque ad mare magnum contra Austrum, & regionem campestrem Hierichuntis, ciuitatis Palmarum, vsque Segor. &c. Quis potest nosse tanta mysteria? Hactenus Hieronymus mansione 42.*

BREVITER *complectuntur 4. hi libri, Exodus scilicet, Leuiticus, Numeri & Deuteronomium, acta populi Israelitici, ab egressu ex Aegypto in desertum, vsque ad ingressum terræ promissæ.*

DE EODEM, BEDA.

IN DEVTERONOMIO nanque, quæ est secunda lex, narrantur ea, quę in Pharan & Obeth, Laban & Aseroth vsque Cadesbarne fuerūt populo dicta à Moise, mādata videlicet atque promissa, maledictiones peccatorum, & promissiones beatitudinis. Ibi canit canticum Moises, ibi dat benedictionem filijs Israel, ibique, terra repromissionis conspecta, moritur atque sepelitur.

NONNVLLI autem Hebręorum quatuor tantùm libros legis computant, id est, Genesim, Exodum, Leuiticum, & Numeros: Deuteronomium autem, repetitionem eorundem librorum, & quasi quoddam legis meditatorium dicunt, ea duntaxàt ratione, pro eo quòd illa quatuor proprias rerum gestarum continent causas, iste verò omnium. Beda.

Deuteronomiū, meditatorium legis.

DE PRAE-

DE PRAECIPVIS DEVTERONOMII PARtibus. TABVLA 59.

CONTINET *hic liber repetitionem, siue summam & Epitomen*

- ITINERIS *& laborum ab Israelitis perpessorum, à princip. vsque ad cap. 4.*
- FOEDERIS *& præceptorũ* { *Iudicialium, Cæremonialiũ, Moralium.* } *à cap. 4. vsque ad cap. 27.*
- OFFICIORVM *Ecclesiasticorũ, qualia in Deuteronomio per discursum hincindè repetuntur.*
- BENEDICTIONVM *siue promissionum diuinarum, quæ filijs mandatis Dei obtemperantibus paratæ sunt.* MALEDICTIONVM *siue pœnarum, quæ in legum transgressores constitutæ sunt.* } *à cap. 27. vsque ad cap. 33. Et Leuit. 26.*
- PRAEDICTIONVM, *in qua parte Moises, iam moriturus, benedicendo filijs Israel, quæ cuilibet tribui futura erant, breuiter exposuit atq; prophetauit, ca. 33.*
- QVIBVS *peractis, ipse dein Moises* { *Moritur, Defletur ab Israelitis, Sepelitur à Deo, Substituitur ei Iosue. cap. 34.* }

AD *hæc enim veluti capita generalia, quæ perpauca sunt, referri possunt ferè omnia, quæ non tantùm in hac Deuteronomij epitome ex quatuor libris prioribus repetuntur, sed etiam quæ in toto ferè continentur Pentateucho.*

DE PARTIVM ISTARVM SVBDIVISIONE, remissiuè. TABVLA 60.

DE PARTI*bus his Deuteronomij*

- TRIBVS *prioribus, in præmissis libris tantum est dictum, quantum ad verum huius libri intellectum sit satis.*
- RELIQVIS *verò, Benedictionibus putà, maledictionibus, atq; prædictionibus propheticis, in locis paulò antè citatis, tam absoluta & succincta habetur tractatio, vt neque commodiùs, neque perfectiùs tradi aut comprehendi posse videantur, quàm ibi proposita sunt & explicata, cap. videlicet huius lib. 27. 28. 29. 30. 31. 32. & 33.*

EPILOGVS.

COMPLECTITVR historiam duorum mensium anni quadragesimi, ab egressu ex Aegypto, nouissimæque mansionis tempus in campis Moabiticis, vbì & Moises seruus Dei moritur, & sepelitur. cap. 34. Eaque est huius libri Maiestas, vt in nouo testamento quinquagiès, & eo ampliùs in testimonium adferatur.

PARS VETERIS TESTAMENTI SECVNDA, DE HISTORIA SACRA, HOC EST,

De viuis virtutum vitiorumq; exemplis, & primùm

QVOMODO HAEC PARS BIBLIAE *cohæreat cum superiori.*

ID duobus in locis pulchrè admodùm D. ostendit Augustinus. Nam in Quæstionibus ex vtroque testamento, cap. 119. Tantam dicit prouidentiam esse Domini circa nos, vt errare nos nolẽs, & legem & exempla bonorum operum daret, quibus modesta & tranquilla agi possit vita cum Dei timore. Et in libro de vera religione cap. 25. Diuina prouidentia, inquit, nõ solùm singulis hominibus quasi priuatìm, sed vniuerso generi humano, tanquàm publicè consulit. Quid cum singulis agatur, Deus scit, qui agit: atque ipsi, cum quibus agitur, sciunt. Quid autẽ agatur cum genere humano, per historiam commendari voluit, & per prophetiam.

DE VTILITATE S. HISTORIAE, SENtentia D. Ioannis Chrysostomi.

SIVE de rege loqui voles, eccè Rex: siue de militibus, siue de re familiari, siue de publicis ciuilibusque negocijs, videbis in scripturis horum omnium magnã copiam. Huiusmodi commemorationes maximam adferunt vtilitatem. Impossibile est enim, impossibile inquam est, animum in hoc genus historijs versantem, à cupiditatibus superari. Chrysost. in homilia 1. De Dauid & Saule.

QVOMODO LEGENDA SIT HISTORIA, *ex D. Hieronymo.*

HISTORIA vt veritatis fundamentum amanda, magìs tamen sequenda spiritualis intelligentia. Hieron. ad Eustochium virginem, circa finem.

QVOT

QVOT LIBRIS CONSTET HISTORIA sacra. TABVLA 61.

SACRA HIstoria Decem & septem continetur libris: videlicet,
- IOSVE,
- IVDICVM,
- RVTH,
- REGVM 4.
- PARALIPOMENON 2.
- ESDRAE 2.
- THOBIAE,
- IVDITH,
- ESTHER,
- IOB,
- MACHABAEORVM 2.

QVAE TOTIVS ILLIVS HISTORIAE, QVAE his 17. continetur libris, sit summa. TABVLA 62.

OSTENditur his libris, Deum re vera pstitisse omnia, q̃ Israelitis Deutero. 27. 28. & 29. legem eius vel
- OBSERuantibus promisit in summa
  - TERRAM *fluentem lacte & melle.*
  - DEFENSIONEM *laborantiũ.*
  - HVMILIVM *emersionem.*
  - EXALTATIONEM *iustorũ.*
  - AVXILIVM *in periculis.*
  - CONSOLATIONEM *in afflictionibus.*
  - DE *hostibus triumphum.*
  - *Quæ illis obtigisse probantur ĩ lib.*
    - *Iosuæ,*
    - *Iudicum,*
    - *Ruth,*
    - *Reg. 1. 2. & 3. vsque ad cap. 12.*
    - *Par. 1. & 2. vsque ad cap. 10.*
    - *Esdræ 2.*
    - *Tobiæ, Iudith, Esther,*
    - *Iob,*
    - *Machabæorum 2.*
- TRANSGREDIENtibus comminatus est potissimùm duo:
  - *Expulsionem & Captiuitatẽ.*
  - *De quibus agitur*
    - *à dicto cap. 12. lib. 3. Regum vsque ad finem.*
    - *Paralipomenon secũdo, à dicto cap. 10. ad finem vsque.*

IOSVE, LIBER BIBLIAE SEXTVS, PARTIS SECVNDAE PRIMVS,

De rebus gestis Iesu filij Naue.

CONTINVATIO.

SECVNDVM veteris Ecclesiæ statum, suprà in duo diuisimus tempora: vnum Moisis, alterum Iosuę: Cùm ergò, quis ecclesiæ illius status fuerit sub ducatu Moisis, hucusquè sit dictum: proximum est, vt de illa nunc dicamus Reip. forma, quę sub Iosue, secundo populi Israelitici Duce, fuit obseruata.

CVR HIC LIBER HOC NOMINE SIT INSCRIPTVS.

EA volumina, quę deincèps ad Esdram vsque sequuntur, non prorsùs ab illis sunt conscripta, quorum inscriptiones præferunt, & de quibus tractant. Feruntur autem à Prophetis, qui singulis temporibus vixerunt, esse scripta. Distinguendum est itaque inter illorum inscriptiones. Præsens liber, inscriptionem habet, Iesus Naue, proptercà quòd ipse Iesus Naue, Moisis successor, populi dux fact⁹ est, cuius isto volumine historia & res gestæ continentur. Athanasius in Synopsi. Iesus autem hic dicitur Naue, ad differentiam alterius Iesu filij Sirach, & Iesu filij Iosedech. Priùs dictus Osee, Num. 13. seu Anses, sicut Augustinus habet de Quęstiō. ex nouo testamento, cap. 50. vel, vt Ambrosius in epistola ad Rom. cap. 9. Auxes.

IOSVE QVIS ET QVALIS FVERIT.

FORTIS in bello Iesus Naue successor Moisis in Prophetis, qui fuit magnus secūdùm nomen suum, maximus in salutem electorum Dei. Vir in quo fuit spiritus Dei, qui hostes Domini percussit, Eccl. 46. Iste est, qui filios Israel introduxit per Iordanem in terram promissionis: qui item 31. Reges terrę percussit, & deleuit de terra nomen eorum, Ios. 3. & 12. Mortuus est, annos habens 110. sepultusque in finibus possessionis suę, in monte Ephraim, Iosuę vlt.

DE EODEM, EX IOSEPHO.

ILLE verò (Moises) ex multitudine pugnacem eligens iuuentutem, super eos instituit Iesum Naue filium, de tribu Ephraim, valdè robustum, & ad labores tolerandos fortissimum, ad cogitandum & loquendum simul nimìs idoneum, q nôsset decenter Deum & Moisen doctorem colere pietate, essetque apud Hebræos aptus, Iosephus lib. 3. cap. 2.

DE LIBRI HVIVS AVTHORE.

QVIS libri huius scriptor fuerit, certò non constat. Magister tamē historiæ scholastice, ipsum Iosue eius autumat esse authorē. Cui suffragatur etiam Ioan. Driedo de script. & dogmat. ecclesiast. lib. 1. cap. 1. Sic & Iosue, inquit, post Moisen oīa verba, q̄ locutus est ad ipsum Dominus, scripsit in volumine legis Domini, quemadmodùm legitur Iosuæ vltimo. Alij Eleazarum filium Aaronis sacerdotem, qui comes & socius Iosuę fuit, hæc omnia posteritatis causa in literas retulisse putāt.

ARGVMENTVM

ORIGENES homil. 1. in lib. Iesu Naue indicat nobis: Hic liber, inquit, gesta nō tam Iesu Naue, quàm Sacramenta Iesu Domini nostri depingit. Et Hiero. ad Paulin. Veniam ad Iesum Naue, qui typum Domini non solùm gestis, verùm etiam nomine præfert. Idem affirmant Augustinus contra Faust. cap. 31. lib. 12. & lib. 16. ca. 19. & Ambrosius Psal. 47. in fin.

DE HVIVS LIBRI SCOPO ET INTENTIONE.

TABVLA 63.

CONTINET *probationem primae promißionis à*
- IORDANIS *diuisione.*
- MVRORVM *Hiericho stupenda collisione.*
- QVINQVE *Regum captiuitate.*
- TOTIVS *terrae depopulatione.*

DE HISTORIAE IOSVAE PARTIBVS.

TABVLA 64.

AGITVR *hoc libro de*
- INGRESSV *filiorum Israel in terram promißionis, à principio vsque ad cap.6.*
- SVBVERSIONE *regnorum impiorum, cap.6.*
- DIVISIONE *terrae sanctae, cap.13.14.&c.*
- DVCIS { ORDINATIONE & OBITV. } *Cap.23.& 24.*

DE PRIMA PARTE. TABVLA 65.

De ingressu scilicet filiorum Israel in terram promissam.

IN PRIma *parte*
- ORDINATVR *acies.cap.1.*
- MITTVNTVR *explorato-res.cap.2.*
- INGREDIVNTVR *Israelitae in terram promissam siccis pedibus per Iordanem. Vbi describuntur facta in*
  - INGRESSV *cap.3.* } *Iordanis.*
  - EXITV *cap.4.*
  - STATV, *cap. 5. ibiq; De*
    - *Circuncisione,*
    - *Pasche celebratione,*
    - *Confortatione populi.*

DE IMPIORVM REGNORVM SVBVERSIONE, secunda parte Iosuæ. TABVLA 66.

DESCRIbuntur in hac parte

- ADQVIsitio terræ,
  - HIEricho
    - *Principaliter, cap. 6.*
    - *Incidenter, de anathemate Achan, propter quod lapidatur, cap. 7.*
  - HAI, *cap. 8. Cuius occasione cœperunt alij sese*
    - *Communire,*
    - *Dédere.*
    - *Cap. 9.*
- SVBuersio
  - QVINQVE *Regū simul congregatorum, Regis scilicet*
    - *Ierusalem*
    - *Hebron*
    - *Ierimoth*
    - *Lachis*
    - *Eglon*
    - *Quos percußit Iosue, & interfecit eos atque suspendit super 5. stipites, cap. 10.*
  - REGVM *26. quorū debellati sunt alij tempore*
    - MOI*sis, vltra Iordanem,*
      - *Seon Rex Amorrhæorū,*
      - *Og Rex Basan.*
      - *Quorū terrā Moises in possessionem dedit Nume. 21.*
        - *Rubenitis,*
        - *Gaditis,*
        - *Mediæ tribui Manassæ.*
    - *Iosuæ*
      - *Gazer.*
      - *Dabir.*
      - *Gader.*
      - *Herma.*
      - *Hered.*
      - *Lebna.*
      - *Adullam.*
      - *Maceda.*
      - *Beth-el.*
      - *Taphua.*
      - *Opher.*
      - *Aphec.*
      - *Saron.*
      - *Madan.*
      - *Asor.*
      - *Semeron.*
      - *Acsaph.*
      - *Thenac.*
      - *Mageddo.*
      - *Cedes.*
      - *Iathanam Carmeli.*
      - *Dor.*
      - *Galgal.*
      - *Thersa.*
      - *Quorum terram Iosue tradidit in possessionem filijs Israel, singulis partes suas, tam in montanis quàm planis atq; campestribus.*

Omnes Reges citra Iordanem cum Rege Hiericho & Hai, 31. ca. 11. & 12.

DE DI-

DE DIVISIONE TERRAE SANCTAE, tertia Iosuæ parte. TAB. 67.

CIRCA DIuisionem terræ sanctæ considerantur tria:

- LIMITES *terræ distribuendæ. cap.* 31.
- PERSONAE *diuidentes* — *cap. xiiij.*
  - ELEAZARVS *sacerdos,*
  - IESVS *Naue,*
  - DE *vnaquaque tribu vnus.*
- PARTES *assignatæ*
  - TRIBVbus
    - *Iudæ, cap.* 15.
    - *Filiorum Ioseph, cap.* 16.
    - *Dimidiæ Manassæ, cap.* 17.
    - *Filiorum Beniamin, cap.* 18.
    - *Sex residuarum tribuum, cap.* 19.
  - *Fugitiuis, Ciuitates refugij, cap.* 20.
  - *Sacerdotibus & Leuitis. Quibus à tribubus alijs, pro sustentatione sua separatæ sunt ciuitates cum suburbanis, cap.* 21.

DE INSTITVTIONE PRINCIPIS, PARTE Iosuæ vltima. TAB. 68.

INSTRVITVR *Dux, quantùm ad tria tempora;*

- BELLI, *cap.* 22.
- PACIS, *cap.* 23.
- MORTIS — *cap.* 24.
  - *Iosuæ,*
  - *&*
  - *Eleazaris.*

EPILOGVS.

COMPLECTITVR hic liber à morte Moisis, vsq; ad obitum Iosuæ, annos 32. Tam diù enim Iosue ex quorundam sententia præfuit imperio. Moritur itaque anno mundi 2525. Ab exitu Aegypti 73.

IVDICVM LIBER, BIBLIAE SEPTIMVS, SECVNDAE VEro partis secundus.

De successoribus Iosuæ.

CONTINVATIO.

ABSOLVTA secunda Ecclesiæ & reip. Israeliticæ forma, ducum scilicet authoritate, commodissimè nunc tertius sequitur illius reip. status, de iudicũ potestate.

ALIA ORDINIS RATIO.

DICTVM est hactenùs de ingressu filiorum Israel in terram promissionis: in sequentibus verò, de progressu seu gubernatione agitur populi ingressi. Nec sanè mysterio caret hæc iudicum distributio singulari. Sicut enim post Christũ apostoli, ità post Iosue nostri succedunt iudices. Gloss. hîc.

DE LIBRI HVIVS NOMINE.

A MATERIA proculdubiò hic liber id sortitus est nominis. Iudicum enim vocatur propterea, quòd post mortem Iesu Naue, populum suum Deus à relictis Chananæorum gentibus pressum, per iudices seruauit. Quorum hoc volumine singulorum & facta continentur, & tempora. Athanas. in synopsi.

DE AVTHORE.

SVNT qui putent iudicum quenque per se annotâsse & in acta redegisse ea, quæ suo tempore populo acciderũt memorabilia. Quis autem acta illa omnia in vnũ redegerit volumen, incerta est sententia. Alij nanq; id Samuelem, alij Esdrã, alij verisimiliùs Ezechiam præstitisse putant. Gloss. ad librum Iosuæ. Ioãnes Driedo in lib. 1. de ecclesiast. scriptur. cap. 3. Samueli potiùs hanc laudem asscribere videtur. Post mortem Iosuæ, inquit, scripta sunt gesta iudicum & principum in terra sancta: Quorum historias sparsas & diuisas, secundùm successionis seriem nunc pridèm editas Samuel collegisse creditur in vnum volumen, quod vocamus Iudicum.

DE ARGVMENTO.

HABET hic liber probationem secundæ promissionis, Deum scilicet firmissimũ semper & certissimum fuisse populi sui defensorem. vt enim peccãtem populum in manus tradiderat nationum, ità reuersis pro defensione 14. substituit Iudices, qui eos de vastantium manibus liberarent, Iudic. 2. Et sic, vt dictum est, initiũ sumit ab hoc libro tractatio de gubernatione populi Israelitici, quæ facta est primùm per iudices. Petr. Aureol.

Principium gubernationis populi Israelitici.

QVOTVPLEX FVERIT GVBERNATIONIS illius forma. TABVLA 69.

DEVS OLIM *populum Israel tribus gubernauit modis: Per*

- IVDICES, *à Iosue vsque ad Saulem Regem.*
- REGES, *à Saule vsque ad transmigrationem Babylonis.*
- PONTIFICES, *à reditu captiuitatis Babylonicæ, ad tempus propè Christi, quandò Ioannes Hyrcanus, qui descendit de Machabæis, primus imposuit sibi Diadema regium. Lyranus hîc in princip.*

DE PRI-

DE PRIMA REIP. ISRAELITICAE ADMInistrandæ ratione.

ETSI Deus Opt. Max. pro diuina sua prudentia, absque vllo medio ipse regere posset omnia, ad seruandum tamen vniuersitatis decorum atq; ordinem, ea quæ sunt inferiora, per sua voluit regere instrumenta. Sic populũ Israel rexit primùm per Iudices, tanquàm per ministros idoneos & decentes, qui propter virtutis excellentiam crescenti tum Ecclesiæ, quidam essent quasi mediatores. Horum pietate Deus in diebus eorum flectebatur misericordia, audiebatque afflictorũ gemitus, & liberabat eos de cæde vastantium. infrà eod. cap. 2.

DE POTESTATE IVDICVM.

IVDICES illi qui ad tempus vsq; Saulis tenebant gubernacula, non regebant per modum imperij seu alicuius dominij: sed tantùm per modum ministerij, exhortationis, & consilij. Deus enim retinuerat sibi istud dominium. Vndè cùm filij Israel, vt infrà 8. habet̃ cap. liberati essent p Gedeonẽ de manibꝰ Madiã, & ei dicerent: Dominare nobis tu, & filius tuus, & filius filij tui: Respondit, Non dominabor vestrî, nec dominabitur in vos filius meus, sed dominabitur Dominus. Atq; hinc etiam illud est, quòd Moises & Iosue non numerẽtur inter Iudices, quòd illi non iudicârint tantùm, sed rexerint etiam populum Dei. Ex Lyrano.

DE IVDICVM NVMERO, ORDINE ET IMperio, ex Athanasio. TABVLA 70.

IVDICVM quos Deꝰ in defensionẽ populi Israelitici suscitauit, fuerũt xiij.		Quorum res gestæ describũtur hoc libr. cap.		Iudicârũt Israelem Annos	
	OTHONIEL.		iij.		xl.
	Abod ambidexter.		Eod.		lxxx.
	Samgar filius Anath.		Eod.		i.
	Debora cũ Barac filio Abinoem.		iiij.		xl.
	Gedeon, qui & Ierobaal dictus est.		vj. vij. viij.		xl.
	Abimelech, filius Gedeonis ex concubina.		ix.		iij.
	Thola filius Phua.		x.		xxiij.
	Iair Galaadites.		Eod.		xxij.
	Iephte Galaadites.		xj.		vj.
	Abesan Bethleemita.		xij.		vij.
	Ahialon Zabulonites.		Eod.		x.
	Abdon Pharatonites.		Eod.		viij.
	Samson de stirpe Dan, Vsque ad Eli sacerdotem. Qui populum iudicare incepit Anno mundi 2811.		13.14.15.& 16.		xx.

EPILOGVS.

SVMMA { IVDICVM, xiij. / ANNORVM, cccc. xj. } Athanasius in Synopsi.

Hieronymus ad Paulin.

IN IVDICVM *libro, quot principes populi, tot figuræ sunt.*

RVTH

RVTH, LIBER BIBLIAE OCTAVVS, PARTIS SECVNDAE TERTIVS,

De historia fœminæ illius Moabitidæ nomine Ruth, vel

De Rebus gestis populi Israelitici, sub principatu Eli sacerdotis, vt vult Iosephus.

CONTINVATIO.

SECVNDVM Hebræorum Partitionem, quam in prologo Galeato D. explicat Hieron. hic liber non separatus, neq; distinctus est liber, sed coniungitur cum libro Iudicum. Quem tamen D. Augustinus ad Regnorum magis principia pertinere existimauit, Libro de doctrina Christiana 2. cap. 8.

INSCRIPTIONIS RATIO.

NEQVE hic liber ab authoris, sed fœminæ illius nomine sic inscriptus est, cuius historia hîc contexitur. Est autem Ruth genere Moabitida, castitate honesta, relicta cognatione paternaque superstitione, ad pietatem ac verum Dei cultũ conuersa, Bethleẽ Iudæ cum socru sua incunctanter cõcessit. Vbi & Booz ex tribu Iuda, matrimonio coniuncta est, ex qua posteà Dauid originẽ hoc ordine sumpsit: Booz ex Ruth sustulit filium Obed, Obed verò genuit Iesse, Iesse Dauidẽ. Athanasius hîc in Synopsi, & Iosephus lib. 5. cap. 14. per totum.

QVOMODO RVTH TYPVM GERAT ECclesiæ, ex Theophylacto.

RVTH alienigena fuit, coniuncta autem Booz: itá & ecclesia ex gentibus alienigena existens, & à testamentis extraria, oblíta autem populi sui, & cultûs simulacrorum & diaboli patris sui, cui iuncta erat, nupsit filio Dei. Theophylact. super Matth. cap. 1.

DE AVTHORE.

AFFIRMANT aliqui incertum esse, quis hanc historiam consignârit: Ioannes tamen Driedo eius authorem esse scribit, qui libri scriptor fuerit Iudicum, id est, Samuelem, libro 1. De ecclesiast. scriptur. cap. 3.

ARGVMENTVM.

VEL ex præmissis facilè, quæ huius libri ratio sit atq; summa, patére poterit. Describitur enim hîc seorsìm Ruth. Quæ, vt Hieronymus asserit epist. ad Paulinum,
Esa. 16. Esaiæ explet vaticinium, dicentis: Emitte agnum Domine Dominatorem terræ, de petra deserti ad montem filiæ Sion, hoc est, de Ruth gentili: Gentes enim lapides pro Deo colebant, & ob id à Deo deserti erant. Ad Hierusalem, vel potiùs ad Ecclesiam, quæ est in contemplatione tanquàm speculationis filia.

DE SCOPO ET INTENTIONE. TAB. 71.

DEVM PLACIDISsimũ semper oppressis fuisse omnibus, probat ex
- *Peregrinatione Elimelech,*
- *Reuersione Noemi,*
- *Desponsatione Ruth. Petr. Aureolus.*

DE LIBRI HVIVS PARTIBVS. TAB. 72.

SVNT HVIVS LIbri 4. tantùm capita, in quibus agitur de ipsius Ruth
- *Conuersione ad Iudaismum, cap. 1.*
- *Vita & moribus, cap. 2.*
- *Occasione futurarum nuptiarum, cap. 3.*
- *Contractu matrimonij inter ipsam Ruth & Booz, per cessionẽ propinquioris, cap. quarto toto.*

EPILOGVS.

FACTA videtur hæc historia anno cẽtesimo septuagesimo post exitum ex Aegypto, anno mundi 2623.

REGVM

REGVM LIBRI, HOC EST, HISTORIA DE SECVNDA IVdaicæ administrandæ reipub. forma, Siue, de gubernatione populi Iſraelitici miniſterio Regum.

CONTINVATIO.

BENE poſt Iudicum, ſequitur liber Regum: Quoniam nunc ſunt præſules Eccleſiæ, poſtmodùm Regnum: ſeu quia præcedet iudicium, ſequetur imperium ſempiternum. Quam connexionem hìc approbat gloſſa 1. Regum in principio.

TITVLI EXPLICATIO.

REGVM nominantur iſti libri ob id, quòd Regum cùm Iuda tum Iſrael, & facta contineant, & annos. Athanaſius in Synopſi.

DE AVTHORE, EX IOAN. DRIEDONE.

DVBIA eſt ſententia, quis horum librorum ſit author. Alij enim Ezechiam, alij Eſdram eos edidiſſe dicunt. Alij autem Samuelem collegiſſe geſta Eli, Saul & Dauid in primo libro Regum recitata, vſque ad ſuam mortem. Cætera autem eiuſdem Dauid geſta, vſq; ad obitum illius, Nathan & Gad prophetæ ſcripſiſſe videbãtur, propter id quod dicitur in fine primi Paralipomenon: Geſta Dauid regis priora & nouiſſima ſcripta ſunt in libro Samuelis Videntis, & in libro Nathan prophetæ, & in volumine Gad. Ex qua ſententia conſequens eſſe videtur, Samuelem conſcripſiſſe geſta Dauid, & ità edidiſſe eundem primum librum Regum, ſaltem vſque in cap. 25. Vbì Samuel moritur. Deindè Gad & Nathan ſcripſiſſe partes ſequentes, à dict. cap. 25. vſque in finem libri ſecundi.

Sed hoc non placet: Siquidem libri ſecundùm Hebræos inſcribũtur huius vel illius, non ſemper ob id, quòd is vel ille fuerit libri illius author, ſed interdùm ob aliam cauſam. Nam ſecundùm Hieronymum & cæteros, primus & ſecundus Regum apud illos inſcribuntur eſſe Samuelis, & tamen eſt manifeſtum, non ambos eſſe editos à Samuele.

Vndè Iſidorus & alij antiquiſſimi patres tradunt, Samuelem ſcripſiſſe primam partem primi libri Regum, Dauid autem ſcripſiſſe ſequentia vſque ad calcem ſecundi libri. Poſt mortem autem Dauid, cæterorum Regum Iſrael geſta, in tertio & quarto libris Regum ſcripta, (quę & ſparſa fuerant per ſingulorum regum hiſtorias) à diuerſis prophetis, ſecundùm ſeriem ſucceſſionis deſcripta, alij Eſdram, alij Hieremiam in vnum volumen collegiſſe tradunt. Sed quòd Hieremias id fecerit, eſſe vero ſimilius ex eo conijcitur, quòd vltimi libri Regum, & libri Hieremiæ, ſimilis eſt finis. Ioan. Driedo lib. 1. cap. 3. De ſcriptur. Eccleſiaſticis.

ARGVMENTVM. TAB. 73.

AGITVR *in his lib. de regno Iſrael.*
- VNITO, *in libro Samuelis, id eſt, Regum*
  - *Primo,*
  - *&*
  - *Secundo:*
- DIVISO, *in libro Malachim, id eſt, Regum*
  - *Tertio,*
  - *&*
  - *Quarto.*

DE PARTITIONE VOLVMINIS REGVM.

TAB. 74.

REGVM LIbri distinguuntur secundùm
- HEBRAEOS *in libros Quatuor, videlicet*
  - *Primum,*
  - *Secundum,*
  - *Tertium,*
  - *Quartum.*
- NOSTROS, *id est, Græcos & Latinos, in volumina duo:*
  - *Samuelis,*
  - *&*
  - *Malachim.*

VOLVMEN SAMVELIS: QVAE PRIMA *pars est historiæ Regum de regno Israel vnito.*

QVIS HVIVS VOLVMINIS SIT AVTHOR.

PATET hoc ex ijs, quę suprà ex Ioanne Driedone sunt adducta. Sortitus est enim hic liber id nominis ab eius authore Samuele. Sed quæritur, cùm Samuel primi Regum 25. describatur mortuus esse priùs, quàm fierent ea, quæ in secundo Regum libro recitantur gesta, cur D. Hieronymus dicat Samuelis esse? Cui quæstioni sic respondet ipse Driedo: Priores Regum libros inscribi Samuelis, non quòd ipse ambos scripserit, sed quòd illorum duorum Regum, Saul inquam & Dauid, quorum gesta in his libris describuntur, ipse Samuel Propheta extitit, qui & vtrunq; in regem vnxit. Ipse enim Samuel & vates, & Propheta, & sacerdos fuit & Iudex populi. Niceph. lib. 2. cap. 4. Eius natiuitas describitur 1. Reg. 1.

DE SAMVELIS STATV ET CONDItione, ex Ecclesiastico.

DILECTVS à Domino Deo suo Samuel Propheta, renouauit imperium, & vnxit principes in gente sua. Eccl. 46.

DE EODEM, EX IOSEPHO.

SAMVEL filius Helchanæ viri Leuitæ, ex cõiuge Anna, quæ cùm esset sterilis, suis precibus à Deo hunc impetrauit filium. Quem ideò parentes eius vocauerũt Samuelem, quasi à Deo postulatum. Qui pleno iam anno duodecimo prophetauit. Nam & cladem prædixit Israeliticam, & filiorum Eli sacerdotis perditionem. Iosephus lib. 5. cap. 15. ex 1. & 3. cap. 1. Reg. 1.

HISTORIAE HVIVS SCOPVS ET INtentio. TAB. 75.

INTENDIT PRObare quartam promissionẽ, euectionem scilicet filiorum Israel in regnum, vt appáret in
- SAMVELE, *à princip. 1. Reg. vsque ad cap. 17.*
- DAVIDE, *per totum primum & secundum Regum: & primum, partìm etiam secundum, Paralipomenon.*
- SALOMONE, *à principio tertij Regum, vsque ad cap. 12.*

ARGVMENTVM. TAB. 76.

CONTINENtur *hoc volumine libri 2. Regum:*
- PRIMVS
- SECVNDVS

De Regno Israel Per
- *Electionem,*
- *Successionem.*

REGVM LIBER PRIMVS,

BIBLIAE IX, SAMVELIS PRIMVS,

partis secundæ Quartus.

De regno per electionem. TAB. 77.

IN LIB. *Regũ primo agitur De*
- OCCASIONIBVS *gubernationem Iudicum transferendi in arbitrium Regũ, malitia scilicet filiorum*
  - HELI, *cap. 2. quorum peccata punita sunt*
    - *Debellatione populi.*
    - *Captiuatione Arcæ, ca.4. Quæ capta*
      - *Circunducitur, ca.5.*
      - *Reducitur, c.6. & 7.*
  - SAMVELIS, *qui erant auari. Propterea Israelitæ petunt Regem, & Deus orantem Samuelem docet ius Regis, cap.8.*
- INITIO *Regũ, siue de Regno*
  - SAVLIS *labili, in quo considerantur*
    - *Institutio, cap.9.*
    - *Vnctio, cap.10.*
    - *Confirmatio, cap. 11. Cui subiungitur increpatio Samuelis, qua arguit populum ingratitudinis, quòd petiêrunt Regem, cap.12.*
    - *Reprobatio: Saul enim inobediens præcepto Dei, abijcitur ab ipso propter*
      - *Diffidentiam, cap.13.*
      - *Iuramentum, cap.14.*
      - *Cupiditatem, & elationem ex victoria, cap.15.*
  - DAVIDIS *stabili, in qua parte describũtur*
    - *Inunctio Dauidis, cap.16. Quæ non ideò facta est, vt statim, sed tum demùm possideret, cùm sic visum esset Deo. Deus autem tolerauit Saulem in possessione Regni vsque ad mortem suam, vt ex persecutione Dauid, malitia Saulis magis innotesceret, & Dauidis innocentia atque patientia probaretur. Aemulatio & inuidia Saulis, propter victoriam qua Goliath occiditur à Dauide. cap.17. & 18.*
    - *Persecutio manifesta, qua Saul*
      - *Inuasit*
        - *Ipsum Dauidem, cap.19.*
        - *Filium eius proprium Ionathan, cap. 20.*
      - *Eiecit Dauidem ex Regno, cap. 21. & 22.*
      - *Insecutus est eundem varijs modis, cap. 23. 24. 25. & 26.*
      - *Profligauit eum in exilium, cap.27.*
    - *Mors Saulis, & exaltatio Dauidis, cap.28.29.30. & 31.*

REGVM LIBER SECVNDVS, BIBLIAE X, SAMVE-lis secundus, Partis secundæ quintus.

De regno per successionem. TAB. 78.

DIVIDItur hic Liber IN

- *Procœmium, quomodò Saulem defleuerint.*
- HISTORIA *successoris Saul*
  - DE *facto, Isboseth filij Saul, quem instituit Abner princeps militiæ, cap. 2. Huius regnum*
    - *Debilitatur ex*
      - *Rebellione suorum,*
      - *Confœderatione Abner cum Dauid. cap. 3.*
    - *Destruitur omninò ex morte eiusdem, ca. 4.*
  - DE *iure, nimirum Dauidis iamdudùm inuncti à Samuele, & à Deo electi. cuius describitur*
    - *Electio, & in Regem inunctio in Hebron super Iudam tantùm, cap. 2.*
    - *Innocentia in prosperis, ob quam in Regẽ euectus fuerit. In qua parte ipsius describuntur*
      - *Confirmatio super totum regnum, cap. 5.*
      - *Deuotio erga Deum in*
        - *Deducenda arca, cap. 6.*
        - *Aedificanda domo Domini, cap. 7.*
      - *Fortitudo in debellandis aduersarijs, cap. 8.*
      - *Pietas erga proximum, domum scilicet Saul propter Ionathan amicum suum, cap. 9.*
      - *Gratitudo pro accepto beneficio, cap. 10.*
    - *Insolentia quæ in illo repræhẽsa & punita est. Vbi etiàm ostenditur eius pœnitẽtia & patientia in aduersis. Peccauit autem Dauid tribus modis. Per*
      - *Luxuriam c. 11. ꝓpter quã punitus est*
        - *Occultè occisione pueri, cap. 12.*
        - *Manifestè cap. 13.*
      - *Negligentiam, cap. 21.*
      - *Superbiam, cap. 24.*
      - *De horũ varijs pœnis agitur à ca. 13. vsq; ad cap. 21.*
- EPILOGVM, *qui continet*
  - GRATIARVM *actionem Dauidis pro liberatione à multifarijs periculis, cap. 22.*
  - PROPHETIAM *Dauidis de futuris: cui subijcitur catalogus fortium virorum, cap. 23.*

EPILOGVS TOTIVS *voluminis Samuelis.*

LIBER Samuelis habet annos ab Eli vsque ad Dauidis mortem, 120. Nam Eli 40, Samuel cum Saule 40, & Dauid annos 40. regnârunt.

VOLV-

VOLVMEN MALACHIM, HOC EST,

Regum historiæ pars secunda De Regno Iuda & Regno Israel diuiso.

DE RATIONE NOMINIS.

RECTIVS hunc librum Malachim, id est, Regum, quàm Malachot, id est, Regnorum dici, testis est Hieronymus in prologo Galeato. Non enim (vt is inquit ibidèm) multarum gentium describit regna, sed vnius Israelitici populi, qui tribubus duodecim continetur: A materia sic dictus, eô quòd Regum complectatur historiam. Gloss. super epistolam D. Hieronymi ad Paulinum.

AVTHOR.

QVAE in hoc continentur volumine, sub singulis scripta sunt Regibus. Quis verò illa omnia in hoc vnum collegerit volumen, nondùm satìs constare putant. Alij enim (vt dictum est) Esdram hanc historiam contexuisse, alij Hieremiã eius authorem esse, colligunt ex eo, quòd vltimi Regum & libri Hieremiæ idem ferè sit finis. Gloss. in dict. epistola Hieron. ad Paulinum.

ARGVMENTVM.

DESCRIBVNTVR his libris Regnum Iuda & Regnum Israel. Per regnum autem Iuda designatur paucitas fidelium: per regnum Israel, multitudo hæreticorum. Vndè Hieron. ad Paulinum sic ait: Si historiam respicias, verba simplicia sunt: Si in litera sensum latentem, ecclesiæ paucitas, & hereticorum contra ecclesiã bella narrantur.

SCOPVS. TABVLA 79.

DECLARATVR *in hoc volumine effectus primæ comminationis, Deum scilicet fuisse validum eiectorem populi Israelitici ex decursu Regum*
- IVDA 19.
- ISRAEL 18.

à cap. 12. tertij Regum, vsque in finem quarti.

PARTITIO. TABVLA 80.

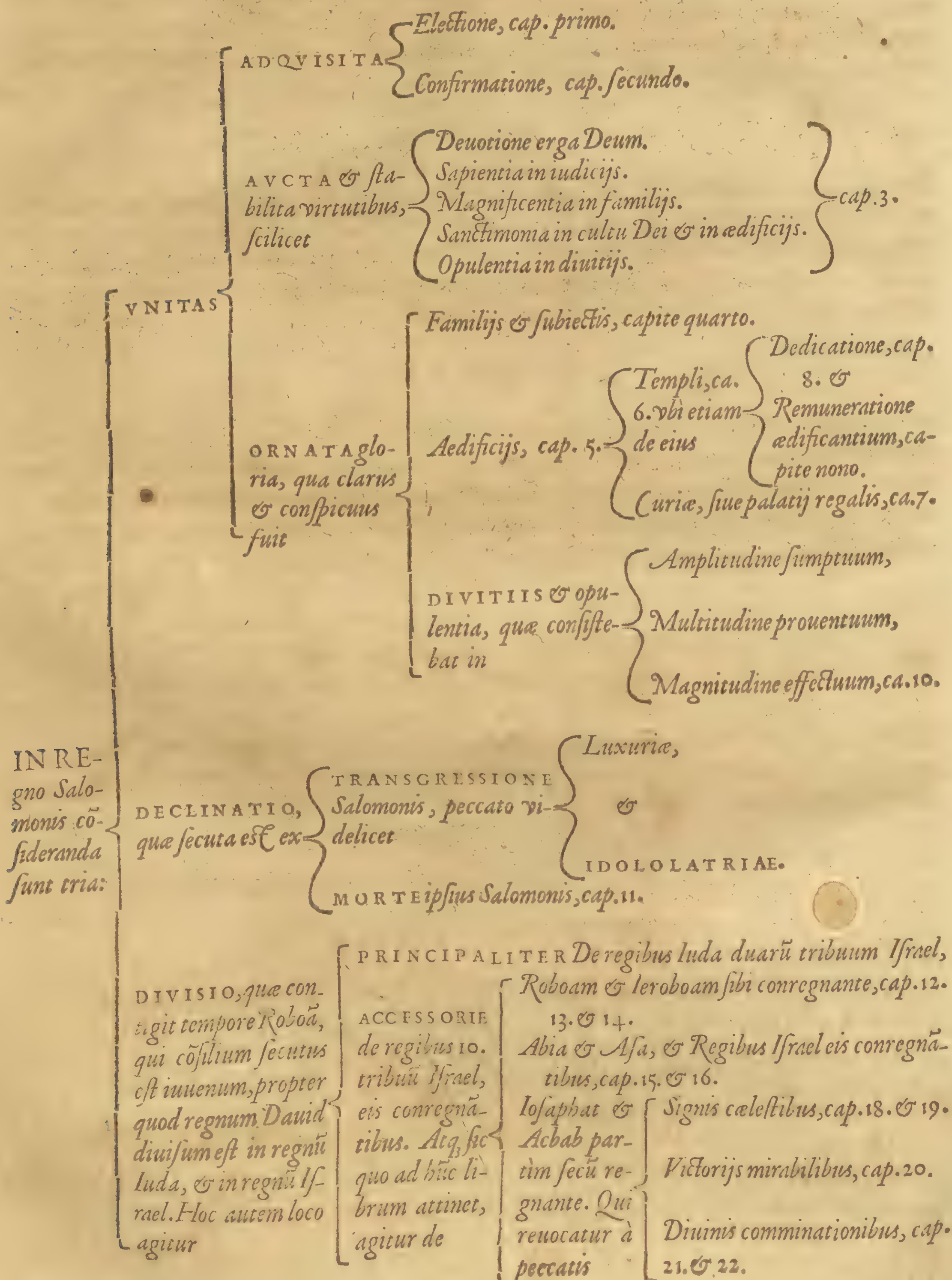
DISTRIBVITVR *hoc volumen in duos lib. Regum posteriores, videlicet*
- TERTIVM
- *&*
- QVARTVM

In quibus agitur de regno filiorum Israel
- *Instaurato & florente,*
- *Declinante & cadente.*

REGVM LIBER TERTIVS, BIBLIAE XI, MALACHIM PRIMVS, *secundæ partis Sextus.*

De florentis regni Dauidici statu sub imperio Salomonis.

TAB. 81.

REGVM LIBER QVARTVS, BIBLIAE XII, PARTIS SECVNDAE VII.

De cadentis regni statu, sub imperio Regum Iuda & Israel.

TABVLA 82.

QVAE HOC *vltimo regum habetur libro, sub bimembri cõtinentur partitione: Agitur enim de Regno*

- IVDAE *& Israel, eorumq́ defectione simul. Quae pars complectitur acta sub*
  - IORAM. *de*
    - *Morte & descẽsione ad inferos Ochoziæ impij, cap.* 1.
    - *Asscensu Eliæ ad cælos, miraculis Elisæi, & exaltatione Iehu propter virtutis cõstantiam, à cap.* 2. *vsque ad cap.* 11.
  - ATHALIA, *dict. cap.* 11.
  - IOAS, *cap.* 12. *&* 13.
  - AMASIA, *cap.* 14.
  - AZARIA, *cum actis Ioathan, cap.* 15.
  - ACHAZ, *& eius*
    - *Præuaricatio, cap.* 16.
    - *Totius regni Israelitici exterminatio, quæ ex præuaricatione illa consecuta est, cap.* 17.
- IVDAE *& eius destructione per se: vbi ponũtur ea, quæ gesta sunt sub*
  - EZECHIA, *cap.* 18. 19. *&* 20.
  - MANASSE *& Amon, cap.* 21.
  - IOSIA *& Ioachaz, cap.* 22. *&* 23.
  - IOACHIM, *eiusq́ filio, cap.* 24.
  - SEDECHIA, *cap.* 25.

EPILOGVS MALACHIM.

ANNOS complectuntur duo libri Malachim, à Regno Salomonis vsque ad captiuitatem Babylonicam, quadringentos vigintiquinque.

EPITOME RERVM GESTARVM SVB REGIbus Iudæ, ex synopsi diui Athanasij. TABVLA 83.

DAVID.

POST *interitum Saulis, qui annos regnauerat quadraginta, regnauit Dauid super vniuersum Israelem & ipse annos xl. in Hebron septem, deindè super omnem Israelem & Iuda xxxiij. & fecit quod rectum erat cor de perfecto. sub hoc erant Prophetæ, Samuel, Nathan, Gad.*

SALOMON FILIVS DAVID.

ET IPSE *super omnem populum regnauit annos xl, & fecit quod malum erat. Sub isto erant Prophetæ Nathan & Gad.*

ROBOAM FILIVS SALOMONIS.

REGNAVIT *annos xvij, & fecit quod malum erat: Sub hoc scissum est regnum. Manserunt autem cum ipso in Hierusalem tribus duæ, Iuda & Beniamin: in Samaria verò reliquæ decem. Habuit sub se prophetas, Ahian Siloniten, & Semeiam, & Addo.*

ABIA FILIVS ROBOAM.

ANNOS *regnauit iij. Cor huius non erat perfectum, sicut Dauidis, sed ambulauit in peccatis Patris ipsius. Sub hoc vixit Addo Propheta.*

ASA FILIVS ABIAE.

QVADRAGINTA *vnum regnauit annos, & fecit quod rectum erat: veruntamen adhuc manebant excelsa. Sub isto prophetæ erant, Azarias filius Oded, & Anani.*

IOSAPHAT FILIVS ASAE.

REGNAVIT *annos xxj, & fecit quod rectum erat: attamen adhuc erant excelsa. Tandèm verò culpari meruit, quòd amicitiam iunxerat cum Ochozia rege Israel, & in structura nauium socius illi fuerat. Sub hoc erant Prophetæ Elias, Elisæus, Michæas, Iehu filius Anani, Iaziel filius Zachariæ, & Eliezer filius Dodahu de Maresa.*

IORAM FILIVS IOSAPHAT.

ANNOS *regnauit octo, & fecit quod malum erat. Habuit enim vxorem filiam Achab. Sub hoc erant Prophetæ Elias & Elisæus.*

OCHOZIAS FILIVS IORAM.

VNICVM *regnauit annum, & fecit quod malum erat.*

ATHALIA REGINA.

MATER *ipsius Ochoziæ regnauit annos septem.*

IOAS FILIVS OCHOZIAE

REGNAVIT *annos xl. Iste occidit Zachariam, & donèc Ioiada vir prudens viueret, à quo instruebatur, fecit quod rectum erat. Hunc interfecerunt ipsius serui in domo Mello. sub isto Prophetauit Zacharias filius Ioiadæ.*

AMASIAS FILIVS EIVS

VIGINTINOVEM *annos regnauit, & fecit initio regni quod rectum erat, sed non sicut Dauid. Nam adhuc populus immolabat in excelsis, & lucos non excidit. Sub hoc prophetârunt Prophetæ quidam, quorum tamen nomina scripta non sunt. Posteaquàm verò eos, qui in monte Seir habitabant, percussit, in superbiam elatus, simulacra eorũ quos percusserat, coluit: ob quam causam & in manus hostium traditus, percussus est.*

AZA-

AZARIAS, QVI ET OZIAS,

ANNOS *regnauit 52. & primùm quod rectum erat, fecit, sicut & Pater ipsius, excelsa tamen non sustulit. Vbi verò rerum successu potiri cœpit, elatus est animo, voluitque per seipsum immolare in templo, quod solis Sacerdotibus licebat. Quapropter & lepra percussus est, postquàm audîsset, Non tuum est, Ozia, immolare Domino, sed sacerdotum filiorum Aaron, qui ad hæc sanctificati sunt. Sub hoc prophetauit Esaias.*

IOATHAM FILIVS AZARIAE.

REGNAVIT *annos sedecim, & fecit quod rectum erat: quẽadmodùm pater eius, veruntamen excelsa non est demolitus: & sub hoc erat Esaias.*

ACHAZ FILIVS IOATHAM.

TOTIDEM *regnauit annos, & fecit quod malum erat: & sub isto prophetauit Esaias, deindè & Oded.*

EZECHIAS FILIVS EIVS.

ANNOS *regnauit 29. & fecit quod rectum erat, sicut Dauid, perfectè. Iste demolitus est serpentem æneum, quem suspenderat Moises: Sub hoc quoquè prophetauit Esaias. Isto regnante, Sennacherib & Rapsaces Assyrij Dominum blasphemauerunt, qui quidem posteà percussi sunt, tum autem vna nocte cæsi sunt ab angelo de illorum exercitu millia centum octogintaquinque. Ezechias verò cùm ægrotaret, vt iam moriturus esset, ad prorogationem vitæ annos accepit quindecim.*

MANASSES FILIVS EZECHIAE

QVINQVAGINTAQVINQVE *annos regnauit, & malum fecit. Quæ nanque Ezechias pater eius demolitus fuerat, ipse restituit: Alter Ieroboam factus est Iudæ, vt huius gratia idem acciderit Hierusalem, quod Samariæ. Huius enim gratia repræhensus est, quòd peccare fecerat Iudam, ob quã causam & in Babylonem captiuus abductus est. In captiuitate tamen constitutus, quemadmodùm in Paralipomenis scriptum est, pœnitentiam egit, atque ità emendatum Deus in Hierusalem reduxit: vbi & regnum recuperauit. Postquàm verò pœnitentiã egisset, & populum, vt Deo seruiret, docuisset, tandèm mortuus est. In ciuitate tamen Dauid non est sepultus, sed in horto suo, horto Ozam.*

AMON FILIVS MANASSAE

DVOS *regnauit annos, & fecit quod malum erat, sicut pater eius Manasses, & occiderunt illum serui ipsius, sepultusque est in horto Ozam, in quo sepultus est & pater ipsius.*

IOSIAS FILIVS AMON

REGNAVIT *annos triginta vnum. Hunc populus regem creauit, cùm annos octo natus esset, & fecit quod rectum erat, ambulans in omni via Dauid, nec declinans neque ad dexteram, neque ad sinistram. Vniuersos quippe lucos succidit, & cuncta simulacra sustulit, cùm annorum esset sedecim: Legem verò Dei quæsiuit, & cùm neglectam inuenisset, legi curauit, ac Pascha celebrandum præconis voce promulgauit, celebrauitque. sicut scriptum est. Istum occidit Pharao Nechao ad Euphratem, cùm velut amicus ad eum venisset. Sub hoc fuerunt Prophetæ Ieremias, Sophonias, & Olda prophetissa, vxor Sellum.*

IOACHAZ FILIVS IOSIAE.

MENSES *regnauit tres, & fecit quod malum erat. Transtulit hunc Pharao Nechao. Sub hoc quoquè prophetauit Ieremias.*

ELIACHIM, ALTER FILIVS IOSIAE.

QVI *& Ioachim nominatus est, regnauit annos 11. & fecit quod malum erat.*

IOACHIN, QVI ET IECHONIAS FILIVS Eliachim.

SIMILITER *menses regnauit tantùm tres, & fecit quod malum erat, translatusque est in Babylonem.*

MATHANIAS FILIVS IOSIAE.

HVNC *Nabuchodonosor constituit Regem. Sedechiamque mutato nomine vocauit, regnauitque annos 11. & fecit quod malum erat. Sub isto quoquè erat Ieremias. Ad hunc vsque durauit regnum Iuda sub quo dissipatum est, sicut & regnum Samariæ. Vrbs nanque Hierusalem capta, & vniuersi in Babylonem captiui, ablatis quoquè templi vasis, abducti sunt.*

Regnũ Iudæ dissipatum.

EPILOGVS.

REGES itaque in Ierusalem à Dauide vsque ad captiuitatem Babylonicam, fuerũt 21. præter Athaliam Reginam, quæ & ipsa (sicut dictum est) post Ochoziæ filij mortem septem annos regnauit. Athanasius in Synopsi De scripturis diuinis.

EPITO.

EPITOME RERVM GESTARVM SVB REGIBVS Iſrael, qui regnârunt in Samaria. TABVLA 84.

IEROBOAM FILIVS NABATH.

HIC *cùm rediiſſet ex Aegypto, diuiſo regno, regnauit in Samaria. Tam inſigniter autem, quod malũ erat, fecit, vt ſimilis illi non fuerit. Veritus enim nè facta defectione ſubuerteretur, duos aureos vitulos fecit, populumque ſeduxit, dicens: Hi ſunt dij tui, qui reduxerunt vos ex Aegypto. Inſtituit etiam populo dies feſtos ac ſacerdotes, atque ità peccare fecit & aberrare Iſraelem. Ipſum enim omnes poſteri Reges imitati ſunt. Regnauit autem annos 22. Sub hoc erat Propheta Achia Silonita, & qui contra ipſum & altare ipſius clamauit.*

NADAD FILIVS IEROBOAM.

REGNAVIT *annos duos, & fecit quod erat malum. Nec ampliùs poſt illum de genere ipſius quiſquam regnauit.*

BAASA DE ALIA STIRPE, ET ELA filius eius.

ANNOS *regnauit 24. & fecit quod malum erat, nec de huius ſtirpe poſteà quiſquam regnauit, prӕterquàm filius eius Ela duobus annis, fecitque malum.*

ZAMBRI, ET AMRI ALTERIVS GENERIS.

DIEBVS *ſeptem regnauit, & quod malum erat, fecit. Cui ſucceſſit Amri princeps militiӕ, & regnauit 12. annos, & operatus eſt nequiter ſuper omnes qui fuerunt ante eum.*

ACHAB FILIVS AMRI.

VIGINTIDVOS *regnauit annos, & prӕ cӕteris, quod malum erat, fecit. Sub hoc Prophetӕ erant Elias, Eliſӕus, Michӕas, & qui Regi Achab de Syria & filio Ader prophetauit, & qui proprio iuſſu percuſſus ac vulneratus, Regem Achab redarguit. Et prӕtereà ſeorsim habitantes multi Prophetarum filij.*

OCHOZIAS FILIVS ACHAB.

REGNAVIT *annos duos, & fecit, quod malum erat. Sub hoc quoquè erat Elias & Eliſӕus, Quinquagenarios enim illius igne cӕlitùs in verbo Domini percuſſit Elias.*

IORAM ALTER FILIVS ACHAB.

ANNOS *regnauit 12. & fecit quod malum erat. Poſt hunc nemo ampliùs de hac ſtirpe regnauit. Sub iſto aſſumptus eſt in cœlum Elias. Eliſӕus verò perdurauit vſque ad Ieroboam filium Ioas Regem Iſrael. Erant autem ſub iſtis etiam filij Prophetarum.*

IEHV DE ALIA STIRPE FILIVS Ioſaphat.

VIGINTIOCTO *regnauit annos. Hic genus Achab ſuſtulit, ſtatuamque illius contriuit, & Prophetas Baal per inſidias occidit. Et hactenus quidem fecit quod rectum erat, promiſſionemque accepit, quòd 4. ipſius filij ſeſſuri eſſent ſuper thronum Iſrael: veruntamen legem Domini non ſeruauit toto corde. Neque enim à peccatis Ieroboam abſtinuit propter vitulos aureos.*

IOACHAZ

IOACHAZ FILIVS IEHV, ET IOAS.

SEPTENDECIM *annos regnauit, fecitque quod malum erat. Ierusalem expugnauit, & templi aurũ & vasa abstulit. Huic successit Ioas filius eius, qui regnauit annis 16. fecitque malum in conspectu Domini.*

IEROBOAM FILIVS IOAS.

REGNAVIT *annos 41. & fecit quod malum erat.*

ZACHARIAS FILIVS IEROBOAM.

MENSES *regnauit 6. & operatus est malum. Hactenùs posteritas Iehu in quartam generationem durauit.*

SELLVM EX ALIA PROGENIE FILIVS IABIS.

DIES *tantùm regnauit 30. & quod malum erat, operatus est.*

MANAHEN EX ALIO GENERE FILIVS GADI.

DECEM *annos regnauit, & operatus est quod malum erat.*

PHACEIA FILIVS MANAHEN.

ANNOS *regnauit duos, & fecit quod malum erat. Sub hoc prophetârunt Esaias & Osee.*

PHACEE DE ALIA STIRPE FILIVS ROMELIAE.

REGNAVIT *annos 20: Hic occidit Phakeiam, & fecit quod malũ erat. Sub hoc quoquè erant Esaias & Osee Prophetæ.*

OSEE ALIVNDE NATVS, FILIVS ELA.

Finitũ regnũ Samariæ. NOVEM *regnauit annos. Iste occidit regem Phakee, & operatus est malum. Veruntamen non sicut qui ante ipsum regnârunt. Sub isto Osee finitum est Regnum Samariæ. Tunc enim cessauit ac perdita est Samaria. Quam deincèps Assyrij inhabitârunt, ex quibus orti sunt hæretici Samaritæ. Athanasius in Synopsi.* *Samaritæ hæretici.*

EPILOGVS.

TABVLA 85.

SVMMA- *ta tempora eorum, qui*

- HIEROSOLYMIS *à tẽpore Dauidis vsq; ad Sedechiam regnârunt, constituunt*
  - ANNOS *quadringentos.*
  - REGES, *dempta Athalia, eiusdem stirpis, videlicet Dauid, viginti vnum. Ex his fecerunt quod erat*
    - *Rectum, 9.*
    - *Malum, 12. excepta Athalia.*
- IN SAMARIA *à Ieroboam vsque ad Osee regnârũt, sunt*
  - ANNI 241.
  - REGES VNI- *uersi decem & nouem. Horum*
    - *Octo regnum inuaserunt.*
    - *Omnes verò secundùm peccatum Ieroboam, quod malum erat, fecerunt.*

PARA-

PARALIPOMENON,

HOC EST,

SVPPLEMENTVM HISTORIAE SACRAE,

seu totius penè veteris instrumenti Epitome.

CONTINVATIO.

Cvm huius voluminis eadē ferè sit materia, q̄ est prioris, scilicet Regum, idemq; (vt mox patebit) huius sit, qui illius est finis, rectè post principales illos libros, q. bus Regum acta descripta sunt, hi sequuntur velutì accessorij, in quibus supplentur ea, quæ illic omissa videri poterant. Differunt tamen, quòd in Regum libris de regno vtroque, hoc est, tam Israel quàm Iuda, hìc tātùm de Iuda Regibus. agatur. Glossa hìc in Prologo D. Hiero. 1.

RATIO NOMINIS.

Graeca est huius voluminis inscriptio Paralipomenon, quæ Latinè redditur, Liber prætermissorum. Isidorus lib. 6. Etymolog. At iuxta Hebræum, aliqui Latinè verterunt, Verba dierum. Hinc Hieron. in Prologo galeato significantiùs hūc librum dici putat chronicū totius diuinæ historiæ, id est, temporaneū, vel Chronica chronicorum, eó quòd totum complectatur tempus ab Adam vsque ad captiuitatem Babylonicam factam sub Sedechia, in qua terminatur vltimus liber Regum, sicut & secundus Paralipomenon. Gloss. in 1. Prol. D. Hieron. *Chronica Chronicorū.*

AVTHOR.

Hos libros quis contexuerit, à quibusdam incertum creditur. Alij enim autumāt ab Esdra, alij ab Hieremia conscriptos: Rabbi tamen Salomon scribit Esdram in vnum collegisse volumen singulorum Regum historias sparsas, & à diuersis prophetis secundùm seriem successionis scriptas. Ioan. Driedo lib. 1. De Scriptur. Ecclesiast. cap. 3.

ARGVMENTVM

Paralipomenon liber, instrumenti veteris Epitome, tātus ac talis est, vt absq; illo si quis scientiam scripturarum sibi voluerit arrogare, semetipsum irrideat. Per singula quippe nomina, iuncturasque verborum, & prætermissæ in libris Regum tanguntur historiæ, & innumerabiles explicantur Euangelij Quæstiones. Hieron. ad Paulin. cap. 7.

SCOPVS. TABVLA. 86.

EFFECTVM OSTENDIT *secundæ comminationis, Deum scilicet fuisse fortissimum Regum expulsorē: & captiuitatē populi sub regibus Assyriorū & Chaldæorum*	TEGLAT *phalasar,* SALMANASAR, NABVCHODONOSOR.	*A fine Regū quarti, vsque in fin. Paralipomenon 2.*

DE PARTITIONE PARALIPOMENON

in genere.

Apvd Hebræos Paralipomenon liber vnus est, & apud illos vocatus Dibre haiamim, id est, Verba dierum, qui propter magnitudinem apud nos diuisus est in libros duos. Hieron. hìc in Prolog. 1. In quorum primo habetur omnium tribuum Genealogia, ab Adam vsque ad reges secundùm tribus & populos & gentes: In secundo verò exponuntur gesta Regum.

PARALIPOMENON PRIMVS, BIBLIAE 13, PARTIS SECVNDAE octauus. De regno Dauidis. TABVLA 87.

DAVIdis in hoc libro recensentur

- GENEALOgia p duas generationes: Ab ADAM / IACOB vsq; ad Iacob, Transmigrationem Babylonis, cap. Primo, Secundo cum sequentibus.
- ELECTIO, *cap.* 10.
- VNCTIO, *cap.* 11. *iunctis auxilijs quibus regnum fuit adeptus, cap.* 12.
- GVBERNATIO *siue dispositio regni, cap.* 13.
- VIRTVtes,
  - PRVDENTIA *in rebus agendis, cap.* 14.
  - PIETAS *in fouendo cultu diuino, cap.* 15. 16. & 17. *Ex quo consecutus est*
    - *Ampliationem Regni, cap.* 18.
    - *Defensionem ab inimicis, ca.* 19. & 20.
- SVPERBIA, *cap.* 21.
- RES GESTAE & *cura circa*
  - CVLTVM *Dei, ca.* 22.
  - MINISTERIVM *domûs Domini, cui præfecit*
    - *Leuitas, cap.* 23.
    - *Sacerdotes, cap.* 24.
    - *Cantores, cap.* 25.
    - *Ianitores & Sacristarios, cap.* 26.
  - GVBERNATIONEM *populi,* 27. 28. & 29.

PARALIPOMENON SECVNDVS LIBER, BIBLIAE 14, SECVNdæ partis nonus. TABVLA 88.

DE *regno Salomonis*

- INTEGRO & *vnito, in quo nobis* 2. *proponũtur insignia:*
  - PIETAS *in diuinis, præsertim cura circa ædificationem templi, à principio vsque ad cap.* 8.
  - MAGNIFICENTIA *in humanis. ca.* 8.
  - *Quib⁹ rebus parauit sibi* *Formam & Nominis gloriam.* *Cap.* 9.
- DIVISO, *cap.* 10. *vbi describuntur tẽpora siue res gestæ sub temporibus*
  - ROBOAM *filij Salomonis, cap.* 11. & 12.
  - ABIAE, *cap.* 13.
  - ASA, *cap.* 14. 15. & 16.
  - IOSAPHAT, *cap.* 17. 18. 19. & 20.
  - IORAM, *cap.* 21.
  - OCHOSIAE, *cap.* 22.
  - IOAS, *cap.* 23. & 24.
  - AMASIAE, *cap.* 25.
  - OZIAE, *cap.* 26.
  - IOATHAN, *cap.* 27.
  - ACHAZ, *cap.* 28.
  - EZECHIAE, *cap.* 29. 30. 31. & 32.
  - MANASSE, *cap.* 33.
  - IOSIAE, *cap.* 34. & 35.
  - FILIORVM *eius, cap.* 36.

DE SCRIPTIS PROPHETARVM, QVORVM IN libris, Paralipomenon ſubindè facta eſt mentio. TABVLA 89.

HISTORIAS	SCRIPSERVNT
DAVIDIS	*Samuel, Nathan & Gad.*
SALOMONIS	*Nathan & Ahia.*
ROBOAM	*Semeias & Addo Prophetæ.*
ABIAE	*Addo propheta.*
ASAE	*Habentur in lib. Sermonum de regibus Iuda.*
IOSAPHAT	*Iehu propheta filius Hanani.*
IOAS	*Relata ſunt in ſcripturam Regnorum.*
AMASIAE	*Sunt in libro Regum Iuda & Iſrael.*
OZIAE	*Eſaias Propheta.*
IOATHAN	*Sunt in lib. Reg. Iuda & Iſrael.*
ACHAZ	*In lib. habentur Reg. Iuda & Iſrael.*
EZECHIAE	*Eſaias propheta filius Amos.*
MANASSAE	*Relata ſunt in Sermonem Videntium.*
IOSIAE	*In lib. ſunt Regum Iuda.*
IOACHIM	*In lib. habẽtur Reg. Iuda & Iſrael. Athanaſ⁹ in Synopſi.*

ESDRAE LIBRI QVATVOR DE TERTIA REIP. IVDAICAE FORMA,

siue de gubernatione populi Israelitici ministerio Pontificum.

CONTINVATIO.

Post Iudicum Regumq; imperium, rectè nunc de Pontificum agitur potestate. Hoc autem opus quadripartitum, prioribus duobus libris ob id statim adiectum aliqui putant, quòd finis secundi Paralipomenon, idem sit cum principio Esdræ. Hieron. in lib. de Hebraic. Quęstio. Alij verò hos libros propheticis scripturis de ipsa captiuitate Babylonica, ferè omnibus postponere, & Malachiæ libro adnectere solent, vt Augustinus de ciuitat. Dei lib. 18. cap. 36. & Hieron. tam in prolog. Galeato, quàm in epistola ad Paulin. Sunt etiam qui his libris pręponant Tobiā, eô quòd historia eius pręcesserit. Glossa hîc in principio Esdræ.

ESDRAS QVIS FVERIT, EX GLOSS.

Esdram tradunt quidam esse Malachiam Prophetam, quia plura quæ in eius libro continentur, hîc etiam commemorat, dicens: Labia sacerdotis custodiunt scientiam, & legem requirent ex ore eius, Malach. 2. alij asserunt esse Iosedec patrem Iesu sacerdotis magni, Esdram verò esse sacerdotem, virum iustum & gloriosum. Glos. ord. 1. Paralipomenon 6. Quem alibì etiam cum scriptura velocem appellat scribam, & Sacerdotem, qui tempore Nehemiæ reparauerit libros veteris testamenti per Chaldęos combustos. Glossa in pręfat. Hieron. ad lib. Regum, & 2. Machabæorum 2. Is etiam promptiores inuenit literarum figuras, quàm anteà Hebręi habuerunt. Gloss. & Beda Esdræ 7.

DE EODEM, EX IOSEPHO.

Erat autem in Babylone vir iustus, & gloria magna politus apud multitudinē, primus populi sacerdos nomine Esdras, qui cùm legum Moisis integram haberet experientiam, Xerxi regi amicus factus est. Quem in literis suis lectorem nominat Legis Dei, deditq; ei plenam veræ religionis instituendæ facultatem, sic ei scribens inter cætera: Sed etiam tu Esdra, secundùm Dei scientiam censores ordina, qui Syriæ & Phœniciæ tuam legem scientibus indicent, eamque discendam ignorantibus trade. Et si quis ex gente tua, Dei sui legem vel Imperatoris transgressus fuerit, puniatur, & vel morte condemnetur, aut pecunijs &c. Atque hunc Esdram contigit post gloriam quam apud Deum habuerat, in senectute venerāda finire vitam, & in Hierosolyma multa sepeliri liberalitate. Ioseph. lib. 11. cap. 5.

SCOPVS. TABVLA 90.

EFFECTVM CONTINET QVINTÆ *promissionis, Deum scilicet suos nunquàm dereliquisse, sed propitium fuisse reductorem filiorum Israel, & defensorem in captiuitate,* SVB
- CYRO,
- DARIO,
- REGIBVS *Medorum.*

PARTITIO. TABVLA 91.

ESDRAE LIBRI *ab Hebræis in vnum contracti sunt volumen. Nonnulli in 4. partiūtur libros. Quorum alij sunt*
- CERTI, *authentici, & canonici*
  - PRIMVS, *qui propriè dicitur Esdræ.*
  - SECVNDVS, *Nehemiæ.*
  - *Sæpè tñ hæc cōfundi solēt, & vterq; dicitur Esdræ.*
- INCERTI *& apocryphi,*
  - TERTIVS
  - &
  - QVARTVS.

ESDRAE

ESDRAE PRIMVS LIBER, BIBLIAE XV, PARTIS SECVNDAE DECIMVS.

RATIO NOMINIS ET AVTHORIS.

Ab authore hoc nomẽ obtinuit. Esdras enim iste cùm & sacerdos esset & lector, reditum filiorum Israel ex Persia ad Hierusalem descripsit. Athanasius in synopsi. Esdras autem qui interpretatur adiutor, clarus habetur in Babylone anno 7. Darij Mnemonis magni Artaxerxis, qui facultatem dedit illi, vt cum populis & sacerdotibus illic relictis, redire in Hierusalem volentibus, asscenderet in terram sanctam, ad explendum omnia ad Dei cultum in templo iam ædificato pertinentia, prohibens etiam vectigalia imponi sacerdotibus, dans eisdem per Esdram potestatem constitūendi iudices ac Pręsides, qui reos iudicent, siue in mortem, siue in exilium, siue in carcerem, siue in condemnationem substantiæ eorū, 1. Esdrę 7. *Sacerdotum potestas & authoritas.*

ADHVC DE EODEM ESDRA, ex Augustino.

Esdras magìs rerum gestarum scriptor est habitus, quàm Propheta. Et infrà, nisì fortè Esdras in eo Christum prophetâsse intelligendus est, quòd inter quosdam iuuenes orta quæstione, quid ampliùs valeret in rebus, cùm Regem vnus dixisset, alter vinum, tertius mulieres, quæ plerunquè regibus imperarent, idem tamen tertius Veritatem super omnia demonstrauit esse victricem: consulto autem euangelio, Christum agnoscimus esse Veritatem. Augustinus De Ciuitate Dei lib. 18. cap. 36. *3. Esd. 3. & 4* *Ioan. 14.*

ARGVMENTVM.

Scripsit hunc librum Esdras de rebus gestis filiorum Israel, priusquàm ex Babylone in Hierusalem asscenderet Nehemias.

PARTITIO. TABVLA 92.

AGITVR *hoc libro de*
- REDVCTIONE *populi sub Iesu filio Iosedec, à principio vsque ad cap. 7.*
- INSTRVCTIONE *reducti populi per Esdram legis Doctorem, cap. 7. & indè vsque in finem.*

ESDRAE SECVNDVS LIBER, BIBLIAE XVI, PARTIS SECVNDAE XI, DICTVS NEHEMIAE.

ET NOMINIS ET AVTHORIS RATIO QVAE SIT.

Et hic liber ab authore suo sic est inscriptus. Athanas. in synopsi. Quę Nehemias scripsit de rebus Iudæorum & de ædificatione Ciuitatis Hierusalē, sub suo seculo gestis. Nehemias autem, qui Latinè dicitur cōsolator à Domino, clarus habetur sub codē Dario Mnemone, anno regni eius 20. quo ex Babylone venit in Hierusalē, sub Eliasib Pontifice, habens à Rege facultatē reędificādi muros Hierusalē.

RATIONIS REDDITIO.

Sortitur aūt hic liber secundus nomen Esdræ ob duas causas. Prima est, quia liber ille cōtinet ea, q̄ sub vtrisq; simul sunt gesta. Deindè, qa secūdùm Hebręos, duo isti libri in vnū librū seu volumen cōnectuntur, qui apud Grecos & Latinos, in duos libros diuisus est, vt patet ex Prolog. Galeato. Vndè & ipse Hiero. in prologo Esdræ: Apud Hebræos, inquit, Esdrę Nehemięque sermones in vnum volumen coarctantur.

ITERVM DE NEHEMIA, EX IOSEPHO.

Nehemias Iudeus, Xerxis Persarum regis pincerna, qui accepit à Rege potestatem, vt muros Hierosolymę reædificaret, ac reliquam partem templi perficeret: Quos labores per annos sustinuit duodecim & mēses quatuor. Ac vbi multa bona & laudibus digna, cum summa fecisset magnificentia, ad senectutem perueniens, defunctus est, vir benignus & natura iustus, atque munificentissimus erga ꝓpriam gētem: qui in suî memoriam æternâm, muros Hierosolymitanos reliquit. Iosephus lib. 11. cap. 5.

QVOD NEHEMIAS IN SACRIS LITERIS HAbeat testimonium, ex Ecclesiastico.

Et Nehemias in memoria multi temporis, q erexit nobis muros euersos, & stare fecit portas & seras, qui erexit domos nostras. Eccl. 49.

BEDA DE EODEM, NEEMIAE 5.

Atque vtinàm aliquis in diebus nostris Nehemias, id est, consolator à Domino veniens, mores nostros compescat, & pręcordia nostra ad amorem diuinum accendat, & manus nostras à proprijs voluptatibus auertens, ad construendā Christi conuertat ciuitatem. Ibid. & Glosa ordinar.

DE EIVSDEM SIGNIFICATIONE MYSTICA.

Nehemias interpretatur Latinè, consolator Dominus, vel consolator à Domino, qui cùm renouauerit muros Hierusalem, & populum Dei ab hostium insultatione liberatum, in diuinæ legis obseruantia sublimauerit, profectò constat, qa & vocabulo, & opere, & persona sua non inconuenienter mediatorē Dei & hominum, hominem Christum Iesum designet, qui se ad cōsolationem pauperum spiritu missum insinuat, cùm ascensurus in cælum, discipulis ait: Ego rogabo patrem, & alium paracletum, hoc est, consolatorem dabit vobis. Ioann. 14. Beda in Nehemiam, in princip.

ARGVMENTVM.

Continet historiam de reędificatione muri per Nehemiam, qui fuit missus tanquam Dux à latere Regis ad reædificationem ciuitatis.

PAR-

PARTITIO. TABVLA 93.

NEHEMIAS *à rege missus, venit in Hierusalem,*

- PRIMO *ad reædificationem ciuitatis* Hierusalem, *in quo aduentu*
  - VENIT *primò ad ciuitatem, cap.1. & 2.*
  - MVRO *circunducto muniuit eam, à cap.3. vsq. ad ca.7.*
  - EANDEM *portis clausit & vectibus, cap.7.*
  - CIVITATE *clausa, mensem septimum celebrauit festiuum, cap.8.*
  - POPVLOSAM *reddidit, cap.11.*
  - DEDICAVIT *eam ministerio Sacerdotum, cap.12. Vbi consequenter etiam Genealogia Sacerdotum & Leuitarum describitur.*
- SECVNDO, *ad malorum in eius absentia ortorum, correctionem, cap.13.*

ESDRAE TERTIVS ET QVARTVS LIBER, PARTIS SECVNDAE XII, ET XIII.

De titulo & vtriusque authoritate.

DICVNTVR hi libri propterea tertius & quartus, quia apud Grecos & Latinos superior liber Esdrę diuidebatur in duos. Hieron. in Prolog. Galeat. Sunt autem Apocryphi, teste Hiero. in prolog. Esdræ: nec in Ecclesiasticũ canonem recepti, quemadmodùm ex Tridentino concilio, Florent. Carthag. & alijs manifestũ est.

Pauca tamen in gratiam Lectoris de his subijciemus.

ARGVMENTVM CVM PARTITIONE.

TABVLA 94.

CONTINET *repetitionem alibi descriptorum, hoc ordine:*

- PRIMO, *Quædam alibi scripta repetit, cap.1. & 2. lib.3.*
- SECVNDO, *Quæ huius libri sunt propria, subiungit, cap.3. & 4.*
- TERTIO, *redit ad repetitionem eorũ, quæ alibi scripta sunt, ca.5. & seq.*
- QVARTO *describuntur visiones Esdræ, toto lib.4.*

SVMMA EORVM, QVI EX CAPTIVITATE rediêrunt Hierosolymam. TABVLA 95.

EX CAPTIuitate asscenderunt Hierosolymam

- HOMINES
  - DE *tribubus Iuda & Beniamin cum Leuitis, in vniuersum numero quadragintaduo millia, trecenti & sexaginta.*
  - SERVI *& ancillæ septem millia, trecenti trigintaseptem.*
  - CANTORES *ducenti quadragintaquinque.*
- CAMELI *quadringenti trigintaquinque.*
- ASINI *sex millia, septingenti viginti. 1. Esd. 2. 2. Esdræ 7. & 3. Esd. 5.*
- AEDIFICATORES *autem erant Zorobabel, & Iesus filius Iosedech, & Nehemias.*
- ESDRAS *verò cùm esset dexter in cognitione legis, legem proferebat & legebat, disponebatque cuncta ad templum pertinentia, & Leuitas quoque ex lege ipse designabat. Престereà & alienigenas vxores abijci curauit ab illis, qui eas tempore captiuitatis duxerant. Abiecerunt enim illas omnes, & mundati sunt, & Pascha (sicut scriptum est) & ieiunium legitimè seruârunt. Athanasius in Synopsi.*

PARASCEVE AD RELIQVORVM LIBROrum historialium explicationem, & quæ illorum sit summa.

TABVLA 96.

LIQVIDAM FACIunt hi libri *Quintam & postremam promissionem, quam suprà attigimus, Deum scilicet præcipuum fuisse adiutorem populi Israelitici in tempore captiuitatis. Adstitit enim*

- TOBIAE,
- IVDITH *& vniuerso populo,*
- HESTER *& toti populo,*
- MACHABAEIS *& omni populo,*

SVB *captiuitate*

- *Assyriorum,*
- *Nabuchodonosor, Chaldæorum, seu Assyriorum secunda,*
- *Medorum,*
- *Græcorum, Pet. Aureolus.*

TOBIÆ

TOBIAE LIBER, BIBLIAE XVII, PARTIS SECVNDAE XIIII.

Id est, historia de vita & moribus Tobiæ, in qua proponitur exemplum crucis in matrimonio.

RATIO INSCRIPTIONIS.

TOBIAE vocatur hic liber propterea, quòd historiã illius habet. Erat autem hic de tribu Nephtalim, in captiuitate constitutus in ciuitate Niniue, misericors, & timens Dei. Athanas.

QVO TEMPORE FACTA SIT HISTORIA TOBIAE.

PRAECESSIT autem Tobias historiam Iudith, vt dicunt, plùs minùs ducentos viginti quinque annos.

AVTHOR.

INCERTI est authoris, & inter Apocrypha à Iudæis numeratur hic liber. Hebræi enim secârunt eum à catalogo diuinarum scripturarum, & mancipârunt his, quę hagiographa memorant. Hieron. hîc in præfatione ad Chromatium. Cùm itaq; liber iste eorum, quos illi vocant apocryphos, veteris testamenti sit primus, nõ infrugiferum fuerit de apocryphis hîc pauca interserere.

APOCRYPHA SCRIPTA QVAE DICANTUR. TABVLA 97.

SCRIPTA *Apocrypha dicuntur duobus modis:*

- IMPROPRIE, *extra canonem Hebræorũ tantùm posita, vt sunt Liber*
  - *Tobiæ,*
  - *Iudith,*
  - *Ecclesiasticus,*
  - *Sapientiæ,*
  - *Baruch,*
  - *Machabæorum.*
  - *Quæ tamen à sequentibus ecclesijs recepta, & tandem sæpiùs approbata sunt, ac indè ecclesiastici hi libri dici cœperunt.*
- PROPRIE, *ab Ecclesia nõdùm recepta, vt sunt euangelia*
  - *Andreæ Apostoli,*
  - *Thomæ,*
  - *Bartholomæi,*
  - *Nicodemi,*
  - *Libellus de infantia saluatoris,*
  - *Itinerarium Petri apostoli, quod vocatur Clementis.*
  - *Et id genus alia. Quæ ecclesia hactenùs semper de falsitate habuit suspecta. de quibus lib. 1. tab. 43.*

QVIS HVIVS DIFFERENTIAE SIT VSVS.

CVM ergò duplex sit Canon, Hebręorum vnus, alter Ecclesiæ, ea quæ propriè dicuntur apocrypha, huius instituti non sunt: sed de illis tantùm hîc nobis sit sermo, quæ in Hebręorum canone siue catalogo non sunt comprahensa. Qua in re nè quis temerè impingat, duæ hîc notandæ sunt regulæ.

REGVLA PRIMA.

ETSI apocrypha omnia extra canonem sint posita, non tamen sequitur, si liber aliquis in Hebræorum Canone non sit expressus, eum mox apocryphum esse dicendum. Dist. 15. cap. Sancta Rom. & Medina lib. 6. De recta in Deum fide. Cuius ratio in sequenti redditur regula.

SECVNDA REGVLA.

AN liber aliquis sit canonicus, nécne, ad solius Ecclesiæ pertinet iudicium. Illius enim authoritas certa regula est, ad libros vel in sacrarum literarum numerum recipiendos, vel etiam ex eo numero reijciendos. Quam regulam tenuit Irenęus lib. 3. aduers. hæres. cap. 2. 3. & 4. & Augustin. lib. contra Faust. 13. cap. 4. & lib. 28. cap. 2. & 4. Et secundo lib. de doctrina Christiana, cap. 8. Hæc eadem definitur à concilio Toletano 1. in hæc verba:

DECRETVM CONCILII TOLETANI.

SI quis dixerit vel crediderit alias scripturas esse Canonicas, præter eas quas Catholica recipit Ecclesia, anathema sit.

IVDAEORVM OBIECTIONES CONTRA librum Tobiæ.

IN libro Tobiæ illud tolerari non posse aiunt, quòd eius historiæ capite tertio Sara Raguelis filia, in Rages ciuitate Medorum fuisse dicatur, cùm peractis iam nuptijs capite nono, Raphael in Rages ad Gabelum pecuniæ debitorem, à Tobia mittatur. Ab ea (aiunt) vrbe missus est Raphael, in qua Saram Raguelis filiã matrimonio susceperat: susceperat autem eam in Rages ciuitate Medorum: Non igitur in Rages potuit mitti, aut Sara non fuit Rages, qua in vrbe tertio illo capite fuisse refertur.

RESPONSIO MICHAELIS MEDINAE.

SED hæc calumnia facilè ex editiõe septuaginta euanescit, in qua tertio illo cap. non in Rages, sed in Ecbatanis Mediæ, Sara memoratur fuisse, quæ ciuitas nono capite ponitur, atq; ità in Chaldaico originali scriptũ fuisse, itaq; Hieronymum conuertisse, fuisseq; vitio scriptorum, vnam pro alia ciuitate intortã, non est dubitandum. Neq; verò mihi placet eorum responsio, qui ideò Hieronymũ vrbem illam, in qua Sara fuisse scribitur, Rages appellâsse credũt, quòd ad Rages vrbis, in qua Gabelus agebat, pertineret dominium, quemadmodùm Mediolanum non ipsam vrbem solam, sed & quæ sunt Mediolani territorij, appellare assueuimus, &c. aut quòd esset illi vrbi finitima, quo pacto ea quæ parùm distant, eodem nomine vocare solemus. Primò quidem, quòd hic modus loquendi, sit omninò impproprius, nec sanctæ scripturæ familiaris. Deindè, quòd ipsa historiæ ratio locum certum, non autem integrum dominium aut regionem, insinuare videatur. Postremò, quòd vtplurimùm hæc loquendi licentia authori historiæ licuisset, non tamen licuisse Hieronymo, qui optimi ac fidelis interpretis, cuius est originalem sensum exprimere, præstabat officium. Sũt verò multa in hac nostra vulgari versione similia, quæ non interpretis vitio, sed scriptorum incuria irrepsisse credendum est. Medin. De recta in Deum fide lib. 6. cap. 14.

LIBER TOBIAE AN ET CVR HABENDVS sit authenticus. TAB. 98.

NON *hunc tantùm librum sed eius ordinis etiam reliquos, Iudith, Sapientiam, Ecclesiasticum, duosq́ Machabæorum, quos Hebræi à Catalogo suo exclusèrant, nunc & Canonicos esse & authenticos, probatur authoritate*
- AVGVSTINI, *lib. 2. De doctrina Christiana, cap.* 8.
- ISIDORI 6. *Etymologiarum, cap.* 1.
- INNOCENTII *primi, in epistola ad Exuperium Tolosanum episcopum.*
- GELASII *Papæ, cum concilio* 70. *episcoporum.*
- CONCILII
  - *Carthaginens. tertij, quod etsi prouinciale, à Leone tamen confirmatum fuit.* 20. *distinct. cap. de libellis.*
  - *Florentini sub Eugenio* 4.
  - *Tridentini sub Paulo* 3.

QVO TEMPORE CONTIGERIT HAEC HISTORIA.

TOBIAE historiam ex ipsa scriptura planè cognoscimus esse completam in diebus Salmanazar & Sennacherib Assyriorum regum, qui secũdùm successionem regnârunt sub temporibus Ezechiæ regis Iuda. Sub cuius regno x. tribus per Salmanazar fuerunt ex Samaria translatæ in Medorum montes: Quod ante captiuitatem duarum tribuum in Babylonem, accidit anno 135. aut circiter. Driedo de scriptur. ecclesiast. lib. 1. part. 2. capit. 3. Ante destructionem verò ciuitatis, anno 131. Ludouic. Carbaialus de restituta Theologia cap. 14.

DE ARGVMENTO.

Vitã & mores describit Tobiæ, vt ex eo nostros quoq; mores rectè formare & instituere queamus. Vndè D. Augu. in lib. De quæst. ex vtroq; testam. c. 119. Dei ergò famulus,

famulus, inquit, sanctus Tobias post legem exemplum nobis datus est, vt quæ legimus, quomodò fiant sciamus: & si tentationes aduenerint, à Dei timore non recedamus, neq; auxilium aliundè, quàm ab ipso, speremus.

PARTITIO. TABVLA 99.

HVNC LIBRVM in duas secuerũt partes, in quibus describi aiunt
- VITAL *rationẽ ipsius Tobiæ laudabilem & honestam, à princi. vsq; ad c. 4.*
- CONSOLA- *tiones diuinas circa filij sui*
  - MISSIONEM *in Rages ad Gabelum, à c. 4. vsq; ad x. cap.*
  - REVERSIONEM, *& quæ sibi deincèps cõtigerint, dict. cap. 10. 11. & 12.*
  - ET *futurum reip. statum, cap. 13. & 14.*

HISTORIAE HVIVS SVMMA.

CVM prædicta partitionis ratio propter nimiam breuitatem, nõnihil sit obscura, lubuit totius historię huius summam ex D. Athanasio huc asscribere. Isti, inquit, Tobiæ studium erat sepeliẽdi mortuos ex Iudæis. Huius gratia delatus ad regem Achirelem, fuga sibi consuluit. Regressus è fuga, cùm mortuos aliquot sepelîsset, extra septa obdormiuit, & cùm pro morte suo apertos haberet inter dormiendum oculos, albuginem illis contraxit, & ab eo tempore visum amisit.

ERAT aũt in Ecbatanis filia Raguelis cognati ipsius, noĩe Sara. Hãc demũ Asmodeus nõ ꝑmittebat vt nuptijs potiretur. Occiderat enim iã septẽ adolescẽtes, qui illã sponsam acceperãt. Propter hãc causam cũ vehementer cõtristata, precibus se dedisset, misit illi Deus auxiliatorẽ Raphaëlẽ archangelũ. Tobias igitur cũ filio suo Tobię mandâsset, nè sibi aliundè vxorẽ, ꝗ̃ è tribu & cognatione sua sumeret, decem illi talentorum chirographum dedit, præcepitq; vt abiret, & peteret ea.

FILIVS autem cùm nec viam nôsset, nec hominem ad quem erat proficiscendum, egressus est, vt viæ sibi ducem quæreret, & Dei prouidẽtia incidit in Raphaelem, qui hoĩs instàr forìs stabat, precioq; illum conduxit, eó ꝙ se viæ huius gnarũ diceret. Comitatus itaq; illũ est angelus in specie hominis, qui Azarias diceretur. Cùm autem ad Tigridis vsq; fluenta peruenissent, volebat Tobias in illa lauandi gratia descendere, & mox piscis quidam grãdis insultum in illum faciebat. Angelus verò iussit illi, vt piscem hunc appræhẽderet, & in frusta secaret, eq; illo epar, cor, & bilem desumeret & seruaret.

ROGANTE posteà puero, in quẽ illa vsum ꝓfutura indicaret, respondit: Epar & cor incensa, dæmonia fugãt, bilis verò oculorũ albuginẽ repurgat. Huius itaq; cõsilio & cooperatione, Tobias isto suffitu dæmoniũ fugauit, & in superiore Aegypti parte, per angelum ligauit, atq; ità Saram filiã Raguelis in vxorem accepit. Cùm aũt apud vxorem hæreret, Azariam tanꝗ̃ hominem in Mediam misit, & cùm per illum decem talenta recepisset, ad patrem vnà cum illo & vxore sua reuersus est.

REVERSVS verò, oculos patris felle piscis obliniit: quo facto, deciderunt ab illis squamæ, & mox visum recepit senex. Is cùm cæcus fieret, annorũ erat 58. cũ verò visum reciperet, 66. Tum demùm angelus seipsum manifestauit, ꝙ non homo esset, sed angelus à Deo missus, vt ipsis & Sarę opem adferret. Vbì verò senex factus fuisset Tobias, filio suo mandauit, vt in Mediam abiret, propterea quòd futurum esset, vt Niniue secundùm verbum Ionæ prophetæ; subuerteretur.

ET viribus destitutus, mortuus est annorum 158. filius verò eius in Mediam migrauit, vbì tandèm sepultis socero & socru, & de Niniuæ subuersiõe percepta fama, mortuus est annorum 107. Hactenùs Athanasius.

QVAE EX HAC HISTORIA SINT PERDISCENDA.

EA summatim perstringit Ambrosius in lib. de Tobia, cap. 24. in hęc verba: Tobias tibi dicit, Luxuria mater est famis, in quo continentiam docet. Dicit etiam, Mercedẽ omni homini, qui penès te operatus fuerit, redde eadem die, & nõ maneat apud te merces hominis. Dicit tibi, Noli vinum bibere in ebrietate: Dicit tibi, De pane tuo communica esuriẽtibus. Vide quid te fœnerare cupiat. Et de vestimentis tuis nudos tege. Ex omnibus quæ abundauerint tibi, fac eleemosynam. Omni tẽpore benedic Dominũ. In his itaq; fœnus æternũ est, & vsura perpetua.

IVDITH LIBER, BIBLIAE XVIII, PARTIS SECVNDAE XV.

De liberatione Israel à persecutione Holofernis.

TITVLI SIGNIFICATIO.

Hoc nomine vocatur iste liber ob eam causam, quòd historiam de Iudith continet, quomodò per illam Deus filios & populum Israel, ab Holopherne impugnatos & obsessos, saluauerit, Holophernem verò percusserit. Athanas.

DE AVTHORE.

Philo testatur, Ioachim filium Iosuæ sacerdotis magni, gesta Iudith scripsisse, & anniuersariam liberationis memoriam quotannis agendam instituisse tradit, sub rege Prisco Artaxerxe Assuero: qui à lxx. Nabuchodonosor appellatur, qui & regni sui anno xiij. audiens Holophernem principem militiæ suæ à Iudæis occisum, publico edicto vetuit templũ erigi: Quod filius eius, nomine Darius Longimanus, anno regni sui primo iterùm relaxauit, regnauitq; annos 37. Cui successit Darius Nothus, regnans annos 19. Ioann. Driedo De ecclesiast. scriptur. lib. 1. cap. 3. part. 2.

DE HISTORIAE HVIVS TEMPORE, fide & authoritate.

Qvae in hoc continentur libro, gesta fuerunt tempore Cambysis filij Cyri, post liberationem à captiuitate Babylonica anno Zorobabelis 37. mundi verò 3463. Gloss. Tu copiosiùs de his omnibus consule Carbaialum de restituta Theologia cap. 15. per tot. & Ioan. Driedonem in citato priùs loco. Quæ nõ incommodè ad verbum huc asscribi poterant omnia, nisi nobis verendum fuisset, nè si persequi singula conaremur, in molem hoc opus cresceret penè infinitam.

AN AVTHENTICVS HIC SIT LIBER.

Etsi Hieron. in prologo galeato Hebræorum canonem secutus, hũc librũ inter Apocrypha collocauerit, & hîc in ꝓlogo Iudith verbis affirmet disertis, authoritatem eius, ad roboranda illa, quæ in contentionem veniunt, minùs idoneam iudicari: fatetur tamẽ is idem, Synodum Nicenam eundẽ hunc librũ in numero sanctarũ scripturarũ legitimè computâsse. Et Augustinus huius historiæ discursum exponit penè totum, ad populum in sermone 228. & 229. de tempore.

OBIECTIONES IVDAEORVM CONTRA librum Iudith.

Simili calumnia Iudith librum sugillant, qua Tobiam. Quomodò, aiunt, cùm Iudith historia post Babylonicam captiuitatẽ acciderit: quo tempore, ꝙ totius Asiatici imperij summa esset apud Persas, neq; apud Medos, neq; apud Babylonios, vlla erat regni potestas, aut Arphaxat regnare potuit in Media, aut Ecbatanas in robur fortitudinis suæ ædificare, aut Nabuchodonosor rex Assyriorum, qui Holophernem cum exercitu miserit, eidem præualere?

RESPONSIO MICHAELIS MEDINAE.

Vervm hunc nodum nõ minori opera Christiani scriptores, quàm præcedentem dissoluunt. Neq; enim, vt isti putant, de Nabuchodonosore illo primo aut secundo, qui ambo Persicum præcesserunt imperiũ, sed de Artaxerxe siue Assuero Prisco Cyri filio, qui post patrem, cùm duodecim annis Nabuchodonosoris cognomẽto regnâsset in Niniue, tyranno illo Arphaxat, qui post Cyri apud Scythas internecionem, Ecbatanarum vrbe refecta, Medorum regnũ occupare moliebatur, excluso, paternam recuperauit monarchiam: vndè exaltatum cor eius fuisse describitur, & ad vniuersas gentes, quô in illius imperium, quod iure paterno acquisiuisse videbatur, concederent, legatos misisse.

Fvit verò hic Artaxerxes, vel gẽtis cõsuetudine, apud quã, vt anteà docuimꝰ, πολυγυμία

νυμία in pceribus, pcipuè verò regibus, familiaris erat, vel vt multis nationibus & regnis, ipsis nominibus, quibus anteà suos reges appellare solebant, placidus haberetur, τετράνυμοσ. Nam præter nomen Cambysis, quo nomine apud historicos Græcos est celebris, Artaxerxes Persico nomine, & Assuerus Medico, & demùm Nabuchodonosor Assyrico aut Babylonico fuit appellatus.

Qvod nè Iudæi Christianorum commentum existiment, sanctarum scripturarū testimonio probabimus. Eccè ego, inquit apud Hieremiam Dominus, assumam Nabuchodonosor regem Babylonis seruum meum, & ponam thronum eius super lapides istos, quos abscondi, & statuet solium suum super eos, veniensq; percutiet terrā Aegypti: quos in mortē, in mortē: quos in captiuitatē, in captiuitatē: quos in gladiū, in gladiū. Loquitur verò de lapidibus, quos sancto prophetæ sub muro latericio in porta domûs Pharaonis in Taphnis abscondere iusserat. Hier. 43.

Et rursùs verbum quod locutus est Dominus ad Hieremiam prophetam, super eo, quòd venturus esset Nabuchodonosor rex Babylonis, & percussurus terram Aegypti &c. Constat autem, Aegyptum vsq; ad hunc Cambysem Cyri filium, aut successorem, qui superstitionis tædio in eandem exercitum conuertit, nunquàm fuisse subuersam. Quanquàm anteà idem Nabuchodonosor, qui Hierosolymam succendit, ad fluuium Euphratem superato Nechao Aegypti Pharaonē, eiusdem tentârit imperium. Hic solus est, qui (vt historiæ docent) non modò Aegyptum domuit, sed celeberrimum & toti orbi venerabile Iouis Ammonis templum, omnemq; Aegypti superstitionem subuertit. Hier. 46. Iustin. hist. lib. 1.

Ex his apertè colligitur, quarè Philo in Breuiario temporum, Iudith historiam sub Cambyse contigisse commemoret, quòd idem nimirùm Cambyses cum Nabuchodonosore isto Niniuita, Assuero, aut Artaxerxe fuerit, q propter occisum à Iudæis Holophernem & Samaritarum prauas suggestiōes, templum, quod Cyrus indulserat, ædificari prohibuit. Medina de recta in Deum fide, lib. 6. cap. 15.

ARGVMENTVM.

Continet historia ista fortissimum matronæ constantissimæ factum, quo illa populum Israel ab impij Holophernis crudelissimi tyranni persecutionibus miraculosè liberauit. In cuius laudem Origenes Iudicum cap. 7. homil. 9. ità prorumpit: Quid ego illam magnificam, inquit, & omnium fœminarum nobilissimam memorem Iudith? Quæ iam perditis penè rebus, nō dubitauit sola succurrere, seque suumq; caput immanissimi Holophernis neci sola subijcere: & processit ad bellum non in armis, neque in equis bellicis, aut in subsidijs militaribus freta, sed virtute animi & confidentia fidei, consilio simul & audacia hostē peremit: & quam viri perdiderant, fœmina reddidit libertatem patriæ. Orig.

PARTITIO. TABVLA 100.

Describitvr *hoc libro persecutionis ab Holopherne Israelitis illatæ*
- occasio, *à princip. vsque ad cap.* 5.
- ipsa *persecutio, à cap.* 5. *vsque ad cap.* 8.
- liberatio, *à cap.* 8. *vsque in finem.*

SVMMA HISTORIAE IVDITH, EX Synopsi Athanasij.

Nabvchodonosor Assyriorum rex cùm bellum gereret aduersùs Arphaxad Regem Medorum, passim ab omnibus gentibus, ad Aegyptum vsq; auxilia petierat. Cùm verò nemo auxilium misisset, sed omnes cōtradixissent, posteaquàm victoriam esset consecutus, & Arphaxad bello superâsset, bellum intulit illis, qui nihil auxilij miserant, misitq; Holophernem aduersùs eos magno exercitu. Hic alias quidem gentes omnes bello cepit, & idola ipsorum cōfregit: Israelitæ verò sese cōmuniebant, nec obediebāt Holopherni, neq; minis illius perturbabantur.

Scripsit aūt sacerdos Ioiachim ciuibus Bethuliæ, vt viā Holopherni obstruerēt. Per ipsorū enim territoriū ducturus erat exercitū. Illi, quod iussi erāt, viā Holo-

pherni

pherni obstruxerunt. Holophernes igitur aciē belli aduersùs eos direxit. Achior verò princeps Ammonitarū, consilium dederat Holopherni, nè genti Hebræorū bellum inferret, propterea quòd à Deo protegerētur. Ille indignatus, misit eum ad Bethulianos, interitum illi comminatus, si quandò Hebræos vinceret. Achior itaq; in Bethulia refocillabatur, Holophernis verò ciuitatem obsidebat, & iam aquas illius occupauerat.

Hic Iudith, cùm siti iam periclitaretur populus, & principes ciuitatem tradituri essent, depositis viduitatis vestibus, (maritum enim mortuū lugebat, & continuò ieiunabat) seipsam instàr sponsæ ornauit, & multis adhortata primores ciuitatis, nè ciuitatem, sicutì iam statuerant, post quinque dies traderent, ad Holophernem egressa est, & tertia post exitum die, sua illum sapientia decepit, & clàm ignorantibus hoc illius militibus, capite truncauit.

Qvo facto, fugerunt Assyrij, Israelitæ verò vndequaquè concurrentes, in fugam datos trucidārūt, atq; ità liberati, hostiumq; spolijs direptis, Iudith victrici, quæcunque Holophernis fuerant, tradiderunt. Ipsa verò Iudith Hierosolymam profecta, omnia obtulit Domino, indeque domum reuersa, pietatis exercitium retinuit, & ad mortem vsq; in viduitate perdurauit. Nemo enim illi nuptias persuadere potuit. Mortua est autem postquàm in viduitate honestè vixisset, ætatis anno 105. Athanas.

HESTER, LIBER BIBLIAE XIX, PARTIS SECVNDAE XVI.

De cruce Ecclesiæ, & miranda eius liberatione.

ET NOMINIS ET TEMPORIS REDDITA RATIO.

Sic vocatvr hic liber, propterea quòd historiam de Hester complectitur. Athanas. in synopsi. Quæ historia Susę in Persia accidit, post reditum ex Babylonia tempore Assueri. Nam post Darium Nothum Magnus successit Artaxerxes, Assuerus, Darius Mnemon, Darij & Pharastidis filius, sub quo historia Hester fuerat completa. Et ità Esther posterior est Iudith annis 74. & vltrà. Neq; his obstat ætas Mardochæi: nam iuxta Philonis sententiam ipse vixit annis 198. Quis autem ille fuerit Assuerus, sub quo hæc gesta fuère, cupidum eius rei lectorem iterùm remittimus ad Ioan. Driedon. De ecclesiast. scriptur. lib. 1. ca. 3. Communiter Assuerus censetur esse Artaxerxes, Cyri successor in Persia.

AVTHOR.

Anceps est inter doctores etiàm catholicos de authore historiæ huius opinio. Sunt enim qui ab Esdra descriptam esse putēt, inter quos est Isidor. lib. 6. Etymologiar. Eusebius alium posteriorem quēdam ipsam edidisse docet, existimans historiam illam post mortem Esdræ contigisse. Alij eum huius libri authorem fuisse existimant, qui fuerit Iudith, Ioachim scilicet summum Iudæorum Pōtificem. Ioan. Driedo de scriptur. ecclesiast. dict. lib. 1. cap. 3. part. 2.

ARGVMENTVM.

Nvda hîc & simplex narratur historia, Quomodò scilicet per nobilissimam hāc fœminam Deus vniuersam Iudæorum gentem iamiàm perituram seruauerit, & Aman, qui excidiū illius insidiosè machinabatur, percusserit. Athanas. in synopsi.

PARTITIO. TAB. 101.

AGITVR *hoc libro de ipsius Esther* { EXALTATIONE, *cap. 1. & 2.* / LIBERATIONE, *ab indè vsque in finem.* }

SVM-

SVMMA, EX SYNOPSI D. ATHANASII.

Artaxerxes rex, abiecta vxore sua, aliam in regno suo, quæ omnium esset honestissima & formosissima, quam in vxorem acciperet, quæsiuit. Et inuenta est Hester natione Iudæa. Illi cognatus erat nomine Mardochæus, & ipse in captiuitate, quæ sub Sedechia erat, in eodem cum illa loco constitutus.

Rex autem quendam ex aula sua, nomine Aman, in sublime euexerat, iusseratq; illum ab omnibus adorari. Hic cùm à Mardochæo, propter Deum, quem ille colebat, non adoraretur, indignè tulit: & cùm cognouisset quòd Iudæus esset, Regi Artaxerxi persuasit, vt edicto iuberet, vniuersos in regno suo Iudæos vno die mēsis duodecimi penitùs ac funditùs perdi.

Hoc cōperto, Mardochæus luctum induit & ieiunauit, atq; ante Hester prouolutus, vt ipsa opem ferret, precatus est. Hester itaq;, præmissis ieiunio & precationibus ad Deum, regali se mundo ornauit, & inuocata etiam (erat autē illicitum inuocatis accedere regem) extra temporis opportunitatē, ad regem ingressa est, sperans precationem opportunitatis loco futuram.

Cvm insolentiam facti admiratus esset rex, illa in terram præ metu prostrata est. At regis commotionem Deus in suauem affectum & mansuetudinem immutauit, ità vt è solio surgens, coniugem prostratam erigeret, & metum ponere hortaretur, immò optionem daret petēdi quicquid vellet. Illa, vt rex cum Aman ad conuiuium suum venire dignaretur, non semèl, sed secundò quoquè petijt.

Aman præ gaudio effusus ac gestiens, quòd dignus haberetur à regina vocari ad conuiuium, adhuc ampliùs aduersùs Mardochæū erigebatur, curabatq; lignum sublime collocari, volens in eo sequenti die suspendere Mardochæum.

Rex verò bona quadam prudētia motus, noctem illam duxit insomnem: & cùm dormire nequiret, iussit sibi commentarios actorum suorum legi: cumque legerentur, ventum est ad eum locum, in quo conscriptum erat beneficium, Regi à Mardochæo factum. Duos enim Eunuchos regi insidiantes prodiderat, & conuicerat coram rege. Hîc rex approbans Mardochæi erga se animum, quærebat, quonam digno illum honore, pro hoc beneficio afficeret.

Cvm autem manè ad eum ingrederetur Aman, quærit ab illo rex, quonā & quali honore dignus sit is, qui Regem beneficio afficeret. Ad hoc Aman, cùm arbitraretur se eum esse, de quo rex quęrebat, dignum esse dixit, qui alter rex vocetur. Rex igitur Mardochæum isto honore celebrari, & Aman ante illius faciem præcedere iussit. Hester verò opportunitatem nacta, pro Iudæis orauit.

Aman cùm regem mœrore affectum, & ira commotum propter indignū contra Iudæos facinus vidisset: illo absente, Reginæ supplicauit, ad genua illius procumbens, & adblandiens. Rex cùm regressus videret Aman genua reginæ cōtingere, suspicatus quòd id turpitudinis gratia faceret, iussit eū in ligno, quod Mardochæo parauerat, suspendi, & edicto statuit, vt Iudæi omnes securitate fruerentur, hostes verò eorum ab ipsis interimerentur.

Nvmervs autem eorum qui occisi sunt, fuit 65000. factique sunt illis festi dies quartusdecimus & quintusdecimus mensis duodecimi, qui vocatur Ader. Dicitur autem illa dies ipsorum lingua Phrure. Quapropter & Iudæi in illa Aman incendunt, & festum diem agunt salutis ipsorum memorialem. Athanasius.

IOB LIBER, BIBLIAE XX, PARTIS SECVNDAE XVII. DE AFflictionibus & consolationibus iustorum.

TITVLVS.

IOB inscriptus est hic liber, quoniam historiam illius complectitur, quid perpessus sit, tentatus à diabolo, & quomodò vicerit, ac piè illatas plagas tolerauerit, rursùs omnia duplicata receperit, illustriorq́; q̃ fuerat anteà, factus, iterùm x. liberos adeptus sit: vixit enim post plagas acceptas annos adhuc clxx. Athanasius in synopsi. Eius historia olìm legebatur in conuentu Ecclesię in diebus sanctis, in diebus ieiunij, in diebus abstinentiæ &c. Origen. non longè à principio in Iob.

QVIS FVERIT ILLE IOB, CVIVS RES gestæ hoc libro descriptæ sunt.

ORIGENES vulgarem editionem ac opinionem secutus, sic ait, de Iob loquẽs: In regione Ausitide morabatur, illic natus, ex ipsis fuit, & inter eos vixit. Ausitæ genus sunt Esau, posteritas Edom. Nam Ausitæ & Minæi, & Euchæi, & Themanitæ & cæteræ omnes tribus, erant ex cognitione atq; prosapia Esau filij Isaac, qui & Edom cognominatus est. Et tunc vniuersæ tribus, Idumæi vocitatæ sunt, ex nomine Esau ità nuncupatę. Nunc verò omnes vno nomine Arabi appellantur, nõ solùm Idumæi, sed & Ammonitæ & Moabitæ. Origen. in lib. Iob post principiũ.

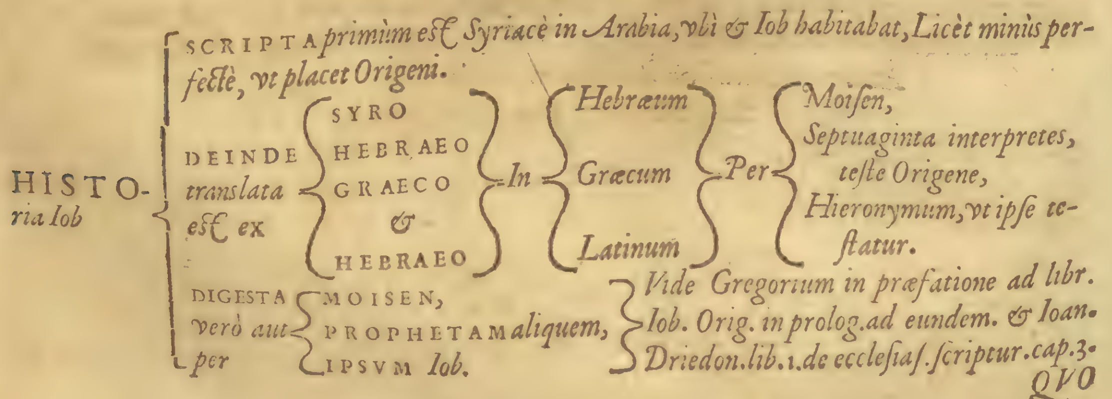
Arabi habet exemplar.

HVIC sententiæ vulgò suffragantur ferè omnes: & quidã ex gentilibus Aristęus, in Iudaica historia refert, Iob etiam filium fuisse Esau, habitâsseque in Idumæa & Arabiæ finibus, iustitia & diuitijs præcipuum, tentatumq́; diuinitùs magnis calamitatibus. Hinc Augustinus lib. de ciuitate Dei 18. ca. 47. huius Iob, quem virum vocat sanctum & mirabilem, honestissimam facit mẽtionem: Qui nec indigena, inquit, nec proselytus, id est, aduena populi Israel fuit: sed ex gẽte Idumæa genus ducens, ibì ortus, ibidèm mortuus est: Qui diuino sic laudatur eloquio, vt quòd ad iustitiam pietatemque attinet, nullus ei hominum suorum temporum coæquetur.

SED Hebræi, quos imitatur Hieron. in libro de quæstionibus Hebraicis, dicunt Iob non (vt volunt aliqui) de genere Esau, qui est de Abraham, sed de Huz, qui est de Nachor fratre Abrahæ, descendisse, quemadmodùm docet historia Genes. 22. Quòd Nachor frater Abrahæ ex Melcha vxore genuit Huz primogenitũ, à quo Hebræi dicunt fuisse eum, qui dicitur in libro Iob: Vir erat in terra Huz nomine Iob, &c. Ibid.

DE LIBRI HVIVS AVTHORE.

TABVLA 102.

QVO

QVO TEMPORE GESTA SIT HAEC historia.

QVIBVS autem seculis gesta sint ea, quæ scribuntur in libro Iob, nõ oportet curiosiùs inquirere, nisì quatenùs ad intellectum eiusdem historiæ & scripturarum conducat. Ioann. Driedo de scriptur. Ecclesiast. lib. 1. cap. 3. Etsi verò scriptura in Genesi, enarrans gesta longè ante Moisis tempora, eiusdem Iob meminerit, non tamen indè sequitur, quòd is longè ante Moisis tempora extiterit. Sed iuxta opinionem Origenis, temporibus Patriarcharum & Moisis vixisse perhibetur. Origen. in Ezechiel. Homil. 4. Erat enim quintus ab Abraham ex posteris Esau, vt habet Athanasius in synopsi.

AD QVAM PARTEM BIBLIORVM HIC liber referri debeat. TAB. 103.

HIC LIber, si spectes	VERBORVM *contextum,*	*Referuntur ad*	*Psalmos,*
	VIM *argumentorum,*		*Dialecticã sacræ scripturæ tractationẽ, habetq; dialogi seu familiaris colloquij speciẽ,*
	RERVM *gestarum seriem,*		*Historiam.*

ARGVMENTVM.

LIBER Iob, patientiam & reliquas virtutes ipsius cõmendat: disputationẽ quoq; Iob cum amicis habitam, continet: qui licèt ad consolandum venissent, iniuriosi tamen & contumeliosi in Iob fuerunt. Nam audientes ꝙ Iob in grauissima afflictione constitutus malediceret diei natiuitatis suæ, se quoq; innocentem à Deo tam acerbè affligi assereret, ipsum arguunt impatientiæ, arrogãtiæ, blasphemię, multorumq; aliorum criminum: propter quæ contendunt ipsum meritò à Deo afflictum, cùm Deus (vt impiè volebant) hìc tantùm malos flagellet: ideoque vt Iob se ob sua peccata à Deo affligi agnoscat, & ab illis resipiscens, ad Deum se cõuertat, iustitiæ quoq; diuinæ humiliter se subijciat, multis rationibus exhortantur: Dei potentiam, sapientiam, iustitiam & bonitatem assiduè ad hæc commendantes: itẽ ꝙ Deus in presenti vita tantùm malis mala, & bonis bona dispenset. Quamobrem Iob resipiscenti liberationẽ à flagellis & bona quæq; promittunt. At Iob cõstanter suam tuetur iustitiam, & in præsenti vita vniuersa æquè euenire iusto & impio, sed veram iustorum retributionẽ post hanc vitam esse expectãdam asserit, nempe futuram resurrectionem: quam quidem, teste Hieronymo ad Paulinũ, sic prophetat, vt nullus de ea vel manifestiùs, vel cautiùs scripserit. Tum demùm ipsius Iob à Deo correptionem & restitutam felicitatem, amicos quoq; per ipsius orationem Deo reconciliatos hic liber explicat.

EX BEDA.

SANCTVS Iob vir summæ patientiæ & virtutis, Deique testimonio approbatus, multa de Christo Domino prophetauit: cuius etiam ipse personam figuraliter gessit: quod & ipso nomine declaratum est. Nam Latinè Iob, dolens interpretatur. Multa etiam de Ecclesiæ mysterijs, peccatorũ quoq; felicitate præsenti, necnon & diaboli virtute atq; potentia obscurè locutus est. Isti autẽ tres amici Iob, eos figurant qui intùs sunt, & Christianitatis nomine palliantur: de quibus vel maximè sunt hæretici. Beda in princip. comment. in Iob.

NOTATIO QVAEDAM EX B. GREGORIO.

QVAEDAM verba responsionum Iob imperitis lectoribus aspera resonant: quia sanctorũ dicta piè intelligere, sicut dicuntur, ignorant: & quia animũ dolentis & iusti in semetipsis assumere nesciunt, ideò doloris verba benè interpretari non possunt. Si enim beati Iob responsa redarguunt, falsam etiam de eo Domini sententiam fuisse testantur. Qui duplicia recipere quæ amiserat meruit, ex remuneratione edocuit, quia nequaq̃ vitium, sed virtus fuit omne quod dixit. Assertioni quoq; huic adiũgitur, ꝙ ipse pro amicis delinquẽtibus intercedit. Ità Gregorius in prolog. moraliũ in Iob c. 5. & 6. Vide & Augustinũ concione 4. in Psalmũ 103. Iob. 1. & 42

PARTITIO. TABVLA 104.

CONTInet hic liber Capita in genere duo:

- DESCRIPTIONEM *fortunæ Iob*
  - PROSPERAE, *cap.1.vsq. ad vers. Quadam autem die &c.*
  - ADVERSæ, *quo ad bona*
    - *Externa, à citato vers. vsque in fin. d. cap.1.*
    - *Corporis, cap.2. per totum.*
- DISPVTATIONẽ, *quæ sumitur ex argumentis, partim*
  - PROBA*bilibus,* — *Et dicitur* — *Dialectica,*
  - APPA*rẽtibus,* — *Sophistica,*
  - QVAE*stionib⁹ captiosis,* — *Tentatiua,*
  - NECES*sarijs.* — *Demõstratiua.*
  - *Cuius generis hoc loco est, quæ fit inter*
    - *Ipsum Iob & tres eius amicos: Quæ disputatio nouem continet responsiones Iob, & 8. replicationes amicorum. ad 9. enim tacuerunt, à capit.3. vsque ad cap.23.*
    - *Heliu, Cui Iob non respondit, à capit.32. vsque ad cap.38.*
    - *Dominum & Iob varijs modis tentatum, à cap. 38. vsque ad cap. 42.*
    - *Dominum & amicos Iob, vbi ipse Dominus diffiniuit eos recta non locutos, à cap.24. vsq. in finẽ.*

Hinc licet expendere, cur hunc librum aliqui dicant esse dialecticum.

TERTIA PARS VETERIS TESTAMENTI, DE LAVDIBVS *diuinis, siue de antiqua Deum laudandi forma.*

CONTINVATIO.

CVM vis omnis, non sacræ tantùm scripturæ, sed totius etiam religionis catholicæ summa, in vero consistat veri Dei cultu, prima sane & ferè præcipuam semper piorum sacrificiorum, sacrorumque rituũ fuit in Ecclesia Dei causa, quibus ipsa religio in hunc vsque diem proculdubiò propagata est, atque cõseruata. Eorum porrò sacrificiorum, quibus sancti Patres in veteri vtebantur testamento, duo fuerunt genera: Vnum, quo populi quotidiana expiabantur peccata: alterum, quod in actione gratiarum & in laude versabatur diuina.

Sacrificia veteris legis.

POSTQVAM ergò veteris Testamenti sacrificia & ritus in his obseruati, in libris Moisis, in eo præsertim, qui ob id dicitur Leuiticus, primùm instituti, deindè verò historiarum exemplis multifariè illustrati fuerint & approbati, adpositè admodùm illis hìc nunc laudis subijciuntur sacrificia. Iam & si non vna sit Deum rectè laudandi forma, celeberrima tamen ferè semper fuit ea, quæ in sacrorum Psalmorum consistit decantatione. Vndè aliqui partem hanc Bibliæ hymnidicam seu (vt illorum vtamur verbo) decantatiuam, alia ratione haud absimili poëticam appellare consueuerunt.

Sacrificia laudis.

DE SA-

DE SACRA POESI, ET EIVS PARTIBVS.

TABVLA 105.

VT POEtica prophana rectè à quibusdam diuiditur in	CARMINA, DRAMATA, ELEGIAS:	ITA cantus eccleſiaſticus alius eſt	*Lætitiæ, Amicitiæ,* LUCT*ꝰ atq; doloris.*	*Quibus correſpõdẽt*	*Pſalmi, Cantica canticorum, Threni,*	*De qbus agitur ĩ lib.*	*Pſalmorum, Cantici canticorum, Hieremiæ ꝓphetæ.*

HIC *nunc de Pſalmis tantùm: de reliquis ſuo agendum erit loco. Licèt enim hocipſum Pſalmorũ volumen, à quibuſdã inter propheticos referatur libros, nobis tamẽ rectiùs hic liber ſeorsìm poni viſus eſt, eô quòd Saluator noſter Pſalmos ipſe à reliquis ſacræ ſcripturæ partibus ſeiunxerit Luc. 24.*

PSALTERIVM DAVIDIS, SIVE LIBER PSALMORVM, LIBER *Bibliæ vigeſimusprimus.*

RATIO INSCRIPTIONIS, EX COMMENTARIIS BEDAE.

INTITVLATVR autem hic liber apud omnes tam Hebræos, quàm Græcos atque Latinos, totius reſpectu, liber Hymnorum, Soliloquiorum de Chriſto. Hymnus eſt propriè laus Dei metricè ſcripta. Conſtat enim, totum Pſalterium in Hebręo metricè compoſitum eſſe. Vndè propriè in Hebræo dicitur liber Hymnorum. Apud nos verò & fortaſsè apud Græcos, non ſeruat, impedičte tranſlatione, metrum. Dicitur tamen apud nos rectè liber hymnorum: quia licèt non teneat metrum, tenet tamen id quod eſt præcipuum, ſcilicet, quod in omni parte, tam apud nos, quàm apud Hebræos, laude Dei eſt conſpicuum.

LIBER verò ſoliloquiorum de Chriſto, non ideò dicitur Pſalterium, quòd de ſolo Chriſto apud aliquos in omni parte ſua loquatur, cùm etiam interdùm (vt ſuperiùs oſtendimus) de corpore, id eſt, de Eccleſia, loquatur: ſed quia præcipuè & maximè de eius diuinitate vel humanitate loquitur, ideò dicamus, quòd emphaticè ſic nominetur, ſicut in Euangelio, Iudæorum pater Abraham vocatur, non quia non ſit pater in fide multarum gentium credentium: ſed quia ipſi præcipuè in eius paternitate gloriabantur, cùm carnalis pater eorum eſſet. Poteſt etiam, ſi quis altiùs ſpeculetur, Pſalterium dici de ſolo Chriſto loqui: Quia vbì etiam de corpore loquitur, ex magna coniunctione corporis & capitis, vt ſuprà diximus, de ipſo Chriſto per membra loquitur. Beda ibid. *Iohan. 8.*

DE VERBORVM SVB HAC INSCRIPTIONE contentorum ſignificatione.

PSALTERIVM D. Hieronymus ad Dardan. de diuerſis generibus muſicorũ, vno verbo dixit laudatorium. Eſt enim organũ ſiue inſtrumentũ muſicũ, ad hymnos diuinos pręparatũ. Baſil. Magnus in Pſal. 29. in principio. Hinc venit dictio Pſalmus. Hieron. in ꝓœmio pſalmorũ. Quę Baſilius in dicto loco ſic definiuit: Pſalmus, inqt, ſermo eſt muſicus, qñ concinnè apteq; ſecundùm harmonię rationẽ, ad organum pulſatur. Atque ſic differt à cantico, quod eſt vox cõcinna, quę cum harmonica modulatione redditur ſine organi ſono & concentu.

DE EODEM, EX HILARIO.

IN hoc libro eo organo prophetatum eſt, Græcè Pſalterio, Hebraicè Nabla nuncupato, quod vnum omnium muſicorum organorum rectiſſimum eſt, nihil in ſe vel peruerſum continens, vel obliquum. Neque quod ex inferioribus locis in ſonum concentûs muſici commouetur, ſed in formam Dominici corporis conſtitutum organum, ſine vllo inflexu deflexúve, directum eſt organum ex ſupernis commotum & impulſum, & in cantionem ſupernæ & cæleſtis inſtitutionis animatum, non humili & terreno ſpiritu, vt cætera terræ organa, perſonum. Hilar. in prologo in pſalmorum explanationem.

DE VARIIS SACRARVM CANTIONVM ET ORganorum speciebus atque differentijs, ex Euthymio in Præfatione in Psalterium. TAB. 106.

PSALTES

DEVS est, *Qui canitur.*

PSALMVS

POEMA *est & carmen, quod de eo canimus, siue quod simul cum Psalterij instrumento suaui voce profertur.*

PSALMODVS

POETA *est, qui hæc conficit carmina.*

PSALTODVS EST

CHORVS *canentium Psalmos.*

DIAPSALMA

MVTATIONEM *sententiæ aut cantûs significat, aut pausam seu interiectionem quandam pulsationis, vel fulgorem atque illuminationem diuini spiritûs, quæ tunc canentibus apparebat: scribebantur enim omnia hæc ab eis diligenter.*

ODE SEV CANTICVM

Moises author cãtici, Dauid Psalmi.

VOX *quædam est musica cum harmonia, solo ore prolata. Quanquàm impropriè ipsum etiam canticum sæpenumerò Psalmus dicatur. Est autem canticum Psalmo antiquius. Moises quippe cantici author fuit, sicut Dauid Psalterij, quo anteà ad demulcendos tantùm greges vtebatur. Sed Dauid huiusmodi instrumentum sapientiùs coaptauit, & illius vsum ad Deum transtulit.*

HYMNVS

EST *diuinæ gloriæ extensior atque amplior quædam laus.*

CONFESSIO

ETIAM *amplum quoddam testimonium est & fides, qua aut bona quæ recipimus fatemur, aut mala quæ commisimus.*

ORATIO

PRECES *significat, votum & promissionem, omniaque ad Deum pertinent.*

CANTICVM AVTEM PSALMI

TVNC *est, quandò musice per organicum instrumentum priùs disponitur, & deindè consequitur vox ore emissa, quæ secundum occupat locum.*

PSALMVS VERO CANTICI

DVCITVR *tunc, quandò eius quod nunc diximus, fit contrarium.*

DIFFERENTIA PSALTERII A CITHARA.

TAB. 107.

DIFFERVNT *Psalterium & cithara, quòd*

- PSALTERIVM *ex superiore parte habet testudinem, illud scilicet concauum lignum, cui chordæ innitentes resonant:*
- CITHARA *ex inferiore parte idipsum lignum cauum & sonorum habet. Augustin. in Psal. 32. & 42.*

DE PRIN.

DE PRINCIPIBVS CANTORVM, SIVE *Choris præfectis.*

CANTORVM quatuor erant principes, quatuor choris præfecti, ob totidẽ mundi climata, ad quæ Psalmorum voces peruenturę erant. Vnusquisque autem chorus ex duobus & septuaginta cantoribus constabat, vt quidam retulerunt se apud Hebræos legisse, iuxta proportionem ac numerum linguarum, quæ in Babylonicæ turris ędificatione confusæ, seu potiùs diuisæ fuerunt. Euthymius in p̃fa. Psal.

QVA DE CAVSA DAVID CHOROS Cantorum instituerit.

VT magnitudo sonitûs organorũ & vocum populi cor, & delectatio terrori mixta, compungeret. In Pręambulis, quæ habentur ante Enarrationes Remigij in Psalmos.

QVID HAEC OMNIA, IVXTA ANAGOGEN ET sensum moralem significent, ex Euthymio.

PSALMVM tunc canimus, quandò corpus nostrum, quasi psalterij instrumẽtum, intendimus, & per bona opera quodammodò ipsum palpantes, bonas ac concinnas actiones perficimus, quanquàm ad altiores contemplationes nondùm ascenderimus.

ODEN verò aut canticum canere tunc dici possumus, quandò absq; vllis operationibus, veritatis tantùm mysteria cõtemplamur, effecti iam in ea re admodùm exercitati: & canticum Psalmi, quandò pręcedentibus bonis actionibus, in contemplationem deuenimus, iuxta quod dicitur: Concupîsti sapientiam? serua mãdata, & Dominus eam tibi ministrabit.

PSALMVM etiam Cantici tunc verè canimus, quandò contemplatione, occulta quędam quæ ad mores pertinent, nobis reuelante, nos in eorum operationem procedimus. Hac ratione fortaßis Psalmi primo loco, & deindè cantica collocata sunt, cùm deceat vt per actiones ad contemplationem accedamus.

ET alij quidem cantorum, tuba, tympano, organo, cymbalis, lyra, aut cithara dulcè ac suauiter canebant, Dauid verò regium Psalterij instrumẽtum tenebat. Tubæ, syringæ, ac fistulæ inflantur, lyra & cithara intenduntur, cymbala & tympana pulsantur, & alia quæcunque sonum potiùs habent, quàm vocem.

PSALTERIVM verò (quod etiam alicubi cynniram, & citharam, & lyram appellant) ad id genus instrumentorum pertinet, quæ intenduntur. Est tamen instrumentum hoc rectum, & supernè causas habet, vndè emittat voces: ea nimirùm ratione, vt addiscamus & nos recti consistere, supernaq; ac cælestia meditari: atq; vt hoc pacto efficiamur spirituale Psalterium, cõsentiente intrà nos in vnum anima & corpore, ipsoq; sancto spiritu, velutì peritißimo quodam artifice, pulsante nos ac percutiente.

DECEM verò claui, in ipsius Psalterij brachio circunuoluti, intendebãt chordas, easque remittebant ad ipsius modulantis arbitrium ac concentum. Et dextera quidem manus plectrum tenebat, sinistra verò desupèr contrectans & circunferens clauos, grauem aut acutam, seu etiam mixtam vocem reddebat: decem prætereà chordas vocibus sibi inuicèm contrarijs habebat. Ex quo docemur, oportere nos, ex decem sibi mutuò aduersantibus chordis, ex quinque nimirùm animæ potentijs, & ex quinque corporis sensibus, harmoniacum & concinnũ cantum in hac vita Deo pręludere. Euthymius in d. pręfatione in lib. Psalmorum.

ADHVC DE MYSTICA SIVE SPIRITVALI ISTORVM interpretatione, ex Basilio Magno in Psalmum 29.

DIVO Basilio teste, Psalterium figuratè est corporis nostri structura. Psalmus verò ipsę actiones sunt corporis, quas velutì debitas exoluimus in gloriã Dei, cùm sic decorè ad præscriptum verbi Dei nosipsos componimus, vt nihil cõficiamus, quod in ipso corporis motu appareat inconcinnum. Canticum est, quodcunque contemplatione simplici theologicaque compręhenditur.

AD IDEM AVGVSTINVS.

AVGVSTINVS verò in Psalmo 42. apertiùs hoc mysterium explicat, in hęc verba: Sed quia Psalterium istud organum dicitur, quod de superiore parte habet testudinem: illud scilicet tympanum & concauum lignum, cui chordę innitentes resonant: Cithara verò id ipsum lignum cauum & sonorum ex inferiore parte habet: discernenda sunt opera nostra, quandò in Psalterio sint, quãdò in cithara, vtraq; tamen placita Deo, & suauia eius auditui.

QVANDO ergò ex præceptis Dei aliquid agimus, iussis eius obtẽperantes, & obaudientes, ad implenda præcepta eius, vbì facimus & non patimur, psalteriũ est. Faciunt enim ità & angeli, nec tamen aliquid patiuntur. Cùm autem aliquid patimur tribulationum, tentationum, scandalorum in hac terra: quia nõ patimur, nisì ex inferiore parte, id est, ex eo quòd mortales sumus, ex eo quòd primæ nostræ causę quiddam tribulationum debemus: & quia patimur multa ab eis, q non sunt desupèr, cithara est. Venit enim sonus suauis ex inferiore parte: patimur & psallimus, vel potiùs cantamus & citharizamus. Augustin. ibidèm. Hinc Germani zitarn dicunt pro flere

DE LIBRI HVIVS, QVEM DICIMVS PSALTERIVM, authore: ex Euthymij Præfatione in Psalmos.

AIVNT quidam, Psalmos non solius esse Dauid, sed quosdam Idithum, alios filiorum Core, alios item Asaph, Ethan & Eman * Israelitæ, vnũ Moisis, & alios Salomonis. Quod manifestum esse asserunt ex inscriptionibus, eosque post captiuitatem dicunt ab Esdra fuisse in vnum collectos. Multi etiam Psalmi pro inscriptione habent tantùm Alleluia, & alij inscriptionẽ sine authore, alij etiam omni prorsùs carent inscriptione. Quam ob causam totum hoc opus, non Psalmos Dauid, sed indefinitè, librum Psalmorum appellari aiunt, vt in Actibus Apostolorum legimus, atque indicari, quòd totus Psalmorum liber, soli Dauid asscribẽdus non sit. Nam quòd Psalterium appellamus hanc Psalmorum collectionem, impropriè id dicimus: Quia Psalterium propriè Organi quoddã genus est, quod apud Hebræos dicitur Nabla, à psallendo sic dictum, quemadmodùm oratorium ab orando. Sed huiusmodi appellatio, ad Psalmorum librum postmodùm trãslata est. Qui tamen vel ea etiam ratione denominationem hanc sortitus est, quia Psalmos continet.

Act. 1.

ALII verò, quibus ego consentio, asserunt Psalmos omnes, à Dauide fuisse compositos. Ceterùm inscriptiones Idithum, filiorum Core, Asaph, Eman & Ethan, hoc tantùm volũt significare, quòd his viris, quos B. Dauid elegerat ex tribu Leui in duces ac principes Chororum, quosque instituerat, vt varijs organis Deum laudarent, & quorum organorum genera apertè postremus omnium Psalmus connumerat: quòd his, inquam, viris vnusquisque Psalmorum, iuxta nominum inscriptionem, priuatìm ad psallendum sit traditus, cùm alij Psalmi ab vniuersis cantoribus, atque in commune canerentur. Illi igitur Psalmi, qui priuatìm ab aliquo eorum decantati sunt, cantoris sui inscriptionem retulerunt.

Principes Cantorum.

DE EO.

DE EODEM, EX LVDOVICO VIVE.

TABVLA 53.

HAC DE re Ioan. Ludouicus Viues in lib. D. August. de Ciuitat. Dei 17. cap. 14. ex sententia Iacobi Peres varias recitat fuisse opiniones:

- MAM Hebræos
  - ANTE Origenem hanc quæstionem inter se non habuisse ambiguam, sed ità & credidisse cunctos, & literis prodidisse, omnes Psalmos Dauidis esse authoris.
  - POSTEA verò quàm Origenes cœpit ostendere, quæcunque in Prophetis continentur, ad Christum iam natum pertinere, multùm iritauit Iudæos ad veteribus contrarias opiniones. Quorum dixerunt aliqui, ipsũ Dauid fecisse Psalmos
    - Omnes, quemadmodùm superiores Iudæi docuerant.
    - Nouem duntaxàt.
    - Omnes, q ipsius nomine præscribuntur.
    - Cæteros
      - Qui habẽt titulos p̃fixos, spiritu prophetico cõscriptos à sanctis viris,
        - Filijs Coræ,
        - Asaph,
        - Ethan,
        - Idithum.
      - Qui non habẽt, eos ab alijs viris sanctis conscriptos esse, qui tamen ignorentur.
- ISTIS opinationibus posteriorum suam adiecit Rabbi quidam Salomon Gallus, homo insigni impudentia, isque decem Psalmistas est commentus, videlicet
  - Melchisedech,
  - Abraham,
  - Moisen,
  - Filios Core,
  - Dauid,
  - Salomonem,
  - Asaph,
  - Idithum,
  - Ethan,
  - Eman.
- PORRÒ Origenes, Ambrosius, Hilarius, Augustinus, Cassiodorus, Psalmos vnius esse Dauidis tradiderunt.

QVÆ

QVAE S. PATRVM SIT HAC DE RE sententia. TABVLA 109.

APPARET *etiam hîc esse discrepantiam inter*

HIERONYMVM, *cuius hæc extant ad Sophronium verba: Psalmos omnes eorum testamur authorum, qui ponuntur in titulis, Dauid scilicet, Asaph, & Idithum, filiorum Core, Eman Ezrahitæ, Moisis & Salomonis, & reliquorum quos Esdras primo volumine compræhendit.*

AVGVSTINVM *asserentem, vt appáret, contrarium in d. cap. 14. lib. De ciuitate Dei 17. vbi sic statuit: Mihi autem credibiliùs videntur existimare, qui omnes illos centum quinquaginta Psalmos eius (Dauidis scilicet) operi tribuunt.*

QVIN *ipse etiam Augustinus dictæ suæ sententiæ apertè contradicere videtur: idque vbi agit* DE *titulo Psalmi primi: Non enim omnes Psalmi (inquit) à Dauid editi sunt. Ipse enim Dauid ex omni populo quatuor Principes spiritusancto mundatos elegit, quorum nomina sunt Asaph, Eman, Ethan & Idithum: vt in quemcunq; diuinus spiritus intrâsset, hymnum Deo caneret. Dauid ergò solus nouem Psalmos ore proprio cecinit: Reliqui autem, ab illis 4. principibus, iuxta titulorum inscriptionem sunt dicti.*

DISCREPANTIAE ISTIVS CONCILIATIO.

VERVM rectiùs has sententias intuenti, facilis erit solutio, si quis perpēdat, Psalmorum aliquos ab alijs quidem, iussu & mandato Dauidis scriptos, ab eo tamen dispositos fuisse atque editos. Nam & Christus Matthęi 22. Iudæis obiecit, quòd Dauid in Spiritu dixerit Dominum suum. Quod testimonium ex 109. sumptum est Psalmo, Dixit Dominus Domino meo &c. Quem tamen Psalmum non à Dauid factum, sed sibi ab alio asscriptum fuisse, vel ex ipso constat titulo. Atque sic saluari potest communis Doctorum Ecclesiasticorum sententia, Psalmos nimirùm omnes, opus esse ipsius Dauid. Cui suffragari testatur Ioãnes Ludouicus Viues multa argumenta, quæ adducta sunt per eum, quem diximus, commentatorē Iacobum Peres, quibus is probat hanc opinionem esse veriorem.

ALIA SOLVTIO EX ATHANASIO.

SOLI Dauidi Psalmorum liber inscribitur propterea, quòd ille primus spiritum psallendi à Deo accepit, primusque Psalmos composuit & scripsit, & prædictos Psalmistas, vtpotè Asaph, Idithum, Eman, & filios Core, ipse ex Sacerdotibus selegit ac instituit, stationem quoquè locorum illis, & ordinē melodiæ, ac tempus psallendi matutinum & vespertinum determinauit, & ità ordinauit, vt alij aperto, alij clauso tabernaculo, alij à dextris, alij à sinistris starent: atque ità quidā Deo psallerent, laudemque ac hymnum voce canerent: quidam verò confessionem ac laudem pręluderent, illi in musicis instrumentis, citharis, nablis, ac cymbalis, isti in tubis sublimè personarent. Athanas. in Synopsi. *Tempus psallendi.*

DE DAVIDIS ORIGINE, STATV, ET CONditione, ex Iosepho.

OBETH habuit filium Iesse, ex quo Dauid, q regnauit, & principatū suis filijs per viginti & vnā generationes virorū longo tēpore dereliquit. Iosephus lib. 5. ca. 14. Qui ex Pastore ouiū in Regem electus & inunctus est. Puer quidē colore rubeus, & pulcher adspectu. De quo tacitè dixit Samuel ad Iesse: Hic est qui Deo placuit ad regnandū. Idē lib. 6. ca. 10. Cùm filiū suū Salomonē monuisset de oībus rebus & amicis, & de his quos nouerat pœna dignos, defunctus est, cū vixisset annis 70. ex qbus regnauit 7. annis in Hebron sup tribū Iuda, & mēses sex: in Hierosolymis autem

autem regnauit super prouinciam vniuersam annis trigintatribus. Hic enim fuit vir optimus, & omni virtute plenus, quã esse oportet in regibus, qbus tantarũ gẽtium cõmittitur salus: fortis, qualis non fuit alius. Idẽ Iosephus lib.7.ca.16.& vlt.

DE EODEM, EX ECCLESIASTICO.

Et quasi adeps separatus à carne, sic Dauid à filijs Israel, cum leonibus lusit quasi cum agnis, & in vrsis similiter fecit, sicut in agnis ouium in iuuẽtute sua, Eccl.47.

QVO TEMPORE PSALMI IN ECCLESIA cantari cœperint.

Hac de re extat sententia Augustini lib. confessionũ 9.cap.7.in hęc verba: Tunc (tempore scilicet Iustinæ & filij eius Regis Valentiniani) Hymni & Psalmi vt canerentur secundùm morem Orientalium partiũ, nè populus mœroris tædio cõtabesceret, institutum est: & ex illo in hodiernum retentum, multis iam ac penè oĩbus gregibus tuis (Deo enim loqtur) & ꝑ cætera orbis imitantibus. Augustin.

ARGVMENTVM.

**Ex præfatione cuiusdam recentioris in commentarios Augustin. in Psalm.*

Psalmi per modum laudis comprehendunt, quidquid in Sacra scriptura continetur. Vndè & hic Psalmorum liber, Registrum est totius Sacrę scripturę, & consummatio totius Theologicæ paginæ. Vide Dionysij Ecclesiasticam Hierarchiã in Contemplatione de Synaxi.

EX PROLOGO IPSIVS AVGVSTINI eiusdem operis.

Psalmorvm liber, quęcunque vtilia sint, ex omnibus cõtinet: Futura prędicit, veterum gesta commemorat, legem viuentibus tribuit, gerendorum statuit modum. Et vt breuiter dicam, communis quidam bonæ doctrinę thesaurus est, aptè singulis necessaria subministrans. *Liber Psalmorum, thesaurus doctrinæ Christianæ.*

EX HILARII PROLOGO IN PSALMOS.

Svnt enim vniuersa allegoricis & typicis contexta virtutibus, per quæ omnia vnigeniti Dei filij in corpore & gignendi, & patiendi, & moriendi, & resurgendi, & in ęternum conglorificatis sibi qui in eum crediderint, regnandi, & cæteros iudicandi, Sacramenta panduntur.

EX EPISTOLA HIERON. AD PAVLINVM, De omnibus diuinæ historię libris.

David Simonides noster, Pindarus, & Alcæus, Flaccus quoq;, Catullus, atq; Serenus, Christum lyra personat: & in decachordo Psalterio ab inferis excitat resurgentem.

SVMMA TOTIVS PSALTERII QVAE SIT, ex Basilij Magni procemio in Psalm.

Psalmorvm liber quiduis ex omnibus in se complectitur, quod vsui sit omnibus. Futura certissimis pręcinit oraculis, historicam continet narrationem, leges sancit vitæ sanctiùs instituendę, cuique agenda pręscribit & submonet. Vtque semel omnia, liber hic bonæ omnis doctrinæ vberrimum quoddam est & commune promptuarium: Vulnera animarum persanat, quantalibet vetustate occalluerint: vulneri recèns inflicto celerem citamque adfert emendationem: diutino item morbo affectum pristinæ afferit sospitati: quod verò incolume est & integrum, tuetur interìm ac seruat. Denìquè omnem prorsùs vitiosæ affectionis intemperiem, quoàd eius fieri potest, ab animis nostris reuellit ac submouet, quantiscunque modis per vitę istius corruptam consuetudinem inualuerint, idq; cum peramœna quadam deductione, ac moderata iucunditate animorum, q̃ & menti honestas inserat cogitationes. Hæc Basilius. *Promptuarium.*

QVIS

QVIS SCOPVS, EX PRAEFATIONE EVthymij in Psalmos. TABVLA 110.

SCOpus huius operis primus, tractare DE
- PROPRIIS *ærumnis ac laboribus.*
- ANTIQVITATIBVS *Iudaicis & alijs vetustioribus, quæ continent*
  - *Generationem & gesta Patriarcharum,*
  - *Peregrinationes,*
  - *Migrationes,*
  - *Descensum in Aegyptum,*
  - *Seruitutem,*
  - *Exitum ex Aegypto,*
  - *Legem datam,*
  - *Tabernaculum,*
  - *Sacerdotium,*
  - *Numeros,*
  - *Deuteronomium,*
  - *Iesum Naue,*
  - *Distributionē promissæ terræ, Iudices, &c.*
- REBVS *naturalibus & vniuerso Dei opificio.*
- CRVCIS *dispensatione.*
- PROPHETIA *earum rerum, quæ post Christi in cælos assцensionē contigerunt.*
- THEOLOGIA *Trinitatis.*
- INTELLECTVALIBVS *creaturis. de angelis, dæmonibus, & anima, eiusque motibus & potentijs.*
- MORVM *disciplina & institutione.*
- COGITATIONIBVS, *de dæmonum insidijs, de sanatione passionum, deque pugna aduersus illas.*
- MANDATIS *& præceptis diuinis. Euthymius in Præfatione in Psalmos.*

INTENTIO QVAE, EX AVGVSTINO.

ELEGANTER hoc declarat D. Augustinus in prologo suo ad Psalmos: Quoniam quidē Spiritussanctus, inqt, vidēs obluctantē ac resistentē ad virtutis viā humani generis animū, & ad delectationes vitę huius magis indignari, q̄ ad virtutis rectū iter erigi, delectabilibus modulis cātilenę, vim suę doctrinę pmiscuit: vt dum suauitate carminis mulcetur auditus, diuini sermonis pariter vtilitas inseratur. Aug.

DE PARTIBVS PSALTERII. TABVLA III.

PSALTEriū diuiditur in
- LIBROS quinque:
  - PRIMVM, *à principio vsque in Psalmum quadragesimum.*
  - SECVNDVM, *à 40. vsque ad 71.*
  - TERTIVM. *à 71. vsque ad 88.*
  - QVARTVM, *ab 88. vsque ad 105.*
  - QVINTVM, *à 105. vsque in 150.*
  - *Quod indè colligunt, quia totiès reperiatur in psalmis hæc clausula, Fiat fiat. Augustinus in Psalmū 105.*
- PSALMOS *centum & quinquaginta, Cuius numeri rationes & mysteria acutè (vt omnia) explicat D. Augustin. in Psalmum 150.*

IVDICIVM DE HAC PARTITIONE, HILARII.

HANC Partitionem reijcit D. Hilarius in principio Prologi sui ad Psalmos. Sed nos, inquit, secūdùm Apostolicam authoritatem, librum Psalmorum & nuncupamus, & scribimus. Ità enim in Actis apostolorum dictum meminimus: Scriptū est enim in libro Psalmorum: Fiat domus eius deserta, & episcopatum eius accipiat alter. Ergò neque secundùm quosdam Hebręos, quinque libri: neque secundùm plurimorum simplicitatem, Psalmi Dauid dicendi sunt: sed secundùm Apostolicam authoritatem, liber Psalmorum esse noscendus est. Hilar. (*Act. 1. Psal. 108.*)

EADEM DE RE SENTENTIA D. HIERO. AD SOPHRONIVM. Scio quosdam putare, ait, Psalteriū in 5 lib. esse diuisum, vt vbicunq; apud Septuaginta interpretes scriptū est, Fiat fiat, finis librorū sit, p quo in Hebręo legitur, Amen Amen. Nos autē Hebręorum authoritatē secuti, & maximè Apostolorū, qui semper in nouo testamento, Psalmorum librum nominant, vnum asserimus Psalmorū volumen. Quę sentētia ipsi etiam probatur Augustino, in Psalmū 150.

DE PSAL.

DE PSALMORVM DISTRIBVTIONE IN genere. TABVLA 112.

VARIAE *sunt Psalmorũ Diuisiones, sed hîc in genere sufficiat obseruâsse duas:*

- VNAM, *à causa formali desũptam, qua Psalmorũ alij dicuntur*
  - ALLELVIA *siue iubilei. qui cordis vberiùs exprimunt iubilum, & in Dei laudem prorumpunt: vt sunt, Lauda anima mea Dominum, Laudate Dominum de cælis &c.*
  - CANTICA, *qui ore à Leuitis & sacerdotibus canebantur, vt est videre in canticis 15. graduum, ideò sic dictis, quòd Dauid dum ascenderet ad domum Domini per 15. gradus, in quolibet gradu vnum ex ijs, & in fine cecinit, Eccè nunc benedicite Domino &c.*
  - INTELLECTVS, *qui in futurum profundius aliquid de Deo speculantur, vt est Psalmus, Misericordias Domini &c.*
  - PSALMI *absolutè, sic dicti, quòd in organo exteriori, vt cithara & psalterio, canerentur.*
  - TITVLI, *qui personam Christi propiùs præ se ferũt in titulo: Qualis est, Eripe me Domine &c. Psal. 139.*
  - ORATIONES, *qui feruentiori animo pronunciatur, vt sunt, Exaudi orationem meam &c. De vultu tuo iudicium meum, & similes.*

- ALTERAM, *à fine deductam. Psalmi enim omnes cantari solent aut in persona*
  - CHRISTI,
  - ECCLESIAE,
  - PROPHETÆ.
  - *Quibus ferè sempèr*
    - *Confitemur*
      - *Beneficia accepta &*
      - *Delicta commissa.*
    - *Petimus bona*
      - *Corporis &*
      - *Animæ.*
    - *Repetimus seu recitamus*
      - *In laudem,*
      - *Pro gratiarum actione.*
  - *Hieron. in proœmio psalmorum.*

DE SINGVLORVM PSALMORVM PARtitione in specie.

ETSI huius quoquè rei inuestigatio per se vtilissima sit atque pernecessaria, longior tamen eius est tractatio, quàm quæ suscepto cõueniat operi, quo viam tantùm exactioris sacræ scripturæ tractationis, demonstrare institutũ est. Tot enim sunt Psalmi cuiusque Partes, quot non tantùm versus, sed etiam quot omninò verba, & quot penè syllabæ. Ad hæc si diligens lector illa, quæ de Psalmorum differentijs ac circunstantijs huc collecta sunt, diligentiùs paulo & iudicio exactiori perpendere voluerit, futurum arbitramur, vt per se singulos Psalmos in proprias classes collocare, ac vnumquenque in suas velutì partes distribuere possit. Deniquè si quis pleniorem adhuc Psalmorum omnium desideret cognitionem, is eam ex solidissimis D. Augustini commentarijs, & aliorũ in singulos penè editis lucubrationibus, his maximè adiutus principijs, abundè & intelligere & consequi poterit.

IN PSALMIS QVAE SINT CONSIDERANDA.

TABVLA 113.

IN PSALMOrum *lectione pro faciliori eorum intelligentia duo in genere sunt obseruanda:*

- NVMERVS *& ordo, qui magni sacramenti cõtinet secretum. Augustinus in Psalm, 150. Vbi iterùm duo respicienda sunt tempora:*
  - VNVM *Hebræorum, apud quos discretus fuit numerus Psalmorum, sed ijdem sine ordinis annotatione conscripti sunt. Esdras enim, vt antiquæ traditiones ferunt, incompositos eos, & pro authorum ac temporum diuersitate dispersos, in volumen vnum collegit & retulit.*
  - ALTERVM 70 *interpretum, qui eos in numerum atque ordinem redegerunt, singulis quibusque numeris pro efficientia sua & absolutione perfectis, perfectorum & efficientium psalmorum ordinẽ deputantes. Hilarius in Prolog. ad Psalm. Vt nunc Psalmi sint centum & quinquaginta.*
- TITVLI *& inscriptio, quæ ab alijs dicũtur causæ siue claues, per quas ingredimur Psalmorum intellectum. Hieron. in Proœm. ad Psal. Sunt autẽ Psalmorum tituli diuersi: Dicuntur enim alij*
  - IN *finem. Est autem finis, cuius causa cætera sunt, ipsum autem nulli alij causam suam præstat. Ob finem enim omnia, nihil verò aliud post finem. (Atq; is est Christus.)*
  - PSALMVS, *qui est, cùm cessante voce, pulsus tantùm organi concinentis auditur.*
  - CANTICVM, *quod est, cùm cantantium chorus libertate sua vtens, neque in consonum organi adstrictus obsequium, hymno canoræ tantùm vocis exultat.*
  - CANTICVM *Psalmi, quod est, cùm organo præcinente, subsequens & æmula organo vox chori canẽtis auditur, modum Psalterij modulis vocis imitata.*
  - PSALMVS *cantici, qui est, cùm choro antè canente, humanæ cantationis hymno ars organi consonantis aptatur, vocisque modulis præcinentis pari psalterium suauitate modulatur.*
  - AVT *alias dictiones habentes, quæ aut res gestas secundùm historiam significent, aut tempora, aut dies, aut aliud aliquid cõplexæ sint. Hilarius in Prologo in Psalmos.*

EXPLI-

EXPLICATIO TITVLORVM, EX EODEM loco Hilarij. TABVLA 114.

IN FINEM.

HIC *titulus quotiès reperitur præfixus, Psalmum ad Christum Salvatorem nostrũ, non aliter, quàm in finem legis, directum esse intelligi debet, Rom.10. Finis enim est, cuius causa cætera sunt: ipsum autem nulli alij causam suam præstat. Ob finem enim omnia, nihil verò aliud post finem. Nanque ad finem tenditur, sed in fine desinitur. Ità finis & anteriorum perfectio est, & ex se nihil in aliquid aliud protendens, propria in semetipso ipsa possessio est.* Ob finem o[m]ia.

PSALMI *igitur qui inscribuntur, in finem, tituli intelligendi sunt, vt ex perfectis atque absolutis bonorum operum doctrinis & speciebus existant: Quia ad ea quæ dicuntur, fidei se nostræ cursus extendat, & in his nullo vlteriore procursu, ipso suo optatæ & adeptæ beatitudinis fine, requiescat. Hilarius.*

PSALMVS.

IN *eo Psalmo, in quo tantùm Psalmus inscribitur, fidelium operum & religiosorum gestorum aut doctrina, aut confessio continetur, cùm propheta, commemorando quæ egerit, ad doctrinam nos gestorũ similium instituit, motu corporei organi nostri ad pios officiorum vsus temperato. Idem.*

CANTICVM.

AT *verò cùm Canticum tantùm in titulo ponitur, scientia in eo spiritualis, & intelligẽtia cælestis arcani, quam quis per cognitionem sapientiæ consequitur, existit, cùm commemoratis fidei operibus, solã doctrinam perfectæ de Deo cognitionis ostendit. Non enim statim omnis scientia in bono opere est, neq; rursùm omne opus bonum veram scientiam consequitur. Idem.*

CANTICVM PSALMI.

OB *quod & illud, quod in tertio superscriptionum genere est, Canticum Psalmi, cùm bonorum operum efficientiæ scientia & doctrina coniungitur. Priùs enim in bonis operibus viuendum est, vt perfecta posset ea, quæ deinceps succedit, diuini sacramenti esse cognitio, secundùm id quod dictum est: Desiderâsti sapientiam? serua mandata, Dominus præstabit tibi eandem. Præstat ergò Dominus Sapientiam his, qui per meritum operum, gratiam intelligentiæ consequuntur. Ex his ergò operum doctrinæq; studijs Psalmi illius, qui Canticum Psalmi superscribitur, erat causa noscenda. Idem.* Eccl. 1.

PSALMVS CANTICI.

VBI *autem est Psalmus cantici, illic per cognitionis scientiam, vsus boni operis tractatur, cùm desideratam nobis fidelium gestorum efficientiam præstet anterior de Deo adepta cognitio. Idem.*

EPILOGVS TITVLORVM.

HAEC *igitur musicæ artis quadrifaria diuersitas, Psalmorum est diuersitati coaptata, vt Psalmus per organi corporei motum in commemoratione gestorum sit: Canticum verò per sapientiæ cognitionem habeat in se doctrinæ scientiam. Canticum verò Psalmi est, cùm præeunte gestorum merito, cognitio præstatur: Psalmus deindè cantici, cùm per adeptæ scientiæ cognitionem, fidelium gestorum opus inchoatur & geritur. Hilarius in d. prologo.*

TITVLI EX AVTHORVM NOMINIBVS, AVT rerum gestarum significationibus.

ALIAE *verò superscriptiones, quæ aut res gestas secundùm historiam significant, aut tempora, aut dies, aut aliquid aliud complexæ sunt, vel ex interpretatione nominum, vel ex comparatione gestorũ, vel ex consimilium specie, ex quibus rebus Psalmus consistat, ostendunt: vt sicubì est, Pro die sabbathi, aut Pro occultis filij, aut Pro die octaua, per corporalem superscriptionum significantiam, spiritualis Psalmi intelligatur editio, vel cùm illius Dauid, vel illi Dauid, vel Absalon, vel Saul, vel Doëg in titulo sub gestorum historia prænotantur, in eo per nominum qualitates, vt illi, vel illius Dauid, aut per nominum virtutes, vt est Absalon, & prophetiam quæ in Psalmo sit, consequantur. Hilarius in prologo super Psalm.*

DE PSALMIS SINE TITVLO.

NON *omnes Psalmi præfixas habent causas vel inscriptiones, sed leguntur aliqui sine titulis: De*

quibus Hilarius, in Prologo suo ad Psalmos, sic ait: De his autem Psalmis, qui sine authorum nominibus sub diuersis superscriptionibus habentur, antiquorum virorum ista traditio est: quòd ex eo psalmo, cuius author in superscriptione proponitur, qui deincèps sine authorum superscriptione succedūt, eius esse existimandi sunt, qui anterioris Psalmi author inscribitur, vsque in eum Psalmum, quo nomen authoris alicuius præferatur. Hilarius.

DE HORVM INTELLECTV, EX EODEM LOCO.

EOS *verò, is idem ait Hilarius, qui sine inscriptione vlla significationis alicuius habeantur, vt est primus vel secundus, & cæteri complures alij, intelligendum est ex doctrina Spiritussancti, ad spiritualem cognitionem generalis scientiæ fuisse cantatos: vt vnusquisque ex his secundùm fidei suæ synceritatem, rationem intelligentiæ spiritualis expeteret.*

QVIS SIT TITVLORVM PRAEFATORVM IN Psalmorum explicatione vsus.

SCRIPTVRA *Psalmorum mysteria in titulis ponere, & frontem Psalmi sublimitate sacramenti decorare solet, vt sciamus, qui intraturi sumus, cùm tanquàm super postem, quid intùs agatur, legerimus, vel cuius domus sit, vel quisnam illius prædij sit possessor. Sunt enim, vt dictum est, Psalmorum tituli velutì claues, per quas in Psalmorum intellectum ingredimur. Augustin.*

DE VIRTVTE ET LAVDIBVS PSALMORVM Basilius Magnus.

PSALMVS *igitur, animi lætitia, tranquillitas animarum, pacis caduceus, cogitationum tumultuantium ac fluctuantium moderator, animi commotionem mitigat: Lasciuiā refrenat Psalmus. Idem amoris conciliator, dissidentium compositor, inimicorum reconciliator est. Et paulò pòst: Psalmus item dæmonum fugator, angelici auxilij præbitor, securitas in timoribus nocturnis, & requies diurnorum laborum, infantium tutela, iuuenum præsidium, senum consolatio, mulierum ornatus competentissimus, in solitudine dulce diuersorium præbet, fora moderatur: incipientibus institutio, proficientibus augmentum, absolutis firmamentum, Ecclesiæ vox. Insupèr celebritates illustrat: tristitiam quæ ex Deo est, operatur: lachrymas è corde lapideo prouocat. Psalmus deniquè officium est angelorum, administratio cælestis, spirituale thymiama. Quid enim non indè disces? non fortitudinis magnificentiam? non iustitiæ seueritatem? non modestiæ decus atque ornamentum? non prudentiæ perfectionem? non pœnitentiæ modum? non patiētiæ mensuram, nónne demùm omnia, quæ possis bona excogitare? Hîc & perfecta reperitur Theologia, vaticinium inprimìs venturi Christi, futuri iudicij terror, resurrectionis spes, supplicij metus, gloriæ promissio, mysteriorum reuelatio, omnia deniquè, vt in magno cōmuniquè promptuario, in Psalmorum libro condita reperiuntur. Basilius in Prologo ad Psalm.*

DE PSALMORVM ADPLICATIONE.

TABVLA 115.

DVPLEX EST *psalmorum adplicatio. Fit enim vel ad*

- SVMMA *illa, de quibus in præcedenti dictum est schemate, siue genera, siue capita. Quod qua ratione commodè fieri queat, ex ipsa Psalmorum inscriptione siue titulis citra negocium ferè cognosci poterit.*
- VARIAS *hominum affectiones atque necessitates. Qua de re magnus ille Athanasius integrum scripsit opusculum, quod Rainerij Snoij Goudani paraphrasibus in Psalmos Dauidicos adiunctum circumfertur.*

CANTVM ECCLESIASTICVM QVAlem esse deceat.

CANTVS (Ecclesiasticus) plenus sit grauitate: nec lasciuiam resonet, nec rusticitatem. Sic suauis, vt nō sit leuis: sic mulceat aures, vt moueat corda: Tristitiā leuet, iram mitiget, sensum literæ non euacuet, sed fœcundet. Vndè, vt refert Augustinus lib. 10. Confess. cap. 33. Athanasius Episcopus Alexādrinus, tam modico flexu vocis faciebat sonare lectorem Psalmi, vt pronuncianti vicinior esset, q̄ canenti.

PARS VETERIS TESTAMENTI QVARTA, DE DIVINA PHILOSOPHIA, *siue Sapientiæ cælestis studio atque disciplina.*

CONTINVATIO.

TAM manifesta est huius tractatûs ad præcedentes cohærẽtia, vt per se facilè obuia & cognita esse queat. Neque enim alium ferè in finem, aut lex ipsa Dei populo tam seuerè pręcepta, aut historiæ sacræ exempla ità diligẽter inculcata, aut diuinæ laudes adeò copiosè, tantaque cum maiestate sunt decãtatæ, quàm vt ex illis generalia quædam benè beatéq; viuendi colligerentur quasi pręcepta & regulę: Quæ dictorum factorumque omnium diuinas continent rationes, quas animam legum dicere solemus. Cùm ergò hucusquè de legum corpore, tam disertè in superioribus Bibliæ sacræ libris tractatum sit, non absurdum est, vt tãdèm etiã de ipsarum legum anima dicatur, scilicet ratione. Sacrarum autem rerum rationes ex diuina petuntur philosophia. Quæ potissimùm in sequentibus hisce continetur libris, quos Maiores nostri ob id dixerunt Sapientiales.

DE PHILOSOPHIAE DIVINAE PARTIBVS.

TABVLA 116.

LIBRORVM *quibus diuina traditur Sapientia, sunt Quinque:*
- PROVERBIA,
- ECCLESIASTES,
- CANTICA *Canticorum,*
- SAPIENTIA,
- ECCLESIASTICVS.

Quorũ pcepta pertinẽt ad
- *Philosophiam*
  - *Moralem,*
  - *Naturalem,*
  - *Theoricam siue contemplatiuam.*
- *Iudicia instruenda,*
- *Populi vniuersi institutionem.*

QVIS HORVM LIBRORVM SIT AVTHOR.

AVGVSTINVS in libro de ciuitate Dei 17. cap. 20. hos libros magna ex parte regi tribuit Salomoni. Vbi de ipso Salomone, Dauidis filio loquẽs, sic ait: Prophetâsse etiam ipse (Salomon) reperitur in suis libris, qui tres recepti sunt in authoritatem Canonicam, Prouerbia, Ecclesiastes, & Canticum canticorũ. Alij verò duo, quorum vnus Sapientia, alter Ecclesiasticus dicitur, propter eloquij nonnullam similitudinem, vt Salomonis dicantur, obtinuit cõsuetudo. Non autem esse ipsius, non dubitant doctiores, eos tamen in authoritatem, maximè Occidẽtalis antiquitùs recepit ecclesia.

DE ORIGINE, VITA ET MORTE SALOMONIS

Epitome, ex varijs authoribus in hoc redacta velutì compendium.

SALOMON interpretatur Pacificus, Augustinus De Ciuitate Dei lib. 17. cap. 8. Quod nominis ei indidit Propheta Nathan, Filius fuit Dauid ex Bethsabea, Iosephus lib. 7. antiq. cap. 7. Imperauit in diebus pacis, cui subiecit Deus omnes hostes, vt conderet domum in nomine suo, & pararet sanctitatem in sempiternum, quemadmodùm eruditus est in iuuentute sua. Et impletus est quasi flumen sapientia, & terram retexit anima sua, Eccl. 47. Cœpit autem regnare Patre adhuc viuente: & bonis initijs malos habuit exitus. Quippe secundæ res, quæ sapientum animos fatigant, huic magìs obfuerunt, quàm profuit ipsa sapientia, etiam nunc & deincèps memorabilis, & tunc longè latéque laudata. Augustin. De Ciuitate Dei lib. 17. cap. 20. Nam irrationabili constrictus amore, vxores Principũ insigniumq; virorũ filias duxit 70. & 300. habuit cõcubinas. Mortuus tandèm valdè lõ-

gæuus: qui regnauit quidem annis 40, (aliâs octoginta) vixit autẽ quatuor & nonaginta. & sepultus est in Hierosolymis, cunctos felicitate & prudentia atq; diuitijs excellens Reges. Iosephus d. lib. 8. cap. 7.

ALIVD TESTIMONIVM DE SALOMONE ET eius libris, ex Athanasio.

SALOMON filius Dauidis, cùm regnum Patris sui accepisset, à Deo petijt, vt sapientiam acciperet magìs quàm diuitias & hostium vltionem. Hanc cùm esset adeptus præ omnibus mortalibus, qui ante & post ipsum fuerũt, Sapiens, ac propter ea, quę faciebat, & dicebat, admirabilis factus, tria millia parabolarum, & quinq; millia carminum prolocutus est, disputauitq; de omnibus, tam de ijs quę ex terra proueniunt, quàm de omnis generis animãtibus. Scripsit libros Canonicos tres: Prouerbia videlicet, Ecclesiasten, & Cantica canticorum, & alterum pręter istos, non Canonicum, quæ Sapientia Salomonis dicitur. Athanasius in Synopsi.

PROVERBIORVM SALOMONIS LIBER, BIBLIAE XXII, QVARtæ partis Primus, De Morali Philosophia.

RATIO COLLOCATIONIS, QVAM VOcant continuationem.

QVI SAPIENTIAM scire desiderat, cum ab eruditione morali incipere oportet, & intelligere illud quod scriptum est: Concupisti sapientiam? serua mandata, & Dominus eam dabit tibi. Ob hoc Magister hic, qui primus homines diuinã Philosophiam docet, operis sui exordium Prouerbiorum posuit libellũ, in quo moralis traditur locus. Origenes in Prolog. ad Cantica.

SVMMA.

QVAE hoc continentur libro, vno nomine dicta vocantur sapientũ, hoc est, sententiæ siue sermones, nullam sophismatum fallaciam habentes, neque per probabilitatis speciem seducentes, sed exactè veri, nec secundùm Dialecticam protasin dicti, sed tanquàm qui ab ipsis sint cogniti, & velut ipsorum sententia prolati. Athanasius hîc in tituli explicatione.

QVOTVPLICIA SINT, QVAE HVC PERtinent, Sapientum Dicta. TABVLA 117.

SAPIENTVM *Dicta, quatũm huic conuenit loco, sunt ferè triplicia:*
- PROVERBIA, *siue parœmiæ:*
- PARABOLAE, *quas Latini similia siue similitudines dicere solent:*
- AENIGMATA, *hoc est, obscurè dicta.*

Quæ promiscuè huic libro reperiuntur inserta.

DE PROVERBIIS.

PROVERBIORVM nomẽ, de eo quod vulgariter dicitur, apud externos cõpositũ est, & de illis plerũquè, q̃ in triuijs dicũtur. œmos enim apud illos via dicitur. Vndè parœmia definit verbũ iuxta viã, vsu multorũ tritũ, & quod à paucis ad plura similia trãsferri potest. Apud nos verò Prouerbiũ est sermo vtilis, sub vmbra figuraque

raque idonea expressus, multùm & vsûs & grauitatis cõplectens, in recessu quoquè multùm altæ sententiæ contegens. Basilius Magnus in huius lib. princip. homil. 12. variarum rerum.

DE PARABOLIS.

PARABOLAE sunt sermones, qui velut imagines sunt eorum quæ dicuntur. Ex ipsis nanque propter similitudinem, quod dicitur, intelligitur: vt, sicut venti, nebulæ & pluuiæ, ità qui gloriantur in dono mendaci. Athanasius hîc in synopsi.

DE AENIGMATE.

AENIGMATA verò sermones sunt obscuri, qui ità cautè sunt positi, vt mœrore afficiant, si quis in illos incidat: ꝓpterea quòd nihil manifesti habeant, & ne quidem in suspicionẽ aliquam sensûs præbent: vbì verò diligenter inquisiti fuerint, sensum quem habent, indicant. Quales sunt, Sanguisugæ tres sunt filiæ dilectione dilectæ. Et hæ tres & quarta non dicunt, satìs est. Infernus & amor mulieris, & terra quæ non saturatur aqua, & aqua & ignis nunquàm dicunt, satìs est. Et iterũ: Tria sunt, quæ cognitu mihi sunt impossibilia, & quartum non cognosco: Via aquilæ volantis, & via serpentis supra petram, & via nauis in mari euntis, & via viri in adolescentia: & quæcunque eiusmodi sunt ænigmata. Nam licèt aliorũ cogitationem moueant, alia tamen significant: & obscura quidẽ sunt, absconditum verò sensum habent. Idem Athanas. ibid. Prouer. 29.

QVARE PROVERBIORVM TANTVM NOMINE HIC LIBER SIT INSCRIPTUS.

PROVERBIA dictæ sunt huius libri sententiæ, quòd hoc nomine etiam reliqua contineri videãtur. Nam & Christus Prouerbium in genere, occultiorem & obumbratum appellauit sermonem, qui cùm obscuritate tegatur, non facilè ab audientibus percipiatur. Cyrillus in Euangel. Ioan. lib. 11. cap. 8. Atque hinc Prouerbium etiam accipitur pro obscuritate, vt idem Cyrillus ibidem cap. 11. Et Origenes in prologo ad Cantica: Prouerbia attitulauit hunc libellum, inquit, quod vtiquè nomen significat, aliud quidem palàm dici, aliud verò intrinsecùs indicari. Quò illud etiam pertinet, quod Hieron. in cap. 12. Ecclesiastis dixit, huius libri occultas esse sententias. Iohan. 16.

QVIS HVIVS LIBRI SIT AVTHOR.

SALOMONEM huius libri esse authorem, id paulò antè ex Augustini commentarijs de ciuitate Dei ostensnm est, & probatur etiã testimonio Iosephi, qui sic scribit de Salomone: Composuit libros de canticis & modulationibus quinquiès mille: parabolarum atque similitudinum fecit libros tria millia. Per vnũquodq; enim arboris genus parabolam duxit, ab hyssopo vsque ad cedrum. Eodem modo de iumentis, & de reliquis terrenis, necnon aquatilibus & aëreis animalibus disputauit. Nullam nanque naturam ignorabat, inexaminatamque præterijt, sed de omnibus philosophatus est, & disciplinam proprietatum eorum eminenter exposuit. Præstitit autem ei Deus, vt etiam contra dæmones, ad vtilitatem hominum & eorum curas ediscerct: & incantationes instituit, quibus ægritudines soleant mitigari: modos etiam coniurationum, quibus obstricti dæmones, nè denuò redeant, effugantur, instituit. Iosephus lib. 8. cap. 2.

QVOT SALOMON SCRIPSERIT LIBROS.

TABVLA 118.

Author huius libri dictus est modò
- SALOmon,
- IDIDA,
- ECCLEsiastes:

Id est,
- *Pacificus,*
- *Dilectus,*
- *Cócionator.*

Iuxta quẽ numerum tria scripsisse fertur volumina.
- PROUERbia,
- *Cáticũ cáticorũ,*
- *Ecclesiastẽ:*

Ad
- *Paruulos,*
- MATUros,
- PERFEctos.

De quib. Hiero. ĩ epistola ad Paulin. Salomon, inquit, pacificus & amabilis Dñi,
- *Mores corrigit,*
- *Naturã docet,*
- *Ecclesiã iungit & Christũ, sanctarumq́; nuptiarũ dulce canit epithalamium.*

DE LIBRI EIVSDEM ARGVMENTO.

PROVERBIORVM liber, instructio morum est quędam, necnon animi perturbationum correctio. Deniquè vitæ in vniuersum documentum, frequentes ac breues eorum, quæ sunt agenda, continens præceptiones. Basilius Magnus in principium Prouerbiorũ, Homil. 12. ex diuersis.

SCOPVS.

IN Prouerbijs paruulum docens, & quasi de officijs per sententias erudiens: Vndè & ad filium, eius sermo crebrò repetitur. Hieron. in primum caput Ecclesiastis.

PARTITIO. TABVLA 119.

PROVERBIORVM *collectionem diuidit Lyranus in Partes tres:*
- PRIMAM, *à princip. vsq; ad cap.* 10.
- SECVNDAM, *à capit.* 10. *vsque ad cap.* 25.
- TERTIAM, *à capit.* 25. *vsque in finem.*

Non quòd tres sint libri, sed quia tria hîc inueniãtur principia & præfationes:
- *Vnum, cap.* 1.
- *Alterum, in cap.* 10.
- *Postremũ, in cap.* 25.

ALIA ET COMMODIOR PARTITIO.

TABVLA 120.

MAGIS VERO *ad rem facit illa diuisio, qua totum hunc librum in quatuor distribuunt partes, in quibus Salomon*

- SAPIENTIAM *introducit ipsam, vt Dominam*
  - EXHORTANTEM *paruulos ad studium sapientiæ, cap.* 1.
  - REVOCANTEM *à desiderio mulieris extraneæ ad amorẽ suũ, cap.* 2.
  - PROMITTENTEM *multa bona, à cap.* 2. *vsque ad cap.* 8.
  - GLORIANTEM *de sua dignitate atque excellentia, cap.* 8.
  - INVITANTEM *ad conuiuium paratum, cap.* 9.
- IPSE *varia tradit tam virtutum præcepta, quàm cautelas vitiorũ. Ordine alio vsqueadeò strictè non obseruato, quàm vt spiritus eloqui dabat illi. à cap.* 9. *vsque ad cap.* 25.
- INTER *cap.* 24. & 30. *inseruntur alia capita quinque, quæ ab ipso Salomone hoc libro primùm non compræhensa, sed ab ore eius in membranis & schedulis excepta, longoque tempore post, Regis Ezechiæ iussu, à sapientibus, hisce parabolis, veluti corpori, adiecta sunt.*
- VLTIMIS *verò duobus capitibus, tricesimo videlicet & xxxj, stylo quodam amatorio omnes homines in vnum veluti corpus colligere studet.*

QVIS PROVERBIORVM SIT VSVS.

PROVERBIIS *vtimur, cùm non palàm, quod volumus, ostendere cupimus. Omnia enim quæ prouerbialiter dicuntur, alium verba sensum significare videntur, alium ex ipsis verbis veritas parturit. Cyrillus in Thesaur. libro quinto, capite quarto.*

ECCLE-

ECCLESIASTES, LIBER BIBLIAE XXIII, PARTIS QVARtæ Secundus, De Philosophia naturali.

CONTINVATIO.

Cvm intellectu & moribus quis profecerit, proximum est vt veniat etiam ad naturalis intelligentiæ disciplinam, atque ibì rerum causas naturasque distinguens, cognoscat vanitatem relinquendam, ad æterna autem & perpetua properandũ: & ideò post Prouerbia ad Ecclesiasten peruenitur, qui docet (vt diximus) visibilia omnia & corporea, caduca esse & fragilia: quæ vtiquè cùm ità esse deprehenderit is, qui sapientiæ studet, sine dubio contemnet ea ac despiciet. Orig. in prolog. ad Cantica canticorum.

NOMINIS RATIO.

Ecclesiastes propriè concionator dicitur. Quod nominis hîc liber ideò sortitus est, quia Salomon in eo quasi tumultuantis turbę suscepit sensum, vt ea per inquisitionem dicat, quæ fortasè per tentationem mens imperita sentiat. Gregor. lib. 4. dialog. cap. 4.

ALIA LIBRI HVIVS DESCRIPTIO.

TAB. 121.

VOCANT HVNC LIBRVM aliqui, *Soliloquium Salomonis, in quo ipse loquitur interdùm in Persona*
- SAPIENTIS, *vt in hoc dicto: Cogitaui à vino abstrahere animam meam, vt transferrem animum meum ad sapientiam &c.*
- STVLTI, *cùm inquit: Vadam, & affluam diuitijs, & fruar bonis.*

AVTHOR.

Et hunc librum scripsit Salomon. Athanas. hîc. Et patet ex ijs, quæ paulò antè ex Augustini commentario de ciuitate Dei lib. 17. cap. 20. adducta fuêre.

ARGVMENTVM.

In hoc secundo Salomonis libro de contemptu vanissimi huius agitur mundi. Nam vt in principio Prouerbiorum scribit Basilius Magnus, ideò Ecclesiastes attingit Physiologiam, nobisque in hac vita vanitatem palàm ostendit, vt in ijs quę citò prętereunt, minimè sit homini inuigilandum, neque item amici curas in rebus vanis collocandum. Et Orig. hîc in Procemio: In hoc, inquit, libro Salomon naturalem complectitur Philosophiam, multa de rebus naturalibus differens, & inania ac vana ab vtilibus necessarijsque secernens, relinquendam vanitatẽ monet, & vtilia rectaque sectanda.

SVMMA.

Svmma præsentis libri est, mundi huius cognoscere & contemnere vanitatem. Bernard. super Cantic. sermo. 1. Hoc est, contemnendum esse totum mundũ cum omni eius concupiscentia, & soli adhærendum Deo.

SCOPVS.

In Ecclesiaste verò maturæ virum ætatis instituens, nè quidquam in mũdi rebus putet esse perpetuum, sed caduca & breuia vniuersa quæ cernimus. Hieronym. in Ecclesiast. in princip.

PARTITIO. TAB. 122.

RES MVNDI *huius vniuersas, vanitati subiectas esse probare nititur Salomon, ab enumeratione præcipuarum rerum, quas mundus magni facere solet, ac loco quasi omnium, decem ponit vana, videlicet*

- STVDIVM *scientiarum, cap.1. Qui addit scientiam, addit & laborem.*
- APPETITVM *deliciarum, cap.2.*
- DESIDERIVM *longioris vitæ, cap.3.*
- AMBITIONEM *authoritatis, præeminentiæ atque dominationis, cap.4. & 5.*
- CVPIDITATEM *diuitiarum, in medio capitis quinti, & in sexto per totū.*
- ARTEM *diuinandi seu præscientiam futurorum, cap.7.*
- VENATIONEM *laudis & famæ, cap.8.*
- SECTATIONEM *fortunæ, in medio capitis octaui, & per tot. cap.9.*
- ROBVR *virium corporis, in medio cap.9. & in 10. per totum.*
- SPECIEM *floridæ iuuentutis, cap.11. & 12. vbi sic concludit: Memento creatoris tui in diebus iuuentutis tuæ. Item: Deum time, & mandata eius obserua: Hoc est omnis homo.*

CANTICVM CANTICORVM, LIBER BIBLIAE XXIIII, QVARTÆ PARTIS TERTIUS, *de rerum cœlestium contemplatione, siue de adhærendo Deo.*

CONTINVATIO.

INTER libros Salomonis, rectè hoc volumen nouissimum tenet locum, vt tunc ad eum veniatur, cùm & moribus quis fuerit defęcatis, & rerum corruptibilium atq; incorruptibilium scientiam distinctionemq; didicerit, per quæ in nullo possit ex his figuris. quibus sponsæ ad sponsum cælestis, id est, animæ perfectæ amor ad verbum Dei, describitur ac formatur, offendere. Origen. hîc in prologo.

AD QVAM PARTEM PHILOSOPHIAE pertineat.

TOTVS contemplatiuus est hic liber, in quo amorem cælestium, diuinorumque desideriū incutit animæ sub specie sponsæ ac sponsi, charitatis & amoris vijs perueniendum docens ad consortium Dei.

NOMINIS RATIO SIVE INSCRIPTIO.

CANTICVM hoc loco epithalamium, siue carmen significat nuptiale, de coniunctione Christi & ecclesiæ. Canticum autem dicitur canticorum, quòd alijs canticis omnibus præferatur. Lyra hîc. Vndè Origen. in homilia priori in Cantica: Beatus, inquit, qui intelligit cantica, & canit ea: sed multo beatior ille, qui canit cantica canticorum.

CANTICVM QVID DIFFERAT A PSALMO.

VTRVM autem omne canticum Psalmus sit, an potiùs omnis Psalmus cāticum, an sint quædam cantica, quæ non possint dici Psalmi, & quidam Psalmi, qui non possint dici cantica, quęri potest: sed animaduertendæ scripturę sunt, nè fortè canticum lętitiam índicet. Psalmi autem dicuntur, qui cantantur ad psalterium, quo vsum esse Dauid prophetam, in magno mysterio prodit historia. August. in Psalm.4.

ALIA DIFFERENTIA.

PSALMVS ad corpus, canticum refertur ad mentē. Hieron. lib.3. in epistolā Pauli ad Ephes. cap.5. Hinc cantare & psallere dicimus, id est, verbo & ore laudare. ore quippe cantatur, manibus autem psallitur. Augusti. in Psal.104. Sic canticū cantare nouū, est Deum in nouitate spiritûs adorare. Basilius Magnus in Psal.32.

QVOTV-

QVOTVPLICIA SINT CANTICA.

Cantica fidelium, ex sententia diui Bernardi in sentētijs, sunt quatuor: Victoriæ, quod submerso canitur Pharaone, Exod. 15. Adhortatiōis, quod terram promissionis concinunt intraturi, Num. 3. Lætitiæ, quod de susceptione filij cantat Anna, 1. Reg. 2. Fortitudinis, quod Dauid cantat, de manu Saulis ereptus. Bernar. ibidèm.

DE EODEM, SENTENTIA ORIGENIS.

Mvlta autem in sacris scripturis sunt cantica. Habemus integrum volumē, de canticis canticorum scriptū. Eccè & in hoc libro habemus cāticum, & in Numeris canticum scriptum est, & in Deuteronomio, & in Exodo, & in primo Regnorum libro. In primo Paralipomenon, & in alijs multis locis inuenies cantica diuina esse descripta. Origen. in 5. Iudicum cap. homilia sexta. Iudic. 5. 1. Reg. 2.

AVTHOR.

Ex præmissis satìs constat, etiàm hunc librum esse Salomonis. Testatur id etiam Orig. hìc in prolog. circa finem: Et locutus est Salomon, inquit, tria millia parabolarum, & erant cantica eius quinq; millia. Ex his ergò 5. millibus canticis, volunt videri hoc vnum esse canticum quod habemus. Sed vsquequò vel vbì cantata sint, non solùm ad vsum, sed ne ad notitiam quidem peruenit ecclesiarum Dei. Orig. ibid.

ARGVMENTVM.

Describitvr in hoc loco mutuus Dei & populi Israelitici amor. Sub populi autem Israelitici perseuerantia in fide, ex mente Lyrani & communi doctorum calculo, Christi intelligitur Ecclesia. Quæ ob fidei puritatem & integritatē, spōsa dicitur sponsi sui, Domini scilicet ac Saluatoris nostri Iesu Christi. Lyra in hūc librum.

SVMMA.

Cantica canticorum, animę perfectionis modum demonstrant. Sponsi nanq; ac sponsę concordiam cōtinent, hoc est, animæ cum Deo verbo familiaritatem. Basilius Magnus in principio Prouerb.

SCOPVS.

Ad extremum iam consummatum virum, & calcato seculo præparatum, in cantico canticorum sponsi iungit amplexibus. Nisì enim priùs reliquerimus vitia, & pompis seculi renunciantes, expeditos nos ad Christi aduentum parauerimus, non possumus dicere, Osculetur me osculo oris sui, &c. Hierony. super Ecclesiasten, in princip.

GENVS ORATIONIS.

Oratio huius libri tota est figurata. Augustin. de Genesi ad literam lib. 8. cap. 1. Et in speculo ex canticis: Hic liber, inquit, totus amores sanctos Christi & ecclesiæ figurata locutione commendat, & prophetica pronūciat altitudine &c. Atq; hinc forsan est, quòd Origenes hæc ipsa canticorum cantica, ante annum tricesimum non legenda putârit. Verùm vt prosequitur in citato loco Augustinus, & si difficilimus sit hic liber, possumus tamen facilè aduertere, quantùm sit diuina illa & diuinitùs inspirata charitas appetenda, quantíque pendenda.

PAR-

PARTITIO. TABVLA 123.

CANTICA *Salomonis in decem diuiduntur Dramata, in quibus agitur De*

- PEREGRINATIONE *patrum*
  - THARE,
  - ABRAHAM,
  - ISAAC,
  - IACOB,
  - *Capite 1. in princip.*
- MVLTIPLICATIONE *populi, vers. Dum esset rex. eod.*
- OPPRESSIONE *eiusdem ab Aegyptijs, vers. Eccè tu pulchra es. eod.*
- DEFENSIONE *Dei & apparitione, quæ Moisi facta est in Rubo. capit. 2. vers. Sicut málus inter ligna,*
- EXITV *Israel de Aegypto in genere, vers. Dilecte mi. eod. In specie verò de*
  - EGRESSIONE, *vers. Surge, propera amica mea. eodem.*
  - PRAECESSIONE *nubis in columna, vers. Eccè iste venit saliens. eod.*
  - LEGISLATIONE, *vers. Sonet vox tua. eodem.*
  - DEBELLATIONE *Amalech, ver. Capite nobis vulpes. eod.*
- PEREGRINATIONE *per desertũ 40. annis, cap. 3. & ibi De*
  - CIRCVITIONE, *quam fecerũt propter peccatum murmurationis. vers. Surgam, & circumibo ciuitatem. eodem.*
  - VOCATIONE *populi nouiter generati ad ingressum terræ sanctæ. vers. Capilli tui sicut greges. cap. 4.*
  - CONTEMPLATIONE *terræ sanctæ. vers. Veni de Libano. eod. vbi continetur inuitatio Dei ad terram sanctam.*
- INTRODVCTIONE, *cap. 5. vers. Veniat dilectus meus. Vbì etiam explicatur, quomodò primò cœperint comedere de fructibus terræ sanctæ. vndè dicitur: Comédi fauum cum melle meo &c. eod.*
- DELECTATIONE *& exaltatione Synagogæ, vers. Ego dormio. eod. ca. 5. ac ibi De*
  - PERSECVTIONE *& liberatione populi Israelitici sub temporibus iudicum, vers. Percusserunt me. eodem.*
  - CLAMORE *populi, & reuersione ad Deum, vers. Adiuro vos filiæ Hierusalem. dicto capit. 5. & cap. 8.*
- ERVDITIONE *& sapientia plebis Israeliticæ. vers. Ego murus. d. cap. 8.*
- VLTIMA *verò sponsæ est, de sponsi æterni habitatione in populo Israel, relictis cæteris gentibus. versic. Fuge dilecte mi. in fine cantici.*

SAPIEN-

SAPIENTIAE LIBER,

BIBLIAE XXV, QVARTAE PARTIS QVARTVS,

De ſecunda parte moralis Philoſophiæ, hoc eſt, De officio Magiſtratuum. TABVLA 124.

Quot ſint moralis Philoſophiæ partes.

IN MORIBVS *hominum rectè formãdis ſacra ſcriptura fungitur officio interdùm*

PARENTIS,	*Vt in lib.* *Prouerbiorum,* *Sapiẽtiæ,* *Eccleſiaſtici.* *In qbus inſtituitur*	*Priuatus quiſq; vt filius,*
MAGISTRATVS,		*Magiſtratus,*
PRAECEPTORIS,		*Vniuerſus populus.*

CONTINVATIO.

In volumine Prouerbiorum Salomon ſub perſona patris erga filium communia edidit præcepta, q̃d homo quiuis aut imitari, aut fugere debeat. Hîc vt princeps Magiſtratus inſtruit, quid imperando ac iudicando præ oculis habere debeant.

TITVLVS.

Propterea hic liber Sapientiæ ſortitus eſt nomen, quia in eo Chriſti aduentus, qui eſt ſapientia patris, & paſſio eius, euidenter exprimitur.

QVAE D. OLIM AVGVSTINI DE LIBRI huius authore fuerit ſententia.

In lib. 2. de doctrina Chriſtiana, cap. 8. Auguſtinus de libri huius authore ità ſcripſerat: Nam illi duo libri, inquit, vnus qui Sapiẽtia, & alius qui Eccleſiaſticus inſcribitur, de quadam ſimilitudine Salomonis eſſe dicuntur. Nam Ieſus filius Sirach, eos ſcripſiſſe conſtantiſſimè perhibetur.

VT AVGVSTINVS HANC SENTENTIAM retractârit.

Qvam ſententiam poſtcà in ſecundo retractationũ libro, cap. 4. iterùm retractauit his verbis: In ſecũdo ſanè libro, de authore libri, quẽ plures vocant Sapientiã Salomonis, quòd etiam ipſum, ſicut Eccleſiaſticum, Ieſus Sirach ſcripſerit, nõ ità conſtare, ſicut à me dictum, poſteà didici, & omninò probabilius comperi, nõn eſſe eius libri authorem. Auguſtinus.

QVIS ERGO VERVS SIT HVIVS DOCTRInæ author.

Liber qui Sapientiæ Salomonis inſcribitur, apud Hebræos nuſquàm eſt. Quin & ipſe ſtylus Græcam eloquentiam redolet: & nonnulli ſcriptorum veterũ hunc eſſe Iudæi Philonis affirmãt. Ità Hieron. in præfat. in libros Salomonis ad Chroma. & Heliod. Philonem autem hunc eſſe quidam putant non eum qui ſub Nerone claruit, de quo vulgò apud Græcos dicitur: Aut Plato Philonem ſequitur, aut Platonem Philo. qui in laudem religionis Chriſtianæ apud primitiuam Eccleſiam obſeruatæ conſcripſit nonnulla, quemadmodùm teſtatur Hieron. de viris illuſt. ſed alium quendam Philonem vetuſtiorem, peritiſſimum linguæ Græcæ, ſupra centum & 60. annos ante Chriſti ortum, ſub temporibus Oniæ pontificis Iudæorum. Driedo lib. 1. de Eccleſiaſt. ſcripturis. cap. 3. part. 2. Ex qua ſentẽtia duæ naſcuntur. Quæſtiones.

QVAESTIO PRIMA.

PRIMVM quærit hoc loco acutissimus Theologus Ioan. Driedo, super eo quod Hieron. dicit: Sapientiam quæ vulgò Salomonis inscribitur, & librum Iesu filij Sirach, non esse Salomonis, cùm tamen totus antiquorum patrũ chorus, vt Irenæus, Tertullianus, Cyprianus, Origenes in suis libris planè asserant, Salomonẽ dicere ea, quæ in eisdem libris continentur, recitantes ex Sapiẽtia & Ecclesiastico testimonia, tanquàm diuinas sententias, & tanquàm dictas à sapientissimo Salomone, ex Dei spiritu loquente?

SECVNDA QVAESTIO.

DEINDE, qua ratione Augustinus in lib. 2. de doctrina Christiana, cap. 8. cõstantissimè tradat, illos duos libros, quorum vnus est Sapientia, & alter Ecclesiasticus inscribitur, non Salomonem, sed Iesum filium Sirach scripsisse, cùm longè antè Eusebius doceat, quòd omnis antiquorum chorus, librum attitulatũ Sapientię, Salomonis esse dixerit? Driedo lib. 1. cap. 2.

RESPONSIO AD VTRANQVE.

SALOMONI frequentiùs attribuitur hoc opus, non quòd ab ipso Salomone sit confectum vel editum, sed quòd sententias cõtineat Christi veri Salomonis, ab eo prolatas, qui est vel Salomon ipse figurans Christũ, vel personam gerit illius. Is est enim frequens in scripturis vsus, vt is qui loquitur, in persona alterius loquatur. De Augustini retractatione dictum est. Driedo cap. 4. dict. lib. 1.

AN SIT AVTHENTICVS.

INTER canonicas & sanctas Scripturas numeratur à concilio 3. Carthag. Innocentio I. ad Exup. Gelasio cum concilio 70. episcoporum, Isidoro lib. 6. etymolog. Concil. Florent. & Trident. B. August. lib. 2. de doctrin. Christiana cap. 8. Hic in suo de sanctorum prædestinatiõe libro, cap. 14. illud ei libro dedit testimoniũ: Quæ cùm ità sint, inquit, non debuit repudiari sententia libri Sapientiæ, qui meruit in ecclesia Christi, de gradu lectorum ecclesiæ Christi, tam longa annositate recitari, & ab omnibus Christianis, ab episcopis vsque ad extremos laicos fideles, pœnitentes, catechumenos, cum veneratione diuinæ authoritatis audiri. Augustin.

TESTIMONIA PATRVM EX SALOMONIS libro, qui Sapientia dicitur, desumpta.

EST ingens eorum librorum, quos inter apocryphos nonnulli posuerunt, diuinitatis testimonium, quòd eosdem Ecclesiastici doctores sine vllo discrimine, pro Ecclesiasticis dogmatibus adducant. Neq; enim ea apocryphis authoribus, quos nullius authoritatis credebant, voluissent sancire. Sunt verò in hoc genere per sanctos authores loci multi dispersi, qui curiosi lectoris studio notari poterunt. Medina de recta in Deum fide, lib. 6. cap. 9.

PATRES

PATRES AVTEM QVI HVIVS LIBRI AVTHOritatem approbârunt, hi sunt. TABVLA 125.

DIONYSIVS

APOSTOLI *Pauli discipulus, libro de Ecclesiastica Hierarchia cap.2. vsurpat ex eo quasi ex diuina scriptura illud: Acuet diram iram in lanceam, & pugnabit cum illo orbis terrarum contra insensatos, Sap.5. & cap.4. de diuinis nominibus, Amator factus sum formæ illius, Sap. 8.*

ORIGENES

ADAMANTIVS, *sanctarum scripturarū obseruator grauissimus, in eius libri citatione est tam frequens, vt eos omnes locos huc velle pertrahere sit opus immensum.*

BASILIVS

SANCTARVM *scripturarum integerrimus cultor, contra Apologeticum Eunomij, & in Psalm.37. vsurpat illud: In maleuolam animam non intrabit sapientia. Item in eodem apolog. Omnia in sapiētia fecisti. Sap.9. In epistola verò 141. coërcet hæreticos illo eiusdem libri testimonio: Spiritus Domini repleuit orbem terrarum. Et libro de spiritusancto cap.30. appellat propheticum oraculum illud, Prudens in tempore tacebit, Sap.8.*

CYRILLVS ALEXANDRINVS

PATRIARCHA, *cuius & sanctitas & eruditio non Græcis modò, sed & Latio fuerunt venerandæ, lib.2. contra Iulianum apostatam, sub nomine diuinæ scripturæ adducit illud: Et delectabar per singulos dies, ludens coram illo omni tempore &c. Sap.8.*

IOANNES CHRYSOSTOMVS

CONSTANTINOPOLITANVS *Patriarcha, in vastissimo illo suorum librorū pelago, tam frequens est in petendis ex hoc libro Sapientiæ sub nomine sanctæ scripturæ sentētijs, vt si huc adducendi fuissent loci, multas chartas implerent.*

HILARIVS

PICTAVIENSIS *Episcopus, cuius eruditionem & sacrarum literarum peritiam, olìm non solùm Galli, sed vniuersæ per orbem Christianum prouinciæ senserunt, dum Psalmum centesimū decimumoctauum exponit, ex hoc libro illa verba vsurpat: Magna sunt iudicia tua Domine, Sapien. 17. Idem in Psal.136. adducit illud: Spiritus Domini repleuit orbem terrarum, Sap.1. Et in Psalm.127. vsurpat illud, Salomonis nomine: Quæsiui sapientiam mihi accipere sponsam.*

CYPRIANVS

CARTHAGINENSIS *Episcopus, eloquentia, eruditione, Martyrij gloria & antiquitate celebris, multa ex eodem libro, diuinæ scripturæ nomine, desumit, ex quibus pauca adducemus. Epistolarum libro primo, epistola nona, & libro tertio ad Quirinum, vsurpat illud, Qui abijcit disciplinam, infelix est, Sap.3. Lib.2. de habitu virginum, illud: Quid nobis profuit superbia? Sap.5. Tractatu 1. aduersùs Demetriam. illud: Stabunt iusti in magna constantia, Sap.5. Libro tertio ad Quirin. tractat sub sapientiæ Salomonis titulo, penè totum huius libri caput tertiumdecimum. In eodem adducit illud: Qui ambulat simpliciter, ambulat confidenter. Sap.1. Libro de exhortatione ad martyrium, illud: Etsi coram hominibus tormenta passi sunt &c. Sap.3. In eod. lib. illud: Omnia idola nationum æstimauerunt Deos. Sap.15. Libro item de singularitate clericorum, illud: Qui enim custodierunt iustitiam, iustè iudicabuntur, Sap.6. Item illud: Quis enim hominum scire poterit consilium Dei? Sapien.9. Quin & illud eod. lib. Deprimit terrena habitatio sensum multa cogitantem, Sap.9. Aduersùs Iudæos illud: Contumelia & tormento interrogemus eum, Sap.2. Et alia multa.*

AVGVSTINVS.

CVIVS & eruditio & in dinoscendis scripturis diligentia fuit semper illustris, ita est in hoc libro adducendo perpetuus, vt si omnia huc adducenda essent testimonia, iustum conficerent librum. Sufficit hîc, pauca pro multis inserere. Lib. 3. Contra literas Petiliani, cap. 26. vsurpat illud: Spiritus sanctus disciplinæ effugiet fictum. Libro de præscientia Dei ad Dardan. cap. 3. illud, Spiritus Domini repleuit orbem terrarum, Sap. 1. Item in libro de essentia Dei illud: Auris zeli audit omnia &c. Lib. de mendacio, cap. 5. illud: Os quod mentitur, occidit animam suam, Sap. 2. In soliloquio, illud: Inuidia diaboli mors intrauit in orbem terrarum. Lib. 4. de Genesi ad literam, cap. 3. 4. & 5. illud: Omnia in mensura, numero & pondere disposuisti, Sap. 11. Et illud: Multitudo sapientium, sanitas est orbis terrarum, Sap. 6. Libro item quarto de Trinitate, cap. 20. illud: Iustus si morte præoccupatus fuerit, &c. cum alijs penè infinitis. Hæc ex Medina.

ARGVMENTVM.

AGITVR in hoc libro sub iustitiæ & sapientiæ nomine summatìm de omni virtutũ genere, tam iustitiæ, quàm sapientiæ vocabulo vniuersaliter accepto. Gloss. hîc circa principium.

SCOPVS.

REFORMATIO est iudiciorum, vt Magistratus subditis suis benè præsint. Quos in principio statìm his alloquitur verbis: Diligite iustitiam, qui iudicatis terram. Quærite de Domino in bonitate, & in simplicitate cordis quęrite illũ. cap. huius libri 1.

PARTITIO. TABVLA 126.

DIVIDITVR *autē totus hîc liber in partes tres: Quarum*

- PRIMA *exhortationem continet, ad excitandum vnumquenque ad zelum & amorem iustitiæ capessendum, à princip. vsque in finem, cap. 6.*
- SECVNDA *originem explicat sapientiæ, à cap. 7. vsque ad cap. 10.*
- TERTIA *virtutis vtriusque, tam iustitiæ scilicet, quàm sapientiæ, effectus declarat ac vtilitates. à d. cap. 10. vsque in finem.*

CAPITA EXHORTATIONIS.

TABVLA 127.

PRIMAE PAR- *tis, quæ exhortationē continet ad iustitiā, sex sunt capita, in quibus*

- PRAEMITTIT *introductionem ad sapientiam generalem, cap. 1.*
- ENVMERAT *ea, quæ à stultis & insipientibus contra sapientiæ studium obijciuntur, cap. 2.*
- QVIBVS *respondet in 3. cap.*
- RECENSET *laudes sapientiæ, cap. 4. ab eius emolumentis, quibus ere- gionè opponit insipientiæ incommoda, cap. 5.*
- PRAEMISSA *omnia veluti per epilogum repetit, & in vnũ colligit aceruum, cap. 6. Vbi tandèm sic concludit hanc partem: Si ergò delectamini in sedibus & sceptris ô Reges populi, diligite sapientiam, vt in perpetuum regnetis.*

DE ORIGINE SAPIENTIAE.

TAB. 128.

HVIVS PARtis initium sumitur à fine sexti capitis, vbi sapiens rationem explicat originis, & diuiditur in tria vicißim capita.

- OSTENDIT *sapientiam rem esse inæstimabilem, & ob id nec auro, nec argento comparandam, cap.* 7.
- REQVIRIT *in sapientiæ studioso feruorem atq; perseuerantiam, cap.* 8.
- DOCET, *opùs esse sapientiæ studioso deuota precatione ad Deum, à quo vt bona omnia, sic etiam ipsa venit sapientia. cap.* 9. *Vbì etiam forma continetur precationis.*

DE EFFECTV SEV FRVCTIBVS ET EMOLVmentis sapientiæ.

TAB. 129.

IN HAC *parte Salomon sapientiæ vtilitates demõstrat exemplo*

- PERSONArum *priuatarum, scilicet*
  - ADAE,
  - NOAE,
  - ABRAHAE,
  - LOTH,
  - IACOB,
  - IOSEPH,
  - MOISIS.
  - *In quibus mirabiles claruisse cùm iustitiæ tum sapientiæ effectus, declaratur toto cap.* 10.
- TOTIVS POpuli *Israelitici, cui in memoriã reuocat sapientiæ quatuor in eum collata beneficia.*
  - AQVAE ET *fontis propter*
    - *Iustitiam concessa filijs Israel, cap.* 11.
    - *Iniustitiam & idololatriam negata Chananæis, cap.* 12. 13. 14. & 15.
  - CARNIS *& panis & Mannæ, cap.* 16.
  - DIEI ET LVcis, *Nam filij Israel iustitiam*
    - *Derelinquentes, densißimis circundati sunt tenebris, cap.* 17.
    - *Arripientes, iterùm adepti sunt beneficium lucis, cap.* 18.
  - COLVMNAE *& nubis, cap.* 19.

ECCLESIASTICVS, LIBER BIBLIAE XXVI, PARTIS QVARtæ vltimus, De tertia moralis Philosophiæ parte, in qua (vt dictum est) Iesus Sirach fungitur officio præceptoris.

CONTINVATIO.

POST Magistratuum institutionem, commodè nunc populi corrigũtur mores: vt sic mutua concordia inter omnes reip. Christianæ partes tueri & conseruari queat.

TITVLI EXPLICATIO.

LIBRVM Iesu filij Sirach, dicit se Hieronymus apud Hebræos reperisse, non Ecclesiasticum, vt apud Latinos, sed Parabolas prænotatum: cui iuncti erant Ecclesiastes & Canticum canticorum: vt Salomonem non modò librorum numero, sed & materiarum genere coæquaret. Raban. hìc in prolog.

QVID DIFFERAT HAEC INSCRIPTIO ab Ecclesiaste.

ECCLESIASTICVS, congregator vel collector interpretatur, sicut ille (scilicet Ecclesiastes) concionator: sed Ecclesiastes ad Christum refertur, Ecclesiasticus verò ad quemlibet prædicatorem. Idem Rabanus ibidèm.

AVTHOR.

SECVNDVM sententiam Ioannis Damasceni veteris Theologi Greci, Iesus pater Sirach, composuit Hebraicè librum istum: Nepos autem eius, etiam vocatus Iesus filius Sirach, eundem librum traduxit in linguam Græcam. vide ipsum Damascenum lib. 4. cap. 8.

QVANDO SIT SCRIPTVS.

Ex traditione veterum, vt Eusebij, Hieronymi, Augustini & aliorum, certò cognoscimus, Iesum filium Sirach edidisse librum illum ante natiuitatem Saluatoris nostri annos fermè ducentos, paulò ante tempora Iudæ Machabei & fratrum eius: & id quidem, vt ex præfatione, quam is, per quem sermo libri cõpositus est, eidem libro præscripsit, intelligitur, sub temporibus Ptolemæi Euergetis, qui regnauit in diebus Simonis Magni pontificis Oniæ filij, cuius & ipse meminit in vltimo libri sui capite. Ioan. Driedo de scriptur. Ecclesiast. lib. 1. cap. 3.

AN SIT AVTHENTICVS.

IVDAEI hunc librum non recipiunt, quia in eodem Domini passio manifestè ꝓbatur. Glossa ordin. hìc in prolog. galeat. circa finem in vers. Igitur sapientia &c. Verùm à sanctis patribus eum æquè àc Sapientiæ librum, in numerum & ordinẽ librorum sacrorum receptum atque numeratũ esse, primùm liquet ex eo, quòd illi sententias huius libri allegârint in suis libris vt sacram scripturam. Deindè probat hoc ipsum Augustinus verbis paulò antè recitatis ex libro 2. de doctrina Christiana, cap. 8. vbì de Sapientia Salomonis & hoc libro disserẽs, sic ait: Qui tamen, quoniam authoritatem meruerunt, inter propheticos numerandi sunt. Deniquè, quòd eadem concilia, ijdemque pontifices Max. à quibus Sapientiæ liber inter canonicos numeratus est, Ecclesiasticum etiam recensuerint.

S.PA-

S. PATRES QVI HVIVS LIBRI TESTImonijs tanquàm authenticis vsi sunt.

TABVLA 130.

CYPRIANVS.

DE *laude martyrij, allegat illum locum, Fili, accedens ad seruitutem Dei, &c. Eccl. 2. In libro de singularitate clericorum, illud ex eodem: Qui spernit modica, paulatim decidit, &c. Eodem libro illud: Cum saltatrice noli esse assiduus, nè audias illam, Eccl. 5. Item illud: De vestimentis procedit tinea, & de muliere iniquitas viri, Eccl. 42. In epistola ad Quirinum, illud: Qui baptizatur à mortuo, quid prodest lauatio eius? Eccles. 34. In eadem epistola, illud: Initium sapientiæ timor Domini, cap. 1. & illud: Multùm iurans, replebitur iniquitate, Eccl. 23. In epistolarum lib. 3. epistola 11. adducit illud: Ex tota anima tua time Deum, & sacerdotes eius sanctifica, Eccl. 7. Libro item epistolarum 1. epistola 3. illud: Sepi aurem tuam spinis, Eccl. 15. Et pluribus alijs in locis multo plura.*

HILARIVS.

IN *Psal. 67. vsurpat illud: Initium sapientiæ timor Domini, Eccles. 1. lib. 12. De Trinitate, illud: Ante secula fundata sum, Eccles. 24.*

AVGVSTINVS.

PRIMVM *tractatu 9. in epistolam Ioannis, adducit illud: Initium sapientiæ timor Domini, Eccl. 1. Contra Faustum lib. 22. cap. 53. illud: Fili, concupiscens sapientiam, conserua iustitiam, Eccl. 1. contra epistolam Parmeniani lib. 3. illud: Non contradicas verbo veritatis vllo modo &c. Eccl. 4. In lib. 50. homiliar. 13. homil. illud: Non tardes conuerti ad Dominum, Eccl. 5. De salutaribus documentis ca. 6. illud: Multi pacifici sint tibi, & consiliarius sit tibi vnus. Eccl. 6. De speculatione peccatoris, cap. 3. 4. & 5. illud: Memorare nouissima tua, & in æternum non peccabis, Eccl. 7. lib. de amicitia, cap. 5. illud: Amicus fidelis medicamentum est vitæ, Eccl. 6. De sancta Virginitate, illud: Quanto magnus es, humilia te in omnibus, Eccl. 3. De conflictu vitiorum & virtutum, cap. 3. illud: Timenti Deum benè erit in extremis, Eccl. 1. Homiliarum lib. 50. homil. 9. illud: Beatus diues, qui post aurū non abijt, Eccl. 31. De salutaribus documentis, cap. 53. illud: Qui offert sacrificium ex substantia pauperum, quasi qui victimat filium in conspectu Patris sui, Eccles. 34. De spiritu & anima cap. 11. illud: Melior est iniquitas viri, quàm benefaciens mulier, Eccl. 42. Et similia alia hincindè multa. Lege Medinam.*

ARGVMENTVM.

SYLVAM continet hic liber optimarum sententiarum, quas Iesus Sirach, vt ipse hîc in procemio suo testatur, ex varijs libris congessit. Vndè etiam propter summam virtutum, quas tractat, excellētiam πανάρετος, id est, omnium virtutum quasi receptaculum appellatur. Cuius tanta claritas, tantaque Latinitas est, vt ipse sibi commentator sit. Rabanus in Prolog.

SCOPVS.

CORRECTIO est morum, vt homines in vniuersum omnes, iustitiæ & sapientiæ pręceptis instructi, atque adeò omnium virtutum præsidio adiuti, gratiam habeant in pręsenti, & gloriā in futuro videant seculo. Et Ecclesiasticus in procemio suo ipse hunc librum se illis scripsisse testatur, qui volunt animum intendere & discere, quemadmodùm mores debeat instituere is, qui secundùm legem Domini vitam agere proposuerit.

PARTITIO. TABVLA 131.

IN HOC LIBRO *tria maximè sunt obseruãda:*

- ENCOMIA *siue commendationes sapientiæ,*
- PRAECEPTA *siue sententiæ prudentum, tam de sapientiæ, quàm alijs virtutum speciebus.*

  (*promiscuè à principio vsque ad cap. 44.*)

- EXEMPLA *sapientum, à d. cap. 44. vsque in finem.*

DE SAPIENTIAE DIVINAE ENCOMIIS & laudibus. TABVLA 132.

ENCOMIA SAPIENTIÆ *non vno traduntur in loco, sed ipsis virtutum præceptis sparsim sunt inserta. Præcipuæ verò sapientiæ commendationes, quarum in hoc libro peculiaris habetur tractatio, sunt nouem. Quæ attinguntur in Capite*

- PRIMO, *in vers. Omnis sapientia à Domino &c.*
- MEDIO *cap. 4. vers. Sapientia filijs suis vitam inspirat.*
- SEXTO, *in vers. Fili, à iuuentute tua excipe doctrinam.*
- CIRCA *finem 14. vers. Beatus vir qui in sapientia morabitur.*
- VIGESIMO QVARTO, *vers. Sapientia laudabit animam suam.*
- CIRCA *medium 32. vers. Qui timet Deum, accipiet doctrinam.*
- PRINCIPIO *cap. 36. vers. Miserere meî Deus.*
- TRICESIMONONO, *vers. Sapientiam omnium antiquorum requiret sapiens, &c.*
- CIRCA *finem 42. commendat sapientiam*
  - *In genere, vers. Memor ero igitur operum Domini.*
  - *In specie verò, cap. 43. per totum.*

DE PRÆ-

DE PRAECEPTIS

SENTENTIAE PRVDENTVM, SIVE LOCI communes, explicantur hoc libro LII. TABVLA 133. QVORVM

PRIMVS EST DE

TIMORE *Dei, De quo agitur circa medium cap. 1. vers. Timor Domini gloria &c. vsque in fin.*

II. DE

PATIENTIA, *toto cap. 2. quod incipit, Fili, accedens ad seruitutem Dei, præpara animam tuam ad tentationem.*

III. DE

PIETATE *erga Parentes, in princip. cap. 3. vsque ad vers. Fili, in mansuetudine opera tua perfice.*

IIII. DE

HVMILITATE, *d. cap. 3. à loco citato, vsque ad vers. Ignem ardentem extinguit aqua, &c.*

V. DE

ELEEMOSYNA *& commiseratione erga pauperes, à fin. cap. 3. vsque ad medium quarti, vers. scilicet, Sapientia filijs.*

VI. DE

VERITATE *& iustitia, à d. loco vsque in finem cap. 4.*

VII. DE

DETESTATIONE *peccati, & conuersione ad pœnitentiam, à princip. cap. 5. vsque ad versic. Esto mansuetus ad audiendum verbum Dei.*

VIII. DE

TACITVRNITATE, *à d. vers. Esto mansuetus, vsque in fin. cap. 5.*

IX. DE

AMICITIA *vera, quæ cum virtute sit coniuncta, à princip. cap. 6. vsque ad vers. Fili, à iuuentute tua excipe doctrinam.*

X. DE

PRVDENTIA *gubernandi familiam, cap. 7. per totum. Vbi varia traduntur officia Patrisfamiliâs, tam erga domesticos, quàm extraneos.*

XI. DE

TRANQVILLITATE *& concordia, toto cap. 8. incipiente: Non litiges cum homine potente.*

XII. DE

CASTITATE *& pudicitia, à princip. cap. 9. vsque ad vers. Non derelinquas amicum tuum.*

XIII. DE

CONSTANTIA, *maximè in amicitia retinenda, indè vsque ad vers. In manu hominum artificum opera laudabuntur, & principes populi in sapientia, eod.*

XIIII. DE

PRVDENTIA *administrandi Remp. d. vers. In manu, cap. 9. & tot. cap. 10.*

XV. DE

POENITENTIA, *per tot. cap. 12. quod incipit, Si benefeceris, scito cui benefeceris.*

XVI. DE

AFFABILITATE *& societate honesta, toto cap. 13.*

XVII. DE

LIBERALITATE, *à primo vers. cap. 14. Beatus vir qui non est lapsus. vsque ad vers. Beatus vir qui in sapientia morabitur*

XVIII. DE

FIDVTIA *in Deum, cap. 16. 17. & partim 18. vsque ad vers. Fili, in bonis non des querelam.*

XIX. DE

SVAVILOQVENTIA *seu lingua curiali, à præfato versiculo vsque in finem cap. 18.*

XX.

Suspicio fugienda.

NON *facinora tantùm, sed leuem etiam culpam, atque adeò facinorum suspicionem omnem esse fugiendam, à princip. cap. 19. vsque ad vers. Est prudentiæ nequitia.*

XXI.

INTER *prudentiam veram & falsam esse distinguendum, à d. vers. vsque in finem eiusdem cap. 19.*

XXII.

VT CAVENDVM *sit ab omni peccato, cap. 21. à principio: Fili, peccâsti? non adijcias iterùm &c. vsque ad vers. Non erudietur, qui non est sapiens in bono.*

XXIII.

IN *verbis & gestibus seruandam esse modestiam & maturitatem, indè vsque in finem d. cap. 21.*

XXIIII.

PRO *strenuitate contra pigritiam, agitur cap. 22. vsque ad vers. Confusio patris est de filio indisciplinato.*

XXV. DE

DISCIPLINA *filiorum, ab allegato vers. vsque ad vers. Pungens oculum, deducet lachrymas.*

XXVI. DE

PROHIBITA CONtumelia *verborum, tam erga*
- AMICOS, *à d. vers. Pungens, vsque in fin. cap. 22.*
- QVAM *in Deum, cap. 23. à principio vsque ad vers. Est & alia loquela.*
- ET *quoscunque homines, vsque ad vers. Homini fornicario, eiusd. cap. 23.*

XXVII. DE

FORNICATIONE, *à fine cap. 23. vsque ad vers. Sapientia laudabit animam suam, cap. 24.*

XXVIII. DE

MVLIERE *bona, & mala, circa finem cap. 24. iuncto cap. 25. & 26. per totum.*

XXIX.

DIVITIAS *vix absque iniquitate comparari, cap. 27. à principio, Multi deliquerunt propter inopiã, vsque ad vers. Qui denudat arcana amici, eod.*

XXX. DE

AMORE *proximi & fide amicorum, à d. vers. vsque in finem cap. 27.*

XXXI. DE

VINDICTA *prohibita, cap. 28. per tot. Vbi etiam agitur de lingua tertia & nequam.*

XXXII. DE

GRATITVDINE *& ingratitudine, cap. 29. à principio, Qui facit misericordiam, vsque in finem.*

XXXIII. DE

LIBERORVM *educatione atque correctione, cap. 30. à principio vsque ad vers. Melior est pauper &c.*

XXXIIII. DE

AVARITIA *& cupiditate lucri, à dict. vers. in finem cap. 30. & in cap. 31. vsque ad vers. Super mensam.*

XXXV. DE

TEMPERANTIA *& sobrietate, à præfato loco vsque in finem d. cap. 31.*

XXXVI. DE

OFFICIIS *senum atque iuuenum præsidentium, cap. 32. à principio vsque ad vers. Qui timet Deũ, excipiet doctrinam.*

XXXVII. DE

INSTITVTIONE *Patrumfamiliâs, quales esse debeant erga filios, vxorem, seruos & amicos, cap. 33. à vers. Audite me magnates, vsque in fin.*

XXXVIII.

XXXVIII. DE

AVGVRIO *ex somnijs & alijs præstigijs prohibitis, cap. 34. à principio, Vana spes & somnia extollunt imprudentes: vsque ad vers. Spiritus timentium Deum quæritur.*

XXXIX. ADHVC DE

VANITATE *eorum, qui spem suam in somnijs potiùs, vel in prudentia, quàm in Deo ponere consueuerunt, à prædicto vers. vsque ad vers. Miserere nostrî, cap. 36.*

XL. DE

VIRI *& vxoris legitima coniunctione atque societate, circa finem dict. cap. 36. vers. Omnem escam.*

XLI. DE

CONSILIO *& consiliario bono, quanti sint facienda, cap. 37. à principio vsque ad vers. Fili, in vita tua. circa fin.*

XLII. DE

SANITATE *corporali tuenda per abstinentiam, à fine cap. 37. vsque ad vers. Fili, in mortuum produc lachrymas, cap. 38.*

XLIII. DE

PRAEPARATIONE *ad mortem, quomodò fieri debeat. à citato loco vsque ad vers. Sapientiam scribe in tempore vanitatis.*

XLIIII. DE

ARTIFICVM *operis, earumque vtilitatibus, à d. vers. vsque ad cap. 39. Quod octauam continet Sapientiæ commendationem.*

XLV. DE

MISERIA *vitæ humanæ, cap. 40. à principio, Occupatio magna creata hominibus. vsque ad vers. Omne munus.*

XLVI. DE

ARMIS *& quibusdam quasi remedijs contra prædictam miseriam. à vers. præfato vsque in finem d. cap. 40.*

XLVII. DE

MORTIS *recordatione amara, cap. 41. à principio vsque ad vers. Noli metuere iudicium mortis &c.*

XLVIII. DE

REMEDIIS *contra timorem mortis, à prædicto loco vsque ad vers. Curam habe de bono nomine. eodem.*

XLIX. DE

BONI *nominis adquisitione & honestæ famæ conseruatione, & quibus ea rebus parari queant, à præallegato vers. Curam habe: vsque ad versic. Veruntamen in his, eod.*

L. DE

VERECVNDIA, *vbì deceat, vel non deceat, à d. ver. finali cap. 41. vsque ad vers. Non pro his omnibus confundaris, cap. 42. Ac ibì de differentia inter verecundiam veram & confusionem.*

LI. ADHVC IN SPECIE.

DE *quibus rebus non sit erubescendum. Indè vsque ad vers. Filia patris abscondita. eodem.*

LII. DE

CRIMINE *stupri, ab illo loco vsque ad versic. Memor ero. eodem cap. 42. Nam cætera quæ ibì & in toto cap. 43. sequuntur, vt in præcedenti dictum est schemate, ad nonam pertinent Sapientiæ commendationem.*

DE EX-

DE EXEMPLIS SAPIENTVM.

TABVLA 134.

IN TERTIA *parte Ecclesiasticus nos ad Sapiētiæ virtutumque omnium studium allicere conatur, exemplis sanctorum Patrum veteris testamēti. Quorum omni ferè tempore aliq; his virtutibus ornati fuerūt, vt*

- ANTE *legem*
  - ENOCH,
  - NOE,
  - ABRAHAM,
  - ISAAC,
  - IACOB, &
  - DVODECIM *Patriarchæ.*
  - *De quibus agitur in cap.* 44.
- SVB *lege*
  - MOISES,
  - AARON,
  - PHINEES,
  - *Cap.* 45.
- POST *legem tempore scilicet Iudicum,*
  - IOSVE,
  - CALEPH,
  - SAMVEL, &
  - CAETERI *Iudices,*
  - *Cap.* 46.
- TEMPORE *Regū*
  - NATHAN,
  - DAVID,
  - SALOMON,
  - *cap.* 47. *Vbi etiā fit mentio De*
    - *Roboam & Hieroboam, qui dimiserunt legem.*
    - *Helia, Elisæo, Ezechia, & Esaia, cap.* 48.
    - *Tandem de Iosia, Ieremia, Ezechiele, &* 12 *Prophetis agitur in cap.* 49. *vsque ad fin.*
- POST *Reges*
  - ZOROBABEL,
  - IESVS *sacerdos magnus,*
  - NEHEMIAS, &
  - *Simō filius Oniæ,*
  - *Circa fin. cap.* 49. *vsq; ad fin. cap.* 50.

EPILOGVS ECCLESIASTICI.

TABVLA 135.

TANDEM SEipsum *introducit Iesus filius Sirach*

- SCRIBENTEM *Doctrinam sapientiæ, in fin. cap.* 50.
- ORANTEM, *in princip. cap.* 51. *vers. Confitebor tibi Domine Rex &c.*
- LABORANTEM *pro sapientia adquirēda, circa medium eiusdem vers. Cùm adhuc iunior sum, quæsiui sapientiam &c.*
- INVITANTEM *ad sapientiam, vers. Appropiate ad me indocti, vsque in finem Ecclesiastici.*

PARS

PARS VETERIS TESTAMENTI QVINTA, DE RERVM FVTVrarum reuelationibus diuinis.

ORDINIS SIVE COLLOCATIONIS RATIO.

ITA Deus Opt. Max. suam hactenùs instruxit Ecclesiam, vt nihil quidem homini, quod ad consequendam perfectam pertineat salutem, vlla ratione deesse queat. Sed hoc Maiestati suæ diuinæ videbatur parùm, nisì etiam eorum, qui à præmissarum legum obseruatione, quoquo modo cecidissent, singularem haberet curã. Tanta est enim diuinæ naturæ suæ bonitas atque clementia, vt nullo vnquàm tempore mortem velit peccatoris, sed magìs, vt cõuertatur & viuat. Ezechiel. 18. & 33.

HANC suam voluntatem humano generi per sacrosancta prophetarum aperuit oracula. Nam etsi peccatorum pertinacia eousquè diuinam adigat iustitiam, vt pœnam totiès meritam decernere cogatur, non facilè tamen suã exequitur sententiam, sed inuitat priùs per prophetas suos ad pœnitentiam omnes, antequàm puniat. Origen. in Hieremiam homilia 1. Et hoc duobus ferè modis, pœnarum comminatione, nisì resipiscant: & promissione beneficiorum, si in viam redire studeant.

ATQVE hic mos erat apud Iudęos vetus, vt prophetæ diuinitùs afflati, prędicerent illis quæ imminerent, siue bona essent, siue mala, authoritate licèt pari, voto tamen & consilio longè diuerso: Bona quidem, vt eueniant: mala verò, vt auertantur. Nam sic & Christus ipse gehennam minatur, nè gehennam inferat. Quarè & nos, inquit D. Chrysostomus, verba terreant prolata, sed rerum non contristet austeritas. Chrysost. homil. De Iona Propheta.

ALIA CONTINVATIO.

HACTENVS actum est de lege, hìc nunc de legum interpretibus dicendum erit. Sunt enim prophetæ interpretes legis, vt apostoli interpretes sunt vtriusque & legis & prophetarum.

PARTITIO. TABVLA 136.

TRIA HOC *loco erunt explicanda:*
- QVID *sit Prophetia.*
- PROPHETAE *qui dicantur.*
- QVAE *sint eorum scripta.*

DE PROPHETIA, ET PRIMVM, QVID *sit prophetare.*

PROPHETARE, nihil aliud est, quàm rerum futurarum præuidere ac pandere euentus. Chrysost. De verbis Esaiæ, Vidi Dominum, homilia 2. Quæ verba quem mysticum habeant sensum, non minùs eleganter quàm piè D. explicat Bernardus: Non considerare, inquit, quæ videntur, sed quæ non videntur, sine dubio prophetare est: ambulare in spiritu, ex fide viuere, quæ sursùm sunt quærere, non quæ super terram, obliuisci quæ retro sunt, & extendi in anteriora, ex magna parte prophetare est. Alioquì quonam modo conuersatio nostra in cęlis est? Bernardus in Sermone 2. ad fratres de altitudine & bassitudine cordis. Atque hinc est, quod D. Paulus dixit, prestantius esse prophetare, quàm linguis loqui, 1. Corint. 14. & ibì Ambros.

PROPHETIA QVID.

PROPHETIA est facultas illa pręuidendi ac pędicendi futura. Quæ ob id in sacris literis communiter dicitur visio. Hieron. lib. 3. in Oseam, cap. 12. Et in prophetam Amos, in principio. Breuiter prophetiam dicit Augustinus, quidquid in scripturis sacris Christum & futuram significauit Ecclesiam. Augustinus contra Adimantum, cap. 15. in fine.

ALIA DEFINITIO.

CASSIODORVS Prophetiam dicit esse diuinam inspirationem, rerum euentus immobili veritate denunciantē. Nicolaus de Lyra in pręfatione ad Psalmos. Dicitur etiam oraculum, id est, eloquium vel responsum diuinum. Gloss. in Prolog. Esaiæ.

QVIBVS MODIS FIAT HAEC INSPIRATIO.

TABVLA 137.

FIT AVTEM *inspiratio dicta Aut*
- GRATIA, *vt in Moise, & in cæteris bonis.*
- PERMIS*sione, Vt in*
  - SIBYLLA *Vate.*
  - INFIDELIBVS *philosophis.*
  - *Qui multa diuino instinctu prædixerūt. Beda in præfat. ad Psalmos.*

ORIGO.

SPIRITVS SANCTI donum est Prophetia, quę non humana voluntate allata, sed diuinitùs hominibus à Deo concessa est & infusa, Rom. 12. 1. Cor. 12. 2. Pet. 1. Nihil enim loq potest propheta Dei, nisì quod Deus in os eius posuerit, vt docet Micheas 3. Reg. 22. Vndè os Prophetarum, os plerūquè ipsius dicitur Domini. Hieron. in Quęstion. Hebraicis in lib. Regum.

QVOT MODIS CONTINGAT HAEC INFVSIO.

PROPHETIS suis Deus olìm, aut in visione, aut per somnium loquebatur: Soli autem Moisi facie ad faciē locutus est. Num. 12. Si quis inter vos, inquit, propheta fuerit, in visione apparebo ei, aut per somnium loquar,

AN DIVIDATVR PROPHETIA.

ETSI Origenes dicat, Prophetias non esse diuisas, sed quasi ex vno spiritu, quasi ex vna anima & ex vna voce, consensu videlicet operante in eis, sunt dictę & scriptæ. Origen. in Mattheum tractat. 6. Sunt tamen, vt iam dictum est, varia prophetandi genera: quorum vnum est somniorum, quale est in Daniele. Hieron. lib. 4. in Hierem. ca. 23. vbì ait: Sunt hodiè quoquè somniatores in Ecclesia, & maximè in nostro grege, qui errores suos Domini iactant prophetiam.

DIVI

DIVISIO PRIMA, EX BEDA.

TABVLA 138.

PROPHETIA *eſt diuina inſpiratio, qua rerum euentus demonſtratur aut per*

- VISIONES, *Vt*
  - EZECHIELI,
  - DANIELI,
  - BEATO *Ioanni*
  - *In ecſtaſi poſitis diuina inſpiratio per quaſdam imagines futura præmonſtrauit.*
- FACTA, *vt in immolatione Abraham, qui monitus à Deo, proprium immolauit filium, qui Chriſti fuit figura.*
- DICTA, *vt quod in Moiſe de Chriſto legitur: Suſcitabo de fratribus veſtris Prophetam, tanquàm me, ipſum audite, & vt*
  - *Pſalterium, &*
  - *Quorundam dicta Prophetarum, Beda in Prolog. Pſalterij.*

SECVNDA DIVISIO, EX ORIGENE.

TABVLA 139.

EST PROPHETIA *alia*

- VETERIS, *Teſtamenti* — *Illa fit per verba, Hæc dicit Dominus.*
- NOVI *Teſtamenti* — *Hæc fit ad*
  - *Aedificationem,*
  - *Exhortationem,*
  - *Conſolationem,*
  - *1. Cor. 14. & Orige. in cap. 12. epiſtolæ ad Romanos.*

TERTIA DIVISIO, EX CHRYSOSTOMO.

TABVLA 140.

PROPHETIA *alia eſt ex*

- PRAESCIENTIA, *vt hæc: Eccè virgo concipiet, &c. Eſa. 7.*
- IVDICIO *operum: vt, Adhuc 40. dies, & Niniue ſubuertetur: ſubintelligimus, niſi pœniteat. Ion. 3.*

DIFFERUNT *duob⁹ modis:*

- *Tum quòd*
  - *Prior ſit immutabilis:*
  - *Altera verò mutari ſoleat, ſecundùm quod verba ſonant, non ſecundùm intellectum.*
- *Tum quòd*
  - *Illa impleatur Dei ſolummodò operatione, vt quòd virgo pareret. Hæc impleatur hominum adminiſtratione ſiue cooperatione, vt pœniteat, & ſic fiat iuſtus. Chryſoſt. Matthæi 1. homilia 1. operis imperfecti.*

EADEM DIVISIO LATIVS EXPLICATA per D. Anselmum. TABVLA 141.

ALIA PROphetia est ex
- PRAEDESTINATIONE *Dei, quod necessarium est omnibus modis euenire, vt sine nostro impleatur arbitrio: vt est, Eccè virgo concipiet &c. Esa. 7.*
- PRAESCIENTIA *Dei, cui nostrum admiscetur arbitriũ, & cooperante gratia, consequimur præmium: vel ab ea iustè relicti, tormentum.*
- NON *ex præscientia, sed est quædam quasi comminatio more humano facta: sicut illud, Morieris tu, & non viues, Esa. 38. Item, Adhuc* XL. *dies, & Niniue subuertetur, Ion. 3. Quod intelligendum est, nisi corrigantur. Anselmus in Matthæi cap. 1.*

QVARTA DIVISIO. TABVLA 142.

ADHVC ALIA *Prophetia est De*
- PRAETERITO, *vbi de casu primi angeli dicitur: Quomodò de cælo cecidisti Lucifer. qui manè oriebaris? Esa. 14.*
- FVTVRO, *vt, Dominus ad iudiciũ veniet cum senioribus populi sui. Esa. 3.*
- PRAESENTI, *Cuius exemplum est in verbis Apostoli 1. Cor. 14. Occulta cordis eius manifesta fiunt. Vbi spiritus non prædicit, quod futurum est, sed quod est ostendit. Anselmus 1. Cor. 14.*

QVA RATIONE PROPHETIA PRAETERITO AVT præsenti tempori possit accommodari. TABVLA 143.

PRO DECIsione *huius non inepta dubitationis, notandum est, quod innuit hac de re, B. Gregor. super Ezechielē homil. 1. Duplicē videlicet esse Prophetiæ significationem.*
- PROPRIAM *& strictam, quandò prædicuntur futura. Ea enim est Prophetiæ natura, multo antè tempore prædicere, quæ certò euentura sunt. Chrysosto. in Esaiam.*
- LARGAM, *quandò non tantùm prædicuntur futura, sed produntur occulta. Et sic prophetiæ tēpora sunt tria, vt rectè dicatur, Prophetiam aliam esse De tempore*
  - FVTVRO: *vt, Eccè virgo concipiet & pariet filium, Esa. 7.*
  - PRAETERITO: *vt, In principio creauit Deus cælum & terram. Vbi de illo tempore dixit homo, quo non erat homo, Genes. 1.*
  - PRAESENTI: *Quandò apostolus Paulus in proximè citato loco dicit, Occulta eius manifesta fiunt &c. Et hæc dicitur Prophetia, non quòd prædicat ventura, sed quia prodit occulta. Ansel. vbi suprà.*

QVO-

QVOMODO OCCVLTORVM INTERPRETATIO, DICI POSSIT PROPHETIA.

EIVS rationem idem Gregorius reddit eam: Rem quippe, ait, quamlibet, ſicut ab oculis noſtris in futurum ſubtrahunt tempora, ità ab oculis noſtris in pręſenti ſubtrahit cauſa. De hac Prophetia, hoc eſt, de interpretatione ſcripturarum, dicit Eccleſiaſticus: Adhuc doctrinam quaſi prophetiam effundam, Eccl. 24.

PROPHETIA QVID DIFFERAT A DIVINATIONE.

ALIVD apud ſcripturas diuinas Prophetia, aliud diuinatio habetur. Prophetia enim ex inſtinctu Spiritusſancti proficiſcitur, diuinatio autem dęmonum fit miniſterio. Origen. ſup. Num. cap. 22. homil. 13.

DE SPIRITV PROPHETICO.

AVGVSTINVS in lib. De Geneſi ad literam 12. cap. 9. diſertè probat, Prophetiam ad mētem pertinere potiùs, q̃ ad nudam viſionem. Proindè, inquit, quibus ſigna per aliquas rerum corporalium ſimilitudines demonſtrantur in Spiritu, niſì acceſſiſſet mentis officiū, vt etiam intelligerētur, non erat Propheta: magisq́; propheta erat qui interpretabatur quod alius vidiſſet, q̃ ipſe qui vidiſſet. Vndè appáret, magìs ad mētem pertinere Prophetiam, q̃ ad iſtum ſpiritum, qui modo quodam proprio vocatur ſpiritus, vis animæ quędam mente inferior, vbì corporaliū rerū ſimilitudines exprimuntur. Itaq; magìs Ioſeph propheta, qui intellexit, quid ſignificarent ſeptē ſpicę & ſeptem boues, q̃ Pharao, qui eas vidit in ſomnis. Illius enim ſpiritus informatus eſt, vt videret: huius mens illuminata, vt intelligeret.

QVOS AFFICIAT SPIRITVS PROPHETIAE.

HABERE prophetiam, & malis contingere poteſt: Inuenimus enim Saulem Regem habuiſſe prophetiam. Perſequebatur ſanctum Dauid, & impletus eſt ſpiritu Prophetiæ, & prophetare cœpit. Auguſtinus in Epiſtolam B. Ioan. tractatu 7.

QVOMODO AFFICIAT. TABVLA 144.

SPIRITus Prophetiæ, vt D. ſcribit Auguſtinus, afficit aut

- SCIENtes, & quidem alios per
  - *Informatione Spiritûs, duobus modis: Aut per*
    - SOMNIVM, *ſicut non ſolùm plerique ſancti, ſed & Pharao & Nabuchodonoſor: vterque vidit quod nemo eorum intelligere valebat, ſed tamen vterque videre poterat.*
    - DEMONSTRATIONEM, *in ecſtaſi, quod nonnulli ſtuporem interpretantur, ſicut Danieli demonſtratum eſt, quod nō intelligebat. Et Petro illud vas ſummiſſum de cælo quatuor linteis: Nam & ipſe, quid illa demonſtratio figuraret, poſteà cognouit.*
  - FRVCTVM *mentis ad intelligētiam aut*
    - CVM *hæc ipſa, quæ demonſtrantur imaginibus, quid ſignificet, & quò pertineant, reuelantur: quæ certior prophetia eſt: nam magìs ipſam Apoſtolus vocat Prophetiam, ſicut Ioſeph meruit intelligere, quod Pharao non niſì videre: & Daniel exponit regi, quod ille cernit & neſcit.*
    - QVANDO *verò ità mens afficitur, vt non rerum imagines cō iecturali examinatione intelligat, ſed res ipſas intueatur, ſicut intelligitur ſapientia & iuſtitia, omniſq́; incommutabilis & diuina ſpecies, ad prophetiam de qua nunc agimus, non pertinet.*
  - VTRAQVE *inſpiratione, id eſt, vtroq́; munere Prophetiæ donantur hi, qui & rerum imagines in ſpiritu vident, & quid valeant, ſimul intelligunt: aut certè manifeſtis locutionibus in ipſa demonſtratione informantur, ſicut in Apocalypſi quædam exponuntur.*
- NESCIENTES *autem afficit prophetiæ ſpiritus, ſicut Caiphas cùm eſſet Pontifex, prophetauit de Domino, quòd expediret vnum mori pro tota gente, cùm aliud in verbis quæ dicebat, attenderet, quæ non ſe à ſeipſo dicere, neſciebat. Auguſtinus ad Simplicianum de ſolutione quarundam Quæſtion. lib. 2. quæſtion. 1.*

QVO TEMPORE AFFICIAT. TABVLA 145.

VT NON VNO *modo, ità nec semp prophetiæ Spiritus, Prophetę attingit animum, sed attingit aliquandò ex*
- PRAESENTI, *nec tamen ex futuro.*
- FVTVRO, *nequaquàm verò ex præsenti.*
- PRAESENTI, *& futuro.*
- PRAETERITO, *præsenti, & futuro.*
- PRAETERITO, *non autem ex futuro.*
- FVTVRO, *nec tamen ex præterito.*
- IN *præsenti, ex parte, & ex parte non.*
- IN *futuro, ex parte, & ex parte non.*

Exempla singulorum vide apud Gregorium super Ezechielem in principio. Et partìm in præfatione Nicolai de Lyra ad Psalmos.

QVIS PROPHETIAE SIT FINIS.

PROPHETICA oracula non in hoc edebantur, vt Iudæi futura vtcunquè pręnôscent: sed vt per ea quæ didicissent, lucrum luculentũ reportarent, ac proindè redderentur modestiores, timore perculsi propheticæ comminationis, & pollicitatione bonorum ad obeundam virtutẽ efficerentur alacriores, & vt vtraq; ex parte edocerentur & potentiam Dei, & erga eos ipsius prouidẽtiam. Et nè existimarent, quæ futura prædicebantur, ea temerè aut fortuito casu euentura, sed vt certissimè scirent, Dei hæc supremo fieri Decreto. Chrysost. in Esa, cap. 7.

QVANDO COEPERIT.

TEMPORE primi templi Prophetæ discurrebant per Iudæam, populum à malis retrahendo. Tempore verò secundi templi, non leguntur habuisse nisì Aggęum, Zachariam, & Malachiam, qui prophetauerunt tempore ædificationis templi secundi. Sed posteà populus Iudaicus caruit prophetis eiusmodi per 300. annos & ampliùs, vsque ad tempus Ioannis Baptistæ, Qui cœpit prædicare pœnitentiam, & Christi enunciare aduentum. Lyranus in Esa. cap. 35.

QVANDIV DVRAVERIT.

PROPHETIA, vt tradunt Iudęi, cessauerat ante finem secundi templi per 42. annos: Quod tempus cõcurrit cum passione Christi. Burgensis in Addit. ad Lyran. 1. in cap. 1. ad Hebr.

DE GRADIBVS PROPHETIAE, EX LYRANO.

TABVLA 146.

EX PRAEDICTIS *sanctorum Patrũ sentẽtijs, colligũtur Prophetiæ quatuor quasi gradus:*

- PRIMVS, *quandò cum visione alicui communicata datur visionis intelligentia, sicut Ieremias vidit ollam succensam, & facies eius à facie aquilonis, vt habetur Ierem. 1. cap. Per quam visionem intellexit significari exercitum Regis Babylonis venturum ad comburendam ciuitatem Hierusalem.*
- SECVNDVS, *quandò non fit talis visio seu apparitio, sed auditur vox instruens de aliquo supernaturali, sicut 1. Reg. 2. Samuel audiuit vocem Domini sibi loquentis, nec tamen vidit aliquam effigiem sibi apparentem.*
- TERTIVS, *quãdò non solùm auditur vox instruens, sed etiam cum hoc appáret persona aliqua loquens, Aut*
  - HOMINIS *sancti, sicut 2. Mach. 15. habetur cap. quòd Onias iam defunctus apparuit Iudæ Machabæo, dicẽs ei de Hieremia propheta similiter apparente: Hic est qui multùm orat pro populo &c.*
  - ANGELI, *quales sunt veteris ac noui testamenti reuelationes ferè omnes.*
  - DEI, *vt Esa. 6. vbi dicitur: Vidi Dominum sedentem super solium excelsum &c.*
- QVARTVS, *quandò sine apparitione alicuius figuræ vel signi sensibilis, capitur veritas intelligibilis, de occultis per diuinam reuelationem, quo modo factæ sunt reuelationes Dauidi. Lyranus in præfatione ad librum Psalmor.*

DE PROPHETIS.

QVID PROPHETA SIT.

PROPHETA Dei, iuxta sententiam Augustini, aliud est nihil, quàm enunciator verborum Dei, hominibus qui Deum vel non possunt, vel non merentur audire. Augustinus super Exodum quæstione 17.

VNDE SIC DICTVS.

A PRAEVIDENDO nomen habet propheta. vt enim Prophetias visiones appellari dictum est, ità Prophetæ Videntes dici consueuerunt, 1. Reg. 9. Hieron. lib. 3. In Osee, cap. 12. Et in prophetam Amos, in princip.

ALIA ETYMOLOGIA. TAB. 147.

PROPHETA SECVNDùm nominis interpretationẽ, *dicitur quasi procùl fans, quia denũciat ea, quæ procùl à natura seu remota sunt à cognitione humana: Idque propter difficultatem*

- RERVM *cognoscẽdarum, quæ nascitur ex*
  - *Eminentia rerum diuinarum.*
  - *Occultis mysterijs, quæ soli Deo sunt cognita.*
  - *Distantia*
    - *Loci*
    - *Tẽporis*
      - *Præsentis,*
      - *Præteriti,*
      - *Futuri.*
- PERSONAE *cognoscentis mysteria Prophetiæ.*
- MODI *intelligendi & cognoscendi signa Prophetica.*

Exempla, quibus illustratur hæc tabella, vide in præfatione NIcolai de LYra *in Psalmos.*

PROPHETARVM APPELLATIONE QVI continenantur.

PROPHETARVM appellatione continentur non veri tantùm prophetæ, sed etiã falsi: Hîc nunc de veris, pòst etiam de falsis dicendum erit.

QVOT MODIS DICATVR ALIQVIS Propheta. TABVLA 148.

PROPHETA *iuxta Britonem in Prologum Galeatum ad verb. secundùm ordinem prophetarũ dicitur tripliciter:*

- OFFICIO, *quandò aliquis eligebatur, qui in dubijs consuleret Dominum, sicut Moises & Iosue.*
- MISSIONE, *sicut ille quem mittebat Dominus, ad denũciandum, quæ ei inspirauerat, vt Ionas.*
  - *Hi ꝓpriè dicũtur prophetæ.*
- GRATIA, *sicut ille qui per inspiratiõem notitiam aliquorum dabat, quæ nec natura, nec disciplina aliqua dari poterat, sicut Dauid & Daniel. Hi quia nec electi fuerant, neque missi, inter prophetas non numerabantur.*

VERI PROPHETAE QVI.

TAB. 149.

VERI PROphetæ sunt omnes, qui à Deo missi sunt & instructi, vt futura prædicerent, quales non illi tantùm sunt,

- QVI LIBROS de suis visionibus reliquerunt,
  - ESAIAS, Hieremias, Baruch, Ezechiel,
  - DANIEL, Osee, Iohel, Amos,
  - ABDIAS, Ionas, Michæas, Nahum,
  - ABACVC, Sophonias, Aggæus,
  - ZACHARIAS, Malachias,
  - De his tãtùm in hac quinta agitur parte.
- SED etiam quorum non extaut quidem monumenta, & ob id inter prophetas non numerantur: (Viues super August. de ciuitat. Dei lib. 17. ca. 1.) sed tamen habent sua in sacris literis testimonia, vt
  - PATRIarchæ
    - Adam, primus & homo & propheta. Qui mysterium Christi vidit in sopore.
    - Enoch.
    - Noe.
    - Abraham. Gene. 20.
    - Isaac.
    - Iacob & cæt.
  - DVCES, Reges, & alij: vt
    - Moises.
    - Aaron Ex. 7.
    - Septuaginta seniores Numer. 11.
    - Samuel.
    - Dauid.
    - Nathan.
    - Gad.
    - Salomon.
    - Abias.
    - Addo.
    - Elias.
    - Elisæus.
    - Hanani.
    - Iehu filius Hanani.
    - Iahaziel.
    - Semeias.
    - Azarias filius Obed.
    - Vrias & cæt.
  - Horum tẽpora, vitam, prophetias, & res gestas studiosi ex priuata lectione ipsi obseruare poterũt.

Et q'dem

- Hi cẽs typi fuerunt Christi. Hieron. in Hieremiam cap. 11.
- Longè tamen adhuc plures, fuisse ꝓphetas patet ex eo, quòd scriptura testetur, Abdiã prophetas centum abscondisse in spelũca, nè occiderẽtur ab Iezabel domina sua. 3. Reg. 18.

QVOTV-

QVOTVPICES SINT PROPHETAE.

TABVLA 150.

PROPHETAE *ex sententia D. Augustini cõtra Faust. Manichæum li. 19. cap. 2. sunt triplices. Alij enim sunt*

- IVDAEORVM: *veri enim Prophetæ ex Iudæorum tantùm prosapia. August. in epistola ad Rom. inchoata. Oportebat enim vt ex illa gente orirentur Christi prænunciatores, ex qua gente carnem assumpturus erat, quem prænunciabant. Et hi* — *Parẽtes habuerũt*
  - *Matrem, Sapientiam. Origen. in Hieremiam Homil. 11.*
  - *Patrem, Deum spiritumsanctũ. Idem in Euangel. Ioan. Tom. 30. in fin.*
- GENTIVM, *de quibus si quis ambigat, inquit Augustinus, audiat Paulum qui scribens ad Titum de Cretensibus, dicit: Dixit quidam proprius eorum Propheta: Cretenses semper mendaces, malæ bestiæ, ventres pigri &c.*
- VERITATIS, *nam & hãc habere suos prophetas, significant*
  - *Tam Christus Matt. 23. Ecce ego mitto ad vos prophetas & Sapientes & Scribas, & ex illis occidetis et crucifigetis &c.*
  - *Quàm idem Paulus Ephes. 4. Ipse Dominus constituit primùm Apostolos, deindè Prophetas.*
  - *Atque hi reuerà prophetæ noui sunt testamenti, non quod Iudæorum prophetæ omnes fuerint falsi, sed quòd Christum, quem illi prædicabãt, hi digitis demõstrauerint, vt Ioan. Ecce agnus Dei. Ioã. 1.*

ALIA DIVISIO. TABVLA 151.

PROPHETARUM *porrò alij sunt testamenti*

- VETERIS, *quales solos sancta scriptura nuncupat eos, qui prænunciauerunt aduentum Christi, vel ad quos sermo factus est, de aduentu Christi. Rupert. Abb. in cap. 1. Oseæ. Licèt enim omnia sancta Moises & prophetæ conscripserint, tamen ad comparationem Prephetiæ, in qua Saluatoris aduentum prophetãrunt, humilia sunt cætera. Hieron. in commentar. in Michææ. cap. 4.*
- NOVI, *non qui vaticinantur futura, quales in veteri legimus testamento, sed qui infideles & imperitos arguant atque dijudicent. Hiero. lib. 2. in epistolam ad Ephes. cap. 4. Qui etiam doctores & interpretes scripturarum dici solent, sicut prophetia interdum facultatem significat interpretandi sacras scripturas, 1. Cor. 14. Quin etiam vt Moises olim optabat omnes prophetare, Num. 11. ità Chrysostomus hanc appellationem ad omnes homines quodammodo extendere videtur, dum ait: Prophetæ dicuntur, non tantùm qui prophetârunt de Christo, sed etiam qui interpretantur ea, quæ de Christo ab antiquis fuerant prophetata, id est, Doctores ecclesiarum. Sed & omnes Christiani prophetæ dicũtur, qui in regnum, & in sacerdotium, & in prophetiam vnguntur. Nec enim potest quis propheticos interpretari sensus, nisi habeat spiritum Prophetiæ. Chrysost. Matth. 7. Homil. 19. operis imperfect.*

PROPHE-

PROPHETARVM NOVI TESTAMENTI subdiuisio.

PROPHETAS ergò duplici genere intelligamus, & futura dicentes, & scripturas reuelātes. Quanuìs sint & Apostoli Prophetæ, quia primus gradus omnia subiecta habet. Ambros. 1. Cor. 12.

TYPVS PROPHETARVM.

SICVT Moises olìm legem, sic Helias prophetam significabat. Chrysostomus in Marcum homil. 10. Porrò vt prophetæ per Heliam significantur, Hieron. in Malachiam cap. 4. circa finem: ità propheta quilibet personam gerit Heliæ, August. lib. 2. De doctrina Christiana. cap. 16.

PROPHETA ET VATES QVID DIFFERANT.

HOC vatis propriū est, mente commoueri, & necessariò compelli, & trahi tanq̃ furijs percitum. Propheta autem non eiusmodi est, sed sobria mente, & modesta, & firma, quæ loquitur, omnia vt decet, nouit. Chrysost. 1. Cor. 12. homil. 29.

QVO IN LOCO PRAE CAETERIS CELEbres fuerint prophetæ.

NON est quidem prophetia alligata loco, sed omnibus ferè communis. Hieron. tamē in Esaiam lib. 5. cap. 22. tradit, Sion seminarium fuisse prophetarum, in qua extructum templū, & visiones Domini multiplicatæ sunt. Hebræi in ea sunt hæresi, q̀ omnes prophetæ fuerint in monte Sinai, & ibì à Deo acceperint prophetias suas, sicut Moises legem. Sed hoc falsum esse, vel indè constare poterit, quòd Esaias 600. annis pòst fuerit primùm natus, quem demùm secuti sunt Hieremias, Ezechiel, Daniel, Aggæus, Zacharias, & alij. Lytan. in Esaiæ 48.

QVO TEMPORE CELEBRES FVERINT Prophetæ.

PROPHETAE non solùm fuerunt ante Christi aduentum, sed etiam post Christi asscensionem. De prophetis porrò, qui post assensionem fuerunt, scribit Paulus 1. Cor. 12. Et quosdam constituit in Ecclesia, primùm quidem apostolos, deindè prophetas: (de quibus non dictum est, Lex & prophetæ vsq; ad Ioannem: sed de ijs qui primum Christi aduentum prophetauerunt) Quos qui vult nôsse, Actus apostolorum legat, & illud 1. Cor. 14. Prophetæ duo vel tres loquantur, &c.

CVIVS INSTINCTV DOCVERINT PROPHETAE.

NON vt Montanus cum insanis fœminis somniat, Prophetæ in ecstasi sunt locuti, vt nescirent, quid loquerentur: & cùm alios erudirent, ipsi ignorarent quid dicerent: Sed iuxta Salomonem, qui loquitur in Prouerbijs, Sapiens intelligit quæ profert de ore suo, & in labijs suis portabit scientiam: etiam ipsi sciebāt quid dicerent. Hieron in prolog. Commentarior. in Esaiam. Vbì hanc sententiam multis probat argumentis. Ex quibus tandèm manifestum euadit quod dixit B. Petrus: Non enim voluntate humana allata est aliquandò prophetia: sed spiritusancto inspirati, locuti sunt sancti Dei homines, 1. Pet. 2.

QVOMODO PROPHETAE VIDERINT DEVM.

DEVM viderunt Prophetæ, non in substantia: sic enim nemo vidit eum vnq̃, 1. Ioan. 4. sed in figuris. Chrysost. de incompræhensibili Dei natura, homilia quarta.

QVOT SINT VISIONVM GENERA. TAB. 152.

TRIA SVNT *visionum genera:*
- CORPORALE, *quo videmus cælum & terram, & huiusmodi.*
- SPIRITVALE, *quo sicut in somnis, imagines rerum videmus & hominum.*
- INTELLECTVALE, *quod est in ratione, per quod creatorem cognoscimus, & spiritusancto reuelante intelligimus quodlibet. Glossa ordinaria Esa. cap. 1.*

VT PRO-

VT PROPHETARVM VISIONES SINT multiplicatæ. TABVLA 153.

DEVM, TESTE *Chrysost. in Genes. cap. 12. homilia 32. vidit*

- ESAIAS *sedentem, Esa. 6.*
- DANIEL, *vt antiquum dierum, Daniel. 7.*
- ZACHARIAS *autem aliter eum contuitus est, Zachar. 1.*
- SED *& Ezechiel aliter, vndè dicebat: Ego visiones multiplicaui, hoc est, vnicuique apparui pro sua dignitate. Ezechiel. 1.*

CVR PRAEMISSI SINT PROPHETAE.

PRAEVIDENS Dominus Iesus Christus impios quosdam futuros, qui miracula eius calumniarentur, magicis artibus ea tribuendo, prophetas antè præmisit. Nunquid enim si magus erat, & magicis artibus fecit, vt coleretur & mortuus, magus erat antequàm natus? Prophetas audi ô homo mortue, & vermescendo calumniose. Prophetas audi, lege: audi qui ante Dominum venerunt. August. in Euangel. Ioan. Tractat. 35. cap. 8.

DE OFFICIIS PROPHETARVM.

TABVLA 154.

OFFICIOrum, *quæ ad prophetas pertinent, studiosi ex priuata lectione per se varia colligere poterũt: Præcipua tamẽ ex quibus cætera etiã pendere videntur, hæc sunt:*

- ARGVERE *populum de peccato, eumque ad pœnitentiam excitare. Exod. 23. Num. 14. 1. Reg. 2. 12. & 13. Esa. 2. 58.*
- PRAEDICERE *futura, siue læta sint, siue tristia. Orige. in lib. Regnor. homil. vnica post princip. An autem & quandò prospera nuncient, vel tristia prophetæ, ex titulis eorum depræhendi dicit Hieron. lib. 4. in Hiere. cap. 23. vbi hac de re tradit Regulas duas:*
  - *Vbicunquè graue est, quod Dominus comminatur, & plenum ponderis ac laboris & importabile, in titulo quoquè* ἆρμα, *hoc est, pondus siue assumptio dicitur.*
  - *Vbicunquè autem prospera Dominus pollicetur, siue post comminationem meliora promittit, ibi Visio dicitur, vel certè Verbum Domini.*
- ORARE *pro populo, vt eueniant bona & prospera. Augustinus in Quæstion. ex veter. testam, cap. 46.*
- DOCERE eũdẽ & VERbo, & OPERE. *Illis enim prophetica fuit*
  - *Non tantùm lingua,*
  - *Sed etiã*
    - *Vita Augustinus cõtra Faust.* MANICHÆum, *lib. 22. cap. 24.*
    - *Facta, quæ omnia sunt mystica. August. eod. cap. 8.*
  - *Vt sic verba & opera eorũ nobis sint exemplo.*
- CONSOLARI *afflictos, & promissionibus mitigare pœnarum rerumque aduersarum seueritatem, vt 1. Reg. 12. Osee 11.*

PROPHE-

PROPHETARVM SCOPVS.

PROPHETARVM scopum Christum esse, D. Augusti. declarat super Ioan. tractat. 9. in hæc verba: Lege libros, inquit, Propheticos omnes, non intellecto Christo, quid tam insipidum & fatuum inuenies? Intellige ibi Christum, non solùm sapit quod legis, sed etiam inebriat, mutans mentem à corpore, vt præterita obliuiscens, in ea quæ antè sunt, extēdaris. Quod clariùs exprimens D. Bernard. in epistola 106. in hæc prorumpit verba: Propheticæ lectiōis sensus, Christus est: quem citiùs sequendo, quàm legendo, consequi potes. Quid enim quæris verbum in verbo, quod iam caro factum, pręstò est oculis? Iam enim de latibulo ꝓphetarū, egressus est ad oculos piscatorum.

DE PSEVDOPROPHETIS.

NON OMNES ESSE PROPHETAS, QVI SE ostentant Prophetas, ex Origene.

ATQVI, inquit, si aliquis quidem propheta est, prophetat: Sin verò quis prophetat, non continuò etiam est propheta. Nam & Balaam prophetauit Num. 23. Perspicuum tamen est, quòd propheta non erat: Augurem enim fuisse, scriptum est. Origen. in Euangel. Ioan. tom. 30.

PSEVDOPROPHETA QVIS DICATVR.

PSEVDOPROPHETAM à vero propheta præcipuè vocatio distinguere videtur. Reuerà enim Pseudoprophetæ sunt illi, qui sibi hoc munus non vocati arrogant, & genuinum prophetæ sensum, sub specie veri subuertere nituntur. De quibus Deus alibi ipse conqueritur. Non misi eos, & non præcepi eis: visionem mendacem, & diuinationem fraudulentam, & seductionem cordis sui prophetāt vobis, Hierem. 14. Item cap. 23. Non mittebam prophetas, & ipsi currebant: non loquebar ad illos, & ipsi prophetabant. Et iterùm Ezechiel. 13. Vident vana, & diuinant mendacium, dicentes, ait Dominus, cùm Dominus non miserit eos, & perseuerauerunt confirmare sermonem.

ALIA INTER VERVM ET FALSVM PROphetam differentia.

PROPHETAE veri à falsis differunt: Quia veri, si quid de suo spiritu dicūt, per spiritum edocti, citiùs illud corrigunt: Falsi autem & falsa denunciant, & in sua falsitate perdurant. Grego. super Ezechiel. Homil. 1. & Hieron. in 4. Commentar. in Ezechiel. cap. 13. Cùm prophetarum, inquit, non secundùm regulam scripturarū bonis malisque commune sit, in eo differunt, quòd boni Prophetæ esse dicūtur sapientes, mali autem stulti & insipientes. Hieron.

PSEVDOPROPHETARVM ORIGO.

TABVLA 155.

EX PATRE *diabolo sunt Pseudoprophetæ, q̄ vbiq; disseminauit zizania. Nā cùm essent*	PROPHETAE, APOSTOLI, CHRISTVS, DOGMATA *sana,*	*Ipse sub horum specie excitauit*	*Pseudoprophetas, Pseudoapostolos, Pseudochristos, Corrupta dogmata.*	*De quibus vide Chrysostomum super Lucam, cap. 16. De Lazaro concione quarta.*

PSEV-

PSEVDOPROPHETAE QVI ET QVOT SINT.

TABVLA 156.

FALSORVM PROphetarum *semper infinitus ferè fuit numerus: pcipui verò, quorum in sacris literis fit mentio, sunt*

- BAAL *quadringenti quinquaginta,* / LVCORVM *quadringenti,* — *Qui se omnes vni opponebant Eliæ, 3. Reg. 18.*
- SEDECHIAS *cum alijs quadringentis, qui bellum consulunt Regi Achab contra Ramoth Galaad, dissuadente Michæa solo Dei Propheta, 3. Reg. 22.*
- PROPHETAE *Samariæ, & prophetæ Hierosolymitani, Hierem. 22.*
- HANANIAS, *Hierem. 28.*
- ACHAB *& Sedechias, Semeia Nehelamites, Hierem. 29.*

CVR DEVS PERMITTAT FALSOS PROphetas in ecclesia grassari.

CAVSAM, cur in Ecclesia Dei nouæ subindè nascantur hæreses, diuinus Moises docet inprimis hanc esse, quòd diuina eius maiestas sic suos tentare soleat, vt palàm fiat, vtrùm diligant eum, an non, in toto corde & in tota anima sua, Deut. 13. Et B. Paulus 1. Cor. 11. Oportet, inquit, hæreses esse, vt hi qui probati sunt, manifesti fiant. Qua de re latiùs apud Vincentium Lirinensem contra nouationes.

PSEVDOPROPHETARVM IMPOSTVRAS, quantumuis signis & portentis phaleratas, semper tamen esse fugiendas. TAB. 157.

CVM NVLLA VE-*ræ religioni pestis sit perniciosior quàm falsa doctrina, ideò Deus ipse tam solicitè & paternè hortatur filios suos fideles & pios bẽs, vt sibi à fœtido caueant Pseudoprophetarum fermento: idque*

- CVM *in veteri testamento per os ministri sui Moisis: Si surrexerit in medio tuî Prophetes, inquit, aut qui se somnium vidisse dicat, & prædixerit signum atq; portentum, & euenerit quod locutus est, & dixerit tibi: Eamus & sequamur deos alienos, (quos ignoras) & seruiamus eis: non audies verba Prophetæ illius aut somniatoris, quia tentat vos Dominus Deus vester, &c. Deut. 13.*
- TVM *in nouo, ex ore dilectissimi filij sui Saluatoris nostri* DOmini *Iesu Christi, dicẽtis: Surgent enim pseudochristi & pseudoprophetæ: & dabunt signa magna & prodigia, ità vt in errorem ducantur (si fieri potest) etiam electi. Tunc si quis vobis dixerit, Eccè hîc est Christus, aut illic, nolite credere, &c.*

QVI SPIRITVS SINT EX DEO.

REGVLAM huius rei nemo nec breuiorem, nec commodiorem vnquàm statuere poterit, quàm beatus apostolus Ioannes in prima sua epistola post se scriptam reliquit: Charissimi, inquit, nolite omni spiritui credere, sed probate spiritus si ex Deo sunt: Quoniam multi pseudoprophetæ exierunt in mundum. In hoc (autem) cognoscitur spiritus Dei: Omnis spiritus qui confitetur Iesum Christum (tunc venturum) in carne (iam) venisse, ex Deo est: & omnis spiritus qui soluit Iesum, ex Deo nõ est. &c. Sed dicas, Pelagiani & Donatistæ olìm, & nouæ sectæ modò confitentur Christum in carne venisse, & tamen non sunt ex Deo: quia alijs erroribus perniciosis tenentur. Respondet Ambrosius Catharinus, quòd si considerentur verba dilecti iuxta profundiorẽ sensum, agnoscemus totã in eis fidem nostrã comprehendi: vt quicunq; in vno quouis articulo pertinaciter errauerit, non verè confiteatur hunc, Christum videlicet, in carne venisse. Qui enim credit Christum, etiam doctrinam eius euangelicam, & quæcunq; ipse vel per seipsum docuit esse credenda, vel mandauit obseruanda: aut per apostolos, & successiuè per eos qui in Ecclesia potestatem & authoritatem ab ipso per spiritum sanctum [illegible] accipiunt,

1. Ioan. 4.

accipiunt, reuerenter ac syncera fide recipit & confitetur, idque non solùm corde, sed etiam opere.

FALSVS PROPHETA QVOMODO A vero sit dinoscendus.

QVANVIS Chrysost. in epistolā Pauli ad Corinth. priorem, cap. 12. homil. 29. hoc iudicium putet esse difficilimum, quis nimirùm mundo, & quis immūdo loquatur spiritu, tum quòd prophetarum dicta in futurum plerunquè sint concepta, nec ante id tempus facilè cognosci queat, quisnam prophetet, aut quis mentiatur: tum quòd etiam pseudoprophetæ suadent signo, eadem facientes in simulatione, quæ faciunt fideles in veritate. Nam quādoquè castitati student, & ieiunia celebrant, & eleemosynas faciunt, & omnem ecclesiasticum supplent canonem. Chrysost. in Matth. cap. 24. homil. 49. Vtcunquè tamen se ex hac difficultate extricare poterit, quisq; spiritus malos à bonis dijudicare didicerit, & duas B. Vincentij Lirinensis obseruauerit quasi regulas.

REGVLA PRIMA.

MOISES postq̃ à falsis prophetis cauendum esse docuisset, ipse hanc quæstionē mouit in hæc verba: Quòd si tacita cogitatione responderis, quomodò possum cognoscere verbum, quod Dn̄s non est locutus? & statim subdit: Quod in nomine Domini propheta ille prædixerit, & non euenerit, hoc Dn̄s non est locutus, sed per tumorem animi sui propheta confinxit, & idcircò non timebis eū. Deut. 18.

SECVNDA REGVLA.

CONTRA verò, & si interdùm eueniant quę falsi prędixerint prophetę, non tamen sequitur eos propterea veros dici prophetas, aut eorum doctrinam ob id solùm, vt veram, mox esse amplectendam, maximè si expresso Dei repugnet verbo, eiusdem scripturę probatur authoritate, q̃ hîc iam ex 18. Deute. cap. adducta fuit, vbì expresse dicitur: Si prædixerit signum & portentū, & euenerit quod locutus est, non audies verba prophetæ illius. Ratio est, quia pseudo ille propheta deos docuerat alienos, & tentat vos Dominus Deus vester. Vincentius Lirinensis.

Quamobrem hac in re nos cautos esse volens, Ille, inquit, est verus & germanus Catholicus, qui veritatem Dei, qui ecclesiam, qui Christi corpus diligit: qui diuinæ religioni, qui catholicæ fidei nihil præponit, non hominis cuiuspiam authoritatem, non amorem, non ingenium, non eloquentiam, non philosophiam: sed hæc cuncta despiciens, & in fide fixus & stabilis permanens, quicquid vniuersaliter antiquitùs ecclesiam catholicam tenuisse cognouerit, id solum sibi tenendum credendumq; decernit: quicquid verò ab aliquo deincèps vno, præter omes vel contra omnes sanctos nouum & inauditum subinduci senserit, id non ad religionem, sed ad tentationem potiùs intelligat pertinere. Ità ille.

PSEVDOPROPHETARVM NOTAE, SIVE mores hæreticorum.

EOS ità descripsit Paulus: Erunt homines seipsos amantes, cupidi, elati, superbi, blasphemi, parentibus non obedientes, ingrati, scelesti, sine affectione, sine pace, criminatores, incontinentes, immites, sine benignitate, proditores, proterui, tumidi, & voluptatum amatores magìs q̃ Dei: habentes speciem quidem pietatis, virtutem autem eius abnegantes. Quemadmodùm autem Iamnes & Mambres restiterunt Moisi, ità & hi resistunt veritati, homines corrupti mēte, reprobi circa fidem. Quorum insipientia manifesta erit omnibus, 2. Timoth. 3. Nec minùs luculenter Vincentius: Hoc apud omnes hæreses quasi solenne est ac legitimum, vt semper prophanis nouitatibus gaudeant, antiquitatis scita fastidiāt, & per oppositiones falsi nominis sciētiæ, à fide naufragent. Siue apud suos, siue alienos: siue priuatìm, siue publicè: siue in sermonibus, siue in libris: siue in cōuiuijs, siue in plateis: nihil vnq̃ penè de suo proferūt, quod non etiam scripturæ verbis adumbrare conētur. Sciunt enim fœtores suos nulli ferè citò esse placituros, si nudi & simplices exhalētur: atq; idcircò eos cęlestis eloqj velut quodā aromate adspergūt: vt ille q humanū facilè despiceret errorē, diuina nō facilè cōtemnat oracula, &c.

FAL-

FALSORVM PROPHETARVM POENAE.

Malis prophetis diuina ſcriptura non vno in loco peſſimè minatur. Nā in Hieremia cap. 14. hæc dicit Dominus de pſeudoprophetis, qui prophetant in nomine meo, quos ego non miſi: in gladio & fame conſumentur prophetæ illi: & populi quibus prophetant, erunt proiecti in vijs præ fame & gladio. Sic Ezechielis 13. Dominus falſos prophetas ipſe eſt allocutus: Quia locuti eſtis vana, inquit, & vidiſtis mendacium, ideò eccè ego ad vos: Et erit manus mea ſuper prophetas, qui vident vana, & diuinant mendacium. In conſilio populi mei non erunt, & in ſcriptura domûs Iſrael non ſcribentur, nec in terram Iſrael ingredientur. Deniq; Moiſes, Deut. 13. & 18. falſum prophetam interficiendum eſſe ſtatuit.

DE LIBRIS PROPHETICIS.

PROPHETARVM APPELLATIONE QVI libri contineantur.

Sicvt legis appellationē aliquādò vniuerſaliter cum Prophetis & Pſalmis, interdùm verò & propriè, præter Pſalmos & Prophetas eam tantùm quæ per Moiſen data eſt, accipere ſolemus: ità etiam communiter prophetæ ſimul cum Pſalmis, propriè verò per ſe abſque Pſalmis hoc nomine appellantur. Auguſt. de Trinita. lib. 15. cap. 17.

AN DAVID FVERIT PROPHETA.

Non ſolùm propheta fuit Dauid, ſed prophetis alijs non paucis pōtior habetur & excellentior. Nicolaus de Lyra in præfatione ſuper Pſalterium.

QVA RATIONE PSALMORVM LIBER INTER prophetas numerari poſſit, aut non poſſit. TAB. 158.

Librum pſalmorū ponunt	Hebræi	*Inter*	*Hagiographa,*	*Vtraq; opinio ſuos habet defenſores. Cōciliatur autē iſta controuerſia hac diſtinctione, quòd aliquis propheta dicatur, vel*	*Actu & non officio, vt Dauid, Iob, & alij cōplures.*	*Dauid ergò inter prophetas*	*Primo modo numerari & poteſt, & debet.*	*Matthias Doringius in primū caput Hieremiæ.*
	Latini		*Libros propheticos. Nicolaus de Lyra in p̃fatione pſalmor.*		*Officio, & nō actu, vt multi ſummi pōtifices, & ſic Helchias.*		*Secundo autē modo & 3. non poteſt.*	
					Vtroq; modo, actu ſcilicet & officio, vt Eſaias, Hieremias.			

AN EXTENT OMNIA PROPHETARVM SCRIPTA.

Non extare omnia de rebus geſtis prophetarum ſcripta, aut q̄ ab illis fuêre compoſita, ſatìs clarè oſtendit Chryſoſto. in Matt. ca. 2. homil. 9. Multa, inquit, ex ꝓpheticis periêre monumentis, quod ex hiſtoria Paralipomenon videre licet. Deſides enim cùm eſſent Iudæi, & crebrò in impietatem laberentur, alia quidem perdiderunt negligenter, alia verò tum incenderunt, tum conciderunt. Et hoc quidem Hieremias, illud verò author quarti libri Regum aſſerunt: Quoniā poſt multum temporis vix Deuteronomij volumen ſit repertum, defoſſum quodam in loco ac penè deletum. Si autem priuſquàm barbarus miles graſſaretur, adeò libros neglexerunt, multo magìs, barbaris ingruentibus, id factum eſt.

NVM ILLA SALTEM QVAE EXTANT PROPHETARUM oracula, sint integra.

Non omnes integræ extant conciones propheticæ, sed tantùm fragmenta & selecta aliquot earum capita, quæ iudicata sunt ecclesijs maximè profutura, & ex quibus reliqua possunt intelligi. In libr. de rectè formand. Theolog. studio restituto per Laurentium à Villauicentio, lib. 2. cap. 13. Obseruat 4.

AN VNO EODEMQVE TEMPORE SVA prophetæ ediderint oracula.

Neqvaqvam. Liquet enim, vt D. hac de re scribit Chrysostomus, nō vno & continēti tēpore ꝓphetas sua oracula edidisse omnia: sed ꝓ diuersa qualitate tēporis (dum numine adspirarentur) quasdā enunciabant incisiones, q̄ tandèm conscriptæ, librū vnum, sua omni parte absolutū, perfecerunt. Chrysost. in Esaiæ 2. cap.

VTRVM EODEM ORDINE PROPHETARVM conciones sint scriptæ, quo fuerunt habitæ.

Nec id quidem. Nam Origenes in Cantica canticorum homil. 1. Prophetica dicta non temporibus, sed ratione dicit esse pensanda. Quod clariùs edisserens D. Hieron. Notandum est, inquit, q̄ in Prophetis, maximeq́; in Ezechiele & Hieremia, nequaq̄ regum & temporū ordo seruetur: sed præposterè quod iuxta historiā posteà factum sit, priùs referri: & quod priùs gestum sit, posteà. Aliud enim est historiam, aliud prophetiam scribere. Hieron. in Hiere. cap. 21. Et in scriptis propheticis precipua ratio habetur eorum, ad quos instituta est prophetia, quid auditoribus & lectoribus debeat proficere. Gloss. ord. Hierem. 25. in princip.

CVR IN PROPHETIS PLERAQVE TAM obscurè sint tradita.

In Prophetis, inquit, D. Hieron. difficultas est, vt non facilè pateat sanctum canibus, & margaritæ porcis, & prophanis sancta sanctorum, Hieron. in Nahum ca. 3.

QVAE RES PROPHETARVM SCRIPTA faciant obscura, ratio prima.

Inter multas & varias causas, quæ tam obscura faciunt atq; difficilia prophetarū oracula, præcipua ferè hæc est: Quia ꝓphetia omnis ænigmatibus & præcisis sententijs inuoluitur. Dum enim de alio loquitur, transit ad aliud, nè si ordinē scripturæ conseruet, non sit vaticinium, sed narratio. Hiero. in Nahum 2. Cuius generis est, quòd in eo ipso propheta Nahum, ad finem capitis primi dicuntur læta ad Iudam: protinùs verò ca. 2. dicuntur tristia, sed ad Niniuen referenda.

RATIO SECVNDA.

Sic Chrysost. in Matth. ca. 2. homil. 8. Hanc dicit esse quasi legem prophetiæ, vt multa sæpè de alijs dicantur quidē, sed in alijs impleantur, vt illud quod de Simeone & Leui dicitur: Diuidam eos in Iacob, & dispergam eos in Israel. Hoc enim non ipsis, sed in eis etiam factum est, qui de illorum stirpe processerunt. *Gene. 49.*

TERTIA RATIO.

Aliam huius rei rationem reddit Euthymius in Psal. 117. vt nimirùm ipsæ Prophetiæ, vmbra quadam ac velamine obtegantur, nè si apertiùs traderentur, maius sacris literis immineret ab inimicis periculum.

QVAE IN PROPHETARVM LECTIONE in primis sint aduertenda, regula prima.

In prophetis historiæ veritas quærenda primùm, deindè allegoria, Hiero. in Zachar. lib. 3. cap. 14. Hoc est, post historiæ veritatem spiritualiter omnia sunt intelligenda. Idem in procem. Commentar. in Esaiam. Quam sententiam latiùs explicans in Esa. lib. 4. cap. 11. Prudens & Christianus lector, inquit, hāc habeat repromissionum prophetalium regulam, vt quæ Iudæi & nostri, immò non nostri, Iudaizantes carnaliter futura contendunt, nos spiritualiter iam transacta doceamus, nè per occasionem istiusmodi fabularum & inextricabilium (iuxta Apostolum) quæstionum, Iudaizare cogamur. Hieronym.

SECVNDA REGVLA, EX IOAN. DRIEDO.

Sed hîc obseruandum est, nè in vniuersum omnia ꝓphetarum dicta & facta, ità referamus ad tempora futura, vt interìm negligamus historiæ veritatem, quam prophet nunc vt præsentem, nunc vt præteritam insinuat. Mos est ꝓphetarum, spiritu Prophetico transire de litera ad spiritum, & recitare historiam rerum tam præsentium, quàm gestarum, velut vmbram, typum seu figuram eorum, quæ futuræ sunt. lib. 3. de ecclesiasticis scripturis, tractatu 2. cap. 5.

TERTIA REGVLA D. GREGORII.

Inter cætera prophetiæ miracula, hoc quoquè mirandum habent libri ꝓphetarum, quòd sicut in eis res verbis, ità nonnunquàm verba rebus exponuntur: vt eorũ nõ solùm dicta, sed etiam res gestę, prophetiæ sint. Gregor. 22. Moralium, capit. 21. & super Ezechiel. homil. 11.

EORVM RROPHETARVM ORDO ET NOmina, quorum monumenta ad nos vsq; peruenerunt. TAB. 159.

Prophetarum libri alio ordine sunt

EDITI, vt	POSITI IN CANONE, vt
ABDIAS.	ESAIAS.
IONAS.	HIEREMIAS.
AMOS.	BARVCH.
MICHAEAS.	EZECHIEL.
OSEAS.	DANIEL.
ISAIAS.	OSEE.
IOHEL.	IOHEL.
NAHVM.	AMOS.
ABACVK.	ABDIAS.
SOPHONIAS.	IONAS.
HIEREMIAS.	MICHAEAS.
DANIEL.	NAHVM.
EZECHIEL.	ABACVK.
AGGAEVS.	SOPHONIAS.
ZACHARIAS.	AGGAEVS.
MALACHIAS.	ZACHARIAS.
	MALACHIAS.

DE TEMPORIBVS PROPHETARVM.

Temporvm inuestigationem ad intelligenda prophetarum oracula non vtilẽ tantùm, sed etiam necessariam docet Hieron. his verbis: Proindè qui nescit tempora eorum quę dicta sunt, quæ've euenerunt, quî poterit homini contentioso demonstrare Prophetiæ certitudinem?

PROPHETARVM LIBROS NON TANTVM IPSIS PHIlosophis, sed etiam nomine philosophorum esse antiquiores.

Avgvstinvs verò de ciuit. Dei lib. 18. ca. 37. propheticam authoritatem Græcię sapientum ac philosophorũ scriptis probat longè esse antiquiorẽ. Tempore, inqt, nostrorum prophetarum, quorum iam scripta ad notitiam ferè omniũ gentium peruenerunt, philosophi gentium nondùm erant, qui hoc etiam nomine vocarentur, quod cœpit à Samio Pythagora, qui eo tempore, quo Iudæorũ soluta est captiuitas, cœpit excellere atq; cognosci. Multo ergò magìs cæteri philosophi post ꝓphetas reperiũtur fuisse. Quã sententiã multis argumẽtis cõfirmant Iosephus cõtra Apionẽ, Eusebius in Euãgelica ꝑparatiõe, & Iustinus martyr ad gẽtes.

QVAE FVERINT ILLA TEMPORA, SVB QVIBVS prophetarum cœpit doctrina. TAB. 160.

- PROPHETARŨ iuxta doctrinã Hieroñ. *in Hierem. in principio, & Gloss. Hier. 1. alij prophetârunt*
  - ANTE *captiuitatem decẽ tribuum Israel, siue duarum tribuum Iudæ & Beniamin, vt*
    - ESAIAS,
    - OSEE,
    - IOEL.
  - POST *captiuitatẽ, vt*
    - DANIEL,
    - AGGAEVS,
    - ZACHARIAS.
  - IMMINENTE *captiuitate, vt*
    - HIEREMIAS *ĩ terra Iuda,*
    - EZECHIEL *in Babylone.*
- *Vltimi*
  - *Aggæus,*
  - *Zacharias,*
  - *Malachias.*
- *Intermedij omnes inter*
  - *Legem*
  - *Et Christũ. Gregor. Nazianzenus in Apologetico.*

VNDE COGNOSCERE LICEAT, QVO *tempore Prophetarum quisque suo perfunctus fuerit officio.*

EA de re Ludouicus Viues talem tradidit regulam: Nusquàm certiùs, inquit, colliguntur tempora, quàm ex ipsis eisdem prophetis, si sub quibus scripserint, testificentur. Ideò, cùm eorum testimonia, ac velutì syngraphas habuerimus, aliorũ adducere superuacaneum fuerit. Vide hac de re, ac de vniuersis Prophetarũ temporibus pulchrè multa apud August. de ciuit. Dei. lib. 18. cap. 27. cum sequentib. & scholijs Ioan. Ludouic. Viuis.

LIBRORVM PROPHETICORVM DIVISIO SEcundùm materiam subiectam. TAB. 161.

- EPIPHANIVS IN *lib. de mensuris & ponderibus, (Pag. mihi 611.) libros prophetarum à priscis testatur partitos fuisse in 9. speculationes, seu potiùs in locos communes: nempe in*
  - DOCTRINAS,
  - SPECVLATIONES,
  - EXHORTATIONES,
  - MINAS,
  - LVCTVS,
  - CONSOLATIONES,
  - PRECES,
  - HISTORIAS,
  - PRAEDICTIONES

DE PRÆ-

DE PRAEDICTIONVM PARTITIONE.

TABVLA 162.

PRAEDICTIONŪ porrò quadruplices sunt differentiæ:

- PRIMO, *aliæ sunt De*
  - REIECTIONE *legis secundùm carnem,*
  - NOVO *testamento legi successuro.*
- SECVNDO, *aliæ iterùm sunt De*
  - DEPOSITIONE *prioris populi,*
  - VOCATIONE *Gentium.*
- TERTIO, *aliæ De*
  - PROMISSIONIBVS *ad Patres factis,*
  - CHRISTO *peculiariter,*
  - ECCLESIA.
- QVARTO, *nonnullæ sunt Contra*
  - PROVINCIAS *& certas personas,*
  - OMNES *in vniuersum impios. Villauicent. De Theolog. stud. rectè formando, lib. 2. cap. 13. obseruat. 7.*

ALIA PROPHETICORVM LIBRORVM diuisio.

TABVLA 163.

PROPHETARVM, *qui primi fuerunt verbi diuini Doctores, dicuntur alij*

- MAIORES, *ob magnam sententiarum plenitudinem.*
- MINORES, *quòd non tanta sit in eis sentẽtiarum plenitudo, vt ait Petrus Aureolus.*

DE PROPHETIS MAIORIBVS, AC PRImùm quarè sic dicantur.

TABVLA 164.

PROPHETARVM *primò aliqui dicũtur maiores, vel quia*

- CAETERIS *sunt principaliores, & Spiritussanctus illis adfuit in magna latitudine & plenitudine sententiarum, vt habet idem Aureolus.*
- PROLIXIORA *volumina condiderunt, comparatione scilicet eorum, quorum sermones sunt breues. August. De Ciuitat. Dei, lib. 18. cap. 29.*

QVI ET QVOT HVIVS CLASSIS sint Prophetę.

TABVLA 165.

QVATVOR SVNT *Prophetæ, qui à Patribus numerantur inter maiores.*

- ESAIAS, *id est, Salus Domini,*
- HIEREMIAS, *id est, excelsius Domini, cui adiunctus est amanuensis eiusdem Baruch, id est, benedictus.*
- EZECHIEL, *id est, robur vel imperium Domini.*
- DANIEL, *id est, iudicauit me Dominus.*

QVO ORDINE HI PROPHETAE INTER se cohæreant. TABVLA 166.

MAIORES *Prophetæ secundùm ipsius captiuitatis & exilij, cuius denunciãdi gratia missi fuêre Prophetæ, tempus distinguũtur.* Eius aũt tẽporis quinq; sunt partes, nẽpè

- PRAECONCEPTAE *atq; definitæ, quo Deus Israelitis propter peccatorum multitudinẽ atq; pertinaciam eijciendos statuit de terra sancta: Id quod sic futurum esse ex iussu diuino denunciauit Esaias.*
- EXECVTIONIS *p̄fatæ diffinitiuæ, in quod tempus incidit Hieremias.*
- TRANSMIGRATIONIS *primæ Babylonicæ, quo tempore in Chaldæa prædicauit, & consolatus est captiuos Ezechiel.*
- DESOLATIONIS, *quo tempore ab Hieremia missus est Baruch.*
- REVOCATIONIS, *quo Deus populi sui misertus, captiuos reducere dignatus est in terram promissionis. Ac eo quidem nomine missus fuit Daniel, Qui denunciauit destructionem regni Chaldæorum, & introductionem regni Medorum, ac deindè etiam regni Græcorum. Hæc ferè Petrus Aureol.*

QVAE q̄dẽ omnia cõtigerũt *sub temporibus Regum, partim*

- *Oziæ, Achaz & Ezechiæ.*
- *Iosiæ, Ioachim, & Sedechiæ.*
- *Ioachin.*
- *Sedechiæ: qui omnes reges Iuda fuêre.*
- *Cyri Regis Persarum.*

PROPHETIA ESAIAE, LIBER BIBLIAE XXVII, PARTIS QVINtæ Primus.

QVIS HVIVS LIBRI SIT AVTHOR.

LIBRI quatuor Prophetarum maiorum, & duodecim minorum, singuli suorum authorum nominibus sunt inscripti. Ioan. Driedo. Quod hîc semèl pro semper annotâsse conuenit, nè in sequentibus idem totiès repetere sit opùs.

ESAIAS QVIS FVERIT.

ESAIAS, cuius Prophetia duodecim prophetis, iuxta numerũ versuũ, aut maior est, aut ęqualis, filius fuit Amos, vt patet ex primis huius Prophetię verbis. Hieron. in Prolog. Commentar. in Esaiã, Augus. de Ciuitat. Dei lib. 18. ca. 27. Amos autem pater Esaię, non vt pleriq; autumant, tertius duodecim Prophetarum est, sed alius, diuersisq; apud Hebręos scribuntur literis. Idem Hieron. Esa. 1. in princip. Dicitur fuisse auunculus ipsius Manassę ex parte matris. Vndè illum generis nobilitatem duxisse ferunt. Gloss. 4. Reg. 21. circa finem.

QVALIS FVERIT.

VIR nobilis & vrbanæ erat eloquentię, nec habens quidquam in eloquio rusticitatis admistum, non tam Propheta, quàm Euangelista dicendus. Ità enim vniuersa Christi Ecclesięq; mysteria ad liquidum prosecutus est, vt nõ eum putes de futuro vaticinari, sed de pręteritis historiam texere. Hieron. in Prolog. ad Esaiã. Cui Augustinus tale dedit testimonium, quòd Euangelij vocationisq; gentium prænunciator pre cęteris fuerit apertior. August. lib. Confess. 9. cap. 5.

QVO IN LOCO PROPHETAVERIT.

PROPHETAVIT autem Esaias in Hierusalem & Iudęa, hoc est, tribubus Beniamin & Iudæ. Hieron. in Prolog. in Esaiam.

QVAN-

QVANDO FACTA FVERIT HAEC PROPHETIA.

Texvit Esaias hoc oraculum, decem tribubus necdùm in captiuitatem ductis, hoc est, sub Ozia, Ioathan, Achaz, Ezechia regibus Iuda, Esai. cap. 1. in princip. & Hiero. in Prolog. Tempore enim Regis Oziæ cœpit prophetare. Licèt autem & tempore Manassę filij Ezechiæ prophetauerit, nullam tamē de illius tempore fecit mentionem: tum quia pessimus fuit in cultu idolorum, & in occisione & persecutione innocentum, vt habetur 4. Reg. 21. Tum quia ab eo occisus fuit, eô ꝙ peccata ipsius & populi arguebat. Lyra in Esa. cap. 1.

QVOS HABVERIT CONTEMPORANEOS.

Vno atq; eodem tempore, Esaiam, Osee, Ioel, & Amos prophetâsse, ex Regibus, qui ponuntur in titulo, cognoscimus. (Sic enim Esaias suam auspicatur prophetiam: Visio Esaiæ filij Amos, quā vidit super Iudam & Hierusalē, in diebus Oziæ, Ioathan, Achaz, Ezechię Regum Iuda &c.) Sed principium verbi Domini fuit in Osee filio Beeri. Hieron. hîc in principio.

AD QVOS FACTA SIT ISTA PROPHETIA.

Prophetavit Esaias contra Iudęam & Hierusalem. Deindè etiam contra gētes, videlicet Babylonem & Philistęos & Damascum. Visionē vidit contra Aegyptum, contra Idumęam, contra Phalanga Sion, contra Tyrum, & cōtra Quadrupedia in solitudine. Exponit & exodum Sennacherib, & arrogantiam Rapsacis, & vtriusq; casum ac perditionem, &c. Deniquè etiam de Eunuchis prophetauit & gentibus, & in calce de die Iudicij. Athanas. in Synopsi.

QVIBVS DE REBVS.

De vtroq; agit regno, id est, X. tribuum Israel, & duarum Iuda & Beniamin, nunc cōmixtìm, nunc separatìm. Et cùm interdùm ad pręsentem respiciat historiā, & post Babylonię captiuitatē, reditū populi significet in Iudęā: tñ omnis eius cura de vocatione gentium, & de aduentu Christi est. Hieron. in Prologo ad Esaiam.

FVSIOR HVIVS ARGVMENTI EXPLICAtio, ex eod. Hieronymo:

Nvllvs, inquit, me putet, voluminis istius argumentum breui cupere sermone comprehendere, cùm vniuersa Domini Sacramenta præsens scriptura contineat: & tam natus de virgine Emanuel, quàm illustriū patrator operum atq; signorum, mortuus ac sepultus, & resurgēs ab inferis, & Saluator vniuersarum gentiū prædicetur. Quid loquar de physica, Ethica & logica? Quicquid sanctarū est scripturarum, quidquid potest humana lingua proferre, & mortalium sensus accipere, isto volumine continetur. Hieron. in Prooem. Commentar. in Esaiam.

DE EODEM, EX AVGVSTINO.

Esaias inter illa, quæ iniqua arguit, & iusta præcepit, & peccatori populo mala futura prædixit, etiam de Christo & Ecclesia, hoc est, de rege, & ea, quam cōdidit, ciuitate multo plura quàm cæteri, prophetauit: ità vt à quibusdam Euangelista, quàm propheta, potiùs diceretur. Augustinus de Ciuitat. Dei. lib. 18. cap. 29.

DE SEVERITATE VITAE.

Hic Propheta corporis castigatione plerisque iam superatis, nudus & discalceatus ad tertium annum incessit. Origen. contra Celsum lib. 7.

DE MORTE EIVSDEM.

A manasse rege Iuda, vt Hebręi ferunt, serra lignea serratus, & in duas Partes dissectus est. Vndè quod ad Hebræos 11. de Sanctorum supplicijs legitur, serrata sunt, ad Esaiam referri solet. Hieron. in Esa. lib. 15. cap. 57. Sic Eusebius: Manasses impius, inquit, Esaiam interfecit, statuamq; suam posuit quinq; facies habentem. Sepultus est sub Quercum Rogel, iuxta transitum aquarum, quas olìm Ezechias Rex iacto obstruxerat puluere. Idem Hieron. in suo ad hunc librum argumento, vt refert Ioan. Ludou. Viues in August. De Ciuitat. Dei lib. 18. cap. 24.

DE CAVSIS, CVR SIT OCCISVS ESAIAS ex Origene primùm.

Aivnt Esaiam ideò esse sectum à populo, quasi legem præuaricantem, & extra scripturas

Exod. 33. Esa. 6. ſcripturas annunciantem. ſcriptura enim dicit, Nemo videbit faciem meam, & viuet. Iſte verò ait, Vidi Dominum Sabaoth. Moiſes, aiunt, non vidit, & tu vidiſti? Et propter hoc eum ſecuerunt, & condemnauerunt eum vt impium. Non enim ſciebant, quia duabus alis velauerũt faciem Dei Seraphim. Vidit Dominum, ſed faciem non vidit Eſaias: nec Moiſes vidit. Poſteriora vidit, vt ſcriptum eſt, Moiſes. Origenes in Eſaiam Homilia 1.

DE EISDEM, EX HIERONYMO.

Eſa. 1. Exod. 33. Eſa. 6. HEBRAEI dicunt, duas ob cauſas interfectum Eſaiam: Quòd Principes Sodomorum & populum Gomorrhæ eos appellauerit, & quòd Domino dicente ad Moiſen, Non poteris videre faciem meam: iſte auſus ſit dicere, Vidi Dominum ſedentem ſuper thronum excelſum, & eleuatum &c. Hieron. in Eſa. lib. 1. cap. 1. Hoc autem quòd viderit Dominum, ſcripſit Eſaias eo contigiſſe anno, quo mortuus eſt rex Ozias. Idem Hieron. in Quæſtiõ. ſeu tradition. Hebraicis in Paralipomenõ.

QVAE IN HAC PROPHETIA SINT obſeruanda.

EA tradit Hieron. in Procemio ſuorum Commẽtariorum in Eſaiam, his verbis: Vndè poſt hiſtoriæ veritatem, inquit, ſpiritualiter accipienda ſunt omnia: Et ſic Iudęa & Hieruſalẽ, Babylon & Philiſtijm, Moab & Damaſcus, Aegyptus & deſertum mare, Idumęa & Arabia, ac vallis Sion, vel vallis viſionis, & ad extremũ Tyrus, & viſio quadrupedum, intelligenda ſunt, vt cuncta quæramus in ſenſu: & in omnibus his quaſi ſapiens architectus Paulus Apoſtolus iaciat fundamentum, 1. Cor. 3. quod non eſt aliud prętèr Chriſtum Ieſum.

PARTITIO. TABVLA 167.

PROPHETIA *Eſaiæ diuiditur in duos principales tractatus,*

- TRAGICVM, *qui multifarias cõtinet exprobrationes & comminationes, quibus Propheta præcipuè populum Iudaicum perſtringit, & à peccandi libidine abſtrahere ſtudet, à princip. huius lib. vſque ad cap. 40. Aliàs hæc pars oraculum triſte dicitur & flebile.*
- COMICVM, *qui crebras habet tum exhortationes, tum conſolationes, à d. cap. 40. vſque in fin. libri. Et lætum appellatur nuncium. Petrus Aureol.*

TRACTATVS PRIMVS. TABVLA 168.

DIVIDITVR *in quinq; partes. Perſtringit enim Propheta ſuis comminationibus gentem modò*

- IVDAICAM, *nempe regnum duarum tribuum Iudæ & Beniamin, idq; per tredecim capita.*
- FINITIMAM *totam: Vbi vicinis nationibus in vniuerſum omnibus, varias minatur pœnas & aduerſitates, per 11. capita.*
- VNIVERSAM *mundi machinam ſimul & ſummatìm, per 4. capita.*
- RELIQVAS *X. tribus & ſimul etiam duas antè dictas coniunctìm, per 4. itidèm capita.*
- RVRSVS *gentem Iudaicam, id eſt, duas tribus ſeparatìm, per capita octo. Petrus Aureol.*

PARS

PARS PRIMA ADVERSVS DVAS TRIBVS regni Iudaici. TABVLA 169.

IN PRIMA *parte huius Prophetiæ Esaias duplicem videtur habuisse respectũ: vnũ videlicet ad populũ Iudaicum, & alterum ad Christum. Vndè capita sub ea cõpræhensa, partìm*

AD POpulum referũtur Iudaicũ. Atq; *sic sub hoc velutì mẽbro tractatûs primi, continẽtur*

- EXPROBRATIO *flagitiorum, propter quorum multitudinẽ & atrocitatem, legis antiquæ fit euacuatio & abrogatio, cap. 1. & 2. Vbi inter cætera dicitur: Nè offeratis vltrà sacrificium frustrà &c. Et, Incensum abominatio est mihi, &c.*
- NOVAE *legis introductio, & noui gregis electio, cap. 2. Erit in nouißimis diebus præparatus mons domûs Domini &c.*
- COMMINATIO *multiplicis supplicij, præcipuè ob necem Christi, cap. 3. &c.*
- NOVI *gregis ab ijs pœnis præseruatio, cap. 4.*
- POENA *populo comminata, iusta ostenditur, cap. 5.*
- IMPOSITIO *officij Prophetici, & purgatio labiorum eius per calculum, quem Seraphin forcipe tulerat de altari. Quæ iuxta Hebræum, visio Esaiæ prima est, cap. 6. vers. In anno quo mortuus est &c.*
- LIBERATIO *populi Israelitici, & speciatìm Achaz, de manibus duorum Regum, Rasin scilicet Regis Syriæ, & Phacee filij Romeliæ Regis Israel, cap. 7. & 8.*
- LIBERATIO *item Regis Ezechiæ de manu Sennacherib Regis Assyriorum, à duobus filijs suis interfecti, cap. 9. & 10.*
- GRATIARVM *actio & Canticum laudis, cap. 11. & 12.*

AD CHRIstum, *Cuius respectu populo prædicit*

- ABOLITIONEM *legalium sacrificiorum, rituum, &c. cap. 1.*
- EVANGELII *substitutionem, & gentium vocationem, cap. 2.*
- DESTRVCTIONEM *Hierusalem & Synagogæ, cap. 3.*
- ECCLESIAE *nouæ ædificationem, cap. 4.*
- COMPOSITIONEM *cãtilenæ de Synagoga repudiata, ca. 5.*
- DESTINATIONEM *filij Dei, cap. 6. ibi, Vade, & dices populo huic.*
- EIVSDEM *filij incarnationem, conceptionem, & natiuitatẽ ex virgine, cap. 7. Eccè virgo concipiet & pariet.*
- DISCIPVLORVM *& credentium collectionem, & aliorum scandalum & offensionem, cap. 8.*
- PASSIONEM *Christi, & regni eius inchoationem, cap. 9.*
- CONVERSIONEM *filiorum Israel ad Christum, cap. 10.*
- RESVRRECTIONEM *Christi gloriosam, & Ecclesiæ ex diuersis populis adunationem sub vno pastore Christo, cap. 11.*
- SACRAMENTORVM *efficaciam, & gratiarum diffusionem per totam Ecclesiam, cap. 12. Confiteor tibi Domine, &c. Vbì dicitur, Haurietis aquas de fontibus Saluatoris.*

PARS COMMINATIONVM SECVNDA ADuersùs finitimas nationes. TABVLA 170.

SECVNDA *Pars Comminationum, decem continet onera, Quibus Propheta minatur,*

1. BABYLONIIS, *quorum destructio facta est per Cyrum & Darium, cap. 13. & 14. Ubi interiectis quibusdam de Christo, inuehitur in Nabuchodonosor Regem Babylonis.*
2. PHILISTAEIS, *circa finẽ ca. 14. ibì, Nè læteris Philistæa omnis tu, &c.*
3. MOABITIS, *cap. 15. & 16. iterùm interiecta Prophetia de Christo venturo ex Ruth Moabitide, à princip. cap. 16. vsque ad vers. Emitte agnum Domine.*
4. DAMASCO *& Syris, tot. cap. 17.*
5. AETHIOPIBVS *& Aegyptijs, cap. 18. 19. & 20. Vbi iterùm multa interserit Propheta de Christo.*
6. ASSYRIIS, *siue rursùm Babylonijs, cap. 21.*
7. IDVMAEIS, *circa finem eiusdem cap.*
8. ARABIBVS, *in eod. cap. ibì. Onus in Arabia &c.*
9. HIEROSOLYMIS, *maximè Principibus & Præpositis templi, cap. 22. Onus vallis &c.*
10. TYRIIS, *cap. 23. Onus Tyri &c.*

PARS COMMINATIONVM TERTIA, ADuersùs totam mundi machinam. TABVLA 171.

PRAENVNciat *excidiũ totius orbis terrarũ, agitq́; De*

- IVDICIO *extremo, totius terræ dissipatione, & sententia proferenda in dæmones & homines malos.*
- IVSTITIA *diuina, quam prædicat, adhibita etiam gratiarum actione.*
- PRAEMIO *siue gloria bonorum, cap. 26.*
- SVPPLICIIS *damnatorum, cap. 27.*

PARS COMMINATIONVM QVARTA, ADuersùs duas, itemq́; X. tribus Israel coniunctìm. TABVLA 172.

HAEC *Pars comminando dicit, Væ*

- POPVLO *Israelitico, id est, X. tribubus, cap. 28. Væ coronæ superbiæ &c.*
- GENTI *Iudaicæ, id est, duabus tribubus, cap. 29. Væ Ariel.*
- RELIQVIIS, *quas Nabuzardan voluit esse sub manu Godoliæ, volentibus dehortante Hieremia descendere in Aegyptum, cap. 30. Væ filij desertores.*
- EIS *qui descendunt in Aegyptum, cap. 31. Væ qui descendunt. Vbi iterùm Propheta se vertit ad Christum, ac de eo multa identidèm vaticinatur.*

PARS

PARS COMMINATIONVM QVINTA ADuersùs Gentem Iudaicam, id est, duas Tribus seorsìm. TABVLA 173.

IN POSTREMA *tractatûs primi parte, propheta procedit duobus modis:*

- PRIMO, *obscurè & propheticè, De*
  - EZECHIA *& eius perfectione, sub cuius figura agit de Christo, cap.32.*
  - SENNACHERIB, *& eius destructione, cap.33.*
  - ROMANIS, *& Iudæorũ ab illis facta vastatione sub Tito & Vespasiano, & hoc (vt dicunt Magistri Iudæorum) sub figura Idumææ & Bosræ, cap.34.*
  - ECCLESIAE *propagatione & florido statu, cap.35.*
- SECVNDO, *dilucidè & ferè historicè, introducẽs*
  - SENNACHERIB *superbientem, cap.36.*
  - EZE- *chiam*
    - *Ad Deum clamantem, & Dominum illum eripientem, cap.37.*
    - *Infirmum conualescentem, cap.38.*
    - *Vanè gloriantem, ostendendo Babylonijs diuitias suas. Vndè Esaias comminando concludit, Captiuitatem futuram, & omnia deportanda in Babylonem.*

TRACTATVS ESAIAE SECVNDVS, QVI CONsolatorius est, & populo Israel nunciat liberationem. TABVLA 174.

CVM POPVLVS IVDAICVS IN *afflictionibus suis etiam à Regibus suis esset derelictus, introducit Propheta personam Christi, populi sui miserentis, ac ità pro consolatione afflictarum mentium, agit in summa De liberatione populi facta per*

- CHRISTVM
- CYRVM,
- ITERVM *per Christum,*

à

- *Peccato,*
- *Exilio,*
- *Peccato.*

DE LIBERATIONE CHRISTI, PRIMA secundi tractatûs parte. TABVLA 175.

IN HAC PRIMA *parte inuehitur subindè propheta in idololatriam, idq́, nè putent homines cultum Christo impensum, esse idololatriam, quod hodieq́ Iudæi sentiunt. Agit verò De*

- PRAECVRSORE *Ioanne Baptista, & eius pdicatione, cap.40. vers. Vox clamantis in deserto.*
- VNIONE *naturarũ in Christo, & humanitatis assumptione ex semine Abrahæ, cap.41. vers. Et tu Israel serue meus, semen Abrahæ.*
- INCARNATI *verbi conuersatione, cap.42. vers. Non clamabit &c.*
- VOCATIONE *testium, scilicet Apostolorum, cap.43. vers. Educ forâs populum cæcum &c.*
- SPIRITV SANCTO, *Apostolis in die Pentecostes diuinitùs inspirato, cap.44. vers. Effundam Spiritum meum &c.*

DE CYRI LIBERATIONE, PARS SECVNDA.

TABVLA 176.

OSTENDIT *Propheta, quomodò liberatio facta sit per Cyrum, nimirùm non ex sua aut idolorum virtute, sed Potentia diuina, quæ Cyro vsa sit ceu instrumẽto. Itaque commemorat hîc*

- DIVINAE *liberationis organum seu instrumentum, Regem scilicet Cyrũ, cuius tamen occasione se vertit ad ipsum Christum, cùm ait: Rorate cæli desupèr &c. Item, Tantùm in te est Deus, & non est præter te Deus, cap.*45.
- LIBERATOREM *præcipuum, scilicet Deum. Vndè ait, Ego feci, & ego feram, cap.*46.
- LIBERATIONIS *modum, qui consistit in destructione Babylonis & regni eius, cap.*47.
- CAVSAM *huius prædicationis, nè scilicet Iudæi liberationem suam ascriberent idolis, cap.*48. *vers. Prædixeram tibi ex tunc.*

ITERVM DE CHRISTO, PARTE SECVNDI tractatûs Tertia.

TABVLA 177.

REDIT ITErùm *ad liberationẽ Christi Esaias, ac deincèps quasi Euãgelista & Apostolus, expromit mysteria fidei nostræ, quæ ad Christũ potißimùm pertinent, de quo dũ agit, isthæc duodecim prosequitur:*

- INFANTIAM *& absconsionẽ Saluatoris, quam per annos ferè triginta quasi ignotus latuit, cap.*49.
- MVLTIFARIAS *iniurias & persecutiones in hoc mundo perpessas, cap.* 50. *vers. Corpus meum percutientibus dedi, &c.*
- SAPIENTIAM *& doctrinam siue prædicationem Christi, cap.*51. *&* 52. *Vbì dicit, Audite me, qui sequimini quod iustum est, &c.*
- PASSIONEM *& mortem, atque in his omnibus summam patientiam ac tolerantiam, circa fin. cap.*52. *vers. Eccè intelliget seruus meus, & per totũ ca.*53. *Vbì dicitur: Non est species ei neque decor.*
- ECCLESIAM, *& ipsius formationẽ ex latere Christi, cap.*54. *&* 55. *Vbì etiã*
  - OSTENDIT, *Ecclesiam non arctari ad vnum aliquẽ populum, sed sparsam esse per vniuersum orbem, cap.*56.
  - PRAECEPTA *habet moralia, quibus Ecclesia instruitur, cap.*57. *&* 58.
- GLORIAM *& resurrectionem, cap.*59. *&* 60. *ibì, Eccè non est abbreuiata manus Domini.*
- FAMAM *& existimationem, per totum orbem diffusam, idque apostolorum prædicatione.*
- NOMINIS *Christiani, noui sanè & gloriosi, impositionem, quo credentes ornantur, cap.*62. *vers. Et vocabitur tibi nomen nouum, quod os Domini nominauit &c.*
- ASSCENSIONEM *Triumphalem, & gloriosum ingressum in cælum, cap.*63. *Quis est iste qui venit &c.*
- IVDAEORVM *nequitiam & excæcationem, circa medium* 63. *vers. Miserationum Domini recordabor. Vbì reducit in memoriam beneficia Dei, præcipuè illud, quo educti sunt Iudæi ex Aegypto, & beneficium aduentûs Christi, cap.*64.
- REVERSIONEM *Iudæorum ad Christum & eius misericordiam, cap.*65.
- IVDICIVM *extremum, ac ibì iterùm de bonorum præmijs & pœnis malorum, cap.*66.

PRO-

PROPHETIA HIEREMIAE, LIBER BIBLIAE XXVIII, PARTIS QVINtæ Secundus.

HIEREMIAS VNDE SIT ORIVNDVS.

HIEREMIAS & Sacerdos & Propheta. Author operis imperfecti in Mat. cap.22. homil.41. Tertullian. aduerſ. Gnoſticos. Auguſtinus eum Gentium dixit Prophetam, in lib. De quæſtion. ex veter. teſtament. cap.44. Anathothites fuit, & de genere Sacerdotum. Greg.1. Reg. cap.13. Eſt autem Anathoth viculus, tribus ab Hieroſolymis diſtans millibus. Hieron. hîc in Prolog.

QVIS EIVS FVERIT PARENS.

PATER Hieremiæ, Helkias ſacerdos ille magnus, qui librū legis inuenerat tempore Ioſię. Hieron. in quęſt. Hebraicis in 1. Paralipomenon: & ipſe propheta fuit. Quod patet ex primis huius Prophetiæ verbis: Filij Helcię &c. Tradūt enim Hebręi, cuiuſcunque Prophetæ pater aut auus ponatur in titulo, ipſos quoquè Prophetas fuiſſe. Hieron. in Sophon. in princip. & Gloſſa hîc cap.1. in princip. Regula, quorū Prophetarū parentes fuerint prophetæ.

NATIVITAS EIVS.

SACERDOS ex ſacerdotibus, & in matris vtero ſanctificatus, virginitate ſua Euāgelicum virum Chriſti Eccleſię dedicans. Hieron. hîc in Prolog. & in Apologia aduersùs Ruffi. Auguſt. epiſtola 57. Vndè in Sermone de natiuitate S. Ioan. Bapt. quem quidam D. Bernardo, alij alteri adſcribunt, ità legimus: Et Hieremię quidem admiranda ſanctificatio: Quia & ſi in peccato conceptus eſt, naſcitur tamen ſine peccato. Antè enim quàm exiret de vētre, ſanctificatus eſt, nec poterat naſci non ſanctus, qui in vtero matris erat ſanctificatus, &c.

QVANDO ACCEPERIT SPIRITVM PROPHETIAE.

SACRA ſcriptura teſtatur ipſa, Hieremiam & Danielem ſpiritum prophetię percepiſſe adhuc pueros, Hiere.1. & Daniel.13.

QVIBVS ET QVID PROPHETAVERIT.

PROPHETAVIT in Hieruſalem, De futura ſiccitate, & contra gentes Aelam. Repræhendit iniuſtitias Hieruſalem in multis. & de aduētu Regis Babylonij, ad excidendum terram Aegypti, & aduersùs Babylonem &c. Athanaſ. in Synopſi, vbì fuſiùs hinc agitur.

VBI PROPHETAVERIT.

IN Iuda tantùm & in Beniamin prophetauit, & Ciuitatis ſuæ ruinas quadruplici planxit alphabeto, (id eſt, quatuor lamentationibus, quarum ſinguli verſus, ſingulis reſpondent Hebræorum literis.) Hieron. in Pręfatione in Hieremiam.

QVIBVS TEMPORIBVS PROPHETAVERIT, ſententia Origenis.

INTER Eſaiam & Hieremiam interceſſerunt anni 150. Hieron. in Eſaiā lib.9. cap. 30. in princip. Cœpit autē prophetare in diebus Ioſię filij Amon regis Iuda, vſq; ad annum tertiumdecimum regni eius: Deindè prophetauit in diebus Ioachim filij Ioſię regis Iuda, vſque ad conſummationem vndecimi anni Sedechiæ filij Ioſię regis Iuda, ità vt eius prophetia per tres Reges contexta ſit vſque ad captiuitatem Hieruſalem in quinto menſe. Origen. Homil.1. in Hieremiam.

DE EODEM AVGVSTINVS.

HIEREMIAS Propheta de maioribus eſt, ſicut & Eſaias. Prophetauit autē regnāte Ioſia in Hieruſalem, & apud Romanos Anco Martio, iam propinquāte captiuitate Iudęorum. Tetendit autem prophetiam ſuam vſq; ad quintū menſem captiuitatis, ſicut in eius literis inuenitur. Prophetauit ergò non ſolùm Anci Martij, verùm etiam Tarquinij Priſci tēporibus. Auguſt. de Ciuitat. Dei lib.18. ca.33.

EADEM DE RE TESTIMONIVM HIERONYMI.

HIEREMIAS cùm esset adhuc puer, prophetare cœpit anno 13. Iosię filij Amon Regis Iudæ, Prophetauitq; in Imperio eius annis decem & nouem: & posteà sub Ioachin filio eius annis 11. & sub Sedechia, qui vltimus fuit Regum Iuda, annis 11. vsq; ad 5. mensem, quãdò à Babylonijs capta est Hierusalẽ. Ac per hoc ab exordio Prophetiæ suæ, vsq; ad captiuitatẽ Hierusalẽ, in qua & ipse captus est, prophetauit annis 41. pręter illud tẽpus, quandò ductus est in Aegyptũ. Ibiq; prophetauit in Taphnis, vt hoc ipso volumine cõtinetur. Hieron. lib. 1. in Hier. cap. 1. in princ.

QVI HVIVS PROPHETAE FVERINT CONTEMPORANEI.

SOPHONIAS & Hieremias contemporanei fuerunt. Athanasius in Synopsi. August. De Ciuitat. Dei lib. 18. cap. 33.

QVO GENERE MORTIS INTERIERIT HIEREMIAS.

IOSEPHVS lib. 10. cap. 10. testatur, Hieremiã in cœno fuisse dimersum. Diuus porrò Hieron. in summario siue argumento in Hieremiã, & Author operis imperfecti in Matth. cap. 22. Homil. 41. dicũt eum post multas iniurias tandèm apud Taphnas in Aegypto à populo lapidibus obrutum occubuisse.

DE SEPVLTVRA EIVS MIRACVLIS CELEBRI.

IACET verò in eo loco sepultus, quo dudùm Pharao Rex habitauerat. Et quoniã postulatione sua defugatis ab eodem loco serpentibus, Aegyptios à tactu aspidũ facit esse securos, magna cum ibì religione Aegyptij venerantur. Idem Hieron. hìc in summario.

DE LIBRIS HIEREMIAE COMBVSTIS, EX IOSEPHO.

PROPHETA Hieremias omnes Prophetias suas conscribens, ieiunante populo, & in Ecclesiam congregato, in templo mẽse nono quinti anni Regis Ioachin, relegit librum, quem de futuris rebus ciuitati & populo temploq; conscripsisse videbatur. Audientes itaq; principes, tulerunt ab eo librũ: iusseruntq; eum, & scribam Baruch, de medio tolli, nè quibusdam fierent manifesti. Ipsum verò librum portantes, regi dederunt. Qui pręsentibus amicis iussit scribam suum relegere, & audiens quæ scripta noscebantur in libro, iratus Rex dirupit eum, & igne cremauit: & requisitos Hieremiam & Baruch, iussit ad se puniendos adduci. Illi siquidẽ eius tunc iram declinauerunt. Iosephus Antiq. lib. 10. cap. 8.

DE EISDEM LIBRIS ITERVM RESTITVTIS.

POSTQVAM aũt combusserat Rex volumẽ, & Sermones quos scripserat Baruch ex ore Hieremiæ, factũ est verbum Domini ad Hieremiã, dicens: Rursùs tolle volumen aliud, & scribe in eo omnes sermones priores, qui erant in primo volumine, quod combussit Ioachin Rex Iuda &c. Et paulò pòst: Hieremias aũt tulit volumen aliud, & dedit illud Baruch filio Nerię scribæ: qui scripsit in eo ex ore Hieremiæ omnes Sermones libri, quem cõbusserat Ioakim Rex Iuda igni: & insupèr additi sunt sermones multo plures, quàm anteà fuerant, Hier. 36. ca. circa finem.

DE GENERE ORATIONIS, QVA HAEC prophetia est perscripta.

SERMONE quidem hic propheta, apud Hebręos Esaia & Osee & quibusdam alijs prophetis videtur esse rusticior, sed sensibus par est, quippe qui eodem spiritu ꝓphetauerit. Hieron. in Prolog. Hieremiæ: Et in prooemio lib. 6. in Hier. Qui quãtùm in verbis, ait, simplex videtur & facilis, tantùm in maiestate sensuum profundissimus est. Compassione certè hic Hieremias inter prophetas habetur præcipuus. Gregorius Nazianzenus in oratione ad subditos timore perculsos.

PROPHETIA HIEREMIAE IN QVOT diuidatur libros. TABVLA 178.

DVO SVNT HVIVS *Prophetæ volumina:* { CONCIONVM *propheticarum vnum:* / ALTERVM *Threnorũ, siue Lamentationum.* } *Quibus adnectitur Oratio Hieremiæ.*

SACRA-

SACRARVM CONCIONVM HIEREMIAE partitio. TABVLA 179.

ETSI AVTHOR COMPENDII *Biblici Petrus Aureolus hunc librũ in sedecim distribuerit Partes, faciliorem tamen eius explicationem futuram esse iudicauimus, si has cõciones diuideremus in ea, q̃ contigerũt partim*

- ANTE *publicationem iniunctæ Prophetiæ,*
- IN *ipsa prædicatione seu executione legationis,*
- POST *factam executionem.*

Atq; sic in

- *Antecedentia,*
- *Adiuncta,*
- *Consequentia.*

PRIMA PARS PROPHETIAE EX ANTEcedentibus. TABVLA 180.

ANTEcedentia p̃dicationem Hieremiæ, explicant

- CONDITIONEM *& qualitatem Legati, hoc est, ipsius Prophetæ Hieremiæ legalitatem atque sufficientiam, cap. 1. vers. Priusquàm te formarem, nôui te.*
- FORMAM *siue tenorem mãdati, sub his verbis: Tu ergò accinge lumbos tuos, & surge, & loquere ad eos, eodem.*
- IVSTIFICATIOnem *decretæ pœnæ. Qua demonstratur, causam huius legationis, licèt seuerioris, fuisse iustã atq; pernecessariam. Id quod probat Ab*
  - INGRATITVDINE *Iudæorum, & culpa grauissima in Deum, cap. 2.*
  - SVMMA *clementia Dei, sub figura sponsi contempti, volentis sponsam etiam ipsum spernentem, ad se recipere, cap. 3.*
  - FACILITATE *veniæ consequendæ, cap. 4. vers. Si conuerteris Israel, &c.*
  - PRAEVARICATIONE *omnium, vt nec facilè inueniretur vnus qui faceret iudiciũ, cap. 5. Circumite vias Hierusalẽ, &c.*
  - PERVERSIONE *sacerdotum & Prophetarum, cap. 6. vers. A propheta vsque ad sacerdotem cuncti faciunt dolum, &c.*
  - PROPHANATIONE *templi & sacrificiorum, cap. 7. vers. Nolite confidere.*
  - MENDACIIS *& impietate scribarum & hominum doctorum, cap. 8. vers. Verè mendacium operatus est stylus mendax scribarum, &c.*
  - INTERIECTA *Lamentatione, cap. 9. Quis dabit capiti meo aquam, & oculis meis fontem lachrymarum?*
  - CAECITATE *& ignorantia Iudæorum, qua versi erant ad idololatriam, cap. 10. Audite verbum.*
  - PACTO *Domini cum filijs Israel, quod Iudæis reducit in memoriam, vt ex his omnibus illorum culpa aggrauetur &c. ca. 11.*
- DIFFICVLTATEM *atque periculum huius legationis, vers. Tu autem Domine, d. cap. 11. & cap. 12. per tot. Vbi conqueritur propheta de malis, quæ præuidit se ex hac legatione subiturum. Cuius rei occasione addita etiam his inuenies multa de Passione Christi.*

SECVNDA PARS HVIVS PROPHETIAE ex adiunctis. TABVLA 181.

PRAEDICATIONIS *munus adgreditur Propheta*
- CONTRA *Hierusalem & Iudæam,*
- IN *rectores vrbis eiusdem,*
- ADVERSùs *eos, qui alijs in Babylonem transmigrantibus, remanserant in Hierusalem,*

PRAEDICATIO PRIMA. TABVLA 182.

IN PRAEDICATIŌE *Prophetiæ primæ consideranda sunt*
- FORMA *sub metaphoris*
  - LVMBARIS *linei, quod computruit, cap.* 13.
  - SERMONVM *siccitatis, cap.* 14.
  - MOISIS *& Samuelis, qui etsi aliâs exauditi sint, nunc tamen exaudiri non possint, cap.* 15.
  - EVNVCHI *& hominis sterilis, cap.* 16.
  - STYLI *ferrei & adamantini lapidis, cap.* 17.
  - FIGVLI *& confracti vasis, cap.* 18.
  - LAGVNCVLAE *& testei vasis, cap.* 19.
- EFFECTVS, *qui alius ferè nō erat, quàm quòd Propheta persecutioni fuit subiectus, atque sic pro beneficio prædicationis accepit iniurias. cap.* 20.

PRAEDICATIO SECVNDA TABVLA 183.

HVIVS *quoquè prædicationis duplex habetur ratio:*
- VNA *circa formā, qua prophetizat contra*
  - VRBEM *Hierusalem, cap.* 21.
  - REGEM, *cap.* 22.
  - MALOS *prophetas atque Doctores, cap.* 23. *Vbì agit etiam De aduentu Christi, vers. Eccè dies venient.*
- ALTERA *circa effectum, qui est Duplex:*
  - PRIMO *enim narrantur quædam ità euenisse, vt prædixerat Hieremias, maximè quo ad primam transmigrationē Iechoniæ & principum eius in Babylonem: ibiq; prospera promittuntur transmigrantibus, remanentibus verò aduersa, cap.* 24. *&* 25.
  - ITERVM *persecutiones fert Propheta ob veritatis prædicationem à*
    - *Populo, cap.* 26.
    - *Falsis prophetis, ca.* 27. *&* 28.

TERTIA PRAEDICATIO. TABVLA 184.

HIC VERò *considerantur Quinque:*
- CONSOLATIO, *quam præmittit Propheta tertiæ prædicationi ad egressos in Babylonem, à cap.* 29. *vsque ad cap.* 34. *Vbi multa itidèm de Christo habentur.*
- IPSA *Prophetia, qua prædicitur captiuitas Sedechiæ, & remanentibus in Hierusalem desolatio, cap.* 34.
- ADDITIO *de libro Hieremiæ primùm confecto, deindè combusto, ac tandèm iterùm refecto, per tot. cap.* 35. *&* 36. *Et fit in cap.* 35. *mentio obedientiæ Rechabitarum erga Ionadab de non bibendo vino.*
- TERTIA *Prophetæ persecutio, qua capitur & incarceratur, cap.* 37. *&* 38.
- HISTORIA *de captiuitate Hierusalem & combustione templi atq; muri, cap.* 39. *Vbì etiam agitur de liberatione Hieremiæ.*

PARS

PARS TERTIA CONCIONVM HIEREMIAE ex consequentibus. TABVLA 185.

HAEC. PARS *tria continet membra*

- PRIMO *enim narratur, quanta beneuolentia Hieremias populum secum vnà liberatum, & reliquias superstites, contra consilium descēdentes in Aegyptum vsque, prophetando sit prosecutus, à cap, 40. vsque ad cap. 46.*
- DEINDE *hæc Prophetia etiam ad alias protēditur nationes, vtputà contra* — *Aegyptios, Palæstinos, Moabitas, Ammonitas, Babylonios.* — *à cap. 46. vsque ad cap. 50.*
- TANDEM LAMEN- *tatur propheta pro conclusione* — *Combustionem templi, & Deprædationem vasorum.* — *cap. 52.*

PROPHETIAE HIEREMIAE

PARS ALTERA, SIVE LAMENtationes *Hieremiæ, quæ Græcè dicuntur Threni.*

CONTINVATIO. TAB. 186.

DVPLEX est *continuandæ huius partis cum præcedētibus ratio:*

- VNA *remota, à triplici sacræ scripturæ poëseos differentia, quā antè vbi de Psalmis agi cœptum fuit, omnem sacræ scripturæ cantum, in Psalmos, Cantica & Threnos, siue Lamentationes partiti sumus. Cùm ergò de Psalmis & canticis, suo dictum sit ordine, æquum fuit vt, nacta occasione tam opportuna, tandèm etiam vel semèl ageretur de Threnis.*
- ALTERA *propinqua, quæ cum materia suscepta omninò cohæret. Hactenùs enim de futura actum fuit clade, hîc de præsenti agitur calamitate: ac vt se pœnam anteà longè decretam prædixisse testaretur inuitum, sic eo vehemētiùs nunc deplorat irrogatam. Ex mente Glossæ hîc in principio.*

DE LIBRI HVIVS TITVLO.

HIC liber apud Hebręos est sine nomine, nisì q̄ à prima dictione, qua incipit, vocant eum Echa, id est, Quomodò. In cōmentarijs tamen appellant eum Cinoth, id est, Lamentationes: LXX. autem, Threnos, quod etiam Lamentationes siue fletus significat. Atq; hunc ipsum librum, ijdem Hebræi, putant esse eum, quem Ioakim rex Iuda, ab initio legisse, & mox in ignem proiecisse dicitur, Hiere. 36.

QVAE SIT HVIVS LIBRI SVMMA.

DEPLORAT propheta ruinam peruersi populi, & subuersionem perfidæ ciuitatis, quæ semper contraria Domino suo sentiebat, & præceptis suis aduersabatur, ingrata beneficiorum Dei, Prophetas eius ipsúmque hæredem nouissimè trucidabat. Vndè in manus hostium tradita, deuastata est ità, vt quæ priùs diuersis gētibus & prouincijs imperabat, postmodùm dura seruitute premeretur. Hieron. in Threnor. cap. 1. statìm in princip.

DE HORVM MYSTICA INTERPRETATIONE.

MYSTICE autem plangitur anima fidelis hominis, quæ quondàm plena fuit numerositate virtutum, & imperabat diuersis affectibus, dominans concupiscentijs carnis: posteà autem à malignis spiritibus flammis libidinis succēsa, destituta angelorum solatio, & carens diuino cōsortio, tot seruit sceptris dedita, quot vitijs. Idem ibidèm.

DE GENERE ORATIONIS.

LAMENTATIONES Hieremię in Hebræo, scriptæ sunt metris, id est, versib⁹, quorum singuli per ordinem, à singulis auspicantur Alphabeti literis. Quale genus carminis tum fortè, tempore scilicet Hieremiæ, vsitatum fuit: sic vt primus versus inciperet à prima litera Aleph, secundus à Beth, tertius à Gimel, & sic de cęteris. Quibus Paschasius hunc Prophetam non ob id vsum fuisse testatur, vt metris vel ornatu luderet, sed quòd sapientia humana vltrò diuinæ seruiat sapientiæ. Gloss. in Lamentat. Hierem. cap. 2. in princip.

QVOT LIBRI HVIVS SINT PARTES.

TAB. 187.

DIVIDITVR *hic liber in duas partes, videlicet in*
- QVATVOR *planctus siue Lamentationes & totidē capita, quibus Propheta deplorat destructionem*
  - CIVITATIS *Hierusalem, quæ erat caput regni.*
  - ISRAEL *& totius regni.*
  - AVT *Populi* / *Christi* — *Secūdum sensū* — *Iudaicū* / LITERALĒ.
  - SANCTVARII *& templi.*
- ORATIONEM *Hieremiæ ad Deum, quo eius implorat auxilium & misericordiam, vt afflictis opituletur.*

De q[ui]bus agitur in cap. 1. 2. 3. 4.

SVBDIVISIO.

SINGVLA capita totidem constant versibus, quot sunt literę apud Hebręos, quę (vt dictum est) singulæ singulis præponuntur versibus. Atque hinc est, quòd D. Hieron. dixit in prologo Hierem. hunc prophetam ciuitatis suæ ruinas quadruplici planxisse alphabeto. Idem in epistola ad Paulinum de libris sacris, huius libri hisce meminit verbis: Et quadruplex diuersis metris nectit alphabetum. Et in procem. Ezechiel. de Hieremia loquens, sic ait: Qui in Lamentationibus suis sub typo Hierusalem, 4. plagas mundi quadruplici plangit alphabeto.

AN LITERAE SINGVLIS VERSIBVS PRAEfixæ, hoc loco aliquid significent.

REFERT hìc Lyranus quosdam in ea fuisse opinione, quòd existimarent literas, quibus Lamentationes Hieremiæ distinctæ sunt, ad significandam versuum sententiam huc esse appositas. Quam opinionem falsam esse aliquot docet rationibus & argumentis. Interìm tamen negari non potest, Hebræorum literas per se positas, suas habere interpretationes, nec earum connexiones omninò esse ociosas, sed sua habere mysteria. Hieron. in procem. Lamētationum. Quæ vel semèl rectè intellexisse, cùm magni sit momenti, & operæ valdè precium, ea quàm fieri potest breuissimè, ex sanctorum patrum in hunc librum commentarijs, huc asscribere lubet.

DE INTERPRETATIONE LITERARVM Hebraicarum, Hieron. in procœm. Lamentationum ad Euse-bium. TAB. 188.

LITERARVM *apud Hebræos sunt xxij.* INTERpretantur

Litera	Interpretatio
ALEPH,	*Doctrina,*
BETH,	*Domûs,*
GIMEL,	*Plenitudo,*
DALETH,	*Tabularum,*
HE,	*Ista,*
VAV,	*Et,*
ZAIN,	*Hæc,*
HETH,	*Vita,*
TETH,	*Bonum,*
IOD,	*Principium,*
CAPH,	*Manus,*
LAMED,	*Disciplinæ, siue cordis,*
MEM,	*Ex ipsis,*
NVN,	*Sempiternum,*
SAMECH,	*Adiutorium,*
AIN,	*Fons siue oculus,*
PHE,	*Os, (oris)*
ZADE,	*Iustitiæ,*
COPH,	*Vocatio,*
RES,	*Capitis,*
SIN,	*Dentium,*
THAV.	*Signa.*

DE CON

DE CONNEXIONE SIVE DE ORDINE INTELligentiæ iſtarum literarum, ex eod. Hieron. TAB. 189.

CON- *nexiões literarum Hebraicarū ſunt ſeptem: Quarum eſt*

- PRIMA *literarū quatuor,*
  - ALEPH, *doctrina*
  - BETH, *domûs:*
  - GIMEL, *plenitudo*
  - DALETH, *tabularum:*
  - *Doctrina domûs, plenitudo tabularū: quòd videlicet doctrina Eccleſiæ, quæ domus Dei eſt, in librorum reperiatur plenitudine diuinorum.*
- SECVNDA *quatuor,*
  - HE, *iſta*
  - VAV, *&*
  - ZAIN, *hæc*
  - HETH, *vita*
  - *Iſta & hæc vita. Quæ enim alia poteſt eſſe vita ſine ſcientia ſcripturarum, per quam etiam ipſe CHRISTVS cognoſcitur, qui eſt vita credentium?*
- TERTIA *duarum,*
  - THET, *bonum,*
  - IOD, *principium.*
  - *Bonum principiū: Quia quanuis nunc ſciamus vniuerſa quæ ſcripta ſunt, tamen ex parte cognoſcimus, & ex parte prophetamus, & nunc per ſpeculum videmus in ænigmate. Cùm autem meruerimus eſſe cum Chriſto, & ſimiles angelis fuerimus, tunc librorū doctrina ceſſabit.*
- QVARTA *duarum,*
  - CAPH, *manus*
  - LAMED, *cordis ſiue diſciplinæ.*
  - *Manus cordis, ſiue diſciplinæ. Manus intelliguntur in opere: cor & diſciplina interpretatur in ſenſu: Quia nihil facere poſſumus, niſi quæ priùs facienda ſint, fecerimus.*
- QVINTA *triū,*
  - MEM, *ex ipſis*
  - NVN, *ſempiternum*
  - SAMECH, *adiutoriū.*
  - *Ex ipſis ſempiternū adiutoriū. Hoc explanatione nō indiget, ſed omni luce manifeſtius eſt, ſcripturis æterna ſubſidia miniſtrari.*
- SEXTA *trium,*
  - AIN, *fons*
  - PHE, *oris*
  - ZADE, *iuſtitiæ.*
  - *Fons ſiue oculus oris iuſtitiæ, ſecundùm illud quod in tertio numero expoſuimus.*
- SEPTIMA *quatuor.*
  - COPH, *vocatio*
  - RES, *capitis*
  - SIN, *dentium*
  - THAV, *ſigna.*
  - *Per dentes articulata vox promitur, & his ſignis ad caput omnium, qui eſt CHRISTVS, itur: per quem venitur ad regnū ſempiternum.*

HVIVS CONNEXIONIS VSVS.

Ex quibus Hieron. infert: Verùm hęc idcircò inſeruïmus, vt inſtruant lectorem, quô ſciat non fruſtrà iuxta ſeriem literarum à Propheta hæc eſſe edita, ſed vniuerſa quæ ſcripta ſunt, ad Chriſti & Eccleſiæ pertinere ſacramenta.

DE PRI-

DE PRIMO ALPHABETO SIVE LAMENtatione Hieremiæ.

ARGVMENTVM.

PRIMI Threni ciuitatis, potissimùm Hierusalem, deplorant excidium, quæ antea, Dauidis maximè tempore & Salomonis, Domina fuerat gentium sibi subiectarum, vt habetur 2. Regum & 3. at nunc facta fuerat quasi vidua, hoc est, dignitate Regni & Sacerdotij destituta. Vide hinc Gloss. ordinariam.

PARTITIO LAMENTATIONIS PRIMAE.

TABVLA 190.

EIVS LAMENtationis *duo sunt mēbra.*

- PRIMO *seipsum alloquitur Propheta, & summa quasi cum admiratione ipsius vrbis Hierusalem, quæ in vastißimum creuerat Regnum, miserandam deplorat desolationem, à princip. vsque ad vers. O vos omnes qui transitis &c.*
- DEINDE *ciuitas ipsa lamētatur seipsam, à d. vers. O vos omnes vsq. in fin. cap. primi.*

MEMBRVM PRIMVM. TABVLA 191.

HAEC PARS *vndecim habet versus. Quibus (vt dictū est) vrbis ipsius Hierusalem deplorat iacturam atque amißionē pristinæ*

- AVTHORITATIS, *cap. 1. vers. Quomodò sedet sola &c.*
- LAETITIAE *& iocunditatis, vers. Plorans plorauit &c.*
- SECVRITATIS, *vers. Migrauit Iuda.*
- CELEBRITATIS *& solēnitatis multiplicis Dñi, vers. Viæ Sion lugent &c.*
- PACIS *& tranquillitatis, vers. Facti sunt hostes eius &c.*
- FORTITVDINIS *& bellicæ probitatis, vers. Egressus est à filia Sion &c.*
- PROSPERITATIS *& rerum omnium affluentiæ, vers. Et recordata est Hierusalem dierum &c.*
- LAVDIS *& famæ, vers. Peccatum peccauit Hierusalem, &c.*
- PVLCHRITVDINIS *atq. formæ, vers. Sordes eius in pedibus eius &c.*
- DIVINI *cultûs & sanctitatis cæremoniarum, vers. Manum suam misit hostis.*
- SATIETATIS *& saturitatis, vers. Omnis populus quærens panem. eod. ca. 1.*

SECVNDVM MEMBRVM LAMENTATIOnis primæ. TAB. 192.

SECVNdum membrū *quatuor habet partes, in quibus ciuitas*

- DEPLORAT *magnitudinem & immensitatem miseriæ suæ, idq. quatuor versiculis, quorum primus est, O vos omnes qui transitis &c.*
- LAMENTATVR *implacabilitatē iræ diuinæ, vers. Idcircò ego plorans, & sequenti.*
- CONFITETVR *suam culpam & laudat iustitiam Dei, vers. Iustus est Dominus &c.*
- SOLATVR *seipsam, atque diuinam sibi affuturam sperat clementiam, vers. vltimo.*

LAMENTATIO HIEREMIAE SECVNDA.

IN hac lamentatione secunda, Propheta admirādo quæritat, quomodò pulcherrima habitatio Siō, & inclyta Israelitarum gens, quæ angelico ministerio suffulta, per ipsius Domini ducatum, de terra Aegypti, per mare rubrum translata est, & in deserto multis miraculis, ac diuinis solatijs, diutissimè per Moisen & Aaron educata, ità vt vocabulo scabelli pedum Domini, propter statum diuini cultûs, qui in ipsa plebe tunc præcipuus erat, meritò nūcuparetur: nunc de summa felicitate, in maximam miseriam, in die furoris Domini, & vindictæ in eam prolatæ, quasi de cœlo in terram proiecta & conculcata sit. Hieronymus in Lamentat. ca. 2. in principio.

DIVISIO

DIVISIO SECVNDAE LAMENTATIONIS.

TABVLA 193.

A CAPIT. THRENORVM *secundo incipit secunda Lamentatio: in qua propheta terræ Israel atq; adeò totius regni destructionem deplorat. Diuiditur autem hic planctus in quatuor partes. Nam*

- PRIMO *Propheta, sicut homo desolatus, loquitur ad seipsum, ca. 2. vers. Quomodò obtexit caligine &c. in princ.*
- SECVNDO *sermonem conuertit ad terram atque regnum Israel, vers. Cui comparabo te &c. eod.*
- TERTIO *vtile & salutare adhibet remedium siue consilium, vers. Clamauit cor eorum ad Dominum, &c.*
- QVARTO *instituit orationẽ, piumq; texit oraculum, vers. Vide Domine, vsque in fin. cap. 2.*

DE PRIMA SECVNDAE LAMENTATIONIS parte. TABVLA 194.

HIC PLANCTUS *siue soliloquiũ duodecim continet partes, in quibus ꝓpheta intuetur priorẽ regni Israel statum: atque in ea cõtemplatione percurrit duodecim felicitatis gradus, quibus hoc regnum alia regna antecellere videbatur. Nam &*

FERTILITATE *soli hoc regnum præcipuum erat: adeò vt diceretur terra sancta, terra promissionis, terra inclyta, & terra fertilis atq; pinguis. d. cap. 2. vers. Quomodò obtexit caligine &c.*

ALIA *regna superabat principum nobilitate atque præstantia. Stirps enim Dauid regnabat in Israel. vers. Præcipitauit Dominus, nec pepercit.*

MILITVM *robore præ cæteris valebat plurimùm. vers. Confregit in ira furoris sui omne cornu Israel &c.*

VENVSTATIS *& amœnitatis eorum quæ gignit humus, laudem alijs regnis facilè omnibus præripiebat. vers. Tetendit arcum suum quasi inimicus &c.*

VRBES *habebat munitissimas & fortia castella ac propugnacula. vers. Factus est Dominus velut inimicus.*

LOCVS *ipse rerum sacrarum dignitate sanctissimus erat. Nam in hoc regno solo Dei residebat tabernaculum. vers. Et dissipauit quasi hortum tentorium suum &c.*

SACRIFICIORVM *quoquè frequentia alijs præcellebat, & Dei altare ibi fuit erectum. vers. Repulit Dominus altare suum &c.*

AVXERAT *huius regni dignitatem atq; præstantiam ipsius vrbis Metropolitanæ, Hierusalem scilicet, nobilitas & excellentia, quæ istius regni caput erat atque solium. vers. Cogitauit Dominus dissipare murum.*

NVLLIBI *amplior fuit cœtus hominum doctorum, diuina sapientia atque prophetiæ dono illustrium. Nullum enim aliud Regnum receperat legem Dei, habebátve prophetas Dei. vers. Defixæ sunt in terra: item in verb. Reges eius & principes.*

REGNI *huius populus, honore atque reuerentia alijs dignior erat, tum ob senes & virgines vtriusque sexûs, tum ob vitæ sanctimoniam &c. vers. Sederunt in terra, conticuerunt senes &c.*

A MVLTITVDINE *infantium commendabatur hoc regnum, Deo Opt. Max. præ cæteris nationibus multiplicante semen filiorum Israel, sicut Abrahæ promiserat Genes. 15. vers. Defecerunt præ lachrymis oculi mei &c.*

ANNONAE *& victûs copia, ac cæteris naturæ beneficijs, vitæ terminus huic populo eousquè plerunquè prorogatus fuit, vt iuxta benedictionem diuinã filios viderent filiorum. vers. Matribus suis dixerunt, Vbi est triticum?*

SECVNDA PARS LAMENTATIONIS SECVNDAE.

TABVLA 195.

EA PARS PROphetiæ, in qua propheta sermonem suum dirigit ad populum Israel, quinque obtinet versiculos, in quibus ipsi populo quinque ob oculos ponit. Nimirùm

- VT consideret magnitudinem pœnæ & miseriæ suæ. vers. Cui comparabo te? dict. cap. 2.
- ORIGINEM suæ culpæ & malitiæ: Quæ origo fuerunt Prophetæ non aperientes filijs Israel iniquitatem suam, vt eos ad pœnitentiam prouocarent. vers. Prophetæ tui viderunt tibi falsa &c.
- QVAM nemo è vicinis gentibus ipsi compatiatur. vers. Plauserunt super te &c.
- EXVLTATIONEM & gaudium gentis aduersariæ & nationis inimicæ. vers. Aperuerunt super te os suum inimici.
- HOC non esse factum casu, sed potiùs secundùm præfinitionem iustæ sententiæ Dei. vers. Fecit Dominus quæ cogitauit &c.

SECVNDAE LAMENTATIONIS PARS tertia.

TAB. 196.

PRO REMEDIO & consilio his malis adhibendo, Propheta populum Israel ad Deum recurrere monet. à quo vt eo faciliùs & auxilium consequantur, & salutem, sex res docet eos obseruare. Quæ sunt,

- ORARE cum clamore. vers. Clamauit cor eorum. eod. cap. 2.
- PLORARE. eod. vers. in verb. Deduc quasi torrentem.
- IN plorando perseuerare, eod. vers. in verb. Non des requiem.
- NOCTV in oratione vigilare. vers. Consurge, lauda in nocte &c.
- COR suum humiliare, & sicut aquam effundere. ibidèm in verb. Effunde sicut aquam cor tuum &c.
- LEVATIONE manuum ad Deum, & alijs gestibus ipsum placare. eod. vers. Consurge, in verb. Leua ad Dominum manus tuas.

QVARTA PARS LAMENTATIONIS SEcundæ.

TABVLA 197.

IN VLTIMA PARte Lamentationis secundæ, Propheta textum ponit precatiõis ad Deum: qua nititur diuinam permouere misericordiam, allegando

- DIVINAM magnificentiam, & vilitatem propriam. vers. Vide Domine & considera, quem vindemiaueris ità &c. d. cap. 2.
- INFELICITATEM multam iam perpessam, videlicet Quòd
  - Mater comederit filios.
  - Propheta & sacerdos occisi sint in sanctuario.
  - Nulli ætati pepercerit gladius.
- HOSTIVM & aduersariorum immanitatem atq; malitiã. Quo magis Deus compatiatur. vers. Vocâsti quasi ad diem solennem. vsque in finem, cap. secundi.

PLANCTVS HIEREMIAE TERTIVS.

ARGVMENTVM.

HAEC pars primùm calamitatem gentis Iudææ, seu potiùs humani generis deflẽdo pronunciat: Deindè sacramentum Dominicæ incarnationis ac passionis manifestè exprimit: vbì Iudęorum persecutio, & innocentis Christi pœna, ac mors describitur. Hieron. in procem. 2. lib. Commentar. in Lamentation. & in ipso libro Commentar. 2. in cap. 3. sic ait: Conqueritur ergò populus fidelis paupertatem suam in correptione indignationis Domini: Quia plurimos à statu rectæ fidei & studio bonorum operũ in tenebras erroris & vitiorum barathrum cernit deuolui. Multi enim sunt vocati, pauci verò electi. Dicit autem idem Hiero. hoc alphabetum trimetro scriptum, & à ternis literis, sed eisdem, ternos versus incipere. Hieron. in d. Procem. Matt. 20.

PARTITIO LAMENTATIONIS TERTIAE.

TAB. 198.

HVIVS LAMENTA-*tionis duplicem tradunt intellectũ:*

- VNVM, *quòd deploret hoc in loco Propheta ipsius populi captiui afflictionem, vel suam ipsius in carcere & lacu constituti.*
- ALTERVM *literæ magis consonum & appositum, quòd Christi potiùs lugeat passionem.*

SECVNDVM PRIMVM INTELLECTVM.

TAB. 199.

PROPHETA *induit personã, modò*

- DEPINGENTIS *& deplorantis suam miseriam, cap. 3. à vers. 1. Ego vir videns. vsque ad vers. Et dixi, Recordare paupertatis &c.*
- EXPECTANTIS *& implorantis Dei auxilium atque clementiam. à d. vers. Recordare. vsque ad vers. Pars mea Dominus &c.*
- CONFIDENTIS *firmiter & expectantis Dei beneuolentiam. à d. vers. Pars mea. vsque ad vers. Quis est iste qui dixit &c. Vbi ad longum ostendit, bonum esse, Dei causa opprobrijs saturari, nec ideò minùs sperandum esse.*
- REPROBANTIS *falsum iudicium atque sententiam eorum, qui hæc casu potiùs huic populo, quàm Dei ordinatione & iusta animaduersione contigisse autumant. à d. vers. Quis est iste, vsque ad vers. Scrutemur vias nostras &c.*
- CONFITENTIS *& pœnitentis super iram, malitiam & culpam. à d. versic. Scrutemur. vsque ad vers. Inuocaui nomen tuum Domine &c.*
- ADSPICIENTIS *seu inuenientis atque iamiam captantis consolationem diuinam. à d. vers. Inuocaui. vsque in fin. Lamentationis tertiæ.*

IVXTA SECVNDVM INTELLECTVM.

TAB. 200.

CONVERTIT *se ad Christum, ac illius acerbissimam iuxtà & indignissimam deplorat passionem. Quã sexdecim persequitur articulis, quibus agit de*

- DENVDATIONE *seu spoliatione, qua exuerunt eum omnibus vestimentis atque ornatu. cap. 3. vers. Ego vir videns &c.*
- CAPTIVITATE *& vinculis, quibus noctu à cohorte & tribunis alligatus est. vers. Me minauit & adduxit in tenebras &c.*
- VEXATIONE, *qua per totam noctem in domo Annæ & Caiphæ fuit à Iudæis vexatus. vers. Tantùm in me vertit &c.*
- PEDVM *suorum confossione. vers. Circunædificauit aduersùm me &c.*
- VOCIFERATIONE, *qua clamauit in cruce, nec tamen exaudiri visus est. vers. Sed & cùm clamauero.*
- ILLVSIONIBVS *& blasphemijs. vers. Vrsus insidians factus est mihi &c.*
- CIBATIONE *& potatione, ex vino myrrhato cum felle mixto. vers. Repleuit me amaritudinibus &c.*
- SOLITVDINE *& destitutione siue defectione omnium, excepto latrone, de cuius conuersione agit in vers. Memoria memor ero &c.*
- COLAPHIS *& verberibus. vers. Dabit percutienti se maxillam.*
- EFFVSIONE *lachrymarum in cruce, vers. Oculus meus afflictus est.*
- MORTE, *sepultura & lapidis obuolutione, vers. Venatione ceperunt me &c.*
- EIVLATIONE *& fletu mulierum. vers. Inundauerunt aquæ.*
- DESCENSIONE *sua ad limbum. vers. Inuocaui nomen tuum de lacu &c.*
- RESVRRECTIONE *sua, vers. Appropinquâsti in die &c.*
- MALITIOSA *Iudæorum machinatione, qui post resurrectionem dederũt pecuniam militibus, vt dicerent corpus Iesu à discipulis eius sublatum esse. vers. Vidisti Domine iniquitatem illorum aduersùm me.*
- SVMPTO *propter illud peccatum à Iudæis supplicio, quo in hodiernum vsque diem affliguntur. vers. Persequeris in furore tuo &c.*

LAMENTATIO HIEREMIAE QVARTA.

ARGVMENTVM.

In hoc alphabeto, quod sicut primum & secũdum, Sapphico metro decurrit, vt in cæteris casum populi Iudaici, atque vastationem vrbis lamentabili voce propheta historialiter deplorat: spiritualiter autem lapsum animæ fidelis, atque ruinam in peccatis miserabiliter plangit. Hierony. in procem. lib.3. Commentar. in Lamentat. Hierem.

IDEM dicto lib.3.cap.1.in princip.

Licet hæc historialiter, inquit, vrbis Hierosolymitanæ destructionem, & templi cõcremationem videantur sonare, vbi totus ille ornatus veterũ dissipatus est, & ad nihilum redactus: tamen altiori sensu templi mystici deiectionem significat, quod quotidiè in reproborum vita & moribus obfuscatur atque destruitur.

PARTITIO QVARTAE LAMENTATIONIS.

TABVLA 201.

PLANCTVS *quartus, quo propheta templi & diuini cultûs luget desolationem, in 3. diuiditur partes:*
- DEPLORAT *templi & diuini cultûs desolationem: à princip. cap. 4. vsq, ad vers. Non crediderunt Reges &c.*
- INQVIRIT *causam huius desolationis, & inuestigat rationes. à dict. vers. Non crediderunt.*
- PRAEDICIT *lætabundus futuram consolationem. vers. Gaude &c.*

PARS PRIMA LAMENTATIONIS QVARtæ.

TABVLA 202.

IN PRIMA PARte, *hoc est, in ipsius templi deploratione, Propheta luget quatuor:*
- APPARATVM, *quo ipsum templum erat instructum atque exornatum, d. cap. 4. vers. 1. Quomodò obscuratum est aurum, &c.*
- COETVM *atque frequentiam eorum, partìm nobilium &c. qui in illud ingredi consueuerant. vers. Filij Sion inclyti &c.*
- NAZARAEORVM *ritus atque cælibatum, quo oblectabatur. vers. Candidiores Nazaræi &c.*
- STRVCTVRAE *atque totius fabricæ statũ flammis penitùs absumptum. vers. Compleuit Dominus furorem suum &c.*

SECVNDA PARS QVARTAE LAMENTATIonis, quæ malorum istorum reddit causas.

TAB. 203.

CAVSAS AVTEM *huius desolationis templi ostendit fuisse has:*
- EFFVSIONEM *sanguinis iusti & innocentis Prophetarum, Zachariæ, Esaiæ & aliorum. vers. Propter peccata Prophetarum eius.*
- PRAESTOLATIONEM *humani, putà Aegyptiaci, auxilij potiùs quàm Dei. vers. Cùm adhuc subsisteremus.*
- MORTEM *& interfectionem Christi. vers. Spiritus oris nostri Christus.*

LAMENTATIONIS QVARTAE PARS TERTIA.

TABVLA 204.

CIRCA CONSOLATIONEM *duo facit propheta:*

- IRONICE *loquitur ad nationes vicinas & Idumæos. verſ. Gaude & lætare filia Edom &c.*
- VERISSIME *conſolatur Iudæos de reditu à captiuitate Babylonis. Quod tamen iuxta literam rectiùs accipiemus de cōuerſione Iudæorum ad fidem Ieſu Chriſti, quæ erit ſub finem mundi. verſ. vltimo, Completa eſt iniquitas tua.*

PARS THRENORVM SECVNDA, id eſt, Oratio Hieremiæ.

ARGVMENTVM.

POST Lamentationem ergò (quæ literis Hebraicis ſecundùm ſeriem earundem literarum quadruplicem, opportunis locis, vt diximus, prænotata eſt) ſequitur oratio Prophetę, quæ vaſtationem vrbis Hieruſalem, & caſum populi Iudęorum hiſtorialiter deplorat: Et ſpiritualiter ruinam animarum fidelium, & vaſtationem, quam paſſæ ſunt à nequitijs ſpiritualibus, flebiliter commemorat. Ad extremum verò, ipſius Domini opem & miſericordiam ſubuenire afflictis humiliter deprecatur. Hieron. hîc in procœm.

ORATIONIS HIEREMIAE ARTIFICIVM SIVE Methodus. TAB. 125.

CAPVT HOC *Quintum, & huius voluminis vltimū, Orationem Prophetæ continet pro populo afflicto. In qua ità progreditur:*

- DEVM *ad clementiam & miſericordiam admodùm piè commouet. verſ. Recordare Domine, capite quinto.*
- EXPONIT *multiplicem calamitatem & afflictionem Iudæorum. verſ. Hæreditas noſtra.*
- RECITAT *iniurias multifarias, ab aduerſarijs illatas captiuis. verſic. Mulieres Sion &c.*
- DEPLORAT *priſtinam dignitatem atque conſolationem, quòd defecerit eos ſapientia cum rerum omnium excellētia & iucunditate. verſ. Senes defecerunt de portis.*
- AGNOSCIT *culpam, & iuſtam fatetur punitionem. verſ. Væ nobis quia peccauimus.*
- PRAEDICAT *diuinam maieſtatem, in æuum omne permanſuram. verſic. Tu autem Domine in æternum &c.*
- ITERVM *confugit ad benignitatem diuinam, quam pro celeri implorat populi reductione & reditu. verſic. Quarè in perpetuum obliuiſceris &c. ſeu pro conuerſione ad fidem Chriſti. verſ. Conuerte nos Domine &c.*
- CONTEMPLATVR *diuinam ſeueritatem, atque indè cernit nō ità celeriter ſuas admitti preces. verſ. Sed proijciens repuliſti nos, iratus es contra nos vehementer. d. cap. 5. & vltimo.*

PROPHETIA

PROPHETIA BARVCH, LIBER BIBLIAE XXIX, QVINTAE PARTIS TERTIVS.

CONTINVATIO.

Si ordinem respiciamus temporum, hic liber proximum obtinet locum post historiam Tobiæ, quæ temporibus Ezechiæ contigit. Fuit autem Baruch scriba Hieremiæ, & librum hunc, dempta epistola Hieremiæ, post Hierosolymorum destructionem conscripsit. adiunxitque ad verba Hieremiæ, quæ anteà scripserat, Vide Lyranum in cap. I.

BARVCH QVIS FVERIT.

Filivs erat Neriæ filij Maasiæ, hîc cap. I. & à tempore Ioakim filij Iosiæ, scriba siue notarius fuit prophetæ Hieremiæ, 36. Hiere. Refert hoc ipsum beatus etiam Augustinus de ciuitate Dei lib. 18. cap. 33.

MYSTICA HVIVS NOMINIS INTERpretatio D. Hieronymi.

Barvch, in lingua nostra benedictus dicitur, qui erat filius Neri, qui interpretatur lucerna mea, dicente propheta: Lucerna pedibus meis verbum tuũ, & lumen semitis meis ardens, Psal. 118. Neri quoquè pater Baruch, filius Maasiæ, id est, facturæ & operis Domini. Animaduertamus ergò, quantis virtutum priuilegijs discipulus Baruch Hieremiæ ministrauerit, dicente Dauid: Ambulans in via immaculata, hic mihi ministrabat, Psal. 100. Hieron. in 32. cap. Hieremiæ.

QVO TEMPORE PROPHETAVERIT.

Hiervsalem per Chaldæos iam destructa, descendit cum Hieremia Baruch in Aegyptum, post interfectionem scilicet Godoliæ, Hier. 43. atque tunc scripsit ea, quæ per quinque habentur huius libri capita. Nam epistolæ illius, quæ in sexto continetur capite, Baruch non author, sed scriptor tantùm fuit ante Hierosolymæ excidium. Vide Lyranum in Baruch cap. I. & 6.

IVDICIVM DIVI HIERONYMI DE PROPHETIA Baruch, in præfatione ad Hieremiam.

Libellvm autem Baruch, qui vulgò editioni Septuaginta copulatur, nec habetur apud Hebræos, & ψευδόγραφον epistolam Hieremiæ, nequaquàm censui disserẽdam. Quibus verbis apertè indicat, id quod communiter dicitur, librum istum, qui Baruch nomine prænotatur, in Hebræo canone non haberi, sed tantũ in vulgata editione, similiter & epistolam Hieremiæ. Propter notitiam tamen legentiũ hîc scripta esse, quia multa de Christo nouissimisque temporibus indicant, vt habet Præfatio in Baruch.

CENSVRA DE EODEM, IOAN. LVdouici Viuis.

Sed Ioannes Ludouicus Viues, vir nostra ætate doctissimus, in Augustin. De ciuitate Dei lib. 18. cap. 33. hunc librum in Ecclesia receptum esse testatur, in hæc verba: Hieremias, inquit, in libro suorum vaticiniorum, Baruch scribam & ministrum fuisse suum significat: cuius extat breuis prophetia, quam Ecclesia recepit, quoniam de Christo & postremis temporibus pleraque continet. Viues.

SANCTI PATRES, QVORVM TESTImonijs hic liber probatur Authenticus. TAB. 206.

EPIPHANIVS.

BARVCH *prophetiæ, sub nomine ac titulo Hieremiæ Prophetæ, quasi nullam inter vtrunque differentiam constituens, meminit Epiphanius contra hæresim trigesimam, quæ est Ebionæorum, illo loco, quo de Christo inquit: Homo est, & quis cognoscet eum?*

AMBROSIVS.

MEMINIT *eiusdem Ambrosius in Psalm. 118. Sermone 18. illo loco, Proficiscimini &c.*

CYRILLVS.

ITEM *Cyrillus Alexandrinus lib. 10. contra Julianũ Apostatam, illo loco, In terris visus est, & cum hominibus conuersatus est.*

PARTITIO PROPHETIAE BARVCH.

TAB. 207.

DIVIDITVR *hic liber in*
- PROPHETIAM *ipsius Baruch,*
- ET *Epistolam Hieremiæ.*

DE PARTIBVS PROPHETIAE BARVCH.

TAB. 208.

HVJVS *Prophetiæ hæ ferè sunt partes:*

- PRIMO *omnium propheta commemorat populi captiui in Babylone studium placandi Deum per*
  - OBLATIONEM *& sacrificia, à princip. cap. 1. vsque ad versic. Et dicetis Domino Deo &c.*
  - CONFESSIONEM *omnium peccatorum suorum & iustitiæ diuinæ. à dict. loco vsque ad versic. Auerte iram tuam à nobis, cap. 2.*
  - ORATIONEM *& supplicationem feruentem. indè vsque ad vers. Audi Israel, cap. 3.*
- DEINDE *subijcit propheta salutarem admonitionem, ab illo loco, Audi Israel, vsq; ad, Obliti estis &c.*
- POSTEA *habet querelam siue Lamẽtationem ciuitatis Hierusalem sub figura nutricis, desiderantis reditum captiuorum. vers. Obliti enim estis. vsque ad vers. Animæquior, circa finem cap. 4.*
- QVIBVS *tandem pro consolatione adijcit, Promißionem iocundam, regalem atque diuinam mox Hierosolymæ aduenturam. à d. vers. vsque in finem cap. 5.*

DE EPISTOLA HIEREMIAE ET EIVS partibus. TABVLA 209.

IN HAC EPISTOLA *q̃ habetur in 6. & vltimo huius libri capite, Hiere. instruit captiuos in Babylone. Quæ in 3. subdiuiditur partes. In q̃bus*
- B) PROHIBETVR *idololatria, vers. Nunc autem videbitis &c. eod.*
- A) NARRATVR *captiuitatis huius causa, à princip. cap. 6. vsque ad vers. Nunc autem &c.*
- C) DETEGITVR *idolorũ falsitas & ignominia. vers. Nam ligna ipsorum polita à fabro &c. eod.*

PROPHE-

PROPHETIA EZECHIELIS, LIBER BIBLIAE XXX, QVINTAE PARTIS *Quartus*.

QVIS FVERIT HIC PROPHETA

EZECHIEL (quem Gregorius Nazianzenus in oratione ad Hieronem inter Prophetas admirandum dicit & subtilissimum, in Apologetico verò magnorum vocat inspectorem, & mysteriorum ac visionum interpretem) & Propheta erat & Sacerdos. Author operis imperfecti in Matthæũ 22. Homil. 41. Interpretatur aũt hoc nomen Ezechiel, fortitudo Dei. Gregor. in Ezechiel. Homil. 2.

CVR EI FRONS DATA FVERIT ADAMANTINA.

DATA ei fuit frons adamantina, quòd dura quæ ventura erant, locuturus esset, Ezech. 3. Vndè & sibi & alijs dicitur fuisse durus. Gregor. in 1. Regum cap. 9. lib. 4.

VBI PROPHETAVERIT.

SIMVL cum Daniele in captiuitate fuit populi Iudaici in Babylone, quod ex eius scriptis apertè colligitur. August. in Psal. 64. & in lib. 18. De ciuitat. Dei, cap. 34. ac ibì etiam Viues.

QVANDO PROPHETAVERIT.

SECVTVS est Hieremiam, & prophetare cœpit anno quinto transmigrationis Iechoniæ: qui idem annus regni erat Sedechię. Hieron. in Hierem. lib. 5. cap. 29. tricesimo ætatis suę anno. Idem Hieron. hìc in Prolog. Absoluit autem Prophetiam suam annis 20. Gregor. in Ezechiel. homil. 13.

DE MYSTICA EIVS AETATIS INTERPRETATIONE.

NON frustrà in trigesimo anno prophetat Ezechiel. Nam & nomen eius figura Christi est. Interpretatur quippe Ezechiel imperium Dei. imperium autem Dei, nullus est, nisì Christus Iesus. Filius quoquè Buzi scribitur, quod interpretatur contemptus. Si venias ad hæreticos, & audias eos spernentes, & pro nihilo ducẽtes creatorem, & insupèr etiam criminantes, videbis iuxta illos contemptissimi creatoris filium Dominũ nostrum Iesum Christum. Origenes in Ezech. Hom. 1.

DE PROPHETIS SIBI CONTEMPORANEIS.

CONTEMPORANEVS ei fuit, vt dictum est, Daniel, & confirmat hoc idem Augustinus de Ciuitat. Dei, lib. 18. cap. 34. In ipsa porrò captiuitate Babylonica, inquit, Daniel & Ezechiel prophetauerũt priùs, alij scilicet duo ex maiorib⁹ prophetis.

QVIBVS PROPHETAVERIT.

PATET hoc ex verbis D. Hieron. quibus auspicatus est suum in hunc prophetam prologum. Exechiel propheta, inquit, cum Ioachim Rege Iuda captiuus ductus est in Babylonẽ, ibiq; eis, qui cum eo captiui fuerant, prophetauit pœnitentibus quòd ad Hieremiæ vaticinium se vltrò aduersarijs tradidissent, & viderent adhuc vrbem Hierosolymam stare, quam ille casuram esse predixerat. Hæc Hieron. Prophetauit etiam contra Prophetas Israelis, & contestatus est Hierusalem de iniqtatibus & peccatis ipsius. Vide hinc plura apud Athanas. in Synopsi.

QVID PROPHETARIT.

EVNDEM ferè habet concionis suæ scopum, quẽ habuit Hieremias. Nam & Hierusalem prædicit vastationem atque abductionem populi, & causas mõstrat huius mali, ac sedulò suos concaptiuos, ad seriam hortatur pœnitentiam, vt ex infrà posita patebit tabula.

DE GENERE MORTIS.

AVTHOR operis imperfecti in Matthæum, cap. 23. Homilia 46. refert, hunc Prophetam super lapides tractum, excerebratum esse.

DE PROPHETAE HVIVS DIFFICVLTATE.

HVIVS prophetę difficultatē Hebræorum probat traditio. Nam nisi quis apud eos ætatem sacerdotalis ministerij, id est, tricesimum annū impleuerit, nec principia Geneseos, nec Canticum canticorum, nec huius voluminis exordium & finem legere permittitur, vt ad perfectam scientiam & mysticos intellectus, plenū humanę naturę tempus accedat. Hieron. in Procemio lib. 1. Commētar. in Ezechielem.

PARTITIO PROPHETIAE EZECHIELIS.

TABVLA 210.

OPVS *hui9 Prophetæ, septē habet Partes:*

- ORACVLVM *ingens de præpotente Deo, sedente super thronum positum super firmamentum, quod imminebat quatuor animalibus, quibus quatuor monarchiæ significabantur, cap.* 1.
- MISSIONEM *Ezechielis Prophetæ, demandatumq́; illi grande munus pdicandi, cap.* 2. *vers. Fili hominis, mitto ego te, & toto* 3. *cap.*
- COMMINATIONEM *iudicij, & pœnarum, quæ nūciat Iudæis obuentura, videlicet*
  - OBSIDIONEM *& famem Hierusalem, cap.* 4.
  - CAPTIVITATEM *atque dispersionem populi, cap.* 5.
  - DEPOPVLATIONEM *ac desolationem regionis, cap.* 6. *&* 7.
  - ENVMERATIONEM *abominationem atque scelerum, quæ fiebant Hierosolymæ & in templo, cap.* 8.
  - EVERSIONEM *ciuitatis ac templi cōbustionem, cap.* 9. *&* 10.
  - ANIMADVERSIONEM *in Principes, Reges & Prophetas, cap.* 11. 12. *&* 13.
  - EXCLVSIONEM *omnis de ferēdo remedio cōsolationis, ca.* 14.
- MVLTITVDINEM PECcatorum *vrbis Hierusalem, atque totius Iudaici populi, quibus tot tantaque supplicia commeruēre, cap.* 15. *Quæ innuit sub parabolis*
  - VITIS, *cap.* 15.
  - SPONSAE *deformis, cap.* 16.
  - AQVILAE *grandis, cap.* 17.
  - VVAE *acerbæ & agrestis, cap.* 18.
  - LEAENAE *& leonis, cap.* 19.
  - SALTûS *& nemoris comburendi, cap.* 20.
  - GLADII *elimati, cap.* 21.
  - SCORIAE *stanni, ferri & æris, cap.* 22.
  - DVARVM *vnius fœminæ filiarum, cap.* 23.
  - OLLAE *æneæ, & pinguis animalis, cap.* 24.
- DENVNCIATIONEM *excidij etiam aliarū nationum*
  - *Ammonitarū,*
  - *Tyriorum,*
  - *Aegyptiorū.*
  - *à cap.* 26. *vsque ad cap.* 33.
- PROMISSIONEM *futuræ consolationis, & populi captiui ab exilio reuocationem, à cap.* 33. *vsque ad cap.* 40.
- STRVCTVRAM *solennis tabernaculi & noui templi, à cap. scilicet* 40. *vsq́; in finem Ezechielis.*

PRO-

PROPHETIA DANIELIS, LIBER BIBLIAE XXXI, QVINTAE PARTIS *Quintus.*

DE DANIELIS ORIGINE, EX EPIPHANIO.

DANIEL Propheta ex tribu quidem fuerat Iuda, genere optimatum, Regię administrationis filius, adhuc infans pusio, è Iudæa in Babylona perductus est. Prognatus autem in Bethebero superiore, haud procùl à Hierosolymis. Epiphanius De Prophetarum vita & interitu.

DE EADEM, EX HIERONYMO.

DANIEL fuit de genere Dauid, si tamen, vt Hebræis placet, de semine regio fuit. Hieron. in Danielem post principium, & de filijs fuit Iuda, non sacerdos, sicut in fine Belis fabula continet. Idem in Daniel. cap. 2.

DE VOCATIONE EIVS AD MVNVS PROPHETANDI.

QVONIAM, inqt Augustinus, cùm esset spiritu Dei plenus, & prophetiæ munere cōdonatus, q̄ hominibus cęteris fiebāt incognita, ipsi Deus demōstrabat. Augustinus De mirabilibus sacrę scripturę, lib. 2. cap. 30. Quæ desumpta videtur ex Antiquitatibus Iosephi, lib. 10. cap. 12. vbì sic ait: Pręcipuè tamē Daniel sapiētia erat idoneus, & ad somniorū interpretatiōes exptus, eiq; reuelabatur aptè diuinitas.

DE FORMA HVIVS PROPHETAE, ET moribus eiusdem.

VIR adspectu quidem aridissimus, ac squalore obsitus, in fauore autem ac gratia Domini perquàm speciosus. Epiphanius de prophetar. vita. De cuius vita, pietate, ieiunijs & alijs dotibus præclaris, si quis plura nôsse cupiat, Ioan. videat Chrysosto. De incompræhensibili Dei natura, Homil. 3. Gregor. certè de illo loquens in Moralibus in Iob, lib. 1. cap. 13. Quid per Danielem, inquit, (cuius mira abstinētia describitur) nisì continentium vita figuratur?

DE EIVS SAPIENTIA ET AVTHORITATE.

MAXIMO in precio habitus est sapientię nomine à Balthasare vltimo Chaldęorum Rege, & deindè apud Darium Medum gratiosissimus, vt in libro ipsius Danielis & Iosephi de Antiquitatibus 10. legimus. Ioan. Lud. Viues super August. de Ciuitat. Dei lib. 18. cap. 34.

DE NOMINIS SVI MVTATIONE.

Ex Daniele Balthasar vocatus est. Et hoc nomen illi inditū fuit, vel (vt Iosephus refert, lib. 10. cap. 12.) à Rege Nabuchodonosor, vel (vt putat Ioannes Lud. Viues in August. De ciuitat. Dei, lib. 18. cap. 34.) ab eunucho regio, cui puerorum erat demādata cura. Hoc certū est, illū in Babylonia Balthasarē fuisse dictū. Origenes in Num. cap. 31. homi. 25. Ab archāgelo aūt Gabriele, vir dicitur desideriorū, siue amabilis & Dei amore dignus, Dan. 9. & ibì Hieron. Quo nomine etiamnū in hodiernū diē apud sanctos Patres appellari solet. Orig. in epist. ad Rom. lib. 6. cap. 8.

VBI ET QVANDO PROPHETAVERIT.

IVXTA sentētiam sacræ historiæ communem, Daniel tempore captiuitatis prædicauit in Babylone. Cui etiam suffragatur B. Augustinus: Quo, inquit, tempore (captiuitatis putà Babylonicæ) Daniel, quem in primordio captiuitatis vnum de obsidum numero posuimus, in Babylone ex Iudæorum stirpe, illustri fama clarebat. August. De mirabilibus Sacrę scriptur. lib. 2. cap. 30.

QVID ET QVIBVS PROPHETAVERIT.

EIDEM populo p̄dicauit Iudaico, cui contēporaneus suus prophetauit Ezechiel: ac impijs quidē p̄dicit destructionē, pijs verò certā promittit, ac digito quasi demōstrat liberationē. Quo aūt hoc faciat ordine, & qua occasione, infrà scripta latiùs declarabit Partitio.

GENVS

GENVS MORTIS, EX EPIPHANIO.

TVNC igitur Babylone ex hac vita discessit Daniel vir sanctus in pace. Et humatus est in angusta cauerna honoribus magnis. Extat monumentum ipsius vsque ad hoc seculum nostrum, in Babylone cunctis notissimum. Epiphanius De Prophetar. vita & interitu, in vita Danielis, in fine.

DE SCRIPTIS DANIELIS, ET AN LIBER eius sit Authenticus.

D. HIERONYMVS Porphyrium negare dicit hunc librum esse Danielis, in præfatione Commentar. in Daniele. Porrò in Apologia aduersùs Ruffinum ait se non negâsse Danielem esse prophetam, vt quem statìm in fronte prologi prophetam esse confessus sit: sed quid Hebręi dicerent, & quibus argumentis suam niterētur probare sententiam, voluisse monstrare: & docuisse lectorē, ecclesias Christi hūc Prophetam, iuxta Theodotionem legere, & non iuxta septuaginta translatores. Et post pauca: Quòd autem refero, inquit, quid aduersùm Susannę historiam, & hymnū trium puerorū, & Belis draconisq; fabulas, q̄ in volumine Hebraico non habentur, Hebręi soleant dicere: qui me criminatur stultū, se sycophantā probat. Non enim quid ipse sentirem, sed quid illi contra nos dicere soleant, explicaui. Hæc Hieron.

ALIVD D. HIERONYMI DE HOC LIbro testimonium.

ILLVD in præfatione cōmoneo, nullum Prophetarū tam apertè dixisse de Christo. Non enim solùm scribit eum esse venturū, quod est cōmune cum cęteris, sed etiam quo tempore venturus sit, docet, & reges per ordinem digerit, & annos enumerat, ac manifestissima signa prænunciat. Idem.

DE GENERE ORATIONIS, ET QVO STYLO editus sit hic liber.

LIBER Danielis vsque ad capitulum octauum, Chaldaico Syriacoque sermone conscriptus est. Cętera quę sequuntur vsque ad finem voluminis, Hebraicè legūtur. Hiero. in Daniel. cap. 7. in fine.

DE TRANSLATIONIBVS EIVSDEM.

HIERONYMVS in dicta Apologia aduersùs Ruffinum tradit quatuor huius libri in promptu esse editiones, Aquilæ, Symmachi, Septuaginta, & Theodotionis. Ex quibus Ecclesię receperūt Theodotionis interpretationem, qui vtiquè post aduentum Christi incredulus fuit: illa interìm, quæ illis 70. asscribitur viris, posthabita: eô ꝙ à veritate multùm discordet, & ob id recto iudicio sit repudiata. Vide Hieron. in Pręfatione Commētar. in Danielē, & in alia Pręfatione in ipsum Danielem.

CAVSA, CVR LXX. INTERPRETVM editio à vero aberrauerit.

IDEM Hieron. in prologo huic lib. præfixo monet, Danielem maximè & Esdram Hebraicis quidem literis, sed sermone Chaldaico conscriptos. Iam an ipsi LXX. noluerint Chaldaicæ linguæ lineas in translatione seruare, an verò sub nomine eorum, ab alio non satìs Chaldęam linguā sciente editus sit liber, ignorare se dicit: se tamen Ecclesiæ iudicium secutum confitetur. In citato priùs loco aduers. Ruffinum.

PARTITIO PROPHETIAE DANIELIS.

TABVLA 211.

PROPHETIAE HVIus Pars alia est iuxta Hebræos:
- CANONICA, *quæ in Hebræorum Canone inter Sacros numeratur libros.*
- APOCRYPHA, *quæ non itidèm in Hebræorum Canone comprehensa est.*

PRIMÆ

PRIMAE PARTIS SVBDIVISIO.

TABVLA 212.

IN PARTE *hui⁹ Prophetiæ prima, fiunt in summa hæc tria.*

- OSTENDITVR *Danieli collatum*
  - DONVM *intellectûs & sapientiæ, cap. 1. vers. Dedit autem Deus Danieli.*
  - VT *possit intelligere*
    - *Somnia, cap. 2.*
    - *Visiones, cap. 3.*
    - *Audita, cap. 4.*
    - *Scripta, cap. 5.*
- PROBATVR *sanctimonia Danielis, dum iussu Regis, quòd eum adorare nollet, in lacum leonum proiectus, saluus & incolumis euadit, cap. 6.*
- EXPROMITVR *prophetia de*
  - SVCCESSIONE *quatuor monarchiarum & regnorum sub specie quatuor bestiarum, itemque de regno Christi tanquàm quinto, cap. 7.*
  - DESTRVCTIONE *regni Medorum, & erectione siue introductione regni Græcorum sub figura arietis & hirci, cap. 8.*
  - REDVCTIONE *Iudæorum ex captiuitate, & ibì, tam de aduentu, quàm morte Christi sub mysterio 70. hebdomadarum, cap. 9.*
  - DEVASTATIONE *regni Græcorum, & persecutione Machabæorum, vbi etiam agitur de Antichristo, cap. 10. & 11.*
  - RESVRRECTIONE *& Iudicio supremo, cap. 12.*

DE SECVNDA HVIVS PROPHETIAE PARTE.

TABVLA 213.

HIERONYMVS IN *dicto Prologo in Danielem, huius partis dicit esse*

- HYMNVM *trium puerorum,*
- HISTORIAM *Susannæ,*
- BELIS *& draconis fabulas.*

De quibus agitur in cap. III. XIII. XIIII.

DE VA-

DE VARIIS ADVERSVS HAEC SCRIPTA *Calumnijs.*

MVLTA aduersùs hunc librum ſcripſit impius Porphyrius. Vt autem eius calumnijs per Euſebium, Apollinarium & Methodium abundè ſit occurſum, vide ipſum Hieron. in vtroque Prologo, tam in Danielē, quàm in ſuos ſuper eo commentarios.

QVOD D. HIERONYMI DE HIS PARTIBVS fuerit Iudicium.

QVAE verò ipſius hac de re ſententia fuerit Hieronymi, id abundè ſatìs, grauiſſima eius declarat aduersùs Ruffinum Apologia, vbì ſic ait, quemadmodùm etiam paulò ſuprà commemoratum eſt: Quòd autem refero, quid aduersùm Suſannæ hiſtoriam, & hymnum trium Puerorum, & Belis draconisque fabulas, quæ in volumine Hebraico non habentur, Hebræi ſoleant dicere: Qui me criminatur ſtultum, ſe ſycophātam probat. Non enim, quid ipſe ſentirem, ſed quid illi cōtra nos dicere ſoleant, explicaui &c. Atque ſic intelligenda eſt etiam D. Auguſtini de his capitibus ſententia, cùm ait: De lacu verò iterùm, & Abacuc tranſlato in Belis & draconis fabula, idcircò in hoc ordine nō ponitur, quòd in authoritate ſcripturæ diuinę (ſecundùm Hebręos videlicet) non habentur. Auguſtin. de mirabilibus ſacrę ſcripturę, lib. 2. cap. 32.

ADHVC ALIA DE EISDEM SCRIPTVRIS TEſtimonia, & primùm de Hymno trium Puerorum, ex Concilio Toletano.

TRIVM puerorum hymnum, in quo vniuerſa cęli & terræ creatura Deum collaudat, vt docet Concilium Toletanum quartū, Eccleſia tota Catholica per totum orbem diffuſa celebrat. Vide etiam hinc duas B. Chryſoſt. homil. Tom. 1.

DE HISTORIA SVSANNAE, TESTImonium Origenis.

HISTORIAM Suſannę, Hebręi de Catalogo diuinorum voluminum deſecârūt. Nos autem & ſuſcipimus & opportunè contra eos proferimus. Auguſtinus certè hanc hiſtoriam, atq; adeò totū caput 13. Danielis, exponit Tractat. 36. in Euangelio Ioannis.

DE BELIS DRACONIS'QVE HISTORIA.

MERSIO Danielis in lacum leonum, adducitur ab Ambroſio ſermone 18. in Pſal. 118. Medina de recta in Deum fide, lib. 6. cap. 9.

DE MINORIBVS PROPHETIS, ET PRIMVM,

QVARE HOC NOMINE APPELLENTVR.

TABVLA 214.

RELIQVI DEHINC PROPHETARUM, *communiter dicuntur minores,* — PROPTER *breuitatem voluminum, vt ait Augustinus in speculo de Prophetis minoribus: & quòd eorum sermones sint breues, in eorum comparatione, qui maiores vocãtur. Idem Augustinus de ciuitate Dei, lib. 18. cap. 29.*

VERISIMILE *est enim, pro Concionum vel magnitudine vel breuitate, Prophetas alios maiores, alios verò dictos fuisse minores, potiùs quàm à gratia vel abundantiori vel minori. Constat enim, posteriores Prophetas, quales aliqui sunt, etiam ex minoribus non minùs luculẽtas habuisse reuelationes de Christo, quàm priores. Vide Augustinum de ciuitat. Dei, lib. 18. cap. 29. & in speculo de Prophetis minoribus.*

DE NVMERO ET ORDINE PROPHETARUM MINORUM.

TABVLA 215.

PROPHETAS *minores esse duodecim, inter omnes conuenit. Non idem tamen eorum est apud omnes ordo: sed aliter eos numerant*

- SEPTVAGINTA *interpretes, qui ponunt*
  - PRIMVM *Osee.*
  - 2. *Amos.*
  - 3. *Michæam.*
  - 4. *Ioel.*
  - 5. *Abdiam.*
  - 6. *Ionam.*
  - 7. *Nahum.*
  - 8. *Abacuc.*
  - 9. *Sophoniam.*
  - 10. *Aggæum.*
  - 11. *Zachariam.*
  - 12. *Malachiam.*
- HEBRAEI, *qui collocãt Prophetas minores hoc ordine, quos Hieron. sequitur:*
  - 1. *Oseam.*
  - 2. *Ioel.*
  - 3. *Amos.*
  - 4. *Abdiam.*
  - 5. *Ionam.*
  - 6. *Michæam.*
  - 7. *Nahum.*
  - 8. *Abacuc.*
  - 9. *Sophoniam.*
  - 10. *Aggæum.*
  - 11. *Zachariam.*
  - 12. *Malachiam.*
  - QVOS *nos iuxta interpretationẽ D. Hieron. in prologo Commentari. in Ioel, possumus dicere*
    - 1. *Saluatorem.*
    - 2. *Incipientem.*
    - 3. *Portantem.*
    - 4. *Seruum Domini.*
    - 5. *Columbam.*
    - 6. *Quẽ quasi, aut, quẽ veluti.*
    - 7. *Consolationem.*
    - 8. *Amplexantẽ, siue luctantẽ.*
    - 9. *Arcanum Domini.*
    - 10. *Festiuum, siue solennẽ.*
    - 11. *Memoriam Domini.*
    - 12. *Nuncium meum.*

NOTA.

EX his posteriores ad tempus Christi appropinquantes, habuerunt clariores reuelationes de Christo, quàm priores. Gloss. 1. Reg. 3.

DE NVMERO ET ORDINE REGVM
Iſrael & Iuda. TABVLA 216.

REGVM NOMINA SVNT ALIA.

DECEM TRIBVVM,	DVARVM TRIBVVM.
HIEROBOAM.	ROBOAM.
NADAB.	ABIA.
BAASA.	ASA.
HELA.	IOSAPHAT.
ZAMRI.	IORAM.
AMRI.	OCHOZIAS.
ACHAB.	ATHALIA.
OCHOZIAS.	IOAS.
IORAM.	AMASIAS.
IEHV.	OZIAS, *ſeu Azarias.*
IOACHAZ.	IOATHAM.
IOAS.	ACHAZ.
HIEROBOAM.	EZECHIAS.
ZACHARIAS.	MANASSES.
SELLVM.	AMON.
MANAHEM.	IOSIAS.
PHACEIA.	IOACHAZ.
PHACEE.	IECHONIAS, *qui & Ioakim.*
OSEE.	IOACHIN.
	SEDECHIAS.

DE VARIIS TRIBVVM APPELLATIONIBVS, DEq; earũ in prophetis minoribus vſu Regulę tres. ex Prolog. in lib. 12. Prophetarũ.

PRIMA REGVLA.

QVOTIESCVNQVE *ad X. tribus tenditur Prophetia, ſub his nominibus deſignantur, id eſt,*
- *Ephraim.*
- *Samaria.*
- *Iſrael.*
- *Ioſeph.*
- *Iezrael.*
- *Bethel,*
- *Bethauen.*
- *Et interdùm Iacob.*

SECVNDA REGVLA.

QVANDO AVTEM AD *duas loquitur tribus, ſub his nominibus ſermo profertur, id eſt,*
- *Iuda.*
- *Hieruſalem.*
- *Beniamin.*
- *Domus Dauid.*
- *Et interdùm Iacob.*

TERTIA REGVLA.

ALIQVOTIES *Iſrael ad totas duodecim Tribus refertur.*

QVOD LIBER XII. PROPHETARVM MINORVM, vnum ſit volumen.

VOLVMEN duodecim Prophetarum minorum, vnus eſt liber: vel, vt eſſent apud Hebræos tot libri quot ſunt literæ Alphabeti: vel ſecundùm Iſidorũ propter ſermonum breuitatem. Vndè etiam, vt notatum fuit, dicuntur Minores, quòd breues ſint, & ſibi inuicèm ea cauſa connexi. In expoſitione Prologi ad librum Oſeæ.

MINO-

MINORVM PROPHETARVM OFFICIA distributa. TABVLA 217.

PROPHETARVM, *quos minores dicere solemus, alij funguntur ferè officio*

- COMMINANTIS *captiuitatem &c. Vt sunt*
  - OSEE, IOEL, AMOS, MICHAEAS.
  - *Qui comminantur*
    - *Vtrique regno, Israelitico & Iudaico.*
    - *Duabus tantùm tribubus, seu (vt ait Hieronymus) Regno Iudaico.*
    - *Non istis duobus tantùm Regnis, sed vicinis etiam Regnis omnibus.*
    - *Regno principaliter Israelitico, eô q alteri regno fuerit causa erroris.*
- CONSOLANTIS, *quo ad Iudęos, (reliqs enim nationibus fuerũt & himinaces) Quorũ similiter sunt quatuor:*
  - ABDIAS, IONAS, NAHVM, ABACVC.
  - QVI *pphetias, suas texũt contra*
    - *Regnum Idumæorum, qui nati erãt de Esau, & æmuli Israelitarum.*
    - *Niniuen & Regnum Assyriorum.*
    - *Eosdem, à pœnitentia ad prædicationem Ionæ suscepta, iterùm declinantes, & x. tribus in captiuitatẽ abducentes.*
    - *Nabuchodonosor & Regnũ Chaldæorum, à quibus captæ sunt duæ tribus reliquæ.*
- REVOCANTIS *à captiuitate Babylonica. Quorũ itidèm sunt quatuor:*
  - SOPHONIAS, AGGAEVS, ZACHARIAS, MALACHIAS.
  - *Qui p̃dicauerunt liberationem. Et quidem*
    - *Primus, Futuram.*
    - *Secundus verò & tertius præsentem, & ob id exhortatur populum, ad exitum è Babylone, & instaurationem Hierosolymæ.*
    - *Quartus præteritam, hortans ad studium pietatis.*

HIERON. AD PAVLINVM.

DVODECIM Prophetæ in vnius voluminis angustias coarctati, multò aliud quàm sonant in litera, præfigurant.

PROPHETIA OSEAE, LIBER BIBLIAE XXXII, QVINTAE PARTIS SEXTVS.

DE PROPHETAE HVIVS ORIGINE.

OSEE Propheta filius Beeri, in Belomoth, vel secundùm Glossam in Botschemetz, de prosapia tribûs Isachar progenitus. Epiphan. De vita & interitu Prophetarum. Cuius nominis interpretationem Origenes annotauit his verbis: Oseas filius Beeri, inquit, interpretatur seruatus: Beeri autem vox, sonat puteos. Efficitur enim quilibet eorum, qui seruantur, Putei filius, quia sapiētia Dei ex profundo scaturit &c. Hieron. vt dictum est, interpretatur eum saluatorem, in Prologo Commentar. in Iohelem.

HVNC PROPHETAM NON VERBO TANTVM prophetâsse, sed eius etiam facta, fuisse prophetica.

QVÒD Oseas Dei iussu fornicariam duxerit in vxorem, in eo figuram gerit Christi: qui Patris iussa exequens, ex Gentiū fornicatione accepit in corpore suo Ecclesiam. Gloss. hîc cap. I. post Principium. Quarè autē Deus Opt. Max. interdùm ea, q̄ speciem habent mali, fieri aut pręcipiat, aut permittat, vide elegantem disputationem D. Hieron. in Prolog. Commentar. in nostrum hunc Oseam. Vbì cum eo ipso Propheta sic concludit: Quis sapiens, & intelliget ista? intelligens, & cognoscet ea?

VBI ET QVANDO PROPHETARIT. TAB. 218.

IN IVDAEA & *Hierusalē prophetauit in diebus Regū*
- IVDA
  - OZIAE,
  - IOATHAM,
  - ACHAZ,
  - EZECHIAE:
  - *Id est*
    - *Fortitudinis Domini,*
    - *Consummationis atque perfectionis,*
    - *Virtutis,*
    - *Imperij Domini.*
- ISRAEL, *Ieroboam, id est, moræ vel temporalitatis, filij Ioas, Regis Israel; cap. 1. hîc in princip. & ibì Hieron.*

SVPPVTATIO HORVM TEMPORVM, EX COMmentar. Hieron. in hunc Prophetam.

AZARIAS, qui vocatur & Ozias, de stirpe Dauid, regnauit in Hierusalē super duas tribus, quę appellabantur Iuda, annis 52. Cui successit in Regnum filius eius Ioatham: Qui & ipse regnauit annis sedecim. Cuius anno vndecimo decem tribus, q̄ appellabantur Israel, captę sunt à Salmanasar rege Chaldæorum, & in Medorum montibus collocatæ. Post Achaz regnauit filius eius Ezechias annis 28. Eo autē tempore, quo Ozias regnare cœpit super Iudam, duodecimum annū super Israel regnabat Hieroboam pronepos Iehu, cui Dominus repromiserat vsq; ad quartā generationem sobolem illius regnaturam, eô quòd percussisset duos Reges impios Iuda & Israel. Hieronymus in I. cap. Oseę.

DICTORVM VTILITAS PRIMA.

HAEC ideò obseruanda esse, tradit idem Hieron. vt intelligamus Osee prophetā, & ante captiuitatem Israel, & post captiuitatem eius vaticinatum, & tam vicinā, quàm pręsentem & pręteritam, & denunciâsse venturam, & luxisse ingruentem, & in emendationem Iudę retexuisse pręteritam. Idem loco memorato.

SECVNDA VTILITAS.

DEINDE, vt perspicuum fieret, prophetante Osee regnum X. tribuum esse finitū: quod à primo Rege Hieroboam vsque ad vltimum Osee permansit, annis ducētis & quinquaginta. Idem.

SYN-

SYNCHRONI OSEAE QVI FVERINT.

CONTEMPORANEI eius fuerunt Esaias, Iohel, Amos, Abdias, Ionas, & Micheas. Hæc omnia ferè Hieron. in Oseam, cap. 1. post principium.

QVID ET QVIBVS PRAEDICAVERIT.

IVDAEOS prædixit in vltimo tempore ad Christum redituros. Prophetauit autē contra decem tribus de eorū fornicatione & de interitu Samariæ, pauca de duabus loquens reliquis. Gloss. in principio capitis 1.

QVOD SIGNVM DEDERIT DE ADVENtu Christi.

PRAEDIXIT porrò Dominum cælitùs venturum in terram. Cæterùm hoc fore indicium aduētûs eius: Si quercus illa in Selom findatur à seipsa in portiones bìs senas, & fierēt totidem quercus; & accidit ità. Epiphanius de prophetar. vita &c.

DE MORTE ET SEPVLTVRA.

VITAM cùm posuisset in pace, propria terra humatus est. Epiphanius ibidèm.

PROPHETIAE EIVS PARTITIO.

TABVLA 219.

OSEAE PROPHETIA *etsi difficilè potest continuari, respectu tamen ipsius prophetæ, in quinq. distribuitur partes, eô quòd is hanc prophetiam ediderit sub persona modò*

- VATIS, *futura in seipso antè, quàm fiant, præsignificantis, cap. 1. 2. & 3.*
- IVDICIS, *& in iudicio contendentis cum eis, contra quos prophetabat. à cap. 4. vsque ad cap. 8.*
- PRAECONIS, *seu tubæ sonitu clangentis, cap. 8. & 9.*
- PATRIS, *expostulantis cum filijs ob declaratam erga accepta beneficia ingratitudinem, à cap. 10. vsque ad cap. 14.*
- AMICI, *familiariter & amãter consulentis, ca. 14. & vlt.*

SVB PERSONA VATIS. TABVLA 220.

PRAEdicit *Filijs Israel*

- POENAM *venturam super Israel & domum regiam, sub primo portento filij nati de fornicaria, à loco illo, Vade, sume &c. cap. 1. vsque ad ver. Et concepit adhuc &c.*
- CAPTIVITATEM
  - DVARVM *quidem tribuum temporalem,*
  - DECEM *verò perpetuã,*
  - *Sub portento secundo, De filia quæ vocata est, Sine misericordia. d. vers. Et concepit, &c.*
- CAECITATEM *atque duritiem cordis vtriusque gentis, sub tertio portento, De filio qui dictus est, Non populus meus vos: Quod hodiè licet cernere in Iudæis vsq. ad vers. Et erit in loco vbì dicetur. eodem.*
- ILLVMINATIONEM *reliquiarum ex Iudæis, videlicet Apostolorum & Iudæorum in Christum credentium. à d. versic. vsque in fin. cap. 1.*
- CAPTIVITATEM *prædictam fuisse iustam, interpellat iudicium eorum, qui salui facti, & misericordiam consecuti sunt. à principio cap. 2. vsque ad vers. Propter hoc eccè ego &c.*
- PROSEQVITVR *illuminationem reliquiarum promissam, à d. vers. Propter hoc, vsq. in finem, cap. 2.*
- APERIT *aliam conuersionem filiorum Israel, quæ tum demùm sit futura, cùm plenitudo gentium intrauerit, sub portento de muliere adultera &c. cap. 3. Vbì concluditur, Futuros quidem filios Israel per multos dies sine Rege, sine Sacrificio & sine altari: sed tandèm reuersuros ad Dominum Deum, & Dauid Regem suum, scilicet Iesum Christum. Ibidèm.* Rom. 11.

SVB PERSONA IVDICIS. TABVLA 221.

PROSEquitur propheta octo prædicationis suæ mẽbra, in quibus

- INTROducit
  - DOMINVM volentem subire iudicium, iustène an iniustè populum, tam grauiter multisque modis peccantem, punire statuerit, à princip. ca. 4. vsque ad versic. Veruntamen &c.
  - POPVLVM iudicium eiusmodi subire nolentem. d. versic. Veruntamen.
- IVDICIO sic recusato Propheta X. tribubus comminatur supplicium propter duo peccata
  - IGNORANTIAE & oblitæ legis Dei. versicul. Nocte feci tacere &c. eodem.
  - IDOLOLATRIAE, vers. Fornicati sunt &c. vsque in finem. cap. 4.
- INGREDITVR iudicium, excluso toto populo, cum cœtu Sacerdotum, Principum & Maiorum. à princip. cap. 5. vsque ad vers. Ruet etiam Iudas &c.
- ETIAM duabus reliquis comminatur tribubus, consilium suum negligentibus, ab eo loco, vsque ad versic. Ephraim in desolatione erit &c. eod.
- REPRAEHENDIT Israelitas, quòd afflicti non confugiant ad Deum, sed subsidium vanum & inutile, quærant à Rege Assyriorum. Indè vsque ad versic. Vadens ad locũ meum, &c. eodem.
- OSTENDIT eos olìm ad Christum reuersuros, & eius opem imploraturos. à d. vers. Vadens, vsque in finem cap. 5. & per totum ferè 6. Vbi etiam de Christi æterna generatione, temporali natiuitate, & resurrectione habentur nonnulla.
- MISERICORDIAM
  - PROMITTIT duabus Tribubus,
  - NEGAT eandem decem reliquis.
  - } Circa finem cap. 6.
- REDDIT eius rei rationem, cur nimirùm misericordia illis præstita, his verò negata sit. Quæ est, quòd nulli ex regibus Israel ad Deum reuersi sint, cùm tamen reges Iuda ad eum rediẽrint. Per totum cap. 7.

SVB PERSONA PRAECONIS. TAB. 222.

DESCRIBIT *bit*

- DVAS
  - CVLPAS
    - *Transgreßionem legis, à princip. cap. 8. vsque ad vers. Ipsi regnauerunt.*
    - *Assumptionem regis Hieroboam, & omnium eorum qui regnârunt deincèps in 10. tribubus contra voluntatem diuinam, d. vers. Ipsi regnauerunt &c. Vbi etiam deridet vitulũ, quem fecerunt deum. eod.*
  - POE- *nas,*
    - *Persecutionem factam ab Assyrijs tempore Phul, Theglatphalasar, Salmanasar & Sennacherib. vers. Deuoratus est Israel. eod. Quæ pœna correspondet assumptioni regis.*
    - *Aliam persecutionẽ illatam ab Aegyptijs. vers. Qui multiplicauit &c. vsque in fin. cap. 8. Quæ correspondet transgreßioni legis.*
- SEX *mutationes filiorũ Israel, de statu ꝓspero in aduersum, vt de*
  - *Opulentia & lætitia, in famem & tristitiam, ac sterilitatẽ opulentiæ contrariam, à princip. cap. 9. vsque ad vers. Scitote Israel &c.*
  - *Sapientia & prophetia, qua præditus fuit populus Israel, in stultitiam & amentiam. d. vers. Scitote.*
  - *Sanctitate, quam in pluribus habuit, in peccata & spurcitias. vers. Quasi vuas in deserto &c. eod.*
  - *Fœcunditate filiorum, in sterilitatem. vers. Ephraim quasi auis auolauit &c. eod.*
  - *Dignitate, in ignominiam & opprobrium. vers. Ephraim, vt vidi. eodem.*
  - *Præelectione, in abiectionem. vers. Abijciet eos &c. in fin. d. cap. 9.*

SVB PERSONA PATRIS. TAB. 223.

ARGVIT INGRATITUDINEM *filiorum Israel, erga collata illis beneficia, præsertim quatuor:*

- POSSESSIONEM *terræ vberrimæ, cap. 10. per tot.*
- EDVCTIONEM *atq; liberationẽ ab Aegyptiaca seruitute, per tot. c. 11.*
- PROTECTIONEM *Iacob patris sui, in peregrinatione illius in Mesopotamiam Syriæ, toto cap. 12.*
- CONSERVATIONEM *totius populi in deserto & solitudine, per cap. 13. integrum.*

SVB PERSONA AMICI CONSVLENTIS.

TABVLA 224.

PROPHETIAM *suam tandem concludit, dum*

- EXPRIMIT *suam indignationem contra filios Israel, quòd Deum suum dereliquerint, vers. 1. cap. 14.*
- SVAM *subdit consolationem, vers. Conuertere Israel. eod.*
- CVI *deindè adijcit promißionem diuinam, versic. Sanabo contritionem eorum. eod.*
- ANIMVM *legentis excitat ad attentionem diligentem eorum, quæ hoc libro sunt proposita, vers. Quis sapiens. d. cap. 14. & vltimo.*

PROPHETIA IOHELIS, LIBER BIBLIAE XXXIII, QVINTAE PARTIS *septimus.*

QVIS ET VBI NATVS FVERIT IOHEL.

IOHEL propheta filius Phatuel, de tribu Ruben, natus dicitur in agro Bethorō, vbi etiam in pace mortuus est & sepultus. Hîc in prologo, & Epiphan. De vita & interit. Prophetar.

QVO TEMPORE FLORVERIT.

AVGVSTINVS de ciuit. Dei lib. 18. cap. 27. dicit se huius & Ionæ Prophetæ tempora non in illorum scriptis, sed in Chronicis inuenire potuisse, Iohelem tunc prophetâsse, cùm iam regnaret Ioatham. Quod tempus Hieronym. extendit etiã ad Achaz, Ezechiam & Ieroboam. Tempora quoquè, ait, in quibus prophetauit, eadem debemus accipere, quæ & in Osee legimus, in diebus scilicet Oziæ, Ioathan & Achaz & Ezechiæ Regum Iuda, & in diebus Ieroboã filij Ioas regis Israel. Hieron. in 1. cap. Iohelis. Sed Nicolaus de Lyra, sequitur opinionem Rabini Salom. qui Iohelem putat tempore potissimùm Ioram Regis prophetâsse Israel.

AD QVOS HAEC PROPHETIA FVERIT instituta.

SICVT in Osee sub nomine Ephraim ad decem tribus cõfertur vaticinium, quæ vel Samaria, vel Israel sæpè memorantur: sic in hoc Propheta omne quod dicitur, ad tribum Iuda, & ad Hierusalem pertinere credendum est, & nullam omninò Israelis, id est, decem tribuum, in hoc fieri mentionem. Hieron. in Commentar. cap. 1.

SVMMA EIVS PROPHETIAE QVAE SIT.

Act. 2. DESCRIBIT terram duodecim tribuum, æruca, brucho, locusta, rubigine vastante cõsumptam, & post euersionem prioris populi effusum iri spiritũ sãctũ super seruos Dei & ancillas, id est, super centũ viginti credẽtium nomina, & effusum iri in cœnaculum Sion. Qui centum viginti ab vno vsque ad quindecim plaulatìm & per incrementa surgentes, quindecim graduum numerum efficiunt, qui in Psalterio mysticè continentur. Prologus in hunc Prophetam tertius.

PARTI.

PARTITIO PROPHETIAE IOHELIS.

TABVLA 225.

- DVAS *hîc propheta sũpsit sibi partes, in quarum*
  - PRIMA *minatur*
    - TOTI *regioni Iudææ deuastationem, cap.1. per tot.*
    - SION & *Regiæ ciuitati*
      - *Obsidionem, capit.2. vers. Canite tuba in Sion &c.*
      - *Perturbationem. versic. ante faciem eius. eod.*
      - *Depopulationem & captiuitatem. vers. Vrbem ingreditur. eod.*
  - SECVNDA *cõsolatur iterùm,*
    - HORTANDO *ad pœnitentiam. versic. Nunc ergò dicit Dominus &c. d. cap. 1.*
    - REPROMITTENDO
      - *Beneuolentiam & abundantiam post reditum de captiuitate, vers. Zelatus est Dominus. eodem.*
      - *Spiritussancti gratiam in filios Iudæorum effundendã. Quod debet referri ad apostolos post conuersionem populi prioris. vers. Erit post hæc. eod.*
      - *Vindictam diuinitùs exercendam in iudicio in omnem gentẽ, cap.3. in principio.*
      - *Bonis gloriam, malis pœnam à iudicio æternam, vers. Et erit in die illa. vsque in fin. cap.3. & vltimi.*

PROPHETIA AMOS, LIBER BIBLIAE XXXIIII, QVINTAE PARTIS VIII.

AMOS VNDE SIT ORIVNDVS.

AMOS propheta, è Thecue oppido oriundus est, de tribu Zabulon. Epiphan. de vit.& interi. prophet. Quem Deus de grege captarum sumptum, spiritu suo instruxit, & ad propheticam dignitatem extulit. Basi. Magn. epistola 55. Sic enim de seipso in 7. fatetur capite, pastorem se vel armentarium fuisse, indè diuinitùs ablatum atq; missum, vt Dei populo prophetaret. Augustinus de doctrina Christiana, lib.4. cap.7. Non est ergò, vt suprà monuimus, Pater hic Esaiæ: quanquàm & ille propheta extiterit. Hieron. hîc & alijs pluribus in locis. Sed is est, quem ablatum de numero pastorum, misit Dominus vt in Samaria prophetaret. Idem hîc in Prolog.

AMOS CVR SE PROPHETAM ESSE NEGARIT.

QVOD autem Amasiæ sacerdoti Bethel in d. cap.7. De seipso loquens, respondit: Non sum Propheta, neq; filius Prophetæ, sed armentarius ego sum, vellicans sycomoros: id cum B. Gregor. lib.2. Moralium, cap.41. in Iob, ideò fecisse putat, vt ostenderet prophetiæ spiritum sibi deesse sensisse, cùm hęc diceret.

QVO TEMPORE PROPHETAE OFFIcio functus fuerit.

PROPHETARE cœpit sub Ozia, quandò & Esaias prophetiæ suæ habuit exordium, vt ait Hieron. in Esa. lib.3. cap.7. Ità enim de suo tempore scribit ipse 1. cap. Et refert hoc idem Augustin. de ciuit. Dei lib.18. cap.27. vbi ait, Amos quoquè in diebus Oziæ regis se prophetâsse scribit. Prophetauit tamẽ etiam sub Ieroboam filio Ioas regis Israel. Hieron. in 1. cap. Amos. Porrò in prologo 3. dicitur, cum aliquantulùm exorsum esse ante Isaiam.

CONTRA QVOS PROPHETAVERIT.

PROPHETAVIT in gentes, ait Hierony. quæ lectione, id est, ipsa operis narratione comprænhensæ sunt in d. prolog. Videlicet contra Damascum, Gazam, Ascalon, Azotum, Accaron, Tyrum, Idumæã, Theman, filios Ammon & Moab: Athanasius in synopsi. Maximè enim contra x. tribus locutus est, interserens pauca de duabus. Et est hic Amos primus, qui prophetauit contra Israel, dicens: Israel autem captiuus ducetur de terra sua. Hieron. in Esaiam lib. 3. cap. 7. ex sentẽtia Hebræorum.

DE QVIBVS REBVS PROPHETAVERIT.

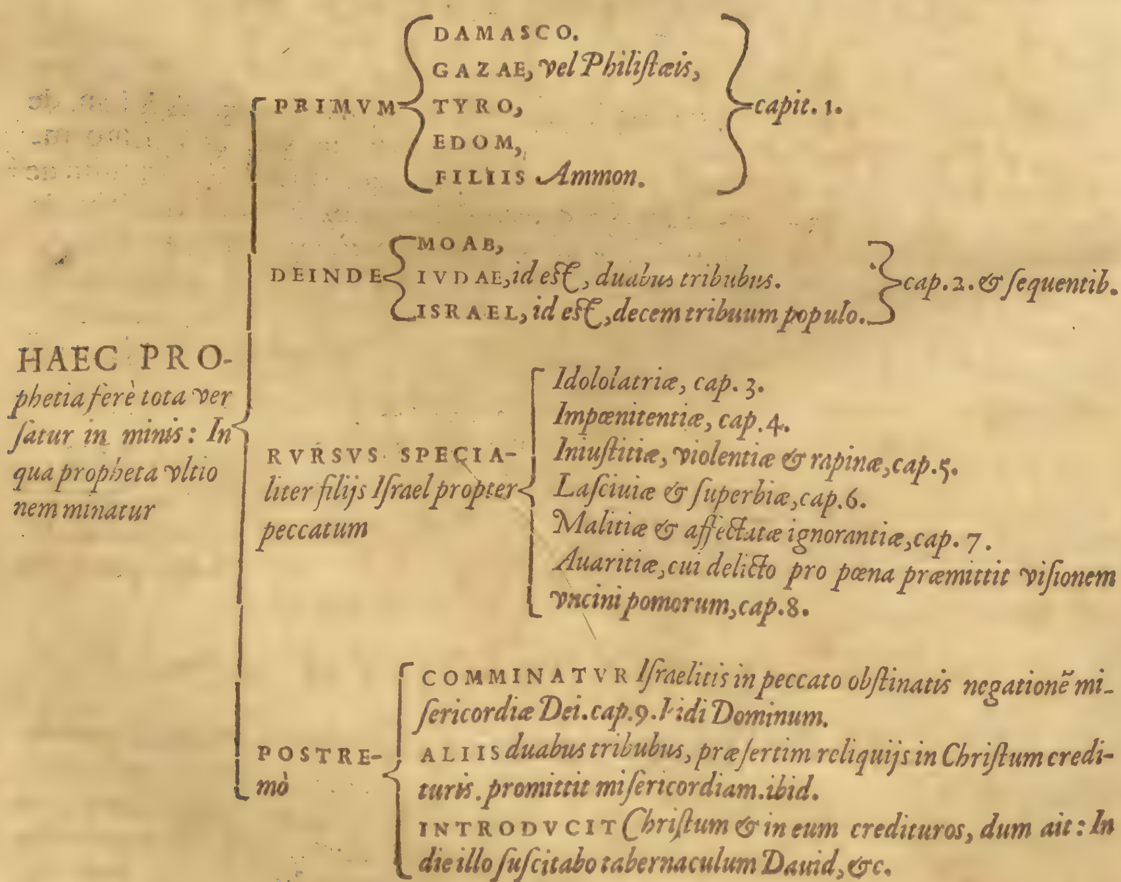
IMPERITVM Hieron. scribit hunc prophetam fuisse sermone, sed non sciẽtia: Ad Pãmachum hîc in prolog. Commentar. vt qui ruborum mora distringẽs, repentè propheta effectus sit. Idem ad Heliodorum de vita solitaria. Denunciat autem gentibus prędictis iram Dei, ob causas quas memorauit. Hieron. hîc in prolog. I.

DE PROPHETAE HVIVS MORTE.

HVNC Amasias sacerdos frequenter plagis afflixit, tandèm filius eius Ozias vecte per tempora transfixit. Post hæc semiuiuus in terram suam euectus, post aliquot dies dolore vulneris expirauit: sepultusq; est cum patribus suis. Epiphan. de prophet. & in prolog. 3. in Amos.

PARTITIO PROPHETIAE AMOS.

TABVLA 226.

PROPHETIA ABDIAE, LIBER BIBLIAE XXXV, QVINTAE PARTIS IX.

DE PROPHETAE HVIVS ORIGINE.

ABDIAS propheta, qui interpretatur seruus Domini, ex famulatu Dei nomē accepit. Hieron. in epistolam Pauli ad Titum post principium. Originem duxit ex Sichen, agroq; Betachamar. Epiphan. de vita prophet. Secundùm doctores Hebraicos & Latinos, dispēsator domûs Achab regis Israel. Lyranus hîc in princip. Pòst, relicta aula, Heliæ se adiunxit diuinatori, & eius factus est discipulus, cuius gratia, plurimùm sustinens, seruatus est. Idem Epiphan. ibidèm. Paruus est hic ꝓpheta, versuum supputatione, non sensuum: Alioquì ea videt, ea audit, quæ prophetali digna sunt seruitute. Hieron. in cap. 1. huius, alludens ad nomen Abdiæ, quod, vt diximus, significat seruum Domini.

QVOMODO AD PROPHETIAE MVNVS PERVENERIT.

CVM Iezabel ad necem vsque persequeretur prophetas Domini, Abdias centum ex his pauit in specubus, qui non curuauerunt genu Baal: & de 7. millibus erant, quos Helias arguitur ignorâsse: Pro quo pietatis officio gratiam accepit ꝓphetalem, & de duce exercitûs, fit dux Ecclesiæ. Tunc in Samaria paruum gregē pauerat, nunc in toto orbe Christi pascit ecclesias. Hierony. cap. 1. hîc in princip. & in Epitaphio Paulæ ad Eustoch. Vt vel hinc intelligere liceat, verissimum esse, quod Saluator noster Christus apud Matthæ. in 10. dixit capite: Qui prophetam recipit in nomine prophetæ, mercedem prophetæ accipiet. Eius autem pars magna in Hieremiæ volumine continetur. Idem Hieron. hîc d. cap. 1.

QVO TEMPORE DOCVERIT.

HVIVS prophetæ tempus D. Augustin. de ciuitate Dei lib. 18, cap. 31. neq; ex suis, nec aliorum scriptis chronicis satìs liquere asserit, his verbis: Tres, inquit, ꝓphetæ de minoribus, Abdias, Nahum & Abacuc, nec sua tempora dicunt ipsi, nec in Chronicis Eusebij & Hieronymi, quandò prophetârint, inuenitur. Abdias enim positus est quidem ab eis cum Michæa, sed non eo loco vbì notantur tempora, quandò Michæam prophetâsse ex eius literis cōstat. Quem Eusebij locum ità hîc super Augustinū explicat Ioannes Ludou. Viues: Abdiam Eusebius Michęę coniungit, regno Iosaphat. de Abdia rectè: de Michæa verò contra suum Michææ ipsius testimonium, quod Augustinus annotauit. Quippe Michęas se visionē vidisse perhibet sub Regibus Ioathan, Achaz & Ezechia, multò posterioribus Iosaphat. Fuit ergò hic propheta vetustior quouis superiorum ætate Iosaphat regis Iuda, rege Latinorum Tiberino Syluio.

ADVERSVS QVOS PROPHETAVERIT.

VISIONEM annunciat contra Idumæam & finem eius, & contra gentes, quę Israëli insultabant. Prædicit enim futurum, vt domus Esau à posteris Iacob expugnetur. Athanas. in synopsi.

QVO GENERE MORTIS INTERIERIT ABDIAS.

SVVM autem diem obiens, in agro Betachamar cum patribus suis capulum obtinuit. Epiphanius de vita Prophet. Sepulcrum eius est in Samaria, vbì etiam Helisæus & Ioannes Baptista sepulti sunt. Hieron. in Epitaphio Paulæ ad Eustoch.

ARGVMENTVM.

COMPLECTITVR D. Hierony. huius Prophetiæ summam, paucis hisce verbis ad Paulinum de diuinis sacræ scripturæ libris. Abdias, ait, qui interpretatur seruus Domini, persōnat contra Edom sanguineū, terrenumq; hominem: fratris quoq; Iacob semper æmulum, hasta percutit spiritali.

QVIS

QVIS HORVM VERBORVM SIT SENSVS.

SENSVM istorum verborum latiùs explicat prologus, quem quidam D. Hieronymo tribuũt: Iacob, inquit, Patriarcha fratrem habuit Esau, qui ob ruborem corporis sui, Edom hebręa lingua appellatus est, quod Latinè sanguineus dicitur vel rufus. In memoratum fratrem suum, (qui Israel nomen acceperat) graui odio commotus, interimere conatus est. Qua de causa omnes qui populum Israel, id est, filios patriarchæ Iacob, prædicti Esau odium imitati, persecuti sunt, Esau & Edom appellati sunt. Hæc ibi. Atque sic à Iacob Israelitæ, id est, viri videntes, & ab Esau siue Edom, Idumæi sunt appellati. Idumæa autem caro est, quæ pugnat aduersùs spiritum, vt quibusdam placere ait D. Hieronym.

PARTITIO PROPHETIAE ABDIAE.

TABVLA 227.

VNICVM HAbet *hæc Prophetia caput, in quo Propheta Abdias*
- INVEHItur *in Idumæos propter eorum*
  - SVPERBIAM *& arrogantiam, vers. Superbia cordis tui extulit te &c.*
  - SCIENTIAM *vanam & mundanam, vers. Non est prudentia in eo &c.*
  - INVIDIAM *& malitiam erga fratrem suum Iacob, vers. Propter interfectionem &c.*
- PROMITTIT *filijs Iacob, quantùm ad tribum Iuda, duratione perpetuam, & Iesu Christi Saluatoris præsentiam in monte Sion, vers. Et in monte Sion erit saluatio, &c.*

PROPHETIA IONAE, LIBER BIBLIAE XXXVI, PARTIS QVINTAE decimus.

DE ORIGINE, STATV, ET CONDITIONE IONAE.

IONAS propheta, qui columba interpretatur & dolens, teste Hieron. in cap. 1. Ionæ, patria fuit ex terra Cariathamaum, haud porrò ab Azoto vrbe Græcorum mari vicina. Epiphan. de vita prophet. Filius Amathi prophetæ, id est, veritatis, qui fuit de Geth, quæ est in Opher. Tradunt autem Hebræi, hũc esse filium viduæ Sareptanæ, quem Helias propheta mortuum suscitauit. Porrò Geth, in secundo Sephorim milliario, quæ hodiè appellatur Diocæsarea, eũtibus Tiberiadẽ, haud grandis est viculus. Vbì & sepulcrum eius ostenditur. Quòd autem additur, quæ est in Opher, ad distinctionem aliarum eius nominis Geth sit vrbium. Hieron. in procemio in Ionam. Et August. de mirabilibus sacræ scripturæ, lib. 2. cap. 17.

QVO TEMPORE IONAS DONVM ACCEperit Prophetiæ.

TEMPORIBVS Ieroboam regis Israel, filij Ioas, Ionam prophetam fuisse, quartus liber Regum indicare videtur. Traduntque Hebræi, Osee & Amos & Esaiam ac Ionam, ijsdem prophetâsse temporibus. Hieronymus ibid.

QVIBVS

QVIBVS ET QVID PROPHETAVERIT.

CONCIONATVS est Niniuitis, quibus futuram vrbis prædicauit subuersionem, quam pœnam vt effugiant, hortatur illos ad pœnitentiam, vt videre licet per totum hunc librum.

SVMMA TOTIVS PROPHETIAE.

AD prophetam Ionam factum est verbum Domini, vt abiret in Niniuen, ibique prædicaret quòd post triduum subuertenda esset Niniue. Ille verò prædicationē hanc fugiens, nauem conscendit: ex qua posteà, cùm vrgeret tempestas, eiectus & à cete marino deuoratus est. Post tres autem dies eiecit cete Ionam viuētem, atque ità secundò factum est ad eum verbum Domini. Quo facto, abijt, & prędicauit in Niniue. Illi audita hac prædicatione, pœnitentiam egérunt, & amouit ab illis Dominus iram suam. Athanas. in Synopsi.

SCOPVS HISTORIAE HVIVS QVIS SIT, ET de sensu eius mystico.

IONAS autem propheta non tam sermone Christum, quàm sua quadam passione prophetauit: profectò apertiùs, quàm si eius mortem & resurrectionem voce clamaret. Vt quid enim exceptus est ventre beluino, & die tertio redditus, nisì vt significaret Christum de profundo inferni die tertio rediturum? Augustinus de ciuit. Dei lib. 18. cap. 30. Sic enim Saluator noster hanc prophetiam Iudęis ipse interpretatus est, atque pro signo suæ resurrectionis certissimo, eorum obiecit incredulitati. Matthæi 12. & Lucæ 11. Sicut enim Ionas, inquit, fuit in ventre ceti tribus diebus & tribus noctibus, sic erit filius hominis in corde terræ tribus diebus & tribus noctibus.

PARTITIO PROPHETIAE IONAE.

TAB. 228.

DESCRIBIT *Ionas*
- SEIPSVM
  - DOMINI *Imperio resistentem, à principio capitis primi vsque ad vers. Dominus autem misit &c.*
  - EAM *ob causam in mare proiectum, à d. loco vsque in finem cap. 1.*
  - DE *vtero ceti magno miraculo prodeuntem. tot. cap. 2.*
  - DIVINO *mandato & imperio tandèm obedientem, cap. 3. à princip. vsque ad vers. Et crediderunt viri Niniuitæ &c.*
  - DE *non impleto oraculo suo dolentem, & quasi de mendacio erubescentem. à princip. cap. 4. vsque ad vers. Et præparauit Dominus Deus.*
- REGEM *& populum Niniuæ, prophetæ dictis commotos, egisse pœnitentiam, d. cap. 3. vers. Crediderunt. vsque in finem eiusdem.*
- DOMINVM *sub quodam portento & iudicio lenietem & demulcentem, sub signo scilicet hederæ viridis, quæ percussa exaruit, à d. vers. Et præparauit, vsque in finem capit. quarti & vltimi.*

PROPHETIA MICHAEAE, LIBER BIBLIAE XXXVII, PARTIS QVINTAE vndecimus.

DE PERSONA MICHAEAE.

MICHAEAS Morasthites, qui interpretatur humilis & cohæres Christi, Propheta de tribu Ephraim oriundus. Epiphan. de vit. Prophetar. Qui tanto ardore complexus est suos, vt anathema esse optârit pro fratribus. Hieron. in Michæam lib. 1. cap. 2.

QVO TEMPORE IN NVMERVM ADSCITVS sit Prophetarum.

ETSI hic Propheta coætaneus fuerit eorum, qui sub Ozia rege prophetârunt, vt sunt Osee, Amos & Esaias, Hieron. tamen in cap. huius libri primi, à principio statìm tradit, Michæā Oziæ tēporibus non prophetâsse, sed filij eius Ioatham, post quem regnauit Achaz, Ezechia in patris Achaz imperium succedente: Sub quo decem tribus ab Assyrijs in captiuitatem ductæ sunt. Concordat cum hac supputatione August. de ciuit. Dei lib. 18. ca. 27. Michæas, inquit, etiam eadem suę prophetiæ commemorat tempora post dies Oziæ.

AD QVOS PERTINEAT HAEC PROPHETIA.

PROPHETAVIT contra Hierusalem & Samariam, & cōtra prophetas populi seductores, & contra Achab. Athanas. in synopsi.

QVID PRAEDIXERIT.

PRAENVNCIAVIT etiam aduētum saluatoris, dicens: In posterioribus diebus illustris erit mons domûs Domini. Athanasius ibidèm.

DE PROPHETAE HVIVS MORTE.

MICHAEAS, quem in maxillam percussit Sedechias filius Canaan, 3. Regum 22. quum plurima designâsset ille Achab regi Israel, ab eiusdem filio, cui nomen Ioram, præcipitatus occubuit, eô quòd de iniquitatibus suis, progenitorumq; suorum, quas perpetrauerant, redarguisset. Is mortis carcere liberatus, in Marathi propria terra planè solitarius, tumulum iuxta Polyandrium sortitus est. Et est quidem monumentùm ipsius, in hodiernum vsque tempus, nobilissimum. Epiphanius de vita & interitu prophetar.

PARTI.

PARTITIO PROPHETIAE MICHAEAE.

TABVLA 229.

DIVIDItur hæc ꝓphetia in duas partes, videlicet in

- COMMINAtiones, quibus comminatur filijs Israel propter
  - PECcatum
    - *Idololatriæ commissum in Deum, cap. 1. vers. In scelere.*
    - *Calumniæ & iniustitiæ erga proximum, in princip. cap. 2.*
    - *Incredulitatis & contumaciæ erga cœtum prophetarum, vers. O Israel. eodem.*
  - CVLPAM *Principum, cap. 3. in princip.*
  - IMPOSTVRAS *& seductiones Pseudoprophetarum vers. Hæc dicit Dominus. eodem.*
  - COMMVNIA *delicta, tam principum, quàm prophetarum atq; sacerdotum. vers. Audite hoc principes. d. cap. 3. vbi propheta iu hæc concludit verba: Propter hoc causa vestrî Sion quasi ager arabitur, & Hierusalem quasi aceruus lapidū erit, & mons templi in excelsa syluarū.*
- CONSOLAtiões à promissionibus Diuinis sumptas. Quibus iterùm solatur eūdem populum, dum prædicit illi
  - SALVTEM *atque redemptionē Christi fore vniuersalē, id est, omnibus cōmunem, cap. 4. Vbi agit de*
    - VOCAtione
      - *Gentium, vers. Et erit in nouissimo.*
      - *Iudæorum multorum, vers. In die illa.*
    - *Regni Christi potestate, id est, Ecclesia primitiua futura in Sion, vbi Apostoli cū alijs spiritumsanctum receperunt, ibid.*
    - *Exilio Chaldæorum & Babyloniorum, quod, consilio diuino neglecto, subire coacti sunt, vers. Dole & satage &c. d. cap. 4.*
  - NOBILITAtem *Christi, tot. cap. 5. Ibiq; agit de*
    - *Patientia Christi, vers. In virga &c.*
    - *Eiusdem ortum in Bethleē, ver. Et tu Bethleem &c.*
    - *Generatione Christi à patre æterna, vers. Et egressus eius à principio &c.*
    - *Eius matre virgine, vers. Propter hoc &c.*
    - *Apostolorum*
      - *Vocatione, vers. Et suscitabimus &c.*
      - *Dispersione per orbem, vers. Et erunt reliquiæ &c.*
      - *Triumpho, ver. Et erit in die illa &c.*
  - LEGIS *Christi suauitatem, capit. 6. Quo loco Propheta*
    - *Commemorat partìm beneficia diuina, vers. Popule meus.*
    - *Excludit legis antiquæ onera. vers. Quid dignū offeram.*
    - *Substituit nouæ legis suauia consilia, vers. Indicabo tibi homo.*
    - *Aperit filijs Israel & scelera sua, & flagella, vers. Audite tribus.*
  - SCANDALVM *& occæcationē Iudæorum. cap. 7. In qua parte Michæas*
    - *Miratur Iudæorum nequitiam, malignitatem & cæcitatem, vers. Non est botrus.*
    - *Suam declarat fidem & credulitatem. vers. Ego autem ad Dominum.*
    - *Orat feruenter Christum, vt reuertatur ad suum gregem & hæreditatem suam, vers. Pasce populum tuum &c. vbi concludit, Dabis veritatem Iacob, misericordiam Abraham &c.*

PROPHETIA NAHVM, LIBER BIBLIAE XXXVIII, PARTIS QVINTAE *Duodecimus.*

CVIAS SIT PROPHETA NAHVM.

NAHVM Propheta(qui Consolator interpretatur)natus erat ab Elkesi,trās Iordanem fluuium,versùs Begabar,de tribu Simeon. Atque hic est propheta ille, q post Ionam ostentum ac prodigium dedit super Niniue, quod ab aquis dulcibus igneq; terreno,olim vastaretur.Id quod tandèm contigit,qppe eam ex terrę motu igne vndiquè ambiente,mox etiam aqua de solitudine superueniens, sublimiores etiam omnes vrbis locos occupauit.Epiphan.de vit.Prophet.

HELKESAEVS QVIS FVERIT, EX HIERONYMO.

QVIDAM putant Helkesęum patrem esse Nahum,& secundùm Hebręam traditionem,etiam ipsum prophetam fuisse,cùm Helkesæi vsque hodiè in Galilæa viculus sit paruus quidem,& vix ruinis veterum ędificiorum indicans vestigia: sed tamen notus Iudæis,& mihi quoquè à circunducente monstratus. Hieron.in pœm.huius prophetæ ad Paulam & Eustoch.

QVO TEMPORE PRAEDICAVERIT.

QVÒD D.Hieron.hìc in Prologo, hunc prophetam ex traditione Hebræorum ante aduentum regis Assyriorum,qui populum Israel captiuum in suas regiones transtulerat,fuisse confirmat:id glossa eiusdem prologi,non ità intelligendū esse monet,quòd tum etiam prophetauerit: Sed prophetâsse illum potissimùm tempore Ezechiæ,eo scilicet,quo etiam Michęas prophetâsse perhibetur. Iosephus autem libro antiquitatum 9.cap.12.scribit,hūc fuisse tempore Ioatham regis Iuda.Expirauit animam in pace,& in Begabar sedibus ille suis placidus in morte q.escit.Epiphan.

QVID ET QVIBVS PRAEDICAVERIT.

ARGVMENTO conuenit hic liber cum prophetia Ionæ,quòd vterq; Niniue Assyriorum metropoli,quę nunc vocatur Ninus,texat vaticinium. Nam vbì Niniuitæ,accepta clementia diuina,qua illis pœna per Ionam prędicta, tam benignè fuerat remissa,ità essent securi,vt in antiqua & longè grauiora relaberētur vitia, hic propheta spiritu perfusus sancto,eisdem Niniuitis ac omnibus Israelis persecutoribus,iudicium Dei & interitum denunciat venturum. Quomodò autē sint impleta,quæ prędixit illis Nahum,ex ipso contextu cognoscere licebit.

DE PROPHETIAE HVIVS TITVLO.

INSCRIBITVR hæc prophetia Onus Niniuę,eô quòd eam,aduersùs quam videtur,premat, nec sinat eleuare ceruicem. Hieron. hìc ad Paulam & Eustochium. Sunt autem quatuor in duodecim prophetarum volumine,è quibus tres in principio λῆμμα,id est,Pondus,titulum habent,Nahum,Abacuc,& Malachias. Zacharias in medio & circa finem bis habet hunc titulum. Hieron. in prologo in prophetam Abacuc ad Chromatium.

DE SENSV HVIVS PROPHETIAE MYSTICO.

IN procemio in hunc prophetam B.Hieron.hanc prophetiam secūdùm ἀναγωγὴν texi ait de consummatione mundi,in consolationem sanctorum, vt quæcunque in mundo vident,quasi prętereuntia & caduca contemnant, & præparent se ad iudicij diem,vbì vltor aduersùm veros Assyrios futurus, Dominus est.

PAR-

PARTITIO PROPHETIAE NAHVM.

TABVLA 230.

TRIA potißimùm exequtur in hoc libr. Propheta Nahum. Nam &

- MINATVR
  - IN vniuersum omni nationi, legem diuinam transgredienti, pœnam. à princip. cap. 1. vsque ad vers. Bonus Dominus.
  - IN SPECIE,
    - Regi Assyriorum Sennacherib mortem, d. vers. Bonus Dominus &c. Quæ secuta est tempore Ezechiæ, quo liberata fuit Hierusalem.
    - Niniuæ ciuitati depopulationẽ, tot. c. 2. vbì propheta ĩtroducit
      - Nabuchodonosor
        - Proficiscentem contra Niniuen, versicul. Ascendit qui &c. eodem.
        - Oppugnantem eam, vers. Ascendent muros eius &c.
      - Niniuen & Regem Assyriorum succumbentes atque fugientes, versicul. Et Niniue quasi &c. eodem.
      - Iterùm Nabuchodonosor eius opes diripientem, versic. Diripite argentum. eodem.
- CAVSAM huius mali aßignat, multitudinem fornicationum, atque ità culpam omnem in ipsam transfert ciuitatem Niniuen, cap. 3. vsque ad vers. Et erit: omnis qui viderit &c.
- Prædicit Niniuen omnibus gentibus fore ludibrio, quæ anteà cunctis fuerat terrori, d. vers. Et erit &c. Vbì sic concluditur hæc prophetia: Regni Assyriorum gloriam, sicut locustæ auolant, transituram.

PROPHETIA ABACVC, LIBER
BIBLIAE XXXIX, PARTIS QVINTAE XIII.

VNDE ORIVNDVS SIT ABACVC.

ABACVC propheta ex agro Bexzochar, è tribu Simeon oriũdus. Epiphan. de vita prophet. Qui vel ex eo, quòd amabilis Domini est, vocatur amplexatio: vel q in certamen & luctam, & vt ità dicam, amplexum cum Deo congreditur: amplexantis, id est, luctantis sortitus est nomẽ. Hieron. hìc in prologo ad Chromatiũ.

QVO TEMPORE PROPHETHAE OFFICIO functus fuerit.

Eo tempore fuit Habacuc, quo iam duæ tribus, quæ vocabantur Iuda, ductę erãt in captiuitatẽ, vt probatur ex historia Daniel. c. 14. vbì Habacuc ꝓpheta missus, ac ab angelo deportatus fuit cum cibo ad Danielem in lacum leonum, qui erat in Babylone. Atq; vel hinc patet, tũc vaticinatum esse Abacuc, cùm Iuda & Beniamin iam in captiuitatem abijssent, à Nabuchodonosore ductæ, in quem & Babylonem hęc sua diriguntur vaticinia. Ioannes Ludou. Viues partim sup. August. de ciuit. Dei lib. 18. cap. 31. Vide Hieronymi prologum in hunc prophetam.

QVID ET QVIBVS FVERIT VATICINATVS.

PROPHETIA eius est contra Babylonem & Nabuchodonosor regem Chaldęorum: vt quomodò prior propheta Nahũ, quem Habacuc sequitur, vaticiniũ habuit contra Niniuen & Assyrios, qui vastauerunt decem tribus, quæ vocabantur Israel: ità Habacuc prophetiam habeat aduersùs Babylonem & Nabuchodonosor, à quibus Iuda & Hierusalem, templumque subuersa sunt. Hierony. in eodem prologo.

DE MORTE HABACVC.

CVM de aduentu Domini non pauca vaticinatus esset, biennium antequàm populus à Babylone rediјsset, mors eum occupauit, & magnis honoribus in agro suo sepultus est. Epipha.

PROPHETIAE HVIVS SVMMA.

SVMMAM huius prophetiæ D. August. de ciuit. Dei, lib. 18. cap. 31. his paucis complexus est verbis: Habacuc, inquit, de quo alio, quàm de Christi aduentu, qui futurus erat, intelligitur dicere, Et respondit Dominus ad me, & dixit: Scribe visum apertè in buxo, vt assequatur, qui legit ea: Quia adhuc visio ad tempus, & orietur in fine, & non in vacuũ: Si tardauerit, sustine eũ: Quia veniet, & non morabitur.

PARTITIO PROPHETIAE ABACVC.

TABVLA 231.

CONtinet hic liber tria, nempe

- QVERELAM *Prophetæ, admodùm confidenter ex Deo perquirẽtis, cur sinat pios ab impijs opprimi, & adeò crescere viribus regem Nabuchodonosor, cap. 1. idq́; duas ob causas. Sic enim*
  - REGEM *illum & eius exercitum fore inuictum, vers. Adspicite in gentibus. eodem.*
  - SVAM *potentiam illum non Deo, sed suo asscripturum idolo, versic. Ter mutabitur spiritus eius. ibid.*
- RESPONSVM *diuinum, cap. 2. per totum. In qua parte propheta*
  - PARAT *se ad audiẽdum diuinum responsum, vers. Super custodiã.*
  - PROMITTIT *illud responsum fore luculentum, vers. Et respondit mihi Dominus.*
  - PRAEDICIT *destructionem regni Chaldæorum. vers. Et quomodò vinum, eodem cap. 2.*
  - DISCVRRIT *per vitia, quibus hoc regnum meruit excindi, qualia sunt*
    - *Violentia, qua alia regna oppressit, vers. Væ ei qui multiplicat.*
    - *Auaritia, vers. Væ qui congregat.*
    - *Cædes & malitia, vers. Væ qui ædificat.*
    - *Ebrietas & crapula, in qua Rex Balthasar est interfectus, vers. Væ qui dat potum.*
    - *Idololatria, vers. Væ qui dicit ligno. d. cap. 2.*
- GRATIARVM *actionem prophetæ cantico comprahensam, tot ca. 3. in quo prophetiam texit de*
  - INCARNATIONE & *prædicatione Christi, cũ designatione*
    - *Temporis, vers. In medio annorum.*
    - *Loci, vers. Deus ab austro.*
    - *Modi, vers. Operuit cælos, &c.*
  - PASSIONE *eiusdem, vers. Splendor eius.*
  - DESTRVCTIONE *mortis, & Christi resurrectione, versi. Ante faciem eius.*
  - SPOLIATIONE *inferni, vers. Egredietur diabolus.*
  - CONVERSIONE *totius orbis, à ritu gẽtili & peruerso, ad Christum, vers. Adspexit & dissoluit.*
  - IVDICIO *extremo, vers. Suscitans suscitabis.*
  - LIBERATIONE *populi à captiuitate Chaldaica, causa venturi Christi, & destructione regis Babylonis. vers. Egressus es in salutem populi.*
  - NOMINE & *titulo Christi, vers. Ego autem in Domino gaudebo, & exultabo in Deo Iesu meo, d. cap. 3. & vltimo.*

PRO-

PROPHETIA SOPHONIAE, LIBER BIBLIAE XL, PARTIS QVINTAE *Decimusquartus.*

DE SOPHONIAE ORIGINE.

SOPHONIAS Propheta Sarabathides, siue à mõte Sarabatha, è tribu ac prosapia erat Simeon, teste Epiphan. Qui nomine prophetico & gloriosa Maiorum suorū stirpe generatus est. Habuit enim patrem Chusi, auum Godoliam, proauū Amariam, atauum Ezechiam, omnes prophetas: iuxta regulam qua aiunt, omnes Maiores quos in titulo nominat propheta aliquis, etiam Prophetas fuisse: & talem quadrigam ipse velut extremus auriga compleuit. Hieron. ferè cap. 1. commentariorum in hunc Prophet. in princip.

VNDE HOC NOMINE FVERIT APPELLATVS.

NOMEN Sophoniæ alij speculam, alij arcanum Domini trāstulerunt. Siue igitur specula, siue absconditū Domini interpretetur, vtrunq; Prophetæ conuenit. Dicitur enim ad Ezechiel: Fili hominis, speculatorem te posui domui Israel. Idem ibidèm.

DE MYSTICA HORVM NOMINVM interpretatione.

FILIVS erat Chusi, q̄ interpretatur humilitas, vel Aethiops meus. Habebat quoquè auum Godoliam, qui dicitur magnitudo Domini: & proauum Amariam, q̄ & ipse vertitur in Sermonem Domini: & atauum Ezechiam, qui sonat fortitudinem Domini. De fortitudine itaque Domini, natus est sermo Domini: & de sermone Domini, nata est magnitudo Domini: & de magnitudine Domini, nata est humilitas: vt cùm peruenerit aliquis ad perfectum, dicat: Non sum dignus vocari Apostolus, 1. Cor. 15. Et illud in Psal. Domine, non est exaltatum cor meum, neq; elati sunt oculi mei. Psal. 130. Hieron. vbì suprà.

QVO TEMPORE HIC PROPHETA FVERIT celebris.

IN diebus Iosiæ filij Amon Regis Iudæ, se prophetâsse Sophonias testatur ipse ca. huius lib. 1. Vide August. De ciuitat. Dei lib. 18. cap. 33. Atque sic patet eum ante tempus prophetâsse captiuitatis Babylonicæ. Lyranus in d. cap. 1.

QVID ET QVIBVS CONCIONATVS SIT.

PROPHETAVIT in Hierusalem & vniuersa Iudæa, prędixitque diem, in quo demolienda essent omnia idola & nemora, futurusque esset fletus multus ac planctus. Prophetat autem & de Seruatore, & de resurrectione eius, quam nostrî gratia fecit. Deindè & contra Gazam, & Ascalon, & Azoton, & Accaron, & contra Moab & Ammon, & Damascum, & Niniuen, & Aethiopas. Athanas. in Synopsi.

DE EIVS MORTE.

VITAM cum morte cõmutauit in Apocalypsi Domini, & solitarius in aruo suo funeratus est. Epiphan.

PARTITIO PROPHETIAE SOPHONIAE.

TABVLA 232.

QVINque habet hæc Prophetia partes:

- COMMINATIONEM *generalem ad omnes populos, cap.1. verſ. Congregans congregabo.*
- CASTIGATIONEM *ſpecialem ad*
  - HABITATORES *Hieruſalem & Iudæos, verſ. Et extendam, eod.*
  - SACERDOTES, *verſ. Et diſperdam. eod.*
  - REGES *& Principes, verſ. Et erit, in die hoſtiæ.*
  - HABITATORES *omnes, verſ. Et erit in die illa.*
  - LATITANTES, *verſ. Et erit in tempore illo.*
  - QVIBVS *addit magnitudinem & acerbitatem tribulationis. Ibi, Iuxtà eſt dies magnus. vſque in fin. d. cap. 1.*
- EXHORTATIONEM *ad Pœnitentiam, cap. 2. verſ. Quærite Dominum, quærite iuſtum.*
- EXTERMINIVM *etiam aliarum gentium, tot. ca. 2. putà*
  - *Philiſtinorum, præſertim ciuitatum* { *Gazæ, Aſcalonis, Azoti, Accaronis.* } *Verſ. Quia Gaza. eod.*
  - *Moabitarum & Ammonitarum, ver. Audiui opprobrium Moab. eod.*
  - *Aethiopum, verſ. Sed & vos Aethiopes. eod.*
  - *Aſſyriorum & Babyloniorum. verſ. Et extendet manum ſuper &c. vſque in finem cap.*
- CONSOLATIONEM *maximam adfuturam liberatæ ciuitati Hieruſalem, cap. 3. per tot. Qua in parte Propheta*
  - *Ab exprobratione incipit, vt oſtendat illos conſolatione indignos. verſ. Væ prouocatrix. eodem.*
  - *Deindè præſentiam Chriſti promittit, verſic. Dominus iuſtus in medio eius. eod.*
  - *Iudæos malos ad præſentiam Chriſti occæcatum iri prædicit, ver. Neſciuit iniquus.*
  - *Quoſdam Iudæos oſtendit credituros, verſ. Dixi: attamen timebis me, &c.*
  - *Multas gentes Iudæis in Chriſtum credentibus adiungendas docet. verſ. Quapropter expecta me, eod.*
  - *Tandèm huius nouæ Hieruſalem, quæ eſt Eccleſia, ex gentibus & Iudæis collecta, gloriam & exultationem prædicit, verſ. Lauda Sion. vſque in fin. cap. 3. & vltimi.*

PRO-

PROPHETIA AGGAEI, LIBER BIBLIAE XLI, QVINTAE PARTIS *Decimusquintus.*

VNDE SIC DICTVS SIT AGGAEVS.

AGGAEVS, qui (vt refert Epiphanius) etiamdùm iuuenis ad prophetię munus vocatus est, & re & nómine festiuus siue solēnis interpretatur & lętus. Hier. in Prolog. Commentarior. in Prophetiam Ioelis, & in Epistola ad Paulin. de diuinis sacræ scripturæ libris.

QVANDO FLORVERIT.

QVO tempore Aggæus in ordinem cooptatus fuerit Prophetarum, breuissimè ostēdit August. de ciuitat. Dei lib. 18. in principio statìm capitis 35. Vbì sic ait: Restant tres minores Prophetæ, qui prophetauerunt in fine captiuitatis, Aggæus, Zacharias, Malachias. Glossa Lyrani hoc loco dicit eum prophetâsse post reditū captiuitatis Babylonicę, regis Darij anno secundo, mense eiusdem anni sexto, ca. 1. Aggæi.

QVID ET QVIBVS PROPHETAVERIT.

SERMO sibi fuit pręcipuè ad Zorobabel & Iesum filium Iosedech, & deindè ad totum populum, qui erat in Iuda & Hierusalem, quibus pręcepit vt reædificarent templum Domini. Gloss. Lyrani hîc in princip. cap. 1.

DE SCRIBENDAE HVIVS PROPHETIAE occasione.

OCCASIO huius Prophetiæ describitur ad longum in 2. Paralipomenon. Nam ibì Nabuchodonosor rex Chaldæorum, Sedechiam regem Iuda, propter violatā fidem & factam ab eo discessionem, cum omni populo in Babyloniam duxit captiuum, temploque accenso, totam destruxit ciuitatem Hierusalem. Mortuo autem Nabuchodonosore, & filio eius Balthasare, vt in Danielis 5. habetur capite, interfecto, Darius Medus successit in regnum vnà cum Cyro rege Persarum.

IS VERO Cyrus primo regni sui anno, cum vasis à Nabuchodonosore ablatis, misit in Hierusalem circiter quinquaginta millia Iudæorum, quibus præfecit Zorobabel filium Salathiel, & Iesum filium Iosedech, eisq; præcepit, vt templum Domini iterùm ædificarent. Illi præcepto Regis incumbendo, altari extructo, fundamenta iecerunt templi, 1. Esd. 3. Verùm cùm intereà Cyrus vita decederet, eiq; Artaxerxes in regno succederet, gentibus quæ erant circa Hierusalem, mandauit nè templum instaurari permitterēt, 1. Esd. 4. & 5. Quam ob rem opus susceptum, vsque ad annum Darij filij Hystaspis secundum, mansit imperfectum.

QVO anno Aggæus & Zacharias Prophetæ, nec regis curantes edictum, nec populorum adiacentium timentes inimicitias, & Zorobabelem & totum hortati sunt populum, vt templi reædificationem prosequerentur, atque ad finem vsque perducere studerent, eô quòd tempus, quo Hieremias templum reædificandum esse prædixerat, iam adesset. Glossa in 1. cap. huius Prophetæ.

ARGVMENTVM EX D. HIERONYMO in Epist. ad Paulinum.

AGGAEVS festiuus & lętus, qui seminauit in lachrymis, vt in gaudio meteret, destructum templum ędificat, Deumque Patrem inducit loquētem: Adhuc vnum modicum est, & ego commouebo cælum & terram, & mare, & aridam, & mouebo omnes gentes, & veniet desideratus cunctis gētibus. Aliam de occasione huius Prophetię narrationem vide in Prologo D. Hieron. in hunc ipsum Prophetā.

ISTO.

ISTORVM OMNIVM SVMMA. TABVLA 233.

OMNIA AVtem *quæ in textu huius prophetiæ continẽtur, pertinent vel ad*
- REVERSIONEM *populi,*
- AEDIFICATIONEM *templi,*
- RENOVATIONEM *Ciuitatis,*
- OBSERVANTIAM *Sacerdotum,*
- INTERITVM *Regnorum gentium externarum. d. gloss. super Epistolam Hieron. ad Paulin.*

DE GENERE MORTIS, QVO INterijt Aggæus.

AGGAEVS, qui vt oculis structuram templi Hierusalem vidit, ità primus omnium cecinit ibì Alleluia, quod est, Laudibus efferamus viuentem Deum, Amen Amẽ, (quod, Fiat Fiat, interpretatur) codẽ loci vitam finiuit, & humo prope Sacerdotes, cum honore & gloria conditus est. Proindè etiamdùm hodiè psallimus, Alleluia, qui hymnus Aggæi & Zachariȩ perhibetur. Ità Epiphanius.

PARTITIO PROPHETIAE AGGAEI.

TABVLA 234.

QVAE CONtinẽtur *in hoc Propheta, in quatuor diuidũtur membra: In quibus*
- REPRAEHENDITVR *torpor & negligentia eorum, qui postquàm de Babylonia redijssent, magnifica sibi extruebant ædificia, templi verò instaurandi prorsùs nullam habebant curam. à princip. cap. 1. vsque ad versic. Et nunc hæc dicit Dominus.*
- DEO *hanc incuriã displicuisse, duplici confirmat signo:*
  - QVOD *ex templi neglectu secuta sit paupertas & inopia, d. vers. Et nunc.*
  - EX *instauratione verò templi, rerum omnium sint habituri copiam, vers. Ascendite in montem. eod.*
- EXHORTATVR *populum ad ædificationem templi, vers. Et dixit Aggæus, vsque in fin. cap. 1.*
- PROMITtitur
  - FILIIS *Israel*
    - *Christus, à princip. cap. 2. vsque ad vers. In vicesima. in verb. Veniet desideratus cunctis gentibus.*
    - *Successus bonus & copia rerum temporalium, si templum instaurent. d. vers. In vicesima. eod.*
  - ZOROBABELI, *Christum ab eo descensurum. vers. Assumã te, vsque in fin. cap. 2.*

PRO-

PROPHETIA ZACHARIAE, LIBER BIBLIAE XLII, PARTIS QVINTAE Decimussextus.

DE GENERE ET PARENTIBVS ZACHARIAE.

PROPHETA hic seipsum describit, dum se mox in principio huius Prophetiæ Zachariam nominat, filium quidem Barachiæ, nepotem verò prophetæ Addo, cap. 1. hîc. Neque ambigi dicit quidam, quin hic Addo is sit, qui iuxta Paralipomenon librum, missus est ad Ieroboã, filium Nabath, sub quo altare diruptum est, & manus Regis aruit, rursumque ad preces illius restituta est. 3. Reg. 13. 2. Par. 12. fit mentio Addo Videntis.

VERVM vt in August. de ciuit. Dei lib. 18. cap. 35. scribit Ioan. Ludouicus Viues, in neutro Sacrarum literarum loco, nominatur Addo. Nam in lib. Regum subticetur nomen Prophetę, in Paralipomenon nuncupatur Semeias: & propheta qui illis temporibus vixerit, non potuit ne atauus quidem esse hominis Iudaici Babylone captiui. Ità Viues: cum quo Gloss. Lyrani hoc loco concordat.

DE NOMINVM ISTORVM INTERpretatione.

ZACHARIAS, interpretatur memoria Domini: Barachia, benedictio Domini: Addo, testimonium eius. Quoniam ergò populus, qui ab ędificatione templi defecerat, adhuc Domini habebat memoriam, & propter memoriam benedictionem, & ob benedictionem testimoniũ, idcircò ad eum Zacharias filius Barachiæ, filij Addo, mittitur. Hieron. in 1. cap. Zachariæ.

QVOD PLVRES IN SACRIS LITERIS HOC nomine sint appellati.

PLVRES in sacra scriptura esse Zacharias, refert Hieron. in Matth. lib. 4. cap. 23. circa fin. Alius enim fuit Ioiadæ, alius Barachiæ, & alius Pater Ioannis Baptistæ. Estque inter Doctores sacros aliquanta controuersia, qs ex his omnibus ille fuerit Zacharias, quem Iudæi, vt Matthæi 23. obiecit illis Christus, inter templum occiderunt & altare: tum quibus ex causis fuerit occisus. Quibus de rebus diuersi diuersa sentire videtur. Quæ si quis plenè cognoscere cupiat, poterit videre ea, quæ Origenes, Hieron. & Anselmus in cap. Matth. 23. perscripserunt. Chrysostomum verò in cap. Matth. 1. homil. 1. & in Sermone de natiuit. Ioan. Baptistæ, ex Luc. cap. 1.

QVO TEMPORE FVERIT CLARVS.

HVNC Prophetam Aggęus duobus pręcessit mẽsibus. Cùm enim Aggæus anno Darij 2. mense verò sexto, die prima eiusdem mensis prophetare incepisset, Zacharias mense octauo eiusdem anni fudit vaticinium. Vndè rectè iuxta ordinem duodecim prophetarum ille decimus, & hic vndecimus ponitur. Hieron. in 1. ca. huius.

DE EIVSDEM PROPHETAE EX HAC VITA discessu.

DECESSIT vltima senectute in Iudæa, & proximè cum Aggęo Propheta humatus est. Epiphan. de vita & interit. prophetar.

QVAE

QVAE PROPHETAE HVIVS FVERIT Doctrina.

EANDEM quoquè habuit cum Aggæo prouinciam atque legationem. Vterque enim missus fuit, vt populum Dei ad templi animaret reparationem. August. De ciuitat. Dei lib. 18. cap. 35. de Zacharia loquens, Zacharias, inquit, De Christo prophetauit & Ecclesia, dum ait: Exulta valdè filia Sion, iubila filia Hierusalem: eccè Rex tuus veniet tibi iustus & Saluator: ipse pauper & asscendens super asinam, & super pullum filium asinæ: & potestas eius à mari vsque ad mare, & à fluminibus vsque ad fines terræ &c. *Zach. 9.*

DE VISIONIBVS ZACHARIAE, ET TOtius prophetiæ Summa.

ZACHARIAS memor Domini sui, multiplex in Prophetia, Iesum vestibus sordidis indutum, & lapidem oculorum septem, candelabrumq; aureum cum totidē lucernis, quot oculis, duas quoquè oliuas à sinistris lampadis cernit, & dextris: & post equos varios, & rufos, & albos, & dissipatas quadrigas ex Ephraim, & equum de Hierusalem, pauperem regem vaticinatur, & prædicat sedentem super pullum asinę filium subiugalis. Hieron. hîc in argumento. Vide etiam Synopsim Athanasij.

QVIS PROPHETIAE HVIVS FVERIT effectus.

EFFECTVS vtriusque & Aggæi & Zachariæ concionum, breuiter describitur in Prologo Zachariæ præfixo, his verbis: Tunc surrexerunt Zorobabel filius Salathiel, & Iesus filius Iosedech, & principes eius, inchoaueruntque ędificare domum Dei, quę est in Hierusalem. Quibus cùm adessent Prophetæ, adiuuerūt eos sua exhortatione.

PARTITIO PROPHETIAE ZACHARIAE.

TABVLA 235.

PROPHETIA *Zachariæ quatuor respicit tēpora, Nimirùm*
- PRAESENS *tempus, scilicet instaurationis templi, cap. 1. 2. 3. & 4.*
- FVTVRVM, *videlicet inhabitationis in Hierusalem, cap. 5. 6. 7. & 8.*
- MACHABAEORVM, *cap. 9. & 10.*
- ROMANORVM, *à cap. 11. vsque in finem totius Prophetiæ.*

TEM-

CONTInet Prophetias, quæ p-tinēt ad cōfortationem

- TOTIVS populi, tot. ca. 1. Quo in loco
  - ADMONENTVR omnes, nè sint increduli, vers. Nè sitis sicut Patres vestri.
  - PROMITTITVR consolatio, vers. In die vicesima.
  - EXPLICATVR, eadem consolatio qualis sit, vers. Et dixit ad me.
  - PRAEDICITVR 4. regnorum, quæ Iudæos vexârunt, destructio, vers. Et leuaui oculos meos. vsque in finem cap. 1.
- AD CIVITATIS & templi Hierusalem ædificationem, cap. 2. per tot. Vbi
  - PRAEMITTITVR apparitio Angeli metiri volentis locum, in quo Hierusalem debeat ædificari. In principio.
  - INTRODVCITVR apparitio alterius angeli prohibētis Hierusalem metiri. vers. Et eccè angelus.
  - VOCANTVR filij Israel toto orbe dispersi ad habitandum in Hierusalem reædificata. ver. O, ô, fugite de terra.
  - OSTENDITVR, filijs Israel etiam alios populos adiungendos. ver. Et applicabuntur gentes. Quæ omnia non tam de ipsa ciuitate Hierusalem, quàm de regno Christi & tota Ecclesia sunt intelligenda. vsque in fin. cap. 2.
- IESV Sacerdotis magni, qui venerat de Babylone ad ædificandum templum, cap. 3. Ibiq; Propheta
  - INTVETUR
    - Iesum in veste sordida, & Satanam sibi aduersantē, pro eo quòd vxorem duxerat alienigenam. in principio.
    - Culpam ipsi Iesu remissam. ver. Qui respondit.
  - AVDIVIT promißionem amplißimam factam ipsi Iesu. vers. Et contestabatur angelus.
  - CONVERTIT Prophetiam ad Christum nasciturum ex Zorobabele. vers. Audi Iesu Sacerdos magne. vsque in fin. cap. 3.
- ZOROBABELIS Ducis regni primarij. Per tot. cap. 4. Et ibi
  - INQVIRITVR mysterium aurei candelabri, quo significabatur robur Spiritussancti, cuius virtute, & non robore exercitûs, templum restitui deberet. ver. Et respondi.
  - PRAEDICITVR Christus nasciturus ex Zorobabele. versic. Quis tu mons magne.
  - PETITVR expositio duarum oliuarum, quæ designabant duos filios olei, Zorobabelem scilicet & Iesum sacerdotem magnum. vsque in fin. cap. 4.

TEMPVS INHABITATIONIS. TABVLA 237.

IN DVO partitur capita principalia, quę explicant

- PROPHETIAM eorum quæ infra tēpus Zorobabelis & Machabæorum futura sint. In qua parte prædicit quatuor, videlicet
  - IDOLOLATRIAM abolendā, cap. 5. Quā abolitionem tres declarant visiones,
    - Vna de volumine maledictionis, in principio.
    - Altera de amphora & impietate sedēte super ea, quæ significat idololatriam. vers. Et egressus.
    - Tertia duarū mulierum, decē scilicet tribuum Israel, & duarū Iuda, quæ illam impietatē transtulerunt secū in Babylonē, ac ibì eā reliquerūt. Ad. ver. vsq. in fin. ca. 5.
  - MEDORVM monarchiā à Græcis distinguēdam, cap. 6. sub figura quadrigarum quatuor, quarum
    - Prima cum eqs rufis,
    - Secunda cum nigris,
    - Tertia cū albis,
    - Quarta cū varij coloris equis,
    - Significat monarchiam
      - Assyriorū,
      - Medorum,
      - Græcorum,
      - Romanorū, in princip.
  - PRINCIPATVM Iesu magni illius sacerdotis, futurum esse gloriosum, & post eum consequentes, etiam alios Sacerdotes, fore Duces, vsque ad tempora Machabæorum, ver. Et sumes aurum & argentum, vsque in fin. cap. 6.
  - POPVLI pacem atq. prosperitatem, cum explicatione q̄stionis: An, quemadmodùm filij Israel tempore captiuitatis per annos XX. quinto quoquo mense, diem illam, qua capta erat Hierusalem, ieiunârunt: ità etiamnùm post reditum sit eodem tempore ieiunandum, cap. 7. à vers. Loquere ad omnem populum. vsque in finem eiusdem.
- PROMISSIONES eorum, quæ de Pace & prosperitate filiorū Israel, in 7. capite breuiùs tacta fuerunt per totum caput octauum. Vbi eis promittuntur,
  - Futura sanctitas, vers. Zelatus sum Sion.
  - Aetatis longæuitas, vers. Adhuc habitabūt senes.
  - Bonorum temporalium abundātia & prosperitas. vers. Vinea dabit fructum suum.
  - Benedictio & celebritas, vers. Et erit.
  - Quæ tandèm omnia ad Christi refert tempora, à quo ista Prophetia captura sit effectum, vers. Vsquò &c. Vbi caput hoc 8. ità concludit Propheta. Appræhēdent decem homines ex omnibus linguis gentium fimbriam viri Iudæi.

TEM-

TEMPVS MACHABAEORVM.

TABVLA 238.

PROPHETIA huius temporis habet duo capita, in quibus agitur De Machabæorũ

- PROBITATE, inc. videlicet 9. Ob quã
  - PROMITTITVR eisdẽ victoria cõtra finitimas ciuitates
    - *Tyri,*
    - *Sidonis,*
    - *Gazæ,*
    - *Ascalonis, &*
    - *Reliquarum.*
    - *Vers. Onus verbi Domini.*
  - DEINDE, nè Machabæum propter hanc virtutem habeant pro Deo, redit propheta ad Christum, ac eius aduentum describit 4. modis:
    - *Non fore illum bellatorem, neque super equũ, sed super asinam ingressurum, vers. Eccè Rex tuus.*
    - *Nec habiturum arcum aut quadrigam, vers. Et disperdam.*
    - *Sed pace adquisiturum dominium, vers. Et loquetur pacem.*
    - *Non deniquè liberaturum populum per sagittam & arcum, vt falsò expectant Iudæi, sed p sanguinem proprium suos redempturum, vers. Tu verò in sanguine testamenti. vsque in fin. d. cap. 9.*
- PROSPERITATE, capit. 10. In qua parte Propheta
  - PROMITTIT *futuram illo tempore bonorum omnium copiam & abundantiam, vers. Petite pluuiam &c.*
  - CONTRA *verò aliorum execratur idololatriam, quam, Antiocho duce, multi in Israel, tam Sacerdotes quàm alij, receperant. vers. Quia simulacra. Item, Super pastores iratus est furor meus.*
  - PRAEDICIT *Iudæos, qui, dum Machabæi rerum potirentur, aufugerunt, iterùm fore congregandos. vers. Sibilabo, & congregabo eos. Vsque in fin. cap. 10.*

TEMPVS ROMANORVM. TABVLA 239.

CONTINET *destructionem Hierusalem, simul ac dispersionem Iudæorum per vniuersum orbẽ, & captiuitatem eorũ æternam, quæ in hodiernum vsque durat diem. In qua parte agitur De*

- PECCATO *Pastorum & Sacerdotum, quorũ malitia & inuidia Christus circumuentus & interfectus est, Cuius rei causa pòst à Roman. capta est Hierusalem. Quam propheta per totũ cap. vndecimum*
  - PRIMVM *deplorat, vers. Pasce pecora &c.*
  - DEINDE *ponit ei⁹ causam, quæ fuit venundatio Christi, sub parabola duarum virgarum, quæ designabant duo pacta, q̃ Deus iniji cum filijs Noæ, & cum patre Abraham, vers. Et assumpsi mihi duas.*
  - OSTENDIT, *Christi doctrinam negligentibus dandum esse Antichristum. ver. Et dixit Dominus ad me. vsque in finem cap. 11.*
- PERSECVTIONE *fidelium & congregatione Iudæorum, q̃ post destructionem Hierusalem à Romanis secuta est, tot. cap. 12. Vbi etiam agitur De*
  - COLLECTIONE *Ecclesiæ primitiuæ, In princip.*
  - PROTECTIONE *eiusdem diuina, ver. In die illa, dicit Dominus.*
  - PLANCTVM *piorum super passione & morte Christi. vers. Et erit. Vbi sequitur, Plangent eum. eod.*
- IVDAEORVM *& infidelium dispersione, cap. 13. per totum. Ac ibi etiam prædicit*
  - SACRAMENTORVM *efficaciam, vers. In die illa erit.*
  - CESSATIONEM *pseudoprophetiæ & idololatriæ, vers. Et erit in die illa, dicit Dominus. &c.*
  - FIDELES *veritatem & fidem suã zelaturos, ità vt configant etiam filios suos, si eos inuenerint infideles. vers. Et erit cùm prophetauerit, &c.*
  - PASSIONEM *Christi, à qua arguit, falsos prophetas illos longè iustiùs pati, quàm Christũ. vers. Framea, suscitare super pastorem meum. vsque in fin. d. cap. 13.*
- FINE *& consummatione seculi. cap. 14. In quo zacharias consequẽter agit De*
  - OBSIDIONE *Hierusalem facta per Romanos, In princip.*
  - ADVENTV *Domini ad iudiciũ, versic. Et egredietur Dominus.*
  - DIE *iudicij extremi, vers. Et veniet Dominus, & in die illa non erit lux, sed frigus & gelu.*
  - GLORIA *sanctorum & Hierusalem cælesti, ver. Et erit, in die illa. exibunt.*
  - POENA *damnatorum, vers. Et hæc erit plaga.*
  - FIDELIVM *congregatione, quæ est Ecclesia, ad quã multæ gentes sint conuersuræ. vers. Sed & Iudas pugnabit.*
  - CONVERSIONE *Romani imperij ad Roma. Ecclesiam, vers. In die illa erit, quod super frenum &c. Id quod tẽpore contigit Constantini.*
  - SANCTITATE *ac deuotione gentium ad fidem conuersarum, vers. Et erunt lebetes in domo, vsque in finem ca. 14. & huius Prophetiæ vltimi.*

PRO-

PROPHETIA MALACHIAE, LIBER BIBLIAE XLIII, QVINTAE PARTIS *Decimusseptimus & vltimus.*

DE PROPHETAE HVIVS FAMILIA ET ORDINE.

MALACHIAS Propheta è tribu Zabulon emicuit. Hic post reditũ populi de Babylone, natus perhibetur in Sopha, in terra nempè Zabulon. Ob vitæ autem, qua præditus erat, sanctimoniam &, quam præ se ferebat, mansuetudinem, Malachil (id est, angelus) dici cœpit. Epiphan. De vit. Prophet. Hieronymus porrò cum nõ à forma angelum, sed ab annunciando dici scribit: vt angelus dicatur, non quasi formosus, sed annuncians Dominum. Vndè etiam scriptura hoc in loco sacerdotes Dei omnes, angelos Dei esse testatur. Idem hîc, & in prologo ad Prophetam Iohel.

EADEM DE RE OPINIO ORIGENIS.

ORIGENES, cùm in hunc Prophetam scriberet, significationem dedit se putare, eum reuerà fuisse angelum, iuxta id quod de Ioãne dicitur: Eccè mitto angelum meum ante faciem tuam. Sed hoc nostri doctores omninò non recipiunt, quòd angelus de cęlo veniens, susceperit corpus humanum, nè animarum ruinas de cęlo suscipere cogamur. Gloss. hîc ex Hieronymo. Neque etiã nomina, cùm in alias linguas veniũt, ex etymologia mutanda sunt. Nemo enim Platonem vocat latũ, aut Aristotelem optimum perfectum, vel Iosue seruatorem, vel Athenas Mineruas. Sed relinquuntur nomina, vt cuique in proprio sunt imposita sermone. Ludouicus Viues super August. De ciuitat Dei, lib.18. cap.35.

HEBRAEORVM DE HOC PROPHETA iudicium.

HEBRAEI autem hunc ipsum Prophetam Malachiam, existimant Esdram esse Sacerdotem: tum, quòd omnia quæ in illius libro continentur, etiam hic Propheta commemorat, dicens: Labia sacerdotis custodient scientiam, & legem requirunt ex ore eius, quia angelus Domini exercituum est: tum, quòd vtriusque & tẽpus, & titulus conueniat vtrique. Hieron. hîc in Prolog. ad Minerium & Alexandrum monachos. Videndus est omninò de hac opinione Augustinus, De ciuitat. Dei lib.18. cap.35. & lib.20. cap.25.

QVOMODO HIC PROPHETA TITVLO CVM Esdra conuenire possit, cùm titulum omninò nullum habeat.

QVEMADMODVM de Psalmis dici solet, qui titulos non habent, eorũ esse credendos, quorum priores Psalmi nominibus prenotati sunt, ità & * Malachi, id est, Esdras, post Aggæum & Zachariam, qui sub Dario prophetârunt, fuisse credendus est. Et propterea titulum seu inscriptionem non habere, quia liber eius sit pro titulo. Hieron. in præfat. Malachiæ ad Miner. & Alexandr, monachos.

QVANDO EDITA SIT HAEC PROPHETIA.

MALACHIAS cæteris prophetis posterior, qui fuit post reditum è Babylone, ac

post ciuitatis instaurationem, deque rebus nostris, apertè vaticinatus est. Etenim posteaquàm rediјssent, ac restituta ciuitate templum extruxissent, hanc illis præsentem narrat desolationem, ac futuram denunciat sacrificiorum sublationem. Hieron. aduersùs Iudæos orat. 2. Id quod idem Hieron. hîc in Prolog. ad Miner. sub Dario Hystaspe factum esse testatur.

AD QVOS HAE CONCIONES FVERUNT perscriptæ.

AD Israel siue super Israel, & non cõtra Israel, locutus esse dicitur. Quod Hierõ. in 1. huius prophetiæ capite aliquid putat habere consolationis. Aliud est enim, quandò verbi gratia, ad illum vel illum scribimus: aliud, quandò contra illum & illum: Quia in altero pars amicitiæ, in altero inimicitiarum aperta est confessio. Hieron. in Malach. cap. 1.

QVID DOCVERIT MALACHIAS.

ONVS siue pondus dicit graue, quo Israeli exprobrat transgressiones eius, & accusat illum neglectarum decimarum, & omissæ communicationis cum Pauperibus. Prophetauit etiam de die iudicij & illustratione Seruatoris, Heliamq; ante aduentum eius mittendum prenunciat. Athanas. in Synopsi.

DE HISTORIAE HVIVS PERSCRIBENDAE OCcasione. ex prologo in Malachiam in Biblijs.

Leuit. 21. & 22. DEVS per Moisen populo Israel p̃ceperat Sacerdotes tabernaculi sui omni corporali vitio liberos, hostias omni vitio vacuas sibi offerre. Quibus leges suas ad populum regendum ob hoc dederat, vt per Sacrificiorum oblationem, internũcij Dei & hominum facti, populum præceptis cælestibus facerent obedire. Sed quia tanti muneris gratiam contemnentes, supradictus populus ac Sacerdotes, sacrificia vitio deturpata, ipsi criminibus atque impietatibus maculati, Deo offerre cœperunt: ideò per Malachiam prophetam Deus populum suum Israel increpans repræhendit, ac diem iudicij venturi prænũciat, vt paulò antè fuit ostensum.

QVAE EIVS SIT SVMMA.

MALACHIAS apertè & in fine omnium Prophetarum dicit de abiectione Israel & vocatione gentium. Non est mihi, ait, volúntas in vobis, dicit Dominus exercituum: & munus non suscipiam de manu vestra. Ab ortu enim solis vsque ad occasum, magnum est nomen meum in gentibus: & in omni loco sacrificatur, & offertur nomini meo oblatiò munda. Ibidèm.

DE PROPHETAE HVIVS MORTE atque sepultura.

ANTE diem adhuc iuuenis, Propheta hic noster fato est functus, iuxtaque Maiores suos in proprio agello repositus est. Epiphan. De vita Prophetarum.

PAR-

PARTITIO PROPHETIAE MALACHIAE.

TABVLA 240.

MISSVS FVIT *hic propheta, vt populo Iudaico annunciaret peccata sua. Quod dum facit, reprahendit in eis*

INGRATITVDINEM *cum exprobratione* — *Dilectionis Dei, Liberationis à captiuitate, Restaurationis vrbis ac templi Hierusalem.* — *à princip. cap. 1. vsque ad vers. Dicit Dñs.*

IMPIETATEM *atque sacrilegium, quo pro oblatis Deo animalibus supponebant viliora. d. vers. Dicit Dominus. eod.*

OB *quam impietatem minatur illis amißionem sacerdotij & sacrificij: ac eius rei occasione de vocatione gentium agit: Sacerdotio item & sacrificio Christiano, vers. Non est voluntas mihi.*

IMPVDENTIAM *sacerdotum, qui oblatis non contenti, obmurmurabant, dicendo, Eccè quale præmium habemus pro labore nostro. vers. Eccè de labore, vsque in fin. cap. 1.*

TRANSGRESSIONEM *pacti Dominici, initi inter Deum & Leui. Dum autem mentionem facit Leui, intelligit Aaron, Phinees, Moisen & filios eius. cap. 2. in princip.*

SVPERBIAM *& contemptum tam sacerdotum, quàm aliorum, vers. Nunquid non pater. eod.*

LASCIVIAM *& voluptatem, cui vsqueadeò erant dediti, vt vxores ex captiuitatis molestia factas deformiores, commutarent pulchrioribus, sicut appáret in lib. Esdræ. vers. Transgressus est Iuda. hîc eod. cap. 2.*

DESPERATIONEM: *cùm enim gentes exaltari, & se pressos viderent, prouerbij loco in ore habebant impium illud dictum, quòd in conspectu Dei, mali in eodem essent precio quo boni. vers. Laborare fecistis Dominum. vsq; in fin. cap. 2.*

FALSAM *esse hanc opinionem, ostendit ex aduentu Christi, qui redditurus sit cuiuis secundùm opera sua. cap. 3. in princip.*

AVARITIAM *atque diffidentiam, q; temporibus paulò difficilioribus abstinerent ab immolatione & sacrificijs. vers. Reuertimini ad me. eod.*

BLASPHEMIAM *in iustitiam diuinam. Obloquebantur enim Deo, quòd malos non modò non statim puniret, sed etiam præmijs afficeret, bonis interim sæpè afflictis. vers. Inualuerunt super me. vsque in fin. cap. 3.*

CVI *blasphemiæ opponit* — *Diem iudicij, in quo nulli bono malè, nec malo cuiquam sit benè futurum. cap. 4. in princip.* — *Ac demùm agit de præcursore aduentûs vltimi & iudicij extremi, scilicet de propheta Helia, vers. Eccè ego mittam vobis Heliam. vsque in finem dicti cap. 4. & vltimi.*

EPILOGVS PROPHETARVM. TAB. 241.

Veteris testamēti pphetæ, q diuino afflati sunt spiritu, & quorum monumēta ad nos vsq; peruenerūt, sunt xvij.

	Qui prophetârūt	De	Tempore
IONAS,	Niniuitis.	Subuersione vrbis.	Oziæ regis anno 15. Ieroboam 30. Mūdi 3150.
OSEAS,	Cōtra Samariā, id est, decē tribus Israel.	Earum fornicatione, & interitu Samariæ.	Oziæ 18. Ieroboam 33. mundi 3153.
ABDIAS,	Cōtra Idumæos, & oēs psecutores filiorum Israel.	Veteris super eos calamitatibus.	Tempore regis Iosaphat, anno Oziæ 22. mundi 3157.
AMOS,	Contra gentes finitimas.	Ira Dei sup illas vētura, & captiuitate 10. tribuum.	Anno Oziæ 23. mundi 3158.
ESAIAS,	In Iudæam & Hierusalē, id est, tribui Bēiamin & Iudæ.	Impœnitentium ira, pœnitentium verò gratia.	Ante captiuitatem sub Ozia anno 28. mūdi 3163.
IOEL,	Eidem tribui Iudæ & Hierusalem.	Terra 2. tribuū, ante Sp. S. effusionē, æruca, brucho, locusta consumenda.	Anno Oziæ 34. mundi 3169.
MICHÆAS,	Cōtra Hierusalē & Samariam.	Aduentu Saluatoris.	Circa annū Ioatham 3. mundi 3190.
NAHVM,	Assyrijs & pcipuè Niniuitis relapsis.	Iudicio & interitu illis obuenturo.	Eodem tempore quo & Michæas.
ABACUC,	Cōtra Babylonē & Nabuchodonosor.	Aduentu Domini & Babylonici regni subuersione.	Circa annū Manassæ 37. mūdi 3283. quo tēpore 2. tribus erant in captiuitate.
HIEREMIAS,	Ciuitati Hierusalem.	Futura siccitate, & aduentu regis Babylonij.	Decimotertio anno Iosiæ, mundi 3316.
BARUCH,	Populo in captiuitate Babylonica existēti.	Inuocatione nominis diuini, & spe futuræ liberationis.	Hierusalem iam per Chaldæos destructæ.
SOPHONIAS,	In Hierusalē & vniuersa Iudæa.	Idolorum destructione.	Iosiæ anno 20. mundi 3323. adhuc anno captiu. Babylon.
EZECHIEL,	Concaptiuis suis cum Iechonia in Chaldeā abduct.	Deuastatione Hierusalem & abductiōe populi.	Iechoniæ vel Ioachim anno 5. mundi 3350.
DANIEL,	Eidem populo Iudaico, cui & Ezechiel.	Destructione impiorum, & piorum liberatione.	Tempore capt. Baby. circa an̄ Nabuch. 23. mundi 3361.
HAGGÆUS,	Toti populo, q erat in Iuda & Hierusalem.	Reædificatione templi, quam illis seriò pcipit.	In fin. capt. Bab. post reditū Darij, an̄ Zorobabelis 18. mūdi 3444.
ZACHARIAS,	Eisdem quibus & Aggæus.	Eadē quoq; de re, scilicet de reædificatiōe tēpli, & aduētu Christi.	Duos tantùm menses post Aggæum.
MALACHIAS.	Ad Israel.	Futura sacrificiorū sublatione, & Helia aduentus Christi præcursore.	Eisdē tēporibus quibus & Zacharias post reditū à Babylōe, & restaurationem ciuitatis.

PARS

PARS VETERIS TESTAMENTI SEXTA ET VLTIMA, DE PRAEPARAtione ad crucem,& viuo quodã afflictos consolandi velut exemplo,quod continetur in duobus libris Machabæorum.

ORDINIS RATIO QVAE SIT.

LIBROS Machabæorum omninò esse historicos,ac ob id eos materiarum attẽta similitudine,ad secundam potiùs testamenti partem,quàm ad vllam aliam referri & posse & debere,nullum est reuerà dubium:verùm si quis temporũ obseruet ordinem,meritò hos libros post scripta prophetica positos esse depræhẽdet, cùm ea historia,quæ in hoc describitur volumine, post captiuitatem Babylonicam,quæ prophetarum scriptis continetur,annis acciderit ferè trecẽtis & quadraginta octo. Is enim fuit annus,quo Iudas Machabæus, Dei præsidio fusis tyranni illiùs copijs,templũ iterùm recuperauit,anno scilicet 3. postquàm ab Antiocho idolum in eo positum fuerat,ante natum Christum 152.

ALIA CONTINVATIONIS RATIO.

CVM illa quæ in præcedentibus libris,de corrupta hominis natura, deq; tam varijs ecclesię illius antiquæ casibus,& grauissimis rerum penè omnium mutationibus sunt perscripta,eò procul dubio pertineant omnia, vt animus humanus, neq; in secũdis rebus nimiùm efferatur, nec protinùs deijciatur in aduersis, sed regia semper & quasi media tam erga Deum, q̃ proximum incedat via:rectè hic liber,cæterorum omnium veluti epilogus,in hunc postremum reseruatus est locum,vt qui vtriusq; excessûs optimum contineat temperamentum. Quod ex varijs rerum humanarum afflictionibus,atq; diuinis conflatũ est consolationibus. Nam sicut plerunq; vtilis est ad retinendam æquabilitatem tentatio,vt agnoscamus militiam esse hominis vitam super terram,Iob 7.ità etiam ad tuendam in fide constantiam,necessaria semper est consolatio, nè videamur derelicti. Fidelis enim est Dominus,qui non patietur nos tentari supra id,quod possumus,sed faciet etiam cum tentatione prouentum,vt possimus sustinere.1.Cor.10.cap.

DE MACHABAEORVM LIBRIS ET HISTORIA in genere,& primùm vndè sic dicti.

VEL à Iuda Machabęo,primo Iudęorũ post captiuitatem Babylonicã duce,cuius hîc nobiles describuntur triumphi,sic dicti sunt: vel à septem fratribus Machabæis,qui sub Antiocho rege,pro sacris legibus dira tormenta passi sunt.

DE PRIMA HVIVS INSCRIPTIONIS RATIONE.

INTERPRETATVR autẽ Machabæus,protegens vel protectio. Protegebat enim Iudæorum castra gladio suo,1.Machab.3. Ex cuius nomine hi libri nũcupati sunt Machabæi. Brito ad Glossam in prolog.1.

PRO EADEM SENTENTIA OPINIO Gotfridi Viterbiensis.

MACHABAEVS, inquit,interpretatur nobilis vel triumphans. Ipsi Machabæi filij Matathiæ fuerunt quinq;:Ioannes,Simon,Iudas Machabæus, Eleazar, & Ionathas. Machabæi isti quot triumphos gesserint aduersùs gentem Persarum, & de circunfinitimis nationibus,& quomodò pro legis obseruantia sint occisi, manifesta narrat historia. Idem Viterbiens. in fin.lib.13.

DE SECVNDA EIVSDEM INTITVLAtionis ratione.

MACHABAEI 7.fratres,ab vna matre,Machabæa nomine,geniti,custodientes legem,patris traditionem,non manducantes carnem porcinam,ob hoc ab Antiocho rege sæuissimo in Antiochia,martyrij gloria coronati sunt,atq; sepulti cum magna veneratione ibi quiescunt. prolog.2.in libros Machab.

DE HORVM NOMINIBVS EX IOSEPHO.

TABVLA 242.

NOMINA 7. fratrũ Machabæorum, sunt	MACHABæus, ABER, MACHIR, IVDAS, ACHAS, ARETH, IACOB.	DE quorum	*Supplicijs* *Et constantia matris*	*Agitur*	*In libro 2. Machabæorum, cap. 7.*	
					Apud	*Iosephũ ĩ libello de impio ratiõis.* *Ambros. lib. 2. de Iacob & vita beata, cap. 11. & 12.* *Greg. Naziāz. in orat. de mach.* *Bernardum epist. 98.* *Chrysost. in sermone de Macha.* *Euseb. Emisenũ ser. de 7. Mach.*

VNDE ORTI FVERINT MACHABAEI.

MODIM vicus iuxta Diospolim, vndè fuerunt Machabæi: quorum hodieque ibidèm sepulcra monstrantur. Hieron. de locis Hebraicis in litera M, circa fin.

VBI NVNC SINT SEPVLTI.

Vulgò, Zu Mauiren.

SED nunc ad Coloniam Agrippinam translati referunter, vbì in Ecclesia sanctimonialium, ad Machabęos dicta, coluntur. Erasmus in præfatione ad dictum libellum Iosephi de imperio rationis.

DE MACHABAEORVM FESTO, ET SACRO eius mysterio.

MACHABAEORVM 7. fratrum festum in ecclesia celebratur, idq; propter singulare mysterium. Nam per numerum septenariũ, vniuersitas significatur, cùm totidem diebus totum reuoluatur tempus. Hinc per 7. hos fratres, pro lege Mosaica durissimè cruciatos, vniuersitas præfigurata fuit martyrio eorum, qui pro lege Christiana sunt passi. Per matrem autem ipsorum, quæ singulos hortabatur, vt cruciatus pro lege fortiter tolerarent, sancta mater significatur ecclesia, quæ filios suos hortatur vbiquè, pro lege Christi & iustitia constanter grauia sustinere. Sic per hoc, ꝙ ipsa etiam passa est mater, significatur, quòd ecclesia patiatur in filijs, sicut & Christus, eorum pater, pati dicitur in istis. Lyranus in 2. Mach. 7.

MACHABAEORVM LIBRI AN SINT AVTHENTICI.

DE rationibus, ob quas hi libri non à Iudæis tantùm, sed ab alijs etiam in dubium sunt vocati: & quibus ad eas fundamentis, pro asserenda illorum authoritate, sit respondendum, ad longum pertractant Ioãnes Driedo lib. 1. cap. 3. part. 2. D. Melchior Canus episcopus Canariensis, lib. 2. ca. 9. 10. 11. & D. Michael Medina, de recta in Deum fide, lib. 6. cap. 9. 12. & 13. Quos hac de re diligenter euoluere, & vtile videtur, & necessarium.

D. AVGVSTINI DE HIS LIBRIS CENSVRA.

ET hanc quidem scripturam, quæ appellatur Machabęorum, non habent Iudæi, sicut legem & prophetas & psalmos, quibus Dominus testimoniũ perhibet, tanꝗ testibus suis, dicens: Oportebat impleri omnia, quæ scripta sunt in lege, & ꝓphetis, & psalmis de me, Luc. 24. sed recepta est ab ecclesia non inutiliter, si sobriè legatur vel audiatur, maximè propter illos Machabęos, qui pro Dei lege sicut veri martyres à persecutoribus tam indigna atq; horrenda perpessi sunt: vt etiã hinc populus Christianus aduerteret, quoniam non sunt condignæ passiones huius temporis ad futuram gloriam, quæ reuelabitur in nobis, pro quibus passus est Christus: si tanta patientissimè pertulerũt pro lege, quam dedit Deus per famulum hominibus illis, pro quibus nondùm tradiderat filium. Augus. contra secũdam Gaudentij epistolã, lib. 2. cap. 23. Item de ciuit. Dei lib. 18. cap. 36. Machabęorum libros, inquit, nõ Iudæi, sed ecclesia pro canonicis habet, propter quorundã martyrum passiones vehementes atq; mirabiles, qui anteꝗ Christus venisset in carnem, vsq; ad mortem pro Dei lege certauerunt, & mala grauissima atq; horribilia pertulerunt. Ità Augustinus. Quid multis? de librorũ horum authoritate canonica habemus totius orbis Christiani consensum, in generali Tridentina synodo

Rom. 8.

odo sess.4.explicatum. Nec mirũ cùm etiam olìm inter canonicos libros & scripturas sanctas commemorati sint ab ijsdem concilijs & S.patribus, qui Tobiam, Sapientiam & Ecclesiasticum in sacrorum voluminum catalogum retulerunt.

CATALOGVS PATRVM, QVI IN REBVS FIDEI
sua ex his libris adduxerunt argumenta. TAB. 243.

B. DIONYSIVS

ATHENIENSIS, *Pauli apostoli discipulus, dum angelicarũ virtutum signa, quibus in sancta scriptura apparuerunt, enumerat, apparitionem equitis cataphracti, qui Heliodorum oppressit, adducit, 2. Machab.3.*

CYPRIANVS

LIBRO 3.*ad Quirinum, eius loci meminit: Abraham nónne in tentatione inuẽtus est fidelis, 1.Machabæo.2.Meminit quoq; in eodem illius: Iustum est, Deo subditũ esse.ibidèm. Libro etiam de exhortatione martyrij, latè tractat historiam matris, & 7.filiorum, & Eleazaris, 2.Machab.6.& 7.cap.*

AVGVSTINVS

CONTRA *literas Petiliani lib.1.cap.92.ex priori libro Machab.citat illud: Abraham in tentatione fidelis inuentus est, 1.Machab.2.Et illud: Daniel in sua simplicitate liberatus est de ore leonũ, ibid. ex secundo libro, De anima & origine eius allegat illud: Nescio qualiter in vtero meo apparuistis, 2. Machab.7.Et contra Gaudentij secundam epistolam, lib.3.cap.23.illud: Raxias vir amator ciuitatis, 2.Mach.14.*

QVAE TOTIVS HISTORIAE HVIVS SIT
summa, ex Cypriano.

QVID in Machabæis beatorũ martyrum grauia tormenta, & multiformes 7.fratrum pœnæ, & confortans liberos mater in pœnis, & moriens ipsa quoquè cum liberis? Nónne magnæ virtutis & fidei documenta testantur, & nos ad martyrij triumphum suis passionibus adhortantur? Cyprianus epistola 6.lib.4.

DE CRVCE ET PERSECVTIONIBVS PIO-
rum, sententia diui Pauli.

PER multas tribulationes oportet nos intrare in regnũ Dei, Act.14. Ac iterùm: Omnes, qui piè volunt viuere in Christo Iesu, persecutionem patiẽtur. 2.Tim.3.

DE VARIIS PERSECVTIONVM GENERIBVS.
TABVLA 244.

DVO SVNT *persecutionum genera:*
- VNVM, *quo publicus turbatur Ecclesiæ status.*
- ALTERVM, *quo singuli tentantur homines.*

DE PRIVATIS SINGVLORVM TENTA-
tionibus.

QVAM diù in corpore viuimus, aut à diabolo, aut à sensuum nostrorum concupiscẽtia molestias pati necessè est. Propterea quidem in Ecclesiastico est scriptũ: Fili, accedens ad seruitutem Dei, sta in iustitia & in timore, & præpara animam *Eccl 2.*
tuam ad tentationem. Marulus lib.3.euangelistarij, cap.16.

DE TRI-

nota

DE TRIBVLATIONVM CAVSIS TAB. 245.

ad quid tentamur

QVINQVE SVNT (inquit Beda) differentiæ causarum, pro quibus in hac vita molestijs corporalibus affligimur: Aut enim ad

- MERITA *augenda per patientiam iusti corporis infirmitate grauatur, vt B. patres Iob & Tobias, & innumeri martyres in vtroq; testamento.*
- VIRTVTVM *custodiam, nè superbia tentante dispereat sicut Apostolus Paulus, cui, nè magnitudine reuelationum extolleretur, datus est stimulus carnis suæ angelus satanæ qui eum colaphizaret, 2. Cor. 12.*
- PECCATA *nostra intelligenda & corrigenda, sicut Maria soror Aarō in eremo, ob verba temeritatis & supbiæ, lepra pcussa est. Nu. 12.*
- DEI *gloriam, sicut cæcus natus in euangelio, qui neq; ipse peccauit, neq; parentes eius, sed vt manifestarētur opera Dei in illo. Ioan. 9. Sicut Lazarus, cuius infirmitas non fuit ad mortem, sed pro gloria Dei, vt glorificaretur filius Dei per eam. Ioan. 11.*
- DAMNATIONIS *æternæ inchoationem: quod reproborum est proprium, sicut Antiochus & Herodes, 2. Mac. 9. Act. 12. Bed. in 2. c. Marci.*

Ioan. 9. / Ioan. 11.

CVM QVIBVS HOSTIBVS PVGNANDVM SIT MILITI Christiano, siue de tribus tentationum modis. TAB. 246.

tentatio 3.

TENTAMUR aut à

- DEO, *vt probemur: sic tentati sunt*
  - ABRAHAM, *vt obedientißimum sibi ostenderet.*
  - FILII *Israel 40. annos per desertum deducti, vt manifesta fieret illorum constātia in obseruandis Dei mandatis.*
  - *Quæ tentatio ꝓbationis est, non malitiæ, neque præcipitationis.*
- DIABOLO, *vt vincamur, & præcipitemur.* NAM *hic est*
  - PHARAO *ille teterrimus, qui nos vetat exire de Aegypto, & Moisen sequi in desertum.*
  - LEO *rugiens, qui circuit quærens quem deuoret.*
  - FVR *et latro, qui non venit, nisi vt furetur & mactet.*
  - LVPVS *rapax,* DOMINICO *ouili semper insidians.*
  - *qui nūc*
    - *Promißis allicit,*
    - *Minis terret,*
    - *Assentatione blanditur,*
    - *Verberibus compellit.*
- CARNE, *vt mācipia fiamus diaboli.* PERPETUUS *enim est inter hæc duo cōflictus, videlicet inter*
  - CARNEM, *cuius opera sunt*
    - *Fornicatio, Immunditia, Luxuria, Idolorum seruitus, Veneficia, Inimicitiæ, Contentiones, Aemulationes,*
    - *item*
      - *Iræ, Rixæ, Dissensiones, Sectæ, Inuidiæ, Homicidia, Ebrietates, Comessationes, & his similia, ad Gal. 5.*
  - ET *spiritū, cuius fructus sunt*
    - *Charitas, Gaudium, Pax, Patientia, Longanimitas, Bonitas, Benignitas, Mansuetudo, Fides, Modestia, Continentia, Castitas. ad Galat. 5.*

Marcus Marulus lib. 3. euangelistarij, capite 17. & sequentibus.

DE PER-

DE PERSECVTIONVM VTILITATE.

NON sunt condignæ passiones huius temporis ad futuram gloriam, quæ reuelabitur in nobis. Paulus ad Rom.8. Et ad Corinthios: Id enim quod in præsenti est momentaneum & leue tribulationis nostrę, supra modum in sublimitate ętern**ū** gloriæ pondus operatur in nobis, non contẽplantibus nobis quæ videntur. Quæ enim videntur, temporalia sunt: quæ autem non videntur, æterna. Aurem certè cordis tribulatio aperit, quam sæpè prosperitas huius mundi claudit. Gregor. in Moralibus. 2. Cor. 4.

NON SEMPER, NEC OMNES PRODESSE PERSEcutiones, sed eas tantùm, quæ patienter suscipiuntur & iniustè.

HAEC est enim gratia, si propter Dei conscientiam sustinet quis tristitias, patiẽs iniustè. Quæ enim est gratia, si peccantes & colaphizati sufferitis? Sed si bene facientes, patienter sustinetis, hæc est gratia apud Deum, 1. Pet.2. Et in cap. quarto: Nemo autem vestrûm, inquit, patiatur vt homicida, aut fur, aut maledicus, aut alienorum appetitor: Si autem vt Christianus, non erubescat: glorificet autem Deum in isto nomine.

CVR INTERIM ETIAM PATIANTVR iusti, sententia Glossæ Ordinar.

NE indignemini, si mali in hoc mūdo floreant, & vos patimini, quia nō est Christianæ religionis, in mundo exaltari, sed deprimi: mali nihil habent in cælo, vos nihil in mundo. Sed spe illius boni, ad quod tenditis, quidquid in via contigerit, gaudere debetis. Glossa super illud, Omne gaudium existimate fratres. Hinc D. Paulus: Et in nullo terreamini, ait, ab aduersarijs, quæ illis est causa perditionis, vobis autem salutis. Et hoc à Deo: Quia vobis donatum est pro Christo, non solùm vt in eum credatis, sed vt etiam pro illo patiamini, ad Philip.2. Iac.1.

QVID PIO HOMINI CONSIDERANDVM, si etiam iustos in hac vita affligi videat.

QVVM recognosco Iob in sterquilinio, Ioannem esurientem in eremo, Petrum extensum in patibulo, Iacobum decollatum ab Herodis gladio: cogito, qualiter Deus in futuro cruciabit, quos reprobat, qui ità durè affligit quos amat. Grego. in Moralib.

TRIBVLATORVM PRECES CVR NON semper exaudiantur.

INTELLIGAT homo medicum esse Deum, & tribulationem medicamentū esse ad salutem, non pœnam ad damnationem. Sub medicamento positus, vreris, secaris, clamas. Non audit medicus ad voluntatem, sed audit ad sanitatem. Augustinus super Psal.21. expositione 2.

TENTATIONES ET PERSECVTIONES homini Christiano ad salutem esse necessarias.

TENTATIONES vincere possumus: nè autem tentemur, efficere non possumus. Vndè D. Paulo non fuit à Domino dictum, Non tenteris: sed, Sufficit tibi gratia mea, 2. Cor.12. Alioquì Saluator noster ipse sub crucem suam inuitat in vniuersum omẽs: Si quis vult post me venire, inquit, abneget semetipsum, & tollat crucem suam, & sequatur me &c. Matth.16. Matth. 16

QVOT MODIS DICAMVR CRVCEM tollere.

DVOBVS modis crux tollitur, cùm aut per abstinentiam affligitur corpus, aut per afflictionem proximi affligitur animus. Gregor. homil.32. super illud euang. Si quis vult venire. Sed hæc de piorum cruce & persecutionibus, precipuo huius partis scopo præfata sufficiant: nunc iterùm ad susceptam redeamus artificij & œconomiæ demonstrationem.

DE HISTORIAE HVIVS PARTIBVS.

TAB. 247.

HISTORIA MA- *chabæorum secatur primùm in duos libros,* { PRIMVM & SECVNDVM. } *Scriptus est autem, teste Hieronymo,* { *Prior Hebraicè, Alter verò Græcè: quod ex ipsa quoque phrasi probari potest.* } Hieron. in *prologo galeato.*

MACHABAEORVM LIBER PRIMVS, BIBLIAE XLIIII, SEXTAE PARTIS primus. De prælijs inter Hebræorum duces & gentes alias, siue de liberatione populi Iudaici, sub Matathia, Iuda, Ionatha & Simone.

DE PRIMI HVIVS LIBRI AVTHORE, DRIEDO.

De Machabæorum libris sciendum est, quòd Machabæorum gesta ac facta, in his libris descripta, habebantur olim tanq̃ verissima apud veteres Hebræos, etiã ante Christum, quanuis non ab initio cum supputationibus temporum digesta fuerant & ordinata, sicut sunt collecta postmodùm in duo hæc volumina, non ab eodem, sed à duobus diuersis authoribus, nobis quidem incertis: cuius indicium hoc est, q̃ primus (si Hieronymo credimus) Hebraicè, secundus Græcè scriptus inuenitur. Item secundus epitome, id est, compendium siue breuiariũ quoddam est cuiusdam voluminis magni editi à Iasone Cyrenæo, quẽadmodùm dicit eiusdem libri author in capit. 2. Ab Iasone, inquit, Cyrenæo quinq; libros compræhensos, tentauimus vno volumine breuiare. Quis autem fuerit abbreuiator, quibus item temporibus scripserit librum istum, certò non constat: nisi fortè fuerit Iosephus, qui (vt inquit Hieron. in lib. de viris illustribus) conscripsit librũ valdè elegantem, in quo Machabæorum digesta sunt martyria. Et plura quæ ibi sequũtur. Ioann. Driedo de scriptur. Ecclesiast. lib. 1. cap. 3. Part. 2.

DE EODEM, D. MICHAEL A MEDINA.

Machabaeorvm priorẽ, à quopiam scriba eorũ, qui Sanedrim constituebant, vel à toto eodẽ concilio, qui annales digerendi curã agebant, fuisse editum communiori doctiorum sententia tenetur. Secũdam verò epitomen illorum quinq; librorũ, quos Iason Cyrenæus, eorum temporũ scriptor ediderat, fuisse, ex eiusdem 2. cap. colligitur: q̃ epitome facta fuerit à Simone Machabæo sacerdote maximo, in epistolæ modum, ad mittendum fratribus per Aegyptum dispersis, vt solẽnia pro beneficijs receptis illic contenta concelebrarẽt. Neq; verò Iason, neq; scriba ille, neq; Simon Machabæus tantæ potuerunt esse vetustatis, vt à totius illius seculi hominibus, eorũ scripta in ordinẽ diuinorũ voluminum redigerẽtur, quanuis vel propter authorũ sanctitatem, vel gestorum gloriam, vel styli veritatẽ venerabiles essent. D. Michael Medina de recta in Deum fide lib. 6. cap. 12.

ARGVMENTVM PRIMI MACHABAEORVM libri. TABVLA 248.

DESCRIBIT *hic liber* {
- PRAELIA inter { *Hebræorum duces. Gentesque Persarum.* }
- PVGNAM *Sabbatorum.*
- ET *nobiles Machabæi triumphos.*
- FOEDVS *quoquè amicitiarum cum Romanorum ducibus atque legationum. hic in prolog. secundo Bibliorum.*
}

ARGV-

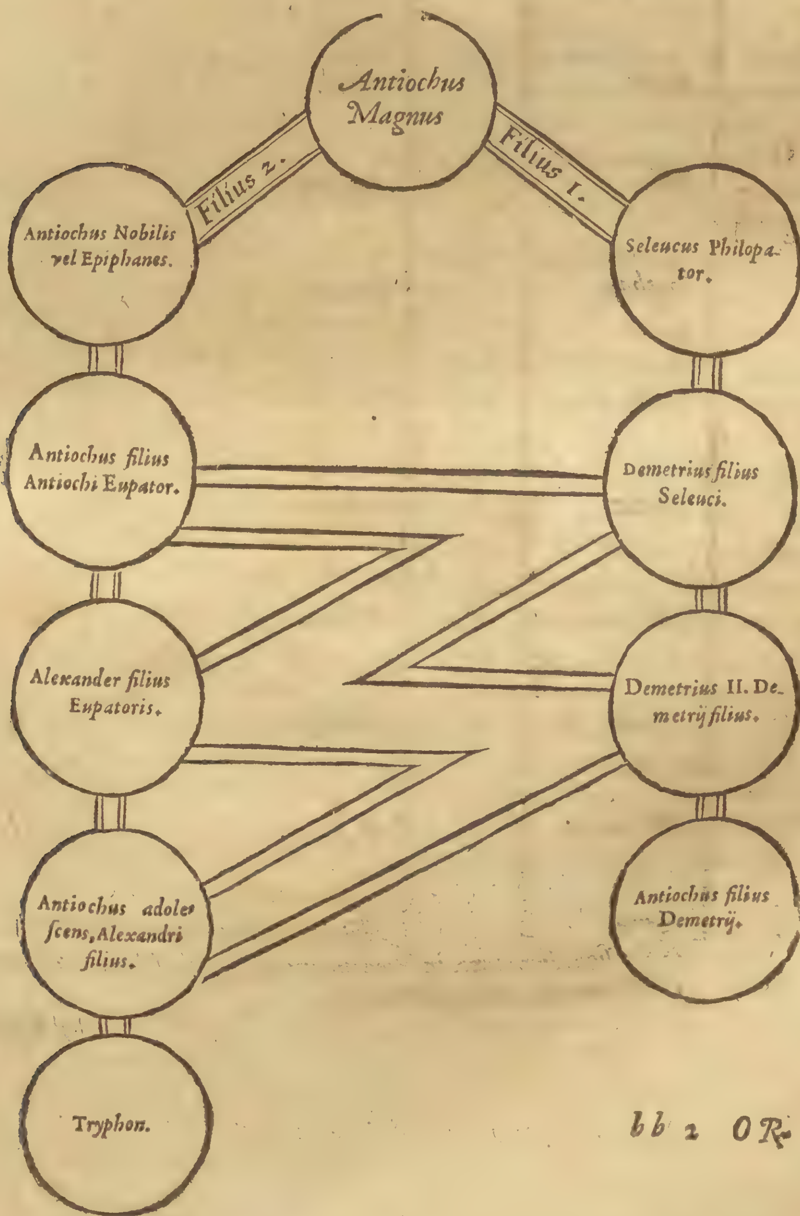
ARGVMENTI HVIVS DECLARATIO, EX LYRANO.

Ad euidentiā autem historię, aliquid est hîc p̄mittendum, ex prędicti regni (Syrię videlicet) successione. Sciendū igitur, ꝙ post mortem Alexandri Magni, eius monarchia in quatuor regna fuit diuisa, Macedoniæ, Asiæ, Aegypti, & Syriæ, sicut Danielis 8. fuerat prophetatum. Hîc principaliter agitur de regno Syriæ, & occasionaliter tantùm de regno Aegypti. Lyranus in Machab. 1. in principio.

PROCESSVS REGNI SYRIAE, EX EODEM.

Sciendvm igitur, quòd mortuo Alexandro Magno, primus regnauit in Syria Seleucus, & alij quatuor post ipsum, & sextus fuit Antiochus Magnus, qui duos habuit filios, scilicet Seleucum Philopatorē, qui sibi successit in regno tanq̄ primogenitus, & Antiochum Epiphanem, qui traditus fuit Romanis obses, & audita morte patris, & inertia Seleuci sui fratris, venit in Syriam, & ab aliquibus ciuitatibus receptus fuit, & tandèm Syriæ regnū obtinuit. Propter quod inter posteros eius, & posteros fratris sui, de Syriæ regno longa fuit concertatio: ità vt nūc vna, nunc altera pars præualeret, & Syriæ regnum de vna posteritate transiret ad aliam: Quemadmodùm hic transitus & commutatio, in sequenti arbore, per lineas transuersìm ductas, apertiùs ostenditur. Idem eodem in loco.

EPITOME REGVM QVI PERPETVO AFFLIXERUNT IUDÆOS.

ORDO SVMMORVM SACERDOTVM AD eos vsq;, quorum in libris Machabæorum fit mentio, & primò eorum qui fuerunt ante captiuitatem Babylonicam. TAB. 249.

ANTE CAptiuitatem Babylonicam post regnum Dauidis

PRIMVS *Sadoch, qui fuit Pontifex templi quod ædificauit Salomon.*

Huic Sadoch	*Successit*	*Achimaas eius filius.*
Achimaæ		*Ioram.*
Ioræ		*Auxieramus.*
Auxieramo		*Nideas.*
Nideæ		*Sudeas.*
Sudeæ		*Hilus.*
Hilo		*Ioathan.*
Ioathan		*Vrias.*
Vriæ		*Nerias.*
Neriæ		*Odeas.*
Odeæ		*Sellum.*
Sellum		*Helchias.*
Helchiæ		*Zara.*
Zaræ		*Iosedech, qui captiuus in Babyloniã adductus est.*

ISTI *siquidem omnes in Pontificatum filij patribus per ordinem successerũt. Gloss. Ordinar. in cap. 3. Machab. 2.*

ORDO PON-

ORDO PONTIFICVM POST CAPTIVITATEM Babylonicam. TABVLA 250.

POST CAptiuitatem Babylonicam,	SVMMO *Pontifici Iosedech*	*Successit*	*Iesus eius filius, sub quo templum reædificatum est.*
	IESV		*Ioachim filius.*
	IOACHIMO		*Ioannes filius.*
	IOANNI		*Filius Iaddus, sub quo Alexander rex Macedonum Hierosolymam venit.*
	IADDO		*Onias filius.*
	ONIAE		*Simon filius, cognomento Iustus.*
	SIMONI		*Eleazarus eius frater, qui Ptolemæo Philadelpho petente, 70. interpretes ad interpretandam legem diuinam transmisit.*
	ELEAZARO		*Manasses eius auunculus.*
	MANASSAE		*Onias II. Simonis Iusti filius.*
	ONIAE II.		*Simon Oniæ filius, sub quo Iesus Sirach Sapiētiæ librum composuit.*
	SIMONI		*Onias tertius, eiusdem Simonis filius. Sub quo pontifice omnia hæc, quæ de Simone præposito templi narrantur, facta sunt, regnante Syriæ & Asiæ Seleuco Philopatore, cui successit in regnum Antiochus Epiphanes. Simon autem præpositus templi Hierosolymorū, ad Apolloniū Phœniciæ ducem confugiens, multis ei muneribus repromissis, Sacerdotium sibi vendicare cœpit. Quo Seleucus audito Heliodorum mittit ad negocium peruidendum, qui cùm in Iudæam peruenisset, iniquè dijudicans, & multa perperàm gerens, diuinis aduersùm se signis deterretur, & ad Seleucum reuertitur. Onias autem sacerdos curauerat, vt Simon profugus fieret &c. dict. Gloss in 2. Mach. 3.*

DE PARTIBVS LIBRI MACHABAEORVM primi, TABVLA 251.

IN LIB. I. RES *explicantur gestæ pro tuẽda libertate populi Iudaici, maximè Syriæ sub 4. ducibus*

- MATATHIA, *capit.1. & 2.*
- IVDA, *à capit. 3. vsque ad 9.*
- IONATHA, *à 9. cap. vsque ad 13.*
- SIMONE, *à cap.13. vsque in finem lib. primi.*

SERIES RERVM SVB MATATHIA PRO DEfensione populi gestarum contra Antiochum Epiphanem. TABVLA 252.

QVAE SVB *Matathia gesta sũt, duobus continentur capitibus, in quorũ*

- PRIMO *agitur de persecutiõibus Antiochi. Qui*
  - PRIMVM *Aegyptũ & Hierusalem suæ subiecit ditioni, cap.1. vers. Et paratum est reg.*
  - DEINDE *exusta Hierusalem, Dei tollit legem, ac in locum eius sua obtrudit impia dogmata, ac ilum erigit super altare Dei, idq́ sub mortis pœna colendũ præcipit, vers. Et conuertit Antiochus.*
  - DENIQVE *huic idolo repugnantes, morte plectuntur & ignominia afficiuntur: pueri verò circuncisi, à ceruicibus per domos suspendebuntur vniuersas. vers. Et apud quemcunque.*
  - PII *verò multi in id conueniunt, se potiùs morituros, quàm cibis coinquinari immundis. vers. Et multi de pop.*
- IN SECVNDO *verò capite narrantur tria,*
  - ZELVS *Matathiæ & filiorum eius, atque adeò totius populi fœderati studium pro tuenda lege Dei: qui idolis sacrificare magna constantia pernegant & recusant. vers. Hi viderunt mala.*
  - CONSILIVM *Iudæorum, quo se etiam sabbatho defensuros statuunt. vers. Et dixit vir prox.*
  - EXHORTATIO *Matathiæ morituri ad populum pro antiquæ religionis retinenda constantia. vers. Et appropinquauerunt dies.*

DE RE-

DE REBVS SVB IVDA MACHABAEO, Secundo Iudeorum Duce gestis, quæ in sex proximè sequentibus continentur capitibus. TABVLA 153.

DESCRIbuntur quatuor insignes Iudæ machabæi expeditiones bellicæ. Contra

- ANTIOCHVM Epiphanē: ex quo bello quatuor celebres reportauit victorias, nimirùm aduersùs
  - APOLLONIVM, *quem occidit. ver. Et cognouit Iudas. cap. 3.*
  - SERON *principem Syriæ, qui & ipse cum toto exercitu profligatus & contritus est. Ibidem. vers. Et audiuit.*
  - GORGIAM, *cuius insidijs in ipso occurrit tempore, ex cuius exercitu, vsq; ad tria ceciderunt millia virorum, cap. 4.*
  - LYSIAM, *quem magna profligauit dexteritate, cæsis quinque millibus de eius exercitu. Eodem cap. vers. Quibus ille auditis.*
  - *Quib⁹ consecutis, ꝑ gratiarũ actione*
    - *Templum purificat,*
    - *Altare dedicat,*
    - *Instituit Encænia.*
- GENTES *finitimas, quas Israelem perdere tentantes, auxiliantibus fratribus Simone & Ionatha, non tãtùm ad extremum vsq; profligauit, vt in principio 5. habetur cap. sed etiam hæc memoria præstitit digna:*
  - CIVITATEM *Ephron euertit ob denegatum transitum, cap. 5.*
  - EXPVGNAVIT *filios Esau. versic. Et exiuit Iudas. eod.*
  - IDOLA *gentium igne exterminat atque succendit. versic. Et declinauit Iudas. d. cap. 5.*
- ANTIOCHVM *Eupatorem, Epiphanis illius filiũ. Qui*
  - VENIT *in Iudæam*
    - *Peditum centum millibus.*
    - *Equitum viginti millibus. versic. Et cognouit Lysias. cap. 6.*
  - VNICO *cum Iuda conflictu, 600. amisit viros. vers. Et appropinquauit, eod.*
  - EX *consilio Lysiæ init cum Iuda pacem, quam tamẽ mox iterùm violauit. vers. Et audiuit Lysias. d. cap. 6.*
- DEMETRIVM *filiũ Seleuci, quo tempore Iudas*
  - NICANOREM *interfecit, quo viso, milites eius proijciunt arma, & aufugiunt. tot. cap. 7.*
  - PACEM *init cum Romanis. cap. 8. per tot.*
  - TANDEM *ex conflictu cum Bacchide & Alchimo Demetrij ducibus, strenuè peracto, & ipse cecidit. ccp. 9.*

RERVM A IONATHA TERTIO IVDAEORVM Duce gestarum summa.

TABVLA 254.

DVCATVS *Ionathæ, q fratri suo in cap. 9. vers. Et congregati sunt &c. substituitur, in quatuor distinctus est tempora, totidem Regum Syriæ, nimirum*

- DEMETRII, *sub quo Ionathas tria præclara præstitit facta:*
  - SVMIT *à Iambris pœnas propter captum ab illis fratrem suum Ioannem, vers. Et cognouit Ionathas d. cap. 9.*
  - BIS *graui conflictu oppugnatus ab Alchimo & Bacchide, semper euasit victor incolumis. vers. Et anno 153. eodem.*
  - PACEM *componit cum Bacchide, eique restituit omnem captiuitatem, vers. Et cognouit Ionathas. vsque in finem ca. 9.*
- ALEXANDRI *filij Antiochi Eupatoris, quo tempore cupit Demetrius inire pactum cum Ionatha, quod is refellens, fœdus paciscitur cum Alexandro, cap. 10. Qui sic fœderati, pro defensione mutua duo suscipiũt bella:*
  - VNVM *Alexander pro Ionatha contra Demetriũ, in quo is idem Demetrius etiam interimitur, cap. 10. vers. Et congregauit Rex &c.*
  - ALTERVM *Ionathas pro Alexandro contra Demetrium præfati Demetrij filium, in quo bello deuictus est illius Dux Apollonius cum toto exercitu, ex quo octo ferè millia virorũ occubuerunt. ver. In anno 165. vsque in fin. d. cap. 10.*
- DEMETRII *II. qui cum Ionatha fœdus confirmãs, Iudæã liberam permittit, cap. 11. sub quo Rege, Ionathæ 4. contigerunt memoria digna.*
  - DEMETRIVM *confœderatum liberat ab Antiocho Alexandri filio, quem in eum excitauerat Tryphon. vers. Tryphon autem erat &c. eodem.*
  - SED *Demetrius liberatus, ictum priùs fœdus turpiter violat. vers. Et mentitus est omnia quæ dixit. eod.*
  - EXPVLSO *Demetrio, pacem init cum Rege nouo Antiocho. vers. Post hæc autem. eodem.*
  - EXTERAS *debellauit gentes. ver. Et exijt Ionathas. vsque in fin. d. cap. 11.*
- ANTIOCHI *filij Alexãdri, cuius temporis acta describũtur cap. 12. Et sunt quæ Ionathæ historiam respiciunt, potissimùm tria:*
  - PRIMÒ, *confirmandi cum gentibus fœderis gratia, Ionathas legatos mittit Romam, & ad Spartiatas. d. cap. 12. mox à principio.*
  - PRINCIPES *Demetrij compellit in fugã, vers. Et audiuit Ionathas, quoniam regressi sunt Principes. eod.*
  - TRYPHON *Ionathan prætextu simulatæ subiectionis & amicitiæ, dolo inducit, vt cum paucis militibus ingrederetur Ptolemaidam: Quo facto, ciues clauserunt portas, & cõpræhenderunt eum: & omnes qui cum eo intrauerant, gladio interfecerunt, vers. Et cùm cogitâsset Tryphon. eodem. Quem posteà Tryphon noua excogitata fraude, vnà cum filijs, pro eius liberatione cum pecunijs, in obsides missis, interficit, cap. 13. vsque ad vers. Tryphon autem &c.*

DE ACTIS

DE ACTIS SIMONIS, QVARTI POPVLI IVDAICI Ducis post captiuitatem Babylonicam. TABVLA 255.

QVAE A *Simone pro Iudaici populi salute gesta fuerunt, pertinent vel ad*

- DEFENSIONEM & *prosequutionem eorum quæ à Ionatha fuerant incepta, c.13. Vbi post initam cum Demetrio pacem,*
  - EXPVGNAT *Gazam, versic. In diebus illis adplicuit Simon ad Gazam. eod.*
  - ARCEM *Sion occupat, vers. Qui autem erant in arce. eod.*
  - IOANNEM *filium constituit Ducem, vers. Et videns Simon Ioannem &c. d. cap. 13.*
- RENOVATIONEM *fœderũ cum*
  - SPARTIATIS & *Romanis, cap. 14. Vbi prædicatur summa sub hoc Duce Simone in Israel quies.*
  - ANTIOCHO *vltimo Demetrij filio: Quod tamen Antiochus non multò pòst temerè iterùm & iniustè violauit. cap. 15. Pro qua leuitate tamen & is tandèm à filijs Simonis profligatur. cap. 16. à principio.*
- MORTEM: *Nam in medio vltimi huius cap. 16. scribitur, quomodò Ptolemæus Abobi filius, Simonem cum duobus filijs interfecerit in conuiuio. ver. Et Ptolemæus, vsque in finem huius primi Machabæorum libri.*

MACHABAEORVM LIBER SECVNDVS, BIBLIAE XLV, SEXTAE

partis secundus, De tribulatione populi Iudaici, & liberatione eiusdem per Iudam Machabæum.

CONTINVATIO.

IN historijs scribitur, in secundo Machabæorum libro historiam non continuari, sed tantùm repeti primo libro dicta. Brito in prologum lib. I. Machabæorum. Vbi docet nihil aliud esse secundum Machabæorum, quàm Epistolam, quam scribunt Iudas Machabeus & senatus Iudęorum Hierosolymæ, ad illos Iudęos, qui hincindè in diuersis Orientis Regionibus dispersi erant. Idem ex sententia Rabani dicit, quòd secundus liber, etsi nonnihil diuersam à priore habeat narrationem, eadem tamen sit historiæ veritas. Nec tamen ob id ociosa est hęc narratio: nam præter prioris testimonia, multa narrantur hîc, ibì non compręhensa.

DE LI-

DE LIBRI HVIVS SECVNDI AVTHORE, ET QVID eius narratio differat à priori.

SECVNDVS liber historię Machabęorum, licèt breuior sit priori eiusdem operis libro in historica narratione, antiquiora tamen quodammodò continet tēpora. Habet quoquè diuersam à priore narrationem, sed tamen historiæ non destruit veritatem: qui licèt multa prioris libri contineat testimonia, tamen plura interserit, quę in illo non reperiuntur. Scriptus enim ab his videtur, qui morati sunt in terra Iuda, ad eos qui in exteris fuerunt regionibus. Gloss. Ordin. in princip. libri secundi.

EADEM DE RE SENTENTIA MEDINAE.

FALLVNTVR Iudęi, dum duos Machabęorum libros vnam & eandem historiam existimant, cùm prior integram vsque ad Ioannis Sacerdotium narrationem cōtineat, posterior verò sola Iudę facta, nec omnia recenseat. Sunt illi duo libri duorum authorum: Prior ab eius gentis Concilio, quod annales conficiēdi curam gerebat, compositus: Posterior à Simone sacerdote maximo, ex quinq; libris in epistolæ modum coactus. D. Michael Medina lib. 6. De recta in Deum fide, ca. 13.

ARGVMENTVM.

SECVNDVS liber Machabęorum de ciuitatis Hierusalem desolatione, per Antiochum facta primum, narrationē contexit: De Heliodoro quoquè volente templum spoliare, & diuina correptione flagellato, de signis cęlestibus in aëre circa Hierusalem apparentibus commemorat. Insupèr de templi violatione iussu Antiochi facta, Iudæorumque compulsione ad legis pręuaricationem, de passione septem fratrum Machabæorum & matris ipsorum, de Iuda Machabæo fortiter resistente Antiochi ducibus prosequitur: de plaga quoquè diuino iudicio illata Antiocho, de sera eius pœnitentia ac misera morte, de templi emundatione per Iudam facta, de occisione Iudæorum, qui idolorum donaria sub tunicis absportauerant, atque SACRIFICIO PRO DEFVNCTIS OBLATO: deniquè de Nicanoris morte, & eius capite in Hierusalem delato, rem gestam refert.

DE HVIVS LIBRI PARTIBVS.

TABVLA 256.

DVAS *hic liber habet partes:*

- PROOEMIUM, *in quo Iudæi Hierosolymitani eos q in Aegypto habitabant,*
  - HORTANTVR *ad obseruationē festorum*
    - *Scenopegiæ, id est, Tabernaculorum, cap. 1. vers. Et nunc frequentate.*
    - *Ignis, qui datus est, quandò Nehemias ædificato templo & altari, obtulit sacrificia. vers. Et diem ignis. eod.*
  - INSTRVVNT *de materia huius libri, cap. 2. vers. De Iuda verò Machabæo. Vbi dicit ea, quæ à Iasone Cyrenæo quinque libris compræhensa fuerant, se in hoc breue coëgisse compendium.*
- NARRATIONEM *siue contextum totius historiæ De actis Iudæ Machabæi & sociorum eius, à cap. 3. vsque in finem libri secundi.*

DE RE-

DE IPSIVS HISTORIAE PARTITIONE in Genere. TABVLA 257.

AGITVR IN HAC *Historia de*

- IVDA *Machabæo & fratribus.*
- TEMPLI *magni purificatione, & de aræ dedicatione.*
- PRAELIIS, *quæ pertinent ad Antiochum Nobilem, & eius filium Eupatorem.*
- ILLVMINATIONIBVS, *quæ de cælo factæ sunt ad eos, qui pro Iudæis fortiter fecerunt, ità vt quantumuis pauci vniuersam vindicarent regionem.*
- IIS *summatìm quæ ab Iasone Cyrenæo quinque libris comprahensa sunt. cap. 2. versic. De Iuda verò Machabæo &c.*

ALIA PARTITIO IN SPECIE, SIVE VBERIOR istorum omnium per singulas partes diducta explicatio.

TABVLA 258.

TOTO HOC *libro de liberatiõe agitur templi, facta per*

- ONIAM, *ex cuius historia obseruandi sunt hi veluti gradus:*
  - TEMPLI *honor & dignitas, in qua priùs fuerat, summa: quæ describitur à Princip. cap. 3. vsque ad vers. Simon autem.*
  - CONTEMPTVS *eiusdem templi maximus, d. vers. Simon autem. eod. cap.*
  - POENA *pro eodem contemptu cælitùs inflicta, vers. Heliodorus autem. eodem.*
  - EIVSDEM *pœnæ mitigatio per orationem Oniæ, ver. Tunc verò ex amicis. vsque in fin. cap. 3.*
  - INCOMMODA *& persecutiones Iudæorũ sub Oniæ successoribus, à cap. 4. vsque ad octauum.*
- IVDAM, *cap. 8. Et hoc partim tempore*
  - ANTIOCHI *Nobilis, cap. 8. vsque ad cap. 11.*
  - ANTIOCHI *Eupatoris, à cap. 11. vsque ad cap. 14.*
  - DEMETRII *Seleuci, d. cap. 14. & 15.*

DE RE-

DE REBVS IVDAE MACHABAEI GESTIS tempore Antiochi Epiphanis. TABVLA 259.

SVB Antiocho, qui Epiphanes seu Nobilis appellabatur, hæc acciderunt:

- MALA q[ui]bus afflicti sunt Iudæi, sunt
  - TENTATIONES *variæ per execrabilem Pontificum ambitionem, d. cap. 4.*
  - PERSECUTIONES
    - PRAEVISAE *ex signis cælestibus, cap. 5. in princip.*
    - *Perpessæ, quandò*
      - IASON *persecutus est cives suos, eod. vers. Sed cùm falsus.*
      - *Antiochus spoliauit templū, d. cap. 5. vers. His itaque gestis.*
      - *Iudæi legem Dei relinquere compellūtur, & templum multis violatur modis, tot. cap. 6.*
  - MARTYRIA *& supplicia septem fratrum Machabæorum, cap. 7. per tot.*
- LIBERATIO *ab eisdem periculis miraculosa. Nam industria & pietate Iudæ Machabæi,*
  - BELLO *satis dubio vincitur Nicanor, profligato toto Antiochi exercitu, tot. cap. 8.*
  - ANTIOCHVS *ipse Persepolim expoliare conatus, à Domino percutitur, ac tandèm moritur, cap. 9. per tot.*
  - CIVITATE *recuperata, templum purgatur ab idolis, ac Deo pristina restaurantur Sacrificia, cap. 10. A princip. vsque ad vers. Nunc autem de Eupatore &c. Vbi etiam apparatus & summa futuri describitur belli contra dictum Eupatorem.*

ACTA

ACTA IVDAE SVB IMPERIO ANTIOCHI Eupatoris. TABVLA 260.

CONTRA *Eupatorem Iudas quatuor gessit bella, cum*

- DVCIBVS *Antiochi tria, videlicet cum*
  - LYSIA, *quem auxilio cælitùs demisso vertit in fugam, cap.* 11.
  - TIMOTHEO, *qui in bello capitur, & rursùs dimittitur illæsus, cap.* 12.
  - GORGIA, *quē fugere compulit in Maresa. vers. Et post Pentecosten, &c. eod. Vbi Iudas, oblato pro mortuis sacrificio, spem ostendit resurrectionis futuræ, à d. loco vsque in fin. cap.* 12.
- IPSO EVpatore *vnū, in quo bello*
  - IVDAS *quatuordecim hominum interficit millia in castris Antiochi, cap.* 13. *vers. Quibus Iudas cognitis.*
  - RHODOCVS *Iudæorum proditor compræhenditur. ver. Enūciauit autem mysteria hostibus Rhod. &c. eod.*
  - ANTIOCHVS *cum Iudæis redit in gratiam. vers. Iterùm rex sermonem habuit, dict. cap.* 13.

DE SVCCESSV RERVM IVDAE SVB Demetrio Seleuco. TABVLA 261.

DEMETRII SELEVci *tempore, Iudæ Machabæo duo feliciter acciderunt pro liberatione templi & populi Iudaici. Nam &*

- NICANOR *ad interficiendum Iudæos à Demetrio missus, pactum init cum Iudæis, quod tamen, rege impellēte, iterùm soluit, tot. ca.* 14.
- EIVS *perfidiæ Nicanor dignas luit pœnas. Nam exercitu ipsius Nicanoris prostrato, Iudas Machabæus caput eius, cum manibus præscindi iubet, & linguam particulatìm auibus dari, cap.* 15. *per totum.*

HISTORIAE SACRAE EPILOGVS.

POST mortem Simonis Machabęi, & filij eius Ioannis Hyrcani, terminum accipiunt historiæ Machabæorum. Omnes etiam aliæ Canonicæ historiæ finem habent, sola Romana historia remanente. De Iudæis autem Iosephus & Egesippus, à tempore Machabæorum seriem scripserunt, & non solùm Sacerdotes, sed etiā reges posteà, vsque ad Herodem, sub quo Christus natus est, fuisse demonstrant. Vndè Iudęi, qui in transmigratione Babylonis vnctionē regum suorum defecisse asserunt, mentiuntur: Quia post Machabęos regnauit Ioānes Hyrcani filius, nomine Aristobulus, & Alexāder frater eiusdem Aristobuli, & vxor Alexandri, nomine Alexandra, & posteà Aristobulus filius Alexandri. Et post Aristobulum regnauit frater eius Hyrcanus, quem Hyrcanum Pompeius Magnus per violentiā fratri suo Aristobulo viuenti subrogauit, ipsumque Aristobulum captum in Hierusalem, Romam vinctum transmisit. Post quem posteà Herodes alienigena, filius Antipatri Pagani, & matre Iudęus, per potentiam Romanorum successit. Ex his omnibus patet, quia nascente Christo, ablatum est sceptrum & regnum de Iuda, secundùm Patriarcham dicentem: Non auferetur sceptrum de Iuda, & dux de femore eius, donèc veniat qui mittendus est, scilicet Christus. Gotfridus Viterb. Part. 12.

VETERIS TESTAMENTI SVMMA, EX DIOnysio Areopagita, TABVLA 262.

QVAE SIT LIBRORVM *veteris testamenti summa, breuiter ità describit Dionysius Areopagita cap. 3. De Ecclesiastica Hierarchia. Tota scriptura, inquit, Canonica & Hagiographa describit vel*

- RERVM *à Deo creatarum:*
  - *Substantiam,*
  - *Ordinationem,*
  - *Gubernationem,*
  - *Quod fit (inquit Dionys. Carthus.) præsertìm in Genesi, Exodo, & alijs libris Moisis.*
- LEGALEM *Hierarchiam, id est, principatum Israeliticæ plebis sub lege: quod specialiter fit in libro Numerorum.*
- DIVINI *populi hæreditatum distributiones & habitationes: quod fit præcipuè in Iosuæ libro. Vbì describitur, qualiter terra promissionis fuit sorte diuisa & distributa in hæreditatem duodecim tribuum, quæ tunc deditæ erant cultui veri Dei.*
- GVBERnationem
  - IVDICVM, *De quibus in libro agitur Iudicum.*
  - REGVM *sapientum, De quibus in libris Regum & Paralipomenon.*
- INTELLIGENTIAM *Sacerdotum diuinorum. Vt fuerunt Esdras scriba velox, & Hieremias, & Machabæi. De quibus in libris Esdræ & Machabæorum.*
- GESTA *antiquorum virorum in multis & varijs anxietatibus, Iob videlicet & Tobiæ, vt patet in libris eorum.*
- IMMVTABILEM *in patientia philosophiam, qua sancti illi viri in rebus aduersis fuerant vsi.*
- ACTIONVM *sapientes Synagogas, id est, congregationes fideles in actibus strenuas.*
- DIVINORVM *amorum Cantica, videlicet Cantica Canticorum.*
- DIVINAS *imagines, id est, Personas seu Typos spiritalis sponsi ac sponsæ, sicut in Canticis.*
- FVTVRORVM *propheticas prædicationes, id est, vaticinia Prophetarum, tam quatuor Maiorum, quàm duodecim minorum. Vide Dionysium Carthus. in caput 3. Eccles. hierarchi. B. Dionysij Areopagitæ.*

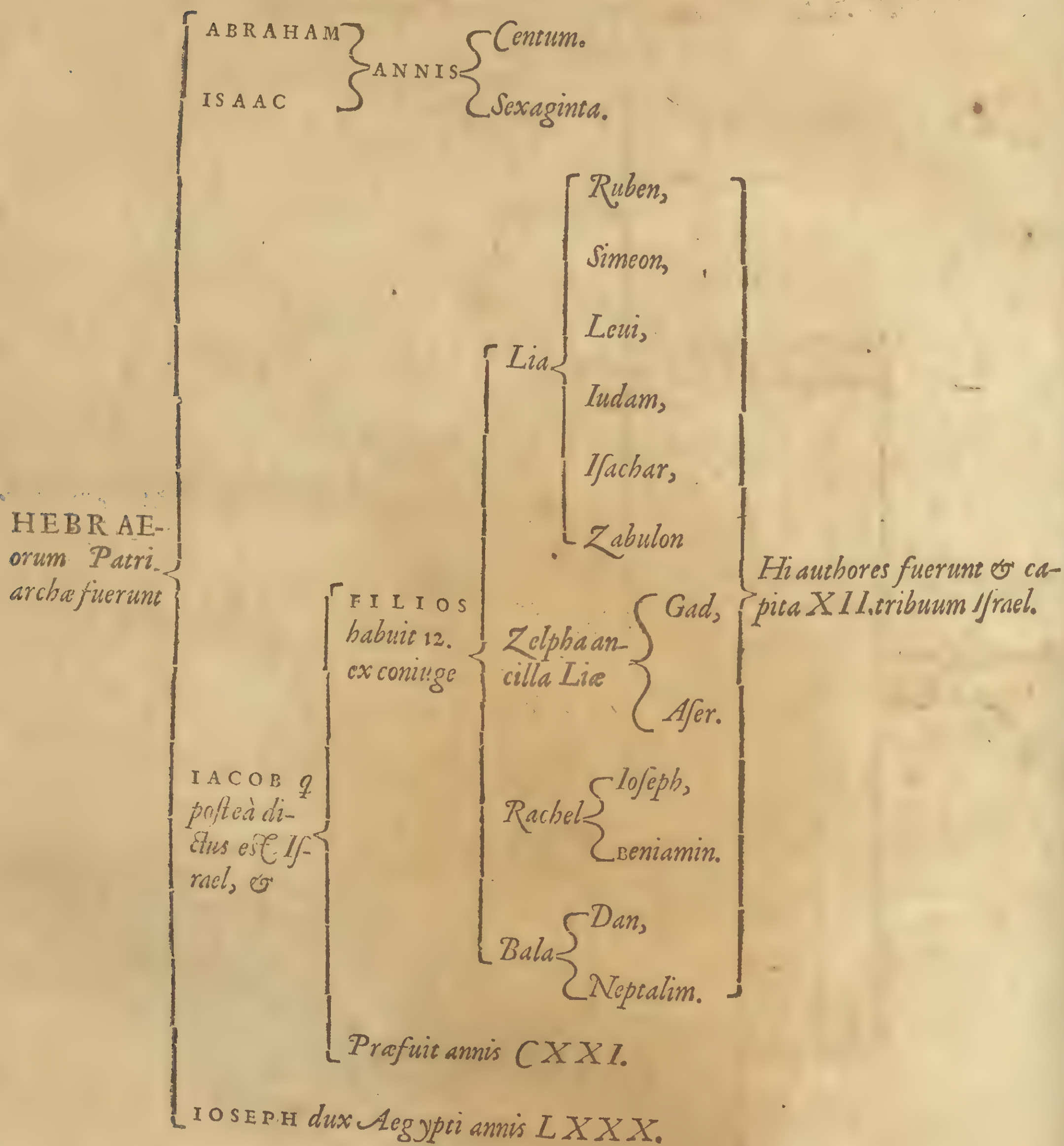
ANA

ANACEPHALAEOSIS DE STATV TOTIVS orbis ſub Imperio Hebræorum, ex Chronicis Euſebij.

TABVLA 263.

DE PATRIARCHIS. TABVLA 264.

POST hos Hebræi seruiunt in Aegypto annis 144.

DE HE-

DE HEBRAEORVM DVCIBVS.

TABVLA 265.

DVCES HEBRAEORVM DVO,	MOISES	ANNIS *p̃fuit*	XL.
	IOSVE		XXVII.

DE IVDICIBVS. TABVLA 266.

IVDICES *præfuerũt Hebræis XIII. inter quos*	OTHONIEL	*Præfuit annis*	XL.
	Aioth		LXXX.
	Barach		XL.
	Gedeon		XL.
	Abimelech		III.
	Thola		XXIII. vel XXVI.
	Iair		XXII.
	Iepthe		VI. vel VII.
	Abesan		VII.
	Ahialon		X.
	Abdon vel Labdon		VIII.
	Samson		XX.
	Heli sacerdos		XL.

DE REGIBVS HEBRAEORVM. TAB. 267.

REGNVM *Hebræorum duplex,*

- VNITVM *sub Regibus* *Saul, cũ quo Samuel,* *Dauide,* *Salomone.* Annis XL. vt habe- XL. tur Act. 13. XL.

Saul, cũ quo Samuel,	XL. vt habe-
Dauide,	XL. tur Act. 13.
Salomone.	XL.

- DIVISVM *in Regnum*
  - IVDAE *seu duarũ tribuũ, cui præfuerunt* ... *Annis*

Roboam,	XVII.
Abias,	III.
Asa,	XLI.
Iosaphat,	XXV.
Ioram,	VIII.
Ochozias,	I.
Athalia regina,	VII.
Ioas	XL.
Amazias	XXIX.
Ozias	LII.
Ioathan	XVI.
Achaz	XVI.
Ezechias	XXIX.
Manasses	LV.
Amon	XII.
Iosias	XXXI.
Ioachaz	Menses III.
Ioachim	XI.
Iechonias vel Ioachin	III. Menses.
Sedechias	XI.

  - ISRAEL *vel Samariæ, quod erat reliquarum decem tribuum Israel, eius Reges fuerunt* ... *Annis*

Hieroboam	XXII.
Nadab	II.
Baasa	XXIIII.
Hela	II.
Amri	XII.
Achab	XXII.
Ochozias	II.
Ioram	XII.
Iehu	XXVIII.
Ioachaz	XVII.
Ioas	XVI.
Hieroboam	XLI.
Zacharias	VI.
Sellum	Dies xxx.
Manahen	X.
Phaceia	II.
Phacee	XX.
Osee	IX.

POST hæc tempora secuta est transmigratio Babylonica & captiuitas Iudæorum, Vbi LXX. annis sub Regibus fuerunt gentium.

DE HEBRAEORVM PONTIFICIBVS ET prophetis.

TABVLA 268.

SVB HAEC tempora regum videlicet Iuda & Samariæ, fidei potissimùm rerumq; sacrarum curam habuerunt

- PROphetæ
  - *Ionas, Oseas, Abdias, Amos, Esaias, Iohel, Michæas, Nahum, Abacuc, Hieremias, Baruch, Sophonias, Ezechiel, Daniel, Aggæus, Zacharias, Malachias*
    - *Qui claruerunt sub regibus vtriusq; Regni*
      - *Tam Iuda,*
      - *Quàm Israel*
      - *Et maximè transmigratione Babylonica imminente.*
- PONtifices
  - *Sadoch, Achimaas, Ioram, Auxieramus, Nidæas, Sudæas, Hilus, Ioathan, Vrias, Nerias, Odæas, Sellum, Helchias, Zara, Iosedech qui captiuus in Babylonẽ ductus est.*
    - *Qui oẽs*
      - *Pontificatũ filijs per manũ tradiderunt,*
      - *Deindè ordine sibi mutuo successerũt*
        - *Vsq; ad captiuitatem Babylonicam*

De reliquis Pontificibus qui fuerunt post captiuitatem, videatur Iosephus lib.20. antiq. cap. vltimo, & Euseb. in Chron.

DE HEBRAEORVM DVCIBVS, QVI POST BAbylonicam captiuitatem in historijs sacræ scripturæ cõmemorantur.

TABVLA 269.

DVCES *fuerunt*			
	Iudas Machabæus	*Annis*	III.
	Ionathas		XIX.
	Simon		VIII.
	Hyrcanus		XXVI.

DE REGIBVS HEBRAEORVM. TAB. 267.

REGNVM *Hebræorum duplex,*

- VNITVM *sub Regibus*

Regibus	*Annis*	
Saul, cũ quo Samuel,	XL.	vt habe-
Dauide,	XL.	tur Act. 13.
Salomone.	XL.	

- DIVISVM *in Regnum*
  - IVDAE *seu duarũ tribuũ, cui præfuerunt*

	Annis
Roboam,	XVII.
Abias,	III.
Asa,	XLI.
Iosaphat,	XXV.
Ioram,	VIII.
Ochozias,	I.
Athalia regina,	VII.
Ioas	XL.
Amazias	XXIX.
Ozias	LII.
Ioathan	XVI.
Achaz	XVI.
Ezechias	XXIX.
Manasses	LV.
Amon	XII.
Iosias	XXXI.
Ioachaz	Menses III.
Ioachim	XI.
Iechonias vel Ioachin	III. Menses.
Sedechias	XI.

  - ISRAEL *vel Samariæ, quod erat reliquarum decem tribuum Israel, eius Reges fuerunt*

	Annis
Hieroboam	XXII.
Nadab	II.
Baasa	XXIIII.
Hela	II.
Amri	XII.
Achab	XXII.
Ochozias	II.
Ioram	XII.
Iehu	XXVIII.
Ioachaz	XVII.
Ioas	XVI.
Hieroboam	XLI.
Zacharias	VI.
Sellum	Dies xxx.
Manahen	X.
Phaceia	II.
Phacee	XX.
Osee	IX.

POST hæc tempora secuta est transmigratio Babylonica & captiuitas Iudæorum, Vbi LXX. annis sub Regibus fuerunt gentium.

DE HEBRAEORVM PONTIFICIBVS ET prophetis. TABVLA 268.

SVB HAEC *tempora regum videlicet Iuda & Samariæ, fidei potissimùm rerumq́ sacrarum curam habuerunt*

- PROPHETÆ
  - *Ionas, Oseas, Abdias, Amos, Esaias, Iohel, Michæas, Nahum, Abacuc, Hieremias, Baruch, Sophonias, Ezechiel, Daniel, Aggæus, Zacharias, Malachias*
  - *Qui claruerunt sub regibus vtriusq́ Regni*
    - *Tam Iuda,*
    - *Quàm Israel*
    - *Et maximè transmigratione Babylonica imminente.*
- PONTIFICES
  - *Sadoch, Achimaas, Ioram, Auxieramus, Nidæas, Sudæas, Hilus, Ioathan, Vrias, Nerias, Odæas, Sellum, Helchias, Zara, Iosedech qui captiuus in Babylonē ductus est.*
  - *Qui oēs*
    - *Pontificatū filijs per manū tradiderunt,*
    - *Deindè ordine sibi mutuo successerūt*
    - *Vsq́ ad captiuitatem Babylonicam*

De reliquis Pontificibus qui fuerunt post captiuitatem, videatur Iosephus lib. 20. antiq. cap. vltimo, & Euseb. in Chron.

DE HEBRAEORVM DVCIBVS, QVI POST BAbylonicam captiuitatem in historijs sacræ scripturæ cōmemorantur.

TABVLA 269.

DVCES *fuerunt*

	Annis
Iudas Machabæus	III.
Ionathas	XIX.
Simon	VIII.
Hyrcanus	XXVI.

DE ALIARVM GENTIVM REGIBVS, ET PRIMO Persarum. TABVLA 270.

PERSARUM reges:

Reges	Annis
Cyrus	XXX.
Cambyses	IX.
Fratres magi	VII. mensibus.
Darius	XXXVI.
Xerxes	XX.
Artabanus	VII.
Artaxerxes	XL.
Xerxes	II. mensibus.
Sogdianus	XVIII.
Darius Nothus	XIX.
Artaxerxes, qui & Memnon	XL.
Artaxerxes Ochus	XXVI.
Arses	IIII.
Darius Arsam filius	VI.

SVBVERSO *Persarum regno, regnauit Alexander Magnus annis VI.*

DE POSTERIORIBVS REGIBVS IVDAEORVM. TABVLA 271.

REGES *Iudæorum*

	Reges	Annis
Naturales vel ex ipsorũ sanguine	*Aristobulus*	I.
	Iannæus, qui & Alexander,	XXVI.
	Alexandra	IX.
	Hyrcanus pontifex	XXXIIII.
Alienigenæ	*Herodes rex*	XXVII.
	Archelaus dux	IX.
	Herodes tetrarcha	XXIIII.
	Agrippa	VIII.
	Agrippa rex	XXVI.

HEBRAEORVM *regnum à Romanis est finitum.*

DE REGIBVS AEGYPTIORVM. TABVLA 272.

REGES *Aegypti post tempora Alexandri:*

Reges	Annis
Ptolemæus Lagi filius	XL.
Ptolemæus Philadelphus	XXXVIII.
Ptolemæus Euergetes	XXVI.
Ptolemæus Philopator	XVII.
Ptolemæus Epiphanes	XXIIII.
Ptolemæus Philometor	XXV.
Ptolemæus Euergetes	XX.
Ptolemæus siue Soter	XVII.
Ptolemæus Alexander	X.
Ptolemæus Cleopatræ filius	VIII.
Ptolemæus Dionysius	XXX.
Cleopatra	XXII.

POSTEA *regnârunt ibi Romani.*

DE REGIBVS SYRIAE ET ASIAE.

TABVLA 273.

REGES *Syriæ & Asiæ fuerunt*

Rex	Annis
Seleucus, qui & Nicanor	LII.
Antiochus Soter	XIX.
Antiochus, qui & Theos	XV.
Seleucus Gallinicus	XX.
Ceraunos	III.
Añtiochus Magnus	XXXVI.
Seleucus, qui & Philopator	XII.
Antiochus Epiphanes	XI.
Antiochus Eupator	II.
Demetrius Soter	XII.
Alexander	X.
Demetrius	III.
Antiochus Sidetes	IX.
Demetrius	IIII.
Antiochus Gryphus	XII.
Antiochus Cyzicenus	XVIII.
Philippus	II.

DE CAESARIBVS ROMANIS.

TABVLA 274.

CAESAres *cum q̃bus præcipuè rẽ habuerunt Hebræi, fuerunt*

Caesar		
Iulius Cæsar.	*Annis*	IIII.
Octauius Augustus		LVI.
Tiberius		XXIIII.
Caligula		III.
Claudius		XIII.
Nero		XII.
Galba	*Mensibus*	VII.
Otho		IIII.
Vitellius		VIII.
Vespasianus	*Annis*	IX.
Titus		II.

Atque his temporibus absoluitur vniuersa Hebræorum historia.

Hactenus ex initio Chronicorum Eusebij.

EPILO-

EPILOGVS DE AETATIBVS MVNDI.

TABVLA 275.

SEX SVNT *ætates mundi, inquit Aug. quæst. 49. super Iudicum:*
- PRIMA *ab Adam* — *vsq; ad* — *Diluuium.*
- SECVNDA *à diluuio* — *vsq; ad* — *Abraham.*
- TERTIA *ab Abraham* — *vsq; ad* — *Dauid.*
- QVARTA *à Dauid* — *vsq; ad* — *Transmigrationem in Babyloniam.*
- QVINTA *à Transmig.* — *vsq; ad* — *Christum.*
- SEXTA *à Christo* — *vsq; ad* — *Huius seculi finem.*

TEMPORVM SVPPVTATIO VSQVE AD CHRIstum.

TAB. 276.

D Vrauit *ætas*

	iuxta Hebr. annis	*iuxta 70. interpr.*
PRIMA	1656.	2242.
SECVNDA	292.	1072.
TERTIA	941.	94.
QVARTA	473.	481.
QVINTA	600.	584.

Vide Massæi Chronica.

SVMMAtìm ergò numerantur à CONDITO *mundo vsque ad* CHRISTVM *anni iuxta supputationem*
- *Hebr.* 3962.
- *Septuag.* 5328.

Euseb. Cæsareen. in Chron. habet annos 5199. *alij plures, pauciores alij.*

DE RELIGIONVM VARIETATE ANTE CHRISTI ortum, ex Epiphanio.

TABVLA 277.

ANTE CHRISTI *aduentum, teste Epiphan. in præfation. operis contra Hæreses, viguit*
- BARBARISMVS *ante diluuium à tempore Adami.*
- SCYTHISMVS *post diluuium à diebus Noæ.*
- GRAECISMVS *ab idololatris cœpit, diuisus posteà in sectam*
  - *Pythagoræorum.*
  - *Platonicorum.*
  - *Stoicorum.*
  - *Epicuræorum.*
- IVDAISMVS *à tempore Abrahæ: diuisus tandem in*
  - *Scribas.*
  - *Pharisæos.*
  - *Saducæos.*
  - *Hemerobaptistas.*
  - *Ossæos.*
  - *Nazaræos.*
  - *Herodianos.*
- SAMARITISMVS *à tempore Nabuchodonosor, dissectus in*
  - *Gorthenos.*
  - *Sebuæos.*
  - *Essenos.*
  - *Dosithæos.*

INTER

INTER OMNES PRISCORVM SECVLORVM gentes, solos Hebræos veram secutos fuisse fidem & pietatem, ex Eusebio.

nota

SOLVM, inquit, Hebræorum genus, inter tot tantosq; errores (cùm anteà de variarum gentium impijs superstitionibus esset locutus) ab vno voluptatis collo, tanq̃ hydra in diuersa capita profusos, veram pietatem secutū est. Hebręi enim soli pia sanctaq; consideratione primùm elementa, & quæ ab elementis composita sunt, solem similiter & lunam & cæteras stellas, & cælum ipsum, non solùm deos nòn esse, verùm etiam animæ penitùs expertia iudicârunt.

Deindè, quoniam neq; à lapidibus casu vnquàm sine artifice domus ędificari, nec pānus absq; texente fieri, nec nauis sine gubernatore nauigare potest: cùm animalibus rationalibus atq; irrationalibus & substantijs animatis atq; inanimatis plenum hunc mundum viderent, non absq; sapientia Dei omnia facta putantes, à magnitudine atque pulchritudine creaturarum, puritate mentis, creatorem omnium immortalem cognouerunt.

Cùm autem non contemnendam totius partem, hominem esse viderēt, partem eius præcipuam, animam videlicet, verum hominē: corpus verò, quasi hominis indumentum, esse affirmârunt. Quarè maiorem curam cultui animæ afferre non dubitârunt, creatori hoc Deo placere arbitrātes, qui à genere hominum non corporis robore, sed animi ratione, omnia quæ in terris sunt, gubernari constituit.

His fundamentis iactis, corpus quidem & quæ corpori suauia sunt, non maioris q̃ reliqua pecora, fecerunt. Animum autem, qui rationalis atque intellectiuus est, quiq; ad similitudinem Dei creatus est, summo studio excoluerūt, nec quidquam verum bonum, præter bonorum omnium largitorem Deum credētes, extremum finem, summamq; beatitudinem in cognitione atq; coniunctione Dei posuerunt, qui solus humanæ vitæ rerumq; omnium causa est.

Quarè illum solum Deum cognoscere, illi se soli vitæ puritate cōiungere studuerunt ac pietate, veraque in Deum religione, altissimi sacerdotes, genus electum atq; regium, & gens sancta, alijsq; similibus appellatiōibus digni visi sunt. Cur igitur repræhendendi nos sumus, qui hæc Græcorum, Aegyptiorum, Phœnicum, cæterarumque gentium nugis præposuimus?

In tantum virtutis multi ex genere ipsorum peruenerunt, vt angelorum visione diuinisq; oraculis, non syllogismis neq; coniecturis instituerentur, vt quę futura erant, plerunquè Dei gratia repleti quasi præsentia viderent. Hæc anteq̃ Græcorum nomen esset, immò verò etiam ante Moisen à Iuda Iudæi appellati sunt: Hebræi verò ab Hebero, à quo Abraham originē traxit. Multis ante Moisen seculis, absq; lege aliqua scripta piè sancteq; viuebant, absq; doctrina legum, oraculis veritatem diuinis & mentis acumine, magnitudineq; animi consecuti.

Primus verò apud eos eximius ille Theologus Moises scripta reliquit, qui diuinitùs antequàm leges poneret, Maiorum vitas animis hominum impressit. Ità bonorum præmijs, & impiorum supplicijs, ad amplexandam virtutem & fugiēdam impietatem exhortatus, leges tandèm in mediū ꝓposuit. Iudicauit etiam, nè fortè difficilima legis præcepta Iudęi dicerent, atque ab illis resilirēt, priscorum exempla esse proponenda, vt omnibus pateret, absq; legum mandatis sola ratione nixos, optimè Maiores Iudæorum vixisse, atq; ideò non esse sibi difficile, vitas illorum imitari, si paria diuinitùs consequi præmia desiderarent. Euseb. lib. 7. de Euangelica præparatione, cap. 2.

SVMMA

SVMMA TOTIVS HISTORIAE BIBLICAE,

quæ in septem diuiditur partes. TABVLA 278.

PRIMA

CONTINET *ea, quæ ab orbe condito sub patribus & patriarchis acciderunt, De quibus agitur in Genesi, & in 1. Paralipomenon: item ab initio libri primi antiquitatum Iosephi vsque ad cap. 6. libri 2. iuxta nouam translationem.*

SECVNDA,

QVAE *sub Moise & Iosue ducibus, & post hos à iudicibus acta sunt: eaq. in Exodo, Leuitico, Numeris, Deuteronomio, Iosuæ & Iudicum libris habentur, Et in Iosepho, à sexto secundi, vsque ad caput sextum libri sexti.*

TERTIA,

QVAE *sub Saule, Dauide, Salomone, in regno Hebræorum gesta sunt. Et hæc explicant Primus, Secundus, Tertius vsque ad cap. xij. lib. 3. Regum, Duo Paralipomenon, Et Iosephus à cap. 6. libri sexti, vsque ad cap. 4. libri octaui.*

QVARTA,

HEBRAEI *regni diuisionem in regnum Iudæ & regnum Israel, & quæ sub vtriusque regni Regibus sunt facta, & huius translationem: in Medos & Persas, illius transmigrationem in Babyloniam, vt habet tertius & quartus liber Regum, Secundus Paralipomenon, & partim quidam prophetæ, Iosephus verò cap. 4. octaui, vsque ad librum vndecimum.*

QVINTA,

REDITVS *Iudæorum ex Babylone, & quæ illis & ducibus suis sub regibus Persarum, Aegypti & Syriæ acciderunt: quorum multa à prophetis sunt vaticinata, & in libris Esdræ, Nehemiæ, Machabæorum, Iudith, in Iosephi item vndecimo libro vsque ad caput 18. lib. 13. habentur.*

SEXTA,

IVDAEORVM *statum sub regibus alienigenis: (tunc enim appropinquante Messiæ aduentu, sceptrum de Iuda fuit ablatum) De illo Iosephus à cap. 18. lib. 13. deinceps.*

SEPTIMA,

HVMANAE *salutis assertorem Iesum Christum, Qui finis est & consummatio legis Mosaicæ, item Apostolicam primæuam vitam, de quibus Euangeliographi & acta docent Apostolorum. Abbreuiator Iosephi.*

FINIS.

SIT LAVS DEO,

AMEN.

PARTI-

PARTITIONVM THEOLOGICARVM LIBER TERTIVS,

CONTINENS

OECONOMIAM PRIORIS PARTIS NOVI TESTAMENTI, EVANGELII SCILICET IESV CHRISTI.

D. PAVLVS AD GALATAS III. ET IIII. & Titi II.

AT VBI VENIT FIDES, IAM NON SVMVS SVB PAEDAGOGO. *Hoc est: Postquàm venit plenitudo temporis, misit Deus filium suum factum ex muliere, factum sub lege, vt eos qui sub lege erant, redimeret, vt adoptionem filiorũ reciperemus. Apparuit enim gratia Dei Saluatoris nostri omnibus hominibus, erudiens nos, vt abnegantes impietatem & secularia desideria, sobriè & iustè & piè viuamus in hoc seculo, expectantes beatam spem, & aduentum gloriæ magni Dei & saluatoris nostri Iesu Christi: qui dedit semetipsum pro nobis, vt nos redimeret ab omni iniquitate, & mundaret sibi populum acceptabilem, sectatorem bonorum operum.*

VT HVIVS LIBRI TRACTATIO CVM PRAECEDENTIBVS COHAEREAT.

INITIVM Euangelij, finis est legis, D. ait Chrysost. in Euangeliũ Marci, hom. 1. Quasi dicat: Vbì lex desinit, ibì euangelium incipit: Ità vt lex vetus sit quædam dispositio ad nouam. Lyranus in præfatione in quatuor Euangelistas. Atq; hoc est, quod superiùs ex eodem Augustino adduximus, vetus scilicet testamentum rectè intelligentibus, prophetiam noui esse testamenti. contra Faust. lib. 15. ca. 2. Quò etiam D. Paulus in 3. ad Galat. cap. respexisse videtur, dum legem dicit fuisse pædagogum nostrum in Christo. Cùm ergò, quæ legis in veteri testamento fuerit ratio & authoritas, in secundo huius operis libro per singulos temporum atque locorum ordines fuerit ostensum: consequens porrò est, vt etiam in ordinem redigantur ea, quæ de perfectione ipsius legis in sacris cõtinentur literis.

ADPROBATIO EIVSDEM CONTINVATIONIS, ex sententia D. Pauli ad Galat. 4.

DICO autem, inquit, Quanto tempore hæres paruulus est, nihil differt à seruo, cùm sit dominus omnium, sed sub tutoribus & actoribus est vsque ad præfinitũ tempus à patre: ità & nos cùm essemus paruuli, sub elemẽtis mũdi huius eramus seruientes. At vbì venit plenitudo temporis, misit Deus filium suum factum ex muliere, factum sub lege, vt eos qui sub lege erant, redimeret, vt adoptionẽ filiorum reciperemus. Vbì Paulus paruulos vocat, sub legis seueritate degentes: & legem Moisis, atque adeò omne vetus instrumẽtum. Hieronymus ad Algasiam, elementa vocauit mundi, quibus quasi elementis & religionis exordijs Deum discimus. Ex quibus sanè verbis etiam alia, & secunda colligitur hunc librum ad superiora continuandi ratio: videlicet, quòd ibì de collapsa, hîc de restaurata agendum sit Ecclesia.

LEX ET PROPHETAE IN QVIBVS CONSISTANT, ET quomodò Christus impleuerit vtrunque, ex authoritate operis imperfecti in Matthæum.

LEX & prophetæ duo hæc agunt: Et de Christo prophetizant, & legem viuendi constituunt: quæ vtraq; Christus impleuit. De se quidem sic, quandò natus est, & vocatus est Emanuel: quandò circuncisus est, quandò præsentatus est in templum, & oblatum est pro illo sacrificium, scilicet duo turtures, aut duæ colũbæ, quandò in Aegyptum fugit, legem adimpleuit: Quandò in Nazareth conuersatus est, quandò cum asino in templum ingressus est, quandò à pueris laudatus est, quandò crucifixus est inter iniquos, quandò felle & aceto potatus est, quãdò in manibus patris sui spiritum commendauit, quandò vestimenta sua diuidẽda reliquit, quandò descendit ad inferos, & visitauit omnes dormientes: quandò ascendit in strepitu, quandò sedit ad dexteram patris, quandò adhuc venturus est, vocans terram à solis ortu vsq; ad occasum, quandò sederit in valle Iosaphat, & iudicauerit omnes gẽtes, adimplet prophetias: Quia nisì hæc facta fuissent, mendaces erant prophetæ: nunc autem omnes impleti sunt, & adhuc implebuntur, cùm stellæ ceciderint, cùm sol tenebratus fuerit, cùm luna sanguineo colore mutata fuerit, cùm cælum plicatum fuerit sicut liber.

SECVNDÙM autem modum viuendi, legem impleuit duobus modis. Primùm exteriores quidem legis figuras soluens, interiores autem veritates eius adimplens: Vtputà, in lege pręcepit, omne opus seruile in sabbatho quenquam facere non debere, præterq̃ quod fit omni animæ, scilicet quod est necessariũ vitæ humanæ: hoc figurale est, quia sic Deus in sabbatho cessat ab opere. Spiritualiter secundùm Euangelicam veritatem, opus seruile peccatum est. Quoniam omnis qui facit peccatũ, seruus est peccati. Omne autẽ opus bonum, nõ est seruile, sed liberale, & ꝑ animæ fit libertate, licèt videatur ipsum opus in prima facie corporale. Vides ergò quia Christus sabbathis operãs, adimpleuit legẽ, nõ soluit: manife-

Ioann. 8.

nifeſtauit,non occultauit? Deindè impleuit legē in iſtis minimis, de quibus Saluator noſter Chriſtus ipſe diſſerit Matth.5. Mandata enim Moiſis in actu facilia ſunt, Non occides, nō adulterabis: & ideò in remuneratione modica, in peccato autem magna. Mandata autē Chriſti, id eſt, Neq; iraſcaris, neq; cōcupiſcas, ipſo actu difficilia ſunt: & ideò in remuneratione magna ſunt, in peccato autem minima. Author operis imperfecti in Matth. 5. Homilia 10.

DE EODEM, SENTENTIA CLEMENTIS ROMANI.

LEGEM enim naturæ non ſuſtulit, ſed confirmauit: Nam qui dixit in lege, Deut.6.
Dn̄s Deus tuus, Dominus vnus eſt: idem dicit in Euangelio, Vt cognoſcāt te ſo- Ioan.17.
lum Deum: & qui dixit, Diliges ꝓximum tuum ſicut teipſum: in Euangelio re- Leuit.19. Ioan.13.
nouato præcepto, Mandatū nouum, inquit, do vobis, vt diligatis vos inuicèm. Qui tunc cædem ꝓhibuit, modò ꝓhibet incōſideratam iram: qui tunc adulterium, modò illicitam cupiditatem: qui tunc latrocinium, modò magis commen-
dauit eum, qui de proprijs laboribus inopibus præbet: qui tunc odium ꝓhibu- Gen.9.
it, nunc inimicorum dilectionem præcepit: qui vindictā, nunc præcipit patien- Matt.5.
tiam, non quòd iniuſta ſit vindicta, quæ iuſtè ſumatur, ſed quòd præſtantior ſit patientia. Neq; verò naturales affectiones excidi iuſſit, ſed illarum exuperantiā: qui colendos parentes præcepit, ipſe ijs ſubiectus erat: qui ſabbatum ſeruari voluït, vt ille dies conſumeretur in legum meditatione, nunc quotidiè iuſſit nos cogitantes conditæ naturæ prouidentiæq; legem, gratias agere Deo.

CIRCVNCISIONEM ſuſtulit, cùm eam in ſe expléſſet. Ipſe enim erat, cui repoſita erat expectatio gentium: qui iuſiurandum præceperat, & periurium prohibuerat, omninò iurare vetuit. Baptiſmum, ſacrificium, ſacerdotium, localem adorationem, alio modo mutauit: pro quotidiano baptiſmo, vnum ſolum baptiſmum inſtituit, qui in eius mortem perficitur: pro vna tribu, de qualibet natione præcepit optimos deligi: nec corporum integritatem ſpectari, ſed religionem ac vitam. Pro ſacrificio cruento, rationale & incruentū ac myſticum ſacrificium inſtituit, quod in mortem Domini per ſymbola corporis & ſanguinis ſui celebratur: pro adoratione locali, ab ortu ſolis vſq; ad occaſum in omni loco imperij ſui, nomen ſuum celebrari ſtatuit.

QVARE non ſuſtulit à nobis legem, ſed vincula: Nam de lege Moiſes inquit: Deut.6.
Meditaberis verbum, quod ego tibi mando, ſedens domì, ſurgens & ambulans
in via. Et Dauid ait: In lege Domini volūtas eius, & in lege eius meditaberis die Pſal.1.
ac nocte: Vbiq; enim nos legibus obſequentes eſſe vult, non legum contempto- Pſal.118.
res. Beati enim, inquit, immaculati in via, qui ambulant in lege Domini: Beati qui ſcrutantur teſtimonia eius, in toto corde exquirunt eum. Et iterùm: Beati
ſumus Iſrael, quoniam quæ placent Deo, cognita ſunt nobis. Et Dominus in- Bar.4.
quit: Si hæc cognouiſtis, beati eſtis ſi feceritis ea. Clemens Roman. in conſtitu- Ioan.13.
tionibus apoſtolicis, lib.6. cap.23.

DE VARIIS NOVI TESTAMENTI APPELLAtionibus. TABVLA PRIMA.

TESTAmentū nouum dicitur interdum,

- LEX noua, ſiue ſecunda reſpectu veteris, quæ (vt ſuprà monuimus) dicitur prima.
- GRATIA, quia non quaſi debitum iuſtitiæ redditum eſt, ſed gratuitò datum. Auguſtinus in expoſitione epiſtolæ Pauli ad Roman. inchoata.
- EVANGELIVM, non propter ea bona tantùm, quæ iam extitiſſent, ſed propter ea, quæ futura eſſent. Chryſoſt. in epiſt. ad Rom. in principio.

QVIBVS NOMINIBVS PAVLVS VTRVNQVE significauerit testamentum.

D. PAVLVS testamentum vetus comparauit literæ, nouum autem viuum dixit spiritum: Litera(inquit)occidit, spiritus autem viuificat. Quem locum Augustinus sic vult accipiendum, ꝙ legis litera, quæ docet non esse peccandum, si spiritus viuificans desit, occidat. De spiritu & litera ad Marcellinum cap. 5. Quæ distinctio etiam Christi cõfirmatur sentẽtia, in 6. Ioan. cap. prolata, vbi ait: Verba quæ ego loquor vobis, spiritus & vita sunt.

2. Cor. 3.

QVID NOVO CVM VETERI CONVENIAT TESTAMENTO.

VNVS idemque est scopus, idemque author, tam veteris, quàm noui testamẽti. Id quod Origenes contra hæreticos, qui dicebant Deum legis nõ esse bonũ, sed iustũ: & Moisis legem non bonitatem continere, sed iustitiã, his declarat verbis: VIDEANT ergò qui Deum pariter criminantur & legem, Quomodò Moises ipse & Aaron priores fecerunt hoc, quod postmodùm Euangelium docuit: Eccè diligit Moises inimicos, & orat pro persecutoribus suis, quod vtiquè fieri Christus in Euangelijs docet. Audite enim, quomodò cadentes in faciem super terram, orant pro illis, qui ad interficiendum eos insurrexerant.

SIC ergò inuenitur & euangelij virtus in lege, & fundamento legis subnixa intelliguntur Euangelia Nec vetus testamentum nomino ego legem, si eam spiritaliter intelligam. Illis tantummodò lex vetus efficitur testamentum, qui eam carnaliter intelligere volunt. Et necessario illis vetus effecta est, & senuit, quia vires suas non potest obtinere.

NOBIS autem qui eam spiritaliter & euãgelico sensu intelligimus & exponimus, semper noua est, & vtrunq; nobis nouum testamentum est, non temporis ætate, sed intelligentiæ nouitate. Origenes in Numer. cap. 16. & 17. homil. 9.

DE EODEM EIVSDEM ORIGENIS SENtentia etiam alibì repetita.

DEBES ergò priùs meditari, inquit, legẽ Dei, vt si fortè actus tui intemperati sunt & mores inconditi, lex Dei te emendet & corrigat. Vis videre quia Moises semper cum IESV est, hoc est, lex cum euangelijs? Docet te Euangelium, quia cùm transformatus esset in gloriam Iesus, etiam Moises & Elias simul cum ipso apparuerunt in gloria. Vt scias quia lex & Prophetæ & Euangelia in vnum semꝑ conueniunt, & in vna gloria permanent. Deniq; & Petrus cùm vellet eis tria facere tabernacula, imperitię notatur, tanq̃ qui nesciret quid diceret. Legi enim & ꝓphetis & Euangelio non tria, sed vnum est tabernaculum, quæ est Ecclesia Dei. Idem Origenes in Leuit. cap. 8. De indumentis pontificis homil. sexta.

Matt. 17.
Luc. 9.

SENTENTIAE PRAEDICTAE RATIO EX HIERONYMO.

RATIONEM istorum assignat Hierony. ad Gerontiam de Monogamia, his verbis: Hæc dicimus, inquit, non separantes legem & Euangeliũ, vt Marcion calumniatur: sed vnũ atq; eundẽ suscipiẽtes Deũ, q ꝓ varietate temporũ atq; causarum, principiũ & finis, serit vt metat: plãtat, vt habeat quod succidat: iacit fundamentũ, vt ędificatiõi, cõsũmmato seculo, culmẽ imponat. Et D. Augustin. Manichæos & alios hæreticos q dicebãt, aliũ datorẽ fuisse legis, q̃ data est ꝑ Moisen, aliũ aũt largitorẽ euãgelicæ gratiæ, illũ quidẽ Deũ malũ, illũ verò Deũ bonum, hoc refutat argumento, ꝙ vnus idemq; fuerit vtriusq; author Deus. De tempore, Dominica quinta post octauas Epiphaniæ, sermone secundo.

DE VETERIS ET NOVI TESTAMENTI DIFFERENTIIS.

Exod. 9.
Act. 2.

IN hac tam mirabili congruentia illud certè plurimùm distat, ꝙ ibì populus accedere ad locum, vbì lex dabatur, horrendo terrore prohibetur: hic autẽ in eos superuenit spiritussanctus, qui eum promissum expectantes, in vnum fuerũt cõgregati. Ibì in tabulis lapideis digitus Dei operatus est, hìc in cordibus humanis. Ibì ergò lex extrinsecùs posita est, qua iniusti terrerẽtur: hìc intrinsecùs data est, qua iustificarentur. Augus. de spiritu & litera, cap. 17.

DE

DE EISDEM SENTENTIA HIERONYMI.

TV nos Manichæos vocas, cur legi Euangelium præferentes, in illa vmbram, in hac veritatē esse dicamus: & non intelligis stultitiā tuam impudentiæ copulatam. Aliud est, dānare legē, quod Manichæus facit: aliud, legi pferre Euangeliū, q̄ Apostolica doctrina est. In illa enim serui, in hoc pſens Dn̄s loquitur: Ibì pmittitur, hîc impletur: ibì initia, hîc perfectio est: in illa operū fundamenta iaciuntur, hîc fidei & gratiæ culmen imponitur. Hieron. lib. 1. aduerſ. Pelagian.

VSVS SIVE SCOPVS VTRIVSQVE TESTAMENTI verus quis sit, ex Augustino.

LEX data est, vt gratia quæreretur: gratia autē data est, vt lex impleretur. Augustinus, qui etiam lib. 3. contra duas epistolas Pelagianorum cap. 2. Lege, inqt, dicimus fieri, vt Deus, qd fieri velit, audiatur: gratia verò fieri, vt legi obediatur.

ADHVC DE VTRIVSQVE TESTAMENTI differentijs, sententia Isidori.

INTER legē & Euangeliū hoc interest, q̄ in lege litera, in Euangelio gratia: Illa habuit vmbrā, ista veritatē: Illa data est ꝑpter transgressionē, ista ꝑpter iustificationē. Illa ignorāti demonstrat peccatū, ista agnitū iuuat vt vitetur. Illa flagitijs deditos increpat, ista peccātes bonitate ꝑpria liberat. Illa talionē decreuit reddere, ista etiàm ꝑ inimicis orare iussit. Illa cōiugio multas habere, crescere & gn̄are p̄cipit, ista cōtinentiā suasit. Illic p̄dicatur circuncisio carnis, hîc lauacrū in ablutionē cordis & corporis. Illic Chanaan regnū & ꝑmissiones temporaliū rerū cōtinentur, hîc vita æterna regnumq; cęlorū ꝑmittitur. Illic sabbati ocium & requies celebratur, hîc sabbati requies in Christo habetur, q dixit: Venite ad me oēs qui laboratis & onerati estis, & ego reficiā vos, & inuenietis requiē animabus vestris. Matt. 11. Illic à sanctis animalia immūda ꝑhibentur, hîc in Corpore Christi (id est, in sanctis suis) nō admittitur, qdquid ꝑ illa immūda animalia in morib⁹ hominum significatur. Illic pecorib⁹ immolatis, carnis & sanguinis hostiæ offerebantur: hîc sacrificiū carnis & sanguinis offertur Christi, quod ꝑ illa animalia figurabatur. 1. Cor. 5. Illic ex carne agni pascha celebratur, hîc pascha nostrū immolatus est Christus, q est verus agnus immaculatus. Illic neomeniæ (id est, nouæ lunæ) principia celebrātur, hîc noua creatura in Christo accipitur, vt Paulus ait: Si 2. Cor. 5. qua noua in Christo creatura, vetera transiêrunt: eccè facta sunt omnia noua. QVID plura? In lege quippe res gestæ ꝑ figura, in significationem futurorū annunciabantur: in gratia verò euangelicæ veritatis, q̄ enunciata fuerunt, explentur. Item in lege mandata scripta sunt & ꝑmissa: Sed in lege mandata tenentur, quę legem implere vel conseruare iubent: ꝑmissa verò, in euangelij plenitudine consummantur. Itē, lex peccatū monstrauit, non abstulit: sed sub suo terrore redactos homines, seruos effecit, & indè spiritū seruitutis habuisse priorem populum Apostolus docuit. Euangelium verò veniēs, crudelitatē legis amouit: peccata q̄ lex puniebat per spiritum seruitutis, laxauit: ꝑ spiritum adoptionis, filios ex seruis reddidit, amorē implendæ legis omnibus donauit: & si deincèps puniēda cōmiserint, ꝑ eundē adoptionis spiritū indulget. Formā benè agendi præbuit, & vt possint agi q̄ docuit, adiutoriū spiritū infundit. Nam p̄cepta legalia, comparatione Euangelij, etiam non bona dicuntur, quia quod p̄cipiunt, non ꝑficiunt. Gratia verò Euangelij quod exteriùs imperat, interiùs vt ꝑficiatur iuuat. Ezechielis enim testimonio dicitur: Dedi eis p̄cepta non bona. Vtiq; non bo- Eze. 20. na, Euangelio cōparata, quia in eis quædam inutilia infirmioribus sensibus agēda permissa sunt, sicut illud, vbì Deus Israëlitarum cupiditatem spolijs Aegyptiorum satiari permisit. Exod. 12. Nam pro eo q̄ carnalis populus modū egrederetur vindictæ, lex permittit carnalibus rependere vicem mali, quod Euangelium firmioribus vetat. Vndè Iunilius in libro ad Primasiū episcopum: Veteris testamēti intentio est, nouum figuris & ænigmatibus demonstrare: Euangelij autē, ad æternæ beatitudinis gloriā mētes humanas accēdere. Isidorus in libro differentiarū.

DE PARTITIONE EORVM, QVAE IN NOVO continentur testamento. TABVLA 2.

QVAE IN NOVO Testamento cõtinentur omnia, ad Ecclesiæ pertinẽt institutionem & constructionem, & in duas diuiduntur partes: Videlicet in
- EVANGELIVM *Christi, in quo tum vita & actiones ipsius describuntur, tum salutaris doctrina proprio eius ore promulgata, qui totius Ecclesiæ caput est, explicantur.*
- DOCTRINAM *apostolorum, qui diuino spiritu afflati, ecclesiæ in Christo fundatæ ædificium consummârunt.*

DE EVANGELIO.

INTER omnes diuinas authoritates, quæ sanctis literis continentur, Euangelium meritò excellit. Quod enim lex & prophetæ futurum prænunciauerũt, hoc redditum atq; completum in Euangelio demonstratur. Augustinus de consensu Euangelistarum, lib. 1. cap. 1.

APPELLATIONES EVANGELII PLVRES. TABVLA 3.

EVANGElium appellatur modò
- VERBVM *fidei, Rom. 10. Siue, quod idẽ est, Prædicatio veritatis & vitæ, Ioan. 6.*
- VIRTVS *Dei, ad salutem omni credenti, Rom. 1.*
- SCIENTIA *salutis, Luc. 1.*
- CAELESTIS *quædã epistola. D. Michael Medina de recta in Deũ fide. lib. 3. ca. 9*
- DOCTRINA *christiana Matt. 4. & 9. Marc. 1. Luc. 4. & 6.*

VERA EVANGELII DEFINITIO. TABVLA 4.

EVANGElium diffinitur duobus modis:
- LARGO *quodam modo, quodcunque nuncium bonum, dici potest Euangeliũ. Augustinus contra Faustum Manichæum lib. 2. cap. 2. Qua ratione non dubitauit Origenes affirmare, aliquo modo Euangelium esse quæ scripserũt Apostoli: cùm ad Euangelistæ munus attineat, adhortatoria etiam oratione fidem ijs, quæ de Iesu tradita sunt, adquirere, Origen. in præfat. ad Euangelium Ioannis.*
- PROPRIE *tamen hoc vocabulum obtinuit annunciatio Saluatoris, Augustinus lib. 2. cap. 2. contra Faust. Manichæ. Atque hoc modo narratores originis, dictorum, factorum, passionum Domini nostri Iesu Christi, propriè dicti sunt euãgelistæ. Idem August. ibidèm.*

DEFINITIONES ORIGENIS.

ORIGENES in præfatione ad Euangelium Ioannis, ità definit: Euangelium, inqt, est oratio, q̃ bonam & conuenientem rationi rerum annunciationem continet, q̃ lætum reddunt auditorẽ propter vtilitatẽ, simulatquè ab ipso admissa fuerint q̃ annunciantur. Nec verò minùs talis oratio est Euangelium, quanuìs ex habitu audientis perpendatur. Vel Euangelium oratio est, continens boni præsentiam cuicunq; credenti, Vel, oratio affirmãs adesse bonum, quod expectabatur. Oẽs autem, quas prædicamus, definitiones ijs conueniunt, q̃ inscribuntur Euangelia.

ALIA DEFINITIO HIERONYMI.

EVANGELIVM abbreuiatus atq; perfectus est sermo, qui pro cunctis laciniosæ legis cæremonijs dedit præceptum breuissimum dilectionis & fidei: vt quod nobis fieri noluerimus, nè fecerimus alteri. Hierõ. lib. 4. Commẽt. in Esaiã. cap. 10.

DEFINITIO IOANNIS DRIEDONIS DE EODEM.

EVANGELIVM est bonæ rei nuncium, à Christo manifestatum, in scripturis legis & prophetarum velatum. Vndè dicitur Euangelium pacis, Euangelium regni cælorum, Euangelium salutis æternæ, Euangelium gloriæ Dei, Euangelium gratiæ & misericordiæ, Euangelium magni gaudij. Dried. lib. 2. cap. 3.

QVAE ILLA SINT BONA, QVAE NOBIS Christi promittuntur Euangelio. TABVLA 5.

EVANGELIVM EX *sententia Chrysostomi in Euangelium Matthæi in princip. & cap. 4. homilia 8. in tenebris sedentibus nunciat*

- *Pœnarum sublationem,*
- *Veniam peccatorum,*
- *Sanctificationem atque iustitiam,*
- *Redemptionem,* *Adoptionem filiorum,*
- *Cælorum hæreditatem,*
- *Cum Dei filio fraternitatem,*
- *Paternitatem Dei,*
- *Resurrectionem mortuorum,*
- *Vitæ immortalitatem,*
- *Societatem angelorum & communicationem Spiritûs,*
- *Beatitudinem cælestem,*
- *Possessionem gloriæ sempiternæ.*

QVOT IN ECCLESIA SINT EVANGELIA, sententia eiusdem Chrysostomi Catholica.

VNDE dilucidum est, quatuor Euangelia vnum esse Euangelium. Quum enim quatuor eadem loquantur, non est aliud atq; aliud, ob personarum differentiā, sed vnum ob eorum qui loquuntur, consonantiam. ~~Nam etsi deciès mille sint~~ Euangelistæ, qui scribunt euangelia, modò scribant eadem, multa illa ~~vnicū sunt~~ Euangelium: neq; quidquam obstat scribētium multitudo, quô minùs vnum sit euangelium. Quemadmodùm exaduersò, si quis vnus scribens cōmemoret cōtraria, non esset vnum Euangelium quæ scribuntur: Vt enim vnum sit Euangelium, aut non vnum, non æstimatur numero scribentium: sed hinc, eadem´ne sint, an diuersa quæ scribuntur. Chrysost. in epistolam Pauli ad Galat. cap. 1.

QVAE SINT ILLA EVANGELIA SVB ISTO QVAternario numero per ecclesiam Catholicam approbata, ex Athanasio.

QVATVOR nobis Euangeliorum libros sacri sanctæ & Catholicæ ecclesiæ Canones sanxerunt. Primum, secundùm Matthæum: Alterum, secundùm Marcū: Tertium, secundùm Lucam: Quartum, secundùm Ioannem, iuxta Prophetiam visionis, quam Ezechiel Propheta de quatuor Cherubim vidit. Quatuor enim Cherubim Propheta ille vidit, vnum similē homini, id est, Euangeliū secundùm Matthæum: Alterum similem vitulo, quo significabatur Euangelium secūdùm Marcum: Tertium similem leoni, id est, Euangelium secundùm Lucam: Quartum similem aquilæ, imaginem habentis Euangelij secundùm Ioannem. Preter ista non est vllum aliud Euangelium. Athanas. in Synopsi diuinæ scripturæ circa finem. Ezech. 1.

VBI, ET QVANDO, QVIBVS´QVE LITERIS quatuor ista edita sint Euangelia.

EVANGELIVM secundùm Matthæum, ab ipso Matthæo Hebraica dialecto cōscriptum est, & editum Hierosolymis, & interpretante Iacobo, fratre Domini secundùm carnem, expositum, qui & primus à sanctis Apostolis Hierosolymorum episcopus constitutus est.

EVANGELIVM secundùm Marcum, Romæ quidem ab Apostolo Petro predicatum est, editum verò à Marco beato Apostolo, & ab ipso Alexandriæ posteà, & in Aegypto, & in Pentapoli, & in Libya prædicatum,

EVANGELIVM secundùm Lucam, prædicatum quidem est ab Apostolo Paulo, conscriptum verò & editum à Luca beato Apostolo ac medico. Quemadmodùm & Apostolorum Acta prædicauit Apostolus Petrus, idem verò Lucas literis mandauit.

EVANGELIVM verò secundùm Ioannem, & prædicatum est ab Ioanne Apostolo & dilecto, cùm exul esset in Patmo insula, & posteà ab eodem Ephesi editum, per Gaium dilectum Apostolorum hospitem, de quo & Paulus Romanis scribens, dicit: Salutat vos Gaius hospes meus, & tota Ecclesia. Idem Athanasius ibidèm.

QVAE IN EVANGELIO QVOVIS PRAEcipuè sint spectanda, ex sententia Hieronymi. TABVLA 6.

QVATVOR *sunt qualitates, De quibus sancta contexuntur Euangelia:*	*Præcepta,* *Mandata,* *Testimonia,* *Exempla:*	*In*	*Præceptis* *Mandatis* *Testimonijs* *Exemplis*	*Consistit*	*Iustitia,* *Charitas,* *Fides,* *Perfectio.*

ATQVE hi quatuor sunt menses, quos Christus ante messem prædixit, dicens:
Ioan. 4. Nónne quatuor menses sunt vsque ad messem? vt & nos per pcepta Dei & mandata, ac testimonia atq; exempla, maturos post iudicium metamus cum gaudio fructus, qui in lachrymis timoris semina pœnitentiæ iactauimus in terra, nostros portantes charitatis manipulos cum gaudio metamus in cælo. In præfatione ad Euangel. Marci.

EVANGELII VIRTVS QVIBVS IN REBVS SIT posita, iudicium Hieronymi.

HAERETICI non habent Dei Euangelium, quia non habent Spiritumsanctũ, sine quo humanum fit Euangelium quod docetur: Nec putemus in verbis scripturarum esse Euangelium, sed in sensu. Non in superficie, sed in medulla. Nõ in sermonum folijs, sed in radice rationis. Alioquì & diabolus, qui loquitur de
Ezech. 13. scripturis, & omnes hæreses, secundùm Ezechielem indè sibi consuunt ceruicalia, quæ ponant sub cubito vniuersæ ætatis. Hieron. in lib. J. In epist. ad Galat.

QVAM OB CAVSAM EDITA SINT Euangelia.

EVANGELII scribendi causa fuit, vt omnes crederent Iesum Christum esse filium Dei. Hilarius lib. 6. de Trinitate.

IN QVEM FINEM EVANGELIA REDACTA sint in scripturam.

SICVT necesse fuit ad confirmationem fidei Euangelium prædicare, sic & contra hæreticos scribi. In Prologo in Matthæum.

QVOD EVANGELII SIT CAPVT.

EIVSDEM Euangelij hoc caput, hoc summum est, vt Deum hominem factum, crucifixum, vitæ redditum sciamus. Chrysosto. in epistolam ad Corinth. priorem, cap. 15. homil. 38.

DE MI-

DE MINISTERIO, SIVE DE SCRIPTORIBVS EVANGELII.

De sacro Euangelij ministerio sic scribit D. Paulus in 4. ad Ephesios capite: Et ipse (Christus scilicet) dedit quosdam quidem Apostolos, quosdam autē Prophetas, alios verò Euangelistas, alios autem Pastores & Doctores ad consummationem Sanctorum, in opus ministerij, in ædificationem corporis Christi: donèc occurramus omnes in vnitatem fidei & agnitionis filij Dei, in virum pfectum, in mensuram ætatis plenitudinis Christi.

DE DIVERSIS EORVNDEM OFFICIIS.

TABVLA. 7.

CHRISTVS *dedit ecclesiæ suæ*	APOSTOLOS,	Ad	*Regendam ecclesiam.*
	PROPHETAS,		*Futura prædicenda, Act. xj. & xiij.*
	EVANGELISTAS,		*Euangelium scribendum.*
	PASTORES *& Doctores*		*Curam animarum & morum informationem. Lyranus ad Ephes. 4.*

DE EVANGELISTIS.

Evangelistae propriè dicti sunt narratores originis, factorū, dictorū & Passionum Domini nostri Iesu Christi. Augustinus contra Faustū Manic. li. 2. cap. 2.

ALIA EVANGELISTAE DESCRIPTIO, EX D. Ioan. Driedone.

Evangelista ab euangelizando dictus. Est autem euangelizare, bona hæc annunciare: Regnum videlicet cælorum. Pacem, Salutem æternam, gratiam & misericordiam. Euangelista bonus, dicitur bonæ rei nuncius. Driedo de scriptur. Ecclesiast. lib. 2. cap. 3.

QVORVM EVANGELIA SINT AB Ecclesia recepta.

Evangelistae sunt plures, veri tantùm quatuor: Matthæus, Marcus, Lucas, Ioannes. Hieron. in præfatione ad Euangelium Matthæi. Nam ex alijs plurimis istorum tantùm quatuor electa sunt Euangelia, & tradita ecclesijs. Origenes in præfatione Euangelij Lucæ. Quæ Epiphanius in libro quem inscripsit Ancoratus, summas dicit habere mille centum sexagintaduas.

Haec tamen quatuor, vnum tantùm sunt Euangelium, quia vnum nobis decantant Deum. Iuncta enim sibi sunt euangelia, hærentq; mutuò, & in toto orbe volitantia huc illucq; discurrunt, nec finem habent volatûs, nec aliquādò superantur & recedūt, sed semper ad vlteriora procedunt. Hieronymus in Ezechielis cap. 1.

Atqve hinc est, quòd quatuor illa Sacrosancta euangelia supremum dignitatis apicem summamq; authoritatem, à tota Christianorum schola habere dinoscuntur. Ioan. Driedo de Scrip. ecclesiast. lib. j. cap. 3. part. 3.

QVARE

QVARE ALIIS EXCLVSIS, ILLA TANTVM quatuor, adprobata sint Euangelia.

QVOD posthabitis alijs euangelijs, hæc quatuor tantùm, quæ diximus, euangelia in Canonem sunt recepta, cùm tamen duo ex euãgelistis intermedij, Marcus videlicet, atque Lucas, non vt cæteri ipsius Christi, sed Pauli tantùm & Petri fuerint discipuli, eius rei tres ferè assignantur causæ.

PRIMA.

QVOD sancti Patres veri iudices rerum, & non dignitatum, nõ tam personam aut titulos, quàm sancti spiritûs afflatum in scriptura quærebant, &c. Medina lib.2. cap.4.

SECVNDA.

DEINDE cùm extitissent quidam, qui sine spiritu & gratia Dei conati sunt magìs ordinare narrationem, quàm historiæ texere veritatem, teste Hieron. in p̃fation. in Matthæum, futurum erat, vt multi sub Apostolorum discipulorumq; Christi efficto nomine, infinitos ecclesiæ possent obtrudere errores, nisì Euangelistarum, quorum fides & integritas, iam tum, cùm recens adhuc omniũ esset memoria, exacto totius Ecclesiæ iudicio cognita fuerat & approbata, certus constitutus fuisset numerus.

TERTIA.

DENIQVE non caret hęc res singulari diuinæ prouidentiæ mysterio. Ecclesia enim quæ supra Petram Domini voce fundata est, quatuor flumina paradisi instàr eructans, quatuor & angulos & anulos habet, per quos quasi arca testamẽti, & custos legis Domini, lignis immobilibus vehitur. Hieron. in Præfat. in Cõmentarios in euangelium Matthæi.

DE EODEM MYSTERIO, EX PROLOGO in Matthæum, testimonium.

CVM autem plures, inquit Euangelium scripserint, quatuor tantùm habẽt authoritatis testimonium: Quia per 4. mundi partes fidem nunciant Trinitatis, & sunt quasi quatuor rotæ in quadriga Domini, quæ vehit eum per prædicationem euangelij, & genus humanum, quadrifida morte peremptum, eorum erat prædicatione viuificandum: Vndè & aliorum euangelia deciderũt, nec recepta sunt: quia nolebant præfinitum numerum cassari propter virtutem Sacramẽti.

CVR QVATVOR, ET NON PAVCIORES, aut potiùs omnium loco vnus receptus sit Euangelista.

SVFFICIEBAT vnus Euangelista cuncta memorare, sed cùm quatuor sint, qui euangelia conscribant, nec eisdem certè temporibus, aut in eisdem locis, neque pariter congregati, neq; mutuò colloquentes, & tamen quasi vno ore pronunciant, fit hoc sine dubio veritatis grande documentum. Chrysost. in Euang. Matthæi post principium, Atque hinc Irenæus neq; plura, neq; pauciora Euangelia esse posse ostendit, quàm quatuor. Lib. aduers. hæreses 3. cap. xj.

DE VA-

DE VARIIS EVANGELISTARVM TYPIS.

TABVLA 8.

QVAtuor Euãgelistæ
- DICVNtur
  - QVADRIGA *Domini.*
  - CHERVBIM, *quod interpretatur scientiæ plenitudo.*
  - CORPVS *plenum oculis.*
  - *Hieron. ad Paulin. De diui. sacræ scripturæ libris.*
- FIGVRANtur per quatuor
  - ILLOS *in lege celebres,*
    - *Moisen,*
    - *Aaronem,*
    - *Nadab,*
    - **Abiud.*
    - *August. Quæst. super Exod. lib. 2. cap. 102.*
  - MENSAS *de quadris lapidibus, ad Sacrificium & holocaustum extructas: De quibus Ezechielis xj. agitur capite.*
  - ANIMALIA *quæ apparuerũt*
    - *Ezechieli, capite prophetiæ suæ 1.*
    - *Ioanni in Apocalypsi cap. 4.*

*Abiu. *Abihu.

VISIO EZECHIELIS DE IIII. ANIMALIBVS, EX proœmio D. Hieron. in Comment. in Matthæum.

PRIMA visio habetur in Ezechiele in hæc verba: Et in medio sicut similitudo quatuor animalium, & vultus eorum, facies hominis, & facies leonis, & facies vituli, & facies aquilæ. Et paulopòst: Et dorsa eorum plena oculis, & scintillæ ac lampades in medio discurrentes, & rota in rota, & in singulis quatuor facies.

QVID QVATVOR DENOTENT FACIES.

TABVLA 9.

FACIES
- HOMINIS, LEONIS, VITVLI, AQVILAE — SIGNIficat Euangelistam
  - *Matthæum, qui quasi de homine exorsus est scribere, Liber Generationis Iesu Christi &c.*
  - *Marcum, in quo vox leonis in eremo rugientis auditur: Vox clamantis in deserto, parate viam Domini, rectas facite semitas eius.*
  - *Lucam, qui à Zacharia sacerdote sumpsit initium.*
  - *Ioannem, qui assumptis pennis aquilæ, & ad altiora festinans, de verbo Dei disputat. Hieron. in eodẽ proœmio Commentar. in Euangelium Matthæi.*

DE SECVNDA VISIONE IOANNIS in Apocalypsi.

APOCALYPSIS Ioannis post expositionem 24. seniorum, qui tenentes citharas & phialas, adorant agnum Dei, introducit fulgura, & tonitrua, & septem spiritus discurrentes, & mare vitreum, & quatuor animalia plena oculis, dicens: Animal primum simile leoni, & secundum simile vitulo, & tertium simile homini, & quartum simile aquilæ volãti. Et post paululum: Plena, inquit, erãt oculis, & requiem non habebant, die ac nocte dicentia: Sanctus, Sanctus, Sanctus Dominus Deus omnipotens, qui erat, & qui est, & qui venturus est. Apocal. 4. Hieron. ibidèm.

QVO-

QVOMODO ANIMALIA ILLA QVATVOR, Quatuor significent Euangelistas. TABVLA 10.

SVB HIS *IIII. figuris, quæ non sunt deceptoriæ, sed iucundi mysterij sibi consciæ,*

- DESIGNANtur *quatuor Euangelistæ, Nam*
  - MATTHAEVS
  - MARCVS
  - LVCAS
  - IOANNES
  - *Intelligitur in*
    - *Homine, quia circa humanitatẽ Christi principaliter moratur.*
    - *Leone, quia agit de resurrectiõe.*
    - *Vitulo, agens de Sacerdotio.*
    - *Aquila, scribẽs sacramenta diuinitatis.*
- DESCRIbitur
  - IPSE *Christus, Qui*
    - *Homo*
    - *Leo*
    - *Vitulus*
    - *Aquila*
    - *Fuit in*
      - *Natiuitate.*
      - *Resurrectione.*
      - *Paßione.*
      - *Asscensione.*
  - CHRISTI
    - *Humanitas*
    - *Sacerdotium*
    - *Regnum*
    - *Diuinitatis sacramentũ.*
    - *In*
      - *Homine.*
      - *Leone.*
      - *Vitulo.*
      - *Aquila.*

SENTENTIA D. AVGVSTINI DE PRAEdictis quatuor figuris.

VNDE mihi videntur, inquit, qui ex Apocalypsi illa quatuor animalia ad intelligendos quatuor Euangelistas, interpretati sunt, probabilius aliquid attẽdisse illi, qui leonem in Matthæo, hominem in Marco, vitulum in Luca, aquilam in Ioanne intellexerunt, quàm illi qui hominem Matthæo, aquilam Marco, bouem Lucæ, leonem Ioanni tribuerunt. De principijs enim librorum quandam coniecturam capere voluerunt, non de tota intentione Euangelistarũ, quę magìs fuerat perscrutanda.

MVLTO enim congruentiùs ille, qui regiam Christi personam maximè commendauit, per leonem significatus accipitur, Vndè & in Apocalypsi, cum ipsa tribu regia leo commemoratus est, vbi dictum est, Vicit leo de tribu Iuda. Secũdùm Matthæum enim & magi narrantur venisse ab Oriente, ad regem quærẽdum & adorandum, qui eis per stellam natus apparuit: & ipse rex Herodes regẽ Christum formidat infantem, atq; vt eum possit occidere, tot paruulos necat.

QVÒD autem per vitulum Lucas significatus sit, propter maximam victimã Sacerdotis, neutri dubitauerunt. Ibì enim à sacerdote Zacharia incipit sermo narrantis: Ibì cognatio Mariæ & Elizabeth commemoratur: Ibì Sacramenta primi Sacerdotij in infànte Christo impleta narrantur. Et quæcunq; alia possunt diligenter aduerti, quibus appareat Lucas intentionem circa Sacerdotis personam habuisse.

MARCVS ergò, qui neq; stirpem Regiam, neq; Sacerdotalem, vel cognationem, vel consecrationem narrare voluit, & tamen in eis versatus ostenditur, q̃ homo Christus operatus est, tantùm hominis figura in illis 4. animalibus significatus videtur.

HAEC aũt animalia tria, siue leo, siue homo, siue vitulus, in terra gradiuntur: vndè isti tres Euangelistæ in his maximè occupati sunt, q̃ Christus in carne operatus, & q̃ præcepta mortalis vitæ exercendæ carnem portantibus tradidit.

AT verò Ioannes super nubila infirmitatis humanæ, velut aquila volat, & lucem incommutabilis veritatis acutissimis atq; firmissimis oculis cordis intuetur. Augustinus de consensu Euangelistarum, lib. 1. cap. 6.

DE ORDINE EVANGELISTARVM.

Isti igitur quatuor Euãgelistæ, vniuerso terrarum orbe notissimi, & ob hoc fortassè quatuor, quoniam quatuor Partes orbis terræ, per cuius vniuersitatē Christi Ecclesiam dilatari, ipso sui numeri sacramento quodammodò declarârūt, hoc ordine scripsisse videntur:

Primvm Matthæus, deindè Marcus, tertiò Lucas, vltimò Ioãnes. Vndè alius eis fuit ordo cognoscendi atq; p̄dicandi, alius aūt scribēdi. Ad cognoscendū quippe atq; p̄dicandum, primi vtiq; fuerūt, qui secuti Dñm in carne p̄sentem, dicentem audierunt, facientemq; viderunt, atque ex eius ore ad euangelizandū missi sunt. Sed in cōscribēdo euãgelio, quod diuinitùs ordinatū esse credendū est, ex numero eorū quos ante passionē Dñs elegit, primū atq; vltimū locū duo tenuerūt, primū Matthæus, vltimū Ioannes, vt reliqui duo, qui ex illo numero nō erant, sed tñ Christū in illis loquentē secuti erãt, tanq̃ filij amplectēdi. ac p̄ hoc, in loco medio constituti, vtroq; ab eis latere munirentur. Aug. De cōsensu Euãgelistarū l. 1. c. 2.

DE CONSENSV EVANGELISTARVM.

Qvatvor euangelistæ non oēs omnia conscripserunt, sed alius ista, alius illa, summa tamen cū concordia veritatis, Aug. De temp. Dominica Paschæ, Sermone 4.

Nonnvnqvam sanè alius Euangelista contexit, quod alius diuersis temporibus dictum indicat. Non enim omninò secundùm rerum gestarum ordinem, sed secundùm suæ quisque recordationis facultatem, narrationem, quam exorsus est, ordinauit. Augustinus in quæst. ex Matth. cap. 15.

Qvod autem alius alium verborum tenet ordinem, non est vtiquè contrarium. Neq; illud contrarium est, si alius dicit quod alius prætermittit: Vt enim quisq; meminerat, & vt cuiq; cordi erat, vel breuiùs vel p̄lixiùs, eandē tñ explicare sententiã, ità eos explicâsse, manifestū est. Aug. d. lib. De consensu Euãgelist. 2. ca. 12.

Et quanuìs singuli suum quendam narrandi ordinem tenuisse videantur, nō tamen vnusquisque eorum, velut alterius præcedētis ignarus voluisse scribere reperitur, vel ignorata prætermisisse, quæ scripsisse alius inuenitur: Sed sicut vnicuique inspiratum est, non superfluam cooperationē sui laboris adiunxit. Aug. De consensu Euangelist. lib. 1. cap. 2.

Ex quibus perspicuum euadit, etsi in verbis aliquibus non omninò conueniant Euangelistæ, rebus tamen & sententijs omninò non discrepare. August. in quæst. super Genes. num. 64.

DE EODEM. TABVLA xj.

EVANGELISTÆ

- DISCREPANT nonnunquàm
  - *Verbis,*
  - *Temporibus,*
  - *Locis,*
  - *Miraculis recensendis,*
  - *Rebus alijs minutiorib.*
  - *Quæ variè narrantur, nè videantur vel*
    - *Ad decipiendum communi consilio fuisse congregati,*
    - *Ex humana quadam conspiratione euangelium condidisse.*
- CONVENIVNT *circa dogmata fidei Christianæ: Qualia sunt,*
  - *Quòd Deus homo factus sit.*
  - *Quòd mirabilia operatus.*
  - *Quòd crucifixus.*
  - *Quòd sepultus.*
  - *Quòd resurrexerit.*
  - *Quòd asscenderit in cælum.*
  - *Quòd iudicaturus sit.*
  - *Quòd salutaria præcepta dederit.*
  - *Quòd non contrariam legem intulerit priori.*
  - *Quòd filius Dei sit.*
  - *Quòd vnigénitus sit.*
  - *Quòd eiusdem cum Patre substantiæ, & quæcunque sunt talia.*

Chrysost. Homil. 1. in Euangel. Matthæi.

SENTENTIA CYRILLI DE CONCORdia Euangelistarum.

NVLLA in Euangelistis est discrepantia. Nam cùm necessarium ad pietatem non esset, modum quoquè rerum omnium minutiùs cōscribere, alius alitèr scripsisse videtur. Quia cùm omnia quę scribunt, facta sunt, non omnia omnes, sed alius aliud conscripsit. Cyrillus in Euangelium Ioannis lib. 12. cap. 35.

AVTHOR OPERIS IMPERFECTI IN MATthæum Homil. 28.

SICVT ex diuersis itineribus venientes, ad vnam mansionem contendunt: sic & Euangelistæ ex diuersis occasionibus loquentes, in vnum sensum ingrediuntur.

REGVLA CONCORDANDI EVANGElistas per D. Ioan. Driedonem.

SI apud vnum Euangelistam aliquid factum narratur, quod videtur ab alio Euangelista etiam recitatum, secundùm aliquam tamen suî partem alteri repugnans, vt omninò solui non possit, iam nihil aliud intelligatur, quam vtrunq; in diuersis locis aut temporibus factum esse, & ità vtrunque Euangelistam, verum dixisse. Nihil enim obest veritati euangelicæ, si vnus commemorat, quod alter tacet. Ioan. Driedo De scriptura Ecclesiast. lib. 3. tractat. 3. cap. 4.

ALIA REGVLA EIVSDEM.

QVAE vnus aut alter Euangelista narrat, sine vlla temporis consequentis differētia, ea intelliguntur facta secundùm ordinem, quem trahere possumus ex alio Euangelista. Quæ si apud omnes Euangelistas recensentur facta, non intimata tēporis consequentis differentia, pro certo credantur facta, quanuìs factarum rerum series sit nobis incerta. lib. 3. tractat. 2. cap. 3.

CVR DOMINVS NIHIL SCRIPSERIT, VT alijs de ipso scribentibus necessè sit credere.

SED nequaquàm dicendum est, quòd ipse non scripserit, quādoquidem membra eius id operata sunt, quod dictante capite cognouerunt. Quidquid enim de suis factis & dictis nos legere voluït, hoc scribendum illis tanquàm suis manibus imperauit. August. De consensu Euangelistarum, lib. 1. cap. 35.

VNDE QVATVOR EVANGELISTARVM SCRIpta, fidem atque authoritatem Euangelij sortita fuerint: & vndè constet, verum apud nos esse Euangelium.

VERVM apud nos Euangelium esse, inquit Augustinus, Catholica nos docet Ecclesia, non hominum eorum solùm, qui nūc sunt Christiani, sed ecclesia illa, quæ àb ipsis Matthæi temporibus ad hoc vsque tempus certa successionum serie declaratur. Etiamsi haberemus apud nos verorum Euangelistarum Codices, descriptos suis ipsorum manibus, illos non alio argumento cognosceremus tales esse, quàm ex ecclesiarum sibi inuicèm succedentium testimonio. Quod sanè est testimonium Spiritûs sancti, loquentis in Dei ecclesijs & Prophetis.

EVANGELISTARVM OMNIVM QVAE præcipua intentio, & quis eorum sit scopus. TABVLA 12.

SCOPVS OMNIbus *Euangelij scriptoribus fuit, homo ille Iesus de Maria virgine natus: Quem*	MATTHAEVS, MARCVS, LVCAS, IOANNES	*Describit vt*	*Mesiam & Christū à lege promissū.* / *Regem omnium & Dominum.* / *Saluatorem hominum.* / *Filium Dei.*

EVAN-

EVANGELIVM MATTHAEI, LIBER BIBLIAE XLVI, NOVI TESTAmenti primus, & primæ eius partis primus. De Humanitate Christi.

DE LIBRI HVIVS INSCRIPTIONE SIVE TITVLO.

LIBER hic vocatur genealogiæ siue generatiōis Christi. Quod nominis à primis euangelistæ sortitus est verbis, quibus euangelij sui narrationem auspicatus est, Liber generationis Iesu Christi &c. Nam hic mos Hebræis fuit familiaris, vt libros suos à capite plerunq;, id est, primis eorum verbis, inscriberent. Sic primus liber Moisis, ab exordio suo dictus est Genesis: quo cum huius libri initium, non nomine tantùm, sed re etiam ipsa conuenire videtur. Vt enim ibì de generatione hominis primi, & totius mundi creatione scribitur: ità hîc de generatione secūdi agitur hōis, ac de mundi ipsius disseritur restauratione. Anselmus hîc in princip.

ALIA EIVSDEM TITVLI RATIO, EX CHRYSOSTOMO.

EVANGELIVM suum (Matthæus) vocauit librum generationis Christi, ab ipso omnium fonte & capite bonorum. Chrysost. in caput Matthæi primū, homil. 2.

DE LIBRI HVIVS AVTHORE D. MATthæo, & in qua lingua scripserit Euangelium.

MATTHAEVS, qui & Leui, ex publicano apostolus, primus in Iudæa propter eos, q ex circuncisione crediderant, euangelium Christi Hebraicis literis verbisq; composuit. Hieron. in Catal. script. ecclesiast. Idem alibì: Nouum testamentū Græcū esse, dubium non est, excepto apostolo Matthæo, qui primus in Iudæa euangeliū Christi Hebraicis literis edidit. Hoc certè cū in nostro sermone discordat, & in diuersos riuulorū tramites ducit, vno de fonte q̄rendū est. Hieron. in Pręfatione ad Damasum in 4. euangelia. Quis verò posteà idem euangeliū in Græcū trāstulerit, non satis certū est, eodem teste Hieron. in Catal. script. ecclesiast. vbì etiam hæc addit: Porrò ipsum Hebraicū habetur vsq; hodiè in Cæsareensi bibliotheca, quam Pamphilus martyr studiosissimè confecit. Mihi quoquè à Nazareis, qui in Berrhœa vrbe Syrię hoc volumine vtuntur, describendi facultas fuit. Hęc ille.

QVO TEMPORE EDITVM SIT A D. Matthæo euangelium.

DE tempore autem quo fuit scriptum, diuersæ sunt Patrum Sententię. Nam Irenęus antiquissimus rerum diuinarū scriptor, lib. 3. aduers. Valent. cap. 1. affirmat, Matthæum in Hebræis ipsorum lingua scripturam edidisse euāgelij, dum Petrus & Paulus Romę euangelizarent, & fundarent ecclesiam. Eusebius verò in Chronicis, & quidam alij tradunt, dum Petrus Antiochenę pręsideret ecclesiæ, Matthæum in Iudæa scripsisse euangelium, anno 3. Caij Cæsaris Caligulæ, qui longè præcessit secundum Neronis annum, qui fuit 25. à morte Christi, in quo Paulus vinctus Romam mittitur, quemadmodùm dicunt Hieron. de viris illustribus, & Eusebius in Chronicis.

Quæ si ità sint, etsi Matthęus suum ediderat euangelium, dum Paulus prędicabat Romæ, porrò Lucas qui post Matthęum probatur cōscripsisse euangelium cōmendatur à Paulo tanq̄ euangelista, cuius laus, inquit, est in euangelio per oēs ecclesias: & id quidem in secunda ad Corinthios, quam cōstat Paulum scripsisse, antequàm Romam vinctus duceretur: non iniuria quis dubitet, quomodò hæ tam diuersę sententię, sibi constare queant. 2. Cor. 8.

PVGNAE ISTIVS CONCILIATIO.

PRo dissolutione huius difficultatis sciendum est, primùm, Patres in his, quæ aut facti sunt, aut ex sacris scripturis demonstrari non possunt, aut si possunt, nōdùm seculis illorum neq; scripturis sacris, neq; experimento, neq; authoritate vel ratione certa fuerunt elucidata, crebrò inter se discrepare, cum pace tamen Christiana & fide catholica, se inuicèm neq; iudicantes, neq; à sacra communione se-

 parantes,

parantes. Quemadmodùm D. Cyprianus cum suis collegijs quondàm in Aphrica dissentiebat à cæteris &c. Deindè non esse contrarietatem vllam, si Matthæus dicatur scripsisse priùs euangelium suum in Iudæa, & posteà Petro & Paulo prædicātibus Romæ, edidisse ipsum in lucem, & dedisse legendum omnibus. Donèc maneret in Iudæa Matthęus, viuis vocibus prædicabat illis euangelium suū iam scriptum, quod posteà, indè commigrans, omnibus legendum tradidit. De hoc sic loquitur Eusebius lib. ecclesiast. historiæ 3. cap. 24. Matthæus primò Hebræis prædicauit euāgelium. Verùm cùm pararet transire ad gentes, patria lingua scripturam composuit, & ea quæ prædicauerat, comprændens, reliquit his ad memoriam, à quibus proficiscebatur, vt gentibus prædicaret. Iohannes Driedo De scripturis ecclesiast. lib. 1. cap. 4. Theophylactus in præfatione ad euangeliū Matthæi, dicit Matthæum hoc euangelium Hebraico scripsisse idiomate post octo annos assumpti in cælos Christi.

QVID AD HOC SCRIBENDVM EVANgelium Matthæum impulerit.

SICVT referunt, Matthæum conscribere euangelium causa compulit talis: Cùm facta fuisset in Palæstina persecutio grauis, nè periclitarentur dispergi omnes, vt carentes fortè Doctoribus fidei, carerent doctrina, petierūt Matthæū, vt omniū verborum & operum Christi conscriberet eis historiam, vt vbicunq; essent futuri, totius secum haberent fidei statum.

Quòd autem ab humana eius cœpit natiuitate, & humanam eius generationem exposuit, compulit impia impudentia Iudæorum, denegantiū Iesum Christum de Dauid semine ducere genus. In prologo operis imperfecti in Matthæū, quod Chrysostomi operibus sub incerto authore insertum est.

DISPOSITIO TOTIVS EVANGELII SEcundùm Matthęum, ex Prologo eodem.

TABVLA 13.

CORPVS AVtem narrationis suæ Matthæus ordinauit hoc modo:
- *Primò, natiuitatem.*
- *Deindè, Baptismum.*
- *Tertiò, tentationem.*
- *In quarto, doctrinam:*
- *In quinto, miracula.*
- *In sexto, Passionem.*
- *In septimo, resurrectionem & assensionem eius.*

NON solùm historiam de Christo exponere volens per hæc, verùm etiam euāgelicæ vitæ statum docere: Quoniā nihil est, quòd ex parentibus nascimur, nisi iterùm per aquam & Spiritum sanctū renati fuerimus ex Deo. Post baptismū autem necessè est cōtra diabolum stare, quoniam ad hoc quisq; vngitur, & reædificatur in baptismo, vt contra tyrannū suscipiat bellum. Post hæc quasi omni superata tentatione, factus idoneus ad docendū: Si quidem Sacerdos est, doceat: & doctrinā suam bonæ vitę (quasi miraculis) factis commendet: Si autem laicus est, operibus doceat fidem. Deindè necessè est, exire nos de hoc stadio mundi, & tunc restat, vt tentationum victoriam, resurrectionis merces sequatur & gloria.

EVANGELII HVIVS QVIS SIT SCOPVS.

MATTHAEVS in euangelio suo potissimū versatur in eo, vt ostendat Messiā illū, in tota serie scripturarum veteris testamēti totiès promissum, iam tum aduenisse, & hunc esse reuerà hominē illum Iesum, qui dicitur Christus. Petrus Aureol.

ARGVMENTVM, QVO BREVIS EXPRIMITVR historiæ summa.

IN quocunque homine veteris testamenti absolutæ & perfectæ sunt Prophetiæ ad MESSIAM pertinentes, is verus MESSIAS & solus est Christus: Ast verò in homine Iesu reuerà absolutum & perfectum est, quidquid de venturo MESSIA vsquàm scriptum aut prædictum sacri reliquerunt Prophetę: Homo itaque Iesus, verus MESSIAS & solus est Christus in scripturis promissus. Idem.

DE PRO.

DE PROBATIONE MINORIS, HOC EST, DE certis quibusdam & indubitatis demonstrationibus, quibus homo Iesus, verus probatur esse Messias.

TABVLA 14.

PRIMVS EVANGELISTA Matthæus, testimonia Prophetarũ de venturo Messia, quibusdam demonstrationibus seu notis, eius aduentus cognosci queat atque dijudicari, confert cum persona hominis Iesu, ex quibus conuincit, eundem verè esse Christum illum & Messiam, à lege promissum. Sunt autem venturi Messiæ notæ, quas Matthæus in suo demonstrat Euangelio, 22.

- *Dauidica & Regia prosapia, cap.1.*
- *Conceptus & partus virgineus, eodem.*
- *Regum, stella duce, adoratio, cap.2.*
- *Nomen Nazaræi, id est, floridi, potiùs quàm Bethleemitæ, cap.2.*
- *Antecessio præconis & præcursoris, tot. cap.3.*
- *Ministerium angelorum, cap.4.*
- *Conuersatio in patria, & vocatio apostolorum, eodem.*
- *Doctrina iustitiæ perfectæ, explicatio & innouatio Decalogi, & expositio consiliorum nouæ legis, cap.5.6. & 7.*
- *Opera & miracula diuina, cap.8.9.10. & 11.*
- *Mores tranquilli & summa in cõuersatione modestia, ca.12.*
- *Eruditio parabolica, siue modus docendi per parabolas, ca. 13. per totum.*
- *Sustentatio populi prouida & benigna, cap.14.*
- *Hypocrisis & prauarum doctrinarum detestatio, cap.15. & 16.*
- *Gemina vnius personæ natura, diuina scilicet & humana, cap.17.*
- *Hierarchica noui eiusdemque æterni regni constitutio, cap.18.19. & 20.*
- *Summa rerum inopia & paupertas, cap.21.*
- *Excæcatio Iudæorum, cap.21.22. et 23.*
- *Prophetica futurorũ et arcanorũ enarratio, cap.24. et 25.*
- *Noui sacrificij et sacramenti institutio, cap.26.*
- *Passio acerbissima et salutaris, cap.27.*
- *Resurrectio magnifica et triumphalis, cap. 28.*
- *Gentium ex omni lingua et tribu conuocatio, dicto cap.28.*

Petrus Aureol.

DE PRIMA VERI MESSIAE NOTA.

TABVLA 15.

PRIMA NOTA fuit, DAVIDICA & Regia propagatio ex semine & radice Iesse, quam
- FVTVRAM prædixerũt Prophetæ,
  - ESAIAS cap. xj. vers. Egredietur virga de radice Iesse, &c.
  - HIEREMIAS cap. 2. vers. Ecce dies venient, dicit DOminus, et suscitabo Dauid germen iustum, & regnabit Rex, &c.
  - EZECHIEL cap. 37. Ecce ego assumam filios Israel de medio nationum, et erunt mihi populus, et seruus meus Dauid erit Rex super eos, et princeps in perpetuum.
  - AMOS 9. In die illo suscitabo tabernaculũ Dauid &c.
  - AGGAEVS 2. ad Zorobabel, qui descendit de semine Dauid: Ponam te quasi signaculum, quia elegi te.
  - ZACHARIAS 4. de Zorobabel dicit, quòd educet lapidem primarium, hoc est, Christum.
- IN Christo impletam probat Euangelista Matthæus in ipso statim Euangelij sui exordio, cap. 1.

DE NOTA SECVNDA.

TABVLA 16.

SECVNDA NOTA est, Natiuitas ex virgine, Quæ fuit
- PRAEDICTA per Esaiam 7. vers. Ecce virgo concipiet & pariet filium.
- DEMONSTRATA in Christo per Euangelistam Matthæum, d. cap. vers. Christi autem generatio sic erat.

DE TERTIA NOTA.

TABVLA 17.

TERTIAE notæ duæ sunt Partes:
- APPARITIO stellæ, quã prædixit Balaam Nume. 24. Orietur stella ex Iacob, &c.
- REGVM adoratio, de qua Psalmista: Reges Tharsis & insulæ munera offerent, &c.

Vtranque
- Præuidit Esaias ca. 60. Surge, illuminare Hierusalem, quia venit lumen tuum. Item, Et ambulabunt gẽtes in lumine tuo, Rursùs, Omnes de Saba venient &c.
- Extitisse ostendit Euangelista Matthæus, In princip. cap. 2.

DE QVAR-

DE QVARTA NOTA.

TABVLA 18.

QVARTA NOTA est ratio cognominis, quod illi multò antè inditum fuit. Licèt enim

- PROphetæ
  - PRAEDIxissent
    - Nasciturum in Bethleem Iudæ, Michæas ca.5. Et tu Bethleem Effrata &c. Ex te enim mihi egredietur &c.
    - Discessurum ex terra Iuda, trucidãdosq́; paruulos: Hieremias 31. Vox in excelsis audita est lamẽtationis, luctus & fletus Rachel plorãtis &c.
    - Secessurum in Aegyptum, Osee 11. Ex Aegypto vocaui filium.
  - Iidem tamen affirmârunt, ob id eum nõ Bethleemitam, Effratæum, aut Aegyptium, sed Nazaræum nuncupandum esse, à ciuitate quæ vocatur Nazareth sumpto nomine.
- MATTHAEVS verò hæc omnia in Christum cadere testatur, dic. cap. 2. vers. Qui cùm recessissent &c.

DE QVINTA NOTA.

TABVLA 19.

QVINTA nota est vaticiniũ de pcursore Christi, quem

- VIAM Christo præparaturum prædixerant
  - Esaias 40. Vox clamantis in deserto, Parate viam Domini.
  - Malachias 3. Eccè ego mitto angelum meum, &c.
- IAM venisse, eumque fuisse Ioannem Baptistam, probat Matthæus capite tertio & vndecimo.

DE SEXTA NOTA. TABVLA 20.

SEXTA NOTA EST post reportatam de dæmone victoriam, ministerium angelorũ: quod

- POLLICITVS est Psalmographus his verbis: Angelis suis mandauit de te. Item, In manibus portabunt te &c. Prætereà, Super aspidẽ & basiliscũ ambulabis, & conculcabis leonem & draconem. Psal, 90. Euseb. lib. 9. de demonstrat. euang. cap. 7.
- PRAESTITERVNT angeli in deserto, Matth. 4.

DE SEPTIMA NOTA.

TABVLA 21.

SEPTIMA NOTA est conuersatio in Galilæa, & vocatio discipulorum. Quorum vtrunque

- PRAEDIxit Esaias capite
  - OCTAVO: Liga testimonium, Signa legem in discipulis meis. Eccè ego & pueri mei, quos dedit mihi DOMINVS &c.
  - NONO: Primo tempore alleuiata est terra Zabulon & terra Neptalim, via maris trans Iordanem Galilææ gentium. Populus qui ambulabat in tenebris &c.
- EVENISse scribit Matthæus d. cap. 4. putà
  - Vocationem
    - Petri,
    - Andreæ,
    - Iacobi,
    - Ioannis.
  - Alleuiationẽ, i. informationem seu institutionem primam, q̃ facta est à Christo per vniuersam Galilæam, d. cap. 4.

DE NOTA OCTAVA.

TABVLA 22.

NOTA *octaua duo habet membra:*

- VNVM, *quòd prædixerint prophetæ, eum qui mittendus esset, iustitiam perfectiorem traditurum. Inter hos est*
  - ESAIAS 11. *Erit iustitia cingulum lumborum eius.*
  - HIEREMIAS 23. *Faciet iudicium & iustitiam in terra.*
  - OSEE 10. *Tempus requirendi* DOMINUM, *cùm venerit qui docebit vos iustitiam.*
- ALTERVM, *quòd decalogus per eum deberet renouari, monuit*
  - HIEREMIAS 31. *Et feriam domui Israel, & domui Iudæ fœdus nouum, non secundùm pactum quod pepigi cum eis, putà decem Verborum decalogi.*
  - IDEM *d.c.31. Hoc erit pactum quod feriam cum domo Israel: Dabo legem meam in visceribus eorum, & in corde eorum scribam eam.*
- VTRVNQVE *Christũ executũ esse, demonstrat Matth. c.5.6. & 7. vbì continentur*
  - *Sermo Domini in monte.*
  - *Explicatio atque innouatio decalogi.*
  - *Traditio consiliorum nouæ legis, in quibus iustitia consistit perfecta, sub his verbis: Nisì abũdauerit iustitia vestra. Et, Erat enim docens eos sicut potestatẽ habens.*

DE NOTA NONA.

TABVLA 23.

NOTA *verò nona sunt opera & miracula planè diuina: Quæ*

- PRAEVIDIT *in Meßia venturo Esaias cap.35. Eccè Deus noster ipse veniet, & saluabit nos. Tunc aperientur oculi cæcorum, & aures surdorum patebunt. Tunc saliet claudus sicut ceruus, & aperta erit lingua mutorum.*
- DEMONSTRAT *his omnibus Christũ claruisse euãgelista Matthæus per 4. capita. Nam in capite*
  - OCTAVO *& nono ostendit*
    - *Curâsse infectos lepra, febri & paralysi laborantes, immũdoq; spiritu siue dæmone vexatos.*
    - *Potestatem exercuisse in ventos, mare, & mortuos.*
    - *Fecisse etiam alia miracula penè infinita.*
  - DECIMO, *re testatur ipsa, hanc potestatem suis etiam communicâsse apostolis, vt virtute sua miracula, quæ ipse fecisset, & ipsi facerent.*
  - VNDECIMO *discipulis Ioannis responsum fuit: Euntes renunciate Ioanni, quæ audistis & vidistis. Cæci vident, claudi ambulant, leprosi mundantur, surdi audiunt, mortui resurgunt, pauperes euangelizantur. Ac ob id non multò pòst, cœpit Christus ciuitatibus, in quibus virtutes illæ & prodigia diuina facta fuerant, exprobrare incredulitatẽ suam.*

DE NO-

DE NOTA DECIMA.

TABVLA 24.

DECIMA *nota est, pacifica & humilima cõuersatio. Hæc autẽ duo*

PRAENVNCIATA *sunt per Esaiam cap.42. Eccè seruus meus &c. Non clamabit, nec accipiet personam, nec audietur vox eius foris. Calamum quassatum nõ conteret, & linum fumigans non extinguet: Non erit tristis, nec turbulentus, donèc ponat in terra iudicium.*

EXTITERVNT *in Christo vberrima, Matthæi 12. per totum. Vbi allegat prædictam prophetiam, Eccè puer meus: & prosequitur ibi de pacifica & humilima Christi cum hominibus consuetudine, multa.*

DE VNDECIMA NOTA.

TABVLA 25.

VNDECIMA *nota continet parabolas, quibus Christum*

VSVRVM *esse prædixerũt*
- DAVID: *Aperiam in parabolis os meum, loquar propositiones ab initio. Psal.77.*
- ESAIAS 6. *Auditu audietis, & non intelligetis, iuxta* LXX.

VSVM *fuisse testatur Euangelista Matthæus 13. Exijt qui seminat, seminare &c. vbi etiam ad verbum inducit prophetias.*

DE DVODECIMA NOTA.

TABVLA 26.

NOTAM DVODECIMÃ *vnico verbo exponũt summa liberalitas & incomparabilis beneficentiæ hilaritas, à qua virtute* MESSIÃ *venturũ*

COMMENDAT *Ezechiel 34. Suscitabo super gregem pastorem vnum, qui pascat eum, seruum meũ Dauid. Ipse pascet, & ipse erit eis in pastorẽ.*

OSTENDIT *eandem in Christo summam & mirabilem fuisse Matthæus 14. Cùm enim propter decollationem Ioannis secessisset in desertum, multa millia eorum, qui eum ob sermonis dulcedinem sequebantur, quinq, panibus & duobus tantùm pauit piscibus. Vbi etiam multi languentes & malè habentes, ex solo attactu fimbriæ vestimenti eius curati, ac pristinæ sanitati fuerunt restituti.*

DE NOTA DECIMATERTIA.

TABVLA 27.

DECIMATERTIA *nota Christi venturi fuit, eum ab hypocrisi & falso cultu homines auocaturum, quemadmodum*

PRAEDIXERAT *Esaias 11. Non secundùm visionem oculorum iudicabit, neque secundùm auditum aurium arguet: sed iudicabit in iustitia pauperes, & arguet in æquitate pro mansuetis terræ. Et cap.29. Populus iste labijs me honorat, cor autem eorum longè est à me.*

FECISSE *perhibet Matthæus cap.15. & 16. Vbi etiam hanc prophetiã, Populus iste &c. inducit ad verbum.*

DE NOTA DECIMAQVARTA.

TABVLA 28.

NOTAM VERI *Meßiæ decimamquartam statuunt Prophetæ, duplicem in Christo naturam: videlicet,*

- HVMAnam
  - ESAIAS 9. *Paruulus natus est nobis, & filius datus est nobis.*
  - MICHAEAS 5. *Et tu Bethleem Effrata, ex te mihi egredietur, qui sit dominator in Israel.*
- DIVInam
  - IDEM *Michæas 5. Et egressus eius ab initio, à diebus æternitatis.*
  - ESAIAS *d. cap. 9.* ET *vocabitur nomen eius, admirabilis, consiliarius, Deus fortis, pater futuri seculi &c.*
- VTRANQVE *in Christo fuisse, demonstratur in cap. 16. & 17.* ET
  - DIVINAM *quidem ex*
    - *Responsione* D. *Petri: Tu es Christus filius* DEI *viui.*
    - *Transfiguratione* DOMINI, *Quia splenduit facies eius sicut sol.*
  - SED *humanā p*
    - *Reuelationē paßionis super eum futuræ.*
    - *Solutionē didrachmi in tributū.*

DE NOTA DECIMAQVINTA.

TABVLA 29.

DECIMA*quinta nota, est* ECCLESIASTICA HIE*rarchia, in qua Meßiā Monarcham futurū esse*

- PRAEdixerūt
  - ESAIAS 9. *Multiplicabitur eius imperium, & pacis eius nō erit finis.*
  - DANIEL 7. *ait, in Christo resuscitari regnum nouum quod destruet alia regna omnia. Non regnum terrenum, sed regnum cæleste & regnum sanctorum.*
- CHRISTVM *imperium tenuisse declarat* EVANGELISTA *Matthæus ca. 18. 19. & 20. Vbi agit de regno Christi, quod est* ECCLESIA, *Quomodò sit*
  - DISPOsitum in
    - *Humilitate, in princip. ca. 18. Quis putas maior est in regno cælorum?*
    - *Fraterna charitate: si peccauerit in te frater tuus. eodem.*
    - *Misericordia & pietate. Ideò aßimilatum est regnum cælorum. ibidèm vsque in fin.*
    - *Castitate matrimoniali, cap. 19. Si licet homini dimittere.*
    - *Pudicitia virginali & viduali, Sunt eunuchi &c. ibid.*
    - *Paupertate: Tunc oblati sunt ei paruuli. Itē, Si vis perfectus esse.* ET *ibi,* ECCE *nos reliquimus omnia. eodem.*
    - *Probitate & virtutum exercitio, cap. 20. Sub parabola de operarijs conductis ad vineam excolendam.*
    - *Concordia, pace & tranquillitate.* ET *ascendens Iesus. Quo loco repræhenditur contētio duorum fratrum de ambitione. eod.*
  - FVNDATVM *in precum & orationū aßiduitate. Quod cæcorum ostenditur exemplo, qui ad* DEUM *clamantes, misericordiam consecuti sunt. d. cap. 20. vsque in fin.*

DE NO-

DE NOTA DECIMASEXTA.

TABVLA 30.

DECIMASEXTA *nota est, cum imperio iuncta humilitas, in qua Christum ad regnum suum*

- ACCESSVRVM *annunciat Zacharias 9. Exulta satis filia Sion, iubila filia Hierusalem: Eccè rex tuus venit tibi iustus & Saluator. Ipse pauper & ascendens super asinam & super pullum filium asinæ. Et loquetur pacem gentibus, & potestas eius à mari vsque ad mare.*
- INGRESSVM *Hierosolymam testatur Matthæus, à principio cap. 21. vsque ad vers. Manè autem reuertens &c. Vbi hæc prophetia ad verbum penè refertur.*

DE NOTA DECIMASEPTIMA.

TABVLA 31.

DECImaseptima *Nota fuit, Dei permissione Iudæos excæcãdos, id quod*

- FVTVRVM *præcinuit Esaias 6. Excæca cor populi huius. Item cap. 29. Claudet oculos vestros: Prophetas & principes vestros, qui vident visiones, operiet.*
- FACTVM *& vsque ad insaniã corda Iudæorũ excæcata esse probauit Matthæus, à prædict. loco ca. 21. vsque ad cap. 24. sub*
  - FIGVRA *ficulneæ, quæ non protulit fructũ, & arefacta est. significabat enim Iudæos.*
  - VARIIS *Parabolis de*
    - *Duobus filijs.*
    - *Agricolis, qui interfecerant hæredem Domini vineæ.*
    - *Nuptijs & inuitatis qui fuerũt indigni, ca. 22.*
  - SPECIE *machinationis iniquæ, ibid. Tunc abeuntes pharisæi, mittunt discipulos suos cum Herodianis.*
- PVNITVM, *ac ob id Iudæis maledictum esse, patet ex cap. 23. per tot.*

DE NOTA DECIMAOCTAVA.

TABVLA 32.

NOTA DEcimaoctaua *fuit, Christum prophetã seu interpretem arcanorum omnium*

- FORE, *vt prædixerat Moises 18. Deuteron. Prophetam suscitabo eis de medio fratrum suorum similẽ tuî. Rursùs, Prophetam de fratribus tuis sicut me, suscitabit tibi* DOMINUS DEUS *tuus, ipsum audies, vt petîsti à* DOMINO DEO *tuo in Horeb.*
- FVISSE *probat Matthæus cap. 24. & 25. tribus potissimùm argumentis: Quòd scilicet*
  - PROphetauerit
    - *destructionem ciuitatis & templi Hierusalem futuram per Romanos, Titum scilicet & Vespasianum.*
    - *Signa, quæ diem iudicij sint præcessura, cap. 24.*
  - DETERMINAVERIT *modum, quo homines venturi sint ad iudiciũ, sub parabolis quinque virginũ. & talentorum inter seruos in lucrum distributorũ, à princip. c. 25. vsque ad vers. Cùm autem venerit.*
  - DECLARAVERIT *formam iudicij celebrandi. à prædicto loco vsque in finem cap. 25.*

DE NO-

DE NOTA DECIMANONA.

TABVLA 33.

NOTA XIX. *est, institutio noui sacrificij & sacramenti sub specie panis & vini. Quam*

ORACVLO *suo promiserant*

DAVID *Psal. 109. Tu es sacerdos in æternum secundùm ordinē Melchisedech, qui obtulit panem & vinum, vt habetur Gen. 14.*

ZACHARIAS 9. *Quid bonum eius est, & quid pulchrū eius, nisi frumentum electorum, & vinum germinans virgines?*

VIDE *B. Cypr. lib. 2. epist. 3. ad Cæcilium. & B. Irenæum lib. 4. contra hæreses Valentini cap. 32.*

AD *effectum perduxit Christus Matthæi 26. Vbi agit de cœna Domini vsque ad vers. Et hymno dicto.*

DE VIGESIMA NOTA.

TABVLA 34.

NOTA VIgesima *pertinet ad omnis generis opprobria, contumelias & ignominias. Quas Christum*

PATI *debere prædixerūt*

ESAIAS *LIII. Sicut ouis ad occisionem ducetur. Propter scelus populi mei percussi eum. Et cum sceleratis reputatus est. Et 50. Corpus meum dedi percutientibus &c.*

ZACHARIAS 9. *Tu quoquè in sanguine testamenti tui emisisti vinctos tuos de lacu, in quo non est aqua. Et 12. Adspicient ad me quē confixerunt, & plangent eum planctu quasi super vnigenitum &c.*

HIEREMIAS 9. *Cogitauerūt super me consilia, dicentes: Mittamus lignum in panem eius, & eradamus eum de terra viuentium &c.*

DAVID, *Foderunt manus meas &c. Et, Diuiserunt sibi vestimenta mea. Psal. 21.*

PASSVM *esse non hæc ipsa tantùm omnia, sed alia etiam plura, ac tandèm ipsam crudelissimam sustinuisse mortem, testatur Matth. à prædict. loco. cap. 26. vsque in finem cap. 27.*

DE NOTA VIGESIMAPRIMA.

TABVLA 35.

VIGESIMA-*prima nota, est victoria & Triumphus Christi gloriosus. Quo eum à mortuis*

RESVRRE*cturum præuiderant*

OSEE 6. *Viuificabit nos post duos dies, in die tertia suscitabit nos. Et 13. Ero mors tua, ô mors, morsus tuus ero inferne.*

PSALMISTA: *Caro mea requiescet in spe: Quoniam non derelinques animam meam in inferno, nec sanctum tuum dabis videre corruptionem. Psal. 15.*

TERTIA *die resurrexisse testatus est cum alijs Euangelistis & apostolicis scripturis Matthæus cap. 28.*

DE NOTA VIGESIMASECVNDA.

TABVLA 36.

VLTIMA NOTA est, Gentium ad vnitatē fidei cōuocatio. Quam à Christo

FIERI debere prædixerūt prophetæ,

Iacob Genesis 49. Ipse erit expectatio gentium.
Esaias 9. Ipsum gentes deprecabuntur. Et 2. Et fluēt ad eum omnes gentes. Sic 49. Dedi te in lucem gentium, vt sis salus mea vsque ad extremum terræ. Et 42. Legem eius insulæ expectabunt.
Zacharias 8. Appræhendent homines ex omnibus linguis gentium, fimbriam viri Iudæi.
Malachias 1. Non est mihi voluntas in vobis. Ab ortu enim solis vsque ad occasum, magnum est nomen meum in gentibus.

FACTAM *atque collectam ex omnibus gentibus Ecclesiam, testis est Euangelista Matthæus d. cap. 28. Vbi Christus ipse concludit in hæc verba: Data est mihi omnis potestas in cælo & in terra: Euntes ergò docete omnes gentes. baptizantes eos in nomine patris, & filij, & spiritussancti, docentes eos seruare omnia, quæcunque mandaui vobis. Et ecce ego vobiscum sum omnibus diebus vsque ad consummationem seculi.*

EPILOGVS.

ATQVE sic manifestum euadit, hominem Iesum, de quo omnis euangelistarum instituta est doctrina, verè esse Messiam & Christū illum, à lege & prophetis promissum.

EVANGELIVM SECVNDVM MARCVM, BIBLIORVM

liber XLVII, noui testamenti & primæ eius partis secundus.
De Resurrectione, siue de regno Christi.

CONTINVATIO.

DIVVS Marcus, qui interpretatur expolitus, euangelium suum appositè admodùm auspicatur ab eo, quod in fine Matthęi Christus de seipso testatus est: Data est mihi, inquit, omnis potestas in cælo & in terra, &c. Ex quo rectissimè noster hic infert Euangelista, eoque ferè omnia dirigit, vt ostendat, eundem hominē Iesum, quem Matthæus demonstrauit esse Christum, à lege promissum, etiam regē ac Dominum esse omnium supremum.

QVIS EVANGELII HVIVS SIT AVTHOR.

SVNT qui putēt huius euāgelij authorē esse diuum Petrum, eò ꝙ Hieron. ad Hedibiam quæstion. II. dicat, beatū Petrum habuisse interpretem Marcū, cuius euāgelium Petro narrante, & illo scribente, sit cōpositum. Communis verò opinio non negat hoc euangeliū ipsius esse Marci, licèt in eo cōscribendo Petri, vtì præceptoris sui, secutus sit authoritatē, ac quod ipsum referentē audierat, id posteritati post se scriptū reliquerit.Ità Lucā quoquè pręceptorē suū D. Paulū imitatū fuisse testatur Chrysost. Matth. I. homi. 4. euangelistarū duorū, inquit, suū quisq; probè secutus est magistrū, Marcus quidem Petrum, verborum parcitate gaudētem: Lucas verò Paulum, fluminum copiam vbertate loquendi superantem.

DE EODEM SENTENTIA D. HIERONYMI.

MARCVS discipulus & interpres Petri, iuxta quod Petrū referentē audierat, rogatus Romę à fratribus, breue scripsit euangeliū, quod cū Petrus audisset, ꝓbauit, & ec-

clesię legendum sua authoritate dedit, sicut scribunt Clemens in sexto hypotyposeon libro, & Papias Hierapolitanus episcopus. Hieron. in catalogo scriptorum ecclesiasticorum.

MARCVS EVANGELISTA QVIS FVERIT.

MEMINIT huius Marci, vt Hieron. in d. refert loco, & Petrus in epistola prima sub nomine Babylonis, figuraliter Romam significans: Salutat vos ecclesia, quæ est in Babylone collecta, & Marcus filius meus &c. Fusiùs in prologo huius euangelij describitur in hæc omninò verba:

MARCVS euangelista Dei electus, & Petri in baptismate filius, atque in diuino sermone discipulus, sacerdotium in Israel agens, secundùm carnem Leuita, conuersus ad fidem Christi, euangelium in Italia scripsit, ostendens in eo, quid & generi suo deberet, & Christo &c.

DE VITA EIVS ET MORTE.

ASSVMPTO itaque euangelio, quod ipse confecerat, perrexit Aegyptum, & primus Alexandriæ Christum annuncians, constituit ecclesiam, tāta doctrina & vitæ continentia, vt omnes sectatores Christi, ad exemplum suî cogeret. Ità Hierō. in catalogo, & Eusebius lib. 2. hist. eccles. cap. 16. Deniquè amputâsse sibi post fidē pollicem dicitur, vt sacerdotio reprobus haberetur: (cuius rei meminit etiā Isidorus) sed tantum consentiēs fidei prędestinata potuit electio, vt nec sic in opere verbi perderet, quod priùs meruerat in genere: In dicto prologo. Constitutis autem & confirmatis ecclesijs per Libyam, Marmaricam, Ammoniacam, Pentapolim, Alexandriam, locaq; quę Bucolicæ dicebantur, vicina Alexandriæ circa mare Aegyptium, plena ferocium barbarorum, atque Aegyptū vniuersam, ad vltimum tentus est à paganis, qui remanserunt Alexandriæ. Qui videntes eum die sancto paschæ Missam facientem, miserunt funē in collum eius, & trahebant eū ad loca Bucolicę, quæ erant iuxta mare sub rupibus, vbì erat ecclesia constructa. Et defluebant carnes eius in terram, ac saxa inficiebantur sanguine. Vespere aūt facto miserunt eum in carcerem, vbì circa mediam noctem, primò angelica visitatione confortatus est, deindè ipso Domino sibi apparente, ad cælestia regna vocatus est. At manè dum traheretur ad loca Bucolicę, gratias agens & dicens, Domine, in manus tuas commendo spiritum meum, defunctus est, & à viris religiosis sepultus in loco lapidis excisi cum gloria. Ordinauerat autem pro se episcopū Alexandrię Auianum. Mortuus est verò octauo Neronis anno. Alijs quoquè ecclesijs longè lateq; episcopos, presbyteros & diaconos dederat. Ado Treuirens. in martyrologio 7. Calend. Maij.

QVO CONSILIO MARCVS, ET POST EVM LVCAS, cùm non fuerint apostoli, ad Euangelistarum munus sint vocati, sententia beati Augustini.

AT nè putaretur, inquit, quòd attinet ad percipiendum & predicandum euangelium, interesse aliquid, vtrùm illi annuncient, qui eundem Dominum hîc in carne apparentē, discipulatu famulante, secuti sunt, an ij, qui ex illis fideliter com perta crediderint, diuina prouidentia procuratum est per spiritumsanctum, vt q̄busdam etiam ex illis, qui primos apostolos sequebātur, non solùm annunciandi, verùm etiam scribendi euangelium tribueretur authoritas. Hi sunt Marcus & Lucas. Augustinus de consensu euangelistarum, lib. 1. cap. 1.

QVO TEMPORE SCRIPSERIT EVANGELIVM suum Marcus.

HVNC Theophylactus euangelium suum scripsisse dicit Romæ, post decē assumpti Christi annos. in argumento hîc. Irenęus id post mortem Petri & Pauli factū esse affirmat, Contra Valent. lib. 3. cap. 1.

QVAESTIO.

SED quomodò hæc sibi constare poterunt, cùm Hieronymus & cæteri (vt dictū est) patres tradant, Petrum vidisse euangelium Marci, suaque authoritate probatum, ecclesię legendum tradidisse? Ioan. Driedo de scriptur. ecclesiast. lib. 1. ca. 2.

RESPON.

RESPONSIO.

Nihil repugnant, Marcum, quod ex ore Petri, vel vt à Petro audiuerat, scripsisse euangelium, & hoc ipsum vbi Petrus approbâsset, eo demùm mortuo, omnibus legendum obtulisse. Idem Driedo de scriptur. Ecclesiast. lib. 1. cap. 4.

DE HVIVS EVANGELII CHARACTERE, siue scriptionis modo.

Est autē character huius euangelij manifestus, nihil ferè habens, quo mens hæreat. Et per omnia fermè processum eundem habet, quem Matthæus: nisì quòd Matthæus sit diffusior. Theophylact. hîc in prologo. Vndè etiam noster hic Marcus à qnibusdam abbreuiator Matthæi dici consueuit. Et author Commentariorum illorum, qui vulgò asscribuntur Hieronymo, in hunc euangelistā, eam putat esse causam, quarè tam pauci in hoc scripserint euangelium, quòd eadem penè narret quę disserit Matthæus.

EIVSDEM EVANGELII ORDO ATQVE DISPOSITIO.

Denique cùm perfecti euangelij opus intrans, & à Baptismo Domini Deum prædicare inchoans, non laborauit natiuitatem carnis, quam in prioribus viderat, dicere. Sed totius exprimens expositionem deserti, ieiunij numerum, tentationem diaboli, congregationem bestiarum, & ministerium protulit angelorū: & instituens nos ad intelligendū, singula in breui compingens, nè authoritatem factę rei demeret, & perficiendi operis plenitudinem non negaret. Prologus in Marcum.

EVANGELII, QVOD EST SECVNdùm Marcum, scopus & summa.

Cuicunque omnes párent potestates, is re vera summus est Imperator: verùm Christi potentię, omnes potestates aliæ sunt subiectę: Est ergò summus Imperator & Dominus omnium Christus.

DE PROBATIONE MINORIS PROPOSITIONIS, siue de potentia diuina. TABVLA 37.

HOMINEM IEsum, *quem Matthæus demonstrauit esse Christum à lege promissum, Marcus ostendit etiā Regem ac dominum omnium esse supremum: idque probat ex summa eius authoritate & potestate incomparabili. Cuius ipse 20. enumerat quasi species: nisì officia & effectus dicere mâlis seu potiùs argumenta, vtputà*

- *Obsequium siue ministerium spirituum, cap.1.*
- *Curationem omnis generis morborum, eod.*
- *Remissionem peccatorum, cap.2.*
- *Dispensationem & arbitrium legis, eod.*
- *Ius authoritatem suam transferendi in alios, ca.3.*
- *Imperium super mare & ventos, cap.4.*
- *Potestatem vitæ & necis, cap.5.*
- *Prouisionem rerum ad vitæ sustentationem necessariarum, cap.6.*
- *Abrogationem traditionum impiarum, cap.7.*
- *Restitutionem auditûs & loquelæ, eod.*
- *Illuminationem visûs, cap.8.*
- *Mutationem naturæ, dict. cap.8. & in princip.9.*
- *Potestatem in exteros, cap.9.*
- *Interpretationem seu potiùs perfectionem legis scriptæ, cap.10.*
- *Imperium Dauidicum, eod. & in cap.11.*
- *Iudicium atque scientiam cogitationum cordis alieni, d. cap. 11. & 12.*
- *Cognitionem euentuum futurorum, cap.13.*
- *Fortitudinem & constantiam in ferendis aduersis, cap.14. & 15.*
- *Potestatem in mortem, cap.16.*
- *Imperium supra cælos, eod.16. cap. & vltimo.*

DE OBSEQVIO ET MINISTERIO SPIRITVVM.

TABVLA 38.

PRIMVM DIVINæ in *Christo potestatis argumentum est, obsequiũ & ministerium, quo omnes ei seruiebant Spiritus*

- *Prophetici,*
  - *Esaiæ,*
  - *Malachiæ,*
  - *Ioannis Baptistæ.*
- *Diuinus, qui in specie columbæ dimissus est super eum.*
- *Angelici, Nam & angeli ministrabant ei.*
- *Apostatici, id est, dæmones, qui ab hominibus obsessis expulsi clamabant: Scimus quia sanctus Dei es. à princip. cap. 1. vsque ad versic. Et protinùs egredientes.*

DE CVRATIONE MORBORVM.

TABVLA 39.

ARGVMENTVM SEcundũ *est, virtus curandi omnes languores corporis, vt sunt*

- *Febris,*
- *Lepra, &*
- *Aliæ infirmitates omnes.*

Quas Christum solidissimè & ex fundamento curâsse perhibet Mar. d. ver. Et protinùs, vsque in fin. cap. 1.

DE REMISSIONE PECCATORVM.

TABVLA 40.

ARG. TERTIVM EST, *curatio morborum animi, i. remissio peccatorum. Quam potestatem sibi Christus ab inuidis Iudæis, vendicauit non tantùm*

- *Verbis, dum ait: Vt autem sciatis, quia filius hominis habet potestatem in terra dimittendi peccata: sed etiam*
- *Re ipsa, hoc est, curatione paralytici, tam in*
  - *Mente à peccato,*
  - *quàm in*
  - *Corpore à paralysi.*

à princip. cap. 2. vsque ad vers. Et erant discipuli Ioan.

DE LEGIS DISPENSATIONE.

TABVLA 41.

ARG. QVARTVM est, *arbitrium atque potestas legis Mosaicæ*

- *Moderandæ,*
- *Mutandæ:*

Qua potestate Christus vsus est

- *Dispensando cum discipulis, nè tam strictè cogerentur ieiunare, q̃ Ioannis discipuli.*
- *Immutãdo sabbathi obseruationem, à prædict. loco cap. 2. vsque in finem eiusdem, & in principio tertij.*

DE SVBROGATIONE SIVE DELEGATIONE potestatis diuinæ.

TABVLA 42.

ARG. QVINTVM EST, *Ius authoritatem suam transferendi in alios. Quod ius Christo competere, Marcus exẽplo probat apostolorum, quibus dedit potestatem*

- *Curandi infirmitates,*
- *Eijciendi dæmonia.*

à prædict. loco vsque in fin. cap. 3. vbi eleganti disputatione conuincit, potestatẽ hanc nulli creaturæ posse attribui, nisi eam habeat à Deo.

DE IMPERIO IN MARE ET VENTOS.

TABVLA 43.

SEXTVM ARgumentum est, Potestas imperandi elementis { AQVAE & AERI. } Cuius rei occasione Christum sub varijs parabolis docuit ex naui, cap. 4 per tot.

DE POTESTATE VITAE ET NECIS.

TABVLA 44.

SEPTIMVM arg. est, Potestas { MORTIS & VITAE. } Quã probat euangelista Marcus exẽplo { Porcorum, ex spirituum immundorum ingressu, ad 2000 suffocatorum. Filiæ Archisynagogi, per Christum à mortuis resuscitatæ, cap. 5. per tot.

DE PROVISIONE ALIMENTORVM.

TABVLA 45.

OCTAVVM ARgumentum est, procuratio cibi corporalis. Cuius occasione Euangelista ponit {

PRIMùM causas, cur Christus exiuerit in desertum, nimirùm propter { Contemptum prophetæ in patria sua propria. Decollationem Ioannis Baptistæ.

DEINDè ad propositum redeundo, ostendit Christum quinque tantùm panibus & duobus piscibus ad satietatem vsque pauisse quinque millia hominum, toto cap. 6.

DE ABROGATIONE TRADITIONVM impiarum.

TABVLA 46.

NONVM est argumentum, abrogatio friuolarum traditionum humanarum & diuinis legibus repugnantiũ, quas Christus reprobat, à princip. cap. 7. vsque ad versic. Et indè surgens. Vbi {

PRIMùM Christus ipse arguitur à pharisæis, quòd discipuli sui non lotis manibus manducarent.

DEINDè arguit & ille eos, quòd propter traditiones suas irritum fecerint mandatum Dei.

DE RESTITVTIONE AVDITVS.

TABVLA 47.

ARG. DECIMVM EVANgelista Marcus his breuissimis populi verbis complectitur: Benè omnia fecit, & { SVRDOS audire, & MVTOS loqui. } d. cap. 7. à vers. Et indè surgens, vsque in finem.

DE CVRATIONE VISVS.

TABVLA 48.

PRO ARGVMENTO vndecimo ponitur illuminatio visûs. Loquitur autem Euangelista de duplici visu, {

SPIRITVALI scilicet, dum ait: Adhuc cæcatum habetis cor vestrum? Oculos habentes, non videtis? & aures habentes, non auditis?

&

CORPORALI, dum cæco facultas videndi { Primùm imperfectiùs, Deindè perfectè restituitur. Marc. 8.

DE MVTATIONE NATVRAE.

TABVLA 49.

DVODECIMVM ARGVmentum est, mutatio naturæ patibilis in impatibilem. Ad cuius euidentiam Euangelista
- PRIMÙM recitat diuersas hominum opiniones de Christo.
- DEINDÈ Christus prædicit mortem & resurrectionem suam, cap. 8.
- DENIQVÈ se per hanc resurrectionem transfiguratione significatam, omnem mortalitatem exuturum declarat, cap. 9.

DE POTESTATE IN EXTEROS.

TABVLA 50.

ARGVM. XIII. EST, virtutem Christi non alligatam esse loco, sed extendi etiam ad omnes nationes & populos. Quod Euangelista Marcus cap. 9. probat
- PRIMÙM fundamento fidei, quæ ad omnia se porrigit. Credenti enim omnia sunt possibilia. Vndè Christus à discipulis interrogatus, cur illi dæmonium illud, cuius hoc loco mentionem facit Marcus, eijcere non potuerint, eorum incredulitatem in causa fuisse respondit.
- DEINDÈ exemplo extranei cuiusdam, qui & si Christum minimè sequeretur, neque ab eo subrogatus esset, dæmonia tamen in Christi nomine eijciebat.

DE INTERPRETATIONE LEGIS DIVINAE.

TABVLA 51.

ARGVMENTVM XIIII. est, legis interpretatio, atq; adeò perfectio: perficit enim Christus legem Mosaicã euangelicis consilijs, dum
- REPROBAT libellum repudij,
- PRAEDICAT
  - Virginitatẽ,
  - Castitatem,
  - Paupertatẽ,

Marci cap. 10.

DE IMPERIO DAVIDICO.

TABVLA 52.

ARGVMENTVM 15. est, Imperiũ Dauid, quod in Christo perfectum, post Euangelistã Matthæum cõprobant etiam apud Marcũ, d. cap. 10. & 11.
- DVO filij Zebedæi, dicentes: Da nobis vt vnus ad dexteram sedeat, alter ad sinistram in regno tuo.
- CAECVS adclamans: Iesu fili Dauid, miserere meî.
- TOTVS populus occurrens & clamans: Benedictus qui venit in nomine Domini. Et, Benedictum quod venit regnum patris nostri Dauid, Osanna in excelsis.

DE CORDIS PERSCRVTATIONE.

TABVLA 53.

DECIMVMSEXTVM ARGVmentum est, cogitationum humanarum perscrutatio: qua Christus hominum malignorum depræhendit astutias. Vt patet dict. cap. 11. ex
- Maledictione ficûs infructuosæ: Quæ proculdubiò figura fuit arefactionis Pharisæorum.
- Disputatione Christi de
  - Potestate diuina.
  - &
  - Baptismo Ioannis.

DE PRÆ-

DE PRAESCIENTIA EVENTVVM futurorum. TABVLA 54.

DECIMVMSEPTIMVM *Argumentum est, cognitio eorum quæ futura sunt, qua Christus præsciuit totum decursum mundanæ fabricæ. Id quod ex diuina illa patet Prophetia Marci 13. Vbi non absque magno terrore prædicit*

- DESTRVCTIONEM *Hierusalem, quæ facta est per Titum et Vespasianum.*
- PERSECVTIONEM *fidelium, præsertim per 300. annos sub Imperatorum Romanorum principatu vsque ad Constantinum duraturam.*
- ADVENTVM *Antichristi, et*
- IVDICIVM *extremum, ad quod seipsum venturũ prædixit.*

DE CHRISTI FORTITVDINE ET constantia in ferendis malis. TAB. 55.

ARGVMENTVM XVIII. *est, aduersorum omnium atq; adeò mortis perpeßio patientißima. Quam*

- DECLARAVIT *Christus in omnibus Paßionis suæ articulis ad mortem vsque crucis.*
- TESTATVS *est Centurio verbis disertis, Verè hic homo filius Dei erat, cap. 14. et 15.*

DE POTESTATE IN MORTEM. TABVLA 56.

DECIMVMNONVM ARgumentum, *est potestas in mortem et infernum: quam Christus iuxta euangelicum tiestmonium D. Marci 16. cap. probauit*

- SVA *gloriosa resurrectione.*
- VIVA *corporis sui ostensione, et visibili consuetudine cum Apostolis habita.*

DE IMPERIO SVPRA CAELOS. TABVLA 57.

DIVINAE MAIESTATIS *et potentiæ argumentum, quo Euangelista Marcus, circa finem Euangelij sui, Christi regnum et imperium probare nititur, est potestas supra omnes cælos. Quam ipse*

- DENVO *velut acquisiuit suæ lætißimæ assçensionis triumpho.*
- NVNC *sedens in gloria Dei Patris,*
- VENTVRVS *tandèm iudicare viuos et mortuos, et seculum per ignem.*

EPILOGVS.

PATET ergò, hominem Iesum, quem Euangelista Matthęus demonstrauit esse Messiam à lege promissum, etiam Regem esse, & Dominum omnium supremum.

EVANGELIVM SECVNDVM LVCAM, LIBER BIBLIAE XLVIII,

Noui testamenti primus, & primæ eius partis tertius.

De Sacerdotio Christi.

CONTINVATIO.

DESCRIPTA Christi resurrectione, per quã leo ille de tribu Iuda vniuersum cæli & terrę subiecit ambitum, & regnum parauit immortale, optimo sanè ordine Pontificatûs eius atque Sacerdotij sequitur descriptio, quę sub vituli, hoc est, immolationis mysterio, paulò antè vberiùs explicato, continetur.

ARGVMENTVM.

LVCAS (vt dictum est) circa Sacerdotalem Domini stirpem atq; personam magìs occupatus videtur: vndè per vitulum significatus est, propter maximam victimam Sacerdotis. Augustinus De consensu Euãgelistarum, vbì suprà. Et Ambrosius hìc: Vitulus enim, inquit, sacerdotalis est victima: Vndè benè congruit vitulo hic euangelij liber, qui à Sacerdotibus inchoauit, & consummauit in vitulo, qui omnium peccata suscipiens, pro totius mundi vita est immolatus. Ambros.

DE HVIVS EVANGELII AVTHORE.

QVOD Marco contigisse diximus, vt euangelium eius quidam suo asscriberent Magistro, D. nimirùm Petro, id nostro etiam accidit Lucæ. Cùm enim & is quę à Paulo audiuerat, in hoc quod pia Maiorũ nostrorũ traditiõe ad nos vsq; puenit, redegisset euangelium, non defuerunt qui id ipsi Paulo, ex cuius ore, vt in ecclesiastiaca historia testatur Eusebius, fuisset exceptum, rectiùs attribuendum esse putarent, quàm Lucæ: ac ob id Pauli verba, quotiescunquè in epistolis suis dicit, iuxta Euangelium meum &c. de Lucæ Euangelio intelligenda esse crederent. Sed certum est, Diuum Lucam nõ ea solùm scripsisse, quæ à Paulo tantùm, sed etiam à cęteris perceperat Apostolis, quod ipse quoq; in principio huius voluminis sui testatur, dicens: Sicut tradiderunt nobis, qui à principio ipsi viderunt, & ministri fuerunt sermonis. Vndè communis iandiù & à principio vsq; nascentis ecclesię, constans vbiq; retinuit vsus, vt hoc, cuius partitionẽ præ manibus habemus, non Pauli, sed Lucæ dicamus euangelium, non ex D. Pauli tantùm sacris concionibus exceptum, sed aliorum quoq; Apostolorum doctrina collectũ. Quin ipse etiam Paulus in ea epistola quam scripsit ad Corinth. 2. cap. 8. Lucæ hoc euãgelium asscribere videtur, cùm ait: Misimus cum illo fratrẽ, cuius laus est in euangelio per omnes ecclesias. Ità enim hæc verba intelligunt sancti Patres hoc loco ferè oẽs, & Hieron. in Catalogo scriptorum Ecclesiasticorum.

LVCAS ISTE QVIS ET QVALIS FVERIT.

LVCAS medicus Antiochensis, vt eius scripta indicant, Græci sermonis nõ ignarus fuit, sectator apostoli Pauli & omnis peregrinationis eius comes: de quo idẽ Paulus ad Colossenses: Salutat vos Lucas medicus charissimus. & ad Timotheũ: Lucas est mecum solus. Euangelium sicut audierat, scripsit: Acta verò Apostolorum, sicut viderat, cõposuit. Hieron. in Catal. Vir summę industriæ, discendi studiosus, laboris patientissimus, qui à Paulo auelli non potuit. Chrysost. homil. 10. in poster. episto. ad Timoth. Hunc eundem euangelistã tradunt veteres Ecclesiæ tractatores, medicinæ artis fuisse scientissimum, & magìs Gręcas literas scìsse, q̃ Hebręas. Vndè & sermo eius tam in euangelio q̃ in Actis Apostolorũ comptior est, & secularem redolet eloquentiam, magisq; testimonijs Græcis vtitur, q̃ Hebræis. Mattheus autẽ & Ioannes, quorum alter Hebræo, alter Græco sermone euangelia texuerunt, testimonia de Hebraico posuerunt. Hieron. in cap. 6. Esaię Sicut autem Apostoli de piscatoribus piscium, piscatores hominũ facti sunt: ità Lucas de medico corporũ, in medicũ versus est animarũ: cuius liber quotiescũq; legitur in Ecclesijs, totiès eius medicina nõ cessat. Idem Hieron. in epist. ad Philemonem.

lemonem. Fertur is quoquè primus, Christi & eius matris, atque item principum Apostolorum effigiem pingendi arte adumbrâsse. Vndè in omnem deindè habitabilem orbem tam venerandum & preciosum opus est illatum. Nicephorus lib. 1. histor. Eccles. cap. 43.

DE MORTE EIVS.

Vixit octoginta & quatuor annos, vxorem non habens. Sepultus est Constantinopoli, ad quam vrbem vicesimo Constantij anno, ossa eius cum reliquijs Andreæ Apostoli translata sunt de Achaia. Hieron. in Catal.

DE SCRIPTIS AB EO RELICTIS, ex Eusebio.

Lvcas ergò, genere quidem Antiochenus, arte medicus, hãc medicinam, quam ex Apostolorum vel societate, vel traditione susceperat, duos nobis medicinales libros (Euangelium intelligens & Acta apostolorum) reliquit, quibus non corpora, sed animæ curentur. Euseb. in Ecclesiast. historia, lib. 3.

QVO TEMPORE LVCAS SVVM SCRIPSERIT de Christo Euangelium.

Post Christi ascensionem anno 15. Lucam suum scripsisse euangelium refert Theophylactus in Euangeliũ Matthæi, & hîc in principio. Et Augustinus de concordia euangelistarum, eo tempore Marcum & Lucam sua dicit scripsisse euangelia, quo nõ solùm ab Ecclesia Christi, verùm ab ipsis etiam adhuc in carne manentibus Apostolis probari meruerunt. August.

DE EODEM IOANNES DRIEDO.

Verum hîc non videtur prætereundum, Lucam scripsisse euãgelium, priusquàm cum Paulo vincto Romam duceretur: quod hinc possumus colligere, quòd in Actuum apostolorum proœmio Romæ edito, testetur se scripsisse euangelium, & quòd secunda ad Corin. in qua testatur laudem Lucæ in Euãgelio esse, iam scripta erat, priusquàm Paulus & Lucas Romam venissent. Driedo lib. De Ecclesiast. scriptur. cap. 3. part. 3.

QVOMODO SCRIPSERIT.

Prolixiorem hunc Euangelij librum, quàm cæteros esse, nemo dubitauerit. Et ideò non ea quæ falsa sunt, sed quæ vera, sibi vendicat. Non scripsit omnia, sed assecutus est omnia. Quia si scribantur, quæ Christus, vt Ioan. 21. ait cap. fecit omia, nec ipsum capere mundum arbitror. Aduertis enim, quòd cõsultè etiam ea, quæ ab alijs sunt scripta, præterijt, vt diuersa in Euãgelio gratia refulgeret, & proprijs quibusdam singuli libri mysteriorum gestorumq; miraculis eminerent. Ambros. in proœmium Lucæ. Sermo eius, tam in euangelio quàm in Actibus apostolorũ, comptior est & secularem redolet eloquentiam Hieron. in cap. 6. Esaiæ. Historico stylo hunc euangelij librum digessit. Nam velut quendam historicum ordinem tenuit, & plura nobis gestorum Domini miracula reuelauit: ità tamen, vt omnes sapientiæ virtutes euangelij istius complecteretur historia: docet naturalia, docet moralia, docet etiam rationabilia. Ambros. in præfatione Commentariorum in Lucam.

AD QVEM SCRIPSERIT.

Ad Theophilum scripsit, hoc est, ad eum quem Deus diligit. Si Deum diligis, ad te scriptum est: Si ad te scriptum est, suscipe munus Euangelistæ: pignus amici in penetralibus animi diligenter asserua. Bonum depositum custodi: per Spiritumsanctum qui datus est nobis, frequentiùs inspice, sæpiùs discute. Fides pignori debetur, fidem sequitur diligentia, nè commissa tibi pignora aut tinea consumat, aut ærugo. Idem Ambros. in d. prefatione. Vbì tineam interpretatur hereticum, & æruginem malas dicit animi esse cupiditates.

CVIVS IMPVLSV EDITVM SIT HOC Euangelium.

Cvm essent iam scripta Euangelia, per Matthæum quidem in Iudæa, per Marcum

cum autem in Italia, Lucas sancto instigante spiritu, in Achaię partibus hoc scripsit Euangelium, significans etiam ipse in principio, ante suum alia esse descripta. cui extra ea, quę ordo euangelicæ dispositionis exposcit, ea maximè necessitas laboris fuit, vt primùm Gręcis fidelibus omni prophetatione venturi in carnem Dei Christi manifesta esset humanitas, nè Iudaicis fabulis attēti, in solo legis desiderio tenerentur, vel nè hęreticis fabulis & stultis solicitationibus seducti, exciderent à veritate, elaboraret. Prolog. in Lucam.

IN QVEM FINEM FACTA SIT hæc scriptio.

CAVSAM scriptionis suæ finalem Lucas in prologo huius Euangelij ponit ipse: Vt habeas, inquit, eorum verborum, de quibus eruditus es, veritatem: id est, vt sępè cōmonitus, certus sis, ac in certitudine permaneas. Chrysost. Matth. 1. homil. 1.

QVAE HVIVS EVANGELII SIT summa & intentio.

CVIVSCVNQVE hominis actiones alijs ex sua virtute adferunt salutem, is rectè dicitur Saluator: Sed Christi actiones omnes ad totius mundi salutem institutę sunt, Christus ergò rectissimè verus dicitur totius mundi Saluator. Petrus Aureol.

QVAM CHRISTVS HVMANO GENERI attulerit medicinam & salutem, siue De Patribus Euangelij secundùm Lucam. TABVLA 58.

CHRISTVM PORRO *medicinam & salutem huic mundo non attulisse tantùm, sed re ipsa etiam præstitisse: id planissimum facit D. Euangelista Lucas ab ipsius Christi salutari*

- IN *hunc mundum ingressu,*
  - 1. *In conceptione, cap.* 1.
  - 2. *In natiuitate, cap.* 2.
  - 3. *In baptismo, cùm hominibus innotuit, cap.* 3.
- CONVICTV *cum hominibus & conuersatione, cap.* 4. 5. 6. *&* 7.
- OFFICIO, *studio, & voluntate, cap.* 8. 9. *&* 10.
- DOCTRINA, *à capit. xj. vsque ad cap.* 22.
- EX *hac vita per mortem transitu, cap.* 22. *&* 23.
- REDITV *ad nos per resurrectionem à mortuis, cap.* 24. *Petrus Aureol.*

DE CHRISTI IN HVNC MVNDVM ingressu salutifero. TABVLA 59.

INGRESsum Christi describit Euangelista Lucas triplicem:

- PRIMVM, *quo descendit in vterum virginis Mariæ p conceptionnem, vbi saluatorem eum esse ostenditur cap. 1. per*
  - ANNVNCIATIONEM *angelicam, quæ facta est*
    - *Zachariæ de præcursore Christi Ioanne Baptista, quòd is Dominũ præcessurus, eique plebem præparaturus sit perfectam.*
    - *Mariæ, cui dicitur, Vocabis nomen eius Iesum.*
  - EXCLAMATIONEM *Elizabeth, quæ ait: Benedictus fructus ventris tui.*
  - CANTICVM *Zachariæ, quo is præ gaudio in hæc prorupit verba, Benedictus Dominus Deus Israel, quia visitauit, & fecit redemptionem plebi suæ.*
- SECVNDVM, *quo venit in lucem humanam, scilicet per natiuitatem. Quæ ipsa etiam humani generis eum saluatorẽ demonstrat, cap. 2. per Vocem*
  - ANGELICAM *ad Pastores: Ecce euangelizo vobis gaudium magnum, quod erit omni populo.*
  - PROPHETICAM
    - *Simeonis gestientis & dicentis: Quia viderunt oculi mei salutare tuum &c.*
    - *Annæ, quæ superueniens confitebatur Domino, & loquebatur de illo omnibus qui expectabant redemptionem Israel.*
  - EVANGELICAM, *ipsius nimirùm Lucæ, qui caput 2. Euangelij sui ità concludit: Et Iesus proficiebat sapientia & ætate & gratia apud Deum & homines.*
- TERTIVM, *quo hominibus innotuit per* BAPTISMŨ *Ioannis, vbi totius mundi Saluatorem eum esse testantur*
  - VOX *Dei patris, de cælo aperto audita: Tu es filius meus dilectus.*
  - SPIRITVS SANCTVS, *qui sub specie columbæ visus est sacratissimo eius vertici insidere.*
  - EVANGELISTA, *recensendo Genealogiam illius à primo homine Adam, vsq. ad Ioseph virum Mariæ, de qua ipse fuit natus. Hæc omnia habentur. Luc. 3.*

DE SA-

DE SALVTARI CHRISTI CONVICTV atque conuersatione. TABVLA 60.

QVAM VEro *Christi conuersatio generis humani eũ saluatorem ostẽderit, pulcherrimæ eius & prorsùs diuinæ testãtur virtutes: quas ille verè excoluit, ac viuo suo exemplo hominũ mentibus insinuauit. Hinc Euãgelista Lucas pcipuas Christi actiões breuissimis quidẽ perstringit verbis. Sed ijs tamen depingit coloribus, vt Christum nobis perfectissimum ob oculos sistat exemplar pulcherrimarum virtutum: videlicet,*

- AGENDAE *pœnitentiæ & abstinentiæ, cap. 4. Vbi ieiunium, quod Christus 40. diebus & noctibus exercuit in deserto, describitur vsque ad vers. Et regressus est.*
- RELIGIONIS *& Pietatis in Deum, qua incitante secundùm consuetudinẽ suam venit in Synagogam, ac vt manifestum fieret Iudæis, eum esse saluatorem, non casu incidit in locum Esa. 61. Spiritus Domini super me, propter quod vnxit me, euangelizare pauperibus misit me, sanare contritos corde, quem ad se pertinere ostendit, d. vers. Et regressus &c. eodem.*
- PATIENTIAE *& tolerantiæ. Nam etsi consilium Pharisæorum, quo eum ex monte præcipitare decreuerant, optimè intelligeret, at nihil commotus, per illorum medium transibat, & lenitate superabat malitiam, eo loco, Et duxerunt illum vsque ad supercilium &c. eodem.*
- LIBERALITATIS *& beneficentiæ, qua languores omnium liberalissimè sanabat, omnibus se medicum & saluatorem exhibens: Vndè ait, Quia & alijs ciuitatibus oportet me euangelizare regnum* DEI, *quia ideò missus sum. vers. Et descendit in Capharnaum, vsque in fin. cap. 4.*
- HVMILITATIS *& beneuolentiæ, qua inter peccatores degit perhumaniter, discipulos ad se acciuit familiariter, & verum se medicum probans, non se venisse iustos, sed peccatores vocare ad pœnitentiam, ait: Non egent medico, inquit, qui sani sunt, sed qui malè habent. cap. 5. per tot.*
- VERITATIS *& synceritatis. Posteaquàm enim Pharisæorum repræhendit hypocrisin, qui sabbathum superstitiosè colebant, viuo dehinc probauit exemplo etiam sabbatho licere benefacere. à princip. cap. 6. vsque ad versic. Factum est autem &c.*
- PERFECTIONIS *tantæ, quantam nemo ante eum habuit, nec quisquam habiturus est vnquàm. Quod indicat illa sublimis concio, De veræ beatitudinis partibus et consilijs euangelicis: Quæ priùs in seipso expreßit, ac deindè alios docere cœpit. à d. vers. Factum est, vsque in fin. cap. 6.*
- MISERICORDIAE *atque clementiæ, qua motus fuit erga*
  - *Seruum Centurionis,*
  - *Filium vnicum viduæ, qui defunctus efferebatur.*
  - *Peccatricem, procumbentem ac lachrymantem ad sanctißimos eius pedes, toto cap. 7.*

DE SVM-

DE SVMMO STVDIO ET VOLVNTATE, quibus Christus officium veri executus est Saluatoris. TAB. 61.

SI CONATUM *spectes atq; diligentiã, quã Christus p cõseruatiõe hominũ indefessus adhibuit, nihil deprehendes ab eo ptermissũ, quod ad salutem illorum pertinere videretur. Id quod facilè euincit Euangelista Lucas à summo studio, quod Christus illis seruandis impẽdit, partim*

Per se

VOCANDO *omnes homines ad salutem, varijs & saluberrimis persuasionibus parabolicis ad eam rem adhibitis, quibus animos omnium ad pietatem inducere & sanare conabatur.*

PERAGRANDO *Iudææ regionem, dæmonia eijciendo, languores curando, atque mortuam puellam excitando, cap.8.per totum.*

PER *alios, dum ad hoc suos instituit*

PRIMVM *apostolos 12. Quibus dedit virtutem & potestatẽ super omnia dæmonia &c. toto cap.10. Nam quæ ibì continentur, omnia pertinent ad Apostolicã viuendi normam.*

DEINDE *alios discipulos LXXII, quibus functionis suæ præscripsit formam, iuxta quam in prædicatione salutis versari deberẽt, à principio cap.10. vsque ad vers. Et conuersus ad discipulos. Vbì etiam ostendit fore quosdam, qui ad prædicationẽ regni Dei maneant duri & obstinati: alios porrò, nempe humiles & simplices, qui eam libentibus animis sint complexuri.*

DE DOCTRINA CHRISTI.

TABVLA 62.

Vt exemplo suo nos ad virtutis & pietatis studium hactenùs excitauit Christus, ità saluberrima eius doctrina eò potissimùm est instituta, vt animorum morbos & vitia depellat. Atque hinc nos benignissimus Iesus tam sedulò dehortatur

AB

INHVMANITATE ET INCLEMENTIA, AD

PIETATEM *& misericordiã, sub parabola sauciati, cuius solus misertus erat Samaritanus. vers. Et conuersus ad discipulos, d.capit.10.*

AB IMMODERATIS CVRIS ET DISTRACTIONIBUS animi ad

VITAM *tranquillam & vni Deo intentam. Vndè dictum est Marthæ solicitæ: Porrò vnum est necessarium: Maria optimam partem elegit. Ibidèm etiam docet discipulos orare, mentemq́; exclusis rebus labentibus, orando & meditando vni Deo coniungere.*

A LIVORE ET INVIDENTIA, AD

MVTVAM *charitatem, beneuolentiam, cap.xj. ver. Et erat eijciens. vbì acriter castigat inuidiam Iudæorum blasphemantium, & dicentium Christum in potestate Beelzebub dæmonia eijcere: quod erat, opera Spiritussancti per summam contumeliam adscribere satanæ.*

AB HYPOCRISI ET SIMVLATIONE AD

SINCERAM *& minimè fucatam viuendi rationem. Nam piè admodùm monet Christus, vt videamus, nè lumen quod in nobis est, tenebræ fiant: deindè etiam obiurgat pharisæos hypocritas, eosq; dicit similes esse monumentis &c. partìm xj. & xij. cap.*

AB IMMODICA CVRA ET SOLICITVDINE, amoreque vitioso temporalium, ad

STVDIVM *atque desiderium beatitudinis æternæ, eod. Sub parabola diuitis, cui dictum fuit: Stulte, hac nocte animam tuam repetunt à te, &c. Nolite ergò soliciti esse, ait benignissimus Iesus, animæ vestræ, quid manducetis: neque corpori, quid induamini, &c. cap.*12.

A NIMIA SECVRITATE ET OSCITANTIA, AD

PROVIDENTIAM *atque diligentiam, nè mors subita nos imparatos opprimat, atque iudicio sistat noxios. A quo malo nos piè admodū dehortatur: Sint lumbi vestri, ait, præcincti. Et vos estote parati, quia qua hora nō putatis, filius hominis veniet, &c. d. cap.*12. *vers. Sint lumbi vestri, vsque in fin. eiusdem.*

A PERTINACIA ET ANIMI OBSTINATIONE AD

POENITENTIAM, *cap.*13. *Nisi pœnitentiam, inquit, habueritis, omnes similiter peribitis. Quod latiùs ibì prosequitur sub parabola ficûs infructuosæ. Ac tandèm inhabitatoribus Hierusalem pœnitentiam negligentibus seuerissimè comminatur: Eccè, ait, relinquetur vobis domus vestra deserta.*

A COMESSATIONIBVS ET POMPA conuiuiorum ad

FRVGALITATEM *& erga pauperes benignitatem, cap.*14. *In quo eam præscribit conuiuijs legem, vt non vocemus potentes, sed Pauperes, debiles, claudos & cæcos: Agit etiam de conuiuio paradisi, & ad illud ferenda cruce docet perueniri.*

AB ANIMI ELATIONE ET SVPERBIA, AD

HVMILITATEM *& modestiam. Nanque cum peccatoribus ipse manducat & conuersatur familiariter, eaque causa murmurantibus pharisæis opponit parabolam* 99. *ouium, & vnius perditæ, item decem drachmarum, & filij prodigi, cap.*15.

AB AVARITIA ET VITAE MOLLITIE, AD

LIBERALITATEM, *ab exemplo diuitis epulonis, & villici qui de mammona iniquitatis fecit sibi amicos, cap.*16.

AB APOSTASIA AD

FIDEI *constantiam, dum apostolis suis prædicit persecutionem, quæ ante diem iudicij sit futura. Vbi etiā discipuli petūt, vt adaugeat illis fidem. Præmiserat enim in ipso capitis exordio impossibile esse, vt non veniant scandala: sed ijs moueri non debemus.*

A TORPORE ANIMI ET CORDIS tepore ac acedia, ad

DEVOTIONEM *& orationis instantiam ac perseuerantiam, sub parabola viduæ instanter postulantis à Iudice vindictam contra aduersarium suum. Porrò orantes hortatur ad animi summissionē, sub parabola pharisæi & publicani. Remedium autem efficacissimum contra acediam apponit, admonens de assumenda cruce, & deniquè adiungit cæcum feruenter orantem vt illuminetur, lumenq; ea precandi instantia impetrantem, cap.*18.

AB OCIO ET DESIDIA AD

OPERVM *bonorum studium & sedulitatem. Ad quæ nos hortatur exemplo Zachæi, proponendaque*

daque parabola De homine nobili, qui peregrè profecturus, distribuit seruis suis pecuniæ summam, vt negociarentur, è quibus seruus nequam mnam suam reposuit in sudario, damnatusq; est à domino suo, quòd nihil fecisset lucri, cap. 19.

AB IRA ET ACERBITATE ANIMI, AD MANSVETVDINEM: *Et hoc suo ipsius exemplo. Nam etsi Iudæorum iniurias sæpè esset expertus, atque insidias, quas sibi struebant, neutiquàm ignoraret: nihilominùs tamen visitat eos mansuetus, insidens pullo asinæ, fletq; super ciuitatem Hierusalem, vbi erat paulò pòst occidendus, cap. 19.*

A MALITIA ET ASTVTIA, AD STVDIVM *veritatis: ab exemplo versutæ disputationis Pharisæorum, Saducæorum, Scribarum, & Principum Sacerdotum, qui Christo insidiabantur, multis ab eo parabolis confutati & pudefacti, cap. 20.*

A TIMORE ET PVSILLANIMITATE, AD VIRILEM *perseuerantiam & animi firmitatem, ad quam discipulos suos hortatur, dum illis narrat persecutiones futuras. Iacula enim (quod dici solet) præuisa, minùs feriunt, toto cap. 21.*

DE SALVTIFERO CHRISTI EX HAC vita discessu. TABVLA 63.

EXITVM CHRISTI morientis fuisse verè salutare, inter alia quæ recenset Lucas in ca. Euangelij 22. & 23. abundè satis testantur vel hæc paucissima:

- INSTITVTIO *sacrosanctæ Eucharistiæ, in qua nobis Sacratissimum suum corpus in memoriam sui reliquit, ità dicens: Hoc est corpus meum, quod pro vobis tradetur, &c.*
- SVDOR *eius factus sicut guttæ sanguinis decurrentis in terram, in signum lauacri salutaris.*
- ORATIO *ipsius Christi clementissima, qua pro persecutoribus suis patrem suum rogauit in cruce: Pater, inquiens, dimitte illis, quia nesciunt quid faciunt.*
- CONVERSIO *latronis, cui Christus gratiam promisit. Hodiè, inquit, mecum eris in paradiso.*
- TESTIMONIVM *Centurionis: Verè hic homo iustus erat. Si iustus, ergò & Saluator ille, cuius fit mentio Esa. cap. 51.*

DE REGRESSV, HOC EST, RESVRrectione Christi. TABVLA 64.

CHRISTI REDITUS *ab inferis, qui per resurrectionem suam contigit gloriosam, eiusmodi fuit, qualis decuit verum mundi saluatorem. Hanc ipsam autem resurrectionem vberrimè probant,*

- PRIMVM *frequentissimæ apparitiones, quibus se apostolis non semèl ad oculum statuit.*
- DEINDE *Sermo Christi cum discipulis euntibus in Emaus suauissimus, cap. 24. Vbi postquàm illis Passionis suæ mysteria ad longum explicâsset, in hæc tandèm saluberrima conclusit verba: Et sic oportebat Christum pati, & resurgere à mortuis tertia die, & prædicari in nomine eius pœnitentiam, & remissionem peccatorum in omnes gentes: quibus verbis ostendit, se verum esse mortalium omnium medicum & seruatorem.*

EPILOGVS.

DVBIVM ergò ampliùs nemini hinc esse neque potest, neque debet: Videlicet Christum Iesum non tantùm esse Regem, aut Imperatorem ac Dominum cæli & terræ supremum, sed vnicum etiam generis humani saluatorem, & verum medicum, extra quem nulli vnquàm vlla speranda sit salus.

EVANGELIVM IOANNIS, LIBER BIBLIORVM XLIX, PARTIS *Noui testamenti primæ quartus, De diuinitate Christi.*

CONTINVATIO.

Cvm legisset D. Ioannes Matthæi, Marci & Lucæ volumina, probauit quidem textũ historiæ, & vera eos dixisse firmauit, sed vnius tantùm anni, in quo & passus est Christus, historiã texuisse. Prætermisso itaq; anno, cuius acta à tribus exposita fuerant, superioris temporis, anteq̃ Ioãnes clauderetur in carcerẽ, gesta narrauit, sicut manifestum esse poterit his, qui diligenter quatuor euangeliorũ volumina legerint. Hieron. in Catalog. script. ecclesiastic.

DE IOANNIS EVANGELISTAE ORIGINE.

Ioannes, qui interpretatur gratia DEI, & significatur per Aquilam, filius fuit Zebedæi, frater Iacobi Apostoli, vnus ex discipulis Domini: Qui virgo electus à Deo est, quem de nuptijs volentem nubere vocauit Deus. Hieron. ibid. & in eo qui illi asscribitur, prologo in Ioann.

DE EADEM, THEOPHYLACTVS.

Hic enim patre quidem piscatore natus, eandem, quam pater, exercebat artem. Non solùm imperitus erat gentilium disciplinarum & Iudaicæ eruditiõis, Actor. 4. sed planè totus illiteratus erat, queadmodùm diuinissimus Lucas in Actis Apostolorum de eo tradit. Nam & patria eius vilis & obscura, non insignibus artib⁹ clara, sed piscaturæ apta, Bethsaida erat. Nihilominùs illiteratus ille, ignobilis ille, quiq; in nullo spectabilis erat, vide quantum sortitus sit spiritũ. Etenim quæ nullus aliorum euangelistarum nos docuit, ea ipse intonare ausus est.

Fortassis autem non absurdum fuerit, nomina & matris eius & euangelistæ aperire. Etenim mater eius, quæ Salome dicebatur, interpretatur pacifica: Ioannes autem, gratia eius. Sciat igitur omnis anima, q̃ Pax, quæ erga homines, & q̃ in anima ab affectiõibus libera, mater sit diuinæ gratiæ, generat istam in nobis.

Consideremvs autem & mirabilius quiddam, quod circa sanctum illũ Euãgelistam accidit: Vnus enim ille tres matres habere comparet, Deiparam, Salomen, & tonitruum. Nam filius tonitrui est propterea, q̃ in Euangelio vocalissi- Marc. 4. mus fuerit: Deiparæ, dicit enim, Ecce mater tua. Theophylact. in Prologo huic Ioann. 19. euangelio præfixo.

DE VITAE EIVS SANCTIMONIA, ET suauitate morum.

Dilectvs est Ioãnes p̃ discipulis omnibus maximè à Domino, eô q̃ absolutè mitis erat, suauissimisq; moribus ac mundo corde, nempe virgo. Theophylact. ibidèm. Cui virginitatis in hoc euangelio duplex datur testimonium, & q̃ præ cæteris dilectus à Deo dicitur, & huic matrem suam pendens in cruce, cõmendauit Dominus, vt virginem virgo seruaret. Hieron. in d. Prologo ad hoc euangelium. Ad hæc de pectore Christi vbì recubuit, euangelij fontem potauit, & quasi vnus de paradisi fluminibus, verbi Dei gratiam in orbem diffudit. Viterb. in Chronicis, Parte 14.

DE OFFICIIS EIVS ET DIGNITATIBVS.

Ioannes & Apostolus est, & Euangelista, & Propheta. Apostolus, quia scripsit ad ecclesias vt Magister. Euangelista, quia librum euangelij condidit, quod, excepto Matthæo, alij ex duodecim apostoli non fecerunt. Propheta, vidit enim in Patmos insula (in quã fuerat à Domitiano principe, ob Domini martyriũ relegatus) Apocalypsin, infinita futurorum mysteria continentem. Hieron. lib. 1. aduers. Iouinianum. Vbì de Priuilegijs huius Euangelistæ vide pulchra multa.

DE EVANGELISTAE HVIVS MIRACVLIS.

MIRACVLA eius hæc sunt: Virgas siluestres in aurum mutauit: Lapides de littore collectos, in gemmas conuertit: Item alias gemmas confractas & contritas, in propriam formam restituit: Et matronam viduam ad preces populi suscitauit: Iuuenem mortuum reddidit rediuiuum: Venenum absq; periculo bibit, & iuuenem eodem veneno mortuum suscitauit. Viterb. d. parte 14. Tertullianus refert, q̃ à Domitiano missus in feruentis olei dolium, purior & vegetior exiuerit, quàm intrauerit. Hierony. d. lib. 1. aduers. Iouinian.

DE EIVS MORTE.

VIXIT annis 99. Requieuit autem apud Ephesum sexto Caled. Ianuarij. Quod ità accidit: Nam anno LXVIII. post passionem Domini tumulum (fratribus valedictis) intrauit, & tanq̃ in lecto, facta oratione, quieuit. Vndè quidam eum nō mortuum asserunt, sed in sepulcro viuum requiescere & dormire affirmāt: Pro eo, quòd terra ipsius tumuli scaturiens, & se commouens, semper ad superna cōscēdat, & in superficie sepulturæ se moueat, & puluis quasi flatū intùs quiescentis, semper ebulliat. Viterb. in d. part. 14.

DE RELICTIS POST SE SCRIPTIS.

QVARTODECIMO anno secundam post Neronem persecutionem mouēte Domitiano, in Patmon insulam relegatus, scripsit Apocalypsim, quam interpretātur Iustinus Martyr & Irenæus. Interfecto autē Domitiano, & actis eius ob nimiam crudelitatem à senatu rescissis, sub Nerua Principe redit Ephesum, ibique rogatus ab Asiæ episcopis, suum scripsit Euangelium aduersùs Cerinthum, aliosq; hæreticos, & maximè tunc Ebionitarum dogma consurgens, qui asserunt Christum ante Mariam non fuisse. Vbì ad Traianum vsq; Principem perseuerans D. Ioannes, totas Asiæ fundauit, rexitque Ecclesias.

SCRIPSIT autem & vnam epistolam, cuius exordium est, Quod fuit ab initio, &c. quæ ab vniuersis ecclesiasticis & eruditis viris probatur. Reliquæ autē duę, quarum principium est, Senior electæ dominæ &c. Senior Caio charissimo, quē ego diligo in veritate, Ioannis presbyteri asseruntur, cuius & hodiè alterum sepulcrum apud Ephesum ostenditur. Hieron. in Catalogo Scriptor. ecclesiastic. Idem autem ipse Hierony. in Prologo in epistolas Canonicas, om̄es tres epistolas dicit esse Ioannis, & ità sentit ecclesia.

DE EISDEM IOAN. DRIEDO.

CVM autem iam omnes Pauli & cæterorum Apostolorum epistolæ scriptæ forent, & iam per omnem Asiā, Europā & Africam essent semina fidei sparsa, & ecclesiæ constitutæ, & hæreses in ecclesia inciperent contra diuinitatem Christi pullulare, Cerintheis & Ebionitis negantibus Christum hominem Deum esse: postremus omnium Ioannes, solutus ab exilio, rogatus ab omnibus tunc penè Asiæ episcopis, & multarum ecclesiarū legationibus, postq̃ Apocalypsin iam in Patmo scripserat, vt asserit super Ioannem prologus, à quibusdam Hieronymo asscriptus, in Asia suum edidit Euangelium, De diuinitate Christi, cæteris Euangelistis altiùs scribens contra hæreticos, qui asserunt Christum ante Mariam nō fuisse. Driedo de scrip. ecclesiast. lib. 1. cap. 3. Par. 3.

DE EVANGELII HVIVS EXCELLENtia & sublimitate.

OMNIBVS scripturæ diuinæ paginis euangelium excellit, quia quod lex & Prophetæ futurum prædixerunt, hoc completum dicit euangelium. Inter ipsos autem euangeliorum scriptores, Ioannes eminet in diuinorum mysteriorū profunditate. August. in Prologo in Commentaria super Euangelium Ioannis.

QVID HOC EVANGELIVM A RELIQVIS differat Euangelistarum scriptis.

TRES priores Euangelistæ in his rebus maximè diuersati sunt, quas Christus p humanam carnem temporaliter gessit. porrò autem Ioannes ipsam maximè di-

uinitatem Domini, qua Patri est æqualis, intendit, eamq; præcipuè suo Euangelio, quantùm inter homines sufficere credidit, commendare curauit. Itaque longè à tribus istis superiùs fertur, ità vt hos videas quodammodò in terra cum Christo homine conuersari, illum autem transcendisse nebulam, qua tegitur omnis terra, & peruenisse ad liquidum cælum. Augustinus De consensu Euangelistar. lib. 1, cap. 4.

QVAE DIFFERENTIAE ISTIVS SIT RATIO.

Ideo autem tres illi Euãgelistæ, Matthæus scilicet, Marcus, & Lucas, plura nobis viuendi dederunt præcepta, quia eam maximè secuti sunt partem, quę actiua dicitur. Quia verò Ioannes cõtemplatiuam magis tenuit, ideò cùm eius euãgelium superemineat cæteris, multo pauciora tamen in eo morum præcepta comperimus. Idem Augustinus in Speculo, de Euangelio Ioan. ex cap. 4.

QVAE IOANNI DESCRIBENDAE HISTORIÆ euangelicæ fuerit causa.

Ioannes verò ipse quidem causam scriptionis tacet. Vt autem loquitur sermo superiùs repetitus, & Patrum ad nos traditione delatus, nec ipse ad scribẽdum absque certa ratione descendit. Sed quia illa iam trium fuerat intentio, vt in suscepti morarentur hominis sacramento, & de ipsa Deitate dogma periclitabatur taceri, ad scribendum, Christo inspirante motus, accessit, quod ex ipsa certa historia, & de euangelij declaratur exordio. Neque enim ab inferioribus cœpit, vt cæteri: sed ad superiora continuò, ad quæ vrgebatur, assẽdit, propter quę librum ipsum profectò composuit. Neque enim solis inuenitur differre principijs, sed per totius ferè euangelij textum grandior cæteris ingreditur atq; sublimior. Chrysost. in Matthæi cap. 1. homil. 1.

QVAE HISTORIAE HVIVS SVMMA SIT & intentio,

Svmma huius historiæ Euangelicæ consistit in eo, quòd author eius D. Ioannes demonstret, hominem illum Iesum verè fuisse filium Dei. Quòd autem is primo narrationis suæ capite vel solo contriuerit hæreses, tractat Ambrosius De fide lib. 1. cap. 5. Theophylactus & scriptores alij in prædictum caput quàm plurimi.

DE PARTITIONE ISTIVS, QVOD SEcundùm Ioannem est, Euangelij. TABVLA 65.

EVANGELIVM *Ioãnis eam sententiã, quòd Christus Iesus sit verè filius Dei,*

- PRIMO *aperit & proponit, à principio Capitis 1. vsque ad medium eiusdem.*
- DEINDE *confirmat & adstruit, à prædicto loco vsque ad finem capitis 20.*
- POSTREMO *infert & concludit, Circa finem 20. & per totum 21. Porrò ibidèm etiam Euangelista de seipso quædam commemorat, tanquàm eorum, quæ scripsit, teste certissimo, & ipsi Christo præcipuè charo &c.*

DE SENTENTIAE EIVS PROPOSITIONE. TABVLA. 66.

IN HAC PARte ponit Euangelista Ioannes totius euãgelij sui velutì summam, hominẽ scilicet Iesum verè fuisse filium Dei, eundemq́;

- Vnigenitum.
- Patri coæternum.
- Non factum, nec creatum, sed genitum.
- Perfectum Deum, perfectum hominem, ex anima rationali & humana carne subsistentem.
- DEVM, / Hominem, — Ex substantia — Patris, / Matris.
- Vnum cum patre, non conuersione Diuinitatis in carnem, sed assumptione humanitatis in Deum.
- Per quem omnia facta sunt.
- Lucem, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum.
- Saluatorem, plenum gratiæ & veritatis, de cuius plenitudine omnes accepimus gratiam

Hæc omnia Athanasius ferè in suo symbolo colligit ex prima parte Ioann. cap. 1.

DE SENTENTIAE HVIVS CONFIRMAtione & probatione. TABVLA 67.

IN IPSA PORrò sententiæ huius confirmatiõe Euangelista Ioannes prolixè docet, Iesum verè esse filiũ Dei, idq́; his argumẽtis, quòd is idem

- Mediam obtineat in Trinitate personam, d. c. 1. vers. Et hoc est testimõium.
- DEO SIT IN omnibus Diuinitatis conditionibus & perfectionibus per omnia æqualis, videlicet
  - Authoritate, cap. 2.
  - Efficacia saluandi, vel salutem conferendi, cap. 3.
  - Penetratione mentium & immensitate, cap. 4.
  - Operationis similitudine, cap. 5.
  - Animi & cordis plena refectione, cap. 6.
  - Doctrinæ maiestate, cap. 7.
  - Aeternitate, cap. 8.
  - Honore, latriæ vni Deo debitæ dignitate, cap. 9.
  - Essentiæ identitate, cap. 10.
  - Beneuolentia & misericordia. cap. 11.
  - Imperio & regno, cap. 12.
  - Charitate, cap. 13.
  - Diuinitate, cap. 14.
  - Collatione gratiæ, & sanctitatis infusione, cap. 15.
  - Sapientia, & scientiæ splendore, cap. 16.
  - Beatitudine & felicitate, cap. 17.
  - Patientia & longanimitate, cap. 18. & 19.
- Et quòd ab eo sicut à patre procedat Spiritussanctus, capite vigesimo, vsque ad eum locum, Multa quidem & alia signa &c.

DE PRIMA CONDITIONE.

TABVLA 68.

CHRISTVM IN *Trinitate mediam obtinere personam, probatur testimonio*
- D. IOAN. EVANgelistæ cap. 1. *vbi in vna Dei essentia tres ostẽdit esse personas:*
  - *Vnam patris, sub his verbis: Qui misit me baptizare, ille mihi dixit.*
  - *Alteram, id est, mediam, filij, dum ait: Post me veniet vir, qui ante me factus est, quia prior me erat.*
  - *Tertiam, spiritussancti, his verbis: Super quem videris spiritum descendentem, & manentem super eũ, hic est qui baptizat in spiritu sancto.*
- *Nathanaëlis, exclamantis: Rabbi, tu es filius Dei, tu es rex Israel.*

DE SECVNDA CONDITIONE.

TABVLA. 69.

PAREM CHRIsto *cum Deo patre fuisse authoritatem, ostenditur cap. 2. Ex*
- *Mutatione naturæ, aquæ scilicet in vinum.*
- *Stupore, quem hominum mentibus solo interdùm adspectu iniecit, ità vt nemo se ei posset opponere. Cuius exemplum est grauissimum, quòd ementes & vendentes exiguo quasi flagello etiam inuitos eiecit ex tẽplo, eorumq́ mensas subuertit.*
- *Signis quæ faciebat, quibus multi compellebantur credere in eũ. d. c. 2.*

DE TERTIA CONDITIONE.

TABVLA 70.

QVOD VNI *Deo est propriũ saluare, nimirùm homines, Esaia 45. Id D. Ioannes Christo probat cum Deo fuisse commune, cap. 3. à*
- *Prophetia Christi de seipso: Oportet exaltari filium hominis, vt omnis qui credit in ipso, non pereat, sed vitam habeat æternam.*
- *Testimonio Ioannis: Qui credit in filium, habet vitam æternam: qui autem incredulus est filio, non videbit vitam, sed ira Dei manet super eum.*
- *Baptismi efficacia: Quo sacramento veluti medio, salus ex Christo in omnes deriuatur fideles.*

DE CONDITIONE QVARTA.

TABVLA 71.

SALVATORI NOSTRO *Iesu Christo etiam mentes hominũ atq; adeò intimos cordium recessus fuisse cognitos & perspectos, liquet cap. 4. ex*
- *Colloquio cum Samaritana, cui etiam res illius secretissimas, & quæcunque (licèt occultè) fecisset, enarrauit.*
- *Curatione etiam absentium. Curauit enim Reguli filium longo interuallo distantem.*

DE CONDITIONE QVINTA.

TABVLA 72.

OPERANDI MODO CHRIstum Deo fuisse æqualem, satis manifestũ reddit curatio Paralytici in sabbato ad piscinam Probaticam, Ioan. 5. Vbi ipse Iudæis, id ex inuidia culpantibus, respondit se eodem modo, quo pater,

- Operari, ibi: Pater meus vsque modò operatur, & ego operor.
- Viuificare: Sicut enim pater suscitat mortuos & viuificat, sic & filius, quos vult, viuificat.
- Iudicare: Pater enim non iudicat quenquam, sed omne iudicium dedit filio.
- In die iudicij homines ex sepulcris resuscitare. Quia venit hora, in qua omnes qui in monumentis sunt, audient vocem filij Dei, d. cap. 5.

DE CONDITIONE SEXTA.

TABVLA 73.

IN MENTIBVS REFIciendis, & cordibus exatiãdis vim Christo eandem esse, quã Patri, indicatur cap. 6. duobus argumentis:

- Miraculo, quo panes hordeaceos quinque, & pisciculos duos, ità benedixit & multiplicauit, vt non tantùm quinque millibus hominum sufficerent, sed ex reliquijs etiam duodecim cophini fragmentorum colligerentur.
- Suauissima illa concione, de pane illo vitæ, mentes reficiente, qui caro est Christi, Ex quo quisquis manducauerit, viuet in æternum.

DE CONDITIONE SEPTIMA.

TABVLA 74.

DOCTRINA CHRIstum Deo parem fuisse, id in capite septimo testantur,

- Christus ipse: Qui in die festo docens in templo suî apud Iudæos admirationem excitauit: tum etiam dixit: Mea doctrina non est mea, sed eius qui misit me.
- Ministri põtificum & pharisæorum: qui cùm Christum appræhendere non possent, dominis suis, à quibus vt illum caperent, ablegati erant, responderunt: Nunquàm sic locutus est homo, sicut hic homo. d. cap. 7.

DE CONDITIONE OCTAVA.

TABVLA 75.

SE CVM PAtre æternum declarat Christus, à Iudæis repræhensus, ꝙ seipsum dixisset lucem mundi, his omninò argumẽtis:

- Quòd ipse solus nihil dicat, sed quæ à patre acceperit, proferat: Ergò testimonium hoc, quod de seipso dederit, etiam patris sui esse.
- Quòd non iudicet secundùm carnem, sed quemadmodùm præceperit illi pater.
- Quòd è supernis sit, & vnum cum patre.
- Quòd sit antequàm Abraham fieret, ergò etiam æternus, & similia. Quæ omnia explicantur cap. 8.

DE CONDITIONE NONA.

TABVLA. 76.

LATRIAE QVOQVE cultum, Christo eundē deberi, quo Deus colitur pater, id diligenter explicat D. Ioannes cap. 9. vbì
- *Primùm ostenditur, Christum honore esse dignum, quia opera fecerit patris.*
- *Deindè Christus ob id passus est se adorari à cæco nato, cui visum restituerat, qui honor soli debetur Deo.*

DE CONDITIONE DECIMA.

TABVLA 77.

EANDEM ESSENtiam esse hominis IESV, quæ Dei: hoc Christus ipse apud Ioan. 10. tribus innuit in locis. Vbì se dicit esse
- *Ostium, per quod cunctis pateat ad vitam ingressus. Ego sum ostium. Per me si quis introierit, saluabitur.*
- *Pastorem bonum, quem cognoscunt seruandi omnes. Ego sum pastor bonus, & cognosco oues meas. Et potestatem habeo ponendi animam meam, & iterùm sumendi eam.*
- *Vnum cum patre. Pater meus quod dedit mihi, maius omnibus est. Ego & pater vnū sum⁹. Pater in me est, & ego in patre. eo. c. 10.*

DE CONDITIONE VNDECIMA.

TABVLA 78.

BENEVOLENTIAM & misericordiam Christi abundè satìs declarant.
- *Lachrymæ pro Lazaro.*
- *Excitatio Lazari à mortuis.*
- *Commiseratio erga afflictas sorores Lazari Marthā & Mariā.*
- *Consolatio, qua mœstis sororibus viuum restituit Lazarum, cap. 11.*

DE CONDITIONE DVODECIMA.

TABVLA 79.

REGNO ET IMperio Christum Deo fuisse æqualem, ostendunt capite decimo
- *Congratulatio celebris, qua Iudæi Christum Hierosolymam ingredientem honorificè exceperunt vt regem, & acclamatio publica, Benedictus qui venit in nomine Domini, rex Israel.*
- *Vox quæ venit de cælo, dicens: Et clarificaui, & iterùm clarificabo: quod pertinet ad eam gloriam & claritatem imperij, quam habet toto orbe terrarum in ecclesia sua, super quam à Deo patre constitutus est rex. Psalm. 2.*

DE CONDITIONE DECIMATERTIA.

TABVLA 80.

VT DEVS CHAritas est, ità maiorē charitatē erga genus humanum nemo habuit, quàm mitissimus Iesus, quam
- *Exhibuit, quandò ipse verus Dominus & magister Apostolis lauit pedes, inæstimabili summi amoris dignatione.*
- *Præcepit & mandauit, dicens: Exemplum dedi vobis. Item, Mandatum nouum do vobis, vt diligatis inuicèm, sicut dilexi vos. ca. 13.*

DE CONDITIONE DECIMAQVARTA.

TABVLA 81.

INDIVISA DEI *patris & filij operatio atq; inseparabilis diuinitatis vnio, c. 14. inter cætera declarantur his maximè dictis:*

- *Creditis in Deum? & in me credite.*
- *Ego sum via, veritas, & vita.*
- *Non credis, ait ad Philippum, quia ego in patre, & pater in me est? & Pater in me manens, ipse facit opera.*
- *Si quis diligit me, sermonem meum seruabit: & pater meus diliget eũ, & ad eum veniemus, & mansiõem apud eum faciemus. Vbi ergò pater, ibi & filius: & contrà, d. cap. 14.*

DE CONDITIONE DECIMAQVINTA.

TABVLA 82.

COLLATIONE GRAtiæ *Deo parem fuisse Christũ, facilè patet ex ijs, quæ ipse 15. edisserit capite, De*

- *Similitudine vitis, vt enim ea nutrit palmites, ità Christus fidelibus impertit sanctitatem. Ego sum vitis vera, inquit, vos palmites.*
- *Gratiæ promißione, vers. Elegi vos, vt eatis, & fructum afferatis, & fructus vester maneat.*
- *Et similibus alijs ad cultum sanctitatis pertinentibus, quæ nisi ipso concedente, haberi non potest.*

DE CONDITIONE DECIMASEXTA.

TABVLA 83.

SIC ETIAM SAPIENtiæ *lumine Christũ, Deo non fuisse inferiorem, ostenditur*

- *Dicto Christi, quo discipulis suis indicauit, se adhuc habere multa illis dicenda. Verùm quandò illa necdùm capere queant, missurũ Spiritum sanctũ, qui illos omnem doceat veritatem.*
- *Confeßione discipulorum: Eccè nunc palàm loqueris, & prouerbium nullum dicis.* NVNC *scimus quia scis omnia. cap. 16.*

DE CONDITIONE DECIMASEPTIMA.

TABVLA 84.

BEATITVDINEM *atque felicitatem quã habuit cum Deo parem, vt alia multa, ità etiam hæc, quæ Ioannis 17. habentur capite, maximè reddunt testatam: vt sunt*

- *Clarificatio patris, de qua Christus ait: Clarifica me tu pater apud temetipsum claritate, quã habui priùs quàm mundus fieret, apud te.*
- *Vitæ æternæ gloria. Hæc est autem, inquit, vita æterna, vt cognoscant te solum Deum verum, & quem misisti Iesum Christum.*
- *Communicatio huius gloriæ electis omnibus. Pater, quos dedisti mihi, volo vt sint mecum: vt videant claritatem meam, quam dedisti mihi, quia dilexisti me ante constitutionem mundi.*

DE CON-

DE CONDITIONE XVIII. TAB. 85.

SVMMAM CHRIstus patientiam & longanimitatem tunc maximè declarauit, quādò passus est se

- *Ligari à cohorte, quā paulò antè vnico tantū verbo ꝓstrauerat.*
- *Cædi pugnis, virgis, atque flagellis,*
- *Illudi, conspui, & spinis coronari.*
- *Cruci, quam ipse portauit, affigi.*
- *Occidi tandèm adspectante matre mœstissima, & inter latrones reputari. cap. 18.*

DE CONDITIONE XIX. ET VLTIMA.

HABVISSE Christum facultatem elargiendi Ecclesiæ suæ Spiritussancti gratiam, atq; spiritumsanctum ab eo simul & à patre procedere, id probat celeberrimus ille actus, quem describit Euangelista hic noster D. Ioannes capite Euangelij sui 20. Cùm enim Iesus à mortuis summa totius orbis salute resurrexisset, atque ad apostolos congregatos clausis ianuis venisset, datis priùs omnibus signis, quòd ipse verus esset Christus ille crucifixus, ac dato illis pacis symbolo, tādèm insufflauit & dixit eis: Accipite spiritumsanctum: quorum remiseritis peccata, remittuntur eis: quorum retinueritis, retenta sunt. Ioan. 20.

DE SENTENTIAE ILLATIONE VEL conclusione. TABVLA 86.

SENTENtiæ huius illatio vel conclusio tria habet membra:

- PRIMÒ *enim conditionibus prædictis omnibus (quarum vnaquæuis ad institutam probationem sàtis sit firma) infert tandèm Euangelista id, quod primo loco proposuerat: illum scilicet hominem Iesum, quem Matthæus demonstrauit Christum, Marcus Imperatorem, & Lucas Saluatorem probauit esse omnium, verum & vnicum esse filium Dei, & ipsum quoquè Deum, Deo patri authoritate, potentia ac diuinitate per omnia æqualem.*
- DEINDE *causam explicat huius demonstrationis potissimam, atque adeò totius euangelicæ doctrinæ finalem, vt scilicet credentes vitam habeant æternam, d. cap. 20. vers. Multa quidem & alia signa.*
- IN *postremo tandèm capite, vigesimo scilicet primo, Fidē huic euāgelio habendam esse ostendit duas ob causas:*
  - *Vnam, quòd hæc omnia ipse viderit, & tempore cœnæ Dominicæ requieuerit in sinu ipsius Dei ac Saluatoris nostri Iesu Christi, & ab eo (vt asserit Theophylactus) ad scribendum hoc Euangelium sæpè sit admonitus.*
  - *Alteram, quòd Christus hunc discipulum prædilectū, sic manere, id est, viuere vsque ad cōsummationem seculi voluit, vt tunc cum Enoch & Elia de illo testetur: vt idem Theophylactus hunc locum quosdam intelligere ait.*

QVATVOR

QVATVOR EVANGELIORVM HARMONIA, EX AMMONIO *Alexandrino collecta, & in hæc quæ sequuntur, capita nunc primùm distributa.*

De æterna & temporali Christi generatione. Caput I.

IN principio erat verbum, per quod condita sunt omnia, in fine tandèm temporum caro factum, Ioan.1. Idque nouo nascendi modo, ex virgine Maria, Ioseph quidem nuptui tradita, Matth. 1. sed Gabrielis paranymphi cælestis nuncio è spiritusancto grauida, Luc.1. Quæ res maritum Ioseph, sacramenti nescium, traxit in admirationem, vt nisì diuino fuisset edoctus oraculo, consiliũ de virgine deserenda, ità vt conceperat animo, hauddubiè implêsset, Matth.1.

Censi capite sunt tum fortè Octauij Augusti edicto omnes qui Romano parebant imperio, quum Ioseph Bethleem, quæ ciuitas erat Dauid, ad quem genus referebat, simul cum virgine proficiscitur. Vbì illa partu soluta, enixa est Christũ. Aderat mox angelus è cælo delapsus præco, agmine cælestium spirituum longo stipatus, qui pastoribus noctù, eo loci excubias agentibus, natum hominibus seruatorem nunciaret, Luc.2.

De infantia Christi. Cap. 2.

NEQVE latuit Magos ad solis ortum longis terrarum spatijs etiam dissitos ea natiuitas, Matth.2. Quippe post circuncisum octauo die infantem Iesumque vocatum, Luc.2. Ipsi tertiodecimo Hierosolymam noua quadam stella duce veniẽtes, Regem Iudæorum prædicant natum. Ac communicato cum Herode principe & scribis consilio, in Bethleem inuentum adorant, ac venerãtur muneribus, Matth.2.

Sed & iustus ille Simeon, Annaque Phanuelis filia, prophetico spiritu afflati, oblatum die XL. in templum agnouerunt Christum, lætis precationibus fausta terris ominantes, Luc.2. Iniquo animo hæc tulit Herodes, natumque recèns puellum conatur extinguere. Itaque Ioseph rediẽs Nazareth, Luc.2. oraculo admonetur, vt fuga in Aegyptum infantis vitæ consulat, idque in tempore: Nam non multò pòst ira succensus rex, bimulos omnes ac natu minores, gladio sustulit, Matth.2.

Crescebat intereà puer, & confortabatur spiritu, continuum septennium agens in Aegypto vsq; post Herodis interitum. Quem vbì Ioseph cælitùs per quietem didicerat, reducem sese tum patriæ Nazareth protinùs exhibuit, Luc.2.

De pueritia Christi. Cap. 3.

PORRO annum agens Iesus duodecimum, parentes Hierosolymam sequutus, quò illi statis quibusdam anni diebus sacrorum gratia confluebant, Patris cælestis agens negocium, diuinæ legis doctorum cœtui triduo permistus, parentes paululùm declinauit. Deindè inuentus ab eis, diuinamq; voluntatem causatus, quia se subduxerat, domum redit morigerus in omnibus, Luc.2.

De præcursore Christi Ioanne Baptista. Cap. 4.

IOANNES aliquantò pòst Zachariæ filius, Christi anteambulo, prædicationis munere clarus fuit, Matth.3. Mar.1. Luc.3. Accessit prædicationi pœnitentiæ, iuncto baptismo, tanta vitæ sanctimonia, cultusque austeritas, vt à Iudæorum primoribus dubitatum sit, num esset ille Christus, legatione ad sciscitandum veritatem in id decreta. Verùm Ioannes fassus planè quod erat, Esaiæ de se affert vaticinium, quô clariùs delegata sibi à Deo prouincia intelligeretur, Ioannis 1.

De perfecta Christi ætate. Cap. 5.

IESVS intereà trigesimum fermè ætatis annum attigerat, quum Galilæam relinquens, Iordanis peteret fluenta, vbì à Ioanne lauacro tinctus, multùm primò reluctante, quasi præposterum illud esset officium: auditaque vox patris cælestis, hunc dilectum sibi filium attestantis, Matth.3. Mar.1. Luc.3.

Subductus hinc in desertum, post quadraginta dierum inediam, tentatoris sustinuit grassantis insidias, Matth.4. Marc. 1. Luc.4. Ioannes deindè viso Iesu, agnum DEI hunc esse apertè indicat. qui totius mundi auferat delicta. Atque eo testimonio primùm illecti Bariona cum fratre Andrea, Iesum sequuntur: Philippus mox vocatus, addit se socium, Ioan.1.

Tertio die vocatus ad nuptias, virtutem diuinam, aqua in vinum mutata, prodidit, simulque eiectis è templo mercatoribus, Ioan.2. Huic accessit copiosa piscium captura in Iesu verbo, quum vano labore Petrus totam noctem consumpsisset. Vndè stupor ille, verbaque: Exi à me Domine, quia homo peccator ego sum. Luc.5. Baptizabant intereà passim & Iesu & Ioannis discipuli, Ioan.4. Quę res materiam ortæ pòst inter illos æmulationis cuiusdam suppeditabat.

De morte Ioannis, cuius ipse sibi fuit propheta. Cap. 6.

VERVM Ioannes de Iesu rebus feliciùs promouendis, ità loquebatur: Illum oportet crescere, me autem minui. Qui de cælo venit, super omnes est, Ioan.3. Atque ità futurum, breuì indicauit euentus, Ioanne per Herodem, quòd se admonuisset errati, primùm coniecto in vincula, deindè capitis damnato, Matth.14. Mar.6. Quæ crudelitas, Iesu in Galilęam migrandi in fines Zabulon & Neptalim, occasio fuit. Vbì primùm pœnitentiam, regniq; cęlestis confinitatem prędicauit, Matth.4.

ANNVS DOMINICAE PRAEDICATIONIS *primus, & primùm de euangelij prædicatione.* Cap. 7.

FIRMATA de se, editis miraculis, diuinitatis opinione, ad doctrinam euangelicam longè lateque diuulgandam Iesus animum conuertit. Locumque Esaię, quo ait: Spiritus Domini super me, eô quòd vnxerit me, euangelizare pauperibus misit me, cum ijs quę sequuntur, palàm suę personę cōgruere indicauit, Luc.4. Esa. 61.

De vocatione Apostolorum. Cap. 8.

ELEGIT autem discipulos 12. Matth.10. Marc.3. Luc.6. quibus conscenso monte separatìm proposuit beatitudinis quasdam formulas, longè diuersas ab ijs quas vulgus hominum sectatur. Proindè definiuit arma, quibus velit esse instructos, cælestis doctrinę pręcones, potestate illis facta, impuros dęmones pellendi, simulque curandi morbos, Matth.5. Nec minor illi fuit solicitudo docendi plebem, postquàm relicto monte, in latè patentes campos descenderat, Luc.6.

De miraculis Christi. Cap. 9.

DOCTRINAM secuta sunt miracula, aut si quis sic mâlit appellare, varia in miseros collata beneficia. Lepra vitiatum corpus suę puritati restituitur, Matth.8. Marc.1. Luc.5. Centurionis famuli paralysis consolidatur, Matth.8. Luc.7. Vexatus à cacodęmone, in synagoga sibi restituitur, Marc. & Luc. 4. Viduæ natus vnicus, à morte ad vitam reuocatur, ad portam ciuitatis Naim, Luc.7. Quid multa? omnes corpore affecti, quos fama per vniuersam Syriam dispersa de Iesu coëgerat, bonę valetudini reducuntur, Matth.4. Marc.3. Luc.4. Ioan.6. Nec cōtentus ijs beneficijs corporalibus, mulierem in pharisæi conuiuio, malè actę vitę conscientia, ægram absoluit, Luc.7.

De impedimentis vitæ æternæ. Cap. 10.

MVLTOS tum cupído incesserat illum sequendi: verùm affectus terrenarum rerum obstitit. Alius enim fortunę strepitum sibi pollicetur, & audit filium hominis ne tantillum quidem habere ditionis, vt caput eò reponat, quum alitibus nidi sint, & vulpibus sui specus. Alius paterni funeris curationem pręfert Christi contubernio, cui dicitur: Sine mortuos sepelire mortuos suos, Matth. 8. Lucę 9. Alius proindè domesticorum ac necessariorum curam prętexuit, vt nō protinùs sequeretur, quem aranti similem facit, vultu in tergum verso, Luc.9.

De actis Christi in regione Gerasenorum. Cap. 11.

CAETERVM regionem petituro Gerasenorum, traijciendus erat locus, in quo naui vectus dormiebat, ac coorta interìm tempestate, ventos mareque compescuit, Matthæi 8. Marc.4. Luc.8.

Luc.8. Porrò ad portum vbì appulit, ſpiritibus immundis obnoxios, pręter modum ſęuientes liberans, porcorum gregem rapi in pręceps permiſit, Matth.8. Mar.5. Luc.8.

De reditu per Capernaum in Iudæam, & vocatione Matthæi ad Apoſtolatum. Cap. 12.

REDIENS indè Capernaum, paralyticũ per tegulas demiſſum, alienę fidei reſpectu ſanat, Matt.9. Marc.2. Luc.5. Et pauculos poſt dies Iudęam repetit, atq; in teloneo conſpectum Matthęum publicanum, vocat ad apoſtolici muneris functionem, Matth.9. Marc.2. Luc.5.

De itinere in Galilæam per Samariam, & colloquio cum muliercula apud puteum. Cap. 13.

RVRSVS in Galilęam profectus per mediam Samariam, in colloquium incidit cum muliercula prope puteum. Vndè illa edocta, Meſsiam veniſſe, qui dicitur Chriſtus, palàm fatetur, Ioan.4.

De geſtis ſub profectione in Canam Galilææ, & quid phariſæi potiſsimùm in Chriſto reprehenderint. Cap. 14.

DEINDE in Canam Galilęę ſe contulit, inter eundum regij cuiuſdam viri filium iam moribundum, ea hora qua ille ſalutem petebat, viuere prædicauit, Ioannis 4. Succedit mox conuiuium Leui, quo receptus Ieſus ſimul cum publicanis, à Phariſæis reprehenditur. Verùm ille medicum ſe eſſe teſtatus, morbo laborantes potiſsimùm ſua ope indigere indicauit. Proindè miſericordiam qua egentibus ſuccurreret, longè præſtare ſacrificio.

De æmulatione inter diſcipulos Ioannis & Apoſtolos Domini. Cap. 15.

VERTERVNT item vitio diſcipulis Ieſu, Ioannis ſectatores, quòd ſe nõ ad Phariſęorum morem ieiunijs macerarent. Et audiunt iniquum videri, vt ſe ſponſo pręſente lugeant filij, nouumq́ue viuendi inſtitutum, veterum permiſsione confundatur: perindè ąc in communi rerum vſu deſipere dicatur, qui veteri veſtimento particulam noui panni aſſuat, nouumq́ue vinum vtribus annoſis audeat committere, Matth.9. Marc.2. Luc.5.

De malignitate phariſæorum, qua nouum petunt ſignum. Cap. 16.

NEC contenti phariſæi obtrectatione, qua omnia Chriſti facta calumniabantur: Sed ſignũ quoq; nouum expetunt, quaſi verò ille nullum exhibuerit. Et reportant aptum malignitati ſuæ reſponſum, In filios videlicet degeneres & ſceleratos, Ionæ ſignũ rectè competere, aluo piſcis triduo olìm incluſi, cuius monitis Niniuitæ etiam deploratę improbitatis homines reſipuerint: Atque ea ratione damnationem manere incredulos.

Subiecit mox Reginæ Auſtri exemplum, quam Salomonis ſapientia ab vltimis terrarum orîs attraxerat. Et quod omnium aptiſsimè quadrabat, impuri ſpiritûs in hominem vndè pauloantè exiêrat, reditum longè infeliciſsimum: Quandò, quòd ad veritatis attinet prædicationem, Ionas & Salomon in multis partibus ſe eſſent inferiores, Matth.12. Luc. 11.

Verbi diuini obſeruationem, Parentibus, amicis, & rebus omnibus eſſe anteponendam. Cap. 17.

NECDVM ſermonem inſtitutum finiêrat, & mulier quędam è medio turbæ beatũm exclamat ventrem Chriſti genitricis, ac felicia vbera. Sed ille, quod potiùs eſſet, magisq; è re noſtra, mâlebat expendi: Beatos videlicet haud dubiè futuros, qui verbum Dei conciperent animo, generarent benefactis, Luc. 11.

Deniquè in prędicationis Euangelicę negocio, quemadmodùm abeſſe debeat cognationis & alterius cuiuſuis neceſsitudinis affectus, matre ac fratribus ſe quærentibus, diffiniuit, dum illos repudiat, & diuinæ voluntati morigeros, parentes & fratres ſuos agnoſcit, Matth.12. Marc.3. Luc.8.

Iterùm doctrina confirmatur miraculis, quæ phariſæi dæmonis artibus tribuebant. Cap. 18.

SERMO autem Domini cùm iam confirmandus eſſet miraculis, commodùm à Iairo ſynagogæ pfecto inuitatur ad beneficium defunctæ filię præſtandũ. Id quod facilè obtinuit, Matth.9. Marc.5. Luc.8. Cæci item duo Ieſum ſequentes, viſum precibus impetrârunt, Matth.9. Mutus dęmoniacus, eiecto immundo ſpiritu, loquitur, ità vt turbam non mediocris caperet inſolitę rei admiratio.

Verùm pharisæi,dona Dei non agnoscentes,Beelzebub dæmoniorum principi accepta Christi opera referunt,Matth.9.Luc.11.Qua in re tam atrox piaculum est admissum,vt neq; hîc dilui queat,nec futuro seculo,Matth.12.Mar.3.Luc.11.Quanquàm nihil est, cur miremur natura improbos in maledicta prorumpere,quòd vir bonus de bono thesauro bona proferat, malignus perniciosa: Verumq; sit,quod dicitur,Ex arbore fructum dinosci.Atquì prospiciendum erat,nè lingua peccaremus,de quocunq; verbo ocioso coram Deo iudice exactam rationem reddituri,Matth.12.

Christus à Martha excipitur hospitio. *Cap.* 19.

SVB hęc ingressus Iesus oppidulum quoddam, à Martha hospes excipitur, quæ dum sedulò in apparando conuiuio occupata, sororem Mariam,ab ore Domini pendentem,incusaret, mox discit se negocijs,non quidem negligendis, sed fluxis tamen incumbere, sorore interìm quæ sunt optima, complectente,Luc.10.

De electione 72.discipulorum,& eorum potestate. *Cap.*20.

DESIGNAVIT præterecà alios 72.discipulos,quos in messem Euangelici negocij tum impendiò copiosam,anteambulones præmitteret,nihil obmittens præceptorum salubrium, quæ ad Apostolicam integritatem venandam ijs conducerent: Deniquè præceptis dotes additæ sunt curandorum languorum, simulq́ue eijciendorum dæmonum.

Superbos verum Euangelij sensum capere non posse. *Cap.* 21.

COEPTIS felix non defuit successus,atque indè in arrogantiam lapsi discipuli, Dominico sermone,quo se vidisse ait, satanam ceu fulgur è cælo deciduum,ad modestiam reuocantur,Luc. 10. Eadem fermè hora commendatur à Christo lętitia gestiente, patris sui cęlestis benignitas, quę magnates Euangelij sacramenta celâsset,infimę sortis hominibus illa aperuisset, Matth.11. Luc.10. Cęterùm felicitatis comes inuidia,Pharisęos tum extimulabat,vt Christo ac suis vndiquè obturbarét.

De sabbato. *Cap.* 22.

FLECTEBAT ille fortè iter sabbato per segetes,& Apostoli famem spicis manu conuulsis solabantur,quod opus à superstitiosulis istis veluti impium carpebatur. At Iesus Dauidis exemplo, scripturęq́; diuinę permissu,innoxios esse discipulos ostendit,seq́ue tanquàm sabbato superiorem, eius legibus nequaquàm adstringi,Matth.12.Marc.2.Luc.6.

Proximo dein sabbato arentem hominis dexteram in synagoga ad vigorem reduxit, vetitum vtiquè non esse Sabbato contestans,vt beneficus existas,quandò in puteū collapsam pecudem impunè extraxeris,vt nefas quoquè videri posit,tunc hominis salutem negligere,Matth.12. Marc.3. Luc.6.Quæ res prima ęmulis occasio fuit,vt de perdendo Iesu consilium ceperint.

Christus maleuolentiæ pharisæorum cedens, primùm in montem se recepit: deindè è naui docens, auditoribus vtiles aliquot proponit parabolas. *Cap.* 23.

VERVM ille ad tempus cedens improborum maleuolentiæ,montem conscendit,in quo solidam eam noctem precibus vacauit,Matth.12.Luc.6.Postero die verbi cælestis eminentiam ac fructum è naui ad plebem in littore collectam exponit, parabolis in eam rem varijs atque adeò aptissimis adductis: Nempe seminantis,cuius seges partìm in iter publicum,petram & spinas,partìm in fertile solum inciderat,Matth.13.Marc.4.Luc.8.Confinis huic parabolę erat illa,de seminãte zizaniam in agrum,dormiente eo qui bonum semen in eundem sparserat,Matth.13.Mar4. Tum illa de grano sinapis minimo,in iustam arboris magnitudinem succrescente. Cui successit ea de fermento, quod mulier abscondit in farinę satis tribus,Matth.13.Luc.13.

(Parabolæ. De semine. De zizania. De grano sinapis. De fermēto.)

Deindè dimissa plebe,in ędium penetralibus explicat discipulis parabolarum superiorum mysteria,adiectis insupèr alijs, putà de thesauro in agro reperto, ac negociatore margaritas pulchras quęrente,quę vtraque non nisì diuenditis omnibus potuerint acquiri,latenter indicans verbi cęlestis sublimitatem.Ac nè quis hostium illius veritus insidias,defectionem meditetur, aut de tollendis è medio improbis cogitet,eoq́ue differat suum in re Euangelica studium,protinùs verriculo in mare iacto,piscibusq́ue extractis,pro eo quòd boni fuerint aut vitiosi,retentis aut abiectis,tolerandum hoc tędium,quandiù viuas,ostendit,Matth.13.Id quod fermè superiore quoquè de zizanijs parabola non obscurè docuit.

(De Thesauro in agro reperto. De sagena missa in mare.)

ANNVS

ANNVS DOMINICAE PRAEDICATIONIS *secundus, & primùm, Prophetam gloriæ non expertem nisi in patria.* Cap. 24.

ANNI autem secundi initium Iesus docendæ patriæ dedicauit. Porrò frequentia & familiaritas, prorsùs contemptibilem reddidêre, vt diceret id sibi commune esse cum Prophetis, qui in patria duntaxàt expertes gloriæ fuissent, Matth. 13. Mar. 6. Luc. 4. Heliæ exemplum ac Helisæi non absurdè huc trahebatur, quorum neuter in gentem suam impendiò beneficus extitisset. Cæterùm hic sermo quantùm exagitauerit municipes Iesu, euentus planè edocuit. Conati enim sunt illum ex edito vrbis loco præcipitare, erantque dictis parùm creduli, vt nullo illic prodito miraculo, diuina virtute è manibus illorum laberetur, Matth. 13. Luc. 4.

Fugit Christus fraudes Herodis. Cap. 25.

HERODES interìm tetrarcha, necato Ioãne, cùm fama de Christi miraculis per omnẽ finitimam regionem dimanaret, suspicans Ioannem reuixisse, desiderio videndi illius tenebatur, Matth. 14. Marc. 6. Luc. 9. At Iesus, agnita fraude, in solitudinem se abdidit, quò secuta ingens turba, commeatu iam deficiẽte, de quinq; panibus & piscibus duobus pascitur. Quo beneficio Iesus adeò sibi multitudinis animos conciliauit, vt dignum iudicarent principatu. Sed is alienus ab omni ambitione, clanculùm fugit in montem, vbì solus perpetuis precibus noctem ad quartam vsque castrensem vigiliam protraxit, Matth. 14. Mar. 6. Luc. 9. Ioannis 6.

De discrimine & periculo discipulorum in tempestate maris. Cap. 26.

ERANT tum discipuli in summo marinæ tempestatis discrimine, ventis præter modum sæuientibus, & nauim qua vehebantur, in diuersum agitantibus, quum Iesus in vndis perindè atquè in solida terra deambulans, præsentia mœstos sua solatur. Verùm illi nouitate rei deterriti, spectrum esse inane quod viderant, putabant, Matth. 14. Mar. 6. Iesu autem loquẽte, Petrus fide in Christum super mare ambulat, incredulitate mergitur, Matth. 14. Conquieuit autem ilicò ventus Domino nauim ingresso, Matth. 14. Marc. 6.

De actis Christi, dum traijceret in terram Genezareth. Cap. 27.

ET traiecit in terram Genezareth, Matth. 14. Vbì varijs languoribus affectos, qui vel fimbriam vestis illius optabant contingere, sanauit, Matth. 14. Marc. 6. Postero die inuentus ab ijs, quos pauit in solitudine, causam intelligens, qui se longis ambagibus quæsissent, cibum corporalem ad cælestem alimoniam comparandam longo sermone cohortatus, Manna illo cibo longè esse inferius edocuit. Proindè quum de verbo vitæ æternæ loquens iam panẽ nominaret, modò carnem & sanguinem, multi horrore rei perperàm intellectæ concepto, à Christo desciuêre. At Petrus contrà, quòd verba hæc sunt vitæ æternæ, perdurandum suadebat, Ioan. 6.

De repræhensa nimis anxia traditionum obseruatione. Cap. 28.

DEINDE cùm vocatus ad pharisæi cuiusdam prandium, neglecto lauacro discubuisset, & is plurimùm eo fuisset offensus, stultos vocat, qui nimiùm anxiè Maiorum obseruarent traditiones, iudicio Dei & charitate interìm obmisis, Luc. 11. Decimabant illi mentham, rutam, & olus quoduis, in vasis quoquè mundandis quæ ad victum pertinebant, plùs iusto erant curiosi. Cæterùm ambitiosi in affectandis primis in synagoga cathedris, hypocritæ in extrinseco cultu, vereque sepulcra foris dealbata. Impij deniquè in senes valetudinarios, quibus oblationum prætextu subtrahebãt alimoniam, circunuentis falsa doctrina liberis. Vndè cæcos vocat illos Christus, & plantationem quam pater cælestis minimè agnoscat, ideoq; breuì interituram. Rectè proindè in istos competere Esaiæ vaticinium, quo ait: Populus hic me labijs honorat, cor autem eorum longè est à me: sine causa autem colunt me, docentes doctrinas & manda[ta] mortalium. Ostendit autem hominem minimè contaminari ab ijs, quæ per os immitterentur: sed magìs adulterio, fornicatione, homicidio, furto, auaritia, impostura, dolo, impudicitia, obtrectatione, superbia, & stultitia, quę omnia in cordis of-

ficina clàm concepta, magno malo foràs prodirent in publicum: esseq; simplex genus expiandarum impuritatum, si eleemosyna in fratrem beneficus existas, Matth. 15. Marc. 7. Luc. 11.

Christo, relicta Iudæa, pergenti ad oras finitimas Tyri & Sidonis, offeruntur claudi, cæci & languidi. Cap. 29.

DIMISSA indè Iudęa, Iesus in oras finitimas Tyri perrexit & Sidonis. Vndè Chananęa quędam mulier egressa, fidei magnitudine, iugique precum instantia, filię à dęmone vehementer afflictę salutem impetrauit, Matth. 15. Marc. 7. Et ilicò cæcos, claudos, ac quosuis imbecilles ac valetudinarios ad pedes Domini porrectos ille sanitati restituit, magnaque hinc populum cepit admiratio, Matth. 15. Longè autem maior, muto surdoq; audiendi ac loquendi officijs reddito, dum relictis Tyri finibus, Decapoleos peragrat oras: acclamabant enim, etiam prohibente Domino: Benè omnia fecit, & surdos fecit audire, & mutos loqui, Marc. 7.

De profectione Christi versùs Hierosolymam ad solennia Pentecostes. Cap. 30.

CONTVLIT autem se eo itinere Hierosolymam ad solennia Pentecostes, vbì ad Probaticam piscinam expositum duodequadraginta annorum languidum, sabbato, mirum in modum sæuientibus Pharisæis, sanum fecit. Porrò causam sciscitantibus, dixit se patris cælestis Dei opera in omni sua functione hactenùs fuisse adiutum. Scripturas diuinas, in quibus illi vitam æternam constituebant, de se certum præbere testimoniũ. Deniquè, quòd omnium maius acceperit à Deo: Id quod Ioannes quoq; non obscurè firmâsset. Verùm incredulos vicissìm sibi gloriam tribuere: quę quàm sit vana, abundè perspicuum ex eo videri, quòd à solo Deo omnis gloria procedat. Incitauit hic sermo magis atque magis istorum in Iesum animos, vt necis illius non mediocre seminarium extiterit, Ioan. 5. Aliquantò pòst transmisso mari Galilęę, ex septem panibus & pauculis piscibus quaterna millia hominum cibauit in solitudine, Matth. 15. Marc. 8.

Indè digressus, nauigio venit ad oras Dalmanutha, vbì discipulos dehortatur à fermento Pharisæorum. Cap. 31.

VNDE digressus, nauigio venit in oras Dalmanutha, vbì lacessitus à Pharisæis, accuratè docuit imposturas illorum prorsùs fugiendas, fermentum appellans, eô quòd multos sensìm lupum mentientes, ouilla huiusmodi corrumperent, Matth. 7. 16. Marc. 8. Luc. 12.

De rebus gestis in partibus Cæsareæ Philippi, vbì Christus Petrum crucem dissuadentem, vocauit satanam. Cap. 32.

AC mox in Cæsareę Philippi partes concessit, & confessionem Petri de se recipiens, eius occasione, claues regni cælestis promisit, ità suam stabiliendo ecclesiam, vt portę inferorum nihil virium aduersùs illam sint habiturę. Indicat autem quanta se maneat calamitas, deniquè & mors ipsa, in quam conspiraturi sint Iudęorum scribæ & antistites: Sed tertio mox die sit reuicturus, Matth. 16. Marc. 8. Luc. 9. At Petrus mortem audiens, increpuit occultè Dominum, ceu parùm consultè acturus sit, si illam spontè suscipiat. Quocontrà Iesus à se abegit Petrum, satanam eum vocans, qui diuinæ voluntati repugnet, & in humanis tantùm rebus sit oculatus, Matth. 16. Marc. 8. Quin magis domandos ostendit humanos affectus, sese prorsùs abnegato, & cruce sua ipsius suscepta, quò liberiùs illum sequi nobis liceat, Matth. 16. Marc. 8. Luc. 9. Contemptum autem se in humana specie, aliquandò in gloriam patris inter angelorum agmina visendum ait, quandò ius sit redditurus, & præmia cuique pro meritis. Sed quid ego, inquit, vos longiùs moror? quandò ex hoc præsenti cœtu quidã sunt, quibus maiestas mea etiamnùm viuis palàm reddetur conspicua, Matth. 16. Mar. 9. Luc. 9.

De transfiguratione Domini. Cap. 33.

ET interiectis sex fermè diebus, planè contigit hęc promissio, præsentibus in monte quodam excelso, Petro, Ioanne, & Iacobo discipulis, qui mirabili luce coruscum viderunt, cum Mose & Helia sermones miscentem, patre cælesti tum desuò filium hunc esse dilectum testante. Atque hæc visio tam grata fuit Apostolis, vt cogitârint de sedibus illic constituendis: placuit enim, nunquam ab immenso hoc gaudio diuelli, Matth. 17. Marc. 9. Luc. 9.

Quanquàm quòd ad fidem attinet, quæ ijs rebus gestis debebat accendi, Apostoli adhuc mirè frigebant. Id quod obstitit, quò minùs à dæmone arreptum potuerint liberare. Nam Iesus sanato homine protinùs incredulitatem taxat, & fidem summo præconio extollit, Matth.17. Mar.9. Luc.9.

Venit Christus Capernaum, & soluit tributum. Cap 34.

VENIT deindè Capernaum, vbi tributum soluit, Petro ad mare piscatum misso: fore enim ait, vt statérem, id est, quatuor drachmas in ore piscis quem primum præhendisset, inueniret. Etiamsi ostenderet se, tanquàm terræ Dominum, minimè ad hoc teneri, Matth.17.

Repræhendit Christus in discipulis suis ambitionem, & puerorum ab illis requirit innocentiam. Cap. 35.

INVASERAT autem discipulos ex visis miraculis, & auditis de regno cælorum sermonibus, partìm liuor, quo ægrè ferebat quisque alterum sibi præferri: partìm ambitio, qua honores ijs qui in terris sunt similes, animo conceperant. Sed præceptor vtrunque damnans, accersito puello, regnũ cęleste ad illos duntaxàt pertinere dixit, qui prorsùs in alium hominem mutati, sese ad paruuli modum scirent demittere, Matth.18. Marc.9. Luc.9.

Quomodò Christus affectus fuerit erga pœnitentes, & quotiès nos fratribus in nos peccantibus dimittere debeamus. Cap. 36.

DENIQVE qualiter Deus erga huiusmodi esset affectus, parabola ostenditur ouis centesimę, quã amissam reperiens, humeris lætus imponat, vocatis ad epulandum eius rei gratiã amicis. Consinis est huic parabolæ, quam de drachma perdita recensuit, magno cum gaudio inuenta. Et quæ omnium maximè indulgentem in nos Patrem cælestem piumque, modò resipiscamus, expressit, de filio prodigo, cui parens obuiàm vadẽs, in illius cupidè ruit amplexus. Stola ad hæc priori simul cum anulo & crepidis afferri iussis, opiparum mox apparando conuiuium, Luc.15.

Cælestis autem Parentis erga nos benignitatem, ostendit modis omnibus formulam esse agẽdi cum lapsis fratribus, quò animas illorum lucremur, dum sólicitè primò arguimus soli, deindè adhibitis arbitris, ac mox ecclesia, postremò tantispèr abijcimus, dum illos pudeat delicti, ratum deindè ac firmum se in cælis habiturum, quidquid illi in terris suo nomine collecti statuerent. Cæterùm in condonando errato noluit Petro normam aut modum pręscribere, septuagiesseptiès absoluendum peccantem docendo, Matth.18. Luc.17.

Quò autem clariùs intelligamus, ob inclementiam nostram non solùm à Deo noxã nobis non remitti, sed etiam redire eam quę remissa est semèl, parabolam dixit de Rege, qui seruum cui cõdonata erant debita, ad carcerem & pœnam repetijt, qui parem benignitatẽ conseruo non impertiêrat, Matth.18.

Digressus Iesus à Galilæa in Iudæam, respondet Pharisæis ad interrogationem, Num marito liceat vxorem ex quauis causa abijcere. Cap. 37.

FINITO hoc sermone, digressus à Galilęa Iesus, in Iudæam, quę sita est trans fluenta Iordanis, profectus est, magna se comitante hominum multitudine, quorum ille primò languidos curat, deindè ad doctrinam animum conuertit. At Pharisæi, quibus mos erat, in deteriorem omnia torquere partem, captiosè sciscitantur: Num liceat marito ex quauis causa vxorem abijcere? Futurum rati, vt si permitteret, secum pugnare videretur, qui repudium vetuisset: Sin negaret, in legem Moisis delinqueret. Verùm Christus respondit, Moisen ad duritiem Iudęorum respexisse, cùm diuortijs frena laxâsset. Cæterùm diligentiùs expendenda erat vel ex Geneseos libro diuina hac in re voluntas, Matth.19. Marc.10.

Difficultate autem attenta, quæ incidit in re vxoria, cęlibatum prętulit, Eunuchos esse nonnullos testatus, qui se castrarent regni cęlestis gratia. Verùm id negocij ad paucissimos, quibus concessum sit, pertinere, Matth.19. Affertur subita occasione idoneum puritati & absolutę modestiæ exẽplum. improbitate matrum adducti infantes, Apostolis impendiò prohibentibus, quos omnes ad se vocans, Dominus complexus est & exosculatus, talium esse comprobans regnum cælorum, Matt. 19. Marc.10. Luc.18.

Relinquens Iudæam, Galilæam repetit: vbi liberata muliere obsessa, eludit seruos Herodis, eum ab his finibus abigentes. Cap.38.

RVRSVS, deindè relinquens Iudæam,quia in perniciem illius Iudæi conspirauerant, Galilæam petit,Ioan.7.Vbì cùm audîsset Pilatum præsidem extrema crudelitate in quosdam Galilæos animaduertisse,adeò vt sanguinem quoquè necatorum cum sacrificijs misceret, ad resipiscentiam oēs cohortatur,si ab interitu velint sese vindicare. Ad pauciores enim plerunquè pœnam pertingere, veluti illis quoque contigisset,quos duosdeuiginti turris in Siloë olìm compresserat, quum multo plures culpæ fuissent obnoxij. Et vt tenaciùs memoriæ insideret,quod maximè omnium vellet,parabolam subiecit de arbore fici,cui succisionem comminatur Paterfamiliâs, quia fructum de se non ediderat,atque sic fecisset,nisì vinitor suasisset dilationem,spe quadam de frugibus etiam nùm concepta,Luc.13.

Parabo. de arbore fici.

Docebat fortè tunc in Synagoga Sabbato,& verba comprobans miraculis, mulierem decem & octo annis dæmonio obnoxiam sanat,quanquàm vitio sibi verterit illud Princeps synagogę:Christus autem ait legem non solui,si sabbato bouem aut asinum ligatum vinculis expedias, & aquatū ducas.Cæterùm multo minùs, quia Abrahæ filiam quis ab immundi spiritûs potestate exemerit. Pharisæi huic felici successui inuidentes Euangelici negocij, summouere loco Dominum conati: Abì hinc,aiunt,quô necem,cui te Herodes destinauit,euadas : atque Iesus fraude cognita, respōdit, quod istos vehementer morderet: Ite,inquit,dicite vulpi huic: Eccè eijcio dæmonia, & perficio sanitates hodiè & cràs,& tertia die consummor, Luc.13.

Iterùm venit Hierosolymam ad celebritatem Scenopegiæ,vbì varium vulgi de se audit iudicium. Cap. 39.

SVBIECIT mox seminarium odij & maleuolentiæ illorum,testimonium perhibens operū malignitati: & quandoquidem in propinquo tum erat scenopegię celebritas, contulit se Hierosolymam,vbì post diuersam vulgi de se opinionem,(quidam enim virum bonum esse Iesum prædicabant,alij impostorem)ipse in longum protracto sermone,non suum agere se negocium: sed patris,qui se misisset,indicat. Mirabantur enim qui illum audiebant, quomodò probè literas calleret, quas nunquàm didicisset. Ac mox secreta ordinum illorum prodit,quòd pertinaci proposito essent supplicium de se sumpturi.Et iniecissent illi planè manus,nisì remoratus illos fuisset Dominus,eô quòd hora sua nondùm adesset,Ioan.7.

Concio Christi aduersùs auaritiam,& quid cuique ad perfectionem properanti sit faciundum. Cap. 40.

NEQVE ità multò pòst accessit Iesum quidam, fratrem suum incusans cupiditatis, quòd hæreditatem secum non partiretur.At ille ad se minimè pertinere ait forense iudicium. Admonuit tamen,auaritiam modis omnibus esse fugiendam,proposita in hoc diuitis parabola, cuius opes magnis sudoribus per improbitatem partæ,ad incertum venissent heredem,stulti illius anima noctù, dum minimè ità fore cogitâsset,ablata,Luc.12. Exorsus mox alium sermonem deindè in templo, degenerare Iudęos ab auitis moribus probabat,quandoquidem Abraham factis non referentes, diabolum imitarentur,cuius verè essent filij. Illi contrà Samaritanum appellant & dæmoniacum, lapidum iactu,nisì abiens sibi prospiciat,perniciem allaturi,Ioan.8.

Pręteriens tum fortè quendam,ex eo tempore quo fuerat natus, cæcum, omnibus mendicitate cognitum,cui videndi tribuit facultatem,atque ea res multùm Pharisęos vrebat, Ioan. 9. Quum protinùs adolescens quidam accedens: Magister, inquit,bone, quid boni faciam, vt consequar vitā æternam? At Iesus pręceptorum Dei obseruationem commendauit: Ità tamen,vt meritis proprijs diffideremus,quòd non sit bonus nisì vnus,nempe Deus. Verùm iuuene arrogantiùs sese iactante, quòd diuinis iussibus sedulò paruisset,Christus quem nihil latebat, intuitus cor æris aliquantò appetentius, ad vendenda omnia, quæ mox eroget in pauperes, seque sequendum inuitat. Verùm quum ille in diuersum se torqueret,rectè (ait Dominus) ex ijs moribus consequitur: Faciliùs camelum per acûs foramen,quàm diuitem regnum cæleste,ingredi.Proindè Petro res Christi amore dimissæ, fidutiam sperandæ mercedis fecerant: & protinùs audit, in Maiestate Domini proximas sedes,suî similes habituros,deniquè centuplum,simul cum gloria cęlesti recepturos,Matth.19. Marc. 10. Luc. 18.

Vt

Vt Pharisæi hanc Concionem deriserint. Cap. 41.

CAETERÙM opibus & potentia præstantes, hęc quæ de rerum terrenarum contemptu disseruerat, ceu proposito suo repugnantia effusè ridebant, quum Iesus parabolam minimè ridiculam affert de Lazaro, id est, in solum Deum spem omnem collocante, qui ex fame & squalore ereptus, in sinum Abrahę, cuius verè erat filius, recipitur: Epulone quodam diuite contrà, qui omnes vitę delicias sectatus, Lazarum prædictum non alimonia, & ne micis quidem panis dignatus fuisset, in tartara deiecto, vbì perpetuò pœnas acerbißimas ac penitùs intolerabiles sit daturus, Luc. 16.

Laudatur prouidentia illius, qui sibi ex mammona iniquitatis parauit amicos. Cap. 42.

PROXIMAM parabolam discipulis proposuit de iniquo dispensatore, qui in rem suam Dominica bona cautus profuderat, latenter indicans, nihil hîc nostrum esse, sed Domini, qui tamen prudentiã laudet ministri, ex bonis alienis in egentes benefici: vndè illum vicißitudo quædam maneat officij. Luc. 16.

Parabola de conductis in vineam Domini operarijs, Cap. 43.

ALIAM item superioribus connexuit parabolam Patrisfamiliâs, qui varijs diei horis operarios in vineam suam mercede pacta conduxit, imparem laborem pari præmio remunerans, quo significari voluït, iam olìm futurum, vt Gentes fide Iudæos anteuerterent, Matth. 20. Parab. de laborantib[9] in vinea.

Restituto Paralytico, ambitionem repræhendit eorum, qui primos vbiquè affectant accubitus. Cap. 44.

CONQVIEVIT autem paulispèr à sermone Iesus, & Pharisęi cuiusdam ingressus ædes Sabbato vt cibum caperet, hydropicum sanauit, ac mox docuit perperàm agere, qui inuitati ad conuiuium, primos accubitus curiosè ambirent. Optimates enim verè esse ac aliorum antesignanos, qui sese scirent animo demittere. Proindè in conuiuijs apparandis, inopum voluit haberi rationem, qui ad reddendum vices essent impotes, tamen illius præmij quod sperandum sit in resurrectione iustorũ, certa viderentur occasio, Luc. 14. Et hæ quidem res gestæ, finem secundo Dominicæ prędicationis anno imposuêre.

ANNVS DOMINICAE PRAEDICATIONIS

tertius, & primùm, quid egerit Christus in porticu templi Salomonis in Encænijs Iudæorum. Cap. 45.

EXTREMVS annus Dominicę prædicationis, idem illi planè. qui & vitæ finis fuit. Deambulabat tum fortè Iesus in porticu templi Salomonis in Iudęorum Encęnijs, & cingebant illum Iudęi, improbis conatibus fermè vrgentes, vt palàm Christum se esse fateretur. Verùm ille ex operibus facilè iudicandum ostendens, quis esset, vnum nihilominùs se esse cum Patre ingenuè confitetur. Quo dicto, lapidibus, nì fugiat, obruere Dominum adorti sunt, Ioan. 10.

Fugit Dominus insidias eorum, qui eum lapidibus obruere moliebantur, in vlteriorem ripam Iordanis & resuscitat Lazarum quatriduo mortuum. Cap. 46.

FVGIT igitur in vlteriorem ripam Iordanis, & triste accipit nuncium de Lazari morbo, dormire hominem significans qui iam fato concesserat. Prębuit ea mors Iudææ repetendæ occasionem, etiamsi discipuli, cauendam Domino eam regionem, ob necem quam ei Iudęi minabantur, apertè p̃dicerent. Venit igitur Bethaniam quarto die, ex quo Lazarus in monumentum reconditus fuerat, & deploratum iam penitusque desperatum se reuocaturum ad vitam pollicetur. Nec mirum si Lazaro pręstaret, quod omnes in illo expectamus. ait enim: Ego sum resurrectio & vita: qui credit in me, etiamsi mortuus fuerit, viuet: & omnis qui viuit, & credit in me, non morietur in ęternum. Nec mora, dicto fides certa affuit: prodit è monumento, qui quartum iam diem mortuus fuerat.

Consilium Iudæorum de occidendo Christo, quorum furori iterùm cedens, profectus est in Efræm. Cap. 47.

QVA re permoti ex Iudæis complures, fidei CHRISTI colla subdiderunt. Porrò Pharisęi vbì hæc resciuêre, coacto concilio, in foribus esse periculum, nisì vnus IESVS multorum

torum vice pereat, Caiphæ Pontificis sententia cognoscunt. Itaque mox decernitur, quo celeriùs fieri posſit, quoque cõmodiùs è medio tollatur, Ioan.11. Ceſsit furori Dominus, Efræm profectus, quæ vrbs non longè à vaſta ſolitudine aberat, vbì in tuto manſit cum diſcipulis ſuis, Ioan.11.

Vt Christus ipſe, adueniente hora ſua, vltrò venerit ad locum paſſionis, ſ. in Hieruſalem: & quomodò diſcipulos aduersùs Iudæorum malitiam & conatus improbos ad manſuetudinem hortatus ſit & patientiam. Cap. 48.

POSTQVÀM autem ità viſum eſt illi, vt mortem ſuſciperet, declinauit latibula, & iter flexit Hieroſolymam. Eundum autem illi erat per mediam Samariam & Galilæam, qua oppidum quoddã ingreſſus, decem viros à lepra mundauit, è quibus vnus duntaxàt, & ille Samaritanus, rediens à Sacerdotibus, gratias egit, Luc.17. Præmiſit autem nuncios, quos auerſati ſunt Samaritani, Iacobo & Ioanne vindictam expetentibus, vt flamma cæleſtis contumaces abſorbeat ad eum modum, quo, Helia orante, contigit. Sed increpuit concitatos in iram Dominus, ſpiritum cæleſtem & verè apoſtolicum, eſſe ſpiritum lenitatis, manſuetudinis, & patientiæ indicans, ſeque haudquaquàm veniſſe vt perdat animas, ſed vt ſeruet. Luc.9.

4. Reg. 1.

Spiritus verè apoſtolicus.

Prædicit Christus diſcipulis ſuis Paſſionem & reſurrectionem ſuam, & ambitionem repræhendit filiorum Zebedæi. Cap. 49.

AIT autem ad illos ſecretò: Eccè aſſcendimus Hieroſolymam, prodeturque illic filius hominis primarijs ſacerdotibus & ſcribis, qui illum damnantes capitis, Gentibus tradent, quô illuſum ac flagris cæſum cruci affigant. Cæterùm tertia die reſurgẽs à morte, reuiuiſcet, Matth.20. Marc.10. Luc. 18. Diſcipuli ijs verbis in ſpem erecti, futuri cuiuſdam regni ditionem affectabant, ac primi omniũ Iacobus & Ioannes, Zebedęi filij ſimul cum matre prima loca Dominici regni ambiebant, (Ieſu hanc mentis elationem paucis verbis confutante, quippe facta mentione de calice, id eſt, pœna crucis) & dona Dei, quibus vtriſque via aperitur ad ſumma contẽdendi. Deniquè cæteros monet, Principatum non cogitent, cuius inter ethnicos reſpectus quidem habeatur. Verùm ſuo exemplo qui aliorum neceſsitatibus inſeruiturus aduenerit, rectiùs facturos, qui omnem animi faſtum deponãt, Matth.20. Marc.10. Luc.22.

In ſuſcepto hoc ad Hieroſolymam itinere, diuertit primùm ad Zachæum, vbì cæcis viſum reddidit. Cap. 50.

RECTÀ autem Hieroſolymam petens, delatus eſt Hiericho, inter eundum nano illo Zachęo, vt ſe hoſpitio reciperet, accerſito. Qui poſtquàm res per nefas aliquandò partas, quadruplo redderet, dimidio nihilominùs in pauperes, concepto cæleſtium amore, diſpenſato, ſalutem eo die huic domui cõtigiſſe ait Ieſus, vereq; Zachęum Abrahæ eſſe filium, quippe quem benefactis refert, Luc.19. Et mox cęcis, vehementi clamore miſericordiam poſcentibus, viſum reddidit. Sciſcitatus tamen priùs, num id gratum haberent, cùm multi cæcutiant, qui tamen lucem penitùs execrãtur, Matth. 20. Marc.10. Luc.18.

Deindè diuertit in ædes Simonis leproſi Bethaniæ, vbì Maria illi venerandum caput precioſo vngit oleo. Cap. 51.

DIVERTIT proindè eodem itinere in ædes Simonis cuiuſdam, cognomento leproſi Bethaniæ, ac inibì conuiuans cum Lazaro, Martham habuit miniſtram, & Mariam eius ſororem plùs ſolito officioſam. Nam alabaſtrum vnguẽto refertum precioſo fregit, liquore toto in caput Dominicum diffuſo. Id cùm malè haberet diſcipulos, qui diuenditum vnguentum maluiſſent, & inopia laborantibus precio conſultum: Fore ait, vt nunquàm deſint Pauperes quos foueamus, ſed vnctionem hanc in mortis ac ſepulturę ſuę gloriam meritò impendi, quòd eius rei geſtæ memoriam nulla vnquàm obliteratura eſſet obliuio, Matth.26. Marc.14. Ioan.12.

Adpropinquans ciuitati Hieruſalem, iubet ſibi adduci aſinam cum pullo, cui inſideat, & ſic manſuetus ingrediatur ciuitatem. Cap. 52.

VICINVS indè Hieruſalem DOMINVS, nouam aduentûs ſui pompam inſtruit. Miſſos enim à Bethphage ad oppidum, quod eregionè ſitum erat, diſcipulos, iubet aſinam ſimul cum pullo adducere, quibus inſideat. Ac ſic iumentorum vectus tergis, ſterni ſibi viam veſti-

vestibus ac arborum frondibus passus est, & à pueris promiscuaque multitudine acclamari lętis gratulationibus: Osanna filio Dauid, Benedictus qui venit in nomine Domini Rex Israel, Matth. 21. Marc. 11. Luc. 19. Ioan. 12.

Fleuit Christus super ciuitatem Hierusalem. Cap. 53.

CAETERÙM propiùs intuitus ciuitatem, defleuit illius cladem omnium miserrimam, quam à Romanis Principibus Tito & Vespasiano esset acceptura, Luc. 19. Iamque erat intrà vrbis mœnia, cùm subitus omnes occupat motus, quo nouarum rerum cupidi, scire gestiebant, quis ouationibus vsqueadeò insolitis Hierosolymam ingrederetur, Matth. 21. Ioan. 12.

Ciuitatem ingressus, statim visitat templum, quo ab ementium & vendentium sordibus purgato, mox docere incipit, & primò omnium nimiam de proprijs operibus reprœhendit fiduciam. Cap. 54.

AC protinùs templum inuisens, primum studium domui paternę scelestis negociatoribus purgandę adhibuit, flagello ex funibus ad eam rem parato, Matth. 21. Marc. 11. Luc. 19. Proximum, cæcis ac claudis sensuum integritati restituendis, Matth. 21. Quærebant Iudęi signum acerbæ illius castigationis, & audiunt fore vt templum ab ijs diruendum, sua virtute restauretur, Ioan. 2. Sedens autem e regione gazophylacij Dominus, viduam pauperculam duo minuta ęris (id est, quadrantem) inijcientem contemplatus, cùm nihil illi esset reliqui, plùs omnibus iniecisse eam ostendit, Marc. 12. Luc. 21.

Alij ad primum annũ referunt illud Ioan. 2.

Ac mox docendę multitudini intentus, elationem pharisaicam damnat, qua nimiùm plerique de suis benefactis præsumerent, omnibus præ se alijs, veluti nihil videantur, contemptis. Seruiebat huic negocio parabola Pharisęi, iactantis bona sua, & Publicani, nihil horum agnoscentis, sed totũ quod assequi posset boni, diuino beneficio tribuentis: quorum posterior, iustitię dotes à Deo acceperit, Luc. 18.

Parab. De Pharisęo & Publicano.

Vesperè concessit Bethaniam, vbi eum nocturno tempore visitat Nicodemus. Cap. 55.

APPETEBAT autem vespera, & redijt Iesus Bethaniam, Matth. 21. Marc. 11. Vbì Nicodemus nocturno congressu arcana cælestis generationis didicit, causamque Dominici aduentûs, & imminentis iam exitij, vt videlicet omnis qui credit in Christum, non pereat, sed habeat vitam æternam.

Rectiùs hoc cum Nicodemo factũ colloquiũ, ad primum annum refertur.

Execratur ficum. Cap. 56.

POSTERO die rediens Hierosolymam famelicus, & accedens ficum arborem, cùm nil præter folia in ea reperisset, execratus est illam, quia fructum non edidisset, imprecatus vt perpetuò sterilis permaneret, Matth. 21. Marc. 11.

Ingressus templum, liberat adulteram: vbi aduenientibus ad se ethnicis, petit à patre suo clarificari: & accedente vespera, iterùm concessit Bethaniam. Cap. 57.

INGRESSO autem templo Domino, Scribæ & Pharisęi adulteram in opere nefario depręhensam producunt, captiosè quærentes quid fieri statueret. Porrò Iesus ità responsum temperauit, vt neque illam absoluens, Moisis legem abrogare, neque condemnans, in tanta peccantium multitudine vindictam à sola hac paupercula expetere videretur, Ioan. 8.

Ostendit autem mox fore, vt gloria sua ethnicis à Patre cælesti reuelaretur, commodam nactus occasionem ethnicorum quorundam aduenarum, qui Philippi & Andreæ vsi patrocinio, Iesum videre desiderabant. Qua hora Patrem inuocauit, vt se clarum gentibus redderet, id quod facilè impetrauit, voce cælitùs audita, Et clarũ reddidi, & posthàc reddam, Ioan. 12. Redijt eodem die, cùm aduesperasceret, Bethaniam, Marc. 11. postridiè Hierosolymam repetiturus.

Redeundo à Bethania in Hierusalem, quæ ad orationem efficacem sint necessaria, diserta demonstrat concione. Cap. 58.

ET diluculo videntes ficum execratam à Domino, aruisse, trahuntur in admirationem. verum Iesus fidei pertinaci maiora tribuit, Matth. 21. Marc. 11. preces parùm efficaces esse prędicans, quæ fide ca-

de careant, Matth.21. Cui hoc addidit, instantes quoquè esse preces & tenaci proposito fixas oportere, parabolam afferens iniqui iudicis, quem vidua precibus tandèm vrgentibus, ad ius reddendũ induxerit, alioquì in rebus agendis remissum. Vndè appáreat desperati esse hominis, ne tantillum quidem de Deo præsumere, Luc.18.

Parab. De iniquo Iudice.

Templum ingressus, interrogatur à Pharisæis de suæ prædicationis potestate, quibus propositis quibusdam parabolis, suam illis exprobrat incredulitatem, adeò vt illis publicanos præferat & meretrices. *Cap.* 59.

AT quum venisset in templum, à Sacerdotum antesignanis & plebis senioribus interrogatur, quis illi fecisset potestatem docendi. Iesus autem hanc quæstionem altera repulit de Baptismo Ioannis, num è cælo esset, an ex hominibus, Matth.21. Marc.11. Luc.20. Publicanos, ait, & meretrices, in cælis preferri incredulis, quòd Ioanni obsequentes resipuerint. Ad quod mirè congruebat parabola de duobus filijs, quorum vterque iussus à parente vineam colere, qui operam esset pollicitus, cessator fuit: qui illam negauit, resipiscens tandèm præstitit, Matth.21.

Parab. de duob⁹ filijs

Proxima huic parabola erat de Patrefamiliâs, vineam colonis locante, qui ministros simul cum herili filio fructus poscentes trucidâssent: quam adduxit, vt sententiam rogati, seipsos damnarent, qui pari scelere cum colonis notarentur. Verùm quô meritas ob id pœnas intelligerent euidentiùs, lapidem se esse reprobatum ab ædificantibus, testatus est, cuius meminit Propheta. In quem lapidẽ aut impingenti, aut ab eodem illiso haud dubiè sit pereundum, Matth.21. Marc.12. Luc.20.

De Patrefamiliâs vineam locãte. Psal. 117.

Huc pertinebat & illa parabola, quam de rege nuptias filio apparante, recensuit. Inuitati enim totiès Iudæi, obstinati animo, varias causas errori prætexuerunt, Matth.22. Luc.14.

Subornantur qui tentent Christum, an'ne Cæsari tributum sit persoluendum. *Cap.* 60.

SVBORNANT tum Pharisęi discipulos, qui simul cum Herodianis ad Iesum profecti, de tributo Cæsari pendendo interrogarent, vt si licere id affirmaret, Iudæos offenderet, qui prophano principi parére indignum putabant: sin fas non esse, Cæsareanos infensos haberet. Sed Dominus versutiam subodoratus, numismatis inscriptionem ab alijs discere cupit, quasi ipse ignoraret, quæ ad veram pietatem non essent maximoperè conducibilia, quorum vsus quoquè ceu promiscuus videretur, Matth.22. Marc.12. Luc.20.

Victi Pharisæi à Christo, alium subornant legis Doctorem, qui cum de magno interroget mandato. *Cap.* 61.

VERVM dum nihil hinc accesserat Pharisæis victoriæ, videntes Saducæos quoquè succubuisse, qui resurrectionem non credebant, dum arguuntur inscitiæ scripturarum, quæ crebrò Deum appellant Abraham, Isaac & Iacob: Neque consentaneum sit, Deum rectè dici mortuorum, Matth.22. Marc.12. Luc.20. Rursùs alium subornant legis Doctorem, qui quærat de magno mãdato, & responsum accipit liuore, odio & maleuolentia istorum non indignum, de proximo videlicet post Deum diligendo, parabola, vndè id perspicuum fieri posset, de vulnerato à latronibus, in medium allata, qui à Sacerdote & Leuita prætereuntibus neglectus, Samaritani tandèm cuiusdam pietatem sensisset. Hoc aptum esse ait exemplum, quod alieni à charitate, imitarentur. Luc.10.

Quæst. De magno mãdato.

Parab. de eo q̃ incidit in latrones, & Samaritano.

Mittuntur tandèm ministri, qui Christum vi adoriantur & capiant. *Cap.* 62.

MISSI sunt protinùs ab æmulis ministri, qui captum afferrent, sed deterruit illos sermo, cui parem nunquàm audîssent: deindè quod dixerat, Quæretis me, & non inuenietis, Ioan.7.

Exortus indè varius in populo de Christo rumor. Vbi etiam ipsi interrogantur Pharisæi, cuius filium credant Christum. *Cap.* 63.

DEINDè varius in plebe rumor de IESV subortus est: Quidam Prophetam esse prædicabant, quidã verò CHRISTVM: alij, ex Bethleem oppido nasci CHRISTVM, non à Galilæa originem trahere, contendebant, Ioan.7. Porrò IESVS Pharisæos in hac controuersia accessit in vnum

in vnum collectos,& interrogauit: Cuius tandem filium crederent Christum? Et cùm incunctanter responderent, Dauid, clàm notauit impiam illorum de se opinionem: Quippe qui hominem confitebantur, Deum ignorarent: Nisi enim Deus sit, absurdum videri quòd Dauid in Psalmis Dominum appellet, qui illi sit filius, Matth.22. Marc.12.

Docetur populus, Sanæ doctrinæ non officere Doctorum improbitatem. *Cap.* 64.

DEINDÈ plebem intuitus, docebat sanam doctrinam, quam de authore à Moise recepissent, patienter à Scribis & Pharisæis in cathedra Moisis considentibus recipiendam. Atquì vitæ exemplũ, eò quòd esset turpissimum, haudquaquàm vt sequaris, proponendum. Nam onerant, inquit, sarcinis imperitiores, quas digito ipsi dedignantur attingere. Omnia agunt ad ostentationem, ambiunt loca honorificentiora, Rabbi ab hominibus salutari gestientes, quandò vnus est Rabbi & Pater, nempe qui agit in cælis.

Pharisæis comminatur exitium. *Cap.* 65.

DEINDÈ ad Pharisæos versus, comminatus est illis exitium: Væ, ait, vobis Pharisæi, Scribæ & hypocritæ, qui regnum cælorum alijs clauditis, ipsi perpetuò exortes. Voratis domos viduarum, longùm precamini, vagamini terra marique, vt in superstitionem vestram pertrahatis simpliciores. Væ vobis duces cæci, qui ex Patribus homicidis nati, vt illi prophetas, ità vos apostolos trucidabitis, quò verè reatum contrahatis omnis innoxij sanguinis. Futurum vobis auguror, vt me aliquandò videatis in gloria, quem iam habetis despectui, Matth.23. Marc.12. Luc.11.

Discipulis templi structuram admirantibus prædicitur primùm eiusdem templi ruina, deindè totius mundi annunciatur destructio, datis quibusdam veluti signis, quæ vniuersalem rerum humanarum omnium interitum sint præcessura. *Cap.* 66.

EXEVNTI autem templũ Domino, discipuli præclara & sumptuosa eius phani ædificia, admiratione quadam capti, ostendunt. Sed ille vanitatem mentibus eximit, prædicens breuì futurum, vt ne vllus quidem lapis alteri cohęreat lapidi, Matth.24. Marc.13, Luc.21. Ac mox abiens, in monte oliuarum vrbem intuitus, paulispèr consedit: Vbì secretò huic cõgressi discipuli, initia futuræ huius cladis condiscunt, videlicet Antichristos, bella, seditiones, terræmotus, pestilentiam, famem, terrifica de cælo signa, idolum abominabile, Danielis vaticinio celebre, extremam deniquè calamitatem eorum qui docebunt Euangelium. Quanquàm ne vnus quidem capillus è capite illorum sit periturus: fore enim, vt in patientia sua animas asseruent. *Signa mundi interitũ pręcedẽtia.*

Hierusalem verò, captis habitatoribus, & quaquauersùm abductis, à gentibus tantispèr calcatum iri, dum euangelium vniuersos illarum fines occupauerit: tum enim finem instare mundi, quem & ipsum portenta quædam præcedent in sole, luna, stellis, & pelago, Matth.24. Marc.13. Luc.21. Solicitè autem cauendum ait, nè crapula, ebrietate, aut curis huius vitæ detineamur, ità vt improuidos opprimat ex inopinato dies illa, Luc.21. vsqueadeò incerta, vt nec angeli cælestes eam possint prædicere, Matth.24. Venit enim subitò, ceu fulgur coruscans è cælo, Luc.21. Et ad eum fermè modũ, quo diluuium, quod contigit Noę temporibus: edentes enim & bibentes, ac nuptijs incumbentes, inexpectatum corripuit.

Vigilandum esse, nè imparatos obruat nos dies illa magna & incognita, in qua Dominus ab agnis hœdos, id est, à bonis separabit malos. *Cap.* 67.

ITAQVE prudenti cuique vigilandum est, boni Patrisfamiliàs exemplo, qui furibus nocturnis domum suam patére non sinit. Itidèm frugi minister non indulget potationibus, rixis aut somno sub id tempus, quo Domini suspectum habet aduentum, Matth.24. Sic videntur desipere virgines in occursum sponsi venturę cum incensis lampadibus, si noctù excitatæ è somno, oleum quod in promptu esse illis debuerat, iam primùm emptum ierint. Et seruus ille parùm frugì traditur extitisse, qui acceptam à Domino pecuniam, per incuriã domì ociosam iacere passus est, quam ille cum fœnore se recepturum sperauerat. *Parab. de x. virginibus.* *Parab. de talento in sudariolo recento.*

Separari autem tunc à bonis, ait IESVS, eos, qui fuerint noxij homines & scelerati, non alitèr, quàm Pastor ab ouibus hœdos segregat: bonorum numero censeri eos, qui suo no-

mine miseris charitatis opera impenderint: malorum contrà, qui hęc pertinaciter negauerint. Hos execrabiles, igni & cruciatibus nunquàm finiendis tradi: illos benedictos, ad cæleste regnum vocari, Matth. 25.

Sequenti die Dominum in Bethania mansisse, & quid intereà contra eum Sacerdotum moliti sint Antistites & scribæ. Cap. 68.

CAETERÙM profectò post hunc sermonem in Bethaniam Domino, vbi consentaneum est illũ sequentem egisse diem, intereà Sacerdotum antistites & scribę, coacto concilio in Caiphæ atrio, capiendum per insidias Iesum, morteque plectendum statuunt. Inuentus est huic negocio idoneus Iudas discipulus, qui pecunia corruptus, triginta argenteos stipulatur à Iudæis, vt prodat Magistrũ, Matth. 26. Marc. 14. Luc. 22.

De præparatione vltimæ Cœnæ Domini, & quid in ea gesserit Christus. Cap. 69.

POSTERO die, qui primus erat eorum, quibus à fermento abstinebant Iudęi, pręmisit Iesus duos ex discipulis, qui pascha in ciuitate pararent, ipse secutus, vnà cœnans, Matth. 26. Marc. 14. Luc. 22. lauit pedes discipulorum, tanto exemplo ad animi demisionem & modestiam illos inuitans. Simul ex eo cœtu, quem tanto ardore dilexerat, quendam esse subindicans, qui se esset Iudæis proditurus, Matth. 26. Ioan. 13. Et mox accepto pane, deindè vini calice, corpus esse suum ac sanguinem testatus, manducare illos iusit & bibere, quòd ea sit futura calamitatis suæ mortisque memoria. Fore proindè, vt omnibus ea res fieret offendiculo, Petro contrà neque carceres, nec mortem se formidaturum constanter pollicente. Sed Iesus trinam de se illius negationem prędixit, Matth. 26. Mar. 14. Luc. 22. Ioan. 13.

Facta cœna, præscribit Christus discipulis suis nouum mandatum dilectionis, eosque contra futura instruit pericula, & patrem orat non pro apostolis tantùm, sed pro omnibus etiam qui in eum sint credituri. Cap. 70.

COMMENDAT autem protinùs nouum illud de mutua dilectione mãdatum, Symbolum id esse significans, quo discipuli sui ab exteris dinoscantur, Ioan. 13. Deindè ad proxima pericula instruens animos, iubet mœrorem ac metum omnem deponere, iturum se præparatum suis locum, quo illos ad se recipiat. Et planè se viam esse, veritatem ac vitam: argumentum pręterea videri, quòd se magistrum ament, si præceptis sint morigeri. Nunquàm se commissurum, vt desertos omni solatio relinquat, quãdò spiritum cælestem consolatorem in hoc illis mittendum destinauerit, pacem intereà suam impertiens, Ioan. 14.

Deniquè, vt omnem spem salutis non aliò, sed in se duntaxàt collocent, vitem se esse prædicat, à qua semotus palmes, sterilis reddatur, & mox in flammas, postquàm aruerit, videatur conijciẽdus. Non se item electum ab ijs fuisse, sed cum delectu illos factos fuisse apostolos. Magistro proindè hunc mundum tendere insidias, vt Prophetæ oraculo continetur: Odio, inquit, habuerunt me gratìs. Itaque non mirum videri, si idem accidat discipulis, qui dignitate censeantur inferiores, Ioã. 15.

Cęterùm spiritum consolatorem, cuius pauloantè meminit, suo aduentu incredulum hunc mundum de peccato condemnaturum, breuem esse tristitiam, & parientis fœminæ similimam. Vt enim hanc ingens finit gaudium recèns nati infantis, ità discipulorum corda post præsentem mœrorem lætitia perpetua exhilarabit. Postremò pacem Iesus discipulis in sese habituros spondet, modò suo exemplo animentur, qui mundum vicerit, Ioan. 16. Fixis deindè in cælum oculis, Patrem orat, vt se clarum mundo reddat, discipulos & eos quoquè qui illorum verbo credituri sint, à malo seruet, vnumque faciat per dilectionem, ad eum modum, inquit, quo ego & tu vnũ sumus, Ioã. 17.

De egressu Iesu trans torrentem Cedron in hortum, montem s. olivueti, & quid ibì fecerit. Cap. 71.

ET euestigiò cùm hymnum absoluisset cum discipulis IESVS, vrbem egressus in prædium Gethsemani, quod est situm vltra torrentem, qui à cedris nomen habet. vndè hortus erat Iudæ proditori non ignotus. Solebat enim se plerunquè Dominus in semotum ab vrbano strepitu recessum hunc cum suis recipere. Illic accersito ad se Petro cum duobus Zebedæi filijs, cæteros iubet quietos paululùm se expectare, qui precibus velit insistere. Et progressus indè, mœstum se esse indicat, talique tristitia teneri, quæ sola morte sit finienda, iubens item illis, vt considant & secum vigilent. Ipse solus non admodùm longo spatio disiunctus, sed quod

quod iactu lapidis possis attingere, humì pronus consternitur, patrem orans, si qua fieri possit, immunem se reddat ab imminente ærumnarum calice, nè hunc degustet. Quanquàm si omninò ità visum sit, nihil detrectaturum se, verùm in omnibus morem gesturum.

Et surgens à precibus, quos vigilare iusserat, somno oppressos inuenit. Itaque rursùs admonet, nè dormiant, sed orent magìs Deum, nè sinat illos labi in tentationem, quòd Spiritus equidē nihil non moliatur, at caro perquàm est fragilis. Ac mox rediens ad preces, tertiò easdem repetijt, totiès somnolentos increpans. Laborabat autem angore tanto Dominus, vt sudore eius sanguinolēto tellus etiam maderet, cùm protinùs è cęlo vox angelica auditur, quæ animum ac robur addidit.

Qualem se Christus erga proditorem Iudam, & Pontificum ministros ad capiendum eum instructos, exhibuerit. *Cap. 72.*

IAMQVE aderat Iudas proditor cum cohorte ac ministris Pharisæorum, & Pontificijs, quibus in occursum veniens Dominus, oscitātibus discipulis inquit: Dormite iam & requiescite: quasi verò tempore tam periculoso quies apta videatur. Et compellans multitudinem tertiò, quem quærant, sciscitatur. Illis totiès respondentibus, Iesum Nazarenum: Dominoque subijciéte, Ego sum, in terram dilabuntur. Ac protinùs, vt discipulos abire paterentur, si se quærerent, iussit. Quo dicto, Iudas exosculatus est Magistrum. Nam id ei symbolum fuit proditionis, quam cum Iudæis pactus fuerat. Et confestìm illi hostiles manus inijciunt, vinculis membra stringentes.

At Petrus prolato in medium gladio, ministro Pontificio, cui Malcho nomen erat, dexteram abscidit auriculam, quam confestìm Dominus loco suo restituit, vetans gladio ferire eum, qui nolit ferro succumbere. Versus indè ad capientes, causam reddidit, cur se veluti latronem caperent, id quod priùs crebrò doceti in templo nunquàm contigisset: Nimirùm quia iam permissa videretur tenebris potestas quiduis audendi, atque ità futurum, Prophetarum oracula præcinuerint.

Quomodò Christus à suis derelictus, in domum Annæ ductus, & quid ibi passus sit. *Cap. 73.*

DISCIPVLI intereà omnes fuga saluti suæ consuluêre: cum magno impetu in ædes Annæ, qui Caiphæ Pontifici socer erat, Iesus ducitur, interrogatus ibì de discipulis & doctrina. Verùm ille potiùs quærendum duxit ab auditoribus, quorum ingens erat numerus, quidnam illos docuisset. Ad quæ verba Pontificis minister alapam Domino, non aliter, quàm si fuissent contumeliosa, impegit. Et audiuit: Si perperàm locutus sum, de hoc profer testimonium: Sin rectè, cur abs te vapulo?

Quæ Christus fuerit passus in domo Caiphæ Pontificis. *Cap. 74.*

MISSVS deindè Caiphæ, vbì omne Iudęorum concilium testes iniquos aduersùs Dominum cōquisierat reiectis quibusdam ceu friuolis ac prorsùs ineptis, quum sæpè interrogatus, nihil ad obiecta responderet, quærit Pontifex: Num Christum Dei filium se esse fateretur. At ille: Tu, inquit, ità dixisti, fore significans, vt aliquandò multa luce conspicuum in nubibus cæli Dei filium viderent, quem modò humilem aspernarentur. Ad quam vocem Pontifex ceu execrabilem concitatus, vestem scidit, & morti obnoxium esse Iesum, toto cœtu acclamante, pronunciat. Illudebant illi intereà ministri, velato capite membra ferientes, ac fœdantes sputo, Prophetam insupèr salutabant, sedulò exigentes, vt illum proderet, qui se verberâsset, multis quoquè alijs huiusmodi in hunc collatis conuicijs.

PETRVS NEGAT CHRISTVM. Cap. 75.

INTEREÀ Petrus in Annæ atrio semèl atque iterùm ab ancilla alijsq; interrogatus de Iesu: Num illius esset discipulus, constanter ac deindè sanctè iurans, illum abnegauit. Id quod in Caiphæ quoquè ędibus ad eum modum accidit. Et cùm vocem edidisset gallus, meminit Petrus verbi Dominici: Priusquàm gallus bìs cecinerit, tu me tertiò abnegabis. Atquì Iesus intuitus Petrum, mœstum reddidit, vt se foràs cum ingenti fletu proriperet, Matth. 26. Marc. 14. Luc. 22. Ioan. 18.

Vt Iesus adueniente diluculo, in die Parasceues, primùm ductus sit in prætorium Pilati, & quantis ibì affectus sit iniurijs, Tum de nefanda Iudæ desperatione, & falsis in Christum accusationibus. *Cap. 76.*

PORRÒ vbì primùm diluxerat dies Parasceues, vinctum omnis Iudæorum multitudo Iesum in Prætorium ducit ad Pilatum præsidem, non tamen euntes intrò, nè contaminarentur, sed pascha manderent. Id cùm viderat Iudas, pœnituit eum proditionis, & coniectis in tem-

plum triginta argenteis. Vndè illi agrum in peregrinorum sepulturam mercati sunt: Peccaui, inquit, sanguinem iustum vobis tradens: ac mox abiens, laqueo vitam finiuit.

Exijt autem foràs ad Iudæos Pilatus, accusationem in Iesum receptū: sed illi opinione seipsos commendabant, quo grauiùs reum premerent. Si hic, aiunt, immunis esset à scelere, non vtiquè cōspectui tuo illum obtulissemus. Verùm accusationem, nè in ea parte Te moremur, paucis accipe: Subuertit populum nostrum: vetuit tributa pendi Cęsari: dixitque se Christum Regem esse. Præses recepta accusatione, interrogauit secretò Iesum, Rex'ne esset, & subodoratus accusationis Iudęorum vanitatem, absoluere Dominum constituit. At illi seditiosum esse hominem prodiderunt, qui à Galilæa exorsus, doctrina sua motus in populo, ad Hierosolymas vsque pertingentes, suscitauerit.

Quomodò Christus ad Herodem missus, & ab eodem delusus, Pilato iterùm fuerit traditus. *Cap.* 77.

AVDITA autem Galilæa, Pręses Iesum Galilęum esse edoctus, ad Herodem tetrarcham, qui tum Hierosolymis fortè agebat, misit. Vbì expectatus vt portenta ederet, conticuit. Itaque indutus veste alba, ludibrio habetur ab Herode, omniq́ue exercitu, atque ad Pilatum Præsidem remittitur.

Pilatus Christum, agnita sua innocentia, liberare studuit: sed propter metum Iudæorum, condemnauit innocentem. *Cap.* 78.

QVI innocuum liberare pro virili adnitens, consuetudinem Iudæis solennem, qua in Paschali celebritate vinctum aliquem illis dimittere solebat, fauori suo prætexuit. At illi in diuersum nitētes, Barrabam quendam vinculis eximi homicidam cupiunt, Iesum verò voce increbrescente cruci affigi desiderant. Præses autem lenire illorum sæuitiem volens, nudatum veste, flagris cædi iussit. corona ex spinis mox ceruici impressa, & arundo dextræ tradita, corpus multis atque adeò horrendis plagis contusum est, salutariq́; à militibus, Rex Iudæorum, cœptus per ludibrium.

Vndè Pilatus eum eripiens, iam satis superque castigatum Iudęis ostendit, quô ad commiserationem eos commoueret: innocentiam viri etiam atque etiam inculcans, quā vxor, quæ in somnis multa ob Iesum passa, de illo palàm prædicabat. Cæterùm obstinati eiusdem tenaces propositi, cruci affigendum clamant. Nisi enim ità faceret Præses, Cęsari illum aduersari. Lauit mox manus Pilatus, immunem se esse ab innoxio sanguine contestatus. Verùm illi sibi & filijs hunc imprecati, ad condemnandum cruci Iesum, pręsidem impulerunt.

Christus Iudæorum potestati à Pilato traditus, cruci affigitur. *Cap.* 79.

ITAQVE lata hac sententia, eductus inter duos latrones Dominus, crucem ipse sibi gestare cogitur. Sed & Simonem quendam Cyrenensem adigunt ad opem in ea referendam. Sequebatur ingēs multitudo, & inter eam matronæ quędam à Galilęa, Iesu sermone attractę. Hę iunctæ Hierosolymitanis, miserè Domini vicem deplorabant, sed is Hierosolymitanis iussit, vt se ac suos magìs lugerent liberos, qui ceu lignum aridum, pœnis essent dignissimi.

Affixus autem cruci in caluariæ loco, inter duos latrones medius pendebat, omnium iniurijs & probris expositus, Quum ille ne tunc quidem solitæ in omnes beneuolentiæ poterat obliuisci. Ac primò patrem cælestem precatus, vel errori illorum daret veniam, Latroni mox oranti, vt in regno cęlesti non grauaretur suì vel meminisse, paradisum eo die se præstaturum, quam non rogatus pollicetur. Titulus prætereà à Pilato ceruici Dominicę appositus est, Iudæis multùm repugnantibus, ad eum qui sequitur modum: Iesus Nazarenus Rex Iudæorum.

Quæ prætereà Christus in cruce egerit moribundus. *Cap.* 80.

VESTES, militum voluntati cessēre, vt Prophetę oraculo continetur, sorte in ijs partiendis iacta. Commendabat Iesus Mariam genitricem cruci vicinam Ioanni discipulo, mulierem appellans, nè quid affectibus humanis tribuere videretur, qui Patris cęlestis iam ageret negocium: Filium insupèr se esse negans, dum illum in vicem suam substituit.

Congruebant mirè hę res gestę cum Dauidis vaticinio, vt videri posit ad illud respexisse Dominus, cùm voce Hebręa clamaret: Deus Deus meus, cur me deseruisti? Huc item pertinebat, ꝙ siti affici sese clamabat, felle mox & aceto potatus.

Euenisse tum omnia dixit, quæ oraculis olìm vates futura de Christo pręcinuissent. Itaque demisso in pectus capite, patrem affatus: In manus, inquit, tuas commendo spiritum meum. Quæ vox illi vitam linquenti extrema fuit.

Quæ signa & Prodigia Christi mortem fuerint secuta. *Cap.* 81.

MORTEM extemplò secuta sunt prodigia. Sol caligine obducitur, tellus tremit, velum templi dirumpitur, petræ dissiliunt,& monumenta aperiuntur, prodeuntibus indè quibusdam perspectæ sanctitatis hominibus. Quæ res Centurioni, qui tum aderat, alijsque complurimis fidem de Christo faciebant: pulsis enim pectoribus, domum redeuntes, verè hunc esse Dei filium fatebantur.

Rogabant protinùs Pilatum Iudęi, vt corpora condemnatorum eo die pateretur auferri, ob sequens sabbatum quoquè celeriùs extinguerentur. Latronibus crura comminuta sunt, Christo iam exanimi latus cuspide confossum, cruoris & aquæ vbertìm riuos edidit.

Vesperì Ioseph Decurionis precibus à Pilato concessum corpus Dominicum honorificè sepelitur, obseruatio item Iudæorum in vngendo ritu. Qua in re Nicodemus, cuius paulo superiùs facta mentio, allatis myrrhæ & aloës libris plùs minùs centum, suo non defuit officio. Sed & mulieres eregionè monumenti sedentes, ac locum tacitè secum considerantes, ægrè diuelli indè poterāt, Matth.27. Marc.15. Luc.23. Ioan.19.

De victoria triumphali, & gloriosa Christi Resurrectione. *Cap.* 82.

POSTERO die Iudæi, nè corpus Dominicum clàm à discipulis auferretur, veriti, à Præside Pilato excubias sepulcro Dominico adhiberi impetrârunt. Nondùm enim exciderat illorum mentibus, quod de resurrectione sua peracto triduo aliquandò prædixerat Christus. Itaque in muniēdo sepulcro magna lapidis mole, consignandoque ostio, nihil prætermissum, Matth.27.

Sed quid sunt ad Deum humana consilia? Tertia die terræ motus ingens ad Domini resurrectionem, adspectusq; angelicus ceu fulgur custodum animos vsqueadeò exterruit, vt à mortuis nihil viderentur differre. Quod vbì resciuère Iudæi, excogitato commento subornârunt pecunia, qui dicerent furtìm Iesum è monumento noctù sublatum, Matth.28.

Christi resurrectio per angelos nunciatur primùm mulierculis sepulcrum Domini visitantibus. *Cap.* 83.

INTEREà Maria Magdalena, Maria Iacobi, & Salome dum Sabbato legis præcepto obsequentes quieuissent, diluculo præparatis ad vngendum corpus Dominicum aromatîs, ad sepulcrum properant, Luc.23. Vbì cùm lapidem oppidò ingentem ab ostio motum cernerent, ac corporis Dominici vestigium, id quod referebant fasciæ, iubentur ab angelis Christi resurrectionem discipulis illius prædicare, metū deponere, eum qui viuat, inter mortuos minimè quærere, denique meminisse quid prædixerit adhuc in Galilęa agens Dominus, iam de proditione, modò de pœnis, ac de morte, à qua tamen tertia die resurrecturus, Matth.28. Marc.16. Luc.24.

Discipuli Domini, huic muliercularum nuncio credere primùm noluerunt. *Cap.* 84.

MVLIERES dicto audientes, resurrexisse quidem discipulis narrabant Dominum: Sed illi vera esse negabant, quæ dicebantur, ac mulierculas planè aiebant desipere, Luc.24. Quanquàm Ioannes & Petrus conspecto sepulcro, veraces fuisse mulieres depræhendere poterant, Luc.24. Ioan.20.

De prima Christi post resurrectionem apparitione, quæ facta est Mariæ Magdalenæ. *Cap.* 85.

MARIAM autem Magdalenam mœror paulispèr circa monumentum, discipulis abeuntibus, retinuerat, quæ mora illi primò conspiciendi Domini occasio fuit, Ioan.20.

De secunda Christi apparitione facta duobus discipulis euntibus in Emaus. *Cap.* 86.

AC mox eodem die in Emaus ab Hierusalem profectis duobus apparuit discipulis, dum in longū de Domino sermonem protraherent, ipse, quàm obtuso essent ingenio, productis à Moise ac Prophetis de se scripturis ostendit. Quippe omninò videri necessarium, vt Christus pœnis plecteretur, & ità demùm gloriam sibi ęternam pararet, Luc.24. Marc.16.

De tertia apparitione, quæ facta est toti discipulorum collegio, solo absente Thoma: quibus precatur pacem, & priores illis de morte ac resurrectione sua conciones in pristinam reuocat memoriam, data insupèr noua spiritûs sancti gratia. *Cap.* 87.

NEQVE ità multò pòst apparuit discipulorum cœtui, dum fores essent clausæ vesperì, pacem illis imprecatus. Deindè rei nouitate obstupescentibus, latus, manus ac pedes præbuit contrectandos, iussitque afferri, si quid haberent quod esset esui: atque ibì coràm piscis assi partem

comedit ac fauum mellis, id quod spiritus nulla ratione possit efficere.

Aperuit protinùs scripturæ arcanæ sensa, fieriq́ue non potuisse dixit, vt quæ de se in lege Moisis, prophetis, ac psalmis sint conscripta, irrita prorsùs videantur. Commonefecit item eos verborũ, quæ super hac re crebrò habuerit, quo pacto videlicet extrema quæque ferenda fuerint Christo, & tertia die resurgendum à morte. Iamq́ue fore, vt in illius nomine pœnitentia etiam in gentibus pdicetur, iuncta peccatorum condonatione, Luc.24.

Viso autem Domino, ingens lætitia perfudit discipulos. Et ille denuò pacem comprecatur, suo tum nomine ad apostolicam cohortatus functionem, ad eum sanè modum, quo ipse patris legationem obijsset. Nec mora, spiritum cælestem afflatu suo impertit, in quo errata aut remittant, aut certè diutiùs constringant, Ioan.20.

De quarta apparitione, qua octaua post resurrectionem die, iterùm congregatis apparuit discipulis, præsente tum D. Thoma, cui suam exprobrat incredulitatem. Cap. 88.

RVRSÙS post dies octo, clauso ostio discipulis visus, solito pacis symbolo consalutat, Thomæ ibì discipuli castigans pertinacem de se dubitationem, quòd cõdiscipulis ea quæ superiùs gesta memorauimus, se absente, parùm fuisset credulus. Digiti tum in latus cuspide iampridèm apertum immissi, ac manus Christi membris clauis nupèr perfossis admotæ. Vbi beatitudinis præconio commendantur à Domino, quicunque non visa pietatis studio crederent, Ioan.20.

De quinta apparitione, qua se discipulis in mari Tiberiadis piscantibus manifestum reddidit. Vbì Petro agnos suos concredidit pascendos, atque adeò totius ei ecclesiæ commendauit curam. Cap. 89.

TERTIÒ in mari Tiberiadis piscantibus discipulis manifestum se reddidit, dum præciperet in dexteram iactari verriculum, vbì pransus vnà post tertiò confessum suî amorem, Petro pascendos concredidit suos agnos, sub quodam verborum inuolucro adijciens, quis illum maneret pro suo nomine vitę exitus, Ioan.21.

De sexta apparitiõe, qua se discipulis visendum præbuit in monte, quem locum ad hoc illis constituerat Iesus: ibiq́ue nonnullorum de sua resurrectione dubitantium repræhendit incredulitatem. Cap. 90.

POSTREMÒ in Galilęa visendum se prębuit Dominus, in monte quem ad hoc destinârat, confluentibus eò discipulis & adorantibus, vbì parùm syncerae fidei homines repræhendit, quia eos, q se resurrexisse viderant, vanos reputâssent.

De conuocatione gentium, siue collectione ecclesiæ catholicæ, opera & ministerio apostolorum, quibus ad hoc sacram inspirat doctrinam, & miraculorum confert potestatem. Cap. 91.

TRADITAM autem sibi mox indicat omnium, quæ cęlo terraq́; continentur, ditionem, contestatus eam esse verę & salutaris doctrinę formulã, quam se doctore auribus hausissent. Iamq́; nihil restare aliud, quàm vt ea gentibus longè lateque innotesceret, id quod vestrarum, inquit, posthàc erit partium.

Doctrinæ huius comitem voluit esse baptismum, qui in patris, filij, & spiritussancti nomine credituris impenderetur. Ad hæc non defutura miracula, & valetudinis restituendę varia beneficia. Quanquàm quid attinet hæc commemorare, quum ipse suo negocio se prestò affuturum certò definierit? Eccè, inquit, vobiscum sum omnibus diebus vsque ad seculi consummationem, Matt.28. Marc.16.

De magnifica Christi assensione, & diuisione apostolorum, quorum sonus in omnem exiuit terram. Cap. 92.

HAEC dicens, receptus est in cęlum, sedetq́; ad dexteram Dei. At discipuli Dominicis obtemperantes iussibus, cęlestem doctrinam in orbem vniuersum diuulgârũt, & Dominicã opem semper circa se ad eum modum, quo prędixerat ille, pręsentem senserunt, Marci.16.

ALIA QVATVOR EVANGELIORVM CONCORDIA, SIVE TOtius Euangelicæ historiæ compendium, ex concordia euangelica Cornelij Iansenij Hulstensis, in partes quinq; distributum.

PRIMA EVANGELICAE HISTORIAE pars, continens per compendium, quæ ad Christi infantiam & pueritiam pertinent.

Verbum Dei æternum, vita & lux, caro factum. Cap. 1.

VERBVM, quod apud Deum erat ab æterno, & ipsum Deus existens, per quod omnia facta sunt, omnium item vita, sed hominum peculiariter lux, misso priùs testificandi gratia Ioanne, in mundum tandèm venit, carnemque assumpsit, nobiscum conuersatus, Ioan. 1.

Annunciatur Ioannis conceptio Zachariæ, & concipitur ab Elizabeth. Cap. 2.

QVOD ad hunc accidit modum: In diebus Herodis regis Iudeę, Zacharię sacerdoti seni per angelum Gabrielem apud aram prędicitur, filium, qui Ioannes sit nuncupandus, ipsi ex vxore Elizabeth, sterili & anu, nasciturum, ipsumq; vsq; ad horum euentum, ob incredulitatem, mutum permansurum, Luc. 1.

Christi incarnatio Mariæ nunciatur. Cap. 3.

ITAQVE cùm post hęc verba mox concepisset Elizabeth, sexto ab eius cóceptu mense, idem Gabriel à Deo ad Mariam, desponsatam Iosepho, missus Nazareth, prædicit, filium, qui Iesus sit appellandus, ex ipsa nasciturum, idque illæsa eius virginitate, nimirùm per spiritussancti superuentionem, Luc. 1.

Visitatur à Maria Elizabeth. Cap. 4.

Ex quo nuncio, cùm item conceptum cognatæ suæ Elizabethis virgo intellexisset, atq; ob id illam mox salutandi causa inuiseret, ad eius præsentiam mater fœtusq; spiritu afflantur, lætitięque signa edunt: vndè & virgo ad magnificandum Deum celebri commouetur carmine, Luc. 1.

Nascitur Ioannes, & Zacharias recepta loquela benedicit Deum. Cap. 5.

POST tres ergò deincèps menses, quibus apud anum virgo perseuerauit, peperit Elizabeth filiũ, cui cùm octauo die alijs frustrà renitentibus, nomen Ioannis impositum à parentibus esset, recepta Zacharias loquela, magnificè Dei beneficium humano generi recèns pręstitum, prophetico spiritu cantauit, Luc. 1.

Texitur à Matthæo Genealogia Christi. Cap. 6.

SECVTA est suo tempore, hoc est, sexto dein mense, Christi generatio, nobile habẽs ex Abraham per Dauid exordium, per tres tessaradecades: in quarum prima regnum Abrahę, promissum expectabatur: In secunda, idem in Dauide cœptum floruit: In tertia idem collapsum, nouo modo per Christum expectabatur restaurandum, Matth. 1.

Angelus Iosepho nunciat sacrum virginis conceptum. Cap. 7.

CAETERVM priusquàm virgo Christum pareret, Ioseph eius maritus, cùm animo fluctuaret, ꝙ à se neutiquàm cognitam, grauidam aduerteret, angeli in somnis monitu confirmatus est, nè desponsatam sibi relinqueret vxorem, edoctus illam è Spiritusancto concepisse, Matth. 1.

Natus in Bethleem Christus, pastoribus nunciatur, & circunciditur. Cap. 8.

PROINDE cùm Cęsarei occasione edicti cum illa ascendisset è Nazareth in Bethleem ciuitatem Dauid, accidit vt tum ibidèm virgo filium pareret, quem pannis inuolutum, ac in pręsepio positũ, angeli monitu, pastores primi inuiserunt, Luc. 2.

Magi stella duce inuentum Christum adorant. Cap. 9.

AC post hos magi ex Oriente nouæ stellæ ortu exciti, Hierosolymis priùs de natiuitatis loco propheticis verbis instructi, ac deindè eiusdem stellæ ductu ad eundem locum delati, ex quo post sacra munera puero oblata, nè ad vafrum Herodem redirent, oraculo in somnis commonefacti, alia via rediêrunt ad sua, Matth. 2.

Oblatus in templo Christus, à Simeone & Anna agnoscitur. Cap. 10.

POST hęc demùm ipso purificationis puerperæ die, oblatus tanquàm primogenitus in templo puer, primùm à Simeone iusto sene, post longam eius expectationem, deindè & ab Anna vidua agnoscitur ac prędicatur, Luc. 2.

Angeli monitu fugit cum puero in Aegyptum, & redit Ioseph. Cap. XI.

QVIBVS peractis, Ioseph angeli impulsu, cum puero & matre fugiens in Aegyptum, eũdem Herodis iniuriæ subtraxit, quam noui regis metu impius ille in Bethleemiticos exercuit infantes. Quo extincto, rursùm angeli monitu, in terram Israel regressus Ioseph, relicta metu Archelai Herodis filij Iudęa, oraculo, cessit in Nazareth Galilęæ: vndè Nazaræi nomen puer accepit, Matth. 2.

Quæsitus à parentibus Iesus, inuenitur in templo. Cap. 12.

QVI iam duodennis factus, cum solenni paschę die parentibus pro consuetudine Hierosolymam petentibus iunctus & ipse eò ascendisset, ab ipsis desideratus, post triduum in templo est repertus inter doctores: cum quibus reuersus Nazareth, subditus illis, profecit non tantùm ætate, sed & sapientia ac gratia apud Deum & homines, Luc. 2.

SECVNDA EVANGELICAE HISTORIAE *pars, continens acta Christi ab eius baptismo, vsque ad secundum pascha, hoc est, acta vnius anni & aliquot mensium.*

Prædicat & baptizat Ioannes. Cap. 13.

CVM autem iam virilem attigisset ætatem Ioannes & Christus, tempusq; esset prædicãdi per ipsos euangelij, anno quintodecimo imperij Tiberij Cæsaris, procurante Pontio Pilato Iudęam, prior Ioannes austeritate loci, vestitûs ac victûs populo venerabilis, verbo ac baptismo ad pœnitentiam homines inuitare cœpit, seuerè incessens ac terrens, præsertim pharisæos ac Saducęos, turbis misericordiæ opera, publicanis iustitię tenorem, militibus iniuriæ abstinentiam præscribens: se non, vt putabatur, Christum esse contestans, sed alium qui post se ventutus esset fortior ac dignior, Matth. 3. Marc. 1. Luc. 3.

Baptizatur à Ioanne Christus, eiusq́; à Luca genealogia in Deum reducitur. Cap. 14.

ET eccè promissus Christus, mox inter alios, & ipse Ioannem adijt baptismi gratia, quem ab eo, licèt aliquandiù reluctante, suscipiens, paterna voce ac spiritussancti in columbæ specie descensu declaratus est esse filius Dei, cùm eatenùs putaretur esse filius Ioseph, iam tricesimum agens annum, per quem deincèps humanum genus reduceretur ad Deum, vt qui filius Dei existés, homo factus est, homines per se Dei filios redderet, Matth. 3. Marc. 1. Luc. 3.

Ieiunat & tentatur in deserto Christus. Cap. 15.

PATERNO ac spiritûs testimonio declaratus, quis esset Iesus, mox in desertum secesit, vbi post quadragenarium ieiunium, sine omni cibo peractum, tandèm famis occasione, variè est à satana tentatus, scire percupido, num is esset, qui cælesti voce denunciatus erat: quo in omnibus superato, sancti angeli ministerium ei debitum obtulerunt, Matth. 4. Marc. 1. Luc. 4.

Ioannes testificatur de Christo. Cap. 16.

SVCCESSIT his Ioannis de ipso testimonium, qui & rogantibus missis ad se sacerdotibus respondit se nequaquàm eum, quem putabant, esse: sed alium iam venisse, qui is esset se dignior ac prior: & postera die præsentem Iesum digito demonstrans, denunciauit ipsum esse, qui à se promissus erat, & ab omnibus expectabatur, Ioan. 1.

Demonstratum à Ioanne Christum, quinque discipuli agnoscere & sequi incipiunt. Cap. 17.

AC rursùm altera die eundem discipulis suis demonstrando, agnum Dei prædicauit, qua occasione quinq; illum discipuli agnoscere ac sequi cœperunt, Andrea ipsum fratri Simoni, Philippo eundem Nathanaëli insinuante, Ioan. 1.

Mutatur aqua in vinum in nuptijs. Cap. 18.

TERTIA dehinc die, discipulis videntibus, per matris solicitationem, aquam in nuptijs conuertit in vinum, hoc suorum omnium miraculorum primo, Galilææ vicum, cui Cana nomen erat, cohonestans, ac se tandèm, quis esset, post aliorum testimonia declarans, Ioan. 2.

In paschate eijcit Dominus vendentes & ementes in templo, mortem & resurrectionem suam Iudæis insinuans. Cap. 19.

POST hæc seipsum magìs manifestaturus, è Capharnaum, vbì aliquot diebus cum suis manserat, ob instans Pascha Iudæorum, assendit Hierosolymam, vbì flagello de funiculis facto, è templo abegit vendentes, rogatusque signum vendicatæ authoritatis, mystico sermone templum à Iudæis soluendum, & à se post triduum excitandum, denunciat: multisque eo loci patratis miraculis, plerosque ad credendum in se pertrahit, Ioan. 2.

Nicodemus docetur mysteria fidei. Cap. 20.

DE quorum numero vnus Nicodemus Pharisæus princeps Iudæorum, nocturno cum ipso colloquio docetur regenerationis per aquam & spiritum mysterium, crucis item ac fidei vim, Ioan. 3.

Baptizat per discipulos Christus in Iudæa. Cap. 21.

REGENERATIONIS necessitate denũciata, Dominus qui ad hoc vsq; tempus in Galilęa commoratus fuerat, cum suis discipulis in Iudæa morari incipiens, cœpit & baptizare, cùm adhuc Ioannes baptizaret. Qua occasione cùm discipuli Ioannis quererentur apud ipsum, quòd plures ad Iesum confluerent, Ioannes rursùm illum, se longè superiorem non obscurè testatus est, quem proindè necesse esset crescere, se autem minui, Ioan. 3.

Ioannes ab Herode, ob repræhensum adulterium, recluditur in carcerem. Cap. 22.

QVI sub idem tempus, quasi suo defunctus officio, Christo suam auspicante legationem, ab Herode tetrarcha ob repræhensum adulterium, coniectus est in carcerem, Matth. 14. Marc. 6. Luc. 3.

Ioanne tradito, Christus rediens in Galilæam per Samariam, mulieri Samaritanæ innotescit. Cap. 23.

HVIVS captiuitatem, ac simul pharisæorum contra se ob populi ad suum baptismum cõfluxum, inuidiam intelligens Dominus, relicta Iudæa, suam repetijt Galilęam. In quo itinere, cùm necessariò interiacentem Samariam pertransiret, occasione petitę à se fatigato aquę, mulieri cuidam Samaritanę, post longam vltrò citroque collocutionem, tandèm innotescit, ac per eam multis Samaritanorum, apud quos duos dies rogatus mansit, post quos cœptum prosecutus iter, peruenit in Galilęam, ab incolis benignè receptus, ob miracula Hierosolymis conspecta, Matth. 4. Marc. 1. Luc. 4. Ioan. 4.

Sanatur à febri filius Reguli. Cap. 24.

RVRSVM ergò inuisens vel in transitu Canam Galilææ, à se priùs miraculo primo nobilitatam, Reguli filium in Capharnaum ex febri periclitantem, à patre seriò requisitus, absens verbo sanitati restituit, fuitque id secundum iam miraculum, ab ipso in Galilęa editum, Ioan. 4.

Prædicat in Galilæa Christus, & fama eius vbiquè spargitur. Cap. 25.

CAETERVM iam ingressus Galilæam, relicta ob causam ciuitate Nazareth, in qua enutritus, ad hoc vsq; tempus habitauerat, Capharnaum nobile Galilææ emporium, velutì cõmodam suæ prędicationis sedem, sibi pro mansione delegit, in qua & ex qua deinceps post Ioannem, palàm ac clarè aduentum regnì Dei denunciauit, ad pœnitentiam ac fidem prouocando, quam prædicationem cùm per vniuersam Galilæam longè lateq; spargeret, morborumque curationibus illustraret, per totam Syriam celebre factum est nomen eius, ità vt ad eum vndiquè cum ægris pleriq; cunfluerẽt, Matth. 4. Marc. 1. Luc. 4.

Vocati è naui quatuor discipuli, sequuntur Christum. Cap. 26.

CVM autem opùs illi esset perpetuis quibusdam suorum operum ac doctrinę testibus ac coadiutoribus, mox à prędicationis exordio, cùm fortè iuxta mare esset Galilęę, è mari duo fratrũ piscatorum paria ad se sequendum euocat, miraculo capturę piscium priùs in suî admirationem raptos: qui & mox omnibus relictis, constantes iam illi adhęserunt. Erant autem Petrus & Andreas fratres, Iacobus item & Ioannes fratres, Zebedæi filij, Matth. 4. Marc. 1. Luc. 5.

Sanatur in synagoga dæmoniacus. Cap. 27.

CVM his Capharnaum ingressus, in synagoga sabbato post doctrinam spiritum immundum pellit à dæmoniaco, multis ob hoc ipsius potestatem & doctrinam mirantibus, Marc. 1. Luc. 4.

Curatur à febri socrus Simonis, & ægroti multi. Cap. 28.

VNDE egressus, & cum eisdem discipulis in domum Petri ingressus, febricitantem eius socrũ suo imperio sanat. Quarum rerum fama increbrescente, ad vesperam eius diei domus à multis languidis & dæmoniacis, eò adductis, obsessa est, quos omnes manibus impositis curauit. Postridiè verò, summo manè egressus Dominus, solus desertum petijt orandi causa: vbi primùm à Simone cum suis ipsum requirente, deindè & à turbis repertus est, Matth. 8. Marc. 1. Luc. 4.

Reprehenduntur à Christo tres ipsum sequi volentes. Cap. 29.

ITAQVE cùm se à turbarum multitudine, circunseptum videret, iussit discipulos transfretare, ibi tum quidam ipsum sequi volentes reijciuntur, Matth. 8. Luc. 9.

Maris tempestas iussu Christi sedatur. Cap. 30.

CVM autem dimissis turbis, nauim ascendisset, ipso inter nauigandum obdormiente, grauis tempestas exorta, metum discipulis iniecit, à quibus excitatus, post increpatam illorum diffidentiam, suo imperio tranquillum mare reddidit, cum omnium qui aderant, stupore, Matth. 8. Marc. 4. Luc. 8.

Sanatis in regione Gerasenorum duobus dæmoniacis, dæmones porcos ingressi, præcipitant in mare. Cap. 31.

NAVIGIO ergò delatus in regionem Gerasenorum, Galilææ oppositam, obuios duos dæmoniacos liberauit à dæmonibus, quibus ipsius permissu in porcos ad duo millia ingressis, eosq; in mare demergentibus, à perplexis incolis rogatus vt discederet, rursùs eò, vndè venerat, transfretauit, Matth. 8. Marc. 5. Luc. 8.

Sanatur paralyticus per tegulas demissus. Cap. 32.

EGRESSVS nauim, à turba confluente benignè excipitur, ac Capharnaum rursùs ingreditur, vbi vna dierum in domo existens ac docens, paralyticum per tegulas, ob turbam, ad se demissum, post peccatorum remissionem sanat, pharisæorum obmurmuratione confutans, Matth. 9. Marc. 2. Luc. 5.

Vocatur Matthæus, & de ieiunio disputatur cum discipulis Ioannis & Pharisæorum. Cap. 33.

POST quæ rursùm ad mare egressus, in via Mattheum ad telonium sedentem, ad sequelam suî vocat, à quo deindè cõuiuio cum plerisq; publicanis exceptus, secutam ob id Pharisæorum murmurationem sapienter repressit, sicut & eorundem cum discipulis Ioannis murmurationem aliam, mox subsequentem, ob neglectum à discipulis ipsius ieiunium, Matth. 9. Marc. 2. Luc. 5.

Suscitatur filia archisynagogi, & curatur hæmorrhoissa. Cap. 34.

CVI disputationi cùm adhuc esset intentus, à principe quodam synagogę Iairo, rogatur pro sananda moribunda eius filia duodenni, ad quam dum pergit curandã, hæmorrhoissam duodennem in via sanat, ac posteà domum Iairi ingressus, eius filiam iam mortuam vitæ reddidit, Matth. 9. Marc. 5. Luc. 8.

Duo cæci curantur, & vnus dæmoniacus. Cap. 35.

VNDE digressus, duobus cæcis se sequentibus, visum reddidit, ac post eos mox dæmoniacũ mutum curat, turbis quidem mirantibus, at pharisæis calumniantibus, Matth. 9.

TER-

TERTIA PARS, CONTINENS ACTA *Christi à secundo Paschate vsque ad tertium, hoc est, Acta secundi anni prædicationis eius.*

Sanato in sabbato homine, qui laborauerat 38. annos, disputat cum Iudæis Dominus.
Cap. 36.

POST hęc, cùm ob Pascha Iudæorum, Dominus rursùm ascendisset è Galilæa Hierosolymam, apud Probaticam piscinam sabbato eum, qui triginta & octo annos languerat, curat, iussum à se tollere suum grabatum: vndè Iudæorum insectationi obnoxius, prolixè differit de sua cum patre operatione, ac potestate etiam mortuos suscitandi, & iudicandi omnes, pro quorum confirmatione testimonia profert Patris, Ioannis, suorum operum, omniumque scripturarum, Ioan. 5.

Pharisæos, ob confricatas à discipulis spicas in sabbato offensos, confutat Dominus.
Cap. 37.

SIC confutatis semèl Iudæis, cùm deindè Pharisæi discipulos ob spicas sabbato decerptas, confricatas ac comesas calumniarentur, rursùm eorum calumniam confutat, Matth. 12. Marc. 2. Luc. 6.

Eosdem ob sanatam in sabbato manum aridam offensos, rursùm confutat Dominus. Cap. 38.

ITIDEM & tertiò faciens, cùm alio quodam sequenti sabbato, in synagoga curans quendam habentem manum aridam, sentiret Pharisęos tacitè se criminari. Qua tamē satisfactione cùm nihilo meliores illi efficerentur, sed consultarent de perdendo ipso, Dominus secessit ad mare, multa tamen eum sequente turba, ex omnibus collecta regionibus, cuius ægros cunctos & dæmoniacos curauit, Matth. 12. Marc. 3. Luc. 6.

Electis duodecim Apostolis, differit Dominus in quibus sita sit beatitudo.
Cap. 39.

QVO tempore cùm turbis relictis, in montem orandi causa ascendisset, post noctē orando transactam, ex omnibus discipulis ad se vocatis duodecim legit, quos & apostolos nominauit. Cū quibus è monte descendens, coram immensa hominum multitudine, insigni sermone summam euangelicę vitę ac perfectionis complexus est, primùm quidem docens, quibus in rebus verè, contra hominum sententiam, sita sit felicitas ac infelicitas hominum, Matth. 5. Marc. 3. Luc. 6.

Præcipitur abundantior iustitia quàm sit Pharisæorum. Cap. 40.

DEINDE veterem legem perfectioribus mandatis adimplens, per quorum obseruationem Pharisæorum iustitia superanda sit, Matth. 5. Luc. 6.

Docet quomodò facienda eleemosyna, quomodò item orandum & ieiunandum.
Cap. 41.

TVM & eleemosynam, orationem ac ieiunium, aliter à nobis exhibenda, quàm à Pharisæis, docēs, Matth. 6.

Docet abijciendum curam rerum terrenarum. Cap. 42.

AB auaritia posteà, ac solicitudine rerum temporalium auocans, Matth. eod. cap. 6.

Non temerè iudicandum. Cap. 43.

ADIICIENS his, nec temerè iudicandum, nec temerè docendum, orationi instandum, à pseudoprophetis cauendum, suæq; huic doctrinæ firmiter inhęrendum, Matth. 7. Luc. 6.

Curatur leprosus. Cap. 44.

DOCTRINAM secuta leprosi mundatio, quem mundatum ad sacerdotem misit, Matth. 8. Marci 1. Luc. 5.

Sanatur seruus Centurionis. Cap. 45.

INGRESSVS deindè Capharnaum, Centurionis ob raram fidem insigniter commendati seruum, absens paralysi liberauit, Matth. 8. Luc. 7.

Resuscitatur filius viduæ. Cap. 46.

POST quod ad ciuitatem Naim profectus, vnigenitum viduæ filium sepulturæ proximum, ad vitam reuocat, Luc. 7.

Mittit

Mittit Ioannes ex carcere discipulos. Cap. 47.

HIS autem miraculis ex discipulorum suorum narratione auditis, Ioannes è carcere ad Christum discipulos misit, per quos rogaret, num ipse esset expectatus Mesias. Quibus cum mandato ad Ioannem remisis, cœpit Dominus & Ioannis prædicare dignitatem, & eorum exprobrare duritiam, qui nec per Ioannem, nec per se, ad resipiscẽtiam commoti fuissent, pharisæos potisimùm ac scribas notans, eisque apud Deum præferens publicanos, atque apud seculũ abiectos, Matth. 11. Luc. 7.

Mulieri peccatrici remittuntur peccata. Cap. 48.

QVOD ipsum insigni aliquandò exemplo demonstratum est, cùm rogatus à Simone pharisęo ad conuiuium Dominus, Peccatrici ob singularem doloris & amoris significationem, multa peccata remissa, ac pharisæo frigidè amanti, ac parùm humili prælatam esse testatus est, Luc. 7.

Curato dæmoniaco cæco & muto, confutantur pharisæi. Cap. 49.

CVM autem post longum per diuersa loca circuitum sese aliquandò domum recepisset, confestìm rursùm à turba circundatus, oblatum sibi dæmoniacum, cæcum & mutum, ab omnibus simul liberat malis. Quod factum cùm admirantibus turbis, rursùm quidam pharisęorum ac scribarum calumniarentur tanquàm dęmoniacum, alij cæleste potiùs signum requirerent: Dominus primùm efficacibus ostendit rationibus, nequaquàm illud debere videri diabolica factum virtute, sed potiùs contraria, diuina scilicet, atque ob id pharisęorum calumniam, tanquàm in spiritumsanctum commissam, inexpiabilem: tum & negat illis dandum, quale volebant signum è cęlo, sed potiùs è terra, quod eos maximè sit condemnaturum, Matth. 12. Marc. 3. Luc. 11.

Matri & fratribus carnalibus præferuntur verbi Dei obseruatores. Cap. 50.

HAC eius rationabili, ac planè diuina disputatione audita, mulier quædam è turba felicem proclamat tanti magistri matrẽ. At Dominus felices prędicat auditores, & obseruatores verbi Dei. Quos eosdem mox matrem ac fratres appellat, cùm à quodam interpellaretur, suggerente matris fratrũq; aduentum, quærentium illi loqui, Matth. 12. Marc. 3. Luc. 8. & 11.

Proponitur parabola seminantis. Cap. 51.

EODEM die egressus domo, rursùm mare adijt, vbì congregata ad eum turba plurima, iterùm cœpit docere, sed in varijs parabolis. Et inprimìs parabolam proposuit seminantis, quadriformi seminis euentu, variam verbi diuini in hominibus operationem indicans, quemadmodùm Apostolis suis seorsùm aperuit, Matth. 13. Mar. 4. Luc. 8.

Parabolæ zizaniorum, seminis crescentis, grani sinapis, & fermenti. Cap. 52.

TVM & subiunxit parabolam de zizanijs, semini bono permixtis, quę ad consummationem seculi paterfamiliâs crescere voluit, significans in regno Euangelico malos semper bonis permixtos fore, quemadmodùm item Apostolis suis seorsùm aperuit. Adiecit & tres parabolas, significãtes modum ac vim incrementi Euangelicæ doctrinę, parabolam scilicet de semine, quod in terram iactum, sensìm crescit nocte & die: parabolam de grano sinapis, quod cùm minimum sit, crescit in arborem: parabolam de fermento, quod tribus farinæ satis commixtum, totum fermentat, Matth. 13. Marc. 4.

Parabola thesauri, margaritæ & sagenæ. Cap. 53.

QVIBVS apud populum habitis, sed domi seorsùm apud discipulos explicatis, adiecit apud eosdẽ priuatìm duas, insinuantes eiusdem euangelicę doctrinę precium, de thesauro scilicet & margarita inuentis, & omnium bonorum distractione emptis, tertiam addens de sagena, bonos simul & malos pisces concludente, significans rursùm malorum ac bonorũ in ecclesia permixtionẽ, Matth. 13.

Docens in Nazareth Dominus, incredulitatis eam condemnat. Cap. 54.

POST quas parabolas egressus in patriam suam Nazareth, postquàm in synagoga die sabbati obuiũ Isaię locum, in se expletum exposuisset, ac deindè incredulitatis suos ciues condemnâsset, ab eis ciuitate eiectus, subduxit se de medio eorum, cùm conarentur è mõtis supercilio pręcipitare, Matth. 13. Marc. 6. Luc. 4.

Mittuntur ad prædicandum duodecim Apostoli. *Cap.* 55

CIRCVMIENS deincèps omnes ciuitates ac vicos, cum Apostolis & aliquot mulieribus ei ministrantibus, misertus turbarum, quòd pastoribus bonis destitutę essent, mittit cum certis mandatis ac præscriptis duodecim Apostolos, pridèm à se electos, prædicens eis mala, quæ ob euangelicam prędicationem eos manebant, ac contra ea ipsos confirmans. Quibus ablegatis, suoque officio fungentibus, per euangelij prędicationem & morborum curationem, secutus est ipsos Dominus quoquouersùm, Matth.9.& 10. Marc.6. Luc.8.& 9.

Describitur Ioannis decollatio, & fama Iesu apud Herodem. *Cap.* 56.

CVM hæc agerentur, Herodes tetrarcha, fama nominis Iesu ad se delata, dubitare cœpit, num Ioannes à se decollatus, à morte reuixisset. Pauloantè enim Herodes die suo natalitio Ioannem, à se nupèr incarceratum, ad petitionem saltantis filiæ Herodiadis, in carcere drcollari iussit, capite eius in disco puellæ tradito, Matth.14. Marc.6. Luc.9.

Quinque panibus pascuntur quinque millia hominum. *Cap.* 57.

ITAQVE cùm intelligeret Dominus, quam de se suspicionem haberet Herodes, & simul quia ad ipsum reuersi erant apostoli, peractis mandatis, inuidiæ declinandæ ac simul quietis causa, cum suis secessit nauigio trans mare Galilææ in desertum locum, vbi cùm item ad ipsum conflueret immẽsa hominum multitudo, post doctrinam ac morborum curationem, quinque millia virorũ, quinq; panibus hordeaceis ac duobus piscibus pauit, duodecim cophinis fragmentorum post refectionem collectis, Matth.14. Marc.6. Luc.9. Ioan.6.

Ambulat Iesus super mare, & Petrus. *Cap.* 58.

ACCIDIT autem hoc, instante iam alio Iudęorum paschate, ob quod miraculum cùm aduerteret se à turba rapiendum in Regem, discipulis iussis se trans mare pręcedere, ipse solus in montem fugit, vndè ad suos pedestri in mari itinere veniens, nocturno tempore consternatos ob tempestatem ac phantasmatis existimationem, confirmat, Petro facultatem faciens ambulandi super aquas, omnique tempestate sedata, nauem in petitam ripam deferens. In quam reuersus, vndiquè collectos ægros contactu fimbrię sanauit, Matth.14. Marc.6. Ioan.6.

Disserit de manducando pane cælesti. *Cap.* 59.

POSTERA die, cùm occasione miraculi quinq; panum, ad ipsum pleriq; cõuenirent, à panis corporalis desiderio abducit ad quęrendum panem cælestem, disserens de eo pane prolixè, quem iam pater misisset in mundum, quem & ipse daturus erat pro vita mundi, quem qui ederet, haberet vitam æternam: qui non ederet, viuere non posset, Ioan.6.

QVARTA PARS EVANGELICAE HISTOriæ, *continens acta tertij anni, vsque ad Lazari resuscitationem.*

Repræhenduntur Pharisæi discipulos calumniantes, quòd illotis manducarent manibus. *Cap.* 60.

ACCIDIT autem post hęc, vt cùm Dominus non in Iudæa ob Iudæorum odium, sed in Galilęa conuersaretur, quidam pharisæorum ac scribarum ad ipsum ex Hierosolymis descenderent, quibus offensis, ac cum Iesu expostulantibus, quòd discipuli eius illotis manducarent manibus contra seniorum traditionem, Dominus vicissìm obijcit neglectum mandatorum Dei, docens, quę intrant in os, non polluere mentem, sed quę de ore ex corde prodeunt, Matth.15. Marc.7.

Sanatur filia Chananææ. *Cap.* 61.

HINC egressus in partes Tyri & Sidonis, Chananææ filiam à dæmonio liberat, improbis matris victus precibus, Matth.15. Marc.7.

Restituitur surdus & mutus. *Cap.* 62.

VNDE reuersus ad mare Galilæę, surdum & mutum, digitis in aures missis, ac lingua sputo contacta, sanat. Marc.7.

Septem panibus pascuntur quatuor millia. Cap. 63.

ASSCENSO deincèps monte, multos ad se debiles delatos curauit, ac rursùm multitudinis quæ ipsum triduo secuta erat, misertus, eam in deserto pauit septem panibus ac paucis pisciculis, ità satu-rans quatuor millia virorum, pręter paruulos & mulieres, vt superessent septem sportæ fragmentis plenæ. Quo miraculo peracto, statim conscensa naui, venit in fines Magedan, Matth. 15. Marc. 8.

Pharisæi signum quærentes, reijciuntur: eorumq́, fermentum cauendum docetur. Cap. 64.

ACCEDENTES autem ad Iesum Pharisæi & Saducæi, rursùm tentantes, signum cæleste ab eo re-quisiérunt. Ipse verò rursùm tale eis dandũ negat, sed potiùs è terra. Eisq; dimissis, rursùm asscensa naui transfretauit: ibì tum discipulos à se commonitos cauere fermentum pharisæorum & Saducęorum, cùm de panibus soliciti essent, diffidentiæ coarguit, in memoriam reducens duo superiora multiplicationis panum miracula, Matth. 16. Marc. 8.

Cæcus sanatur in Bethsaida. Cap. 65.

CVM autem venisset Bethsaidam, cęco ad se adducto, visum restituit, priùs imperfectè, posteà perfectè, Marc. 8.

Petrus Christum confitens, commendatur. Cap. 66.

ILLINC digressus in partes Cęsareæ Philippi, postquàm rogâsset hominum de se sententiam, ac Petrus post multorum diuersas opiniones, ab alijs indicatas, veram confessionem edixisset, beatum illum ob id pronunciauit, ac singulare illi ecclesię suæ regimen addixit. Eundem tamen mox seuerè redarguit, cùm statìm subijciens de sua passione Hierosolymis subeunda, Petrum reluctãtem audiret, addens crucem omnibus post se tollendam, qui salui esse vellent, Matth. 16. Marc. 8. Luc. 9.

Transfiguratur Dominus. Cap. 67.

POSTQUĘ cùm gloriæ suæ, quæ crucem sequeretur, specimen aliquod edere promisisset, octauo deindè die, coram tribus apostolis in monte, post colloquium cum Moise & Elia, trãsfiguratus est, paterna voce è cælis ei testimonium rursùs dante, Matth. 17. Marc. 9. Luc. 9.

Eijcitur dæmonium, quod non potuerunt eijcere discipuli. Cap. 68.

QVAM visionem cùm suis silentio ad tempus tegendam iussisset, ac è monte descendisset, postera die eijcit è puero dæmonium, quod ob imperfectionem fidei discipuli non potuerunt eijcere, contestans, tale dæmoniorum genus in ieiunio & oratione expellendum, Matth. 17. Marc. 9. Luc. 9.

Statére in ore piscis inuento, soluitur didrachma, ac mors prædicitur. Cap. 69.

INDE profectus, cùm adhuc in Galilæa diuersaretur, omnibus admirandus, secundò imminentem sibi prędicit passionem, apertis quidem verbis, sed tamen à discipulis necdùm intellectis. Post longam autem profectionem, rursùm Capharnaum reuersus, nè quem scandalizaret, pro se ac Petro didrachma solui iussit, statére ex ore piscis recepto, Matth. 17. Marc. 9. Luc. 9.

Contendentibus discipulis pro primatu, humilitas docetur. Cap. 70.

EODEM loci, quia intellexerat discipulos inter eundum pro primatu inter se cõtendisse, eosdem, puero in medium producto, humilitatem docet, saluãdis necessariam, ac per eam quenq; maximũ fieri, Matth. 18. Marc. 9. Luc. 9.

Scandalum pusillorum cauendum docetur. Cap. 71.

MOX subijcit studiosè cauendum, nè quis scandalum aut faciat, (pusillis potissimùm) aut ipse alicundè patiatur, Matth. 18. Marc. 9.

Condonandum fratri in nos peccanti, docetur. Cap. 72.

ET quia fieri non potest, quin aliquandò scandala & offensiones oriantur, docet deindè quomodò monendus frater peccans, quomodò item eidem condonandum, efficaci ad hoc adhibita similitudine de patrefamiliâs, qui serui sui, in conseruum immisericordis, debitum decem millium talentorum, semèl remissum, repetijt, Matth. 18.

Dominus, relicta Galilæa, venit in Iudæam, nec recipitur à Samaritis. Cap. 73.

His

His dictis, profecturus Hierusalem, vbi, quemadmodùm prædixit, passurus erat, migrauit in totum à Galilæa. Priusquàm tamen eam relinqueret, cognatis monentibus, vt ob instantem tabernaculorum festiuitatem, in Iudæam transiret, non acquieuit, nec priùs eò ascendit, quàm illi præcessissent. Cùm ergò iam pergeret Hierusalem, & inter eundum à Samaritanis quibusdam ciuitate excluderetur, noluit tamen, petentibus licèt discipulis nonnullis, iniuriam vindicari, sed patientiam docens, abijt cum eis in alium pagum, Matth.19. Marc.10. Luc.9. Ioan.7.

In itinere curat decem leprosos. *Cap.* 74.

IMMO nec benefacere quidem in Samaria ob id destitit. Nam Samariæ quendam vicum ingressus, obuios decem leprosos curauit, collaudato Samaritano, qui solus ad ipsum, gratias acturus, redijt, Luc.17.

Docet in templo in festo Scenopegiæ. *Cap.* 75.

INGRESSVS autem Hierusalem, in media scenopegiæ solennitate, post longam Iudæorum expectationem cœpit docere in templo, contra quorundam calumniam, & doctrinæ suæ & operum rationem reddens, adeò efficaciter hæc aliaq; differens, vt cùm eum quidam comprehendere desiderarent, atque ad id etiam Pharisæi ministros mitterent, nemo illi manus inijcere ausus fuerit, Ioan.7.

Adulteram mulierem absoluit. *Cap.* 76.

POST hæc perrexit in montem oliueti, ac vbi diluxisset, rursùm regressus in templum docendi gratia, adulteram mulierem à scribis & pharisæis subdolè adductam, absoluit, scribis ac pharisæis pudore affectis, Ioan.8.

Rursùm docet in templo, & lapidantium se manibus eripit. *Cap.* 77.

TVM & nouo sermone ostendit quis esset, ac post longam cum Iudæis contentionem, cùm eò tandèm deuentum esset, vt tanquàm blasphemum lapidare vellent, abscondit se, egressus è templo, Ioan.8.

Cæco nato restituitur visus. *Cap.* 78.

SECVTA est mox noua calumnia, ob cæcum à natiuitate, quem in transitu Dominus sabbato visu donauit, iussum priùs lutum à se oculis impositum abluere in Siloë: vndè cùm cæcus ipsum cõtra pharisæos defendere pergeret, atque ob id ab eis eijceretur, à Christo receptus est, & in fide pleniùs instructus, Ioan.9.

Differit Dominus de vero pastore & ouibus. *Cap.* 79

DISSERIT deindè Dominus de veri pastoris ac mercenarij conditionibus, sibi veri pastoris conditiones competere adstruens: Iudæorum verò principes, mercenarios insinuans, Ioan.10.

Mittuntur 72. discipuli, & redeunt. *Cap.* 80.

POST hæc etiam alios septuagintaduos discipulos designauit, qui instàr aliorũ duodecim, ipsum bini præcederent ad quæuis loca, eadem illis mandata præscribens, quæ nupèr ipsis duodecim. Quibus cum gaudio ad se reuersis, etiam ipse felicitatem ipsorum prædicans, vicissìm in spiritu exultauit, quod diuina sapiẽtia paruulis esset detecta, sapientibus superbis tecta, Luc.10.

Et quidem, quæ hactenùs habita sunt, ordinem inter se consequentem habẽt: quæ verò sequuntur, aliquousquè sine certo ordine referentur.

Proponitur parabola de Samaritano. 81.

CVM ergò aliquandò turgidus quidam legisperitus, tentandi gratia Dominũ rogaret de commoda ratione consequendæ vitæ æternæ, ac Domini iussu ipse protulisset duo dilectionis mandata, arrepta hinc occasione, parabolam de Samaritano introduxit, qui hominis à latronibus vulnerati, à sacerdote autem ac Leuita neglecti, solicitam habuit curam: notans, contemptos Samaritanos, in dilectionis negocio Iudæos excellere, Luc.10.

Martha Dominum suscipit hospitio. *Cap.* 82.

CONTIGIT autem, vt dum aliquandò Dominus iter faceret in Hierusalem, à Martha reciperetur hospitio in Bethania, quæ cùm Mariæ sororis interpellaret sanctũ ocium, cohibita est ab ipso, Mariæ parte præ ipsius collaudata, Luc.10.

Docet orationis modum ac vim. *Cap.* 83.

QVODAM tempore,cùm ab oratione cessâsset,rogatus à discipulis, orationis modum & breuem illis orandi formam p̃scripsit,& efficacem orationis perseuerantis vim ostendit,parabola introducta de eo,qui importunitate panes ab amico nocte impetrauit,Luc.11.

Reprehendit præposteram pharisæorum munditiam. *Cap.* 84.

ALIO tempore,cùm inter loquendum à quodam pharisæo ad prandium vocatus esset, ac ab eo ob neglectam lotionem reprehenderetur,liberè pharisęorum ac scribarum taxauit p̃posteram & munditiam & religionem,superbiam item,hypocrisim,ac homicidalem animum,Luc.11.

Docet non timendam mortem corporis. *Cap.* 85.

AB eorundem hypocrisi potissimùm aliquandò coram multa hominum turba suos cauendũ docet,eosdem à timore hominum corpus occidentium auocans,& ad nominis sui confessionem cõfirmans,Luc.12.

Docet abijciendam diuitiarum solicitudinem. *Cap.* 86.

AB auaritia item,ac solicitudine rerum temporalium,eorum animos abduxit,occasione sumpta ab eo,qui de hereditate cum fratre diuidenda solicitus erat, similitudinem inducens de homine, qui cùm ob fructuum abundantiam, solicitus esset de receptaculis,eadem nocte coactus est, omnibus relictis,hinc migrare,Luc.12.

Docet officium fidelis serui erga venturum Dominum. *Cap.* 87.

SVBIECIT his officium fidelis serui,erga venturum Dominum,docens ob aduentûs sui incertitudinem,semper suos paratos esse debere ad excipiendum ipsum,Luc.12.

Docet pœnitentiam agendam ob Dei patientiam. *Cap.* 88.

CVM autem inter loquendum hęc, quidam nunciarent de Galilęis à Pilato occisis, illinc occasione accepta,ad pœnitentiam agendam inuitat,inducta similitudine de arbore ob sterilitatem amputanda,post longam fructuum expectationem,Luc.13.

Sanatur mulier contracta. *Cap.* 89.

RVRSVM autem cùm in synagoga sabbatis aliquandò doceret,ac mulierem dęmonis malitia cõtractam sanaret,archisynagogum obmurmurantem reddita ratione repressit, & pudore cum alijs suffudit,populo interim gaudente,vndè & subiecit duas illas à se nupèr dictas parabolas, de grano sinapis ac fermento,significans rursùm Euangelicam doctrinam ex humilibus initijs in summam amplitudinem processuram,Luc.13.

Docet angustam esse viam regni cælorum. *Cap.* 90.

CAETERVM cùm aliquandò per ciuitates ac vicos docés iter faceret in Hierusalem, rogatus num sint pauci saluandi, contendendum docuit ad ingressum per angustam portam, cuius ostium semèl clausum,nemo ingredi poterit,quodq́; familiaritatem prætendentibus plerisq; exclusis, exteros recipiet.Eodem tempore monitus à quibusdam Pharisæorum, vt sibi ab Herode caueret, in Hierusalem sibi moriendum prædixit,eius ciuitatis obstinatam incredulitatem & secuturam vindictam deplorans,Luc.13.

Sanatur hydropicus in sabbato. *Cap.* 91.

ALIO aliquandò tempore,ingressus ad sumendum sabbato cibum in domũ cuiusdam inter pharisæos magni,hydropicum studio ante se collocatum sanat,tacitæ pharisæorum repræhensioni,ratione efficaci satisfaciens.Eodem deindè conuiuio docuit & inuitatos,quam humilitatem in deligendo mensæ loco seruare debeant,& inuitantem,quos maximè inuitare conueniat. Cumq́ue eò sermo processisset,vt à quodam mentio ingereretur,de manducando pane in regno Dei, Dominus assumpta parabola de homine quodam,qui inuitatis ad cœnam paratam sese excusantibus, pauperes vndecunquè collectos introduci iussit,significauit superbis Iudæis exclusis, ad cęleste conuiuium humiles ac gentiles admittendos,Luc.14.

Docet omnibus renunciandum. *Cap.* 92.

QVODAM autem tempore, cùm multæ cum ipso irent turbæ, docuit eum, qui verus eius esse vellet discipulus, debere omnibus terrenis affectibus esse superiorem, crucemq́ue ei baiulandam, proindè quenque apud se expendere debere, num his par sit, instàr ædificantium aut

aut militantium, Luc.14. Et hæc quidem varijs sic locis ac temporibus acciderunt.

In festo Encæniorum eripit se lapidantium manibus. Cap. 93.

PORRO cùm post tabernaculorum festiuitatem, quæ septimo quoque mēse celebrabatur, ob Encæniorum festum, quod in fine noni mensis obseruabatur, Dominus rursùm Hierosolymam ascendisset, atq; in templo ambularet, à Iudæis ipsum circūdantibus rogatus, vt palàm ediceret, num ipse esset Christus, opera dixit de se testimonium perhibere, sed per hæc illos ad fidem non adduci, quòd non essent ex ouibus suis. Eò autem procedente sermone, vt se patri æquaret, rursùm Iudæi lapidare ipsum adgrediuntur, quorum conatum cùm irrationabilem verbis ostendisset, subtraxit se tandèm manibus quęrentium eum appręhendere, secesśitq; in fines Iudææ trans Iordanem, in locum Ioannis baptismo insignem. Nec ibì tamen latére potuit, quin ad ipsum plurimi conuenirent, quos pro more & docuit, & curauit, Ioan.10.

Proponuntur parabolæ de oue, drachma, & filio perditis. Cap. 94.

CVM ergò ad illum publicani ac peccatores pleriq; accederent audiendi gratia, ac ob id pharisęi & scribæ murmurarent, tribus parabolis, scilicet de oue, drachma, ac filio perditis, sed posteà inuentis, ostendit quàm grata ac iucunda sit Deo angelisq; sanctis peccatorum conuersio, Luc.15.

Parabola de villico iniquo. Cap. 95.

SVBIECIT deindè parabolam de dispensatore iniquo, qui cùm intelligeret se dispensatione priuandum, prudenter sibi de bonis Domini prospexit, insinuans bonis tēporalibus amicos parandos, per quos posteà benè nobis sit, ac eleemosynis insistendum, auaris pharisæis hæc ritēdibus, Luc.16.

Differit de matrimonij indissolubilitate. Cap. 96.

QVI cùm tentandi animo rogarent, num licitum esset diuertium, ostendit Dominus matrimonij omnimodam indissolubilitatem, ob quam cùm discipuli colligerent coniugij difficultatem, disseruit de cęlibatu, tanquàm qui coniugio sit pferendus, sed quem non omnibus contingit peligere, Matth.19. Marc.10. Luc.16.

Parabola de diuite epulone proponitur. Cap. 97.

ADIECIT his, pharisæorum auaritiam ac luxum notaturus, parabolam de diuite epulone, qui hîc felix, cùm nullam pauperi Lazaro misericordiam exhibuisset, in alio seculo infelix, nullam vicissìm à Lazaro felici consecutus est, Luc.16.

Docet scandalum vitandum, & fidei virtutem. Cap. 98.

DE scandalo vitando deindè, ac fratre monendo, ac in gratiam recipiendo, rursùm sermonem infert apud discipulos, de fidei item virtute disserit, ac humilitate exhibenda post præstita multa opera bona, Luc.17.

Proponitur parabola de Pharisæo & Publicano. Cap. 99.

RVRSVM autem quandoq;, quô Pharisæorum retūderet superbiam, parabolam proponit de Pharisæo ac Publicano, templum simul ingresśis, quorum ille per superbiā iustitia éxcidit, hic per humilitatem iustitiam adeptus est, Luc.18.

Paruulis manum imponit, & adolescentem diuitem ad perfectionem inuitat. Cap. 100.

CVM autem inter loquendum, paruuli ad ipsum deferrentur, ac discipuli ob id indignarentur, increpatis discipulis, paruulos suscipiens ac complexans, rursùm docuit paruulorum simplicitatem & humilitatem imitandam ei, qui saluus esse volet. Cæterùm cùm post hęc indè abijsset Dominus, in viam egressus, adolescentem quendam diuitem, qui de ratione obtinendę vitę ęternę solicitè inquirebat, post mandatorum obseruationem, ad perfectionem, omnium bonorum in pauperes distributione, inuitat: quod cùm adolescenti durum videretur, disseruit Dominus de difficultate, quam diuitiæ afferunt hominibus ad obtinendum regnum Dei, & felicitate eorum, qui propter ipsum omnia relinquerent, Matth.19. Marc.10. Luc.16.

Proponitur parabola de operarijs in vineam conductis. Cap. 101.

POST quę parabolam proponit de patrefamiliâs, varijs diei horis operarios in vineam cōducente, quibus in fine diei eandem ille reddi voluit mercedem, concludens sic fore nouisśimos primos, & primos nouisśimos, Matth.10.

QVINTA PARS, CONTINENS ACTA CHRIsti, à Lazari resuscitatione, vsque ad Christi asscensionem.

Lazarus resuscitatur. *Cap.* 102.

CVM autem Dominus adhuc esset in finibus illis Iudeæ, (in quos, vt diximus, Iudęorum persecutionem fugiens, secesserat, vbì & superiora gesta sunt) ibiq; Lazari infirmitatem, ex nuncio à sororibus misso intellexisset, non priùs in Iudęam pergere voluit, quàm sciret eum mortuum. Tūc enim in Iudęam profectus cum suis, post fidutiam Marthę ac Mariæ sororibus ingestam, post turbationem ac lachrymas in se prouocatas, quatriduo mortuum è sepulcro suscitat, multis Iudęorum, qui spectabant, per hoc ad fidem adductis, Ioan.11.

Consultant Pharisæi de perdendo Domino. *Cap.* 103.

ID cùm quorundam narratione intellexissent pontifices & pharisæi, collecto concilio, ex sententia Caiphę pontificis, certò definiuerunt ipsum occidendum. Itaq; Dominus publicum fugiens, secessit iuxta desertum in ciuitatem Ephręm: & iam pascha proximum erat, cùm hęc agerētur, Ioan.11.

Mortem suam prædicit, & Zebedæi filijs primatum petitum denegat. *Cap.* 104.

ITAQVE cùm iam appeteret tempus subeundę in proximo paschate passionis, Dominus è suo secessu asscendens Hierusalem, in via duodecim discipulis seorsùm sumptis apertè iam tertiò ꝑdicit, quę Hierosolymis passurus erat, nec tamen intellexerunt, quæ dicebantur. Cùm autem suspicarentur adesse tempus regni ipsius, mater filiorum Zebedæi cum filijs Dominum accedens, filiorū nomine petiuit primas in regno ipsius sedes. At Dominus & ostendit imprudentem ipsorum petitionem, & ex ea suborientem aliorum indignationem repressit, docēs rursùm, primo in regno Dei humilitatem maximè congruere, Matth.20. Marc.10. Luc.19.

Sanatur cæcus ante ingressum Hiericho. *Cap.* 105.

POST hæc, cùm ciuitati Hiericho, quæ Hierusalem eunti obuiàm erat, iam proximus esset, cæcum constanter, licèt à turba prohiberetur, misericordiam implorantem, visu donat, Luc.18.

Zachæus publicanus Christum suscipit. *Cap.* 106.

HIERICHO ingressus, Zachæum se videndi cupidum ex arbore vocat, atq; ab eo susceptus conuertit, salute illi ob conuersionem promissa, Luc.19.

Parabola proponitur de decem minis. *Cap.* 107.

SVBIECIT mox parabolam de homine nobili, qui traditis decem seruis suis decem minis, profectus in regionem longinquam, post reditum rationem inijt cum eis, collaudatis seruis frugì, inutili autem seruo reprobato, ac hostibus suis interfectis, significans in regno suo, quod iam instare existimabant, similia euentura. Luc.19.

Duo cæci sanantur post egressum Hiericho. *Cap.* 108.

QVIBVS dictis cùm ex Hiericho pergeret Hierosolymā, duos rursùm cæcos, quorum alteri nomen erat Bartimæus, non longè ab Hiericho cæcitate post constantes illorum preces liberauit, Luc.eod.

Cœna in Bethania facta, Maria Dominum perfundit vnguento. *Cap.* 109.

COEPTVM ergò prosecutus iter, ante sex dies paschæ venit Bethaniam, vbì in domo Simonis leprosi honorifica exceptus est cœna, in qua Lazaro accumbente cum alijs, & Martha ministrante, Maria precioso vnguento perfudit caput Domini recumbentis. Ob quod, cùm indignarentur discipulorum quidam, & ꝑcipuè Iudas, Dominus ab eorum calumnia Mariam vendicauit, cōtestatus factum bonum fuisse ac mysticum, Matth.26. Marc.14. Ioan.12.

Insidens asino, intrat Dominus gloriosè in Hierusalem. *Cap.* 110.

POSTRIDIE asello insidens, ab apostolis iussu ipsius adducto, per viam ramis instratam, cum gratulabunda populi acclamatione, intrat gloriosè in Hierusalem, deplorans ante ingressum futurum ciuitatis excidium, Matth.21. Marc.11. Luc.19. Ioan.12.

Cæci & claudi curantur à Christo, & Gentiles ipsum videre desiderant.
Cap. 111.

TEMPLVM deindè ingressus, cæcos ac claudos sanauit, cumq́ue Pontifices, Pharisæi, ac scribæ ob ea, quæ videbant & audiebant, indignarentur ac contabescerent, gentiles quidam contrà accendebantur desiderio videndi ipsum, qua occasione ad ipsius petitionem voce cælesti eius claritas declarata est, Matth.21. Ioan.12.

Maledicitur ficulnea, & eijciuntur ementes & vendentes è templo.
Cap. 112.

POST salutares deindè monitiones, vesperì ciuitatem egressus, concesſit cum suis in Bethaniam. Vndè cùm manè reuerteretur in ciuitatem, ficulneæ fructibus carenti, in via maledicit, ac maledicendo aridam facit. Ingressus mox templum, zelo commotus, ementes & vendentes eiecit, principibus Sacerdotum, ac scribis ob id grauiter turbatis. Rursùm autem vespera facta, ciuitatem egressus est: cumq́ue manè reuerteretur, discipulis mirantibus, ficum arefactam esse, fidei vim & orationis exposuit, Matth.21. Marc.11. Luc.19.

Proponitur Quæstio de baptiſmo Ioannis, & parabola de duobus filijs.
Cap. 113.

TEMPLO dehinc docēdi gratia repetito, multis à Pharisæis & Sadduceis impetitus, subdolè Quęstionibus, ipse vicisſim varijs eos notauit & quæstionibus, & parabolis. Et inprimìs rogatus à pontificibus ac scribis, qua authoritate faceret, quæ faciebat, vicisſim de baptiſmo Ioannis rogat, Ex cælóne sit, an ex hominibus: illisq́ue ignorantiam profitentibus, negat item se illorum responsurum quæstioni, subijciens parabolam de duobus filijs, quorum is Patris voluntatem peregit, qui priùs recusauerat: alter neglexit, qui promiserat: inferens, peccatores ipsis fore coram Deo priores, Matth.21. Marc.11. Luc.20. Ioan.20.

Notantur Pharisæi parabola de locata vinea.
Cap. 114.

ADIECIT & alteram parabolam de vinea, quæ cultoribus fructum negantibus, insupèr & seruos & filium Domini occidentibus, alijs sit locanda, significans se ab eis occidendum post prophetas, ac regnum Dei ab ipsis ad gentes transferendum, Matth.21. Marc.12. Luc.20.

Parabola proponitur de nuptijs filij. *Cap.* 115.

TERTIAM deindè adiunxit, de nuptiali conuiuio, ad quod inuitatis venire recusantibus, ac etiam vocantes occidentibus, alij priùs non inuitati, recepti sunt, significans rursùm pro Iudæis Gentes ad gratiam admittendas euangelicam. Matth.22. Luc.14.

Soluitur Quæstio de tributo Cæsari dando. *Cap.* 116.

PER hęc Pharisęi se notatos sentientes, nec tamen vim inferre audentes, inito consilio vt eum caperent in sermone, quæstionem per subornatos proponunt, de censu Cæsari persoluendo, Matth. 22. Marc.12. Luc.20.

Soluitur Sadducæorum Quæstio contra resurrectionem. *Cap.* 117.

QVA sapienter soluta, accesserūt & Sadducæi, quæstionē de resurrectione, quam illi nequaquàm credebant, inferentes, sed & hac prudenter discussa, Matth.22. Marc.12. Luc.20.

Soluitur quæstio Pharisæorum de maximo mandato. *Cap.* 118.

AC resurrectionis fide comprobata, successerunt & Pharisæi, de primo legis mandato rogantes, Matth.22. Marc.12. Luc.20.

Quæstio proponitur de Christo, cuius filius sit. *Cap.* 119.

AD quam interrogationem cùm Dominus duo dilectionis mādata respondisset, subintulit & ipse vicisſim Quæstionem de Christo, cuius filius esset. Ad quam cùm non possent respondere, desiérunt ipsum vlteriùs ex ea die interrogare, Matth.22. Marc.12. Luc.20.

Docet audiendos & cauendos scribas. Cap. 120.

ILLIS ergò cessantibus,& confusis,Dominus ad plebem conuersus,docere cœpit audiendam doctrinam,sed vitanda opera scribarum ac Pharisęorum,eorumque vitia varia, vt & aliâs apertè depingit & insectatur,Matth.23.Marc.12.Luc.20.

Præfertur oblatio viduæ. Cap. 121.

HIS alijsque dictis,cùm sederet contra gazophylacium,in quod multi munera mittebant, viduæ duo minuta immittentis oblationem pręfert omnibus oblationibus,Mar.12.Luc.21.

Prædicitur euersio templi & Hierusalem. Cap. 122.

POST hęc egressus templo,discipulis mirantibus templi magnificam structuram,prædicit eius pfectam destructionem,Matth.24.Marc.13.Luc.21.

Prædicitur aduentus filij hominis. Cap. 123.

CVIVS cùm ab ipso in monte Oliueti sedente tempus,simul & aduentûs sui tempus requirerent, longè repetito sermone,prædicit ventura post se mala,falsos scilicet prophetas & christos, bella,famem,pestes,persecutiones,ac demùm templi, vrbisque Hierusalem euersionem, atque post hęc tandèm se in magna maiestate apertè venturum ad iudicium, terrificis signis pręcedentibus, quæ impios conturbarent,pijs verò spem redemptionis præberent,Matth.24.Mar.13.Luc.17.& 21.

Docet quomodò ad aduentum suum nos parare debeamus. Cap. 124.

PROINDÈ monet suos,vt ad hunc suum aduentum inopinatum sese parent sobrietate, vigilãtia, oratione,cuius vim quo magìs insinuaret,parabolam adiecit de iudice iniquo,quem cùm Dei hominumque metus non moueret,viduę constantes preces vicerunt,Matt.24.Marc.12.Luc.17.18.& 21.

Parabola de decem virginibus. Cap. 125.

QVÓQVE ad vigilantiam ac diligentiam magìs prouocaret,subiungit duas parabolas, alteram de decem virginibus,quarum solùm quinque prudentes,in nuptialem thalamum cum sponso ac spõsa receptę sunt,alijs quinque fatuis exclusis,quòd oleum non haberent in lampadibus suis, Matt.25.

Parabola de distributis talentis. Cap. 126.

ALTERAM de talentis,à Domino in seruos distributis,quorum qui lucrum fecerũt, laudati sunt & honorati: qui inutilis fuit,non tantùm vituperatus est, sed in tenebras etiam eiectus exteriores, Matth. eodem.

Modum aperit iudicandi in nouissimo Iudicio. Cap. 127.

POST hæc,modum prosequitur futuri nouissimi iudicij, nimirùm quomodò filius hominis in maiestate magna aduenіens,separatione bonorum à malis facta,illos ob præstita misericordię opera ad ęternam vocabit vitam, hos ob eorundem operum neglectum, in ignem mittet ęternum, Matth.25.

Paciscitur Iudas cum Iudæis. Cap. 128.

HAEC prolocutus,subiecit post biduum se in Paschate crucifigendum. Quod postquàm dixit,vt quod diuinitùs prædictum erat,adimpleretur: ecce mox potestate facta diabolo, & Principes Iudæorum collecti,consilium iniērunt de capiendo & occidendo Iesu,& ad eos consultantes ingressus Iudas,triginta argenteis pactus est,se illum eis traditurum,Matth.26.Marc.14.Luc.22.

Paratur agnus Paschalis. Cap. 129.

POST quæ,cùm iam adesset dies prima azymorum, misso Petro & Ioanne, Dominus paschalem agnum vesperì edendum parare iussit in Hierusalem, in domum eis nouo signo demonstratam. Itaque hora opportuna,cum reliquis apostolis veniens,discubuit, agnumque paschalem esitauit, Matth.26.Marc.14.Luc.22.

Lauantur apostolorum pedes. Cap. 130.

POST cuius esum,suorum discipulorum,Petro licèt aliquandiù renitente, lauit pedes, in exemplum simul & mysterium: Exemplum quidem humilitatis ac charitatis, mysterium verò puritatis,Eucharistiam sumpturis necessariæ,Ioan.13.

Instituitur Eucharistia. Cap. 131.

POST agni ergò typici esum,ac pedum lotionem,suum corpus ac sanguinem discipulis,sumenda tradit,atque idem eis in posterum faciendũ præcipit in suî memoriam, Matth.26. Marc.14. Luc.22.

Præ-

Prædicitur Iudæ proditio. Cap. 132.

PRAEDICIT deindè se à discipulorum vno tradendum, omnibusque perplexis, Iohanni, quis esset, intincto pane demonstrat: quo sumpto, Iudas eius iussu egressus est, Matth. 26, Marc. 14. Luc. 22. Ioan. 13.

Contentio discipulorum pro primatu, sedatur, & prædicitur eorum abnegatio. Cap. 133.

SECVTA mox rursùm contentio inter apostolos de primatu, quam non solùm, vt olim, sedat humilitatis præcepto, sed & magni honoris promisso. Post de suo discessu sermonem inferens, nouum dilectionis mandatum suis commendat, eosque omnes in ipsa nocte scandalum in se passuros, ac Petrum qui sibi id euenturum fortiter negauit, ter se ante secundum gallicinium negaturum prædicit, Matth. 26. Marc. 14. Luc. 22. Ioan. 13.

Sermo Domini post cœnam. Cap. 134.

MOX ad consolationem mœstorum discipulorum conuersus, prolixo eodemque longè amantissimo & mellitissimo sermone varijs modis eorum deiectos animos erigit, Ioan. 14.

Continuatio sermonis. Cap. 135.

EADEM oratione contra imminentia eos præmunit mala, hæc agens partìm inter accumbendũ, partìm exiens indè, Ioan. 15. & 16.

Oratio Iesu ad Patrem. Cap. 136.

QVO sermone completo, oratione ad Patrem habita, suos omnesque credituros illi commendat, Ioan. 17.

Ter orans, deprecatur mortem, & capitur. Cap. 137.

HIS omnibus gestis, egressus Dominus cum suis in hortum quendam, à se frequentari solitum orationis gratia, angorem animi sui ob instantem mortem, primùm delectis à se tribus apostolis familiarioribus, deindè patri in oratione, qua ter mortem deprecatus est, aperuit: post quod ab angelo confortatus, vltrò se hostibus, Iuda prodente, capiendum tradidit, Petrum à vi inferenda prohibens, Matth. 26. Marc. 14. Luc. 22. Ioan. 18.

Iudicatur & illuditur in domo Caiphæ. Cap. 138.

CAPTVS ac vinctus post Annam Caiphæ pontifici præsentatur, apud quem post acceptam in domo Annæ ob liberum responsum crudelem alapam, post auditos falsos testes, sed nihil idoneum adferentes, tanquàm blasphemus condemnatur & illuditur, Matth. 26. Marc. 14. Luc. 22. Ioan. 18.

Ter Petrus negat Dominum. Cap. 139.

QVAE dum geruntur, Petrus nocte ipsa ter Dominum negauit: ac Domino ipsum respiciente, ad secundum gallicinium lapsum suum agnoscens, egressus foràs, fleuit amarè, Matth. 26. Marc. 14. Luc. 22. Ioan. 18.

Ducitur ad Pilatum Iesus, & Iudas se laqueo suspendit. Cap. 140.

MANÈ facto, Principes Iudæorum rursùm Dominum, à se ob veritatis confessionem condemnatum, vinctum tradiderunt Pilato præsidi. Quibus visis, Iudas pœnitentia ductus, laqueo se suspendit, proiectis priùs in templo argenteis, quibus deindè decreto concilij emptus est ager in sepulturã peregrinorum, Matth. 27.

Accusatur coram Pilato, & ab eo mittitur ad Herodem. Cap. 141.

PILATO præsentatus Dominus, de varijs accusatur à Iudæis, quę cùm parùm probabilia iudex existimaret, atque innocentem ipsum iudicaret, intelligens Galilæum esse, ad Herodem Galilææ tetrarcham ipsum misit, qui ob silentium à se contemptum, indutumque veste alba, eũdem mox remisit ad Pilatum, eidem ob honorem sibi exhibitum per hæc reconciliatus, Luc. 23.

Barraba dimisso, flagellatus & coronatus Christus, traditur crucifigendus. Cap. 142.

PILATVS de innocentia rei satìs apud se persuasus, atque ob id perplexus, varijs illum absoluere pergit modis. Et primùm quidem tentat, num occasione festi posit dimitti populi fauore: deindè cùm id non succederet, & præ illo Barrabas latro eligeretur dimittendus, eundem grauiter flagellatum, & spinea corona, vesteque purpurea illusum Iudæis videndum exhibet, si vel sic satiati desisterent. At cùm eo magis eius necem poscerent, ac metum Pilato inijcerent, manibus aqua lotis, post innocentiam frequenter à se testatam, crucifigendum Iudæis tradidit. Matt. 27. Marc. 15. Luc. 23. Ioan. 18. & 19.

Ducitur ad crucem, & crucifigitur. Cap. 143.

TRADITVS ducitur ad mortem, crucem suis gestans inprimìs humeris, quæ deindè post ipsum portanda Simoni cuidam Cyrenensi imposita est, atque inter eundum plorantes mulieres, non suam mortem, sed imminens ipsis excidium, deplorare iubet. Ad montem dehinc Caluariæ progressus, vino myrrhato felle mixto potatur, ac crucifigitur inter duos latrones, cum affixo titulo. Pendens in cruce, orat pro crucifixoribus suis, quanquàm coràm cerneret milites vestimenta sua sibi diuidentes, eosdemq; cum principibus Iudæorũ audiret sibi illudentes, & conuiciantes. Quod cùm vnus latronum itidèm faceret, alter eo repræhenso, ad Dominum se conuertens, obtinuit paradisi promissionem. Matrem deindè ex cruce discipulo commendat. A patre se derelictum queritur, aceto sitim professus potatur, ac tandèm omnibus consummatis, in manus patris Spiritum tradens, moritur, circa horam nonam, cùm ante sextam in crucẽ fixus fuisset, varijs interìm signis ostensis, ex quibus & centurio & omnis turba innocentiam eius intelligebant, Matth.27. Marc.15. Luc.23. Ioan.19.

Aperitur eius latus, & sepelitur honorificè. Cap. 144.

MORTVO latus lancea aperitur, sanguine simul & aqua indè profluente, honorifica sepultura eidem à Iosepho ac Nicodemo impenditur, sepulcrumque eius altera die principum studio custodibus munitur, Matth.27. Marc.15. Luc.23. Ioan.19.

Surgit Christus, & angeli appárent mulieribus. Cap. 145.

IN cuius diei, quæ Sabbatum erat, vespera sanctæ conuenerunt mulieres, emptisq; ac paratis aromatibus, cùm summo manè sepulcrum vngendi gratia adijssent, ab angelo docentur Dominum resurrexisse: quod cùm eiusdem iussu discipulis & inprimìs Petro renunciâssent, Petrus & Ioannes ad monumentum excurrunt: sed illis abeũtibus, cùm Maria Magdalena ad sepulcrum persisteret, post angelorum colloquium prima meruit Dominum à morte rediuiuũ videre, ac post eam mulieres reliquæ, quibus in via Dominus occurrit. Huius resurrectionem cùm satìs ex angelorũ verbis cognoscerent custodes milites, pecunia tamen à Pontificibus corrupti, mentito discipulorũ furto texerunt. Eandem mulieribus, quæ Dominum viderant, prædicantibus, nec discipuli crediderunt, Matth.28. Marc.16. Luc.24. Ioan.20.

Apparuit Dominus duobus discipulis euntibus Emaus. Cap. 146.

ITAQVE post hęc, eadem die, duobus discipulis in Emaus euntibus, iunctus in aliena specie, post diuturnum cum eis colloquium, agnitus est in fractione panis, Mar.16. Luc.24.

Bis appáret Dominus congregatis in domo discipulis. Cap. 147.

QVIBVS in Hierusalem reuersis, eadem vespera, dum apud Apostolos vndecim sibi narrãt Dominum visum, ac vicissìm audiunt Petro visum, assistens in medio per ianuas clausas Dominus, videndum se ac palpandum omnibus præbet, fidemque edẽdo cum ipsis confirmat, potestate post hæc remittendi retinendique peccata eis concredita. Cæterùm cùm absens Thomas aliorum testificationi non adquiesceret, octauo post die rursùs ianuis clausis ingressus Dominus, ipsum vidẽdo ac palpando ad fidem adducit, Marc.16. Luc.24. Ioan.20.

Appáret discipulis Dominus ad mare Galilææ. Cap. 148.

POST hæc à septem discipulis in mari Tiberiadis piscantibus, cùm eius licèt incogniti iussu immensam piscium vim conclusissent, tandèm agnitus est. Vbì post communem cum eis mensam, Petro suas oues pascendas commisit, vtque se sequeretur præcepit, excussa eius de Ioanne cura, Ioan.21.

Appáret discipulis in monte Galilææ. Cap. 149.

VISVS deindè est à suis in monte Galilęæ, quem olìm eis constituerat. Vbì & negocium eis iniũgit euangelizandi ac baptizandi, collata etiam potestate signorum, Matth.28. Marc.16.

Promittit Spiritum sanctum, & ascendit in cælum. Cap. 150. *& vltimum.*

DEHINC post scripturarum explanationem, post promissionem spiritussancti, quem in Hierusalem eos expectare iussit, cùm eduxisset suos foràs in Bethaniam, è monte Oliueti ascendit in cęlum, vbì sedet à dextris Patris, cum quo & Spiritusancto est benedictus in secula. Amen.

PERE-

PEREGRINATIO IESV CHRISTI, EX QVATVOR EVANGELIIS COLlecta, ac nobis per Reuerendum D. Ioannem Egenolph. à Knorringen, Augustanæ & Herbipolensis Ecclesiæ Canonicum &c. Virum antiquæ & pietatis & familiæ ampliss. communicata.

CHRISTVS in Nazareth conceptus, in Bethleem nascitur. Octauo die sistitur Domino in Hierusalem. Fugit in Aegyptum. Redit habitatque in Nazareth. Natus duodecim annos, disputat Hierosolymis in templo. Redit cum parentibus in Nazareth. Natus ferè triginta annos, baptizatur in Iordane, littore eius orientali in Bethabara. In deserto ieiunat, & tentatur à diabolo, à quo tandèm ductus in Hierosolymam super pinnaculum templi, deindè in montem excelsum. Venit Bethabaram trans Iordanem ad Ioannem. Vocat discipulos, Petrum, Andream, & Philippum. In Cana Galilææ aquam in vinum mutans, nuptijs adest. Capernai cum matre & suis paucis diebus manet. Hierosolymis sub Pascha vendentes ementesque ex templo eijcit. Hinc abiens, moratur in Iudæa cum discipulis suis. Capto Ioanne, abiens in Galilæam, venit Sichar Samariæ ad fontem Iacob, quatuor mensibus ante messem. Samariæ duos dies manet. Pergens in Galilæam, venit Canam. Vbì sanat filium Reguli. In Nazareth synagogam ingreditur. Capernai habitat: incipit prędicare regnum Dei. Galilæam totam perambulat, docens in Synagogis. Iuxta mare Galilææ vocat Simonem & Andream, Iacobum & Ioannem. Hinc Galilęam totam peragraturus, primùm reuersus Capernaum, domum Simonis & Andreę ingreditur. Diluculo in desertum egreditur, ac deincèps totam Galilęam peragrat. Traijcit mare Galilæę tempestuosum, venitque in regionem Gergesenorum, vbì porci à dæmonijs merguntur. Iterùm transfretat Capernaum. Egressus ad mare Galilæę, vocat Matthęum. Reuersus Capernaum, accumbit in domo Matthæi. Adijt ædes Iairi archisynagogi. Ascendit Hierosolymam ad festum Paschæ. Abijt per sata sabbato secundo, discipulis spicas confricantibus & edentibus. Alio sabbato Hierosolymis synagogam intrat. Indè secessit ad mare Galilæę, Nauiculam ingreditur propter pressuram multitudinis. Ascendit in mõtem, duodecim apostolos ex discipulis selegit, de beatitudinibus disserit. In vna Ciuitatum Galilæę leprosum curat. Vbì cùm propter vulgi de se sermonem, non posset manifestè versari, secedit in desertum. Intrat Capernaum. Naim it. A Simone Pharisæo inuitatur. Venit in domum suam Capernai. Concionatur è nauicula in littore maris Galilęæ. Redit Capernaum & domum. Venit Nazareth, vbì à Synagoga expellitur. Et pręcipitandus, in supercilium montis, in quo Nazareth sita est, ducitur. Deindè circumit Ciuitates & vicos Galilæę, Duodecim apostolos binos mittit annunciatum regnum Dei. Circumeundoque (quantùm videtur) Capernaum, redit seorsùm à turba se conuenientium, atque hîc iam redeunt Apostoli, perfuncti prædicationis munere. Ducit Apostolos, esurientesque ex itinere, in propinquum desertum, vt liberi à turba quiescant, edantq́;. Transfretans mare Galilęæ, secedit in desertum Bethsaidæ transmarinum, & confluẽte illuc quoquè turba, subit in montem cum suis: vndè iterùm descendens, Turbas docet, ac pascit quinque panibus & duobus piscibus. Cumq́; vellent eum Regem creare, iterùm in montem secesit. Discipulis abnauigantibus, Christus super mare Galilææ ambulans insequitur: simul appellunt ad littus terræ Genezareth, quæ est Bethsaidæ & Capernai. pergũt Capernaum. Versatur in Galilęæ locis. Secedit in partes Tyri ac Sidonis. Redit ad mare Galilææ per medios fines Decapoleos. Ascendit in montẽ vltra mare Galilææ. Cibat turbam septem panibus & piscibus paucis. Nauigat in fines Magedan & Dalmanutha. Iterùm transfretat mare Galilęæ. Redit Bethsaidam. Exit in partes Cæsareę Philippi. In monte Thabor transfiguratur. Iter facit per Galilęam. Redit Capernaũ, & domũ. Migrans ex Galilęa, transit per mediam Samariam & Galilęam: Ex hac pręmittit duodecim discipulos

pulos suos Hierosolymam ad festum tabernaculorum, mox occultè subsequens: pręmittit nuncios Samariam, qui illi parent: à Samaritanis non recipitur: venit Hierosolymam, docet palàm in templo vltimo die festiuitatis. Pergit in montem Olíueti. Diluculo redit in templum. Mittit septuagintaduos discipulos, binos in omnem locum quò ipse venturus erat. In Bethania à Martha suscipitur hospitio. Per ciuitates ac Castella ambulans ac docens, Hierosolymam venit: Vbi in domo Principis pharisæorum, cibum sumit, in Encænijs ambulat in templo, in porticu Salomonis, idque hyeme. Abijt in fines Iudęæ trans Iordanem: Vbi Ioannes primùm baptizabat. In Bethania Lazarum suscitat. Subducit se in Ephręm oppidum iuxta desertum, in quo ieiunauerat, situm. Hierosolymam sub festum Pascha clàm asscendens cum duodecim discipulis, intrat Hiericho & domum Zachæi. Venit Bethaniam ante sex dies Paschæ: cœnat cum Maria, Martha, & Lazaro. Venit Bethphage iuxta montem olíueti. Intrat Hierusalem, asina & pullo eius vectus, ingrediturque in templum. Vesperè egreditur Bethaniam. Postridiè manè Hierosolymam regressus, in templo docet, vendentes ementesque eijcit. Vesperè egressus Hierosolymam, rursùs Hierosolymam venit, docens quotidiè in templo: Vbì quodam die contra Gazophylacium sedens, offerentes munera spectat. Egressus templum, secedit in montem Olíueti, & interdiù in templo docens, vesperè semper in eundem regreditur. Hierosolymam venit, paschalem agnum comesturus. Post cœnam egreditur trans torrentem Cedron, in hortum Gethsemani, qui erat in monte olíueti: Vbì iactum lapidis à discipulis recedit, orat, preceque finita ad illos rediens, comprӕhensus est. Hierosolymis primùm ad Annam ducitur, Deindè ad Caipham. Ad Pilatum in Prætorium, Ad Herodem, Ad Pilatum iterùm in Prætorium, à quo in atrio prætorij flagellandus traditur: Foràs eductus, populo ostenditur, in pretorium reducitur, Foràs iterùm ductus, morti adiudicatur. Extra ciuitatem in Caluariæ loco crucifigitur. In sepulcro conditur. Tertio die resurgens, appáret Mariæ Magdalenę. Occurrit mulieribus, missus ab angelo Hierosolymam nũciatum apostolis resurrexisse Christum: Hîc videtur apparuisse Petro. Comitatus euntes Emauntem, Appáret apostolis Hierosolymis, primùm absente Thoma, deindè iterùm pręsente Thoma. Posteà Petro, Thomæ, Nathanaeli Cananæo, & filijs Zebedæi, alijsque duobus discipulis, iuxta mare Tiberiadis siue Galilææ. Pręmissis vndecim discipulis in montem quendam Galilææ, ibì plusquàm quingentis fratribus simul appáret. Indè discipulos suos Hierosolymam duxit, deindè visus est Iacobo, 1. Corinth. 15. Eductis discipulis suis in Bethaniam, ex monte oliuarum in cælum sublatus est, illis videntibus. Post asscensionem in cęlum, primùm visus est Stephano, Acto. 7. Deindè Paulo, 1. Cor. 15. Tertiò Ioanni Apostolo in Patmo, Apocalypsi. 1.

FINIS.

SIT LAVS DEO.

PAR-

PARTITIONVM THEOLOGICARVM LIBER QVARTVS,

CONTINENS

OECONOMIAM SECVNDAE PARTIS NOVI TESTAMENTI, DOCTRINAE SCILICET APOSTOLORVM.

D. PAVLVS AD EPHESIOS IIII.

ET IPSE DEDIT QVOSDAM QVIDEM APOSTOLOS, QVOSDAM autem Prophetas, alios verò Euangeliſtas, alios autem Paſtores & Doctores, ad cõſummationem Sanctorum, in opus miniſterij, in ędificationem corporis Chriſti: donèc occurramus omnes in vnitatem fidei & agnitionis filij Dei, in virum perfectum, in menſuram ętatis plenitudinis Chriſti, vt iam non ſimus paruuli fluctuantes, & circunferamur omni vento doctrinę, in nequitia hominum, in aſtutia ad circunuentionem erroris: veritatem autem facientes in charitate, creſcamus in illo per omnia, qui eſt caput, Chriſtus: ex quo totum corpus compactum & connexum per omnem iuncturam ſubminiſtrationis, ſecundùm operationem in menſuram vniuſcuiuſque membri, augmentum corporis facit in ædificationem ſuî in charitate.

DE DOCTRINA APOSTOLORVM.

QVA RATIONE HAEC PARS DOCTRINAE *Christianæ, cum præcedentibus cohæreat libris.*

QVADRVPLICIA pauloantè, per quatuor Euangelistas, tanquàm eximios quosdam regni cælestis Archicancellarios, de Christo tradita sunt mysteria, in quibus consistit totius religionis Christianę summa, humanitatis scilicet, regni, Sacerdotij & diuinitatis Christi. Quorum cognitio quidem homini Christiano adeò est necessaria, vt sine hac saluus nemo fieri queat. Verùm quãdò non est cuiusuis, tanta mysteria per se nôsse aut appræhendere, diuinitùs sanè institutum est Sacrũ illud Apostolorum Collegium, quos propterea Ecclesiæ suæ pręfecit Christus, vt Sacrorum mysteriorum dispensatores essent & interpretes, 1. Cor. 4. & 11. Atq; sic post Euangelij traditionẽ, rectè Apostolorum sequitur Doctrina & p̃dicatio. Vt enim parùm est, in rep. benè cõstituta Ius esse positum, nisi etiam sint qui iura reddere possint: ità verbi diuini authoritas in Ecclesia sine ministerio eorũ, qui scripturę rectè interpretandæ & gratiã habeant & potestatẽ, retineri nõ potest.

ALIA CONTINVATIONIS RATIO.

IN Sacrosancto Iesu Christi euangelio, quod licèt à pluribus, diuersis & locis & temporibus editum, & iuxta mysticum quatuor euangelistarum numerũ, in quatuor libros sit diuisum, vnũ tamen est: nec plura, cùm vnus sit Christus, esse possunt: potissimùm agitur de eodẽ Christo, qui toti populo Christiano, id est, vniuersæ Ecclesiæ suæ, & Dux datus est, & caput. Porrò verò in Apostolicis Epistolis eius Ecclesia, quę mysticum illius corpus est, vberiùs & accuratiùs de ijs, quæ ad fidem & mores pertinent, instituitur: vt facilè appareat, ad quatuor sacrosancta Euangelia, quę supremum dignitatis apicem summamque authoritatem à tota Christianorum schola obtinent, aptissimo ordine nec sine singulari præpotentis Dei prouidentia, apostolorum epistolas esse adiectas.

BREVIS HVIVS PARTIS SVMMA.

CATECHISTICA ferè est hæc traditio omnis, & saluberrimas cõplectitur Apostolorum Institutiones, quæ credendorum agendorumq;, hoc est, fidei ac morũ continent pręcepta saluberrima, & summariam quandam veræ pietatis cognitionem, ac viuos rerum diuinarum omnium velutì fontes. Quæ dubio procùl oĩa ad hunc vnum tendant quasi scopum, vt fide, quæ per dilectionẽ operatur, mens imbuta, quemadmodùm pręclarè ab Augustino dictum est in Enchiridio, cap. 5. tendat benè viuendo etiam ad speciem peruenire, vbì est sanctis & perfectis cordibus nota & ineffabilis pulchritudo, cuius plena visio summa felicitas.

DE TRIBVS HVIVS PARTIS MEMBRIS.

TABVLA 1.

APOSTOLOrum *scripta versantur circa Ecclesiæ, quam ex præcepto diuino susceperant instituendam, vel*

- INITIA, *quæ explicanda sibi sumpsit Lucas Eũgelista libro quem dicimus Acta Apostolorum.*
- FIDEM *& mores informãdos, de quo agitur in epistolis*
  - PAVLI, *quas ad certas speciatìm scripsit Ecclesias.*
  - ITEM *Iacobi, Petri, Ioannis, Iudæ.* — *Quæ*
    - *Scriptæ sunt generatìm ad vniuersam Christi Ecclesiã.*
    - *Communiter dictæ sunt Canonicæ, quòd in Canonem Ecclesiasticæ scripturæ receptæ sint, vt ait Glossa ordinaria.*
- DECVRSVM *resq́; futuras, totumq́; adeò statum, qui in diuina illa D. Apostoli Ioannis, & Euangelistæ & Prophetæ Apocalypsi, ad viuum depictus atque descriptus esse depræhenditur.*

PARS LIBRI QVARTI PRIMA, DE ACTIS APOSTOLORVM, *liber Bibliæ L, Partis huius primus.*

DE LIBRI HVIVS AVTHORE.

AVTHOR huius libri, in quo describuntur res ab Apostolis gestæ, D. est Lucas Euangelista. Is enim, vt B. ait Hieron. de medico corporum, in medicum versus animarum, Ecclesijs Euangelium dereliquit & Actus Apostolorũ: qui libri quotiescunquè leguntur in Ecclesijs, totiès eius medicina non cessat. Hieron. in Epistolam ad Philemonem circa finem.

CONTINVATIO EIVSDEM AD EVANGELIVM LVCAE.

QVOMODÒ cohæreat hæc de Apostolorum Actis D. Lucę descriptio, cum historica Euangelij sui narratione, satìs ipse dęclarat primis huius libri verbis: Vbì se Christi historiam, quam assecutus erat, ad Christi assumptionem vsq; perduxisse testatur: quibus hęc quę in delegata Euangelij pręedicatione, ab ipsa statìm assceñsione vsq; in biennium Pauli Romę commorantis, id est, vsque ad annum Neronis quartum, contigisse hoc libro commemorat, aptissimo ordine connectũtur, indè hìc sumpto narrationis exordio, in quo Euangeliũ desinit. Vide Ioan. Driedonem lib. 1. cap. 3. Part. 3.

ARGVMENTVM.

HIC liber executionẽ continet mandati illius diuini, quod à Magistro suo Christo, Marci vltimo, acceperant Apostoli: Euntes in mundum vniuersum, prędicate Euangelium omni creaturæ. Nam vt in ipso Euangelij volumine modus describitur, quo lex noua à Christo lata est atq; edita: ità in hoc libro promulgationis ostẽditur ratio, qua lex eadẽ Spiritusancto Authore, ministerio verò Apostolorum, vniuerso mundo publicata fuit & exhibita. Glossa Lyrani hìc in princip.

ARGVMENTI HVIVS PARTES, EX OECVMENIO.

CAPITA eorum quę hìc narrat Lucas, hęc sunt: Angelis excipiẽtibus assumptũ esse Dominum: Spiritumsanctum in Quinquagesima in Apostolos & omnes qui aderant, effusum fuisse: Matthiam loco Iudæ proditoris fuisse substitutum: Septẽ Diaconos institutos fuisse: Quo pacto electus Paulus fuerit, & q̃ sit passus: Quęcunque item Apostoli ex fide in Christum miracula fecerint. Oecumenius in Acta Apostolorum.

DE APOSTOLORVM VARIIS APPELlationibus. TABVLA 2.

APOSTOLI *sunt, qui à Domino ad res eius gerendas missi sunt. Ambros. in Epistolã ad Ro. cap. 1. Et dicuntur interdùm*

- SAL *terræ & lux mundi, Matth. 5. Sal, inquit, hìc Chrysost. spiritale, & lumẽ intelligibile, ipsoque sole fulgentius.*
- DISPENSATORES *mysteriorum Dei, 1. Cor. 4.*
- CHRISTI *ministri, ibidem.*
- TESTES *præordinati paßionis & resurrectionis Christi, quam prædicare debebant omnibus gentibus, Luc. 24. Act. 1. & 10.*
- CREDENTIVM *Magistri, Chrysosto. super illud Sapientiæ, Iustorum animæ in manu Dei sunt.*
- SACERDOTVM *principes, Chrysosto. in Euangel. Marci, Homil. 1.*
- TOTIVS *mundi Doctores, & ob id prophetis potiores, Chrysost. in Matth. 5. Homil. 15.*
- BEATISSIMI *lucis Angeli. Idem in Act. cap. 2. homil. 4.*

DE QVATVOR APOSTOLORVM GENERIbus ex Commentar. D. Hieron. in cap. 1. epistolæ ad Galat.

TABVLA 3.

QVATVOR *sunt Apostolorum genera:*

- VNVM, *quod neque ab hominibus est, neque per hominẽ, sed per Iesum Christum & Deum Patrem:*
- ALIVD, *quod à Deo quidem est, sed per hominem:*
- TERTIVM, *quod ab homine, non à Deo:*
- QVARTVM, *quod neque à Deo, neq; ab homine, neque per hominem, sed à semetipso.*

Cuius generis sũt

- *Esaias, cæterique Prophetæ, & ipse Apostolus Paulus.*
- *Iesus filius Naue, qui à Deo quidem est Apostolus constitutus, sed per hominem Moisen.*
- *Cum hominũ fauore & studio aliquis ordinatur.*
- *Pseudoprophetæ & Pseudo Apostoli.*

DVODECIM APOSTOLORVM NOMINA,

& quibus in locis Christi Euangelium prædicauerint, quóve modo vitam finiêrint, Ex Oecumenio. TABVLA 4.

APOSTOLORVM, VT MATTH. X. NVmerantur capite, sunt XII. Quorum

PRIMVS

SIMON Petrus apostolorum princeps, (velutì per suas epistolas ipse indicat) in Ponto, Galatia, Cappadocia & Bithynia, prçtereà & in Italia prædicato euangelio, Romæ tandèm Nerone Imperatore, verso deorsùm capite crucifigitur, sepelitur autem ibidèm tertio Calendas Iulij.

II.

ANDREAS frater eius, sicut tradiderunt Maiores nostri, Scythis & Sogdianis ac Sacis Domini nostri Iesu Christi euangelium prędicauit: in magna quoque ciuitate, vbì castrum est Apsorus, & Phasis fluuius. sepelitur autem Patrîs Achaiæ ciuitate, ab Aegea Proconsule crucifixus.

III.

PHILIPPVS apostolus in Phrygia euangelium Domini prædicauit. sepelitur autem in Hierapoli.

IIII.

BARTHOLOMAEVS apostolus Indis euangelium Domini prędicauit ijs, qui felices appellantur, ipsisque euangelium Matthæi tradidit. Albani consopitur, quæ magnę Armenię Indicę vrbs est

V.

IACOBVS Zebedæi filius duodecim tribubus, quę in dispersione erant, euangeliũ prędicauit, & ab Herode Tetrarcha, qui etiam Agrippa dicebatur, gladio interemptus, in *vrbe Marmarica sepultus est.

VI.

IOANNES frater eius in Asia Christi prædicauit euangelium. Traiano *autẽ Imperatore, in Patmos insulam, propter verbum Domini relegatus ibì conscripsit euangeliũ. Sepelitur aũt Ephesi adhuc viuens, Dei voluntate sic ordinante.

* Aut in librario mendũ fuit, aut memoriæ lapsus in authore. Eusebius Cæsar. & hũc secutus Hieron. alijq; plurimi dicũt, sub Domitiano id factũ esse.

VII.

Thomas Apostolus, sicut proditũ memoriæ est, Parthis, Medis, Persis, Carmanis, Hyrcanis & Bactris Christum euangelizauit. In vrbe Calamina Indiæ sepultus est.

VIII.

Matthaevs Publicanus Euangelista, Euangelium Hebraica lingua conscriptũ edidit. In Hierapoli Parthiæ obdormiuit, atque ibidèm est sepultus.

IX.

Iacobvs Alphæi, qui iustus est cognominatus, primus Hierosolymorũ Episcopus, lapidibus à Iudæis in Hierusalem est interfectus, atque ibì sepultus in templo est.

X.

Thaddaevs, qui & Lebbæus, & Iudas Iacobi appellabatur, Edessenis & toti Mesopotamiæ verbum Christi annunciauit sub Augaro Edessenorum Principe. Beryti est defunctus ac sepultus.

XI.

Simon Cananęus Cleopæ filius, qui & Iudas, post Iacobum Iustum Episcopus Hierosolymis extitit. cumque annum centesimum ac vigesimum ageret, crucis martyrio sub Traiano Rege è vita discessit.

XII.

Matthias vnus ex LXX. discipulis, loco Iudæ Iscariotis cum vndecim connumeratus, in Aethiopia exteriore moritur, in regione vbì est castrũ Apsarus, cùm ibì verbum Domini nunciâsset. Oecumenius in Acta Apostolorum. Plura de singulorum Apostolorum origine, vita, Martyrio & morte videnda sunt apud Eusebium, Nicephorum, Hieronymum & alios illustrium virorum scriptores, quos in vnũ velutì corpus redegit Ioachimus Perionius in libello de vitis Apostolorum.

ITEM DE QVIBVSDAM E LXX. DISCIpulis Domini, ex eodem. TABVLA 5.

PRAETER HOS DVOdecim *Apostolos, Dominus designauit etiam alios septuagintaduos: & misit illos binos ante faciem suam in omnem ciuitatem & locum, quò erat ipse venturus. Ex quorũ numero fuerunt etiã hi:*	*Barnabas.* *Sosthenes.* *Cephas cognominis Petri.* *Matthias, qui inter duodecim connumeratus posteà fuit.* *Barsabas.* *Linus, de quo ad Timotheum scribẽs meminit Paulus.* *Thaddæus.* *Cleopas, & qui cum ipso erant.*	*Oecumenius in Acta Apostolorum.*

NOMINA SEPTVAGINTA DISCIPVLORVM,

ex Hippolyto & Dorotheo.

1 Iacobus frater Domini, episcop' Hierosolymorum.
2 Cleopas episc. Hierosolymorum.
3 Matthias, qui 12. Apostolorū numerum sarciuit.
4 Thaddęus, qui Abgarum à morbo liberauit.
5 Ananias, qui baptizauit Paulū, posteà episcopus Damasci.
6 Stephanus primus Martyrum.
7 Philippus, qui eunuchū baptizauit.
8 Procorus episc. Nicomediæ.
9 Nicanor, qui, cùm Stephanus coronaretur martyrio, obijt.
10 Timon episc. Bostri in Arabia.
11 Parmenas episc. Solorum.
12 Nicolaus episc. Samariæ.
13 Barnabas episc. Mediolan.
14 Marcus euāgelista episc. Alexādriæ.
15 Lucas euangelista.
16 Silas episc. Corinthi.
17 Siluanus episc. Thessaliæ.
18 Crescēs epis. Carthaginis in Galatia
19 Epænetus episc. Paneadensium.
20 Andronicus episc. Paneadensium.
21 Amplias episc. Odyssεæ.
22 Vrbanus episc. Macedoniæ.
23 Stachus episc. Byzantij.
24 Barzabas episc. Heracleæ.
25 Phygello, episc. Ephesiorum, sed à Paulo discedens, Simoni studuit.
26 Hermogenes Megarensiū occidentalium antistes.
27 Demas, qui deindè factus est sacerdos idolorum.
28 Apelles episcop. Smyrnæ ante Polycarpum.
29 Aristobulus episc. Britanniæ apud Gallos.
30 Narcissus episc. Athenarum.
31 Herodion epis. Patarensium.
32 Agabus Propheta.
33 Rufus episc. Thebarum.
34 Asyncritus episc. Hyrcaniæ.
35 Phlegon episc. Marathonensium.
36 Hermes episc. Dalmatiæ.
37 Patrobas episc. Potionensium.
38 Hermoës episc. Philippopolis.
39 Linus episc. Romæ.
40 Gaius epis. Ephesi post Timotheū.
41 Philolog' epis. Sinopes, aliâs Sinorū.
42 Olympas, cuius apostolus meminit.
43 Herodias, cum Petro Romę sub Nerone cæsus est.
44 Lucius episc. Laodiceæ.
45 Iason episc. Tarsensium.
46 Sosipater episc. Iconij.
47 Erastus episc. Pancadis.
48 Quartus episc. Beryti.
49 Apollo episc. Cæsareę.
50 Cephas episc. Coniæ.
51 Sosthenes episc. Colophonij.
52 Epaphroditus episc. Adricensium.
53 Tychicus episc. Colophoniæ.
54 Cęsarus episc. Dyrrhachij.
55 Marcus consobrinus Barnabę, epis. Apolloniadensium.
56 Iustus episc. Eleutheropolis.
57 Artemas episc. Lystrensium.
58 Clemens episc. Sardicensium.
59 Onesiphorus episc. Coronee.
60 Tychicus alter, episc. Chalcedonēsium.
61 Carpus episc. Beraię Thracię.
62 Euodius episc. Antiochię.
63 Aristarchus epis. Apameæ Syrię.
64 Marcus } epis. Bibliapoli.
65 Ioannes }
66 Zenas epis. Diospolis.
67 Philemon epis. Gazæ.
68 Aristarchus alter.
69 Pudens.
70 Trophimus cum Paulo martyrio coronatus.
71 Timo
72 Miges.

QVID SANCTI POTISSIMVM PRAEDICAuerint Apostoli.

Apostoli cæteriq; Domini discipuli, non inueniuntur vsi vllo alio Euangelio, quàm eo, quod in sæpè nominato quatuor Euangelistarum volumine est comprætensum. Ioan. Driedo lib. 4. cap. 1. Porrò quod maximè agit hic liber (Actuū Apostolicorum,) est Resurrectionis Christi declaratio. Quæ si credita fuerit, & cæteris aperta est via. Argumentum igitur, inquit Chrysostomus, & scopus huius libri, si quis rei summam crassiore sermone velit complecti, hic potissimùm est:

DE PSEVDOAPOSTOLIS.

Pseudoapostoli operarij sunt iniquitatis, transfigurantes se in Apostolos Christi, qui dicunt, Hæc dicit Dominus, & Dominus nō misit illos. 2. Cor. 11. Vide Hieron. in 1. cap. ad Galatas.

PSEVDOAPOSTOLI CVR ECCLESIAM inuadere permittantur.

Ideo interdùm falsa fieri Deus signa concessit, vt abundantiùs vera monstraret. Propterea & Pseudoprophetas tempore prophetarum, & pseudoapostolos cum Apostolis apparére permisit, vt disceres, quia splendentes eius vbiquè virtutes nequaquàm obscurare possit similitudo & vmbra quædam virtutum: Chrysost. de laudibus D. Pauli, homil. 4.

DE LIBRI IPSIVS, QVI DE ACTIS INSCRIBITVR Apostolicis, præstantia ex D. Hieronymo ad Paulinum.

Actus Apostolorum, nudam quidem videntur sonare historiam, & nascentis Ecclesiæ infantiam texere: Sed si nouerimus, scriptorem eorum Lucam esse Medicum, cuius laus est in Euangelio, animaduertemus pariter omnia verba illius, animæ languentis esse medicinam.

DE VTILITATIBVS EIVSDEM, EX CHRYsostomi Homil. 1. in Act.

Siquidem hinc non minor nobis contingere poterit vtilitas, quàm ex ipsis euangelijs: tanta scatet philosophia, tanta abundat cùm omnium dogmatum rectitudine, tum præcipuè eorum, quæ de spiritusancto prodita sunt.

VTILITAS PRIMA.

Etenim promissa, quæ Christus in Euangelio antè verbis pollicitus erat, ea hîc re præstita & exhibita videre licet, ipsamq; veritatem ipsis factis relucētem intueri.

SECVNDA VTILITAS.

Simulque videre est, discipulos mirificè ad meliora trāsmutatos, nimirùm sanctospiritu vim suam in illis exercente.

VTILITAS TERTIA.

Conspicies aūt hîc & illa, nimirùm apostolos ipsos ceu volucres, terrā mariaq; percurrētes, ac timidos illos quōdàm rudesq; subitò in alios hoīes esse versos, fastuq; diuitiarū, gloria, ira, cōcupiscētia, breuiter rebus oībus, supiores esse factos.

QVARTA VTILITAS.

Videbis summam inter ipsos concordiam, nec quicquam ominò prioris illius liuoris aut inuidentiæ residere, nec iam loci principis ambitum inter ipsos feruere, sed omnem virtutē in eis absolutam perspicies, tum summam eximiamque charitatem in illis relucentem.

QVINTA VTILITAS.

Quin & dogmata quædam hîc reperire licebit, quæ nisi liber fuisset proditus, haudquaquàm fuissent vlli tam dilucidè cognita, quin potiùs, quod est caput salutis nostrę, fuisset occultum, & in obscuro latuisset: tam de his loquor, quæ ad benè viuendum, quàm quæ ad fidei nostræ dogmata pertinēt. Hæc omnia Chrysost. loco memorato.

NVM HOC IN LIBRO APOSTOLORVM omnium describantur acta.

Porro eorum quæ hîc tractantur, maior pars sunt acta Pauli, qui plùs omnibus laborauit. Eius rei causa est, quòd is qui librum hunc conscripsit, discipulus &

cultor Pauli fuit. nimirùm beatus Lucas, cuius virtutem cùm ex alijs multis argumentis, tum hoc præcipuè licet perspicere, quòd præceptori suo indiuulsus adhæserit, quodque per omne tempus illum fuerit assectatus. Idem ibidèm.

QVAESTIO CHRYSOSTOMI.

QVOD si quis dixerit, quid tandèm fuit in causa, quo minùs omnem historiam ad finem vsque persecutus sit, cùm illi semper adfuerit?

RESPONSIO EIVSDEM.

HVIC sic respondere poterimus: Primùm, quòd hæc quoquè sufficiebāt his, qui vellent animum aduertere: deindè, quòd Euangelistæ semper incubuerunt in ea quæ magìs vrgebant, nec illis curæ fuit historias conscribere. Siquidem non parùm multa & absque scripto tradiderunt.

QVID POTISSIMVM IN HOC LIBRO sit admirandum.

ITAQVE cùm omnia sint admiratu digna, quæcunque hoc libro continētur: tamen illud potissimùm admirandum in apostolis, quomodò se ad infirmorum ac rudium captum demiserint, atque hocipsum eis spiritussanctus suggessit, in hoc illos pręparans, vt in dispensando verbo Dei versarentur.

AIA D. CHRYSOSTOMI QVAESTIO.

VNDE factū sit, vt cùm tam multa de Christo disseruerint, pauca dixerint de eius diuina natura, plurima verò de eius natura humana, de morte, de resurrectione, & ascensu?

RESPONSIO EX EODEM.

ETENIM quod id temporis quærebatur, illud erat, vt homines audirent eum excitatum à mortuis, ascendisse in cælum. Quemadmodùm igitur ipse Christus illud inprimìs agebat, vt perspicuū faceret, quòd venisset à patre: itidèm hìc præcipuè studet hoc persuadere, quòd reuixit, quodq́; in cælum receptus est, quodq́; ad eundem reuersus est, à quo profectus fuerat.

Nā nisì hæc priùs credita fuissent, præsertim cùm accessisset assertio de resurrectione, deq́; in cęlum reditu, nimirùm vniuersum dogma Iudęis visum fuisset vanū & incredibile. Proindè etiā Apostoli sensìm ac paulatìm instituunt Iudęos, seseq́; miro studio ad captum imbecillum in dispensatione dogmatū demittunt.

QVI SECVTI FVERINT EX HAC MOdestia fructus.

CAETERVM quo magìs se demittunt apostoli, hoc vberior contingit illis è diuini spiritûs liberalitate gratia, dum in eius nomine maiora faciunt, quàm ipse fecerat, nimirùm vt vtroque modo proficiat euangelium, dum sese demittentes, auditores humiles & humì iacentes erigunt, & sermonem de resurrectione, miraculis probabilem reddunt. Hactenùs Chrysost. Homil. 1. in Act.

PARTITIO. TAB. 6.

ECCLESIAE ITAQVE *& fundamento, & capite, quod est Christus, in Euangeliorum librum declarato: Lucas porrò ostendit, vt Ecclesia per Christum instituta & collecta, suas paulatìm adquisiuerit vires. Agit enim hoc libro, De nascētis primùm Ecclesiæ Catholicæ*	*Corroboratione & confirmatione, cap. 1. vsque ad vers. His autem auditis.* *Augmentatione in Hierusalem, à d. loco vsq; ad ca. 6.* *Propagatione siue dissem.natione per totam Iudæam & Samariam, cap. 6. 7. 8. 9. 10. & 11. vsque ad vers. Et illi quidem qui dispersi fuerant.* *Certa appellatione, quòd ad credentes attinet, qui dicti sunt Christiani, d. c. 11.* *Translatione à Iudæis ad Gentiles, siue de gentium conuersione. à prædicto loco per sedecim capitula integra vsque in finem totius libri Actorum.* *Persecutionibus, & liberatione ab eisdem miraculosa, diuersis sparsim locis.*

DE EC-

DE ECCLESIAE CORROBORATIONE, & confirmatione. TABVLA 7.

ECCLESIA *Dei robur ac firmamentum accepit fortissimum ex*

Promissione Christi, qua adhuc cum discipulis conuescens & loquens de regno Dei, præcepit eis, ab Hierosolymis nè discederent, vsque dum acciperent gratiam spiritussancti in ipsos superuenturam: à princip. cap. 1. vsq. ad vers. Et cùm hæc dixisset.

Adspectu ascendentis Christi cum triumpho & gloria. Nam videntibus Apostolis eleuatus est, & nubes suscepit eum ab oculis eorum. vers. Et cùm hæc dixisset, eod.

Subrogatione Matthiæ in Apostolatum Iudæ, vers. In diebus his exurgens Petrus, d. cap. 1. vsque in finem eiusdem.

Duorum virorum in vestibus albis, id est, angelorum adstantium testimonio, quòd is idem Christus quem in cælum assumptum viderunt, sic iterùm aliquandò sit venturus, vers. Cumq. intuerentur, ibidèm.

Spiritussancti missione in corda Apostolorum, quibus in die Pentecostes iuxta præceptum Domini congregatis, & in oratione perseuerantibus, apparuerunt dispertitæ linguæ tāquam ignis, seditq. supra singulos eorum: & repleti sunt omnes spiritusancto, & cœperunt loqui varijs linguis, prout spiritus dabat eloqui illis, à princip. cap. 2. vsque ad vers. Stupebant autem omnes &c.

GRAVISSIMA *illa Petri disputatione, qua refutauit calumniam eorum, qui Apostolos magnalia Dei loquentes dicebant musto plenos, per prophetias*

- *Iohelis 2. De spiritussancti missione sub his verbis: Et erit in nouissimis diebus &c. Effundam de spiritu meo super omnem carnem.*
- *Dauid, Psal. 15. De resurrectione Dominica: Prouidebam Dominum in conspectu meo semper &c. Quoniam non derelinques animam meam in inferno, nec dabis sanctum tuum videre corruptionem.*
- *Eiusdem Dauid, Psal. 109. De ascensione Domini: vbi probat, non Dauid, sed Christum Dominum ascendisse in cælum. Dixit enim Dominus Domino meo &c. donèc ponam inimicos tuos scabellum &c.*

DE ECCLESIAE PRIMITIVAE AVGMENTIS & ACCESSIONIBUS. TAB. 8.

DESCRIBIT autem D. Lucas tres insignes & memorabiles Ecclesiæ augmentationes, quibus deindè credẽtium numerus ad infinitã ferè creuit multitudinem, videlicet,

- VNAM trium milliũ animarum, d. cap. 2. in ver. His aũt auditis &c. circa quã obseruandi sunt hi propagãdæ religionis Christianæ veluti gradus:
  - Euangelij prædicatio. Principiò enim D. Petrus ijs qui ab eo salutis consequendæ inquirebant rationem, prædicauit
    - Pœnitentiã,
    - Baptismum.
    - Quorũ fruct⁹ sunt
      - Donum spiritus sancti.
      - Remissio peccatorũ.
  - Resipiscentia: Nam ex hac prima statim concione D. Lucas mox circitèr tria millia hominum ad fidem conuersos & baptizatos esse perhibet.
  - Exempla piæ & honestæ conuersationis eorum, qui fidem susceptam vitæ & morum custodiebãt sanctimonia. Erant enim perseuerantes in doctrina apostolorum, & communicatione, & fractione panis, & orationibus.
  - Augmentatio Ecclesiæ multifaria. Exemplo nanque conuersationis tam piæ, ad Ecclesiam Christi indiès accedebant plures. Dominus enim, vt ait Lucas, augebat qui salui fierent, quotidiè in idipsum, In fin. cap. 2.
- ALTERAM quinq; milliũ, cuius occasione agit de
  - Sanatione claudi per D. Petrum in nomine Christi facta in templo. Quod miraculum causam dedit huic auctioni secũdæ. à princip. cap. 3. vsque ad vers. Videns autem Petrus &c.
  - Excusatione Petri, & egregia ad populum concione post istud miraculum cum exhortatione secunda ad pœnitentiam, d. vers. Videns autem, vsque in fin. cap. 3.
  - Incarceratione apostolorum Petri & Ioannis, In princip. c. 4.
  - Liberatione eorum illustri & gloriosa, vers. Factum est autem &c. eodem.
  - Gaudio credentium ex hac liberatiõe, & profectu eorum vberrimo. vers. Dimissi autem &c. vsque in fin. cap. 4.
  - Alio miraculo, morte scilicet Ananiæ & vxoris eius subitanea, quo fraus & simulatio punita est. In principio capit. quinti.
- TERTIAM numeri indefiniti, in qua parte D. Lucas facit quatuor:
  - Primùm extollit miracula apostolorum, quibus infinitus tandem numerus ad fidem Christi permotus fuit, versic. Per manus autẽ Apostolorum, eod. vbi ostenditur, plurimos ex vmbra tantùm D. Petri fuisse curatos.
  - Deindè aliam & nouam persecutionem ortam recitat ex inuidia Saducæorum: ac ibi de secunda ait incarceratione apostolorũ, vers. Exurgens autem princeps, eod.
  - Tertiò refert disputationem, quam apostoli, angelorum ministerio liberati, cum principe sacerdotum habuerunt: Deo scilicet magis obediendum esse, quàm hominibus, vers. Et cùm adduxissent illos, d. cap. 5.
  - Quartò declarat sententiam Gamalielis de prædicatione verbi diuini. Quoniam, inquit, si ex hominibus est hoc consilium aut opus, dissoluetur: Si verò ex Deo, non poteritis dissoluere, nè fortè & Deo repugnare videamini, &c. ibidèm.

DE ECCLESIAE DISSEMINATIONE, SIVE propagatione fidei Christianæ. TABVLA 9.

CRESCENTE numero discipulorum, doctrina fidei diffusa est in Iudæam & Samariã vniuersam, idq; per

- MINISTERIŨ virorũ Apostolicorũ, videlicet diuorum
  - Stephani Protomartyris, post cuius necem & martyrium secuta sunt
    - Persecutio magna,
    - Timor,
    - Dispersio,
    - Propagatio atque disseminatio fidei, cap. 6. & 7.
  - Philippi, vnius ex septem diaconis, qui descendens in ciuitatem Samariæ, prædicabat illis Christum, ac ibi Simonem Magũ cum tota Samaria conuertit ad fidem, versic. Philippus autem descẽdens, cap. 8.
  - Ioannis & Petri simul: qui ab apostolis Samariam ablegati, orabant pro conuersis, ac manus super eos imponebant, vt acciperent spiritumsanctum, vers. Cùm autem audissent apostoli, d. c. 8.
  - Angeli instigantis Philippum, vt pergat versùs Gazam: Qui Eunucho ad fidem traducto & baptizato, pertransiens Azotum, euangelizabat ciuitatibus cũctis, donec veniret Cæsaream, vers. Angelus autem Domini, vsque in fin. eiusdem.
  - Pauli: Nam & is ex persecutore non sine magno miraculo vas factus electionis, continuò ingressus synagogas, prædicabat Iesum esse filium Dei, in princip. cap. 9.
  - Petri, qui & ipse Euangelium Christi
    - Prædicauit inter
      - Iudæos, ver. Factus, eod. vbi duo describuntur ab eo facta miracula:
        - Curatio paralytici Aeneæ,
        - Excitatio Tabithæ mortuæ, vsque in fin. ca. 9.
      - Gentiles & Paganos, toto capit. 10. vbi agit de
        - Visione D. Petri, vbi audiuit neminem à Christi prædicatione excludendum.
        - Annũciatione fidei veræ, quæ facta est Cornelio Centurioni.
        - Conuersione ipsi[us] Cornelij, & oĩm qui fuerant cum eo.
    - Defendit atque sustinuit contra eos, qui erant ex circũcisione, cap. 10.
- CVIVS ministerij fructum D. Lucas explicat cap. 11. In vers. Et illi quidem qui dispersi fuerant &c. Vbi hanc partem ità concludit: Et erat manus Domini cum eis, multusq; numerus credentiũ conuersus est. Rebus autem ità prosperè succedentibus, Discipuli, prout quisque habebat, inquit Lucas, proposuerunt in ministerium mittere habitantibus in Iudæa fratribus: quod & fecerũt, mittentes ad seniores per manus Barnabæ & Sauli.

DE ECCLESIAE, QVOD AD CREDENTES attinet, appellatione, qua dicti sunt Christiani. TABVLA 10.

PRINCIPIO fideles proprium nomen non habebant, sed dicebantur simpliciter discipuli in Antiochia. Verùm credentium numero intantùm aucto, propagataq; Euāgelij doctrina, ex eo tempore ab authore suo Christo, cuius religionem profitebantur, non absque singulari Dei consilio Antiochiæ primùm appellati sunt Christiani, idq; tum ob multitudinem, tum ob pietatem & deuotionem eorum, qui in ea vrbe crediderant.

OFFICIVM AVtem hominis verè Christiani quale sit, p partes quasi explicat D. Lucas toto ca. 12. vbi exemplo Ecclesiæ primitiuæ ostendit, omnibus Christi nomine insignitis, inprimis consideranda esse quatuor:

- *PRIMVM, vt quisque intelligat vitam hominis Christiani esse militiam, quæ sub cruce Christi mille periculis sit exposita. Sanctam enim fidei professionem, ac nominis tam celebris adquisitionem, mox secuta est persecutio, mors S. Iacobi, & D. Petri incarceratio, cap. 12. in princip.*
- *SECVNDVM, nè vnquàm ab se crucem impatienter abijciat, sed in rebus quantumlibèt aduersis, semper speret liberationem: Exemplo miraculosæ liberationis D. Petri, vers. Cùm autem producturus &c. eod.*
- *TERTIVM, si quid indignum accidat, nè quærat vltionem, sed vindictam omnem reijciat in Deum. Is enim, vt ex Herodis morte patet infami, nullum malum relinquit impunitum, vers. Statuto autē die Herodes, ibidèm.*
- *QVARTVM, nihil obesse persecutiones integritati fidei: sed quo grauiora sint pericula, tanto laudabiliorem esse constantiam. Sicut enim lilium crescit inter spinas, & in igne probatur aurum: ità fides pietasque Christiana rebus aduersis & probatur, & crescit, vers. Verbum autem Domini crescebat &c. vsque in fin. cap. 12.*

DE GENTIVM CONVERSIONE. TABVLA XI.

IVDAEIS EVANgelium respuentibus, Paulus & Barnabas mittuntur ad gentes. In qua missione duo potissimùm sunt aduertenda:

- *ORDO, qui versatur circa duo:*
  - *Primum est mittentis authoritas, Spiritûs scilicet sancti, dicētis: Segregate mihi Saulum & Barnabam in opus ad quod assumpsi eos, In princip. cap. 13.*
  - *Secundum verò est, manuum impositio. Discipuli enim Antiochiæ degentes, Spiritussancti iussu intellecto, mox ieiunantes & orantes, imponentesque eis manus, dimiserunt illos, eodem.*
- *EXECVTIO. Paulus enim & Barnabas sic à Spiritusancto missi, mox abiêrunt. Quanta autem fide atque diligentia accepti mandati fines expleuerint, id sequentia indicant acta.*

DE ACTIS APOSTOLORVM, QVAE ILLIS in prędicta executione, hoc est, in gentium conuersione, contigerunt. TABVLA 12.

IN APOSTOLORUM *actis singulæ perpendendæ sunt peregrinationes, ob fidei p̄dicationem susceptæ: quid illis in quouis itinere contigerit memorabile. Itinera autem Pauli præcipua fuerũt ex Antiochia versus*

- *Seleuciam, cap.13.*
- *Cyprum, cap.13.*
- *Pergen Pamphyliæ, cap.13.*
- *Antiochiam Pisidiæ, Cap.13.*
- *Iconium, Cap.14.*
- *Derben & Lystram, Cap.14. & 16.*
- *Antiochiam Syriæ, Cap.14. & 15.*
- *Mysiam & Troadem, Cap.16.*
- *Philippos Macedoniæ, Cap.16.*
- *Thessalonicam, Cap.17.*
- *Berrhœam & Athenas, Cap.17.*
- *Corinthũ, Achaiā & Ephesum, ca.18. & 19.*
- *Macedoniam & Græciam, Cap.20.*
- *Troadem iterùm, Cap.20.*
- *Asson, Mitylenen, Miletum, Cap.20.*
- *Tyrum, & indè Cæsaream, Cap.21.*
- *Hierusalem, ibidèm, & Cap.22.*
- *Cæsaream Paulus vinctus remittitur, Cap.23.24.25. & 26.*
- *Romam ducitur, Cap.27. & 28.*
- *Indè liberatus in Hispaniam abijt, vt est probabilis coniectura, & ex fine huius libri ferè potest colligi.*

DE ACTIS IN CYPRO.

TABVLA 13.

MISSI *à spiritusancto* PAULUS *& Barnabas, venerunt Seleuciam, & indè nauigârũt Cyprum: vbi autẽ venissent Salaminam,*

Annunciant verbum Dei in synagogis Iudæorum, cap.13. vers. Et ipsi quidem missi.
Dehinc vniuersa insula peragrata, veniunt Paphum. vers. Et cùm perambulâssent.

Ibì Paulus Elymam magnum prædicationi Euangelicæ resistentem, ad tempus excæcauit, vers. Resistebat autem illis &c.

Proconsulem Sergium Paulum eo miraculo conuertit ad fidem. Tunc proconsul &c.

A Papho veniunt Antiochiam Pisidiæ, vbi cùm essent ingressi synagogam, Paulus Iudæis Christum prædicauit grauissima oratione: in qua summatìm perstringit, quæ tam in veteri, quàm nouo testamento ab exitu filiorum Israel de Aegypto, vsque ad Christi assensionem gesta fuerant, vers. Surgens autem Paulus.

Iudæis autem contrà blasphemantibus, constanter dixerunt in faciem: Vobis oportebat primùm loqui verbum Dei: sed quoniam repellitis illud, & indignos vos iudicatis æternæ vitæ, eccè conuertimur ad gentes. vers. Sequenti verò sabbato.

Ex qua re indignatiores & pertinaciores adeò facti Iudæi, Paulum & Barnabam persequi cœperunt. versic. Disseminabatur.

Atque illos tandèm de suis finibus eiecerunt, Ibidèm.

Illi verò spiritusancto repleti, excusso in eos puluere pedum, abiêrunt Iconium. Circa finem Cap.13.

DE ACTIS ICONII.

TABVLA 14.

PAVLVS ET *Barnabas à Iudæis repulsi, conuertuntur ad gentes, & venerũt primùm Iconium:*

Multoq́ue illic tempore demorati sunt, fiducialiter agentes in Domino, testimonium perhibente verbo gratiæ suæ, dante signa & prodigia fieri per manus eorum: effeceruntq́ue vt crederet Iudæorum & Græcorum copiosa multitudo. cap. 14. in principio.

Diuisa autem ciuitatis multitudine, & impetu gentilium & Iudæorum facto, confugerunt ad ciuitates Lycaoniæ Lystram & Derben. versic. Diuisa autem, eodem.

Lystræ sanat Paulus claudum ex vtero matris suæ, qui nunquàm ambulauerat. vers. Et quidam vir Lystris &c.

Turbas, quæ illis propter miracula præstita sacrificium immolare cupiebant, magna contentione prohibuerunt, dicentes: Et nos mortales sumus, vobis similes homines. vers. Turbæ autem.

Paulus Lystræ lapidatur, & semiuiuus extra ciuitatem trahitur. versic. Superuenerunt autem.

Posteaquàm verò ad se redijsset, iterùm ingressus est ciuitatem: & altera die cum Barnaba profectus est in Derben. vers. Circundantibus autem.

Tandèm ecclesijs confirmatis, & presbyteris institutis, redeunt Antiochiam. Vbi cæteris discipulis retulerunt, quanta fecisset Deus cum illis, & quia aperuisset gentibus ostium fidei. versic. Cumq́ue euangelizâssent, vsque in finem capitis decimiquarti.

DE ACTIS

DE ACTIS HIEROSOLYMAE.

TABVLA 15.

ORTO Antiochiæ schismate de circuncisione, atq; sic de lege Mosaica, an ea ad salutẽ, vt quidam contendebãt, esset necessaria, habitum est concilium Hierosolymæ, vbi

Conuenerunt apostoli & seniores videre de verbo hoc, id est, ad conferenda consilia de præfato schismate. à princip. cap. 15. vsque ad vers. Cùm autẽ magna conquisitio.

Surgens Petrus, grauissimam habuit orationem de lege et gratia, d. versic. Cùm autem.

Paulus et Barnabas narrant per ipsos facta signa et prodigia in gentibus.

Iacobus deindè Petro subscribens, pronunciat non inquietandos eos, qui ex gentibus conuertuntur ad Deum: Sed scribendum monet ad eos, vt abstineant se à contaminationibus simulacrorum, et fornicatione, et suffocatis, et sanguine. vers. Et postquàm tacuerunt &c.

Ablegantur à concilio cum Paulo et Barnaba Iudas et Silas ad Christianos Antiochiæ, Syriæ et Ciliciæ, cum literis concilij, quibus hoc dißidium dirimitur, vers. Tunc placuit Apostolis.

Inter Paulum quoquè et Barnabam quædam oritur dissensio, assumẽdúsne sit ad visitandas Ecclesias redituris Marcus, an non. versic. Post aliquot dies &c.

Paulo renuente, Barnabas assumpto marco, nauigauit Cyprum: Paulus verò, electo Sila, perambulabat Syriam et Ciliciam, confirmans Ecclesias, præcipiens custodire præcepta Apostolorum et seniorum, vers. Facta est autem dissensio, vsque in fin. cap. 15.

DE ACTIS IN DERBE ET LYSTRA.

TABVLA 16

VBI PAVlus peruenit in Derben & Lystram,

Timotheum hominem probæ æstimationis, propter Iudæos circuncídit, & secum assumit in opus ministerij, Cap. 16. in principio.

Deindè vetitus à spiritusancto in Asia euangelizare, visione in Macedoniam vocatur, vers. Cùm venisset autem.

Philippis Macedoniæ vrbe, Lydiam mulierem purpurariam in fide Christi instituit, vers. Nauigantes autem Troade.

A puella diuinatrice, quæ dominis suis magnum faciebat quæstum, spiritum Pythonem expellit, vers. Factum est autem euntibus &c.

Ob quod virgis cæsus, in carcerẽ cum Sila conijcitur, vers. Videntes autem domini eius, quia exiuit spes quæstûs &c.

Carceris autẽ ianuis terræmotu apertis, custos sibi vim illaturus, à Paulo instituitur, & Christi fidem amplectitur, vers. Subitò verò terræmotus factus.

Facta liberatione, Paulus conqueritur se & Silã, vt Romanos & indemnatos, virgis esse cæsos: cuius timore venientes ad carcerem magistratus, deprecati sunt culpam, & incarceratos educentes, rogabant vt egrederentur de vrbe, vers. Timuerunt, audito quòd essent Romani.

Exeuntes autem de carcere, introiêrunt ad Lydiam: & visis fratribus, consolati sunt eos, in fin. cap. 16.

DE ACTIS THESSALONICAE ET Athenis. TABVLA 17.

CVM AVTEM PERambulâsset Amphipolim et Apolloniā, venerunt Thessalonicam, vbi erat synagoga Iudæorum, in quam secundùm consuetudinem Paulus

- *Introiuit, et per sabbata tria differebat de scripturis, adaperiens et insinuans, Quia Christum oportuit pati, et resurgere à mortuis &c. cap. 17. in principio.*
- *Quibus auditis, Iudæi concitauerunt in Paulum, eique adiunctos verbi ministros, plebem et principes ciuitatis. Quorum furori cedere coacti Paulus et Silas, secesserunt in Berrhœam, vers. Zelantes autem Iudæi, eodem.*
- *Eo intellecto, Iudæi Apostolos insecuti, multitudinem et illic contra eos permouere conati sunt: adeò vt Paulus iterùm sibi fuga consulere coactus sit. In qua turba venit Athenas, vers. Cùm autem cognouissent.*
- *Ducitur ad Areopagum, vt explicet nouitatem doctrinæ suæ. E regionè Paulus illos superstitionis arguit, vers. Quidam autem Epicurei.*
- *Hac disputatione quidam ad fidem sunt conuersi. Inter quos Dionysius fuit Areopagita, & mulier nòmine Damaris, & alij cum eis, versic. Quidam verò, vsque in fin. cap. 17.*

DE ACTIS CORINTHI, IN ACHAIA & Epheso. TABVLA 18.

DVM PAVLVS in Corintho, Achaia & Epheso Christi negocium agit, hæc interim ibi contigêre:

- *Paulus Corinthi apud Aquilam & Priscillam artem scenofactoriam exercens, verbum prædicat Christi. in princip. cap. 18.*
- *Aduersantibus autem ei Iudæis, iterùm sese conuertit ad gentes, vers. Contradicentibus autem &c.*
- *Nocte illum admonet Dominus nè timeat, vers. Dixit autem Dominus &c.*
- *Cùm per annum & menses sex ibi sedisset Paulus, captus Gallioni sistitur proconsuli, sed frustrà, vers. Sedit autem ibi.*
- *Sosthenes percutitur, vers. Appræhendentes autem Sosthenem.*
- *Hinc nauigans Paulus in Syriam, Ephesum, Cæsaream, Antiochiā, Galaticam regionem & Phrygiam ex ordine perambulans, Ecclesias confirmat, vers. Paulus verò cùm adhuc &c.*
- *Apollos natione Alexandrinus, à Priscilla & Aquila Christi viam edoctus, Ephesi primùm, deindè Corinthi magno cum fructu annunciat verbum Dei, vers. Iudæus autem quidam, vsque in fin. cap. 18.*

DE ACTIS EPHESI.

TABVLA 19.

FACTVM est autē cùm Apollos esset Corinthi, vt Paulus superioribus peragratis partibus, veniret Ephesum: vbi

Quosdam Ioannis baptismate baptizatos, in nomine Iesu baptizat, & eis manus imponit, cap. 19. in principio.

Biennio Christum annunciat, & ingentia miracula edit. vers. Hoc autem factum est, eodem.

Iudæi exorcistæ, Iesu nomine abusi, à diabolo lacerantur. vers. Tentauerūt autem &c.

Cuius rei timore correpti sunt Iudæi & gentiles: multiq́, credentium veniebant, confitentes & annunciantes actus suos, vers. Hoc autem notum factum est.

Magici libri comburuntur. vers. Multi autem ex ijs &c.

In Paulum discessum parantem, seditionem magnam concitat Demetrius argentarius. vers. His autem expletis.

Seditionem hanc tandèm componit scriba, et causæ cognitionem, pro diuersa facti qualitate, vel ad forum, vel ad legitimam ecclesiam remittendam esse indicat. Circa fin. dicti cap. 19.

DE ACTIS IN MACEDONIA, Græcia, & Mileti.

TABVLA 20.

POSTQVAM autem cessauit tumultus, profectus est Paulus in Macedoniam, cuius itineris hic fuerat cursus:

Cùm perambulâsset partes Macedoniæ, ibique fideles multo exhortatus esset sermone, venit in Græciam. In principio cap. 20.

Vbi cùm fuisset menses tres, factæ sunt illi insidiæ à Iudæis nauigaturo in Syriam, habuitque consilium, vt reuerteretur per Macedoniam. Ibidèm.

In Troade Eutychum, in concione præ somno de fenestra delapsum, excitat à morte, vers. Vna autem sabbathi, eodem.

Mileti ad se vocatis Ecclesiæ Ephesiorum presbyteris, suam in verbi prædicatione testatur integritatem. vers. A Mileto autem.

Indicat eisdem profectionem suam in Ierusalem, & quæ ibì sit passurus, quorum se nihil vereri dicit, modò cursum suum et verbi ministerium consummet, vers. Et nunc eccè ego alligatus spiritu.

Admonet eos, vt attendant sibi et vniuerso gregi, in quo illos spiritussanctus posuerit episcopos regere Ecclesiam Dei, quam adquisiuit sanguine suo, vers. Et nunc eccè scio, quia ampliùs non videbitis faciem meam.

Facta oratione, magno cum luctu Paulum deducunt ad nauem, vers. Et cùm hæc dixisset etc. vsque in finem cap. 20.

DE ACTIS CAESAREAE ET HIErosolymæ. TABVLA 21.

PAVLVS HIErosolymam petens, primò venit Tyrū, & indè Cæsaream. Quo loci

- *Philippum Euangelistam (cui erant quatuor filiæ prophetantes) conuenit. in princip. cap. 21.*
- *Eò veniens vir quidam à Iudæa, nomine Agabus, Paulo prædicit vincula, si veniat in Hierusalem. Ibidèm.*
- *Quam ob causam amici illum à suscepto dehortantur itinere, vers. Quod cùm audîssemus, eodem.*
- *Paulus autem non solùm alligari, sed & mori propter nomen Iesu paratus, hoc vaticinio nihil obstante, peruenit in Hierusalem, vers. Tunc respōdit Paulus.*
- *Ibiq́ consilio Iacobi cum quatuor votum super se habentibus, Iudæorum more purificatur, vers. Sequenti autem die.*
- *In templo à Iudæis comprǽhenditur, vers. Tunc Paulus assumptis, &c.*
- *Tota ciuitate commota & cōcurrente, Lysias tribunus eripit illum ex tumultu ad necem Pauli instructorum, vers. Quærentibus autem eum occidere. vsq; in finem cap. 21.*

DE ACTIS ITIDEM IN HIERVSALEM. TABVLA 22.

ACCEPTA ab Lysia tribuno dicendi venia, Paulus

- *Narrat conuersionis suæ modum, ac fidei susceptæ reddit rationem, cap. 22. In principio.*
- *Quam paulispèr audiunt Iudæi, ibidèm.*
- *Porrò animis commoti, finem expectare noluerunt, sed concitato iterùm tumultu, è medio tollendum clamitant, vers. Audiebant autem.*
- *Ad quem clamorem, illum tribunus flagellis cædi & torqueri iubet, versic. Vociferantibus autem eis.*
- *Sed vt ciuem Romanū esse percepit, timet sibi, & eum virgis cædi vetat. Accedens autem tribunus, vsque in finem cap. 22*

DE ACTIS CAESAREAE.

TABVLA 23.

INTELLECTA *conspiratione, qua Iudæi coniurauerant, se Paulum Ananiæ iussu percussum, quandò ad concilium foret ducendus, in ipso itinere, antequàm audiretur, occisuros: Claudius Lysias Tribunus misit eum noctu cum literis in Cæsaream ad Felicem præsidem, ca. 23. per totum. Quid autem ibi cum eo fuerit actum, id tribus continetur capitibus proximè sequentibus, Capite scilicet*

- VIGESIMO-QUARTO
  - CORAM *Felice præside Tertullus orator Ananiæ, Paulum accusat. In princip.*
  - CONTRÀ *Paulus sua causam defendit, ver. Ex multis annis &c.*
  - DIFFERT *iudicium Felix in aduentum Lysiæ, vers. Distulit autem illos.*
  - AVDIT *Felix cum vxore sua Paulum seorsim. Quibus ille verbum annunciat Christi, vers. Post aliquot autem dies.*
  - PROVINCIA *biennio pòst decedens Felix, Paulum in gratiam Iudæorum relinquit ibi vinctum, vers. Biennio autem expleto, vsque in fin. d. cap. 24.*
- VIGESIMOQUINTO,
  - PAVLVS *iterùm causam suam agit coram Festo præside, Felicis prædicti successore. A principio vsque ad vers. Festus autem volens.*
  - CÙM *autem sentiret Paulus Festum hoc agere, vt illũ remitteret Hierosolymam, Cæsarem appellat. ver. Festus autem volens.*
  - IDEM *Festus confert cum rege Agrippa de negocio Pauli. vers. Et cùm dies aliquot transacti essent.*
  - NOLENS *Festus Paulum indicta causa condemnare, coram Agrippa produci eum & audiri iubet, vers. Altera autem die vsque in finem eiusdem.*
- VIGESIMOSEXTO
  - APVD *Agrippam regem Paulus suam innocentiam tuetur. A principio vltra medium.*
  - PRAECIPVÈ *fidei & vocationis suæ reddit rationem. ibidèm.*
  - TANTA *hæc omnia agit authoritate, vt animum Agrippæ ad Christum non parùm flexisse videretur. vers. Agrippa autem ad Paulum.*
  - AT *re deliberata, Paulus vinctus Romam, quò appellauerat, mittendus censetur. Ibidèm vsque in finem.*

DE ACTIS IN MARI, IN MELITE, & Romæ. TABVLA 24.

PAVLVS AD *Cæsarem Romam ducendus,*

- TRADITVR *Centurioni, nomine Iulio, cohortis Augustæ, c. 27. In princip.*
- QVI *spreto Pauli futura pericula prædicentis consilio, aduersa nauigatione conflictatur. vers. Multo autem tempore, eodem.*
- DIV *vento & fluctibus agitati, naufragium facere coguntur. vers. Cùm autem dies factus esset.*
- HOMINES *salui in Meliten insulam enatant. vers. Militum autem consilium, d. cap. 27. & in princip. cap. 28.*
- PAVLVS *à vipera morsus, euasit illæsus. vers. Cùm congregâsset aũt Paulus.*
- PVBLII *Patrem atque alios multos varijs morbis laborantes sanat. vers. Contigit autem.*
- HINC *conscensa naui peruenit Romam. vers. Post menses autem tres.*
- VBI *idem Paulus, Iudæis congregatis, suam fidem & nauigationis causam exponit. vers. post tertium autem diem.*
- CHRISTVM *toto biennio prædicauit vinctus, Ibidèm vsque in fin. d. cap. 28. & vltimi.*

DE ACTIS IN HISPANIA ET reliquis Occidentis plagis. TAB. 25.

EX EO QVOD D. *Lucas dicit in fine huius libri Paulum mansisse totum bienniũ in conductu suo, colligunt quidam, reliquum temporis eum prædicâsse occidentalibus partibus, maximè Hispanis, quam coniecturam confirmant*

- IPSIVS *Pauli Epistola ad Roman. scripta:* EX *multis iam præcedentibus annis, inquit, spero, cùm in Hispaniam proficiscar, videre vos. Vndè etiam in Narbona dicitur reliquisse Sergium Paulum Archiepiscopum, cùm de Hispania rediret.*
- HISTORIA *vitæ eiusdem Pauli. Quandò enim à Romana captiuitate liberatus fuit, quartus agebatur annus Neronis. Sed certum est, Petrum & Paulum decimoquarto anno imperij eiusdẽ Neronis interfectos esse. Non obscurè itaque ex his colligi potest, Paulum reliquum temporis, quo abfuit Roma, hoc est, per annos decem, ferè versatum esse in locis occidentalibus, & maximè in Hispania.*

EPITOME PEREGRINATIONVM D. *Pauli, ex Oecumenio.*

PAVLVS Apostolus à Damasco incepit, & Hierusalem ascẽdit. Indè Tarsum, & ab eo loco Antiochiam, rursumque secundò Hierusalem, atq; iterùm secundò Antiochiam: & indè cum Barnaba separatus ad apostolatum, descendit Seleuciã, Deindè Cyprum: Vbì & Paulus vocari cœpit. Deindè Pergen, posteà Antiochiã Pisidiæ, indè Iconium, exindè Lystram & Derben Lycaoniæ: Deindè in Pamphyliam, posteà Pergen, postmodùm Attaliam, deindè rursùm tertiò Antiochiã Syriæ, posteà tertiò rursùm Hierusalem propter circuncisionẽ: posteà rursùm quartò Antiochiam. Deindè Syriam pertransiuit ac Ciliciam. Exindè rursùm secundò Derben ac Lystram, vbì & Timotheum circuncidit: postmodùm in Phrygiam & Galaticam regionem: Deindè in Mysiam, posteà Troadem, & indè Neapolim: exindè Philippos Macedoniæ vrbem. Postmodùm vbì Amphipolim & Apolloniam pertransissent, venerũt Thessalonicam, Posteà Berrhœam, exindè Athenas, deindè Corinthum: Posteà Ephesum, deindè Cęsaream: postmodùm secũdò Antiochiam Pisidię, deindè in Galaticam regionem ac Phrygiam, vndè rursùm secundò Ephesum: posteà pertransita Macedonia, venit in Græciam, & indè cùm pertransîssent Macedoniam, rursùm venerũt Philippos, & à Philippis Troadem, vbì Eutychũ, qui à cœnaculo ceciderat, suscitauit. Hinc Asson, deindè Mitylenen, postmodùm in partes quæ sitę sunt contra Chium, exindè venit Samum, & indè Miletum, vndè aduocatis his, qui Ephesi erant, locutus est cum eis: hinc Coum, pòst Rhodum, & indè Pataram: hinc Tyrum, posteà Ptolemaidem. indeque Cæsaream: & hinc rursùm ascendit quartò Hierusalem, vndè transmissus est Cæsaream, ac postmodùm vinctus Romam. Ità à Cæsarea venit Sidonem, & hinc Myram Lycię: postà Gnidum: acindè plurima passi, in insulam Meliten venerũt, vbi vipera manum eius appręhendit, mansitq; illæsus: deindè Syracusas, posteà Rhegium, & indè Puteolos, vndè pedes ascendit Romam, occurrentibus ipsi fratribus ad Appij forum ac tres Tabernas. Postmodùm cùm Romam ingressus esset, multoque tempore docuisset, tandèm in ipsa vrbe Roma martyrio vitam finiuit, quum ibidèm bonum certamen certâsset. Romani verò inclusis eius reliquijs pulchris ac argenteis thecis, annuum ei memorię diem colunt, tertio Calendas Iulij martyrium eius celebrantes.

DE PERSECVTIONIBVS ECCLESIAE PRIMItiuæ, vltima huius libri parte. TABVLA 26.

PERSEcutionibus Ecclesia

- NVNQVAM caruit, sed ipso statim momẽto, quo Christi verbum prædicari cœpit, mox infinita occurrunt pſecutionum genera, quas
  - FIDELES pleriq; oẽs principiò statim paßi fuêre, vt
    - *Calumnias Iudæorum, quibus Apostolos ex Spiritu Dei loquentes, musto plenos esse falsò criminabãtur, Actor. cap. 2.*
    - *Minas, quibus Iudæi D. Petrum & Ioannem à verbi diuini prædicatione deterrere & abstrahere conati sunt, cap. 4.*
    - *Inuidiam Saducæorum, quorum technis in carcerem coniecti Apostoli, per angelum educti sunt, cap. 5.*
    - *Tyrannidẽ & crudelitatem, quam experti sunt*
      - *D. Stephanus, qui violatæ legis Mosaicæ accusatus, lapidibus miserè trucidatus est, cap. 6. & 7.*
      - *Christiani, qui à Saulo ad extremũ vsque persecutionem perpeßi, atque dispersi sunt, cap. 8.*
      - *Iacobus, qui ab Herode occiditur, quo tempore etiam Petrus in carcerẽ conijcitur, sed is Ecclesiæ oratione liberatur, cap. 12.*
  - PAVLVS inprimis cum Barnaba & Sila sustinuit. Nam
    - *Ex Antiochia cum Barnaba pulsus, cap. 13.*
    - *Iconio discedere coactus, Lystris lapidatur, ca. 14.*
    - *Philippis virgis cæsus, in carcerem conijcitur: à quo terræmotu liberatus est, cap. 16.*
    - *Paulus, Iudæis tumultuantibus, Berrhœa abire cogitur, Cap. 17.*
    - *Idem captus, Gallioni sistitur, cap. 18.*
    - *Demetrius argentarius seditionem in eum concitat, cap. 19.*
    - *Ananias Paulum causam pro se dicentem percuti iubet, cap. 23.*
    - *Vinctus mittitur Romam, ac passus in itinere naufragium, biennium ibi docet, cap. 27. & 28.*
- SEMPER *euasit libera, nec vnquàm deserta, sed in hunc vsque diem diuinitùs conseruata est. Adeò vt verißimum pateat, quod in Ecclesiæ laudem Diuus dixit Hilarius in 7. lib. De Trinitate: Hoc* Ecclesiæ, *inquit, proprium est, vt tum vincat, cùm læditur: tum intelligatur, cùm arguitur: tum obtineat, cùm deseritur. Sic ille. Tam efficax fuit illa oratio, qua Christus ex hoc mundo abiturus, Patrem suum cælestem pro Catholica rogauit* Ecclesia, *vt nunquàm à fide vera deficeret, Luc. 22.*

SVMMA

SVMMA SIGNORVM ET MIRACVLORVM quæ in Actis narrantur Apostolicis, ex Oecumenio. TABVLA 27.

PRIMVM.

PETRVS *& Ioannes per nomen Domini curârunt eum, qui ab vtero matris claudus erat, & sedebat ad portam, quæ Speciosa dicebatur, Acto.3.*

II.

PETRVS *Ananiam ac Saphiram vxorem ipsius, mendacij conuicit, quòd suffurarentur ex eo, quod apud Deum promiserant, ac repentè mortui sunt, Actor.5.*

III.

PETRI *vmbra ad ægrotos pertingens, curabat eos. Ibidèm.*

IIII.

STEPHANVS *faciebat signa & prodigia, Actor.6.*

V.

PHILIPPVS *Eunuchum animaduertit legentem Esaiam Prophetam, & baptizauit eum, Acto.8.*

VI.

PHILIPPVS *in Samaria multos spiritus eiecit, pluresque claudi ac paralysi dissoluti, ab eo curati sunt, ibidèm.*

VII.

PAVLVS *cùm accederet Damascum, vidit visionem, statimq; Euangelista factus est. Actor.9.*

VIII.

PETRVS *Lyddæ Aeneam paralyticum ab octo annis in grabbato decumbentem curauit. Ibidèm.*

IX.

PETRVS *Ioppæ mortuam Dorcadam, quæ & Tabitha dicebatur, fusa oratione excitauit à mortuis. Ibidèm.*

X.

PETRVS *vas è cælo descendens, plenum omni genere animalium, vidit. Actor.10.*

XI.

PETRVS *seruatus ac vinctus in carcere, ab angelo solutus est, ignorantibus id militibus: Herodesq; à vermibus exesus, expirauit, Actor.12.*

XII.

PAVLVS *in Cypro Elymam magum increpauit, & cæcus factus est ipse magus, Acto.13.*

XIII.

PAVLVS *Lystris eum, qui à natiuitate claudus erat, per nomen Domini sanauit, Actor.14.*

XIIII.

PAVLVS *à visione in Macedoniam vocatus est, Actor.16.*

XV.

PAVLVS *mulierem quæ spiritum habebat diuinatorem, Philippis emundauit. Ibidèm.*

XVI.

PAVLVS *& Silas in carcerem coniecti sunt, pedesque ligno constrictos habebant: media autem nocte terræmotus factus est, eorumque vincula dissoluta sunt, ibidèm.*

XVII.

A CORPORE *Pauli deferebant sudaria super infirmos ac dæmonio vexatos, & curabantur. Actor.19.*

XVIII.

PAVLVS *Troade Eutychum, qui à fenestra ceciderat, & mortuus erat, excitauit, dicens: Anima eius in ipso est, Actor.20.*

XIX.

CVM *Romam versùs nauigaret Paulus, tempestatem passi sunt ipse omnesque qui cum ipso in naui erant, 14. dies vnà cum noctibus: omnibus autem sese perituros arbitrantibus, adstans Dominus Paulo*

Paulo, dixit ei: Propter te his vitam concedo, & seruati sunt, Actor. 27.

XX.

EGRESSVM *è naui Paulum vipera momordit, & omnes quidem arbitrabantur illum moriturum: verùm cùm illæsus permansisset, existimârunt ipsum esse deum, Actor. 28.*

XXI.

PATREM *Publij in Insula dysenteria laborantem Paulus manibus impositis sanauit, multosque alios ægrotantes curauit. Ibidèm.*

SECVNDA PARS LIBRI QVARTI, DE PROGRESSV ECCLESIAE,

qui in epistolis continetur Apostolicis, & primùm

QVID HOC DOCTRINAE GENVS

Ecclesiæ post Sacra profuerit Euangelia.

CVM euangelia supplementũ siue perfectio sint legis, in quibus nobis benè pieq; viuendi præcepta plenissimè sunt tradita, non ociosè hîc D. quęrit Hieronymus, cur Apostolus Paulus suas Epistolas ad singulas ferè ecclesias destinare voluërit.

RESPONSIO EIVSDEM.

HAC autem causa factum videtur, vt scilicet initia nascentis ecclesiæ nouis causis existentibus pręueniret, & vt præsentia atque orientia resecaret vitia, & pòst futuras excluderet quęstiones: exemplo prophetarum, qui post editam legem Moisis, in qua omnia Dei mandata legebantur, nihilominùs tamen Doctrina sua rediuiua semper populi compresſêre peccata, & propter exemplum viuendi libros ad nostram etiam memoriam transmiserunt. Hieron. in præfatione in oẽs S. Pauli epistolas, quæ in Biblijs reperitur.

DE ORDINE EORVM, QVAE IN HAC

parte dicenda sunt. TABVLA 28.

PRAEFANDUM *erit hoc loco de*
- PAVLI *Apostoli*
  - *Nomine.*
  - *Origine.*
  - *Præfiguratione.*
  - *Vocatione.*
  - *Rebus gestis.*
  - *Miraculis.*
  - *Morte & sepultura.*
  - *Laudibus.*
- SCRIPTIS *eiusdem.*
- PARTITIONE *epistolarum Apostolicarum.*

DE D. PAVLI APOSTOLI NOMINE.

TABVLA 29.

DE PAVLI nomine triplex est doctorũ veterum sententia:

- VNA eorum, qui hunc Apostolum initio binominem fuisse iudicant, eumque nominatum fuisse, apud
  - HOMINES quidem suæ gentis, Saulem vel Saulum.
  - CAETEROS verò, & maximè Romanos, Paulum. Origenes in præfat. ad Roman.
- ALTERA verò eorũ qui dicunt eum fuisse nominatum
  - AB initio Saulum.
  - POSTEA verò Paulum: quod nominis, vt volunt aliqui, vel
    - Ipse sibi mox à suscepta fide modestiæ & humilitatis sumpserit gratia, vt Ambrosius & Hieronymus in eandem epistolam, Augustin. De spiritu & litera, cap. 7. & in Psal. 72. & Sermo. 25. de tempore.
    - A Deo (nè cæteris Apostolis hac parte videretur inferior) sic fuerit appellatus, vt Chrysostomus, Theodoretus, Theophylactus, & alij plerique existimant.
- ALII demùm longè pòst Sergio Paulo Cypri proconsule ad Christi fidem cõuerso, eum hoc nomine ab euentu donatum fuisse arbitrantur: Quemadmodùm Romanis Imperatoribus ab hostibus deuictis ac superatis, nomina imponi antiqtùs solita erãt, vt B. Hieron. in Commentarijs epistolæ ad Philemonem. Aug. lib. 8. confessionum, cap. 4. Beda cum Rabano in cap. 13. Actorum.

EX his tamen omnibus Origenis illam (nempe apud suæ gentis homines Saulem, apud alios Paulum ab initio nominatum fuisse) præ cæteris haberi solidiorem, rectè affirmat vir eximius Gerardus Matthisius Geldriensis, apud Colonienses olìm in Philosophicis præceptor meus obseruandißimus, in doctißimis suis Commentarijs in epistolam ad Romanos, ex quibus hæc ad verbum desumpsimus.

DE TITVLIS PAVLI.

TABVLA 30.

PAVLVS DIctus est

- Gentium doctor, 1. Timoth. 2.
- magister eorundem, 2. Timoth. 1.
- Apostolus gentium, Rom. 11.
- minister Christi inter gentes, Rom. 15.
- Angelus gentium.
- Aduocatus Iudæorum.
- Ex lupo ouis.
- Ex persecutore vas electionis.
  - (Angelus gentium … vas electionis:) Viterbien. in Chronicis, part. 14.
- Vocatione inter Apostolos nouißimus, 1. Cor. 15.
- Prædicatione & labore præcipuus, Ibidem.

DE EIS-

DE EISDEM, CHRYSOSTOMVS, DE BARnabæ reditu ad Paulum.

IDEÒ, inquit, venit ad Athletam, ad ducem belli, ad certantem singulari duello, ad leonem: nec habeo, quo nomine dignè vocem illum, venit ad canem venaticum, leones occidentem, ad taurum fortem, ad facem claram, ad os orbi sufficiens. Chrysost. in Acta Apostolorum Homil. 25. Os Pauli orbi sufficiens.

DE ORIGINE PAVLI.

PAVLVS Apostolus, qui antè Saulus, extra numerum 12. Apostolorum, de tribu Beniamin, & oppido Iudææ Giscalis fuit: quo à Romanis capto, cum parẽtibus suis Tarsum Ciliciæ commigrauit, à quibus ob studia legis missus Hierosolymam, à Gamaliele viro doctissimo, cuius Lucas meminit, eruditus est. Hieron. in catalog. Scriptorum Ecclesiasticorum.

VT PAVLVS SCRIPTVRIS PROPHETICIS fuerit præfiguratus.

PAVLVM mihi etiam Genesis olìm repromisit. Inter illas enim figuras, & propheticas super filios suos benedictiones, Iacob cũ ad Beniamin direxisset: Beniamin, inquit, lupus rapax, ad matutinum comedit adhuc, & ad vesperam dabit escam. Ex tribu enim Beniamin oriturum Paulum præuidebat, lupum rapacem ad matutinum comedentem, id est, prima ætate vastaturum pecora Domini, vt persecutorem ecclesiarum: dehinc ad vesperam escam daturum, id est, deuergente iam ætate, oues Christi educaturum, vt doctorẽ nationum. Nam & Saulis primò asperitas insectationis erga Dauid, dehinc pœnitẽtia & satisfactio bona pro malis recipientis, non aliud portendebat, quàm Paulum in Saule secundùm tribus, & Iesum in Dauide secundùm virginis censum. Tertullian. contra Marcionem, libro quinto sub initium.

DE VOCATIONE PAVLI.

PAVLVS vas electum, præordinatus à Deo, & segregatus ab vtero matris, vt portaret nomen Domini coram gentibus & regibus & filijs Israel, Acto. 9. & 22. vbì D. Paulus ipse suæ cùm vocationis, tum doctrinæ prolixam ac diligentem reddit rationem.

DE REBVS AB EO PRAECLARE GESTIS

RES à D. Paulo tam ante vocationem ad persequendum populum Christianũ susceptæ, quàm post conuersionem pro Christi nomine admiranda constantia gestæ, tam copiosè descriptæ sunt per totum Actorũ Apostolicorum librum, vt superfluum sit, ea huc iterùm repetere. Hoc tantùm præteriri noluit hoc loco Hieron. Quòd post passionem Domini 25. anno, id est, secũdo Neronis, eo tempore quo Festus procurator Iudææ successit Felici, Romam vinctus missus fuerit Paulus, & biennium in libera manens custodia, aduersùs Iudæos de aduentu Christi quotidiè disputauerit. Hieron. in Catalog. Script. Ecclesiast.

DE MIRACVLIS EIVSDEM.

TABVLA 31.

PAVLI MIracula (vt ex Actis colligitur Apostolicis) sunt ista:

- *Sudarijs & semicinctijs ægrotos curauit, & dæmones profligauit. Acto. 19.*
- *Spiritum Pythonis obmutescere fecit, cap. 16.*
- *Adolescentem mortuum suscitauit, cap. 20.*
- *Magum cæcitate percussit, cap. 13.*
- *Claudo donauit ingressum, Acto. 14.*
- *Viperæ in seipso morsum non timuit, sed viperam in igne combussit, Acto. 28.*
- *Patrem Publij à febribus oratione sanauit. Ibidem.*

ALIVD MIRACVLVM QVOD IN EIVS *morte accidit.*

De Pauli ceruice, cùm eam persecutor gladio percussisset, dicitur fluxisse lactis magìs vnda, quàm sanguinis: & mirum in modum, sanctum Apostolum baptismi gratia in ipsa nece fecit splendidum potiùs, quàm cruentum. Quæ quidem rès in D. Paulo stûpenda non est. Quid enim mirum, si abundat lacte nutritor
1.Cor. 3. Ecclesiæ? Sicut ipse ad Corinth. ait, Lac vobis potum dedi, nō escam. Quæ enim Pauli epistola non melle dulcior? non lacte candidior? Quæ epistolæ tanq̃ vbera Ecclesiarum, populos enutriunt ad salutem. Augustin. De sancto Petro & Paulo, serm. 2. & Ambros. sermon. 68.

DE PAVLI MORTE ET SEPVLTVRA.

Hic ergò decimoquarto Neronis anno, eodem die quo Petrus, Romæ pro Christo capite trūcatus, sepultusq; est in via Ostiēsi, tertio ab vrbe milliario versùs plagā Occidentalē, anno post passionē Dñi 37. tertio Calend. Iulij. Hieronymus in Catalog. Script. Ecclesiastic. Et Viterbius in Chronicis, Part. 14.

LAVDES D. PAVLI DESCRIPTAE per Chrysostomum.

Cvi te, ô beate Paule, iustorum veteris testamenti vel noui audeam comparare? Omnium quippe virtutem quasi in arca quadam, sed cum multo ꝓrsùs cumulo condidisti. Deniq; si totum contra te aliquis singulatìm iustorum appendat chorum, inueniet trutinā virtutū ponderibus à tua parte depressam. Paulus enim secundus Abel, verùm non semèl, sed per dies singulos immolatus. Paulus alter Noë, sed absq; Arca, insurgentes aduersùs se vndas impietatis enauigans. Paulus alter Abraham, non modò à patria & gente, sed post vocationem suā ipsa etiam vita prorsùs abscissus. Paulus alter Isaac, spontè in hostiam colligatus. Paulus alter Iacob, quasi pro vno quodam totius mundi grege semꝑ inuigilans. Paulus alter Ioseph, spiritali fame tabescēte mundo, veritatis alimēta distribuēs. Pavlvs alter Moises, qui omnes gentes à tyrānide diaboli reduxit ad Christū. Paulus alter Aaron, totius mundi populis inunctus sacerdos. Paulus alter Phinees, impietatem Iudæorū atq; gentiliū quasi fornicatiōem mentium vno fidei mucrone confodiens. Paulus alter Dauid, qui velut quendam Goliam in certamine diabolum prouocat. Paulus alter Elias, clariùs raptus in cælos. Paulus alter Helisæus, qui gentes ab interiore lepræ pollutione mundauit. Paulus alter Ezechias, qui ad vnam fidem Christi diuersos populos attraxit. Paulus alter Iosias, qui abominationes gentilium dissipauit & perdidit.

Pavlvs alter Ioannes, pro Christo capite truncatus. Paulus alter Petrus, non de terra, sed de cælo vocatus ad credēdum. Paulus alter Gabriel, qui Christi ortum cunctis gentibus nunciauit. Paulus alter Michaël, qui Christianorum Dux esse sortitus est. Etiamsi angelorum, etiamsi iustorum hominū circūuolem choros, non inuenio comparationē, cui non tamen cumulo meritorū Paulus occurrat. Acclamatio populi, & post acclamationem etiam mortuus Paulus ardētissima nobis theatra pietatis accendit. Chrysost. De laudibus D. Apostoli Pauli, Homil. 8.

DE EISDEM HIERONYMVS.

Vbi est electionis vas, tuba euangelij, rugitus Leonis nostri, tonitruus gentium, flumen eloquentiæ Christianæ, qui mysterium retrò generationibus ignoratum, & profundum diuitiarum sapientiæ & sciētiæ Dei magìs miratur, quàm loquitur? Hieron. ad Pammachium aduers. errores Ioan. Hierosolymit. Paulum quotiescunq; lego, videor mihi (inquit alibi idem Hieron.) nō verba audire, sed tonitrua. In apologia ad Pammachium, pro libris aduersùs Iouinianum.

DE SCRI-

DE SCRIPTIS A D. PAVLO EDITIS.

PAVLVS qui inter omnes Apostolos eruditior, etiã in verbis videtur & in sensibus prępotens, non ampliùs quàm paruum epistolarum suarum corpus reliqt, qui vtiq; immensa contineret intrà se atq; innumera Sacramẽta, vtpotè qui etiam ad tertiũ vsq; cælum raptus, q̃ gererentur inspexerat, & in ipsum quoq; Deo dignũ paradisum abductus, audierat ibì ineffabilia verba & doctrinã (quæcunq; illa inibì est) siue corporeus, siue incorporeus, illius interìm scholę discipulus effectus, exceperat. Eusebius de histor. ecclesiastica lib. 3. cap. 24.

EPISTOLARVM NOMINE QVID CONtineatur. TABVLA 32.

EPIstolæ
- HOC *loco dicuntur, literæ post traditum euangelium, à Paulo fidelibus transmissæ, quasi pòst seu supermissæ & euangelio superadditæ. Anselm. in præfatione epistolæ ad Roman.*
- INTERDVM *Christi fideles ipsi dicuntur epistola, in qua significatione Paulus 2. ad Cor. 3. Manifestati, inquit, quoniam estis epistola Christi ministrata per nos, scripta nõ atramento, sed spiritu Dei viui, non in tabulis lapideis, sed in tabulis cordis carnalibus. Augustin. de Spiritu & litera. cap. 17.*

DE PARTITIONE SACRARVM EPIstolarum. TABVLA 33.

SACRARVM *Epistolarum opus est duplex:*
- PAVLINARVM *vnũ, quæ ab ipso Paulo sunt editæ.*
- ALTERVM *earum, quas vocant Canonicas vel Catholicas, quæ à cæteris scriptæ sunt Apostolis.*

Hæ omnes
- *Dicuntur Apostolicæ,* &
- *Parem in Ecclesia obtinent authoritatem.*

DE EPISTOLIS PAVLINIS. TABVLA 34.

D. PAVLVS *quatuordecim scripsit Epistolas, destinatas partìm ad*
- ECCLEsias *decẽ, nempe ad*
  - ROMANOS — *I.*
  - *Corinthios* — *II.*
  - *Galatas* — *I.*
  - *Ephesios* — *I.*
  - *Philippenses* — *I.*
  - *Colossenses* — *I.*
  - *Thessalonicenses* — *II.*
  - *Cum ea, quæ dicitur ad Hebræos.*
- DISCIPVLOS *Quatuor, scilicet ad*
  - *Timotheum* — *II.*
  - *Titum* — *I.*
  - *Philemonem* — *I.*

QVARE HAE EPISTOLAE DICANTVR *Pauli.*

PAVLI epistolæ vocantur propterea, quod eas ille scripsit. Et per has cùm eos quos viderat & docuerat, admonet & corrigit, tum quos non viderat, instruere conatur ac docere, quemadmodùm scire possunt, qui in eas incidunt. Athanasius in Synopsi.

QVAESTIO D. HIERONYMI DE NVMERO Epistolarum.

QVAERITVR, cur non ampliùs quàm decem Epistolas ad Ecclesias scripserit? Decē sunt enim cum ea, quæ dicitur ad Hebræos. Et quatuor reliquæ, ad discipulos specialiter sunt porrectæ.

RESPONSIO EIVSDEM.

VT ostenderet Nouum non discrepare à Veteri testamento, & se contra legem non facere Moisis, ad numerum primorum Decalogi mandatorum, suas epistolas destinauit: & quot ille præceptis à Pharaone instituit liberatos, totidem hic epistolis à diaboli & idololatriæ seruitute edocet adquisitos. Nam & duas tabulas lapideas, duorum testamentorum figuram habuisse, viri eruditissimi tradiderunt. Hieron. in præfatione in omnes sancti Pauli Epistolas. Per quatuor autem ad discipulos scriptas, quatuor Euangelia, & per consequens, nouum designatur testamentum. Anselm. in præfatione Epistolæ ad Roman. Et glossa in principio eiusdem.

AN'NE PRAETER HAS ET ALIAS D. PAVLVS scripserit epistolas, ex Michaële de Medina.

SED neq; Apostoli Pauli vniuersas epistolas superstitisse credēdum, cùm, vt par est, sentire de viro sanctissimo & doctissimo, & ad scribendum, propter ingentem euangelicæ doctrinæ zelum procliui, non solas has quatuordecim tot vrbibus, tot nationibus, quibus Euangelium prædicauit, scripserit. lib. 6. de recta in Deum fide, cap. 6.

DE ALIA D. PAVLI EPISTOLA, AD LAOdicenses, ex eodem.

INTER has enumerari solet epistola ad Laodicenses, cuius in ea quæ est ad Colossenses, sub his verbis meminit: Facite vt hæc epistola legatur in Laodicensiū Ecclesia, & ea quæ Laodicensium est, vt vobis legatur, Coloss. 4.

QVANVIS hanc epistolam Theophylactus doceat non esse aliam, quàm eam, quæ priori loco ad Timotheum per Tychicum diaconum à Laodicea fuit missa. Cui sententiæ quorundam Bibliorum correctiorum litera suffragari videtur: quæ sic habet: Facite vt hæc Epistola legatur in Laodicensium Ecclesia, & ea quę scripta est ex Laodicea, vt vobis legatur. Porrò nulla alia ex Laodicea fuit missa, quàm prior illa ad Timotheum.

SVNT & qui per Laodicensium epistolam, non aliquam quæ fuerit ab Apostolo missa, sed eam, quam eadem Ecclesia ad eundem Apostolum, quædam, quę ad euangelicæ vitæ rationem conducerent, rogans, scripserit, intelligant, cui per epistolam ad Colossenses velit satisfactum.

COMMVNIOR tamen doctiorum sententia, ipseque Paulinus contextus, quādam aliam, ab his quas modò habemus, diuersam, quæ fuerit ad Laodicēses scripta, insinuare videtur. Vndè sunt etiam nostra memoria, qui quandam epistolā ad Laodicenses Pauli nomine insignem, nec multùm ab eius dictione abhorrētem circunferant, quam eam esse crediderim, quam suo seculo à quibusdam legi, libr. De viris illustribus Hieronymus refert: Legunt quidam, inquit, & ad Laodicenses, sed ab omnibus exploditur. Medina de Recta in Deū fide lib. 6. ca. 6.

DE AR-

DE ARGVMENTO EPISTOLARVM PAVli in genere. TABVLA 35.

EPISTOLAE *Pauli omnes pertinẽt vel ad*	DOGMATA *Fidei,*
	INSTITVTIONEM *morum,*
	MISTIM *ad vtrunque, vt epistola ad Rom.*

DE POPVLIS, QVOS EPISTOLIS suis instituit Paulus.

Ad quos D. Paulus scripserit suas epistolas, ex singulis earum constat titulis & inscriptionibus. Sed illud tantùm meminisse oportet, quod August. lib. 1. contra Cresconium, 9. monet capite: Memento, inquit, Apostolicas Epistolas non eis tantùm scriptas, qui tempore illo quo scribebantur, audiebant, sed etiã nobis: Non enim ob aliud in ecclesia recitantur.

QVIBVS TEMPORIBVS EDITAE SINT D. Pauli epistolæ.

Non modicum facit ad tractandas quæstiones cognitum epistolarum tempus, Chrysostom. in præfatione epistolæ ad Romanos. Quo nomine diligenter hoc loco obseruari debet, quòd Paulus à Christi passione secundo anno nondùm exacto, ad fidem Christi ex Iudaismo conuersus, supra 24. annos viua voce diuersas in Asia fundauerit ecclesias, ità vt ab Hierusalem vsq; in Illyricum impleuerit Euangelium Christi, vt patet ex libro Actuum, & ex ipsius epistolis. Post multos igitur annos videns easdem Ecclesias aut à se, aut ab Apostolis fundatas, vel deuiare à rectitudine fidei acceptæ, vel à falsis prophetis subuerti, & in rectitudine fidei non perseuerare, dum se illis præsentem exhibere nõ poterat, tandèm post decimumquartum à suî conuersione annum exactum, diuersas incipit scribere epistolas, quibus aut reuocat aut arguit errantes, aut laudat, commendat, roborat perseuerantes, aut docet & instruit ignorantes. Ioannes Driedo de script. ecclesiasticis lib. j. cap. 3. Part. 3.

DE LOCIS VNDE FVERINT profectæ.

Omnes quidem Epistolæ Pauli, sanctæ sunt: habent tamen amplius quiddam, q̃ ab eo ex vinculis sunt missæ, vtpotè quæ est ad Ephesios, quæ ad Philemonem, quæ ad Timotheum, quæ ad Philippenses, & quæ ad Colossenses. Chrysost. homilia prima in epistolam ad Colossenses.

DE VTRISQVE, TEMPORIBVS SCILICET & locis éditarum epistolarum, ex Driedone. TABVLA 36.

PAVlus epistolas quasdam scripsit,

- PRIVSQVAM Romam vinctus duceretur, vt
  - Epistolam ad Romanos, à Corintho in Achaia.
  - Vtranque ad Corinthios, quarum primam scripsit ex Epheso Asiæ metropoli: secundam verò, à Troade.
  - Ad Galatas, ex Epheso: vel (vt Theophylactus) ex Roma.
  - Et primam ad Timotheum, ex Laodicea. Theophylactus.
- IAM vinctus, ad
  - Philippenses,
  - Ephesios,
  - Colossenses,
  - Philemonem,
  - Ex vrbe Roma.
- POSTQVAM à primis vinculis fuisset solutus, ad
  - Hebræos ex Italia.
  - Timotheum secundam in fine dierum Romæ, secundò coniectus à Nerone in vincula.
  - Ioan. Driedo De script. ecclesiast. lib. 1. cap. 3. part. 3.

DE ORDINE EPISTOLARVM PAVLINARVM.

TABVLA 37.

ORDINIS Epistolarum Paulinarũ duplex est ratio: alio enim ordine

- AB ipso Paulo primùm scriptæ sunt atque editæ. Nam Theodoreto teste, scripsit
  - PRIMO, Ad Thessalonicenses priorem.
  - II. Secundam ad eosdem.
  - III. Priorem ad Corinthios.
  - IIII. Ad eosdem secundam.
  - V. Ad Timotheum primam.
  - VI. Ad Titum.
  - VII. Ad Romanos.
  - VIII. Ad Galatas.
  - IX. Ad Philippenses.
  - X. Ad Philemonem.
  - XI. Ad Ephesios. } Vtrisque eodem scripsit tempore, vno vsus tabellario.
  - XII. Ad Colossenses. }
  - XIII. Ad Hebræos.
  - XIIII. Ad Timotheum posteriorem.
  - Theodoretus in Præfat. Comment. in Paulum.
- A sanctis Patribus Spiritussancti consilio in eum ordinem collocatæ sunt, quo in vulgatis Bibliorum exemplaribus vsque in hodiernum vtimur diem, vt primum locum habeat ea, quæ ad Romanos inscripta est, secundum, ad Corinth. & sic de cæteris iam suprà numeratis, eo loco & ordine, quo in ipso Bibliorum corpore ponuntur.

QVAE HVIVS DIVERSITATIS sit ratio.

QVÒD verò in Biblijs alio locatæ sunt ordine, non est quod mireris, quandò & duodecim illi Prophetæ, licèt, si tempora inspexeris, ordine sibi inuicèm nõ ità succedant, sed plurimùm hîc alius ab alio distet. Chrysost. in præfatione epistolæ ad Roman.

DE SVM-

DE SVMMARIA OMNIVM EPISTOLARVM intentione. TABVLA 38.

INTENTIO D. *Pauli in suis epistolis vniuersalis, fuit studiū illud singulare, vt oēs homines, quantùm in se foret, Christo lucrifaceret, quod nonnulli probare nituntur ex duobus scripturæ capitibus:*

PRIMVM *ex quadrimembri confeßiōe Pauli, quæ habetur 1. Corinth. 9. sub hac distinctione:*

- *Cùm liber essem ex omnibus, omnium me seruum feci, vt plures lucrifacerem: & factus sum Iudæis tanquàm Iudæus, vt Iudæos lucrarer.*
- *Et ijs qui sub lege sunt, quasi sub lege essem, cùm ipse non essem sub lege, vt eos qui sub lege erant, lucrifacerem.*
- *Et ijs qui sine lege erant, tāquàm sine lege essem, cùm sine lege Dei non eßem, sed in lege eßem Christi, vt lucrifacerem eos, qui sine lege erant.*
- *Factus sum infirmis infirmus, vt infirmos lucrifacerem: omnibus omnia factus sum, vt omnes facerem saluos.*

DEINDE *ex alio loco, 1. Corint. 2. in hæc verba: Sapientiam loquimur inter perfectos.*

IN QVEM FINEM D. PAVLI SCRIPTAE sint epistolæ.

FINIS huius scriptionis est idem, qui & Euangelij, vt omnes Christi doctrinæ obediant, & per hoc vitam consequantur æternam. Ioan.1.

QVAE IN DIVINIS D. PAVLI EPISTOLIS PRAEcipuè sint spectanda, ex Hieronymo.

SED cùm aliud sit, proprios libros componere, verbi gratia, De auaritia, & de fide, de virginitate, de viduis, & super vnaquaque materia testimonijs scripturarum hincindè quæsitis, eloquentiam iungere secularem, & penè in communibus locis pompaticum iactare sermonem: Aliud, in sensum prophetæ & Apostoli ingredi: intelligere cur scripserint: qua sententiam suam ratione firmauerint: quid habeant in veteri lege proprium Idumæi, Moabitæ, Ammonitæ, Tyrij, Philisthijm, Aegyptij & Assyrij: Quid rursùm in nouo testamento Romani, Corinthij, Galatæ, Philippenses, Thessalonicenses, Hebræi, Colossenses, & quā nunc ad Ephesios epistolam habemus in manibus. Necesse est enim, vt iuxta diuersitates locorum & temporum & hominum, quibus scriptæ sunt, diuersas & causas, & argumenta, & origines habeant. Et quomodò B. Ioannes in Apocalypsi sua, ad septem scribens ecclesias, in vnaquaq; earum specialia vel vitia reprehendit, vel virtutes probat: ità & sanctus Apostolus Paulus, per singulas ecclesias vulneribus medetur illatis: nec ad instar imperiti medici, vno collyrio omnium oculos vult curare. Hieron. in præfatione epistolæ ad Ephesios.

COMMENDATIO EPISTOLARVM PAVLI, EX HIERON.

PAVLVM Apostolū proferā, quē quotiescunq; lego, videor mihi nō verba audire, sed tonitrua. Legite epistolas eiꝰ, & maximè ad Romanos, ad Galatas, ad Ephesios, in qbus totus in certamine positus est, & videbitis eū in testimonijs, q̄ sumit ex veteri testamēto, q̄ artifex, q̄ prudens, q̄ dissimulator sit eius quod agit. Videntur quidē verba simplicia, & quasi innocētis hominis ac rusticani, & qui nec facere, nec declinare nouerit insidias: sed quocunq; respexeris, fulmina sunt. Hæret in causa, capit omne quod tetigerit, tergum vertit vt superet, fugam simulat vt occídat. Hieron. in Apologia pro libris contra Iouinianum.

EX CHRYSOSTOMO.

CVIVS certè scripta instàr muri ex adamāte cōstructi, oēs orbis vniuersi ecclesias, quouis loco positas, circunuallāt. Idemq; ille, fortissimi ac generosissimi bellatoris exemplo, medius etiam nūc stat, captiuam ducens omnē cogitationē ad

obediendum Christo: itemq; & consilia celsitudinemq; omnem aduersùs Dei cognitionem sese extollētem demoliens: quæ omnia ille perfecit per illas ipsas, quas nobis reliquit, epistolas admirabiles, easdemque diuina sapientia refertas. Chrysost. de sacerdotio libro quarto.

DE VTILITATIBVS EPISTOLARVM PAVlinarum, atq; adeò totius eius doctrinæ, quas D. Chrysost. in tribus præcipuè complectitur locis.

I.

IN QVARTO DE SACERDOTIO LIB.

SVNT autem Pauli scripta nobis accommoda, non solùm vt notha atq; adulterina à nobis dogmata amoliamur, verisq; ac germanis nos muniamus, sed etiam ad benè beateque viuendum maximoperè conducentia.

II.

IN DICTVM APOSTOLI, HABENTES vnum spiritum, homil. 3.

PAVLINAE enim epistolæ, metalla sunt spiritûs & fontes: metalla quidem, quia quouis auro preciosiores nobis præbent diuitias: fontes verò, quia nunquam deficiunt, sed quantumlibet exhauris, tantundem ac multo amplius rursùs affluit: & hoc euidenter declarare potest totum tempus quod præterijt.

SIQVIDEM ex quo Paulus vixit, quingenti iam elapsi sunt anni, totoq; hoc tempore multi tum commentatores, tum doctores ac interpretes, multa sæpè indè exhauserunt, nec tamen repositas inibì diuitias exinanire valuerūt: nō est enim sensibilis hic thesaurus, & ideò non consumitur à multis effodientium manibus, sed augetur & multiplicatur.

ET quid dico de illis qui ante nos fuerunt? quàm multi post nos dicturi sunt, ac rursùs post illos alij, nec tamen deficient fontis in modum scatentes diuitiæ, neque metallorum hoc genus exhaurietur.

III.

DE LAVDIBVS D. PAVLI, HOMILIA QVARTA.

HOMO etenim ignobilis, abiectus & circūforaneus, qui artem exercebat in pellibus, intantùm virtute progressus est, vt vix triginta annorum spatio & Romanos, & Persas, & Parthos, & Medos, & Indos, & Scythas, & Aethiopes, & Sauromatas, & Saracenos, & omne prorsùs humanū genus sub iugū mitteret veritatis.

EPILOGVS.

ATQVE his ità præfatis, nunc ipsas adgrediamur epistolas, inter quas primum locum habuit semper ea, quæ Romanæ scripta est ecclesiæ.

EPISTOLA PAVLI APOSTOLI AD ROMANOS, DE LEGIS OPEribus & gratia, *Liber Bibliæ LI. partis II. libri quarti, I.*

RATIO ORDINIS EX CHRYSOST.

EPISTOLAM autem hanc adgressuris, necessarium erit & tempus, quo scripta sit, exponere. Neque enim quemadmodùm multi putant, alias omnes antecedit, sed eas tātùm quæ ex Roma sunt scriptæ, reliquis verò posterior est, licèt nō omnibus. Chrysost. in præfatione ad hanc ipsam epistolam. Vbì huius assertiōis pulchram & euidentem inuenies probationem.

DE EADEM, EX DRIEDONE.

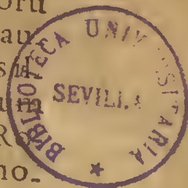
SVPER ordine epistolarū tradūt cōmuniter oēs doctores sancti, Hierō. August. & cæteri, eas nō esse positas in canōe Bibliorū secūdùm ordinē temporū, quibus sunt scriptæ, asserētes epistolā ad Corinthios I. scriptā esse ante epistolā ad Romanos. Nā & eā, quæ est ad Corinthios secūda, scripsit Paulus, quatuordecim iam annis

annis à suî conuersione effluxis, ipso dicente in eadem epistola: Scio hominem ante annos quatuordecim &c. Si ergò vtraq; ad Corinthios, scripta est ante eã, quæ est ad Romanos: & hæc scripta est ante cæteras eiusdem epistolas, consequens erit, Paulum primùm incepisse scribere epistolas post annum à suî cõuersione decimumquartum. Ioan. Dried. de script. ecclesiast. lib. 1. cap. 3. part. vlt.

Qñ Paulus cœpit scribere epistolas.

OBIECTIO.

SED videtur forsitan iste ordo stare non posse, quin potiùs epistolam illam ad Romanos, scriptã esse ante eam q̃ est ad Corinth. Nam Aquila & Priscilla, quorũ meminit in vtriusq; epistolæ capite vltimo, primùm Romæ cõmorãtes, ꝑ Claudium Cæsarẽ, vnà cum cæteris Iudæis, pulsi sunt ab vrbe Roma, qui venientes illinc, commorati sunt Corinthi: tandẽ Paulo illic p̃dicanti adhærentes, & cum eodem indè cõmigrantes Ephesum, vt patet Actor. 18. Cùm ergò epistola ad Romanos scripta sit, Aquila & Priscilla adhuc Romæ cõmorantibus, quemadmodùm patet ex vltimo capite eiusdem ad Romanos, vbì Paulus scribit eisdem verba salutatoria, tanq̃ adhuc degẽtibus Romæ: Salutate, inquit, Priscillã & Aquilam adiutores meos in Christo Iesu, qui pro anima mea suas ceruices supposuerunt: Epistola verò ad Corinthios scripta sit, eisdem Aquila & Priscilla iam ab vrbe pulsis, vt patet vltimo capite eiusdem ad Corinthios, vbì scribit se hospitari apud illos, cùm epistolã illã ad Corinthios scriberet: Salutãt vos multùm, inquit, Aquila & Prisca, apud quos & hospitor: Ex necessitate videtur consequens esse, epistolam ad Romanos scriptã esse, priusq̃ scriberetur illa, q̃ est ad Corint.

SOLVTIO.

SED hanc ratiocinationem non concludere, manifestũ est cõsiderantibus Paulum scripsisse epistolã illã ad Romanos, postq̃ Priscilla & Aquila fuissent adiutores Pauli in fide Christi, qui & pro anima eiusdem Pauli, suas iam ceruices periculis mortis supposuerant. Postq̃ etiã Paulus ab Hierusalẽ per circuitum vsq; in Illyricum repleuerat Christi Euangeliũ, ità vt non haberet ampliùs in illis regionibus locũ, in quo non esset Euangeliũ Christi prædicatum. Ex quibus consequens est, eosdẽ Aquilã & Priscillã, postq̃ Corinthi & Ephesi ad tempus fuissent cõmorati, reuersos esse in vrbem Romam, priusq̃ Paulus Romã vinctus duceretur. Nõ ergò scripsit Paulus epistolã illam ad Romanos à Corintho, tempore illo quo apud Priscillã & Aquilã hospitaretur, sed illis absentibus & in vrbẽ reuersis, apud Caium hospitatus. Intelligendũ est enim, Paulũ frequentiùs fuisse Corinthi, quẽadmodùm & Ephesi, atq; Hierusalẽ: transiens enim erat, & perambulans de prouincia in prouinciam. Ioann. Driedo vbì suprà. Vide huc etiã Theodoretum in præfatione ad hanc epistolam.

QVO TEMPORE SIT SCRIPTA.

VLTIMA ergò omnium, quæ ex Asia & Macedonia & Achaia missæ sunt, scripta est ad Romanos epistola, & locum habet septimũ. Theodoret. in præfat. ad omnes diui Pauli epistolas.

CVR A MAIORIBVS NOSTRIS PRIMO LOCO posita sit hæc epistola.

EPISTOLA ad Romanos, prima est: quia cùm fides prima virtus sit, & fundamentum aliarum virtutum, & sine qua impossibile est placere Deo, digna fuit vt ista epistola in capite aliarum locaretur, in qua de prima virtute agitur, & in qua corriguntur, atque ad fidei perfectionẽ reuocantur, quicunq; Romanis secundùm fidei imperfectionẽ sunt similes. Anselm. in præfatione huius epistolæ.

ALIA RATIO EX COMMENTARIIS GERARDI Matthisij in epistolam præsentem.

MISSA itaq; tũ Hierõ. tũ Orig. sentẽtia, nõ iniuria hãc ad Romanos epistolã, cęteris oĩbus antepositã existimamꝰ, nõ modò vt hac in re Rom. populi (penès quẽ tũ summa impij totius versabatur) ratio aliqua ꝑ cæteris populis suo merito habita esse videatur, (in qua sententia nõnullos fuisse Theodoretus author est) sed mul-

multo magìs, quia tale argumentũ hac epistola tractatur, quod non solùm dignitate ac grauitate alijs omnibus facilè ꝑponderat, sed quod ipsa Christianæ institutionis ac pietatis prima quoq; rudimenta & tanq̃ incunabula q̃dam tradit. Quæ enim sunt alia nostræ religiõis incunabula, rudimenta, principia, q̃ quibus omnis religio nostra innititur, Fides, gratia, ac Christi merita? 1. Cor. 3. Gerard. Matthisius in argumento comentariorum in epist. ad Roman. cap. 1.

Capita religionis Christianæ.

EX QVO LOCO SCRIPTA SIT.

Svnt qui dicunt Epistolam hanc ad Romanos, scriptam ab Athenis, quemadmodùm sentire videtur Glossa interlinearis ad Rom. vltimo: Salutat vos Erastus arcarius ciuitatis. In qua sententia etiam Haymonem fuisse testatur glossa ordin. hîc ad Roman. Verùm hoc non esse verisimile, indè patet, ꝙ hæc epistola sit scripta in ea ciuitate vbì habitabat Caius, apud quem Paulus eam scribens hospitabatur. Caius autem Corinthius erat, quẽ & Paulus baptizauerat, vt patet 1. Cor. 1. Probabilior ergò est opinio communis & Origenis, hanc epistolam ex Corintho Romam esse transmissam. vt etiam in huius epistolæ argumẽto dicitur: Tum scilicet, cùm eos nondùm quidem vidisset, audisset verò de illorum fide, cuperetq; videre eos, vt ait Athanas. in Synopsi.

QVI SINT ILLI ROMANI, AD QVOS HAEC SCRIPTA EST EPISTOLA.

Romanorvm nomine continentur hoc loco illi, qui ex Iudæis & gẽtibus crediderunt, & partis sunt Italiæ. Hieron. in prolog. & in argum. ad Rom. Chrysostomus hîc cap. 1. in principio.

QVAE SIT EPISTOLAE HVIVS SVMMA.

Contentionem inter eos qui ex Iudæis, & illos qui ex gentilibus conuersi fuerãt, ortã, qua pars vna potior altera haberi contendebat, vtì vanam, superbã & inutilẽ, dirimere studet. Ex prologo speciali Bibliorum in epist. ad Roman.

QVA DEFENSIONE PRO SE VSI FVERINT HEBRAEI. EX EOD.

Hi dicebant, Nos sumus populus Dei, quos ab initio dilexit & fouit: Nos circuncisi ex genere Abraham, sancta descendimus ex stirpe, & notus retrò apud Iudæam tantùm Deus, Psal. 75. Nos de Aegypto signis Dei & virtutibus liberati, mare sicco pertransiuimus pede, cùm inimicos nostros grauissimi fluctus inuoluerent, Exod. 14. Nobis pluit manna Dominus in deserto, & quasi filijs suis cæleste pabulum ministrauit. ibid. 16. Nos die noctuque in columna nubis ignisq; ꝑcessit, vt nobis in inuio iter ostenderet. Atq; vt cætera eius erga nos immensa beneficia taceamus, nos soli digni sumus Dei legem accipere, & vocem Dei loquentis audire, eiusq; cognoscere voluntatem. Exo 13. In qua lege nobis ꝓmissus est Christus, ad quos etiam ipse se venisse testatus est, dicens: Non véni, nisì ad oues, quæ periẽrant, domus Israel: cùm vos canes potiùs quàm homines appellauerit Matt. 15. Aequum ne ergò est, vt idola hodiè deserentes, quibus ab initio deseruîstis, nobis comparemini: & nõ potiùs in proselytorum locum ex legis authoritate & consuetudine deputemini? Et hocipsum nõ merebamini, nisì quia larga semper Dei clemẽtia voluït vos ad nostram imitationẽ admittere.

DEPVLSIO EORVM, QVI EX GENTIBVS CONVERSI FVERANT.

Gentes etiam econtrà respondebant: Quanto maiora erga vos Dei beneficia narraueritis, tanto maioris vos criminis reos esse demonstrabitis. Semper enim his omnibus extitistis ingrati. Nam ipsis pedibus quibus aridum mare transîstis, ludebatis ante idola, quæ fecistis: & in ipso ore quo pauloantè ob necem aduersariorum Domino cantaueratis, simulacra vobis fieri popościstis: illis oculis q̃bus venerãdo Deũ in nube vel igne conspicere solebatis, simulacra intuebamini. Manna quoq; vobis fastidio fuit, & semper in deserto cõtra Dñm murmurâstis, ad Aegyptũ, vndè vos manu valida eiecerat, redire cupiẽtes. Quid plura? ità patres vestri crebra ꝓuocatiõe Dñm iritauerũt, vt oẽs in eremo morerẽtur, nec plures ex seniorib⁹ eorũ, q̃ duo homines terrã repromissiõis intrarẽt. Sed q̃d antiqua replicamus, cùm etiãsi illa minimè fecissetis, de hoc solo nemo vos dignos

venia

venia iudicaret, quòd Dominum Christum, prophetarum semper vobis vocibus repromissum, nō solùm suscipere noluistis, sed etiam morte pessima peremistis: quem nos vt cognouimus, statìm credidimus, cùm nobis de eo anteà non fuerit prædicatum? Vndè probatur, quòd idolis seruiuimus, non obstinationi mentis, sed ignorantiæ deputandum. Qui enim cognitum ilicò sequimur, olìm vtiq; sequeremur, si anteà cognouissemus. Sic autem vos de generis nobilitate iactatis, quasi non morum imitatio magìs, quàm carnalis natiuitas filios faciat esse sanctorum. Deniq; Esau & Ismael cùm de stirpe sint Abrahæ, minimè tamen in filijs reputantur.

DECISIO APOSTOLI PAVLI.

His taliter altercantibus, Apostolus se medium interponens, ità partium dirimit quæstiones, vt neutrum eorum sua iustitia salutem meruisse cōfirmet, ambos verò populos & scienter & grauiter deliquisse: Iudæos quidem, quòd per præuaricationem legis Deum inhonorauerint: Gentes verò, quòd cùm cognitum de creatura creatorem, vt Deum debuerant venerari, gloriā eius in manufacta mutauerint simulacra. Vtrosque etiam similiter veniam cōsecutos, æquales esse verissima ratione demōstrat, præsertim cùm in eadem lege prędictū sit, & Iudæos & gentes ad Christi fidem vocandos esse. Quamobrem vicissìm eos humilians, ad pacem & concordiam cohortatur. In prologo ad Romanos.

QVIS HVIVS SCRIPTIONIS SIT SCOPVS.

Intentio Pauli in hac epistola est, vt de operum meritis nemo glorietur, de quibus audebant Israelitæ gloriari, quòd datæ sibi legi seruîssent, & ex hoc euāgelicam gratiam tanquàm debitam meritis suis percepissent, quia legi seruiebant: vndè nolebant eam gratiam dari gentibus tanquàm indignis, nisì Iudaica sacramenta susciperent. Augustinus ad Simplicianum lib. 1. quæstion. 2.

QVIBVS DE CAVSIS HAEC EPISTOLA ALIIS D. Pauli scriptis habeatur difficilior, ex Origene. TABVLA 39.

Quòd cæteris Apostoli Pauli epistolis difficilior putatur ad intelligendum hæc, quæ ad Romanos scripta est, duabus ex causis mihi fieri videtur:

I.

VNA, *quòd elocutionibus interdùm confusis & minùs explicitis vtitur.*

II.

ALIA, *quòd quæstiones in ea plurimas mouet, & eas præcipuè, quibus innitentes hæretici, adstruere solent, quòd vniuscuiusque gestorum causa, non ad propositum debeat, sed ad naturæ diuersitatem referri: & ex paucis huius epistolæ sermonibus, totius scripturæ sensum, qui arbitrij libertatem concessam à Deo homini docet, conantur euertere.*

III.

HIS *idem Origenes paulò pòst etiam tertiam addit causam. Illud sanè, inquit, non parùm cedit ad intelligentiæ difficultatem, quòd multa de lege Moisis in hac eadem connectuntur epistola, de vocatione gentium, de Israel secundùm carnem, & de Israel qui non est secundùm carnem, de circuncisione carnis & cordis, de lege spiritali & lege literæ, de lege carnis & lege membrorum, de lege mentis & de lege peccati, de interiore & exteriore homine: quæ singula prædixisse sufficiat: in his enim continentia haberi videtur epistolæ. Origen. in præfat. epistolæ ad Roman.*

DE PAR-

DE PARTITIONE EPISTOLAE AD Romanos. TABVLA 40.

IN EPISTOLA PAVli ad Romanos, *duo potißimum ſpectanda ſunt:*

- *Occaſio ſeu cauſa, quæ illum ad hoc genus argumenti tractandum permouerit.*
- *Forma ſeu ratio docendi, qua in hac epiſtola vſus eſt.*

DE SCRIPTI HVIVS OCCASIONE. TABVLA 41.

POSITO *iã fidei fundamẽto, diſſenſio orta eſt inter Chriſtianos conuerſos ex*

- GENTILIBVS, *qui ſe conuerſis ex Iudæorum numero, potiores habẽdos exiſtimabant ratione*
  - *Philoſophiæ & prudentiæ humanæ, quæ excellentior fuerit* romanis *& Græcis, quàm Iudæis.*
  - *Electionis ſeu vocationis & gratiæ ſingularis, qua Chriſtus Iudæis verbum ſuum reſpuentibus, conuerſus ſit ad gentiles.*
  - *Imperij & poteſtatis ſecularis, qua Deus optimus Max: gentes & inprimis populum Rom. præ cæteris illuſtrauerit.*
- IVDAEIS, *qui ſe contrà præferebãt Romanis propter*
  - *Legis diuinæ authoritatem, quæ non gentilibus, ſed Iudæis primùm data fuiſſet.*
  - *Signum circuncißionis, & cæremonias in lege Moſaica contentas.*
  - *Vitæ ſanctimoniam, qua gentiles, quos propter idololatriæ cultum & alias vitæ ſordes, peccatores appellare ſolebant, antecellerent.*

DE RATIONE DOCENDI, QVAM HIC OBſeruare licet. TABVLA 42.

MODVS PROcedendi *in hac epiſtola, continetur*

- *Principio, cap* 1. *vſque ad verſ. Non enim erubeſco.*
- *Tractatu, Indè vſque ad cap.* 15.
- *Epilogo, cap.* 15. *&* 16.

DE PRINCIPIO. TAB. 43.

PRINCIPIVM *Epiſtolæ ad Rom. habet partes tres:*

- *Salutationem, in princip. cap.* 1.
- *Gratiarum actionem, de proſpero Chriſtianæ religionis & prædicationis ſuæ ſucceſſu. verſ. Primò quidem gratias ago. eod.*
- *Declarationem ſuæ erga Eccleſiam Romanam voluntatis, atque deſiderij illos coràm & videndi & docendi, verſ. Teſtis eſt mihi Deus, vſq; ad d. verſ. Non enim erubeſco, eod.*

DE IPSO TRACTATV. TABVLA 44.

IN IPSO TRActatu *diuus Paulus facit duo:*

- *Diſputat, & ratiõibus confutat partium argumẽta, à d. verſ. Non enim erubeſco, vſque ad caput* 12.
- *Exhortatur vtroſque & Iudæos & Græcos ad concordiam & vnitatem cum omnibus retinendam, à* 12. *cap. vſque ad cap.* 15.

DE RE-

DE REFVTATIONE RATIONVM, ET PRAEDICTAE dissensionis compositione, prima huius epistolę parte. TABVLA 45.

LOCI, EX QVIBUS dissensionis prædictæ argumenta refutantur, sunt nouem: Agit enim Apostolus de

- *Lege naturæ, siue naturali ratione & sapientia, à sæpè dict. versicul. Non enim erubesco. vsque in fin. cap. 1.*
- *Imperio & potestate iudiciaria. à princip. cap. 2. vsque ad vers. Nō enim est acceptio personarum, eod.*
- *Scripta lege decalogi, à prædict. vers. vsque in fin. cap. 2.*
- *Circuncisione & cæremonijs legis Mosaicæ, tot. cap. 3.*
- *Fide & eius iustitia, cap. 4. per totum, & in princip. 5.*
- *Modo & forma iustificationis, cap. 5.*
- *Lege gratiæ vel spiritûs, cap. 6. & 7. vsque ad vers. Quid ergò dicemus?*
- *Lege peccati siue culpa originali, prædictæ gratiæ legi contraria, c. 7. & 8. vsque ad vers. Scimus autem quoniam diligentibus Deum.*
- *Electione Dei gratuita & prædestinatione æterna, à prædicto loco vsq. ad cap. 12.*

DE LEGE NATVRAE.

TABVLA 46.

PRIMAE GENTIVM RAtioni Paulus opponit Euangelium, ex quo ꝓbat hominem fide, & non scientia philosophica, saluari. Non ergò esse quòd glorietur de sapientia sua, sed magis illos iram mereri, quòd ea turpissimè fuerint abusi. Sæpè d. versic. Non enim erubesco &c. vbi ostendit

Inter gentes quidem non exiguam fuisse Dei cognitionem. vers. Deus enim manifestauit illis.

Sed euanuisse illos in cogitationibus suis, ità vt nimiùm humanæ innixi prudentiæ, non stulti tãtùm, sed & reprobi fuerint facti. ver. Quia cùm cognouissẽt &c.

Ex qua stultitia in grauissima inciderint peccata, quibus Dei in se prouocârunt iram & indignationem, vers. Propter quod tradidit illos Deus.

Atque hanc pœnam iure illis obtigisse declarat, à vers. Et sicut non probauerunt, vsque in fin. cap. 1.

DE EXCELLENTIA IMPERII, ET IVDICIARIA authoritate. TABVLA 47.

NEQVE HAC ratione Hebræis gentiles esse potiores, tribus probat argumentis:

Qui alijs imperant, aliósve pro authoritate iudicant, non habent indè se iactandi materiam: in quo enim alterum quis iudicat, in eo seipsum condemnat, cap. 2. in principio.

Nec debent esse sine metu, quòd in præsenti vita floreant, nec sentiant vltionem. Neque enim auferri vindictam, quæ ex diuina longanimitate & patientia differtur ad tempus, vers. An diuitias bonitatis eius &c.

Sed Deum in die reuelationis iusti iudicij seueriter vindicaturum, vers. Secundùm autem duritiam. eod.

DE LEGE SCRIPTA DECALOGI.

TABVLA 48.

SIC HEBRAEOS *propter legis scriptæ seu decalogi dignitatem gentilibus nihil præferendos esse, conuincit hac ratione:*

Hebræi legem, quam scriptam habebant in tabulis lapideis, trāsgressi sunt: itaque non gloriæ, sed ignominiæ fuit illis. vers. Non est enim acceptio personarum. eod.

Gentiles verò plerique cùm legem in ijs tabulis scriptam non haberent, operibus demonstrârūt se habere legem in cordibus suis, quod eis maiori gloriæ fuit. vers. Cùm enim gentes. vsque in fin. cap. 2.

DE CIRCVNCISIONE.

TABVLA 49.

ADVERSVS HEBRAEOrum *secundam argumētationem, quā instituerant ex ritu cæremoniarum, maximè circuncisionis, D. Paulus in cap. huius epistolæ 3. edisserit duo:*

Circuncisionem Iudæis datam quidem ad vtilitatem eorum, verùm quandò adhuc sub peccato manebant, ità vt non esset vsque ad vnum qui faceret bonum, non poterant se eius nomine gentibus anteferre. cap. 3. in princip.

Iustitiam Dei non per opera legis aut cæremonias, sed per fidem in mediatorem fuisse. Eam autem fidem habuisse etiam gentiles quosdam.

DE FIDE ET EIVS IVSTITIA.

TABVLA 50.

PRO CONFIRmatione *autem priorū, diuus Paulus exemplo Abrahæ hominē ostendit iustificari*

Non ex lege vel legalibus operibus. Nam ante legem datam scriptum est, quòd credidit Abraham Deo, & reputatum est ei ad iustitiam. cap. 4. in princip.

Sed ex fide in mediatorem Iesum Christum, vt secundùm gratiam firma sit promissio omni semini, non ei qui ex lege est solùm, sed qui ex fide est Abrahæ, qui pater est omnium nostrûm. vers. Ideò ex fide. vsque in fin. cap. 4. & in principio quinti.

DE FORMA IVSTIFICATIONIS.

TABVLA 51.

FORMAM, *& rationem, qua fides in mediatorem iustificat, declarat ex collatiōe*

Personarum Adæ & Christi: sicut enim per vnum hominem peccatum in hunc mundum intrauit, & per peccatum mors, atque sic ex inobedientia vnius multi constituti sunt peccatores: ità per vnius obedientiam iusti constituuntur multi. cap. 5. vers. Propterea sicut &c.

Peccati & gratiæ. Sed non sicut delictum, inquit, ità & donum. Si enim vnius delicto multi mortui sunt: multo magìs gratia Dei & donum, in gratia vnius hominis Iesu Christi, in plures abundauit, &c.

PRO LEGE GRATIAE CONTRA carnis libertatem. TABVLA 52.

NE AVTEM HOMINES Christiani ex eo, quòd in locum legis Mosaicæ per Christum introducta sit lex gratiæ, fiant effrenes, aut in eam prolabantur hæresim, vt libertatem spiritûs conuertant in libertatem carnis: ostendit porrò, libertatem Christianam non esse ocium aut libertatem carnis, sed seruitutē spiritûs, cui omnes seruire, & non à peccatis tantùm abstinere, sed honestè etiam & piè viuere teneantur. Id quod probat ab

- *Exemplo Christi & signaculo baptismi. Vt enim Christus propter peccata nostra primùm mortuus est, & deindè in vitam resurrexit nouam & immortalem: ità homo Christianus baptismo immersus, peccato primùm mortuus, deindè ex fonte emergens, ideò nouis induitur vestibus, quòd assumpta vita noua, sanctè ambulare, nec ampliùs peccatis inseruire debeat. à princip. cap. 6. vsque ad vers. An nescitis.*
- *Contrario: Nam is qui libertatem quærit carnis, in seruitutem incidit peccati, cuius stipendium mors est. Deo autem & iustitiæ qui seruiunt, fructum habebunt in sanctificationem, finem verò vitam æternam. vers. An nescitis. eodem.*
- *Exemplo vxoris & viri. Vt enim vxor non aliter sit libera, quàm si maritus sit defunctus: ità nos ei, cui resurgenti coniuncti sumus, Christo videlicet Iesu DOMINO & liberatori nostro, in vitæ nouitate atque sanctimonia fructum ex nobis producere, & inseruire tenemur. à princip. cap. 7. vsque ad vers. Quid ergò dicemus?*

DE PECCATO ORIGINIS, SEV LEGE peccati, Legi gratiæ contraria. TABVLA 53.

ABSOLVTIS GEMINIS vtriusq; partis rationibus, assumit tertium argumentum Iudæorum de iactitata vitæ sanctimonia, quod refutat rebellione carnis, cui sine gratia Christi resistere nemo queat. dict. vers. Quid ergò dicemus? Vbi

- PONIT primò differentiam legis triplicem:
  - *Primam scriptam, quæ dum prohibet peccatum, excitat in nobis concupiscentiam. Nitimur enim in vetitum semper, &c.*
  - *Secundam spiritûs siue mentis, quæ dictat homini facienda &c.*
  - *Tertiam membrorum, quam stimulum dicimus carnis, legi Dei & mentis repugnantem, efficientemque vt non faciat homo quod mens dictat & imperat.*
- DEINDÈ ex his colligit duo:
  - *Miserum & infelicem esse hominē, quippe qui sit legi & mortis & peccati subiectus. vers. Infelix ego homo, vsque in fin. cap. 7.*
  - *Ab ista lege seu potiùs seruitute peccati, sola nos liberari gratia Christi, & lege spiritûs eius. Itaque non debet Christianus seruire carni & peccato, sed vitam agere iustitiæ & virtutum studiosam. à princip. cap. 8. vsque ad vers. Scimus autem, quoniam &c.*

DE ELECTIONE DEI GRATVITA, ET prædestinatione diuina. TABVLA 54.

VLTIMO LOCO *Paulus respondet etiam ad Gentilium rationem tertiam & postremam: Non esse nimirum, vt glorientur de electione, eô q̃ electio siue prædestinatio Dei æterna ex gratia, non ex meritis illorum fuerit. Ad hæc cùm Iudæorum reprobatio gentilibus sit causa salutis, indignũ iudicat Paulus, quòd se hac ratione p̃ illis efferant. Quam disputationẽ in quinque partitus est hypotheses siue propositiones: Quarum*

PRIMA *est de vi & efficacia prædestinationis immobili, Prædestinatis scilicet omnia cooperari in bonum, nec illis creaturam vllam Christi charitatem posse eripere. d. vers. Scimus autem. cap. 8.*

SECVNDA, *de prædestinationis veritate. Nihil infirmari certitudinem prædestinationis, quòd non omnes filij Israel ad fidem sint vocati. Promissio enim quæ facta est Abrahæ aut Iacob, non de omnibus eorum filijs secundùm carnem, sed de quibusdam intelligi debet, qui etiam sunt vocati. Id quod ex duabus ostendit sacræ scripturæ authoritatibus. à princip. cap. 9. vsque ad vers. Nunquid iniquitas.*

TERTIA, *de prædestinationis ac reprobationis æquitate. Neque verò p̃destinationem vel reprobationem Dei esse iniquãm, quòd alios elegit, alios reprobauit ex Iudæis & gentibus, d. vers. Nunquid iniquitas, eodem.*

QVARTA, *de causa ob quam Iudæi fuerint reprobati: Quam statuit duplicem:*

- *Vnam Primariam, quæ fuit, Quòd offenderint in lapidem offensionis & Petrã scandali, scilicet in Christum. vers. Quid ergò dicemus? vsque in finem cap. 9.*
- *Et alteram immediatam, Quod [pro]priam iustitiã prætulerint iustitiæ Dei: suam [illegible] vsqueadeò zelantes, vt Christum recipere nol[illegible] [quo]d verò illis accidit, quòd æmulationem quidem [illegible] [h]abuerint, sed non secundùm scientiam, cap. 10. p[e]r tot.*

QVINTA, *qua in specie respondet gẽtilium obiectioni postremæ: gentem videlicet Iudaicã propter reprobationem eius non esse contemnendam: tum quòd*

- *Multi ex Iudæis fuerint vocati & electi, inter quos Paulus & se & alios numerat discipulos. cap. 11. in principio.*
- *Etsi maior pars Iudæorum excæcata sit, reliquisse tamen sibi Dominum complures, qui salui fierent. vers. An nescitis quia in Elia. eod.*
- *Reprobatio Iudæorum, gentium fuerit salus, ac ob id metuendum sit gentibus, nè & ipsi aliquandò excidant. vers. Nunquid sic offenderunt. eodem, vbi ait, Propter incredulitatem fracti sunt, tu autem fide stas. noli altum sapere, sed time.*
- *Iudæis cæcitas illa ex parte tantùm, & ad tempus acciderit: in posterum verò futurum, vt cùm plenitudo intrauerit gentium, saluus fiat omnis Israel. vers. Sed & illi si non permanserint.*
- *Incompræhensibilia sint humano generi iudicia sapientiæ et scientiæ Dei, et inuestigabiles viæ eius, versicul. O altitudo, vsque in finem. cap. 11.*

DE AL-

DE ALTERA HVIVS EPISTOLAE PARTE, HOC est, Exhortatione ad vnitatem in Ecclesia retinendam.

TABVLA 55.

REFVTATIS SIC, VT PRAEmittitur, partium argumẽtis, ac vna eademq; opera disl:dij illius fundamento penitùs euerso, D. Paulus in eo deindè totus est, vt vnitatem & concordiam in Ecclesia tueatur, ac ob id Romanis persuadere nititur, vt habeant pacem cum

Aequalibus, quia singuli sua peculiaria & ab alijs differentia accipiunt dona. cap. 12. per tot.

Superioribus. Non est enim potestas nisi à Deo. toto cap. 13. vbi etiam agit de præstãdis tributis, & proximis diligendis.

Infirmis in fide & imperfectis. cap. 14. per totum.

Omnibus hominibus, sicut Christus, licèt esset Iudæus & minister circuncisionis, tamẽ etiam gentiles suscepit. à prin. cap. 15. vsq; ad vers. Certus sum &c.

EPILOGVS. TABVLA 56.

IN EPILOgo D. Apostolus Paulus

Excusat Romanis audaciam suam, cur eos absentes, necdùm visos, & per alios conuersos, tam liberè admonere fuerit ausus, idq; ab officio suo, & quòd gentibus maximè destinatus sit Apostolus. d. versic. Certus sum. Vbi recitat prædicationis suæ ambitum, & occasionem quærit illos inuisendi. Quod vt fiat in gaudio, implorat illorum ad Deum preces. vsque in fin. cap. 15.

Salutat plurimos, itemque nonnullos commendat. per tot. cap. 16. & vltimũ.

EPISTOLA PAVLI AD CORINTHIOS PRIMA, DE VARIIS FIDEI

dogmatibus & correctione morum, Liber Bibliæ LII, Partis secundæ libri quarti, secundus.

RATIO ORDINIS.

ILLA verò quę est ad Corinthios, iurè postponitur epistolæ ad Rom. quoniam eos qui fidem iam acceperant, in bono opere instruit. Primò enim iaciendum est fundamentũ, id est, fides, & indè bona opera sunt superędificanda. Anselmus in prętatione epistolæ ad Rom. & in arg. epistolæ ad Cor. 1. Hęc epistola, inquit, post illam ad Rom. iurè locata est, licèt ante illam scripta sit: quia quisquis in fide iam instructus est, de qua cum Romanis agitur, debet consequenter à subrepentibus vitijs corrigi, & in virtutibus pleniùs informari, sicut nunc corriguntur & instruuntur Corinthij. Ob hoc etiam posita est hęc post illam, quoniã in materia quãdam habet affinitatem cum illa.

QVOMODO CONVENIAT HAEC EPISTOLA cum illa, quæ est ad Romanos.

HAEC epistola, cum doctrina Pauli, quam tradidit Romanis, magnam habet affinitatem: vt enim illi de meritis suorum antecessorum gloriabantur, & suam saluationem non gratię deputabant, sed quidam legis obseruationibus, quidam verò facultati ingenij & libertati arbitrij: sic & Corinthij de sanctitate suorum baptizatorum gloriantes, & quidquid boni habebant, illis asscribẽtes, alij alijs pręferri volebant. Anselmus in argum. huius epistolę.

DE CORINTHIIS.

CORINTHVS est ciuitas metropolis, caput Achaię, decus Gręciæ: Anselm. hîc cap.1.in princip. Vndè dicti sunt Corinthij, qui inter omnes maximè Pauli erant discipuli. Idcircò ad eos locutus est: Si alijs non sum apostolus, sed tamen vobis sum: Nam signaculum apostolatûs mei vos estis in Domino. Chrysost. in pręfat. ad hanc epistolam ad Corinth. primam.

QVAE D. PAVLVS IN HAC CIVITATE perpessus sit.

IN hac dęmon egressus est, quē cùm Iudęi adiurarent, passi sunt molestissima. In hac coactos magorū libros pœnitētia ducti cremauerūt ad millia qnquaginta. In hac ante tribunal corā Gallione proconsule Paulus virgis cæsus est. Chryso. ibid.

DE SCRIPTI HVIVS OCCASIONE, EX eodem Chrysostomo.

CORINTHVS vrbs prima Gręcię, multa quondàm rerum omnium abundantia, maximè verò pecuniarum, florebat. Quamobrē quidam Scriptorū illorū, diuitē eam regionem appellauit. In Isthmo enim Peloponensi sita, negociationibus q̃ opportunissima est. Erāt ꝑtereà in hac ciuitate plurimi oratores atq; philosophi, quorū vnus ex septē sapientū numero fuit. Rerum abundātia, corruptelā morū; oratorū verò ꝑstantia, & inanis sapiētię mūdanę persuasio, religionis ac fidei dogmatum peperit contemptū quendā. Hęc autē & alia nonnulla Apostolo Paulo occasionem scribendi præbuerunt non iustam modò, sed etiam necessariam.

VERBA CHRYSOSTOMI.

CVM igitur diabolus ciuitatem magnam, populosam, veritati inhærentem, diuitiarum & sapientię nomine admirabilem, Gręciæ caput, (Atheniensium enim & Lacedæmoniorum res, amisso iam principatu, defecerant) maximè autem promptissimo animo verbum Dei suscipientem videret, inter ciues discordiam disseminauit. Nôrat enim, regna quoquè firmissima, inter se diuisa, desolari.

Ad has autem insidias, occasioni ei fuêre diuitię, sapientia, & indè incolarum factiones. Siquidem multitudo spontè sua quosdam principes constituerat: alij alios tanquàm diuites, alios tanquàm sapiētes secuti, à quibus persuasi homines, maius quiddam hos, quàm Apostolum, & dicere & docere posse contendebant. Quod Paulus significans: Non potui, inquit, vobis loqui tanquàm spiritualibus: Quibus verbis ostendebat, non sua ipsius, sed aliorum imbecillitate eos audire multa non potuisse. Quod etiam his verbis ostēdit: Sine nobis diuites facti estis. Neque hoc paruum erat, sed omnium maximè exitiosum, quòd laceraretur Ecclesia &c. Chrysost. in d. pręfat. epistolæ huius ad Corinth. primæ.

ALIA HVIVS SCRIPTIONIS CAVSA.

QVIN & Christū ipsum Paulo hanc scribēdi necessitatē imposuisse sacrę testantur literę Act. 18. vbì scribitur, Christū Paulo in Corintho apparuisse, & dixisse: Noli tacere, sed loquere: quoniā populus est mihi multus in hac ciuitate. Vndè etiam factum est, ꝙ Apostolus duos in hac ciuitate manserit annos. Chryso. ibid.

VBI ET QVANDO SCRIPTA FVERIT HAEC EPISTOLA.

POST vtranq; ad Thessalonicenses epistolā, scriptam esse existimo priorē ad Corinthios, postq̃ eos iam viderat & docuerat, vt ꝑ illā eos admoneret. Athanasius in Synopsi. Eam autem scripsit, cùm Ephesi tūc tēporis ageret. Et hoc ipse declarauit. Dicit enim circa finē epistolę: Permanebo aūt Ephesi vsq; ad Pentecosten: ostiū enim mihi apertū est magnū & efficax, & aduersarij multi. Vénit aūt Ephesum postq̃ prędicâsset Macedonibus & Atheniensibus & Corinthijs, vt docet historia actuum Apostolorum. Theodoret. in pręfat. in 14. sancti Pauli epistolas.

Ex Ephesio itaq; Asię Metropoli scripta est hæc epistola, vbì triennium Paulus commoratus, cum Aquila & Priscilla hospitatus, nocte & die nō cessauit cum lachrymis vnumquenque admonere, Actor. 20. Ioan. Driedo de script. ecclesiasticis lib.1. cap.3. part.3.

PER QVOS CORINTHIIS HAEC Epistola sit allata.

Ferendis autem literis ministerium exhibuerunt Stephanas & Fortunatus & Achaicus, ad ipsum missi à Corinthijs, vt ipse docet in fine. Beatum enim Timotheum ad ipsos quidem misit, sed non cum epistola, & hoc ipse ostēdit. Ait enim: Si venerit Timotheus, videte vt sine metu sit apud vos. Theodoret. hîc in Argumento.

QVIS HVIVS EPISTOLAE SIT SCOPVS.

Corinthii per falsos quosdam Apostolos à veritatis verbo multifariè seducti, atque adeò tandèm fuerant subuersi, vt nec resurrectionem crederent mortuorum. Hieron. aduers. Luciferianos. Theophylact. in præfat. epistolarum Paulinarum. Quò alij à Philosophiæ verbosa eloquentia, alij secta legis Iudaicæ inducti sunt. Hos reuocat Apostolus ad veram fidem & Euangelicam sapientiā. Hieron. hîc in Argumen. Vbì contra Theodoreti sententiam, etiam hoc additur, Paulum hanc epistolam misisse ab Epheso per Timotheum discipulum suum. sed in Græcis codicibus in calce huius epistolæ hæc leguntur verba:

EPISTOLA AD CORINTHIOS PRIOR.

Missa fuit à Philippis per Stephanam & Fortunatum & Achaicum & Timotheum.

PARTITIO EPISTOLAE AD Corinthios primæ. TABVLA 57.

Animaduertit D. Paulus, in Ecclesiam, quæ erat Corinthi, grauissimos quosdam irrepsisse errores: adeò vt

- Baptismi *vim & efficaciam ex ministrorum metirentur sanctitate: quo etiam nomine alios alijs præferebant, cap. 1. vers. Obsecro, ac tot. cap. 3. & 4.*
- Fidei *simplicitatem ad Philosophiam reducere conarentur. d. cap. 1. versic. Verbum enim crucis, vsque in finem, & toto cap. 2.*
- Immvnditiis *& fornicationibus dediti & inquinati essent, Cap. 5. & 6.*
- Virginitatem *intantùm præferrent, vt damnarent matrimonium, cap. 7.*
- Cvm *idololatris non absque aliquo erga illos fauore dæmonijs immolata comederent, cap. 8. 9. & 10.*
- Ad *Eucharistiæ communionem non ritè accederent, cap. xj.*
- De *donis gratiæ gratìs datæ, non rectè sentirent, cap. 12. 13. & 14.*
- Mortvorvm *resurrectionem futuram negarent impiè, cap. 15.*
- Ad *præstandas & colligendas eleemosynas in vsus Pauperum, qui erant Hierosolymæ, essent tardiores, cap. 16.*

CONTRA ERROREM I.

TABVLA 58.

PRIMVS ERror *versatur circa ministerium Apostolorum, & est duplex:*

PRIMVM *quidem existimabant, Baptismum ex ministri sanctitate fieri excellentiorem: ac ob id alius Pauli, alius Apollô, alius Cephæ, alius verò Christi discipulus & vocari & haberi volebat. Non aliter ác si diuisus esset Christus, vers. Obsecro autem vos fratres, vt idipsum dicatis omnes.*

DEINDE *hoc sanctimoniæ prætextu alios alijs magna contentione præferebant. Quæ res diuisiones in Ecclesia varias excitabat, & perniciosas. Ibid.*

VTRVNQVE *vanum esse & erroneum, septem euincitur rationibus:*

1. *Quòd adhuc sint carnales, nec conueniat inquirere, quæ sint vltra captum suum, cap. 3. in princip.*
2. *Neque etiam Paulum, Cepham, aut alium ministrum ex se esse aliquid, sed Deum qui dat incrementum.*
3. *Tum verò ministri vnum debent esse, & ab vno Deo propriam expectare mercedem.*
4. *Deindè ministri non horum aut illorum, sed omnium Corinthiorum erant, vt absurdum fuerit propter illos velle in factiones distrahi.*
5. *Quis autem alio sit melior, id Domini declarabit dies, neque illorum erat indè contendere aut disputare.*
6. *Ac vt maximè alius alio fuisset excellentior, nō decuit tamen in eo gloriari, cùm id non ex se habeat, sed à Deo, vers. Nemo se seducat. vsque in fin. cap. 3.*
7. *Honor ex ministrorum labore proficiscens, in Corinthios redūdabat. Eodem autem loco omnis murmuratio, & inflatio & contētio, vt res vnitati & publicæ tranquillitati perniciosa, vehementer improbatur & repræhenditur.*

CONTRA II. ERROREM.

TABVLA 59.

SECVNDVS *Corinthiorum error versabatur in eo, ꝙ ea quæ sunt fidei, philosophicis rationibus metiri, ac simpliciter credentes, præ se contemnere non vererentur. Cui errori has 4. opponit sententias:*

VERBVM *crucis, pereuntibus quidem videri stultitiam: sed ijs qui salui fiunt, Dei esse virtutem, cap. 1. vers. Verbum enim crucis.*

PLACVISSE *Deo, per stultitiam prædicationis, hoc est, per fidem, quæ multa complectitur, quæ humanæ sapientiæ videantur absurda, saluos facere credentes, vers. Nónne stultam fecit Deus. eod.*

DEVM, *quæ stulta videntur mūdo, elegisse, vt confundat sapientes: infirma, vt confundat fortia: ignobilia item ac contemptibilia, & ea quæ non sunt, vt ea quæ sunt, destrueret, vt non glorietur omnis caro in conspectu eius. Sed qui gloriatur, in Domino glorietur, vers. Videte enim vocationem vestram.*

IPSVM *quoque Paulum, etsi esset sapientissimus, nō tamen prædicâsse Christum in persuasibilibus humanæ sapientiæ verbis, sed in ostensione spiritûs & virtutis. Vt enim ea quæ sunt hominis, nemo intelligit, nisi spiritus hominis: ità et quæ Dei sunt, nemo cognouit nisi spiritus Dei, qui perscrutatur omnia, etiam profunda. tot. cap. 2.*

CONTRA III. ERROREM.

TABVLA 60.

FORNICAtionem, tertiū Corinthiorum errorem, Paulus

ABOMINATVR, & fornicatorem illum, qui cum vxore patris sui concubuerat, excommunicat & tradit satanæ, vt spiritus in die Domini saluus & incolumis conseruari queat, cap. 5.

CANE & angue peiùs fugiendam esse monet. Omne enim peccatum quodcunque fecerit homo, extra corpus est: Qui autem fornicatur, in corpus suum peccat, cap. 6.

CONTRA ERROREM IIII.

TABVLA 61.

FVERVNT APVD Corinthios, qui Matrimonium vt rem illicitam, nō tantùm vetare, sed etiam damnare auderent: Contra quorum errores ostendit Quatuor:

BONVM quidem esse homini, mulierem non tangere, quod etiam consulit, si quis cælibatûs legem capere possit. cap. 7. in princip.

SI qui tamen sint, qui sese continere nequeant, illis matrimoniū non tantùm licitum, sed commodum etiam esse atque consultum. Ibidèm.

ET coniugij & cælibatûs leges diligenter conseruandas: quas ipse hoc capite summa fide præscribit, & seruandas præcipit, per tot.

VNVMQVENQVE debere permanere in ea vocatiōe, in qua vocatus est. Ibidèm. vsque in finem cap. 7. Eodem autem loco præfert coniugio virginitatem, suoque exemplo hortatur alios ad amplectendum cælibatum.

CONTRA V. ERROREM.

TABVLA 62.

QVINTVS error est eorum, ꝙ in cibis immolatitijs sumēdis excedebāt. Id verò refutat Apostolus tribus huius Epistolæ capitibus: Nam in

OCTAVO facit duo:

Comprimit arrogantiam & animi tumorem, quo sibi scientiam plerique vendicabant, sed eaipsa abutebantur.

Repræhendit quòd ista scientia inflati, idolis immolata comedebant. Ex qua re offendi poterant simpliciores, & colligere, tali comestione idolis præstari reuerentiam, atque seipsos ad similem quoquè cultum teneri.

NONO à quibusdam alioquì licitis, ad euitationem scandali, quod inde sequi posset, abstinendum suo docet exemplo. Nam etsi potestatem habuerit manducandi & bibendi, mulierem item sororem instàr aliorum apostolorum circunducendi, se tamen ab his abstinuisse demonstrat, nè quos offenderet, & vt maiori cum fructu Christum annunciaret.

DECIMO

Redit ad ea, quæ de cibis immolatitijs dicere instituerat, ostenditq; filiorum Israel ex Aegypto egredientium exemplo cibum & potum illis & idololatriam colendi, & fornicandi, & murmurādi, & omnis generis malorum præstitisse occasionem.

Suam de ciborum discretione explicat sententiam, & vt licitum, vtq; illicitum, sit vesci immolatis: aitq; vt siue manducent, siue bibant, vel aliud quid faciant, omnia in gloriam Dei faciāt, vbi hanc disputationem totam hisce concludit verbis: Sine offensione estote Iudæis, & gentibus, & Ecclesiæ Dei.

CONTRA

CONTRA VI. ERROREM.

TABVLA 63.

SEXTVS Error versatur circa Communionem Eucharistiæ: Qua Corinthij abutebãtur tribus modis:

PRIMO, *ad hanc communionem viri contra decorum capite operto, mulieres verò aperto & nudo accedebant, cap.xj. in princip.*

SECVNDO, *ditiores suas collocabant in Ecclesia mensas, vbi sumpta Eucharistia lautè epulabantur, pauperioribus interim fame & egestate laborantibus. Ex qua re contentiones plerunquè nascebantur ac hæreses, sæpè etiã percussiones. vers. Hoc autem præcipio. eodem.*

TERTIO, *Plerique nec probati, nec præmeditati, sed sine deuotione, sine pietate, sine conscientiæ excussione, & absque omni accedebant reuerentia, vers. Quid dicam vobis? vsque in finem d. cap. xj.*

CONTRA ERROREM VII.

TABVLA 64.

ERROR Corinthiorum vij, is erat, Quòd de donis gratiæ gratis datæ, non rectè iudicarẽt, sed tribus modis à vero discederent:

VNO, *dum hæc ipsa dona, qualia sunt prophetia, donum linguarum, gratia sanitatum, & id genus similia, non (vt debebant) gratiæ diuinæ, sed suis asscribebant meritis. Sed hoc erroneum esse, patet ex eo, quòd vnus idem author sit eorum omnium, Spiritus scilicet sanctus, diuidens singulis prout vult. ca. 12.*

ALTERO, *quòd ex his alia alijs ità præferrent, vt interim charitatem proximi, quæ inter omnes virtutes locum sustinet primũ, neglectui haberent. Cuius quidem charitatis excellentiam egregiè explicat cap. 13.*

TERTIO, *quòd in expetendis gratiæ gratis datæ muneribus præpostero ducerentur studio, dum plerique donum linguarum prophetiæ anteponerẽt, tametsi in Ecclesia maiorem habet vtilitatem prophetandi, id est, docendi & scripturas interpretandi munus, quàm donum linguarum, cap. 14.*

CON-

CONTRA ERROREM VIII.

TABVLA 65.

IS ERROR *octauus & præ cæteris erat grauißimus, quòd aliquos ex Corinthijs resurrectionem mortuorũ negare non puderet. Quos confundit quinque rationibus, sumptis à*

- RESVRRECTIONE *Christi. Si enim resurrectio mortuorum non esset, neq; Christus resurrexisset: atque sic inanis esset omnis de Christo prædicatio, & vana esset fides nostra, cap. 15. vsque ad versic. Ergò hi qui dormiêrunt in Christo.*
- SPE *communi omnium fidelium. Alioquì enim miserrimi essent omnium pij homines, præsertim verò Apostoli & Martyres Christi. d. versic. Ergò & qui dormiêrunt.*
- INCONVENIENTI *& absurdo. Si enim mortui non sint resurrecturi, frustrà fierent pro defunctis baptismus, eleemosynæ, & alia pia opera, vers. Alioquì quid facient &c. eod.*
- SIMILITVDINE *seminis, quod fructum nõ producit, nisì priùs fuerit mortuum. Ità seminatur corpus animale, vt resurgat spirituale. Qualis enim primus homo terrenus, tales & terreni: & qualis cælestis, tales & cælestes, versic. Sed dicet aliquis: Quomodò?*
- SPATIO & *tempore, quo resurrectio omnium futura sit. Id quod singularis mysterij loco explicat D. Paulus. à vers. Eccè mysterium vobis dico. vsque in finem cap. 15.*

CONTRA ERROREM IX.

TABVLA 66.

NONO TANdèm *loco D. Paulus desidiam perstringit Corinthiorũ in colligenda pro Pauperum sustentatione Eleemosyna. Et hoc in cap. huius epistolæ vltimo, vbi*

- PRIMVM *hortatur, vt eo absente tantum quisque in vsus pauperum seponat, quantum velit, donèc ipse Corinthum aduenire, & quid de his collectis fieri oporteat, poßit constituere, cap. 16. in princip.*
- DEINDE *huic scripto suo imponit finem seu Epilogũ, in quo*
  - ADVENTVM *suum nunciat, vers. Veniam autem.*
  - COMMENDAT *illis Timotheum, vers. Si autem venerit.*
  - HORTATVR *eosdem ad constantiam retinendam, suadetq; vt omnia faciant cum charitate, vers. De Apollô.*
  - OBSECRAT, *vt subditi sint pastoribus suis, vers. Obsecro autem vos.*
  - PRECATVR *illis salutem & gratiam diuinam, vers. Salutant vos.*
  - EXCOMMUNICAT *non amantes Dominum nostrum Iesum Christum. In fin. cap. 16. & vltimi.*

EPISTO-

EPISTOLA PAVLI AD CORINTHIOS SECVNDA, LIBER BIbliæ LIII. Partis secundæ libri Quarti, Tertius.

RATIO ORDINIS ET ARGVMENTI.

Post actam à Corinthijs pœnitentiam, consolatoriam scribit eis epistolã Apostolus, à Troade per Titum, & collaudans eos hortatur ad meliora, contristatos quidem eos, sed emendatos ostendens. Hieron. hîc in Argu.

ALIA CONTINVATIONIS RATIO, ex Glossa Lyrani.

Postqvam Apostolus scripsit Corinthijs, instruens eos de sacramẽtis Ecclesiæ in epistola prima, hîc consequenter scribit eis de ministris Ecclesiæ in epistola secunda. Cuius ratio fuit, quia post prædicationem Apostoli receperant Pseudoapostolos, quos aliqui veris apostolis præferebant. Propter quod Apostolus scribit, commendans veros Apostolos, & eorum doctrinam: & vituperans falsos, & eorum falsitatem. Glossa Lyrani hîc in principio.

DE PRAECIPVIS HVIVS EPISTOLAE SCRIbendæ causis, quarum prima hæc erat.

Cvm in quarto prioris epistolæ capite dixisset, Veniam ad vos, & cognoscam nõ sermonem eorum qui sunt inflati, sed vim. Rursùm sub epistolę finem, hoc ipsum seueriùs etiam pollicens: Veniam enim, inquit, ad vos, cùm Macedoniam trãsiêro, per Macedoniam enim proficiscar, apud vos autem fortaßè permãsurus sum, aut etiã hyematurus: dies verò præscriptus iam præterijsset, & tamen etiamnùm cunctabatur, spiritu nimirùm eum detinente in alijs multis magìs necessarijs, ob id opùs habebat altera Epistola. Chrysost. in hanc ipsam epistolam, homil. 1.

SECVNDA CAVSA.

Caetervm non ob hanc tantùm causam scripsit iterùm, verùm etiam eô quòd prior illa epistola reddiderat illos meliores. Par enim erat, vt quẽadmodùm peccantes increpauerat, ità correctos complecteretur & collaudaret. Hinc est, quòd neque per totam hanc epistolam admodùm inuehitur in eos, sed in paucis illius partibus, nimirùm circa finem. Nam erant & apud illos nonnulli ex Iudæorum gente, qui quemadmodùm sese fastu efferebant, ità Paulum traducebãt, vt impostorem, nulliusque precij virum. Idem Chrysost. ibidèm.

QVANDO SCRIPTA SIT HAEC EPISTOLA.

Secvnda quoquè ad Corinthios, post eam quæ prior ad illos missa est, scriptam esse existimo. Cùm enim (vt erat pollicitus) ad eos non veniret, & aliquantum temporis in Macedonia ageret, illinc misit. Et hoc rursùs in eadem declarauit epistola. Cùm enim quas in Asia & Troade subijsset, afflictiões narrâsset, dicit in medio: Etenim cùm nos venissemus in Macedoniam, nullam quietem habuit caro nostra. Sed omnem tribulationẽ passi sumus. Foris pugnæ, intùs timores. Sed qui consolatur humiles, consolatus est nos in aduentu Titi. Non solùm autem in præsentia ipsius, sed etiam in consolatione, qua consolatus est in vobis. Theodoretus in præfatione ad omnes D. Pauli epistolas.

VNDE ET PER QVOS FVERIT transmissa.

Misit Paulus hanc epistolam Corinthijs à Troade per Titum. suprà in explicatione continuationis & Argumenti. Vbì primùm venienti illi ostensa est visio, vt transiret in Macedoniam. Vbì & secundò, dum rediret, commoratus septem diebus, suscitauit adolescentem mortuum, de cœnaculo lapsum. Actor. 20.

DE PAR-

DE PARTITIONE EPISTOLAE AD CORinthios secundæ. TABVLA 67.

HVIVS *Epistolæ dispositio sumi potest ex duobus, videlicet ex*

- GENERE ET CAVSA *dicendi. Sunt autem causæ, cur Paulus in hac epistola Corinthijs familiarius scribit, quàm in priori, quatuor: Tum quia*
  - FAMA *& existimatio Corinthiorum, ex retectiõe illius fornicarij, qui Patris sui violauerat torum, nõnihil videretur esse læsa atque diminuta.*
  - ACRIVS *aliquantulo errores eorum notâsse, & hac ratiõe aliquos offendisse videri poterat, quos iterùm lenire studet.*
  - PSEVDO *aliqui Apostoli & discipuli quidam falsi, apud Corinthios in maiori, quàm par erat, haberentur precio & reputatione.*
  - HI *ipsi pseudoapostoli famam eius multis modis denigrare conarentur.*
- SVMMA *argumẽti: cuius ratio est duplex:*
  - CONSOLATORIA: *Vt enim in priori epistola quorũdam animos errorũ explicatione exacerbârat, ità hîc pœnitentia secuta laudat eos, & mentes solatur afflictas: has subindè inculcans sententias, ad quas referri posse vidětur pleraq; in hoc scripto expressa. Quales sunt,*
    - *Deum suorum esse & liberatorem, & cõsolatorem, cap. 1.*
    - *Literam quidem occidere, spiritum autem viuificare, cap. 3.*
    - *Per vasa humilia & fictilia Deum sæpè magna efficere, cap. 4.*
    - *Hîc nos exulare, vt in cælo æternam obtineamus mansionem, cap. 5.*
    - *Tristitiam, quæ est secundùm Deũ, non carere consolatione, cap. 7.*
    - *Et similia, quæ diligẽs lector per discursum inserta depræhendet.*
  - APOLOGETICA, *id est, defensoria, qua contra pseudo Apostolorum falsas criminationes defendit &*
    - *Se, suamque Doctrinam:*
    - *Corinthios, vtpotè in quorum vtilitatem redundârit hoc totum, quidquid dictum factumque fuerat.*

DE D. PAVLI DEFENSIONIBVS.

TABVLA 68.

POTERANT *Corinthij calumnijs illis, quibus pseudo apostoli D. Pauli authoritatem deprimere frustrà laborabant, nonnihil moueri, vt eo minùs suæ Doctrinæ haberent fidei. Quod nè fiat, hac epistola præcauere studet. In qua plurimis ostendit argumentis, se nihil intermisisse vnquàm, quod verũ deceat Apostolum Christi, & fidelißimum fidei Doctorem. Verùm quandò laus propria plerunq; est suspecta, causam suam tanta agit modestia, vt hoc ipsum quod facit, non nisì coactus, & in honorẽ* DEI *potiùs, quàm propriam laudem, fecisse iudicari vllo modo aut debeat, aut poßit. Argumenta autem, quibus Paulus doctrinam suam Corinthijs, aduersùs calumniatorum suorum falsas criminationes, purgare nititur, desumpta sunt partìm*

A

PATIENTIA.

QVA *se aduersa omnia æquo animo tolerâsse demonstrat. Est autem patientia virtus præclarißima, quæ in Paulo Apostolo fuit singularis & eximia, cap. 1. vers. Benedictus Deus.*

II.

AB INNOCENTIA SVA.

QVAE *fuit in eodem tanta, vt conscientia teste glorietur, se in simplicitate cordis & synceritate Dei, & non in sapientia carnali, sed in gratia Dei, conuersatum esse in hoc mundo, vers. Nam gloria nostra, eodem.*

III.

A VERITATIS CONSTANTIA.

NAM *quod pseudo facere solent apostoli, vt nusquàm sibi constent, sed in nouas indiès mutentur formas, id se nunquàm fecisse his indicat verbis: Quia sermo noster qui fuit apud vos, non est in illo Est & Non. sed est in illo Est, atque vna eademque semper & constans fidei profeßio, vers. Cùm ergò hoc voluïssem.*

IIII.

A PIETATE.

OSTENDIT *prioris Epistolæ, præsertim erga fornicarium illum, quem in 5. notauit capite, repræhensionem à beneuolentia manâsse, seq; non sine lachrymis & saluandi magìs studio, quàm contristandi voluntate, repræhendisse. Ac ob id fornicarium illum, quem anteà excommunicauerat, ob manifestam in eo pœnitudinem, iterùm recipiendum & consolandum præcipit. cap. 2. vsque ad vers. Cùm venissem.*

V.

A DEXTERITATE ET HABILITATE docendi.

QVA *tot gentiles ad Christi religionem traduxerat: adeò, vt Deus odorem notitiæ suæ manifestauerit per eum in omni loco. d. vers. Cùm venissem. vsque in finem cap. 2.*

VI.

AB EVIDENTIA, ET ERGA CORINthios conuertendos prærogatiua.

DICIT *enim se integritatis suæ nullo scripto egere testimonio, cùm Corinthij ipsi sua sint epistola, scripta non atramento, sed spiritu Dei viui: non in tabulis lapideis, sed in tabulis cordis carnalibus. Quæ scitur & legitur, inquit, ab omnibus hominibus, cap. 3. in princip.*

VII. A

VII.
A DIGNITATE ET PRAEEMINENTIA MINIsterij & officij sui, præ functione Mosaica.

IN *veteri testamento Moises velamen imponebat super faciem suam, vt non intenderent in illam filij Israel, quandò ad illos loquebatur. Porrò in nouo testamento gloriam Domini, procul remoto velamine, facie reuelata se speculari Apostolus profitetur.*

VIII.
A SOLICITVDINE ATQVE DILIGENTIA.

DVM *se prouinciam suam semèl susceptam, nunquàm deseruisse asserit, sed abdicâsse procul omnia, quæcunq; euangelij veritatem possent impedire. à principio cap. 4. vsq; ad vers. Habemus autem.*

IX.
AB HVMILITATE.

VBI *se vasi comparat fictili, exposito multis afflictionibus & angustijs: Ostēditq; se in omnibus quidem tribulationem pati, sed non angustiari: aporiari, sed non destitui: persecutionem pati, sed non derelinqui: humiliari, sed non confundi: deijci, sed non perire: semper mortificatiōem Iesu Christi in corpore suo circunferre, vt & vita Iesu manifestetur in illo. d. vers. Habemus autem thesaurum. Id verò maximè contra illos facit, qui ex demandatis ipsis ministerijs & functionibus animo intumescunt.*

X.
A SPE ET FIDVTIA.

QVONIAM *qui suscitauit Iesum, & nos, inquit, cum Iesu suscitabit. Licèt autem is qui foris est homo, corrumpatur: tamen is qui intùs est, renouatur de die in diem. Id enim quod in præsenti est momentaneum & leue tribulationis nostræ, supra modum in sublimitate æternum gloriæ pondus operatur in nobis, vers. Habentes autem eundem spiritum, vsq; in finem cap. 4.*

XI.
A CONTEMPTV VITAE HVIVS.

SCIMVS *enim, ait, quoniam si terrestris domus nostra dissoluatur, quòd ædificationem ex Deo habemus, domum non manufactam, æternam in cælis. Nam & in hoc ingemiscimus, habitationē nostram quæ de cælo est, superindui cupientes: si tamen vestiti, & non nudi inueniamur, &c.*

XII.
AB INTENTIONE RECTA.

CVIVS *integritate fretus, dicit: Ideò contendimus siue absentes, siue præsentes, placere illi: additq; se Corinthijs non tam commendare seipsum, quàm occasionem dare illis pro se gloriandi. Cùm voluntas sua non solùm Deo, sed ipsorum etiam conscientijs, probè cognita sit atq; perspecta. d. vers. Audentes.*

XIII.
A CHARITATE ERGA DEVM.
TABVLA 69.

VBI DOCET *tria esse, quæ ipsum, vt Christum summè diligat, perurgeat & extimulent:*
- QVIA *mortuus est pro ipso, & pro omnibus.*
- QVIA *veteri lege abrogata, omnia innouauit virtutibus & scientia.*
- QVIA *mundum reconciliauit Deo. Itaq; hortatur Corinthios, vt ipsi quoq; velint Deo reconciliari per Christum, vers. Charitas enim Christi. vsque in fin. cap. 5.*

XIIII.
A VITAE ET DOCTRINAE SVAE exemplis.

CAPITE 6. *multa enumerat, quæ insigniter ornent veros Dei ministros, qualis ipse erat, quemadmodùm tota eius à conuersione exacta vita testabatur, & ipse quoquè hoc loco satìs indicat: vbì etiã hæc habet: Nemini dantes vllam offensionem, vt non vituperetur ministerium nostrum &c.*

XV.
A GAVDIO OB FRATERNAM CORRECTIOnem suscepto.

GAVDERE *se ait, non quia contristati sint, sed quia contristati sint secundùm Deum ad pœnitentiã. Quæ enim secundùm Deum tristitia est, pœnitentiam in salutem stabilem operatur: seculi autem tristitia mortem operatur, tot. cap. 7. Vbì ità concludit: Gaudeo quòd in omnibus confido in vobis.*

XVI.
A COMMISERATIONE ERGA PAVperes. TABVLA 70.

AD CVIVS *declarationem Corinthios hortatur ad eleemosynã sanctis, Hierosolymæ degentibus, præstãdam, idque ab*

- *Exemplo*
  - ALIORVM *fidelium, scilicet Macedonum, capit. 8. in principio.*
  - CHRISTI, *qui etsi ditissimus esset omnium, propter nos tamen factus est egenus. vers. Scitis enim, eodem.*
- VTILITATE *& commodo, quod eleemosynam plerunquè sequitur, ver. Hoc enim vobis vtile est, eodem.*
- NVNCIORVM *opportunitate, per quos eleemosynas suas transmittere possit, vers. Gratias autem ago. d. cap. 8. & in principio 9.*
- FACILI. *Neque enim plus exigere Deum, quàm præstare possint. In eo autem quod quisque possit, Deum hilarem diligere datorem, vers. Hoc autem dico. d. cap. 9.*
- REMVNERATIONE *diuina multiplici & immensa, ver. Qui autem ministrat, vsque in fin. cap. 9.*

XVII.
A POTENTIA ARMORVM SPIRITVALIVM.

AIT *enim se non secundùm carnem militare, & arma militiæ suæ non carnalia esse, sed potentia Deo ad destructionem munitionum, consilia destruentem & omnem altitudinem extollentem se aduersùs scientiam Dei, & in captiuitatem redigentem omnem intellectum in obsequium Christi, & in promptu habentem vlcisci omnem inobedientiam, cap. 10.*

XVIII.
A DICTORVM FACTORVMQVE CONSTANTIA.

QVÒD *tam loquendo, quàm scribendo absens æquè vt præsens, magna semper libertate & constantia tum repræhenderit, tum execratus sit vitia, ijsque deditos, cùm tamen obtrectatores eius pseudoapostoli dicerent, epistolas quidem illius graues & fortes esse, porrò præsentiam corporis infirmam, & sermonem contemptibilem, &c. vers. Vt autem non existimer. vsque in fin. cap. 10.*

XIX.
A MODESTIA.

INSIGNE *huius virtutis exemplum in D. Paulo hoc fuit: Quòd licèt eo tempore, quo fuit apud Corinthios, sæpè egeret, nihil tamen ab illis, quanuìs iure posset, accipere voluit, nè cuiquam esset onero-*

onerosus: ità vt pseudo faciebant Apostoli, qui cùm operarij essent subdoli, transfigurabant se in Apostolos Christi, vt hac ratione pecuniam à Corinthijs extorquerent. A princip. cap. xj. vsque ad vers. Iterùm dico.

XX.
A LABORVM ET AFFLICTIONVM tolerantia. TABVLA 71.

NECESSITATE *coactus D. Paulus, in Dei solùm honorem gloriatur se alijs fuisse parem*
- AEQVALEM *vel parem genere. dict. vers. Iterùm dico: Hebræi sunt, & ego, &c.*
- SVPERIOREM
  - *Laboribus & rebus aduersis perferendis, versic. Ministri Christi sunt, plùs ego. Vbi mox suos tū labores, tum perpessiones enumerat:*
  - *In laboribus plurimis, in carceribus abundantiùs, in plagis supra modum, in mortis periculis frequenter, &c. ibidèm.*

XXI.
A REVELATIONIBVS DIVINIS, ijsque eximijs.

TESTATVR *enim se raptum fuisse vsque in tertium cælum, & in paradisum, vbi audiuerit arcana verba, quæ non liceat homini loqui. Etsi verò eo nomine posset gloriari, parcere tamen se, nè quis eum existimet supra id quod in eo videret vel audiret. cap. 12. à princip. vsque ad vers. Et nè magnitudo reuelationum.*

XXII.
A PVGNA ADVERSVS TENTATIONES.

AIT *enim datum sibi stimulum carnis, & angelum sathanæ, qui ipsum colaphizet, nè reuelationum magnitudine extollatur. d. vers. Et nè magnitudo.*

XXIII.
A VERECVNDIA.

INVITVM *nanque prædicare testatur ea, quæ ad suam ipsius laudem pertineant. Cùm tamen hæc scire illos referat, maluisse se eorum gratia desipere videri, quàm celare quippiam, quod ad illorū pertineat ædificationem, vers. Factus sum insipiens. vsque in fin. d. cap. 12.*

XXIIII.
AB ODIO VITIORVM ET CRIminum.

MINATVR *D. Paulus & ijs qui antè peccauerunt, & cæteris omnibus, quandò iterùm eò sit venturus, se nihil illis parciturum. Vt autem intelligant, ex qua authoritate id faciat, mox subdit: Ideò autem hæc absens scribo, &c. Vt non præsens duriùs agat secundùm potestatem, quam Dominus dederit sibi in ædificationem, & non in destructionem. à princip. cap. 13. vsque ad vers. Decæterò.*

XXV.
A STVDIO ET AMORE PACIS, VNITATIS, & concordiæ.

ID *quod indè colligi potest, quòd tam religiosè illis hæc tria inculcauerit: Idipsum sapite, inquit, pacem habete, & Deus pacis & dilectionis erit vobiscum, d. vers. Decæterò. vsque in fin. Vbi hanc epistolam concludit, in hæc verba: Gratia Domini nostri Iesu Christi, & charitas Dei, & communicatio sancti Spiritûs sit cum omnibus vobis, Amen.*

EPISTOLA PAVLI AD GALATAS, QVAM RES INDIGNA ET

periculis plena sit, religionis semèl rectè imbutæ mutatio, Liber Bibliæ LIIII, Partis quartæ libri secundi, quartus.

RATIO ORDINIS.

RECTE post epistolam ad Rom. & Corinthiorum secũdam, sequitur hæc ad Galatas epistola. Magnam enim cum vtraque habet cognationem. Quod tum demùm cuiuis planum esse poterit, si priùs, quod huius epistolæ sit argumentũ, intelligat. Anselmus hîc in præfatione.

ARGVMENTVM.

GALATAE cũ benè edocti ab Apostolo fuissent, synceréq; in Christũ credidissent, peregrè profecto Apostolo, sic à nonnullis surrepti sunt, vt circunciderẽtur. His igitur cõpertis, Apostolus scribit ad eos: ac primùm quidẽ testimoniũ eis illius, quã erga Christũ habebãt, fidei, synceriq; in Christũ affectûs perhibet: redarguit porrò illos, vt qui stultè egerint, & immutati fuerint. Oecumenius ad eandem.

QVID HABEAT HAEC EPISTOLA CVM ea, quæ ad Romanos est, commune, ex Hieronymo.

NVLLVS quidem Apostoli sermo est, vel per epistolam, vel præsentis, in quo non laboret docere, antiquæ legis onera deposita, & omnia illa quæ in typis & imaginibus præcesserunt, id est, ocium Sabbathi, circuncisionis iniuriam, Kalendarũ & trium per annum solennitatum recursus, scrupulositatem ciborum, & per singulos dies lauacra iterùm sordidanda, gratia Euãgelij subrepente, cessâsse: quam non sanguis victimarum, sed fides animæ credentis impleret. Verùm alibì ꝓ parte, & vt se aliud agenti hæc quæstio obtulerat, ex latere disputatũ est, & penè perstrictum. In his autem duabus, (ad Romanos & Galatas) vt dixi, epistolis, specialiter antiquę legis cessatio, & nouę introductio continetur. Hieron. in prooemio huius epistolæ ad Paulam & Eustochium: vbì etiam ait, eandem esse materiam & epistolæ ad Galatas, & quæ ad Romanos scripta est.

QVID DIFFERAT AB EADEM.

SED hoc differt, inquit, inter vtranque, quòd in illa (ad Roman.) altiori sensu & profundioribus vsus est argumentis: hîc quasi ad eos scribens, de quibus in consequẽtibus ait, O insensati Galatæ: &, Sic insipiẽtes estis: tali sermone moderatus est, quòd increparet potiùs quàm doceret, & quem possent stulti intelligere: vt communes sententias communi oratione vestiret, & quos ratio suadere nõ poterat, reuocaret authoritas. Hierony. ibidèm.

ALIA DIFFERENTIA, EX AVGVSTINO.

DIFFERT ab epistola ad Romanos, in qua similis quæstio verti videtur, quòd ibì contentionem ipsam dirimit, litemq; componit, quæ inter eos, qui ex Iudæis, & eos, qui ex gentibus crediderant, orta erat: cùm illi tanquàm ex meritis operum legis sibi redditum euangelij præmium arbitrarentur, quod præmium incircuncisis, tanquàm immeritis, nolebant dari: Illi contrà Iudæis se præferre gestirent, tãquàm interfectoribus Domini. In hac verò Epistola ad eos scribit, qui iam cõmoti erant authoritate illorum, qui ex Iudæis erãt, & ad obseruationes legis cogebant: cœperant enim eis credere, tanquàm Paulus Apostolus non vera prędicâsset, quòd eos circuncidi noluisset. Et ideò sic cœpit: Miror ꝙ tam citò transferimini ab eo qui vos vocauit in gratiam Christi, in aliud Euangelium. August. in Præfatione expositionis in epistolam ad Galat.

QVID

QVID CONVENIAT HVIC CVM EPISTOLA ad Corinthios secunda.

HAE duę epistolę non quidem materia, sed tamen in modo conueniunt reprę-hendendi. In vtraque enim repręhenduntur, qui pseudoapostolos recipiebant, & eorum prędicationi, postposito veritatis apostolo, adquiescebant. Anselm. in prefatione huius epistolę ad Galatas.

IN QVIBVS DISCREPENT.

INTER hanc & illam ad Corinthios secũdam hoc interest, quia in illa Corinthij non solùm ob hoc repręhensi sunt, quòd illos pseudoapostolos audiuerint, sed quòd alijs etiam multis & varijs vitijs erant irretiti. Ansel. ibidèm. Hîc verò Galatę nullius alterius arguuntur criminis, nisì de hoc tantùm, quòd callidissimis pseudoapostolis crediderunt, vt ait Hieron. in prefatione in omnes Pauli epistolas. vndè ad Galatas scribens, increpat potiùs, quàm doceat. increpat inquam, nõ criminis illos arguendo, sed ab errore, quo decepti erant, reuocando. Ioan. Driedo de ecclesiast. script. lib. 1. cap. 3. part. 3.

GALATAE QVI DICANTVR.

GALATAE dicuntur aduenæ, qui cõmorabantur in Galatia, prouincia sic appellata, quòd in eam Galli aliquandò venientes, cum Gręcis se miscuerũt. vndè primùm illa regio Gallogręcia, pòst Galatia est nominata, propterea quòd Gallos tanq̃ aduenas susceperit. Quemadmodùm & ipsa Italia à Gręcis populis occupata, quondàm maior Gręcia appellabatur. Ioan. Driedo de script. ecclesiast. lib. 1. cap. 3. Part. 3. vbì etiam hæc addit: Galli, inquit Lactantius, quondàm à candore corporis Galatę nuncupabantur, quos ex Antiochia veniens Paulus, confirmauerat in fide, vt patet Actor. 18.

QVI FVERINT ILLI PSEVDOAPOSTOLI, per quos seducti fuerant Galatæ.

QVI ex Iudęis crediderant, partìm occupati persuasione Iudaismi, partìm inanis glorię siti temulenti, dum sibi doctorum cupiunt parare dignitatem authoritatemq;, profecti ad Galatas, docuerunt, illis opùs esse circuncisione, seruanda sabbata & nouilunia, nec tolerandum esse Paulum, qui harum rerum tolleret obseruationes. Chrysost. hîc ad Galat. cap. 1.

QVIBVS ARGVMENTIS ID GAlatis conati fuerint persuadere.

PRO confirmatione huiuscemodi erroris & falsæ doctrinæ suę, primùm pseudo illi asserebant apostoli, Petrum quoquè & Iacobũ & totas Iudæę ecclesias, Euangelium Christi cum lege veteri miscuisse. Hieron. hîc in prefatione. Deindè Pauli authoritatẽ, prę illis iam nominatis apostolis, huiusmodi sermonibus eleuare studebant: Non est ferendus Paulus. Nam hic herì ac nudiustertiùs exortus est: at Petrus & qui cum illo sunt, primi sunt apostolorum. Tum hic quidem discipulus fuit apostolorum, illi verò Iesu Christi. Preterea hic solus est, illi multi & ecclesię columnæ. Deniquè & simulationis calumniam Paulo intendebant, dicentes: Hic ipse qui tollit circuncisionem, alibì visus est ijs vti quę damnat, aliter vobis, aliter alijs prędicans. Idem Chrysost. in cap. 1. ad Galat.

ISTARVM CALVMNIARVM CONFVTATIO.

SED hoc erroneum & falsum erat. Petrus & cęteri apostoli, legalium obseruationem non pręceperunt, sed ad tempus tantùm Iudæis permiserunt. Et hoc solũ, vt eorum qui ex Iudæis crediderant, imbecillitati morem gererent, & nè vllum eis facerent scandalum. Nam si primo statìm adgressu ritus illorum destruere cœpissent, futurum erat omninò, vt fidem nostram abhorrerent citiùs, quàm susciperent: sic etiam Paulus, quandò versatus est in Iudæa, Iudæis morem gessit. Sed quotiès, vt in hac ad Galatas epistola gentibus prędicauit Paulus, nunquàm permisit eis Iudaizare, sed in legis euangelicę retinuit illos obseruantia. Vide prefationem Hieron. in hanc epistolam, & Chrysost. in cap. 1. eiusdem.

QVA MODERATIONE PAVLVS IN hac vſus fuerit epiſtola.

QVAMOBREM cùm Paulus hîc non ſcribat ad eos, qui ex Iudæis in Chriſtum cre diderant, & paternas putabant obſeruandas cæremonias: ſed ad eos, qui ex gentibus fidem euangelij receperant, & rurſùm retrò lapſi, quorundam fuerant authoritate deterriti: tanquàm medius inter vtrunq; incedens, ità ſermonem temperat, vt nec occaſionē prębeat ex authoritate Maiorum credendi quidquā contra Chriſti gratiam, nec illis Maioribus faciat iniuriā, docens Petrum pro diſpenſatione quadam temporum, locorum & perſonarum, ad vtilitatem Iudęorum in fide adhuc infirmorum, piè ſimulâſſe, arguens tamen eundem, cui & ſic argui placuit ad inſtructionem gentium. Hieron. in pręfat. epiſtolæ ad Galat. & poſt eum Ioan. Driedo in loco ſæpiùs citato.

VBI ET QVANDO SCRIPTA SIT HAEC EPISTOLA.

PRIMA eſt earum, quas Apoſtolus miſit ex Roma, &, ſi temporum conſideres ordinem, octaua. Antequàm enim in Macedonia peregrinaretur, peruaſit Phrygiā & Galatię regionem, prędicans euangelium. Deindè cùm aliquantum temporis in Macedonia & Achaia, & etiam in Aſia eſſet verſatus, profectus eſt quidem in Iudæam. Illinc autem poſt Epheſum Romā vénit. Et cùm intellexiſſet, quòd qui. dam pietatis decreta confunderent, illis ex ſcripturis petitam medicinam adhibuit. Theodoret. in pręfat. ad omnes D. Pauli epiſtolas.

QVAE APOSTOLO SCRIBENDAE HVIVS epiſtolæ fuerit cauſa.

CAVSA propter quam ſcribit Apoſtolus ad Galatas, hęc eſt, vt intelligant gratiā Dei id ſecum agere, vt ſub lege non ſint. Cùm enim prædicata eis eſſet Euangelij gratia, nō defuerunt quidā ex circunciſione, quanuìs Chriſtiani nomine, nōdùm tamen tenentes ipſum gratię beneficium, & adhuc volentes eſſe ſub oneribus legis, quæ Dominus Deus impoſuerat, non iuſtitię ſeruientibus, ſed peccato, iuſtā ſcilicet legē iniuſtis hominibus dando, ad demonſtranda peccata eorum, non auferenda. Non enim aufert peccata, niſì gratia fidei, quę per dilectionē operatur. Sub hac ergò gratia iam Galatas conſtitutos, illi volebant conſtituere ſub oneribus legis, &c. Auguſtinus in præfatione in hancipſam epiſtolam.

QVO STYLO SIVE DOCENDI GENERE PAVlus in hac epiſtola fuerit vſus, ex Chryſoſtomo.

CAETERVM hanc epiſtolā eſſe plenā vehementię, cuiuis perſpicuū eſt vel ex ipſo ſtatìm lectionis ingreſſu. Sed aperiendū eſt, quid Apoſtolū prouocârit in diſcipulos. Neq; enim id puſillū fuit, neq; parui momēti: alioquì nec ipſe tam acerbè fuiſſet in eos inuectus. Siquidē quibuslibet de cauſis iritari, hominis eſt puſillanimis, moroſi, miſeriq;: quēadmodùm exaduersò in grauibus cauſis ſupinū ac negligentem eſſe, viri eſt inertis ac ſomniculoſi. At huiuſmodi nequaꝗ̄ erat Paulus. Quod igitur erat peccatū, quo ſic cōmotus erat? Profectò magnum erat & ſupra modū graue, quodq; illos omnes abalienabat à Chriſto, quemadmodùm ipſe in progreſſu ſermonis declarat, dicens: Eccè ego Paulus dico vobis, ꝙ ſi circuncidamini, Chriſtus nihil vobis profuturus eſt. Ac rurſùm: Quicunq; in lege iuſtificamini, à gratia excidiſtis &c. Porrò tam placidè leniterq; loq diſcipulis, cùm opùs eſt acrimonia, non doctoris, ſed corruptoris potiùs fuerit & hoſtis. Chryſoſto. in cap. 1. ad Galat.

DE HVIVS EPISTOLAE PARTITIONE. TAB. 72.

SI FORMAM HVIVS EPISTOLAE *diligētiùs quis intueatur, non incōmodè in 5. poterit diuidi partes. Oſtenſurus enim D Paulus circunciſionē & antiquæ legis cæremonias, non tantùm inutiles, ſed pleraſq; etiā pernicioſas eſſe, aſſumit in ſe perſonā modò*

- *Paſtoris ſeu prælati eccleſiaſtici, cap. 1.*
- *Eccleſiaſtæ & præconis Euangelici, cap. 2.*
- *Doctoris & magiſtri, cap. 3. & 4.*
- *Conſultoris & amici benè pieq; monētis, ca. 5.*
- *Zelotypi & æmulatoris Chriſti, cap. 6.*

DE SVAE FVNCTIONIS AVTHORITATE, prima huius epistolæ parte. TABVLA 73.

IN PRIMA *parte, vbi prælati vel pastoris sumit personã, hæc quinq; prosequitur:*

- *Exponit officij sui authoritatem: seque non ab hominibus, neque per homines, sed per Iesum Christum & Deum patrem, apostolum institutum asserit. cap. 1. in princip.*
- *Miratur Galatarum leuitatem, quòd se tam citò per falsos apostolos, à fidei puritate semèl acceptæ, transferri atque seduci passi fuerint. vers. Miror. eod.*
- *Detegit malitiam eorum, per quos seducti fuerant: quorum studium hoc erat vnicum, vt Euangelio Christi credentes subuerterent. ibidèm.*
- *Errorem illum, quo Galatæ malè persuasi fuerant, vt Christianis circuncisionem necessariam crederent, grauiter & seueriter damnat, & vnà cum authoribus anathematizat. vers. Sed licèt nos. eod.*
- *Excusat suam hanc seueritatem, aitque sibi non id studio esse, vt hominibus placeat, vel adplausum captet popularem, sed vt placeat Deo. ver. Modò enim hominibus suadeo. d. cap. 1.*

DE DOCTRINAE SVAE AVTHORITATE.

TABVLA 74.

SVB ECCLEsiastæ *& præconis Euãgelici persona, suam doctrinam, authenticam esse, sex probat rationibus. Quarum*

- PRIMA *est, quia*
  - *Non ab hominibus sibi data. Nam ipsemet*
    - *Persecutor erat Ecclesiæ, & æmulator Paternarum traditionum.*
    - *Triennio antè Euangelium prædicauerat, quàm Hierusalem venisset ad apostolos, vel cũ ijs vllam habuisset consuetudinem.*
  - *Sed à Deo fuerit inspirata, cuius authoritate & instinctu Euangelium & Iudæis annunciabat, & gentibus. vers. Notum enim vobis facio &c. vsque in fin. cap. 1.*
- SECVNDA, *quia cum ijs, qui Euangelicæ doctrinæ exactã habuerunt cognitionem, de ea contulerit ac multò ante disputârit. cap. 2. in princip.*
- TERTIA, *& si à falsis fratribus non semèl, nec sine multo conatu sit impũgnata, nunquàm tamen expugnari potuerit. vers. Sed neque Titus. eod.*
- QVARTA, *quia à præcipuis & excellẽtissimis apostolis, Petro scilicet, Ioanne & Iacobo, sit approbata. vers. Mihi enim qui videbantur. eod.*
- QVINTA, *quia D. Petro Antiochiæ in faciem restiterit, cùm is timore Iudæorum se subduxisset. vers. Sed cùm vidissem &c. eod.*
- SEXTA, *quia opinionem contrariam duo sequantur absurda:*
  - *Vnum, quòd hac ratione repræhenderetur factum Christi, quo cæremonias legis antiquæ abrogauit, et sic minister diceretur peccati. vers. Nunquid Christus peccati minister est?*
  - *Alterum, quòd frustrà passus fuisset Christus, si circuncisio conferat hominibus iustificationem. in fin. cap. 2.*

DE TERTIA HVIVS EPISTOLAE PARTE, IN qua personam magistri & doctoris sumit. TABVLA 75.

CONTRARIAM GALAtarum de circũcisionis præsumpta necessitate opinionem, qua illos Christum non tantùm proscripsisse, sed in seipsis vituperâsse, atque adeò de nouo crucifixisse affirmat, quatuor refutat modis:

- *Rationibus siue argumentis, cap. 3. in princip.*
- *Sacræ scripturæ authoritate, à vers. Qui ergò vobis tribuit spiritum. vsque in finem d. cap. 3.*
- *Consuetudine, cap. 4. in princip.*
- *Figura quadam & allegoria veteris testamenti, vers. Sed tunc quidem ignorantes. vsque in fin. eiusdem cap. 4.*

DE RATIONIBVS. TABVLA 76.

FIDE GAlatas, & non ex legis operibus, esse iustificatos, totidèm conuincit rationibus.

Iustificationis eadem ratio est, quæ accipiendi spiritussancti. Vt ergò spiritussanctus non ex operibus legis datus est Galatis, ità neque iustificatio, sed ex auditu fidei & gratia Dei. vers. Hoc solum à vobis. In princip. cap. 3.

Quod spiritu cœptum est, id carne velle consummare, stultum est. Galatæ ergò cùm spiritu iustificari cœpissent, stultè fecerunt admodùm, quòd eius perfectionem quæsîerint ex carnis circuncisione. Spiritus enim est qui viuificat, caro autem non prodest quidquam. vers. Sic stulti estis, &c.

Si fides non iustificat sine circuncisione, frustrà cessisse omnia, quæ Galatæ à Iudæis & ciuibus suis anteà passi fuerant, eò quòd in Christum crederent, nec vellent circuncidi. vers. Tanta passi estis.

Constat apud Galatas nulla edita esse miracula ab illis, qui eos volebant circuncidi, nec ex legis operibus eos fecisse miracula, sed postquàm crediderant, Deũ in illis miraculorum virtutes esse operatum: itaque non ex operibus legis, sed ex auditu fidei eos esse iustificatos. vers. Qui ergò tribuit &c. cap. 3.

DE SCRIPTVRAE AVTHORITATE. TABVLA 77.

CONFIRMAT eandem sententiam duabus sacræ scripturæ sententijs, quæ proponuntur

Genesis 15. Abraham credidit Deo, & reputatum est illi ad iustitiam. Adeò vt etiam filijs eius promissa sit benedictio, Genes. 22. Filij autẽ Abrahæ sunt, qui fidem illius imitantur. Fide ergò illi omnes, & non legis operibus, iustificantur. Iustus enim ex fide viuit. Abac. 2. vers. Sicut scriptũ est &c. d. cap. 3.

Genesis 22. iuramento promisit Deus Abrahæ hæreditatem, nõ ergò debetur ex lege, nè vanum reddatur iuramentum, quasi testamento cõfirmatum. Iam si fas non est, humanum infringere testamentum, multo minùs Dei labefactanda est voluntas. vers. Fratres, secundùm hominem dico. vsque in fin. cap. 3. Vbi elegantem subijcit limitationem, quæ legis fuerit vtilitas.

DE CON-

DE CONSVETVDINE.

Qvemadmodvm hæres etsi dominus sit facultatum paternarũ, dum tamen infans est & paruulus, nihil differt à seruo, sed tutorũ subiectus est potestati: ità nos quoquè, postquàm temporis vénit plenitudo, in qua Deus vnigenitũ filium suũ misit in hunc mundum, à legis eiusque seruitutis iugo liberati, & in adoptionem filiorum recepti sumus. cap. 4. à princip. vsque ad vers. Sed tunc quidẽ ignorãtes.

DE VETERIS TESTAMENTI FIGVRIS, QVIbus hæc controuersia non tantùm pręfigurata, sed etiam decisa est.

TABVLA 78.

STATVS HVIus controuersiæ designatur per duo testamenta, seu duos filios Abrahæ:
- VNVM *ex ancilla per carnem, cui comparatur lex quæ Moisi data est in monte Sina.*
- ALTERVM *ex libera p repromißionem, qui legis nouæ, hoc est, Euangelij figuram exhibet.*

Iam
- *Vt ancilla vnà cum filio olim eiecta est:*
- *Ità legem antiquam vnà cum obseruatione eius abolitam & antiquatam oportuit. vers. Sed tunc quidem. vsque in fin. cap. 4.*

DE D. PAVLI AMICO CONSILIO, PARTE huius epistolæ quarta.

TABVLA 79.

ETSI PRAEmissa omnia in vtramuis partem sint firmissima, cùm tamen sint aliqui quos magìs vtilitatis cõmendatione, quàm argumentorum ponde re flectere poßis, ideò D. Paulus personã amici assumit benè recteq; consulentis. Conatur itaq; plebẽ ecclesiæ Galateñ, à legis obseruatione ad fidei cultũ adhuc duabus reuocare rationib⁹:

- ENVmeratione
  - *Incommodorum circuncisionis, quæ cõtinetur his veluti axiomatibus:*
    - *Christũ nihil ipsis circũcisis profuturũ, c. 5. in prin.*
    - *Circuncisos, debitores fieri vniuersæ legis, ibidẽ.*
    - *Excidere à gratia eos, q in lege iustificatur. ibid.*
    - *Non habere illos spem iustitiæ, quæ est ex fide, p charitatem operante. ibid.*
    - *Breuiter in Christo Iesu neque circuncisionem aliquid valere, neque præputium, sed fidem quæ per charitatem operatur, ibidèm.*
  - *Commodorum fidei, quæ sunt*
    - *Libertas spiritûs absque omni onere legis Mosaicæ.*
    - *Impletio totius legis quæ in vnico consistit verbo, Diliges proximum tuum sicut teipsum.*
    - *Ambulare non in carne, sed in spiritu, atq; ità non carnis, sed spirit⁹ exercere opa. ver. Vos enim. d. c. 5.*
- COLlatione
  - *Operum carnis, q̃ sunt*
    - *Fornicatio, Immunditia, Impudicitia, Luxuria, Idolorũ seruitus, Veneficia, Inimicitiæ, Contentiones, Aemulationes, Iræ, Rixæ, Dissensiones, Sectæ, Inuidiæ, Homicidia, Ebrietates, Comessationes, & his similia. vers. Manifesta autem. eod.* — *Quæ excludunt hominem à Regno Dei.*
  - *Fructuum spiritûs 12.*
    - *Charitas, Gaudium, Pax, Patientia, Longanimitas, Bonitas, Benignitas, Mansuetudo, Fides, Modestia, Continentia, Castitas, versic. Fructus autem. vsque in finem cap. 5. Et à princip. 6. vsque ad versic. Videte qualibus literis.*

DE PROBATO D. PAVLI ERGA VERAM pietatem zelo. TABVLA 80.

MOTVS D. *Paulus veræ religionis amore, & pietatis, qua vrgebatur, zelo, prorumpit tandem in has sequentes exclamationes, tum*

CONTRA

Infidelitatem & ignauiam pseudoapostolorum, quos ad defensionem huius schismatis, putà de obseruanda circuncisione, nihil mouebat aliud, quàm vt hac ratione effugerent crucis Christi persecutionem, quam Paulus multiplicem patiebatur, quòd doceret, circuncisionem & pleraque alia legis Mosaicæ esse abolita, ver. Videte qualibus literis. cap. 6.

Superbiam eorundem, eô quòd suam ex Galatarum circuncisione aucuparentur gloriam, vt scilicet in carne eorum gloriarentur.

AD

Seipsum, ostendens suum erga Christi crucem studium & amorem, in qua ipse longè potiùs sibi gloriandum statuisset, quàm in carne. Mihi autem absit gloriari, inquit, nisi in cruce Domini nostri Iesu Christi. eod.

Vniuersum mundum, cuius id maximè interesse existimamuit, vt sciret, quid potissimùm cuique consectandum sit & expetendum. In Christo enim Iesu, ait, neque circuncisio aliquid valet, neque præputium, sed noua creatura. eod.

Galatarum cœtum, nè hac legis æmulatione sibi ampliùs sint molesti, sed sententiam prædictam pro communi obseruent regula. Vndè dubio procul id sint consecuturi, vt pax & misericordia veniat super illos & super Israel Dei. Circa finem cap. 6. & vltimi.

EPISTOLA PAVLI APOSTOLI AD EPHESIOS, DE LAVDIbus constantiæ in retinenda vera fidei Catholicæ doctrina, Liber Bibliæ LV, Partis secundæ libri quarti, Quintus.

ORDINIS RATIO.

HAEC epistola rectè post illam, quæ ad Galatas inscribitur, collocata est: Quia vt ibì Galatæ reuocantur ad fidem, ità hîc Ephesij confirmantur in fide. Ibì carnales legis obseruantię ab illis, qui eas suscipere cœperant, remouentur: hîc, nè suscipi debeant, prędamnantur. Anselmus hîc in pręfatione ad Ephesios.

FALSA ET ERRONEA HAERETICORVM quorundam de hac epistola opinio.

SCIENDVM sanè, quòd hanc epistolam, quam nos ad Ephesios scriptam habemus, hæretici & Marcionistæ ad Laodicenos attitulant. Glossa hîc in princip.

EPHESII QVI FVERINT.

EPHESII sunt Asiani ab Epheso ciuitate, quam incolebant, sic dicti. Ephesus autem metropolis ciuitas est Asiæ, in qua Paulus triennio moratus est, prędicans Euangelium ità, vt omnes qui habitabant in Asia, audirent verbum Domini & Iudęi & gentiles. Anselmus ibidem.

QVIS EPHESIOS PRIMVM DOCVERIT FIDEM Christianam.

QVIDAM ex ijs qui diuinum apostolum anteà interpretati sunt, dixerunt diuinũ Ioannem Euangelistam, salutarem prædicationem primùm tradidisse Ephesijs, aliqui verò aliquos alios hoc fecisse dixerunt: Diuinissimũ autem Paulum, cùm nondùm vidisset Ephesios, hanc ad eos scripsisse epistolam. Theodoret. in argu. hîc ad Ephesios. In qua sententia diuus etiam fuit Athanasius, dum ait: Misit & istam è Roma, cùm nondùm eos vidisset, sed audîsset de illis.

Sed apostolicorum actuum historia nos neutrum eorum docet. Vbì Paulus sic de se testatur ipse: Quapropter vigilate, inquit, recordantes, quia triennio nocte ac die non cessaui cum lachrymis monere vnumquenque vestrûm: & nunc commendo vos Deo & verbo gratiæ eius, qui potens est ædificare & dare vobis hæreditatem in sanctificatis. Ex quibus verbis clarum est, eum, cùm eis euangelium anteà prędicâsset, hanc scripsisse epistolam Actor. 20. Qui enim Ephesijs prędicauerat, secundò in Macedoniam & Achaiam profectus est, & illinc in Iudæam. Deindè cùm Ephesij versatus esset, venit Romam. Theodoretus ibidèm.

QVO TEMPORE SIT SCRIPTA HAEC EPISTOLA.

HAEC epistola ordine temporis sequitur eam, quę ad Philippẽses scripta est. Vide Theodoreti præfationem in omnes D. Pauli epistolas. Scribit verò illam per Tychicum ex Roma vinctus in carcere. Quemadmodùm & ipse dicit: Orate pro me, vt detur mihi sermo in apertione oris mei, vt cum libertate notum faciam mysterium euangelij, cuius gratia legatione fungór in catena. Chrysost. in argumento huius epistolæ.

SCRIBENDI OCCASIO QVAE D. FVERIT PAVLO.

OCCASIO autem huius scribendæ epistolę hęc est: Ephesij cùm credidissent in Dominum nostrum Iesum Christum, genuinam habebant in ipsum fidem, & in omnes sanctos dilectionem, cupiebantque à Paulo confirmari. Hoc vbì cognouisset, scribit ad eos hanc epistolam, velut instruendi gratia. Athanas. in Synopsi.

ARGVMENTVM.

ET principiò ostendit, fidei nostræ mysterium non esse recens, sed ab initio & ante iacta mundi nostri fundamenta, esse istam beneuolentiam Dei, qua Christum pro nobis pati, nosque saluare voluït.

Deindè differit de vocatione gentium, vt ostenderet eos rectè credidisse, declaratque nos non per hominem aliquem, sed per Christum esse vocatos, qui filius Dei est: vt etiam ex eo discerent, hominis se cultores non esse factos, vbì in Christum crediderunt, sed veros cultores Dei. Significans se quoquè huius gratia amandatum esse, vt prędicaret euangelium, & curam eorum haberet singularem.

Post ista, adhortatorios sermones viris ac mulieribus, patribus & liberis, dominis ac seruis in hac epistola ponit, & circa finem vniuersos contra diabolum & dęmones eius instructos reddit, dicens, aduersùs illos nobis esse luctam. Et vbì tanquàm bonus athletarum pręceptor omnes contra diabolicas operationes doctrinæ verbis inunxit, epistolam claudit. Oecumenius hîc in argumento.

IN QVO GENERE ORATIONIS PRAESENS haec versetur epistola.

ABVNDAT autem, vt dixi, vehementer sublimibus & excellẽtibus sensibus. Nam quæ ferè nusquàm locutus est, hîc loquitur, vtpotè cùm dicit: Vt nota fiat principatibus ac potestatibus cælestibus per ecclesiam multiformis sapientia Dei. Et iterùm: Excitauit, & simul cum eo sedere fecit inter cælestes. Et, Quod alijs generationibus non est manifestum, nunc reuelatum est sanctis ipsius Apostolis ac Prophetis in spiritu, nimirùm quòd gentes cohæredes sunt, & eiusdem corporis, consortesque hæreditatis ipsius in Christo. Chrysost. in argumento Epistolæ ad Ephesios.

SVMMA QVAE INTENTIONEM HVIVS exprimit epistolæ.

CVM non minor virtus sit, quàm quærere, parta tueri, & adeò lubrica vsque hominis sit vita, vt qui nunc stat, facilimè iterùm cadere possit, 1. Corinth. 10. Paulus in hac epistola Ephesios suos, primùm in ea, qua præditi fuerant, constantia fidei confirmare: deindè ad maiora etiam prouocare nititur. Inprimìs vero illud etiam inculcat, nè ipsius deserant traditiones, nec rebus efferantur secundis. Vide Gloss. ad hanc epistolam in argumento.

DE IPSIVS EPISTOLAE PARTIBVS.

TABVLA 81.

TOTA HAEC *epistola exhortatoria est, qua Ephesios hortatur ad*

- *Gratitudinem Deo pro beneficijs acceptis exhibendam, vt iugi istorum memoria, eo firmiùs in fidei constantia & morum integritate retinerentur. cap. 1. 2. & 3.*
- *Omnis generis virtutum studia capessenda. vt intelligant non nudam requiri in homine Christiano fidem, sed eam quæ operatur per charitatem, à cap. 3. vsque in finem.*

DE GRA-

DE GRATITVDINE, PRIMA HVIVS epistolæ parte. TABVLA 82.

GRATIA-rum actionem suadet à beneficiorum

- ENVmeratione, quorũ sunt alia
  - Generalia,
    - Cælestis benedictio, cap. 1. in principio.
    - Aeterna Dei præelectio, qua elegit nos ante constitutionem mundi, vt essemus sancti & immaculati in conspectu Dei in charitate. vers. Sicut elegit nos. eod.
    - Adoptatio in filios & cohæredes regni cælorum per Iesum Christum, ibid. vers. Qui prædestinauit nos. eod.
    - Redemptio per sanguinem eius & remissio peccatorum. vers. In qua glorificauit nos.
  - Specialia duo:
    - Internum, plenitudo sapientiæ, quam præ alijs fidelibus suis contulit apostolis. eodem cap. 1. vers. Quæ superabundauit in nobis &c.
    - Externum, restauratio omnium per ministerium apostolorũ. Cùm enim infideles per apostolos sunt conuersi, cæli instaurati sunt, angelorum reparata ruina, & terra moribus & doctrina innouata est. vers. Vt notum faceret nobis. eod.
  - Vnum peculiare, quo vocati sunt ad fidem, & quidem
    - Primò Iudæi. vers. In quo & nos sorte. eod.
    - Deindè verò Ephesij. versicul. In quo & vos.
- MAGNItudine, quã ostendit ex
  - Collatione
    - Dignitatis beneficiorum adeptorum, quam etiam difficile sit vel intelligere ità vt oportet, dignasque pro illis gratias agere.
    - Potentiæ authoris istorum beneficiorum, ipsius scilicet Christi qua resurrexit à mortuis, & nunc sedet à dextris patris sui cælestis, atq; tum triumphanti illi præsidet, tum huic militanti Ecclesiæ sua dona impertit. vers. Propterea & ego audiens. vsque in fin.
  - Duplici statûs fidei & paganismi differentia:
    - Primò,
      - Dum in paganismo versarentur Ephesij, erant mortui:
      - Per fidẽ aũt, vitæ iterùm sunt restituti.
    - Secundò, qui priùs erant à populo Dei alieni, hospites & aduenæ, ciues iam sanctorum & domestici Dei sunt facti. cap. 2. per tot.
  - Suo studio & ardore, quo ipse apud Deũ pro Ephesijs intercedit, vt det eis virtutem
    - Fidei, per quã Christus inhabitet & corroboretur in cordibus eorũ,
    - Charitatis & dilectionis,
    - Sapientiæ & sciẽtiæ, cæterorumq; donorũ spiritussancti plenitudinẽ.

DE VIRTVTIBVS HOMINIS CHRISTIANI,
secundo huius epistolæ capite. TABVLA 83.

SECVNDA PARS MOdum describit, quo gratitudinem suam quisque declarare queat, virtutum scilicet studia. De quibus hîc D. Paulus sub triplici agit discrimine:
- *Primùm de diuersis virtutibus in genere, cap. 4. & partìm in 5.*
- *Secundò, de officijs hominum singulorum, cap. 5. & ex parte in 6.*
- *Tertiò, de armis spiritualibus, quibus homo Christianus contra dæmones & vitia pugnare & posit & debeat.*

DE VIRTVTIBVS IN GENERE.
TABVLA 84.

ITAQVE D. Paulus primò generatim hortatur Ephesios ad virtutes, putà
- *Humilitatem & mansuetudinem, cap. 4. in princip.*
- *Charitatem, pacem, & concordiam, atque spiritûs vnitatem, versicu. Soliciti seruare vnitatem. eod.*
- *Pudicitiam, castitatem, & honestatem. vers. Hoc igitur dico. eod.*
- *Veritatem sermonis, vers. Propter quod eod.*
- *Patientiam & lenitatem, vers. Irascimini, & nolite peccare eod.*
- *Laboris strenuitatem, vers. Qui furabatur, iam non furetur.*
- *Modestiam & benignitatem*
  - *Oris, vers. Omnis sermo malus.*
  - *Cordis, vers. Omnis amaritudo, vsque in fin. cap. 4.*
- *Imitationem Christi, & vitationem gentilis conuersationis. cap. 5. in princip. Estote imitatores Dei &c.*
- *Prudentiam & circunspectionem, vers. Videte itaque fratres. eod.*
- *Sobrietatem, orationem, contemplationem & laudem diuinam in Psalmis, hymnis & Canticis, vers. Nolite inebriari. eod.*

DE OFFICIIS SINGVLORVM.
TABVLA 85.

OFFICIA DEinde D. Paulus describit particulatim hominũ singulorum, nempe
- *Vxorum, vt maritis suis exhibeant obedientiam & subiectionem. Nam vt Christus caput est Ecclesiæ, ità vir vxoris caput est & dominus. vers. Subiecti inuicèm estote. d. cap. 5.*
- *Maritorum, vt vxores suas diligant, sicut Christus dilexit ecclesiã. vers. Viri, diligite vxores vestras. eod.*
- *Filiorum, vt reuereantur parentes, cap. 6. in princip. vers. Filij, obedite parentibus.*
- *Parentum, vt éducent filios in disciplina & correptione Domini. versic. Et vos patres. eod.*
- *Seruorum, vt obediant dominis cum timore et tremore, sicut Christo, non ad oculum seruientes, vers. Serui, obedite. eod.*
- *Dominorũ, vt seruis clementes sint et benigni, nec duriùs eos tractent. vers. Et vos domini.*

QVANDO militia est vita hominis super terram, & perpetuò nobis luctandū est aduersus mundum, carnem & diabolū, iam postremo D. Paulus instruit Ephesios ad hanc pugnā armis spiritalibus: Qualia sunt

Cingulum continentiæ, quo carnis libido coërcetur. versic. State ergò succincti lumbos vestros in veritate. d. cap. 6.

Lorica iustitiæ, quô vndiquè protegantur. Ibidèm, in verbo, Loricā.

Ornamenta pedum, vt sint expediti tum ad annunciandū, tum ad exequendum euangelium pacis. In verbis, & calceati, ibid.

Scutum fidei, vt nihil noceant tela nequißimi satanæ ignea. In verb. In omnibus sumentes scutum.

Galea salutis æternæ, cuius spes mentem confirmat, nè in persecutionibus deficiat. In verb. Galeam, ibidèm.

Gladius spiritûs, id est, verbum Dei à spiritusancto promulgatum. in verb. Et gladium spiritûs. d. versic. State ergò succincti. vsque in fin. cap. 6. & vltimi.

EPISTOLA PAVLI APOSTOLI AD PHILIPPENSES, DE

fugienda primatûs ambitione, & studio humilitatis amplectendo, Liber Bibliæ LVI, Partis secundæ quarti libri, sextus.

ORDINIS RATIO.

POST editam ad Galatas epistolam, Paulus ex Roma proximè misit hanc, quam scripsit ad Philippēses, cùm illos semèl vidisset & docuisset. Sic enim id finis huius declarat epistolæ: Salutant vos, inquit, qui sunt de domo Cæsaris. Theodoret. in præfat. ad omnes D. Pauli epistolas, & Athanas. hîc in Synopsi.

PHILIPPENSES QVI FVERINT.

PHILIPPENSES, quos hoc loco coronam suam vocat Apostolus, dicti sunt à Philippis ciuitate Macedoniæ, quæ est ciuitas Colonia, quēadmodùm Lucas refert. Chrysost. in suo ad hanc epistolā argumento. Quæ ciuitas hoc nominis à conditore suo Philippo sortita fuit, sub Thessalonica metropoli constituta. Theophylact. hîc in prologo.

QVAE HVIC CIVITATI IN PAVLI prædicatione contigerint præclara.

HIC purpurarum venditrix mulier vehementer pia, rebusq; diuinis attenta, ad Dominū conuersa est. Hîc archisynagogus Domino credidit: Hîc Paulus ac Silas virgis cęsi sunt: Hîc Magistratus, vt abirēt, precati sunt eos, idq; non sine timore. Habuit & hîc splendidū Euangelij pdicatio initiū. Chrysost. hîc in arg. & Act. 16.

DE SCRIPTIONIS HVIVS OCCASIONE, ex Theophylacto.

TRANSMISERANT Philippēses Paulo per Epaphroditum, quę illi ad vitā essent necessaria, ac simul etiam rescire cupiebant, vt tunc cum eo ageretur. Et quoniā par erat, illos, cùm pręceptorem vinctum intellexissent, animo haud mediocriter angi, ad eos scribens commonefacit, nihil propterea hos vel mœrore affici, vel offundi perturbatione debere, quin potiùs lætari magnoperè & gaudere, quandoquidem pro Christo hæc patiatur. Theophylactus hîc in argumento.

ALIA SCRIBENDI CAVSA.

TANTVM iam ex prędicatione Pauli tam in fide quàm in moribus profecerant, vt illorū vita per omnia ferè eius responderet doctrinę: de primatu tātùm inter

eos erat contentio, quoniam alij se volebant alijs pręferre, quasi gloriãdo de meritis. Qua de causa Apostolus pręcipuè scribens illis à Roma, intendit illos ad humilitatem reuocare, licèt vt de meritis non glorientur, neque alter alteri se præferat: sed quidquid boni habet, siue remissionem peccatorum, siue dona virtutũ, gratię Dei asscribat, à quo totum habet, & nihil à se. Anselm. ibidèm.

Atque hinc colligunt, Paulum in hac epistola officij sui nomẽ & authoritatis, quod est apostolus, ideò non posuisse, quoniam illos inuitet ad humilitatẽ, ibidẽ. Ambrosius tamen id ideò factum putat, quia ad illos scribat, qui rectè de eo sentiebant. Ambros. cap. 1. ad Philippen. in principio.

QVID PRAE CAETERIS MAXIME PAVLVS in Philippensibus commendauerit.

PHILIPPENSES verò multo magìs collaudãtur, quàm Ephesij, vt qui nec audire quidem falsos apostolos voluĕrint, non solùm iam credentes in Christum, sed & patientes, ac certamen habentes pro illo: Vobis, inquit, donatum est, vt non solũ in eum credatis, sed vt etiam patiamini pro illo. ad Philippen. 1.

IN QVO GENERE DICENDI VERSETVR hæc epistola.

VIDETVR autem, illis potissimùm cum magna honorificentia & nihil omnino obiurgatorium scribere: id quod & virtutis illorum indicium est, nimirùm quòd nullam pręceptori dederint occasionem, quô vel per modum repręhẽsionis, sed duntaxàt adhortando omnia ad eos scriberet. Hoc autem ipsum est, quod initiò dixi, nempe quòd hæc ciuitas tãtum commoditatis ad fidem Christi exhibuerit. Chrysost. hîc in explicatione argumenti.

DE PARTITIONE EPISTOLAE AD Philippenses. TABVLA 87.

IN HAC EPISTOLA APOSTOLUS *Philippenses ad afflictiones & persecutiones Christi causa perferendas hortatur, quippe qui*
- *In fidei retinenda veritate constantes se præbuerant.*
- *Pseudoapostolos fidem subuertere nitentes respuerant.*
- *Pro Christi nomine paßi fuerant.*

DE HVIVS EPISTOLAE PRINCIPIO. TAB. 88.

PRINCIPIO *autẽ vtitur*
- *Salutatione, cap. 1. in princip.*
- *Congratulatione, quòd*
  - *Fidem Christianam non receperint tantùm,*
  - *Sed eum iam fecerint profeƈtũ, vt sint ipsius Pauli socij*
    - *Defensionis & confirmationis euangelij.*
    - *Persecutionis gaudij.*
  - *Nihil aliud illis deesse videatur ad salutem ampliùs, quàm vt ità perseuerent, crescantque et abundent in charitate ad Dei laudem et gloriam. versic. Gratias ago Deo. eod.*
- *Communicatione animi et propositi sui admodùm familiari, in qua illis explicat*
  - *Vincula sua, quibus Romæ ligatus fuerat, plus suæ doctrinæ commodi attul. sse, quàm incommodi, eô quòd tum non pauci exemplo suo animati, liberiùs multo, quàm anteà, euangelium prædicare videbãtur. vers. Scire autem vos volo. cap. 1.*
  - *Spem ex vinculis conceptam, quòd per ea speret accessum ad salutem et gloriam. vers. Dum omni modo. eod.*
  - *Expectationem atque desiderium ad martyrium et mortem pro Christi nomine sustinendam. vers. Mihi enim viuere Christus est, et mori lucrum. eod.*
  - *Dubitationem, an mortem potiùs, an vitam sibi precari et eligere debeat. vers. Coarctor autem. eod.*

DE EXPLICATIONE EORVM, QVAE D. Paulus Philippenses ex hac epistola scire & intelligere voluit. TABVLA 89.

DEINdè verò luculēter & egregiè

- INSTRVit eos in
  - Genere ad constantiam æquo animo perferendi & martyrium, & alia aduersa omnia, vers. Et in nullo terreamini. in fin. cap. 1. Vbi ait: Quia vobis datum est pro Christo, non solùm, vt in eum credatis, sed vt etiam pro illo patiamini, idem certamen habentes, quale & vidistis in me, & audîstis de me.
  - SPEcie ad
    - Vnitatem fidei, cap. 2. in princip. Vt idem sapiatis.
    - Humilitatem veram, Ibidèm in verb. Nihil per contentionē, neq; per inanem gloriam.
    - Timorem Dei, vers. Itaque charissimi. eod.
    - Animi tranquillitatem & suauitatem, vers. Omnia autem facite sine murmurationibus & hæsitationibus &c. eodem.
- PRAEMOnet eos, vt sibi caueant
  - à pseudoapostolis, quos vocat
    - Malos operarios,
    - Non circuncisionem, sed concisionem irridiculè, cap. 3.
  - VT imitentur
    - Ipsum Paulum, & circūcisionem spiritûs quærant potiùs quàm carnis. Vbi ostendit verè circuncisos, qui spiritu seruiunt Deo.
    - Non autem inimicos crucis Christi, quales erant, qui Euangelij gratiam, circuncisionis obseruatione obfuscare conabātur. vers. Imitatores meî estote. Vsque in fin. d. c. 3.
- SOLATVR afflictos, Ab
  - Auxilio perfectorum atque sanctorum hominum, cap. 4. in princip.
  - Aduentu Christi, quem in auxilium illorum prædicit esse propinquum, vers. Dominus propè est, eodem.
  - Virtutum studio, vt quæcunque sunt vera, quæcunque pudica, quæcunq; iusta, quæcunque sancta, quæcunque amabilia, quæcunque bonæ famæ, si qua virtus, si qua laus disciplinæ, hæc cogitent, vers. Decæterò. eodem.
  - Sic Deum pacis futurum cum illis. ibidèm.

DE ACCEPTIS A PHILIPPENSIBVS beneficijs. TABVLA 90.

POSTREMO GRATAM ostendit memoriam eorum quæ ipsi in vinculis detento Philippenses suppeditauerant. Quorum nomine testatur se in Domino vehementer gauisum,

- NON propter suā, quam patiebatur, penuriam, vt qui in omnem euentū institutus esset, omnia æquo ferre animo: & satiari, & esurire: & abūdare, & penuriā pati.
- SED quòd sui tam piam habuissent rationem, atq; sic ipsius meriti tribulationum suarum effecti essent participes. vers. Gauisus sum autem. vsque in fin. cap. 4. & huius epistolæ vltimi.

EPISTOLA PAVLI APOSTOLI AD COLOSSENSES, DE

recta ad Deum Patrem via, nempe per Christum, Liber Bibliæ LVII. Secundæ Partis Quarti libri, Septimus.

ORDINIS RATIO, EX CHRYSOSTOMO.

VIDETVR autẽ ista epistola post eam quæ ad Romanos est, data esse. Nam illam quidem Romanis scripsit, cùm eos nondùm vidisset: istam verò, cùm iam vidisset, & prope finẽ esset prædicationis suæ: id quod & ex eo liquet, quod in epistola ad Philemonem inquit: Cùm talis sim, nempe Paulus senex, & rogem pro Onesimo: in ista verò ipsum mittit Onesimum, quẽadmodùm dicit: Quem misi vnà cum Onesimo fido & dilecto fratre, & dilectum & fratrem eum vocans.

Arbitror autem hac vetustiorem esse eam, quę est ad Timotheũ, & circa mortem eius quoquè scriptam. dicit enim illic: Nam ego nunc immolor, 2. Timot. 4. Vetustior sanè est ista, quàm ea sit, quam ad Philippenses scripsit. Chrysosto. ad Colos. cap. 1. in principio.

DE COLOSSENSIBVS.

COLOSSAE ciuitas erat Phrygiæ, quod ex eo liquet, quòd vicinam habuit Laodiceam. Chrysost. ibidèm & ad Philemon. homil. 2. Vndè dicti sunt Colossenses, quos Paulus hac epistola suscepit instituendos. Hos epistolæ huius Argumẽtum dicit Asianos, sicut & Laodicenses. Nam etiã Phrygia ipsa, pars est Asiæ minoris.

VNDE ET QVANDO COLOSSENSIbus scripserit Paulus.

ET hanc vinctus misit Roma, quẽadmodùm scribens dixit: Propter quod & vinctus sum, vt manifestem illud, sicut oportet me loqui. Chrysost. vbì suprà. In argumento huic epistolæ præfixo scribitur, eam ab Epheso per Tychicum Diaconem, & Onesimum Acolytum fuisse transmissam. Sed Theodoretus eodem tempore dicit Apostolum scripsisse & Ephesijs & Colossensibus, admirabili Tychico vsum tabellario. Romæ autem scripsisse, cùm iam prius euasisset periculum, idq; hoc ipsum ostendere epistolæ huius prooemium. Theodoret. hìc in explicatione argumenti.

NVM APOSTOLVS COLOSSENSES PRIVS viderit, quàm hæc ad illos scriberet, sententia Chrysostomi, Anselmi, & Glossæ.

NONDVM viderat autem Apostolus neque istos, neq; Romanos, neq; Hebræos, cùm ad eos scriberet. Et de illis quidem multis ex locis clarũ est, de istis verò audi, quid ipse dicat: Et quotquot faciem meam in carne non viderunt. Et iterùm, Licèt carne absens sim, tamen spiritu vobiscum sum. Chrysost. ibidèm. Athanas. in Synopsi. Anselmus & Glossa hìc in principio.

DE EODEM, SENTENTIA Theodoreti.

ATQVì nonnulli quidẽ dicunt, diuinum Apostolum cùm nõdùm vidisset Colossenses, scripsisse ad eos epistolã, idq; conãtur cõfirmare ex illis verbis: Volo enim vos

vos ſcire, qualem ſolicitudinem habeam pro vobis, & pro ijs, qui ſunt Laodiceæ, & quicunque non viderunt faciem meam in carne. Col. 2.

Oportebat autem eos conſiderare verborum ſentẽtiam. vult enim dicere: Nõ ſolùm veſtrûm, ſed eorũ etiã, qui me nõ viderũt, maximam curam gero. Si enim de ijs ſolùm qui eum non viderant, curam gerebat: eorum qui illum viderant, & ab eo doctrinam acceperant, nullam omninò curam gerit.

Iam verò nos etiam docuit beatiſſimus Lucas in Actis, quòd eodem tempore peruaſit Phrygiam & Galatiam, Act. 18. Coloſſæ autem ſunt Phrygiæ, cuius Metropolis & vicinia eſt Laodicea. Quomodò ergò fieri potuit, vt qui in Phrygiam venerit, non eis diuinum tradiderit euangelium?

Nec verò dixerit quiſpiam, eum fuiſſe à diuina prohibitum gratia hoc facere. De Aſia enim & Bithynia dixit B. Lucas, eos prohibuiſſe ſanctum ſpiritum. De Phrygia autem nihil dixit tale. Sed de hac re quidẽ ſentiat quis quod velit. Neq; enim vllam dogmatum inducit differentiam, an hoc vel illo modo dicatur. Theodoretus in Argumento huius epiſtolæ.

ARGVMENTVM.

COLOSSENSIVM aliqui per angelos ſe credebant conciliatos, acceſſum habere ad Deũ: & multas habebant obſeruationes tam Iudaicas quàm Gentiles. Iſtas itaq; corrigit. Vndè & initiò ſtatìm dicit: Per voluntatem Dei, &c. Chryſoſt. hîc ca. 1. in principio.

DE PRIMA SCRIBENDI OCCASIONE.

Ex his verbis duæ colliguntur ſcribendæ huius epiſtolæ occaſiones. Quarũ prima, dogma illud prauum illorum, qui (vt dictum eſt) putabant, nequaquàm per filium, ſed per Angelos ad Deum & Patrem ſe adduci, abſurdum putantes credere, quòd filius Dei in extremis temporibus apparuerit, cùm in veteri teſtamẽto per angelos omnia fierent. Theophylact. hîc in Argument.

ALIA HVIVS SCRIPTIONIS OCCASIO, ex ſententia Anſelmi.

COLOSSENSIBVS non ipſe Apoſtolus prædicauit, ſed eius diſcipuli Epaphras & Archippus, quandò ex his originem ducebant. Epaphras enim quæ à Paulo didicerat, prædicans eis, conuertit illos, & factus eſt Apoſtolus eorum, Archippus verò epiſcopatum ſuper eos accepit. Superuenientibus autem pſeudoapoſtolis, carnales obſeruantias prædicantibus, dubium fuit quibus potiùs credendũ eſſet.

Vndè Paulus, cuius authoritas celebris erat, quaſi medius iudicat, quæ pars ſit potiùs tenenda. Deſcribit autem Chriſtum & eius beneficia, quomodò eſt ſufficiens ad omnia: carnalia verò omninò improbat. Vndè fit, vt hęc epiſtola magnã affinitatem & ſimilitudinem habeat cum illa, quæ eſt ad Epheſios. In illa quippe & in iſta ſimili modo commendatur eminentia diuinorum beneficiorum, & carnalium obſeruatio legis deſtruitur, & mores Dei inſtruuntur. Anſelm. in præfat. ad hanc præſentem epiſtolam.

SCOPVS.

INTENTIO D. Pauli eſt hæc, vt Coloſſenſes hac epiſtola in eadem confirmet fide & doctrina, quam à diſcipulis eius acceperant: doceatque, non in alio quàm in Chriſto ſpem ponendam eſſe ſalutis. Gloſſa hîc in explicatione argumenti.

PAR-

PARTITIO. TAB. 91.

VT PLERAEQVE aliæ D. Pauli epistolæ, ità & hæc diuidi poterit in Partes principaliores tres:
- PRINCIPIVM, *cap.1. vsque ad vers. Cum gaudio gratias agentes.*
- STATVM *causæ, siue argumenti suscepti tractationem, d. cap. 1. 2. 3. & 4. vsque ad vers. Orationi instantes.*
- CONCLVSIONEM *seu Epilogum, à loco præfat. vsque in fin. cap. 4. & vltimi.*

DE PRINCIPIO. TAB. 92.

PRINCIPIO *sibi illorum animos præparat per*
- SALVTATIONEM *familiarem & amicabilem, cap. 1. in principio.*
- LAVDEM
  - *Fidei,*
  - *Spei,*
  - *Dilectionis in Deum & sanctos,*
  - *Omniuariæ perfectionis.*
- PRECATIONEM *piam, vt*
  - *Impleantur agnitione voluntatis eius in omni sapientia & intellectu spirituali.*
  - *Dignè ambulent Deo per omnia.*
  - *In omni opere bono fructificent, & crescant in scientia Dei.*
  - *In omni virtute confortentur, secundùm potentiam claritatis eius.*
  - *In omni quoquè patientia & longanimitate, vers. Gratias agimus Deo &c. eod. cap. 1.*

DE STATV CAVSAE. TAB. 93.

ARGVMENTI *tractatio duabus absoluitur partibus:*
- INCITATIONE *ad amorem Christi, eiusq; doctrinam seu fidem Euangelicam magis magisq; sectandam.*
- EXHORTATIONE *ad varia virtutum genera, & honesta hominis Christiani officia.*

DE AMO-

DE AMORE CHRISTI ET FIDEI CHRIstianæ. TABVLA 94.

SVMMA *huius epistolæ hæc est, quòd* D. *Paulus Colossenses allicere studet in amorē Christi. Argumenta aūt quibus id efficere conatur, sumūtur partim à*

- PER*sona*
  - CHRISTI, *cuiꝰ beneficia rursùs metienda sunt ex persona*
    - *Nostra,*
      - *Quòd sorti nos sanctorū & collegio adiunxerit fideliū.*
      - *Quòd nos de potestate eripuerit tenebrarum, Diaboli et inferni.*
      - *Quòd nos transtulerit, & inseruêrit in regnum filij dilectionis suæ.*
      - *Quòd nobis redemptionem acquisiuerit & remissionem peccatorum.*
    - *Dei patris,*
      - *Quia imago sit ipsius Patris.*
      - *Quia à Patre genitus, ac omnis generationis ad salutem sit principium: vndè primogenitus dicatur omnis creaturæ.*
    - *Omnium rerum,*
      - *Quòd per ipsum omnia sint condita.*
      - *Quòd omnia existant per ipsum, & in ipso, & sub ipso tanquàm protectore & conseruatore.*
    - *Totius corporis Ecclesiæ:*
      - *Quia solus sit caput ecclesiæ suæ viuificans.*
      - *Quia sit primogenitus inter resurgentes, resurrectionem annuncians.*
      - *Quia ipse Deitatis fons sit vberrimus, ecclesiam Deo reconcilians. à vers. Gratias agentes. vsq. ad vers. Cuius factus sum ego. d. cap. 1.*
  - PAVLI, *in qua cōsiderātur tria:*
    - *Exemplum patientiæ & constantiæ, quam testatur his verbis: Nunc gaudeo in paßionibus, & adimpleo ea, quæ desunt paßionum Christi in carne mea pro corpore eius quod est ecclesia.*
    - *Authoritas, quam ostendit se habere à* DEO. *Cuius, inquit, factus sum ego Paulus minister, secundùm dispensationem Dei, quæ data est mihi. à d. ver. Cuius factus. vsq. in fin. cap. 1.*
    - *Amor, quo ipse complexus est Colossenses. Nam etsi eos oculis humanis nunquàm viderit, se tamen eorum causa admodùm solicitum esse affirmat, nè per aliquorum verba sublimia & fallacia decipiantur. cap. 2. in princip. vsque ad versic. Videte nè quis vos decipiat per philosophiam.*
- MVNERE *sapientiæ diuinæ, cuius præsidio pseudoapostolorum technas, ex spinosa philosophia, humanis traditionibus, & elementis mundi constructas poßint &*
  - *Intelligere ex*
    - *Praua doctrina, qua carnis tribuunt concisioni, quod tribuendum erat baptismo, quo spiritus mundatur à præputio peccatorum. d. vers. Videte nè quis.*
    - *Moribus improbis: Foris enim præ se ferunt humilitatem & religionem angelorum, interiùs frustrà inflantur sensu carnis suæ. vers. Nemo vos seducat.*
  - *Auertere & diluere rationibus duabꝰ:*
    - *Prima, Quia carnis cōcisio non prodest quidquā. Baptismus autem qui in eius succeßit locū, tinctos & à mortuis suscitauit, & Christi corpori inseruit. d. vers. Videte.*
    - *Secunda, Quia Christi morte circuncisio, et alia id generis legalia sublata & extincta sunt pleraq. omnia. d. vers. Nemo vos seducat. vsque in fin. cap. 2.*
- POTENTIA *Dei gloriosa, qua vicit mortem, & nūc triumphat ad dexteram sui Patris. Quo ministerio monemur, vt quæ sursùm sunt, sapiamus, & spem nostram non ponamus in his, quæ sunt in terra, sed conuersatio nostra cum Christo sit in cœlis. cap. 3. in principio.*

DE NECESSARIIS QVIBVSDAM homini Christiano virtutibus. TABVLA 95.

HAEC PARS *Parænetica est. Hortatur enim Colossenses ad*

- VIRTVtes *Sex:*
  - *Mortificationem membrorum, quæ sunt super terram: Fornicationis scilicet, immunditiæ, libidinis, concupiscẽtiæ malæ, & auaritiæ, quæ est seruitus simulacrorum, vers. Mortificate ergò. d. cap. 3.*
  - *Renouationem seu depositionem affectuum, vt iræ, indignatiōis, malitiæ, blasphemiæ, & turpis sermonis, vers. Nunc autem deponite.*
  - *Emendationem totius vitæ. Ibidèm in verb. Nolite mentiri. Vbi exuto veteri, nouum hominem induendum esse monet.*
  - *Ornamenta noui hominis induenda, qualia sunt, Misericordia, benignitas, humilitas, modestia, patientia, clementia, pax, & similia virtutum Christianarum genera, vers. Induite vos. eod.*
  - *Charitatem, quæ vinculum est perfectionis, vers. Super omnia autem hæc. eodem.*
  - *Animi gaudium excitandum Psalmis, hymnis & canticis spiritualibus, vers. Verbum Christi habitet in vobis. eodem.*
- OFFIcia *sex:*
  - *Mulierum* / *Virorum* / *Filiorum* / *Parentum* / *Seruorum* / *Dominorum*
  - ERga
  - *Viros.* / *Vxores.* / *Parentes.* / *Filios.* / *Dominos.* / *Seruos.*
  - *Cap. 3. & principio 4.*

DE EPILOGO. TAB. 96.

IN EPILOGO *facit duo:*

- REQVIRIT *illorum intercessionem, vt Deus aperiat apostolis suis ostium sermonis ad loquendum mysterium Christi, vt manifestent illud ità, vtì oportet eos loqui. d. c. 4. vers. Orationi instate &c.*
- SALVTEM *illis nunciat diuersorum Christi ministrorum nomine, vt mutuam inter illos retineat beneuolentiam, vers. Salutat vos Epaphras. vsque in fin. cap. 4. & vltimi.*

EPI

EPISTOLA PAVLI APOSTOLI AD THESSALONICENSES PRIMA,

DE PATIENTIA IN ADVERSIS PROPTER SPEM FVTVRæ resurrectionis retinenda, Liber Bibliæ LVIII, Secundæ Partis libri Quarti, Octauus.

ORDINIS RATIO.

DE fide hactenùs p̃cipuè disputatũ est: hîc nunc de opere agitur fidei. Sed quid Paulus vocat opus fidei? Quòd nemo, inq̃t, instantiam vestrã infregit. Hoc enim opus est fidei. Si credis, omnia patere: Si non pateris, non credis. Etenim an talia non sunt, quæ nobis promissa sunt, vt credentem etiam mille mortes pati mâlle oporteat, q̃ ipsis excidere? Propositum est regnum cælorum, & immortalitas, & vita æterna. Itaque qui credit, omnia patitur. Proindè fides per opera probatur. Chrysost. in epistola Pauli ad Thessal. 1. homil. 1.

THESSALONICENSES QVI, ET VNDE fuerint dicti.

THESSALONICA est vrbs nobilis in Macedonia, & eius regionis Metropolis, à qua Thessalonicenses sunt dicti. Ansel. in præfatione huius epistolæ, & Theophylact. ibidèm. Hi, vt præ cæteris maiori laude digni, duabus ab Apostolo cõmendantur epistolis, & quòd non solùm fidem inconcussam veritatis seruauerint, sed & in persecutione fuerint constantes, perferentes etiam alacriter persecutiones à ciuibus suis. Ioan. Driedo De scriptur. ecclesiast. lib. 1. cap. 3. par. 3.

DE HVIVS EPISTOLAE TITVLO, CVR NIHIL in eo de seipso ponat, nec apostolum se, nec seruum Christi vocans, ex Chrysostomo.

MIHI videtur, ob id authoritatem suam nõ posuisse, q̃ isti recèns in fide essent instructi, suiq; nondùm experientiam cepissent, essetque adhuc initium prædicationis ad eos factæ. Chrysost. hîc cap. 1. in principio. vel, vt ibidèm Anselmus, q̃a ipsi ad obediendum proni erant, ideò non ponit nomen authoritatis suæ vel officij, sed vt pares admonet.

CVR SILVANI ET TIMOTHEI NOMEN huic epistolæ in titulo præfixerit.

SILVANVM autem (id est, Silam) & Timotheum ideò secũ posuit, quia in conuersione Thessalonicensium fuerant cum illo participes laboris, vel quia nunc erant cum ipso Athenis. Ansel. ibid.

QVANDO, VNDE, ET PER QVOS MISERIT hanc epistolam Paulus.

PRIMA epistolarum omnium, quas D. scripsit Paulus, est illa prior ad Thessalonicenses. Eam enim misit Athenis, vt ad eos scribens docuit. In medio enim epistolæ sic dicit: Propter quod non sustinẽtes ampliùs, placuit nobis Athenis remanere solis, & misimus Timotheũ fratrẽ nostrum, & fidelem ministrum Dei, & cooperatorem nostrum in euangelio Christi, ad confirmandos vos & exhortandos pro fide vestra. 1. Thess. 3. Theodoretus in præfatione ad omnes D. Pauli epistolas, & beatus Anselmus in præfatione ad Thessalonicẽ. Misit autem postquàm eos & vidisset, & in fidei rudimentis instituisset: per Tychicum quoq; diaconem & Onesimum. Theodoret. & in vulgato huius epistolæ Argumento.

Licèt Athanas.in Synopsi,& Theophyl.in præfatiōe ad omnes B. Pauli epistolas, scribant, cum hac epistola Timotheum ad Thessalonicenses missum fuisse, Sed perpenso eo, ꝙ Timotheus in titulo,& in salutationis formula numeratur, tanq̃ vnà cum Paulo scribens, verisimilius est, per eum non fuisse transmissam, sed quòd tunc Athenis cum D.permanserit Paulo.

DE OCCASIONE SCRIBENDI THESSAlonicensibus.

QVONIAM multa cùm in Berrhœa, tum Macedoniæ ciuitate Philippis, tum Corinthi & Thessalonicæ Paulus fuerat perpessus, veritus est, nèvel suis pressuris illi offensi, haud satìs stabiles forent, vel mœrore nimio ob suorum è vita discessum conficerentur, quo patrio more alioquì plurimùm angebantur, hāc misit illis epistolam, vt in fide sic confirmarentur, nè quoquo pacto ab ea desciscerent, siue ipsi afflictarentur, siue alios cernerent afflictari, adeò vt nec moriētium ægriùs ferrent casus, sed eam sectarentur vitam, quam ab eo accepissent, vt hac de re D.sentit Athanas.hìc in Synopsi.

DE EADEM EX THEODORETO.

CVM autem eorum qui crediderant, perpetuò curam gereret, beatissimum Timotheum Athenis misit Thessalonicā, vt eos fulciret & cōfirmaret, & omnibus aduersariorum machinationibus eos potentiores efficeret. Is reuersus laudauit quidem eorum fidem inexpugnabilem: dixit autem eos opùs habere aliqua exhortationis doctrina, de quibusdam quæstionibus, quæ apud eos mouebantur. Quibus intellectis Paulus, pro suo in omnes Christianos amore, permotus fuit de his rebus aliquid ad eos scribere. Theodoretus hìc in Argumēt.

QVID IN SVMMA SCRIPSERIT.

PRIMVM quidem laudat eorum singularem in fide constantiam: Deindè hortatur eosdem, vt mortuorum certam expectent resurrectionem: tum illud etiam monet, nè in Domini aduentu inuestigādo nimìs sint curiosi aut soliciti. Idē Theodoret.ibid.

QVIS TOTIVS EPISTOLAE SCOPVS.

EVM autem hæc scribit in finem, vt leniter corrigat errantes: perfectiores verò commonefaciat, nè rebus cedant aduersis, néve apostolis falsis aliquid pręstent fidei, quin & ipsi potiùs alios corrigant errantes.

PARTITIO. TABVLA 97.

GRATVLATORIA *est hæc epistola, & in duas distribuitur partes: Quarum*

- PRIOR *ad communem pertinet totius Ecclesiæ Thessalonicensis laudem, cap.1.2.& 3.*
- ALTERA *priuatorum quorundam notat errores & imperfectiones, quibus D.Paulus commoda adhibet remedia.*

DE LAVDIBVS THESSALONICENSIVM in communi. TABVLA 98.

PARS PRIMA, *quæ circa laudem versatur Thessalonicensiũ, tria cõtinet capita:*

- GRATIArum *actionem, qua gratulatur*
  - SIBI, *quòd euangelium suum ad Thessalonicenses non fuerit in sermone tantùm, sed & in virtute, & in Spiritusancto, & in plenitudine multa.*
  - IPSIS *Thessalonicensib⁹ propter assecutam perfectionem in*
    - *Operibus fidei,*
    - *Sustinẽtia spei,*
    - *Plenitudinè charitatis,*
    - *Et omni virtutum genere.*
    - *Quare effecerunt, vt*
      - *Fides illorum toti innotesceret orbi.*
      - *Forma essent omnibus credentibus.*
      - *Imitatores fierent D. Pauli, cap.1. per totum.*
- CONSOlationem, *qua in medijs laborũ & molestiarum fluctibus solatur*
  - *Seipsum,*
    - *Quòd suo ad eos aduentu non inanem luserit operam, cap. 2. in princip.*
    - *Quòd nullos induxerit errores, nec ad fauorem popularem, sed ad Dei prædicauerit gloriam ea quæ vera sunt & sancta. ver. Exhortatio enim nostra, eod.*
    - *Quòd ab omni adulatione, auaritia & vanæ gloriæ cupiditate, quæ re vera pestes sunt religionis pestilẽtissimæ, semper alienus fuerit & immunis. vers. Neque enim aliquandò fuimus.*
    - *Quòd nemini fuerit oneri, nec vllis pepercerit laboribus. vers. Cùm possemus vobis oneri esse. eod.*
    - *Quòd animam suam posuerit pro euangelio. ibid.*
  - THESSAlonicẽses.
    - *Quòd Euangelium non vt hominum, sed Dei verbum acceperint. vers. Ideò & nos gratiam agimus. eod.*
    - *Quòd sicut eadem passi sunt à suis persecutoribus, quæ Apostoli à Iudæis: ità cum illis habituri sint eandem spem, idem gaudium, et æqualem gloriæ coronã. ver. Quia eadem passi estis et vos. vsque in finem cap. 2.*
- AMOREM *D. Pauli erga Thessalonicenses singularem. Quem testatũ illis facit tribus præcipuè argumentis:*
  - *Quòd miserit illis Timotheum, vt eos per fidem suam confirmaret et exhortaretur. cap. 3. in principio.*
  - *A gaudio singulari, quod ex felici illorum in fide progressu concipiat: vers. Quoniam nunc viuimus, si statis. eod.*
  - *Intercessione sua pia et fideli, qua obsecrat, vt Dominus multiplicet eos, et abundare faciat Charitatem, tam inter se, quàm erga alios, et corda eorum in aduentum vsque Christi corroboret atque confirmet. vers. Quam enim gratiarum actionem. vsque in fin. cap. 3.*

DE ERRORIBVS ET IMPERFECTIONE quorundam priuata. TABVLA 99.

IMBECILlitati & erroribus hũanis, qui Christi fideles in suscepto salutis itinere impedire plerunquè & remorari solent, duo D. Paulus adhibet remedia:

- CORREctionem, qua reprębendit errantes, & præsertim
  - FORNICARIOS, ver. Hæc est enim voluntas Dei. eod. cap. 4.
  - DECEPTORES, ver. Et nè quis supergrediatur, neque circunueniat in negocio fratrem suum. eodem.
  - OCIOSOS, ver. Rogamus autem vos fratres, vt abundetis &c. eodem.
  - SOLICItos nimiũm De
    - Morte amicorum, ver. Nolumus autem vos ignorare fratres. vsque in fin. d. cap. 4.
    - Die Iudicij, Qui
      - Infidelibus quidem terribilis,
      - Fidelibus autem nihil formidandus.
- EXHORtationem, vt
  - Agnoscant eos qui in ecclesia laborant, & præsunt in Domino, eosq́ propter opus Euangelij & diligant, & pacem habeant cum eis.
  - Corripiant inquietos.
  - Consolentur pusillanimes.
  - Suscipiant infirmos.
  - Patientes sint ad omnes.
  - Nè quis malum pro malo alicui reddat, sed quod bonum est, exerceat in omnes.
  - Semper gaudeant.
  - Sine intermissione orent.
  - In omnibus gratias agant.
  - Spiritum nè extinguant.
  - Prophetias nè spernant.
  - Omnia probent: quod bonum est, retineant.
  - Ab omni specie mala abstineant.
  - Alius pro alio oret.
    - SIC futurũ, vt
      - Sanctificentur à Deo pacis per omnia.
      - Integer eorum spiritus & anima & corpus, sine querela in aduentu Domini conseruetur. vers. Rogamus autẽ vos fratres. vsque in fin. cap. 5. & vltimi.

EPI-

EPISTOLA PAVLI APOSTOLI AD THESSALONICENSES SECVNDA, *De nouißimis temporibus, & de aduersarij, hoc est, Antichristi deiectione, Liber Bibliæ LIX, Secundæ Partis Quarti libri, Nonus.*

ORDINIS RATIO, EX AMBROSIO.

QVONIAM in prima epistola ad Thessalonicenses data, inter cætera etiam de aduentu Domini quædam scripsit, & de resurrectione sanctorum: nunc aliam scribit ad eos, in qua significat, licèt obscurè, neq; enim posset apertè scribere, de abolitione regni Romani, & de Antichristi apparentia & damnatione, & de quorundam fratrum inquietudine. Ambrosius hîc in præfatione.

VBI ET QVANDO SIT SCRIPTA.

NON multò post primam scripta est hæc ad Thessalonicenses epistola: Theodoret. in præfatione ad omnes D. Pauli epistolas. Ab Athenis, vt idem Theodoretus in fine huius docet epistolæ, per Titum Diaconem & Onesimum Acolytũ. Hîc in Argumento vulgato.

ARGVMENTVM.

HVIVS epistolæ summa eadem ferè est, quæ prioris. Nam vt ibì, ità hîc etiam Thessalonicenses ad patientiam, qua potest maxima hortatur diligentia: ostendens iustum Dei iudicium, vt boni gloriam consequantur, mali verò pœnam. Glossa hîc in principio.

CVR BIS SCRIPSERIT AD EOSDEM.

CVM resciuisset diuinus Apostolus vtilitatem quam receperant Thessalonicẽses ex prioribus literis, & quòd grauiter pro fide oppugnati, forti & generoso animo ferrent aduersariorum impetus, ad eos quoq; scripsit secundam epistolam, ad virtutem & animi magnitudinem excitans, & spe futurorum consolãs. Theodoretus hîc in argumento.

Vel (vt Origenes ait) ob eam causam, quòd quidam sub nomine Pauli apostoli falsam epistolam scripsissent, vt conturbarent Thessalonicenses, quasi instaret dies Domini, & seducerent eos. Nam propter hanc epistolam dixit: Rogamus vos fratres &c. neque per epistolam tanquàm per nos missam. cap. 2. Ruffin. in apolog. pro Origene hæc citat.

ALIA HVIVS SCRIPTIONIS OCCASIO.

IN Thessalonica quidam ociosi & inordinatè viuentes circuibant, ac fratres seducebant, quasi iam tum dies Domini præ foribus esset. Seducebant autem audientes eo prætextu, quasi hoc ab Apostolo id manifestante, & ab ipso Spiritusancto audiuissent. Athanas. in Synopsi.

Hanc suspicionem aliquibus non parùm augere videbatur id, quod ipse in priori epistola scripserat Paulus: Mortui in aduentu eius resurgent primi, deindè nos qui viuimus, qui residui sumus, simul rapiemur cum illis. Quæ verba ità contristauerunt eos, vt putarent iam vicinum esse diem Domini, timebantq; nè damnarentur, eò quòd tardè ad fidem venientes, imperfecti essent. Glossa hîc in principio.

Atque hunc metum illis diabolus procul dubio ob hanc iniecerat causam, vt spem illis futuræ adimeret resurrectionis, & Christi ipsius de aduentu suo prædictionem, quæ Matth. 24. habetur capite, in illorum mentibus irritam faceret

& inanem, atque sic, quod crudelius est, Spiritumsanctum ipsum, quantùm in se est, redderet mendacem. Theophylactus hîc in argumento id insinuat.

Has ob causas Apostolus Paulus etiam hanc scripsit epistolam. In qua eos inter cætera, de prædicto Saluatoris nostri aduentu, his instruxit verbis: Rogamus autem vos fratres, inquit, per aduentum Domini nostri Iesu Christi, & nostræ congregationis in ipsum, vt non moueamini citò à sensu vestro, neq; terreamini, neq; per Spiritum, neq; per sermonem, neq; per epistolam, tanquàm per nos missam, quasi instet dies Domini. Nemo vos seducat vllo modo. 2. Thess. 2.

QVAE SIGNA D. PAVLVS ANTE DIEM extremi iudicij prædixerit euentura.

Matt. 24. PRIMVM Christus ipse multam huic rei diligentiam & curam impendit: & sedens in monte, de omnibus quæ ad consummationem seculi pertinent, exactè ad discipulos disputat. Quamobrem? nè locus esset illis, qui antichristos & pseudochristos inducunt. Ponit autem & ipse multa signa, vnum quidem maximū, dicens: Quandò prædicabitur Euangelium apud omnes gentes. Et aliud quoquè, nè quòd ad eius pertinet aduentum, errarent: Sicut fulgur, inquit, veniet. Quod non in angulo quodam occulitur, sed vbiq; resplendet. Non opùs habebit indicatore. ità erit illustris, quemadmodùm neq; fulgur necesse habet indicari. Chrysost. 2. Thessalon. hom. 1.

Signa iudicij extremi.

Dedit etiam Paulus aliud quoddam extremi iudicij signum, dicens: Quoniā nisì venerit discessio primùm, & reuelatus fuerit homo peccati, filius perditionis, qui aduersatur & extollitur supra omne quod dicitur Deus, aut quod colitur, ità vt in templo Dei sedeat, ostendens se tanquàm sit Deus. Defectionē autem, ipsum vocauit Antichristum, à re ipsa ei nomine imposito: conatur enim homines à veritate abducere, & efficere vt deficiant. Theodoretus. 2. Thess. 2.

SCOPVS.

Triplicem Apostolus videtur in hac epistola scopum sibi habuisse præfixum. Vnum, vt bonos & quietos ad patientiam moneret. Alterum, vt inquietos corrigeret. Tertium, vt quæ in præcedenti epistola paulo dixerat obscuriùs, hîc aliquo modo apertiùs ostenderet. Gloss. hîc in princip.

DE PAR.

DE PARTITIONE EPISTOLAE AD THESSALOnicenses secundæ. TABVLA 100.

ADHVC THESsalonicenses in fide quidem constãtes, sed de temporibus & momentis magis, quàm par erat, anxios

- *Cõmendat à*
  - *Fidei constantia, cap. 1. in princip. vers. Gratias agere debemus &c. Quoniam supercrescit fides vestra.*
  - *Mutua charitate, ibid. vers. Et abundat charitas vniuscuiusq.*
  - *Patientia in tribulationibus, vers.Ità vt & nosipsi. ibidèm.*
  - *Merito vitæ æternæ. versic. Vt digni habeamini. eod. vbi etiam de bonis differit malorum, & pro martyrij orat honore atque dignitate. vsque in fin. cap. 1.*
- *Leniter repræhendit, magis tñ solatur & p̃munit aduersùs timorem de die iudicij extremi,*
  - *Quòd tam citò non sit ventura, quàm illi credere ac nimiùm formidare videbantur, cap. 2. in princip. vers. Vt non citò moueamini, neque terreamini.*
  - *Quòd eam p̃cessura sint hæc signa:*
    - *Discessio primùm ab imperio, scilicet Romano, & obedientia ecclesiæ Romanæ.*
    - *Deindè homo peccati, & filius perditionis, id est, Antichristus. vers. Nè quis vos seducat. eod.*
  - *Etsi eius speciem habere poterat, qui tum sæuiebat in Christianos Nero, non tamen illum verum esse Antichristum. vers. Et nunc quid detineat, scitis. eod.*
  - *Deum priùs Antichristi fraudem & dolum reuelaturum. vers. Et tunc reuelabitur ille iniquus. d. cap. 2.*
- *Monet duo maximè necessaria:*
  - *Primum, vt caueant sibi à societate & conuersatiõe pseudoapostolorum, inordinatè & non secundùm traditionem verè apostolicam viuentium, & ipsum potiùs imitentur Paulum, cap. 3. à princip. vsque ad vers. Vos autem fratres. Vbi iterùm inuehitur in homines ociosos, publicam ecclesiæ tranquillitatem perturbantes.*
  - *Secundũ, nè deficiant in bono: Et, si quis non obediat Euãgelio, vt eum notent per epistolam, nec consuetudinem habeat cum eo. Ità tamẽ, vt magis vitia fugiant quàm hominem: nec oderint vt inimicum, sed corripiant vt fratrem. à d. vers. Vos autem fratres, nolite deficere benefacientes. vsque in fin. ca. 3. & vltimi.*

EPISTOLA PAVLI
APOSTOLI AD TIMOTHEVM PRIMA, DE
officio episcopi, siue de ecclesiastica disciplina, Liber Bibliæ LX, Partis secundæ libri quarti, decimus.

ORDINIS RATIO.

HVCVSQVE de moribus Christianorum actum est in genere: Epistolæ verò ad Timotheum duæ, & ad Titum vna, de Ecclesiastico statu scriptæ sunt, Tertulliano teste aduersùs Marcionem lib.5. in fin. Vel hactenùs discipulos instituit Paulus, hîc magistros instruit Ecclesiæ. Chrysost. hîc in præfatione.

TIMOTHEVS QVIS FVERIT.

TIMOTHEVS Ephesiorum episcopus, de ciuitate Lystrensium, patre Græco, id est, Atheniensi, matre autem Iudæa, vt refert Apostolus, dicens: Recordationem accipiens eius fidei, quæ est in te non ficta, quæ & habitauit primùm in auia tua Loide, & matre tua Eunice: certus sum autem quòd & in te. Hic autē fuit discipulus Pauli, eiusq; spiritualis filius. Quem puerum propriè idem Paulus secum assumpsit: qui pudicus & virgo permansit: quique apud Ephesum in monte, qui vocatur Pyon, cum magno honore sepultus est. Isidorus de patribus noui testamenti. Constantinus autem Imperator sanctas reliquias Andreę, Lucæ & Timothei transtulit Constantinopolim, apud quas dæmones rugiunt. Hieron. aduersùs Vigilantium. [2.Tim.1.]

QVAE IS IN SACRIS LITERIS HABVERIT testimonia.

ATTESTATVR autem & Lucas in Actis apostolorum, admirabilis eum fuisse indolis iuuenem, cui à fratribus, qui Lystris atque Iconij morarentur, testimonium perhibebatur probitatis atque virtutis, qui vnà & discipulus fuit, & magister euasit: atque adeò prudentia sapientiaque præclarus, vt ei Paulus omne ministerium concrederet. Actor.16. Et Chrysost. hîc in argumento.

CVR A PAVLO TIMOTHEVS FVERIT CIRcuncisus, cùm ipse contra circuncisionem vbiquè gratiam prædicaret Euangelij.

NON propter eà Timotheum circuncidit Paulus, quòd putaret aliquid iustificationis illi iam ex circuncisione prouenire, sed propter Iudæos qui erant in illis locis. Cùm enim scirent illi omnes, quòd pater eius fuisset gentilis, timebat Apostolus, nè Iudæi doctrinam fidei protinùs respuerent, si esset incircuncisus. Anselmus in præfatione ad hanc epistolam ad Timoth. 1.

VNDE FIAT, QVOD CVM PAVLVS PLVRES haberet discipulos, duobus tantùm, Timotheo & Tito, sacras scripserit epistolas, ex Chrysost.

VERVM enim si quis curiosè perquirat, quid sit cur Tito ac Timotheo tantùm ex omni discipulorum numero scribat, cùm Silas & Lucas probati quoq; ac mirabili virtute pditi fuerint: Ait nanq; ipse cùm scriberet: Lucas solus est mecum. Sed & Clemens vnus ex comitibus eius fuisse colligitur, cùm de ipso scribat: Cū Clemente & cæteris coadiutoribus meis: non id quidem ab re, aut incongruè faciet. Cuius ergò rei gratia Tito ac Timotheo tantummodò scribit?

Quòd his iam ecclesiæ gubernacula curamq; tradiderat, illos verò adhuc secum circunducebat: Adeò verò erat virtutis excellens insigne, vt neque adolescentia ipsa impedimento esset. Idcircò etiam scribens ait inter cætera: Nemo adolescentiam tuam contemnat. Vbì enim virtutis certa argumenta præluxerint, omnia quadrant, nihilq; impedimento esse poterit. Chrysostomus hîc in argumento.

QVAM

QVAM OB REM HOS DISCIPVLOS PAVLVS TVM demùm, cùm eis Ecclesiæ gubernacula commiserat, & non potiùs anteà, reddiderit instructos.

SIC enim dicto in loco vlteriùs quærit Chrysostomus: Cur autem discipulo, inquit, qui iam in magistri transiërat ordinem, hanc epistolam scribit? Nónne anteà perficiendus erat, quàm præficiẽdus ecclesiæ? Quòd si iam perfectus erat, superfluò illi hanc epistolam scribit. Sedenim doctrina illi opùs erat, non eadẽ, qua discipuli instruebantur, verùm quæ magistro præceptoriq; congrueret. Videas nanq; illum per totam epistolam, doctori congruam inferre doctrinam, statimq; ex ipsis initijs non ait, Nè intendas his qui aliter te docent: sed quid? Vt eos admoneas, non docere aliter. Chrysost. ibid.

VBI ET QVANDO EDITA SIT HAEC epistola.

CLARVM est, quòd quandò secundò ex Epheso venit B. Paulus in Macedoniã, tunc illic optimum Timotheum reliquit, vt eorum curam gereret, qui salutarem prædicationem susceperant. Theodoretus in omnes D. Pauli epistolas.

ARGVMENTVM EX ATHANASIO IN Synopsi.

IN hac epistola Paulus, inter cætera de quibus instruit Timotheum suum per Asiam episcopum, Canones illi præscribit ecclesiasticos: De constituendis episcopis, presbyteris, & diaconis. Quomodò hi sese gerere, quales esse, & quid præcipuè in ecclesia pro statu & conditione omnis generis hominũ docere debeant. Ex quibus etiam, quis huius epistolæ sit scopus & intentio, facilè quiuis intelligere & cognoscere poterit.

DE PARTIBVS PRIMAE AD TIMOTHEVM epistolæ. TABVLA 101.

EPISCOPI *officiũ consistit in*
- *Defensione doctrinæ sanæ, cap. 1. per tot.*
- *Oratione, tot. cap. 2.*
- *Impositione manuum seu ordinum collatione, integro cap. 3.*
- *Honestate vitæ. cap. 4.*
- *Liberalitate erga pauperes. à princip. cap. 5. vsque ad vers. Aduersùs presbyterum.*
- *Iurisdictione ecclesiastica. à d. vers. vsque in finem cap. 5.*
- *Prædicatione Euangelij, cap. 6.*

DE VER-

DE VERBI DEFENSIONE.

TABVLA 102.

SANAM DOctrinam D. Paulus eam esse affirmat, quæ est secundùm Euāgelium gloriæ beati Dei, quod ipsi erat creditū. cap. 1. versic. Scimus autē. Cuius

- Summa consistit
  - Non in tractatione
    - Fabularum & Disputationum de genealogijs interminatis, ca. 1. in princip.
  - Sed in prædicatione ad ædificationem Dei, quæ est in
    - Fide & Charitate, quæ finis est præcepti, vers. Quæ quæstiones. eod.
  - Et in discrimine legis & Euangelij. Nam
    - Lex impio, non autem iusto, hoc est, iam per fidem Christi & grati Dei iustificato posita est, q ea velut pædagogo indigeat, vt legis terrore iust incitetur ad benè agendum, sed spontè & ex charitate Dei præcepta seruat.
    - Euangelium autem datum est omni credēti, in tanta abundantia, vt qui illud seruauerit, vnà etiam adimpleuerit totum, quidquid habet lex boni d. vers. Scimus eod.
- Effectus sunt
  - Gratia Domini nostri cum fide & dilectiōe, quæ est in Christo Iesu. vers. Superabundauit autem gratia. eod.
  - Remissio peccatorum. vers. Fidelis sermo. eod.
- Modus docēdi ac veræ illi doctrinæ nō tātùm conseruādæ, sed etiā propagandæ ratio duplex. Quarum
  - Prima exemplis eorū qui conuertuntur ad fidē, quod D. Paulus ex sua declarat vocatione. Nam ob id maximè se ex blasphemo & persecutore conuersum esse asserit, vt in se primo Christus ostenderet omnem patientiā ad informationem eorum, qui credituri sunt illi in vitā æternam. vers. Gratias ago ei &c. eod.
  - Secūda, Prædicatio ex
    - Corde puro,
    - Consciētia bona,
    - Fide non ficta.
    - in princ. & in fine cap. 1.

DE ORATIONE. TAB. 103.

ALTErū pastoris officiū est: orationi vacare, qua de re D. Paulus monet tria:

- Quales esse debeant preces Christianorū, q̄ diuiduntur in
  - Obsecrationes pro ijs rebus, quæ ad salutem sunt necessariæ, cap. 2. in princip.
  - Gratiarum actiones pro beneficijs acceptis. Ibid.
- Pro quibus faciendæ sint precationes. Orandum est autē pro
  - Regibus, & omnibus qui in sublimitate constituti sunt, vt quietam sub illis & tranquillam agamus vitam in omni pietate & castitate. ibidèm.
  - Omnibus hominibus, vt ad agnitionem veritatis perueniant. Nam & Deus ipse omnes vult saluos fieri. Eodem loco.
- Quo ritu sit orandum. Nā
  - Viros vult orare in omni loco, leuantes puras manus, sine ira & disceptatione. vers. Volo ergò viros. d. cap. 2.
  - Mulieres verò in habitu ornato, cum verecundia & sobrietate, nō in tortis crinibus aut auro vel veste preciosa. ver. Similiter & mulieres. eod.
  - Docere autem mulieri, aut dominari in virum, permittit nunquàm. vers. Mulier in silentio discat cum omni subiectione. eod.
  - Nec tamen ob id deterior mulierum conditio censeri debet: Saluabuntur enim & ipsæ per filiorum generationem, si permanserint in fide, & dilectione, & sanctificatione cum sobrietate. vers. Saluabitur autem. vsque in fin. cap. 2.

DE MINISTRIS ECCLESIAE ORDINANDIS.

TABVLA 104.

QVANTVM ad Ecclesiæ ministros attinet, diuus Paulus hoc loco

- PRIMVM describit qualitates
  - Episcopi, in quo requirũtur tria,
    - Vt sit irrepræhẽsibilis, vnius vxoris vir, sobrius, prudens, ornatus, pudicus, hospitalis, doctor: nõ vinolentus, non percussor, sed modestus: non litigiosus, non cupidus, cap. 3. in princip.
    - Qui benè poßit domui suæ præesse. Ibid.
    - Et testimonium habeat ab ijs, qui foris sunt, vt non in opprobrium incidat & in laqueum diaboli. vers. Oportet. eod.
  - Diaconis, qui & ipse vnius vxoris vir sit, & benè præsit & filijs & domibus suis. vers. Diaconos similiter. eod.
- DEINDE
  - Pollicetur ijs qui benè administrauerint,
    - Bonum gradum.
    - Fiduciam in fide multam, quæ est in Christo Iesu. vers. Qui enim benè. eod.
  - Rationem reddit Timotheo, cur hæc ad eum perscripserit, vt si vlteriùs non conueniat, sciat nihilominùs, quomodò oporteat eum versari in domo Dei, quæ est ecclesia Dei, columna & firmamentum veritatis. vers. Hæc tibi scribo. vsque in fin. cap. 3.

DE VITA ET HONESTATE CLERICORVM.

TABVLA 105.

REQVIRIT D. Paulus non tantùm in Episcopo, sed in quouis sacerdote & clerico, vt bonus sit minister. c. 4. ver. Hæc proponẽs fratribus. Quod futurum ait,

- Si caueant sibi ab imposturis eorũ, q discedũt à fide. d. c. 4. in princip. vbi mores describit hæreticorum. Quòd sint
  - Attendentes spiritibus erroris & doctrinis dæmoniorum, in hypocrisi loquentiũ mendacium.
  - Cauteriatam habentes conscientiam.
  - Prohibentes licita & permissa, vt nubere & abstinere à cibis: Ibid.
- Si ineptas & aniles deuitẽt fabulas, & se ad pietatem potiùs exerceant. Quæ ad omnia vtilis est, promißionem habens vitæ, quæ nunc est & futuræ vers. Ineptas autem &c.
- Si bonum exhibeant fidelibus exemplum in
  - Verbo,
  - Conuersatione,
  - Charitate,
  - Fide,
  - Castitate, vers. Nemo adolescentiam tuam.
- Si attendant
  - Lectioni,
  - Hortationi,
  - Doctrinæ. vers. Dum venio ad te. eod.
- Si obseruent gratiam, quæ data est illis
  - Per Prophetiam,
  - Cum impositione manuum presbyterij. vers. Noli negligere gratiam. eodem.
- Hæc facientes, saluos facient &
  - Seipsos,
  - &
  - Alios omnes, qui eos audiunt. vers. Hoc enim in fine d. cap. 4.

DE BO-

DE BONIS ECCLESIAE IN VSVS PAVPERVM distribuendis. TABVLA 106.

IN HAC parte D. Paulus

- *Præmissa priùs admonitione de moribus erga*
  - *Seniores non increpandos, sed vt parentes obsecrandos:*
  - *Iuuenes, vt fratres:*
  - *Anus, vt matres:*
  - *Iuuenculas, vt sorores in omni castitate, cap. 5. in principio.*
- *Agit de liberalitate episcoporũ, vbi præcipit, ex bonis ecclesiæ ali debere*
  - *Viduas (quibus hodiè succedũt potissimũ pauperes religiosi) non quidem sine discrimine oẽs, sed eas*
    - *Quæ verè sint viduæ & desolatæ.*
    - *Quæ instant obsecrationibus & orationibus nocte & die.*
    - *Non quæ in delicijs viuunt.*
    - *Sed quæ sunt irrepræhensibiles, & probatæ in regimine domûs suæ.*
    - *Non minùs 60. annorum, quæ vnius viri fuerit vxor, in bonis operibus testimonium habens.*
    - *Non fornicariæ, nec verbosæ, curiosæ aut vagæ, vers. Viduas honora, hoc est, vt D. interpretatur Augustinus, iuua & subleua. d. cap. 5.*
  - *Presbyteros & prædicatores eos, qui benè præsunt. Nam hi duplici digni sunt honore, maximè qui laborant in verbo & doctrina. vers. Qui benè præsunt. eod.*

DE IVRISDICTIONE ECCLESIASTICA. TABVLA 107.

IVRISDICTIO *Ecclesiastica versatur circa*

- *Authoritatem coercendi delicta, in qua hæ seruandæ sunt regulæ:*
  - *Non quamlibet accusationem contra presbyteros admittendam, nisi sub duobus aut tribus testibus, vers. Aduersùs presbyterum. d. cap. 5.*
  - *Publicè peccantes, publicè arguendos. vers. Peccãtes coram omnibus. eod.*
  - *Nè in alteram partem declinet iudex. vers. Testor coram Deo. eodem.*
  - *Iudicem debere esse irrepræhensibilem, nè, dum alios iudicat, seipsum cõdemnet. vers. Teipsum castum custodi. eod.*
- *Manuum impositionem: Vbi cauendum præcipit,*
  - *Nè citò alicui manus imponat. vers. Manus citò. eod.*
  - *Nec peccatis communicet alienis. Ibidem.*

DE RA-

DE RATIONE CONCIONANDI.

TABVLA 108.

PRAEDIcatoris partes, de quibus hîc quidem fit mẽtio, sunt duæ:

- *Retinere populũ in officio.* Et quia hominũ alij alijs aut
  - *Subsunt, admonet eorum officiũ esse, obedire & reuerentiã exhibere dominis, non tantùm*
    - *Fidelibus,*
    - *sed etiam*
    - *Infidelibus, cap. 6. in princip.*
  - *Præsunt, & quia plerũquè sunt diuites, monet eos*
    - *Primùm, diuitias nõ affectare. Nam qui volunt diuites fieri, incidunt in tentationem, & in laqueum diaboli, & desideria multa inutilia, quæ mergunt homines in interitum, vers. Habentes autem. eodem.*
    - *Deindè, si honesto modo contingant, quomodò eis sit vtendum: Nè scilicet sperent in incerto diuitiarũ, sed studeant diuites fieri in bonis operibus. versic. Diuitibus huius seculi præcipe.*
  - *Vtriusque verò generis homines varijs distinguuntur conditionibus & qualitatibus. Quibus triplicem scribit regulam:*
    - *Fugere cupiditatem, quæ radix omnium est malorum, vers. Radix. eod.*
    - *Sectari*
      - *Iustitiam,*
      - *Pietatem,*
      - *Fidem,*
      - *Charitatem,*
      - *Patientiam,*
      - *Mansuetudinem.*
    - *Persistere in vocatione ad quam quisque vocatus est, vers. Certa bonum certamen fidei.*
- *Sanam tueri doctrinã, cuius rei summa quatuor constat p̃ceptis.*
  - *Inanes fugiant quæstiões & pugnas verborũ, ex quibus oriuntur*
    - *Inuidiæ,*
    - *Contentiones,*
    - *Blasphemiæ,*
    - *Suspiciones malæ,*
    - *Conflictationes hominũ seditiosorum. ver. Hæc doce & exhortare. ibid.*
  - *Mandatum Dei seruent sine macula irrepræhensibile, vsque in aduentum Domini nostri Iesu Christi. d. vers. Certa bonum certamen.*
  - *Depositum, hoc est, doctrinam ab apostolis traditam custodiant. vers. O Timothee, eod.*
  - *Prophanas deuitent vocum nouitates, & oppositiones falsi nominis scientiæ, quam quidam promittentes, circa fidem exciderunt. Eodem vers. O Timothee. dicti cap. 6. & vltimi.*

EPISTOLA PAVLI APOSTOLI AD TIMOTHEVM SEcunda, *quomodò pastoribus ecclesiæ pro animarum salute sit certandum, siue de Martyrio pro vera fidei catholicæ doctrina libenter suscipiendo, Liber Bibliæ LXI, Secundæ partis quarti libri, vndecimus.*

ORDINIS RATIO.

ETSI inter hanc posteriorem, & illam ad Timotheum priorem epistolam, editæ sunt epistolę ad Titum, ad Romanos, ad Galatas, ad Philippenses, ad Ephesios, ad Colossenses, ad Philemonem & Hebræos, quæ omnes hanc secundam ad Timotheum epistolam temporis ordine præcedunt, adeò vt prior illa ordine quinta, hæc verò omnium sit postrema: tamen optima ratione hæc post illam à Maioribus nostris collocata est.

Quantalibet enim quisque, vt piè scribit hoc loco Chrysostomus, animi virtute polleat, cùm tamen clauum & ecclesiæ gubernacula suscipit, insperatis fluctibus quatitur, & varijs vndiquè negocijs actus, penè submergitur. Quod cũ semper aliâs ferè contingit, tum in ipso prædicationis initio necessariò fiebat, cùm omnia essent plena periculis, cũ maria vndiquè & vndiq; cælũ, cũ psecutiõibus & inimicitijs cuncta feruerent, cùm omnia simul obsisterent, cùm præterea ex Iudaicis obseruationibus hæreses inchoarent, quas & in priore signauit epistola.

Cùm ergò de officio episcopi atque adeò cuiusuis verbi Diuini prædicatoris dignitate in prima ad Timotheum actum sit epistola, rectè nunc sequitur secunda, in qua de persecutionibus, inuidia, exilio, damnis & mille alijs agitur veri pastoris periculis, ad quorum aculeos leniter patienterque perferendos, Paulus episcopum suum Timotheum atque bonos ecclesiæ doctores omnes admonere voluit.

VBI ET QVO TEMPORE SIT EDITA.

HANC epistolam omnium quas scripsit Paulus, esse postremam, & ab eo iam ex hoc mundo transituro Roma ex vinculis ad Timotheum fuisse transmissam, cõstans omnium ferè sanctorum est hoc loco patrum sententia: videtur enim tũc eam scripsisse, cùm esset proximus fini. Ego enim, inquit, iam delibor, & tempus meæ resolutionis instat. Et iterùm: In priore mea defensione nullus mihi adstitit. Chrysost. hîc in d. principio. Ambrosius item, Theodoretus, Theophylactus & Anselmus ibidèm.

QVA OCCASIONE HANC SCRIPSERIT epistolam.

QVID sibi vult, quòd secundam quoq; ad Timotheum epistolam scribit? Dixerat, spero celeriùs venire ad te. Frustratus ille spe & expectatione sua, consolatur eum literis, corporalis pręsentię vice, fortaßis ob hoc ipsum mœrentem, & quòd iam gubernationis onus subijsset. Chrysost. homil. 1. super hanc epistolam.

SCOPVS.

HOC agit in hac epistola Paulus, vt Timotheum roboret contra falsos prædicatores, & eum de omni primùm regula veritatis, deindè etiam de his, quæ vltimis futura sunt temporibus, ac postremò de sua instruat passiõe. Breuiter, suo ipsius exemplo hortatur illum ad martyrium, pro fide fortiter subeundum. Anselmus in præfatione huius 2. ad Timotheum epistolæ.

ARGVMENTVM.

IN vinculis existens Paulus, fecerat iam secundam coram Nerone confessionem. Ex qua re facilè colligere poterat, nihil sibi superesse aliud, quàm martyriũ, atq; ipsam adeò mortem. Quamobrem Timotheo fidei negocium hac epistola commendat, ac veluti testamento relinquit, vt si ei, quod timebat, accideret, idem Timotheus sibi in apostolatum succederet. Petrus Aureolus.

DE PARTITIONE EPISTOLAE AD TImotheum secundæ. TABVLA 109.

IN HAC ERgò epistola Paulus in Apostolatu suo substituit Timotheum. Quam substitutionem vt in se recipiat, conatur ei persuadere à

Sua in Timotheum fiducia, quam conceperat erga illum iamdudùm propter fidem non tantùm suam, sed etiam matris eius & auiæ non fictam. cap. 1. post princip.

Gratia diuina, quam ipse Timotheus à D. Paulo per manuum impositionem vberiorem alijs acceperat, spiritum scilicet non timoris, sed virtutis & dilectionis & sobrietatis, vers. Propter quam causam. eodem.

Necessitate: Quia non Phygellus tantùm & Hermogenes, sed omnes, quotquot in Asia erant discipuli, ab ipso auersi fuerant, vers. Bonum depositum custodi. vsque in finem d. cap. 1.

Comparatione ad
- *Militem, qui debet esse strenuus.*
- *Athletam, in quo legitimum requiritur certamen.*
- *Agricolam, qui debet esse in laborando solicitus, vt in fructibus percipiendis sit primus, cap. 2. vers. Labora &c.*

Spe futuræ gloriæ, ad quam vt congregentur, quantùm fieri possit, omnes, bono pastori omnia sustinenda sunt. Si enim commortui sumus, & conuiuemus: Si sustinebimus, & conregnabimus, vers. Memor esto. eodem.

Petulantia & procacitate hæreticorum, quæ veritatis studio refrenanda est, & compescenda, vers. Noli contendere verbis: ad nihil enim vtile est. vsq. in fin. cap. 2.

Multitudine improborum hominum, qui sint in diebus nouissimis grassaturi. Contra quos ità se armare debet Timotheus, & pastor quilibet bonus & fidelis: Primùm, vt eos deuitet. Insipientia enim eorum manifesta erit omnibus. Deindè, vt permaneat in eis quæ didicit, & credita sunt ei. Deniquè, vt sacræ scripturæ se muniat authoritate. cap. 3. per tot.

Periculis imminentibus
- *In genere omnibus. Futurum enim esse ait, vt hæretici quidam sanam doctrinam deserant, & à veritate ad vanas conuertantur fabulas. Quos arguere, obsecrare, & increpare debent episcopi. cap. 4. in principio.*
- *Sibi, martyrij scilicet & mortis: Ego enim iam delibor, ait, & tempus resolutionis meæ instat. Eodem cap. 4. & vltimo. Quæ verò indè in finem vsque huius sequuntur epistolæ, familiaria quædam sunt, quæ ideò D. Paulus Timotheo communicat, vt suum ad se aduentum maturet.*

EPISTOLA PAVLI APOSTOLI AD TITVM, DE VITA ET

honestate clericorum, Liber Bibliæ LXII, Partis secundæ Libri quarti, duodecimus.

RATIO ORDINIS.

VT in præcedentibus episcopos instituit Paulus, ità in hac epistola, quales non ipsi tantùm episcopi, sed eorum etiam in spiritualibus ministri, sacerdotes, diacones, & clerici omnes esse debeant, edisserit. Ex sententia Petri Aureoli.

ALIA CONTINVATIONIS RATIO.

NON solùm ijs qui in continenti, sed etiam q in insulis habitabant, diuinus Apostolus doctrinam impartitus est salutarem. Theodoret. hîc in argum. Nam ea intentione Titum apud Cretenses episcopum reliquerat, vt vniuersam insulã Cretam regeret & doceret. Eius verò gubernationis modum illi in hac breui præscribit epistola. Anselmus in præfatione ad Titum.

DE TITO.

VNVS ex Pauli socijs hic vir fuit probatus: neq; enim profectò illi integram insulam permisisset, neque ea quæ deerant, præcepisset implenda: (ait enim: Vt quæ desunt, corrigas) & tam multorum episcoporũ iudicium commisisset, nisì multũ illi confideret. Chrysost. hic in princip. cap. I.

CVIAS TITVS FVERIT, ET QVALIS.

AIVNT autem quidam hunc iuuenem fuisse, idcircò quòd ad eum scribens Paulus, eum filium vocet: sed hoc sanè non satis manifestum est. Arbitror autẽ ipsius etiam in Actibus Apostolorum fieri mentionem. Erat autem fortasè Corinthius, nisì alius aliquis apud eos fuerit eodem nomine. & Zenam quidẽ ad se aduocat, atque Apollon mitti cupit, hunc autem non: nanque coram Cæsare plus illis fortitudinis atque virtutis fore testatur. Idem Chrysost. ibidèm.

DE EODEM, EX ISIDORO.

TITVS Pauli discipulus, & in baptismo spiritualis filius, natione Græcus, ex gentibus solus à Paulo circuncisus post Euangelium: quem ad instruendas Ecclesias reliquit Apostolus Cretæ, ibique in pace defunctus est atq; sepultus. Isidorus de patribus noui Testamenti.

CRETENSES QVI ET VNDE DICTI fuerint.

CRETENSES dicti fuerunt à Creta, quæ maxima erat insula, quam Apostolus cognitionis luce illuminauerat. Theodoretus hîc in argumento.

CVR BREVIVS TITO QVAM ALIIS scripserit Paulus.

BREVEM scribit epistolam meritò, quod virtutis testimonium fuit ipsius Titi: neque enim is ille erat, cui verbis plurimis opùs esset, sufficiebatque illũ tantùm breuiter admoneri. Chrysost. ad Tit. cap. I.

VBI ET QVANDO SIT SCRIPTA.

Ex Nicopoli data fuit hæc epiſtola,ſtatìm poſt illam ad Timotheum priorem,ſic vt numero ſit ſexta. Cùm enim in Macedoniæ locis Paulus ageret, iuſſit Tito vt ad ſe veniret. Sic autem dicit: Cùm miſero ad te Arteman vel Tychicum, feſtina ad me venire Nicopolim: Ibì enim ſtatui hyemare.ad Tit.3. Dicunt autem Nicopolim eſſe vrbem Thraciæ,& eſſe Macedoniæ propinquã. Theodoretus in præfatione ad omnes D. Pauli epiſtolas. Sita eſt autem in Actiaco littore. Anſelmus ibidèm.

DE EODEM, EX CHRYSOSTOMO.

Videntvr autem mihi,inquit,tempora quædam media interceſſiſſe, Paulumq́; dum iſta ſcriberet,in libertate fuiſſe. Nihil enim de tentationibus loquitur,cęterùm aſſiduè Deo gratias verſat,quæ credentibus erat ſufficiens conſolatio ad incitamentum virtutis:nanque cùm diſcerent, quæ ſuis meritis deberentur, & ad quæ per gratiam vocati eſſent,non minimum ex hoc ſolatium capiebant.

Videtur autem mihi eam præcedere,quam ad Timotheum (ſecundò) ſcripſit: illã etenim inſtante morte ſcripſit: hîc aũt liber & abſolutus eſſe depræhenditur. Nam quod ait,decreui hyemare Nicopoli,ad Tit.3. certum argumentũ eſt,quòd necdùm in vincula fuerit coniectus: illic autem vinctum ſe aſſiduè vocat. Chryſoſt.cap.1.hîc in princip.

CVR HIC PAVLVS INCREPARIT IVDAEOS.

Invehitvr etiam aduerſùs Iudæos: quòd ſi in totam gentem inuehitur, nihil eſt quod mireris:& hoc enim ipſum,ſcribens ad Galatas,facit: O inſenſati,inquiens, Galatæ. Porrò hoc non contumelioſi erat affectûs,ſed amoris propenſioris. Nam ſi ſuî gratia iſtud feciſſet,meritò quis illi crimen inureret: Sin verò ignitus & zelo fidei feruens,& gratiam prædicationis inſinuans,ità loquitur,non iniurioſè id facit. Nanque & Chriſtus multa & ſæpenumerò Phariſæis ac ſcribis criminatur. Verùm non ſuîjpſius gratia,ſed ideò,quòd alios omnes perderent. Chryſoſt.ibidèm.

ARGVMENTVM EX THEODORETO.

Primvn quidem docet,quales eſſe oporteat eos,quibus creditum eſt diuini ſacrificij munus. Deindè etiam accuſat aliquos,qui ex Iudæis crediderant, qui ſalutarẽ prædicationem conabantur corrumpere. Ac diuinæ tandèm meminit Oeconomiæ,eius etiam oſtendens cauſas. Theodoretus in argumento ad hanc, quæ Tito inſcripta eſt, epiſtolam.

DE PARTIBVS EPISTOLAE AD TITVM.

TABVLA 110.

DVO sunt, quæ D. Paulus pertractat in hac epistola:

- PRIMO causam explicat Tito, cuius rei gratia reliquerit eum Cretæ, vt scilicet ea quæ desunt corrigat, & per ciuitates presbyteros constituat, ità vt idem sibi disposuerat Paulus. vers. Huius rei gratia. cap. 1.
- DEINDE instruit eũdem,
  - Quales debeat ordinare episcopos & presbyteros, in quibus requiritur, vt sint
    - Sine crimine. d. vers. Oportet &c. Hospitales, benignos, &c. ibidèm.
    - Potentes exhortari in doctrina sana, & eos qui contradicunt, arguere, versic. Vt potens.
  - Quæ vera sit Christianæ religionis doctrina de
    - Moribus & officijs
      - Presbyterorum, & episcoporum, vt
        - Loquantur quæ decent sanam doctrinã, cap. 2. in principio.
        - In omnibus præbeant se exemplum bonorum operum &c. vt qui exaduersò est, vereatur, nihil habens malum dicere de illis, versic. In omnibus. d. cap. 2. Item versic. Fidelis sermo. & versic. Discant. circa fin. cap. 3.
      - Senum, vt sobrij sint, pudici, prudentes, sani in fide, in dilectione, in patientia, vers. Senes. d. cap. 2.
      - Anuum, vt sint in habitu sancto, non criminatrices, non multo vino seruientes, vers. Anus. eodem.
      - Adolescentularum, vt viros suos ament, sint prudentes, castæ, subditæ viris, vt non blasphemetur verbum Dei, vers. Adolescentulas. eod.
      - Iuuenum, vt sobrij sint, vers. Iuuenes. eod.
      - Seruorum, vt dominis suis sint subditi in omnibus, non contradicentes, non fraudantes, sed in omnibus fidem bonam ostendentes, vers. Seruos dominis. eod.
      - Omnium Christianorũ, vt principibus & potestatibus sint subditi, ad omne opus bonum parati, nõ blasphemi, non litigiosi, sed modesti, omnem ostendentes mansuetudinem erga omnes homines. cap. 3. in principio.
    - Fide: Cuius summa sub his breuissimis verbis compræhenditur: Apparuit enim gratia, inquit, Dei & Saluatoris nostri omnibus hominibus, erudiens nos, vt abnegantes impietatem & secularia desideria, sobriè & iustè & piè viuamus in hoc seculo: expectãtes beatam spem, & aduentum gloriæ magni Dei & Saluatoris nostri Iesu Christi, qui dedit semetipsum pro nobis, vt nos redimeret ab omni iniquitate, & mundaret sibi populũ acceptabilẽ, sectatorẽ bonorum operum. ver. Apparuit enim. vsq; in fin. ca. 2.
  - Quomodò tractandi sunt
    - Falsi Christiani, qui vniuersas subuertunt domos, turpis lucri gratia docentes quæ non oportet, sunt redarguendi.
    - Extranei seu à fide Christiana alieni, mansuetè & leniter monendi. d. princip. cap. 3.
    - Hæretici post vnam atque alteram correptionem deuitandi. vers. Hæreticum hominem. d. cap. 3. & vltimo.

EPISTOLA PAVLI APOSTOLI AD PHILEMONEM DE

pœnitentibus iterùm in gratiã recipiendis, Liber Bibliæ LXIII, Partis secundæ libri quarti, decimustertius.

RATIO ORDINIS.

Nè quis putet apud Deũ vllum esse respectum personarũ, non absq; singulari factum est spiritussancti consilio, quòd à Maioribus nostris etiã hęc epistola in hũc ordinẽ sit collocata: vt dum videmus Apostolũ, hominis etiã serui, & fugitiui, & furis, tam diligentẽ habere curã, certissimum indè capiamus argumentũ, nemini viam, neq; ad doctrinam fidei, neq; ad gratiam salutis ęternę consequẽdam, vllo vnquàm tempore fuisse pręclusam, iuxta mentem Theodoreti hîc in argumẽto.

ARGVMENTVM.

COMMENDATITIA est hæc epistola tota. Aufugerat enim à Philemone seruus Onesimus, rebus quibusdam furto secum ablatis. Is cùm Romam fortè venisset ad D. Paulum, & ab eo dum erat in vinculis, fuisset baptizatus, tantum profecit, vt dignus haberetur cui pręcationis posteà committeretur officium. Quamobrem Paulus eum Philemoni cum hisce remittit literis, ac ità cõmendat, vt eum in gratiam priùs receptum, non tantùm afferat liberum, sed etiam complectatur vt fratrem. Eam enim esse huius epistolę summã testantur omnes, quotquot eam iustis illustrârunt commentarijs.

PHILEMON QVIS FVERIT.

PHILEMON &si Phryx fuerit genere, moribus tamẽ fuit fidelis. Theophylact. hîc in prolog. de quo circa principium huius epistolæ sic scribit Chrysost. Philemon quidam vir fidelis ac nobilis. Quòd enim fuerit virtute mirabilis, ex eo inprimìs constat, quòd domus quoquè eius omnis fidelis erat, atque adeò fidelis, vt ecclesia etiam appellaretur. Quocircà scribit ad eum Apostolus: Saluta & ecclesiam quæ est in domo tua. attestatur autem & illi singularis obediẽtię meritũ, & quòd in eo viscera sanctorum quieuerunt: ipse quoquè in hac epistola admonet, vt sibi hospitium paret: ideò mihi videtur illius domus, sanctorum fuisse diuersorium. Chrysost. in argumento in epistolam ad Philemonem.

DE ONESIMO.

ONESIMVS seruus fuit Philemonis, qui fugerat dominum, quibusdam rei domesticæ compilatis. Nam quòd furatus quędam sit, audias Apostolum sic dicentem: Si quid autem te læsit, aut debet, ego persoluam. Chrysost. in arg. Eundem autẽ Onesimum B. Paulus episcopum ordinãs, pręcationisq; verbum ei cõmittens, apud Ephesiorum ciuitatem reliquit: cui episcopus post beatum Timotheum & ipse resedit. De quo & beatus Ignatius Ephesijs scribẽs epistolam, ità dicit: Quoniam ego suscepi multitudinem vestram in nomine Domini, in Onesimo dilecto pręceptore nostro, vestro autem episcopo. Obsecro eum secũdùm Christum Iesum diligere vos, & vos oẽs in cõcordia eius in ipso esse. Benedictus enim Deus, qui vobis talibus talem episcopum donauit habere in Christo. Hic Romam perductus, atque ibì pro fide Christi lapidatus, sepultus est Christi martyr primũ ibì: deindè ad loca vbì fuerat ordinatus episcopus, corpus eius delatum. Ado Treuirens. in martyrologio, 14. Calend. Martij.

VBI ET QVANDO SCRIPTA SIT HAEC EPISTOLA.

ROMAE scripsit Paulus hanc epistolam, dum ibì in Neronis detineretur vinculis. Edita autem est ante epistolã ad Philippenses, mox post eam, quæ ad Galatas scripta est. Theodoretus in pręfatione ad omnes D. Pauli epistolas. Missa verò per Onesimum, vt ex hisipsis patet literis.

CENSVRA D. HIERON. DE EPISTOLA PAVLI AD PHILEMONEM.

DE hac epistola sic loquitur Hieron. Volunt aliqui hanc epistolam q̃ scribitur ad Philemonem, aut nõ esse Pauli, aut etiamsi Pauli sit, nihil habere quod ædificare

nos possit,& ob id à plerisque veteribus repudiatam, dum commendādi tantùm scribatur officio,non docendi.

At è contrario,qui germanę authoritatis eam esse defendunt,dicunt nunquàm in toto orbe à cunctis ecclesijs fuisse susceptam, nisi Pauli Apostoli crederetur. Hieron.in pręfat.ad Philemonem.

DE EIVSDEM EPISTOLAE SIMPLICITATE ac breuitate.ex eodem.

Sed mihi videntur,dum epistolam simplicitatis arguunt, suam imperitiam prodere,non intelligentes quid in singulis sermonibus virtutis ac sapientię lateat.

Si autem breuitas habetur contemptui,contemnatur Abdias,Nahū, Sophonias, & alij duodecim Prophetę, in quibus tam mira & grandia sunt quæ feruntur,vt nescias vtrùm breuitatem sermonum in illis admirari debeas,an magnitudinem sensuum.

Quod si intelligerent hi,qui epistolam ad Philemonem repudiant, nunquàm breuitatē despicerent:quę pro laciniosis legis oneribus,euangelico decore conscripta est,dum breuiatum consummatumque sermonem facit Dominus super terram.Hieron.in proœmio Commentariorum in hanc epistolam.

QVAE HVIVS EPISTOLAE SINT VTILITAtes, ex Chrysostomo.

Spiritualis vitæ actus oēs prosunt omnibus.

Caeterùm quòd hæc epistola nimiùm necessariò conscripta sit, hac prætereà ratione discetis. Cùm quis enim spiritualiter viuit,huius habitus ipse,& incessus, & verba,& actus,& omnia prorsùs audientibus prosunt,nihilque id impedit aut prohibet fieri. Verùm quòd necessariò hæc epistola missa sit, hinc iam animaduerte,quantumque habeat in se vtilitatis.

PRIMA VTILITAS.

Primùm quidē nihil negligere monemur hoc exemplo. Si enim Paulus pro fugitiuo fure,pro seruo tantum prouidentiæ ostendit,nec dubitat illum cumulatū tot laudibus mittere,nihilque veretur:quanto magìs nos conuenit,in huiusmodi quoquè non esse negligentes?

VTILITAS SECVNDA.

Deindè seruilem conditionem desperandam non esse, etiamsi vitijs omnibus dederit manus,quādoquidem fur iste atque fugitiuus adeò virtutibus claruit, vt illum voluërit & Paulus habere socium, scribensq; ad dominum, dixerit, Vt pro te mihi ministret:quanto magìs liberos non esse desperandos?

TERTIA VTILITAS.

Tertiò,seruos à dominis non oportere abstrahi.Nam si Paulus, qui ità Philemoni confidebat,Onesimum sibi adeò vtilem & necessarium ad ministerium tenere noluit pręter sententiam domini: multo sanè magìs id nobis quoquè seruandum est. Si enim seruus virtute clarus est,ideò inprimìs oportet illum in seruitute durare,dominatumque recognoscere,vt omnibus qui sunt in domo,commodo & vtilitati esse possit.

VTILITAS QVARTA.

Addam & aliam huius epistolę vtilitatem: docet nos seruos non erubescere,si probi sint.Nam si Paulus excelsior atque excellentior omnibus tanta de seruulo loquitur,multo sanè magìs nos de nostris id facere conuenit.

Cùm ergò tam multa nobis commoda largiatur epistola, & certè necdùm omnia diximus,audet quis adhuc superfluam dicere? Quantæ istud,quæso,temeritatis est? Chrysost.in huius epist.argumento.

DE PAR-

DE PARTIBVS EPISTOLAE AD Philemonem. TABVLA III.

COMMENDATITIA ergò est hæc epistola, qua Onesimũ Philemoni recõciliare studet tribus modis. Nam

- PRIMO beneuolentiam captat à
  - LAVDIBVS Philemonis, propter eius charitatem & fidem, quam habebat in Domino. cap. vnico, vers. Gratias ago Deo meo.
  - Sua in Philemonem fiducia singulari. vers. Propter quod multam fiduciam &c.
- DEHINC precatur eidem veniam
  - PER viscera sua. Onesimum enim vt suam propriam diligebat animam.
  - PROPTER commune societatis vinculum.
  - ET mutuum inter illos amorem. vers. Obsecro te pro meo filio.
- TANDEM
  - FACTVM summa excusat modestia. Forsan enim, ait, discessit ad horam à te, vt æternùm illum reciperes.
  - POLLICETUR
    - Vtilitatem, vt si Philemoni aliquandò Onesimus fuerit inutilis, iam vtrique, & Paulo, & Philemoni, futurus sit vtilissimus.
    - Indemnitatem, dum sibi rogat imputari, si quod ei damnum ab Onesimo fuerit illatum.

EPISTOLA PAVLI APOSTOLI AD HEBRAEOS PRO

euangelio & fide Christiana, contra legis antiquæ cultum & obseruantiam, Liber Bibliæ LXIIII, Secundæ partis quarti libri, Decimusquartus.

ORDINIS RATIO.

QVANVIS hęc epistola ratione temporis quo scripta est, sit ferè vltima, est tamẽ doctrinę ordine facilè prima: tum quòd lingua Hebraica, in qua scripta est, alijs omnibus sit antiquior: tum quia hîc de veritate legis agitur euangelicę, in reliquis verò de Euangelij obseruantia potissimùm fuit dictum. Sed certum est, Euãgelij veritatem in promissionibus veteris testamenti de venturo Messia etiam tunc multis seculis antè extitisse, quàm de eius obseruãtia vllum scriptum haberetur verbum.

VBI

VBI ET QVANDO SCRIPTA, CVIVSQVE MINI-sterio hæc epistola fuerit transmissa.

ORDINE temporis est hæc epistola penultima: scripta est enim proximè ante secundam ad Timotheum editam, quæ (vt diximus) omnium fuit postrema. Theodoret. in Præfat. ad omnes D. Pauli epistolas. Missa autem fuit ex Italia. Theophylact. ibid. & D. Athanas. in Synopsi: Per Timotheũ filium apostoli Pauli spiritualem. cap. vltimo hîc ad Hebręos, & Lyranus in prolixo huius epistolæ proœmio.

AD QVOS SCRIPTA SIT.

HEBRAEI, ad quos hoc loco scripsit Apostolus, dicũtur illi, qui ex Iudęis ad Christum sunt conuersi. Interpretantur aũt Hebræi transitores vel transeuntes, quiq; radicem cordis in amore præsentis mundi non plantauêre, sed assiduis desiderijs ad superna transeunt: qui peregrinationem terræ non diligunt pro habitatione patriæ, sed veram patriam inquirunt, ipsi sunt verè Hebręi, & ad se scriptam esse credant hanc epistolam. Anselmus hîc in præfatione epistolæ ad Hebræos.

Hebræi qui sint.

QVONAM HAEC EADEM SCRIPTA sit epistola, & quomodò, ex Chrysost.

SED quonàm ad eos epistolam mittit? Mea opinione, Hierosolymam, & in Palęstinam. Sed quomodò scribit? Quemadmodùm & baptizabat, non habens mandatum vt baptizaret. ait enim se non missum ad baptizandum. Nec tamẽ vetitus erat, sed operæ auctarium hoc fecit. Et quî poterat his non scribere, pro quibus vel deuoueri volebat? Chrysost. hîc in præfat.

IN QVA LINGVA EDITA SIT hæc epistola.

HANC epistolam fertur Apostolus ad Hebræos conscriptã, Hebraica lingua misisse, cuius sensum & ordinem retinens Lucas Euangelista, post excessum B. Apostoli Pauli, Gręco sermone composuit. Author argumenti, huic epistolę in sacris Biblijs præfixi.

DE EPISTOLAE HVIVS AVTHORE DVBITATIO.

HANC epistolam multi Pauli esse aiunt, quidam verò negant. August. de ciuitat. Dei. lib. 16. cap. 22. Nam creditur vel Barnabæ esse, iuxta Tertullianum: vel Lucæ Euangelistæ, iuxta quosdã: vel Clementis Romanæ posteà Ecclesiæ episcopi, quẽ aiunt sentẽtias Pauli proprio ordinâsse & ornâsse sermone: vel certè quia Paulus scribebat ad Hebræos, & propter inuidiam sui apud eos nominis, titulum in principio salutationis amputauerit. Hieron. in Catal.

RATIO DVBITANDI DE PAVLO PRIMA, ex Hieronymo.

EPISTOLAM quæ ad Hebræos scribitur, quidam Pauli non esse cõtendunt, eô ꝙ non sit eius nomine intitulata. Hieron. in dicta præfatione ad epistolas Pauli.

SECVNDA DVBITANDI RATIO.

OB sermonis stylique distantiam, quòd hæc dictione nonnihil politiori cõcepta videatur, quàm reliquæ D. Pauli epistolæ. Hieron. ibidèm. & in Catal.

OPINIO HAC DE RE COMMVNIS.

SED vsus ecclesiæ Catholicæ communis, & temporis longi pręscriptio manifesta, contrarium iam diù non semèl obtinuit, estque hac de re constãs Patrum ferè omnium sententia, huius epistolæ non alium esse authorem, quàm diuum Paulum, vt quę & semper, & vbiquè, & ab omnibus ferè, aut maiori saltem parte habita & credita sit ipsius Pauli.

RESPONSIO HIERONYMI AD PRIMAM dubitandi rationem.

SI propterea, inquit, non est Pauli, quia eius non habet nomen: ergò nec alicuius erit, quia nullius nomine intitulatur. Quod si absurdum est, eius magis censenda est quę tanto suę doctrinę fulget eloquio. In pręfat. in omnes epistolas Pauli, quę Hieronymo ascribitur.

CVR

CVR HIC NOMEN SVVM TACVERIT Paulus, ex eodem.

SED quia apud Hebræorum ecclesias quasi destructor legis falsa suspiciõe habebatur, voluit tacito nomine de figuris legis & veritate Christi reddere rationem, nè odium nominis in fronte prætitulati, vtilitatem lectionis excluderet. Hieronymus ibidèm, & in Catal.

DE EODEM, SENTENTIA AVGVSTINI.

PAVLVS in hac epistola, inquit Augustin. principium & salutationem propterea dicitur obmisisse, nè Iudæi q̃ aduersùs eum pugnaciter oblatrabant, nomine eius offensi, vel inimico animo legerent, vel omninò legere non curarẽt, quod ad eorum scripserat salutem. August. in epist. ad Roman. inchoatæ expos. ex sententia Clementis Alex. apud Nicephorum lib. 4. hist. eccles. cap. 33. & Euseb. lib. 6. hist.

RESPONSIO AD SECVNDAM DVBItandi rationem.

NEC sanè mirum, si eloquentior videatur in proprio, id est, in Hebræo, quàm in peregrino sermone, id est, in Græco, quo cæteræ epistolę scriptę sunt. Hieron. in d. pręfat. & in Catal.

ALIA RESPONSIO EX HVIVS EPIstolæ argumento.

APTISSIMA demùm illa ratio videtur, quæ in huius epistolæ continetur argumento. Inprimìs, ait, videndum est, cur Apostolus Paulus in hac epistola scribenda, nõ seruauerit morem suum, vt vel vocabulum nominis sui, vel ordinis describeret dignitatem. Hęc causa est, quòd ad eos scribens, qui ex circuncisione crediderant, quasi Gentium Apostolus, & non Hebręorum, sciens quoquè eorum superbiam, suamq; humilitatem ipse demonstrans, meritum officij sui noluit anteferre. Nam simili modo etiam Ioannes Apostolus propter humilitatẽ in epistola sua nomen suum eadem ratione non protulit. Author arg. epistolę ad Hebręos.

PRO EADEM RESPONSIONE SENTENTIA Michaëlis à Medina.

DE sermonis autem distantia, quanuìs ea ratio quam affert Hieron. multùm arrideat, sunt tamen qui putent, hanc epistolã non tantum lepóris ab authore contraxisse, quantum nunc habet. Sed insupèr multum illi ex traductione in Grecũ sermonem à Luca vel Clemente accessisse, cùm non tam verbis, quàm sententiæ in traducendo inhęrerent: quod, vt erant apostolici sensûs cõsultissimi, & eiusdẽ Apostoli comites indiuisi & discipuli, absque vlla infidelitatis nota facere potuerunt. Qua sententia & veterum opiniones, quas Hieron. refert, quæ Lucæ, Barnabę, aut Clementi eam epistolam tribuebant, in concordiam adducuntur, dum compositio quidem Apostolo Paulo, elegantia verò & dicendi lepor, vni istorũ tribuitur. Mich. à Medina de recta in Deum fide, lib. 6. cap. 25.

ALIA DE RE EADEM CENSVRA eiusdem Medinę.

EST & magnoperè cum ratione conueniens illa sententia, quæ credit, inuentionem quidem eorum, quæ in hoc scripto tractantur, esse Apostoli Pauli: dispositionem verò, amanuensis scribę: ità vt, quod frequentissimè solet accidere, immò, quod est in quotidiano vsu ijs, qui non tantum laboris pondus sustinẽt, locos tractandos, docto & eleganti amanuensi tribuerint, amanuensis verò dictionem poliuerit. Neque enim hac ratione desinit esse Pauli, quemadmodùm neque Regis aut Pontificis literę, quarum ipsi locos suggerunt, si scribantur à Notario, non erunt regis aut Pontificis.

Porrò Paulũ in scribẽdis epistolis amanuẽsi ministro, quẽ modò secretariũ aut notariũ vocamus, fuisse vsum, ex fine eius epistolę, quã ad Roman. scribit, apertè cognoscitur. Saluto, inquit, vos ego Tertius, qui scripsi epistolã. Fuit enim is Tertius D. Pauli notarius, cuius permissu nomen suũ epistolę inseruit. Medina ibid.

DE HVIVS

DE HVIVS EPISTOLAE AVTHORITATE,

ex D. Melchiore Cano. TABVLA 112.

Hæreticum esse, epistolam ad Hebræos ex canonicarum scripturarum numero reijcere.

ARGVMENTVM I.

PRIMÒ, *quoniam aduersatur definitioni omnium pontificum & Conciliorum sacros libros enumerantium: vt Innocentij primi atque Gelasij, Concilij 3. Carthag. cap. 47. Florentini insupèr ac Tridentini, deniquè Laodicensis Can. 59. Quod vtiquè Concilium manifestè confirmatum est à Synodo Trullana.*

II.

DEINDÈ *probatur hæc conclusio, quoniam epistola ad Hebræos recepta est in Concilio Niceno, vt author est D. Thomas in Commentarijs super eandem. Rem verò adeò grauem vir S. non adstrueret, nisi compertam habuisset.*

III.

PRAETEREA *manifestè id ostenditur ex Concilio Ephesino, cuius verba sunt cap. 10. Pontificem et apostolum confessionis nostræ factum esse Christum, diuina scriptura commemorat: Si quis ergò Pontificem & Apostolum nostrum negat esse factum ipsum Dei verbum, anathema sit. Hactenùs Concilium. Id autem non alio loco, nisi in epistola ad Hebræos, Apostolus dixit. Diuina igitur scriptura est, ex cuius etiam solius authoritate efficax argumentum trahitur ad hæresim reuincendam.*

IIII.

QVÒD *si post tam præclara & summorum Pontificum & Conciliorum testimonia sanctos authores in huius sententiæ confirmationem citare voluëro, vereor mihi illud obijciatur, quòd afferam in re non dubia testes minimè necessarios. Atquì non est leue argumentum, quod ex communi omnium sanctorum consensione ducitur.*

Atque vt Græcos scriptores prætercam, quorum omnium (vt Hieronymus ad Dardanum ait) manet ad vnum firma consensio: vtq; Latinos omittam reliquos, D Augustinus constantissimè vbiquè tenet hanc epistolam esse canonicam. Nam & lib. 2. de doctrina Christiana, cap. 8. in canonem sanctarum scripturarum refert. & lib. 3. de Trinitate, cap. 11. ità solidam credit huius epistolæ authoritatem, vt ab ea (sicut ne ab alijs quidem diuinis scripturis) aberrare non liceat. Vide eundem lib. 1. de baptis. par. siue de peccat. meritis, cap. 27.

V.

CVMQ̀VE *post Augustini tempora omnes sancti, omnes Theologi, omnes Catholici, pro canonica eam epistolam habuerint, quid est quod Iuniores isti in meridianam lucem tenebras inferre conantur? nisi volunt vniuersam Ecclesiam abhinc mille annos in summo errore, inq; magna huius quæstionis ignoratione versatam: cuius videlicet vsu cunctis gentibus nomine Apostoli hæc epistola legitur. Canus lib. 2. de locis Theologicis, cap. 9.*

PAVLO HANC EPISTOLAM *adscribendam esse, ex eodem.*

CÙM hæreticum sit, hanc epistolam à sacris scripturis excludere, certè temerarium est, (nè quid ampliùs dicam) de huius epistolę authore dubitare. Quē Paulum fuisse, certissimis testimonijs confirmatur.

Origenes inprimis lib. 1. Commentariorū sup Matthæū, & refertur ab Eusebio lib. 6.

lib.6.eccleſ.hiſt.cap.18.Ego dico,ait,quòd ipſa manifeſtiſſimè eſt Pauli Apoſtoli, & ſemper omnes antiqui Maiores noſtri eam vt Pauli Apoſtoli ſuſceperunt. & opinio vſque ad nos peruénit,quòd ſermo eius, eſt Græco ſermone compoſitus vel per Clementem Romanæ vrbis epiſcopum,vel per Lucam.

Clemens item Alexandrinus apud Euſebium 6.Eccleſ.hiſt libro,cap.11.Manifeſtè(inquit)eſt Pauli,ſcripta quidem Hebræo ſermone tanquàm Hebręis, ſed à Luca in Græcum interpretata.

Euſebius quoquè in eandem ſententiā iuit 3.lib.hiſt.eccleſ.cap.38. vbì cùm dixiſſet Clementem Romanum epiſcopū in epiſtola ad Corinthios nomine Pauli teſtimonijs huius epiſtolæ vſum,continuò ſubijcit:Vndè conſtat,quòd Apoſtolus hanc epiſtolam tanquàm Hebręis mittendam,patrio eam ſermone conſcripſerit:& vt quidam tradunt,Lucam Euangeliſtam,alij autem Clementem interpretatum eſſe:quod & magìs verum eſt: quia & ſtylus ipſe epiſtolæ Clementis cū hac concordat,& ſenſus nimirùm vtriuſque ſcripturæ plurimam ſimilitudinem ferunt.Hactenùs Euſebius.Et cap.3.eiuſdē libri,Pauli manifeſtè 14.ſunt epiſtolę.

Dies me deficiet,ſi velim enumerare authores Gręcos,q hanc epiſtolā Paulo tribuerūt.Nec minùs,ſi cōmemorem etiā Latinos. Quid enim referā Athanaſiū in epiſtola ad epiſcopos Africanos,& lib.11.de fide Trinitatis?Quid Cyrillū 12.libro theſaurorū,cap.9?Quid Chryſoſtomū infinitis propè locis?Quid Ignatium? quid Irenęū?Quid Damaſcenū?Quid Anacletū in epiſtola 8.de ordinatione Epiſcoporū?Quid Higinū in epiſtola 1.ad oēs Chriſti fideles? Quid Conciliū Laodicenum?Quid tādèm Conciliū Epheſinum?Cùm oēs Græci ſcriptotes(vt author eſt Hieron.ad Dardanū)hanc epiſtolā apoſtoli Pauli eſſe vna voce fateātur.Theophylactus certè miratur eorum impudentiā,qui hanc epiſtolā Pauli eſſe inficiantur:affirmatq; eos non ſecùs peccare, quàm ſi à Paulo abeſſe Chriſtū negarēt.

Quid Latini?Nempe fatentur etiam.Fatetur Ambroſius ſuper Pſalmum,Beati immaculati,ſerm.8.& libro de his qui myſterijs initiātur,cap.8. Auguſtinus inſupèr 2.lib.de doctrina Chriſtiana cap.8.& ſæpè aliâs.Item Gregor.5.lib.Moralium,cap.3. Gelaſius cum concilio 70.Epiſcoporum, Innocentius papa, Conciliū Carthaginenſe,Florentinum,Tridentinum.

Quid moror?Mille quingētos abhinc annos Eccleſia legit hanc nomine Pauli apoſtoli:& audemus nos in dubium vertere, quod omnes Catholici tot retrò ſeculis ſine ambiguitate tenuerunt?

Omitto quòd Petrus,nisì me valdè opinio fallit,teſtatur Paulum Hebręis epiſtolā ſcripſiſſe. Nam primā Petri Hebręis ſcriptā eſſe,ſalutatio ipſa apertè docet. At ſecunda Petri eiſdē quoquè ſcripta eſt.Ait enim: Eccè iam vobis hanc ſecundam ſcribo epiſtolā.In huius verò fine ſic Petrus inquit: Sicut & chariſſimus frater noſter Paulus ſcripſit vobis,ſicut & in omnibꝰ epiſtolis &c.vobis ſcilicet Hebręis,ad quos ſcribebat Petrus.Vndè facta diſtinctiōe,ſubiūgit:Sicut & in oībus epiſtolis:vt non obſcurè intelligeres,quòd Paulus Hebręis de longanimitate & ſalute Chriſti idem & in alijs epiſtolis ſcripſerit. Nō eſt ergò cur de authore huius epiſtolę quiſquā dubitet.Melchior Canus lib.2.de locis Theologicis,cap.11.

HIERONYMVS AN DVBITAVERIT.

NEGAMVS Hieronymū ancipitem hoc loco(quod illi falſiſſimè impingitur) habere ſententiā.Nam vt innumera loca ſilētio pretereamus,quibus refert Hieronymus ex hac epiſtola nomine Pauli teſtimonia: vt illud etiam diſſimulemus, ꝙ de viris illuſtribus in Paulo,cùm quorundā contrarium ſenſum expreſſiſſet,eorū argumenta refellit:ille profectò locus Hieronymianę ſentētiæ clariſſimus teſtis eſt,qui habetur in epiſtola ad Dardanum de terra promiſſionis,in hęc verba:

Vas electionis loquitur ad Hebręos:Fide q vocatur Abrahā &c. Nec me fugit, ꝙ perfidia Iudęorum hęc teſtimonia non ſuſcepit.Illud noſtris dicendū eſt,hanc epiſtolam q̄ inſcribitur ad Hebræos,non ſolùm ab eccleſijs Oriētis, ſed ab omnibus retrò eccleſijs, & Gręci ſermonis ſcriptoribus, quaſi Pauli apoſtoli ſuſcipi.

Licèt plerique eam vel Barnabę, vel Clemētis arbitrentur: & nihil interesse cuius sit, cùm ecclesiastici sit viri, & quotidiè ecclesiarum lectione celebretur.

Quòd si eam Latinorum consuetudo inter scripturas Canonicas non recipit, nec Grecorū quidē Ecclesię Apocalypsim Ioannis eadē libertate suscipiūt: & tamen nos vtraq; suscipimus, nequaq̃ huius temporis cōsuetudinem, sed veterum scriptorum authoritatem sequentes, qui plerunquè vtriusq; abutuntur testimonijs, non vt interdùm de apocryphis facere solent, quippe qui & gētilium literarum rarò vtantur exemplis, sed quasi canonicis & ecclesiasticis. Et in epistolā ad Titum cap. 2. Lege (inquit) ad Hebræos epistolam Pauli Apostoli, siue cuiuscunq; alterius eam esse putas, quia iam inter Ecclesiasticas est recepta.

Argumenta quæ contra huius epistolæ ad Hebræos authoritatem adferūtur, doctissimè confutata sunt ab eodem R. Melchiore Cano in eodem vndecimo capite, & à D. Michaele à Medina, lib 6. de recta in Deum fide, cap. 25.

Hic idem Medina magnum habet sanctorum patrū catalogum, qui in scriptis suis pro confirmatione ecclesiasticorum dogmatū, multa testimonia ex hac epistola desumpserunt: inter quos sunt Clemens Romanus, Cyrillus Alexandrinus, Gregorius Nyssenus, Basilius, Hilarius, Augustinus, Ambrosius, Chrysostomus, & Damascenus. Quęrantur ipsa testimonia cap. 9. eiusdem libri 6.

QVA OCCASIONE PAVLVS PERMOTVS, HANC scripserit epistolam, ex Ambrosio.

Qva ratione, quóve consilio scripserit B. Paulus genti suę populo Hebræorum, ex ipsius verbis deprehenditur. Timuit eis, nè superati tentationibus, ad infidelitatem relaberētur. Nulla enim gens obstinatioribus animis repugnabat Euāgelio Christi, q̃ Iudęorū, qui Paulo erāt infensissimi, ꝙ se gentiū apostolū profiteretur, quas Iudęi vt prophanas & impias abominabantur: quodq; legem Mosaicā, quā illi sacrosanctā habebant, & euāgelij vice per vniuersum orbem spargi cupiebāt, antiquare videretur, adeò vt essent inter hos quoquè qui Christi doctrinam receperant, qui putarent legis obseruationem cum euangelio miscendam.

Hierosolymis igitur, qui crediderant, varijs calamitatibus afficiebantur ab ijs qui resistebant Euāgelio. Nam penès hos erat publica authoritas: conijciebātur in vincula, cædebantur, diripiebantur illorum bona. Hos itaque consolatur Paulus partìm exemplo veterum sanctorum, quorum pleriq; similibus aut grauioribus calamitatibus exerciti sunt, quó virtus illorū esset exploratior, spectatiorq;, ac precipuè exemplo Christi, partìm spe premij cęlestis.

Deindè declarat coruscāte iam Euāgelio Christi cessâsse vmbras legis Mosaicę, multa repetēs ex veteri testamēto, & ad Christum adcōmodans. Docet non ex obseruatione legis, ad tempus datę & imperfectæ, sperandā esse salutem, sed ex fide, qua veteres, etiā illi probatę sanctimonię viri, quorum memoria Iudæis erat sacrosancta, Deo potissimùm placuissent. Tandèm tradit precepta quędā ad patientiam & mores Christianos facientia &c. Ambrosius in p̄fat. epist. ad Hebręos.

ARGVMENTVM EX ATHANASIO.

Qvoniam Iudęi legi & vmbris illius incūbebant, ob eam causam Paulus Apostolus, doctor gentiū factus, & ad gētes amādatus, vt euangeliū illis prædicaret, cùm omnibus gentibus scripsisset, iam deincèps omnibus etiā Hebręis q ex circuncisione crediderant, epistolā hanc declarationibus & probationibus instructā, de Christi aduentu & de legis vmbra, ꝙ illa desiērit, scribit. Et principiò declarat, ꝓphetas ob id esse missos, vt de seruatore p̄nunciarent, & vt post illos seruator ipse veniret. Seruos esse prophetas & nuncios aduentûs ipsius. Ipsum verò Christum filiū esse Dei, per quē omnia facta sint. Et ꝙ hunc filiū incarnari, hominemq; fieri oportuerit, vt per corporis ipsius oblationē mortē aboleret. Neq; enim per sanguinem vituli aut hirci, sed per sanguinem Christi constare mortalibus salutem.

Ostendit etiā, ꝙ lex neminē reddiderit perfectū, sed vmbrā habuerit futurorū bonorum, & ꝙ populus requiem per illam non inuenerit, sed communis nobis

omnibus relicta sit quietis dies. Item quòd sacerdotale illud summi sacerdotis munus ab Aarone ad Christum translatum sit, cuius typus fuerit Melchisedec, non è Leui ortus. Et quòd patres fide sint, non ex operibus legis, iustificati. Tandèm vbì & istos ad morum institutionem adhortatus est, ac tolerantiam eorum propter Christum laudauit, suasitque vt seniores honore afficiant, absoluit epistolam. Athanas. hîc in Synopsi.

EX CHRYSOSTOMO.

NE se putarent Hebræi in aduersitatibus derelictos, inter cætera Paulus duobus eos in hac epistola instruit modis: primò, quæcunque acciderint, iubēs ferre fortiter: deindè sperare certum præmium. Deum enim non neglecturum inhonoratum Abelem, & reliquam deincèps iustorum seriem. Et triplicem illis consolationem adhibet. Vnam exemplo passionis Christi, dicentis non esse potiorem seruum, quàm sit ipsius Dominus. Alteram, ostentato credentium præmio: Tertiam, dum docet, qualisnam hæc sit aduersitas: nec per futura solùm eos confirmat, quibus minùs moueri poterant, verùm etiam per præterita, quę acciderunt ipsorum Patribus. Chrysosto. in prefatione epistolæ ad Hebræos.

QVIS HVIVS EPISTOLAE SIT Scopus.

INTENDIT Apostolus principaliter Hebræos in puritate fidei Christianæ confirmare, & à legalibus obseruantijs, quibus adhuc detinebātur, prorsùs auellere. Anselmus hîc in præfatione.

DE PARTITIONE EPISTOLAE AD Hebręos. TABVLA 113.

STATVS HVIVS EPISTOLÆ, *generis est Iudicialis. Tota enim in contentione versatur. Artificium autem dispositionis tum demùm rectè intelligemus, si obseruemus hæc tria:*

- ARGVMENTA *Hebræorum, quorū gratia plùs illi legum cæremonijs, quàm fidei mysterijs tribuere videbantur.*
- REFVTATIONEM *seu potiùs retorsionem eorundem pro confirmatione fidei.*
- SENTENTIAM, *qua D. Paulus prædictam dirimit controuersiam.*

DE ARGVMENTIS HEBRAEORVM.

TABVLA 114.

ARGVMENTA, quibus Iudæi conuersi adhuc iudaizare, & plùs æquo ad legis obseruationem inclinari, atque sic fidei Christianæ puritatē obscurare videbātur, sunt 14.

MINISTERIVM *angelorum, per quos legem ordinatam esse ipse testatur Paulus, 3. ad Galat. capite.*

MOISIS *authoritas, quem eodem loci mediatorē datæ legis idem vocat Paulus: iuxta quod ipse dicit Deut. 5 Ego sequester & medius fui inter Dominum & vos in tempore illo, vt annunciarem vobis verba eius.*

PONTIFICATVS *Aaronis, cuius Maiestas Eccles. 45. his exprimitur verbis: Excelsum fecit Aaron fratrem eius, & dedit illi sacerdotium gentis, & beatificauit illum in gloria.*

SVCCESSIO *sacerdotij legalis perpetua, quæ promissa fuit non ipsi tantùm Aaron, sed & semini eius in secula. d. cap. 45. Eccles.*

TABERNACVLI *per Moisen ad ipsius Dei præscriptum fabrefacti celebritas. Exodi 25.*

LEGIS *ipsius per se consideratæ dignitas atque præstantia. De qua Moises Deut. 4. Quæ enim alia gens, inquit, sic inclyta, vt habeat cæremonias iustaq; iudicia & vniuersam legem?*

SANCTIMONIA *eorum, quæ in præfato continebantur tabernaculo: quæ sancta dicebantur sanctorum. De quibus per tot. agitur Exod.*

SACRIFICIORVM *efficacia, quorum virtute, vt ex toto patet Leuitico, credebant populo omnis generis remitti peccata.*

PROMISSIONES *veteris testamenti, sanguinis effusione firmatæ. Exodi enim 24. lecto Domini mandato, hæc verba protulit Moises: Hic est sanguis fœderis, quod pepigit Dominus vobiscum super cunctis his sermonibus.*

FREQVENTATIO *hostiarum, siue continuus sacrificiorū vsus. Vndè propheta Daniel cessationem sacrificij, abominationem vocat desolationis, Dan. 9.*

VESTIGIA *Maiorum, & eorum circa legis obseruationem religio: Vt sancti fuerunt Patriarchæ & Prophetæ, quorum D. Ioan. in 8. euangelij sui meminit capite. Vbi Iudæi de istorum gloriantur sanctitate: Nunquid tu maior es Patre nostro &c.*

SIGNA *& miracula, quibus in veteri testamento Deus legis authoritatē confirmauit. Nam vbi lex data esset Moisi, ibi cœperunt audiri tonitrua, & micare fulgura, totusque mons Sinai fumigabat. Exod. 19.*

DE CON-

DE CONFVTATIONE SEV POTIVS retorsione prædictorum Argumentorum. TABVLA 115.

IN HAC PARTE, PRIusquàm ad confutationem singulorum perueniatur argumētorum, illud inprimis notatu dignum est: Quòd D. Paulus argumēta illa pro legis defensione adducta, vno modo infirmat penè omnia, scilicet ex collatione seu comparatione,

- CHRISTI ad
  - Angelos,
  - Moisen,
  - Aaron,
  - Reliquos Patriarchas & Prophetas,
  - Quos illi legis suæ iactabant authores.
- EVANGELICAE veritatis & fidei efficaciæ ad vmbram, tam
  - Legis, quàm
  - Cæremoniarum.

DE MINISTERIO LEGIS.

TABVLA 116.

CONTRA primum Hebræorū fundamentum, in hunc modum procedit Paulus:

- OSTENDIT nobilius esse ministerium Christi, quàm angelorum.
  - CHRISTVS enim tanto melior effectus est angelis, quanto differentius habet nomen. Filius enim agnitus est Dei, per quem facta sunt secula. Hæres vniuersorum, splendor gloriæ, & figura substantiæ eius, portans omnia verbo virtutis suæ &c.
  - ANGELI autem Spiritus quidem sunt, sed ministri tantùm, missi propter eos, qui hæreditatem capient salutis. cap. 1. per tot.
- INFERT conclusionem euangelicam. Si ergò tam efficax fuit, quod ab angelis olìm prolatum fuerat, vt puniretur quisquis dicto illorum non fuisset obtemperans: maiori pœna digni sunt illi, qui Euangelij authoritatem negligere non verentur. à princip. cap. 2. vsque ad vers. Non enim angelis.
- OCCVRRIT obiectioni. Nam etsi de Christo scriptum sit, Minuisti eum paulo minùs ab angelis &c. non tamen ob id inferior factus est angelis, sed ideò humiliatus, & nobis in passionibus factus est frater, vt nos essemus illius cohæredes. dicto ver. Non enim angelis subiecit.

DE AVTHORITATE MOISIS.

TABVLA 117.

LONGE CHRIstum Moise excellentiorem esse, ac ob id fidei potiùs q̃ legi inhærendum esse asserit Paulus in principio ca. 3. & probat hoc ipsum tribus rationibus:

- PRIMÒ
  - MOISES *quidem scripturæ testimonio, Num. 12. fidelis erat seruus in domo Dei. Quæ ciuitas est Dei, & sanctissima omnium electorum congregatio.*
  - CHRISTVS *autem eo plùs præstitit, quòd hanc domũ ipse ædificauit, & in ea non vt seruus, sed vt filius est versatus. cap. 3. in princip.*
- SECVNDÒ
  - LEX *Mosaica transgressoribus æternam minabatur mortem.*
  - CHRISTVS *pœnitentibus æternam largitur requiem. ver. Quapropter dicit Spiritussanctus. Vbi eleganter admodùm diuus Paulus explicat verba Dauidis Psalm. 94. Hodiè si vocem eius audieritis. vsque in fin. dict. cap. 3. & cap. 4. vsque ad ver. Viuus est enim sermo Dei.*
- TERTIÒ
  - TOTA *legis cæremoniarum vis, mortuæ ac lætiferæ inhærebat literæ.*
  - DEI *autem sermo, viuus est & efficax, ac omni penetrabilior gladio, ad diuisionem vsque pertingens animæ. d. vers. Viuus est enim.*

DE PONTIFICIA DIGNITATE Aaronis.

TABVLA 118.

OSTENSVrus longè nos tutiùs à Christo auxilium petere, q̃ ab Aarone olìm petebãt Iudæi, duo facit hoc loco Paulus:

- *Describit qualitates veri põtificis:*
  - *Cuius virtus penetret cælos.*
  - *Qui possit compati infirmitatibus nostris.*
  - *Qui ipse per omnia tentatus sit, pro similitudine absque peccato tamen. ver. Habentes ergò Pontificem &c.*
- OSTENDIT *hàs qualitates in Christo omnes multo fuisse p̃fectiores, quàm in Aarone: Quia*
  - *Non ex humanis tantùm assumptus erat, sed filius etiam Dei, sacerdos in æternum constitutus secũdùm ordinem Melchisedech, ca. 5. in princip.*
  - *Nec clarificauit semetipsum, sed à Patre, vt pontifex fieret, missus fuerat.*
  - *Didicit ex ijs quæ passus erat, compati infirmitatibus nostris: cuius preces, quas in cruce ad Patrem obtulit, pro sua reuerentia sunt exauditæ.*

DE SVCCESSIONE SACERDOTII LEgalis. TABVLA 119.

SVCCESSIONI, quam peculiarem esse sacerdotio Aaronis gloriabantur Hebræi, D. Paulus nouæ legis opponit sacerdotium, quod est secundùm ordinem Melchisedech. De cuius mysterio hoc loco tangit tantùm quatuor:

- *Excusando se cur non plura nunc ea de re disserat, non obscurè repræhendit eorum in rebus fidei negligentiam & incuriam. Nam etsi Hebræi tum ætate quidem poterant ac debebant esse magistri, eos tamen adhuc vixdùm discipulos esse elementarios conqueritur. Quam ob rem illi non solido, sed lacteo indigeant cibo, qui grauiores de fidei doctrina disputationes non admittant, vers. De quo nobis grandis sermo.*
- *Indicat se non velle modò fidei initia pertractare, vt potè de*
  - *Fide & pœnitentia ante baptismum necessaria.*
  - *Sacramentis primis, scilicet*
    - *Baptismo,*
    - *Manuum impositione siue Confirmatione.*
  - *Articulis fidei,*
    - *Resurrectione mortuorum.*
    - *Aeterni iudicij pœnis, cap. 6. in principio.*
- *Ratio, cur velit ea prætermittere, est ista:*
  - *Quia impossibile est, semèl baptizatos, si relabantur, renouari per lauacrum regenerationis. sicut enim terra culta, si denuò spinas profert, non colitur, sed comburitur: sic homo peccans post baptismum, secundò non abluitur, vers. Impossibile est enim &c.*
- *Christi sacerdotium legali excellentius esse duplici probat ratione:*
  - *Quòd institutum sit, secũdùm ordinem Melchisedech Psal. 109. cuius sacerdotium, Leuiticũ ordinem superabat in tribus:*
    - *Dignitate. Melchisedech enim (qui typũ Christi gerebat) interpretatur Rex iustitiæ. Idẽ etiam rex Salem dicitur, quod est rex pacis, sine patre, sine matre, sine genealogia: neq; initiũ dierũ, neq; finem vitæ habens. Assimilatus autem filio Dei, manet sacerdos in perpetuum. cap. 7. in princip.*
    - *Authoritate: quippe qui benedixit Abrahæ, cui & decimas dedit idem patriarcha: & per consequens etiam Leui & Aaron, qui adhuc in lumbis patris erant, vers. Intuemini autem. eod.*
    - *Perfectione: Si enim consummatio per sacerdotium Leuiticum erat, quid adhuc necessarium fuit, secundùm ordinem Melchisedech, alium surgere sacerdotem? Huius itaq; aduentu sacerdotium Leui & Aaron fuit translatum ad tribum Iuda & stirpem Dauid. Translato autẽ sic sacerdotio, eadem opera, ipsa quoquè lex, cuius illud erat sacerdotium, in totum translata sit necessè est, vers. Si ergò consummatio.*
  - *Quòd sacerdotium Christi, quædã habuerit singularia. Quòd scilicet*
    - *Iureiurando traditum, vers. Et quantũ est.*
    - *Perpetuum sit futurum. In quo sacerdotio vnicus est sacerdos perpetuus, atq; is impollutus, innocens, segregatus à peccatoribus, &c. versic. Et alij quidem. vsq; ad finem cap. 7.*

APPENDIX EX OECVMENIO.

QVIA etiam Christus sine sanguine hostiam obtulit, deindè postmodùm suum ipsius etiam corpus: propterea ergò aptè dictum est, Christum esse sacerdotē secundùm ordinem Melchisedec. In æternum verò, eô quòd ij qui ab ipso funguntur sacerdotio, quorum Deus pontifex esse dignatus est, sine sanguine offerrent. Nam hoc significat, In æternū. Neque enim de ea, quæ semèl à Deo facta est oblatio & hostia, dixisset, In æternum: sed respiciens ad præsentes sacrificos, per quos medios Christus sacrificat & sacrificatur: qui etiam in mystica cœna modum illis tradidit huiusmodi sacrificij.

DE COLLATIONE VTRIVSQVE TABERNACULI. TABVLA 120.

VETVS TESTAmentum ipsum antiquatū esse ostendit ex collatione tabernaculi veteris & noui. Quæ differunt partim

- LOCO: *veteris enim tabernaculi ministerium, locum tantùm habuit in terra: Noui autem tabernaculi, hoc est, ecclesiæ Christianæ pontifex, Officium suum exercet etiam in cælis, vbi sedet in gloria Dei patris.*
- MATERIA *& efficiente causa, quia tabernaculū illud terrenum manu fuit factum, hoc autem ipse fixit Deus.*
- VSV: *maiora nanque offeruntur in nouo, quàm in veteri testamento.*
- FINE: *quia antiquum illud legis Mosaicæ tabernaculum, figura tantùm fuit noui. à princip. cap. 8. vsque ad versic. Nunc autem melius.*

DE ANTIQVAE LEGIS PER SE CONsideratæ præstantia. TABVLA 121.

FALLI HEBRAEOS, *quòd maiorem putent antiquæ legis dignitatem, quàm Euangelij, declarat ex discrimine vtriusque Testamenti:*

- *Veteris, quod*
  - *Promittit tantùm terrena, Esaiæ 1. vers. Si audieritis me.*
  - *Imperfectum fuit, vt patet ex promissione noui, Ieremiæ 31.*
  - *In membranis solùm fuerat scriptum.*
- *Noui, quod*
  - *Promittit spiritualia, Matthæi 5.*
  - *Perfectū est: quia subrogatum in locum imperfecti.*
  - *Non atramento, sed spiritu in mente & cordibus scriptum est Christianorum. à d. vers. Nūc autem melius.*

DE PAR-

DE PARTIBVS TABERNACVLI ET SANCTIMONIA eorum, quæ in eis retineri solebant. TAB. 122.

QVAM INfirma fuerit Hebræorum ex his petita argumentatio, patet ex diuisiõe Tabernaculi

- *Veteris testamẽti in*
  - *Sancta, priorẽ scilicet tẽpli partem, in*
    - *Quæ erant*
      - *Candelabra,*
      - *Mensa,*
      - *Propositio panum.*
    - *Quam ingrediebãtur*
      - *Omnes sacerdotes,*
      - *Quotiescunquè perficienda essent sacra.*
  - *Sancta sanctorum, posteriorẽ tabernaculi partem, à priori, velamine quodam separatam atq; distinctam, atque*
    - *Seruabantur ibi*
      - *Thuribulum aureum.*
      - *Arca testamenti, & in ea*
        - *Vrna aurea habens manna.*
        - *Virga Aaronis quæ fronduerat.*
        - *Tabulæ testamenti.*
    - *Sacri peragendi causa eò ingrediebatur*
      - *Nonnisi summus pontifex, semel tantùm in anno.*
      - *Nec sine sanguine, quem & pro sua & populi offerret ignorantia.*
- NOUI *testamẽti, in ecclesiam*
  - *Militantem seu peregrinantem, id est, huius seculi congregationem, quam ingredi poterant*
    - *Sancti patres etiam veteris testamẽti, qui & ipsi de ecclesia & ciuitate erant Dei.*
    - *Omni tempore.*
  - *Triumphantem, ad quam ante Christi assensionem, nulli vnquàm patuit accessus. Quanto itaque cælestis conuersatio, huic terrenæ societati est præstantior, tanto etiam quæ in ecclesia geruntur Christiana, præstant ijs, quæ in veteri cõtinebantur tabernaculo. à princip. cap. 9. vsq; ad vers. Quæ parabola est temporis instantis.*

DE SACRIFICIORVM EFFICACIA.

TABVLA 123.

SACRIFICIA VETERIS *legis eam efficaciam non habere, quã habet oblatio Christi, hoc loco non amplius quidẽ vna, sed euidentissima demonstrat ratione:*

- *Hircorum sanguine, aut vitulorum cinere, corporum tantùm conferebatur sanctificatio: quæ significatio fuit sanguinis Christi.*
- *Sanguis autem Christi ipsam confert gratiam, quam sacrificia illa denotabant, & emundat hominum conscientias ab operibus mortuis, ad seruiendum Deo viuẽti. d. vers. Quæ parabola est. vsque ad vers. Et ideò noui testamenti mediator. eod. cap. 9.*

DE CON-

DE CONFIRMATIONE PROMISSIONVM vtriusque testamenti. TABVLA 124.

QVOD HEBRAEI *iactabant veteris legis promissiones sanguinis effusione fuisse firmatas, id infringit Paulus ratione*

- *Ferè pari, quali in priori vsus est parte, quæ ad efficaciam pertinet sacrificiorum: quòd scilicet lex noui testamēti, longè preciosiori sanguine roborata sit, quàm antiquæ legis pacta.*
- *Alia etiam non minùs firma: cùm enim voluntas testatoris non nisi mortis eius interuentu rata habeatur, atq; ea in veteri testamento non intercesserit, sed in nouo: consequens est vt firmior sit noui, quàm veteris, testamenti sponsio.*

DE IVGI SACRIFICIORVM VSV. TABVLA 125.

FRVSTRA GLOriari *Iudæos de iugi & continuo veteris legis sacrificio. Nam quòd oblationes testamenti*

- *Veteris frequentiùs repetebantur, id imperfectionis erat indicium, vers. Non enim. vsque ad finem cap. 9.*
- *Noui autem testamenti oblatio mortis interuentu semèl tātùm facta, non solùm perfecta, sed omnibus omnium peccatis abluendis sufficiens fuit & idonea: partim*
  - *Quia Christus fuit vnus & solus, qui voluntatem diuinam, verissimum Dei sacrificiū, in omnibus adimpleuerit.*
  - *Quòd iam sedeat ad dexterā Dei patris, cui se exhibet tanquàm pontificem pariter & hostiam pro totius mundi peccatis oblatam, toto cap. 10.*

APPENDIX EX B. CHRYSOSTOMO.

QVID ergò nos? Nónne per singulos dies offerimus? Offerimus quidem, sed ad recordationem facientes mortis eius. Et vna est hostia, non multæ. Quomodò vna est, & non multæ? Quia semèl oblata est, oblata est in sancta sanctorum: hoc autem sacrificium exemplar est illius: idipsum semper offerimus. Nec nunc quidem alium agnum, crastina alium: sed semper eundem ipsum. Proindè vnum est hoc sacrificium hac ratione. Alioquin quoniam in multis locis offertur, multi Christi sunt? Nequaquàm, sed vnus vbiquè est Christus, & hîc plenus existens, & illic plenus, vnum corpus. Sicut enim qui vbiquè offertur, vnum corpus est, & non multa corpora, ità etiam & vnum sacrificiū. Pontifex autem noster ille est, qui hostiam mundantem nos obtulit: ipsam offerimus & nunc, quæ tunc oblata quidem, consumi non potest. Hoc autem quod facimus, in commemorationem quidem fit eius quod factum est. Hoc enim facite (inquit) in meam commemorationem. Homil. 17. in epistola ad Hebræos.

DE PATRVM VETERIS TESTAMENTI RELIGIone in cæremoniarum legis obseruatione. TABVLA 126.

PATRES *veteris testamenti Deo non legis obseruatione, sed fide potiùs placuisse,*

- *probat primũ à*
  - *Fidei definitione, quæ est sperandarum substantia rerum, argumentũ non apparentium, cap. xj. in princip.*
  - *exemplo patrum, qui fuerunt*
    - *Ante legem, nempe*
      - *Abelis, qui fide meliorem obtulit hostiam, quàm Cain, vers. Fide plurimam. eod.*
      - *Enoch fide translati, nè videret mortem, versic. Fidé Enoch. eod.*
      - *Noæ, qui fide aptauit arcam in salutẽ domûs suæ. vers. Fide Noê. eod.*
      - *Abrahæ, qui fide exiens de terra sua, & nesciẽs quò iret, terram promissam incognitam est ingressus, versic. Fide, qui vocatur Abraham. eod.*
      - *Isaac, qui de futuris benedixit Iacob & Esau. vers. Fide & de futuris. eod.*
      - *Iacob, qui moriens singulos benedixit filiorum Ioseph, & adorauit fastigium virgæ eius, vers. Fide Iacob.*
      - *Ioseph, qui moriens, de profectione filiorum Israel vaticinatus est, vers. Fide Ioseph. eod.*
    - *Eorum quæ acciderunt tẽpore datæ legis sub* MOISE *& Iosue: Fide enim*
      - *Moises*
        - *Natus, occultatus est mensibus tribus à parẽtibus suis, vers. Fide* MOISES. *eod.*
        - *Grandis factus, negauit se filium esse Pharaonis. ibid.*
        - *Reliquit Aegyptum, ibid.*
        - *Celebrauit Pascha, ibid.*
      - *Filij Israel transiêrunt mare rubrũ, tanquàm per aridam terram, vers. Fide transiêrunt. eod.*
      - *Muri Iericho corruerunt, vers. Fide muri. eod.*
      - *Raab meretrix non perijt cum incredulis, excipiens exploratores, vers. Fide Raab.*
    - *Post iam datam legem, tẽpore scilicet Iudicum & Prophetarũ, qui & ipsi per fidem*
      - *Vicerunt regna,*
      - *Operati sunt iustitiam,*
      - *Adepti sunt repromissiones,*
      - *Obturauerunt ora leonum,*
      - *Extinxerunt impetum ignis,*
      - *Effugerunt aciem gladij,*
      - *Conualuerunt de infirmitate,*
      - *Fortes facti sunt in bello,*
      - *Castra verterunt exterorum,*
      - *Acceperunt mulieres de resurrectiõe mortuos suos, vers. Et qd adhuc dicã? d. c. xj.*
- *Deindè ex hac probatione concludit, in fide Christiana perseuerandum, ac eius nomine pio cuique quiduis perferendum esse, cap. 12. in princip.*
- *Ad hæc Hebræorum hac in re negligentiam repræhendit, & incuriam, vers. Nondùm enim vsque ad sanguinem restitistis. &c. eod.*
- *Denique modum præscribit, quo hanc virtutem, quam tantoperè desiderauit in Hebræis, fidei scilicet constantiam, adquirere quis ac tueri queat: id quod efficitur*
  - *Vitæ honestate.*
  - *Morum sanctimonia, versic. Propter quod remissas. eod.*

DE SIGNIS

DE SIGNIS ET MIRACVLIS RECTE dijudicandis. TABVLA 127.

MAIORA ESSE *signa & miracula nouæ legis, quàm antiquæ, iterùm per collationem ostendit Testamenti*

- *Veteris, cuius tanta erat asperitas, vt etiam perfecti terrerētur: neque in tanta, quæ tum erat, conscientiarum perturbatione auxiliatricem habebant gratiam. vers. Non accessistis, cap. 12. & ibi glossa. in verb. Et si bestia tetigerit &c.*
- *Noui, cuius iugum etiam imperfectis suaue est, & onus leue. Ibidèm. vsque in fin. d. cap. 12. & Matthæi xj.*

DE SENTENTIA, QVA PRAEFATA controuersia deciditur. TABVLA 128.

SVMMA HVIVS SENTENTIÆ *hæc est, quòd cùm legis euangelicæ ratio, antiquæ legis obseruationem non dignitate tantùm, sed authoritate etiam, haud aliter quàm corpus superet vmbram: in ea religionis puritate cuiuis, qui modò saluari cupiat, cum omni timore & reuerentia sit perseuerādum. vers. Itaque regnū. in fin. ca. 12. Quod ità futurum putat, si sequamur*

- *Charitatem fraternam. cap. 13. in principio.*
- *Hospitalitatem, ibid.*
- *Castitatem, vers. Honorabile connubium. eod.*
- *Mediocritatem, vers. Sint mores sine auaritia. eodem.*
- *Sinceram fidem orthodoxæ religionis, spretis doctrinis varijs & peregrinis, vers. Mementote præpositorum. eod.*
- *Sobrietatem & abstinentiam ab escis carnalibus, versic. Optimum est enim gratia. eod.*
- *Gratiarum actionem, versic. Per ipsum ergò offeramus. eodem.*
- *Obedientiam & humilitatem, versic. Obedite præpositis vestris. vsque ad versic. Orate. Nam quæ indè sequuntur vsque in finem capitis huius decimitertij & vltimi, commendationem continent mutuam, qua D. Paulus hanc concludit epistolam.*

LECTO-

LECTORI BENEVOLO AC PIO BARTHOLOMAEVS LAVRENS, COGNOmento vulgari Poin, Salutem.

Væ ſequitur hoc loco, id eſt, facie huius folij altera, de ſanctiſſimo Ieſu aut Chriſti nomine figuralis tabula, ea cõplures ante annos à me obitèr in ocio, licèt non abſque negocio & labore ſingulari, confecta fuit: idque in vſum & gratiã eorum, qui vel ſtudioſè pij, vel piè ſtudioſi quidem ſint, verùm p occupatiões varias ac multiplices, quibus aſſiduè & variè diſtrahũtur, eiuſcemodi anxijs numerandi aut ſupputandi ſtudijs, qualibus in ſequenti hac tabula vtendum fuit, inſiſtere nec velint, nec poſſint. Edendæ autem eiuſdem ſeu Tabulæ ſeu figuræ nulla ſe mihi iãpridèm apta cõmodáve obtulit occaſio, tametſi diù anxiè expectata, niſì q̄ paucis quibuſdam familiaribus calamo pennáve ſolùm cõmunicaretur. Eapropter cùm aliquandò tandèm poſt diutinã expectationem, hoc præſens Tabularum ſiue Partitionum Theologicarum clariſſimi doctiſſimique viri D. Georgij Ederi Opus hîc apud nos edẽdum obtigiſſet, tum verò mihi hactenùs fruſtrà diuque p̄ſtolato, vlteriùs viſum non eſt, opportunitatẽ vllam aliã, quæ vel commodior vel aptior eſſe viderive poſſet, diutiùs aut petitũ, aut p̄ſtolatum iri. Miſſaque hac mea meis cum literis ad ſupradictum D. Ederũ Tabulari deſcriptione, citiùs ac faciliùs, q̃ ſpes erat, non modò hoc ipſum quod volui, impetraui: verùm plus etiã, immò maius aliq̄d àc petij, peteréve auſus fui, obtinui. Conſultus enim ſeu rogatus à me ipſe D. Ederus de hac ſupradicta tabula, nũ videlicet æquo ſufferre poſſet aut vellet animo, ſi cum bona D. ſuæ venia, eiuſmodi quid ſuarũ Tabularũ fini, perindè atq; auctarij ſeu Corollarij non impertinentis inſtàr adijceretur: conſultationem ſiue petitionẽ hanc meam non ſolùm nõ reiecit, ſed vltrò etiã obuijs quodãmodò vlnis accepit: voluitq; ac iuſſit, vt antedicta hæc de Ieſu aut Chriſti nomine figuralis Tabula, vel ante ſuas illarũ quatuordecim Apoſtoli Pauli epiſtolarum Tabulas, vel certè mox ab earum expeditarũ fine, quẽadmodùm & hîc ob oculos factũ appáret, inſereretur. nam huc, id eſt, ad ipſum apoſtolum Paulũ, ſeu ad eius quatuordecim epiſtolas, eam Tabulã peculiariter ac vnicè ſpectare. Habes ſtudioſe lector breuiter ac dilucidè redditam oſtenſamq; ſequentis Tabellulæ huc aliundè p̄ter ſpem inſertæ rationem & occaſionem. Si proindè tibi hæc ipſa quæ hîc ſequitr ſiue Tabula ſiue figura, videbitur neq; ingrata, neque illepida, neque inutilis aut in præſentiarùm eſſe, aut in poſterũ fore, memineris & nóris, editionem hanc eius præſentem, non tam authori, q̃ promotori eiuſdem D. Georgio Edero acceptum ferri oportere. Id ſedulò curaturus, noſtrã hanc qualemcunq; opellam boni conſule: meiq; in tua apud Dominum Ieſum Chriſtum deuotione haud obliturus, benè diuque vale. Coloniæ ex officina Quenteliana, quarto Idus Decemb. 1567.

DE SVAVISSIMO ET SANCTISSIMO CHRISTI IESV nomine, quotiès eius in Paulinis tantũ epiſtolis & ſalutaris & celebris fiat mentio, authore Bartholomæo Laurente Neomagenſi.

NOMIne IESV CHRISTI, ſeu CHRISTI IESV cõiunctim, aut ſeorsìm Chriſti, ſeorſimq́ Ieſu, vſus eſt Apoſtolus Paulus in ſuis 14. epiſtolis quadringentiès ac ſexagiès, id eſt, vicib⁹ quadringentis & ſexaginta: *vtpută in epiſtola ad* … *Videlicet in capite*

Epiſtola	Capita
Romanos, bis ac ſeptuagiès, id eſt, vicibus ſeptuagintaduabus.	*Primo quinquies, ſecũdo ſemel, tertio ter, quarto ſemel, quinto ſepties, ſexto ſepties, ſeptimo bis, octauo nouies, nono ter, decimo quinquies, (vndecimum vacat) duodecimo ſemel, decimotertio ſemel, decimoquarto quinquies, decimoquinto duodecies, decimoſexto octies.*
Corinthios – *Priore, tèr & ſeptuagiès, id eſt, vicibus 73.*	*Primo ſepties ac decies, ſecundo ter, tertio quater, quarto ſepties, quinto quater, ſexto ter, ſeptimo ſemel, octauo bis, nono ter, decimo ter, vndecimo quater, duodecimò quater, (decimũtertium & decimumquartum vacăt) decimoquinto quindecies, decimoſexto ter.*
Corinthios – *Altera, octiès & quinquagiès, id eſt, vicibus 58.*	*Primo octies, ſecũdo quinquies, tertio ter, quarto decies, quinto nouies, ſexto ſemel, (ſeptimum vacat) octauo bis, nono ſemel, decimo quinquies, vndecimo ſepties, duodecimo quater, decimotertio ter.*
Galatas, ſemèl & quadragiès, id eſt, vicibus 41.	*Primo ſepties, ſecundo nouies, tertio vndecies, quarto ter, quinto quinquies, ſexto ſexies.*
Epheſios, nouiès & quadragiès, id eſt, vicibus 49.	*Primo vndecies, ſecundo octies, tertio nouies, quarto ſepties, quinto decies, ſexto quater.*
Philippenſes quadragiès, id eſt, vicibus 40.	*Primo decies ac nouies, ſecundo octies, tertio nouies, quarto quater.*
Coloſſenſes, octiès & viciès, id eſt, vicibus 28.	*Primo octies, ſecũdo ſepties, tertio nouies, quarto quater. Quanq̃ inter hæc Ieſus, p alicui⁹ diſcipuli nomine, cognomẽto Iuſti, ſemel vſurpatur.*
Theſſalonicenſes – *Priore, viciès, i. vicibus 20.*	*Primo ter, ſecundo quater, tertio ter, quarto ſexies, quinto quater.*
Theſſalonicenſes – *Altera, quatèr ac deciès, id eſt, vicibus 14.*	*Primo ſexies, ſecundo quater, tertio quater.*
Timotheum – *Priore quindeciès, i. vicib⁹ 15.*	*Primo ſepties, ſecundo ſemel, tertio ſemel, quarto ſemel, quinto bis, ſexto ter.*
Timotheum – *Altera, quater ac deciès, id eſt, vicibus 14.*	*Primo ſexies, ſecundo quater, tertio bis, quarto bis.*
Titũ, quater, i. vicibus 4.	*Primo bis, ſecundo ſemel, tertio ſemel.*
Philemonem, nouiès: id eſt, vicibus nouem.	
Hebræos, tèr & vigeſiès, id eſt, vicibus 23.	*Secundo (nam primũ vacat) ſemel, tertio ter, quarto bis, quinto ſemel, ſexto bis, ſeptimo ſemel, (octauũ vacat) nono quater, decimo bis, vndecimo ſemel, duodecimo bis, decimotertio quater. Quanuis & inter hæc Ieſus ſemel pro Ioſue vſurpetur.*

Hoc vno eſt tantùm nomine certa ſalus.

DE EPI.

DE EPISTOLIS CANONICIS.

CONTINVATIO.

DISTRIBVTIS per suas partes illis epistolis, quæ ab Apostolo Paulo nominatìm vel ad certos populos, vel ad personas scriptę sunt certas: superest, vt earum nũc epistolarum, quas alij apostoli non vni populo, aut ciuitati, sed vniuersæ scripserunt ecclesiæ Christianæ, ac ob id vel canonicæ, vel catholicæ appellari consueuerunt, fiat distributio.

QVAE ET QVOT EPISTOLAE SVNT CANONICAE.

TABVLA 129.

VT SEPTEM *sunt spiritussancti dona, ità septẽ sunt epistolæ Canonicæ:*
- *Iacobi I.*
- *Petri II.*
- *Ioannis III.*
- *Iudæ I.*

Quæ pertinent vel ad
- *Omnium ecclesiarum membra,*
- *Diuersos hominum ordines & status,*
- *Virtutes Theologicas,*
- *Confirmationem doctrinæ Apostolicæ.*

QVARE DICANTVR CANONICAE.

CANONICAE hæ dicuntur epistolæ, vel à sacro scripturarum Canone, id est, authenticæ, ꝙ hæ ad differentiam earum, quas alij sub falso apostolorum ediderãt nomine, solæ in catalogum sacrarum scripturarũ receptæ sint, & authoritatem diuinæ habeant scripturæ, vel à regula, ꝙ saluberrima atq; certissima credendorum agendorumq;, hoc est, cùm fidei, tum morum, contineant præcepta. Glossa & Dionys. hîc in prooemio.

QVAM OB REM NON ET PAVLI EPISTOlæ dicantur Canonicæ.

ET quanuis propter has rationes etiam apostoli Pauli epistolæ possent dici Canonicæ, magìs tamen hoc nomen his impositum est epistolis, ꝙ à diuersis authoribus sint conscriptæ, & ità ab vno eorum peculiare aliquod nomen sortiri nequìrent, sed commune eis aliquod tribuendum erat nomen, Nomen vtiq; cõdignum & venerabile. Dionys. ibid.

VNDE APPELLATAE SVNT CATHOLICAE

CATHOLICAE dicuntur, ꝙ eam contineant fidei doctrinam quæ vniuersalis est, & à communi Apostolorum consensu nihil discrepat. Gloss. in d. procem. Augustinus easdem vocauit apostolicas, in lib. de fide & operibus, cap. 14.

ALIA RATIO EX OECVMENIO.

CATHOLICAE, id est, vniuersales dicuntur hæ siue orbiculares, ꝙ nõ distinctìm vni genti aut ciuitati (quemadmodùm D. Paulus Romanis aut Corinthijs) has dedicat epistolas huiusmodi discipulorum Domini cœtus, sed vniuersaliter fidelibus, siue Iudæis qui dispersi erant, sicut etiam Petrus, aut etiã omnibus Christianis sub eadẽ fide degentibus. Oecumenius ante Cõmentar. in epist. Iacobi.

DE DVPLICI EPISTOLARVM CANONIcarum ordine.

TABVLA 130.

DVPLEX EST, *vt habẽt hoc loco præfatio vulgata & Gloss. harum epistolarum ordo:*
- *Dignitatis, de quo hîc in prologo vulgato legitur: Nõ ità ordo est apud Græcos, inquit, qui integrè sapiunt, & fidem rectam sectantur, epistolarum septem, quæ Canonicæ nuncupantur, sicut in Latinis codicibus inuenitur: vt quia Petrus est primus in ordine apostolorum, primæ sint etiam eius epistolæ in ordine cæterarum &c.*
- *Temporis, quo ab authoribus suis sunt editæ. Scripserunt enim hi apostoli eo ferè ordine, quo eorum scripta in sacris Biblijs communiter collocata sunt.*

DE HARVM EPISTOLARVM MATERIA SIVE argumento, ex præfatione D. Thomæ ad easdem. TABVLA 131.

MATERIA, inquit, huius libri est, contemptus mūdanæ prosperitatis. Nam in Canonica { *Iacobi* / *Petri* / *Ioannis* / *Iudæ* } *Describitur* { *Sustinentia aduersitatis.* / *Amor supernæ & diuinæ charitatis.* / *Fuga carnalis voluptatis.* / *Deletio veterum literarum, hoc est, peccatorum: & superscriptio nouarum, id est,* { *Gratiarum,* / *Virtutum,* / *Donorum,* / *Bonorum operum.* } }

DE HVIVS VOLVMINIS PARTIBVS.

TABVLA 132.

LIBER EPISTOLARVM CANOnicarum diuiditur secundùm numerum { *Authorum* / *Epistolarum* } *In partes* { *Quatuor,* / *Septem.* }

VTRIVSQVE PARTIS PROBATIO, EX HIERON.

IACOBVS, Petrus, Ioannes & Iudas, septem ediderunt epistolas, tam mysticas, quàm succinctas, & breues pariter ac longas: Breues in verbis, longas in sententijs, vt rarus sit, qui non in earum lectione cæcutiat. Hieron. ad Paulin.

EPISTOLA CATHOLICA IACOBI APOSTOLI, DE FIDEI FRVCTIBVS,

& hominis Christiani operibus, Liber Bibliorum LXV, Partis secundæ libri quarti, decimusquintus.

ORDINIS RATIO.

CVM D. Iacobus inter reliquos huius ordinis apostolos omnium scripserit primus, meritò eius epistola primum inter Catholicas obtinuit locum, prout explicatiùs in proxima dicetur epistola Petri prima. Lyran. in prolog. canon. epist.

DE HVIVS EPISTOLAE AVTHORE.

ETSI ex nouatorib⁹ aliqui affirmare ausint, cùm plures huius nominis fuerint, (vnus enim Zebedæi, alter Alphæi dicebatur filius, quibus aliqui etiam addunt tertium, qui, vt Paulus, extra numerum duodecim ad apostolatum sit vocatus) incertum esse, vter ex his, præsentem scripserit epistolam: D. Hieron. tamen in libro de viris illustribus ità eum graphicè descripsit, vt dubium esse nemini queat, huius epistolæ eum esse authorem, qui dictus est Alphæi, siue Iacobus minor: Minor, inquam, vocatione ad Apostolatum, nō virtutum sanctitate & perfectione. Dionys. Carthusian. hîc cap. 1. in princip.

VERBA D. HIERONYMI.

IACOBVS qui appellatur frater Domini cognomento Iustus, vt nōnulli existimant, Ioseph ex alia vxore: vt autem mihi videtur, Mariæ sororis matris Dn̄i, cuius Ioannes in libro suo meminit, filius, post passionem Dn̄i, statìm ab apostolis Hierosolymorum episcopus ordinatus, vnam tantùm scripsit epistolam, q̄ de septem Catholicis est. Hieron. de viris illust. vbì etiam alia de hoc ipso Iacobo ex patribus adducit testimonia, vt sunt hæc quæ sequuntur: Ioan. 19.

EX EGESIPPO.

EGESIPPVS, inquit, vicinus apostolorū temporū, in qnto Cōmentariorū libro de Ia-

de Iacobo narrans, ait: Suscepit ecclesiam Hierosolymæ post apostolos frater Domini Iacobus, cognomento Iustus. Hic de vtero sanctus fuit: Vinum & siceram non bibit, carnem nullam comédit, nunq̃ attonsus est, nec vnctus vnguento, nec vsus balneo. Huic soli licitum erat ingredi sancta sanctorum. Vestibus laneis non vtebatur, sed lineis, solusq; ingrediebatur templum, & flexis genibus pro populo deprecabatur, vt camelorum duritiem traxisse eius genua crederentur. Dicit & alia multa, quæ enumerare longum esset.

EX IOSEPHO ET CLEMENTE.

SED & Iosephus in XX. libro Antiquitatum, & Clemens in septimo hypotyposeon, id est, informationum, dicunt: Mortuo Festo, qui Iudæam procurabat, Albinum successorem eius missum à Nerone, qui cùm necdùm ad prouinciam ꝑuenisset, Ananus, inquit, pontifex adolescens, Anani filius, de genere sacerdotali, accepta occasione ἀναρχίας, Concilium congregauit, & compellens publicè Iacobum, vt Christum Dei filium denegaret, contradicentem lapidari iussit. Qui cùm præcipitatus de pinna templi, confractis cruribus, semiuiuus tollens ad cælum manus, diceret: Domine, ignosce eis: quod enim faciunt, nesciunt: fullonis fuste in cerebro percussus, interijt.

TESTANTVR ETIAM ACTA APOSTOLORVM.

TRIGINTA annos Hierosolymis rexit ecclesiam, vsq; ad septimũ Neronis annum. Iuxta templum, vbì & præcipitatus fuerat, sepultus est. Titulum vsque ad obsidionem Titi & vltimam Adriani, notissimum habuit. Quidam è nostris, putauerunt eum in monte olíueti conditũ: sed falsa eorũ est opinio. Hieron. ibid.

SENTENTIA. VENERAB. BEDAE.

DIXIT de hoc Iacobo Paulus ad Galat. 2. Iacobus, & Cephas, & Ioannes, qui videbantur columnæ esse, dextras dederunt mihi & Barnabæ societatis, vt nos in gentibus, illi autem in circuncisione prædicarent. Beda hîc cap. 1. in princip.

AN HAEC EPISTOLA SIT AVTHENTICA.

SEDITIONIS illius, qua etiamnùm catholica premitur ecclesia, author, cò adductus est aliquandò blasphemiæ, vt hanc epistolam, quam suo de fide & operibus falso dogmati constanter obsistere videbat, à sacro scripturarum Canone, authoritate seu libidine potiùs priuata, penitùs excludere nõ sit veritus. Quam blasphemiam aliqui, quos habuit ille dogmatis sui sectarios, hoc prætextu colorare nitebantur, quòd de illius epistolæ authoritate D. etiam Hieron. & Eusebius Cæsareensis iam olìm addubitâsse viderentur.

QVAE D. HIERONYMI HAC DE RE FVERIT SENTENTIA.

D. Hierony. sentẽtiam de authoritate huius epistolæ, iam suprà recitauimus in hæc verba: Iacobus qui appellatur frater Dñi &c. vnã tantũ scripsit epistolã, q̃ de septẽ catholicis est, q̃ & ipsa ab alio quodã, noĩe eius edita asseritur, licèt paulatìm ꝓcedente tempore obtinuerit authoritatẽ. Hieron. de viris illustrib.

SENTENTIA EVSEBII.

HACTENVS de Iacobo, inquit, cuius illa habetur epistola, quæ prima scribitur inter eas, quæ catholicæ appellantur. Sciendum tamen est, quòd à nonnullis nõ recipiatur, nec facilè quis antiquorũ meminerit eius: sicut ne illius quidem quæ dicitur Iudæ, q̃ & ipsa est vna de septem. Nos tñ scimus etiam istas cum cęteris, ab omnibus penè ecclesijs recipi. Euseb. lib. ecclesiast. histor. 2. cap. 23.

RESPONSIO AD VTRANQVE AVTHORITATEM.

ILLVD hoc loco monendum est, neq; Hieronymum, vt isti falsò illi imponunt, neque quenquam eorum, quos ꝓbatæ fidei tulit antiquitas, de hac epistola dubitâsse, sed tantùm aliquorum dubitationem, cui tamen ipsi non subscriberẽt, retulisse. Quod verum esse, nõ obscurè ex vtriusq; patet verbis. Nam etsi ab alio edita assereretur, inquit Hierony. paulatìm tamẽ obtinuit authoritatem. Et Eusebius: Nos tamen scimus, ait, etiam istas (Iacobi scilicet & Iudæ) cum cæteris ab omnibus penè ecclesijs recipi.

Demùm, si fuerunt aliqui, qui de hac epistola dubitârint, cùm illos, qui fuerint, nesciamus, neque veterum rerum scriptores eorum nomina posteritati mandârint: quis nisi rerum nouarum molitor, eosdem sanctissimis & doctissimis viris, tum Græcis, tum Latinis, qui ex eadem epistola testimonia citãt, aut in eam scripserunt commentaria, præponat? Certè si dignæ illorum fuissent dubitandi rationes, nec Hieron. nec Eusebius eas tacuissent, Immò aut illis darent victas manus, aut easdem diluerent, vt in minoribus cõtrouersijs agere solent. Medina de recta in Deum fide lib.6.cap.23.

HAERETICVM ESSE, EPISTOLAM IACOBI in canonicas non referre, ex D. Melchiore Cano.

PRIMO, quoniam Hieronymus in lib. de viris illustrib. asserit hanc (licèt aliquã fuerit dubitatum) paulatìm tamen procedente tempore meruisse authoritatẽ. Iam ergò vel D. Hieron. ætate epistolam hanc Ecclesia receperat.

Item, quoniam Innocentius & Gelasius cum concilio 70. episcoporum, Cõciliaque omnia, Carthaginense, Laodicense, Florentinum, Tridentinũ, eam inter sacras reposuerunt.

His adde sanctos antiquos, Vrbanum Papam in epistola de cõmuni vita, Alexandrum 5. à Petro, in epist. ad omnes episcopos, Anacletum in epist. de oppressione episcoporum, Marcellum papam in epistola ad episcopos Antiochenæ ꝓuinciæ, Concilium Mileuitanum canon. 7. Omnes deniq; iuniores cum veteribus Theologis scholasticis, breuiter omnes Catholicos vsu quippe Ecclesię legitur vbiq; gentium pro sacra & apostolica, & quos dixi, hanc epistolam Iacobi Apostoli, Iacobi inquam apostoli esse affirmârunt, idq; Ecclesiæ vniuersalis vsu confirmante. Temerarium est itaq;, nè [illegible]icam erroneum, huius epistolæ certitudinẽ velle aut ex incerto authore, aut ex stylo salutationis (vt alij quidam faciũt) infirmare, idque argumento leuiori quàm cui respondere debeamus. Canus libro 2. de locis Theologicis cap. 9. & 11.

QVI AVTHORES HVIVS EPISTOLAE VSI fuerunt testimonijs. TABVLA 133.

DIONYSIVS AREOPAGITA.

IACOBI *epistola vtitur Dionysius Areopagita, in lib. de cælesti Hierarchia, illo loco: Omne datum optimum, Iacobi 1.*

IOANNES DAMASCENVS

IN *historia Barlaam vsurpat illud, Fides sine operibus mortua est. Iacob. 2.*

CYRILLVS ALEXANDRINVS

LIBRO *de recta fide ad reginas, vsurpat illud, Vnus est enim legislator & Iudex &c. Iacob. 4. & dialog. 1. de Trinit. illud, Si quis indiget sapientia, Iacob. 1. Idem lib. de fide ad Reginas, vsurpat illud, Omne datum optimum, Iacob. 1. & illud, Subditi estote Domino, Iacob. 4.*

AVGVSTINVS

IN *libro de vanitate seculi, cap. 1. vsurpat illud, Amicitia huius mundi inimica est Deo. Iaco. 4. Idem in Euangelium Ioan. tract. 6. & de verbis Apostoli serm. 16. illud, Dæmones credunt, & contremiscunt, Iacobi 2. Idem lib. de sancta virginitate, cap. 42. illud, Si quis indiget sapientia. Iacobi 1. Idem libro de rectitudine catholicæ conuers. illud, Beatus vir qui suffert tentationem, Iacobi 1. Libro de fide & operibus, cap. 14. 15. & 16. tractat illud, Fides sine operibus mortua est, Iacobi 2. libro de 4. virtutibus charitatis illud, Credidit Abraham Deo, & reputatum est illi &c. Iacobi 2. Libro de natura & gratia contra Pelag. cap. 58. illud, Resistite diabolo, & fugiet à vobis. Iacobi 4. De visitatione infirmorum, cap. 4. Illud, Infirmatur quis in vobis? Iacobi 5. & ibidèm illud, Confitemini alterutrùm peccata vestra, Iacobi 5. Libro de natura & gratia contra Pelagian. & de verbo Domini serm. 4. illud: Linguam nullus hominum &c. epist. 29. ad Hierõ. exponit illud, Offendẽs in vno, factus est omnium reus Cum similibus alijs penè infinitis Medina d. lib. 6. cap. 9.*

Etiam dæmones credunt.

TESTI-

TESTIMONIVM ADVERSARIORVM.

QVIN ipsi quoq; aduersarij, blasphemiam præceptoris sui agnoscentes, rei ipsius veritate permoti, hāc epistolam admittere coacti sunt. Sic enim ad eam scripsit tandem illorum antesignanus quidam: Etsi de hac epistola nonnihil apud quosdam addubitatum est, tamen quia nulla est causa, ob quam repudianda sit, libenter eam sine cōtrouersia amplectimur, tum propter antiquitatem, tum ꝓpter salubria quæ illic continentur præcepta. Et alius in hæc verba: Quarè nobis ad recipiendam hanc epistolam satis est, quòd nihil cōtinet Christi apostolo indignum, multiplici verò doctrina scatet, cuius vtilitas ad omnes Christianæ vitæ partes latè patet.

AD QVOS SCRIPSERIT APOSTOLVS Iacobus.

DVODECIM scribit tribubus, quæ sunt in dispersione. Legimus enim, occiso à Iudæis B. Stephano, quia facta est, in illo die persecutio magna in Ecclesia, quæ erat Hierosolymis. & omnes dispersi sunt per regiones Iudææ & Samariæ præter Apostolos. His ergò dispersis, qui persecutiōem passi sunt propter iustitiam, mittit epistolam. Nec solùm his, verùm etiam illis, qui percepta fide Christi, necdùm operibus perfecti esse curabant, sicut sequentia epistolæ testantur. Necnon & eis, qui etiam fidei exortes durabant, quin & ipsam in credentibus, quantùm valuêre, persequi ac perturbare studebant. Beda hîc cap. 1. in principio.

ARGVMENTVM EX OECVMENIO.

SCRIBIT autem aptam ad docendum epistolam, docens de tentationum varietate, quænam à Deo sit, & quæ à proprio corde hominum, quodq; non verbo tantùm, sed & opere fidem oporteat ostendere, neq; auditores legis, sed effectores iustificari. De diuitibus quoq; præcipit, nè in cœtu ecclesiæ præponantur pauperibus, sed potiùs increpentur, tanquàm fastuosi ac superbi.

Et tandèm consolatur illos, qui iniuria afficiuntur, eosq; hortatur vt lōganimes sint vsque ad iudicis aduentum: Vbì etiam de Patientiæ commodo, exemplo Iob docuit, præcipit aduocari presbyteros super infirmos, vtque studeant ad veritatem conuertere eos, qui seducti sunt, aut qui errāt: ait enim, huius mercedem esse à Domino peccatorum remissionem, & ità concludit epistolam.

ALIVD BREVIVS ARGVMENTVM, QVOD in Biblijs huic præfixum est epistolæ.

IACOBVS Apostolus sanctum instituit clerum de cultura cælestium præceptorum, & regula Catholicæ obseruantiæ. & de inuictæ patientiæ Maiestate, & de reuelatione plurimorum, & de mendacio Magistrorum. Author argumenti ad hanc epistolam.

DE PARTIBVS EPISTOLAE D. IACOBI Apostoli. TABVLA 134.

QVANDO ad virtutem pertineat, vitiũ fugere, D. hîc Iacobus eos, qui ex 12. tribubus dispersi fuerant, contra omnis generis vitia quæ tum in Ecclesiam irrepsisse videbantur, munire studet armis

- FORTITVDINIS *& constantiæ, à princip. cap. 1. vsque ad vers. Si quis autem.*
- SPEI *& fiduciæ, d. vers. Si quis. eodem.*
- AEQVANIMITATIS, *vers. Glorietur eod.*
- PVDICITIAE, *ver. Beatus vir qui suffert tentationem. eod.*
- VERBI *Dei, ver. Scitis autem fratres mei. vsque in fin. d. cap. 1.*
- IVSTITIAE, *à princip. cap. 2. vsque ad vers. Sic loquimini &c.*
- OPERVM *misericordiæ & pietatis, d. ver. Sic loquim.*
- ASSIDVITATIS *& vigilantiæ. ver. Sed dicet aliquis. vsque in fin. cap. 2.*
- LINGVAE *temperatæ. in princip. cap. 3.*
- SAPIENTIAE, *ver. Quis sapiens? vsque in finem eiusdem cap. 3.*
- HVMILITATIS *& obedientiæ, cap. 4. in princip.*
- POENITENTIAE, *ver. Appropiate. eod.*
- BENIGNITATIS *& beneuolentiæ, ver. Nolite detrrahere eod.*
- INTEGRITATIS *conscientiæ, ver. Eccè nunc qui dicitis. vsque in fin. cap. 4.*
- MEDIOCRITATIS, *cap. 5. in princip.*
- SOBRIETATIS *& temperantiæ. ver. Epulati estis. eod.*
- LONGANIMITATIS, *vers. Patientes estote, eod.*
- RELIGIONIS, *ver. Ante omnia fratres, eod.*
- CHARITATIS *proximi. ver. Confitemini ergò, & orate.*
- CORREPTIONIS *mutuæ, vers. Si quis autem ex vobis. vsque in fin. cap. quinti & vltimi.*

DE FOR-

DE FORTITVDINE ET CONSTANTIA.

TABVLA 135.

CHRISTIANO HOmini in aduersis gaudendũ esse, ferè tali probat gradatione. Nã { TENTATIO / PATIENTIA / PERFECTIO } Operatur { Patientiam, / Perfectionem, / Vitã æternam. cap. 1. ver. Omne gaudium existimate. }

DE SPE ATQVE FIDVTIA.

TABVLA 136.

NECESSITATIS tempore ad Deum recurrendum, et{q́} fidendũ esse, quinq; docet argumẽtis. Quia dat {
- Libenter, modò nihil hæsitet qui in fide postulat.
- Omnibus, nemine excluso.
- Liberaliter.
- Absque omni exprobratiõe.
- Certò.
} Patet ex versic. Si quis aũt, ponderando dictiones, {
- Postulet,
- Qui dat omnibus,
- Affluenter,
- Et non improperat,
- Et dabitur ei. d. vers. Si quis autem.
}

DE AEQVANIMITATE. TABVLA 137.

HVIVS VIRtutis proprium est, animum in { Prosperis / Aduersis } Non { Efferre, / Deijcere. vers. Glorietur. d. cap. 2. }

DE PVDICITIA ET CASTITATE.

TABVLA 138.

DESCRIBENS castitatis pugnã cum libidine, docet duo: {
- Deum non esse, qui nos tentet lasciuia, sed carnẽ propriam. Nõ enim genuit nos Deus vt simus mali, sed boni, cùm potestatẽ dederit omnibus filios fieri Dei. Itaque { Caro / Concupiscẽtia / Peccatum } parit { Cõcupiscẽtiam, / Peccatũ, / Mortem. }
- CONTRA eam tamen carnis malitiam siue stimulum, esse hoc quasi remedium & singulare donum Dei, continentiam, [illegible] præsidio resistitur tentationi, ea{q́} superatur. vers. Beatus vir qui suffert tẽtationem, &c.
}

DE VER-

DE VERBO DEI. TABVLA 139.

nota

VERBVM Dei, de quo Apostolus agit in vers. Scitis fratres. d. cap. 1. consistit
- NON in
  - Linguæ petulantia,
  - Ira & contentione verborum,
  - Neque nudo auditu. Nō enim qui auditores sunt verbi, iustificabuntur, sed factores.
- SED in
  - Mansuetudine cordis,
  - Bonis operibus,
  - Religiōe munda & immaculata, cuius actiones sunt,
    - Visitare pupillos & viduas in tribulatione eorum:
    - Immaculatū se custodire ab hoc seculo, d. v. vsque in fin. cap. 1.

DE IVSTITIA. TABVLA 140.

RESPECTVM personarū esse perniciosum, tribus ostenditur argumentis, tum
- QVIA respectus eiusmodi per se est iniquus:
- QVIA Deus elegit pauperes in hoc mundo,
  - Diuites in fide,
  - &
  - Hæredes regni.
- QVIA diuites plerunq; sunt
  - Crudeles
  - &
  - Blasphemi & infideles, cap. 2. à princ. vsq; ad vers. Sic loquimini.

DE OPERIBVS MISERICORDIAE ET pietatis. TABVLA 141.

OPERA PIETATIS & misericordiæ homini Christiano esse necessaria, propter hæc tria,
- LEGEM libertatis Christianæ, hoc est, charitatis fraternæ, qua proximum iubemur diligere sicut nosipsos. vers. Sic loquimini, & sic facite. cap. 2. in verb. sicut per legem.
- IVDICIVM diuinum. Non enim alij misericordiam consequentur, quàm qui ipsi fuerint misericordes. ibidèm in verbo, Iudicium enim &c.
- FIDEI veritatem. Nihil enim proderit cuiquam, si dicat se habere fidem, opera autem non habeat. d. ver. Sic loquimini. in vers. Quid proderit?

DE AS-

DE ASSIDVITATE ET PERSEVERANTIA in operibus fidei. TABVLA 142.

TRIA SVNT, *quæ hominem Christianum ad perseuerantiam in operum exercitio mouere debent. opera enim,*

- QVAM *quisque fidem habeat, declarant. vers. Sed dicet quis. eod. ca.2. in verbo, Ostende mihi fidem sine operibus.*
- EX *fide profecta, hominem iustificant. Ibid. in verb. Abraham nónne ex operibus iustificatus est?*
- FIDEM *non augent tantùm aut ornant, sed perficiunt etiam, eamq; aliâs per se mortuam, reddunt viuam. Sicut enim corpus sine spiritu mortuum est, ita & fides sine operibus mortua est. in fi. cap. 3.*

DE LINGVAE TEMPERANTIA.

TABVLA 143.

CVM NVSQVAM MAGIS *linguæ noceat procacitas, quàm in rebus sacris & Verbi Diuini prædicatione: hinc Apostolus ad docendi munus non protinùs omnes, nec quosuis admittẽdos: admissis verò, ab hoc garrulitatis vitio vel inprimis cauendum esse monet. Idq; ob varia & penè innumera eius incõmoda, quorum aliqua hoc loco videas enumerata. Loquacitas enim*

- PARIT *præsumptionem: volunt enim plures esse magistri, cap. 3. in princip.*
- IN *multis offendit, ibid. in verb. In multis.*
- IMPEDIT *perfectionem, versic. Si autem equis frena.*
- MAGNA *exaltat, ver. Ità & lingua modicum quidem membrum.*
- IGNIS *est lingua mala, & vniuersitas iniquitatis, ver. Et lingua. eod.*
- MACVLAT *totum corpus, & inflammat rotam natiuitatis, hoc est, cursum vitæ nostræ. vers. Lingua constituitur. eod.*
- DOMARI *non potest, ver. Omnis enim bestiarum.*
- INQVIETVM *malum est lingua, plena veneno mortifero. vers. Linguam autem nullus hominum domare potest.*

DE LOQVACITATIS REMEDIO Sapientia. TABVLA 144.

SAPIENTIA, DE *qua in ver. Quis sapiens, hîc capite 3. agit Apostolus, est duplex:*

- VERA, *quæ de sursùm venit, &*
  - *Primùm quidem pudica est:*
  - *Deindè pacifica, modesta, suadibilis, bonis consentiens, plena misericordia & fructibus bonis.*
- FALSA, *quæ vt contentiones alit, ità terrena est, animalis & diabolica.*

DE HV-

DE HVMILITATE ET OBEDIENTIA.

TABVLA 145.

QVAE LAVS SIT humilitatis, ſupbiæ declarat vituperio. Superbia enim mala eſt, atque deteſtanda, tũ quo ad

- PROXIMVM: *Nam oriũtur ex ea bella, lites, inuidia, cædes. cap. 4. in princip. verſ. Vndè bella & lites in vobis?*
- SEIPSVM: *Gignit enim in corde hominis præſumptionem, vt quæ à Deo ſunt petenda, aut prorsùs non petat, aut malè petat. Ibid.*
- DEVM: *Quia amicitia huius mundi, inimicitia eſt Dei. Deus ſuperbis reſiſtit, humilibus autem dat gratiam. à d. princip. vſque ad verſ. Appropiate Deo. eod. cap. 4.*

DE POENITENTIA. TAB. 146.

POENITENTIAE partes, quas deſcribit in d. ver. Appropiate, ſunt tres:

- CONTRITIO, *quam deſcribit in verbo, Miſeri eſtote, lugete & plorate.*
- CONFESSIO, *quæ non obſcurè in his compræhenditur verbis:*
  - *Emundate manus peccatores.*
  - *Purificate corda duplices animo.*
- SATISFACTIO, *De qua ità ſcribit Apoſtolus: Humiliamini in cõſpectu Domini. eod.*

DE MVTVA INTER CHRISTIANOS BENEuolentia retinenda. TABVLA 147.

HVIVS OFFICIVM PRAEcipuum ferè eſt, *alienæ non detrahere famæ aut honori. A quo vitio vnuſquiſque tribus de cauſis alieniſsimus eſſe debet. Qui enim obloquitur proximo,*

- PRIMVM *detrahit legi.*
- DEINDE, *quod iniuſtius eſt, iudicis ſibi ſumit partes, atque eas quæ ſolius Dei ſunt.*
- POSTREMO *ſeipſum condemnat, à verſ. Nolite detrahere. vſque ad ver. Eccè nunc qui dicitis.*

DE IN-

DE INTEGRITATE CONSCIENTIAE.

TABVLA 147.

CONSCIENTIAE *integritatem duobus seruabimus modis:*

- SI *temerè nihil suscipiamus, sed tantùm quæ bona scimus faciamus.*
- SI *in Dei nomine omnia aggrediamur. d. vers. Eccè nunc qui dicitis. vsque in fin. cap. 4.*

DE MEDIOCRITATE AVREA.

TABVLA 148.

nota. de auaritia

MEDIOCRITATEM, *cuius ea vis est propria, vt suo quisq; contentus viuat, probaturus, vitium detestatur ei contrarium, scilicet auaritiam. Cuius mala & incommoda sunt hæc:*

- EO *adducit hominem, vt suæ conditionis obliuisci videatur, cap. 5. in princip.*
- EXCAECAT *omnem animi prudentiam, vt auarus fortunæ sectetur inconstantiam. ibid.*
- TRANQVILLITATEM *adimit humanis mentibus, & grauissimis eas & superfluis implicat curis. ibidèm.*
- EXCLVDVNTVR *auari à regno cælorum. Thesaurizant enim sibi iram in nouissimis diebus, tristissimam audituri sententiam, Esuriui, & non dedisti mihi.*
- NEC *ferè vnquàm ei studetur sine pauperum oppressione, quorum clamor ad aures vsque pertingit Domini sabaoth. à d. princip. cap. 5. vsque ad vers. Epulati estis. eod.*

DE SOBRIETATE ET TEMPERANTIA.

TABVLA 149.

REPRAEHENDIT *duo, huic virtuti cõtraria vitia:*

- *Gulam & Luxuriam.* — *Quorum effectus* — *Ignauia & Crapula.* — *dict. versic. Epulati estis. eodem cap. 5.*

DE PATIENTIA. TAB. 150.

VT MINATVS *est Apostolus pauloantè pauperũ oppressoribus, ità nunc oppressos solatur, à*
- SPE *futuræ liberationis, vers. Patientes igitur estote. d. cap. 5.*
- PROMISSIONE *aduentûs Domini, ibidèm.*
- EXEMPLO *sanctorum Patrum, qui patientia omnes mundi huius vicerunt persecutiones.*

DE RELIGIONE ET VERO DEI cultu. TABVLA 151.

VERO DEI *cultui*
- REPVGNAT *iurandi leuitas, vers. Ante omnia autem fratres mei, nolite iurare neque per cælum, neque per terram, d. cap. 5.*
- CONVENIUNT
  - *Simplex veritas, vers. Sit autem sermo vester, Est est, &c. eod.*
  - *Sacrificium laudis & oratio, vers. Tristatur autem aliquis vestrûm? oret. eodem.*
  - *Extrema vnctio. vers. Infirmatur quis in vobis? eodem.*

DE CHARITATE PROXIMI. TABVLA 152.

HAEC CONSIstit *in cura salutis*
- PROPRIAE, *per confessionem peccatorum, vers. Confitemini ergò. d. cap. 5.*
- PROXIMORVM, *per orationem mutuam. Quæ quantùm apud Deum valeat, ostendit exemplo Eliæ. ibid.*

DE ADMONITIONE FRATERNA. TABVLA 153.

QVI CORRIPIT *fratrem peccantem, duo facit commoda:*
- SALVAT *animam eius à morte, versicul. Fratres mei, eodem capit. 5.*
- OPERIT *multitudinem peccatorum, ibidèm. vsque in fin. d. cap. 5. & vltimi.*

EPISTOLA

EPISTOLA PETRI APOSTOLI PRIMA, DE NOVO INDVCENdo homine, siue de reformandis in ecclesia moribus, Liber Bibliorum LXVI, Secundæ Partis Quarti libri, decimussextus.

RATIO ORDINIS.

PETRI epistolas, post illam de qua hactenùs dictum est, D. Iacobi epistolam, scriptas fuisse, sic declarat Nicolaus Lyranus: Iacobus, inquit, triginta annis rexit ecclesiam Hierosolymitanam post passionem Domini, scilicet vsque ad sextum annum Neronis, & tunc fuit martyrizatus. Petrus verò trigintaocto, id est, vltimo Neronis anno.

Et certò constat, quòd in vltimo tempore vitæ suæ scripserit. Nam de seipso testatur 2. Pet. 1. Certum est, quòd velox est depositio tabernaculi mei. Atque sic patet, post diuũ scripsisse Iacobum. Lyranus in prolog. ad 7. epistolas Catholicas.

DE HVIVS EPISTOLAE AVTHORE D. PETRO, & primùm de varijs eius nominibus.

de s. Petro

SIMON obediens interpretatur, cô quòd obediens fuit Domino dicenti: Venite post me, & faciam vos fieri piscatores hominum. Petrus autem interpretatur agnoscens, cô quòd agnouit, dicens: Tu es Christus filius Dei viui: vel Petra, id est, firmamentum ecclesiæ. Vndè vicissìm audire meruit: Tu es Petrus, & super hãc Petram ædificabo ecclesiam meam. Cephas etiam, id est, caput dictus est ecclesiæ. Viterb. in Chronicis, Parte 14. & Isidorus de patribus noui testa.

DE EIVS ORIGINE.

PETRVS filius Ioannis, frater Andreæ Apostoli, ortus in vico Bethsaida, prouinciæ verò Galilææ, quæ est iuxta stagnum Genezareth, qui primò vocatus est Bariona. Hieron. De viris illustribus, & Viterbien. & Isidorus vbì suprà.

DE VITA ET OFFICIO EIVSDEM.

PETRVS apostolorum princeps est, primus confessor Dei atq; discipulus, Pastor humani generis, clauiger ętherens, Christi amator, Christi & negator: q cùm Antiochiensi Ecclesiæ 7. præfuisset annis, euãgelium prædicauit in Ponto, Galatia, Cappadocia, Asia & Bithynia: Secundo verò anno Claudij, ad expugnandum Simonem Magum peruénit Romam. Vbì annis 25. eiusdem vrbis tenuit pontificatum, vsque ad vltimum Neronis annum, id est, quartumdecimum. ibid.

DE MORTE ET SEPVLTVRA eiusdem.

ANNO XXXVI, tertio Calendas Iulias, post Passionem Christi, à Nerone cruci affixus, martyrio coronatus est, capite ad terram verso, & in sublime pedibus eleuatis, asserẽs se indignum, quòd sic, vt Dominus, crucifigeretur. Sepultus est Romę in Vaticano iuxta viam triumphalem, tertio lapide ab vrbe ad Orientem plagã, vbì totius orbis veneratione celebratur. Hieron. & Viterbien. & Isidorus vbì suprà.

DE B. PETRI APOSTOLI MIRACVLIS.

MARE pedibus gradiendo calcauit, p̄teriens languidos vmbra sua sanauit. Claudis gressum restituit: paralyticis membra reparauit. Viduam defunctam Dorcadem, id est, Tabitham mortuam suscitauit. Ananiam & Saphiram reos perfidiæ, mortis etiam animaduersione damnauit. Simonem magum cælum assendentē, ad terram collisit. Viterbiens. & Isidorus ibidèm.

DE EDITIS AB EO SCRIPTIS.

SCRIPSIT duas epistolas, quæ Canonicæ nominantur, quarum secūda à plerisq; eius esse negatur, propter styli cum priore dissonantiam. Sed & euangelium iuxta Marcum, qui auditor eius & interpres fuit, huius dicitur. Libri autem eius, è quibus vnus actorum eius scribitur, alius euangelij, tertius prædicationis, quartus Apocalypsis, quintus iudicij, inter apocryphas scripturas reputanntur. Hieron. de viris illustribus.

AD QVOS SCRIPSERIT HANC EPISTOlam Petrus.

SICVT Paulus Apostolus principaliter ad Gentes, ità Iacobus & Petrus ad Iudæos missi fuerunt. Sub hoc tamē discrimine, vt Iacobus, cuius Paulus meminit secundo ad Galatas capite, prædicaret eis, qui ex circuncisione conuersi fuerunt: Petrus verò illis, qui ex gentibus circūcidebantur primùm, & fiebant Iudęi: deindè verò ad Christianam conuertebantur fidem, Atque hi sunt, quos idē Petrus in principio huius epistolæ vocauit aduenas. Græcè proselyti dicuntur. Dionys. Carthus. hîc cap. I. in princip.

Hebræi Proselyti.

Quo proselytorum nomine appellabant Iudæi eos, qui de gentibus nati, in Deum credere, & circuncisione accepta, Iudaico more, iuxta Dei legem, vitam ducere maluerunt. De quorum numero fuêre quidam eorum, qui in die sancto Pentecostes, quo apostoli spiritum sanctum in ignis visione perceperunt, ad prędicationem eorum Christo crediderunt, dicente scriptura, quòd Iudæi quoquè & proselyti adessent. Electos ergò aduenas dicit, qui de Gentilitate ad agnitionē ac susceptionem diuinæ legis, ac perceptis Sacramentis legalibus, ad acceptionē gratiæ fidei peruenire meruerunt. Beda hîc cap. I. in princip.

DE EODEM DIONYSIVS.

VERVNTAMEN verius reor, quòd non eis duntaxàt, scilicet Proselytis, id est, ex Gentibus qui Iudæorum religionem amplexi erant: sed Iudæis vniuersis ad Christum conuersis scripsit, quemadmodùm Iacobus, siue ante susceptionē Iudaismi fuerunt Gentiles, siue non. Omnium nanque generaliter habuit curam. Omnes etenim Christiani, viatores & aduenæ vocantur, quia ad veram & cælestem atq; perpetuam Patriam tendunt, & in seculo isto, tanquàm in exilio, in terra aliena, in via lachrymarumque valle degunt. Dionys. Carthus. ibidèm.

Oēs Christiani viatores & aduenæ.

VBI ET QVANDO SCRIPSERIT HANC epistolam.

SCRIBIT autem eis à Roma, tempore Claudij Cæsaris. Thomas Aquinas hîc ca. I. in princip. & Glossa in Prolog. eiusdem.

QVID IN EA PERSCRIBERE voluërit.

PRIMVM quidem enarrat & ostendit, quòd fides in Christum, à Prophetis annūciata sit, & per ipsos significata redemptio, quæ per ipsius sanguinem fieret: quodque ipsis ac gentibus annunciata sint omnia, ad quæ desiderant angeli prospicere.

Deindè,

Deindè, vbì suasit, vt dignè ad eum qui ipsos vocauit, conuersentur: exhortatur, vt etiam Regibus honorem deferant: & mulieribus ac viris cōcordiam præcipit.

Et pauca circa mores exhortatus, significat, quòd etiam in infernum facta sit à Domino prædicatio salutis ac resurrectionis: vt qui priùs mortui sunt, resurgāt quidem & iudicentur in corpore, sed per gratiam resurrectionis perseuerent. Etiā in inferno facta est prædicatio salutis.

Et quòd finis omnium deincèps immineat, debentque omnes parati esse, tanquàm iudici rationem reddituri: & ità concludit epistolam. Oecumenius hîc in præfatione, ex Synopsi Athanasij.

ARGVMENTVM.

DISCIPVLOS Saluatoris inuicti toto orbe diffusos & peregrinos in hoc seculo monstrat, & præteritę vitæ pœnitere suadet, & in nouam vitam proficere tota cum solicitudine exhortatur. Author Argumenti vulgaris in hanc epist.

IN QVO GENERE ORATIONIS HAEC ipsa versetur epistola.

HORTATORIA simul & expositoria est hæc epistola. Hortatur ad vitam nouam, & constantem in eius perseuerantia patientiam. Explicat vim veritatemq; fidei Christianæ, & charitatis officia cum dignitate patientiæ. Claudius Guilliaudus hîc in Argumen.

CVR NONNIHIL VIDEATVR obscurior.

OBSCVRA est hæc epistola tum propter reconditas sententias, tum propter confusum & perturbatum sermonis ordinem. Multam quoquè præ se fert authoritatem & Maiestatem apostolicam, atque ideò verè digna apostolorum Principe, paucis quidem contenta verbis, sed sententijs & reconditissimis grauida mysterijs. ibidèm.

SCOPVS.

EOS qui ex Iudæis crediderant, in fide & vitæ integritate cōfirmat. Oecumenius hîc in argument.

PARTITIO. TABVLA 154.

HVIVS EPISTOLAE *Summa in duas scinditur Partes, in quibus agitur in* { *Specie* / *Genere* } *De* { *Gratiarum actione, tot. cap. 1. & 2. vsque ad vers. Charissimi, obsecro vos &c.* / *Alijs Christiani hominis virtutibus. à prædicto loco vsq; in fin. totius epistolæ primæ.* }

DE GRATIARVM ACTIONE, PRIMA huius epistolæ Parte. TABVLA 155.

PRIMAM hac prioris epistolæ partem, si doctrinæ spectes rationem atque Methodum, tribus absoluit quasi membris:

PRIMO Sex tangit beneficia, Quorum nomine pro se quisque perpetuas agere debet gratias:

- *Primum est baptismus, quo regenerati sumus in spem viuam, in hæreditatem incorruptibilem, cap. 1. post princip. vers. Benedictus.*
- *Secundum, virtus Dei, qua custodimur per fidem in salutem, ibidèm in verbo, Qui in virtute Dei.*
- *Tertium, facultas resistendi omnis generis persecutionibus, quibus fides nostra multo rectiùs, quàm aurum probatur in igne. d. vers. Benedictus. in verbo, Modicùm nunc.*
- *Quartum, salus animarum, quæ efficit vt Christum diligamus etiam non visum, & in eum credamus non videntes, vers. Quem cùm non videritis, eod.*
- *Quintum, Donum prophetiæ, quo nobis non passiones tantùm Christi prænunciatæ, sed futura etiam posthàc gloria reuelata est. ibidèm in verbo, De qua salute exquisiêrunt.*
- *Sextum, Spiritussancti missio, cuius beneficio ea, quæ per prophetas promissa fuerant, perfecta sunt omnia & absoluta. sæpiùs allegato ver. Benedictus. in verb. Quibus reuelatum est. vsque ad ver. Propter quod. d. cap. 1.*

SECVNDO *modum præscribit, quo rectissimè Deo nos gratos exhibere possimus.*

Quod apostolus futurum asserit, Si
- *Omne fugiamus genus vitiorum,*
- *Et morum sectemur sanctimoniam.*

TERTIO *septem esse docet, quæ nos ad vtrunque tam ad gratiarum actionem, quàm ad vitæ sanctimoniam impellere debeant. Videlicet,*

- *Gratiam, quæ nobis vltrò fuit oblata, & qua in tam sanctam Christi conuersationem vocati & adoptati sumus, vt sancti simus, quia & ipse sanctus est, d. vers. Propter quod. eod. cap. 1.*
- *Obligationem, qua ad antidota excitamur, & vocationi tam dignæ & honestæ parére tenemur, quicunque filiorum priuilegio gaudere cupimus. ibidèm in verbo, Quasi filij obedientiæ.*
- *Mutuam inter Deum Patrem & nos eius filios coniunctionem, quæ cõsistit in eo, vt eum, quem nos vt filios diligere scimus, reuereamur vicissim vt Patrem. ver. Et si Patrem. eod.*
- *Precij, quo nos redempti sumus, magnitudinem. Non enim auro aut alia re quauis corruptibili, sed precioso agni immaculati redempti sumus sanguine, ver. Scientes quòd non corruptibilibus. eod.*
- *Regenerationis nostræ dignitatem. Non enim ex corruptibili renati sumus semine, sed per verbum Dei, cuius virtus manet in æternũ, ver. Animas vestras. vsque in fin. sæpè d. cap. 1.*
- *Gustum Domini dulcissimum, quo reficiuntur ij qui deponunt omnẽ malitiam & omnem dolum, æmulationes, inuidias & omnes detractiones, sicut modò geniti infantes.*
- *Certitudinem fidei nostræ, quæ ædificata est super lapidẽ viuum, ab hominibus quidẽ reprobatũ, à Deo autẽ electum & honorificatũ, cui nos tanquam lapides viui superædificati, facti sumus*
  - *Domus spiritualis,*
  - *Sacerdotium sanctum,*
  - *Offerentes hostias*
    - *Spirituales, acceptabiles per* IESVM *Christum. vers. Ad quem accedentes. dict. capit. 2.*

DE MO-

DE MORIBVS CHRISTIANORVM Reformandis. TABVLA 156.

IN MORVM REFORMAtione duplex hominum considerandus est ordo:
- Ciuilis vnus, de quo in secundo agitur capite, à vers. Charissimi, obsecro. vsque in fin. cap. 4.
- Alter ecclesiasticus, cuius ratio in quinto explicatur capite.

DE STATV HOMINVM CIVILI. TABVLA 157.

CIVILIS HOMInum conditio triplex est:
- Seruilis, à d. vers. Charissimi. vsque in fin. cap. 2.
- Coniugalis, à principio capitis 3. vsque ad versic. In fide autem vnanimes.
- Politica. Indè vsque in finem capitis quarti.

DE OFFICIIS ET MORIBVS EORVM, QVI IN seruili sunt conditione. TABVLA 158.

SERVI debent
- Sibijpsis abstinentiam à carnalibus desiderijs. d. vers. Charissimi, cap. 2.
- Proximo bonum præbere exemplum, ibidem in verb. Conuersationē vestram inter gentes habentes bonam. eod.
- Magistratui obedientiam. vers. Subiecti igitur estote omni humanæ creaturæ propter Deum. eod.
- Deo religionem, reuerentiam & timorem. Ibid. in verb. Quasi liberi.
- Dominis etiam iniquis & dyscolis morem gerere, ac eorum importunitatem patienti ferre animo. vers. Serui, subditi estote.
- CHRISTO imitationē. Fuit enim Christus in sua passione exemplar omnis
  - Sanctitatis & innocētiæ,
  - Veritatis & iustitiæ.
  - Mansuetudinis & patientiæ.
  - Humilitatis & clementiæ,
  - Magnanimitatis & fortitudinis,
  - Longanimitatis & misericordiæ,
  - Charitatis & amicitiæ,
  - Desiderij pro salute humana,

  Quia
  - Peccatum non fecit. vers. In hoc enim vocati estis.
  - Dolus in ore eius nō inuētus.
  - Cùm malediceretur, non maledicebat:
  - Cùm pateretur, non comminabatur.
  - Tradebat seipsum iniustè iudicanti.
  - Iniurias sibi illatas non vindicauit.
  - Peccata nostra ipse pertulit.
  - Suo liuore nos sanauit, vt peccatis mortui, iustitiæ viuamus. à d. vers. In hoc enim vocati. vsque in fin. cap. 2.

DE OFFICIIS CONIVGVM.

TABVLA 159.

SVNT ET *coniugum, inter se mutua quædam officia, quibus alterutrùm deuincti sunt. Hinc apostolus hortatur*

- VXORES *ad*
  - *Humilitatem & obedientiam, cap. 3. in principio.*
  - *Honestam conuersationem, vt morum comitate maritos lucrifaciant, Ibidèm.*
  - *Cultum & ornatum potiùs animi, quàm corporis, quærendum. Ibidèm in verbo, Quorum non sit extrinsecùs.*
- VIROS *vt*
  - *Cohabitent vxoribus secundùm scientiam. vers. Viri similiter. d. cap. 3.*
  - *Cedant interìm aliquid illorum moribus propter sexûs imbecillitatem. ibid. in verbo, Quasi infirmiori vasculo. eod.*
  - *Exhibeant eis honorem vt cohæredibus gratiæ vitæ.*
  - *Abstineant interdùm etiam à legitimo earum vsu, vt orationi vacare queant, d. versic. Viri. in verbo, Vt non impediantur orationes vestræ. eod.*

DE PO-

DE POLITICA HOMINVM CONVERSAtione. TABVLA 160.

OFFICIA HOminis cuiusuis in Christiana Repub. versantis, apostolus metitur ex varijs rerum circunstantijs, præcipuè verò ex duabus:

- COLLAtione hominis ad
  - Hominē, id est, proximum suū cuiuscunque sit ordinis: Quo cū tunc rectè cōuersari poterimus, si has amplectamur virtutes:
    - Concordiam, vers. In fide autem omnes vnamines, d. cap. 3.
    - Humanitatem, vt simus compatientes, fraternitatis amatores, misericordes, modesti, humiles &c. Ibidèm.
    - Pietatē, non reddentes malū pro malo. Ibid.
    - Iustitiam, quæ cōsistit in eo, vt declinemus à malo, & faciamus bonū. ver. Declinet à malo.
    - Innocentiam, vt si quis spei nostræ rationem à nobis postulet, semper ad respondendum parati esse posimus. vers. Dominum autem Christum sanctificate. vsque in fin. cap. 3.
  - Seipsum & corpus siue carnem suam propriam, cuius concupiscētijs resistendum est, adeoque ipsam mortificandam esse docet apostolus, vt sic animæ salutē integram & illæsam retinere queamus. à princip. cap. 4. vsq. ad vers. Omnium autem finis appropinquauit. eod.
- CONtēplatione
  - Finis, ad quē omnia sunt dirigenda. d. ver. Omnium autē finis. In quo iterùm consideranda sunt duo
    - Media, quibus ad eum finem peruenitur:
      - Prudētia, ver. Estote itaq. prudētes. eod
      - Vigiliæ, Ibidèm in verb. Vigilate.
      - Oratio, ibidèm in verb. In orationibus.
      - Charitas, vers. Ante omnia autem. eod.
      - Hospitalitas, ver. Hospitales inuicèm.
      - Donorum Dei liberalis dispensatio siue communicatio. vers. Vnusquisque sicut accepit. eod.
    - Summa, vt in omnibus actionibus nostris honorificetur Deus per Iesum Christum, cui est gloria & imperium in secula seculorum, Amen. vers. Si quis loquitur, tanquàm sermones Dei &c. eod.
  - Nominis Christiani. In homine enim Christiano, qui hoc nomen iure sustinere cupiat, requiruntur
    - Constātia in fide, nè nouitatis studio huc aut illuc discurrat, nève in minimo vacillet. ver. Charissimi, nolite peregrinari in feruore &c. eod.
    - Fortitudo in persecutionibus, pro Christi nomine & fide catholica perferēdis. vers. Si exprobramini in nomine Christi. eod.
    - Cautio diligens, nè vel in peccatum incidat, aut præsumptuosus fiat. Nam si vix iustus saluabitur, impius & peccator vbi parebunt? Ibidèm.

DE STA-

DE STATV ECCLESIASTICO.

TABVLA 161.

- IN ECclesia alij
  - PRAESVNT vt pastores, quorum est edocere
    - *Cum fide & diligentia, cap. 5. in princip. in verbo, Pascite.*
    - *Non coactè, sed spontè, ibidèm.*
    - *Nec turpis lucri gratia, ibidèm.*
    - *Absque superbia, eod. loco. In verb. Neque vt dominantes in cleris.*
    - *Bono exemplo honestæ conuersationis, d. princip. in verb. Sed forma facti gregis ex animo.*
  - SVBSVNT vt oues, quas decent
    - *Obedientia, vers. Similiter adolescentes, d. cap. 5.*
    - *Humilitas, ac mutua inter eas reuerentia & obsequium, ibid. in verb. Omnes enim inuicèm humilitatem &c. Quia Deus superbis resistit, &c.*
    - *Timor Dei, vers. Humiliamini igitur. eod.*
    - *Spes firma, ibidèm in verb. Omnem solicitudinem vestram proijcientes in Deum, quoniam ipsi cura est de vobis. eod.*
    - *Sobrietas & vigilantia, vers. Sobrij estote & vigilate, quia aduersarius vester &c. eod.*
    - *Fortitudo & constantia, vers. Cui resistite fortes in fide. eod.*
  - *Vtrisque gloria promittitur vitæ æternæ, circa fin. sæpè d. cap. 5. & vltimi. Deus, inquit, omnis gratiæ, qui vocauit vos in æternam suam gloriam in Christo Iesu, modicum passos ipse perficiet, confirmabit, consolidabitque. Ipsi gloria & imperium in secula seculorum, Amen.*

EPISTOLA PETRI APOSTOLI SECVNDA, DE FIDEI PRAEstantia, & futura rerum omniũ vicißitudine, Liber Bibliæ LXVII, Partis secundæ libri quarti, decimusseptimus.

RATIO ORDINIS.

Primitivam ecclesiam impugnabant primùm Tyranni gladio materiali, persecutionibusque diuersis, hæretici autem doctrinis pestiferis. Quemadmodùm ergò in prima epistola excellẽtissimus apostolici chori vertex, hortatus est ad patientiam in aduersis, nè persecutionibus cederẽt: ità in hac eos hortatur epistola, nè hæreticorũ decipiantur figmentis. Dionysius Carthusianus hîc ca.1. in princ.

ALIA CONTINVANDI RATIO.

In prima Petri epistola principaliter fit (inquit B. Thomas) instructio in morib⁹, in secunda principaliter in fide: vel, Secunda inducitur ad confirmationẽ primę: vel, Prima secundùm Bedam scribitur inferioribus siue imperfectis, secunda autem maioribus siue perfectioribus.

AD QVOS PETRVS HANC SCRIPSERIT epistolam.

Hanc epistolam scribit eisdem quibus & præcedẽtem, scilicet electis proselytis dispersionis Ponti, Galatiæ, Cappadociæ, Asiæ, Bithynię. Quos mox in ipsa huius epistolæ fronte sibi cognoscit coæquales, non quia circuncisionem ex lege acceperant, quam ipse vt natura Iudæus habebat, sed quia eandem, quam ipse Christi illustrante gratia acceperat, sortiti sunt fidem, eamq; per opera exercent iustitiæ euangelicæ, de qua Christus dicit: Nisì abundauerit iustitia vestra plùs quàm scribarum & pharisæorum, non intrabitis in regnũ cęlorũ. Beda hîc cap.1. in princi.

DE HVIVS EPISTOLAE AVTHORITATE.

Aliqui hanc epistolam à sacræ scripturæ Canone duabus de causis excludere conati sunt, sed friuolis planè & ineptis.

PRIMA DVBITANDI RATIO.

Primùm eodem vtuntur argumento, quo Iacobi epistolam oppugnare nitebãtur, quòd scilicet patrum aliqui de epistolæ huius authore ipsis dubitâsse videantur: vtputà Eusebium in ecclesiast. historia lib.3. cap.25. & Hieron. de viris illustribus, & in epistola ad Cyprian.

SECVNDA DVBITANDI RATIO.

Secvndò hanc epistolam ob id suspectam reddere moliuntur, quòd phrasi & dictione cum priore diui Petri epistola, non per omnia conueniat.

REFVTATIO PRIMAE RATIONIS.

Contra primum argumentum illud hîc obseruare conuenit, quod pauloantè de D. Iacobi dictum est epistola, Hieronymum & Eusebium de harum epistolarũ authoribus non propria dubitâsse sententia, aut quòd ità sibi videretur, sed quòd tale aliorũ fuisset iudicium. Quod profectò nunq̃ tale fuisset, nisì priùs vel illi, q̃ primitùs originalẽ epistolam acceperunt, ante mortẽ Petri non prodidissent, (vt fieri solet) aut alia ratione de eius epistolæ authore dubitari cœptum fuisset.

Vndè cœptæ subindè quoquè sunt à curiosulis exquiri rationes, quibus eandẽ epistolam apostolica authoritate nudatam, è numero sanctarum scripturarum expungerent, ità vt nõ dictionis iudicium dubitationem, sed dubitatio dictionis iudicium multò antè præcederet.

Quod in aliarum scripturarum censura quotidiè cõtingit: priùs enim doctrina accusatur, deindè, si res indigna tali authore videatur, diuersitas styli & dictionis exquiritur, quę, cùm nunquàm authores etiam in eisdem libris sibi respondeant, facilè inuenitur. Medina de recta in Deum fide lib.6. cap.23.

REFV-

REFVTATIO SECVNDAE RATIONIS.

NEGANT scriptores ecclesiastici aut vllam, aut tantam styli in his duabus epistolis esse diuersitatem, quę, cùm nulla alia in contrarium extet probatio, authorem meritò suspectum reddere possit. Ad hæc, si aliqua sit inter eas discrepantia, eam D. Hieron. ex diuersitate interpretum potiùs, quàm authorum differentia, enatā fuisse putat. Hieron. ad Hedib. quęst. 11.

QVIBVS RATIONIBVS HAEC EPISTOLA probetur esse Petri.

PETRI esse probatur hęc epistola, primùm ex eo, quòd in cap. eius tertio ipse dicit: Eccè vobis, charissimi, secundam scribo epistolam. Deindè, quòd hîc quoquè transfigurationis illius, cui is Matth. 17. interfuit, manifestam facit mentionem, 2. Pet. 1. sicut benè animaduertit B. Gregor. homil. 18. in Ezechielē. Tertiò, quòd diuini illius apostoli, atque adeò Christi ipsius vbiquè sapit spiritum atq; virtutē. Loco verò omnium sacrosancta est Catholicę ecclesię authoritas, & patrum antiquorum penè omnium immobilis consensus, qui huius epistolę tanquàm Canonicę & apostolicę sententijs pro assertione doctrinę Catholicę frequentissimè vti consueuerunt.

TESTIMONIA PATRVM, EX SECVNDA PETRI epistola. TABVLA 162.

ET PRIMVM ANACLETI, B. CLEMENTIS successoris.

IN *epistola quam scripsit omnibus episcopis & cunctis fidelibus, vtitur sententia ista ex vltimo cap. epistolæ 2. Petri: Sicut charissimus frater noster Paulus, secundùm datam sibi sapientiam scripsit vobis, & in omnibus epistolis, loquens in eis de his, in quibus sunt quædam difficilia intellectu, quæ indocti deprauant.*

AMBROSII:

QVI *scribens in cap. 2. epistolæ ad Timotheum, Petri nomine citat ex hac epistola illud, Omnis scriptura diuinitùs inspirata, 2. Petr. 1. Et in epistolam ad Philippens. cap. 1. adducit illud, Vt sitis consortes diuinæ naturæ, 2. Petr. 1. Medina lib. 6.*

AVGVSTINI:

LIBRO *de verbis Apostoli, nomine item Petri Apostoli adducit illud, Audiuimus vocem delatam de cælo, 2. Petr. 1. Idem lib. de fide & operibus illud, Hi sunt fontes sine aqua, 2. Petr. 1. Idem ibidèm cap. 25. illud: Si enim refugientes, 2. Pet. 2. Libro de natura boni aduers. Manichæ. cap. 33. illud, Deus angelis peccantibus, 2. Petr. 2.*

ALIORVM COMPLVRIVM.

SED & alij grauissimi religionis nostræ professores, Origenes, Hieronym⁹, Chrysostomus, & Didymus, authoritate huius vsi fuerunt epistolæ tanquàm apostolicæ & canonicæ. Claudius Guiliand. hîc in argum.

DE EADEM EPISTOLA, EX D. MELCHIORE CANO.

ERRONEVM est, nè dicam hæreticum, secūdam illam epistolā, Petri apostoli esse negare. Aduersatur enim inprimìs omnibus sanctis. Deindè Innocentio & Gelasio. Pręterea Concilijs Laodiceno, Carthaginensi, Florentino, Tridentino. Deniquè vsui Catholicę Ecclesiæ, quæ legit eam in Festo Transfigurationis nomine Petri apostoli.

Contineret enim aliquid falsi, si Petrus apostolus eius author nō fuisset. Nam licèt argumentum ex salutatione ipsius epistolæ forsitan eluderetur, quod à falsario quopiam esset adiecta: at quod capite 1. illius epistolę legitur, eludi nulla ratione potest. Hanc vocem (ait) nos audiuimus de cælo allatā, cùm essemus in mōte sancto cum ipso. Quòd si Petrus non scripsit epistolā, Ioanni autem, Iacobóve tribuere stultitiæ manifestariæ est, falsum epistola cōtinet. Quod est hæreticum.

Argu-

Argumentum verò illud quod Erasmum mouit, immò plerosque olìm ante Hieronymum, infirmum est: cùm eundem authorem sæpè contingat non aliam modò, verùm eandem sententiam stylo scribere differenti. Quod (vt reliquos p̄tereamus) in D. Gregorio videre licet. Cuius epistolas si cum alijs eiusdem operibus conferas, iudiciumque feras ex diuerso dicendi charactere, ab alio authore scriptas esse iudicaueris. Hieronymus tamen ad Hedibiam aliter respondet, ex dissimili stylo non diuersos authores colligens, sed interpretes differentes. Apostoli enim in aliena lingua malebant per interpretem scribere, quàm dono linguarum abuti: quod non ad elegantiam & luxum, sed ad vsus necessarios acceperant. Nec me fugit, quòd Erasmus hunc locum Hieronymi detorquet: sed more suo facit, vt pro sua libidine interturbet omnia. Canus lib. 2. de locis Theologicis, cap. 11.

TESTIMONIVM ADVERSARIORVM.

QVIN illi etiam, quorum sectę tantoperè epistolarum Canonicarum certitudinem labefactare conati fuerũt, ipsi tandèm fateri coacti sunt, maiorem esse huius quoquè epistolæ authoritatem, quàm quæ vlla ratione expugnari queat. Etsi enim (inquit illorum quidam) dubitatum est de huius epistolæ authoritate, (quẽadmodùm refert Eusebius) nihil tamen est, quod ab eius lectione nos auertere debeat. Et alius: Interìm omnium consensu adeò nihil habet Petro indignum, vt vim spiritûs apostolici & gratiam vbiquè exprimat.

QVALE SIT IPSIVS DICTIONIS GENVS.

EXHORTATORIA est hæc epistola, singulis propemodùm verbis maxima adducens mysteria. Dum spiritu admonitus diem suæ mortis instare cognosceret, paterno quodã ductus amore, munus saluberrimæ eruditionis ipsis Asianis, adeoq; toti ecclesiæ relinquere voluït. Claud. Guilliaudus hîc in argumento.

QVOD EPISTOLAE HVIVS SIT ARGVMENTVM.

DOCET religionem, quam acceperant, sanctam & veram esse. Deindè hortatur, vt puritati vitæ & innocentiæ studeant: in qua vt firmiùs perstent, & pseudoprophetas venturos faciliùs vitent, testimonia verę religionis adducit, quibus illorũ versutias & exitium prænuncians, omnes illius magnæ diei, certissimę quidem, sed nemini tamen cognitæ, admonet. Idem ibidèm.

ALIVD ARGVMENTVM.

SIMON Petrus per fidem huic mundo sapientes mortuos esse declarat, eisdemq; pietatis quanti sit magnitudo, luce ipsa clariùs manifestat. Author argumenti, quod huic præfixum habetur epistolæ.

SCOPVS.

APOSTOLI scopus in hac epistola is est, vt qui persecutoribus non cesserũt, nec hæreticis vllo pacto cedant. Glossa hîc in principio.

PARTITIO. TABVLA 163.

SECVNDA *epistola duas habet partes:*
- *Commendationem fidei, cap. 1.*
- *Doctrinam de moribus, cap. 2. & 3.*

DE COMMENDATIONE FIDEI.

TABVLA 164.

FIDES *commendatur à*

- PRAEMIIS, *Quorum alia sunt in*
  - *Re, vt diuina virtutis dona omnia, q̃ pertinent vel ad*
    - *Vitam*
    - *Pietatẽ, c. 1. in princip.*
  - *Spe, Nam præter ista nobis alia etiam maxima & preciosa promissa donata sunt, ibid.*
- SANCTITATE, *quæ manifestatur per*
  - *Adquisitionem naturæ diuinæ,*
  - *Liberationem à corruptione eius, quæ in mundo est, concupiscentiæ. vers. Vt per hoc efficiamini.*
- VI *& efficacia, quam nè putemus ociosam esse aut mortuam, ponit hîc fidei effectus per quosdã veluti gradus Qui sunt in*
  - *Fide*
  - *Virtute*
  - *Scientia*
  - *Abstinentia*
  - *Patientia*
  - *Pietate*
  - *Fraterno amore*
  - *Ministrare*
    - *Virtutem.*
    - *Scientiam.*
    - *Abstinentiam.*
    - *Patientiam.*
    - *Pietatem.*
    - *Fraternum amorem.*
    - *Charitatem. vers. Vos autem curã omnem.*
- CERTItudine, *quæ probatur*
  - *Viuæ ipsius Dei vocis oraculo cælitùs demisso: Hic est filius meus dilectus. vers. Accipiens enim à Deo patre. eod.*
  - *Prophetico testimonio, versic. Et habemus. vsque in fin. d. cap. 1. Vbi hanc tractationem ità concludit apostolus: Non enim voluntate humana allata est aliquandò prophetia, sed spiritusancto inspirati, locuti sunt sancti Dei homines.*

DE MORVM DOCTRINA, SECVNDA HVIVS epistolæ parte.

TABVLA 165.

HAEC PARS DVO *habet capita, in quibus agitur de*

- *Fugienda hæreticorum conuersatione, cap. 2.*
- *Præparatione ad futurum iudicium, cap. 3.*

DE HAERETICORVM DISSIDIIS.

TABVLA 166.

CAPVT primũ continet tria membra, videlicet

- CAVSAS hæresis, q̃ sunt
  - *Vana præsumptio, cap. 2. in princip. in verb. Qui introducent sectas perditionis.*
  - *Carnis libertas & luxuria. vers. Et multi sequentur eorum luxurias, per quos via veritatis blasphemabitur. eod.*
  - *Auaritia, ibidem. in verbo, Et in auaritia fictis verbis de vobis negociabuntur.*
- POENAS *non hæreticorum tantùm, sed luxuriãtium animorum omnium: Quarũ seueritatem ostendit exemplo*
  - *Angelorum, quibus ob semèl commissum peccatum vsqueadeò non pepercit Deus, vt eos in tartarum inferni detruserit perpetuò cruciandos. versic. Si enim Deus angelis. eod.*
  - *Totius mundi originalis, qui propter impietatẽ populi, diluuio iam olim extinctus fuit. ibid. in verb. Et originali mũdo.*
  - *Sodomorum & Gomorrhæorum, quorum ciuitates in cinerem redactæ, exemplum sunt eorum, qui impiè acturi sunt, ibidèm in verb. Et ciuitates Sodomorum. eod.*
- MORES & *vitam hæreticorum, quorum gratia illorum conuersatio optimo cuique sit fugienda, vt sunt*
  - *Ignorantia, vndè Apostolus vocat eos irrationabilia pecora. ver. Hi verò. d. cap. 2.*
  - *Impietas, ibid. in verb. blasphemantes in corruptione sua peribunt. eod.*
  - *Immunditia, ibid. in verb. Voluptatem existimantes. eod.*
  - *Gastrimargia. ibid. in verb. Delicijs affluentes, eod.*
  - *Impudicitia, ibid. in verb. Oculos habentes plenos adulterij.*
  - *Auaritia, ibid. in verb. Cor excæcatum auaritia. eod.*
  - *Hypocrisis & inanis gloria, vers. Hi sunt fontes sine aqua.*
  - *Studium malignum, & voluptas peruersa. vers. Superba enim vanitatis loquentes.*
  - *Dolus & mendacium. In errore enim versantibus libertatem promittunt, quam ipsi vt serui corruptionis non habent. ibid. in verb. Libertatem illis promittentes. eod.*
  - *Ingratitudo, qua post agnitionem retrorsùm conuertuntur ab eo, quod illis traditum est sancto mandato, vt canis ad vomitum, & sus ad lutum, quo priùs hærebat. vers. Melius. vsque in fin. cap. 2.*

DE EXTREMO IVDICIO ET FINE MVNDI.

TABVLA 167.

SEPTEM ferè sunt, Quæ de hoc negocio diuus hîc tractat Apostolus Petrus:

- *Proponit suam de extremis temporibus sententiam: Venturos nimirùm in nouißimis illis diebus aliquos, qui vt eo liberiùs & licentiùs omnes carnis concupiscentias poßint explere, non vereantur negare vllum omninò aut bonorũ aut malorum futurum esse iudicium. cap. 3. post principium.*
- *Confirmat hãc sententiam per* — *Testimonium Prophetarum,* / *Traditionem Apostolorum,* / *Præceptum Domini saluatoris.* — *à quibus hæc omnia multò antè prædicta fuerant, ibid. in verb. Vbi est promißio?*
- *Causam repetit dubitationis eorum, quos tantam impietatem tam impudenter asserere non puduit. Ex quo enim patres dormiêrunt, omnia sic perseueratura putabant, vt ab initio erant creata. vers. Ex quo enim. eod.*
- *Refutat errorem ab ignorantia authorum istius impietatis. vers. Latet enim eos, cælum & terram igni reseruatos esse in diem iudicij & perditionis impiorum hominum. eod.*
- *Respondet obiectioni: Etsi longanimis & misericors sit Dominus, non eum tamen promißionis suæ vnquàm obliuisciturum. Vnus enim dies apud Dominum sicut mille anni, & mille anni sicut dies vnus. Hic dies vt fur veniet, in quo cæli magno impetu transient, elemẽta calore soluentur, terra autem & quæ in ipsa sunt opera, exurentur. vers. Vnum verò hoc.*
- *Excitat & instruit fideles omnes, quo animo hæc quisq; expectare debeat. Satagite, inquit, immaculati & inuiolati ei inueniri in pace: & Domini nostri Iesu Christi longanimitatem, salutem arbitramini. vers. Propter quod charißimi. eod.*
- *Suam doctrinam cum diui Pauli doctrina conuenire, eiusque Pauli scripta à quibusdam malè deprauari asserit. Addens deniquè hanc piam admodùm exhortationem: Vos igitur fratres præscientes, custodite, nè insipientium errore traducti, excidatis à propria firmitate: crescite verò in gratia, & in agnitione Domini nostri & saluatoris Iesu Christi. vsque in finem capitis 3. & vltimi.*

EPISTO-

EPISTOLA IOANNIS APOSTOLI PRIMA, DE TRIBVS VIRTVTIBUS Theologicis, Fide, Spe, & Charitate, Liber Bibliæ LXVIII, Secundæ partis Quarti lib. Decimusoctauus.

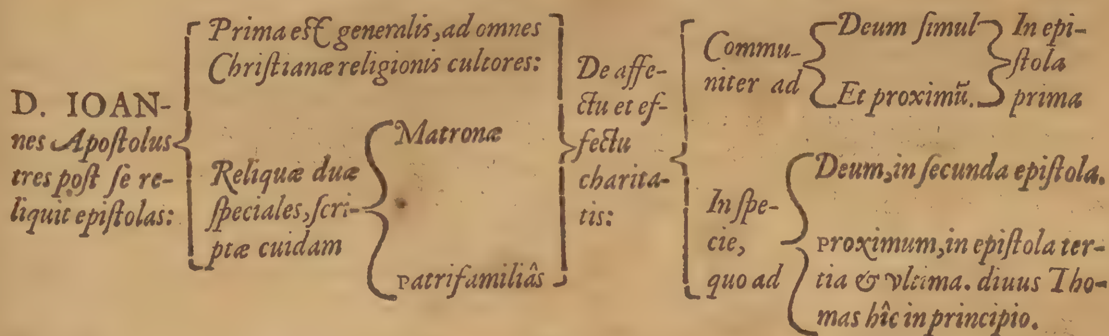
RATIO ORDINIS.

IOANNES non multò post euangelium & epistolas scripsit, scilicet post mortem Domitiani, quia reuersus de exilio, inuénit ecclesiam per hæreticos perturbatã, & tunc scripsit euangelium & epistolas contra ipsos. Sic ferè Gloss. in prologo. ad 7. Canonicas epistolas.

DE SCRIPTVRAE HVIVS AVTHORE.

AVTHOR huius epistolę est diuus Ioannes apostolus & Euangelista, de cuius vita suprà ad Euangelium suum satìs dictum est, tum etiam quantùm ad differentiam attinet aliorum, qui hoc appellantur nomine.

QVOT D. IOANNES SCRIPSERIT EPISTOLAS, ex D. Thoma. TABVLA 168.

AD QVOS D. IOANNES HANC SCRIPSERIT epistolam.

SCRIBIT ad omnem ętatem: ad pueros, ad adolescentes, ad senes: Quòd Deus quidem cognitus sit, diabolica verò energia posthàc deuicta sit, abolita morte. Oecumen. hîc in argumento.

QVA OCCASIONE SIT SCRIPTA HAEC EPISTOLA.

QVIBVS causis D. Ioannes sanctum scripsit Iesu Christi Euangelium, ijsdem penè rationibus ad hoc scriptionis genus permotus esse videtur, videlicet propter impias hęreses Cerinthi, Marcionis, & Ebionitarum, qui Christum ante Mariã non fuisse contendebant. Beda hîc cap. I. in princip.

QVIBVS DE REBVS HAEC SCRIPTIO SIT instituta, ex Oecumenio.

ET primùm quidem sicut in Euangelio, ità & in hac epistola Theologicè tractat de verbo, ostendẽs ipsum in Deo semper esse, docensq; patrem esse lucem, vt hoc etiam modo cognoscamus verbum tanquàm splendorem ex ipso esse. Nec tamẽ recens hoc apud nos esse mysterium, sed ipsum quidem ab initio semperq; fuisse, nunc autẽ per Dominum fuisse manifestatum, qui est vita ęterna & Deus verus. Vbi etiam causam ponit aduentûs & manifestationis ipsius, hanc esse dicens, vt dissoluat opera diaboli, nosque à morte liberaremur, & cognosceremus patrem ac ipsum filium Dominum nostrum Iesum Christum.

Deindè tota postmodùm epistola de dilectione & charitate docet, volens vt nos inuicèm diligamus: & ostendens quòd nos oporteat mutuò diligere, quandoquidem & Christus dilexit nos. Cuius rei occasione discrimen ostendit inter timorem ac dilectionem, & filios Dei ac filios diaboli. Atq; etiam agit de peccato ad mortem, & de eo quod non est ad mortem, & de diuersitate spirituum: vbì distinguit, quis spiritus ex Deo sit, & quis spiritus erroris: Quo pacto cognoscamus filios Dei, ac filios diaboli: de quo item peccato precari debeamus pro his qui peccant, & de quo non oporteat precari: φque is qui proximum non diligit, non sit dignus vocatione, nec possit dici Christi.

Deniquè vnitatem filij ostendit ad patrem: & quòd is qui filium negat, neque patrem habeat. In qua parte disceptat hoc esse proprium Antichristi, dicere non esse filium ipsum Iesum Christum, vt videlicet, cùm ille non sit, mēdax ipse se esse dicat. Et in fine epistolæ, rursùm ad memoriā reducit, quòd filius Dei vita ęterna sit, Deusque verus, & vt ipsi seruiamus, ac nobis caueamus à simulacris. Oecumen. hîc in argumento.

SVMMARIVM EX EODEM.

Exhortatvr autem tota epistola credentes in Dominum, nè contristentur, si odio habeantur in mundo, sed gaudeant potiùs, quòd odium mundi ostendat, credentes migrâsse ab hoc mundo, ac deincèps cælestem habere conuersationē. ibidèm ex Athanasio in Synopsi.

EPISTOLAE EIVSDEM SCOPVS.

Scopvs huius epistolę is est, vt illorum coarguat impietatem, qui ecclesię pacē vesano dogmate turbabāt, Cerinthi maximè & Marcionis, qui (vt dictū est) Christum ante Mariam non fuisse contendebant. Beda hîc cap. 1. in princip.

PARTITIO. TABVLA 169.

VIRTVTES QVAS *vocant Theologicas, D. Ioan. tanto inculcat studio, vt eum in hac prima epistola ad vnam eandemq́ materiam tertiò redire non piguerit. Quam ob id, iuxta eum doctrinæ suæ modum, in tres diuidemus tractatus, de*

- FIDE
  - *Primò, cap. 1. per tot. & cap. 2. in princip.*
  - *Secundò, cap. 4. à princip. vsque ad ver. Charissimi, diligamus nos. &c.*
  - *Tertiò, cap. 5. vers. Quoniam omne quod natum est, vsque ad vers. Et hoc est testimonium. eod.*
- SPE
  - *Primò, cap. 3. per totum.*
  - *Secundò, cap. 4. vers. In hoc perfecta est charitas.*
  - *Tertiò, cap. 5. vers. Et hoc est testimonium. vsque in fin.*
- CHARITATE
  - *Primò, tot. cap. 2.*
  - *Secundò, cap. 4. à vers. Charissimi, vsq; ad vers. Timor non est in charitate.*
  - *Tertiò, cap. 4. vers. Nos ergò diligamus. vsque in finem.*

DE FI-

DE FIDE PRIMO.

TABVLA 170.

FIDEM *Christianã ab omnibus amplectendam multis probat rationibus, collectis ab*

- HONESTO, *quod ipsum ostẽditur à*
  - VERITATE *fidei, quæ est de verbo vitæ,*
    - *Quod fuit ab initio,*
    - *Quod ipsi audiuerunt Apostoli,*
    - *Quod viderunt,*
    - *Quod perspexerunt,*
    - *Et quod manibus contrectauerunt, cap.1. in princip.*
  - DIGNITATE, *quæ patet ex duobus:*
    - *Primò, per fidem contrahitur societas, non cum omnibus tantùm sanctis, sed etiam cum Deo Patre, & cum Filio eius Iesu Christo. vers. Quod vidimus & audiuimus, annunciamus. eodem.*
    - *Deindè, vt Deus ipse, ità etiam fides in Christum, lux est. ver. Quoniam Deus lux est, eod.*
- NECESSARIO. *Quandò enim omnes sumus peccatores, omnes etiam indigemus*
  - *Fide iustificante. vers. Quoniam si dixerimus nos peccatum non habere, ipsi nos seducimus, & non est in nobis veritas. eod.*
  - *Confessione peccatorum, vt emundemur ab omni iniquitate. ver. Si confiteamur peccata nostra.*
- VTILI, *quod duplici æstimatur argumento. Fide enim*
  - *Et iustificamur. vers. Si autem in luce ambulamus &c. sanguis Christi emundat nos. d. cap. 1.*
  - *Et si quis peccauerit, aduocatum habemus apud Patrem, Iesum Christum iustum: & ipse est propiciatio pro peccatis nostris. cap. 2. in princip.*

DE CHARITATE PRIMO.

TABVLA 171.

CHARItas consistit in

- DILECTIone
  - *Dei: Neque enim sufficit Deum cognoscere, sed illud etiam ad salutem est necessarium, vt mandata Dei seruemus. vers. Et in hoc scimus. d. ca. 2.*
  - *Proximi, Nam*
    - *Qui diligit fratrem suum, in lumine illo de quo in primo dictum est capite, manet. versicul. Qui diligit. eodem.*
    - *Qui autem odit fratrem suum, in tenebris est. ibidem.*
  - *Virtutis, ad quam D. Ioannes inuitat*
    - *Filios,*
    - *Parentes,*
    - *Adolescentes,*
    - *Infantes,*
    - *Senes,*
    - *Iuuenes.*
    - *Et p hos in vniuersum omnes. vers. Scribo vobis filioli.*
- CONtemptu
  - *Mundi propter*
    - *Immunditiam. Quoniam omne quod est in mundo, concupiscentia carnis est. vers. Si quis diligit mundum, non est charitas Patris in eo. eod.*
    - *Inconstantiam. Transit enim mundus, & concupiscentia eius. Qui autem facit voluntatem Dei, manet in æternum. vers. Et mundus transit. eod.*
  - *Hæreticorũ, qui ex nobis quidem*
    - *Prodierunt. ver. Filioli, nouissima hora est. eod.*
    - *Sed ex nobis nõ erant, quamobrem sunt*
      - *Deuitandi. vers. Ex nobis prodierunt. eod.*
      - *Amplectenda autem veritas, quam ab initio accepimus. vers. Vos quod audistis ab initio. eod.*
  - *Vitiorum, quæ omninò omnia cauenda atque fugienda sunt, vt in veritate permanere queamus. Ad quam nos introducit vnctio Spiritussancti per sacramenta ecclesiastica. vers. Et vos vnctionem, quam accepistis &c. vsque in fin. cap. 2. Vbi concludit: Vt iustus est DEUS, ità omnis qui facit iustitiam, ex DEO natus est.*

DE SPE

DE SPE PRIMO. TAB. 172.

IN HVIUS *virtutis discussione D. Ioannes perpendit quinque:*

CVR *sperandum sit, prima statim verba, quibus tertium auspicatur capitulum, aperiunt: Propter immensam videlicet charitatem, quam dedit nobis* PA*ter, vt filij Dei nominemur, & sumus. d. princip. cap.* 3.

QVID *sperare debeamus, quod spem nostram perficiat. Id verò vnicum est, æterna Dei fruitio. Quæ sanctificat omnes in Deum credentes, sicut & ille sanctus est, in quem credimus. ver. Charissimi, nunc filij Dei sumus. eodem.*

QVOMODO *sit sperandum. Est enim veræ ac viuæ spei hæc veluti forma, vt eum, cui credimus, & in quē speramus, imitari studeamus, in* { *Doctrina, Vita, & Moribus,* } *versic. Et omnis qui habet hanc spem in eo, sanctificat se. eodem.*

QVAE *res spem in nobis*
- *Erigere debeat. Ea autem est in meritum Passionis Christi, vt notatur in ver. In hoc apparuit filius Dei, vt dissoluat opera Diaboli. eod.*
- *Tueri & promouere possit. Id quod mutua inter homines præstat dilectio. Qui enim proximum suum non diligit, ex Deo non est, ac ob id quomodo in eum sperare potest? Vt probat D. Ioannes exemplo Cain. ver. Omnis qui non est iustus, non est ex Deo.*

QVAE *sint signa veræ spei.*
- *Consciētiæ puritas. ver. In hoc cognoscimus, inquit, quòd ex veritate sumus, & in conspectu eius suadebimus corda nostra: Quoniam si repræhenderit nos cor nostrum, maior est Deus corde nostro, & nouit omnia.*
- *Dei ad nos inclinatio, qua preces nostras clementer exaudit. ver. Charissimi, si cor nostrum non repræhenderit nos, fiduciam habemus ad Deū: & quidquid petiērimus, accipiemus ab eo, quoniam mandata eius custodimus. vsque in fin. cap.* 3.

DE FIDE SECVNDO. TAB. 173.

FIDEI *Donum*
- *Oritur à Spiritusancto. Non ergò debemus credere* { *Omni spiritui,* } *Sed probare spiritus, si ex Deo sunt. cap.* 4. *in princip.*
- *Versatur circa Deitatem Christi, cùm humanitate coniunctam. Nam qui soluunt Christum, non veram habent fidem, ver. In hoc cognoscitur spiritus Dei.*
- *Discernit* { *Veritatem, Fideles* } *Ab* { *Errore. Hæreticis, qui fidem veram non habent. ver. Vos ex Deo estis filioli. eod.* }

DE CHA-

DE CHARITATE SECVNDO.

TABVLA 174.

FRVCTVS *Charitatis enumerantur quatuor:*

- FILIOS *nos facit Dei. Quia charitas ex Deo est. Et omnis qui diligit, ex Deo natus est. vers. Charissimi, diligamus nos. eodem.*
- PARIT *in nobis cognitionem Dei. ibid. in ver. Et cognoscit Deum.*
- RECTIVS *Christum imitari nequimus, quàm per charitatem, vt cùm is prior nos dilexerit, & nos mutuò diligendos esse intelligamus, ver. In hoc apparuit charitas Dei. eod.*
- CONIVNGIT *ac vnit nos cum Christo. Deus enim charitas est: & qui manet in charitate, in Deo manet, & Deus in eo. ver. Si diligamus. eodem.*

DE SPE SECVNDO.

TABVLA 175.

SPEI VIRTVS

- PROFICISCITVR *ex charitate. Nam ea quæ sine charita[...] dutia, præsumptio potiùs dicenda est, quàm spes. ver. In hoc per[fe]cta est charitas Dei nobiscum, vt fiduciam habeamus in die iudicij.*
- EXCLVDIT *timorem. ver. Timor non est in charitate, sed perfecta charitas forás mittit timorem.*

DE CHARITATE TERTIO.

TABVLA 176.

HORTATVR *Christianos in fide confirmatos, ad amorem*

- DEI. *vers. Nos ergò diligamus Deum, quoniam Deus prior dilexit nos. d. ca. 4.*
- PROXIMI, *quem amandum esse triplici ostendit ratione, scilicet à*
  - *Maiori & incommodo. vers. Qui enim non diligit fratrem suum, quẽ videt: Deum quem non videt, quomodò potest diligere?*
  - *Authoritate. Nam hoc mandatum habemus à Deo, vt qui diligit Deum, diligat & fratrem suum. in fin. cap. 4.*
  - *Effectu. Charitas enim leuia facit mãdata Dei, cap. 5. post principium, vers. Hæc est enim charitas Dei &c.*
- VTRIVSQVE. *Vt enim ex proximi dilectione amor sequitur Dei, ità ex amore Dei dilectio demonstratur proximi. d. princip. cap. 5.*

DE FIDE TERTIO. TAB. 177.

ITERVM De fidei agit

- PRAESTANTIA cum vtilitate coniuncta, ver. Quoniam omne quod natum est ex Deo, vincit mundum: & hæc est victoria quæ vincit mundum, fides nostra. vers. Quoniam omne quod natum est. d. cap. 5.
- CERTITVDINE & veritate tam quo ad diuinam, quàm humanam Christi naturam, quæ probatur
  - Rerum, quas credimus, firmitate. Christus enim in quem credimus, is est, qui non venit in aqua solùm, sed in aqua & sanguine nos redemit: & in summa ea fecit opera, quæ nulla vnquàm potuit natura, vers. Hic est qui venit per aquam & sanguinem. eod.
  - Testimonio diuino, Quoniam tres sunt qui testimonium dant in
    - Cælo, Pater, Verbum, & Spiritussanctus.
    - Terra, Spiritus, Aqua, & Sanguis. ver. Et Spiritus est qui testificatur. eod.
  - Propria cuiuslibet hominis conscientia. Quotiès enim mens humana rerum à Christo gestarum & miraculorum perpẽdit magnitudinem, velit nolit, re ipsa quiuis assentire, & experientia conuictus, veritati testimonium perhibere cogitur. Et hoc est, quod dicit hoc loco D. Ioan. Qui credit in filium Dei, habet testimonium Dei in se. Qui autem nõ credit filio, mendacem facit eum: quia non credit in testimoniũ, quod testificatus est Deus de filio suo. vers. Si testimonium hominum accipimus. eod. cap. 5.

DE SPE TERTIO. TAB. 178.

QVAE VNVSquisque sperare debeat aut possit, ea omnia ad hos septem possunt reduci quasi fontes, seu regulas generales,

- Dedisse nobis Christum vitam æternam, vers. Et hoc est testimonium. d. ca. 5.
- Deum preces nostras exaudire, ver. Et hæc est fidutia, quã habemus ad Deũ: Quia quodcunq; petiẽrimus, secundùm voluntatem eius, audit nos. eod.
- Obsecrationes nostras etiam pro alijs efficaces esse, vers. Qui scit fratrem suũ peccare peccatum non ad mortem, petat: & dabitur ei vita &c. eod.
- Credentes qui ex Deo sunt nati, custodiri à peccato, & ab omni maligno conseruari spiritu. ver. Scimus quia omnis qui natus est ex Deo, non peccat. eod.
- In omnibus periculis, Deum suis etiam in hoc mundo adesse, ver. Scimus quoniam ex Deo sumus. eod.
- Deum iam olìm venisse, & non suî tantùm, sed etiam filij sui dedisse cognitionem. vers. Et scimus quoniam filius Dei venit.
- Datam & confirmatam esse nobis religionem veram & immaculatam, quæ nihil habeat cum idololatria aut superstitione commune, ver. Hic est verus Deus & vita æterna.

EPISTOLA IOANNIS APOSTOLI SECVNDA, DE PERFECTIONE fidei, quæ in vera consistit charitate, Liber Bibliorum LXIX, Partis Secundæ libri Quarti, decimusnonus.

RATIO ORDINIS EX D. THOMA.

In præcedenti epistola actum est de affectu & effectu dilectiōis ad Deum & proximum communiter: Hîc autem de ea potissimùm, quæ ad Deum est, agitur charitate. Thomas hîc cap.1. in princip.

DE HVIVS ET SEQVENTIS EPISTOLAE Authore.

Negant aliqui hanc & sequentem epistolam, esse huius euangelistæ: quam sententiam pertinacissimè tueri videntur Erasmus & Caietanus. Melch. Canus De locis Theolog. lib.2. cap.10.

RATIO DVBITANDI PRIMA AB Authoritate.

Rationes quibus se moueri asserunt, ab authoritate primùm petūt Eusebij & Hieron. Eusebius enim Cęsareens. dum Ioannis apostoli scripta commemorat, postquàm euangelium & vnam Canonicam, de quibus nulla vnquàm fuit controuersia, recensuit: De reliquis autem duabus, ait, epistolis & reuelatiōe, & nūc anceps sententia est. lib. ecclesiast. histor.3. cap.24.

Et Hieronymus de viris illust. Reliquæ, inquit, duæ, quarū principium est, Senior Electæ Dominæ & natis eius: & sequens, Senior Caio charissimo &c. Ioannis presbyteri asseruntur.

DE ARGVMENTIS PRO SECVNDA DVbitandi ratione.

Deinde huius rei argumēta esse volunt, quòd presbyteratûs in ijs epistolis mētio fiat, apostolatûs verbum nullum ponatur. Quodque vterque Ioannes Ephesi & vixerit, & obiërit.

CATHOLICA DE HIS DVABVS EPISTOlis sententia Bedæ.

Qvidam putant hanc & sequentem, inquit, epistolam, non esse Ioannis Apostoli, sed cuiusdam presbyteri Ioannis: cuius sepulcrum vsque hodiè demonstratur in Epheso. Cuius etiam Papias auditor apostolorum, & in Hierapoli episcopus, in opusculis suis sæpè meminit.

Sed nunc generalis Ecclesiæ consensus habet, quòd has quoquè epistolas Ioannes apostolus scripserit, quæ re vera multam verborum & fidei similitudinem cum prima eius epistola ostendunt, & simili zelo detestantur hæreticos. Beda hîc in princip.2. Ioannis epistolæ.

EADEM SENTENTIA, PATRVM CONfirmata testimonijs.

Saepe dictas duas epistolas, non esse alterius Ioannis, quàm Euangelistæ, ac ob id in numero sacrarum habēdas esse scripturarum, testantur Origen. in Psal.1. apud Euseb.6. lib. Ecclesiast. histo. cap.18. Clemens lib.2. Stromat. Damascenus lib.4. cap.18. Isidorus Etymologiar.6. cap.1. August. de Doctrina Christiana lib.2. cap. 8. Hieron. ad Euagrium. Innocentius primus, Gelasius 93. Distinc. cap. Legimus. Concilium item Laodicenum, Carthaginense, Florentinum, ac ipsum deniquè Tridentinum.

Sed & tēpore Paschali vniuersalis ecclesia duas has epistolas noīe Ioānis apostoli popu-

populo legit. Quis autem non ecclesiæ concilijs & sanctis antiquis tutiùs se cōmittat, quàm nouitijs istis authoribus? Certè vel hoc solo, quod semper dictæ sunt Canonicæ, illius esse credēdum est, sub cuius nomine sacro semper asscriptę sunt Canoni. Si Ioannis cognomento senioris asseruntur, non sunt profectò canonicæ. Nec enim quisquā Ioannem presbyterum authorem sacrum existimauit. Sunt ergò Ioannis euāgelistę. Idem Melchior Canus de locis Theolog. li. 2. ca. 11.

RESPONSIO AD PRIMAM DVBITANDI RATIONEM.

ETSI Eusebius & Hieronymus, quibusdam harum epistolarum authoritatem dubiam fuisse scribant, (quod hæreticis quibusdam hominibus, nouandi & contradicendi studio tam fuit procliue, vt horum aliquos non puduerit, de tota interìm dubitare scriptura) nec tamē vel ipsi, vel alius ex sanctis Patribus quisquā, de earum vel authore, vel authoritate, dubitâsse vnquā, sed semper, vt Catholica & apostolica coluisse scripta, abundè testantur ab illis edita de rebus diuinis opera. Medina de recta in Deum fide, lib. 6. cap. 22.

ALIA RESPONSIO AD SECVNDAM DVBITANdi rationem, cur Ioan. apostolus dictus sit Senior.

SENIOREM autem se dicit Ioannes, vel quia iam prouectus erat ætate, quandò has scripsit epistolas, vel quia nomen senioris, id est, presbyteri, etiam Pontifici, propter maturitatem sapientiæ & grauitatis, congruit. Beda vbì suprà.

Etsi verò in his duabus epistolis, apostolatûs memoria non fiat, quod ad fœminam & viros sibi notissimos, & pro singulari causa, & vbì non erat tam authoritate, quàm amore certandum, scribantur, ipsa tamen doctrina apostolicum odorem, & non alium quàm Ioannis, clarissimè insinuat.

Sic licèt alius discipulus Ioannes presbyter, Apostoli Ioannis fuerit contemporaneus, non tamen nisì leuissimis rationibus persuaderi potest, illum has duas scripsisse epistolas: præsertim cùm & stylus & materia, cum stylo & materia prioris epistolæ per omnia conueniat. Quæ ratio etiam obstinatos hæreticos, & qui sua libidine & iudicio priuato scripturas diuina authoritate euacuare sunt soliti, vel sola conuincere potest. Nihil enim in his duabus postremis epistolis, quàm amor & dilectionis mandatum, quæ duo Ioannis euangelium & epistola prior, per singulas periodos spirat, frequentiùs scribitur. Medina vbì suprà.

ADVERSARIORVM TESTIMONIVM.

POSTEAQVAM vnitatis Catholicæ aduersarius quidā varias diuersorum de his epistolis enumerâsset opiniones, tandèm in hāc nolens volens prolabitur sententiam: Reliqui, inquit, non hanc modò, (scilicet secundam) sed & sequentem, quæ Ioannis tertia inscribitur, ab ipso Ioanne euangelista, dilecto Christi discipulo & Apostolo scriptam, non sine probabili coniectura affirmârūt. Similes enim videntur primæ, quæ est Ioannis Apostoli, in verbis & assertione fidei & charitatis, aduersùs hæreticos.

DE ELECTA ILLA, CVI HAEC SCRIBITVR EPISTOLA.

PERSONA illa cui D. Ioannes hanc scripsit epistolam, quædam matrona erat Babylonia, quæ Electa proprio nomine vocabatur: per quā vniuersalis designatur ecclesia, & per filios eius, minores ab ecclesia geniti in fide. Gloss. 2. Ioan. 1. Vsqueadeò autem ad sanctam scribit fœminam, vt eandem in his literis non dubitet appellare Dominam. Author arg. quod in Biblijs huic præfixū est epistolæ.

QVA OCCASIONE SCRIPTA SIT HAEC SECVNda Ioann. epistola, ex Oecumenio.

OCCASIO verò epistolæ fuit hæc: Cùm videret filios Electę illius rectè in fide

conuersari, multosque seductores circumire ac dicere, non esse aduectum Christi in carnem, contra eos hanc illi scripsit epistolam. Oecumenius hîc in argument. & Athanas. in synopsi.

DE QVIBVS SCRIPSERIT REBVS.

PRIMVM quidem commendat ipsius Electæ filios, quòd rectè ambulent. Deindè docens non esse recens mysterium, quod apud nos est, rursùm de dilectione exhortatur, & vt maneant in doctrina sibi tradita. Et consequenter docet, eum esse Antichristum, qui ait Christum in carne non venisse. Præcipit autem nè qs suscipiat huiusmodi in domum, neque dicat ipsis, Aue. Idem Occumen. ibidèm & Athanas.

DE EPISTOLAE HVIVS BREVITATE.

CAVSAM breuitatis epistolæ in hac & in sequenti Ioan. docet hanc esse, quòd speraret se ad eos venturum, suaque præsentia & adspectu additurum quæ deessent. Occumen. in fin. huius epistolæ.

SCOPVS.

HVIVS epistolæ scopus is est, vt detestatis hæreticorum qui Christum diuidūt, opinionibus, vniuersæ persuadeat ecclesiæ, extra charitatem non esse fidei perfectionem. Glossa hîc in principio.

DE PARTIBVS EPISTOLAE D. IOANNIS secundæ. TABVLA 179.

VNICO absoluitur hæc epistola contextu, qui etsi per se planus sit & breuis, ipsius tamen argumenti tractatio tria videtur continere capita:

- *Congratulationem, in qua gloriatur de profectu, quem honesta matrona Electa vnà cum liberis & subditis suis in fide consecuta fuerat. cap. vnic. post princip. vers. Gauisus sum valdè.*
- *Exhortationem*
  - *Pro retinenda fide Catholica, ac semèl & ab initio suscepta Doctrina De*
    - *Fide,*
    - *Spe, &*
    - *Charitate.*
    - *Vers. Et nunc rogo te Domina. eod.*
  - *Contra hæreticorum imposturas & impias nouationes. ver. Quoniam multi seductores exierunt in mundum.*
- *Designationem*
  - *Præmiorum, quæ pollicetur D. Ioannes ijs, qui in doctrina apostolorū permanserint. vers. Qui permanet in doctrina, hic patrem & filium habet.*
  - *Pœnæ, quam minatur non ipsis tantùm hæreticis, sed ijs etiam qui cum illis colludunt. Quos omnes ferit excommunicationis fulmine. vers. Si quis venit ad vos, & hanc doctrinam nō affert: nolite eum recipere in domum, nec Aue ei dixeritis. circa fin. secundæ huius epistolæ.*

EPISTO-

EPISTOLA IOANNIS APOSTOLI TERTIA, DE VERIS DEI FIlijs, *qualesſoli ſunt illi, qui benè operantur, ſiue de hoſpitalitate, Liber Bibliæ LXX, Secundæ Partis Quarti libri, vigeſimus.*

CONTINVATIO.

SICVT in præcedēti epiſtola, de ea agit charitate, quæ eſt erga Deum, ità in hoc ſcripto de dilectione agit proximi. Thomas hîc in principio.

DE AVTHORE.

IDEM huius epiſtolæ author eſt, qui & Priorum, Ioannes ſcilicet Euangeliſta, & nō (vt quidam putârunt) alter ille, qui cognominatus eſt Presbyter. Quod facilè quiuis tam ex affectionis, quàm orationis ſimilitudine, intelligere poteſt. Idem Thomas ibid.

DE CAIO, AD QVEM SCRIPTA EST hæc epiſtola.

CAIVS iſte, cui ſcribit hoc loco Apoſtolus Ioannes, creditur vir ille fuiſſe Corinthius, de quo ad Rom. 16. loqtur Paulus: Salutat vos Caius hoſpes meus. Et 1. Corinth. 1. Neminem veſtrûm baptizaui, nisì Criſpum & Caiū. Dionyſius Carthuſianus hîc in princip. Erat autem is idem Caius vniuerſæ tum hoſpes eccleſiæ. Oēs enim qui ad ſe veniebant, & prædicatores videlicet & auditores verbi, benignè ſuſcipiebat, ſicut hæc præſens indicat epiſtola. Beda ibidèm.

ARGVMENTVM.

CAIVM pietatis cauſa extollit, atque vt in ipſa pietate maneat, exhortatur: Diotrephen impietatis & ſuperbiæ cauſa obiurgat: Demetrio autem bonum teſtimonium perhibet cum fratribus vniuerſis. Author argumēti, quod huic epiſtolæ præfixi.

PARTES. TAB. 180.

ET HAEC EPIſtola *breuior eſt, quàm vt in multas ſcindi queat partes. Simpliciter D. Ioannes Caium ſuum*

- EXTOLlit *ab*
  - *Aliorum Chriſtianorum teſtimonio. Poſt principium epiſtolæ, verſ. Gauiſus ſum valdè.*
  - *Honeſta conuerſatione, Ibidèm in verb. Sicut tu in veritate ambulas.*
  - *Hoſpitalitate. verſ. Chariſſime, fideliter facis &c. Vbi oſtenditur, adiuuandos eſſe eos, qui nomen Dei gratìs annunciant.*
- COMMOneſacit, *vt*
  - *Caueat ſibi à Diotrephe & eius ambitione, qua tyrannidem ſuam in* Eccleſia *exercere conabatur. verſ. Sed is qui amat primatum &c.*
  - *Studeat verò imitari Demetrium, cui ab omnibus horum reddebatur teſtimonium. ver. Demetrio teſtimonium redditur. vſque in finem tertiæ huius epiſtolæ.*

EPISTOLA IVDAE CATHOLICA, DE FIDE CVM CHARITATE coniuncta, Liber Bibliæ LXXI, Partis Secundæ libri quarti, vigesimus primus.

RATIO ORDINIS.

VLTIMO loco ponitur Iudæ epistola, vel quia postremò edita, vel quia minoris famæ & dignitatis erat, Thomas hîc in principio.

DE HVIVS EPISTOLAE AVTHORE.

AVTHOR huius epistolæ est Iudas ille, quem in Euangelio Matthæus 10. cap. & Marc. 3. vocant Thaddæum, Lucas verò in 1. Actuum Apostolorum capite Iudã Iacobi vocauit: qui, vt in lib. de viris illustrib. refert Hieronymus, etiam Corculus, id est, proprij cordis custos, appellatus est. Et quãuìs etiam frater esset Simonis illius Zelotis Apostoli, hic tamen se Iacobi tantùm, hoc est, Alphæi, qui minor dici consueuit, vocauit fratrem, eô quòd is vtì primus Hierosolymitarum antistes, inter eos præcipuus haberetur. Dionysius Carthus. hîc in principio, & Thomas ibidèm.

AD QVOS SCRIPSERIT HANC EPISTOlam Iudas.

SCRIBIT D. Iudas Apostolus hoc loco eis, qui ex omnibus populis & nationibus ad fidem cõuersi fuerant Christianam. Athanas. hîc in Synopsi, & Oecumenius in huius epistolæ argumento.

CONTRA QVOS EDITA SIT HAEC EPISTOLA.

INTENDIT styli sui aciem contra eosdem vnitatis ecclesiasticæ fideiq; Christianæ corruptores, quos & Petrus & Ioannes in suis damnant epistolis. Beda hîc in princip.

QVA OCCASIONE AD HOC SCRIPTVM permotus fuerit Iudas.

QVVM subingressi essent quidam, qui non id tantùm docerent, Peccatum esse adiaphoron quiddam & vulgare, sed etiam Dominum ipsum negare non vererentur, eorum procacitati & impietati hac epistola occurrere, ac fratres, immò Christianos omnes, hac epistola in vera religione confirmare voluit. Ex sententia Athanasij & Oecumenij in ipso huius epistolæ argumento.

Adiaphorō

DE QVIBVS SCRIPSERIT REBVS.

ARGVMENTVM Iudas tractat penè idem, quod sibi præcedentes duo sumpserũt Apostoli. Ioannes scilicet & Petrus. De fide enim, vt illi, agit & charitate. Glossa & Thomas hîc in principio.

QVO ORDINE SCRIPSERIT.

PRIMVM quidem exhortatur Christi fideles, vt certent & permaneant in fide sibi tradita. Deindè detegit huiusmodi seductores, ac pcipit vt cum talibus nullã habeant communionem. Neq; enim satis est, vocatum esse, nisi dignè quisq; in vocatione sua ambulet. Tandèm exhortatur ad mores, & precatus illis in fide constantiã, concludit epistolam. Athanasius & Oecumenius in argument.

Non satis est, vocatũ esse.

DE EPISTOLAE HVIVS AUTHORITATE.

IVDAS frater Iacobi, paruam qdem, q̃ de septẽ Catholicis est, epistolã reliquit. Et quia

quia de libro Enoch, qui apocryphus est, in ea sumit testimonium, à plerisq; reijcitur, tamen authoritatem vetustate iam & vsu meruit, & inter sanctas scripturas computatur. Hieron. in catalog. Scriptorum ecclesiast.

QVIS EX ANTIQVIORIBVS EIVS AVTHORITAte fuerit vsus.

EX hac epistola Anacletus beati Clementis successor, sumit sententiam, qua dicitur: Vos autem charissimi, memores estote verborum quæ prædicta sunt ab apostolis Domini, qui dicebāt vobis, Quoniam in nouissimo tempore venient illusores, secundùm desideria sua ambulantes in impietate. Hi sunt qui segregāt semetipsos.

DE LIBRO ENOCH, AVGVSTINVS.

QVID Enoch septimus ab Adam? Nónne etiam in canonica epistola apostoli Iudæ prophetâsse prædicatur? Cuius scripta vt apud Iudæos & apud nos in authoritate non essent, nimia fecit antiquitas, propter quam videbantur habenda esse suspecta, nè proferrentur falsa pro veris. Nam & proferūtur, quædam, quæ ipsorum esse dicuntur, ab eis qui pro suo sensu passim quod volunt, credunt. Sed ea castitas canonis non recipit: non q̄ eorum hominum qui Deo placuerunt, reprobetur authoritas, sed q̄ ista esse non credantur ipsorum. August, lib. 18. de ciuitate Dei, cap. 38.

D. MELCHIOR CANVS DE EODEM, SIMVL obiectionibus respondens.

CITAT (aiunt) Iudas librum apocryphum. Forsan apud Hebræos apocryphus non erat. Quòd si esset, vt & Hieronymo & plerisq; alijs placet, nihil mirum, si ab apostolo Iuda referatur, cùm testimonia referat Paulus ex Arato, Menandro, Epimenide, ethnicis prophanisq; poëtis. vide Hieronymū in epistolam ad Ephesios cap. 5. & ad Tit. 1.

Atque aliud est, totum librum apocryphum esse, quod Hieronymus ait, quia scilicet quædam in eo libro continerentur quæ essent ambigua: aliud, particulā illam quam Iudas citauit, apocrypham esse: quod nec Hieronymus, nec alius ex Catholicis dixit. Nam licèt ex alio loco non haberemus eam esse ꝓphetiam: at authoritas Iudæ satìs est, vt illam verissimè à Spiritusancto extitisse sentiamus, sicut credimus illa verba, Beatius est magìs dare, quàm accipere, Iesu Christi esse, quia Paulus dixit. Canus lib. 2. cap. 11. de locis Theologicis.

TESTIMONIVM ADVERSARIORVM.

ADVERSARIORVM quidam de hac epistola, contra eos, qui temerè de eius dubitant authoritate, talem protulit sententiam: Tametsi autem de hac quoquè epistola diuersis sententijs inter veteres certatum fuit, quia tamen vtilis est lectu, nec quidquam ab Apostolicæ doctrinæ puritate alienum continet, iamque olim apud optimos quosq; authoritatem obtinuit, quamlibenter alijs adnumeramus.

SCOPVS.

EA deniq; Apostolus Iudas scribit intentione, vt eosdem admoneat fideles, nè consentiant hæreticis, à fide eos & charitate retrahētibus. Thomas hîc in principio.

PARTITIO EPISTOLAE IVDAE. TAB. 181.

VTCVNq; breuis, vtilissima tamē hæc est epistola: Et partes habet tres, videlicet

- EXHORTATIONEM ad omnes omniū ecclesiarū fideles, quos instruit ad
  - Constantiam perseuerandi in Doctrina ab Apostolis semèl tradita.
  - Certamen fidei suscipiendum.
  - Defensionem propriæ salutis. statìm à principio huius epistolæ.
- INVECTIVAM, qua inuehitur contra impios quosdā hæreticos, qui ab initio statìm Ecclesiæ vnitatem scindere studebant, & gratiā Dei in luxuriā trāsferre conabātur, quos
  - Primùm indicat ac manifestos facit 4. quasi notis:
    - Quòd homines sint impij,
    - Ad hoc iudicium ex diuina præsciētia olìm præuisi,
    - Gratiā Dñi nostri trāsferentes in luxuriam,
    - Dominum nostrum Iesum Christum solum dominatorem turpiter negantes. vers. Subintroiërunt enim quidam.
  - Secundò refutat atque confundit exēplis tribus
    - Præuaricantis populi ducti ex Aegypto. Qui postquàm à fide semèl accepta temerè defecissent, omnes simul perditi & extincti fuerunt. vers. Commonere autem vos volo.
    - Degenerantium angelorum, qui propter superbiæ crimen de cælo detrusi, vinculis reseruantur æternis. ibid. in verb. Angelos verò.
    - Fornicantium ciuitatum Sodomæ & Gomorrhæ, quæ quòd carnis sequerentur libidinem, nō solùm igne & sulphure sunt extinctæ, sed etiam æterni ignis sustinent pœnam. vers. Sicut Sodoma & Gomorrha & finitimæ ciuitates.
  - Tertiò describit, ac mores eorum suis depingit coloribus, dum hæreticos confert modò cum
    - Brutis animalibus, ver. Hi autem, quæcunq; quidem ignorant, blasphemant.
    - Impietate
      - Cain, Balaā, Core. — Ver. Væ illis qui in via Cain abiērunt.
    - Rebus inanimatis.
      - Nubibus sine aqua, quæ à vento circunferuntur.
      - Arboribus autumnalibus, infructuosis, & bis mortuis.
      - Fluctibus maris, despumantibus suas confusiones.
      - Sideribus errantibus. ver. Hi sunt in epulis suis maculæ, conuiuantes sine timore.
  - Condemnat deniquè iudicio doctrinæ
    - Propheticæ. ver. Prophetauit autem de his septimus ab Adam Enoch &c. Veniet Dominus arguere impios.
    - Apostolicæ. ver. Vos autem charissimi, memores estote verborū, q̄ p̄dicta sunt ab apostolis, &c. Quoniā in nouissimis tēporib. veniēt illusores.
- Cautionem, quomodò hæretici sint tractandi: Sunt enim,
  - Si spes sit resipiscētiæ, misericordia digni, ac ob id consolādi magìs q̄ contemnendi, & hortādi vt resipiscere velint.
  - Si ità à satana sint capti, vt frōtem perfricuerint, ac omnē deposuerint pudorem, redarguendi & fugiendi. vers. Et hos quidem arguite iudicantes, vsque in fin.

PARS

PARS QVARTI LIBRI TERTIA, DE NOVI TESTAMENTI PROPHETIA.

CONTINVATIO.

QVEMADMODVM veteris testamenti libri in ſcripta diuiduntur legalia, hiſtorialia, ſapientialia, vt vocant, & prophetica: ità noui quoq; teſtamenti librorum alij legales ſunt, vt Euangelia: alij hiſtoriales, vt acta apoſtolorum: alij ſapientiales, quales apoſtolicæ ſunt epiſtolæ: alij verò prophetici dicuntur, vt diuina eſt beati Ioannis reuelatio. Cùm ergò abſoluta ſint, quæ ad tres priores noui teſtamenti pertinent partes omnia, rectè tandèm ſequitur hæc de totius eccleſiæ decurſu prophetia.

ALIA ORDINIS RATIO.

DEVS & Dominus pater præuidens tribulationes, quas paſſura erat ſancta eccleſia, poſtquàm ab apoſtolis fuit fundata, diſpoſuit cum filio & ſpiritusancto eas tribulationes, earumq; præmia reuelare. Iacula enim quæ p̄uidentur, minùs lædunt. Anſelmus in Apocalypſin in principio.

DE PROPHETIAE HVIVS PRAE CAETERIS excellentia.

EST hæc prophetia alijs omnibus excellentior, vel quia de Chriſto & eccleſia magna ex parte iam adimpleta ſacramenta denunciat: vel etiam ideò, quia cùm alijs vnifaria, iſti trifaria data eſt prophetia ſimul, ſcilicet de præterito, & præſenti, & futuro. Gilbertus Pictauień hîc in præfatione. Et hæc prophetia continetur in poſtremo Bibliæ lib. qui inſcribitur, Apocalypſis B. Ioannis apoſtoli.

APOCALYPSIS B. IOANNIS APOSTOLI, DE TOTO VNIVERSALIS *Eccleſiæ ſtatu, Liber Bibliæ LXXII, & vltimus, partis tertiæ libri Quarti, vnicus.*

DE NOMINIS RATIONE.

VERBVM Apocalypſis, id eſt, reuelationis, propriè ſcripturarum eſt, & à nullo ſapientium ſeculi apud Græcos vſurpatum. Hieron. in epiſt. ad Galat. lib. I. cap. I. Liber autem iſte Apocalypſis dicitur, id eſt, reuelatio: quia hîc continentur, quę Deus reuelauit Ioanni, & Ioannes eccleſiæ, quanta ſcilicet eccleſia paſſa ſit in tempore primitiuo, & nunc patiatur, & nouiſſimis temporibus Antichriſti paſſura ſit, quandò tanta erit tribulatio, vt ſi fieri poteſt, moueantur etiam electi: & quæ pro his & nunc & in futuro præmia ſit ſuſceptura, vt quos denunciata ſupplicia terrent, ꝓmiſſa præmia lætificent. Idem Pictauień in citato priùs loco.

VNDE ET QVIBVS FACTA SIT HAEC REVELATIO.

VIDENS Deus pater tribulationes, quas paſſura erat eccleſia ab apoſtolis fundata ſuper Petram Chriſtum, vt minùs timeantur, diſpoſuit vnà cum filio & ſpiritusancto eas reuelare. Reuelauit autem tota Trinitas Chriſto ſecundùm humanitatem, Chriſtus verò Ioanni per angelum, Ioannes eccleſiæ. ibidèm.

DE EODEM SENTENTIA DIONYSII CARTHVSIAN.

PATER reuelauit filio, filius angelo, angelus Ioanni, Ioannes dein Christi fidelibus. Dionys. hîc. cap. 1. in princip.

QVOMODO IOANNI ISTA CONTIGERIT reuelatio.

IN visione, quæ in hoc libro continentur, D. Ioanni fuerunt reuelata. Pictauiens. vbì suprà, & Anselmus ibidem.

QVOT SINT VISIONVM GENERA.

TABVLA 182.

TRIA SVNT visionum genera. Est enim visio alia

- *Corporalis, quādò videlicet corporalibus oculis aliquid videmus, vt cælum & terram, & cætera corpora.*
- *Spiritualis seu imaginaria, cùm videlicet dormientes, vel vigilantes, imagines rerum cernimus, quibus aliquid significatur, sicut vidit Pharao spicas, & Moises rubū ardere, ille dormiens, iste vigilans.*
- *Intellectualis, quandò videlicet spiritusancto reuelante, intellectu mentis veritatem mysteriorum, sicut est, capimus. Pictauius & Anselmus in d. præfatione.*

SVB QVO VISIONVM GENERE ISTA B. IOannis contineatur visio.

IOANNES, quæ in hoc libro referuntur, tertio vidit visionum genere. Non enim figuras tantùm vidit spiritu, sed & earū significata mente intellexit. Pictaui⁹ ibid.

SED ANSELMVS,

NAM non realiter, inquit, ista vidit, sed diuino sufflamine intimante, conueniētia signa passionum designatiua, in intellectu suo configurauit.

DE CAVSA HVIVS REVELATIONIS MATERIALI.

MATERIA huius prophetiæ, sunt septem signa tribulationum designatiua. Anselm. in d. præfat. vel (vt is idem) conditio ipsius ecclesiæ, secundùm statum & p̄sentem & futurum. Secundùm p̄sentem, ꝙ multas persecutiones oporteat hîc pati ecclesiam, & contrà in præsenti vel in futuro multas dignitates, vt remissionem peccatorum, illuminationem animarum, & cætera talia. In futuro autem obtinere vitam & interminabilem lætitiam. Anselm.

DE CAVSA EFFICIENTE, SIVE DE LIBRI HVIVS authore, testimonium Tertulliani.

HABEMVS & Ioānis, inquit, alumnas ecclesias. Nam etsi Apocalypsin eius Marcion respuit, ordo tamen episcoporum ad originem recensus, in Ioannem stabit authorem. Tertullian. lib. 4. aduersùs Marcionem.

DE EODEM TESTIMONIVM D. AVGVSTINI.

APOCALYPSIN scripsit Ioannes Euangelista. August. contra secundam Gaudentij epistolam, lib. 2. cap. 19.

ALIVD D. HIERONYMI TESTIMONIVM.

D. HIERON. hunc librum absolutè & sine vlla opinione, Ioānis apostoli & euāgelistæ fuisse opus pronunciat. In Patmon, inquit, insulā relegatus, scripsit Apocalypsim, quam interpretatur Iustinus martyr & Irenæus. Hieron. libro de viris illustribus.

QVI-

QVIBVS D. IOANNES HANC EDIDERIT reuelationem. TABVLA 183.

SCRIBIT *D. Ioannes hunc librum*
- *Principaliter VII. ecclesijs, quæ sunt in Asia, putà*
  - *Epheso,*
  - *Smyrnæ,*
  - *Pergamo,*
  - *Thyatiræ,*
  - *Sardis,*
  - *Philadelphiæ,*
  - *Laodiceæ.*
  - *Et eorum episcopis.*
- *Per consequens, ecclesiæ vniuersæ. Numero enim septenario vniuersitas designari solet, quandoquidem septem diebus tempus omne euoluitur.*

VBI ET QVANDO D. IOANNES HVNC CONscripserit librum.

VIDIT autem Ioannes & scripsit hanc reuelationem in Patmo insula, in quam à Domitiano Imperatore fuerat relegatus: Pictauius in d. præfat. & Areta hîc in princip. Hinc D. Thomas dicit, Ioannem hoc opus in exilio, Euangelium verò post reuocationem scripsisse ab exilio.

QVAE ILLI HVIVS SCRIPTIONIS FVErit occasio.

DVM exul D. Ioannes teneretur à Domitiano in Patmo insula, in ecclesijs quibus præerat, multa pullulauerunt atq; inoleuerunt vitia atque diuersæ hæreses. Erant enim quidam hæretici ibì, dicentes, Christum non fuisse ante Mariam, qa temporaliter de ea natus erat. Quos Ioannes in principio Euangelij sui redarguit, dicens: In principio erat verbum. Et in hoc libro, cùm dicit: Alpha & Ω, id est, principium & finis.

Dicebant etiam quidam, ecclesiã pondere tribulationum ante finẽ seculi desituram, & pro labore non præmium æternum suscepturam. Horum ergò errores volens destruere Ioannes, ostendit Christum principium esse & finẽ. Vndè Esaias. Ante me non est formatus Deus, & post me non erit. Et ecclesiam per exercitium tribulationum non desinere, sed proficere, & pro his brauium æternum recipere. Pictau. in prædicta præfatione.

QVA SCRIPSERIT INTENTIONE.

INTENTIO huius libri est, inuitare nos ad patientiam, vt per patientiam veniamus ad contemplationem, per contemplationem ad reuelationem, indè ad beatitudinem. Anselm. eod. in loco.

EADEM DE RE SENTENTIA PICTAVII.

INTENTIO verò eius est, monere ad patientiam, quæ seruanda est, tum quia breuis labor, tum quia præmium magnum. Vel, vt Cælius hîc scribit Pannonius, Data est Apocalypsis hæc, vt ex ea regni Christi administrationem, Dei excelsi consilia, Christi gloriam, victoriam Ecclesiæ & insignem triumphum perpendamus, ac indè consolemur.

QVARE MAGIS AD PATIENTIAM HOC SCRIPTO Ioannes, quàm ad alias inuitet virtutes.

AD quod dicitur, quia sicut fides est fundamentum omnium virtutum, sic patientia quodammodò est sustentaculum. Anselm. ibid.

DE CAVSA FORMALI.

FORMA huius libri consistit in modo tractandi, quem hoc loco sic describit Pictauiensis: Primò præmittit prologum & salutationem, vbi reddit auditores benignos & attentos: quo præmisso, accedit ad narrationem. Ante narrationem verò ostendit Christum esse ab æterno, sine principio, & sine fine, inducens

ipsum loquentem, Ego sum α & ω, id est, principium & finis. Posteà accedens ad narrationem, distinguit septem visiones, quibus terminatis, iste liber cõsummatur. Pictauiensis in præfat. ad Apocalypsin.

ALIA FORMA. TABVLA 184.

HOC ITAQVE *habito, quòd scripta sit in Patmo Apocalypsis, quadrifariàm ipsa secari potest, ità vt complectatur ab*

- *Exordio ad sextum vsque caput, instructiones ecclesiarum Asiæ, intermiscens & prophetica de varijs hæresibus, de quibus & Epiphanius in suo Panarium libro.*
- *Sexto capite vsque ad duodecimum, contineatur synagogæ abrogatio.*
- *Duodecimo vsque ad decimumnonum, excidium Gentilismi sub typo potissimùm Babylonis & Romæ, quæ habebat septem colles, qui hîc dicuntur esse cornua bestiæ, super quam meretrix, siue idololatria, aut Gentilismus sedet. In his enim vrbibus præcipuè vigebat gentilismus.*
- *Decimonono capite vsque in finem agatur de regno Christi in præsenti ecclesia, addita cap. 20. vltima, de ipsius inimicis victoria. Hentenius ante Aretam in Apocalypsim. Plura de libri huius forma, vide infrà in partitionibus per totum.*

DE CAVSA FINALI.

FINALIS causa est, vt sibi subditos, quibus principaliter scribit, & deindè cæteros animet ad sustinendas tribulationes cum patientia, non diffidentes de remuneratione. Ansel. hîc in fine præfationis.

DE GENERE ORATIONIS, QVO IN HAC APOCAlypsi vsus est Ioannes, sententia Augustini.

ET in hoc quidem libro, cuius nomen est Apocalypsis, obscurè multa dicuntur, vt mentem legentis exerceant: & pauca in eo sunt, ex quorum manifestatione indagentur cætera cum labore: maximè quia sic eadem multis modis repetit, vt alia atq; alia dicere videatur, cùm aliter atq; aliter hæc ipsa dicere inuestigetur. Verùm in his verbis vbi ait: Absterget Deus omnem lachrymã, ab oculis eorũ, & mors iam non erit, neque luctus, neq; clamor, sed nec vllus dolor: tanta luce dicta sunt de seculo futuro, & immortalitate atq; æternitate sanctorũ: tunc em̃ solùm, atq; ibi solùm ista non erunt: vt nulla debeamus in literis sacris quærere vel legere manifesta, si hæc putauerimus obscura. Augustin⁹ de ciuitate Dei lib. 20. cap. 17.

AN AVTHENTICVS SIT HIC LIBER.

CANONICVM esse hunc librum, probant D. Hieron. in d. lib. de viris illustribus in epistola ad Dardanum, & in epistola ad Paulin. & alijs quoq; locis. August. in 2. de doctrina Christiana cap. 6. & cap. 16. de vnitate ecclesiæ. Epiphan. hæres. 51. Clemens Alexand. lib. 2. pædagog. cap. 12. Dionys. lib. ecclesiast. Hierarchiæ ca. 3. Origen. apud Euseb. 6. lib. ecclesiast. histo. cap. 18. Ipse quoq; Eusebius in chronicis. Dionysius Alexand. teste Eusebio lib. 7. ecclesiast. hist. cap. 23. Iustinus martyr apud eundem Eusebium lib. 4. ecclesiasticæ historiæ, cap. 18. Irenæus libro 4. aduersùs hæreses. Chrysost. referente Suida, Damascenus libro 4. ca. 18. Et recentiores, Beda, Cassiodorus, Rabanus, Rupertus, Richardus à sancto Victore, qui hunc etiam librum suis illustrârunt commentarjis, Canus in locis Theologicis, lib. 2. cap. 9.

DE EODEM TESTIMONIVM PERCELEBRIS & antiqui scriptoris Aretæ.

QVIDAM veterum, librum hunc alienum esse dicunt à dictione & lingua Ioannis dilecti, ipsum ad aliũ referentes. Sed nõ ità est. Siquidẽ Gregorius eiusdẽ cum hoc cognominis, (id est, Theologus cognominatus) hũc inter germanos ac legitimos libros cõnumerauit: Sicut me docet, inqt, Ioãnis Apocalypsis. Itemq; De hoc

hoc autem, ait, libro à Deo inspirato, S. Basilius, diuinoq; sermone Gregorius, ac Cyrillus, Papias, Irenæus ac Hippolytus, ecclesiastici patres fide digni sunt, q. bus sine vlla hæsitatione credatur. Areta hîc in principio.

QVIBVS CONCILIIS HIC LIBER SIT APPROBATVS.

PRAETEREA Innocentius, Gelasius, Concilium Carthaginen, Florentinũ, Tridentinum, inter libros Canonicos habendam esse Apocalypsin definiêrunt. Vide distinction. 15. cap. Sancta Romana.

DE EODEM, DECRETVM CONCILII Toletani quarti.

APOCALYPSIN, inquit, librum, multorum conciliorum authoritas, & synodica sanctorum præsulum Romanorum decreta, Ioannis Euangelistæ esse præscribunt, & inter diuinos libros recipiendum constituerunt. Et quia plurimi sunt, q eius authoritatem non recipiunt: si quis eum deincèps non receperit, aut à pascha vsque ad Pentecosten Missarum tempore in ecclesia non prædicauerit, excommunicationis sententiam habebit.

ARGVMENTVM.

DESCRIBITVR hîc status non eius tantùm, quæ Asiæ fuerat, sed vniuersalis etiam Ecclesiæ, qualis fuerit olìm, qualis nunc sit, & qualis demùm sit futurus.

ILLVD IPSVM FVSIVS EXPLICATVM ab Athanasio.

HOC nomine vocatur hic liber propterea, ꝙ hanc reuelationem ipse Ioannes Euangelista & Theologus, in insula Patmo dicta, Dominico die vidit, iussusque conscripsit, vt ad septem Ecclesias mitteret, videlicet istas, Ephesum, Smyrnam, Pergamon, Thyatiram, Sardensem, Philadelphiam, & Laodiceam.

Quæ verò in hac visione vidit, multa sunt ac differentia, circa finem perditionem etiam Antichristi cum diabolo vidit. Iubetur autem primùm scribere singulis prædictarum ecclesiarum angelis secundùm cuiusq; actiones.

DE VARIIS D. IOANNIS VISIONIBVS.

TABVLA 185.

Multas itaque & admirabiles visiones vidit, vtpotè

I.

SEPTEM *candelabra aurea, & in medio illorum similem filio hominis, & interpretationem accepit, candelabra illa esse septem ecclesias, & eum qui in medio erat, esse Dominum.*

II.

DEINDE *ianuam vidit apertam in cælo, & Dominum in throno sedentem, & 24. seniores, sedentes super thronos & adorantes Dominum.*

III.

VIDIT *etiam septem sigilla aperiri, & vnoquoque aperto, visio quædam apparebat.*

IIII.

VIDIT *item septem angelos habentes septem tubas, & vnoquoque illorum clangente, fiebat signũ: septimo verò clangente, audiuit dicentes: Regnum mundi, Domini factum est.*

V.

ET *Arcam testamenti vidit in cælo.*

VI.

DEINDE *mulierem parturientem vidit, & draconem ignitum, qui illam persequebatur. Mulier quidem seruata est in solitudine, draco verò abiectus in ignem.*

VII.

POST *ista bestiam vidit habentem cornua decem, & capita septẽ, & diadema eius blasphemia plenum erat. Nomen verò eius non patefecit, sed numerum nominis eius, nempe sexcenti sexagintasex. Et virgines audiuit canentes, & agnum sequentes.*

VIII. Vi-

VIII.

VIDIT *etiam angelum per medium cæli volantem, & post hunc alterum, post alterum tertium quoquè, deindè & nubem candidam vidit, & insidentem illi similem filio hominis, in capite coronam auream habentem, & in manu sua falcem acutam.*

IX.

DENIQVE *septem angelos vidit, habentes plagas septem nouissimas, & phialas aureas plenas de ira Dei.*

X.

POST *hæc ablatus est spiritu in solitudinem, & vidit mulierem sedentem super bestiam coccinã, habentem capita septem: & indicatum est ei, ex hac futurum esse Antichristum.*

XI.

VIDIT *etiam cælum apertum & equum album, ac insidentem illi, & nomen eius verbum Dei.*

XII.

DEINDE *vidit bestiam ac reges terræ bella facere volentes cum eo qui sedebat super equum a lbũ. Et appræhensa est bestia & cum ipso pseudopropheta, qui est Antichristus, & vidit eos abijci in stagnum ignis.*

XIII.

POST *ista vidit angelum descendentem de cælo, & abijcientem satanam cum his qui characterem ipsius habebant, in abyssum, & claudentem supernè, nè posthàc amplius seducant gentes, donec consumpti sint mille anni.*

XIIII.

MARTYRES *deindè vidit, in gloria cum Christo regnantes, & quòd satanas post mille annos soluendus sit, & abijciendus in stagnum ignis cum Antichristo in secula seculorum.*

XV.

POST *hæc vidit cælum nouum, terram nouam, ac Hierusalem nouam, & fluuium aquæ viuæ, ac seruos Dei contemplantes faciem eius, & habentes nomen eius in frontibus suis.*

XVI.

CVM *hæc vidisset Ioannes, prócidit volens adorare angelum, qui sibi hæc omnia ostenderat: at angelus prohibuit illius conatum, dicens: Non me, sed Deum adora: ego enim conseruus tuus sum.*

XVII.

POSTQVAM *autem ista vidit, audiuit ab ipso Domino nostro Iesu, quòd existens sit, et idem ipse sit verbum Dei, quod posterioribus temporibus propter nos caro factum est. Homo, inquam, perfectus factus est, et filius hominis vocatus est. Athanas. in synopsi.*

DE PARTIBVS APOCALYPSIS IN GEnere ex Beda. TABVLA 186.

Apocalypsis S. Ioannis, in qua bella & incendia intestina ecclesiæ suæ Deus verbis figurisq; reuelare dignatus est, Septem mihi (frater Eusebi) videtur diuisa periochis. In quarum

PRIMA.

POST *præfationem copiosam, ad roborandam fidem fragilium, ac Domini passiones, et posteriores glorias numeratas, similem filio hominis ecclesia cernit indutum: qui cõmemoratis his, quæ specialiter in septem Asiæ gesta vel gerenda sunt ecclesijs, generales totius ecclesiæ luctus describit et palmas. Vbi sexto loco consultò subijciendos ecclesiæ Iudæos, et tentationem orbis vniuersi futuram, seq; promisit citò esse venturum. Septimo autem, tepidam ponit Laodiceam. Filius enim hominis veniens, putas inueniet fidem in terra?*

II.

IN *secunda Periocha descriptis in sede Dei 4. animalibus, et 24. senioribus, agnum videt apertis septem*

septem libri signati sigillis conflictus & triumphos ecclesiæ reserare futuros. vbi iuxta consuetudinem libri istius vsque ad sextum numerum ordinem cõcludit: & prætermisso septimo recapitulat, ac duas narrationes, quasi ordinem secutus, septimo concludit. Sed & ipsa recapitulatio, pro locis intelligẽda est. Aliquandò enim ab origine passionis, aliquandò à medio tempore, aliquandò de sola ipsa nouissima pressura, aut non multò antè dicturus recapitulat. Illud tamẽ fixum seruat, vt à sexto recapitulet.

III.

TERTIA *verò periocha, sub specie septem angelorum tuba canentium, varios ecclesiæ describit euentus.*

IIII.

QVARTA *sub figura mulieris parturientis, & draconis eam persequentis, eiusdem ecclesiæ labores & victorias aperit: & vtrique militiæ præmia digna rependit. Vbì septem quoquè angelorum dicta commemorantur & facta: & ipsi non pariter, vt suprà. Hunc enim mystica solertia numerum penè vbiquè seruat, cùm & moris sit eiusdem Ioannis, in euangelijs quoquè & epistolis, nihil tepidè & breuiter dicere.*

V.

QVINTA *autem periocha, per septem angelos septem plagis nouissimis terram perfudit.*

VI.

SEXTA *damnationem meretricis magnæ, id est, impiæ ciuitatis.*

VII.

SEPTIMA *ornatum vxoris agni, secundæ videlicet Hierusalem, decælo à Deo descendentis, ostendit. Beda in prologo in Apocalypsin.*

PARTIS CVIVSQVE SVMMA, EX CAELIO Pannonio. TABVLA 187.

TOTVS *hic liber Apocalypsis, constat ex*

- *Proœmio ab initio vsque ad vers. Ego Ioannes frater vester. cap. 1.*
- *Narratione, in qua septẽ principales continentur visiones*
  - *Prima, quæ septem habet epistolas, in quibus plenissimè traditur, quidquid ad verissimum pertinet Christianismum. à cap. 1. vsque ad quartũ.*
  - *Secunda, in qua sunt sigillorum mysteria, à cap. 4. vsque ad octauum.*
  - *Tertia, quæ habet septem angelos tuba canentes, à cap. 8. vsque ad duodecimnm.*
  - *Quarta, de muliere amicta sole, draconeque mulierem insequẽte, ac de ore flumen aquarum post fugientem in locum desertum mittente. Item de bestijs è mari terraq; assendentibus, à cap. 12. vsque ad 15.*
  - *Quinta, de effusione septem phialarum iracundiæ Dei viuentis, & de mari vitreo igni mixto, deque his qui vicerunt bestiam, & eorum lætitia cantantium carmen lætitiæ agni, à cap. 15. vsque ad cap. 17.*
  - *Sexta, in qua describitur Babylon, & agitur de illius ac bestiarum, draconisque condemnatione. Terrore eorum, qui pereunt: consolatione, qui salui fiunt. à cap. 17. vsque ad cap. 21.*
  - *Septima, quæ est de sabbato, & gloria quam electi habituri sunt sub illud tempus, & in seculo futuro. à cap. 21. vsque in fin.*

DE PARTITIONE PROOEMII.

TABVLA 188.

IN PROOEmio quod I. cõtinetur huius libri capite, D. Ioannes Apocalypsis huius ostendit

- *Authoritatem ex persona* { *Iesu Christi, Dei patris, Angeli & Ioannis.* } *cap. 1. in principio.*
- *Necessitatem, ibidèm in verb. Quæ oportet fieri citò.*
- *Efficaciam & vtilitatem, vers. Beatus qui legit, & qui audit verba prophetiæ huius. eod.*
- *Amplitudinem & sufficientiam, vt quæ non vni, sed septem Asiæ facta sit ecclesijs, & per hoc vniuersæ sufficiant ecclesiæ. ibid. In verb. Septem ecclesijs quæ sunt in Asia.*
- *Materiã, id est,*
  - *Tribulationem, quam passura est ecclesia, quæ figuratur per septem candelabra aurea, vers. Et conuersus, vidi septem candelabra aurea.*
  - *Et consolationem, quam eadem ecclesia receptura est à Christo, quæ designatur per hoc, quòd filius hominis apparuit in medio candelabrorum, id est, in medio ecclesiarum. ibidèm. in verb. Et in medio septem candelabrorum.*
- *Reuerentiam, in cuius signum Ioannes ad Christi, veluti supremi omnium Magistri, pedes cecidit. vers. Hæc cùm vidissem, cecidi ad pedes eius.*
- *Modum atque formam, dum ostendit, quòd obscuritatem habeat cum euidẽtia aliquali commixtam. Atque hoc est, quod præcipitur Ioanni, vt diuina illa scribat septem stellarum, septemq́; candelabrorum mysteria: septem enim stellæ, angeli sunt septem ecclesiarum: & septem candelabra, septem sunt ecclesiæ, vers. Scribe ergò vsque in fin. cap. 1.*

DE PAR-

DE PARTIBVS NARRATIONIS.

TABVLA 189.

QVAE IN IPSA NARratione siue toto potiùs libri huius cōtinentur tractatu, pertinent partìm ad
- *Morum informationem, qualia sunt illa, quæ secundo & tertio habentur capite.*
- *Reuelationem secretorum futurorū, à tertio capite vsq; in finem.*

DE MORVM REFORMATIONE, PRIMA narrationis parte.

TABVLA 190.

PARS *narrationis prima, septē absoluitur epistolis, quas D. Ioānes iubetur scribere vel ad*
- *Septem Asiæ ecclesias,*
  - *Ephesinam,*
  - *Smyrnensem,*
  - *Pergamensem,*
  - *Thyatirensem,*
  - *Sardensem,*
  - *Philadelphiēsem,*
  - *Laodicensem.*
  - *In quibus continentur totidē admonitiones ad*
    - *Charitatem, cap. 2. in princip.*
    - *Spem, vers. Et angelo Smyrnæ. eod.*
    - *Fidem, vers. Et angelo Pergami. eod.*
    - *Prudentiā, vers. Et angelo Thyatiræ. eo.*
    - *Temperantiam, cap. 3. in principio.*
    - *Fortitudinē, ver. Et angelo Philadelph. eo.*
    - *Iustitiam, vers. Et angelo Laodiceæ. d. c. 3.*
- *Episcopos earūdem, quos hortatur ad*
  - *Charitatem, in prima epistola,*
  - *Magnanimitatem, in 2.*
  - *Seueritatem ad extirpandos malè*
    - *Credentes, in 3.*
    - *Docentes, in 4.*
  - *Humilitatem, in quinta.*
  - *Stabilitatem, in sexta.*
  - *Strenuitatem, in septima epistola.*
  - *Quæ in bono pastore requiruntur*
    - *Omnia*
    - *&*
    - *Singula. D. Thomas cap. 2. Apocalyps.*

DE SECRETORVM REVELATIONE, SEcunda narrationis parte.

TABVLA 191.

TRACTATVS HIC QVI *arcanorum diuinorum considerat reserationem, respicit aut*
- *Literam,*
- *Mysterium,*
- *Historiam.*

DE LITERA. TABVLA 192.

QVO AD LIteram attinet, in secunda narrationis parte sex traduntur visiones: Quarum

- *Prima est, quæ septem nobis sigillorum exhibet imaginem. cap.4. vsque ad principium cap.8.*
- *Secunda, in qua totidem tuba canentes apparent angeli. à ca.8. vsque ad ca.12.*
- *Tertia commixtionem diuersorum habet signorum,*
  - *Mulieris & draconis.*
  - *Pugnantium item angelorum.*
  - *Agni & bestiarum.*
  - *Centum quadragintaquatuor millium signatorum.*
  - *Necnon & septem angelorum.*
  - *à cap. 12. vsque ad cap.15.*
- *Quarta continet*
  - *Septem phialas,*
  - *Et nouißimas plagas.*
  - *à cap.15. vsque ad cap.17.*
- *Quinta continetur sub figura*
  - *Mulieris & bestiæ,*
  - *Et damnatiõis earũ.*
  - *à ca.17. vsq; ad ca.21.*
- *Sexta, quæ procedit sub metaphora nouæ ciuitatis, & omnium ornamentorum eius, tam quo ad*
  - *Fundamentum,*
  - *Muros,*
  - *Fluuios,*
  - *Et vitæ lignum.*
  - *Per duo capita suprema 21. & 22.*

NOTA.

His aliqui addunt septimam visionem, eamque omnium ponũt primam, quę secundo & tertio habetur capite de septem candelabris totidemq; stellis: quã nos grauissimorũ authorum exemplo, sub ea complexi sumus parte, quæ morũ præscribit reformationẽ, d.cap.2. & 3. suprà in prima huius tractatûs parte, Tab.190.

DE PAR-

DE PARTIVM ISTARVM MYSTICO SENSV.

TABVLA 193.

MYSTICA EXPOsitione sex visiones prædictæ referuntur ad
- Reuelationem veteris testamẽti mysteriorum de Christo, Quæ
  - Ante eius aduentum latuerũt.
  - Per aduẽtum verò eiusdem saluberrimum, manifesta sunt facta.
- Prædicationem tam
  - Ipsorum mysteriorum, quàm
  - Factæ tandèm reuelationis.
- Commixtionem & pugnam hominum, in hac militanti ecclesia degentium, cùm
  - Bonorum,
  - tum
  - Malorum.
- Punitionem malorum in præsenti.
- Vindictam eorundẽ in futuro, non tantùm
  - Hominũ malorum,
  - Sed etiã angelorũ.
  - Tam quo ad
    - Culpam,
    - quàm
    - Causam.
- Præmium & retributionem iustorum.

DE HISTORIA EARVNDEM.

TABVLA 194.

PRO FAciliori huius Partitionis declaratione, notandi sunt septem ecclesiæ status:
- Fundationis,
- Persecutionis,
- Prosperitatis,
- Discessionis,
- Pacis & auctionis,
- Nouissimæ persecutionis,
- Iudicij, i. retributionis
  - Præmiorum,
  - &
  - Pœnarum,

Sub tempore
- Apostolorum & discipulorum,
- Imperatorum & martyrum,
- Constantini,
- Hæreticorum,
- Caroli Magni & aliquot Impp. successorum.
- Antichristi & suorum discipulorum.
- Aduentûs Christi postremi.

His correspõdent septẽ
- Sigilla,
- Angeli,
- Phialæ.

Quorum singula totidẽ significant status: ità vt primum correspõdeat primo statui: secũdum, secundo: & sic de cæteris.

STATVVM ECCLESIAE IN SEX TEMPORA distributio. TABVLA 195.

STATVS ECclesiæ secundùm descriptionem historiarum, in sex diuiditur tempora: Quorũ

- *Primum est, ab apostolorum ætate vsque ad Iulianum apostatam, quo tempore ecclesia clausa & quasi sigillata fuit sub persecutione Imperatorum. Quod tempus prædicitur in prima visione de septem sigillis.*
- *Secundum à Iuliano, Iouiniano & Valentiniano Imperatoribus, vsq; ad Mauricium. Quo tempore Gregorius Magnus summum tenuit pontificatum, & ecclesia fuit quasi sub angelis tuba canentibus, id est, sub persecutionibus hæreticorum, vt in secunda præfiguratur visione.*
- *Tertium à Phoca Imperatore, qui successit Mauricio, vsque ad Constantinũ, quem excæcauit Irene mater sua: cuius tempore Græcorum imperium translatum est in Germanos, & primùm in Carolum Magnum. Sub quo & ecclesia passa est persecutionem Draconis, scilicet Cosdroæ: & bestiæ, scilicet Mahumeti, & persecutiones Saracenorum. Cui tertia correspondet visio.*
- *Quartum à Carolo Magno primo Germanorum Imperatore, vsque ad Heinricum quartum Imperatorem: in quo tempore ecclesia fuit sub quibusdam plagis & phialis iracundiæ Dei plenis, ratione multiplicis schismatis & quorundam aduersariorum. Siue ad restaurationem vsque ciuitatis Hierusalem. De quo tempore in quarta agitur visione.*
- *Quintum à prædicto Heinrico, siue restauratione Hierusalẽ, vsq; ad tẽpora Antichristi, in quibus ecclesia de Babylõe muliere meretrice quãdoquè* { *Habuit victoriã,* / *Succubuit.* } *Quod tempus visio repræsentat quinta.*
- *Sextum ab Antichristo vsque ad diem iudicij, post quem erit consummatio mysteriorum Dei, vt ex sexta apparebit visione.*
- *Atque hæc partitio ideò dicitur Chronica, quia quæcunque in historijs gesta commemorantur, ea hìc propheticè prædicuntur: vt paulò post ex singulis visionum generibus exactiùs cognoscere licebit.*

VISIO

VISIO PRIMA, HOC EST,

PROPHETIA DE STATV ECCLE*siæ primitiuæ, à Gaio & Claudio Imperatoribus, ad Iulianum vsque apostatam inclusiuè.*

ADMONITIO DE RATIONE ORDINIS & consilij, quo sequentes explicantur visiones.

VNIVERSAM Apocalypsin ad antiquissimorum interpretum imitationẽ, in Visiones primùm, deindè ipsas Visiones in diuersas partiti sumus Prophetias, de futuris in Ecclesia mutationibus institutas: ità vt singulæ tabellæ singulas exhibeant Prophetias, verbis non alijs, quàm ipsius Prophetæ & apostoli Ioannis, descriptas: nisì quòd alicubì sub hoc signo(   )aut glossæ, aut Patrum breuis aliqua adiecta est interpretatiuncula.

Cùm autem communi sanctorum Patrum ferè omnium calculo iamdudùm omnia penè sint impleta, quæ tum diuo reuelata sunt Ioanni, singulis cum Prophetijs similem aliquam cõtulimus rei alicuius in rep. Christiana gestæ speciem, ad quam vel Apostolus ipse respexisse videri, vel quæ ipsius Prophetiæ euentum appositissimè declarare & illustrare queat. Atque in ea quidem adplicatione, vt in alijs plerisque harum Partitionnm capitibus, diuini illius interpretis D. Petri Aureoli vbiquè ferè secutus sum sententiam.

Quod ideò hîc admonuisse oportuit, nè quis suspicetur, me in adplicandis ad diuinas apostoli Ioannis reuelationes historijs ecclesiasticis, proprio vsum fuisse ingenio. Ipsos verò piæ huius coniecturæ assertores, non alio ista animo scripsisse iudico, quàm vt ea de re saluum semper atq; liberum esset Ecclesiæ Catholicæ iudicium.

ARGVMENTVM VISIONIS Primæ.

HOC loco totum illud exprimitur tempus, quo fundata est ecclesia Catholica, quibus nimirùm initijs Christi cœperit regnum, quas & quantas persecutiones eius ecclesia in ipso statìm exordio, ab imperatorib⁹ ethnicis passa, & quibus prę sidijs ab eisdem iterùm fuerit restituta.

DE PRAECIPVIS HVIVS VISIONIS PARTIB. TAB. 196.

VISIOnis primæ Partes sunt quinque. In quarum

- PRIMA, *Christi ostẽditur magnificentia, quo ad*
  - LOCVM, *cùm dicitur: Post hæc vidi, & eccè ostium apertum in cælo. Hoc autem loco cælum etiam militantem & catholicam significat ecclesiam, in qua sola residet Deus, sectis alijs omnibus exclusis, cap. 4. in princip.*
  - *Thronum, Eccè enim*
    - *Sedes posita erat in cælo.*
    - *Et qui sedebat, similis erat adspectui lapidis Iaspidis & Sardinis.*
    - *Et iris erat in circuitu sedis. vers. Et eccè sedes. eod. cap. 4.*
    - *Quæ significũt*
      - *Sedẽ Rom. cuius caput est Christus.*
      - *Stabilitatem fidei. Nam capite illo eam protegente, errare non potest Ecclesia.*
      - *Promißionem Christi: Ego rogaui pro te, vt non deficiat fides tua, Luc. 22.*
  - *Cætum concomitãtium. mox enim vidit Ioãnes*
    - *Sedilia 24. Et super thronos 24. Seniores sedentes, &c.*
    - *Quæ designabant*
      - *Vniuersos totius orbis episcopatus.*
      - *Omnes omnium Ecclesiarum episcopos. Nam & tempore Dauid 24. erant pontifices, & per vices diuina peragebant Sacra.*
  - *Thesaurũ donorum cælestium*
    - *Doctrinæ & miraculorum. De throno enim procedebant fulgura & voces & tonitrua, quæ multitudinem indicant Doctorum & sanctorum, qui miraculis & doctrina sanctam repleuerunt Ecclesiam. ver. Et de throno. eod.*
    - *Gratiæ, quæ est in sacramento Confirmationis, in quo septiformis confertur gratia: Quæ per septem intelligitur lampades, qui septem sunt spiritus Dei. ver. Et septem lampades ardentes.*
    - *Munditiæ ab omni peccato per Sacramentum baptismatis. vers. Et in conspectu sedis tanquàm mare vitreum.*
  - *Testimonium quatuor animalium. ver. Et in medio sedis, & in circuitu quatuor animalia. Quæ repræsentant, vel*
    - *Quatuor Euangelistas*
      - *Matthæum, Marcum,*
      - *Lucam, Ioannem.*
    - *Prædicatores omnes.*
  - *Iubilum & laudes Christo exhibitas. ver. Et requiem non habebant.*
  - *Gratiarum actiones, quas eisdem exhibent*
    - *Quatuor animalia,*
    - *Vigintiquatuor seniores, id est, vniuersæ totius orbis ecclesiæ cathedrales. d. c. 4. circa finem.*
    - *Per*
      - *Preces Ecclesiasticas siue Horarias.*
      - *Diuinum, quod iugiter celebratur, officium.*
- SECVNDA, *libri illius, in quo diuina continetur de rebus futuris præscientia, notat obscuritatem, dum dicitur fuisse*
  - *Scriptus*
    - *Intùs &*
    - *Foris,*
  - *Signatus sigillis septem.*
  - *Cap. 5. in principio. Et vidi in dextera sedentis.*
- TERTIA, *summa Christi demonstratur dignitas, vt qui solus habitus sit dignus aperire librum illum mysteriorum diuinorum, ratione*
  - *Nobilitatis, Quia vicit leo de tribu Iuda.*
  - *Paßionis, quòd tanquàm agnus fuerit occisus.*
  - *Plenitudinis gratiæ & sanctitatis, q̃a habebat*
    - *Cornua (i. 7. dona spiritussancti.) septem.*
    - *Oculos (id est, cognitionis plenitudinem.)*
- QVARTA *exhibetur applausus & congratulatio cum gratiarum actione coniuncta, videlicet*
  - *Hominum & Angelorum:*
  - *Adclamãtium Christo*
    - *Benedictionem,*
    - *Gloriam,*
    - *Honorem, &*
    - *Potestatem. ver. Et cùm aperuisset. vsque in finem cap. 5.*
- QVINTA *verò in parte D. Ioannes ipsam tandèm adgreditur Prophetiam de statu ecclesiæ primitiuæ, qualis futurus sit sub Imperatoribus Gaio & Claudio vsq; ad Iulianum apostatam.*

PRO-

PROPHETIA DE PRIMO ECCLESIAE Statu.

TABVLA 197.

TOTVS *hic ſtatus p̄figuratur ſub*

- APERTIONE *ſex ſigillorum, toto cap. 6. Nam de ſeptima ſigilli apertione, in 8. agitur cap. Vbì ſecunda incipit viſio.*
- IMAGINE *quatuor angelorum,*
  - *Stantium ſuper quatuor angulos terræ.*
  - *Tenentium quatuor ventos terræ, nē flarent, neque ſuper*
    - *Terram*
    - *Mare, aut*
    - *Vllam arborem.*
    - *Cap. 7.*

DE PRIMI SIGILLI APERTIONE.

TABVLA 198.

IN SIGILLI *primi apertiōe prædicitur libertas p̄dicationis Euangelicæ, ſub imagine*

- *Animalis primi, tanquàm vox tonitrui clamantis & dicentis: Veni & vide. (Quo ſignificatur* EUangeliſta *Marcus, qui & ipſe diuini euangelij diuulgationem prædixit, vltimo hiſtoriæ ſuæ capite:* EUntes, *inquit, in mundum vniuerſum, prædicate euangelium omni creaturæ.)*
- EQ*ui albi, (qui Apoſtolicæ doctrinæ denotat*
  - *Candorem,*
  - *Velocitatem, qua continuò per totum diſperſa eſt orbem.)*
- *Inſidentis equo viri, (qui Chriſtus eſt) cum*
  - *Arcu (prædicationis) &*
  - *Gratia (verbi, quam Apoſtolis*
    - *Antè promiſerat:* EGo *dabo vobis ſapientiam, cui non poterūt reſiſtere aduerſarij veſtri.*
    - *Dedit poſt affluenter.)*
- *Coronæ (Victoriæ, quæ data eſt Chriſto:) qui exiuit*
  - *Vincens*
  - *Vt vinceret.*
  - *(Quod & fecit, dum breui temporis ſpatio, totum mundū ſuæ ſubiecit fidei. c. 6. in princi. ver.* ET *vidi q̄ aperuiſſet agnus &c.)*

PROPHETIAE HVIVS EVENTVS.

CONTIGIT hæc Prophetia tempore Tiberij, Gaij, & Claudij, qui Chriſti Euangelium ab Apoſtolis per totum orbem prædicari permiſerunt. Nam vt Euſebius in ſecundo hiſtoriæ eccleſiaſticæ libro, capite verò ſcribit quarto, diuina prouidentia ſenſibus Cæſaris ingeſſit, vt comminaretur periculū omnibus Chriſtianorum accuſatoribus, quo liberiùs Euangelicæ prædicationi poſſent incumbere, vt compleretur illa Prophetia, In omnem terram exiuit ſonus eorum. Pſal. 18.

DE APER-

DE APERTIONE SECVNDI SIGILLI.

TABVLA 199.

PER APERTIONEM *sigilli secundi, prima illa magna prænotatur p-secutio ecclesiæ Catholicæ, sub visione*

- ANIMALIS *secundi, dicentis: Veni & vide. (cuius nomine D. Matthæi intelligunt Euangelium, qui expreßè de hac persecutione agit in 24. Euangelij sui capite: Tunc tradent vos in tribulationem, & occident vos.)*
- RVFI *equi, per quem Romanum intelligitur Imperium, quod fuit rufum vel propter*
  - *Sanguinis effusionem à Nerone factam, cuius tam fuit auidus, vt nec à parricidio manus abstinere posset.*
  - *Impurißima eiusdem Neronis scelera.*
  - *Incendium, quo is idem Romam flagrantem videre cupiebat.*
- VIRI *sedentis super equo rufo (i. Neronis,) cui data sunt*
  - *Potestas vt*
    - *Sumeret pacem de terra,*
    - *Et vt inuicèm se interficiant.*
  - *Gladius magnus. ver. Et cùm aperuisset sigillum secundum, d. cap, 6.*

EVENTVS.

PRIMVS Romanorum Imperatorum omniũ Nero, Christianos puniendos esse publico statuit edicto. Euseb. lib. 2. ecclesiast. historiæ, ca. 26. Vndè Doctores quidam Catholici rationibus non minùs vero similibus, quàm Catholicis, concludere solent, hunc Neronem esse eum, cui ex diuina permissione datus sit gladius atque potestas, vt summos illos Apostolos, Petrum scilicet & Paulum, cum alijs per diuersas orbis partes pluribus interficeret, atque primam illam & magnam in fideles excitaret persecutionem.

DE TERTII SIGILLI APERTIONE.

TABVLA 200.

TERTII SIGILLI *apertio vaticinium exprimit de obsidione & destructione Hierusalem, sub mysterio*

- ANIMALIS *tertij, dicentis: Veni & vide. (quod D. interpretantur esse Lucam, qui 19. capite disertis verbis agit, cùm de ipsa destructione Hierusalem, tum de fletu Domini super eandem.)*
- EQVI *nigri, (quo significatur, Iudæorum gentem nigram futuram & luctuosam.)*
- EQVITANTIS, *(Per quem nonnulli Titum intelligunt & Vespasianum,) qui stateram habebat in manu sua: hoc est, diuinam iustitiã & æquitatem, qua appendebat à parte*
  - *Vna culpam Iudæorum in*
    - *Christi morte,*
    - *Apostolorum persecutione:*
  - *Altera pœnam, ipsis Iudæis pro hisce delictis infligendam.*
- *Vocis in medio 4. animalium, dicentis:*
  - *Bilibris tritici (id est, decem Iudæi nobiliores) denario vno.*
  - *Et tres bilibres hordei (id est, triginta Iudæi ignobiliores) denario vno.*
  - *Et vinum & oleum (hoc est, Christianos plenos vino charitatis & oleo pietatis) nè læseris. vers. Et cùm aperuisset sigillum tertium. d. cap. 6.*

EVEN-

EVENTVS.

Nota est historia, quæ refert Neronem contra rebelles olìm Iudęos misisse Titum & Vespasianum, qui effrenem eorum libidinem gladio compescerent. Cùm autem Nerone interìm mortuo, in imperio successissent ei Galba, Otho, & Vitellius, qui & ipsi modico regnauerant tempore, à militibus tum in Iudæa morantibus electus in Imperatorem fuit Vespasianus. Is Romam petens, Titum filiũ suũ ad procurationem obsidionis reliquit Hierosolymorum: qui ipsam ciuitatẽ Hierusalem cepit anno imperij patris sui secundo. Ex qua captiuitate in tantam seruitutem redacta fuit gens Iudaica, vt quemadmodùm ipsi Iudæi Christum triginta vendiderant nummis, ità factum sit, vt duæ libræ, id est, decem Iudæi præstantiores, denario vno: & sex libræ, id est, triginta Iudęi sortis inferioris, vno item venderentur denario. Ideò autem Iudęi sub vna numerantur libra, quòd Christũ & discipulos eius contra legis suæ quinarium nefariè occiderint. Christianos autẽ tunc illæsos euasisse in oppidum quoddam, Pellam nomine, situm trans Iordanẽ, testis est Eusebius lib. 3. Ecclesiast. hist. cap. 5.

Quidam, vt Albertus Magnus, per equum nigrum intelligunt hæreticos: illi insidentem, pręsidentem hæreticis, vel hæresiarcham: per stateram, scripturam sacram, quam hęretici ad sua impia dogmata stabilienda detorquent: per bilibrem tritici, maiores in Ecclesia: per bilibrem hordei, minores: per denarium, Christi sanguinem: per vinum & oleum, electos, quos lædere non potest hæreticus.

DE SIGILLI QVARTI APERTIONE.

TABVLA 201.

APERTIO *sigilli quarti, secundam præfigurauit persecutionem sub figura*

- ANIMALIS *quarti, dicentis: Veni & Vide. (quod ipsum fuisse dicunt Apostolum Ioannem, prædicentem maximam in mundo futuram esse pressuram, cap.* 16.)
- EQVI *pallidi. (quo is notatur ecclesiæ status, qui tempore Imperatoris fuit Domitiani, qui propter inuidiam dictus est pallidus.)*
- MORTIS *equo insidentis, cui data est potestas super quatuor partes terræ, interficere* { *Gladio, Fame, Morte, Bestijs terræ.* } *Quibus tormentorum generibus, sancti afficiebantur martyres.*
- INFERNI, *qui ipsam insequebatur mortem. ver. Et cùm aperuisset sigillum quartum. eod. cap.* 6.

EVENTVS.

Tito frater eius successit Domitianus, qui in superbiam summã erectus, iactauit se, quòd Hierusalem nec patris, nec fratris, sed sua potiùs capta esset industria. Is vt turpissimæ & sceleratissimę aliâs fuit vitæ, ità postquàm D. Ioannem Apostolum in feruentis olei dolium immersum, in Patmon insulam relegâsset, secundam hanc & cruentissimam in Christianos per totum orbem excitauit persecutionem. Pro qua tandèm hanc luit pœnam, vt in ipso occideretur palatio,

DE SI-

DE SIGILLI QVINTI APERTIONE.

TABVLA 202.

CIRCA SIGILLI *quinti apertionem, persecutionum posteriorum prædicitur diuturnitas, cui tamen vaticinio efficax adijcitur consolatio, de futura ab omnibus ærumnis liberatione sub imagine*

- ANIMARVM, *quas vidit Ioannes subtus altare, interfectorum scilicet propter verbum Dei, & propter testimonium quod habebāt, & clamantium voce magna atque dicentium: Vsquequò Domine, sanctus & verus, non iudicas & non vindicas sanguinem nostrum de his, qui habitant in terra?*
- STOLARVM *albarum, quæ datæ sunt illis singulæ, & dictum est illis, vt requiescerent adhuc tempus modicum, donèc compleantur conserui eorum, & fratres eorum qui interficiendi sunt, sicut & illi. ver. Et cùm aperuisset sigillum quintum &c. eod. cap. 6.*

EVENTVS. TABVLA 203.

PRO DECLARATIONE *huius prophetiæ notādum est, circa primum Ecclesiæ statum decem Christianorum factas fuisse præcipuas persecutiones, quas in Ecclesiam Dei & pios homines exercuerunt Imperatores decem,*

- *Nero, de qua in secundi sigilli dictum est apertione.*
- *Domitianus, quæ in apertione quarti explicatur sigilli.*
- *Traianus,*
- *Antoninus.*
- *Seuerus,*
- *Maximinus,*
- *Decius,*
- *Valerianus,*
- *Aurelianus,*
- *Diocletianus, cuius mysterium mox sequenti, quod de apertione sexti est sigilli, exprimitur schemate.*

PROPTER diuturnitatem ergò istarum persecutionum intermediarum animi fideles de diuina mirabantur iustitia, quam pro iusta inuocabant vltione atque vindicta. Et hoc est, quod hîc Ioannes vidit subtus altare animas interfectorum. Et si quæratur, quomodò animæ dicantur esse subtus altare? Potest intelligi hoc ratione corporū sanctorum martyrum, qui sepeliebantur in cryptis: in quibus etiam erigebatur altare, & Missæ, vt catholici testantur historiographi, in ipsis martyrum celebrabantur cryptis.

DE APER-

DE APERTIONE SIGILLI SEXTI.

TABVLA 204.

CVM SIGILLI SEXTI *apertione, decima illa, quæ omnium acerbißima fuit & longißima, ecclesiæ aperitur persecutio, sub mysterijs*

Terræmotûs magni, (qui commotionem significat gentium ab Oriente vsque ad Occidentem.)
Solis, (id est, Christi) qui (hominum opinione) factus est tanquàm saccus cilicinus.
Lunæ, (id est, ecclesiæ) quæ tota (propter martyrum scilicet neces) facta est sicut sanguis.
Stellarum, (id est, sanctorum) quæ de cælo (perfectionis putà) ceciderunt super terram.
Cæli, (id est, euangelicæ prædicationis) quod receßit sicut liber inuolutus.
Montium & insularum, (id est, omnium hincindè templorum) quæ de locis suis remotæ (id est, deuastatæ) sunt.
Regum, Principum, Tribunorum, diuitum, fortium, seruorum, & liberorum, qui se omnes in speluncis & in petris montium absconderunt. ver. Et vidi cùm aperuisset sigillum sextum. dict. cap. 6.

EVENTVS.

DECIMAM Persecutionem, sicut ecclesiastica perhibet historia, in ecclesiam Dei Imperator exercuit Diocletianus cum collega suo Maximiano, quam cõtinuauit & adcumulauit Maximinus. Maximianus enim in Oriente, Diocletianus verò in Occidente ità Christianorum deuastârũt ecclesias, vt nullus locus esset in illorum ditione reliquus, qui non grauissima affligeretur persecutione. Templa Deo consecrata & sanctis, incensa, sacræ scripturæ codices cõbusti, & intrà dies tantùm triginta, multa millia hominum crudelissimè sunt occisa. Atq; hæc persecutio aliquot annos durauit, quo tempore Romanus orbis incendijs, proscriptionibus, & crudelissimis innocentissimorum hominum cædibus conflagrare visus est. Porrò non pauci patres locum hunc ad Antichristi persecutionẽ referunt, quæ erit omnium immanissima. Videat Lector Aretam, Haymonem, Albertum Magnum, Dionysium Carthusianum, &c.

SECVNDA PARS VISIONIS PRIMAE, DE QVAtuor angelis, stantibus super quatuor angulos terræ. TABVLA 205.

IN HAC SEcunda primæ visionis parte, explicatur mysteriũ Prophetiæ de futuro psecutionum fine & trãquillitate, quam ecclesia, illis imperatorum persecutionibus finitis, habitura sit, sub figuris

- *Quatuor Angelorum stantium super quatuor angulos terræ, tenentium quatuor ventos terræ, nè flarent super terram, neque super mare, neque in vllam arborem. Cap.7. in principio.*
- *Alterius angeli asscendentis ab ortu solis, habentis signum Dei viui, & clamantis voce magna quatuor angelis, quibus datum est nocere terræ & mari, nè noceant neque terræ, neque mari, neque vllis arboribus, donèc signentur serui Dei in frontibus suis. vers. Et vidi alterum angelum. eod.*
- *Numeri signatorũ, (id est, omnium electorum) ex*
  - *Tribubus Israel.*
  - *Omnibus gentibus.*
  - *Qui*
    - *Stabãt ante thronũ, & in conspectu agni, amicti stolis albis, & palmæ in manibus eorum.*
    - *Clamabant & dicebant, Salus Deo nostro, qui sedet super thronum, & agno. ver. Et audiui numerum signatorum &c.*
- *Item*
  - *Angelorum qui stabant in circuitu throni.*
  - *Seniorum, &*
  - *Quatuor animaliũ.*
  - *Qui*
    - *Ceciderunt in facies suas,*
    - *Et adorauerunt Deum, dicentes: Amẽ. Benedictio, & claritas, & sapientia, & gratiarum actio, honor & virtus & fortitudo Deo nostro in sęcula seculorum, Amen. ver. Et omnes angeli. eod.*
- *Vnus de Senioribus, qui huius visionis explicauit mysterium. ver. Et respondit vnus de Senioribus. vsque in fin. cap. 7.*

EVENTVS.

HVIVS Prophetiæ euentus colligi potest ex eo, quod Eusebius libro ecclesiasticæ historiæ 8. scriptum reliquit. Nam vbì Diocletianus & Maximianus fasces Romani deposuissent imperij, Galerius & Constantius facti sunt Imperatores. In vrbe porrò Romana Maxẽtius filius Maximiani, tyrannidem exercuit. Constantius autem ex Helena Constantinum genuit Magnum, qui mortuo Patre factus est Imperator, & accepit in consortium imperij Licinium, qui licèt primùm benignus fuerit Christianis, posteà tamen reprobum versus in sensum, corundem factus est persecutor.

Atque hi quatuor satanæ fuerunt angeli, & persecutionum ministri, Maximinus scilicet in Oriente, Seuerus in Italia, Maxentius Romæ, Licinius in Aegypto & Alexandria, qui tenebant ventos, (id est, sanctos ecclesiæ Doctores) nè flarent (id est, prædicarent) neque in terra, neque in mari, neque in vllas arbores. (id est, apud vllos omninò fideles.) Quorum conatibus forti animo Imperator obstitit, angelus ille bonus, qui ab ortu solis asscendere visus est, Constantinus, qui in eo bello, quod contra Maxentium susceperat, in signo Crucis sibi de cælo ostenso victor euasit, & ob id publicum edidit edictum, vt in toto orbe Romano omnis homo liberè baptizari, & signo Crucis Sacrosancto tutò possit consignari. Templa item vbiquè reædificari, & in his Crucis imaginem depingi, cuique liberum

berum esse permisit. Alij hęc quoquè de Antichristi tempestate exponunt, idque magis apposite & accommodatè ad ea quæ sequuntur. Videat lector scholia Ioānis Gagnæij in hunc locum.

APPENDIX DE ALIA PERSECVTIONE, EX apertione sigilli septimi.

In principio capitis Apocalypseos octaui, adhuc alia innuitur persecutio, quę ecclesię sit obuentura, his verbis: (Et cùm aperuisset sigillum septimum, factum est silentium in cælo quasi media hora &c.) Quæ prophetia respexisse videtur ad id, quod in decimo ecclesiasticę historiæ libro scriptum legitur, quòd Constantino illi imperatori Christianissimo successerunt Constantius, Constantinus & Constans filij. Quorum Constantius fauit Arrianis, & Iulianum Apostatam creauit Cæsarem. qui de Christiano factus apostata, persecutus est ecclesiā, & fecit in ea silentium à cultu diuino. Verùm quia nō nisì annis duobus & dimidio fuit in imperio à morte Constantij, aut, vt alijs placet, anno vno & menses octo, vt qui circa id tempus Persarū interfectus sit bello, idcircò persecutio sua dimidię solùm comparatur horę. Alij hoc silentium rectiùs interpretantur pacem in Ecclesia exiguo tempore futuram post Antichristi interitum.

VISIO SECVNDA DE PERSECVTIONIBVS HAERETICO-*rum, siue*

PROPHETIAE B. IOANNIS APOSTOLI

De secundo ecclesiæ statu, qualis fuit à tempore Iuliani Apostatæ vsque ad Phocam Imperatorem.

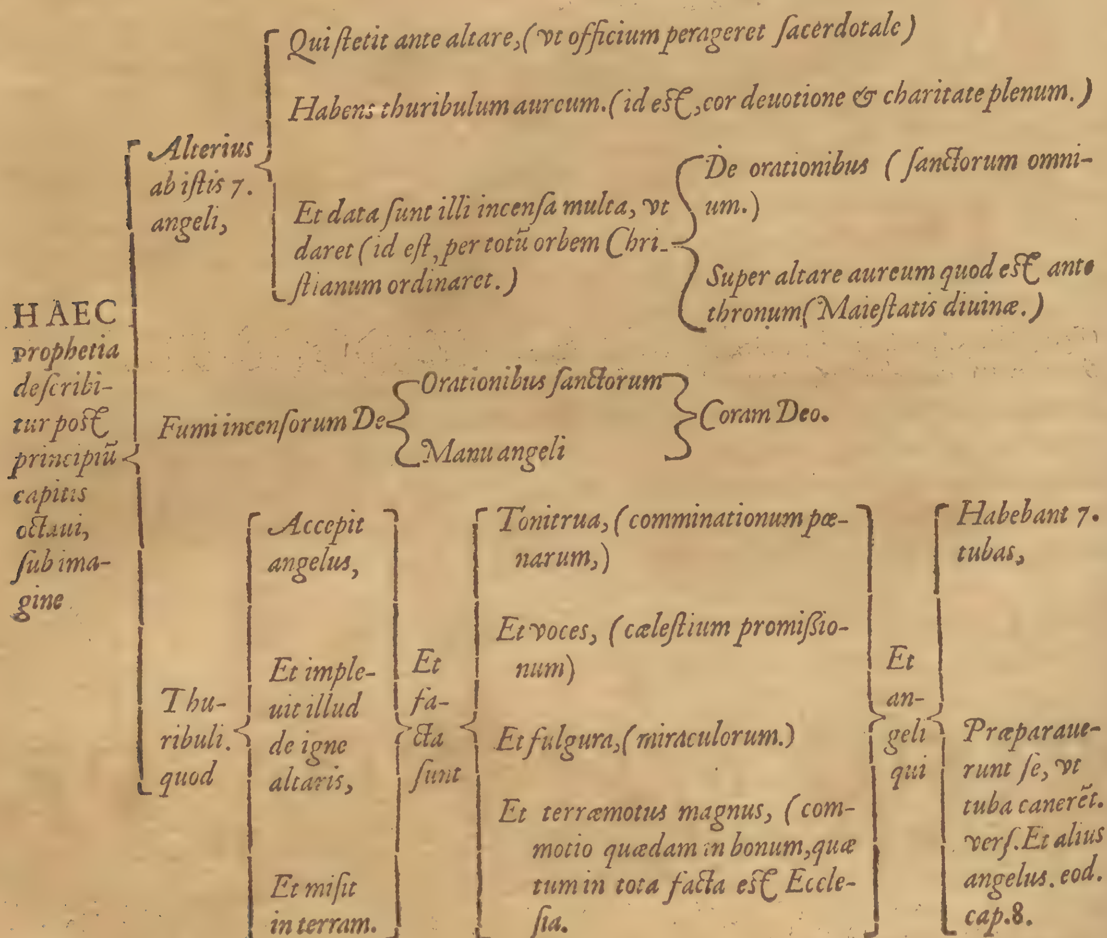
PARTITIO. TABVLA 206.

VISIO SECVN-*da, qua D. Ioannes septem vidit angelos stantes in conspectu Dei, quibus 7. datæ sunt tubæ. ver. Et vidi septem angelos, cap. 8. &c. octo continet Prophetias De*

- *Cultûs diuini dilatatione, ver. Et vidi septem angelos. cap. 8.*
- *Hæresi Arriana. ver. Et primus angelus. eod.*
- *Macedonij errore, ver. Et secundus angelus. eod.*
- *Perturbatione hæresis Pelagianæ, ver. Et tertius angelus.*
- *Malis Eutychianæ hæresis, ver. Et quartus angelus. d. cap. 8.*
- *Persecutione Vandalorum & Hunnorum, In princip. cap. 9. ver. Et quintus angelus &c.*
- *Schismate Laurentij Antipapæ, vers. Et sextus angelus. d. cap. 9. vsq. in fin. cap. item 10. per tot. & cap. 11. vsque ad vers. Et septimus angelus.*
- *Restituta ecclesiæ libertate, d. vers. Et septimus angelus tuba cecinit. d. cap. 11. vsque in fin.*

DE CVLTVS DIVINI PROROGATIONE,

Prophetia Prima. TABVLA 207.

EVENTVS.

REFERVNT quidam hanc Prophetiam ad tempora Valentis & Damasi Papæ. Is enim legitur ad instigationem D. Hieronymi tum instituisse, vt in fine cuiuslibet Psalmi cantaretur, Gloria patri &c.

Quòd autem septem angeli, qui septem habent tubas, interìm pręparauerunt se vt tuba canerent, ad sequentes pertinet hęreticorum persecutiones, quarum angelus quisque suum peculiarem præ se ferre videtur quasi typum. Non sunt autem hi boni angeli, sed satanę nuncij, qui tuba canẽtes, turbas in ecclesia Dei excitant periculosas, & grauissimas conflant persecutiones.

Alij sentiunt per angelum stantem ante altare, vel Christum, vel Michaëlem posse accipi. Primo igitur modo angelus iste Christus est, altare crux, in quo se patri obtulit: thuribulum aureum, corpus ipsius diuinitatis fulgore verè aureum & suaueolens: stetit ante altare, cùm promptum se obtulit ad immolandum: habuit thuribulum in manu. oblatus est enim, quia ipse voluït. data sunt illi incensa multa, quòd preces sanctorum vim suam ex illo habeãt: impleuit thuribulum de igni altaris, id est, ardore & afflictione passionis &c Plura hinc, vtq; de Michaële possint exponi, videat lector in scholijs Gagnęij & Dionysij Carthusiani &c. Porrò per 7. angelos tuba canentes, prædicatores omnes intelliguntur.

DE PRI-

DE PRIMO ANGELO TVBICINE, SIVE DE peſte hæreſis Arrianæ, Prophetia ſecunda. TABVLA 208.

PRIMVS *angelus cecinit, & facta eſt*
- *Grando (i. ſuperbia hæreticorũ.)*
- *&*
- *Ignis (i. æmulatio et zelus inter malos.)*

Quæ ſunt
- *Miſta ſanguine, (id eſt, martyrio ſanctorũ)*
- *In terram miſſa, (id eſt, per vniuerſam eccleſiam.*

E cõbuſta eſt
- *Tertia pars terræ, (id eſt, inferiorum)*
- *Pars tertia arborũ (i. maiorũ.*
- *Et omne viride (i. homines ætate florentes, vel gens Gothorum Arriana hæreſi deprauata) combuſtũ eſt. verſ. Et primus angelus. cap. 8.*

EVENTVS.

VIDETVR D. Ioannes hîc eam præcinuiſſe eccleſię perſecutionem, quam in ea hęreſiarcha ille excitauit Arrius, & fautor eius Valens Imperator. Arrius enim cùm eſſet laudis vanęque glorię cupidus, in Alexandrinam inſurrexit Eccleſiam, ac vt nouum ſibi compararet nomen, in Deitate quoſdam finxit gradus, aſſerens Patrem filio maiorem, nec eiuſdem vtrunque ſubſtantiæ, neq; filium naturę diuinæ. Hunc repręhendebat Alexander eius epiſcopus: ſed cùm nollet acquieſcere, ſub Conſtantino Magno generalis trecentorum decem & octo epiſcoporum in Nicea Bithyniæ vrbe facta eſt Synodus, in qua hęreſis illa peruerſa, & conuicta fuit, & condemnata.

Nec tamen id malum tam citò potuit ſedari, quin illi qui Arrianis fauerẽt partibus, Conſtantinum Magnum in ſuam ſententiam pertrahere conarentur. Verùm quãdò id apud eum efficere non poſſent, eius poſteà adgreſſi ſunt filiũ Conſtantium, quem & vicerũt. Succeſſit indè Valens, qui ab vxore Arriana ſeductus, in eandem prolapſus eſt hęreſin, & Catholicos atrociter perſecutus eſt. Gothis quoquè petentibus ſibi aliquos dari epiſcopos, Arrianæ ſectę miſit ſectatores, à quibus non fidei ſacramenta, ſed perfidiæ perciperent execramenta.

Breuiter tam latè ſparſa eſt hęc peſtis, vt maior pars totius orbis Chriſtiani eſſet Arriana.

DE SECVNDO ANGELO TVBICINE, SIVE DE Macedoniana hęreſi, Prophetia tertia. TABVLA 209.

SECVNdus *Angelus tuba cecinit, &*
- *Tanquàm mons magnus igne ardens, (id eſt, hæreſis tumens & flagrans) miſſus eſt in mare, (id eſt, in Eccleſiam.)*
- ET *pars tertia*
  - *Maris (id eſt, tertia perſona in Trinitate) facta eſt ſanguis (id eſt, lacera & deturpata, dum aſſeritur tantùm eſſe creatura.)*
  - *Creaturæ eorum, qui habebant animas in mari, mortua eſt. (id eſt, nouiter baptizati, in illo errore periērunt.)*
  - *Nauium (id eſt. eorum, qui alios debebant gubernare) interijt. (id eſt, in eundem prolapſi ſunt errorem. ver. Et ſecundus angelus cecinit, eod. cap. 8.*

EVENTVS.

ANGELVS hic secundus, hæreticus est Macedonius. Nam vt ex ecclesiastica patet historia, authore Ruffino lib. 10. cap. 25. perfidia Arriana in tres diuisa erat sectas. Alij enim cum Arrio tenuerūt, filium & spiritum sanctum esse creaturas, licèt filius largitate quadam gratiæ, non autem proprietate naturę, patri dici queat similis. Quidam verò, qui dicti sunt Eunomiani, per omnia dissimilem filium Patri asseruerunt, quia nullo genere similis possit esse factura factori. Alij demùm statuerunt similem quidem filium per omnia patri, sed sanctum spiritum cum patre & filio nihil habere commune. Et hi ab authore suo Macedonio, dicti sunt Macedoniani. Atque contra hos etiam hæreticos congregata est secunda vniuersalis Synodus Constantinopoli CL Episcoporum, in qua idem Macedonius, cum pestifera sua hęresi, qua spiritum sanctum creaturam, esse calumniabatur, communi omnium patrum sententia fuit condemnatus.

DE TERTIO ANGELO TVBICINE, SIVE de Persecutione hæresis Pelagianę, Prophetia quarta. TABVLA 210.

ET TERtius angelus tuba cecinit, &
- *Cecidit de cælo (de gremio ecclesiæ) stella magna, ardens tanq̃ facula, (professione monachus) & cecidit in*
  - *Tertiam partem fluminis, (i. in aquas gratiæ.)*
  - *Et in fontes aquarum, (in aquas baptismatis.)*
  - *Et nomen stella dicitur absynthium.*
- *Et*
  - *Facta est tertia pars aquarum in absynthium.*
  - *Multi hominum mortui sunt de aquis, quia amaræ factæ sunt. ver. Et tertius angelus tuba cecinit. eod. cap. 8.*
  - *(Propter hæresin scilicet Pelagianam.).*

EVENTVS.

IMPERANTE Archadio, fuit in Britannia monachus quidā Pelagius, qui doctrina sua hęretica totam infestauit ecclesiam, & tres impios seminauit errores. De gratia vnum, quo impudenter asseruit, hominem suis viribus absque Dei gratia vitam posse promereri ęternam. Alterum de culpa originali, quo non puduit illū affirmare, infantes nasci insontes ità, vt primus homo Adam, ante primū lapsum absq; peccato fuisse dicitur. Tertium de sacro baptismo, dum impiè negauit, baptismum auferre infantibus peccatum, vt qui sine peccato nati essent originali. Atque sic Pelagius fuit angelus tertius, & stella priùs in Ecclesia magna, qui perturbauit & in absynthium vertit largissima diuinę gratiæ flumina, & sacros baptismatis fontes.

DE QVARTO ANGELO TVBICINE, SIVE DE Eutychianę hæresis perturbatione, Prophetia V. TABVLA 211.

QVARtus angelus tuba cecinit, & percussa est tertia pars
- *Solis, (Christi)*
- *Lunæ, (Ecclesiæ)*
- *Stellarū, (episcoporum.)*

Ità vt obscuraretur tertia pars eorum, &
- *Diei non luceret pars tertia, (propter eos, q diei Christo, secundæ in Trinitate personæ, diuinam adimunt naturam.)*
- *Et noctis similiter. (id est, humanæ in Christo naturæ, quam negant in Christo fuisse hæretici.) ver. Et quartus angelus. d. cap. 8.*

EVENTVS.

DVAS hoc loco D. Ioannes tangit hæreses: vnam Eutychis Abbatis Constantinopolitani, asserentis diuini verbi naturam in carnem fuisse conuersam, ac ob id non concedendum putabat, in Christo duas esse naturas distinctas, sed per quandam confusionem vnitas. Alteram Nestorij, qui econtrà nō solùm duas in Christo adstruebat naturas, sed duas etiā Christi fingebat personas, vt Christus alius esset Dei, alius hominis, id est, Mariæ, filius. Huius error in tertia synodo vniuersali, quæ sub Theodosio celebrata fuit Imperatore, illius verò hæresis in quarto concilio generali, quod instante papa Leone, sub Marciano Imperatore fuit cōuocatum, à sexcentis & triginta episcopis conuictus fuit, atque condēnatus. Eutyches ergò diem obumbrauit, dum diuinitatem in humanā vertit carnem: Nestorius verò noctem, id est, humanitatem, quam negat à verbi persona fuisse assumptam.

APPENDIX AD PRAEMISSAS QVAtuor angelorum figuras, vbì quæritur

PRIMO:

QVI fiat, quotiès D. Ioānes in præmissis quatuor prophetijs, aduersi aliquid futurum prædicit, totiès ferè tertiæ tantùm meminerit partis, vel maris, vel terræ, vel arborum.

SECVNDO:

CVR de his quatuor hæresibus, Arriana scilicet, Macedoniana, Eutychiana & Nestoriana vaticinatus fuerit, obmissis Manichæi, Mōtani, Sabellij, & aliorū quamplurimis hæresibus, non minùs, quàm illæ sint, impijs atque perniciosis.

RESPONSIO AD PRIMAM QVAESTIONEM.

PVTANT D. Ioannem ad tria respexisse hominum genera, ad gentiles scilicet, Iudæos, & eos, qui ex his conuersi sunt, Christianos. Quæcūque ergò de tertia prædixit parte, ea de credentibus & Christianis accipi debere & intelligi.

AD SECVNDAM QVAESTIONEM RESPONSIO.

PIE creditur, D. Ioanni hoc maximè fuisse studio, vt eas prædiceret hęreses, quibus vniuersalis perturbata est ecclesia, & totidèm vniuersalibus damnatæ sunt concilijs,

DE QVINTO ANGELO TVBICINE, VAE primum præcinente: Siue de Vandalorum & Hunnorũ persecutione.

PROPHETIA SEXTA.

TABVLA 212.

QVINtus angelus (sub quo regnũ significatur Vandalorum, quod fuit hæreticum) tuba cecinit, & D. Ioãnes

- Vidit
  - Stellam (id est, Gensericum Regem Vandalorũ) de cælo (de ecclesia) cecidisse in terram, &
    - Data est ei clauis putei abyssi (hæresis Arrianæ.) &
    - Ascendit fumus putei (doctrina falsa) sicut fumus fornacis magnæ.
    - Et de fumo putei obscuratus est sol, (id est, Christus) & aër (id est, spiritussanctus: Quos hæresis illa Dei tantùm dixit esse creaturas.)
  - Locustas, q̃ de fumo putei exiërant in terram. Quibus
    - Data est potestas, sicut habent potestatẽ scorpiões.
    - Præceptũ est
      - Nè læderent
        - Fœnũ terræ, (hoïes incipiẽtes)
        - Neque omne viride, (id est, pficientes)
        - Neque omnem arborẽ. (id est, perfectos)
      - Nisì tantùm homines qui non habẽt signum DEI in frontib9 suis: (i. hoïes seductos, qui nõ demonstrant fidem operibus: ità tñ,
        - Nè occiderent eos, scilicet incipientes, proficientes, & perfectos)
        - Sed vt cruciarentur mensibus quinque, (sub 5. Vandalorum Regibus.)
        - Et cruciatus eorum, vt cruciatus scorpij, (qui vt hæretici omnes, in fronte blanditias, in cauda gerit venenum.)
  - Et in diebus illis quærẽt homines mortem, & non inuenient eã: & desiderabunt mori, & fugiet mors ab eis.
- DECRIBIT similitudines locustarũ, (i. mores hæreticorum) Quæ
  - Similes equis paratis in prælium.
  - Et super capita eorum tanquàm coronæ similes auro:
  - Habebãt capillos sicut capillos mulierum:
  - Dentes earũ, sicut dẽtes leonũ erant:
  - Loricas habebant sicut loricas ferreas:
  - Vox earũ sicut vox currũ equorũ multorũ currentium in bellum:
  - Caudas similes habebant scorpionũ, & aculei erant in caudis earum.
  - Et
    - Potestas earum, nocere hominibus mẽsibus quinque.
    - Habebant super se regem angelum abyssi, cui nomẽ Hebraicè Abaddõ, Græcè autem Apollyon, & Latinè habens nomẽ, Exterminans, cap. 9. vsq; ad vers. Et sextus.

EVEN-

EVENTVS.

Hic D. Ioannes Vandalorum & Hunnorum prædicit persecutionem, quæ per quinque menses, hoc est, per quinque regum durauit successiones. Nam vt tradunt historiæ, apud Vandalos quos dux quidam exercitûs Romani Bonifacius de Hispania, vbi eos persequebantur Gothi, ad se inuitauit in Aphricã, inter alios quinque regnârunt reges, qui diuina pariter & humana perturbauerũt, Gundericus videlicet, Gẽsericus eius frater, Honorichus, Trasamundus & Gildimerus vel Gelimerus. Ac licèt hi ecclesiam persecuti fuerint omnes, attamen Gensericus, quintus quasi tubicen, in hæresin prolapsus Arrianam, Aphricanã prophanauit ecclesiam. Deindè filius eius Honorichus catholicos omnes veneficis persecutus est scriptis, & episcopos ducentos & viginti misit in exilium, catholicorũ ecclesias per Aphricam claudi iussit, & plebem fidelem grauiter insectari. Pòst Trasamũdus per totam Aphricam itidèm omnes catholicas clausit ecclesias, catholicos proscripsit, plebem fidelium persecutus est. Alius verò, putà Gelimerus, aliquot episcopis orthodoxis linguas radicitùs fecit extrahi. Qui tamen, D. id sic Gregorio in suo testante dialogo, eo non obstante, clarè nihilominùs locuti esse perhibẽtur, excepto vno, qui in luxuriam posteà lapsus, diuino hoc priuatus dono, obmutuit. Atque hæc Vandalorum persecutio fuit tanta, vt ipsam etiam inuaserint Romam. Tandèm Belissarius patricius à Iustiniano in Aphricam missus, Gelimerum illum, qui linguas pręcídit episcoporũ, Constantinopolim vsque duxit, & sic Vandalorum regnum in Aphrica fuit extinctum.

EPILOGVS VAE PRIMI, CVM PARASCEVE ad sequentia.

Vae vnum abijt, & eccè veniunt adhuc duo Væ post hæc, &c.

DE SEXTO ANGELO TVBICINE, PRAECInente Væ secundum: Siue de schismate Antipapæ Laurentij, Prophetia septima. TABVLA 213.

SEPTIMA *hæc Prophetia in sex diuiditur partes. continet enim*

- *Diuisionem ecclesiæ, vers. Et sextus angelus, cap. 9.*
- *Liberationem eiusdem, cap. 10. à princip. vsque ad vers. Et audiui vocem de cælo iterùm loquentem.*
- *Continuationem pacis, d. vers. Et audiui vocem. eod.*
- *Consecrationes & festiuitates ecclesiarum, vers. Oportet te iterùm prophetare gentibus. eod.*
- *Persecutionem ecclesiæ factam per Anthimum patriarcham Constantinopolitanum, vers. Et ciuitatem sanctam calcabunt. d. cap. 10. & cap. xj. in princip.*
- *Aliam persecutionem, quæ per Totilam Gothorum facta est regem, vers. Et in illa hora factus est terræmotus. eod. cap. xj.*

DE PRAE-

DE PRAEDICTO SCHISMATE INTER duos pontifices Laurentium & Symmachum, prima huius prophetiæ parte. TABVLA 214.

- Et SExtus angelus tuba cecinit, & D. Ioannes
  - AVDIuit
    - *Vocem vnam (id est, consonam doctrinā) ex quatuor cornibus (id est, quatuor euāgelijs) altaris aurei, (id est, Christi) quod est ante oculos Dei, dicentē sexto angelo, q habebat tubā: Solue 4. angelos q alligati sunt in flumine magno Euphrate. Et soluti sūt quatuor angeli, q parati erāt in*
      - *Horam,*
      - *Diem,*
      - *Mensem,*
      - *Annum,*
        - *Vt occiderent tertiam partem hominum.*
    - *Numerum equestris exercitûs, qui erant viciès milliès dena millia.*
  - VIDIT *in visione*
    - *Equos (hæreticos)*
    - *Et qui sedebant sup eos, (i. dæmones,)*
      - *Habebant loricas*
        - *Igneas,*
        - *Hyacinthinas,*
        - *Sulphureas.*
      - *Capita equorum erant tanquàm capita leonum.*
      - *Et de ore equorū ꝓcedebant*
        - *Ignis (inuidiæ,)*
        - *Fumus (excæcationis,)*
        - *Et sulphur (luxuriæ.)*
          - *Et ab his tribus plagis occisa est tertia pars hominum. vers. Et sextus angelus. capit. 9.*

EVENTVS.

POSSVNT hæc referri ad eam ecclesiæ diuisionē, quæ facta est anno 498, tum scilicet, quandò duo electi sunt Papæ, Laurētius & Symmachus. Cùm autem Symmachus habito Rauennæ concilio, alteri antelatus esset, antipapæ Laurētio cardinalis adhæsit Paschasius: itaque graue excitatum in ecclesia Romana dissidium est. Tenebat autem tunc Imperium Anastasius, Eutychiana infectus hæresi, qui catholicos persecutus fuit, & multos in exilium relegauit episcopos, eodem nimirùm tempore, quo per Italiam regnabat Theodoricus rex & hæreticus Arrianus, qui morte affecit Ioannem Pontificem, Symmachum Patricium, Boëthiū, & alios quosdam. Plerique alij hæc mâlūt ad ea tempora accommodare, quibus grassabitur persecutio Antichristi. Itaq; sextus angelus prædicatores significat, qui Antichristi imminente sæuitia, fideles confirmabunt. Ij soluent, id est, solutos aut breuì soluendos nunciabunt 4. angelos, in magno flumine Euphrate alligatos, id est, dæmones vniuersos, vi baptismatis interìm coërcitos & refrenatos: sed veniente Antichristo, permissa illis maiori potestate, acriùs sæuituros. Parati enim erunt in horam, & diem, & mensem, & annum, id est, omni tempore & occasione, vt occidant tertiam partem hominum, id est, verè Christianos prauis doctrinis & vitijs in anima, minis & supplicijs in corpore. Porrò numerus equestris, viciès milliès dena millia, ità accipiendus est, vt per equites dæmones, per equos hæretici, tyranni & impij intelligantur. Cætera videat lector in patrum commentarijs.

DE PA.

DE PACE ECCLESIAE RESTITVTA, SECUNDA PROPHETIÆ SEPTIMÆ PARTE. TABVLA 215.

POST hæc apostolus Ioannes

- *Vidit*
  - *Fortem de cælo descendentem, (non cadentem,) sed de gremio ecclesiæ prodeuntem:)*
  - *Amictum nube, (id est, gratia.)*
  - *Et iris in facie eius, (quæ est signum pacis.)*
  - *Cuius facies vt sol, (splendor fidei)*
  - *Pedes eius tanquàm columna ignis, (qui æquitatem signant iustitiæ seruatam)*
  - *In manu sua habuit librum apertum.*
  - *Posuit pedem suum* { *Dextrũ,* / *Sinistrũ,* } *Super* { *Mare* / *&* / *Terrã.* } *Et clamauit* { *Voce magna, quẽadmodùm cùm leo rugit.* } *Et* { *Cùm clamasset,* / *Locuta sunt 7. tonitrua, id est, vniuersi Doctores catholici voces suas, id est, Deo retulerunt gratias.* }
- *Audiuit vocem de cælo dicentem sibi:*
  - *Signa quæ locuta sunt septem tonitrua,*
  - *Noli ea scribere.*
- *Vidit & audiuit dictum angelum leuare manum suam ad cælum, & iurare per viuentem in secula seculorum, qui creauit*
  - *Cælum, & ea quæ in eo sunt:*
  - *Terrã, & ea quæ in ea sunt:*
  - *Mare, & ea quæ in eo sunt.*
  - *Quia tempus non erit ampliùs, sed in diebus vocis septimi angeli, cùm cœperit tuba canere, consummabitur mysteriũ Dei, sicut euangelizauit per seruos suos prophetas. vers. Et vidi alium angelum. cap. 10. in principio.*

EVENTVS.

LIBERATIO illa, quam hoc loco ecclesię catholicæ prædicit B. Ioãnes, contigit eidem per fortem illum angelum Iustinum Imperatorẽ catholicũ. Is enim postquàm Anastasio Imperatori hæretico in Romano successit Imperio, publicum emisit edictum, quod rectè potest dici liber ille, quem angelus in manu sua tenebat apertum, quo non Arrianam modò, sed hæreses omnes extirpandas esse præcepit. Sed quia tum adhuc viuebat Theodoricus rex ille hæreticus, ideò prohibetur D. Ioannes ea scribere, quæ septem locuta fuerant tonitrua. Neque enim eo sæuiente tutò poterant Christianam profiteri fidem, nedùm publicas Deo decantare laudes: eò quòd multi qui à Iustino redierant, ab eo fuerint interfecti. Cuius tamen regnum & hæresin interituram, & eius in locum fidem catholicam per vniuersam Italiam successuram esse, ex prophetarum dictis affirmauit cum iuramento angelus, quem manum suam ad cælum leuare vidit apostolus Ioannes.

DE CON-

DE CONTINVATIONE PACIS IN RELIgione sub typo deuorati à D. Ioanne libri, tertia septimæ prophetiæ parte. TABVLA 216.

IDEM Ioannes iterùm
- *Audiuit vocem de cælo loquentem secum, & dicentem, Vade, & accipe librum apertum de manu angeli, stantis super mare & super terram.*
- *Abijt ad angelum, dicens ei, vt sibi daret librum: Qui respondit: Accipe librum, & deuora illum, &*
  - *Faciet amaricari ventrem tuum:*
  - *Sed in ore tuo erit dulce tanquàm mel.*
- *Et accepit librum de manu angeli, & deuorauit illum: & erat in ore suo*
  - *Tanquàm mel dulce.*
  - *Sed cùm deuorâsset eum, amaricatus est venter eius. ver. Et audiui vocem de cælo iterùm. d. cap. 10.*

EVENTVS.

PACEM quã feliciter cœpit in ecclesia Catholica Iustinus, eam summo primùm studio promouit eius ex sorore nepos Iustinianus, editis de fide catholica & rebus Ecclesiasticis sanctionibus quamplurimis, quibus tranquillitatem altero pede mari, & altero terra præ cæteris egregiè tutatus est. Quas hoc loco librum dicere possumus apertũ, quẽ eadẽ ecclesia catholica, cuius typũ hîc diuus gerit Ioannes, summo desiderio deuorauit, ac primùm magnam eius sensit dulcedinem, quæ tamen per hæresim Aphthardocitarum, corpus Christi etiam ante passionẽ immortale dicentium, in quam circa finẽ vitæ suæ prolapsus est Iustinianus, versa est ei in amaritudinem. Nam ecclesiam conatus est etiam vi adhibita in suam sententiam pertrahere, & persecutus est catholicos aliquot episcopos: sed frustrà eius conatus fuêre. Nam cùm Anastasium episcopum Antiochenum, eiusq; sacerdotes in exilium mittere decreuisset, diuinitùs percussus, ex hac vita excessit, princeps alioquì in multis laudatissimus. Plura hinc scire qui volet, legat Nicephori historiam ecclesiasticam lib. 17. cap. 31. & aliquot præcedentibus.

DE TEMPLORVM SOLENNITATE, QVARta prophetiæ septimæ parte. TABVLA 217.

ATQVE tunc Ioanni
- *Dixit angelus: Oportet te iterùm prophetare*
  - *Gentibus,*
  - *Populis,*
  - *Linguis, &*
  - *Regibus.*
  - → *Multis.*
- *Datus est calamus similis virgæ, & dictũ est ei: Surge, & metire*
  - *Templum Dei, Et altare, Et adorantes in eo.*
  - *Atrium autem quod est extra templum, (id est, hæreticos & Iudæos)*
    - *Eijce forâs, Et nè metiaris illud.*
    - *Quoniam datũ est gentibus. vers. Et dixit mihi. vsque in fin. cap. 10. & in princip. xj. cap.*

EVEN-

EVENTVS.

HVIC prophetiæ correſpondere videtur ritus conſecrandi templa, qui ritus hîc ad verbum ferè deſcribitur, dum Ioannes dicit ſibi datum fuiſſe calamũ virgæ, quo metiretur templum & altare. Sic epiſcopi noſtri, quãdò aliquam conſecrant eccleſiam, exteriùs primùm circueunt ipſam: deindè verò interiùs ab angulo ad angulum, Græcum ſcribunt alphabetum. Vt ergò angelus hîc p̃cepit Ioanni, nè atrium metiretur, ſed foràs eiectum relinqueret gentibus: ità pius papa Felix eius nominis primus, ſtatuit, vt diuinum ſacrificium ſupra memorias ac ſepulcra martyrum offeratur, tanquàm locis ſacratis.

DE PERSECVTIONE ECCLESIAE FACTA PER Anthimum, quinta prophetiæ ſeptimæ parte. TABVLA 218.

HANC perſecutionem D. Ioannes prædicit partìm

- *Verbis expreſsis: & ciuitatem ſanctam (eccleſiam) calcabunt (gentes videlicet, vel potiùs Eutychiani) menſibus quadragintaduobus (id eſt, annos tres cum dimidio.)*
- *In figuris*
  - *Saccis amictorum, quos duas oliuas & duo vocat candelabra, in Dei conſpectu ſtantia, & dedit eis*
    - *Donum prophetandi diebus 1260. (id eſt, annis tribus cum dimidio)*
    - *Defenſionẽ, vt ſi quis voluêrit*
      - *Eis nocere, ignis exeat de ore eorum, & deuoret inimicos eorum,*
      - *Eos lædere, ſic oporteat eum occidi.*
    - *Poteſtatem*
      - *Claudendi cælum, id eſt, excommunicandi.*
      - *Super aquas, conuertendi eas in ſanguinem.*
      - *Et percutere terram omni plaga, quotieſcunquè voluêrint.*
  - *Beſtiæ, quæ aſſcendens de abyſſo,*
    - *Faciet aduersùs eos (prædictos teſtes) bellum*
    - *Vincet illos,*
    - *Occidet eos.*
      - *Sed poſt tres dies & dimidiũ ſpiritus vitæ à Deo intrauit in eos. (id eſt, reſuſcitati vel alij teſtes excitati ſunt.) verſi. Et ciuitatem ſanctam calcabunt. cap. 11.*

EVENTVS.

SVNT qui putent, hanc quintam prophetiæ ſeptimæ partem, non abs re ei perſecutioni poſſe accommodari, quæ illata eſt eccleſiæ per patriarcham Anthimũ hæreticum Eutychianum: quem Agapetus Papa, in conſpectu Iuſtiniani Imperatoris excommunicatum priùs, depoſuit, ac in locum eius ſubſtituit Menam. Poſteaquàm autem Agapeto in pontificatu ſucceſſiſſet Syluerius, Theodora Iuſtiniani coniunx Auguſta petijt ab eo, vt dictum Anthimũ reſtitueret: Quod vbi facere negâſſet, eiuſdem Theodoræ iuſſu, in inſulam Pontiam relegatus eſt, eiuſque in locum Vigilius ſubrogatus. Seruus autem Dei Mena, propter fidei veritatem multas & graues pertulit perſecutiones. Atque in hos duos viros, putà Syluerium & Menam, tãquàm Chriſtianæ fidei perſpicuos teſtes, rectè omnia conuenire exiſtimant, quæ hoc loco de Apocalypticis illis dicuntur teſtibus. Verùm quandò hæc prophetia etiam alia & longè plura habet myſtica, poterit eorum explicatio ex ſanctorum patrum in hunc locum editis peti commentarijs.

DE PERSECVTIONE ALIA, QVAE PER GOthorum regem Totilam facta est ecclesiæ, Parte septimæ Prophetiæ sexta. TABVLA 219.

QVAE D. IOANnes de hac persecutione præuidit, hæc sunt:

- *Factus est terræ motus magnus, (id est, Catholicorum persecutio grauis & acerba)*
- *Decima pars ciuitatis (ecclesiæ) cecidit, (fuit enim Italia deuastata.)*
- *Occisa sunt in terræmotu nomina hominum septem millia:*
- *Reliqui in timore missi, (id est, fuga conseruati) dederunt gloriam Deo cæli. vers. Et in illa hora. cap. 11.*

EVENTVS

POSTQVAM eorum temporum, de quibus in præcedenti persecutione dictum est, iniuria quidam è clero Romano in exilium relegati, & ad metalla damnati fuissent: diuino tandèm factum est iudicio, vt Totila rex Gothorum, per Italiã grassaretur, & infinitam trucidaret Christianorum multitudinem. Quæ maxima & grauissima fuit persecutio: in qua & sanctus Herculanus episcopus Perusinus cæsus est, & tota ciuitas Perusium destructa est. Pòst etiam obsessa est Roma, in qua tanta fuit fames, vt quidam etiam ab humana carne non abstinuerint. Deniq; verò Tyrannus ille vrbem per Ostiensem portam ingressus, tuba præcinente proclamari fecit, vt populus ad ecclesias confugeret. Atq; illi tum liberati & conseruati sunt, qui in sacris ecclesijs sunt reperti. Atq; hi sunt, qui in timorem missi, & liberati, tandèm gloriam Deo dederunt cæli.

EPILOGVS VAE SECVNDI, CVM PARASCEVE ad Væ tertium.

VAE secundum abijt, & eccè Væ tertium veniet citò. d. ver. Et in illa hora, cap. 11.

DE SEPTIMO ANGELO TVBICINE, VAE præcinente tertium, siue de liberatione ecclesiæ facta per Narsen Patricium Rom. TABVLA 220.

ET SEPTImus angelus tuba cecinit, & factæ sunt voces magnæ in cælo, dicentes:

- *Factum est regnum huius mundi, Domini nostri & Christi eius, & regnabit in secula seculorum, Amen.*
- *Et vigintiquatuor seniores, qui in conspectu Dei sedent in sedibus suis, ceciderunt in facies suas, & adorauerunt Deum, dicentes: Gratias agimus tibi Domine &c.*
- *Et iratæ sunt gentes, &c.*
- *Et apertum est templum Dei in cælo, & visa est arca testamenti eius &c.*
- *Et facta sunt* { *Fulgura, Voces, Terræmotus, & Grando magna.* } *vers. Et septimus angelus tuba cecinit, vsque in finem cap. 11.*

EVEN-

EVENTVS.

ANGELI huius typum gerere dicunt Narsen ducem olim Romanorum, quem Iustinianus Imperator misit ad depellendum ab Italiæ finibus Totilam regem Gothorum: qui Narses, vocatis in auxilium Longobardis, (quos hîc iratas possumus intelligere gentes) totum Ostrogotthorum deleuit regnum, atq; sic Italiam ab illa obsidione omninò liberam reddidit atq; securam. Qua liberatione facta, Romana ecclesia, & eius episcopi, quorum figuram 24. exprimunt seniores, omnes Deo dederunt gloriam, & liberè diuinum peregerũt officium. Longobardos, qui & ipsi aliquandiù Romanam perturbauerunt ecclesiam, exterminauit tandèm Carolus Magnus. Sub cuius imperio qualis fuerit ecclesiæ status, sequenti continetur visione.

VISIO TERTIA DE TERTIO ECCLESIAE STATV.

PARTITIO. TABVLA 221.

HIC STATUS continet tempora { *Gregorij Papæ*, *Heraclij*, *Philippici*, } *Imperatorum*. *Pipini regis Gallorum.* } *à cap. 12. vsque ad cap. 15.*

PRIMI TEMPORIS SVBDIVISIO.

TABVLA 222.

DE HVIVS TEMPORIS *statu D. Ioannes circa finem capitis vndecimi, versic. Et apertum est &c. vbi aliqui capitis duodecimi statuunt initium, quatuor complectitur prædictiones:*
- *Apertum est templum, inquit, Dei in cælo, & visa est arca testamenti eius in templo eius.*
- *Et facta sunt* { *Fulgura (miraculorum,)* *Voces (prædicantium.)* }
- *Terræ item motus,*
- *Et grando magna.*

EVENTVS PRAEDICTIONIS PRIMAE.

SVB templo hîc ecclesiam intelligunt Dei, siue quandam festiuitatem, quæ de templo manifestata est: arca verò ipsum significat Christum, cui in templo fuit præsentatus, cuius memoria singulis annis in catholica celebratur ecclesia. Cùm enim, Iustiniano imperante, Constantinopoli grauissima sæuiret pestis, institutum est publico patrum consilio solenne illud festum Purificationis beatissimæ genitricis Dei virginis Mariæ, siue quod idem est, præsentationis Christi celebritas. Festum Purificationis Mariæ.

SECVNDAE PRAEDICTIONIS EVENTVS.

CONSTAT, Papam Gregorium Magnum, Augustinum olìm cum alijs viris religiosis pluribus ablegâsse ad Anglos, vt eos ad Christianã cõuerterent fidẽ. Vbi

Auguſtinus fecit miracula.

Auguſtino tanta miraculorum conceſſa eſt potentia, vt & cæcis viſum, & ſurdis auditum,& claudis greſſum,& mutis loquendi reſtitueret officium. Atque hæc fulgura miraculorum, & concionatorum tam potentes fuerũt voces: quãquàm ſcio ab alijs aliter & hæc & pleraq; alia exponi.

EVENTVS PRAEDICTIONIS TERTIAE.

Inſtitutio monaſteriorum.

TERRAEMOTV, cuius hîc D. meminit Ioannes, cordium interpretantur commotionem, & ad Dei laudes erectionem. Quæ ſe tum exerere viſa eſt, quòd idem Gregorius ſeptem, & alij ſubindè plura inſtituerent paſsim monaſteria, eo potiſſimùm conſilio, vt viri ſancti à mundo ſegregati, tanto commodiùs Dei laudibus & orationibus incumbere poſſent, quanto à ſecularibus curis eſſent abſtractiores.

QVARTAE PRAEDICTIONIS EVENTVS.

GRANDO illa magna, poteſt intelligi perſecutio, qua Imperator Mauricius B. affecit Gregorium: quem tanto proſecutus eſt odio, vt ei crudelem minaretur mortem. Sed excitauit Deus contra illum alium perſecutorem Phocam, qui dictum Mauricium cum vxore & liberis iuſſit cædi, ipſo Mauricio in cuiuſq; cęde dicente, Iuſtus es Domine, & rectum iudicium tuum.

DE STATV ECCLESIAE SVB HERACLIO.

TABVLA 223.

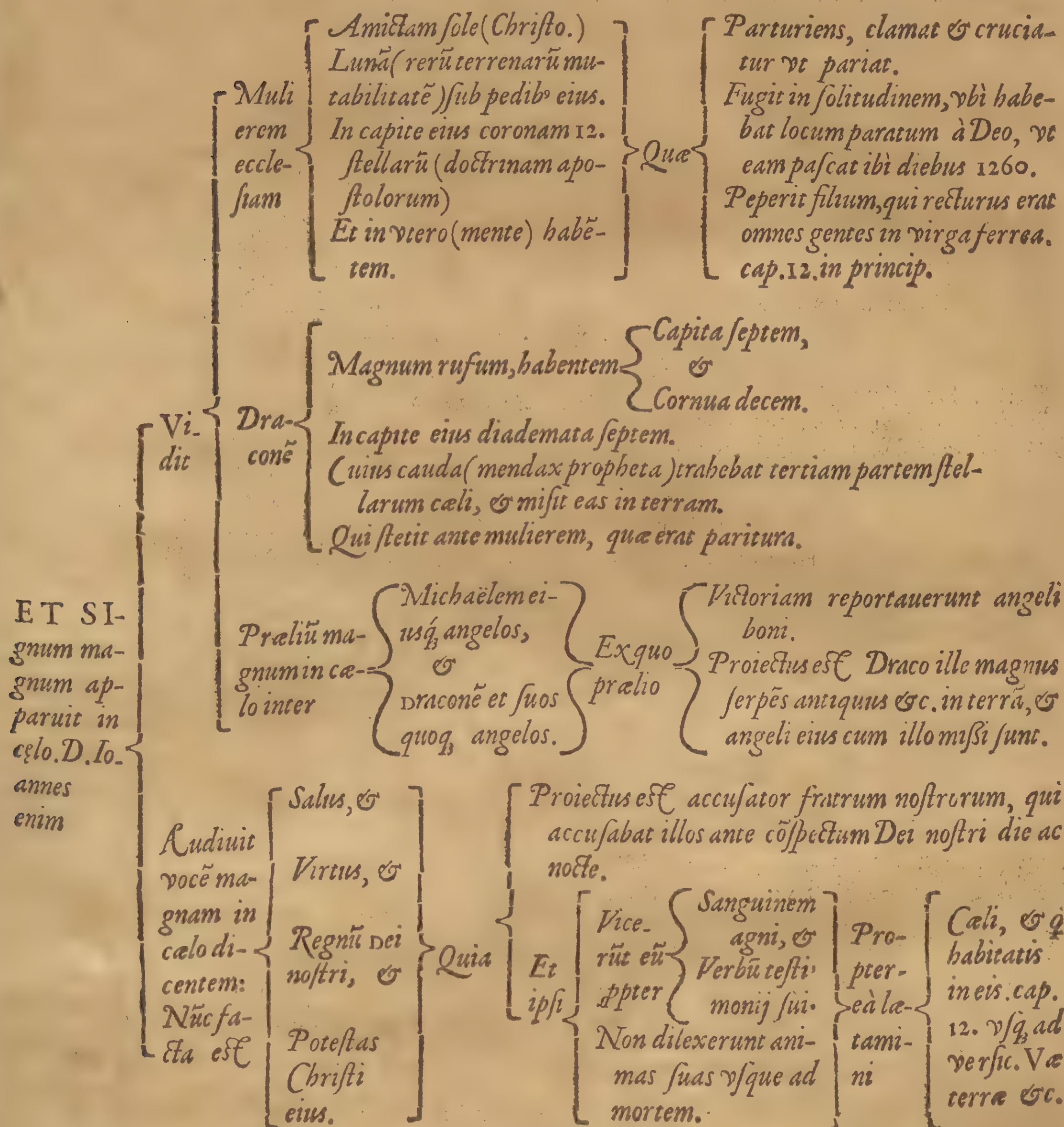
AD HVNC ſtatum referũtur octo B. Ioannis ꝓphetiæ, De

- *Fuga Coſdroæ. In principio cap.12. verſ. Et ſignum. vſque ad verſ. Væ terræ.*
- *Pugna Heraclij & Coſdroæ. d. verſ. Væ terræ. eod.*
- *Filij Coſdroæ debellatione. in princip. ca.13. ver. Et vidi de mari ſignum &c. vſque ad verſ. Si quis habet aurem.*
- *Belli huius inter Heraclium & Coſdroam fine. d. verſ. Si quis habet aurẽ.*
- *Lapſu Heraclij in hæreſim. verſ. Et vidi aliam beſtiam. eodem.*
- *Multorum martyrum coronatione. cap.14. in princip. ver. Et vidi, & ecce. vſque ad ver. Et vidi alterum angelum volantem.*
- *Notabili quadam gentium conuerſione. verſ. Et alius angelus ſecutus eſt. eod.*
- *Græcorum deprauatione. verſ. Et alius angelus ſecutus eſt. eod.*

DE CO-

DE COSDROAE FVGA, SVB IMAGINE MVlieris prægnantis & draconis præliantis, Prophetia prima.

TABVLA 224.

APPLICATIO PRIMAE IMAGINIS, DE MVLIERE amicta sole.

MVLIEREM hanc multi beatam dicunt esse virginem Mariam, attamen pro catholica etiam accipitur ecclesia. Hæc cùm sub Phoca Imperatore varios experiretur cruciatus, clamabat parturiens & cruciabatur, vsquedùm Heraclium peperisset Imperatorem: qui rempub. admodùm inuénit afflictam & dissolutam. Nam & Europam Barbari, & Asiam Persæ deuastauerant.

APPLICATIO SECVNDAE IMAGINIS, DE DRAcone serpente antiquo.

REGNANTE verò Heraclio, fuit in Perside rex Cosdroæ nomine, qui bello oppressit Palæstinā, & ciuitatem sanctam cepit Hierusalē. Quo in bello multos occidit, & Patriarcham captiuum duxit Zachariam, ablata etiam cruce Dominica. *Cosdroæ persecutio*

 Neq;

Neque his Coſdroas fuerat contentus, ſed & Aphricam (aliâs & Carthaginē) occupauit. Ex quibus victorijs adeò factus eſt inſolens, vt argenteam ædificaret turrim, in eaq́; aureum ſtatueret thronum. Vt autem ſimplici imponeret plebeculæ, & ſolis ibì quadrigam, & lunæ & ſtellarum poſuit imagines, ac per meatus quoſdam occultos, aquam adſpergi curabat, vt ſic pluuiam de cælo quaſi demittere videretur. Quo nomine ſe ab incolis & vicinis gentibus ſuo imperio ſubiugatis, & regem regum, & dominum dominantium vocari, immò vt Deum coli voluit. Hic nimirùm draco ille fuit rufus & callidus, Lucifero in hoc, ꝙ ſe Deo æqualem ſtatuere niteretur, perquamſimilimus: Qui ſeptem diademata, hoc eſt, multa regna, & decem cornua, id eſt, inſtructiſſimos habebat exercitus, quibus ſtellarum, totius putà orbis terrarum, partem tertiam ad ſe trahere videbatur: qui ſanguinis Chriſtianorum ſitientiſſimus, ante mulierem illam, Catholicam ſcilicet ſtetit eccleſiam, cuius filium Heraclium Imperatorē cupiebat deuorare. Ipſa verò mulier ſiue eccleſia, quæ tum erat in Aſia, præ timore Conſtantinopolim fugiebat & in Græciam, vbi locum à Deo habebat paratum, vt paſceretur.

APPLICATIO TERTIAE IMAGINIS, DE PVGNA archangeli Michaëlis cum dracone.

Hîc tandèm fuga tangitur Coſdroæ. Heraclius enim anno imperij ſui 12. contra Perſas armata manu, in qua D. virginis Mariæ gerebat imaginem, proficiſcitur, quos etiam debellauit. Quo bello draconem illum Coſdroam mox à principio coëgit in fugam, ac temporis ſucceſſu, ciuitates & regiones, quas ille deſeruërat, omnes penè deuaſtabat. Quibus peractis, tum demùm in eccleſia vox illa eſt audita: Nunc facta eſt ſalus & virtus, & regnum Dei noſtri &c. Nam hoc prælium totum, non de angelis tantùm, qui ſpiritus ſunt, ſed rectiùs etiam de hominibus intelligendum eſſe, ex illis maximè patet verbis quæ hîc habentur in textu: Et non dilexerunt animas ſuas vſque ad mortem.

DE PVGNA HERACLII ET COSDROAE, Prophetia ſecunda. TABVLA 225.

POST *hæc*
- *Draco, cùm videret ſe proiectum eſſe in terram, tum*
  - *Perſecutus eſt mulierem, quæ peperit maſculum.*
  - *Miſit ſerpens ex ore ſuo poſt mulierem aquam, tanquàm flumen, (id eſt, impetum perſecutionis) vt eam faceret trahi à flumine.*
- *Mulier duas diuinitùs accepit alas, (duo teſtamenta) aquilæ magnæ, vt volaret in deſertum, in locum ſuum, (vt mundanæ abrenunciaret voluptati.) vbi alitur*
  - *Per tempus,*
  - *Et tempora,*
  - *Et dimidiū temporis*
  - *à facie ſerpentis.*
- *Terra (id eſt, potētia eccleſiæ terrena) adiuuit mulierem. Nā &*
  - *Aperuit os ſuum,*
  - *Et abſorbuit flumen quod miſit draco de ore ſuo.*
  - *Quam ob rem, iratus draco in mulierem,*
    - *Abijt facere prælium cum reliquis de ſemine eius, qui cuſtodiunt mādata Dei, & habent teſtimonium Ieſu Chriſti.*
    - *Et ſtetit ſuper arenam maris. verſ. Væ terræ & mari, quia deſcendit diabolus ad vos, ſciens quòd modicum tempus habet, vſque in fin. cap. 12.*

EVENTVS

FVGAM ſupradictam adcò Coſdroas tulit indignè, vt temporis ſucceſſu alios aduerſùs Heraclium mitteret exercitus:ſed bello Heraclius victor euaſit,atque ſic flumen illud, quod iratus draco, qui propter vafriciem ſuam & ſerpens dictus eſt, euomuerat,totum abſorbuit & extinxit.

DE FILII COSDROAE DEBELLATIONE, ſub imagine beſtiæ. TABVLA 226.

EXPVGNAtiõis hui⁹ quaſi vmbram exprimere videtur prophetia B.Ioannis de beſtia illa, quã hîc deſcribit à

- *Forma, dũ dicit ſe vidiſſe beſtiam,*
  - *Aſſcendentem de mari.*
  - *Habẽtem*
    - *Capita ſeptẽ, Et ſup Cornua decẽ.*
      - *Cornua Habebat* / *Capita Habebat*
        - *Diademata decem.*
        - *Nomina blaſphemiæ.*
  - *Similem pardo, cuius*
    - *Pedes* / *Os* — *erant ſicut*
      - *Pedes vrſi,*
      - *Os leonis.*
  - *Caput vnum de capitibus ſuis,quaſi occiſum in mortem,& plaga mortis eius curata eſt.*
- *Exiſtimatione falsò concepta*
  - *Terra vniuerſa admirata eſt poſt beſtiam.*
  - *Et adorauerunt*
    - *Draconem, qui dedit poteſtatem beſtiæ.*
    - *Beſtiam, dicentes:*
      - *Quis ſimilis beſtiæ?*
      - *Et quis poterit pugnare cum ea?*
- *Virtute & poteſtate draconis,qui dedit huic beſtiæ*
  - *Os loquens*
    - *Magna*
      - *Deum,*
    - *Et blaſphemias in*
      - *Eiuſq;*
        - *Nomen,*
        - *Tabernaculum,*
        - *Et in eos, qui in cælo habitãt.*
  - *Poteſtatem*
    - *Facere*
      - *Bellum cum Sanctis,*
      - *Et vincere eos.*
    - *In omnẽ*
      - *Tribũ, &*
      - *Populũ, &*
      - *Linguã, &*
      - *Gentem.*
      - *Et adorauerũt eam omnes,qui inhabitabant terrã, quorum non ſunt ſcripta nomina in libro vitæ agni qui occiſus eſt, ab origine mundi. ver.1. in princip.13. vſque ad verſ. Si quis habet aurem.*

EVENTVS.

De Antichristo potissimùm hanc Prophetiam intelligi & posse & debere, communiter hîc tradunt Doctores ecclesiastici penè omnes. Si quis tamen præteritum aliquod exemplum videre cupiat, quod similitudine quadam possit cum ea conferri, non absimile erit, quod de expugnatione Syroæ filij Cosdroæ scriptum reliquerunt historici. Cùm enim ab Heraclio victus esset Cosdroas, filium cum Principibus Persarum & exercitu prægrandi aduersùs Heraclium misit vsque ad *Danubium. Vbì postquàm ab vtraque parte diù multumq; pugnatũ esset, in id tandèm conuentum fuit, vt ipsi belli duces, Heraclius nimirùm, & Cosdroæ filius, singulare inirent certamen: quod & factum, & filius Cosdroæ victus, nõ tamen occisus est. Hunc ergò Syroën sub bestia illa comprehendi posse putant aliqui, cui Draco ille suam dederit potestatem, & cui non absq; summa populi admiratione reuiuiscenti datum est bellum facere sanctis, & vincere eos. Multos enim martyrio affecit sanctos, vt Anastasium monachum, cumq; eo monachos 70. & alios Christianos permultos.

DE BELLI HVIVS INTER HERACLIVM ET Cosdroam fine, Prophetia Quarta. TABVLA 227.

FINEM illiꝰ *belli prædicit D. Ioãnes his verbis: Si qs habet aurẽ, audiat: Qui in*
- *Captiuitatẽ duxerit,*
- *Gladio occiderit,*

Oportet eum
- *In captiuitatẽ duci,*
- *Gladio occidi.*

Hic est
- *Patientia*
- *Et fides*

Sanctorum. d. versic. Si quis habet aurem. eod. cap. 13.

EVENTVS.

SCRIBVNT quidam, hoc bellum per septennium ferè durâsse integrum. Quò illud pertinere videtur, quod suprà dictum fuit, mulierem fugisse ad locum, vbì aleretur à Deo per mille ducentos sexaginta dies, qui annos faciunt tres cum dimidio. Item per tempus, & tempora, & dimidium temporis. Vt tempus sit annus, tempora biennium, cum anno dimidio, qui totidèm faciunt annos, tres scilicet & dimidium. & sic in summa annos septem. Finis autem belli eius hic fuit: Postquàm Heraclius cum filio Cosdroæ sibi subiugato, in Perside ad ipsum venisset Cosdroam, dicitur eum his allocutus esse verbis: Si credere volueris Domino Iesu Christo, & illius te seruum esse confessus fueris, regnum Persarũ totum, & vitam tibi dabo illæsam. Quod cùm recusaret, gladio extracto, caput ei proprijs amputauit manibus. Nam quod alij dicunt, id Cosdroæ fecisse filium, ità intelligendum sentiunt, quòd is tum Heraclio coniunctus fuerit. Atq; sic vt Persæ anteà multos in captiuitatem duxerãt, ità multi vicissìm ex eis, ducti sunt captiui. Heraclius enim multos tum secum reduxit captos anteà à Persis ac crucem Saluatoris sanctam in ciuitatem reportauit Hierusalem. Et quia Cosdroas multos occiderat gladio, & ipse gladio fuit occisus, tumque probata est fides & patientia Zachariæ patriarchæ, quem Heraclius de Perside in Hierusalem reduxerat.

DE LAPSV HERACLII IN HAERESIN MOnothelitarum, & instauratione Mahumetici Alcorani, sub figura alterius bestiæ, Prophetia quinta. TABVLA 228.

Et vidit (Ioannes) aliã bestiã ascendẽtem de terra, Quæ

- *Habebat cornua duo similia agni.*
- *Loquebatur sicut draco.*
- *Faciebat*
  - *Potestatem prioris bestiæ omnem in conspectu eius.*
  - *Terram & omnes habitantes in ea, adorare bestiam, cuius curata est plaga mortis.*
  - *Signa magna, vt etiam ignem faceret de cælo descendere in terram in conspectu hominum.*
- *Seduxit habitantes in terra, vt faciant imaginem bestiæ, quæ habet plagam gladij, & vixit.*
- *Accepit potestatem, vt*
  - *Daret spiritum imagini bestiæ.*
  - *Loquatur imago bestiæ.*
  - *Et faciet, vt quicunque non adorauerint imaginem bestiæ, occidantur.*
- *Et faciet oẽs*
  - *Pusillos, & Magnos, & Diuites, & Pauperes, & Liberos, & Seruos*
  - *Habere characterẽ aut in*
    - *Dextera manu sua,*
    - *Frontibus suis.*
  - *Et nè quis possit aut*
    - *Emere,*
    - *Vedere,*
  - *nisi qui habeat vel*
    - *Characterem,*
    - *Nomen bestiæ,*
    - *Numerum nominis eius.*

HIC *sapientia est: Qui habet intellectum, computet numerum bestiæ. Numerus enim hominis est, & numerus eius sexcenti sexagintasex. versic. Et vidi aliam bestiam, vsque in finem cap.* 13.

EVENTVS.

ECCLESIASTICA testatur historia, Heraclium Imperatorem in Monothelitarum tandèm prolapsum esse hæresin, vt cum Sergio Patriarcha Cõstantinopolitano assereret, vnam tantùm in Christo esse operationem. Vt autem dum in Catholica pſisteret fide, multis victorijs celebris erat Heraclius, ità post factam religionis mutationem, vires sibi mox labefactatæ sunt atq; diminutæ. Heraclio post mutatam religionẽ diminutæ sunt vires.

Insurrexit autem sub Heraclio Princeps quidam Arabum siue Saracenorũ, nomine Mahumetes, nouæ cuiusdam & perfidæ sectæ author & inuentor, qui cum gente sua barbara. ità exagitauit Persas, vt tandèm regnum Persarum, cui anteà subditus fuerat, suo subijceret dominio. Mahumetes nouæ sectæ inuentor.

Iste

ISTE igitur Mahumetes per hanc designatur bestiam, quæ duo habebat cornua agno similia, eô q̃ erroris sui asseclæ fingerẽt eum gratiam habere miraculorũ: adeò vt ei & angelum & agnum & bouem locutos esse: quin & arborem fici, ad eius vocem se humiliter inclinâsse, asserere non verentur.

LOQVEBATVR aũt sicut draco, id est, sicut Cosdroas. Nam vt ille sibi diuinũ adrogabat honorẽ, ità hic etiam vt Deus à suis adorari, aut saltem maximus inter nuncios Dei haberi voluït. Vndè gloriantur Saraceni, nomen Mahumetis fuisse ante creationem mundi in conspectu Dei, & nisi fuisset, nequaquàm mundum condidisset.

POTESTATEM etiam prioris faciebat bestiæ: Quia regnũ Persarum siue (quod idem est) Saracenorum, & continuauit, & erexit.

SEDVXIT habitantes in terra, vt impiæ, quam confinxerat, subscriberent sectæ. Id quod eo potuit faciliùs, q̃ ea ignis aliquid videretur habere cælestis. Vtebatur enim pro colorandis suis fraudibus & dolis, verbis quibusdam tam ex nouo, q̃ veteri testamento petitis, vt sic eo faciliùs & simpliciores Christianos, & stupidos deciperet Iudæos.

Mahumetes fraudulenter vsus est verbis diuinæ scripturæ.

INSTITVIT imaginem bestiæ, hoc est, summum sectæ suæ post se reliquit Pontificem, quem Saraceni vocant Caliphan, vt ipsum decepti homines adorarent, tanq̃ habentẽ spiritũ vitæ & potestatẽ spiritualẽ. Vndè vt Catholici Christiani Papæ, ità Saraceni in hodiernum vsq; diem suo illi obediunt Pontifici.

FECIT homines habere characterem, dum circuncisionem, dum alia quædam execranda, dumq; falsas instituit cæremonias.

PRAECEPIT nè quis possit emere vel vendere, nisi habeat characterem bestię. Quoniam statuit, vt non solùm cum nemine, qui leges suas blasphemaret, nec communicare, nec disputare præsumerent, sed statim eos, alio non expectato iudicio, interficerent.

CVM autem vix vlla vnq̃ fuerit secta, q̃ tantoperè Christianæ nocuerit fidei, vt quæ non solùm Persidem, Arabiam & Syriam, sed Aegyptum etiam & Aphricã, & partem Hispanię infecit non exiguam: ob id proculdubiò D. Ioannes tam diligenter tempus illius inculcat sectæ, dicens: Qui habet intellectum, computet numerum bestiæ &c.

DE NVMERO BESTIAE.

PER numerũ bestiæ, quẽ D. Ioannes dicit esse D.C.LXVI. secundũ expositionẽ Innocentij III. intelliguntur anni sexcenti sexagintasex, quibus duratura sit secta Saracenorũ. Quod tempus si à Mahumete, cuius Tyrannis incepit anno plùs minùs D.C.XXVII, numerare incipiamus, iam ante multos p̃terijt annos. Vndè & ipsos Mahumetanos fateri aiunt, q̃ ab annis permultis secta illorum, q̃ secundùm Prophetas suos ꝓprios diù debuerit cessâsse, ex mera tantùm duret gratia.

Mahumetis successores.

ALIQVI verò aliam ineunt cõputandi rationem, & dicunt: q̃ post Mahumetis mortem vnusquisq; ad suam redierit sectã, atq; sic secta eius fuerit dissecta. Quã posteà quidam successor eius, & post multa tempora alius de nouo quasi restaurari, ipsumq; Alcoranum & corrigi, & abbreuiari, & exponi curauerunt. Vndè putant, Saracenorum legem tum demùm propriè dici posse inchoatam. Quod si ità sit, nondùm præterijt tempus illud à Ioanne prædictum & expressum. Sed quia de futuris humanæ rationi vix certi aliquid statuere concessum est, numeri huius mysterium Spiritussancti relinqui debet arbitrio.

Tum scilicet cùm Aurelius noster suum scriberet compendiũ

NOTA.

Sergius.

MAHVMETEM iuuit tum pseudomonachus quidam, nomine Sergius, Nestorianus, quem quidam volunt Arrianum fuisse. Idem verò monachus, bestiæ huius imago dici posse videtur. Vsus est verò etiam Iudęi Thalmudistæ opera Mahumetes, & cuiuidam Ioannis Nestoriani, vt ait Ludouicus Viues.

DE

DE MARTYRVM CORONATIONE, SVB imagine agni stantis supra montem Sion, Prophetia sexta.

TABVLA 229.

- *Et Ioannes*
  - *Vidit*
    - *Agnum stantem supra montem Sion, (id est, ecclesiam sanctam.)*
    - *Et cum eo CXLIIII. millia, habētes nomē*
      - *eius, & nomen*
      - *patris eius*
        - *Scriptum in frontibus suis.*
  - *Audiuit vocem de cælo, tanquam vocem*
    - *Aquarū*
    - *Tonitrui magni,*
    - *Sicut citharædorū citharizātium in citharis suis.*
      - *Et*
        - *Cantabāt quasi cāticum nouum ante*
          - *Sedem,*
          - *Quatuor animalia,*
          - *Seniores.*
        - *Nemo poterat discere canticum, nisi illa C.XLIIII. millia, qui empti sunt de terra.*
          - *Hi sunt qui*
            - *Cum mulieribus non sunt coinquinati.*
            - *Sequuntur agnū quocunque ierit.*
            - *Empti sunt ex hominibus, primitiæ Deo & agno.*
            - *Et in ore eorum non est inuentū mendacium.*
              - *Sine macula enim sunt ante thronum DEI, à principio cap. 14. vsque ad versic. Et vidi alterum angelū. eod.*

EVENTVS.

PRAEDICIT Ioannes plurimorum sexûs vtriusq; martyrum coronationem, q̃ contigit circa annum Domini D.C.XXXVI. &c. quandò Saraceni infestabant Syriam, & captis Damasco, Phœnice & Aegypto, ipsam post biennij obsidionē expugnant Hierusalem: cœnobitas illorum regnorum, quotquot suæ impietati subscribere nollēt, crudelissimè trucidârūt partim anno DC.XXXVIII. ijdemq; Saraceni anno 648. totam etiam Aphricam. Christiano cultui deditā, vi sua tyrannica occupârunt, & numerum piorum hominum ferè infinitum, persecutionibus diuexârunt, plagis item & cædibus cruentissimis. De quorum numero, præmijs & Cantico Diuus hic loquitur Ioannes, cùm dicit, se vidisse agnum supra montem Sion, id est, in ecclesia triumphante, & cum eo CXLIIII. millia, q cum mulieribus (id est, hæreticorum prauitatibus) non sunt coinquinati: quanquàm non ignoro isthuc de virginibus solere patres Catholicos aptiùs & accōmodatiùs interpretari.

DE ME-

DE MEMORABILI QVADAM GENTIVM CONuersione, sub figura angeli volantis per medium cæli, Prophetia Septima. TABVLA 230.

ET VIdit Ioannes alterũ Angelum
- *Volantem per medium cæli,*
- *Habentẽ Euangelium æternum,*

Vt euãgelizaret sedentibus super
- *Terram, & super*
- *Omnẽ gentẽ, &*
- *Tribum, &*
- *Linguam, &*
- *Populum,*

Dicẽs magna voce:
- *Timete Dominum.*
- *Date illi honorem, quia venit hora iudicij eius, &c.*
- *Adorate eum qui fecit*
  - *Cælum,*
  - *Terrã,*
  - *Fontes aquarum.*

ver. Et vidi alterũ angelũ, eod. ca. 14

EVENTVS.

ANGELVM hunc dicunt fuiſſe Bonifacium Archiepiſcopum Moguntinum, qui ablegatus à Gregorio Papa III. euangelium æternum p̃dicauit in Bauaria, Thuringia, Phriſia, alijſque Germaniæ locis, paſſimq́; multos ad fidem conuertit Chriſtianam, & docuit eos timere Dominum, & adorare eum, &c.

DE GRAECORVM DEFECTIONE, SVB imagine ſecundi angeli, Babylonis caſum annunciantis, Prophetia octaua. TABVLA 231.

ET ALIVS ANGElus ſecutus eſt, dicens:
- *Cecidit cecidit Babylon illa magna,*
- *Quæ à vino iræ fornicationis ſuæ potauit oẽs gẽtes.*

verſ. Et alius angelus. dict. cap. 14.

EVENTVS

HIC angelus putatur fuiſſe Martinus Papa dictus Tudertinus. Ipſa autem Babylon imperium denotat Conſtantinopolitanum, quod apud Græcos in varios cecidit errores. Id quod partim hoc accidit modo: Nam à Conſtãtio filio Magni Conſtantini, qui imperij ſedem Roma tranſtulit Conſtantinopolim, ad defectionem vſq; regni Græcorum, non pauci Imperatores Conſtantinopolitani hæretici fuerunt. Qualis etiam imperator fuit nepos Heraclij, qui dictus eſt Conſtans, vel etiam Conſtantinus. Cuius hæreſim condemnauit Martinus ille Pontifex in Synodo, quam Romæ cum 105. celebrauit epiſcopis contra Cyrum Alexandrinum. Sergium, Pyrrhum & Paulum, Conſtantinopolitanos Patriarchas, atq; ſic Græcorum deteſtatus eſt perfidiam. Quæ anteà vino fornicationis ſuæ, hoc eſt, diuerſarum hæreſum temulentia & prauitate, multos inebriauit.

DE

DE STATV ECCLESIAE SVB PHILIPPICO Imperatore. TABVLA 232.

SVB ID TEMpus ecclesiæ res duæ acciderunt memoria dignæ:
- *Repudiatio Græcorum,*
- *Vitæ monasticæ profectus.*

De quibus agitur vers.
- *Et tertius angelus,*
- *Hîc patientia sanctorum est.*

ca.14.

DE REPVDIATIONE GRAECORVM, SVB IMAgine angeli tertij, Prophetia huius partis prima. TABVLA 233.

ET TERtius angelus secutus est illos, dicens voce magna: Si quis
- *Adorauerit* — *Bestiam, &* / *Imaginem eius.*
- *Et acceperit characterẽ aut in* — *Fronte sua,* / *Manu sua,*

HIC
- *Bibet de vino iræ Dei, quod mistum est mero in calice iræ ipsius.*
- *Cruciabitur* — *Igne, &* / *Sulphure* — *In conspectu* — *Angelorum sanctorũ, &* / *Agni.*
- *Fumus tormentorũ eorũ asscendet in secula seculorũ. ver. Et tertius angelus. dict. ca. 14.*

EVENTVS.

PHILIPPICVM Imperatorẽ, qui præfuit imperio circa annũ Domini DCCXII. in eam impietatem incidisse ferunt, vt omnes Christi Diuorumque imagines auferri pręceperit, datis interìm ad Constantinum Papam literis, quibus impia sua dogmata profitebatur. Pontifex autem Constantinus, ea totius populi Romani consilio refutauit, pręcepitque, nè hęretici Imperatoris nomen vel in chartis poneretur, vel in monetis, nec eius effigies statueretur in ecclesia, nec vlla eius in sacrificio Missę fieret mentio. Hunc ergò Papam Constantinum, tertium putant dici posse angelum, qui clamauit, vt qui turpissimam adoraret bestiam aut imaginem eius, de vino irę biberet diuinę. Vt autem Philippicus anteà Iustinianum interfecerat Augustum prędecessorem suum: ità diuino accidit iudicio, vt eundem Philippicum pòst Arthemius, qui dictus est & Anastasius, oculis priuauerit, eoq́; ab Imperio deiecto, sibi eius vendicauerit authoritatem.

Confessio Philippici. *Confutatio eiusdem.* *Vltio diuina.*

DE VITAE MONASTICAE INSIGNI PROFEctu, Prophetia huius temporis secunda. TABVLA 234.

HIC EST *patientia sanctorum, qui custodiunt*
- *Mandata Dei,*
- *Et fidem Iesu.*

Et audiuit Ioãnes vocem de cælo dicẽtem sibi: Scribe,
- *Beati mortui qui in Domino moriuntur.*
- *Amodò dicit Spiritus, vt requiescant à laboribus suis: opera enim illorũ sequuntur illos. ver. Hîc est patientia. eod. cap. 14.*

EVENTVS.

Si hęc de ciuili etiam, quod fieri posse autumant, morte intelligas, insignem hîc D. Ioannes præuidit vitę monasticæ profectum. Nam circa annum 715. cœnobiũ S. Benedicti apud castrum Cassinum, quod ante annos 110. à Longobardis fuerat deuastatum, concurrentibus in eum locum multis vndiquè monachis & religiosis, Gregorij secundi Papæ & Pertinacis ciuis Brixiani auxilio iterùm restitutum fuit. Circa hęc tempora religionẽ ingressi sunt Choëret & Ophra reges Anglorum, Carolomannus quoquè frater Pipini, Hildericus Rex Francorum, Rachis Longobardorum rex cum vxore & filijs, itemque alij multi monasticam elegerunt vitam: qui quidẽ mundo, quem tam forti animo contemnere didicerunt, fuerunt mortui, Deo autem nequaquàm ignoti. Opera enim eorum sequuntur illos, & amodò requiescunt à laboribus suis.

DE STATV ECCLESIAE TEMPORE PIpini Regis Gallorum. TABVLA 235.

AD HOC TEMpus *pertinere videntur Prophetiæ Ioannis de*
- *Translatione regni Francorum in ipsum Pipinum.*
- *Aduentu Stephani Papæ in Franciam.*
- *Caroli Magni institutione in Regno Galliæ.*
- *Fine imperij Longobardorum.*

DE TRANSLATIONE REGNI FRANCOrum in personam Pipini, sub imagine nubis candidæ, Prophetia huius Partis prima. TABVLA 236.

ET VIDIT *Ioannes*
- *Nubem candidam.*
- *Et super nubem*
  - *Sedentem similem filio hominis, (id est, Christum qui apparuit in nube carnis.)*
  - *Habentem in*
    - *Capite suo coronam auream, (Quia fuit & Rex, & Sacerdos.)*
    - *Manu sua falcem acutam, (id est, verbum Domini) ver. Et vidi, & eccè nubem. eod. cap. 14.*

EVEN-

EVENTVS.

APPLICANT quidam hanc Prophetiam ad regnum Francię, quod sub appellatione intelligunt nubis. Virum autem huic nubi cum aurea corona & falce insidentē acuta, pręfatum interpretantur esse Pipinum. Tradunt enim hunc Pipinū Caroli Martelli Principis victoriosissimi filiū, cùm Hildericus Francię rex ocio deditus & inertię, nomine tantùm & titulo Regis esset contentus, administrationis verò onera ipsi relinqueret Pipino, eundem Pipinum Romam scripsisse ad Zachariam Papam, atque indè responsum petijsse, vter ex his Regis nomine dignior videretur, illéne qui pondus sustineret dici, an qui ocio delitesceret, & solo regnaret nomine? Cui cùm Pontifex respondisset, illum potiùs adpellādum esse Regem qui benè Remp. gubernaret: Franci hac responsione animati, Hilderico Rege in monasterium detruso, Pipinum sibi statuerūt Regem, qui strenuissimus Rex latè pasśim Gallicas protendit vires.

DE ADVENTV STEPHANI PAPAE IN GALliam, sub imagine angeli de templo clamantis, Prophetia huius temporis secunda. TABVLA 237.

ET LIAus angelus exiuit { *De templo, clamās voce magna* / *Ad sedentem super nubem:* } *Mitte falcem tuam, & mete, qa* { *Venit hora vt metatur.* / *Et aruit meßis.* } *Et* { *Misit qui sedebat super nubē, falcem suam in terram, &* / *Demessuit eam. ver. Et alius angelus. eod. cap.* 14. }

EVENTVS.

VOLVNT quidam hunc angelum fuisse Stephanum Papam, qui cùm vexaretur ab Aistulpho Longobardorum Rege, in Galliam vénit, petiturus aduersùs eum auxilium à Pipino, quod facilè impetrauit: & eius ope mox ità defatigauit hostē, vt pacem cum Romanis inire cogeretur. Quam vbi paulò pòst fregisset, atq; secundò Italiam esset adgressus, per Pipinum Papię tam diù fuit detentus, vsq; dum securam redderet Remp. Romanam, & Pontifici restitueret, quæ vtroque bello fuerant ablata. Alij quidam hanc Prophetiam de Ioāne intelligunt Baptista, nato ex Zacharia, qui gerebat curam templi.

DE SVBSTITVTIONE IN REGNO GALLIAE Caroli Magni, sub imagine secundi Angeli exeuntis de cælo, Prophetia tertia. TABVLA 238.

ET ALIVS angelus { *Exiuit de templo, quod est in cælo, (id est, de ecclesia Romana.)* / *Habens ipse falcem acutam, (ad præcidendas nimirùm hæreses.)* } *Et alius angelus, eod. cap.* 14.

EVENTVS.

Iste angelus fuit Carolus ſecundus Pipini filius, qui propter rerum præclarè geſtarum magnitudinem, cognominatus eſt Magnus. Habuit enim duos filios Pipinus: vnum Carolomannum, & alterum Carolum Magnum, qui fratri ſuo Carolomanno ſucceſſit in regno, habens & ipſe falcem, id eſt, inſignem potentiã, probitatem & authoritatem, quã in profligandis à rep. ſua hoſtibus habuerat Pater.

DE FINE IMPERII LONGOBARDORVM,

ſub imagine tertij angeli exeuntis de altari, Prophetia huius temporis Quarta. TABVLA 239.

- ET ALIus angelus exiuit de altari, qui
  - *Habebat poteſtatem ſupra ignem.*
  - *Et clamauit voce magna ad eũ qui habebat falcem acutã:*
    - *Mitte falcem tuam acutã, (id eſt, iudicium Dei, Ioan. 5.*
    - *Et vindemia botros vineæ terræ:*
      - *Quoniam maturæ ſunt vuæ eius: Et*
        - *Miſit angelus falcem ſuam acutam in terram, &*
        - *Vindemiauit vineam terræ, &*
        - *Miſit in lacũ iræ Dei magnum: & lacus*
          - *Calcatus eſt extra Ciuitatem, &*
          - *Exiuit ſanguis de lacu vſq; ad frenos equorum per ſtadia mille ſexcenta. ver. & alius angelus. vſque in fin. cap. 14.*

EVENTVS.

Misit Deus Eccleſię ſuæ angelum tertium Adrianum Pontificem, qui cùm à Deſiderio Longobardorum Rege Aiſtulphi filio, in magnas redactus eſſet anguſtias, auxilium implorauit à Carolo Magno. Is pro ſua pietate pręfato Adriano in Italiam occurrens, Deſiderium primùm intrà Papiam includit, deindè Papia capta, cum in Gallias perpetuum deportauit in exilium. A quo tempore Longobardorum regnum in totum fuit extinctum. Atque ſic iræ Dei lacus, extra ciuitatem, id eſt, eccleſię gremium calcatus, & fama Regis Caroli per mille ſexcenta exiuit ſtadia, hoc eſt, per vniuerſam ferè ſparſa eſt terram. Alij hanc Prophetiam de Elia intelligendam eſſe aſſerunt. Vt enim primum Domini aduentum pręceſſit Ioannes Baptiſta: ſic ſecundum, quem intelligunt per hanc viſionem angeli exeuntis de altari, pręceſſurus eſt Elias. Is enim exiuit de altari, & poteſtatem habuit ſupra ignem, 3. Reg. 18.

VISIO QVARTA, DE STATV ECCLESIAE SVB CAROLO MAGNO,

primo Germanorum Imperatore, siue de vltionibus diuinis.

TABVLA 240.

HVIVS visiõis tres sunt Partes, in quibus agitur De

- *Angelis siue ministris, quorum opera Maiestas diuina, ad sumendam ab improbis vltionem, vsa est. cap. 15. à principio vsq; ad ver. Et post hæc vidi.*
- *Quibusdam quæ ad dispositionem septem pertinent plagarum, hoc est, quæ antequàm plagæ illæ fuissent illatæ, in ecclesia contigerunt. d. ver. Et post hæc vsque in finem cap. 15.*
- *Ipsis plagis. Quarum*
  - *Septem, malis & impijs inflictæ sunt persecutorib. tot. cap. 16. Vnam Saraceni siue Turci in Christianũ exercuerunt populum. ver. Et vidi de ore draconis. eod.*

Atq; sic decem cõtinet hæc Visio prophetias

- *Primam scilicet de ministris.*
- *Alteram de dispositione vltionum.*
- *Septem de ipsis plagis.*
- *Et de Saracenorum persecutione vnam.*
- *Ex quibus prima & secunda translationem imperij à Græcis ad Gallos respicere videntur.*

DE SEPTEM ANGELIS, QVI PLAGAS

Dei iudicio decretas exequi debeant. TABVLA 241.

ET vidi (D. ait Ioãnes)

- *Aliud signũ in cælo magnum & mirabile,*
  - *Angelos septem, (id est, victores bestiæ siue vniuersitatem prædicatorum.)*
  - *Habentes plagas septem nouissimas, (id est, vltiones ex Decreto Diuino aduersus impios intentatas.)*
  - *Quoniam in illis consummata est ira Dei.*
- *Tanquàm mare vitreum (id est, baptismi gurgitem) mistũ igne, hoc est, zelo fidei Christianæ.*
- *Et eos qui vicerunt*
  - *Bestiam*
  - *Imaginem eius*
  - *Et numerum nominis eius,*
  - *Eosq;*
    - *Stantes super mare vitreum.*
    - *Habentes citharas Dei (id est, consolationes sanctorum.)*
    - *Et cãtantes*
      - *Canticũ Moisis serui Dei,*
      - *Et canticum agni, (id est, Christi)*
      - *Dicẽtes:*
        - *Magna & mirabilia sunt opera tua Domine Deus omnipotens: iustæ & veræ sunt viæ tuæ, Rex seculorũ. Quis non timebit te Domine, & magnificabit nomen tuũ, qa solus pius es? Quoniam omnes gentes venient, & adorabũt in conspectu tuo: Quoniã iudicia tua manifesta sunt. cap. 15. à princip. vsque ad ver. Et post hæc vidi &c.*

APPLICATIO.

QVIDAM intelligunt hanc Prophetiam de Carolo Magno & populo Gallico, vt ipse Carolus cum exercitu suo, angelorum referat personas, & populus Galliæ, sub maris vitrei contineatur appellatione. Galli enim ad fidem cõuersi, ex sacro fonte cuius figuram exhibet mare, baptizati sunt, & ignem habuerunt mistum, zelum scilicet erga fidem Christianam. Vitreos etiã possumus intelligere Ethnicos, vt Saracenos, ac Hunnos, quos Carolus debellauit, & tum temporis Saxones, quos armis ad fidem Christi cõuertisse legitur. Hinc Carolus Canticũ Moisis & agni, id est, Ecclesiæ Romanæ, per vniuersas sparsit ecclesias, & Lutetiæ insignem instituit Academiam. Ad hanc ecclesiam venturos prædicit, qui adoraturi sint Christum in conspectu Dei: & hoc propter constantiã Gallorũ in fide Christi semèl suscepta. Nam id huic Genti præ cæteris datum esse aiunt quidam singulare, vt à primo eius Rege Christiano ad hæc nostra vsque tempora, nullus Gallorum Rex à fide Catholica defecisse deprehẽdatur: Vndè Christianissimi hi Reges dici vel soli meruerint.

Carol' Magnus Saxones ad fidẽ adduxit.

DE PRAEPARATIONE AD EFFVSIONEM Plagarum, Prophetia secunda. TABVLA 242.

ET POST *hæc vidi, & eccè*
- *Apertum tabernaculum testimonij in cælo:*
- *Exiêrunt de templo septẽ angeli,*
  - *Habentes septem plagas,*
  - *Vestiti lapide*
    - *Mundo, &*
    - *Candido.*
  - *Et præcincti circa pectora zonis aureis.*
- *Vnum de quatuor animalibus, dedit septem angelis septem phialas, plenas iracundiæ Dei viuentis in secula seculorum.*
- *Et impletum est templum Dei*
  - *Fumo à Maiestate Dei, &*
  - *De virtute eius.*
  - *Et*
    - *Nemo poterat introire templum,*
    - *Donèc consummarentur 7. plagæ septẽ angelorum. vers. Et post hæc vidi, vsque in fin. cap. 15.*

APPLICATIO.

PER hoc, quòd angeli dicũtur mundo lapide vestiti, intelligitur quòd diuinæ potẽtiæ & paratæ in malos vindictę fuerint nuncij. Et quia quatuor animalium appellatione, totidem Euangelistas intelligendos esse, iam sæpiùs dictũ fuit, hîc vnius tantùm animalis expressione, non abs re Lucam significari conijcere possumus, quòd is xxj. Euangelij sui capite prę cęteris, plagas mundo obuenturas prædixerit: Erunt signa, inquit, in sole & luna & stellis &c. Fumus autem, quo templũ fuit impletum, orationes sunt piorũ hominum, quæ ex cœnobijs & templis, per

Carolum

Carolum varijs multisq; in locis, extructis, Deo quotidiè sunt oblatæ. Denique, vt in hoc templum nemo introire potuit, donèc septem complerentur plagę: ità Christiani ciuitatem Hierusalem & templum Domini non recuperauerunt vsq; ad tēpus Vrbani pontificis, quo illæ septem plagæ fuerunt consummatæ. De quibus plagis septem sequuntur tabulæ, sub imaginibus septem angelorum totidem effundentium phialas.

DE CONDEMNATIONE DVARVM HAERESum, sub imagine primæ phialæ, Prophetia tertia. TABVLA 243.

ET AVDIVI *vocem magnam de cælo, dicentē septem angelis:*
{ *Ite, &* / *Effundite septem phialas iræ Dei in terram.* }
Et { *Abijt primus angelus,* / *Effudit phialam suam in terram:* }
Et factū est vulnꝰ sæuū & pessimum in eos, qui
{ *Habebant characterem bestiæ,* / *Adorauerūt bestiā & imaginem eius. in princip. cap. 16. vsque ad vers. Et secundus angelus.* }

EVENTVS.

PRIMAE huic effusioni comparatur factum Adriani Papæ, qui cōtra pseudosynodum Constantinopoli congregatam de abolendis imaginibus, cōdemnauit hęresim Imperatoris Constantini, qui imagines sanctorum eiecit è templis: itemq; alteram Felicianam, quę asserebat filium Dei in diuina natura verum esse Deum, in humana verò nuncupatiuum. Et, in diuina natura eum esse verum filium Dei, in humana verò adoptiuum: ità vt personam Dei & hominis in duas diuiderent personas, filij veri vnam, & alterā adoptiui. Et hoc fuit vulnus, quod primus angelus Adrianus inflixit habentibus characterem bestiæ, id est, similitudinē quandam perfidiæ Mahumetanæ.

DE INIVRIIS QVIBVS A POPVLO ROM. affectus fuit Leo Papa III. sub figura secundæ phialæ, Prophetia quarta. TABVLA 244.

ET SECVNdus angelus
{ *Effudit phialam suam in mare.* / *Et factus est sanguis tanquàm mortui.* }
{ *Et omnis anima viuens, mortua est in mari. vers. Et secundus angelus. cap. 16.* }

EVENTVS.

LEO papa eius nominis tertius, Carolo Magno misit clauem confessionis sancti Petri, cum vexillo vrbis Romanę. Porrò Romani cum in publica quadam litania vel supplicatione capiunt, & in carcerem conijciunt.

DE VINDICTA, QVAM CAROLVS MAgnus sumpsit de Romanis sub imagine tertiæ phialæ, Prophetia quinta. TABVLA 245.

ET
- *Tertius (angelus) effudit phialã suã super* { *Flumina & Fontes aquarũ.* } *Et factus est sanguis.*
- *Audiuit (Ioannes)* { *Angelum aquarum, dicentem: Iustus es Domine, qui es, & qui eras sanctus, qui hoc iudicâsti: Quia sanguinem sanctorum & prophetarum effuderunt, & sanguinem eis dedisti bibere: digni enim sunt.* / *Alterum, dicentẽ: Etiam Domine Deus omnipotens, vera & iusta iudicia tua. vers. Et tertius. eod. cap. 16.* }

EVENTVS.

TERTIVS hic angelus, fuit aliquo modo Carolus Magnus, qui Papam Leonem pro auxilio ad se fugientem restituit, illiusque seditionis authores pœna mulctauit. Sic ergò is phialam & indignationẽ suam super flumina & super fontes effudit aquarum, id est, malignos illos, qui flumen malitiæ suæ effuderunt in Leonẽ. Alius autem angelus Carolo datus in auxilium, dux fuit Spoletanus: tertius verò, populus Romanus: qui dixerunt, Iustus es Domine, vera & iusta iudicia tua: quorum Romanorum scito ac precibus ad imperium euectus est Romanum, & à Leone coronatus est Romanorum Imperator, salutatusque Augustus anno Domini DCCC.I.

DE REBELLIONE CRESCENTII, SVB figura quartæ phialæ, Prophetia sexta. TABVLA 246.

ET QVARtus angelus effudit phialã suã in solẽ, & datum est illi affligere homines { *Aestu, & Igni.* } *Et* { *Aestuauerunt homines æstu magno. Blasphemauerũt nomen Dei, habentis potestatẽ super has plagas.* } *Neq;* { *Egérunt pœnitentiam, Vt darent illi gloriã. vers. Et quartus angelus. eod. cap. 16.* }

EVENTVS.

MORTVO Othone Imperatore secundo, & tertio Othone regnante, Crescentius quidam Patricius Romanus rebellauit, atque in eam íncidit temeritatem, vt Gregorium Papam 5. de pontificatu deijceret, eique antipapam substitueret nomine Ioannem. Multi quoquè Romani impiè tunc blasphemauerunt nomẽ Dei, vtrunque contemnentes solem, id est, vtranque potestatem, tam ecclesiasticam, quàm secularem.

DE PRAE-

DE PRAEFATAE REBELLIONIS VLTIone seu vindicta per Imperatorem Othonem tertium sub imagine quintæ phialæ, Prophetia septima. TABVLA 247.

ET QVINTVS *angelus effudit phialam suam super sedem bestiæ: &*
- *Factum est regnum eius tenebrosum.*
- *Manducauerunt linguas suas præ dolore.*
- *Blasphemauerũt Deũ cæli præ* { *Dolori bus & vulnerib⁹.* }

Et nõ egérũt pœnitẽtiã ex operibus suis.

EVENTVS.

PRAEDICTAM Crescentij impietatem Otho tertius, velut angelus quartus vindicans, phialam effudit super sedem bestiæ, id est, consulatum Crescentij tyrannicum, quem ex fuga retractum, paulatìm membris trũcatis, auersè imposuit asino, & spectaculi loco per vrbem Romam circunuectũ, ante vrbem suspẽdi mandauit. Vndè dominium eius factum est tenebrosum, & linguam suam comẽdit præ dolore.

Crescentius impietatis suæ luit pœnas.

DE LIBERATIONE ECCLESIASTICORVM à iurisdictione laicorum, sub figura phialæ sextæ, Prophetia octaua.

TABVLA 248.

ET SEXTVS *angelus*
- *Effudit phialam suam in flumen illud magnum Euphratem.*
- *Et siccauit aquam eius.*

Vt præparetur via regibus ab ortu solis. vers. Et sextus angelus. eod. cap. 16.

EVENTVS.

EXEMPLVM huius prophetiæ illustrissimum potest esse Gregorius pontifex septimus, priùs dictus Hildebrãdus, vir eximiæ sanctitatis, & spiritu prophetię prędit us. Nam is phialam suam effudit super flumen illud magnum, id est, quosdam ecclesiasticos, qui cùm incontinentia, Simonia, & alijs vitijs essent corrupti, cõcilio celebrato, illis ex sacrorum canonum præscripto & vxoribus interdixit, & concubinis. Ad hæc cùm seculares anteà principes sibi iurisdictionem in clerum vsurpare non vererentur, in eodem concilio id quoquè salubriter statuit, nè vllus episcopus aut prælatus inuestituram à laico acciperet cuiuscunque cõditionis principe.

Sacerdotibus & vxores prohibitæ, & cõcubinæ.

DE SINGVLARI SARACENORVM PERSEcutione in ecclesiam Christianam, sub figura trium immundorum spirituum in modum ranarum, prophetia nona. TAB. 249.

ET *vidi de ore*
- *Draconis,*
- *Bestiæ,*
- *Pseudoprophetæ,*

Exire três immundos spiritus in modum ranarum. Sũt enim spiritus dæmoniorum
- *Facientes signa,*
- *&*
- *Procedũt ad reges totius terræ, cõgregare illos in prælĩũ ad diem magnum omnipotentis Dei.*

ECCÈ
- *Venio sicut fur.*
- *Beatus qui vigilat & custodit vestimenta sua, nè nudus ambulet, & videant turpitudinem eius.*
- *Et congregabit illos in locũ, qui vocatur Hebraicè Armageddon. vers. Et vidi de ore draconis. eod. cap. 16.*

EVENTVS.

PRAEVIDIT hoc loco D. Ioannes, paulò pòst angelum sextum exire de ore draconis, regis scilicet Persarum & Turcarũ: de ore item bestiæ, id est, Sulthani Babyloniæ, & de ore pseudoprophetæ, collegij Mahumetani, tres immundos spiritus in modum ranarum, instigatores putà & adiutores Saracenorum contra populum Christianum. Quæ prophetia tum impleta est, quandò bello & tyrannide extendit imperium suum in Antiochiam vsque & Asiam minorem. Beati autem erunt Christiani illi, qui tum in constantia fidei perseuerauerunt. vt enim in terra sancta cum Christo compassi fuerunt, ità in loco Armageddon, id est, conresurrectionis, cum eodem collætabuntur.

DE RESTITVTA ECCLESIAE PACE PER VRbanum Papam, sub imagine phialæ septimæ, Prophetia decima.

TABVLA 250.

ET SEptimus angelus
- *Effudit phialam in aërem, &*
- *Exiuit vox magna de tẽplo à throno, dicẽs: Factum est. Et facta sunt*
  - *Fulgura, &*
  - *Voces, &*
  - *Tonitrua, &*
  - *Terræmotus magnus, qualis nunquàm fuit ex quo homines fuerunt super terram, talis terræmotus sic magnus.*
  - *Ciuitas magna in tres facta est partes.*
  - *Babylon magna venit in memoriam ante Deum, dare illi calicem vini indignationis iræ eius.*
  - *Omnis insula fugit, & montes non sunt inuenti.*
  - *Grando magna sicut talentum, descendit de cælo in homines.*
  - *Et blasphemauerunt Deum homines propter plagam grandinis, quoniam magna facta est vehementer. versicul. Et septimus angelus. vsque in finem cap. 16.*

EVENTVS.

SEPTIMI huius angeli imaginem refert Alexius Imperator Orientalis, qui effudit phialam suam in aërẽ, dum Vrbano pontifici secũdo angustias, quas Christiani ab infidelibus patiebantur Saracenis, per crebras exposuit literas. Qua fama permotus Vrbanus, populis occidentalibus persuasit, vt hominum aliquot centena millia signo sanctæ crucis muniti proficiscerentur contra Christiani nominis hostes, videlicet Saracenos, tanta concordia, vt vix vllo tempore vnquàm tot homines in vnam coiërint sententiam. Tunc etiam terræ factus est motus, & fulgura apparuerunt atque tonitrua. Quin & Cometæ & alia signa multa sunt visa. Ciuitas autem magna siue multitudo illa Christianorum militum, in tres diuisa est partes. Alij per Hungariam, alij per Sclauoniam, alij verò per Apuliam profecti sunt Constantinopolim. Babylon denique ipsa, hoc est, Saracenismus, ità fuit labefactatus, vt vix vnquàm anteà maiorem senserit confusionẽ, ità vt compulsi fuerint Saraceni Christum blasphemare Dominum.

VISIO

VISIO QVINTA, DE QVINTO ECCLESIAE STATV A *restauratione ciuitatis sanctæ Hierusalem, vsque ad tempus Antichristi & diem iudicij extremi.*

PARTITIO VISIONIS QVINTAE.

TABVLA 251.

HAEC VISIO *viginti continet prophetias siue prædictiones de*

- *Impietate sectæ Mahumetanæ, cap. 17. per tot.*
- *Diuina eius impietatis vindicta, à princip. cap. 18. vsque ad vers. Et audiui aliam vocem.*
- *Causis præfatæ illius vindictæ, d. vers. Et audiui aliam vocem.*
- *Tristitia malorum, vers. Et flebunt. eod.*
- *Gaudijs bonorum, vers. Exulta, eod.*
- *Conflictu Babyloniæ cum Sulthano, vers. Et sustulit vnus angelus. eodem.*
- *Victoria & triumpho Christianorum, à principio cap. 19. vsque ad vers. Et audiui quasi vocem tubæ.*
- *Congratulatione eorum Christianorum, qui tum remanserant in Syria, dict. vers. Et audiui quasi vocem.*
- *Ipsius Ioannis apostoli congratulatione. vers. Et dixit mihi. eod. cap. 19.*
- *Secundi regis Hierosolymitani successu. versic. Et vidi cælum apertum, eod.*
- *Prophetia patriarchæ Hierosolymitani contra dæmoniacum Saracenorum vaticinium, vers. Vidi vnum angelum stantem in sole.*
- *Balduini regis victoria contra Sulthanum, vers. Et vidi bestiam & reges terræ. sæpè d. cap. 19. vsque in fin. eiusd.*
- *Concordia inter Calixtum Papam & Heinricum Imperatorem quintum, à princip. cap. 20. vsque ad vers. Et vidi sedes.*
- *Pace imperij & sacerdotij firmata, d. vers. Et vidi sedes. eodem cap. 20.*
- *Grauissima persecutione Sulthani contra Christianos, vers. Et animas decollatorum. eod.*
- *Damni ex ea persecutione illati recuperatione. vers. Et qui non adorauerunt. eodem.*
- *Quodam alio inter pontificem & Imperatorem dissidio. versic. Cæteri mortuorum.*
- *Resurrectione prima, vers. Hæc est resurrectio prima. eod,*
- *Antichristi persecutione, versicul. Et cùm consummati fuerint mille anni, eodem.*
- *Die iudicij extremi, versicul. Et vidi thronum magnum, vsque in finem d. cap. 20.*

DE IM-

DE IMPIETATE SECTAE SARACENIcæ, prophetia huius visionis prima. TABVLA 252.

ET VEnit vnus de 7. angelis, qui habebant 7. phialas, & locutus est cũ Ioanne, &

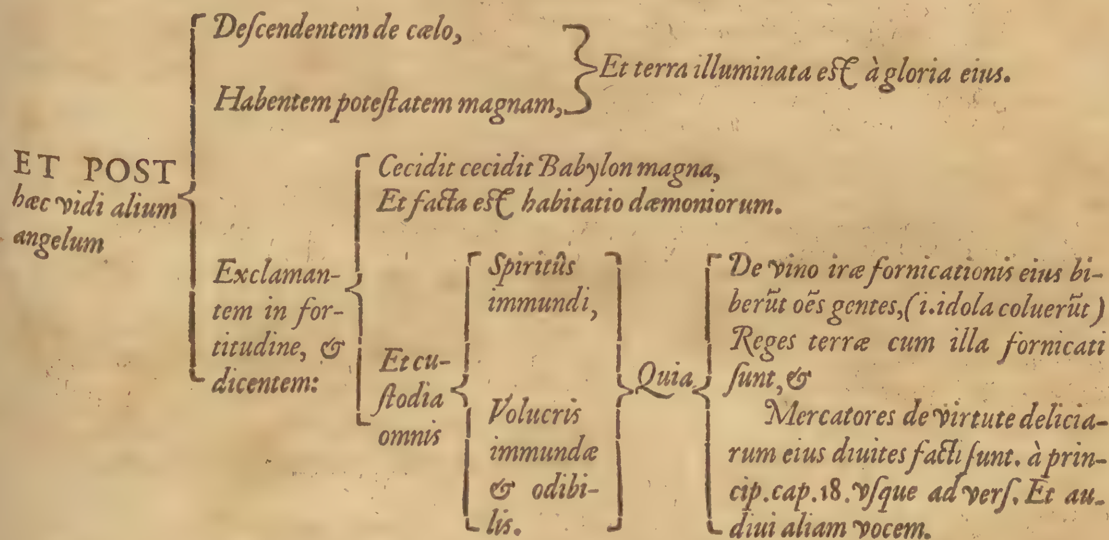
- *Ostendit ei damnationẽ meretricis magnæ, (quæ est corpus omniũ perditorum, siue reproborum collectio)*
  - *Quæ sedet super aquas multas, (id est, super multos regnat populos)*
  - *Cum qua fornicati sunt reges terræ, (homines terreni.)*
  - *Et inebriati sunt, qui inhabitabant terram, de vino prostitutionis eius.*
- *Abstulit eũ in spiritu ĩ desertũ. Et vidit Ioãnes mulierẽ, (videlicet p̃fatã meretricẽ)*
  - *Sedẽtem super bestiam coccineam, plenam nominibus blasphemiæ (id est, diabolum cui insident omnes reprobi.)*
  - *Habentem*
    - *Capita septem, (per quæ intelliguntur omnes reges impij, ab initio ecclesiæ vsque in finem existentes.)*
    - *Cornua decem (i. septẽ regna, quæ cõtra diuinã dimicârunt ecclesiam, vt*
      - *Aegyptiorum,*
      - *Israelitarũ carnaliũ,*
      - *Babyloniorum,*
      - *Persarũ ac medorũ,*
      - *Macedonum,*
      - *Romanorum,*
      - *Antichristi.*
      - *Sed quia Macedonum regnũ post interitũ Alexandri Magni diuisum est in 4. regna, ideò 10. dicuntur cornua.)*
  - *Circundatam Purpura & Coccino.* — *Hoc est, cruentam siue plenam sanguine.)*
  - *Inauratã Auro, & Lapide precioso, & Margaritis,* — *(i. fucatam ornamẽtis veræ ecclesiæ.)*
  - *Tenentem in*
    - *Manu sua poculũ aureũ plenũ Abominatione, & Immũditia fornicationis suæ.* — *Qui sunt fructus reproborum.*
    - *Fronte nomen eius scriptum*
      - *Mysterium, Babylon magna.*
      - *Mater Fornicationum & Abominationum terræ.*
  - *Ebriam de sanguine Sanctorum Martyrũ Iesu,* — *Et miratus est Ioannes, cùm videret illam, admiratione magna. à princip. cap. 17. vsque ad vers. Et dixit mihi angelus.*
- *Et aperuit ei sacramentũ Mulieris, & Bestiæ, quæ portat eam* — *à d. vers. Et dixit mihi. vsque in fin. cap. 17.*

EVEN-

EVENTVS.

Haec de impia Saracenorum secta creduntur esse prædicta, quæ (vt Ecclesiastica testatur historia) in duas dissecta est partes. Saracenorum enim alios Persidem, alios verò Aegyptum inhabitâsse legimus. vtrique suum habuerunt Sulthanum. Damnata ergò meretrix, secta est Mahumetica, in qua fornicati sunt reges terræ, & inebriati sunt vino prostitutiõis eius, dum relicto vero Dei cultu, prophanos sectantur cultus. Per mulierem autem, Persarũ: & per bestiam, Aegyptiorum intelligitur Sulthanus: tum quòd hic illo ignobilior, tum quòd ille hunc per multos annos ex suis eiecerit sedibus. Cætera huius visionis mysteria partìm ab ipso notantur Ioanne, partìm hîc à sacris edisseruntur scriptoribus.

DE DIVINA EIVS IMPIETATIS VINDICTA, quintæ visionis prophetia secunda. TABVLA 253.

EVENTVS.

Anno Domini M. XCVI. à summo pontifice contra Saracenos cum ingenti Christianorum exercitu missus fuit in Hierusalem Adamarus episcopus Podiẽs. cuius opera & consilio crebrò debellati fuerunt. Ex quo bello & Hierusalem & Antiochia, atque adeò pleraque in Syria Christianorum potestati subiecta sunt, atque sic Babylon magna, hoc est, prophana illic cecidit secta Mahumetica.

DE VINDICTAE ILLIVS CAVSIS, PROPHEtia quintæ visionis tertia. TABVLA 254.

ET AVdiui aliam vocem de cælo, dicentem:

- *Exite de illa populus meus,*
  - *Nè participes sitis delictorũ eius,*
  - *Et de plagis eius non accipiatis:*
    - *Quoniam*
      - *Peruenerunt peccata eius vsq; ad cælum.*
      - *Et recordatus est Dominus iniquitatum eius.*
- *Reddite illi, sicut:*
  - *Et ipsa reddidit vobis.*
  - *Et duplicate duplicia,(id est, pœnas tam de anima, quàm de corpore sumite) secundùm opera eius.*
- *In poculo quo miscuit vobis, miscete illi duplum.*
- *Quantum glorificauit se, & in delicijs fuit, tãtum date illi tormẽtũ & luctum: Quia in corde suo dicit,*
  - *Sedeo Regina, & Vidua non sum, Et luctum non videbo.*
    - *Et ideò vna die venient plagæ eius,*
      - *Mors, & Luctus, & Fames. Et igne comburetur:*
        - *Quia fortis est Deus qui iudicabit illã. d. vers. Et audiui aliam vocẽ de cælo &c. eod. cap. 18.*

EVENTVS.

TRES enumerat hîc D. Ioannes causas, propter quas puniti fuerunt Saraceni, ac etiamnùm omnes plerunquè puniuntur impij, videlicet Homicidium & malitiam, in verb. Reddite illi sicut & ipsa: Luxuriam, ibì: Quantum glorificauit se, & in delicijs fuit, &c. Et superbiam, dum ait: Sedeo regina, & vidua non sum, &c.

DE TRISTITIA MALORVM, SIVE DE POENIS damnatorum, prophetia quintæ visionis quarta TABVLA 255.

ET FLEbunt & plangent super illam

- *Reges terræ, qui cum illa*
  - *Fornicati sunt, & In delicijs vixerũt,*
    - *Dicentes:*
      - *Væ væ ciuitas illa magna Babylon,*
      - *Quoniam vna hora venit iudiciũ tuum.*
- *Negociatores terræ, quoniam merces eorũ nemo emet ampliùs, merces*
  - *Auri, Argenti, Lapidis preciosi, Margaritæ, Byssi, Purpuræ, Serici, Cocci &c.*
    - *Mercatores horum à longè stabunt,*
      - *Flentes, &*
      - *Dicentes: Væ væ ciuitas illa magna.*
- *Et omnis gubernator, & omnes qui in lacum nauigant, & nautæ, & qui in mari operantur, longè steterunt & clamauerunt, dicentes:*
  - *Quæ similis ciuitati huic magnæ!*
  - *Væ væ ciuitas illa magna.*
    - *versic. Et flebunt, & plangent.*

EVEN-

EVENTVS.

Ista calamitas à regibus, mercatoribus & omnibus nauigantibus, tum maximè visa est, quandò Christiani super muros Hierusalem ardentem proiecerunt picē, ac tandèm totam occupârunt ciuitatem. Nam vbi ex communi decreto præfatam ciuitatem nudis circumiuissent pedibus, octauo dehinc die, Idibus scilicet Iulij, quæ feria fuit sexta, leguntur eandem in suā redegisse potestatē. Atq; hinc etiam mystica interpretatione rectè colligitur, omnium ætatum mala, vltionem in extremo pati iudicio.

DE GAVDIIS BONORVM, SIVE DE præmijs beatorum & consolatione sanctorum, prophetia quintę visionis quinta. TABVLA 256.

EXVLTA super eam { *Cælum, & / Sancti Apostoli, / Et prophetæ.* } { *Quoniam iudicauit Deus iudicium vestrum de illa, vers. Exulta super eam, cap. 18.* }

EVENTVS.

Laetitiam hanc ex antedicta victoria ceperūt cælum, id est, totus piorū Christianorum cœtus, S. apostoli, id est, episcopi apostolis succedentes, & prophetæ, catholici videlicet concionatores.

DE CONFLICTV BABYLONIAE CVM Sulthano, prophetia quintæ visionis sexta. TABVLA 257.

ET SVSTVLIT *vnus angelus fortis lapidē quasi molarem magnum, & misit in mare, dicēs:*

- *Hoc impetu mittetur Babylon ciuitas illa magna, & vltrà iam non inuenietur.*
- *Et vox* { *Citharœdorū, Musicorum, Tibia canentiū & tuba,* } *Non audietur in te ampliùs: &*
- *Omnis artifex omnis artis non inuenietur in te ampliùs: &*
- *Molæ vox non audietur in te ampliùs: &*
- *Lux lucernæ non lucebit in te ampliùs:*
- *Et vox sponsi & sponsæ non audietur adhuc in te.*

Quia {
- *Mercatores tui erant principes terræ:*
- *In veneficijs tuis errauerunt omnes gentes.*
- *Et in ea inuentus est sanguis* { *prophetarum, Sanctorum, & omniū qui interfecti sunt in terra, vers. Et sustulit. vsque in finem capitis 18.* }
}

EVENTVS.

Hvic prophetiæ aptari potest factum Godefridi regis Hierosolymitanorū primi, qui bellica virtute Sulthanum Aegyptium cum ingenti exercitu suo eò adegit, vt se plurimi in mare præcipites mitterent, atque sic perirent. Quo facto, Saraceni non musico tantùm concentu destituti, sed omni commercio humano, atque ipsa adeò vitæ huius luce priuati sunt.

DE TRIVMPHO CHRISTIANORVM, SIVE de pace Ecclesiæ vniuersali, Prophetia quintæ visionis septima.

TABVLA 258.

POST audiui quasi vocem
- *Tubarum multarum in cælo, dicentem: Alleluia, Quia vera & iusta sunt iudicia eius &c.*
- *Seniorum 24. & quatuor animalium, quæ adorauerunt Deum sedentem super thronum, & dixerunt: Amen, Alleluia.*
- *De throno exeuntem & dicētem: Laudem dicite Deo nostro omnes sancti eius, & qui timetis eum pusilli & magni. à princip. cap. 19. vsque ad ver. Et audiui quasi vocem tubæ magnæ.*

EVENTVS.

SIMILI gaudio perfusi sunt ex victoria supradicta 24. seniores, id est, vniuersi Christiani orbis episcopi, & 4. animalia, sanctissimi putà quatuor patriarchę, atq; adeò vniuersa Christi ecclesia, communi congratulatione Deo nostro Alleluia, hoc est, laudem dixit & gloriam, & gratiarum actionem.

DE CONGRATVLATIONE EORVM Christianorum, qui tum remanserant in Syria, Prophetia quintæ visionis octaua.

TABVLA 259.

ET AVdiui quasi vocem
- *Tubæ magnæ, &*
- *Sicut vocē aquarum multarum,*
- *Et sicut vocē tonitruorum magnorum,*

Dicētiū:
- *Alleluia: Quoniā regnauit Dominus Deus noster omnipotens.*
- *Gaudeamus & exultemus, & demus gloriam ei:*

Quia
- *Venerunt nuptiæ agni, & vxor eius præparauit se.*
- *Et datum est illi, vt cooperiat se byssino splēdenti, et candido. Byssinū enim sunt iustificationes sanctorū. ver. & audiui quasi. eod. cap. 19.*

EVENTVS.

CATHOLICORVM sacræ scripturæ interpretum aliqui, hæc ad eam referunt lętitiam, quam ex supradictis triumphis etiam reliqui conceperant Christiani, qui tum in Syria optatum expectabant belli Turcici euentū, qui & ipsi adclamabant, Gaudeamus, qa venerunt nuptiæ agni, Domini scilicet Iesu Christi: & vxor eius, id est, Christianorum exercitus ibì existens, præparauit se. Occurrunt autem in hac prophetia duo, quæ memoria videntur admodùm digna: vnum, quòd exercitus ille non potuerit saluari absque propria operū iustificatione, vel sine proprijs viuæ fidei operibus: Alterum, in sacris scripturis verba non in propria semper significatione accipienda, sed licere etiam mysticam ex eis colligere significationem: ità vt Ioānem hoc loco byssinum, & alibì cælū, tubam, tonitruum, equū, bestiam & similia, accepisse videmus.

Ad salutem etiā propria fidei opera esse necessaria.

DE IPSIVS

DE IPSIVS IOANNIS APOSTOLI CONgratulatione, Prophetia quintæ visionis nona. TABVLA 260.

ET
- *Ioanni (angelus) dixit:*
  - *Scribe, Beati qui ad cœnam nuptiarum agni vocati sunt.*
  - *Hæc verba Dei vera sunt.*
- *Cecidit Ioannes ante pedes eius, vt adoraret eum.*
- *Iterùm dixit angelus ei: Vide nè feceris. conseruus tuus sum, & fratrum tuorum habentium testimonium Iesu. Testimonium enim Iesu, est spiritus prophetiæ, vers. Et dixit mihi scribe &c. eod. cap. 19.*

EVENTVS.

PRAEVIDENS D. Ioannes eam liberationem, quæ populo Christiano cõtigit circa annum Domini M.XC. præ nimia exultatione & reuerentia voluit angelum, velutì nuncij huius tam læti authorem, adorare. Quem honorem recusauit angelus.

DE SECVNDI REGIS HIEROSOLYMITAni successu, prophetia quintæ visionis decima. TABVLA 261.

ET vidi
- *Cælum apertum,*
- *Equũ album: & qui sedebat super eum,*
  - *Vocabatur fidelis & verax, & cum iustitia iudicat & pugnat.*
  - *Oculi autem eius sicut flamma ignis, & in capite eius diademata multa, habens nomen scriptum, quod nemo nouit nisi ipse. Et*
  - *Vestitus erat veste adspersa sanguine: & vocabatur nomen eius, Verbum Dei. Et*
  - *Exercitus qui sunt in cælo, sequebãtur eum in equis albis, vestiti bysfino albo & mundo. Et*
  - *De ore eius ꝓcedit gladius ex vtraq; parte acutus, vt in ipso percutiat gentes, & ipse*
    - *Reget eas in virga ferrea.*
    - *Calcat torcular vini furoris iræ Dei oĩpotẽtis.*
  - *Et habet in vestimento & in femore suo scriptum, Rex regum & Dominus dominantium. vers. Et vidi cælum apertum. cap. 19.*

EVENTVS.

DE Christo tam hanc prophetiam, quàm plerasque superiores, intelligi & posse & debere, nemini dubium est. Magnam tamen similitudinem cum hac videntur habere ea, quæ in imperio suo contigerunt Balduino secũdo Hierosolymitanorum regi. Nam & in fide erga Deum constans, & in promissis præstandis verus, in iudicando autem pariter & pugnando iustus erat. Oculi eius, pietatis zelo videbantur ignei, & in capite diademata, id est, victorias habuit multas. Vestis eius Saracenorum sanguine adspersa, & nomen eius, propter prædicationem euãgelij, quam promouere solebat, cuiusque amore patrium reliquerat solum, nõ iniuria verbum vocabatur Dei. Quem exercitus cæli, hoc est, Hospitalariorũ, Templariorum, & Teutonicorum militum sequebantur ordines in equis albis, id est, in iustitia & sanctitate, & propter regni Hierosolymitani sua ætate florem, Rex poterat dici regum.

DE VATICINIO PATRIARCHAE HIEROSOLYmitani, prophetia quintæ visionis vndecima. TABVLA 262.

ET VIdi angelũ
- *Stantem in sole, &*
- *Clamauit voce magna, dicens omnibus auibus, quæ volant per medium cæli: Venite & cõgregamini ad cœnã magnam Dei, vt manducetis carnes*
  - *Regum,*
  - *Tribunorum*
  - *Fortium,*
  - *Equorum & sedentium in ipsis,*
  - *Omnium liberorum, &*
  - *Seruorum, &*
  - *Pusillorum,*
  - *Et magnorum, versic. Et vidi angelum stantem in sole. cap. 19.*

EVENTVS.

SARACENOS perhibent à dæmone tale accepisse responsum, fore vt breuì caperent ciuitatem Hierusalem, ibiq́ue sepulcrum destruerent Domini, & quod dictu horrendum, crucem Christi in proximo demergerent mari. Contra hoc patriarcha Hierosolymitanus, Christianos tali animauit oraculo, ipsos futuros victores, atque tantam facturos Saracenorum stragem, vt aues cæli de carnibus & sanguine Regum, Tribunorum, equorum, &c. facilè queãt saturari. Et hoc est quod Ioannes dicit se vidisse angelum, scilicet patriarcham, stantem in sole intelligẽtiæ ac authoritatis ecclesiasticæ, & clamantem auibus.

DE ALIA REGIS BALDVINI VICTORIA CONtra Turcam, Prophetia quintæ visionis duodecima. TABVLA 263.

ET
- *V. di*
  - *Bestiam,*
  - *Reges terræ, &*
  - *Exercitus eorum congregatos,*
  - *Ad faciendum præliũ cũ illo qui*
    - *Sedebat in equo,*
    - *Et cum exercitu eius.*
- *Et appræhensa est bestia, & cum ea pseudopropheta: qui fecit signa coram ipso, quibus seduxit eos. Qui*
  - *Acceperunt characterem bestiæ,*
  - *Et qui adorauerunt imaginem eius.*

Atq.
- *Viui missi sunt hi duo in stagnum ignis ardentis sulphure:*
- *Et cæteri occisi sunt in gladio sedentis super equũ, qui procedit de ore ipsius, & omnes aues saturatæ sunt carnibus eorũ. vers. Et vidi bestiã. vsque in fin. cap. 19.*

EVEN-

EVENTVS.

Posteaquàm rex Balduinus victoria potitus fuisset insigni, cęsis multis hostiũ millibus, fortuna tandèm inuersa, à Saracenis p̄uentus capitur, ex qua hostes nominis Christiani insolentiores facti, exercitum ad LX. millia augent militũ, quo Christianos omnes à suis profligarent finibus. Ipsi verò Christiani, quorum vix tria erant millia, in summa angustia constituti, publicum omnibus indicunt ieiunium, adeò vt Niniuitarum exemplo etiam iumentis negata sint pabula, vt Christi eo faciliùs pro se impetrent auxilium: quo facto, alijs signũ crucis, alijs lanceã Domini, alij alia Christi arma pręferẽtibus, hostibus à quibus circundati fuerãt, progrediuntur in faciem, pro vita & religione dimicaturi. Vbi hostes, fulgore super eos cælitùs coruscante, mox in fugam sunt conuersi, & non solùm à viris, sed fœminis etiam & pueris cęsi sunt atque profligati, ità vt eo bello septẽ millia Saracenorũ perirent gladio, quinq; verò millia in aquis fuerint submersi. At Christiani non solùm euaserunt incolumes, sed etiam non diù pòst Tyrum vrbem celeberrimam reliquis adiecerunt prędis. Et hoc est quod præuidit Ioannes bestiã, id est, Regem barbarorum hominum, & ei subiectos, congregatos ad faciendum pręlium cum eo, qui sedebat in equo albo, cum rege scilicet Hierosolymitano, sicut dictũ est, capto atq; circundato. Compręhensa etiã bestia illa cum Propheta, qui ex diaboli suggestione prędixerat ciuitatẽ Hierusalem à Saracenis subuertendam, missi sunt in stagnũ ignis ardentis, ità vt anima & corpore simul fuerint occisi.

DE CONCORDIA INTER REGNVM ET SACERdotium, sub Calixto Pontifice & Heinrico V. Imperatore, Prophetia quintæ visionis decimatertia. TABVLA 264.

ET VIDI angelum
- *Descendentem de cælo,*
- *Habentem clauem abyssi, &*
- *Catenam magnam in manu sua.*
- *Et appræhendit Draconem serpentem antiquum, qui est diabolus, & satanas, &*
  - *Ligauit eum per annos mille.*
  - *Misit eũ in abyssum,*
  - *Clausit & signauit super illum,*
    - *Vt*
      - *Non seducat amplius gentes,*
        - *Et post hoc oportet illum solui modico tempore. à princip. cap. 20. vsque ad vers. Et vidi sedes.*
      - *Donèc consummentur mille anni.*

EVENTVS.

Fvit olìm cõtrouersia inter summos Pontifices, Gregorium scilicet, qui dictus est Hildebrãdus, eiusq; successores aliquot, Victorem, Vrbanũ atq; Paschalẽ &c. & Imperatores aliquos per id temporis Romanos, de iure & modo conferendi dignitates Ecclesiasticas: Quas imperatores pro consuetudine sua, per virgam & annulum, summi verò Pontifices per liberam electionẽ conferri debere volebãt. Tandèm circa annũ Domini M. C. XXII. Heinricus Romanorũ Imperator quintus, vltrò venit Romã, ibiq; huic cõtrouersię his renũciat verbis: Ego Heinricus Dei gratia Roman. Imperator August pro amore Dei & S. Rom. Ecclesię & D. Papæ Callisti, & pro remedio animę meę, Deo & sanctis eius apostolis Petro & Paulo, & Dño Papę Callisto, sanctęq; Romanę ecclesię dimitto oẽm inuestiturã per annulũ & baculũ, & cõcedo in omnibus ecclesijs fieri liberã electionẽ & consecrationem. Hanc concordiã pręuidit hic Ioannes sub imagine angeli, Callisti scilicet Papæ, qui habuit clauem abyssi, id est, potestatẽ absoluendi & catenã magnam, siue multitudinem prelatorum & episcoporum, appręhenditq;, ligauit, & clausit per censuram ecclesiasticam antiquum aduersarium, nimirùm persecutores ecclesię Catholicę, nè ampliùs in Catholicum grassarentur clerum, donèc compleatur tempus pacis longioris.

Renunciatio Imperatoris Heinrici Quinti.

DE PACE ILLA IMPERII ET SACERDOTII firmata, Prophetia Quintę visionis xiiij. TABVLA 265.

ET VIDI *sedes, &* { *Sederunt super eas, &* / *Iudicium datum est illis.* } *ver. Et vidi sedes &c. eodem cap. 20.*

EVENTVS.

PAX illa inter Regnum & Sacerdotiũ facta, tempore Lotharij, qui præfato successit Heinrico, & Innocentij Papæ, anno scilicet M. C. XXXIII. publicè firmata est, pulso ab Imperatore Petro Leonis Antipapa, & à Pontifice Innocẽtio coronato Imperatore, cuius ope fuit restitutus.

DE ALIA GRAVISSIMA PERSECVTIONE Saladini contra Christianos, Prophetia Quintæ visionis xv. TABVLA 266.

ET ANIMAS *(vidit Ioannes) decollatorum propter* { *Testimonium IESV,* / *&* / *Verbum DEI.* } *ver. Et animas, d. cap. 20.*

EVENTVS.

ANIMAS decollatorum intelligunt quidam hoc loco corpora Christianorum, ex eo bello, quod terræ sanctę circa annum Domini M. C. LXXXVI. intulit Saladinus, trucidatorum. Quo & Hierusalem cum plerisque alijs ciuitatibus Saladino subiecta, & Christiani capti omnes, cæsi sunt cum tanta Christiani sanguinis effusione, quanta illis in locis vix anteà vnquàm fuerat comperta.

DE SINGVLARI PRAEDICTAE DESOLAtionis restitutione, Prophetia Quintæ visionis decimasexta. TABVLA 267.

ET (EOrum vidit animas) Qui { *Non adorauerunt bestiam, neque imaginem eius:* / *Nec acceperunt characterem eius in frontibus aut in manibus suis.* } *Et* { *Vixerunt,* / *&* / *Regnauerunt cum Christo mille annis.* } *d. vers. Et vidi sedes, cap. 20.*

EVEN-

EVENTVS.

Circa annum Domini M.CCXVII. in auxilium Christianorum confluunt tum temporis aliquot Reges, & nō pauci Principes, Comites, & Barones: qui omnes cruce signati sunt, & Deo fauente recuperant bona Christianis ablata. Quo bello multa millia Saracenorum partim fame, partim gladio perijsse dicuntur. Atq; hoc est, quòd Ioannes dicit se vidisse eos, qui non adorauerunt bestiam, Regem scilicet Aegypti, nec imaginem eius, videlicet Mahumetum: nec acceperūt characterem eius, circuncisionem aut cętera Saracenorum execramenta, & regnum Christianum ad tempus vsq; tenent Antichristi, quod temporis spatium per mille designatur annos.

DE ALIO QVODAM INTER PONTIFICEM & Imperatorem Romanum dissidio, Prophetia quintæ visionis Decimaseptima. TABVLA 268.

CAETERI *mortuorum* { *Non vixerunt,* / *Donèc consummentur mille anni* } { *vers. Cæteri mortuorum &c. cap. 20.* }

EVENTVS.

Illam innuere videtur imperij vacationem, quę sub Friderico Imperatore facta est secundo per ecclesię cēsuram atq; sententiā. Anno enim M. CC.XXXIX. ortum est inter summum Pontificem & Imperatorem dissidium: quo durante, à Friderico secundo Imperatore duo Cardinales cum multis alijs pręlatis ad Concilium à Pontifice indictum proficiscentes, Pisis capti fuerunt. Tandèm Fridericus cùm emendare se nollet, in Lugdunensi Concilio per Innocentium Papā ab Imperio depositus est. Intrà quod tempus multi spiritualiter mortui, id est schismatici facti sunt, nec vixerunt donèc consummarentur mille anni, numero definito pro indefinito posito.

DE RESVRRECTIONE PRIMA, PROphetia quintæ visionis xviij. TABVLA 269.

HAEC EST RESVR*rectio prima. Beatus & sanctus qui habet partem in resurrectione prima: in his* { *Secunda mors non habet potestatem.* / *Sed* { *Erunt Sacerdotes* { *Dei &* / *Christi.* } / *Et regnabunt cum illo mille annis.* } } { *ver. Hæc est resurrectio prima. cap. 20.* }

EVEN-

VISIO SEXTA, DE SEXTO ET VLTIMO ECCLESIAE STAtu post iudicium futuro, siue de Sabbatho & gloria electorum.

TABVLA 272.

HACTEnùs D. Ioannes de militante, hîc nūc de triumphante agit ecclesia: in
- GENERE describit
  - Innouationem & cōsummationem
    - Elementorum, cap. 21. in principio. Et vidi cælum nouum &c.
    - Hominum electorum, versic. Et audiui vocem magnam de throno. eod.
    - Vniuersorum, versicul. Et dixit qui sedebat in throno. eodem.
  - Distributionem præmiorum, pro cuiusque merito. ver. Ego sitienti dabo &c. eodem.
- SPECIE commendat eam à
  - Situ, ver. Et sustulit me in spiritu &c. eod.
  - Ornatu & pulchritudine, in verb. Habentem claritatem Dei. eod.
  - Aditu & ingressu, ver. Et habebat murum &c. eod.
  - Fundamenti robore, ver. Et murus ciuitatis. eod.
  - Ambitu, ver. Et qui loquebatur mecum, &c. eod.
  - Materiæ nobilitate & præstantia, ver. Ipsa verò ciuitas aurum. eod.
  - Aedificiorum forma, in verb. Et plateæ ciuitatis aurum. &c. eod.
  - Directore, qui claritas est Dei, ver. Et ciuitas non eget sole &c. eod.
  - Legibus & moribus, ver. Et portæ eius non claudentur, &c. vsque in fin. cap. 22.
  - Victûs ratione, quæ consistit in
    - Potu spirituali, cap. 22. in princip.
    - Cibo cælesti, ver. In medio plateæ &c. eod.
  - Actione & exercitio eam inhabitantium, ver. Sed sedes Dei & agni. dict. cap. 22.

EPILOGVS. TABVLA 273.

IN EPILOGO D. Ioannes ostendit libri huius
- Authoritatem) ver. Hæc verba fidelissima sunt, dict. cap. 22.
- Perspicuitatem in quibusdam in eo contentis. ver. Et dixit mihi &c. eod.
- Dignitatem, ver. Ego sum Alpha & ω, &c. eod.
- Vtilitatem, ver. Beati qui lauant stolas suas &c. eod.
- Amabilitatem, vtpotè missi ab amantissimo IESV. ver. Ego IESVS misi angelum meum. &c. eodem.
- Summam, quippe qui sit totius scripturæ diuinæ coronis quædam & complementum. vers. Contestor enim omni audienti &c. vsque in finem totius libri Apocalypseos.

GRATIA DOMINI NOSTRI IESV CHRISTI CVM OMNIBVS VOBIS, AMEN.

PAR-

PARTITIONVM THEOLOGICARVM LIBER QVINTVS,

CONTINENS

SVMMAM DOCTRINAE CHRISTIANAE DE PRAECIPVIS CATHOLICAE RELIGIONIS ARTICVLIS.

ESAIAE X. ET ROM. IX.

VERBVM AVTEM CONSVMMANS ET ABBREuians, *quia verbum breuiatum faciet Dominus.*

B. HIERON. SVPER ESAIAM
lib. 4. cap. 10.

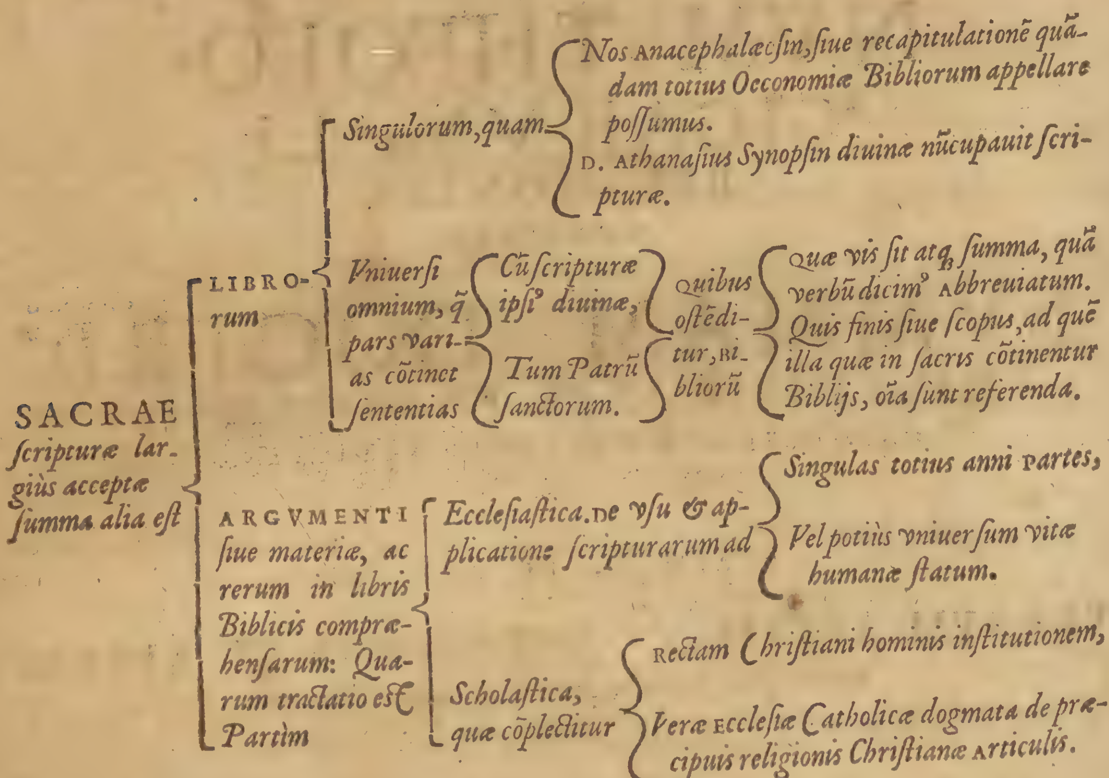
ABBREVIATVS AVTEM ATQVE PERFECTVS SERMO *Euangelicus est, qui pro cunctis laciniosæ legis cæremonijs, dedit præceptum breuißimum dilectionis & fidei: vt quod nobis fieri noluerimus, nè fecerimus alteri. Vndè & Dominus in Euangelio: In his, inquit, duobus mandatis pendet omnis lex & Prophetæ.*

AVGVSTINVS:

SVMMA RELIGIONIS EST, IMITARI QVOD COLIMVS.

PARTITIO LIBRI QVINTI.

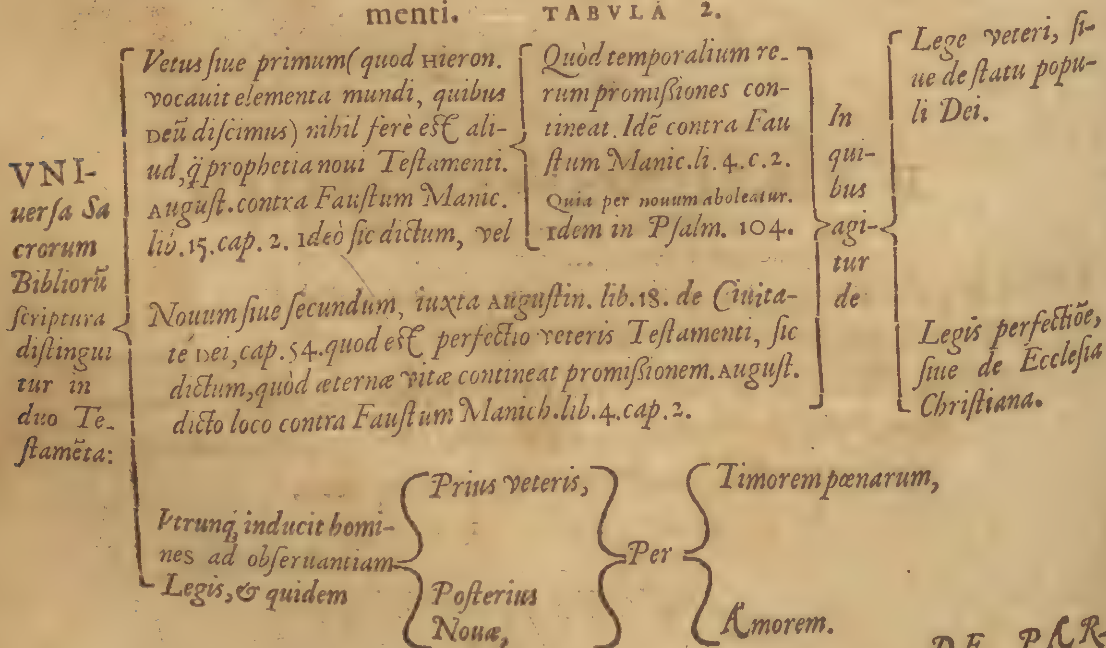
TABVLA I.

ANACEPHALAEOSIS TOTIVS OECONOmiæ Biblicæ, continens

SYNOPSIN LIBRORVM VTRIVSQVE TESTAmenti.

TABVLA 2.

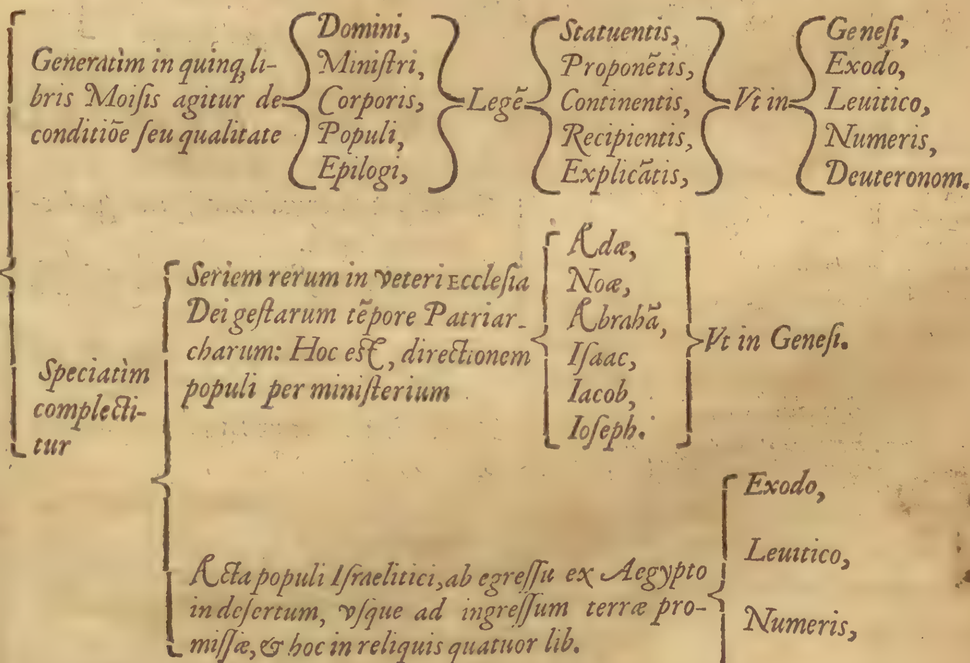
DE PAR-

DE PARTIBVS LIBRORVM VETERIS Testamenti. TABVLA 3.

IN LIBRIS *veteris Testamenti populus DEI, siue Resp. Iudæorum instruitur*

- LEGIBVS *& iudicijs, ex ore Dei prolatis, qualia sunt in Pentateucho, hoc est, in quinque libris Moisis.*
- EXEMPLIS *virtutum & vitiorum, in libris historiæ sacræ comprehensis.*
- FORMA *seu ritu quodam, Deum rectè laudandi, de quo in Dauidicis agitur Psalmis.*
- DOCTRINA, *hoc est, Præceptis Philosophiæ cælestis, siue recta in Ecclesia Dei conuersandi scientia, in quem vsum quinque illi sapientiales scripti sunt libri.*
- REVELATIONIBVS *diuinis de venturo Messia, quibus populus peccator ad salutarem admonetur pœnitentiam, partim comminatione pœnarũ, partim verò promissione beneficiorum, vt fit in libris Prophetarum.*
- CONSOLATIONIBVS *afflictorum, atque sic præparatione quadam ad crucem, quæ in duobus exprimitur libris Machabæorum.*

DE LEGIBVS ET IVDICIIS DIVINIS, quæ in quinque libris continentur Moisis TABVLA 4.

GENESIS, SEV DE CREATIONE cæli & terræ. TABVLA 5.

GENESIS, *vt ait Chryſoſtomus, eſt liber cæli & terræ: in quo agitur de*

- *Mundi ac generis humani, rerumq́ creatarum omnium exordio, cap. 1. 2. 3. 4. & 5.*
- *Diluuio & Arca Noæ, cap. 6. 7. 8. & 9.*
- *Diuiſione terræ, cap. 10. & 11.*
- *Confuſione linguarum, cap. 11.*
- *Deſcriptione gentium, ſiue electione populi Dei, & deſcenſu eiuſdem populi in Aegyptum, à cap. 12. vſque ad finem Geneſis. Hieron. in epiſto. ad Paulinum.*

Et habet cap. 50.

EXODVS, ID EST, DE EXITV FILIOrum Iſraël de Aegypto. TABVLA 6.

HIC LIBER *ideò ſic dictus eſt, quòd earum præcipuè rerum contineat hiſtoriam, quæ in exitu contigerunt filiorũ Iſrael de Aegypto, eſtq́ inter reliquos Pentateuchi libros ferè præcipuus, in quo agitur de*

- *Vocatione Moiſis, & præſeruatione eius miraculoſa, à cap. 1. vſque ad cap. 7.*
- *Decem plagis, à cap. 7. vſque ad cap. 12.*
- *Corporali exitu filiorum Iſrael de terra Aegypti, ca. 12.*
- *Liberatione populi Dei ab Aegyptiaca ſeruitute Per*
  - *Tranſitum maris rubri,*
  - *Submerſionem Pharaonis cum omni ſuo exercitu, à cap. 13. vſque ad c. 17.*
- *Pugna Iſraelitarum cum Amalech, cap. 17. & 18.*
- *Lege data in monte Sinai, hoc eſt, decem præceptis ac iudicijs, & inſtructione populi Dei, cap. 19. & 20.*
- *Myſticis diuinisq́ præceptis, id eſt, de arca fœderis Domini, & cõſtructione tabernaculi, ac altaris, deq́ Sacerdotum*
  - *Veſtibus, &*
  - *Vnctiõe, à cap. 20. vſq́ in finem Exodi.*

Et habet cap. 40.

LEVITICVS, SIVE DE IIS, QVAE AD externum Dei cultum pertinent. TABVLA 7.

LEVITICVS QVI *totius Pentateuchi eſt quaſi vmbilicus, & in quo, vt Paulino D. ſcripſit* Hierony. *ſingula ſacrificia, immò ſingulæ ferè ſyllabæ, & veſtes Aaron, & totus ordo Leuiticus, ſpirant cæleſtia Sacramenta, agit*

- *Potiſſimùm de cæremonijs & legibus*
  - *Sacrificij & offerendorum, à principio Leuitici ad cap. 8.*
  - *Sacerdotij & conſecrandorum, à cap. 8. vſq́ ad cap. 12.*
  - *Edulij & cibariorum, quæ animalia ſint munda, & quæ immunda, cap. 12.*
  - *Purificationis immundorum, à cap. 12. vſq́ ad cap. 23.*
  - *Iubilei, phaſe, & ſolenniorum, à cap. 23. vſque ad cap. 27.*
  - *Votorũ ac promiſſionũ, à ca. 27. vſque in fi.*
- *Incidẽter etiã de*
  - *præceptis*
    - *Moralibus à cap. 19. vſque ad cap. 21.*
    - *Iudicialibus, à cap. 21. vſque ad cap. 24.*
  - *Obſequijs præſtandis, & ibi de legibus*
    - *Tabernaculi,*
    - *Vtenſilium,*
    - *Indumentorum, à ca. 24. vſque in finẽ huius libri.*

Et habet cap. 27.

NVME-

NVMERI, SEV DE ORDINIBVS FILIorum Israël. TABVLA 8.

ORDINES *siue Numeri, in quos Deus Opt. Maximus populum Israel primùm distribui præcepit, sunt octo, videlicet,*

- *Pugnantium, siue bellatorum, à principio vsque ad cap. 7.*
- *Oblatorum, ipso cap. 7.*
- *Ministrorum*
  - *Leuitarum*
  - *Sacerdotum*
  - *eorumq; officia, à cap. 8. vsque ad cap. 13.*
- *Exploratorum, à cap. 13. vsque ad cap. 16.*
- *Peccatorum,*
  - *Core,*
  - *Dathan, &*
  - *Abiron.*
  - *à cap. 16. vsque ad cap. 26.*
- *Genitorum in deserto, à cap. 26. vsque ad cap. 33.*
- *Mansionum in eremo, cap. 33.*
- *Præsidiorum, cap. 34. & indè vsque in fin.*

Et habet cap. 36.

DEVTERONOMIVM, HOC EST, EPITOme Legis Mosaicæ. TABVLA 9.

CONTINET *hic liber repetitionem siue summam & Epitomen*

- *Itineris & laborum ab Israelitis perpessorum, à principio vsque ad cap. 4.*
- *Fœderis & Præceptorum*
  - *Iudicialium,*
  - *Cæremonialium,*
  - *Moralium.*
  - *à cap. 4. vsq; ad cap. 27.*
- *Officiorum Ecclesiasticorum, qualia in Deuteronomio per discursum hincindè repetuntur plurima.*
- *Benedictionum siue promissionum diuinarum, quæ filijs mandatis Dei obtemperantibus paratæ sunt.*
- *Maledictionum siue pœnarum, quæ in Legum Transgressores constitutæ sunt.*
  - *à cap. 27. vsq; ad cap. 33. & Leuit. 26.*
- *Prædictionum, in qua parte Moises iam moriturus, benedicendo filijs Israel, quæ cuilibet Tribui euentura erant, breuiter exposuit atque prophetauit cap. 33. Quibus peractis ipse tandèm Moises*
  - *Moritur,*
  - *Defletur ab Israelitis,*
  - *Sepelitur à Deo,*
  - *Substituitur ei Iosue.*

Et habet cap. 34.

DE EXEMPLIS VIRTVTVM ET VITIO- rum, secunda veteris Testamenti Parte,

SIVE DE

HISTORIA SACRA ET EIVS PARTIBVS.

TABVLA 10.

- HISTORIAM *Sacram* D. *Augustinus in lib.* 2. DE DOCTRINA *Christiana, cap.* 8. *facit duplicem:*
  - *Continuam, id est, perpetua temporũ serie cohærẽtem, vt sunt*
    - *Quinque libri Moisis, de quibus hucusquè dictum est.*
    - *Iesus Naue,*
    - *Iudicum,*
    - *Ruth, qui tamen magìs ad* REGNORUM *principia videtur pertinere.*
    - REGNORUM *quatuor.*
    - *Paralipomenon duo.*
  - DISCRETAM, *seu promiscuam, tanq̃ ex diuerso ordine, quæ inter se nõ ità cõnectitur, quales sunt libri*
    - *Esdræ duo, qui tamen magìs subsequi videntur, ordinatam illam historiam vsque ad* REGNORũ *vel Paralipomenon terminatam:*
    - *Tobias,*
    - *Iudith,*
    - *Hester,*
    - *Iob,*
    - *Machabæorum duo.*

DE HISTORIAE CONTINVAE SVB- diuisione

TABVLA 11.

- IN HAC *parte describitur quadruplex Iudaicæ* REIP. *administratæ ratio. Deus enim populum Israel quatuor gubernauit modis, videlicet*
  - *Per* DUCES
    - MOISEN, *de cuius ducatu in secundo Pentateuchi actum est libro, videlicet in Exodo, &c.*
    - *Iosue, cuius* DUCATUS *in eo depingitur libro, qui inscribitur Iesus Naue.*
  - *Per*
    - *Iudices, vsque ad Saulem* REGEM,
    - REGES *à Saule vsque ad transmigratiõem Babylonis.*
    - *Põtifices, à reditu captiuitatis Babylonicæ, ad tempus propè Christi, quandò Ioannes Hyrcanus, qui descendit de Machabæis, primus imposuit sibi diadema regium. Lyranus in lib. Iudicum in princ. Porrò iam ante lib. 2. Iudicum, Regum & Pontificũ meminimus, quibus hoc loco Duces adduntur: vndè fit, vt ibì triplex, hîc quadruplex eius veteris populi gubernandi ratio traditur: quod tamen parùm refert.*
  - QUI *tamen, Iudices scilicet,*
    - *Non regebant per modum*
      - *Impij, aut*
      - *Alicuius domini, quod sibi Deus ipse retinuerat:*
    - *Sed per modum*
      - *Ministerij,*
      - *Exhortationis, &*
      - *Consilij.*

DE PRIMA REIP. IVDAICAE ADMINISTRANdæ ratione. TABVLA 12.

DE HAC *Reip. Iudaicæ ratione, partim*

- *Actum est in Exodo, de ducatu Moisis.*
- *Dicendum erit in libro Iosuæ, in quo agitur de*
  - *Transitu Iordanis, à princip. vsque ad cap. 6.*
  - *Subuersione regnorum hostilium & impiorũ, dict. cap. 6.*
  - *Introductione populi Dei in terram promissionis, à cap. 7. vsque ad cap. 13.*
  - *Diuisione terræ sanctæ, cap. 13. 14. &c.*
  - *Ducis* — *Ordinatione, & Obitu.* — *cap. 23. & 24.*
  - *Et habet cap. 24.*

DE SECVNDA REIP. IVDAICAE FORMA, hoc est, de ministerio Iudicum. TABVLA 13.

HABETVR *hæc forma in libro*

- *Iudicũ, in quo agitur de*
  - *Principibus & iudicibus ac defensione populi Israel,*
  - *Victorijs & triumphis habitis contra hostes.*
  - *Et habet cap. 21.*
- *Cui adiungitur liber Ruth, in quo agitur de huius fœminæ*
  - *Conuersione ad Iudaismum, cap. 1.*
  - *Vita & moribus, cap. 2.*
  - *Occasione futurarum nuptiarum, cap. 3.*
  - *Matrimonio contracto per cessionem propinquioris, inter Booz & Ruth, ex quibus posteà descendit Christus.*
  - *Et habet cap. 4.*

DE REGVM IMPERIO, TERTIA REIPVB. Iudaicæ administratione. TABVLA 14.

HVIus Imperij capita præcipua
- Describitur in libris Regum, qui cõmuniter distinguuntur in duo volumina
  - Samuelis, de regno Israel vnito, ĩ quo duo continentur libri,
    - Regum prim⁹,
    - Regum secũdus.
    - In q̃bus agitur de Regno Israel, p
      - Electionem, et ibi de
        - Occasionibus gubernationẽ Iudicum transferendi in arbitrium regum, à principio vsque ad cap. 9.
        - Regno
          - Saulis labili, à cap. 9. vsq; ad ca. 16.
          - Dauidis stabili, à c. 16. vsq; in fin. li. 1.
        - Et habet cap. 31.
      - Successionem, ibiq; de successoribus
        - Saulis, scilicet
          - Dauide, cap. 1.
          - Isboseth, c. 2. 3. & 4.
        - Dauidis, à cap. 5. vsque in finem libri secundi.
        - Et habet capit. 24.
  - Malachim de regno Israel diuiso: quod diuiditur in duos libros,
    - Regum tertium,
    - Regum quartũ,
    - In quibus agitur de statu regni Dauidici
      - Florentis sub Imperio Salomonis: Et habet cap. 22.
      - Declinantis & cadentis, sub Imperio Regum Iuda & Israel. Et habet cap. 25.
- Repetuntur in duobus libris Paralipomenon, id est, prætermissorũ, qui sunt supplemẽtum historiæ sacræ, seu potius veteris instrumẽti toti⁹ Epitome, in quorũ
  - Primo repetuntur Dauidis
    - Genealogia, à principio vsq; ad cap. 10.
    - Electio, vnctio & gubernatio, à cap. 10. vsque ad cap. 14.
    - Virtutes & res gestæ, à cap. 14. vsque in finem libri Paralipom. primi.
    - Et habet cap. 29.
  - Secundo fit recapitulatio de regno Salomonis
    - Integro & vnito, à principio vsque ad cap. 10.
    - Diuisio, à cap. 10. vsq; in finem secundi.
    - Et habet cap. 36.

DE PON.

DE PONTIFICVM POTESTATE, QVARTA REIP. Iudaicæ forma, siue de gubernatione populi Israëlitici ministerio Pontificum. TABVLA 15.

CONTInetur hæc forma in quatuor libris Esdræ. Quorũ sunt alij
- *Certi & Authentici duo, & ab* HE*bræis in vnũ volumẽ cõtracti:*
  - *Primus, qui ꝓpriè dicitur Esdræ, in quo agitur de*
    - *Reductione populi Israel ex captiuitate Babylonica, sub Iesu filio Iosedech, qui fuit sacerdos magnus. à principio vsq; ad cap. 7.*
    - *Instructione populi reducti per Esdram legis doctorem. d. cap. 7. & indè vsque in finem.*
    - *Et habet cap.* 10.
  - *Secundus Nehemiæ, in quo agitur de*
    - *Instauratione muri ciuitatis Hierusalem. à princip. vsque ad cap. 13.*
    - *Correctione malorum intereà subortorum, dict. cap. 13.*
    - *Et habet cap. 13.*
- *Incerti & Apocryphi tõdẽ,*
  - *Tertius, in quo*
    - *Repetuntur quædam alibi scripta circa captiuitatem Babylonicam tempore Iosiæ:*
    - *Quædam etiam, quæ contigerunt sub Zorobabel & Esdra.*
    - *Interseritur quoquè solutio cuiusdam quæstionis.*
    - *Et habet ca. 9.*
  - *Quartꝰ in quo*
    - *Ponuntur quædam visiones & solennia super populi Iudæorum liberatione à captiuitate.*
    - *Et de restauratione tẽpli in Hierusalẽ. De his duobus postremis libris vide suprà lib. 2 pag. 161.*
    - *Et habet capit. 16.*

DE HISTORIA BIBLIORVM DISCRETA & promiscua. TABVLA 16.

QVAE sparsim & sine ordine certò in sacris literis tradita est historia, ea continetur in libris
- *Tobiæ, in quo ꝓponitur exemplũ crucis in matrimonio, & agitur de*
  - *Ipsius Tobiæ probatione, & varijs virtutum ornamentis.*
  - *Ministerio archangeli Raphaelis.*
  - *Instituendis liberis.*
  - *Honestate matrimonij.*
  - *Et habet cap. 14.*
- *Iudith, qui continet historiam de liberatione Israel à persecutiõe Holofernis: vbi agitur de*
  - *Obsidione*
    - *Hierusalem,*
    - *Bethuliæ, &*
    - *Populi Israel.*
  - *Honestate & probitate Iudith,*
  - *Interfectione Holofernis.*
  - *Et habet capitul. 16.*
- *Hester exemplum de cruce* ECCLESIÆ*, & mirãda eius liberatione: in quo agitur de*
  - *Conuiuio Assueri,*
  - *Crudelitate Aman, & eiꝰ interfectiõe, procurata ꝑ prouidentiã & humilitatẽ* HESTER.
  - *Exaltatione Mardochæi.*
  - *Liberatione Iudæorum.*
  - *Et habet capit. 16.*
- *Iob de afflictionibus & cõsolationibus iustorũ, in quo agitur de*
  - *Patientia & perfectione Iob, ac disputatione, quam habuit cum amicis.*
  - *Prouidẽtia diuina, & corporis humani resurrectiõe.*
  - *Et habet cap. 42.*
- *Machabæorum, de quibus infrà suo dicetur loco.*

DE AN-

DE ANTIQVA DEVM LAVDANDI FORMA,

Parte Veteris Testamenti quarta. TABVLA 17.

LAVDES DIVINAE continentur in Psalterio Dauidis, siue in libro Psalmorum, in quo agitur de
- CHRISTI
  - Diuinitate,
  - Humanitate,
  - Passione:
  - Resurrectione,
  - Assensione,
  - Aduentu ad iudicium.
- Pœnis peccatorum,
- Beneficijs diuinis, & laudibus Dei.

Et habet Psalmos 150.

DE STVDIO SAPIENTIAE, QVARTA VETERIS

Testamenti parte. TABVLA 18.

BENE BEATAEQ vivendi pcepta, quæ in illis quinq; cõtinẽtur libris, quos Maiores nostri appellârunt sapiẽtiales, pertinent vel ad
- Philosophiã
  - Moralem,
  - Naturalem,
  - Theoricam siue contẽplatiuam.
- Iudicia instruenda,
- Populi vniuersi institutionem

Quibus respõdent libri
- Prouerbiorũ de dictis sapientũ, vbi agitur de
  - Instructione & disciplina incipientium seruire Deo.
  - Correctione morum, & virtutum informatione.
  - Et habet capit. 31.
- Ecclesiastes, i. Concionator, in quo agitur de
  - Vanitate mundi,
  - Contemptu vitiorum,
  - Profectu ambulantium in via Dei.
  - Et habet c. 12.
- Cãtica Canticorũ, i. Epithalamiorũ, in quo libro agitur de
  - Viri iusti perfectione,
  - Contemplatione animæ sanctæ,
  - Cõiunctione Christi & Ecclesiæ.
  - Et habet c. 8.
- Sapiẽtia, in quo libro agitur de
  - Regimine prælatorũ & conseruatione iustitiæ,
  - Contemptu idolorum,
  - Aduẽtu & passiõe Christi, q; est vera sapiẽtia.
  - Et habet ca. 19.
- Ecclesiastic⁹, id est, cõgregator, in quo agitur de
  - Obedientia subditorum,
  - Institutione morum,
  - Nobilitate sapientiæ,
  - Laude sanctorum.
  - Et habet cap. 51.

DE REVELATIONIBVS DIVINIS, SIVE DE ORACVlis Prophetarum, quinta veteris testamenti parte. TABVLA 19.

PROPHETARUM numero cõtinentur alij
- Impropriè, & sub quadam similitudine, vt
  - Liber Psalmorum,
  - Prouerbia,
  - Cantica Canticorũ,
  - Ecclesiastes,
  - Sapientia,
  - Ecclesiasticus.
  - De quibus iam suprà lib. 2. in quarta & quinta dictum est parte. De libro Psalmorum vide pag. 219.
- Propriè
  - Maiores siue principales 4.
    - Esaias,
    - Hieremias,
    - Daniel,
    - Ezechiel.
  - Minores, id est, minùs principales.
    - Osee,
    - Iohel,
    - Amos,
    - Abdias,
    - Ionas,
    - Michæas,
    - Nahum,
    - Abacuc,
    - Sophonias,
    - Aggæus,
    - Zacharias,
    - Malachias.

DE MAIORIBVS PROPHETIS.

TABVLA 20.

PRINcipaliores inter prophetas numerantur quatuor:

- ESAIAS, qui prophetauit
  - Sub Ozia, Ioathan, Achaz, Ezechia, Regibus Iuda, Esa. 1. in princip.
  - Contra
    - Iudæam & Hierusalem.
    - Deindè etiã cõtra gẽtes, videlicet
      - Babylonem,
      - Philistæos,
      - Damascũ. &c.
  - De
    - Aduentu Christi,
    - Vocatione gentium,
    - Regno Iuda & Hierusalem. Hieron. hîc in prologo.
  - Et habet cap. 66.
- HIEREMIAS, qui prophetiam suã contexuit
  - In diebus Iosiæ, Ioachim filij Iosiæ, & Sedechiæ eiusdem Iosiæ filij, vsq; ad quintum mensem captiuitatis Hierusalem. Orig. hîc homil. 1.
  - In Iuda & Beniamin. Hieronym.
  - De
    - Futura siccitate, & aduentu regis Babylõ. j. Athanas.
    - Captiuitate Iudæorum & destructione ciuitatis Hierusalem.
  - Et habet cap. 52.
- QVIBVS interseruntur
  - Threni & oratio Hieremiæ de planctu & Lamentatione propter istam destructionem. Et habet capit. 5.
  - Baruch, in quo cõtinetur
    - Prophetia eiusdẽ, quę facta est
      - Post destructam Hierusalem per Chaldæos.
      - Ad captiuos in Babylonia.
      - De prænũciatiõe reditûs populi Israel, et corũ q̃ vẽtura erãt tẽporib⁹ vltimis.
    - Et oratio Hieremiæ, in qua
      - Prohibetur idololatria.
      - Narratur captiuitatis hui⁹ causa.
      - Detegitur idolorũ falsitas et impietas.
    - Et habet cap. 6.
- EZECHIEL, qui se testatur prophetâsse
  - Tempore captiuitatis, in qua simul cum Daniele fuit. August. in Psal. 64.
  - Eis qui cum eo captiui fuerant. Athanasius.
  - De
    - Sceleribus Iudæorũ,
    - Ruina Hierusalem,
    - Et de eius reparatiõe.
    - Et in summa eundẽ habuit scopum, quem Hieremias.
  - Et habet c. 48.
- DANIEL, qui prædicauit
  - Eodem scilicet captiuitatis tempore in Babylone. Augustin. de mirabilibus sacræ scripturæ.
  - Populo Iudaico, cui etiam contemporaneus suus prophetauit Ezechiel.
  - De
    - Mundi monarchia, & de mutationibus temporum.
    - Potestate ac æternitate regni Christi.
    - Historia Susannæ.
    - Destructione Belis, & interfectione draconis.
  - Et habet ca. 14.

DE MINORIBVS PROPHETIS. TABVLA 21.

Eorum prophetarum, quà Maioribus nostris dicti sunt Minores, fuerũt 12.

1. Osee qui prophetauit
- *Sub Ozia &c. & Ieroboam. Vide Gloss. ordinariam Osee 1. in principio.*
- *Contra Samariam, id est, decem tribus Israel, ibid.*
- De
  - *Idololatria populi Israel, signata per mulierem meretricem.*
  - *Inundatiõe peccatorũ, cũ admonitiõe, vt filij Israel ad Dñm cõuertãtur.*

Et habet cap. 14.

2. Iohel, cuius prophetia facta est
- *Eisdem temporibus, quibus Osee. Vide August. de ciuitat. lib. 18. cap. 27.*
- *Tribui Iuda & Hierusalem. Hieron. hîc in prolog.*
- De
  - *Consumptiõe terræ Iudæorũ p æruca, bruchũ, locustã & rubiginẽ.*
  - *Iudicio futuro, & spiritussancti effusione.*

Et habet cap. 3.

3. Amos qui prædicauit
- *Quãdo & Esaias pphetiæ suæ habuit exordiũ, nẽpe sub Ozia. Hier. & Aug. ibid.*
- *Contra gẽtes finitimas, Damascũ, Gazam, Ascalon, Azotũ, Accaron, Tyrũ, Idumæam, Theman, filios Ammon & Moab. Hieron. & Athanas.*
- De
  - *Sceleribus Iudæorum & gentium.*
  - *Ira Dei & vindicta super eos ventura.*
  - *Pœnitentia, ad quam prædicit finalem reparationem.*

Et habet ca. 9.

4. Abdias, quem prophetasse dicunt
- *Tempore regis Iosaphat,*
- *Contra Idumæos, & persecutores filiorum Israel. Athanasius.*
- *De venturis super Edom siue Esau calamitatibus.*

Et habet cap. 1.

5. Ionas, qui prophetauit
- *Sub Rege Ozia, & Ieroboam.*
- *Niniuitis, sub quo nomine salutem gentiũ præfigurat.*
- *De subuersione futura, nisi egerint pœnitentiam.*

Et habet cap. 4.

6. Michæas, à quo dicta est prophetia
- *Regnante Ioathan.*
- *Contra Hierusalẽ & Samariã, cõtra Achab, & cõtra prophetas seductores. Athan. (in Synop.*
- De
  - *Vastatione & captiuitate Samariæ.*
  - *Interitu principum Israel & pseudoprophetarum.*
  - *Ingratitudine et malitia eorundem.*

Et habet cap. 7.

7. Nahum, qui texuit vaticinium suum
- *Eodem tempore, quo et Michæas,*
- *Assyrijs, et præcipuè Niniuitis iterùm relapsis.*
- *De iudicio et interitu illis obuenturo.*

Et habet capit. 3.

8. Abacuc, cuius prophetia emicuit
- *Tempore captiuitatis duarum tribuum sub Manasse.*
- *Aduersùs Babylonem et Nabuchodonosor. Hierõ. ad Chromatiũ.*
- De
  - *Disputatione, quam propheta habuit cum Deo, cur in hoc mundo iusti conculcentur, et prosperè cedat impijs.*
  - *Passione Christi.*
  - *Aduentu Domini, et subuersione regni Babylonici.*

Et habet cap. 3.

9. Sophonias, qui scripsit prophetiã
- *In dieb. Iosiæ filij Amon regis Iudæ. August. de ciuit. Dei li. 18. cap. 33.*
- *In Hierusalẽ et vniuersa Iudæa, ac deindè etiã contra gentes. Athanas.*
- De
  - *Seruatore et resurrectione eius.*
  - *Iudicio Dei contra falsos deos et gentes extraneas.*
  - *Consolatione populi Israel.*

Et habet cap. 3.

10. Aggæus in numerũ prophetarum cooptatus, scripsit
- *Secũdùm*
  - *Augustinũ lib. 18. de ciuitat. Dei cap. 35.*
  - *Glossam hîc, Post reditũ à captiuitate.*
  - Sub *Zorobabel et Dario.*
- *Zorobabeli, Iesu filio Iosedek, et toti populo, q erat in Iuda et Hierusalẽ.*
- De
  - *Reuersione populi Iudæorum,*
  - *Reædificatione templi,*
  - *Renouatione ciuitatis,*
  - *Aduentu Christi.*

Et habet cap. 2.

11. Zacharias, qui prophetauit
- *Duobus mensibus post Aggæum. Hieron. hîc in prologo.*
- *Eisdem, quibus & Aggæus.*
- De
  - *Liberatione Iudæorum, & vindicta contra inimicos eorum.*
  - *Humilitate aduentûs Christi & passionis eiusdem.*

Et habet capit. 14.

12. Malachias, qui prophetico spiritu illustratus, vaticinatus est
- *Eisdem temporibus, quib⁹ Aggæus & Zacharias. Hieron. hîc in prolog. scilicet post reditum è Babylone.*
- *Ad Israel siue super Israel, & non contra eam. Hieron. hîc.*
- De
  - *Abiectione populi Iudæorum & sacrificiorum eius.*
  - *Aduentu Christi & vocatione gentium.*

Et habet cap. 4.

DE RATIONE CONSOLANDI AFFLICTOS, vltima veteris testamenti parte. TABVLA 22.

QVOMODO NOS *ad crucem & tribulationes perferēdas oporteat esse animatos, exemplo demonstratur Machabæorum in duobus libris:*

- *primo, in quo agitur de*
  - *Prælijs inter Hebræorum duces & gentem Persarum.*
  - *Liberatione populi sub*
    - *Matathia,*
    - *Iuda,*
    - *Ionatha,*
    - *Simone.*
  - *Et habet cap, 16.*
- *Secūdo, in quo*
  - *Repetuntur quædam in primo libro dicta.*
  - *De nouo superaddūtur nō pauca de*
    - *Tribulatione populi.*
    - *Constantia septem fratrū & matris eorum in tormentis perpessis ab Antiocho.*
    - *Liberatione populi per Iudā Machabæum.*
  - *Et habet capita 15.*

DE SVMMA LIBRORVM NOVI TESTAMENTI. TABVLA 23.

IN LIBRIS NOVI *testamenti agitur de Ecclesiæ Christianæ*

- *Capite & fundamento, quod est Christus. Continet autem hæc pars, dictorum factorumque Christi narrationem historicam.*
- *Corpore & membris eius, hoc est, de vniuerso Christianitatis statu: in qua parte populus Christianus varijs tam fidei præceptis instruitur, quàm regulis morum.*

DE DICTIS ET FACTIS CHRISTI, PRIMA noui Testamenti parte. TABVLA 24.

FVNDAMENTVM *religionis Christianæ, siue recta & vera in Iesum Christū fides, in quatuor cōtinetur Euāgelijs, secundùm*

- *Matthæum, in quo principaliter de Christi agitur humanitate. Et habet capita 28.*
- *Marcum, in quo præcipuè de Christi agitur fortitudine & resurrectione. Et habet capita 16.*
- *Lucam, in quo agitur specialiter de Sacerdotio Christi. Et habet cap. 24.*
- *Ioannem, in quo diuinitatis Christi aperiuntur sacramenta. Et habet capita 21.*

ORIGENES DE RECTA IN DEVM FIDE Dialogo 1.

HAEC tamen quatuor vnum tantùm sunt Euangelium: quia vnum nobis decantârunt Deum.

DE VNIVERSO ECCLESIAE CATHOLIcæ statu, secunda noui Testamenti parte. TABVLA 25.

IN SECVNDA NOui testamẽti parte, quæ vniuersalis ecclesiæ continet statum, describuntur ipsius sanctæ & catholicæ Ecclesiæ

- *Initia, vt in Actis Apostolorum.*
- *Progressus, vt in epistolis*
  - *Pauli, quas ad diuersas scripsit Ecclesias.*
  - *Canonicis, in genere ad omnes ecclesias perscriptis ab alijs apostolis, videlicet*
    - *Iacobo,*
    - *Petro,*
    - *Ioanne,*
    - *Iuda.*
- *Finis, vt in Apocalypsi B. Ioannis, & Apostoli & Euangelistæ.*

DE NASCENTIS ECCLESIAE CATHOLIcæ infantia & initijs. TABVLA 26.

INITIA NAscẽtis Ecclesiæ explicantur in Actis apostolorum, vbi agitur de

- *Prædicatione Euangelij per vniuersum totius orbis ambitum, & prædicationis huius fructibus, à princip. vsque cap. 11.*
- *Priuilegio & officio hominis Christiani, cap. 11. & 12.*
- *Conuersione gentium, à cap. 12. vsque in finem.*
- *Ecclesiæ catholicæ*
  - *Persecutionibus*
  - *Et triumphis*
  - *Per discursum.*

Et habet cap. 28.

DE DOCTRINAE ET FIDEI CHRISTIAnæ progressu. TABVLA 27.

PROGRESSVS Ecclesiæ & fidei Catholicæ, non parùm promotus est Epistolis Apostolorũ

- *Pauli ad*
  - *Ecclesias decem,*
    - *Romanos* 1.
    - *Corinthios* 2.
    - *Galatas* 1.
    - *Ephesios* 1.
    - *Philippenses* 1.
    - *Colossenses* 1.
    - *Thessalonicẽses* 2.
    - *Cum ea quæ dicitur ad Hebræos.*
  - *Discipulos quatuor*
    - *Timotheum* 2.
    - *Titum* 1.
    - *Philemonem* 1.
- *Iacobi* 1.
- *Petri* 2.
- *Ioannis* 3.
- *Iudæ* 1.
  - *Quæ pertinent ad*
    - *Omnia omnium Ecclesiarum membra,*
    - *Diuersos hominum ordines & status,*
    - *Virtutes Theologicas,*
    - *Confirmationem doctrinæ apostolicæ, & falsorum dogmatum euersionem.*

EPISTOLA PAVLI AD ROMANOS DE lege, operibus & gratia. TABVLA 28.

IN EPISTOLA *ad Romanos, per quã diuus Paulus eos reuocat ab erroribus gentilium & cæremonijs legis, ad verã & catholicam fidem, agitur de*

- *Lege naturæ, cap. 1.*
- *Imperio & potestate iudiciaria, cap. 2.*
- *Scripta lege Decalogi, eod.*
- *Circuncisione & cæremonijs legis Mosaicæ, cap. 3.*
- *Fide & eius iustitia, cap. 4.*
- *Modo & forma iustificationis, cap. 5.*
- *Noua lege spiritûs, siue gratiæ, cap. 6. & 7.*
- *Lege peccati, siue culpa originali prædictæ gratiæ legi contraria, cap. 7. & 8.*
- *Electione Dei gratuita & prædestinatione æterna, cap. 11. & indè vsque in finem.*

Et habet cap. 16.

EPISTOLAE PAVLI AD CORINTHIOS. TABVLA 29.

AD CO*rinthios D. Paulus duas scripsit epistolas:*

Primam de varijs fidei dogmatibus & correctione morum, in qua rep̃hendit errores eorum, q

- *Baptismi vim ex ministrorum æstimabant sanctitate, vers. Obsecro, & toto cap. 3. & 4.*
- *Fidei simplicitatem ad philosophiam reducere conabantur, eod. cap. 1. vers. Verbum crucis, vsque in fin. & toto cap. 2.*
- *Immũditijs & fornicationibus coinquinati erant, cap. 5. & 6.*
- *Matrimonia damnabant.*
- *Cũm idololatris colludebant, dæmonijs oblata comedentes. cap. 8. 9. & 10.*
- *Eucharistiæ communione perniciosè abutebantur, cap. 11.*
- *De donis gratiæ gratìs datæ non rectè sentiebant, cap. 12. 13. & 14.*
- *De mortuorum resurrectione malè credebant, cap. 15.*
- *Ad colligendas contributiones in vsus pauperum, tardiores erant.*

Et habet capitula 16.

Secundã de fructibus pœnitentiæ, in qua emẽdatos consolatur, & hos tractat locos quasi communes:

- *Deum suorum esse liberatorem, cap. 1.*
- *Literam occidere, spiritum autem viuificare, cap. 3.*
- *Per vasa humilia Deum sæpè efficere magna, cap. 4.*
- *Hîc nos exulare, vt in cælo æternam habeamus mansionem, cap 5.*
- *Tristitiam quæ est secundùm DEUM, non carere consolatione, cap. 7.*
- *Tandèm de varijs agit suæ doctrinæ defensionibus, vsq; in finem epistolæ.*

Et habet capita 13.

EPISTOLA PAVLI AD GALATAS, DE Retectione falsæ doctrinæ, in quam Galatæ per pseudoapostolos abducti fuerant. TABVLA 30.

IN HAC *Epistola agitur de*
- *Fide semèl suscepta non temerè mutanda, cap. 1.*
- *Fidei Catholicæ veritate atque certitudine, d. cap. 1. & 2.*
- *Circuncisionis necessitate falsò præsumpta, cap. 3. & 4.*
- *Iustificatione, ibique de operibus carnis & fructibus spiritûs. cap. 5. & 6.*

Et habet cap. 6.

EPISTOLA PAVLI AD EPHESIOS, DE laudibus constantiæ in retinenda verę fidei Catholicæ doctrina. TABVLA 31.

IN QVA EPHE- *sios hortatur ad*
- *Gratitudinem Deo pro beneficijs acceptis exhibendam, cap. 1. 2. & 3.*
- *Omnis generis virtutum studia capessenda, à ca. 3. vsque in finem.*

Et habet cap. 6.

AD PHILIPPENSES, DE FVGIENDA PRImatûs ambitione, & studio humilitatis amplectendo. TABVLA 32.

IN QVA *diuus Paulus Philippenses*
- *Instruit simpliciores ad*
  - *Constantiam in perferendis persecutionibus, cap. 1.*
  - *Vnitatem fidei, Humilitatem veram, Timorem Dei, Patientiam.* — *cap. 2.*
- *Præmonet vt sibi caueat à*
  - *Pseudoapostolis, quos vocat Malos operarios, & Concisionem.* — *cap. 3.*
- *Solatur à vera voluptate, quæ ex solidis paratur virtutibus, ca. 4.*

Et habet capita 4.

EPISTOLA AD COLOSSENSES, DE RECTA ad Deum via. TABVLA 33.

CONTINET *exhortationem ad*
- *Amorem Christi, eiusque doctrinam seu fidem Catholicam, cap. 1. & 2.*
- *Honesta hominis Christiani Officia, cap. 3. & 4.*

Et habet cap. 4.

EPISTO-

EPISTOLA PAVLI AD THESSALONICENSES. TABVLA 34.

AD QVOS *duas scripsit epistolas:*

- *Vnã de patiẽtia in aduersis, habentẽ*
  - *Gratiarum actionem pro fructibus fidei, cap. 1.*
  - *Consolationem*
    - *Tam suiipsius,*
    - *Quàm Thessalonicensium.* — *cap. 2.*
  - *Amorem diui Pauli erga Thessaloniceñ, cap. 3.*
  - *Correctionem errantium, cap. 4.*
  - *Regulas virtutum.*
  - *Et habet c. 5.*
- *Alteram de nouissimis temporibus, in qua*
  - *Commendat Thessalonicenses,*
  - *Præmunit à timore iudicij, cap. 2.*
  - *Monet*
    - *Vt caueant à conuersatione hæreticorum.*
    - *Nè deficiant in bono, cap. 3.*
  - *Et habet cap. 3.*

EPISTOLAE PAVLI AD TIMOTHEVM. TABVLA 35.

AD HVNC *quoquè duas scripsit Epistolas, quarum*

- *Prima est de officio episcopi, siue de ecclesiastica disciplina, ĩ qua agitur de*
  - *Defensione doctrinæ sanctæ, cap. 1.*
  - *Oratione, cap. 2.*
  - *Impositione manuum, cap. 3.*
  - *Honestate vitæ, cap. 4.*
  - *Liberalitate erga pauperes, cap. 5.*
  - *Iurisdictione ecclesiastica, eod.*
  - *Prædicatione Euangelij, cap. 6.*
  - *Et habet cap. 6.*
- *Secunda in qua substituit Timotheũ, eumq́; instruit*
  - *Martyrio pro vera fidei catholicæ doctrina libenter suscipiendo.*
  - *Regula Catholicæ veritatis,*
  - *Nouissimorum temporum malitia.*
  - *Et habet ca. 4.*

EPISTOLA D. PAVLI AD TITVM, DE VITA & honestate clericorum. TABVLA 36.

IN QVA *instruit eundem,*

- *Quales debeat ordinare*
  - *Episcopos,*
  - *Presbyteros,*
  - *Diaconos.* — *cap. 1.*
- *Quæ vera sit Christianæ religionis doctrina de*
  - *Fide & Moribus,* — *cap. 2.*
- *Quomodò tractandi sint*
  - *Falsi Christiani,*
  - *A fide alieni,*
  - *Hæretici.* — *cap. 3.*
- *Et habet cap. 3.*

AD PHILEMONEM, DE POENITENTIbus iterùm in gratiam recipiendis. TABVLA 37.

ROGAT *Philemonem, vt ignoscat Onesimo per*
- *Viscera sua,*
- *Commune societatis vinculum,*
- *Mutuum inter illos amorem.*

Et habet cap. vnicum.

AD HEBRAEOS, DE EVANGELIO ET FIDE CHRIstiana, contra legis antiquę cultum & obseruantiam. TABVLA 38.

IN QVA APOstolus ostendit
- *Defectum & euacuationem legis Mosaicæ,*
- *Perfectionem legis Euangelicæ,*
- *Et quòd Christus verus Deus sit & verus homo, Dei & hominum mediator.*

Et habet cap. 13.

DE EPISTOLIS CANONICIS.

TABVLA 39.

IN EPIstolis
- *Iacobi*
- *Petri*
- *Ioannis*
- *Iudæ*

Describuntur
- *Sustinentia aduersitatis,*
- *Fuga carnalis voluptatis,*
- *Amor supernæ & diuinæ charitatis.*
- *Deletio veterum literarũ, hoc est, peccatorum, & superscriptio nouarum, id est*
  - *Gratiarum,*
  - *Virtutum,*
  - *Donorum,*
  - *Bonorum operum.*

EPISTOLA D. IACOBI, DE FIDEI FRVctibus, & hominis Christiani operibus. TABVLA 40.

D. IAcob' in sua Epistola agit de
- *Fortitudine & constantia,*
- *Spe & fiducia,*
- *Aequanimitate,* — *cap. 1.*
- *Pudicitia,*
- *Iustitia,*
- *Operibus misericordiæ,*
- *Aßiduitate & vigilantia,* — *cap. 2.*
- *Linguæ temperantia,*
- *Sapientia,* — *cap. 3.*
- *Humilitate & obedientia,*
- *Pœnitentia,*
- *Benignitate & beneuolentia,*
- *Integritate conscientiæ,* — *cap. 4.*
- *Mediocritate,*
- *Sobrietate & temperantia,*
- *Longauimitate,*
- *Religione,*
- *Charitate,*
- *Correptione mutua.* — *cap. 5.*

Et habet cap. 5.

EPISTOLAE D. PETRI.

TABVLA 41.

D. PETRI duæ extant Canonicæ Epistolæ,
- *Prima de nouo induendo homine, siue de reformãdis in Ecclesia moribus. Agitur enim in*
  - *Specie de gratiarum actione, cap. 1.*
  - *Genere de officijs*
    - *Seruorum, cap. 2.*
    - *Coniugum, cap. 3.*
    - *Hominis politici, cap. 4.*
    - *Ecclesiasticarum personarũ, cap. 5.*
  - *Et habet capit. 5.*
- *Secunda partim de futura rerum immutatione, In qua agitur de*
  - *Laudibus fidei, cap. 1.*
  - *Fugienda hæreticorum consuetudine, cap. 2.*
  - *Præparatione ad futurum iudicium, cap. 3.*
  - *Et habet capit. 3.*

EPISTOLAE B. IOANNIS.

TABVLA 42.

B. IOANNES scripsit Epistolas tres:
- *Primam, de virtutibus Theologicis,*
  - *Fide,*
  - *Spe, &*
  - *Charitate.*
  - *Et habet capita 5.*
- *Secundam, De perfectione fidei, quæ consistit in charitate. vndè*
  - *Electam & filios eius commendat.*
  - *Hortatur ad fraternam charitatem.*
  - *Monet vt hæreticos deuitent.*
  - *Et habet cap. vnicũ.*
- *Tertiam de veris Dei filijs, quales soli sunt illi, qui benè operantur, siue de hospitalitate. In hac*
  - *Extollit pietatẽ Gaij, quam exercebat in peregrinos.*
  - *Exhortatur eundem, vt in ipsa pietate perseueret.*
  - *Et habet cap. vnicũ.*

EPISTOLA IVDAE CATHOLICA, DE fide cum Charitate coniuncta.

TABVLA 43.

IN QVA D. *Iudas Hæreticorum*
- *Impietatem detegit,*
- *Errores refutat,*
- *Mores describit.*
- *Doctrinam cõmendat.*
- *His in fine subijcit*
  - *Regulam, quomodò tractandi sint hæretici.*
  - *Et capitulum habet vnicum.*

DE MILITANTIS ECCLESIAE FINE, & futuro triumphantis Ecclesiæ ſtatu: ſiue, de Prophetia Noui Teſtamenti, quæ habetur in Apocalypſi B. Ioannis Apoſtoli.

TABVLA 44.

IN APOcalypſi B. Ioānis Apoſtoli continentur viſiones ſeptem. — *Et habet capit. 22.*

- *Prima, quæ ſeptem habet Epiſtolas, in quibus pleniſsimè traditur, quidquid ad veriſsimum pertinet Chriſtianiſmum, à principio huius libri vſque ad cap. 4.*
- *Secunda, in qua ſunt ſigillorum myſteria, à cap. 4. vſque ad octauum.*
- *Tertia, quæ habet ſeptem angelos tuba canentes, à cap. octauo vſque ad duodecimum.*
- *Quarta, de*
  - *Muliere amicta ſole, draconeque mulierem inſequente, ac de ore flumen aquarum poſt fugientem in deſertum locum mittente.*
  - *Beſtijs è mari terraque aſſcendentibus, à capit. 12. vſque ad cap. 15.*
- *Quinta, de*
  - *Effuſione ſeptem phialarū iracundiæ Dei viuentis.*
  - *Mari vitreo igni mixto.*
  - *His qui vicerunt beſtiam, & eorum lætitia cantātium carmen lætitiæ agni, à cap. 15. vſq; ad cap. 17.*
- *Sexta, in qua deſcribitur Babylon, & agitur cùm de illius, tum de beſtiarum draconiſq; cōdemnatione, ac de terrore eorum qui pereunt, & conſolatione eorum qui ſalui fiunt.*
- *Septima, quæ eſt de Sabbatho & gloria, quam electi habituri ſunt ſub illud tempus & in ſeculo futuro, à cap. 21. vſq; in finem Apocalypſeos.*

VER-

VERSVS F. PETRI A ROSENHEIM, MONACHI BENEdictini, quibus librorum vtriuſq; teſtamenti & ordinem complectitur & argumentū, adiecto vbiq; & libri & capitis cuiuſq; Numero. Claruit is Petrus Anno 1420.

LIBROrum veteris teſtamenti, iuxta cōmunem diuiſionem, alij dicuntur

		Libri	*Catalogus librorū veteris Teſtamenti.*	*Capitula*
Legales	*Geneſis.*	1	Aſtra, polū, iūcta terra, Geneſisq; Patres dat.	50
	Exodus.	2	Bis quinis verbis, ſimul & plagis patet Exod.	40
	Leuiticus.	3	Cūcta patent genera ſub Leuitico, qbus offers.	27
	Numeri.	4	Da populo q̄ ſint loca; p̱ tribus Numeris hinc.	36
	Deuteron.	5	Eccè patens ordo, ſequitur legē modò Deuter.	34
Hiſtoriales	*Ioſue.*	6	Funiculo Ioſue diuidit ſorte quoquè terram.	24
	Iudicum.	7	Grādes Iudicib⁹ addūt ſacra ſcripta triūphos.	21
	Ruth.	8	Humanus Booz dignam Ruth copulat ad ſe.	4
	Regum 1.	9	Interitū primo lege Saulis, Heli quoq; Regū.	31
	Regum 2.	10	Iam Regum Deuter ſcribit Regis Dauid acta.	24
	Regum 3.	11	Lecta placet bonitas Salomonis Regia terno.	22
	Regum 4.	12	Mors patet & ſtatus in quarto Regū Heliſæi.	25
	Paralipomen. 1.	13	Nobile fert iterùm ſceptrū Dauid Para primo.	29
	Paralipomen. 2.	14	Ordo patet, quæ ſint Paralipō. regna ſecundi.	36
	Eſdræ 1.	15	Plebs Cyri iuſſu redit, ædificat, iuuat Eſdras.	10
	Eſdræ 2.	16	Quàm grauiter Nehemias ædificet, docet ipſe.	1
	Tobias.	17	Sacris doctrinis ornat natum benè Tobi.	14
	Iudith.	18	Trux dux, q̱d poſſit De⁹ Iſrael, arte Iudith ſcit.	16
	Heſter.	19	Vindictā populi, qua pēdet Amā, docet Heſter.	16
	Iob.	20	Ardua ſic bella tua Iob Patientia vincit.	42
Sapiētiales	*Pſalterium*	21	LIBER PSALMORVM.	150
	Prouerbia.	22	Blanditur, ſua lux, Salomon, Prouerbia ꝙ ſint.	31
	Eccleſiaſt.	23	Cunctā ſpem mundi vanā docet Eccleſiaſtes.	12
	Cant. Cant.	24	Dulcia ſponſus habet cū ſponſa cantica cordis.	8
	Sapientia.	25	Eccè ſic Sapiens tractando multa reuelat.	19
	Eccleſiaſtic⁹.	26	Florida ſcripta liber tenet Eccleſiaſticus in ſe.	51
Prophetales	*Eſaias,*	27	Gentes ſaluatas ait, & Chriſtum aduocat Iſai.	66
	Hieremias.	28	Hinc ſtolidā monuit Hieruſalem Hieremias.	52
	Threni.		Ingemuit ſtylus euerſam flens Ieruſalē Thren.	5
	Baruch.	29	Iuſta ſuos fratres Baruch docet & pia facta.	6
	Ezechiel.	30	Legē, & ſtructuras hinc tēpli ſcribit Ezechel.	48
	Daniel.	31	Mira ſuis offert Daniel lectoribus Acta.	14
	Oſee.	32	Nos ſatìs Oſee populi dat crimina nôſſe.	14
	Iohel.	33	Ore ſacro clamat Iohel, vt pœniteamus.	3
	Amos.	34	Plus ſcelus Iſrael hinc, q̄ indè concutit Amos.	9
	Abdias.	35	Quæ ſtudet Abdias deſcribere, ſunt ſup̱ Eſau.	1
	Ionas.	36	Regem ſolicitum reddit Ionas populumque.	4
	Michæas.	37	Stultam Samariam neſcis reuocare Michæa.	7
	Nahum.	38	Te ſceleris cauſa Nahum, Niniue, reprēhēdit.	3
	Abacuc.	39	Vir ſe cuſtodit Abacuk, ſed diſputat audax.	3
	Sophonias.	40	Alta timent corda, quę Sopho die premit iræ.	3
	Aggæus.	41	Blanditur templum bonus Aggeus ædificari.	2
	Zacharias.	42	Confixum tradit obijſſe Ieſum Zacharias.	14
	Malachias.	43	Diſce tenere Dei legem Malachiq; Sacerdos.	4
Et hi duo ad hiſtoricos pertinent.	*Machabæorum* 1.	44	Et tractant Patria pro lege mori Machabæi.	16
	Machabæorum 2.	45	Frāgis tu Princeps Machabæe maloſq; ſecūdo.	15
		SVMMA 45		SVMMA 1074

CATALOGVS LIBRORVM NOVI Testamenti.

NOui etiã testamenti librorũ pertinent alij ad

	LIBRI			CAPITA
Legem, ſcilicet gratiæ, vt 4. Euangelia	Matthæi,	1	Glorificat titulus hominẽ ſcribẽdo Mathæus.	28
	Marci,	2	Hoc teneat quoniam Marci ſcripto Leo ſurgit.	16
	Lucæ,	3	Ipſis tu Dominum ſcriptis Lucas vitulum das.	24
	Ioannis.	4	Iure tuis, Aquila, ſcriptis Deitas reſeratur.	21
Hiſtoriam, vt Acta Apoſtolorum.		5	ELECTVM vas his ſcriptis Actus benè pandunt.	28
Sapientiam diuinam, vt Epiſtolæ Pauli	Roman.	6	LEGE tua, quã Paule doces, das Myſtica Roman.	16
	Corinthios. 1.	7	Multos tu quæris doctrinis Paule Corinthis.	16
	Corinthios. 2.	8	Hos tibi nunc Paule ſubiectos altera Cor. dat.	13
	Galatas.	9	Obiurgat tangens falſos Pſeudo Galatas Paul.	6
	Epheſios.	10	Paule tuis facis Epheſios ſcriptis benè firmos.	6
	Philippen.	11	Quos tua doctrina cõuertit Paule, Philipp. ſtãt.	4
	Coloſſenſ.	12	Robora tuta dedit Paulus reparãs Coloſenſes.	4
	Theſſalonicẽ. 1.	13	Scripta tenent etiam Pauli Theſſalonicenſes.	5
	Theſſalonicẽ. 2.	14	Te tua confortet Pauli nunc altera Theſſal.	3
	Timotheum. 1.	15	Vndiquè te fortem Paulus firmat Timothee.	6
	Timotheum. 2.	16	Alterius vitam doctrina dedit Timo. ſcripti.	4
	Titum.	17	Blandas vt caueas hæreſes, te flagito Tite.	3
	Philemonẽ.	18	Confidens vult te à Philemone Oneſime ſumi.	1
	Hebræos.	19	Dat validã normã Paulus ſcribens ad Hebræos.	13
	Iacobi.	20	Faſtum, verboſos, æris cupidos reprobat Iac.	5
	Petri 1.	21	Gaudet, vt euadat Domini grex, Paſtor ouilis.	5
	Petri 2.	22	Nunc vitę curſum fluidum docet altera Petri.	3
	Ioannis 1.	23	Inſtat, vt eſſet amor perfectus, prima Ioannis.	5
	Ioannis 2.	24	Iuſſit, vt alteruter amor aſſit deutra Ioannis.	1
	Ioannis 3	25	Laudat vt ad melius harum trahat vltima Iohã.	1
	Iudæ.	26	Multis verba bona Iudæ dant gaudia vitæ.	1
Prophetiã, vt Apocalypſis B. Ioannis.		27	Nos voluït benè ſic Apocalypſis fore cautos.	22
			SVMMA	260
	SVMMA	27		

Summa vtriuſque teſtamenti: Librorum 72. Capitum 1334.

ALII VERSVS, QVI LIBRORVM VTRIusque testamenti non nisi simplicem complectuntur ordinem & nomenclaturam.

GENESIS, *Exo. Leui. Numerorum, Deuteronomi.*
Pòst Iosue, Iudicum, Ruth, Regum, Paralip. Esdræ.
Tobias, Iudith, Esther, Iob, Dauidicusq́.
Verba dat Eccle. Cantat, Sapit. Ecclesiastic.
Esai. Hieremi. Baruch, Ezech. Danielque.
Osé. Iohel, Amos, Abdi. Ionas, Michæ. Nahū, Abac.
Sophon. Aggæus, Zacha. Malachias, Machabæus.

MATTHAEVS, *Marcus, Lucas, postremò Ioannes.*
Roma. Corint. Galat. Eph. Philipen. Colosenses.
Thessal. & Timotheus, Titus, Philemon, Hebræus.
Et Actus, Iacob, Petrus, Ioan. & Iudas, Apoc.

SEQVVNTVR NVNC SENTENTIAE ALIQVOT IPSIVS SCRIpturæ diuinæ, quæ vniuersam complectuntur totius doctrinæ Christianæ summam.

ESAIAE I.

QVIESCITE agere peruersè, discite benè facere, quærite iudiciū, subuenite oppresso, iudicate pupillo, defendite viduam.

TOBIAE IIII.

QVOD ab alio oderis fieri tibi, vide nè tu aliquandò alteri facias.

PSAL. XXXVI.

SPERA in Domino, & fac bonitatem.

IBIDEM.

DECLINA à malo, & fac bonum.

ECCLE. VLTIMO.

TIME Deum, & mandata eius obserua: hoc est omnis homo.

ECCLESIASTICI II.

FILI, concupiscens sapientiam, conserua iustitiam.

MATTH. VII.

OMNIA ergò quæcunque vultis vt faciant vobis homines, & vos facite illis. Hæc est enim lex & Prophetæ.

ET XIX.

SI vis ad vitam ingredi, serua mandata.

ITEM XXII.

DILIGES Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & in tota anima tua, & in tota mente tua. Deuter. 6. Hoc est maximum & primum mandatum.

Secundum autem simile est huic: Diliges proximum tuum sicut teipsum, Leuitic. 19. In his duobus mandatis vniuersa lex pendet & prophetæ.

MARCI XII.

MAIVS horum aliud mandatum non est. Et paulò pòst: Vt diligatur Deus ex toto corde, & ex toto intellectu, & ex tota anima, & ex tota fortitudine: & diligere proximum tanquàm seipsum, maius est omnibus holocaustomatibus & sacrificijs.

LVCAE X.

CHRISTVS his addit, Hoc fac, & viues.

IOAN. XIII. & XV.

HOC est præceptum meum, vt diligatis inuicèm sicut dilexi vos.

AD ROMAN. XII.

DILECTIO sine simulatione. Odientes malum, adhærentes bono.

ROM. XIII.

NEMINI quicquam debeatis, nisì vt inuicèm diligatis. Qui enim diligit proximum, legem impleuit. Nam, Non adulterabis, Non occides, Non furaberis, Non falsum testimonium dices, Non concupisces, & si quod est aliud mandatum, in hoc verbo instauratur: Diliges proximum tuum sicut te ipsum. Dilectio proximi malum non operatur. Plenitudo ergò legis est dilectio.

IBIDEM.

ABIICIAMVS ergò opera tenebrarum, & induamus arma lucis.

AD GALAT. V.

OMNIS enim Lex in vno sermone impletur: Diliges proximũ tuũ sicut teipsum.

IBIDEM.

DICO autem in Christo: Spiritu ambulate, & desideria carnis non perficietis. Caro enim concupiscit aduersùs spiritum, spiritus autem aduersùs carnem.

DE OPERIBVS CARNIS, IBIDEM.

TABVLA 45.

MANIFE*sta sunt autẽ opera carnis, quæ sunt,*

- *Fornicatio,*
- *Immunditia,*
- *Impudicitia,*
- *Luxuria,*
- *Idolorum seruitus,*
- *Veneficia,*
- *Inimicitiæ,*
- *Contentiones,*
- *Aemulationes,*
- *Iræ,*
- *Rixæ,*
- *Dissensiones,*
- *Sectæ, Inuidiæ,*
- *Homicidia,*
- *Ebrietates,*
- *Comessationes,*

Et his similia: qualia qui agunt, regnum Dei non consequentur.

DE FRV-

DE FRVCTIBVS SPIRITVS, IBIDEM.

TABVLA 46.

FRVCTVS autem spiritûs sunt { *Charitas, Gaudium, Pax, Patientia, Benignitas, Bonitas, Longanimitas, Mansuetudo, Fides, Modestia, Continentia, Castitas.* } *Qui autem sunt Christi, carnem suam crucifixerunt cum vitijs & concupiscentijs.*

SVMMA BIBLIORVM EX SENTENTIA PATRVM, SIVE DE VERBO BREVIATO.

AVGVSTINVS.

PRAECEPTA multa sunt in lege, quibus ipsa bona vita continetur, imperatur & discitur. Multa omninò præcepta sunt, & innumerabilia: Præceptorum ipsorum paginas vix quisquam enumerat, quanto magìs ipsa quæ voluït? Tamen Deus propter eos, qui se possent excusare, vel quia eis nō vacat legere, vel quia nō nôrunt legere, vel quia non possunt facilè intelligere, vt excusationem nemo habeat in die iudicij, voluït, sicut scriptum est, consummare & breuiare verbum super terram. Hoc ipsum verbum consummatum & breuiatum, nec obscurum Deus esse voluït. Ideò breue, nè non vacaret legere: ideò apertum, nè quis dicat, non mihi licuit intelligere. Est autem hoc verbum consummans & breuians: Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, &c. Et proximū tuum sicut teipsum. In his duobus præceptis tota lex pendet & prophetæ. Matth. 22. Augustin. lib. de disciplina Christiana, cap. 1.

ORIGENES IN CAP. IX. AD ROMAnos, libro 7.

SIC Origenes interpretans illud Pauli ad Rom. 9. ex Isai. cap. 10. Quia verbū breuiatum faciet Dominus: Possumus autem, inquit, & totius doctrinæ verbū dicere breuiatū: Vt quod priùs lex & prophetæ continebant in latitudine preceptorum, veniens Dominus pronunciaret & diceret: Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, ex totis viribus tuis, & ex tota anima tua: & proximum tuum sicut teipsum. In his duobus mandatis pendet omnis lex & prophetæ. In quo prophetas & legem duobus his sermonibus breuiauit.

QVIBVS IN REBVS CVLTVS CONsistat diuinus. TABVLA 47.

DEVS (VT HAbetur in *glossa Ecclesiast.* 2.) *verè colitur* { *Fide, Spe, & Charitate.* } *Nam Deo nos* { *Fides excitat, Spes erigit, Charitas iūgit.* } *Aug. in soliloquio.*

IDEM AVGVSTINVS DE EODEM.

TABVLA 48.

TRIA SVNT, *quibus & sciētia omnis & prophetia militat.*	*Fides, Spes, Charitas.*	*Augustin.lib.1.De Doctrina Christiana, cap. 37.*

CONFIRMATIO EIVSDEM, EX SENtentia D.Pauli.

TABVLA 49.

NVNC autem manent tria hæc,	*Fides, Spes, Charitas.*	*Maior horum est Charitas.1.Cor.13.*

CVR PAVLVS HOC LOCO CHARITATI primas tribuat partes.

NON obscurè his verbis D. Paulus innuit, Charitatē inter cæteras virtutes, quas vocant Theologicas, principem tenere locum, cuius rationem reddere videtur D. Augustinus super Ioan. sermone 83. his verbis: Vbì charitas est, quid est quod possit deesse? Vbì autem nō est, quid est quod possit prodesse? Dæmon credit, nec diligit: nemo diligit, qui non credit. Frustrà quidem, sed tamen potest sperare veniam, qui non diligit: Nemo autem potest desperare, qui diligit. Itaq; vbì dilectio est, ibì necessariò fides & spes: & vbì dilectio proximi, ibì necessariò & dilectio Dei. Qui enim non diligit Deum, quomodò diligit proximū tanquàm seipsum quandoquidem non diligit & seipsum? Est quippe impius & iniquus. Qui autem diligit iniquitatem, non planè diligit, sed odit animam suam. Hoc ergò præceptum Domini teneamus, vt nos inuicèm diligamus: & quidquid aliud præcipit, faciemus, quoniam quidquid est aliud, hîc habemus. Augustinus.

DE VIRTVTVM THEOLOGICARVM, FIDEI, Spei & Charitatis, vinculo.

AVGVSTINVS.

PIA fides sine spe & sine charitate esse nō vult. Sic igit homo fidelis debet credere, quod nondùm videt, vt visionem & speret & amet. Et visibilium quidem rerū præteritarum, quæ temporaliter transiérunt, sola fides est, quoniam non adhuc videnda sperantur, sed facta & transacta creduntur, sicut est illud, quòd Christus semèl pro peccatis nostris mortuus est & resurrexit, nec iam moritur, & mors ei
Rom. 6. vltrà non dominabitur. Ea verò quæ nondùm sunt, sed futura sunt: sicut nostrorum spiritualiū corporum resurrectio, ità creduntur, vt etiam videnda sperētur, sed ostendi modò nullo possunt modo. Quæ verò ità sunt, vt neq; præterеāt, neq; futura sint, sed æterna permaneant, partìm sunt inuisibilia, sicut iustitia, sicut sapientia: partìm inuisibilia, sicut Christi immortale iam corpus: sed inuisibilia intellecta conspiciuntur, ac per hoc & ipsa modo quodam sibi congruo vidētur: & cùm videntur, multo certiora sunt, q̄ ea quę corporis sensus attingit: sed ideò dicuntur inuisibilia, qa oculis istis mortalibus videri omninò non possunt. At illa q̄ visibilia sunt permanētia, possunt, si ostendantur, etiā his mortalibus oculis cō-
Ioā. 20. 21. spici, sicut se discipulis post resurrectionē Dn̄s ostendit, sicut etiā post ascensionē
Acto. 7. 9. apostolo Paulo & Stephano Diacono. Proindè ista visibilia permanentia credimus, vt etiā si non demonstrentur, speremus ea nos quandoq; visuros. Nec ea tenemur ratione intellectuq; cōpræhendere, nisì vt ea, quia visibilia sunt, ab inuisibilibus distinctiùs cogitemus, & cùm cogitatione, qualia sint, imaginamur, satis vtiquè nouimus, cô nobis nota non esse & cætera. August. ad Consentiū Epist. 85.

NVM ISTARVM VIRTVTVM ALIA SINE alia existere, aut prodesse queat.

IDEM.

Galat. 3. SINE Charitate qppe fides potest quidē esse, sed non & prodesse. Propter quod &
Iacob. 2. Apostolus Paulus: In Christo, inquit, Iesu neq; circuncisio, neq; præputium aliquid valet, sed fides, quę per dilectionem operatur. Sic eam discernēs ab ea fide, qua & dæmones credunt, & contremiscunt. August. lib. 15. De Trinitate, cap. 18.

DE FIDE, PRIMA VERBI ABBREVIATI PARTE.

CONTINVATIO.

A fide scripturarum incipiant, qui cupiunt ad diuinæ magnificentiæ notitiã peruenire. August. super Psal. 8. & Ambros. super Psal. quoquè 118. Primùm oportet, inquit, vt credamus vera esse Dei summi, quæ in diuinis legimus, oracula.

ALIA ORDINIS RATIO.

Fides ianua est, per quam introitur ad intelligendum & amandum Deum: & signum est, per quod idem agnoscitur Deus: Nisì enim credideritis, ait sancta scriptura, non intelligetis. Ecce enim quomodò nõ potest Deus agnosci, antequàm credatur in eum. indè dicit Apostolus: Quomodò inuocabunt, in quem nõ crediderunt? August. in lib. De expositione Dominicæ orationis & Symboli ad Catechumenos, serm. 2. Esai. 7. ad Rom. 10

DE FIDEI NECESSITATE, PAVL. AD HEB. XI.

Sine fide, ait, impossibile est placere Deo: credere enim oportet accedentem ad Deum, quia est, & inquirentibus se remunerator sit. Et Rom. 14. Omne quod nõ est ex fide, inquit, peccatum est.

DE NOMINIS NOTIONE.

Fides appellata est ab eo, quod fit. duæ syllabæ sonant, cùm dícitur, fides. Prima syllaba est à facto, secunda à dicto. Interrogo ergo te, vtrùm credas: dicis, credo. fac quod dicis, & fides est. August. sermon. 237. de tempore.

QVOTVPLEX FIDEI SIT SIGNIFICATIO, ex F. Dominico Soto.

Dvplex tantùm significatus est in hoc nomine, Fides. Significat enim & virtutem moralẽ, q est in voluntate: & intellectualẽ, quę est in intellectu. Quæ quidẽ explicatio, ex ipsa statìm nominis etymologia perlucet. Etenim & Cicero prius lib. 1. de Officijs, & postmodùm August. epist. 19. ad Hieron. in duabus syllabis, quarum prima est à fio, secunda verò à dico, adnotârũt, fidẽ eô dici, quia fit quod dicitur.

Vndè fides primùm omnium significat constantiam & veritatem, quę in dictis quidpiam asserentis aut promittentis, inesse debet: quę nimirùm moralis virtus, fidelitas etiam nuncupatur, &c.

Secundo modo accipitur fides, vt est intellectualis virtus: nempe assensus quẽ præbemus enuncianti aut promittenti nobis aliquid. Quæ quidem notio ex priori nascitur. Cùm enim ille, quem fidem primo modo habere scio, (id est, dictorum constantiam & veritatem) mihi asserit quicquam, aut promittit, persuadet quidem mihi, quod dicit, & (quod idem pollet) facit mihi fidem: hoc est, generat in me assensum, quo illi credo. Qui quidem proindè assensus, dicitur fides. Dominicus Soto De natura & gratia lib. 2. cap. 6.

ET PAVLOPOST HANC SENTENTIAM ex verbis declarat D. Augustini.

Dvos ergò si demus huic nomini, Fides, significatus, satis est: Nempe vt sit fides, quam mihi quispiam dat, dum quidquam asserit aut promittit, & quam ego vicissim do illi dum credo. Has duntaxat notiones edocet Augustin. de spiritu & litera cap. 31. his verbis: De hac enim fide nunc loquimur, quam adhibemus, cùm aliquid credimus: non quam damus, cùm aliquid pollicemur: nam & ipsa dicitur fides. Sed alitèr dicimus, Non mihi habuit fidem: alitèr autem, Nõ mihi seruauit fidem. Nam istud est, Non credidit quod dixi: illud, Non fecit quod dixit. Secundùm hanc fidem, qua credimus, fideles sumus Deo: secundùm illam verò, qua fit quod promittitur, etiã Deus ipse fidelis est nobis. Hoc enim dicit Apostolus: Fidelis Deus, qui non vos permittit tentari supra id quod potestis. Tãtum August. 1. Cor. 10.

DE FIDVTIA.

Ex his colligitur, non esse necessarium, vt alio modo accipiatur fides pro fiducia: vt tam nostri quidam, q̃ aduersarij omnes pro comperto habent. Nam fiducia res est alia à fide, & proles eius. Nec per se propriè est virtus, sed virtutis modus. Est enim, vt scienter ait S. Thomas 2.2.q.129. roborata spes ex aliqua firma opinione, seu robur spei, pertinens ad magnanimitatem. Indè enim quòd fidem habeo dictis asserentis aut promittentis, spero & fido ità fore. Quinimmò quanuìs ex fide nascitur, à charitate postmodùm augetur & perficitur. Et ideò fiducia à fide nomen trahit, sicutì effectus à causa. Quamobrem firma certaque fides exprimitur nomine fiduciæ, velutì causa nomine effectûs. Idem Soto cap.6.lib.2. De Natura & gratia.

DESCRIPTIO FIDEI, EX EODEM Dominico.

Fides Catholica, Christianæ familiæ necessaria, vtpotè qua Christiani cẽsemur, nõ est specialis illa, qua indubitatò credit quisque, ac constituit sibi remitti peccata propter Christum, & esse in gratia Dei, sed illa potiùs persuasio diuina atque assensus, quem debemus præstamusq́; Deo, omnium in genere, quæ ab ipso sunt, Ecclesiæ reuelata per Christum, perque eius Prophetas, Euangelistas, & Apostolos: inter quę & promissiones ipsæ diuinæ cõnumerantur. Duo hîc enunciamus:

PRIMVM EST,

Qvod nullatenùs duæ, sed vna penitùs fides est, qua credimus vniuersa reuelata, siue historiæ sint, siue promissiones, siue præceptiones, aut consilia. Eiusdẽ enim habitûs virtus est, credere, quòd Abraham genuit Isaac, & quòd in illo promissus est nobis redemptor, quòd Christus carnem suscepit, & quòd credentibus & baptizatis promiserit salutem. Atque eiusdem fidei est actus, credere promissiones illas, & quascunque alias, quæ sunt in sacra pagina, factas esse à Deo, quod ad historiam pertinet: & certò credere verissimas esse & firmissimas, quod propriè pertinet ad fidem promissionum, vndè spes nobis erigitur.

SECVNDVM EST,

Qvod promissionum assensus, ad fidem catholicam pertinens, non est specialis ille, quo quisque de se credit, seu recipere modò, seu habere iam gratiam: sed ille in genere, quo firmiter credimus, Iesum Christum vniuersalem esse redemptorem, vnum mediatorem Dei & hominum: & ideò nisi eius merito, nemini vllam condonari noxam: sed quidquid peccatorum à lapsu vsque Adam remissum est, & remittetur, virtute sanguinis sui remitti: atque adeò nemini, nisì per ipsum, ad æternam hæreditatem accessum patére. Idem Soto cap.7.d.lib. 2.

DE FIDEI HVIVS FVNDAMENTO.

Certvm propriumque fidei Catholicæ fundamentum, Christus est. Fundamentum enim aliud, ait Apostolus, nemo potest ponere, præter id quod positum est, quod est Christus Iesus. August. in Enchirid. ad Laurent. cap.4. 1. Cor. 3.

QVOMODO D. PAVLVS DEFINIAT Fidem.

Est autem fides sperandarum substantia rerum, argumentum non apparentiũ. ad Hebr. 11. Quam qui habent, fideles vocantur: & qui non habent, infideles. August. lib. 13. De Trinitat. cap. 2. Veraciter autem fideles sumus, si quod verbis promittimus, operibus complemus. Gregorius Homil. 29.

EXPLICATIO EIVSDEM, D. IOAN. Gropperi.

Svbstantia, inquam, rerum sperandarum, id est, certitudo & quasi certa possessio quædam earum rerum, quas speramus, eô quòd eas mentis nostræ oculis sic repræsentet ac sistat, vt iam illis quodammodò frui videamur. Et argumentum non apparentium, id est, perspicua ostensio, & certa demonstratio rerum non venientium in conspectum, vt de ijs persuasi simus, ac si oculo cor-

lo corporali peruiderentur. Gropper. in institutionibus suis de doctrinæ Noui testamenti summa.

ALIA DECLARATIO D. SOTO.

Id est, habitus seu vis virtusque mentis, qua, licèt obscurè, certò tamen & firmiter assentimur his, quæ speramus apertè videre. lib. 2. De natur. & gratia, cap. 7. vel, Fides Catholica, vt est inter omnes Christianos cõstitutissimum, est assensus certus & firmus, obscurus quidem, tamen cui non potest subesse falsum. In qua Definitione designantur duo:

PRIMO.

Firmitas assensûs, cuius causa dicitur substantia, id est, inchoatio rerum sperãdarum, quæ robur habet & firmamentum ex obedientia libertatis. Nam rerum, quæ nec videntur, nec ratiocinatione demonstrantur, nunquàm haberemus tam firmum assensum, nisì in captiuitatem redigentes intellectum in obsequium Christi.

SECVNDO.

Subiectum Fidei esse intellectiuam potentiam: obiecti autem rationem, ad oĩa patére, vniuersaque ambire quæcunque à Deo cælitùs sunt reuelata, siue res gestæ sint, siue mãdata, vel monita, siue sua promissa. Hæc enim omnia in spem nos futurorum mittunt. Quocircà in eodem Symbolo vtrique copulantur articuli: scilicet, & qui historiales sunt, vt quòd Christus natus est, & crucifixus: & prætereà qui de sanctorum communione, & remissione peccatorum constituũtur, tanquàm sub eodem obiecto fidei compræhensi, eodem cap. 7.

ILLATIO CONTRA FIDEM SPECIALEM.

Est ergò persuasu facilimum, fidem illam commentitiam, quam vocant specialem, ad fidem Catholicam minimè pertinere. Fides enim Catholica ex sola diuina assertione, vel promissione pendet: quòd autem quisque aptus sit & idoneus promisso beneficio suscipiendo, ex humano assensu & cooperatione etiam pendet, ergò huius fides non est Catholica. ibidèm.

ALIA ILLATIO ADVERSVS DEFINItionem Caluini.

Incongrua ergò est definitio Caluini, quam libro de Institut. relig. Christ. tribuit fidei, nempe quòd sit diuinæ erga nos beneuolentiæ firma certaque cognitio, quæ gratuitæ in Christo promissionis veritate reuelatur mentibus nostris, & cordibus obsignatur. Nam si ad promissiones in genere referatur, non est nisì pusilla portio Catholicæ fidei: si verò ad illam suam specialem certitudinẽ, quam de se quisque habet, extra limites est eiusdem orthodoxæ fidei. Soto ibidèm.

QVID FIDES CHRISTIANA CONVENIAT cum fide antiqua.

Eadem est fides nostra, quæ & Antiquorum: Augustinus lib. de Patientia cap. 21. Antiqui iusti ante incarnationem verbi in hac fide Christi & in hac vera iustitia, quod est nobis Christus, iustificati sunt: hoc credentes futurum, quod nos credimus factum: gratia salui facti per fidem, non ex seipsis, sed Dei dono: non ex operibus, nè fortè extollerentur. Bona quippe opera eorum non præuenerunt misericordiam Dei, sed secuta sunt.

IDEM SVPER IOAN. TRACTAT. 45.

Tempora variata sunt, non fides: quia eadem fides vtrosque coniungit, & eos qui crediderunt venturum, & eos qui venisse iam crediderunt. Diuersis quidem temporibus, sed vtrosque per vnum fidei ostium, id est, Christũ, videmus ingressos. Et alibì: Eundem spiritum habuerunt, qui venturum in carnem Christum prænunciârunt, quem etiam illi, qui eum venisse nunciauerunt.

DE PARTITIONE FIDEI.

TABVLA 50.

FIDES quædam est { *Informis, quandò est sine charitate, vt in Christiano qui est in peccato mortali.* / *Formata, quandò est cũ charitate.* } *Fides autem* { *Sine dilectione,* / *Cum dilectione,* } *Est fides* { *Mortua, de qua Iacob. 2.* / *Viua.* }

DE FIDE INFORMI, SENTENTIA D. PAVLI.

SI linguis hominum loquar & angelorum, charitatem autem non habeã, factus sum velut æs sonans, aut cymbalum tinniẽs. Et si habuero prophetiam, & nouerim mysteria omnia & omnem scientiam, & habuero omnem fidem, ità vt montes transferam, charitatem autem non habeam, nihil sum. Et si distribuero in cibos pauperum omnes facultates meas, & si tradidero corpus meum ità vt ardeã, charitatem autem non habuero, nihil mihi prodest. 1. Cor. 13.

DE EADEM, SENTENTIA D. IACOBI.

QVID proderit, fratres mei, si fidem quis dicat se habere, opera autem non habeat? nunquid poterit fides saluare eum?

ET PAVLOPOST.

VIs scire ô homo inanis, quoniam fides sine operibus ociosa est? Abraham pater noster nónne ex operibus iustificatus est, offerẽs Isaac filium suum super altare?
Genes. 15. Vides quoniam fides cooperabatur operibus illius, & ex operibus fides consum-
Rom. 4. mata est? Et suppleta est scriptura, dicens: Credidit Abrahã Deo, & reputatum est
Galat. 3. illi ad iustitiam, & amicus Dei appellatus est. Videtis quoniam ex operibus iustificatur homo, & non ex fide tantùm? Similiter & Raab meretrix, nónne ex operibus iustificata est, suscipiens nuncios, & alia via eijciens? sicut enim corpus sine spiritu mortuum est, ità & fides sine operibus mortua est. Iacob. 2.

SENTENTIAE HVIVS LIMITATIO D. SOTO.

Ex his verbis quidam elicere conantur, quòd fides mortua non sit fides, tũ quòd eiusmodi fides nihil differat à fide dæmonũ. Vno enim contextu ait Iacobus, quod fides, si nõ habeat opera, mortua est in semetipsa: & quòd ille, qui hoc modo credit, nihil magis egregium facit q̃ dæmones, qui credunt & contremiscunt. Hæc tamen ambo citra negociũ dissoluet, qui verba Iacobi æstimatè fuerit meditatus.

Non enim refert fidem ad Charitatem, sicuti hominem ad animam, sed sicutì corpus ad animam. Non, inquã, ait: sicut homo, sed, sicut corpus sine spiritu mortuum est, ità & fides sine operibus mortua est. Viuit enim per animã & homo, & corpus: sed homo tanq̃ per formam, quæ pars sui est: corpus autem tanquàm per eam, quæ extrinsecùs sibi accidit. Et ideò quia Deus, qui est nobis ceu anima vitæ
1. Ioan. 4. spiritualis, habitat in nobis per charitatem, (Deus enim charitas est, & qui manet in charitate, in Deo manet, & Deus in eo) expuncta charitate, & homo manet spiritualiter mortuus, & fides sua mortua. Attamen, vt corpus absq; anima suam retinet integram essentiam corporis, ità & fides absque charitate, suam habet rationem, substantiam, & proprietatem fidei, quæ est assentire dictis Dei.

Neq; continuò consequens est, fidem illam mortuam nihil ab illa dæmonum distare. Ratio enim fidei non solùm consistit in certitudine, quam forsan habere possunt dæmones maiorem, immo clariorem nobis: sed in eo, quòd per obedientiam & voluntatis obsequium (vt in ipsa eius definitione innuebamus) suscipitur. Dæmones autem non vltro, sed inuitè credunt: & indè fit, vt nostra fides suapte natura illiciat nos ad amorẽ Dei: illa verò sua, nihil aliud quàm timorem illis incutiat & tremorem. D. Soto cap. 7. lib. 2. de Natura & Gratia.

DE FIDE FORMATA, D. PAVLI SENTENTIA ad Galat. 5.

NAM in Christo Iesu neque circuncisio aliquid valet, neq; preputium: sed fides, quę per charitatem operatur.

ET I. TIMOTH. I.

FINIS autem præcepti est charitas, de corde puro, & conscientia bona, & fide nõ ficta. Quæ verba sic interpretatur diuus Augustinus: Cùm enim diceret, charitas: addidit, de corde puro: vt nihil aliud, quàm id, quod diligendũ est, diligatur. Conscientia verò bona, subiunxit propter spem. Ille enim se ad id, quod credit & diligit, peruenturum esse desperat, cui malę conscientię scrupulus inest. Tertiò, & fide, inquit, non ficta. Si enim fides nostra mendacio caruerit, tunc & nõ diligimus quod non est diligendum, & rectè viuendo id speramus, vt nullo modo spes nostra fallatur. Augustinus libro 1. de doctrina Christiana, cap. 40.

DE FIDEI EFFECTIBVS, QVOS D. PAVLVS AD Hebræos per exempla sanctorum patrum veteris enumerat testamenti.

TABVLA 51.

NAM FIDE

I.

INTELLIGIMVS *aptata esse secula verbo* DEI, *vt ex inuisibilibus visibilia fierent.*

II.

FIDE *plurimam hostiam Abel, quàm Cain, obtulit* DEO: *per quam testimonium consecutus est, esse iustus, testimonium perhibente muneribus eius* DEO: *& per illam defunctus adhuc loquitur.*

III.

FIDE *Enoch translatus est, nè videret mortem: & non inueniebatur, quia transtulit illum* DEUS: *ante translationem enim testimonium habuit, placuisse* DEO.

IIII.

FIDE, *Noë responso accepto de ijs, quæ adhuc non videbantur, metuens, aptauit arcam in salutem domûs suæ, per quam damnauit mundum: & iustitiæ, quæ per fidem est, hæres est institutus.*

V.

FIDE, *qui vocatur Abraham, obediuit in locum exire, quem accepturus erat in hæreditatẽ: & exijt, nesciens quò iret.*

VI.

FIDE *demoratus est in terra promissionis, tanquàm in aliena, in casulis habitando cum Isaac & Iacob, cohæredibus repromissionis eiusdem.*

VII.

FIDE *& ipsa Sara sterilis virtutem in conceptione seminis accepit, etiam præter tempus ætatis: quoniam fidelem credidit esse eum, qui repromiserat.*

VIII.

FIDE *obtulit Abraham Isaac, cùm tentaretur: & vnigenitum offerebat, in quo susceperat repromissiones, arbitrans quia & à mortuis suscitare potens est* DEUS.

IX.

FIDE *& de futuris benedixit Isaac Iacob & Esau.*

X.

FIDE, *Iacob moriens, singulos filiorum Ioseph benedixit, & adorauit fastigium virgæ eius.*

XI.

FIDE, *Ioseph moriens, de profectione filiorum Israel memoratus est, & de ossibus suis mandauit.*

XII.

FIDE, *Moises natus, occultatus est mensibus tribus à parentibus suis, eò quòd vidissent elegantem infantem, et non timuerunt Regis edictum.*

XIII.

FIDE, *Moises grandis factus, negauit se esse filium filiæ Pharaonis, magìs eligens affligi cum populo Dei, quàm temporalis peccati habere iucunditatem, maiores diuitias æstimans thesauro Aegyptiorũ, improperium Christi. Adspiciebat enim in remunerationem.*

XIIII.

FIDE *reliquit Aegyptum, non veritus animositatem Regis: inuisibilem enim tanquàm videns sustinuit.*

XV.

FIDE *celebrauit Pascha & sanguinis effusionem, nè qui vastabat primitiua, tangeret eos.*

XVI.

FIDE *transiêrunt mare rubrum, tanquàm per aridam terram: quod experti Aegyptij, deuorati sunt.*

XVII.

FIDE *muri Hiericho corruerunt circuitu dierum septem.*

XVIII.

FIDE *Raab meretrix non periјt cum incredulis, excipiens exploratores cum pace.*

XIX.

ET *quid adhuc dicam? Deficiet enim me tempus enarrantem de Gedeon, Barac, Samson, Iephte, Dauid, Samuel, & prophetis, qui per fidem vicerunt regna, operati sunt iustitiam, adepti sunt repromissiones, obturauerunt ora leonum, extinxerunt impetum ignis, effugerunt aciem gladij, conualuerunt de infirmitate, fortes facti sunt in bello, castra verterunt exterorum: acceperunt mulieres de resurrectione mortuos suos.*

Et hi omnes testimonio fidei probati, non acceperunt repromissionem, Deo pro nobis melius aliquid prouidente, nè sine nobis consummarentur. Ad Hebr. cap. 11. per totum.

DE DVOBVS ERRORIBVS, QVIBVS HOC seculo doctrina veræ & Catholicæ fidei plurimùm obscuratur.

PLVRES quidẽ & graues sanè, ijdemque perniciosi sunt errores hac tempestate, qua sepè multumque controuertitur de virtute siue efficacia fidei, qua fideles sumus: quorum tamẽ duo pręcipui, ex quibus cæteri ferè omnes pendére vidẽtur, & connexi sunt, & quasi inseparabiles.

PRIMVS:

QVÒD iustificatio nostra ex sola diuina pollicitatione, absque operibus nostris, dependeat.

SECVNDVS:

QVÒD certus fieri quisque possit per fidem, se esse in gratia.

CONTRA PRIMVM DISPVTATIO NON MINVS ELEGANS & diserta, q̃ grauis & erudita D. Augustini in lib. de vita Christiana, cap. 13.

PROPOSITIO.

ALIOS noui, inquit, quos ità insipientiæ & imprudẽtię tenebrosa caligo & ignorantia fallit ac decipit, vt fidem quã habere se simulãt, sine iustitię operibus apud Deũ sibi censeãt profuturã: & hoc erroris genere decepti, sine metu crimina nefanda cõmittunt, dum credunt Deũ non criminũ, sed perfidiæ tantùm vltorẽ. Et huiusmodi nõ solùm seipsos perîsse contẽti sunt, sed etiã alios, in quibus nullum Matth. 15. diuinę sciẽtię lumẽ est, suis nituntur laqueis implicare, & impletur in illis Saluatoris nostri sententia, dicẽtis: Cęcus si cęco ducatũ p̃stet, ambo in foueã cadunt. Nam si nullũ crimẽ, sed sola perfidia condẽnatur, ergo securi peccamus & liberi, & sine causa Deus dedit mãdata iustitię, si sola sine iustitię operibus fides prodest.

CAVSA HVIVS ERRORIS QVAE SIT.

VNDÈ hic tam impius, tam scelestus, tam pfidus ignorãtię error obrepserit, scire non possumus, nisi fortè ex illis, q hoc exẽplo in lege veteri populum seducebãt, & secum simul ęternæ morti & perpetuo tradebant interitui, de quibus scriptũ Hier. 23. est: Nolite audire sermones prophetarũ, q prophetãt vobis, quoniã vani sunt ipsi, &

& visiones à corde suo loquuntur, & non ab ore Domini. Dicunt enim ijs qui repulerunt verbum Domini, Pax erit vobis, & omnibus qui vadũt in voluntatibus suis. Omni qui vadit in errore cordis sui, dicunt, Non venient super te mala.

ERRORIS HVIVS CONFVTATIO.

MVLTA quidẽ nobis, immò totius legis testimonia aderant, qbus tam perniciosum destruere errorẽ ac sepelire poteram⁹: sed nè legentẽ diutiùs fatigemus, sufficiant pauca de plurimis. Respõdeat ille mihi, cuius talis est sensus: Adam à Deo factus homo primus statìm in principio mundi, perfidię, an peccati causa damnatus est? In quo nihil fuisse incredulitatis inuenio, p̃ter solam inobediẽtiam, cuius causa ille damnatus est, & omnes suo damnantur exemplo. Cain quoquè nõ perfidię causa, sed quia fratrem interemerat, condẽnatus est. Quid plura? Vniuersus hic mundus vt diluuio interiret, non perfidię causa lego factũ fuisse, sed criminũ. Sodoma & Gomorrha vt repentino cremarentur incendio, nullam causam incredulitatis inuenio, nisì peccatorum & scelerum: quod scriptura euidenter demonstrat & dicit: Homines Sodomitę, mali & peccatores erãt in conspectu Dei valdè. Genes. 13. Populus ille Iudaicus vt tam frequenter interire videretur, & corripi, nónne peccatorum causa prestabat?

SOLVTIONES OBIECTIONVM, QVIBVS CONCILiantur sententiæ Pauli & Iacobi de fide & operibus.

SED dicit aliquis: Veteris legis testimonia tantùm non accipio, nisì mihi & noui testamenti exempla protuleris: Accipe Saphiram & Ananiam, quos apostolica sententia, non perfidię crimine, sed furti & mendacij causa, damnauit.

Forsitan dicturus es mihi: Vt quid ergò Apostolus dicit, Arbitramur iustificari hominẽ per fidem sine operibus legis? 1. Cor. 5. Ipsum qui hoc dicit, lego hominẽ absentẽ etiã condemnâsse, quia vxorẽ patris acceperat. Intelligenda est ergò scriptura, q̃ scientibus conuenire videtur in omnibus, & nõ nisì solis, à quibus minimè intelligitur, discrepare. Iustificari hominem, inquit Apostolus, per fidẽ: sine legis operibus, dicit, sed non sine illis operibus, de quibus alterum Apostolum audio dicẽtem: Fides sine operibus mortua est. Paulus enim Apostolus de legis operibus locutus est, hoc est, de circuncisiõe carnali, & neomenia, & sabbatho, & huiusmodi cęteris, quæ lex fieri antè præceperat, & iam Christi tempore non erant necessaria. Iste verò Iacobus de operibus iustitię loquitur, quæ qui non fecerit, verè mortuus est, quanuìs se simulet esse fidelem.

Sed dicet aliquis illud Apostoli, dicentis: Corde enim creditur ad iustitiã, ore autem fit confessio ad salutem: Stulte, hoc baptismi impletur in tempore, quo vt baptizetur quis, sola confessio desideratur & fides. Nam quid tibi ipsius baptismi lauacrũ prodest, si sola sine iustitia fides queritur? Baptismo enim peccata ablui, fides omnium tenet. Si deincèps peccandum est, abluisse quid prodest?

SENTENTIAE CATHOLICAE CONFIRMATIO ex collatione scripturarum.

AVDI quid dicat Dominus homini semèl sanato: Eccè sanus factus es, iam noli peccare, nè qd tibi deterius eueniat. Hoc & beatus Petrus Apostolus manifestissimè docet, ei deterius aliquid, q post agnitã iustitię viam peccauerit, euenire, cùm dicit: Si enim refugientes coinquinationes mundi in cognitione Domini nostri Saluatoris Iesu Christi, his rursùm impliciti superantur, facta sunt eis posteriora deteriora prioribus. 2. Petr. 2. Melius enim esset illis viam non cognoscere iustitię, quàm post cognitam retrorsùm cõuerti ab eo, quod illis traditum est, sancto mandato. Contingit enim eis illud veri Prouerbij: Canis reuersus ad vomitum suum, & sus lota in volutabro luti. Prou. 26.

Hoc & beatus Paulus Apostolus testatur, & loquitur, hominem post baptismi sanctificationẽ pristino errore peccantẽ, non sine ingenti pœnitentia cõseruari, Hebr. 6. dicẽs: Impossibise est enim, eos q postq̃ semèl illuminati sunt, gustauerunt etiam donum cęleste, & participes sunt facti spiritûs sancti, gustauerunt nihilominùs

bonum

bonum Dei verbum, virtutesq; seculi venturi, & prolapsi sunt, renouari rursùs ad pœnitentiam, rursùs crucifigentes sibimetipsis filium Dei, & ostentui habentes.

VIA SALVTIS.

Matth. 19. QVENDAM etiam ad Saluatorem accessisse, & quid faciendo vitam æternã perciperet, interrogâsse Euangelista testatur: cui ità à Domino responsum est: Si vis vitam habere, serua mandata. Non dixit, Serua tantùm fidem. Nam si sola fides q̃ritur, superfluè iubentur mandata seruari. Sed absit vt ego Deum meum aliquid dicam pręcepisse superfluum. Sed dicant hoc illi, qui peccando iam filij perditionis effecti sunt: & in hoc tantùm solatium se habere credunt, si alios secum potuerint morti perpetuę mancipare.

PECCATIS HOMINES DAMNARI ETIAM FIDELES.

Prou. 11. iuxta 70. 1. Petr. 4. Psal. 38. 103. 67. NAM si Deus peccatorem non punit, vbì est illud propheticũ, Si iustus vix saluus erit, peccator & impius vbì parebunt? Et alibì: Quia peccatores peribunt. Et iterùm: Deficient peccatores à terra, & iniqui ità vt non sint. Et iterùm: Sicut deficit fumus, ità deficiant: sicut fluit cera à facie ignis, sic pereant peccatores à facie Dei. Nullum hìc tantùm incredulum & infidelem, sed peccatores audio condemnari.

NEC SOLAM SVFFICERE FIDEM.

Matth. 7. ET Saluatorem nostrum quodam loco dixisse lego: Non omnes qui dicũt mihi, Domine Domine, intrabunt in regnum cælorum, sed qui faciunt voluntatẽ patris mei qui in cęlis est. Vtiquè isti in Christum credebant, qui eum etiã Dominũ nuncupabant. Nec idcircò illis cælestis regni ianua panditur, quia illum ore, quẽ factis abnegant, confitentur. Negari autem Deũ factis, non minùs quàm verbis, Tit. 1. Apostolus dixit: Deum confitentur se nôsse, factis autem negant. Et Dominus in Matth. 7. Euangelio: Multi mihi dicent in illa die: Nonne in nomine tuo dæmonia eiecimus, & in nomine tuo virtutes multas fecimus? Et dicam illis: Nunquàm vos cognoui. Discedite à me omnes, qui operamini iniquitatem. Vsqueadeò isti credidisse dicuntur, vt in nomine Domini virtutes etiam operarentur. Nec tamen eis proderit fides, quia iustitię opera non fecerunt.

SED NECESSARIA ETIAM AD SALVTEM sunt opera.

ITAQVE si sola fides prodest, cur illi cum angelis satanæ in perpetuum gehennæ ignibus mancipãtur, qui non perfidiæ causa, sed quia boni nihil fecerunt, iudicã-Matth. 25. tur? sicut scriptum est: Et dicet eis rex qui ad sinistram sunt: Discedite à me maligni in gehennam æternam, quam parauit pater meus diabolo & angelis eius. Esuriui, & non dedistis mihi manducare: &c. Non dixit vtiquè, quia non credidistis mihi. Vndè intelligi datur, non eos incredulitatis causa, sed propter bonorũ operum sterilitatem, esse damnandos.

DISPVTATIONIS HVIVS EPILOGVS.

NEMO ergò alterum decipiat, nemo seducat. nisì quis iustus fuerit, vitã non habebit: nisì quis in omnibus Christi mandata seruauerit, partem non potest habere cum Christo: nisì q̃s terrena despexerit, diuina non accipiet: nisì humana contempserit, non potest habere cælestia. Nec quisquam Christianum se iudicet, nisì qui Christi & doctrinam sequitur, & imitatur exemplum. Hactenùs Augustin.

CATHOLICA CONTRA HVNC ERROREM ASSERTIO.

SALVS itaque non offertur per Christum, nisì certo modo qualificatis, sicut demonstrant hæ scripturæ: Nisì quis renatus fuerit ex aqua & spiritusancto, nõ potest introire in regnum Dei, Ioan. 3. Pœnitẽtiam agite, appropinquauit regnum Dei, Matth. 4. Nisì pœnitentiam habueritis, similiter omnes peribitis, Luc. 13. Factus est omnibus obtemperantibus sibi causa salutis, Ad Heb. 5. Eccè qualitates fidei, baptismi, pœnitentiæ, & spontaneæ voluntatis, ad obtemperandũ Christo prærequiruntur. Sonnius lib. 1. Demonstrationum de fide, cap. 6.

DETE-

DETECTIO SECVNDI ERRORIS DE certitudine gratiȩ. TABVLA 52.

CERTItudo ex duobus æstimari potest, vel ex parte

- *Obiecti, cuius assensus non potest esse falsus.*
- *Subiecti est firmitas assensûs illius rei, quam quis sibi persuadet, omni depulsa dubietate, propter sibi apparentem veritatem.*

Quæstio autem præsens ità explicatur:

Non litigatur de certitudine ex parte subiecti. Nemo enim dubitat quin poßit quis ex leuitate tam firmum habere assensum, & iudicio suo tam certum de re falsa, quàm Christianus habet de fide catholica, vt hæretici de suis dogmatibus plerique omnes.

Sed dubitatio est de certitudine, ex parte obiecti, vtrùm eam quis poßit habere, se esse in gratia, vt talis assensus esse nequeat falsus, magìs quàm si esset Catholicæ fidei. D. Soto de nat. & gratia, lib. 3. cap. 10.

SVBDIVISIO DE DVPLICI HVIVS quæstionis sensu. TABVLA 53.

AT VERO QVAESTIO *potest prætereà habere duos sensus:*

- *Primum, secundùm præsentem statum, An nunc scilicet sit quis in gratia.*
- *Alterum, an poßit habere certitudinem perseuerantiæ vsque ad finem vitæ & assecutionis gloriæ.*

CONFVTATIO PRIMI MEMBRI EX LIBELLO *Ioannis Hesselij contra Nouitiam fidem, quam vocant specialem, vndecim argumentis. Quorum*

PRIMVM est,

QVÒD hæc fides, qua quisque certò statuit sibi remissa peccata propter Christũ siue ea doctrina, qua docetur is habere peccati veniã, qui eam se per Christũ habere firmiter statuit, nõ sit expressa in symbolo Apostolico, aut Niceno, vel Constantinopolitano, aut Athanasij. Et cùm Augustinus libro de fide & symbolo, & in Enchiridio cap. 64. exponat Apostolicum symbolum, atq; expressè illam eius partem, (Remissionẽ peccatorum) huius fidei non meminit: Quinimmò docet, Deum in ignoscendis criminibus respicere mensuram doloris & cordis contriti. Item Fulgentius & Ruffinus, aut alij dum ea quæ fidei sunt exponunt, ne verbum quidem de hac fide faciunt, &c. proindè nouitia est, & veteri Ecclesiæ ignota.

SECVNDVM ARGVMENTVM.

SECVNDÒ hæc persuasio est in ijs etiam qui integram fidem non habent, sed hæretici sunt: yt in Eunomio, de quo scribit Augustin⁹ libro de hęresibus ad Quodvultdeum: Fertur, inquiens, vsqueadeò fuisse bonis moribus inimicus, vt asseueraret, quòd nihil cuiquam obesset quorũlibet perpetratio ac perseuerantia peccatorum, si huius, quæ ab illo docebatur, fidei particeps esset.

TERTIVM.

TERTIÒ, hæc persuasio tollit timorem diuinę seueritatis atque iudicij, dum iubet hominem esse securum.

QVARTVM.

QVARTÒ, reijcitur hæc doctrina sic: Quisquis carni mẽte seruit atque peccato, Deo placere non potest, iuxta Apostolum (Rom. 8.) dicentem, Qui in carne sunt, & secundùm eam ambulant, Deo placere non possunt: Sed nemo certus est an dominetur sibi peccatum, & ambulet secundùm carnem. Igitur nemo certus est se placere Deo.

QVIN-

QVINTVM.

Qvinto reijcitur hęc doctrina, quia tollit orationem Dominicã, qua oramus vt dimittantur nobis debita.

SEXTVM.

Sexto, doctrina huius specialis fidei aduersatur doctrinæ scripturæ de baptismo. Nam si fide hac certus sit homo se esse Dei filium, Deumque sibi iam propitium: consequens est, baptismum non adhibendnm, vt peccata remittantur, vel vt homo renascatur.

SEPTIMVM.

Septimo, hæc persuasio aduersatur Apostoli doctrinę de recto vsu Eucharistię. In qua requirit probationẽ suìjpsius, nè qs indignè mãducet aut bibat. Doctrina aũt hęc hominẽ certũ esse iubet, atq; ità ab omni periculo securũ fore pollicetur

OCTAVVM.

Octavo, hac vana doctrina euertitur veræ pœnitentię siue conuersionis ad Deum prędicatio. Cùm enim sacra scriptura doceat, veram pœnitentiam cõuersionemque pręcedere remissionem peccatorum, hęc doctrina contrà asserit, remissionem peccati obtineri ante omnia per hanc fidem: & tum demùm sequi veram pœnitentiam & conuersationem secundùm Deum. Hinc est Luteri dictum: Qui credit se absolutum, est absolutus, quidquid sit de contritione.

NONVM.

Nono, aduersatur hæc vana fides potestati soluendi & ligandi, remittẽdi & retinẽdi peccata, quã dedit Dñs Petro & Apostolis. Habet enim hæc fides, ꝙ peccata sint remissa sola fide, etiã si nemo solutor vel remissor accedat, vt ridiculũ iam sit, quod Apostolis suis Dominus dixit: Quorum remiseritis peccata, remittũtur eis. Ioan. 20.

DECIMVM.

Decimo, hęc fides adeò noua est & falsa, vt cùm sibijpsi cõtraria sit, seipsam destruat. Nam nemo cuiquã assentitur, nisì quod verũ esse iudicârit, etiã priusquàm assentiatur. Cùm itaq; hac vana persuasione credat homo sibi remitti peccata ꝑ eamipsam fidem, qua credit hoc, necessè est id verum esse etiam priùs quàm credat, atque ideò ipsa fides remissionis, posterior est remissione.

VNDECIMVM.

Postremo, hęc vana persuasio procedit ex exili intellectu Euãgelij & verbi Dei, siue potiùs per ipsam verbũ Dei peruertitur. Fides enim in nihil aliud collimare debet, q̃ in Dei verbũ: Nullũ autẽ est verbũ Dei, dicens cuilibet hominum, esse ei remissa peccata. Sed Euangelium vnum & idem est apud omnes Christianos. Vndè Euangelium generalibus enunciatis in scriptura proponitur. At particularia pro personarum varietate mutantur. Ioan. Hesselius, apud quẽ fusiùs tractantur.

CONCLVSIO PRIMI HVIVS MEMBRI CATHOLICA.

Nemo potest adeò esse certus suę proprię iustificationis, q̃ est Christianus de articulis fidei. Ratio est, qa certitudo huiusmodi, ꝙ quisq; sit in gratia Dei, ex duobus pẽdet: vtpotè ex firmitate diuinę promissionis, q̃ est fides catholica: & ex nostra dispositione, nempe si fecerimus illa, q̃ à nobis ipse requirit. Huius aũt secũdi mẽbri fidẽ habere nõ possum⁹, quãta est fides catholica: ergò neq; tantã vllus de cõmuni lege habere potest, ꝙ sit in gratia. D. Soto c. 10. lib. 3. de natura & gratia.

CONFVTATIO SECVNDI MEMBRI, DE PERSEVErantia fidei, ex eodem Hesselio per argumenta octo.

Mvlto porrò vanior est ea fides, qua quisq; statuit firmiter, se peruenturũ ad vitam ęternam, quàm qua sibi statuit peccata remissa. Hęc enim etiam de futuris pronũciat, quę soli Deo nota sunt, iuxta illud Sapientis: Homo futura nullo scire potest nuncio. Et, Nè glorieris in crastinum, ignorans quid superuentura pariat dies. Illa autem tantùm de pręsenti iustitia. Igitur & eius, licèt iam satis sit reiecta, paucis ostendamus vanitatem. Eccles. 8. Prou. 27.

ARGV-

ARGVMENTVM PRIMVM.

PRIMO igitur, nullum symbolorum, neque Apostolicum, neq; Nicenum, neq; Constantinopolitanum, neq; Athanasij habet, quòd quilibet debeat credere, se habiturũ vitã æternã. Licèt enim credamus vitam æternã, non tñ idcircò credimus nos eam possessuros. Credimus enim similiter & mortẽ impiorũ æternã: & tñ nemo debet, etiãsi hactenùs impiè vixerit, credere se intraturũ ignẽ æternũ.

SECVNDVM.

SECVNDO, hæc persuasio, qua quis statuit se peruenturum ad vitam æternam, est in hæreticis, qui certò non eò peruenient. Falsa est itaq; hæc persuasio, & nõ innítens veraci verbo Dei.

TERTIVM.

TERTIO, si fides iustificans reddit hominem certum de æterna vita, igitur certum eum facit, ꝙ in fide perseuerabit, quod sibi certò polliceri potest nemo. Nã sicut Apostolus docet, multi repulsa bona conscientia, naufragium fecerũt circa fidem: & alios præ auaritia à fide excidisse dicit. 1. Timot. 6.

QVARTVM.

QVARTO, hæc ꝑsuasio ꝓnunciat de occulta & inscrutabili Dei p̃destinatiõe. Nã ꝑ eã firmiter statuit homo se p̃destinatum, securiorq́; est de æterna sua salute, q̃ fuit homo & angeli ante lapsum. At secùs Augustinus: Licèt, inqt, sancti de suæ ꝑseuerantiæ p̃mio certi sint, de ipsã tñ ꝑseuerantia sua reperiũtur incerti. Itẽ Hieronymus: Scriptũ est, inquit: Nè beatũ dixeris quempiam ante mortẽ, Eccle. 11. Quãdiù enim viuimus, in certamine sumus: quãdiù in certamine, nulla est certa victoria, q̃ etiam Apostolo fortissimè prælianti, in futuro seculo reseruabatur.

QVINTVM.

QVINTO, hac persuasiõe tollitur solicitudo rectè agendi, & ille timor, quẽ iubet Apostolus: Tu aũt fide stas. noli altũ sapere, sed time. Si enim Deus naturalibus ramis non pepercit, nè fortè nec tibi parcat. Vide ergò bonitatem & seueritatem Dei: in eos quidem qui ceciderunt, seueritatem: in te autem bonitatẽ Dei, si permanseris in bonitate: alioquin & tu excidéris. Ad Rom. 11.

SEXTVM.

SEXTO, hac persuasione iudicat homo seipsum, nõ solùm ꝓ p̃senti, sed etiã ꝓ futuro tẽpore, omnibus modis sic inuadẽs Christi iudicis officium, & peccãs in illud p̃ceptum sapientis: Ante mortẽ nè laudes hominem quenquam. Eccle. 11.

SEPTIMVM.

SEPTIMO, Nullum est Dei verbum, quod testetur cuilibet fideli eum esse perseueraturũ in fide & charitate, & habiturũ vitã ęternã. quinimmò iam ostẽsum est, scripturã docere, multos à charitate excidere, atq; dãnari in ęternũ, vt Saul. Vana itaq; hęc ꝑsuasio non versatur circa Dei verbũ, & ꝓindè non est fides.

VLTIMVM.

POSTREMO, si statuant, prout statuunt, ꝙ conciliatã habeant erga se Dei beneuolentiã, ità vt hoc anno, mense, vel die, nõ sint casuri à fide aut iustitia, sed ꝓtegendi à Deo: manifestè iam patet, nõ hãc esse fidẽ qua iustificati fuerunt ꝓphetæ aut apostoli: vel, si ea iustificati essent, falsa certè, seu q̃ falsum credidisset ꝓ Dei verbo, iustificati essent. Hęc omnia vberiùs pertractat R. D. Ioannes Hesselius in dicta sua confutatione, ca. 10. Et Dominicus Soto lib. de natura & gratia.

REGVLA SIVE DECISIO HVIVS CONTROVERSIAE COMMVNIS.

ALITER ergò consideratur ꝓmissio de venturo Christo, & remissiõe peccatorũ in genere, q̃ ex nullo ꝓrsùs opere legis pendebat, vt arbitrabantur Iudęi: Aliter verò, vt singulis ꝓmissum beneficiũ applicatur: & secundùm hãc consideratione ꝓpter paruulos, q iustificantur ante vsum rationis, ꝓmissio pendet ex operibus cuiusq;. Quãdoquidem hoc modo nõ est facta ꝓmissio cuiuis absolutè, sed sub conditione, si pœnitentiã egerimus, si vocẽ eius audierimus. Nam q audit & didicit, venit ad me, Ioan. 6. Idẽ Soto lib. 3. ca. 10. de natura & gratia.

DEFENSIO FIDEI CATHOLICAE ADVERsùs aliam calumniam, qua criminantur Catholicos docere, vt de salute sua dubitent homines.

CATHOLICI docent, vt fidant quidem homines se vitam & veniam accepisse, vel accepturos esse, non tamen hoc tanq̃ Dei verbum credant, sed timeant nè fortè éxcidant à pietate & vita. Absit autem, vt sic dubitet catholicus de assecutione vitæ æternæ vel veniæ, vt ea quæ ad horum assecutionem sunt agēda, aggredi cesset. Hæc enim dubitatio spei est contraria, & in desperationem degenerat: sicut & timor non obtinendæ veniæ vel vitæ, qui tantus est, vt torporem ad orandum pro venia, & viriliter certandum pro vita, inducat. At timor, qui ex proprię fragilitatis atque malitię, & diuinæ securitatis consideratione oritur, & tamen spei veniæ & vitę coniungitur, humilitatem & solicitudinem benè agēdi generat atq; custodit. Hunc timorem docemus, atque ex consequenti illud in quo fundatur, nempe nos certos non esse de pœnitentia & perseuerãtia nostra. Ioannes Hesselius in confutat. fidei specialis, cap. 24.

DE SIGNIS GRATIAE DIVINAE.

TABVLA 54.

QVANVIS *autem communi lege, hoc est, fidei certitudine, de salute sua nisi ex singulari quodam diuinæ reuelationis priuilegio, omninò certus nemo esse queat: sunt tamen signa siue coniectura quædam, ex quibus homo Christianus apud Deũ se in gratia esse spe bona colligere possit, quorũ in libello quodam antiquo & pio, qui Fundamentũ æternæ inscribitur felicitatis, numerãtur sexdecim:*

SIGNVM PRIMVM.

DETESTATIO *peccatorum: de quo sic diuus inquit Hieronymus: Tunc peccatorum salus incipit, cùm quis veraciter pro delictis ingemiscit.*

II.

AMOR *verbi diuini, de quo Ioann. 8. Qui ex Deo est, verba Dei audit. Nam verbum Dei est cibus animæ. Non enim in solo pane viuit homo &c. Matt. 4. Vndè D. Augustinus: Nullum, inquit, maius est signum æternæ prædestinationis, quàm libenter audire verbum Dei.*

III.

PATIENTIA *in rebus aduersis, eò quòd dicit Apostolus: Flagellat omnem filium quem recipit, Heb. 12. Et, Ego quos amo, arguo & castigo. Apoc. 3.*

IIII.

CORRECTIONEM *libenter admittere, atque ex ea in melius vitam commutare, vt cum Psalmista dicere possit: Tribulationem & dolorem inuéni, & nomen Domini inuocaui. Psal. 114.*

V.

TIMENTES *Deum honore afficere: & præsertim eos, quos describit Dauid in Psalmo 23. Domine, quis habitabit in tabernaculo tuo &c? Custodire autem illa præcepta, quæ ibì numerantur ex ordine, manifestum est bonæ gratiæ signum.*

VI.

HVMILITAS: *Nam D. Gregorio teste, euidentissimum signum electionis est humilitas.*

VII.

DVBIA *in meliorem interpretari partem, nec libenter audire obtrectationes. Vndè Saluator noster apud Ioan. 13. cap. In hoc cognoscent homines, inquit, quòd mei estis discipuli, si dilectionem habueritis adinuicèm.*

VIII.

COMMISERATIO *in necessitatibus proximorum. Alitèr enim, vt D. scribit Gregorius, membra nostri redemptoris non efficimur, quàm si proximo compatiamur. Hinc Psalmista cecinit: Iocundus homo qui miseretur & commodat.*

IX.

INIVRIARVM *remissio, quam sic commendat August. Vnusquisque talem indulgentiam accipiet, qualem facit proximo.*

X.

STVDIVM *probitatis, quandò quis frequẽter mouetur ab interiori animi sensu, vt bonus fieri & in melius proficere queat.*

XI.

FREQVENS *Passionis Christi meditatio, quæ cum gratiarum actione coniuncta sit. Quò pertinet illud Ezechielis: Signa Thau in frontibus eorum, id est, signum crucis. Ezech. 9.*

XII.

BONA *& deuota ad mandata Dei inclinatio. Quod signum ab ipso probatum est Saluatore ac Domino nostro, his verbis: Si vis ad vitam ingredi, serua mandata. Matt. 19.*

XIII.

VEHEMENS *ad Dei visionem anhelatio, iuxta illud Iob: Tædet animam meam vitæ meæ, Iob. 10. Super quo B. Gregorius: Præsens, inquit, vita tædere incipit, cùm vita cælestis dulcescit.*

XIIII.

IN *omnibus præmissis bona intentio. Sicut enim oculus corporalis est ipsius humani corporis lucerna, sic per radium intentionis illustrantur actionis nostræ merita. Gregor.*

XV.

IN *præfatis virtutibus ad finem vsque perseuerantia. De qua Matth. 10. dicitur capite: Qui perseuerauerit vsque in finem, hic saluus erit. Et secundùm Gregor. Incassùm bonum agitur, si ante terminum vitæ deseratur.*

XVI.

SYNCERA *& perfecta Dei charitas. Nihil enim cætera prosunt omnia sine dilectiõe diuina. Hinc D. Augustinus: Sola, inquit, charitas distinguit inter filios Dei & filios diaboli.*

DE HIS SIGNIS CONCLVSIO S. BERNARDI.

QVIS potest dicere, ego de electis sum, ego de p̃destinatis ad vitã, ego de numero filiorum? Quis hęc, inquã, dicere potest? reclamãte nimirùm scriptura, Nescit homo, si sit dignus amore, an odio. Certitudinem vtiq; non habemus, sed spei fidutia consolatur nos, nè dubitationis huius anxietate penitùs cruciemur. Bernard. in serm. 1. De Septuagesima.

QVAE FIDEI RATIO POTISSIMVM SEQVENDA ATQVE præ cæteris tenenda sit, ex Ambrosio.

SERVEMVS præcepta Maiorum, nec hæreditaria signacula ausi rudis temeritate violemus. Librum signatum illum propheticum non seniores, non potestates, non angeli, non archangeli aperire ausi sunt: soli Christo explanandi eius p̃rogatiua est seruata. Librum sacerdotalẽ quis nostrûm resignare audeat, signatum à confessoribus, & multorum iam martyrio consecratum? Quem qui resignare coacti sunt, posteà tamen, damnata fraude, signârunt. Qui violare non ausi sunt, confessores & martyres extiterunt. Quomodò fidem eorum possumus denegare, quorum victoriam prædicamus? Nemo metuat, nemo formidet: plus confert fidelibus, qui minatur. Venenatæ sunt blanditiæ perfidorum, tunc cauẽdæ, cùm id quod negant, prædicare se simulant. Sic decepti sunt & antè, qui facilè crediderunt, vt ibì perfidiæ laqueos inciderent, vbì fidem esse credebãt. Qui dicit, inquiunt, Christum creaturam secundùm cęteras creaturas, anathema sit, &c. Ambros. lib. 3. de fide sanctæ Trinitatis. cap. 7. tom. 2.

DE FIDEI CATHOLICAE LAVDIBVS EX AVGVST.

NVLLAE maiores diuitiæ, nulli thesauri, nulli honores, nulla huius mundi maior est substantia, q̃ est fides catholica, quæ peccatores homines saluat, cæcos illuminat, infirmos curat, catechumenos baptizat, fideles iustificat, pœnitentes reparat, iustos augmentat, martyres coronat, virgines & viduas & coniugales casto pudore conseruat, clericos ordinat, sacerdotes consecrat, in æterna hæreditate cum sanctis angelis collocat. Augustinus serm. 1. de verbis Apostoli.

DE SPE, SECVNDA VERBI ABBREVIATI PARTE.

CONTINVATIO.

SED de fide hactenùs, deincèps de spe dicamus: quæ sic affinis videtur fidei, vt & ea propemodùm nasci credatur ex fide: Fides enim est, qua Dei verbo creditur: Spes, qua expectatur, quod per verbum Dei promissum est. Vt enim expectemus, potissimùm fides verbi Dei facit, iuxta prophetam dicentem: Sperent in te omnes qui nouerunt nomen tuum. Psalm.9.

DE NECESSITATE SPEI.

SPEM necessariam Christiano, inter cætera sacræ scripturæ testimonia, D. Paulus 6.ad Hebræos capite abundè testatur, cùm spem appellat animæ nostræ ancoram tutā ac firmā, & incedentē vsq; ad interiora velaminis, hoc est, tabernaculum æternæ beatitudinis, vbì pcursor pro nobis introijt Iesus. Quemadmodū enim ancora, fluctuante mari, firmat naues, nè euertantur, aut in saxa impellātur & confringantur: ità spes in his mundi tempestatibus, de pmissis diuinis nos confirmat, vt quæ nobis non in rebus fluxis, sed in cælo fixa est, vbì nullæ rerum vices, sed æterna stabiliaq; omnia. Albert.Nouicampian.in Scopo Biblico de fide, spe & charitate.

SPEI DEFINITIO.

SPES autem, quam D. Paulus modò confidentiam appellat, Heb.10.modò fiduciam, Heb.4.est summi boni, Deo miserante, potiūdi expectatio. Marul.in Euāgelistario suo lib.2. cap.1. Hoc est, certa rerum bonarum futurarū, quas à Deo promissas fide indubitata credimus, cum patientia expectatio. Nouicāpian.ibid.

DEFINITIONIS HVIVS CONFIRMATIO, ex verbis D.Pauli ad Rom.5.

IVSTIFICATI ergò ex fide, pacem habeamus ad Deum, per Dominum nostrū Iesum Christum: per quem habemus accessum per fidem in gratiā istam, in qua stamus, & gloriamur in spe gloriæ filiorum Dei &c.

SPERARE QVIS DICATVR.

ILLE sperat, qui bonam conscientiam gerit. Quem verò pungit mala conscientia, retrahit se à spe, & non sibi sperat nisì damnatiōem. Vt ergò speret regnum, ☞ habeat bonam conscientiam: & vt habeat bonam conscientiam, credat & operetur: quia quòd credit, fidei est: ꝙ operatur, charitatis. Augustinus in præfatione in Psalm.31.

SPES QVID DIFFERAT A FIDE, EX AVGVSTINO.

QVID autem sperari potest, quod non creditur? Porrò etiam aliquid, quod nō speratur, credi potest. Quis nanq; fidelium, pœnas non credit impiorum, nec sperat tamen? Et quisquis eas imminere sibi credit, ac fugaci motu animi exhorret, rectiùs timere dicitur, q̄ sperare. Quæ duo Lucanus distinguens, ità cōplexus ait: Liceat sperare timenti. Non autem ab alio Poëta, quanuis meliore, propriè dictum est: Hunc ego si potui tantum sperare dolorem. Est itaque fides & malarum rerum, & bonarum: quia & bona creduntur, & mala, & hoc fide bona, nō mala. Est etiam fides & præteritarum rerum, & præsentium, & futurarum.

Spes autem non nisì bonarum rerum est, nec nisì futurarum, & ad eum pertinentium, qui earum spem gerere perhibetur. De qua Apostolus ait: Spes quæ videtur, non est spes. Quod enim videt quis, quid sperat? Si autem quod nō videmus speramus, per patientiam expectamus. Cùm ergò bona nobis futura esse creduntur, nihil aliud quàm sperantur. Augustinus in Enchir. ad Laurent. ca.8.

QVO-

QVOTVPLEX SIT CHRISTIANA PATIENTIA.

PAVLVS in eo loco, vbi dicit: Si autem quod non videmus speramus, per patiẽtiam expectamus: non vnius simplicis generis patientiam insinuat, sed duplicẽ: Illam videlicet primùm, quæ est longanimitas ęquanimiter expectandi bonum illud excelsum, quod cùm anxiè percupimus, diutissimè nobis protrahitur, iuxta illud: Patientes estote vsque ad aduentum Dñi, Iaco.5. Nam cùm spes q̃ differtur, affligit animã, dilatio illa in genere malorũ est, circa q̃ patientia versatur. Rom. 8.

Sed prætereà cùm gloria hæc filiorum Dei nõ nisì plurimis superatis pugnis, subactisque hostibus obtineatur, quæ spe illius perpetimur, per huiusmodi etiã malorum patientiam, hoc est, tolerantiam, eandem gloriam expectamus. D. Soto in epistolam Pauli ad Rom. cap. 8.

QVID IN SPE CHRISTIANA TENENDVM, sequendumque sit.

OMNIVM Christianorum spes in futurum tempus extenditur, vt quòd hîc seruimus Deo, alibì nos seruîsse lętemur: Hîc enim nobis posita sunt certamina, sed in futuro seculo certaminum præmia reseruata. Iustè siquidem & prouidè diuina sapientia separauit tempus laboris & præmij. Hîc ergò laboramus, hîc seruimus Deo, & mandata eius seruamus, vt in futuro seculo, id est, in cælorũ regno, ęterna p̃mia capiamus. August. ser. 19. de verbis Apostoli: vel iuxta alios, ser. 34.

QVID'VE IN EADEM MAXIME CAVENDVM, fugiendumque sit.

NIHIL tam inimicum est spei, q̃ retrò respicere, id est, in eis rebus, quæ retrò labuntur & transeunt, spem ponere, & in ijs quæ nondùm datæ sunt, sed dandæ quandoquè, nunquàm transibunt, non sperare. Quandò autem scatet tentationibus mundus, velutì pluuia Sodomæ sulphurea, metuendum est exemplũ vxoris Loth. Retrò enim respexit, & vbì respexit, ibì remansit. In salem cõuersa est, vt imprudens prudentes condíret exemplo. Augustin. de verbis Domini serm. 29. Idem super Psalm. 95. Debet Christianus, inquit, vti mundo, nõ seruire mũdo, vt habentes, sint tanquàm non habentes.

QVIS VERAE SPEI SIT SCOPVS.

TOTA spes nostra in Deo sit, nihilque de nobis, tanquàm de nostris viribus pręsumamus, nè nostrum facientes, quod ab illo est, & quod habemus, amittamus. August. super Psalm. 70. serm. 1. Factus est enim Christus spes nostra. In illo vides & laborem tuum, & mercedem tuam: laborem in passione, mercedem in resurrectione. Sic ergò factus est spes nostra. Habemus enim duas vitas: sed vnam in qua sumus, alteram quam speramus: In qua sumus, nota nobis est: quam speramus, ignota nobis est. Tolera in qua es, & habebis, quam nõdùm habes. Quomodò toleras? vt non vincaris à tentatore laboribus suis, tentationibus, passionibus, morte sua demonstrauit tibi vitam in qua es: resurrectione sua demonstrauit tibi vitam, in qua eris. Nos enim non noueramus, nisì nasci hominem & mori: resurgere hominem, & viuere in æternum, nõ noueramus. Suscepit quod noueras, & demonstrauit quod non noueras. Ideò ergò factus est spes nostra in tribulationibus, in tentationibus. Idem in Psalm. 60.

DE EODEM.

NOLI aliquid à Domino tuo sperare, sed ipse Dominus tuus sit spes tua. Nanq; multi de Deo sperant pecuniam, multi de Deo sperant caducos honores & perituros, vel aliud quodlibet à Deo præter ipsum Deum: sed tu ipsum Deum pete. Immò contemptis alijs, perge ad illũ, obliuiscens alia, memẽto illius: relinquẽs retrò alia, extẽdere in illũ. Ipse certè auersum correxit, ipse ducit rectũ. Ergò sit ipse spes tua, q ducit, & ꝑducit. Et paulò pòst: Sit spes nostra Deus noster. Qui fecit hæc omnia, melior est omnibus: q fortia, fortior: q magna, maior: quidqd amaueris, ille tibi erit. Disce amare in creatura creatorẽ, & in factura factorẽ: nè teneat te quod ab illo factum est, & amittas eum à quo & ipse factus es. August.

DE GRADIBVS SPEI, SENTENTIA D. Pauli ad Roman. 5.

Sed & gloriamur in tribulationibus, scientes quòd tribulatio patientiam operatur, patientia autem probationem, probatio verò spem, Spes autem non cōfundit: Quia charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per spiritumsanctum, q datus est nobis., Rom. 5.

DE EFFECTIBVS SPEI CHRISTIANAE per exempla: NAM SPE

I.

MOISES *stetit intrepidus ante Pharaonis conspectum, & tandèm populum de Aegypto eduxit, Exod. cap. 5. & 6. &c.*

II.

SPE *in Deum nixi filij Israel, contra Beniamin tribum præliantes, tandèm prævaluerūt. Indic. 20.*

III.

SPE *confisus in Deū David, dixit ad Goliath: Tu venis ad me cum gladio & hasta & clypeo: ego autem venio ad te in nomine Domini exercituum. 1. Reg. cap. 17.*

IIII.

SPE *& confidentia in Deum, Nathan propheta audacter corripuit David post adulterium. 2. Regum 12.*

V.

SPE *confidens Elias, dixit Achab: Non ego turbavi Israel, sed tu & domus patris tui, qui dereliquistis mandata* DOMINI *3. Reg. 18.*

VI.

SPE *fretus* HELISÆUS, *dixit ad Ioram regem Israel: Quid mihi & tibi est? Vade ad prophetas patris tui. 4.* REG. *3.*

VII.

SPE *bona confisus Tobias, dixit increpantibus eum: Nolite ità loqui, quoniam filij sanctorum sumus: & vitam illam expectamus, quam* DEUS *daturus est illis, qui fidem suam nunquàm mutant ab eo. Tobiæ 2.*

VIII.

SPE *invicta fultus Iob, amicis suis respondit: Etiam si* DEUS *occiderit me, in ipso sperabo. Iob 13.*

IX.

SVSANNA *cùm iniustè condemnaretur, erat in angustijs cor eius: sperans autem in* DOMINO, *liberata est. Erat enim cor eius fiduciam habens in* DOMINO. DANIEL. *13.*

X.

DIVINA *spe armati Matathias & filij eius, restiterunt nuncijs Antiochi regis, & dixit Matathias: Et si omnes gentes* REGI ANTIOCHO *obediant, vt discedant vnusquisque à servitute legis Patrum suorum, & consentiant mandatis eius: ego & filij mei & fratres mei obediemus legi Patrum nostrorum. Propitius sit nobis* DEUS: *non est nobis vtile relinquere legem & iustitias* DEI. NŌ *audimus verba regis* ANTIOCHI, *nec sacrificabimus, transgredientes legis nostræ mandata, vt eamus altera via. 1. Machab. 2.*

XI.

INVICTAE *spei fuit mater cum septem filijs, è quibus cùm tertius tormentis diris occideretur à rege tyranno, inquit: E cælo ista possideo, sed propter* DEI *leges nunc hæc ipsa despicio, quoniam ab ipso me ea recepturum spero. 2. Machab. 7.*

XII.

ABRAHAM, *vt dicit Paulus ad* ROM. *4. contra spem in spem credidit, vt fieret pater multarum gentium, secundùm quod dictum est ei:* ERIT *semen tuum sicut stellæ cæli & arena maris. Gen. 13.*

XIII.

IN *Christi autem fidelibus spes divina atque Christiana quantæ virtutis fuerit, testantur gloriosi*

vsi martyres, qui illi innitentes, mundum & mundi tyrannos deuicerunt. Ideò Seruator noster Ioan.14. cap. ad eam adhortatus est Apostolos, dicens: Confidite, quia ego vici mundum. quasi dicat: Sicut ego mundum vici, ità & vos, si veram spem ac confidentiam in me habueritis, mundum vincetis. Ex quibus omnibus facilè constat, quantæ virtutis, & quàm mirabilium operum causa extiterit spes diuina atque Christiana.

EXHORTATIO D. PAVLI AD RETINENDAM IN SPE Christiana constantiam.

NOLITE ergò amittere confidentiam vestram, quæ magnam habet remunerationem. Heb.10. Sed adeamus cum fidutia ad thronum gratiæ, vt misericordiam consequamur, & gratiam inueniamus in auxilio oportuno. Heb.4.

ALIA D. AVGVSTINI EXHORTATIO.

SPEM tuam omni hora in Deo pone: & quicquid tibi accesserit, siue bonum, siue malum, ex toto corde, & cum pura mente semper dic: Deus, in adiutorium meum intende: Domine, ad adiuuandum me festina. Si vis saluus esse, versiculus iste de corde tuo nō recedat: cum ipso dormi, & cum ipso vigila. August. ser. 1. de ieiunio Quadragesimæ.

EIVSDEM.

DEVM gratìs diligamus, in illo semper speremus, nec hominem, nec diabolum timeamus. Nec ille, nec iste facit aliquid, nisì quantùm permittitur. Permitti ad nihilum potest, nisì quod nobis prodest. Toleremus malos, simus boni: quia & nos fuimus mali. Pro nihilo saluos faciet, Deus omnes, de quibus desperare non debemus. Ergò de nemine desperemus: pro omnibus quos patimur, oremus: à Deo nunquàm recedamus. Patrimonium nostrum ipse sit, spes nostra ipse sit, salus nostra ipse sit. Ipse hìc consolator, ibì remunerator, vbiq; viuificator, & vidator: non alterius vitæ, sed illius de qua dictum est: Ego sum via, & veritas, & vita: vt & hìc in lumine fidei, & ibì in lumine speciei tanquàm in lumine viuentiū in conspectu Domini placeamus. Idem super Psalm.55.

VERAE CHRISTIANAE SPEI, DVO POTISsimùm vitia maximè officere.

DVO sunt vitia generis humani, quibus homines pereunt. Alij sperando, alij desperando. Desperando perit, qui dicit, Ego scio facinora mea, ego nôui scelera mea: quomodò fieri potest, vt illa quę feci, dimittat mihi Deus? Sperando perit, qui dicit: Quid prodest quod dicis, Iam faciam qdquid possum? Hoc perdo, quod non facio: sic me damnaturus est pro vno peccato, sicut pro multis. Et ideò si illam vitam habiturus sum, vel istam perdere nolo, quare ergò nō facio voluntatem meam? Quarè non explebo libidines meas? Alius verò timens periculū desperationis, incipit sperando perire, quandò dicit: Quandocunquè fuero cōuersus, promittit Deus dimittere mihi: Spero in ipsius misericordia, quia totum mihi dimittit. Sed desperanti dicit Deus, Nolo mortem peccatoris &c. Speranti verò, Nè tardes conuerti ad Dominum &c. August. serm.5. in sermonibus cōmunibus, vt citatur in Milleloquio. Interìm vide similia serm. 48. & 39. de verb. Domini. Item tractatu 33. in Euangel. Ioannis, & Homil.1. ex lib.50. homiliarum.

EPILOGVS.

CONFIDIMVS autem, quia conscientiam habemus bonam, in omnibus benè volentes conuersari. Heb.13.

DE CHARITATE, PARTE ABBREVIATI VERBI TERTIA.

CONTINVATIO.

CHARITATEM fidei & spei adiungi debere, indè liquet, ꝙ fides sine charitate, vt dictum est, poterit quidem esse, sed non prodesse. Fides enim in Christo valet, ait Paulus, quæ per dilectionem operatur. Ad Galat.5.

DOCTRINA HVIVS, QVAE DE CHARITATE suscipitur, Summa.

TOTAM magnitudinem diuinorum eloquiorum & latitudinem secura possidet charitas, qua Deum proximumq; diligimus. si ergò non vacat omnes paginas sanctas perscrutari, omnia inuolucra sermonũ euoluere, omnia scripturarũ secreta penetrare, tene charitatẽ: ibì pendent omnia: ità tenebis quod ibì didicisti, tenebis etiã quod nõdùm didicisti. August. in tract. de laudibus Charitatis, to.9.

DE EODEM, ALIA D. AVGVSTINI SENTENTIA.

QVAECVNQVE in ministerio tabernaculi siue tẽpli, multis modis de sacrificijs leguntur diuinitùs esse præcepta, ad dilectionem Dei & ꝓximi significandam referuntur. In his enim duobus præceptis, vt scriptum est, tota lex pendet & prophetæ. August. lib.10. de ciuitate Dei, cap.5.

DEFINITIO CHARITATIS, EX EODEM.

CHARITATEM B. Augustinus vocat, motum animi ad fruendum Deo propter ipsum, & se atque proximo propter Deum, lib.3. De doctrina Christiana. cap.10.

DE CHARITATIS FORMA.

QVALEM faciem habet dilectio? Qualem formam habet? Qualem staturam habet? Quales pedes habet? Quales manus habet? Nemo potest dicere. Habet tamẽ pedes, qui ducunt ad ecclesiam: habet manus. nam ipsæ pauperi porrigunt: habet oculos, nam indè intelligitur ille qui eget. Beatus, inquit, qui intelligit super egenum & pauperem: Habet aures, de quibus dicit Dominus: Qui habet aures audiendi, audiat. Non sunt membra distincta per loca, sed intellectum. Totum simul habet, qui habet charitatem. Habita, & inhabitaberis: mane, & manebitur in te. Augustinus in primam Canonicam Ioannis, Tract.7.

Psal.40. Lucæ 8.

DE CHARITATIS EXCELLENTIA.

CHARITAS in omnibus Dei donis ità excellit, vt etiam Deus dicta sit. August. ad Iulian. epistola 143. Et super primam Canonicam Ioannis Tract.9. Nescio vtrùm magnificentiùs, inquit, nobis charitas cõmendari possit, q̃ vt diceretur, Deus charitas est. Breuis laus, & magna laus: Breuis in sermõe, & magna in intellectu. Quàm citò dicitur, Deus dilectio est? Et hoc breue est. Si numeres, vnũ est: si appẽdas, quantum est? Deus dilectio est: & qui manet in dilectione, in Deo manet, & Deus in illo manet. Sit tibi domus Deus, esto dom⁹ Dei. Mane in Deo, & maneat in te Deus. Manet in te Deus, vt te cõtineat: maneas in Deo, nè cadas. Quia sic de ipsa charitate dicit Apostolus, Charitas nunq̃ cadit.

ADHVC DE PRAESTANTIA CHARITATIS, EX EODEM.

CHARITAS est via Dei ad homines, & via hominum ad Deum. Per charitatem enim venit Deus ad homines, venit in homines, factus est homo. Per charitatem homines diligunt Deum, eligunt Deum, ad Deum currunt, ad Deum perueniunt. Sic etiam familiaris est Deo charitas, vt ipse mansionem habere nolit, vbi charitas non fuerit. Si ergò charitatem habemus, Deum habemus: quia Deus charitas est. Augustinus libro de spiritu & anima, cap.16.

CHA-

CHARITAS CVR FIDEI SIMVL ET SPEI præferatur.

CHARITAS, quæ tertia nobis adiungitur ad fidem & ad ſpem, maior eſt ſupra fidem & ſpem: quia fides eſt rerum, quæ non videntur: erunt autem ſpecies, cùm viſæ fuerint: & ſpes rei eſt quæ non tenetur: adueniente ipſa re, nō erit iam ſpes, quia tenebimus, non ſperabimus. Charitas autem non nouit, niſi creſcere magis magiſq;. Si enim amamus, quē non videmus: quomodò amaturi ſumus, cùm viderimus? Deſiderium ergò noſtrum creſcat. Chriſtiani nō ſumus, niſi propter futurum ſeculum. Auguſt. in Pſal. 91.

DE ORDINE CHARITATIS, SIVE DE DVplici dilectionis mandato.

ORDINEM eſſe in charitate, cōſtat ex eo quod habetur Cantic. ſecundo: Introduxit me Rex in cellā vinariā, & ordinauit in me charitatem. Vndè etiam Saluator noſter Chriſtus in cap. Matt. 22. duplex nobis pſcripſit dilectionis mandatū: Vnū, *qꝫ amore Deū cōplecti debeamꝰ: alterū, quomodò pximus ſit diligendus. *quo

DE CONDITIONIBVS AMORIS DIVINI, PRImo dilectionis præcepto.

DILIGES, inquit, Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota mente tua: hoc eſt maximum & primum mandatū. Matt. 22.

DE CATHOLICA ISTARVM CONDITIONVM explicatione, ex Euangeliſtario Maruli.

(EX TOTO CORDE)

DEVM ex toto corde tunc diligimus, cùm nihil eius dilectioni æquamus: ſed q̄cunque nobis chara ſunt, ſecundo loco habemus: quod niſi præſtabimus, Deo frui non poterimus. Ait enim, Qui amat patrem aut matrē plùs q̄ me, nō eſt me dignus: & q amat filiū aut filiā plus q̄ me, non eſt me dignus. Matt. 10.

(EX TOTA ANIMA.)

Ex tota autē anima Deū diligimus, cùm ne vitæ quidē noſtræ parcimus, dum ei obſequimur, nihil timendo eos q corpus occidunt: ſed illum potiùs, q & corpus & animā poteſt mittere in gehennā, cùm ipſe dicat: Qui pdiderit animā ſuā pter me, inueniet eam. Hoc quidē ſancti pſtiterunt martyres, qui temporalē vitā pro Chriſto offerentes, accipere meruerunt æternam.

(EX TOTA MENTE)

EX tota verò mente Deum diligimus, quandò fide certiſſima, quidquid de Deo ſancta ſentit eccleſia, cōplectimur: & cūcta q̄ vel animo voluimus, vel opere implemus, ad ipſius cultum atq; honorem dirigimus: nec quidquam omittimus, quantùm in nobis eſt, quod ad eius dilectionem referri poſſit.

REGVLA.

DILIGAMVS ergò Dominum Deum noſtrum toto corde, nè quid illo charius habeamus: tota anima, nè p illius nomine corporis tormenta, mortemq; ipſam, ſi caſus inciderit, aut quidquā formidemus: tota mente, vt omnis noſtra cogitatio, omniſq; actio ad vnū finem tendant, placendi videlicet Deo, eiuſq; conſpectu perpetuò perenniterq; perfruendi. Marul. in Euangeliſtario ſuo lib. 4. ca. 1.

DE DILECTIONE PROXIMI, SECVNDO Chriſtianæ Charitatis præcepto.

SECVNDVM autem ſimile eſt huic: Diliges proximum tuum ſicut teipſum. In his duobus mandatis vniuerſa lex pendet & Prophetæ. Matt. d. cap. 22.

QVANTVM CHARITATIS FRATRI DEBEAMVS IMPENDERE.

NEC illa iam quæſtio moueat, quantum Charitatis fratri debeamus impēdere, quantū Deo. Incōparabiliter plùs q̄ nobis, Deo: Fratri autem, quantum nobiſipſis. Nos autem ipſos tanto magìs diligimus, quāto magìs diligimus Deum. Ex vna igitur eademq; charitate Deum proximumq; diligimus. Sed Deum propter Deum, nos autem & proximum propter Deum. Auguſt. lib. 8. de Trinit. cap. 8.

REGV-

REGVLA.

Ea autem est fraternæ dilectionis regula, vt quæ sibi quisq; vult bona prouenire, & proximo velit: & quæ accidere sibi mala non vult, & illi nolit. Hanc voluntatem erga omnes homines seruat. Nam erga neminem operandum est malum. Et dilectio proximi malum non operatur. Diligamus ergò, vt preceptum est, etiam inimicos nostros, si verè inuicti esse volumus. August. de vera religione, cap. 46.

Rom. 13. Matt. 5.

ALIA REGVLA DE VTROQVE PRAECEPTO simul, ex Augustino.

Semper omninò cogitate, diligendum esse Deum & proximum: Deum ex toto corde, ex tota anima, & ex tota mente, & proximum tãquàm teipsum. Hęc semper cogitanda, hæc meditanda, hæc retinenda, hæc agenda, hæc implenda sunt. Dei dilectio prior est ordine præcipiendi: Proximi autem dilectio, prior est ordine faciendi. Neque enim qui præciperet tibi dilectionem istam in duobus præceptis, priùs tibi commendaret proximum, & posteà Deum: sed priùs Deum, & posteà proximum. Tu autem quia Deum nondùm vides, diligendo ꝓximum, ꝓmereris quem videas: diligendo ꝓximum, purgas oculum ad videndum Deum, euidenter Ioanne dicente: Si fratrem, quem vides, non diligis: Deũ quẽ non vides, quomodò diligere poteris? August. in euangel. Ioan. Tractat. 17.

1. Ioan. 4.

IDEM IN LIBRO DE FIDE ET operibus, cap. 10.

Nolo pluribus immorari: nam si diligenter cõsideratur, ista duo præcepta ex alterutro connexa reperiuntur, vt nec dilectio Dei possit esse in homine, si non diligit proximum: nec dilectio proximi, si non diligit Deum.

QVIBVS MODIS AVGEATVR CHARITAS, SIVE de gradibus & profectu charitatis.

Si quis habuit tantam charitatem, vt paratus sit pro fratribus etiam mori, perfecta in illo est charitas. Sed nunquid mox vt nascitur, iam prorsùs perfecta est? vt perficiatur, nascitur: cùm fuerit nata, nutritur: cùm fuerit nutrita, roboratur: cùm fuerit roborata, perficitur: & cùm ad perfectionem venerit, quid dicit? Mihi viuere Christus est, & mori lucrum. August. super primam B. Ioã. Canónicam Tractatu 5.

DE EISDEM GRADIBVS, EX D. Bernardo. TABVLA 55.

CHARITAS *autem quæ* Deus *est,*

- *Nascitur, si cibaueris inimicum, si potum dederis ei: quia hæc faciens, carbones ignis congeres super caput eius. Carbones ignis, sunt opera charitatis, quæ congeruntur super diabolum, qui est caput omnium iniquorum, vt ablato eo, nascatur eis caput* Deus, *qui est charitas.*
- *Crescit, si necessitatem patienti subueneris: si volenti mutuare præstiteris, si amico animum tuum aperueris.*
- *Seruatur,*
  - *Si loquendo, vel exhibendo etiam quæ non videntur necessaria, amicorum voluntati satisfeceris.*
  - *Item bono vultu, dulci sermone, hilari operatione: vt charitatẽ quam vultus & sermo indicant, pia & hilaris operatio confirmet. Bernard. in quibusdam dictis.*

CHARITAS QVID CAETERIS PRAESTET NON TANtùm virtutibus, sed diuinis etiam donis, ex Augustino super illud Ioan. 13.

In hoc cognoscẽt oẽs, qa mei estis discipuli, si dilectionẽ habueritis adinuicèm: tanq̃ diceret; Alia mea munera habẽt vobiscũ etiã non mei, nõ solùm naturam,

vitam,

vitam,sensus, rationem, & eam salutem,quæ hominibus pecoribusq; communis est:verùm etiam linguas, sacramenta, Prophetiam, scientiam, fidem, distributionem rerum suarum pauperibus,& traditionem corporis sui vt ardeāt: sed quoniā charitatē non habent,vt cymbala concrepant,nihil sunt, nihil eis ꝓdest. 1.Cor.13.
Non ergò in illis,quanuìs bonis,muneribus meis, q̄ habere possunt etiam nō discipuli mei:sed in hoc cognoscent omnes quia mei estis discipuli, si dilectionem habueritis adinuicèm. August.in Euangelium Ioannis, Tractat. 65.

QVAE CHARITATIS VIS SIT.

QVApropter fratres sectamini charitatem, dulce ac salubre vinculum mentium, sine qua diues pauper est,& cum qua pauper diues est. Hæc in aduersitatibus tolerat,in prosperitatibus temperat,in duris passionibus fortis, in bonis operibus hilaris,in tentatione tutissima,in hospitalitate latissima, inter veros fratres lætissima,inter falsos patientissima. August.in serm.39. De tempore.

QVI EFFECTVS.

CHARITAS in Abel sacrificio grata, in Noë per diluuium secura, in Abrahæ pegrinationibus msuetissima, in tribus pueris iugulandis ignes innocēter expectat,in Machabæis sæuos ignes fortiter tolerat. Casta in Susanna erga virum, in Anna post virum,in MARIA præter virum. Libera in Paulo ad arguendum,humilis in Petro ad obediendum, humana in Christianis ad confitendum, diuina in Christo ad ignoscendum. Quanta est ista animorum salus, scientiæ solidamētum,fidei fructus,diuitiæ Pauperum,vita morientium? Ibidèm.

DE CHARITATIS FRVCTIBVS.

Paulus 1.Cor.13.

CHARITAS patiens est, benigna est. Charitas non æmulatur, non agit perperā, non inflatur,non est ambitiosa,non quærit q̄ sua sunt,non iritatur, non cogitat malum,non gaudet super iniquitate,congaudet autem veritati. Omnia suffert, omnia credit,omnia sperat,omnia sustinet. Charitas nunq̄ éxcidit, siue prophetiæ euacuabuntur, siue linguæ cessabunt,siue scientia destruetur.

DE LAVDIBVS CHARITATIS.

CHARITAS causa est & mater omnium virtutum, quæ si desit,frustrà habentur cætera: si autem adsit,habentur omnia. Omnia fiunt facilia charitate. Mandatū Dei non habet graue. Quomodò enim est graue,cùm sit dilectionis mandatū? Aut enim quis non diligit,& iam graue est: aut diligit,& graue esse non potest. August.in tractatu de laudibus Charitatis.

DE EISDEM, EX D. BERNARDO.

O bona mater Charitas, quæ siue foueat infirmos,siue exerceat prouectos, siue arguat inquietos, diuersis diuersa exhibens,sicut filios diligit vniuersos: cùm te arguit, mitis est: cùm blanditur,simplex est: piè solet sæuire, sine dolo mulcere: patienter nouit irasci,humiliter indignari. Ipsa est quæ hominū mater & angelorum,non solùm quæ in terris, sed etiā quę in cælo sunt,pacificauit. Ipsa est, q̄ Deū homini placans,hominem Deo reconciliauit. Bernardus in epist.2.

EXHORTATIO, AD MVTVAM FOVENDAM charitatem, D.Augustini.

O charitas,q̄ magnas vires habes? De cælo Deū posuisti. O chara sanitas. O sancta & vera charitas,q̄ tāta es in terris,quāta eris sanctitas in cælis? Quæ tantùm potes in hac pugna mortalitatis adhuc solicita, quantū poteris? in illa perfecta pace secura? Euigila itaq; omnis anima Christiana, & si in te eminet virtus Charitatis, quæ omnia sustinet, Domini tui imitare vestigia. Christus enim, ait Petrus Apostolus,pro nobis passus est, relinquens vobis exemplum, vt sequamini vestigia eius. Et si ille propter te de cælesti sede ad terrena descēdit, tu propter te fuge terrena,appete cælestia. Si dulcis est mundus,dulcior est Christus. si amarus est mundus, omnia pro te sustinuit Christus. Via tibi factus est ipse Saluator: surge, ambula. August. in tractat. de 4. Virtutibus charitatis.

ALIA EXHORTATIO D. PAVLI.

ITAQVE consideremus inuicèm in prouocatione charitatis & bonorum operum, non deserentes collectionem nostram, sicut est consuetudinis quibusdã, sed consolantes, & tanto magis, quanto videritis appropinquantem diẽ. Ad Heb. 10.

A DIVINA CHARITATE NOS DIVELLI NON debere, ex eodem.

SCIMVS quoniam diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum, ijs qui secundùm propositum: vocati sunt sancti &c. Quis ergò nos separabit à charitate Christi? Tribulatio? an angustia? an persecutio? an fames? an nuditas? an periculum? an gladius? sicut scriptum est, Quia propter te mortificamur tota die, (Psal. 43.) æstimati sumus sicut oues occisionis. Sed in his omnibus superamus propter eum, q dilexit nos. Certus sum enim, quia neq; mors, neq; vita, neq; angeli, neq; principatus, neq; virtutes, neq; instantia, neq; futura, neq; fortitudo, neque altitudo, neq; profunditas, neq; creatura alia poterit nos separare à charitate Dei, quæ est in Christo Iesu Domino nostro. Ad Rom. 8.

EPILOGVS DE TRIBVS HIS VIRTVTIBVS Theologicis, Fide scilicet, spe, & charitate.

CVR HAEC TRIA IN CHRISTIANISMO ANTE omnia sint necessaria.

CVR autem prædictæ tres virtutes ad religionem Christianam inprimìs requirantur, indè inter cætera colligere poteris. Cùm Deus is sit, vt quid substantiæ sit, neutiq̃ intelligi possit: tum iudicia exuberãtissimæ sapientiæ diuinæ talia sint, vt nullis mentibus humanis percipiantur: consilia sic instituta, vt eorum rationes nullus creatus intellectus peruestiget: De quibus quidem cùm Paulus Apostolus, cui tertij cæli mysteria videre contigerat, dissereret, stupore contemplãti oborto, exclamauit: O altitudo diuitiarum sapiẽtiæ & scientiæ Dei: q̃ incompræhẽsibilia sunt iudicia eius, & inuestigabiles viæ eius? quis enim cognouit sensum Domini? (Rom. 11.)

CVM (inquã) hæc talia sint, quædã etiam, si sapientiam spectes mundanã, scandalo: necessariò erit hîc fides, qua credat vnusquisq; vera esse, ad quæ vocatur: & spes, qua speret se illa posse cõsequi: & charitas, qua illa omnia diligat. Cùm em intellectus & voluntas p̃cipuæ vires animæ protoplasti, illi in hoc diuinitus inditæ, vt Deũ conditorem omnium cognosceret, agnitum (quoàd fieri posset) cõplecteretur: per peccatum vitiatæ fuêre in illo, & in nobis ceu stirpe: Intellectus quidem quo iudicaret, quid eligendum, errore: voluntas verò, qua expeteret quod ratio dictaret, carnali concupiscentia.

Igitur his remedijs opùs est fide, (sine qua spes esse non potest) quæ purificaret cor, hoc est, mentem & rationem, ceu fontem animi: & charitate, quæ submoueret prauas cupiditates, vt ad ea tantùm feramur, quæ p̃scripsit Deus. (Rom. 5.) Nouicampian in Scopo Biblico.

DE FIDE ET SPE IVSTIFICANTE, SENTENtia Catholica.

FIDES illa, Catholicorum iudicio, ad iustitiam ducit, qua Deus creditur paratus omnibus pœnitentibus & inuocantibus se per Christum, in sacramento baptismi vel reconciliationis ignoscere.

ITEM,

QVA creditur quotidiana iustorum peccata condonare inuocantibus se per eũdem Christum crucifixum, dum ea derelinquunt, & dimittunt peccãtibus in se, atque eleemosynis insistunt.

ITEM

ITEM.

Qua creditur daturus bona opera inuocantibus se per Christum, & perseuerãtes in illis per eundem Christum resuscitaturus, eiusque merito ipsorum bonorum operum vitam ęternam redditurus.

Spes autem in Dei potentia & misericordia cuique nascitur, cùm primùm fuerit bonæ voluntatis, cùm primùm cœperit esse bonæ conscientię, cùm primùm desiderium pœnitentię & bonæ vitæ conceperit: Spes, inquam, tali oritur de venia percipienda, & vita bona atque ęterna.

Huic spei timor connexus est ex cõsideratione diuinę iustitię, & humanæ malitiæ, crebrò nimìs & occultè in corde latentis.

ITEM.

Ex consideratione humanę impotentiæ ad benè agendum & perseuerandum, si vnquàm Dei desit auxilium, quod ille, cui voluërit, donat D. Ioan. Hesselius cõtra fidem specialem in principio.

SVMMA SVMMARVM D. AVGVSTINI DE Trinitate lib. 13. in fine.

Nunc librum istum ità claudimus, vt admoneamus, quòd iustus ex fide viuit, quę fides per dilectionẽ operatur, ità vt virtutes quoquè ipsę, quibus prudenter, fortiter, temperanter iusteque viuitur, oẽs ad eandem referantur fidem. Non enim aliter poterunt esse verę virtutes, quę tamen in hac vita non valent tantùm, vt aliquandò non sit hìc necessaria qualiumcunque remissio peccatorum, quæ non fit nisì per eum, qui sanguine suo vicit Principem peccatorum. Ex hac fide & tali vita quęcunque notiones sunt in animo fidelis hominis, cùm memoria continentur, & recordatione inspiciuntur, & voluntati placent, reddunt quandam sui generis Trinitatem. Habac. 2.

SCOPVS BIBLICVS
ALBERTI NOVICAMPIANI,

DE CREATIONE HOMINIS.

DEVS, vnus in essentia, trinus in Personis, qui in semetipso beatissimè ab ęterno mansit, procursu temporis, verbo ex nihilo vniuersa propter semetipsum operatus est, vt Salomon ait, non quòd ijs indigeret, sed ad ostendendam gloriam suã, abundantesque diuitias gratię suę in bonitate rationali creaturę. Ea re igitur hominem ad imaginem & similitudinem suì creauit, hoc est, naturam compotẽ rationis & cogitationis ei impertiuit, vt esset, qui opera eius intelligeret, qui illius immensam potestatem, sapientiam, bonitatem admiraretur, prędicaret: vtque cùm cęterę animantes ventri pabuloque seruirent, ille in diuina Maiestate suspicienda ac prædicanda, omnem operam, mentem deniquè omnem collocaret, Deumque piè colendo, & assiduè contemplando, summũ bonum cõsequeretur. Psal. 32. Prou 16. Ephe. 2. Genes. 1. Ecclesi. 17.

DE LAPSV HOMINIS ET MORTE.

Primum autem hominem Deus ità condiderat, vt perfunctum obedientię munere, sine interuẽtu mortis, angelica immortalitas & beata ęternitas sequeretur. At ille non considerans sibi tantum honorem à Deo exhiberi, pręcepto diuino non obediens, fructum, quo illi in paradiso constituto Deus interdixerat, ex arbore decerptum comédit, atque ea ratione transgresso pręcepto diuino, primus Genes. 3. Sap. 2.

hominum peccauit, peccatumque inobedientia sua ex inuidia diaboli, qui illum
Sap. 2. seduxerat, profecta, in mūdum inuexit tale tantumque, vt omnes qui ab eo secū-
Rom. 5. dùm carnem gignerentur, subijcerentur peccato, morti, damnationique ęternę,
redacti sub iugum & tyrannidem diaboli.

DE CHRISTO PROMISSO.

Ephes. 1. Porrò Deus qui diues est in misericordia, propter nimiam Charitatem suam, qua
Genes. 3. 12. 26. 28. dilexit nos, filium suum seruatorem se missurum pollicitus est ipsi Adamo, Abrahamo, Isaaco, & reliquis, qui à peccato & tyrānide diaboli liberaret eos, qui viua fide huic promissioni fiderent, liberationem hanc ab ipso & per ipsum sperātes.

DE LEGE.

Rom. 3. 5. 7. Interìm verò dum expectabatur promissus Christus, (quoniam apud omnes ferè homines, lex naturę ità erat obscurata, vt etiā manifesta scelera, perindè àc si scelera non essent, dissimularentur) data fuit lex à Deo, quę ostenderet peccatum, & terreret conturbaretque conscientiam, non vt per incussos hominibus timores perimat: sed vt humanas animas, quasi de innocentia securas, ipsa demonstratione peccati reas faciat: quô tandèm illæ intelligentes peccatum sine gratia vinci non posse, reatûs solicitudine ad percipiendam gratiam promissi mediatoris cō-
Galat. 3. uerterentur, vtque lege quasi pædagogo, à sceleribus coërcerētur, illisq; lex esset norma rectè viuendi. Qui quidem mediator, constituto apud se tempore venire voluërat, quo abundabat omnis iniquitas, cùm diabolus omnem mensuram malitię à Christo delendæ impleuerat.

DE ADVENTV CHRISTI.

Vbì autem aduénit Plenitudo illa temporis, natus est ille Christus Iesus, & ante
Isa. 53. legem & tempore legis multis patribus promissus & prędictus, pœnasq; peccato hominis debitas, ceu verus agnus, vera hostia in cruce persoluit, (id quod futurū
Ioan. 1. hostijs illis in veteri lege à Deo pręscriptis adumbratum erat) eoq; modo homi-
1. Ioan. 2. Heb. 9. 10. nes natura filios irę existentes, Deo Patri recōciliauit, & à tyrannide diaboli, cui
Ephe. 2. propter peccatum erant subiecti, liberauit, vt sine timore de manu inimicorum
Heb. 1. suorum liberati, illi seruirent in sanctitate & iustitia coram ipso omnibus diebus
Luc. 1. suis, Zacharia parente pręcursoris Domini, spiritusancto repleto, ità vaticinā te.

DE FIDE IVSTIFICANTE, QVAE OPERATVR per charitatem, in spe firma fundatam.

Rom. 3. Vt quod, iustitia illa prima amissa, assequi non poterant, nunc adipiscantur iustificati, velut Apostolus ait, gratìs per gratiam Dei, pèr redemptionem quæ est in
Galat. 5. Christo Iesu, quem proposuit Deus mediatorem per fidē in sanguine ipsius. Quæ
2. Cor. 5. quidem fides in Christo valet, quæ per charitatem operatur. Hac autem fide suscepta, dat Deus spiritum suum sanctum, quo signat omnes credentes, qui est pi-
Ephes. 1. gnus & arrhabo, nos certò vitam ęternā possessuros, testimoniumque reddit spi-
Rom. 8. ritui nostro, quòd sumus filij Dei, simulque diffundit charitatem in viscera no-
Rom. 5. stra, quę Christianorum est quoddam peculiare insigne: & spem, quam (vt Paulus
Heb. 9. ait) sicut ancoram habemus animæ tutam ac firmam, & incedentem vsque ad interiora velaminis, vbì præcursor pro nobis introijt Iesus, secundùm ordinē Melchisedech Pontifex factus in æternum.

DE IV-

Hic autem Chriſtus Ieſus, qui à mortuis tertio die reſurgens, per quadragintaq; Act.1.&2.
dies appárens ſuis, & loquens illis de regno Dei, in conſpectu diſcipulorum in cę-
lum aſſcendit, ſpiritumque ſanctum illis promiſſum miſit: poſt interfectum ſpi- 2.Theſ.2.
ritu oris ſui hominem peccati, quādò mortui reſurgent, ſedebit in Maieſtate ſua 2.Cor.3.
omnes iudicaturus, & redditurus vnicuique propria corporis, prout geſſit, ſiue
bonum, ſiue malum: dicturusque his qui à dextris erunt, Venite benedicti patris Matth.25.
mei, poſſidete paratum vobis regnum à conſtitutione mundi. Ijs autem qui à ſi-
niſtris: Diſcedite à me omnes maledicti in ignem ęternum, qui paratus eſt diabo- 1.Cor.15.
lo & angelis eius. Tunc finis erit, Regnumque Deo Patri tradet.

DE VSV SACRAE
SCRIPTVRAE ECCLESIASTICO,
ex Petro de Natalibus. TABVLA 56.

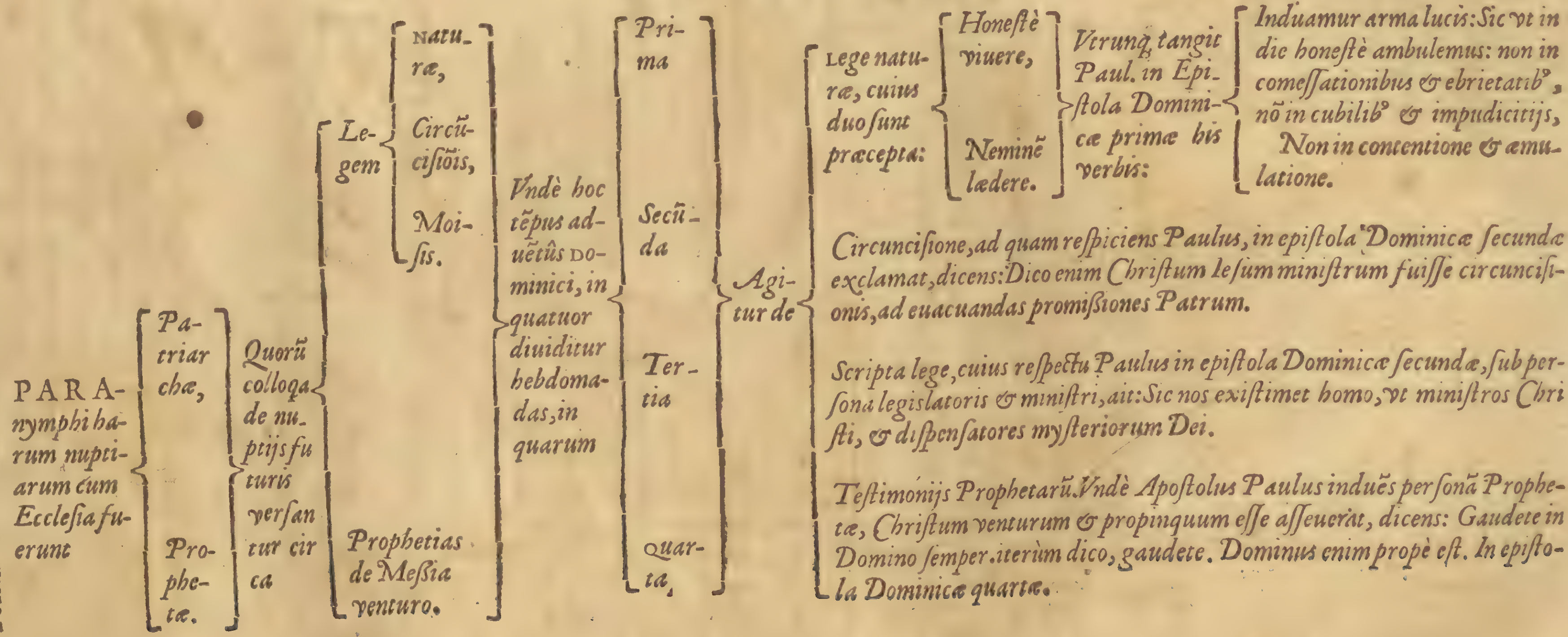
REGNVM *illud cælorum, de quo in tota agitur ſcriptura, per Saluatorē ipſum humanis aſſimilatur nuptijs. Vt autem in nuptijs ſex diuerſi plerūquè actus intercedere atque concurrere ſolēt: videlicet,*

Paranymphorum, id eſt, internunciorum mediatorum, quales fuerunt { *Prophetæ,* / *Patriarchæ.* }	*Tractatione ſponſaliorum.*
Stipulatio, ſiue mutui conſenſûs declaratio.	*Mutui conſenſûs datione.*
Subarrhatio per oblationem annuli.	*Subarrhatiōe, quæ per annuli fit dationem.*
Nuptiarum ſolennitas, hoc eſt, ſponſæ in domum ſponſi traductio.	*Nuptiarum ſolēnijs.*
Matrimonij copula ſiue conſummatio.	*Conſummatione matrimonij per copulam carnalem.*
Liberorum procreatio.	*Procreatione itidèm liberorum.*

Sic totus vitæ humanæ curſus, à mundi exordio vſq; in finē eiuſdē, in ſex diuiditur tēpora, in quibus agitur de [the six items in the right column]

Atque hic curſus in Eccleſia ſingulis abſoluitur annis.

DE PRIMO TEMPORE, QVOD IN SPONsaliorum occupatur præparatione, fuitque ab Adam vsque ad Christum, & hodiè repræsentatur in Ecclesia à principio aduentûs Domini vsq; ad Festum Natiuitatis Christi. TABVLA. 57.

- PARAnymphi harum nuptiarum cum Ecclesia fuerunt
  - Patriarchæ,
  - Prophetæ.
- Quorũ colloqua de nuptijs futuris versantur circa
  - Legem
    - naturæ,
    - Circũcisiõis,
    - Moisis.
  - Prophetias de Messia venturo.
- Vndè hoc tẽpus aduẽtûs Dominici, in quatuor diuiditur hebdomadas, in quarum
  - Prima
  - Secũda
  - Tertia
  - Quarta,
- Agitur de
  - Lege naturæ, cuius duo sunt præcepta:
    - Honestè viuere,
    - Neminẽ lædere.
    - Vtrunq; tangit Paul. in Epistola Dominicæ primæ bis verbis:
      - Induamur arma lucis: Sic vt in die honestè ambulemus: non in comessationibus & ebrietatib⁹, nõ in cubilib⁹ & impudicitijs, Non in contentione & æmulatione.
  - Circuncisione, ad quam respiciens Paulus, in epistola Dominicæ secundæ exclamat, dicens: Dico enim Christum Iesum ministrum fuisse circuncisionis, ad euacuandas promissiones Patrum.
  - Scripta lege, cuius respectu Paulus in epistola Dominicæ secundæ, sub persona legislatoris & ministri, ait: Sic nos existimet homo, vt ministros Christi, & dispensatores mysteriorum Dei.
  - Testimonijs Prophetarũ. Vndè Apostolus Paulus induẽs persona͂ Prophetæ, Christum venturum & propinquum esse asseuerat, dicens: Gaudete in Domino semper. iterùm dico, gaudete. Dominus enim propè est. In epistola Dominicæ quartæ.

DE SECVNDO TEMPORE, IN QVO FACTA EST Verbi & hominis mutui consensûs obligatio & stipulatio. Quod fuit à Christi incarnatione vsq; ad eius baptismum, repręsentatur autem à Christi natiuitate vsque ad Septuagesimam. TABVLA 58.

HOC TEMpore de ipso agitur matrimonio Christi cũ ecclesia Catholica contracto: hoc est, cum populo

- IVDAICO, à festo Natiuitatis, in quo ipse mundo editus, per angelos primò omniũ Pastoribus reuelatur Iudæis, à quibus vti notißimis visitatus est. vsque ad Epiphaniam.
- GENTILI, à festo Epiphaniæ, in quo Christus primitijs gentium stella duce nunciatur, à quibus oblatis muneribus adoratur. vsque ad octauas Epiphaniæ.
- VTROQVE, per hoc ipsum Matrimonium in ouile vnum coacto. Ab octaua Epiphaniæ vsque ad septuagesimam.

Circa hoc enim tempus illæ potissimùm D. Pauli leguntur Epistolæ, quibus Christum non tantùm Iudæorum, sed & gentium Deum esse probat, eumque pro vtriusq; salute venisse affirmat: inter quas illa quæ ad Romanam scribitur Ecclesiam, est præcipua.

DE TEMPORE SVBARRHATIONIS, QVOD FVIT à Christi Baptismate vsque ad Resurrectionem: Repręsentatur in Ecclesia à Septuagesima vsque ad festum Paschæ. TABVLA 59.

CHRIstus spõsam suam Ecclesiã Catholicam, vti reginam illustrißimam, triplici deuinxit sibi annulo triũ gemmarũ,

- Saphiri coloris cælestis, fidei videlicet supernæ per prædicationem: quam Christ⁹ ipse
  - Incepit, in ipsa Septuagesima
    - Conducendo operarios in vineam, id est, Ecclesiam suam.
    - Mittendo scilicet septuagintaduos Apostolos prædicatores ante faciem suam.
  - Per seipsum perfecit Dominica sexagesima, sub parabola de
    - Seminatore, id est, Christo.
    - Semine, id est, verbo prædicationis Euangelicæ.
  - Confirmauit miraculis in Quinquagesima. Quale est illud, quòd iuxta eiusdem diei Euangelium cæco restituitur visus. Quo exemplo significatur genus humanum, à culpæ cæcitate, per verbi diuini prædicationem esse liberatum.
- Smaragdi, hoc est, virentis spei, quã parauit nobis Christus operibus pœnitentiæ: qualia sunt,
  - Ieiunium, Oratio, Eleemosyna, Peregrinatio. De q; bus agitur sequẽtibus quatuor Dominicis:
    - Prima Quadragesimæ: quo tẽpore Christi prædicatur ieiunium, quod ipse quadraginta diebus & totidem pertulit noctibus.
    - Secunda, vbi Christus ideò in montem Tabor ascendit excelsum, vt oraret, solusq; orans trãsfiguratus est, quod licèt Matthæus prætereat, Marcus tamen & Lucas non reticent.
    - Tertia, quandò eleemosynam spiritualis distribuit gratiæ, sanando ægrotos, vt dæmoniacum surdum & mutum.
    - Quarta, in qua Iesus abijt trans mare Galilææ, &c. Ioan. 6.
- Carbũculi, ignitæ videlicet charitatis per amaram Christi paßionem,
  - Tam animi, quam pertulit à Iudæis
    - Blasphematus,
    - Expulsus.
    - In Dominica Passionis.
  - Quàm corporis, quã sustinuit in carne
    - Passus,
    - Cruci affixus,
    - Mortuus.
    - Dominica Palmarum, & per totam hebdomadam sanctam.

DE QVARTO TEMPORE, ET GLORIOSA SPONSÆ deductione. Quod tempus fuit à Resurrectione Domini vsq; ad missionem Spiritussancti: & exhibetur in Ecclesia à ferijs Paschatis vsq; ad festum Pentecostes. TABVLA 60.

SVB ID tempus pronuba Christi, quæ catholica dicitur ecclesia,

- *Deducitur de domo Tyranni diaboli, qui fraude pater eius effectus fuerat, per integram octauam Paschatis, vbi dicitur ei: Obliuiscere populum tuum & domum patris tui.*
- *Mysticè induitur, colitur, & dotatur: Ab octauo Paschæ vsque ad ascensionem. Nam in*
  - *Prima Dominica post Pascha, glorificatur in corpore Christi, per clausas ianuas intrantis, & incomparabili donatur immortalitate. Atque hinc ista Dominica dicitur in Albis, quòd stolis candidis Neophyti vestiantur.*
  - *In reliquis 4. dominicis sequentibus pia glorificatur in anima, cuius dotes secũdùm Augustinum sunt*
    - *Visio beata,*
    - *Dilectio Christiana.*
    - *De quibus agitur in Dominica post Pascha*
      - *Secunda & tertia. Nam tunc leguntur quædam ex lib. Apocalypsis: vbi fit mentio de 24. senioribus & de Angelis ac turba magna sanctorum, stantium ante thronũ, diuina fruentium visione.*
      - *Quarta & quinta, in quibus epistolæ leguntur Canonicæ, quæ præ cæteris mirè Christianam cõmendant dilectionem.*
- *In domum sponsi solenniter introducitur: & hoc in persona*
  - *Christi,*
  - *Et patrum glorificatione.*
  - *Vndè tunc in Ecclesia cantatur, Ascendit Deus in iubilatione: Et, ascendit Deus in altum, captiuam duxit captiuitatem.*

DE CONSVMMATIONE HVIVS MATRIMONII, quinto humanæ vitæ tempore. Quod in Ecclesia celebratur à festo Pentecostes, vsque ad octauas corporis Christi. TABVLA 61.

CONSVMMAtio *Matrimonij, inter Christum & Ecclesiam contracti, fit per copulam*

- *Spiritualem, per integram octauam pentecostes, vsque ad festum corporis Christi. Quo tẽpore Christiani homines omnes Christo haud aliter, quàm membra capiti, Spiritussancti connectuntur vinculo.*
- *Corporalem, à festo corporis Christi, vsque ad eius octauam, in quo memoria venerandæ illius celebratur Eucharistiæ, per cuius sumptionem fideles Christo etiam corporaliter coniungi dicuntur.*

DE SE.

DE SEXTO TEMPORE, SIVE DE PROCREATIone filiorum Ecclesiæ: Quorum vita & res gestæ considerantur ab octaua corporis Christi, vsque ad tempus aduentûs Domini.

TABVLA 62.

ECCLEsiæ filij, dicuntur eiusdem Ecclesiæ
- Fundatores,
- Cõstructores,
- Conseruatores,
- Defensores,
- augmẽtatores,

Vt
- Apostoli.
- Doctores.
- Cõfessores.
- Martyres.
- Sanctæ virgines.

Sub typo
- Regum { Israel & Iuda,
- Salomonis,
- Sanctorum { Iob, Tobiæ, Esdræ, Iudith, Hester,
- Machabæorum,
- Prophetarum.

Nam istorũ tunc legũtur libri: videlicet
- à Festo corporis Christi, vsque ad Calẽdas Augusti.
- à Calendis Augusti, vsq; ad Calendas Septemb.
- Per totum mensem Septembrem.
- In mense Octobri.
- Toto mense Nouembri, vsque ad Dominicã aduentûs Domini.

APPENDIX.

TABVLA 63.

SED ET ALIQVA sanctorum festa, etiam in supradicta quinque incidunt tempora. Quorum alia celebrantur tempore
- Tractatiõis siue consultationis,
- Stipulationis,
- Subarrhationis,
- Deductionis,
- Consummationis.

De quibus vide
- Petrum de Natalibus,
- Aloysium Lipomanũ de Vitis sanctorum.
- Breuiarium Romanum & alia.
- Martyrologia { Bedæ, Vsuardi, Adõis & cæterorũ.

ALIA TEMPORVM PARTITIO, EX Vuilhelmo Durando.

TABVLA 64.

VT annus solaris ĩ quatuor diuiditur partes, videlicet, in
- Hyemem, in qua semina iaciũtur:
- Ver, in quo seminata prodeũt, & in spicas acuuntur:
- Aestatem, in qua Messes albescũt, & falce succiduntur:
- Autumnũ, in quo per ventilationẽ grana à paleis separata, in horreis reponuntur:

Sic & magnꝰ vitæ p̃sentis annus, ab initio seculi vsque ad finẽ mũdi, 4. temporum distinguitur varietate.
- Primũ fuit deuiationis à Dei cultu, ab Adam vsq; ad Moisen. Quod tẽpus dicitur ignorantiæ & cæcitatis.
- Secundum, Reuocationis, à Moise, vsque ad natiuitatem Christi. Quod tempus dicitur promissionis.
- Tertium, reconciliationis siue liberationis, à natiuitate Christi vsq; ad ascensionẽ eiusdem. Quod tempus dicitur salutis, & tempus acceptabile.
- Quartum, peregrinationis, ab Ascensione Domini, vsque ad diem iudicij, vbi erit consummatio seculi.

Quod tẽpus cõcordat cũ
- Hyeme, in qua regnat obscuritas.
- Vere, quod aliquid habet quidẽ luminis, sed etiã multũ obscuritatis.
- Aestate, in qua regnat claritas.
- Autumno, qui & si multum habeat luminis, habet tamen aliquid etiã obscuritatis.

PARTITIONIS HVIVS APPLICATIO AD VSVM Ecclesiæ Catholicæ, quid in ea per totum agatur annum. TABVLA 65.

HAEC Quatuor tempora

- *Considerātur secundum 4. principales dieipartes, videlicet*

	Quæ pertinet ad tēpus	*Quod dicitur*	*Et ideò Ecclesia in prīcipio*	*Cātat*
Noctis,	*Deuiationis.*	*Desperationis.*	*Hyemis*	*Circūdederunt me gemit⁹ mortis.*
Auroræ,	*Reuocationis.*	*Respirationis.*	*Vēris*	*Ad te leuaui animā meam.*
Meridiei,	*Reconciliationis.*	*Liberationis.*	*Aestatis*	*Quasi modò geniti.*
Vesperæ.	*Peregrinationis.*	*Exercitationis.*	*Autumni*	*Domine, in tua misericordia speraui.*

- *Designātur per quatuor principales Christi actiones:*
  - *Natiuitatis, vt sunt* { *Circuncisio, Apparitio, Baptismus, Purificatio.*
  - *Paßionis, cuius partes sunt* { *Ieiunium, Tentatio.*
  - *Resurrectionis, ad quam pertinent* { *Aßcensio in cælum, & Spiritussancti missio.*
  - *Aduentûs ad iudicium, ad quem locum referuntur* { *Transfiguratio. Miraculorū operatio.*

  Ex his

	Cōparatur
Paßio	*Hyemi.*
Natiuitas	*Vēri.*
Resurrectio	*Aestati.*
Aduentus	*Autumno.*

- *Repræsentantur. Tempus quidem*
  - *Lapsûs, à Septuagesima vsque ad Pascha, recolendo casum & pœnam primorum parentum, propter eorum culpam.*
  - *Promißionis, ab aduentu Domini vsque ad Festum natiuitatis Christi.*
  - *Reparationis, ab octauis Paschæ vsque ad octauas Pentecostes.*
  - *Peregrinationis, ab octauis Pentecostes vsque ad Domini aduentum. Cuius temporis ratio in sequentibus explicatur tabulis.*

Hactenus ex Rationali diuinorum officiorum sub initium libri sexti.

DE TEM-

DE TEMPORE PEREGRINATIONIS, QVID illo potissimùm Catholica respiciat Ecclesia. Ex eodem in fine libri sexti. TABVLA 66.

TOTVM HOC *tempus peregrinationis non incommodè referri potest ad lectiones sacras illius temporis, cuius series fuit, à Dauid vsque ad Domini aduentum, & quæ à primitiua cœpit Ecclesia. Nam*

- *Primùm*
  - *Sicut Sauli successit Dauid, 1. Reg. 8. 2. Reg. 5.*
  - *Sic dæmonium cultui verus superuénit vnius Dei cultus.*
- *Deindè*
  - *Quemadmodùm Regnum Dauid per Roboam & Ieroboam in scissuras diuiditur,*
  - *Ità Ecclesiam hæreticorum scindit insania.*
- *His subijciuntur prætereà libri Salomonis: quia post pugnas hæreticorū, claruerunt in Ecclesia ingenia sanctorum Doctorum.*
- *Sequitur tandèm liber Iob, vbì agitur de persecutionibus & consolationibus eius. Quia quantumuìs in pace floreat Ecclesia, tentationes tamen non desunt spiritualium aduersariorum. Quorum quanto occultior est pugna, tanto est difficilior: sed eo gloriosior erit adquisita tandèm victoria.*

QVAE VETERIS PRAECIPVE TESTAMENTI scripturæ, singulis anni temporibus in Ecclesia Dei & legi & cantari consueuerint. Ac primùm de hyeme, siue primo illo dispensationis tempore. TABVLA 67.

EARVM RERVM *summa, quas hoc tēpore Catholica contemplatur Ecclesia, continetur in libris præcipuè Moisis. Cùm autē tempus dispensationis à Ianuario vsque ad Iunium duret exclusiuè, singuli eius mēses singulis temporibus præteritis rectè possunt adplicari. Nam per mensem*

- *Ianuarium, in quo nouus annus inchoatur:*
- *Februarium, in quo Alleluia deponitur:*
- *Martiū, in quo plerūquè celebratur quadragesima:*
- *Aprilem, in quo paschatis peraguntur solennia:*
- *Maium, in quem Festum incidit Pentecostes:*

Illud tēpus innuitur,

- *In quo mundus à diluuio iterū renouatus est.*
- *In quo vniuersitas linguarum confunditnr.*
- *Sub quo Dei populus in Aegypto affligitur.*
- *Quandò idem populus à Pharaonis tyrannide liberatur.*
- *Vbi adhuc idē ille Dei populus in p̄missiōis terra gratulabāt.*

QVÆ

QVAE VETERIS TESTAMENTI SCRIPTVræ, peregrinationis tempore in Ecclesia recitari solcant.

TABVLA 68.

HVIVS TEMporis lectiones, præsertim nocturnales, sua varietate suoq; ordine seriem designāt temporum vel profectuum sanctæ Ecclesiæ. Nam

- *Iunius & Iulius, quibus historia Regum legitur, Regnum Saul & Dauid cōmemorant.*
- *Augustus, in quo liber Sapientiæ recitatur, Regnum sapientis Salomonis insinuat.*
- *Reliqui quatuor menses principalia denotāt regna, videlicet Regnum*
  - *Babylonicū, quod est in Oriente.*
  - *Persarū, quod est in meridie.*
  - *Græcorū, quod est in Aquilone.*
  - *Romanorum, quod est in Occidente.*
  - *Atq; hinc leguntur in Ecclesia, Mense quidem*
    - *Septembri per*
      - *Duas Hebdomadas priores, historia Iob: Quia regnum illud durauit per duas annuales hebdomadas, id est, per bis septingentos annos. Tot enim anni numerantur à tempore Nini, à quo regnum Babyloniæ incepit, vsq; ad Cyrum regem Persarum, in quo defecit.*
      - *In reliqua parte Septembris innuitur regnū Persarum, & duæ legūtur historiæ: eô quod nunc de Persis, nunc de Medis reges assumebantur.*
    - *Octobri Historia legitur Machabæorum, & Græcorum significat regnū, sub quibus Machabæi fuerunt afflicti.*
    - *Nouembri & Decēbri leguntur Prophetæ, in quibus regnum repræsentatur Romanorum, in quo Christi viget Religio. Prophetiæ enim maximè loquuntur de Christo. Cuius natiuitas est in fine anni, sicut Romanorum regnum est in fine mūdi. Ex Guilhelmo Durand. de officijs diuinis, li. 6. in fin.*

DE

DE RECTA HOMINIS CHRISTIANI INSTITVTIONE.

PERFECTA hominis Christiani Institutio consistit in verbis illis quinque, quibus D. Paulus fidelem Dei populum in Ecclesia instruendum esse suo docet exẽplo: Sed in Ecclesia, inquit, volo quinque verba sensu meo loqui, vt & alios instruam, quàm decem millia verborum in lingua, 1. Corin. 14. Hoc est, mâlo pauca verba loqui, cùm à me, tum ab alijs rectè intellecta, quàm multa sine vero eorum sensu & intellectu. Gloss. ibid.

QVAENAM QVINQVE ILLA SINT verba. TABVLA 69.

SVMMA PAVLINÆ *huius sententiæ ea est, inter Christianos loquendũ esse cum intellectu, vt alij doceantur. B. Tho. d. ca. 14. epistolæ ad Co. 1. Quinq. autẽ illa, quæ in Ecclesia sunt docenda, hæc sunt:*

- *Credenda, ad Tit. 3. Hæc loquere & exhortare &c.*
- *Agenda, Matth. vlt. Euntes in mũdum &c. docentes eos ser.*
- *Vitanda, scilicet peccata. Eccles. 21. Quasi à facie colubri fuge &c. Esai. 58. Annuncia populo meo scelera &c.*
- *Speranda, scilicet merces æterna. 1. Pet. 1. De qua salute exqsierũt &c.*
- *Timenda, pœnæ videlicet æternæ. Matth. 25. Ite maledicti in ignem æternum.*

Horũ alia pertinẽt ad

- *Fidem, vt credenda.*
- *Mores, reliqua quatuor, videlicet*
  - *Virtutes,*
  - *Vitia,*
  - *Gloria,*
  - *Pœna. Gloss. ibid.*

DE CREDENDIS, SIVE DE REGVLA fidei Catholicæ. TABVLA 70.

CREDENDA *sunt, quæcunque ad fidem pertinent Catholicam. In eorum verò cognitionem ducit præcipuè notitia*

- *Verbi Dei,*
- *Symboli Apostolorum,*
- *Orationis Dominicæ,*
- *Sacramentorum,*
- *Sacrificiorum.*

DE VER-

DE VERBO DEI, EX FRANCISCO Sonnio. TABVLA 71.

VERbum DEI

- Est, quod Deus loquitur spiritu suo diuino, siue per
  - Sêmetipsum, vt in principio orbis conditi ante legem fecit ad Adam, ad Noë, ad Abraham, ad Moisen, ad Heliam, aliosq́; sanctos Dei homines, nonnunquàm
    - Forinsecùs quasi ore ad os,
    - Aliquãdò intrinsecùs, reuelans intùs mysteria.
  - Interpositas personas, vt solet maiestas regũ, dans respõsa per interpretes. Quo quidẽ modo patefecit nobis De⁹
    - Pleraque per Prophetas sub tempore legis.
    - Præcipua autem per
      - Filium suum vnigenitum Christum,
      - Illiusque Apostolos, vt Paulus docet ad Hebr. cap. 1. in princip.
    - Multa etiam per Angelos suos diuerso tempore,
      - Ante
      - Sub
      - Post

      Legem.
- Diuiditur in verbum
  - Scriptum, cuius partes sunt
    - Litera, quæ occidit,
    - Spiritus, qui viuificat.

    2. Cor. 3.
  - Non scriptũ, quod constat
    - Traditione, id est, viuæ vocis ministerio. Est enim traditio doctrina quædam verbi diuini, per Apostolicos viros annunciata, & deindè iuxta seriem temporum ex animo in animum transfusa, medio intercurrente verbo, recepta populi consensu, atque communi vsu fidelium comprobata, citra scriptum, viua tantummodò voce, & eadem vbiquè consuetudine nota.
    - Consuetudine, quæ & ipsa est duplex:
      - Vniuersalis omnium Ecclesiarũ. Quam scriptæ legis vim habere, demonstratur
        - Authoritate
          - D. Pauli 1. Cor. 11. Si quis autem videtur contentiosus esse, inquit, nos talem consuetudinem non habemus, neque Ecclesia Dei.
          - Augustini epistola 118. Quædam, inquit, tota per orbem frequentat Ecclesia, quæ similiter atquè illa, quæ sacræ scripturæ præscribit authoritas, obseruanda sunt.
        - Ratione. vis enim legis ex consensu resultat: consensus autem non minor inest consuetudini, quàm legi scriptæ. Nam consuetudinem longus & approbatus vsus inducit, quæ nullius impediente clamore, diuino magis quàm humano videtur recepta consilio. Pius Papa.
      - Particularis, quam nõ tota obseruat Ecclesia, sed per loca terrarum regionesq́; ad ædificationem fidei & morum, secundùm singularem Ecclesiarum speciales conditiones introducta & recepta variantur. De quibus censet ipse Augustinus ità dicens: Totum hoc genus rerum liberas habet obseruantias. Nec disciplina vlla est in his melior graui prudentiq́; Christiano, quàm vt eo modo agat, quo agere viderit Ecclesiam, ad quamcunque fortè deuenerit, nè ipse cuiquã sit offendiculo, aut alius quispiã sibi. Francisc. Sonnius lib. Demonstrat. 1. cap. 2. 9. & 10.

DE SYMBOLO APOSTOLORVM, SIVE de duodecim fidei Catholicæ articulis, qui regulam & summam continent fidei Christianæ, ex Institut. D. Ioan. Viguerij. TAB. 72.

TESTE *Clemente, cùm apostoli ad diuersas prouincias iuxta præceptũ Domini discessuri essent, in vnũ conuenerunt: & symbolũ, hoc est, Regulam fidei ediderunt. Articulorum autem, quibus hæc Regula fidei continetur, iuxta*

- *Communẽ & receptam in Ecclesia Partitionem, sunt 12. pertinent autẽ partim ad*
  - *Diuinitatem, De cuius*
    - *Vnitate*
    - *Trinitate*
    - *Operib⁹*
      - *Creationis,*
      - *Iustificationis,*
      - *Resurrectionis,*
      - *Glorificationis,*
    - *Sub his verbis agitur:* *Credo in Deum Patrem omnipotentem. Et in Iesum Christũ filium eius vnicum &c. Et, in spiritum S. Creatorem cæli & terræ. Dum post mentionẽ de spiritu sancto, (cui attribuitur sanctificatio) additur: Ecclesiã Catholicã, sanctorũ communionem, Remissionem peccatorũ, Carnis resurrectionem, Et vitam æternam.*
  - *Humanitatem. Agitur enim de*
    - *Incarnatione, quæ per Conceptionẽ facta est, Natiuitatẽ innotuit.*
    - *Passione, Morte & sepultura.*
    - *Descensu ad inferos.*
    - *Resurrectione.*
    - *Assensione ad cælos, & sessione ad dexterã.*
    - *Aduentu eius ad iudicium*
    - *In hæc verba:* *Qui conceptus est de spiritusancto, Natus ex Maria virgine. Passus sub Pontio Pilato, crucifixus, mortuus & sepultus. Descendit ad inferos. Tertia die resurrexit à mortuis. Assendit ad cælos, sedet ad dexteram Dei Patris. Indè venturus est iudicare viuos & mortuos.*
- *Secundùm aliquos autẽ sunt quatuordecim:*
  - *Septem ex parte diuinitatis,*
    - *Diuidentes Articulum Trinitatis in sex,*
    - *Coniungentes Articulum resurrectionis & glorificationis.*
  - *Et septem ex parte humanitatis, diuidentes articulum conceptionis & natiuitatis.*

REGVLA.

Quanuìs autem non sit nisì vna fides, tamen ponuntur duodecim Articuli: qui omnes ad vnum reducuntur, qui est credere diuinæ reuelationi. Sic etiam, quãuìs non sit nisì vna fidei confessio, tamen propter exortas hæreses ponuntur diuersa symbola, hoc est, Regulæ, (habemus enim Apostolorum, Nicenum, Constantinopolitanum, & Athanasij symbolum) quæ ad vnum reducuntur, videlicet, vt rectè cognoscamus solum verum Deum, & quem is misit Iesum Christum, Ioan.17. Ioannes Viguer. Instit. cap.10. §.1. vers.2.

ALIA SYMBOLI APOSTOLICI PARTITIO, EX Traditione Ecclesiastica. TABVLA 43.

SYMbolũ Apostolorum in tres diuiditur partes, q̃ cõtinent Regulã & sententias siue locos communes rectæ fidei de

- *DEO Patre,*
- *Filio Dei,*
- *Spiritu sancto.*

quibus attribuũtur diuina illa officia seu partes et opa

- *Creationis, quod continetur sub articulo primo de*
  - *DEO Patre.*
  - *Creatore*
    - *Cæli*
    - *&*
    - *Terræ.*
- *Redemptionis, quæ ꝓponitur in Articulo*
  - *Secũdo de filij Dei*
    - *Nomine ꝓprio,*
    - *Sacerdotio,*
    - *Primogenitura,*
    - *Imperio.*
    - *In verb. Et in*
      - *Iesum,*
      - *Christum,*
      - *Filium eius vnicum,*
      - *Dominum nostrum.*
  - *Tertio, de incarnatione per*
    - *Conceptionem,*
    - *Natiuitatem.*
  - *Quarto, de*
    - *Passione,*
    - *Morte, &*
    - *Sepultura.*
  - *Quinto, de*
    - *Descensu ad inferos,*
    - *Resurrectione à mortuis.*
  - *Sexto, de*
    - *Assensione ad cælos,*
    - *Sessione ad dexteram Dei Patris.*
  - *Septimo, de*
    - *Aduentu Christi secundo,*
    - *Iudicio extremo.*
- *Sanctificationis seu iustificationis, cuius partes explicãtur in quinque sequentibus symboli Articulis:*
  - *Octauo, de Spiritûs sancti appellatione.*
  - *Nono, de*
    - *Ecclesia, &*
    - *Communione sanctorum.*
  - *Decimo, de remissione peccatorum.*
  - *Vndecimo, de mortuorum resurrectione.*
  - *Duodecimo, de immortalitate & vita beatorum æterna.*

RABANVS DE INSTITVT. CLERICORVM.

SYMBOLVM Græcè & indicium dicitur, & collatio. Est enim signum, per quod agnoscitur Deus, quodque proindè credentes accipiunt, vt nouerint qualiter contra diabolum fidei certamina præparent. In quo quidem pauca sunt verba, sed omnia continẽtur sacramẽta. De totis enim scripturis hæc breuiatìm collata sunt ab Apostolis, vt quoniam plures credentium literas nesciunt, vel qui sciunt, præ occupatione seculi scripturas legere non possunt, hæc corde retinentes habeant sufficientem sibi scientiam salutarem. Est enim breue fidei verbum & olìm à propheta prædictum: Quoniam verbum breuiatum faciet Dominus super terram, lib. 2. cap. 56.

DE PAR-

DE PARTIBVS ORATIONIS DOMINICAE, ex Catechiſmo Catholico & Inſtit. Viguerij. TABVLA 74.

ORATIO Dominica non ſolùm continet quæ deſiderare poſſumus, & vel ſola optare ilcet, ſed etiã quo ordine deſiderare debeamus. Sunt autẽ huius precationis velutì partes, ſeptẽ poſtulationes: Quibus vel

- *Appetimus bona*
  - *Aeterna & ſpiritualia, quæ DEI gloriæ ſunt ꝓpria. Quò pertinẽt petitio*
    - *Prima, pro ſanctificatione nominis diuini, vt per vitam noſtram Deus Opt. Max. glorificetur.*
    - *Secũda, pro Regno Dei, qua petimus*
      - *Gratiam Dei, quæ dicitur Regnum. Luc. 17.*
      - *Chriſtum & meritum eius. Lucæ 11. Si in digito Dei.*
      - *Gloriam & vitam æternam, quæ conſiſtit in clara viſione Dei. Ioan. 17.*
    - *Tertia, pro obedientia & gratia implendi omnia mandata & præcepta Dei, vt ſuæ in omnia & per omnia pareamus voluntati.*
  - *Temporalia & caduca, quæ nobis aut proximo cuique, tam ad corporis ſubſidia, quàm ad animæ ſalutem ſunt neceſſaria, vt in petitione Quarta pro pane quotidiano*
    - *Corporali, id eſt,*
      - *Victu*
      - *&*
      - *Amictu.*
    - *Spirituali, id eſt, animæ cibo, qui in ſacra cõtinetur Euchariſtia.*
- *Deprecamur mala, hoc eſt, triplicia declinamus impedimenta,*
  - *Peccati,*
  - *Tentationis,*
  - *Pœnæ.*
  - *In petitiõe*
    - *Quinta, pro remiſſione peccatorum obtinenda.*
    - *Sexta, pro victoria tentationũ, nè illis aut victi ſuccumbamus, aut conſentiamus decepti.*
    - *Septima, pro liberatiõe à malo*
      - *Corporali,*
      - *Spirituali, videlicet*
        - *Diabolo, &*
        - *Omni impedimẽto beatitudinis.*

ALIA EIVSDEM PRECATIONIS DOMInicæ Partitio. TABVLA 75.

ORAtio Dominica petitiones cõtinet ſeptem.

- *Prima ſpectat ad Deum. Huic impendi petimus laudem, honorem & reuerentiam in toto orbe, cùm dicimus: Sanctificetur nomen tuum.*
- *Sex aliæ ſpectant ad nos, q̃bus aut*
  - *Precamur bona*
    - *Summa,*
    - *Media,*
    - *Infima,*
    - *vt*
      - *Vitam æternam.*
      - *Gratiam qua ſeruemus mandata.*
      - *Corporis, vt victum.*
      - *Dicẽdo*
        - *Adueniat regnũ tuum.*
        - *Fiat voluntas tua, ſicut in cælo & in terra.*
        - *Panem noſtrũ quotidianum da nobis hodiè.*
  - *Deprecamur mala*
    - *Summa,*
    - *Media,*
    - *Infima,*
      - *Peccata.*
      - *Peccandi occaſiones, vt tẽtationes triũ hoſtiũ.*
      - *Afflictiões tum animi, tum corporis.*
      - *His verbis,*
        - *Et dimitte nobis debita.*
        - *Et nè nos inducas &c.*
        - *Sed libera nos à malo.*

APPENDIX AVTHORIS, DE ALIA PARtitione orationis Dominicæ.

TABVLA 76.

ORATIO Dominica diuiditur in duas Partes:

- Confeßionem fidei ſimplicem, qua Dei vnitatem quodammodò profitemur, in trinitate perſonarum
  - Patris,
  - Filij,
  - Spirituſſancti.
  - Quæ
    - Compræhenditur ſub hoc exordio, Pater Noſter qui es in cælis.
    - Et primum ad ſalutem continet gradum, Cognitionem ſcilicet Dei.
- Rerũ ad ſalutẽ neceſſariarũ Petitiones ſeptem:
  - Sanctificetur nomen tuum.
  - Adueniat Regnum tuum.
  - Fiat volũtas tua, ſicut in cælo & in terra.
  - Panem noſtrum quotidianum da nobis hodiè.
  - Et dimitte nobis debita noſtra, ſicut & nos dimittimus debitoribus noſtris.
  - Et nè nos inducas in tentationẽ.
  - Sed libera nos à malo.
  - Sub quibus ſeptẽ compræhẽduntur virtutes
    - Theologicæ tres:
      - Fides,
      - Spes,
      - Charitas.
    - Cardinales 4.
      - prudẽtia,
      - Iuſtitia,
      - temperantia,
      - Fortitudo.
    - Item ſeptẽ Spiritûs ſancti dona:
      - Sapientiæ.
      - Intellectûs.
      - Conſilij.
      - Fortitudinis.
      - Sciẽtiæ.
      - Pietatis.
      - Timoris Domini.
    - Quæ certiſsima ſunt arma contra ſeptẽ peccata mortalia:
      - Superbiam.
      - Auaritiam.
      - Inuidiam.
      - Gulam.
      - Iram.
      - Acediam.
      - Luxuriam.
    - Quibus tãquàm remedia totidem opponuntur virtutes Morales:
      - Humilitas & obedientia.
      - Contẽptus diuitiarũ & eleemoſyna.
      - Charitas proximi.
      - Sobrietas, Abſtinentia & Ieiuniũ.
      - Patientia & manſuetudo animi.
      - Oratio, Lectio, ſtudium, Bona opera.
      - Caſtitas & continentia.

DE SACRAMENTIS. ET PRIMVM DE ijs, quæ legis antiquæ sunt Sacramenta, ex summa D. Thomæ.

TABVLA 77.

SACRAMENTA IN *antiqua lege propriè dicebãtur, quæ adhibebantur Dei cultoribus ad quandam consecrationẽ, per quam scilicet quodammodò deputabantur ad cultũ Dei. Qui cultus vt generaliter quidem ad vniuersum populum, specialiter tamen ad sacerdotes pertinebat & Leuitas: ità Sacramẽta partìm pertinebant ad populũ, partìm verò ad sacerdotes: & circa vtrosque tria erant necessaria. Quorum*

- *Primũ erat, institutio in statu colendi Deũ: & hæc, quo ad*
  - *Masculos oẽs,* — *Fiebat per* — *Circuncisionem,*
  - *Sacerdotes,* — *Fiebat per* — *Consecrationem.*
- *Secundò requirebatur vsus eorũ, quæ pertinebãt ad diuinum cultum, & sic*
  - *Quantùm ad oẽs, erat esus Agni Paschalis cum certis solennitatibus, ad quod nullus admittebatur incircuncisus. Exod. 12.*
  - *Quo ad sacerdotes, erat oblatio victimarum & esus Panum propositionis, & aliorũ quæ sacerdotum vsibus erant deputata.*
- *Tertiò reqrebatur remotio immũditiarum. Atque hinc*
  - *Populi respectu erant institutæ quædam* — *Purificationes & Expiationes* — *à quibusdã immunditijs.*
  - *Respectu verò sacerdotum & Leuitarũ, instituta erat*
    - *Ablutio* — *Manuũ, pedum.*
    - *Rasio capillorũ.*
    - *Horũ rationes vide apud Tho. 1. 2. q. 101.*

QVAE NVNC ISTORVM SAcramentorum vis sit.

PROINDE prima sacramenta, quæ obseruabantur & celebrabantur ex lege, prænunciatiua erant Christi venturi. Quæ cùm suo aduectu Christus impleuisset, ablata sunt, & ideò ablata, quia impleta. Non enim venit soluere legẽ, sed adimplere. Et alia sunt instituta virtute maiora, vtilitate meliora, actu faciliora, numero pauciora, tanquàm iustitia fidei reuelata. August. contra Faustum lib. 19. cap. 13.

QVID HAEC DIFFERANT A SACRAmentis nouæ legis.

PRAECEPTA eadem (in nouo & veteri testamento,) Sacramenta non eadẽ: quia alia sunt sacramenta dantia salutem, alia promittentia Saluatorem. Sacramenta noui testamenti dant salutem, Sacramenta veteris Testamenti promiserunt Saluatorem. In Psal. 73.

DE SACRAMENTIS NOVAE LEGIS.

TABVLA 78.

SACRAMENTVM, VT *à B. definitur Augustino, est inuisibilis gratiæ visibilis forma, (hoc est, res sensibilis) ad cultũ Dei ordinata, eiusdem (scilicet gratiæ) imaginem gerens, & causa ipsius existens. Sacramenta porrò, vt ecclesiæ & conciliorum constat authoritate, neq; plura sunt, neque pauciora, quàm septem: videlicet,*

- *Baptismus,*
- *Confirmatio,*
- *Eucharistia,*
- *Pœnitentia,*
- *Extrema vnctio,*
- *Ordo,*
- *Matrimonium.*

Ex his

- *Tria ad salutem sunt necessaria:*
  - *Baptismus absolutè,*
  - *Pœnitẽtia post lapsũ à baptismi gratia.*
  - *Ordo Ecclesiæ: quia vbi non est gubernator, populus corruit.*
- *Sed alia Sacramenta necessaria sunt tantùm, vt ea, sine quibus non ità conuenienter habetur finis. D. Thom. in summ. q. 65. p. 3.*

DE BAPTISMO.

TABVLA 79.

BAPTISMVS est ablutio corporis exterior, facta sub forma praescripta verborum. Et est triplex:

- Fluminis,
- Flaminis,
- Saguinis.

Qui fit per

- Ablutionē aquae,
- Spiritûs S. gratiam,
- Effusionem sanguinis.

Differunt. Nam

Primus à tota poena liberat & culpa, & gratiā in habitu infundit, & characterem imprimit.

Secundus delet culpam non semèl tantùm, sed pluriès: & habet gratiam in vsu, in quo consistit meritum.

Tertius liberat ab omni tētatione, & confert statìm praemium, quia ꝓprium est martyrum statìm auolare. Compend. Theolog. Veritat.

DE CONFIRMATIONE.

TABVLA 80.

CONFIRMATIO est sacramentum, quod baptizatis confertur cum impositione manuum Episcopalium, & sacri Chrismati inunctione. Canis. in sum. doctrin. Christian. Cuius effectus sunt tres:

- Primus est character.
- Secundus, robur & firmitas ad pugnandum contra inimicos.
- Tertius est deletio alicuius partis reatûs peccatorū post baptismum commissorum. Viguer.

DE EVCHARISTIA.

TABVLA 81.

EVCHARISTIA est cibus & potus spiritualis, veri corporis & sanguinis Domini nostri Iesu Christi, sub speciebus panis & vini consecratis ad bonā & optimam consequendam gratiam. Viguer. in Institut. In quo eorū, quae credenda proponuntur homini Christiano, potissimùm consideranda sunt quinque:

- Primum, de veritate Eucharistiae.
- Alterum, de panis & vini transsubstantiatione.
- Tertium, de adoratione eius.
- Quartum, de oblatione & sacrificio.
- Postremū, de sumptiōe ipsius sub altera vel vtraq; specie.

De quibus vide summā doctrinae Christianae de sacramento Eucharistiae.

DE POENITENTIA.

TABVLA 82.

POENITENTIA, quae secunda post naufragium dicitur tabula, est signū sensibile, siue imago sacrae rei, scilicet remissionis peccatorum, per contritionem, confessionem, & satisfactionem sensibilem, ac etiam per absolutionem, eius causa existens. Partes Poenitentiae sunt tres:

Contritio, quae est dolor de peccatis proprijs, voluntariè assumptus propter Deum summè dilectum, cum proposito à talibus & alijs omnibus cauendi, & Dei mandata implendi, cum spe veniae consequendae.

Confessio, est actus virtutis poenitentiae, quo specialis, distincta, & particularis, ac voluntaria peccatorum, quae memoriae occurrunt, fit manifestatio, cum submissione sacerdoti potestatem clauium habenti facta, cum spe veniae ad remissionem consequēdam, & cum proposito in futurum cauendi, & iniunctam poenitētiam implendi.

Satisfactio est solutio vel expiatio temporalis poenae debitae à peccato praeterito.

DE EXTREMA VNCTIONE.

Extremæ Vnctionis sacramentum, est vnctio sacra infirmorũ cum olei liquore, ex olearum baccis expresso, & ab episcopo consecrato, cum orationibus in nomine Domini, ad depellendam vel alleuiandam ægritudinem, & remissionẽ peccatorum maximè venialium. Iaco. 5. & ibi Beda.

DE SACRAMENTO ORDINIS.

TABVLA 83.

ORDO EST POTEstas spiritualis, & gratia singularis, q̃ certis quibusdã datur personis, per manuũ impositionem, vt ex professo munus aliquod in Dei gerant Ecclesia. Sum. doctr. Ordinum autẽ ecclesiasticorum dicuntur alij

- Maiores,
  - Presbyterorũ, quorũ 4. sunt gradus:
    - Sacerdotes,
    - Episcopi,
    - Archiepiscopi,
    - Patriarchæ.
  - Diaconorum,
  - Subdiaconorum.
- Minores,
  - Acolytorum,
  - Lectorum,
  - Exorcistarum,
  - Ostiariorum.

Horum cum
- Caput & pater ac moderator vniuersalis Ecclesiæ est summus Pontifex
- Officia singulorũ vide in Catechismo Catholico De Sacerdotio & eius gradibus.

DE MATRIMONIO.

TABVLA 84.

MATRIMONIVM dupliciter considerari potest:

- *Vno modo, vt est officium quoddam naturæ, quod Philosophi & Iureconsulti definiunt legitimam viri & mulieris coniunctionẽ, quæ indiuiduam continet vitæ consuetudinem.*
- *Alio modo, vt est sacramentum, quo primùm ista naturæ officia includit omnia, & præterea addit, quòd fuerit contractum in fide filij Dei incarnati, & ecclesiæ tanquàm sponsæ. Viguer.*

QVAM RATIONEM HABEAT HIC NVMERVS & ordo Sacramentorum. TABVLA 85.

PRIMA hui⁹ numeri & ordinis ratio sumitur à diuersis hominum conditionibus. HOminum enim alij in Ecclesiam — Quibus parta sunt remedia: — Tanquam — Ad cõsequendã gratiã, hoc est, virtutes, scilicet — Cõtra

Ingrediuntur primùm.	*Baptismus*	*Ianua*	*Fidem*	*Peccatum originale.*
Deindè pugnam suscipiunt.	*Confirmatio*	*Robur*	*Spem*	*Impotentiã.*
In pugna fame tentantur spirituali.	*Eucharistia*	*Cibus & refectio*	*Charitatem*	*Malitiam.*
Sæpè etiã succũbunt, & naufragium patiũtur.	*Pœnitẽtia*	*Secunda tabula*	*Iustitiam*	*Peccatum mortale.*
Ministerio rerum indigent sacrarum.	*Ordo*	*Communicatio rerũ spiritualium*	*Prudentiam*	*Ignorantiã.*
Liberis procreãdis dant operã.	*Matrimonium*	*Adiutoriũ & socius laborum*	*Temperantiam*	*Concupiscẽtiam.*
Mox etiam non opinantes, iterũ ex hoc euocantur seculo.	*Extrema Vnctio*	*Viaticum itineris*	*Fortitudinem*	*Veniale peccatum.*

ALIA RATIO, SVMPTA A MEDICINA.

TABVLA 86.

VT MEdicinã corporalis est quadruplex, *Curatiua, Cõseruatiua, Præseruatiua, Augmentatiua, seu, vt dicunt, melioratiua:* *Simili modo & sacramẽta, quæ spiritalẽ præbent medicinam, aut*

- *Curãt, vt* { *Baptismus, Pœnitentia, Extrema vnctio* } *quidem*
  - *Simul & totaliter.*
  - *Quantũ ad culpã primùm, ac deindè pœnã, quousquè nullius pœnæ homo debitor sit.*
  - *A morbis leuioribus, scilicet venialibus, sicut baptismus & pœnitentia curant à lætalibus.*
- *Conseruant sanitatem spiritualem, vt Confirmatio, in qua datur spiritus sanctus ad robur & conseruationem gratiæ datæ in baptismo.*
- *Præseruant, vt Matrimonium.*
- *In melius restituunt, vt Ordo.*
- *Hæc autem simul omnia facit Eucharistia. Nam*
  - *Curat venialia, quæ sunt occasio ruinæ maioris.*
  - *Conseruat gratiam inuentam in homine.*
  - *Auget hæc eadem.*
  - *Et nihilominus à peccato præseruat. Compend. Theolog. veritat.*

DE SA-

DE SACRIFICIIS LEGIS ANTIquæ. TABVLA 87.

SACRIFICIum dicitur omnis oblatio quæ offertur Deo in recognitionem supremi Dominij, vt solutio decimarum & primitiarum. Erat autem sacrificium in lege antiqua triplex:

Holocaustum erat sacrificium, quod offerebatur Deo, specialiter ad reuerentiam Maiestatis ipsius, & ad amorem bonitatis eius, & totum comburebatur. Et significabat sacrificium Christi: qui totum se obtulit Deo Patri pro nobis. Huic sacrificio succedit in noua lege professio religionis approbatæ, quæ potest dici holocaustum, quia totus homo offert seipsum Deo, nihil sibi reseruans.

Hostia pro peccato, erat sacrificium quod offerebatur Deo, vt remitteret peccata: & vocabatur sacrificium remissionis, & hostia pro peccato. Occidebatur enim animal, & effundebatur sanguis illius coram arca Domini, & vna pars comburebatur, & alia erat sacerdotis. Per huiusmodi sanguinis effusionẽ protestabantur offerentes, quòd erant digni effundere proprium sanguinem, & occidi, sicut animal illud occidebatur: sic se recognoscentes peccatores, veniam precabantur, quemadmodùm illis qui cum chorda in collo, veniam petunt à Rege. Comburebatur vna pars, quia fiebat in honorem Dei: Seruabatur alia sacerdotibus, ad significandum, quòd expiatio peccatorum fit à Deo per ministerium sacerdotum. Hoc sacrificium alio nomine vocabatur victima, quæ etiam aliquandò dicitur de holocausto, cum determinatione: & significat etiam sacrificium Christi, qui se obtulit pro nobis hostiam Deo patri, & effudit sanguinem pro peccatis nostris. Vndè Ephes. 2. Christus dilexit nos, & tradidit semetipsum pro nobis oblationem & hostiam Deo patri in odorem suauitatis. Loco huius sacrificij succedit in noua lege sacramentum pœnitentiæ, in quo quis effundit sanguinem peccatorum suorum confitendo: & occiditur, & quasi in partes multas diuiditur per contritionem.

Hostia Pacifica, erat sacrificium quod offerebatur Deo pro gratiarum actione, vel pro salute & prosperitate offerentium, ex debito beneficij accepti, vel accipiendi. Et erat communiter de rebus aridis & odoriferis: & vna pars incendebatur, quia fiebat in honorem Dei: alia cedebat in vsum sacerdotum, & tertia pars in vsum offerentium, ad significandum quòd salus hominis procedit à Deo, mediantibus ministris & cooperantibus hominibus qui saluantur. Huiusmodi sacrificium figurabat sacrificium Christi, qui reddidit Deo gratias pro nobis, & se obtulit in odorem suauitatis. In cuius locum succedunt in noua lege orationes, & gratiarum actiones, & omnia quæ ad huiusmodi ordinantur. Horum sacrificiorum rationes vide apud D. Thom. 1. 2. quæst. 102. & Viguer.

DE NO-

DE NOVAE LEGIS SACROSANCTO ALTARIS, hoc est, Eucharistiæ seu Missæ, sacrificio. TABVLA 88.

ECCLESia Catholica ex nouæ legis pſcripto duplex habet ſacrificium:

- *Quoddam eſt propiciatoriũ, quod oblatum pro remiſsione peccatorũ, irã Dei placat, & nos Deo reconciliat: vt eſt ter ſanctũ Catholicæ Miſſæ officium, videlicet Euangelij ſacrificium, per veteris teſtamenti ſacramenta p̃figuratum. Quod*
  - *Dicitur* Hebraicè Miſſah, Græcè Liturgia, Latinè ſacrũ miniſterium.
    - *S. Patres p hanc dictionem intelligi voluerũt*
      - Totam illã actionẽ, Quã Chriſtus in extrema cœna executus eſt,
      - Et exequendam demandauit.
  - *Eſt ſacroſanctæ Paſsionis Chriſti commemoratio, in qua panis & vinum ex Chriſti inſtitutione conſecratur, atque corpus & ſanguis Chriſti ſub panis viniq́; ſpecie cæleſti offertur Patri, eademq́ue in animæ alimoniam accipitur.*
  - *Continet duo:*
    - Rem oblatã, quæ rurſùs eſt duplex, videlicet
      - Corpus Chriſti verum.
      - Et corpus Chriſti myſticum, quod vnà cũ capite ſuo quodammodò offertur.
    - Oblationem, id eſt, opus ſacrificantiũ, vbi iterùm ad duo reſpicere oportet, nempe ad
      - Cæremoniam ſeu actionem exteriorem, quam ſacramentalem dicimus oblationem:
      - Et id, quod intùs agitur per fidẽ, i. ſpiritualem oblationem, ibidèm.
  - *Differt ab hoſtia crucis duobus modis:*
    - Primo
      - Chriſtus in cœna ſub tectis alieniſque ſpeciebus, nempe panis & vini, ſeſe obtulit:
      - At in cruce, in propria corporis & ſanguinis ſui forma.
    - Secũdo:
      - In cruce ſeſe litauit, quô ſua morte & ſanguinis fuſione gratiam, iuſtitiam, ſanctitatem & æternam ſalutem nobis conciliaret.
      - Verùm in cœna non eô ſe obtulit, vt illa oblatione peccata expiaret, neq; ità nobis ſacrificare mãdauit, tanq̃ hoc ſit noua quædã ſatisfactio & redemptio, ſed vt ea cœnæ oblatione noui inſtitueret ſacrificiũ, cuius vſu, redemptionis in cruce obtentæ participes eſſe queamus. Ioann. Fab. De Miſſa Euangelica.
  - *Offertur Deo patri in hoc ſacrificio ipſum corpus Chriſti*
    - Non cruento modo in propria carnis forma. nã ità ſemel Chriſt⁹ oblatus eſt in cruce, Ad Heb. 9. & 10.
    - Sed glorioſum ſub ſpecie aliena,
    - *Pro ſalute*
      - Cùm viuentium, vt vel in via ſeruentur incolumes, vel reducantur lapſi.
      - Tum mortuorum, vt à pœnis purgatorij liberentur.
      - *Quod cõſtat* Tã ex Apoſtolorũ traditione, Quàm Eccleſię cõſuetudine.
- *Alterum verò ſacrificium laudis, gratiarum actionis & obedientiæ, quo Deo veluti honorem & ſeruitutem ei propriè debitam reddimus. Enchirid. inſtitut. Concil. Colon. Atque hæc quidem ſunt cõmunia ſacrificia, omni legi, & omni populo credenti, omniq́; loco ac tempore peragi poſſunt: illud autem Miſſæ ſacrificium peculiare eſt Euangelio, datum Eccleſiæ ad reconciliandum populum Chriſtianum Deo, nec peragitur niſi in loco ſacro. Sonnius in Inſtitution. Chriſtiana.*

DE PARTIBVS MISSAE CATHOLICAE.

TABVLA 89.

Constat Missa Catholica duab⁹ partibus:

- *Altera ad substantiã pertinet, q̃ colligitur ex verbis Domini, q̃bus hoc sacramẽtum instituit Matt. 26. Lu.22. vbi*
  - *Primùm benedixit, ac fregit panem:*
  - *De quo deindè sic testatus est: Hoc est corpus meũ, quod pro vobis datur.*
  - *Tandèm distribuẽs, dixit: Accipite & manducate &c.*
  - *Ex quibus colligũtur tria:*
    - *Consecratio,*
    - *Oblatio,*
    - *Communio.*
  - *Addito p̃cepto: Hoc facite in meã cõmemorationẽ. Quod ergò Christ⁹ ipse &*
    - *Fecit,*
    - *Præcepit,*
  - *Hoc etiã Ecclesia facere &*
    - *Potuit,*
    - *Ac debuit.*
- *Altera ab Apostolis, sanctisq́; Patribus in celsissimi huius sacramẽti honorem ac reuerẽtiam, deuotionis ac pietatis excitãdæ gratia, adiecta, condita atque constituta est. Ad quam partem pertinent*
  - *Cæremoniæ,*
  - *Cantus,*
  - *Vestes,*
  - *Vasa.*
  - *Quæ nihil aliud cõtinent, quã*
    - *Laudes*
    - *Confessiones*
    - *Obsecrationes*
    - *Vel Petitiões*
  - pro
    - *Populo,*
    - *Antistitib⁹,*
    - *Regibus. Enchirid. instit. Concil. Colon.*

AVGVSTINVS.

Quatuor considerantur in omni sacrificio: Cui offeratur, à quo offeratur, quid offeratur, pro quibus offeratur: ipse vnus, verusq́ue mediator, per sacrificium pacis reconcilians nos Deo, vnum cum illo manet cui offerebat, vnum in se fecit p̱ quibus offerebat: vnus ipse est qui offerebat, & quod offerebat. Hęc ex sententia diui Augustini, De Trinitate lib.4.cap.14.

CYPRIANVS.

Nam si Iesus Christus Dominus & Deus noster, ipse est summus sacerdos Dei Patris, & sacrificium Deo Patri ipse primus obtulit, & hoc fieri in suî commemorationẽ pręcepit, vtiquè ille sacerdos vice Christi verè fungitur, qui id quod Christus fecit, imitatur. Et sacrificium verum & plenum tunc offert in Ecclesia Deo Patri, si sic incipiat offerre, secundùm quod ipsum Christum videat obtulisse. Cyprian. epist.3. lib.2.

AMBROSIVS.

Vmbra in lege, imago in Euangelio, veritas in cęlestibus. Antè agnus offerebatur, offerebatur vitulus: nunc Christus offertur, sed offertur quasi homo, quasi recipiens passionẽ: & offert se ipse quasi sacerdos, vt peccata nostra dimittat. Hîc in imagine, ibì in veritate, vbì apud patrẽ pro nobis quasi aduocatus intéruenit. Ambros. lib. Officiorum 1. cap.48.

DE CAE-

DE CAEREMONIARVM, QVAE IN MISSAE SAcrificio adhiberi solent, interpretatione morali, ex compend. Theolog.

TABVLA 90.

CAEREmoniæ, quibus hoc sacrosanctum pagitur officiũ Missæ, summã propemodũ totius cõtinẽt Euangelij, nec ociosæ sunt aut superfluæ, sed præter mysticum, qui sub his latet, sensum, etiã moralẽ habẽt significationem. Nam

- *Introitus* — Significat *Boni operis inchoationem, & duplicatur, vt discamus*
  - *Declinare à malo,*
  - *&*
  - *Facere bonum.*
- *Kyrieeleyson* — Significat *Inuocationem misericordiæ Dei, qua nouẽ modis indigemus.*
  - *Primis tribus*, *Secũdis tribus*, *Tertijs tribus* — modis ad
    - *peccatorũ remissionem, quæ com mittimus*
      - *Corde,* / *Ore,* / *Opere,* — quãtùm ad — *Contritionem,* / *Confeßionem,* / *Satisfactionẽ.*
    - *Gratiæ collationem, scilicet* — *Fidei,* / *Spei,* / *Charitatis.*
    - *Glorificationem, qua gaudebimus in Deo* — *Supra nos,* / *De nobis ipsis,* / *Iuxta nos de proximo.*
- *Collectæ,* — *Orationem.*
- *Epistola & Euangelium,* — *Nouæ & veteris legis obseruationem.*
- *Graduale & Alleluia,* — *Vitæ actiuæ & cõtemplatiuæ perfectionem.*
- *Offertorium* — *Contribulati spiritûs sacrificium.*
- *Secreta* — *Statum vitæ.*
- *Præfatio* — *Statum Patriæ.*
- *Hymnus trisagius* — *Exultationem angelorum præsentium.*
- *Canon* — *Transitum membrorum in corpus Christi mysticum.*
- *Pater noster* — *Filiationem per gratiam.*
- *Agnus Dei* — *Liberationem per misericordiã, & triplicatur vt liberemur à malis*
  - *Præteritis,*
  - *Præsentibus,*
  - *Futuris.*
- *Cõmunio seu Complenda.* — *Boni operis consummationem.*

DE ALIIS

DE ALIIS MISSAE RITIBVS.

TABVLA 91.

SVNT etiã alia, quæ in sacrosancto Missæ officio adhiberi solẽt: veluti

- *Indumẽta, quorũ alia*
  - *Presbyteris & Episcopis sũt cõmunia, vt*
    - *Amictus siue superhumerale,*
    - *Podéris siue Alba,*
    - *Cingulum,*
    - *Manipulus,*
    - *Orarium siue stola,*
    - *Planeta.*
    - → *Quorum omnium mysteria & significationes, tum allegoricas tum morales si quis plenius nôsse velit, videat apud D. Abbatem Tuitiensem de diuinis officijs, Innocent. III. de sacro altaris mysterio, D. Vuilhel. Durand. in Rationali diuinor. atque alios Liturgiæ elucidatores.*
  - *Episcopi præter hæc habent propria.*
- *Vasa & ornamẽta, vt*
  - *Altare,*
  - *Calix,*
  - *Patena,*
  - *Corporale.*
  - → *Per quæ, iuxta significationem allegoricam, intelligimus*
    - *Crucem,*
    - *Sepulcrum,*
    - *Lapidem superpositum,*
    - *Sindonem, in qua corpus Domini fuit inuolutum.*
    - → *Compend. theolog. veritat. lib. 6. cap. 18.*

DE AGENDIS, HOC

EST, BENE BEATE'QVE VIVENDI

formula, de angusta illa via, quæ ad vitam ducit immortalem.

TABVLA 92.

AGENdorum numero continentur

- *Virtutes,*
- *Præcepta*
  - *Dei,*
  - *Ecclesiæ,*
  - *Consilia Euangelica,*
- *Bona opera & eorum fructus,*
- *Dona Spiritûs sancti,*
- *Gradus beatitudinis.*
- → *Quæ differunt, quia*
  - *Virtutes potentias disponunt.*
  - *Præcepta & cõsilia opera respiciunt.*
  - *Dona operibus perfectionem addunt.*
  - *Fructus facultatem spiritui apponunt.*
  - *Beatitudines ipsis virtutibus p̃mium siue vitæ, siue patriæ coniungunt.*
  - → *Vel qa*
    - *Virtutibus benè operamur.*
    - *Donis expeditè,*
    - *Beatitudinibus perfectè,*
    - *Sed fructibus fruimur Deo. Compend. Theolog.*

DE VIRTVTVM PARTITIONE IN GEnere, ex Viguer. TABVLA 93.

VIRTVS *est animi habitus, naturæ, modo atq; rationi consentaneus. August. lib. 4. contra Julia. Quam idẽ August. à veteribus artem benè recteque viuendi definitam esse testatur, lib. 4. De ciuitate Dei ca. 21. Virtutũ porrò triplex ferè est partiẽdi ratio:*

- Primò,
  - *Vt habitus diuiditur in habitus*
    - *Intellectuales, &*
    - *Appetitiuos seu morales.*
  - *Sic etiã virtutũ quędam sunt*
    - *Intellectus, q̃ sunt vel in intellectu*
      - *Speculatiuo*: *Intellectus, Sapientia, Sciẽtia.* *Ex quibus*
        - *Vna insita & indelebilis est.*
        - *Reliquæ acquisitæ, & delebiles p oppositos* *Actus & Habit.* *videlicet, errores.*
      - *practico, ordinãtes cognitionẽ ad operationẽ immanentem, vt*: *Synderesis, i. habitus inclinans hominẽ ad benè agendum. Prudentia.* *Quarum*
        - *Prima est naturalis & indelebilis, et principium omniũ virtutum moraliũ primũ.*
        - *Altera acquisita est, & deleri potest per vitia opposita.*
    - *Morales. virtus autẽ appetitiua seu moralis est habitus electiuus in medietate consistens, prout sapiens determinabit. Et quia tres appetitus sunt in homine, videlicet*: *Voluntas, Appetitus concupiscibilis, et Irascibilis:* *Ideò virtutes morales ad tria genera reducũtur. Nam*
      - *Iustitia, cũ partibus suis,* — *perficit* — *voluntatẽ.*
      - *Fortitudo* — *perficit* — *Appetitũ irascibilẽ.*
      - *Temperantia* — *perficit* — *Cocupiscibilẽ.*
- *Secundò, diuiditur etiã virtus generaliter sumpta, In*
  - *Virtutem perfectam, quæ secundùm Philosophum, bonum facit habẽtem, & opus eius reddit bonum, 2. Ethicor. Sunt autem quatuor solùm propriè & perfectè virtutes acquisitæ, videlicet, Prudentia, Iustitia, Fortitudo, Temperantia.*
  - *Imperfectam, quæ inclinat ad actum bonum, sed nõ facit, nec reddit bonum habentem, saltem simpliciter: licèt benè secundùm quid. Et tales sunt virtutes intellectuales speculatiuæ, & omnes artes mechanicæ.*
- *Tertiò virtutũ aliæ vocantur*
  - *Infusæ, quæ virtute naturali acquiri non possunt: excedunt enim capacitatem naturalem: sed à Deo infunduntur, & ordinant hominem in finem supernaturalem. Cuiusmodi sunt eæ, quæ virtutes appellantur Theologicæ, hoc est, quæ habent Deum pro obiecto, & sunt tres, videlicet*: *Fides, Spes, Charitas.* *Quarũ*
    - *Prima est in intellectu.*
    - *Reliquæ duæ in voluntate.*
    - *Maior autẽ harum est charitas.*
  - *Acquisitæ, Morales nimirùm, quas D. Ambrosius & alij Patres vocãt Cardinales, hoc est, principales, nõ quidẽ inter infusas, quia illæ excellunt ratiõe causæ & finis, sed inter morales & adquisitas. Sunt autem virtutes Cardinales quatuor:* *Prudentia, Iustitia, Fortitudo, Temperãtia:* *Quæ & ipsæ, si finẽ, ad quem tendũt, respiciamus supernaturalem, infusæ dici solent. Viguer. in fine capitis tertij.*

DE VIRTVTIBVS ACQVISITIS SEV MORALIBVS,

quas vocant Cardinales, ex Vig.& Compen. Theolog. Veritat. TAB. 94.

VIRTVTES CARDINALES dicuntur, quia sicut ostiũ vertitur in cardine, sic in his vertitur & regitur vita hominis, His enim virtutibus vel inprimis homo Christianus
- Instruitur
  - Quo ad se,
  - Quo ad proximũ,
- Armatur
  - In prosperis,
  - Aduersis

per Prudentiã, Iustitiam, Temperãtiam, Fortitudinem. Quarũ vis cernitur in reb⁹
- Eligendis,
- Distribuendis,
- Vtendis,
- Tolerandis.

DE PRVDENTIA.

TABVLA 95.

PRVDENTIA est recta ratio agibiliũ, siue vt ait Macrobius, prudentiæ est ad rationis normam, quæ cogitat quæq; agit, vniuersa dirigere, ac nihil p̃ter rectum velle vel facere. Porrò prudentia, vt est virtus Politica,
- Est triplex:
  - Prima est cordis, & hæc versatur in
    - Dispositione præsentium,
    - Recognitione præteritorũ,
    - Præuisione futurorum.
    - Deu. 32. vtinã saperẽt, & intelligerẽt, ac nouiss. puiderẽt
  - Secunda est oris, quæ versatur in moderatione sermonũ. Nam qui moderatur labia, prudentissimus est. Prouer. 10.
  - Tertia est operis, & hæc consistit in fuga mali, & electione boni. Vndè Psalmographus: Declina à malo, inquit, & fac bonũ. Psal. 36.
- Partes habet 8.
  - Memoriam, Intelligentiam, Docilitatem,
  - Ευστοχίαν, Solertiam, Rationem,
  - Circunspectionem, Cautionem.
- Opponuntur ei vitia imprudentiæ, quæ ipsius prudentiæ carentia est siue defectus, videlicet
  - Præcipitatio, Inconsideratio,
  - Negligentia, Prudentia carnis,
  - Adulatio, Dolus, Solicitudo.

DE IVSTITIA.

TABVLA 96.

IVSTITIA est constãs & perpetua volũtas ius suum cuique tribuẽdi, vel vt Macrobius, est seruare vnicuique quod suum est.
- Diuiditur in iustitiã.
  - Generalem, quæ ad bonũ pertinet publicum, & diuiditur in Iustitiam
    - Legalem & Epijkeiam. Hoc est, in
      - Rigorem Iuris, & Aequitatem.
  - Particularem, quæ priuatum respicit cõmodum, & secatur in Iustitiam
    - Distributiuam, quæ versatur circa
      - Præmia virtutum,
      - Pœnas vitiorum.
    - Commutatiuam, cuius actus sunt
      - Emptio, Venditio,
      - Et omnes penè contractus.
- Partes eius sunt — Vitia opposita sunt
  - Religio, — Superstitio & sacrilegium,
  - Pietas, — Impietas,
  - Obseruantia, — Neglectus,
  - Obedientia, — Inobedientia,
  - Gratitudo, — Ingratitudo,
  - Vindicatio, — Impúnitas,
  - Veritas, — Mendacium,
  - Amicitia, — Adulatio,
  - Liberalitas. — Auaritia.

DE FORTITVDINE.

TABVLA 97.

FORTITVdo, vt iterùm inquit Macrobius, est, animum supra periculi metũ agere, nihilq; nisi turpia timere, tolerare fortiter aduersa vel prospera. Et

- *Versatur inter* Timores, & Audacias, *Quasi* Timorum cohibitiua, & Audaciarum moderatiua.
- *Cuius actus sunt* Adgredi & Sustinere, *Vt sustinere martyrium.*
- *Partes habet quatuor:*
  - Magnanimitatẽ,
  - Magnificentiam,
  - Patientiam,
  - Constantiam & Perseuerantiam.
  - *Quibus opponũtur*
    - Pusillanimitas,
    - Paruificentia, vt vocatur à Philosopho, & consumptio.
    - Impatientia,
    - Mollities & pertinacia.
- *Consistit in*
  - Adgreßione arduorum, Psal. 30. Viriliter agite, & confortetur cor vestrum.
  - Contemptu terrenorum; Heb. 11. Moises negauit se esse filiũ pharaonis.
  - Sustinentia tribulationũ, Cant. 8. Fortis est vt mors dilectio.
  - Resistentia tentationum, 2. Tim. 2. Non coronabitur nisi q legitimè certauerit.
  - Impugnatione vitiorum, Iob 7. Militia est vita hominis super terram.
- *Officium eius est, firmare & conseruare bonum rationis in his, in quibus maximè difficile est firmitatem habere, scilicet in periculis arduis & grauibus. Compend. Theol. verit. & Vig.*

DE TEMPERANTIA.

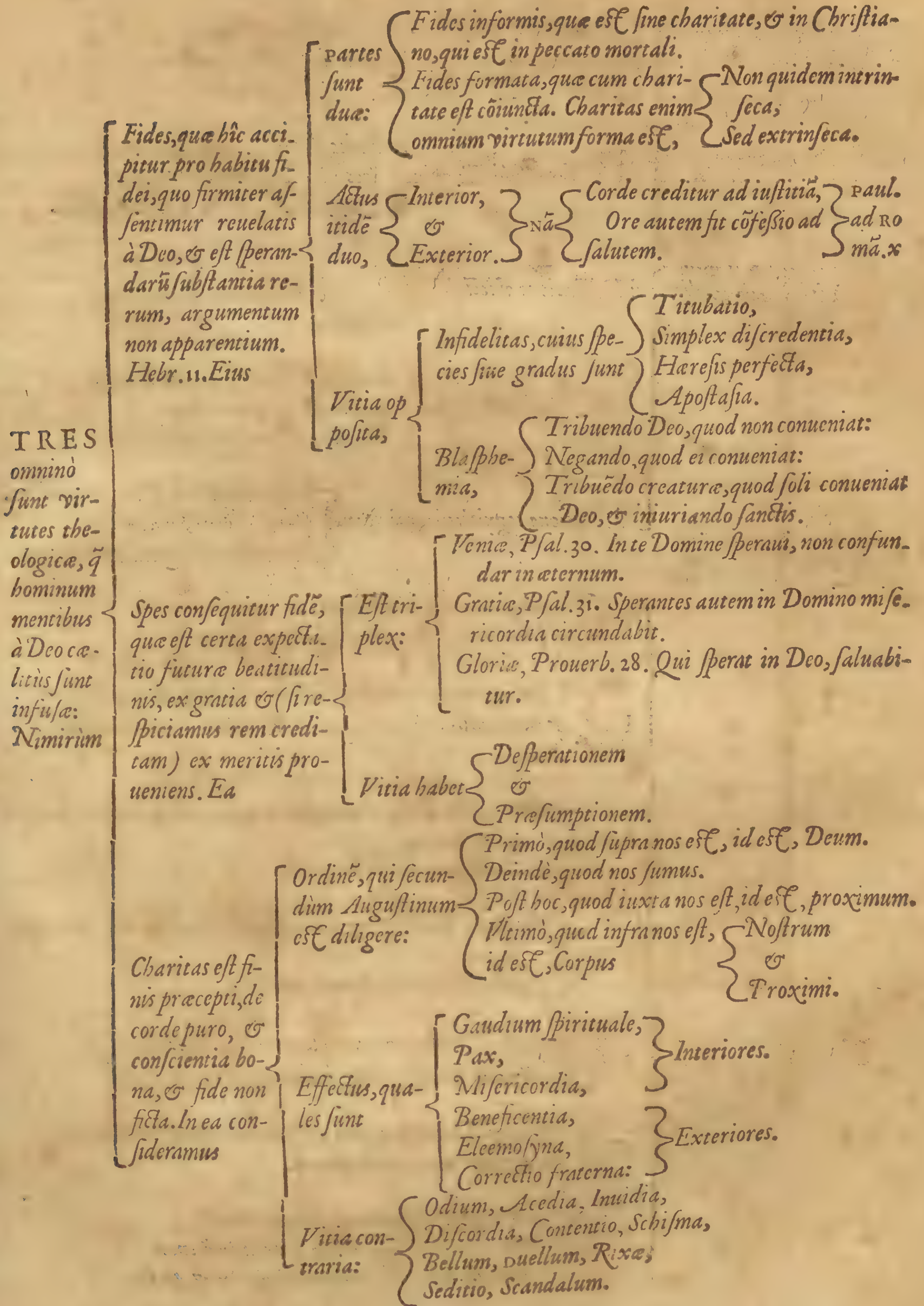
TABVLA 98.

TEMPERANtia, secundùm eundem Macrobium, est nihil appetere pœnitendum, in nullo legem moderationis excedere, sub iugo rationis cupiditatẽ domare. Eius sunt

- *Species 4.*
  - Abstinentia,
  - Sobrietas,
  - Castitas,
  - Pudicitia.
  - *Quibus opponuntur*
    - Gula,
    - Ebrietas,
    - Fornicatio,
    - Impudicitia.
- *Partes 5.*
  - Continentia,
  - Clementia & mansuetudo,
  - Modestia & humilitas,
  - Studiositas,
  - Moderatio.
  - *Quibus opponuntur*
    - Incontinentia,
    - Ira, siue iracundia & crudelitas,
    - Superbia,
    - Curiositas,
    - Immoderatio.

DE VIRTVTIBVS THEOLOGICIS.

TABVLA 99.

TRES omninò sunt virtutes theologicæ, q̃ hominum mentibus à Deo cælitùs sunt infusæ: Nimirùm

- *Fides, quæ hîc accipitur pro habitu fidei, quo firmiter assentimur reuelatis à Deo, & est sperandarũ substantia rerum, argumentum non apparentium. Hebr. 11. Eius*
  - *Partes sunt duæ:*
    - *Fides informis, quæ est sine charitate, & in Christiano, qui est in peccato mortali.*
    - *Fides formata, quæ cum charitate est cõiuncta. Charitas enim omnium virtutum forma est,*
      - *Non quidem intrinseca;*
      - *Sed extrinseca.*
  - *Actus itidẽ duo,*
    - *Interior, & Exterior.* Nã
      - *Corde creditur ad iustitiã, Ore autem fit cõfessio ad salutem.* Paul. ad Romã. x
  - *Vitia opposita,*
    - *Infidelitas, cuius species siue gradus sunt*
      - *Titubatio,*
      - *Simplex discredentia,*
      - *Hæresis perfecta,*
      - *Apostasia.*
    - *Blasphemia,*
      - *Tribuendo Deo, quod non conueniat:*
      - *Negando, quod ei conueniat:*
      - *Tribuẽdo creaturæ, quod soli conueniat Deo, & iniuriando sanctis.*
- *Spes consequitur fidẽ, quæ est certa expectatio futuræ beatitudinis, ex gratia & (si respiciamus rem creditam) ex meritis prouenìens. Ea*
  - *Est triplex:*
    - *Veniæ, Psal. 30. In te Domine speraui, non confundar in æternum.*
    - *Gratiæ, Psal. 31. Sperantes autem in Domino misericordia circundabit.*
    - *Gloriæ, Prouerb. 28. Qui sperat in Deo, saluabitur.*
  - *Vitia habet*
    - *Desperationem & Præsumptionem.*
- *Charitas est finis præcepti, de corde puro, & conscientia bona, & fide non ficta. In ea consideramus*
  - *Ordinẽ, qui secundùm Augustinum est diligere:*
    - *Primò, quod supra nos est, id est, Deum.*
    - *Deindè, quod nos sumus.*
    - *Post hoc, quod iuxta nos est, id est, proximum.*
    - *Vltimò, quod infra nos est, id est, Corpus*
      - *Nostrum & Proximi.*
  - *Effectus, quales sunt*
    - *Gaudium spirituale, Pax, Misericordia,* — *Interiores.*
    - *Beneficentia, Eleemosyna, Correctio fraterna:* — *Exteriores.*
  - *Vitia contraria:*
    - *Odium, Acedia, Inuidia, Discordia, Contentio, Schisma, Bellum, Duellum, Rixæ, Seditio, Scandalum.*

ORIGENES.

Puto, quòd prima salutis initia, & ipsa fundamenta, fides est. Profectus verò, & augmenta ædificij, spes est. Perfectio autem, & culmen totius operis, charitas. Origen. in cap. Rom. 4.

DE PRAECIPVIS VIRTVTVM DIFFERENTIIS.

TABVLA 100.

VIRTVtes Theologicæ differunt:

- *Primū inter se quinque modis.*
  - I. *Secundùm actus proprios. Nam*
    - *Fides* / *Spes* / *Charitas* — *Facit*: *Deo assentire,* / *Confidere in Deo,* / *Deum amare.*
  - II. *Ratione subiecti: quia*
    - *Fides* / *Spes* / *Charitas* — *Est in*: *Rationali,* / *Irascibili,* / *Concupiscibili.*
  - III. *Ratione obiecti,*
    - *Fides* / *Spes* / *Charitas.* — *Est circa*: *Verum,* / *Arduum,* / *Bonum.*
  - IIII. *Ratione effectûs,*
    - *Fides in præsenti sequitur Deum.*
    - *Spes comitatur in cælum.*
    - *Charitas perenniter amplexatur.*
  - V. *Ratione cognitionis, quia per*
    - *Fidē cognoscitur Deus, vt veritas.*
    - *Spem habetur, vt æternitas.*
    - *Charitatem diligitur, vt bonitas.*
- *Deindè à Cardinalibus differūt virtutibus:*
  - I. *Theologicæ mouent ad finem,* / *Sed Cardinales ad ea, quæ mouent ad finem.*
  - II. *Theologicarum virtutum finis & obiectum, est ipse Deus:* / *At cardinalium finis est quidem Deus, non tamen obiectum propriè.*
  - III. *Virtutes Theologicæ mouent ad opera, ex rationibus sumptis à iure diuino.* / *Sed Cardinales, à iure naturali.*
  - IIII. *Virtutes Theologicæ attenduntur, quantùm ad actus interiores:* / *Cardinales verò, ad opera exteriora.*
  - V. *Virtutes Theologicæ non habentur sine donis,* / *Cardinales verò sine donis haberi possunt.*
  - VI. *Virtutes Theologicæ sunt discretiuæ actuum in Deum,* / *Cardinales verò in proximum.*
  - VII. *In Theologicis habitus generat actus,* / *Sed in Cardinalibus, Actus generat habitus.* / *Compend. Theolog. veritat. lib. 5. cap. 17. & 18.*

DE PRAECEPTIS DECALOGI.

AVGVSTINVS.

DECALOGVS decem præcepta legis habet. Quæ decem præcepta sic sunt distributa, vt tria pertineant ad Deum, & septem ad homines. Hæc decem præcepta, sunt decem chordæ psalterij, quas tangendo, feras peccatorum occidis. Tangis primam chordam, qua vnus colitur Deus, & cecidit bestia superstitionis. Tangis secundam, qua non accipitur nomen Dei in vanum, & cecidit bestia erroris nefandarum hæresum. Tangis tertiam, vbì pro spe futuræ quietis spirituale sabbathum custodis, & interficitur amor seculi. Tangis quartam, vt honorem parentibus deferas, & cecidit bestia impietatis. Non mœchaberis: tangis quintam chordam, & occidis bestiam libidinis. Nō occides: tangis sextam, & cecidit bestia crudelitatis. Non falsum testimonium dices: tangis octauam, & cecidit bestia falsitatis. Non cōcupisces: tangis nonam, & cecidit bestia adulterinæ cogitationis. Nō cōcupisces rem proximi tui: tangis decimā, & cecidit bestia cupiditatis. Et ità cadentibus omnibus bestijs, securus & innocens in dilectione & humana societate versaris. Augustinus de decem chordis, cap. 9.

DE LEGIBVS TABVLAE PRIMAE.

TABVLA 101.

DVAE FVE- *runt legis antiquæ tabulæ, quarū prior illa potißimū cōtinebat præcepta, quibus instruitur homo Christianus, qualē se erga DEUM exhibere debeat. Sunt autē tria primæ tabulæ pcepta:*

- *Primū de vero vnius Dei cultu, In quo*
  - *Præcipiuntur*
    - *Fides,*
    - *Spes,*
    - *Charitas.*
    - *De quibus cùm anteà duobus in locis dictum sit satis, nihil attinet ea hîc repetere.*
  - *Prohibentur his contraria.*
- *Secundum, de Iurisiurandi religione, siue de illicitis iurationibus. In quo*
  - *Iubemur Deo honorem tribuere.*
  - *Vetantur*
    - *Periurium,*
    - *Blasphemia,*
    - *Votum illicitum,*
    - *Votorum fractio,*
    - *Inconsiderata diuini nominis assumptio*
- *Tertium, de Sabbatho, in quo*
  - *Mandatur Sanctificatio*
    - *Sabbathi & Festorū,*
      - *Secūdùm legis*
        - *Verba & Mentem.*
  - *Prohibentur*
    - *Opus seruile,*
    - *Obmißio cultûs diuini,*
    - *Irreuerentia Sacrorum,*
    - *Ludi, & similia.*

DE PRAECEPTIS TABVLAE SEcundæ. TABVLA 102.

ALTERA Tabula, in qua continentur officia hominis Christiani erga proximū, septem habet præcepta:

- *Quartum de parētibus & superioribus honorandis. In quo*
  - *Præcipitur nobis parentū* — *Reuerētia, Obediētia, Subuentio,* — *Eos* — *Amando, Morem gerendo. Consolando & iuuādo.*
  - *Promittitur vitæ* — *Longitudo & Gloria* — *In* — *Hac terra & Futuro seculo.*
  - *Vetantur* — *Irreuerentia, Inobedientia, Ingratitudo.*
- *Quintū de homicidijs, in quo*
  - *Prohibētur*
    - *Nominatim homicidium,*
    - *Implicitè omne nocumentū, quo animæ aut corpori ꝓximi nocere possumus: vt sunt* — *Percussio, Mutilatio, Maleuolentia, Obmissio subuentionis, Obmissio reconciliationis fraternæ.*
    - *Huc reduci possunt homicidia spiritualia* — *Vltroneum peccandi periculum, Seductio, Scandalum, Obmissio correctionis.*
  - *Iubentur* — *Concordia, Amicitia, Pax, Patientia.*
- *Sextum de illicito concubitu. In quo*
  - *Vetantur* — *Adulterium & Omne impuritatis genus.*
  - *Præcipitur vt* — *Animæ & Corporis.* — *Castitatem seruemus.* — *Plura de hoc præcepto, vide infrà de Luxuria.*
- *Septimum de iniusta possessione, & contrectatione rei alienæ. In quo*
  - *Prohibentur* — *Furtum, Peculatus, Plagiatus, Sacrilegiū, Rapinæ, Vsura, Damnum, Inuenti retentio, Contractus dolosus.*
  - *Iubentur* — *Restitutio, Satisfactio & Eleemosyna.*
- *Octauū de falsis testimonijs. In quo*
  - *Vetantur*
    - *Nominatim omne mendacium perniciosum.*
    - *Implicitè etiam omnia peccata ad locutionem pertinētia, quibus saltem infertur damnum proximo, vt sunt* — *Calumnia, Derisio, Detractio, Maledictio, Temerarium iudiciū, susurratio, Adulatio, Simulatio.*
  - *Præcipiuntur* — *Simplicitas & Veritas.*
- *Nonum de vxore aliena non concupiscenda. In quo*
  - *Prohibentur* — *Nominatim alienæ vxoris appetitio, Implicitè omnia desideria carnalia.*
  - *Iubentur, vt* — *Animum, & Omnes omninò sensus* — *Habeamus puros.*
- *Decimum de habendi cupiditate. In quo*
  - *Vetantur* — *Nominatim, interior illa voluntatis concupiscentia: Implicitè, omnis illicita habendi cupiditas.*
  - *Præcipitur, vt* — *Non tantùm manus habeamus liberas, Sed etiam animum innocentem. Method. Confit.*

DE PRAECEPTIS ECCLESIAE AVgust. Epist.118.cap.5.

Si quid diuinæ scripturæ præscribit authoritas,non est dubitandum quin ità facere debeamus,vt legimus: Similiter etiam,si quid per orbem frequentet Ecclesia. Nam hoc,quin ità faciendum sit,disputare,insolentissimæ insaniæ est.

IDEM AD CASVLANVM.

In his rebus de quibus nihil certi statuit scriptura diuina,mos populi Dei, vel instituta Maiorum pro lege tenenda sunt.

QVAE ET QVOT SINT ECCLESIAE præcepta. TABVLA 103.

PRAECIPVA *quinq; numerātur,cuiq; Christiano & scitu, & obseruatu necessaria. Quæ hisce continentur edictis:*

- *Statutos Ecclesiæ Festos dies celebrato.*
- *Sacrum Missæ officium diebus Festis reuerenter audito.*
- *Ieiunia certis diebus, temporibusque indicta obseruato.*
- *Peccata tua sacerdoti proprio annis singulis confitetor.*
- *Sacrosanctam Eucharistiam ad minimum semèl in anno,idque circa Festum Paschæ sumito.Canisius in Summa doct.*

DE CONSILIIS EVANGELICIS. TABVLA 104.

OMNIA *enumerare hoc loco non attinet: principalia verò tria sunt, De*

- *Paupertate voluntaria,*
- *Castitate perpetua,*
- *Obedientia religiosa.*

Porrò

Paupertas ad eos pertinet, qui semèl omnia derelinquunt, vt Christum exemplo Petri & Apostolorum perfectè sequantur.

Castitas eorum est, qui seipsos castrauerunt propter regnum cælorum, & vti Tertullian.dixit, se voluntarios probant spadones.

Obedientiā verò præstāt, qui, vt seipsos plenè abnegent, non solùm à cupiditatibus,verùm etiā voluntate sua, quod scriptura admonet,prorsus auertuntur, dum eius quem sibi superiorē Christi loco elegerūt,voluntati sese totos abijciūt.

REGVLA DE MANDATORVM OBSERVATIONE Communis,ex Hieronym.

NON ideò putes aliqua contemnenda esse mandata,quia leuiora sunt. Tam enim maxima illa,quàm minima imperata sunt:& contemptus cuiuscunque pręcepti, præcipientis iniuria est. In quouis proposito,in quouis gradu æquale peccatum est,vel prohibita admittere,vel iussa non facere. Hieron.ad Celantiam. Nam iussa, inquit D. Bernardus, sine culpa non negliguntur, & sine crimine non contemnuntur. Bernard. de præcepto & dispensat.

DE TRI.

DE TRIPLICI GENERE BONORVM operum, ex summa Doctrinæ Christianæ. TABVLA 105.

IVSTITIA *Christiana tam latè patet, vt omnia bona, quæ honestè, iustè ac piè fiunt, in se contineat, nobisque expetenda & confectanda proponat. Porrò & si sint benefacta permulta, quæ ex fide viua proficiscũtur, & iustitiã Christianã cõmendant, augent atque consummãt: tria tñ sunt, ad quæ cætera ferè omnia veluti ad fontes referri poterunt, videlicet*

- *Ieiuniũ, quod est triplex:*
  - *Magnum & generale ieiunium Augustinus vocat, abstinere ab iniquitatibus & illicitis voluptatibus.*
  - *Deindè, Philosophicum, vt quidam vocant, ieiunium est, parsimonia cibi & potûs, moralisque sobrietas, qua temperatè etiam ab Ethnicis secundùm rectam rationem viuitur.*
  - *Tertiò Ecclesiasticum est ieiunium, vtpotè cùm iuxta certum Ecclesiæ morem atque præscriptum, certis diebus & carnium esum subtrahimus, & vna duntaxàt refectione contenti sumus.*
- *Oratio, quæ est pius nostræ mentis in Deum affectus, quo petuntur fideliter, quæcũque sunt nobis aut alijs salutaria: quo diuinam quoquè gratiam & virtutem celebramus, aut qualicunque ratione coram summa & æterna illa maiestate nos deuotos testamur. vt huc spectet non solùm precatio, sed etiam adoratio, oblatio seu sacrificium, inuocatio, laudatio, gratiarum actio, de quibus paulò antè suo dictum est loco, videlicet in ordine credendorum.*
- *Eleemosyna, est beneficium seu munus, quo alterius miseriæ ex nostro commiserationis affectu subuenitur. Hæc in sacris literis persæpè accipitur pro misericordia, quæ (sicut Augustinus affirmat) est alienæ miseriæ quædam in nostro corde compassio, qua vtiquè, si possimus, subuenire compellimur. Opera porrò quæ vulgò dicuntur misericordiæ, duplicis generis esse inueniuntur, cùm alia sint*
  - *Corporalia septem:*
    - *Esurientes pascere,*
    - *Potum dare sitientibus,*
    - *Operire nudos,*
    - *Captiuos redimere,*
    - *Aegrotos inuisere,*
    - *Hospitio peregrinos suscipere,*
    - *Mortuos sepelire.*
  - *Spiritualia totidem:*
    - *Peccatores corrigere,*
    - *Ignorantes docere,*
    - *Dubitantibus rectè consulere,*
    - *Pro salute proximi Deum orare,*
    - *Consolari mœstos,*
    - *Ferre patienter iniurias,*
    - *Offensam remittere.*

CHRYSOSTOMVS.

Misericordia est salutis præsidium, fidei ornamentum, propiciatio peccatorum: hæc est quæ iustos probat, sanctos roborat, Dei cultores ostendit. Chrysosto. in homil. de misericordia & duab. viduis. Quin etiam si Ambrosio credimus, Omnis summa disciplinę Christianę, in misericordia & pietate est. In 1. ad Timoh. cap. 5.

DE FRV-

DE FRVCTIBVS SPIRITVALIBVS BOnorum operum. TABVLA 106

PRAECLARVM *sanè fructum pariunt opera iustitiæ Christianæ, atque multiplicem cùm in hac, tum in futura vita. Pietas enim ad omnia vtilis est, 1. Tim. 4. & Bonorum laborum gloriosus est fructus, Sap. 3.*

Primùm enim hæc opera ex viua fide, id est, per charitatem operantem perfecta, non modo signa sunt Christianæ vocationis, sed eandem quoq; nobis confirmant, certamq; faciunt. Quamobrem Petrus Apostolus, qui ad opera bona nunquàm non cohortatur, hoc etiam adiecit: Fratres, magis satagite, vt per bona opera certam vestram vocationem & electionem faciatis. Hoc enim facientes, non peccabitis aliquandò. 2. Pet. 1.

Secundò gratiam credentibus augent, atque sanctificationem perficiunt, Apostolo teste, 2. Cor. 7. vt hinc etiã Iacobus affirmet, quòd fides, quæ operibus cooperatur, ex iisdem quoquè consummetur. Iacob. 2.

Tertiò fiduciam bonæ conscientiæ pariunt, magisq; ad orandum & quidlibet à Deo impetrandum animant. scriptum est enim: Fiducia magna erit coram summo Deo eleemosyna omnibus facientibus eam.

Demùm id efficiunt, vt laborãtes in vinea Christi, denarium diurnum accipiamus, hoc est, promissam æternæ vitæ mercedem, iustitiæque coronam, quam in Ecclesia Dei mandata seruantes, in Christo promeremur. Ait enim Dominus: Voca operarios, & redde illis mercedem, Matth. 20. Quin etiam id pronunciat: Si vis ad vitam ingredi, serua mandata, Matth. 19. Et alibì: Qui facit voluntatem patris mei qui in cælis est, ipse intrabit in regnũ cælorum, Matth. 7. Canis. in Summa.

CHRYSOSTOMVS.

Quemadmodùm vitam vestram esca continet, atque istam vita vicissìm dispensat: ità si bona opera habuerimus, Spiritumsanctum habebimus. Et, si spiritum sanctum habuerimus, bona etiam opera habebimus. Chrysost. Homil. 28. in cap. Rom. 15.

CAELESTINVS.

Tanta erga omnes homines est bonitas Dei, vt nostra velit esse merita, quæ sunt ipsius dona: & pro his, quæ largitus est, æterna præmia sit donaturus: agit quippe in nobis, vt, quod vult, & velimus, & agamus: nec ociosa in nobis esse patitur, quæ exercenda, non negligenda, donauit, vt & nos cooperatores simus gratiæ Dei: ac si quid in nobis ex nostra viderimus remissione languescere, ad illum solicitè recurramus, qui sanat oẽs languores nostros, & redimit de interitu vitam nostram, & cui quotidiè dicimus: Nè inducas nos in tentationem &c. Cælestin. Papa in decretis suis, Canon. 12. epist. 1. ad episcopos Galliæ.

DE DO-

DE DONIS SPIRITVS SANCTI.

TABVLA 107.

VLTRA virtutes Theologicas & morales infusas, fluũt à gratia 7. dona spiritûs sancti, de q. bus Esa. 11. Requiescet super eũ spiritus Dñi: Spiritus, inquam

- *Sapientiæ,*
- *Intellectûs,*
- *Consilij,*
- *Fortitudinis,*
- *Sciẽtiæ,*
- *Pietatis,*
- *Timoris.*

quorum alij pertinẽt ad

- *Intellectũ*
  - *Speculatiuũ, scilicet* — *Intellectus & Sapiẽtia.*
  - *Practicũ, scilicet* — *Consilium & Scientia.*
- *Vim appetendi, scilicet ad*
  - *Voluntatẽ pietas,*
  - *Appetitũ irascibilẽ fortitudo,*
  - *Concupiscibilem timor.*

Per hos sumus

- *Prouidi,*
- *Maturi,*
- *Cauti,*
- *Discreti,*
- *misericordes,*
- *Animosi,*
- *Humiles:*

vt

- *Timor*
- *Pietas*
- *Scientia*
- *Fortitudo*
- *Consilium*
- *Intellectus*
- *Sapientia*

Expellat

- *Superbiam,*
- *Inuidiam,*
- *Iram,*
- *Acediam,*
- *Auaritiam,*
- *Gulam,*
- *Luxuriã.*

Viguer.

DE FRVCTIBVS SPIRITVS.

TABVLA 108.

AB apostolo Paulo, vt suprà quoquè de verbo dictũ est breuiato, duodecim fructus spiritûs numerantur.

- *Primus est charitas, fructus quidem generosissimus, ac radix etiam bonorum omnium, sine qua non possunt prodesse cætera bona, & quæ ipsa non potest haberi sine cæteris bonis, quibus homo efficitur bonus, vt inquit Augustinus.*
- *Alter fructus est gaudium, hoc præstans, vt homo spiritualis alacriter lætéq; seruiat Deo.*
- *Tertius, Pax: quæ eò spectat, vt in huius mundi procellis, animi seruetur tranquillitas.*
- *Quartus, Patientia: quæ in duris ferendis est sita.*
- *Quintus, Longanimitas: quæ magnitudinem animi in futuris bonis expectandis declarat.*
- *Sextus, Bonitas: quæ nulli nocet, sed benè vult omnibus.*
- *Septimus, Benignitas: inuitans ad familiaritatem, dulcis alloquio, moribus temperata.*
- *Octauus, Mansuetudo: quæ omnes iræ motus sedat & mitigat.*
- *Nonus, Fides in proximum: vt fideles, pactorumque ac promissorum obseruatores simus.*
- *Decimus, Modestia: quæ omnem fastûs & arrogantiæ suspicionem excludit.*
- *Vndecimus, Continentia: qua non solùm ab escis, sed etiam ab omni nequitia abstinemus.*
- *Duodecimus, Castitas: quæ mentem castam in corpore casto conseruat. Canis. in Summa.*

QVÆ

QVAENAM SINT EVANGELICAE legis beatitudines. TABVLA 109.

matth. 7.

ILLAE SVNT, *quas & Dominicas beatitudines, & benedictiones Ambrosius vocat, quæ apud Matthæum Euangelistam octonario numero recensentur in hunc modum: Beati*

- *Pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cælorum.*
- *Mites, quoniam ipsi poßidebunt terram.*
- *Qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur.*
- *Qui esuriunt & sitiunt iustitiam, quoniam ipsi saturabuntur.*
- *Misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur.*
- *Mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt.*
- *Pacifici, quoniam filij Dei vocabuntur.*
- *Qui persecutionem patiuntur propter iustitiam, quoniam ipsorum est regnum cælorum. Matt. 7.*

DE HARVM BEATITVDINVM ORdine & gradibus distinctis. TABVLA 110.

BEATITVDInum, *quanuis secũdùm substantiam sint octo, tamen iuxta distinctionẽ graduũ sunt septẽ. Quæ inter sese hoc ordine cohærere videntur. Ad integritatem perfectionis requirũtur tria, videlicet*

- *Recessus à malo. Nam malũ omne procedit vel ex*
  - *Tumore superbiæ,*
  - *Rancore malitiæ,*
  - *Lãguore cõcupiscentiæ.*
  - *Contra hæc 3. sunt 3. beatitudines.*
    - *Paupertas spiritûs,*
    - *Mansuetudo,*
    - *Luctus.*
- *Processus in bono, attenditur secũdùm diuinã imitationẽ, quæ est secundùm duas vias Domini, scilicet*
  - *Misericordiam & Veritatẽ. Psal. 24.*
  - *Secũdùm has duas vias sumuntur duæ beatitudines, videlicet*
    - *Esuries iustitiæ, & Affectus misericordiæ.*
- *Perfectus status in optimo, attenditur in duobus, scilicet in*
  - *Limpida cognitiõe,*
  - *Tranqlla affectiõe.*
  - *Et secundùm hoc sumuntur duæ vltimæ beatitudines, scilicet*
    - *Munditia cordis ad Deum videndum:*
    - *Et pax mentis ad perfectè fruendũ. Comp. Theol.*

DE EARVNDEM BEATITVDINVM VSV. TABVLA 111.

PER HAS *septẽ beatitudines excluduntur septem vitia capitalia. Nam*

- *Paupertas spiritualis*
- *Mansuetudo*
- *Luctus*
- *Esuries iustitiæ*
- *Misericordia*
- *Munditia cordis*
- *Pax*

excludit

- *Superbiã.*
- *Iram.*
- *Inuidiam.*
- *Acediam.*
- *Auaritiã.*
- *Gulam.*
- *Luxuriã.*

Et

- *Sicut in enumeratiõe donorũ est ordo artificialis, quo primò ponuntur digniora:*
- *Ità in Beatitudinib⁹ est ordo naturalis, qa digniores ponũtur vltimò.*

DE FVGIENDIS, HOC EST, DE VITIORVM CAVTIONE,

siue de spatiosa via quæ ducit ad perditionem.

TABVLA 112.

AVGVSTINO *teste, peccatū voluntas est retinendi vel consequendi quod iustitia vetat, & vndè liberū est abstinere. lib. de duabus animabus cap. 11. Et alibi docet, peccatum esse dictum vel factum, vel concupitum contra legem Dei, lib. 22. contra Faustum cap. 27. Ambrosius verò, Quid est peccatum, inquit, nisi legis diuinæ præuaricatio, & cælestium inobedientia præceptorum? lib. De paradiso cap. 8. Est autem peccatum triplex:*

Originale vocamus, quod à primo humani generis parente Adam transfusum, nobisq́ in ipsa conceptione contractum, per baptismum in Christo tollitur. De quo Paulus in hunc modum: Per hominem, inquit, peccatum in hūc mundum intrauit, & per peccatum mors, & ità in omnes homines mors pertransijt, in quo omnes peccauerunt.

Mortale, quod vitam spiritualem eripit, ac mortem adfert animæ peccantis: quæ mors & à Deo, Deiq́ Regno separat, & supplicio æterno dignum facit. Vndè scriptum est: Stipendia peccati, mors, Rom. 6. Et iniustitia, mortis est adquisitio: impij autem manibus & verbis accersiĕrunt illam. Sap. 1.

Veniale, quod est actuale quidem, sed quod Dei inimicum hominem non efficit, cuiusq́ à Deo venia fidelibus facilè impetratur. Vndè D. Ioannes dixit: Si dixerimus, quoniam peccatum nō habemus, ipsi nos seducimus, & veritas in nobis non est, 1. Ioan. 1. vt mentis euagatio, verbū ociosum, risus immoderatus, & consimilia, quæ quotidiana dicuntur, & sine quibus hæc vita non ducitur.

AVGVSTINVS.

Alia sunt peccata infirmitatis, alia imperitiæ, alia malitiæ. Infirmitas enim & imperitia, contraria sunt virtuti & sapientiæ: malitia verò contraria est bonitati. Quisquis igitur nouit quid sit virtus & sapientia Dei, potest existimare, quæ sint peccata venialia. Et quisquis nouit quid bonitas Dei, potest existimare, quibus peccatis certa pœna debeatur & hîc & in futuro seculo. Quibus benè tractatis, probabiliter iudicari potest, qui non sint cogendi ad pœnitentiam luctuosam & lamētabilem, quāuis peccata fateantur: & quibus nulla omninò salus speranda sit, nisi sacrificium obtulerint Deo, spiritum contribulatum per pœnitētiam. August. lib. 83. quæstionum, quæstione 26.

ALIA

ALIA PECCATORVM PARTITIO.

TABVLA 113.

INTER omnia peccata præcipuè sunt animaduertenda ea, quæ dicuntur Capitalia, quòd sint veluti fontes, vel capita reliquorum. Eiusmodi verò peccata sunt septē, quæ sic numerari solent:

Superbia est inordinatus appetitus excellentiæ, & vitiorū omniū mater, princeps ac regina. Eius filiæ sunt	Præsumptio, Pertinacia, Hypocrisis, Iactantia, Ingratitudo, Contemptus aliorū, Inobedientia, Ambitio, Curiositas.	Quæ vitia curātur	Obedientia & Humilitate.
Auaritia est habēdi appetitus inordinatus. Cuius soboles sunt	Proditio, Fraus, Fallacia, Periuriū, Inquietudo, Corruptela, Sacrilegiū, Furtū, Vsura, Simonia, Rapina, Violentia, Immisericordia, seu inhumanitas, & durities cordis.	vitātur	Liberalitate & Eleemosyna.
Luxuria est appetitus inordinatus impuræ & libidinosæ voluptatis. Gignit autem ex se	Mentis cæcitatē, Inconsiderationem, Inconstantiā, Præcipitationem, Amorem suî, Odium Dei, Desiderium huius vitæ nimium, mortis futuriq; iudicij horrorē, ac Felicitatis æternæ desperationem.	His opponuntur virtutes	Castitas & Continentia.
Inuidia est tristitia de bono alterius, & odiū alienæ felicitatis. Filias verò procreat	Odiū, Susurrationem, Detractionē, In aduersis aliorū rebus exultationē, In prosperis afflictionem, Discordiam, Murmurationem, Damnum.	Horū remediū est Charitas	Nō tantùm amicorum, Sed etiam inimicorum.
Gula est cibi ac potûs appetitus inordinatus. Habet filias	Ineptam lætitiam. Multiloquiū, Scurrilitatem, Spurcitiem, Sensuum & intellectûs Hebetudinē, Somnolentiam & Nauseam.	Sanantur hæc mala	Sobrietate, Abstinentia, Ieiunio.
Ira est immoderata cupiditas puniendi eius, à quo læsum se quis arbitratur. Eius filiæ sunt	Rixæ, Tumor mētis, Cōtumeliæ, Clamor, indignatio, Minæ, Probrū, Vltio, Blasphemia.	Iram cōpescunt	Patientia & Mansuetudo.
Acedia est remissi animi languor ad benè operandū, præsertim verò est tristitia de re spirituali. Gignit	Malitiam, Rancorem, Pusillanimitatem, Torporem circa præcepta necessaria, Mentis euagationem, Ociū, Incontinentiam, Desperationem, & Obmissionem.	Quæ pelluntur	Deuotione & Pijs exercitijs

III. PECCATORVM PARTITIO.

TABVLA 114.

SVNT præterea peccata quædam, quæ dicuntur

- *Aliena, de quib⁹ præcipitur, nè cõmunicaueris peccatis alienis, 1. Tim. 5. Quod nouem fit modis:*
  - *Consilio, vt Caiphas, Ioann. 11.*
  - *Iussione, sicut Dauid innocentem occidit Vriam, 2. Reg. 11.*
  - *Consensu, ità peccauit Saulus, in Stephani protomartyris necem consentiens, Actor. 7.*
  - *Iritatione, vt vxor Iob, patientissimo viro petulanter insultans, quantùm in se quidem erat, suasit etiam Deum blasphemare, Iob. 2.*
  - *Laudatione seu adulatione, vt Ecclesiastici malè vulgo blandientes, dum eius licentiæ palàm fauent & applaudunt.*
  - *Reticentia culpæ alienæ. vult enim Deus Euangelizantes clamare, & annunciare populo suo scelera eorum. Esa. 58.*
  - *Conniuentia vel indulgentia. Ità peccant magistratus cùm gladium frustrà portant, vt Saul dum parceret Amalechitis 1. Reg. 15.*
  - *Participatione criminis. Sic Esaias obijcit populo Iudaico: Principes tui infideles, socij furum. Esa. 1. cap.*
  - *Praua defensione. Aduersùs hoc peccatum, diuinum intonat oraculum: Væ qui dicitis malum bonum, & bonum malum. Esa. 5.*
- *In Spiritũ sanctũ, quibus gratia diuinitùs oblata, cõtemptìm abijcitur. Eiusmodi 6. recensentur:*
  - *Præsumptio de misericordia Dei, vel* — *Diuina misericordia confidenter abuti.*
  - *Desperatio.* — *De gratia Dei vel salute sua prorsùs desperare.*
  - *Agnitæ veritatis impugnatio.* — *Veritatem religionis aduersùs suam ipsius conscientiam hostiliter oppugnare.*
  - *Fraternæ charitatis inuidentia.* — *Pertinaci inuidia concitari grauiter ob alienæ salutis & virtutum fraternarum successum.*
  - *Obstinatio.* — *Obfirmato animo in crimine scienter persistere.*
  - *Impœnitentia.* — *Absque pœnitentiæ proposito, peruersæ vitæ finem nullum facere.*
- *Clamantia in cælum, quæ præ cæteris manifestam habent improbitatem. Eiusce modi quatuor è scriptura numerantur:*
  - *Homicidium voluntarium,*
  - *Peccatum Sodomiticum,*
  - *Oppressio pauperum,*
  - *Merces operariorum defraudata.*
  - *De quorum atrocitate & pœnis agitur* — *Gen. 4. 9. Psal. 54. Genes. 13. 18. 19. Ezech. 16. Exod. 3. 7. 14. Esa. 1. 3. 10. Iaco. 5. Eccl. 34. Deut. 24.*

DE TI-

DE TIMENDIS, SIVE DE POENIS MALORVM.

TABVLA 115.

TRIA sunt, quæ vnumquenque maximè à peccato abstrahere & possunt, & debent: videlicet

- Mors, qua nihil est miserabilius. hæc
  - Dicitur ab emerita iam vita, hoc est, acta & absoluta: vnde etiam mortui, quasi emeriui appellantur.
  - Definitur ab Augustino, priuatio vitæ, nomen tantùm habēs, non essentiā. Augustinus contra Pelagianos.
  - Est quadruplex:
    - Corporis, quæ fit cùm ab eo tollitur anima.
    - Animæ, cùm ab ea aufertur gratia Dei. Hāc mortem, q̄ prima vocatur, sequitur mors gehennæ & æternæ dānationis, quā Ioann. Apocalypsis 20. vocat secundam.
    - Est & alia mors propria Christianis & pijs omnibus, quæ spiritualis dicitur siue transformatoria, qua homo moritur peccato, & viuit Deo: & ob id dicitur spiritualis.
  - Eius Causa / Origo Est Peccatum / Diabolus. Ioan. Carten. de 4. nouissimis.
- Iudicium, quo nihil est terribilius, præsertim filijs huius seculi obstinatè peccantibus. Est autē secundùm Richardū, Iudiciū triplex:
  - Primum est vniforme, hoc est, iudicium præsentis ecclesiæ, quæ nō iudicat nisi de sola qualitate retributionis, & in genere tantùm, secundùm quod bona bonis, & malis mala reddentur: sed numerum & quantitatem retributionum nescit.
  - Secundum dicitur multiforme, quod quilibet experitur in morte, accipiendo sententiā de omnibus bonis & malis, quæ gessit: sed non omnia bona vel mala statìm recipit, quia recipit in anima tantùm, & non in corpore.
  - Tertium dicitur Omniforme, id est, vltimum iudicium, quādò recipit vnusquisque secundùm numerum & quantitatem, siue bona siue mala, in corpore & in anima. Compen. Theol.
- Infernus, cuius pœna nihil intolerabilius ac infelicius potest excogitari. vbì scriptura teste, Fletus est & stridor dentium, Matt. 8. 13. 22. 24. 25. Luc. 13. Porrò infernus
  - Est lacus sine mensura, profundus sine profundo, plenus ardore incomparabili, plenus fœtore intolerabili, plenus dolore innumerabili. Ibì miseria, ibì tenebræ, ibì ordo nullus, ibì horror æternus, ibì nulla spes boni, nulla desperatio mali. Hugo. lib. 4. de anima cap. 13.
  - In quo
    - Iuxta modum culpæ pœna distinguitur, & secūdùm modum criminis, vnusquisque damnatus in inferni igne cruciabitur.
    - Erit frigus intolerabile, ignis inextinguibilis, vermis immortalis, fœtor intolerabilis, tenebræ palpabiles, flagella cædentium, horrida visio dæmonum, confusio peccatorum, desperatio omnium bonorum. Erit enim miseris mors sine morte, defectus sine defectu: quia mors ibì semper incipit, & deficere nescit. Gregorius.

DE SPERANDIS, HOC EST, DE RERVM SPERANDARVM

conditionibus, siue de præmijs bonorum. TABVLA 116.

PRAEMIVM *Christiani certaminis, est æternæ gloriæ corona duodecim stellarum, quarũ*

- *Prima est, Memoria sine obliuione.*
- *Secunda, Ratio sine errore.*
- *Tertia, Voluntas sine omni perturbatione.*
- *Quarta, Impaßibilitas, in quam corpus nostrum surget sine corruptione.*
- *Quinta, Claritas, qua configurabitur claritati corporis Christi.*
- *Sexta, Agilitas, vt secundum mobilitatem cogitationum nostrarum sit agile.*
- *Septima, subtilitas, qua, quantumlibèt spissum vel solidũ, erit impenetrabile.*
- *Octaua, Diligere proximum in omni veritate tanquàm seipsum.*
- *Nona, Videre proximũ suũ in puritate diligentẽ se, sicut diligit semetipsum.*
- *Decima, Deum perfectè diligere, sed plùs quàm seipsum.*
- *Vndecima, Diligere seipsum tantummodò propter Deum.*
- *Duodecima, Videre Deũ diligentẽ se suprà quàm diligat seipsum. Bernard.*

PAVLVS 1. Cor. 2.

Oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascenderunt, quę præparauit Deus his qui diligunt illum.

APOCALYP. 21.

Eccè tabernaculum Dei cum hominibus, & habitabit in eis: & ipsi populus eius erunt, & ipse Deus cum eis erit eorum Deus, & absterget oẽm lachrymam ab oculis eorum: & mors vltrà non erit, neq; luctus, neque clamor, neq; dolor erit vltrà, quæ prima abièrunt.

AVGVSTINVS.

Eccè venale est regnũ Dei. eme, si vis: nec multum existimes de re magna propter precij magnitudinem. tantum valet, quantum habes: noli quærere quid habeas, sed qualis sis. Res ista valet tantum, quantum es. tu te da, & habebis illam. Sed malus sum, inquies, & fortè me nõ accipit. dando te illi, bonus eris.

DOGMA-

DOGMATA VERA ECCLESIAE CATHOLICAE DE PRAECIPUIS Christianæ Religionis Articulis, sanctorum Patrum testimonijs confirmata, ex Tabulis Lindani.

I. DE REGVLA FIDEI.

Quicunque fide verè Christiana & Euangelica Deo placere studet, non solùm recipit symbolum, quod Apostolorum & est & dicitur, sed scripturam etiã vniuersam Canonicam, insupèr & quæcunq; per traditionem Apostolorum initiò accepit Catholica Christi ecclesia.

DE PECCATO ORIGINALI.

Infantes omnes nasci peccato originali infectos. Orige. Perì Archon, & ad Roman. 6. August. epist. 28.

DE SACRAMENTIS.

I.

Sacramenta esse septem, hoc est, sacra & efficacia diuinæ gratiæ & beneficij signa, quibus Christus Dominus nos sibi sacrat, sanctificat & sanat, ex Concil, vniuersali 8. Florent. An. 1438. toto ex orbe Christiano congregato.

II.

Eadem esse efficacia signa, per quoscunq; ministros, etiã malos publicè, adeóq; doctores impios. Augustin. contra epistolam Parme. cap. 2.

DE BAPTISMO.

I.

Baptismum Christi, esse alium à baptismo Ioannis Baptistæ. Patres in Concil. Niceno, ex actis Græcis. Consentiunt Basilius, Chrysost. Nazian. Hierõ. August. Acto. 19.

II.

Infantes esse baptizandos. Orig. ad Rom. 6. August. epist. 28. Ioan. 3.

III.

Infantes sine baptismo non saluari. August. ibid.

IIII.

Paruulos Christianorùm renasci, non nasci, Dei filios. August. ibid. Ibid.

V.

Exorcismum baptismo præmittendum. August. serm. 10. de verbis Apostol. Exorcism⁹.

VI.

Abrenunciationem præmittendam. Dionys. Areopag. de ecclesiast. Hierarch. Abrenunciatio.

VII.

Aquã fontis consecrandã. Basil. cap. 27. de spiritu sancto. Aug. lib. 6. cõt. Iuli. c. 8. Consecratio aquæ.

VIII.

Baptismũ requirere aquã elementũ. Chrysost. Homil. 24. in Ioan. Augu. epist. 28. Ioan. 3. Ephes. 5.

IX.

Baptizatos esse oleo vngendos. Basil. d. cap. 27. De spiritu sancto. Diony. Areop. Michael Syngelus. Vnctio.

X.

Baptismum plenè tollere peccata semèl omnia, ità vt non sint. 1. Cor. 6. Ephe. 5. Qui semèl lotus est, non eget nisì vt pedes lauet, sed est mundus totus. Ioann. 13. Concupiscentiam igitur reliquam, nõ esse peccatum propriè, sed eius effectum & causam, ad peccatum inuitantem. Rom. cap. 8. August. de nupt. & concup. lib. 1. cap. 23. & 26. Vide 2. cont. Iulian. & lib. 6. cap. 5. 6. & 8.

DE CONFIRMATIONE.

I.

Confirmationem esse sacramentum. Acto. 18. Concil, Floren. Cyprian. serm. de ablutione pedum, & epist. 12. lib. 1. August. lib. 5. contra Donatist. cap. 20.

II.

Chrisma. Confirmationem habere chrismatis illinitionem. Cyprianus vbi anteà. Flauianus cum Synodo. Michaël Syngelus.

III.

Episcopũ, huius esse administrum. Fabian. Martyr cũ Synod. Hier. cõtra Lucif.

DE EVCHARISTIA.

I.

Eucharistiam esse Sacramentum, quo vegetati, in Christo manemus, fouemur, alimur, & excrescimus in virum adultum. Ioan. 6. Concil. Florent.

II.

Luc. 22. 1. Cor. 11. Eucharistiam continere verum ac præsens Christi Domini corpus, de virgine natum, & in cruce passum. Iustin. Apol. 2. Irenæus lib. 4. cap. 32. Euseb. lib. 1. Euãgelic. Demonstrat.

III.

Eucharistiam fieri ex vino aqua permisto. Cyprian. epist. 3. lib. 2. concil. 6. Constan. & alijs.

IIII.

Eucharistiam fieri verbis Sacerdotis, non fide suscipientis. Iustin. Apol. 2. Basil. de spiritusancto, cap. 27.

V.

Luc. 22. 1. Cor. 11. Eucharistiam non habere panem & vinum, sed meras eorum species ac qualitates tantùm, non item substantias. Iustin. Apol. 2. Irenæ. lib. 4. cap. 34.

VI.

Sacrificium Cyprian. li. 2. epist. 3. Malach. 1. August. Enchirid. cap. 110. Eucharistiam esse non solùm alimentum, sed & holocaustum, hoc est, Sacrificium, non commemoratiuum tantùm, aut Eucharisticum etiam, sed & propiciatorium, quod tam defunctis prodest, quàm viuis. Sic Apostoli, testibus Chrysostomo Homil. 69. ad populum Antiochenũ, & ad Philip. cap. 1. Damasc. Oratione in defunctos. August. sermõe 32. de verb. Apostoli: & tota Africana ecclesia ante Cypriani ætatem, teste ipso epist. 9. lib. 1.

VII.

Cõmunio sub vtraque specie. Vide Aug. epist. 118. vndè ca. 6. validũ petatur argumentum, & ꝑ ad hãc rem tuendã atq; constituendam mirificè idoneũ. Eucharistiam sub vtraq; suî specie verũ ac totũ Christũ habere, cõc. Florẽt. Qui alterutrã igitur accipit, totũ etiã accipere Christũ: Vndè non est necessariũ Laicis, vtriusq; speciei cõmunionem accipere, cõcil. vniuers. Cõstantien. Cùm olìm apud priscos liberũ fuerit, vel vnã, vel vtranq; accipere. Clemẽs Alexã. 1. Strom. & cùm vigerent Manichæi Romæ, Item Hieronymi ætate contra Iouinian. & aliâs. vide Ambrosium de fratre Satyro, Orat. Funeb. Et Bedam lib. 2. cap. 5. & li. 4. cap. 24. De historia Ecclesiæ Anglicanæ. Non enim est omnibus à Christo p̄ceptum, vtranq; speciem sumere, alioqui & infantibus esset sic communicandũ, quod & aduersarij negant. vide Palladium in Macario.

VIII.

Cõseruatio Eucharistię Eucharistiam rectè seruari, quia patres prisci Apostolici seruabant. Irenæus apud Euseb. lib. 5. cap. 23. concilium Nicenum. cap. 14. Hieron. ad Iouinianum, & de Exuperio epist. ad Rust.

IX.

Adoratio. Adorandam esse ipsa postulat religio, quæ Deum vbiq; agnoscit Deũ, siue cum Magis in domuncula, siue in Eucharistia cum Augustino, epist. 120. cap. 17. & in Psal. 21. ac D. Eusebio Emisseno. 4. homil. in Pascha.

X.

Gestatio. Gestationẽ verò ꝓbet ipse pij operis finis & vsus, in quẽ circũfertur: siquidẽ nõ ad Theatricũ gestatur spectaculũ, sed ad excitandã fideliũ & piorũ spectatorum fidẽ & pietatẽ, vt pro ea necessitate, cuius aut depellendę, aut impetrandę gratię circunfertur, orent ardentiùs, ac cõprecentur confidentiùs, maximũ sibi à Deo Opt. Patre per filiũ intercessorẽ hic p̄sentem, & illic ꝓ nobis interpellantẽ polliciti patrociniũ, & impetrandi auxilium. vide Irenæum apud Eusebiũ lib. 5. cap. 23. Solenniter transmittebatur Romæ Eucharistia episc. Catholicis.

XI. Eucha-

XI.

Euchariſtiæ myſteria ritè celebrari,ſi vel vnus de ſacrificio edat: fit enim quod Dñs fieri iuſſit,Hoc facite.tam enim fit per vnum,q̃ per multos: quos nullus excludit,ſed ſua ipſi culpa ſuam animarum famē nō cōmunicando ſæpiùs augent. Sic olìm infirmi ſoli.Sic & Chryſoſtom⁹ cōquerebatur, ꝙ ſolus altari aſſiſteret. Miſſa priuata.

DE MISSA.

Miſſam,id eſt,ſacram illam Apoſtolicam actionē, cuius in fine populo dicitur: Ite,Miſſa eſt: id eſt,dimiſſio,ritè pro quolibet fieri Chriſtianorū vſu ac neceſſitate. Auguſt.de ciuitate Dei lib.22.cap.8.pro fuganda Cacodęmonum vexatione. Sic & Miſſa Baſil.& Chryſoſt.pro pace,fructibus,nauigantibus &c.

DE POENITENTIA.

Quia homo dum in hac vita degit, per liberum ſuæ voluntatis arbitrium,tam in actionibus ſalutis, quàm ciuilibus, poteſt ex bono fieri malus, (ſicuti & contrà, gratia adiutus)ideò & pœnitentiæ ſacramentum eſt à Chriſto Dño omnibus à baptiſmi gratia lapſis neceſſariū,Acto.8.Fides autē, huius ſacramenti fons eſt,immò quaſi baſis,non pars,ſicuti nec baptiſmi. Porrò illa fides, qua quis firmiter credit,& certò ſtatuit,propter Chriſtum ſibi remiſſa eſſe peccata, ſeſeque poſſeſſurū vitā æternā,nō fides eſt, ſed temeritas:nō ſpiritûs ſancti perſuaſio, ſed humanæ audaciæ p̄ſumptio,ſcripturis aduerſaria,& Patribus Orthodoxis ignota, qui illa ſpe certa docent adultis expectanda ꝑ ſacramenta & pietatis opera. Sed illa fides ad pœnitentiā agendā eſt idonea in adultis, qua verbo Dei credim⁹ tam cōminanti q̃ ꝓmittenti,potiſſimū verò,Chriſtū Ieſum, nobis ꝓpitiatorem ꝓpoſitum in ſanguine ſuo.Acto.8.Rom.3.Quanquā hæc fides,ſymbolo Apoſtolico delineata,vtì ad ſalutem non ſufficit,ità nec ad impij iuſtificationem. Deſiderat enim veram animi conuerſionē ſeu contritionē, Confeſſionē & Satisfactionem,tres Euangelicæ pœnitentiæ partes.Concil.Florent.Act.8. Ioan.20.

Liberum arbitrium

Fides iuſtificans adultos impios. Fides ſpecialis.

DE CONTRITIONE.

Contritio eſt dolor de peccatis propter Dei offenſam ſuſceptus, cum propoſito confitendi ac ſatisfaciendi. 1.Cor.7. Auguſt.homil.50.de Pœnitentia

DE CONFESSIONE.

Confeſſio eſt diſerta peccatorū(poſt legitimā & ſeriā conſcientiæ inquiſitionē) occurrentiū,etiam occultorū,enumeratio, ſacerdoti ritè ordinato facta, vt ab eis per illum abſoluatur,Ioan.20. Quorum remiſeritis peccata. Leo epiſt. 90. Ioan.20. Auguſt. vbi ſuprà.

DE SATISFACTIONE.

Satisfactio eſt perſolutio pœnæ plerunq; adhuc debitę poſt remiſſam culpā,quā permanere interdùm,docet ſuo exemplo Dauid 2.Re.12. Huc faciunt Canones pœnitentiales concil.Nice.& ætate Cypriani.Perficitur hęc ꝑ preces,ieiunia,& ſimilia pia opera,q̃ Deo Opt.Max.ità ſunt grata,vt eius irā placare poſſint, eūq; reddere ꝓpitium.3.Reg.21.Cyprian.lib.1.epiſt.3.& 8.ſermo.de eleemoſyn.1.Auguſt.Enchirid.71.& in Matt.12.de Niniuitis.Hieron.2.contra Iouinian. Tertullian. de pœnitēt. Cypria. ſer. de lapſis.

DE SACRAMENTO ORDINIS.

I.

Porrò q̃a religio Chriſtiana ſua quoq; habet myſteria,& ſacra corā Deo peragēda,non ea ꝑ quēlibet fieri voluit Chriſtus noui Teſtamenti Archipresbyter, ſed eos quos ad illa ordinauit.Vndè & Ordo ſacramentum, quo vnà cum ſpiritûs ſancti cōmunione,conſecratis poteſtas confertur ſacra illa myſteria peragendi. Hic porrò varios habet gradus,ſed Clericorū p̄cipui ſunt ſacerdotes.quibus ſolis ſecundùm Eccleſiæ ritum ordinatis data eſt à Chriſto poteſtas conſecrandi verum eius corpus & ſanguinem,eadem offerendi,peccataq; dimittendi.Augu. lib.2.contra epiſt.Parme.cap.13. lib.1. De Baptiſ.contra Donat.cap.1.

Heb.5.

1. Tim. 3. Vide queſt. vete. & noui Teſtam. quæſt.9.

II. In-

II.

Inter hos quidem sunt episcopi illis maiores & dignitate & potestate, sicutì inter eos præstant alijs Patriarchę, & ijs omnibus, totiq; adeò Christiano gregi ecclesiæ Rom. episco. D. Petri Apostolorum principis successor. Vndè omnes ei obedire tenētur tanq̃ familiæ Christi seruo præposito, atq; Christi vicario. Epiphan. Aërio. Ambros. in 1. ad Timot. 3. Hierō. epistola ad Damas. August. lib. 2. cap. 51. contra lit. Petil. Cyprian. lib. 1. epist. 3.

Actor. 15. Matt. 19. 1. Cor. 5. Hunc sacerdotum ordinem Christūs Dominus duplici armauit authoritate, præter Apostolicum docendi ministerium, putà leges ferendi, & excommunicādi, qua suam gubernari voluit Ecclesiam.

DE ECCLESIA.

August. ca. 4. con. Epistolam Fūdamenti. Hieron. cōtra Lucif. Est autem Ecclesia visibilis hominum cœtus, à Christo Domino & Apostolis collectus, in hunc vsque diem perpetua successione cōtinuatus, in vna fide Apostolica sub Christo capite & eius in terris vicario, Pastore, ac summo Pontifice agens. His enim notis ab omibus diaboli couenticulis secernitur. Extra hāc vnā verā catholicā & Apostolicā ecclesiā nulli speranda est salus. Hieron. ad Damas.

DE HAERETICIS.

August. epist. 75. Origen. Periarch. Sunt autem extra eam, nō modò q excōmunicantur, (qua pœna mortifera nihil est atrocius aut formidabilius in omni terrarū orbe) sed etiā Hæretici oēs, id est, quotquot aliquem fidei articulū pertinaciter aut nō credūt, aut aliter credunt, q̃ illa vna Christi ecclesia, siue hic in scripturā relatus sit, siue non. Fidei eñ Christianæ Regula est verbum Dei, siue per Apostolos euāgelizatum, Matt. 26. 1. Pet. 1. siue à spiritusancto aliâs Ecclesiæ reuelatum, Ioan. 14.

REGVLA.

Vndè certa fide tenenda sunt, non solùm quæ scripturis expresſè sunt prodita, sed etiam quæ per traditionem ecclesiæ catholicæ credenda accepimus, & q̃ definita sunt super fidei & morum negocijs per Cathedram Petri, vel per concilia generalia legitimè congregata. August. de ciuitate Dei lib. 19. cap. 18.

DE PRAECEPTIS ECCLESIAE.

I.

Actor. 15. Cæterùm quòd ad legislatiuam attinet potestatem, ecclesiæ Pastoribus à Christo datam, obseruandum est, quidquid de festis, ieiunijs Litanijs, & alijs salutē ꝓmouentibus præcipiunt, quod neglectū, aut nō obseruatū, conscientiam hominis facit ream, etiam extra casum scandali. August. de hæres. Aërij.

II.

Quadragesimam igitur & quatuor tempora, vigilias vsitatas & alia ieiunia, carnium abstinentiam, & aliorum pro regionum varietate seruare debet Christianus, cum opinione necessitatis, sicut & sexta feria, & Sabbato, & diebus Rogationum à carnibus abstinere, ac publicis Christianorum consuetudinibus se accommodare. August. epist. 118. cap. 5. lib. 19. contra Faust. cap. 20.

DE LIBERTATE EVANGELICA.

Hæc atque id genus cætera libertatem Euangelicam adeò non impediunt, nedū tollunt, vt eam magis promoueant, atque eius finem faciliùs nobis cōcilient, sicuti nec obedientia ciuilis Magistratus, aut voti & iuramenti obligatio. Est enim à peccatis libertas, & ijs omnibus, quæ animum quoquo modo impediunt, quo minùs Deo totus seruiat. Epiphan. Aërio.

DE MATRIMONIO.

Verùm qa post baptismū nobis manet carnis stimulꝰ, & ecclesia est ꝓpaganda, nēqs igitur illo victus, à gratia excidat, institutū est à Christo Matrimoniū, quo sacramēto, Christi cū ecclesia cōiunctionē significāte, cōiugibus gratia datur, qua

adiuti,

adiuti, iura matrimonij castè peragant, liberosque Christo Domino éducent atque instituant: quod prætereà tam est indissolubile, vt nullo casu post cõsummationem dissolui queat, altero superstite, qualiscunque tandèm fuerit: etsi ob fornicationem liceat dimittere, nunq̃ tamen alteram licet ducere. Concil. Mile. cap. 17. August. de nupt. li. 1. cap. 10. & de bon. coniug. cap. 7. Marc. 10. 1. Cor. 7.

DE VOTO CASTITATIS.

Sed quia hoc vitæ genere virginitas & continẽtia Deo optimo gratior est, ideò rectè voto formata, sicut & alia, Deo optimo offertur: cuius tãta est obligatio, vt si quis pòst contrahat, non modò sit irritum, sed incestum etiam connubiũ, quod & de clericis maiori Ordine initiatis est sentiendum. Vide Epiphan. in Apostolicis. Hieron. contra Iouinian. August. in Iouinian. in Psal. 75. de ciuitate Dei lib. 17. cap. 4. 1. Cor. 7.

DE EXTREMA VNCTIONE.

Quô deniq; fortiores mortis acerbissimæ agonem depugnemus, ac peccatorũ reliquijs expiati, sponso nostro Christo Iesu hoc exilio liberati præsentemur, appositum est à Christo Domino sacramentum, quod Vnctiõe, quam dicimus Extremam, confertur. De hac locutum esse D. Iacobum, testatur Chrysosto. lib. de sacerdot. Innocent. epistola ad Eugubinum. Iacob. 5. Concil. Florent.

DE SECVRITATE SALVTIS.

Quanquàm interìm nemo nostrûm sine peccatis viuit, sed quæ Dei iram, vt nõ merentur, aut à regno non excludunt, ità oratione Dominica, eleemosyna, ieiunio, &c. purgãtur assiduè. Cæterũ quãdiù inter hostes infestissimos diabolos versamur, nullã nobis esse securitatem, sed cum timore ac tremore incolatûs nostri tempore salutẽ esse operandã, vt per bona opera vocationem nostrã certam ac firmam faciamus, semper soliciti, nè qui stamus, concidamus, peccati fallacia decepti. Porrò dum cadimus, ac scelere nos polluimus, peccatóve mortali offendimus, non fidem semper, nisì infidelitate, amittimus: semper verò spiritumsanctum à nobis expellimus, iramque Dei sempiternam commeremur. 1. Ioan. 1. August. Enchiri. c. 70. 71. & 76. 2. Pet. 1. 1. Cor. 10. Heb. 3 Sap. 1.

DE BONIS OPERIBVS, ET eorum meritis.

Hisce septem Catholicæ Christi ecclesiæ Sacramentis adiuti & instructi, vitam viuimus Christianam, q̃ cùm actuosa sit, fieri non potest, vt bonorum operum sit sterilis. Hæc autem opera bona Deo non modò grata sunt, eiq; per se (quia ex Christi spiritu, immò in Deo sunt facta) placita, verique cultus, Luc. 2. sed merita etiam tam p̃iorum hac in vita, q̃ posteà vitæ adeò ipsius æternæ. Sunt enim ità iusta & perfecta, vt eis legem Dei pij impleant, Rom. 12. Immò vt seuerũ Dei iudicium sustinere queant. 1. Tim. 4. 1. Ioan. 4. August. epist. 106. Phil. 1. 1. Cor. 15. Ioann. 3. Legis impletio.

II.

Ad hæc non suis modò prosunt authoribus, dum iram Dei placant, nè nos iudicet ac puniat, sed & alijs quoq;, pro quibus ea pij aut suscipiunt, aut Deo offerunt, ad peccatorum adeò expiationem tam mortuorum q̃ viuorum: vt Deus videlicet misericordiùs cum eis agat, q̃ alioquì erat acturus. Hæc August. verba vide ser. 32. de verb. Apost. Enchir. cap. 61. & 110. vide de ciuit. Dei, lib. 21. ca. 27. 1. Cor. 11.

DE INDVLGENTIIS.

Quin etiam prisca illa Apostolica Ecclesia, propter aliorum piorũ opera, pœnitentibus olìm ex more mitigabat pœnam alioquì luẽdam, teste Cyprian. li. 3. epist. 15. 16. & 18. Tertullian. de pœnitẽ. Immò illi Corinthio incesto aliquid pœnitentiæ agendæ remisit & donauit Paulus, ait Theodoretus & Oecumenius & Theophylactus 2. Cor. 2. propter Timothei preces, & aliorum collugentiũ tristitiam. Quarè indulgentiæ, quæ pœnarum sunt remissio & imminutio, salutares sunt, ac verè, quod sonant, efficiunt. Concil. Lateraneñ & Vienneñ. 2. Cor. 2.

DE PVRGATORIO.

Quia verò Christianorum, hac vita exuli defunctorū, tria sunt genera, I. Beatorum cum Christo regnantiū: II. Damnatorū, infinitate tormentorum miserum: III. Purgandorū à peccatorum reliquijs, sicut primū nullo nostro eget auxilio,
2. Mach. 12. & secundum nullo iuuari potest patrocinio, ità tertium varijs modis iuuari, & à pœnis, quas pendit, potest liberari, non viuorum tantùm precibus, eleemosynis ac ieiunijs &c. sed salutari etiam Dominici corporis sacrificio, ait Augustin. serm. 32. de verbis Apost. de ciuitate Dei 21. cap. 13. Enchirid. 110. Immò ipsi Apostoli pro mortuis offerendum docuêre, ergò & Purgatorium agnouerunt, teste Chrysost. Homil. 69. ad Antioch. August. loco iam commemorato, Gregorio Nysse. & tota totius Africanæ Ecclesiæ synodo, Cyprian. lib. 1. epist. 9. Tertull. de exhortatione castitat.

DE VENERANDIS IMAGINIBVS & reliquijs sanctorum.

Beatos autem homines rectè veneramur, ac imaginibus colimus atq; festis, ex traditionibus Apostolorum. Eorum reliquias honoramus, quas & peregrinationibus cohonestamus. August. epistola 103. quum apud eas Deus per sanctos miracula operetur, quos ritè ad auxilium ferendum aut mala deprecanda inuocamus, vt eorum meritis & intercessione adiuuemur. August. de Ciuitat. Dei li. 22. cap. 8. & contra Faust. lib 20. cap. 21. Vide & D. Hieron. in Threnos, & plura apud eundem Lindanum. Tab. 1. numero 32. & seq. & tab. 5. numero 4.

DE FVTVRO IVDICIO.

Phil. 1. Porrò illæ purgandorū animæ, à pœna peccatis debita suo absolutę tempore, nō dormiunt vsq; ad iudiciū, sed cum Christo suo Dño regnant in cælis beatæ: quò
Actor. 1. Marc. 13. vt & omnes pios transferat Dei filios suos fratres, venturus est ad iudicium. Sed
Ioan. 11. quo demùm anno aut mense, omnibus est incognitum, vt credentibus & viuentibus in eo reddat vitam æternam: qui verò non crediderunt, aut credentes malè egérunt, ignem æternum, qui paratus est diabolo & angelis eius. Ambros. in Lucam 22. cap. August. in Psal. 119. August. de ciuitate Dei lib. 18. cap. 53. August. Hæc mea fides est, quia fides Catholica est. Hilar. Veritatis autem ministros vera decet profiteri. Ambros. Christum enim negat, qui non omnia, quæ Christi sunt, confitetur.

CONFESSIO CATHOLICA ACADEMIAE LOVANIENSIS, de articulis controuersis.

ARTICVLVS PRIMVS.

Sacramēta. Credendum est, septem esse Ecclesiæ Sacramenta, à Christo instituta: Quæ sunt, Baptismus, Confirmatio, Eucharistia, Pœnitētia, Extrema Vnctio, Ordo, & Matrimonium. Per quæ, quanuis externa & corporalia signa Deus inuisibiliter, siue per bonos, siue per malos ministros, nostram salutem operatur.

II.

Baptismus. Baptismus ad salutem omnibus est necessarius, etiam infantibus, per quem peccata planè tolluntur, & fiunt filij Dei ac hæredes vitæ æternæ: nec vnquàm est iterandus.

III. Pœ-

III.

Pœnitentiæ ſacramentum (quod poſt Baptiſmum omnibus relapſis eſt ad ſalutẽ neceſſarium) complectitur Contritionem, Confeſſionem, & Satisfactionem. Pœnitẽtia.

IIII.

Contritio eſt dolor de peccatis propter Dei offenſam ſuſceptus, cum propoſito confitendi & ſatisfaciendi. non autẽ (vt quidam hoc ſeculo perniciosè docent) terror conſcientiæ, propter appræhenſum gehennæ ſupplicium peccatis debitũ. Præparat tamen hic terror & gehennæ metus, ad veram animi contritionem. Contritio.

V.

Confeſſurus, diligentiã legitimã adhibere debet, quô ſacerdoti iudici ſuo, manifeſtet omnia peccata ſua mortalia, etiam occulta cordis, vt ab eis per illum abſoluatur: cuius abſolutionis miniſter eſt ſolus ſacerdos, ſecundùm Eccleſiæ ritũ cõſecratus. Confeſſio.

VI.

Satisfactio, eſt perſolutio pœnæ plerũquè adhuc debitæ, remiſſa iam culpa. Nam omnem pœnam peccato debitam ſemper condonari, culpa remiſſa, erroneũ eſt, & ſcripturis ſacris aduerſatur. Satisfactio.

VII.

Certa fide tenendum eſt, hominem habere liberum arbitrium, quo poteſt malè, & cum gratia Dei benè agere, & poſt mortale peccatum admiſſum, Deo adiuuãte pœnitere, & peccatorum remiſſionem conſequi. Liberum Arbitrium.

VIII.

Ad iuſtificatiõem ante omnia neceſſaria eſt in adultis fides, qua certò credimus, Chriſtum Ieſum Dei filium, nobis propiciatorem à patre propoſitum eſſe pro peccatis noſtris in ſanguine ipſius, ſine qua nullis noſtris operibus, nullaque pœnitentia iuſtificatio obtineri poteſt: ſicut nec fide ſola ſine pœnitentia & propoſito viuendi ſecundùm mandata Dei. Iuſtificatio.

IX.

Fides qua quis firmiter credit, & certò ſtatuit, propter Chriſtum ſibi remiſſa eſſe peccata, ſeque poſſeſſurum vitam æternam, nullum habet in ſcripturis teſtimonium, immò eiſdem aduerſatur: etiam ſi firma & certa ſpe expectare debemus in hac quidem vita per ſacramentum baptiſmi & pœnitentiæ peccatorum remiſſionem, in ſeculo autem futuro vitam æternam. Fides Specialis.

X.

Itaq; quàm diù inter hoſtes noſtros & aduerſarias poteſtates hîc viuimus, nulla nobis eſt ſecuritas: ſed cum timore & tremore iuxta ſententiam Apoſtoli, noſtrã ſalutem operari debemus. Et ſecundùm varias animorum noſtrorũ affectiones, nunc magìs ſperare, nunc magìs timere, ſimpliciter tamen magìs & frequentiùs de miſericordia Domini ſperandum eſt, quàm formidandum de ſeueritate. ☞

XI.

Opera bona omnibus adultis ſunt ad ſalutem neceſſaria, & cùm ex fidei & charitatis ſpiritu proficiſcuntur,ità grata ſunt Deo, vt eis tanquàm iuſtam mercedem vitam retribuat æternam. Opera.

XII.

Confirmatio & Extrema Vnctio, ſacramenta ſunt à Chriſto inſtituta: ſed non, vt duo præcedentia, ad ſalutem neceſſaria: ex contemptu tamẽ illa omittere, mortale peccatum eſt. Confirmatio. Extrema Vnctio.

XIII.

In Euchariſtiæ Sacramento eſt re ipſa verum corpus Domini noſtri Ieſu Chriſti, illud ipſum quod de virgine natum, & in cruce paſſum eſt. Euchariſtia

XIIII.

In Euchariſtia non manent panis & vinum, ſed hæc in corpus & ſanguinẽ Chriſti admirabili potentia verbi ipſius ſunt conuerſa, manentibus tantùm panis vinique ſpeciebus. Vndè certa fide tenendum eſt, ſacram Euchariſtiam ſanctè à no- Tranſſubſtantiatio.

bis adorari, siue in Missa, siue extra Missam vbicũquè reposita fuerit, aut quotiès in supplicationibus publicis à sacerdote circunfertur.

XV.

Comm. sub vtraque specie.

Non est Laicis necessaria ad salutem communio sub vtraque specie: iustisque de causis ab Ecclesia sancitum est, vt illis sub vna tantùm panis specie Sacramentum communicetur: in quo carnem & sanguinem, atq; ità totum Christum sub vna specie sumunt.

XVI.

Sacrificium viuis & defunctis.

Sacrificium Missæ ex institutione Christi tam viuis prodest, quàm defunctis.

XVII.

Potestas cõsecrandi.

Soli sacerdotibus secundùm Ecclesiæ ritum ordinatis, data est à Christo potestas consecrandi verum corpus Christi & sanguinem.

XVIII.

Matrimonium.

Matrimonium contractum & consummatum inter Christianos, est indissolubile: qualiscunque fiat alter coniugum, siue adulter, siue sterilis, siue hæreticus.

XIX.

Nunquàm licet Christianos post diuortium contrahere matrimonium, viuente eo, cum quo priùs legitimè contraxerat.

XX.

Matrimonia contracta, contra Canones ipsa dirimentes, simpliciter sunt irrita & nulla.

XXI.

Ecclesia.

Firma fide tenendum est, vnam esse in terris veram atque Catholicã Christi Ecclesiam, eamque visibilem, quæ ab apostolis fundata, in hanc vsque nostram ætatem perdurans, retinet & suscepit quicquid de fide & religione tradidit, tradit, & traditura est cathedra Petri, super quam ità à Christo suo sponso est ædificata, vt in his quæ fidei sunt & religionis, errare non possit.

XXII.

Extra hanc nulli speranda est salus: suntq; extra eam hęretici, schismatici & excõmunicati: vndè vehementer formidanda est excommunicatio: nec humana, sed diuina est excommunicandi potestas.

XXIII.

Summus Pontifex.

Vnus est Ecclesiæ summus pastor, cui omnes obedire tenẽtur: ad cuius iudicium controuersiæ, quæ super fide & religione existunt, sunt referendæ.

XXIIII.

Summam hãc præposituram primus omnium gessit sanctus Petrus, verus Christi in terris vicarius, & totius familiæ eius pastor. Post Petrum verò ex Christi institutione omnes deincèps Pontifices, Petri in Cathedra successores.

XXV.

Traditio.

Certa fide tenenda sunt, non solùm quæ scripturis expresè sunt prodita, sed etiã quæ per traditionem Ecclesiæ Catholicæ credenda accepimus, & quæ definita sunt super fidei & morum negocijs per Cathedram Petri, vel per Concilia generalia legitimè congregata.

XXVI.

Constitutiones.

Constitutiones Ecclesiasticæ de ieiunijs, festis, & abstinentia ciborum, alijsque multis, obligant in conscientia, etiam extra casum scandali.

XXVII.

Sanctorum veneratio.

Rectè fit in Ecclesia, ꝙ sanctos in cælis cũ Christo agentes veneramur & inuocamus, vt pro nobis orẽt, quorũ etiã meritis & intercessione Christus nobis hîc multa largitur, aliâs nõ largiturus: ꝑ quos etiã miracula multa in terris operatur.

XXVIII.

Peregrinationes.

Quapropter sanctè & religiosè faciunt, qui loca eis dicata, vnà cum ipsorum reliquijs religiosa pietate visitant, & hoc modo ab ipsis opitulationem quærunt.

XXIX. Gra-

XXIX.

Gratus est etiam Dei imaginum vsus: recteque coram eis procumbimus, inuocaturi sanctos quos repræsentant. Imagines.

XXX.

Firmiter credendum est, post hanc vitam Purgatorium esse animarũ, in quo soluitur pœna peccatis adhuc debita. Eisdem tamen subuenitur sacrificio altaris, oratione, ieiunio, eleemosyna, alijsque bonis operibus viuorum, sicut & indulgentijs, quo citiùs ab ea liberentur. Purgatoriũ.

XXXI.

Animæ defunctorum purgatæ, mox regnant cum Christo in cælis, & animæ impiorum hinc migrantes, sempiternis inferni traduntur supplicijs.

XXXII.

Rectè vota Deo facimus, tam monastica, quàm alia: & facta, obligant apud Deũ, nec aduersantur libertati Euangelicæ: quæ à peccatis libertas est & ijs, quæ spiritum nostrum quoquo modo impediunt, quo minùs totus Deo seruiat: non autem, à voti vel iuramenti obligatione, nec ab obedientia magistratûs Ecclesiastici vel secularis. Vota.

Anno à Natiuitate Domini M.D.XLIIII. mensis Decembris die sexta, Facultas Theologiæ congregata per iuramentum in collegio Theologorum super Articulis præcedentibus, probauit hos articulos sub forma qua scripti sunt.

DECLARATIO FIDEI
ET RELIGIONIS CHRISTIANAE
Academiæ Parisiensis.

ARTICVLVS PRIMVS.

Certa & firma fide credendum est, baptisma omnibus etiam paruulis, ad salutem necessarium esse, ac per ipsum dari gratiam spiritûs sancti. Baptismus.

II.

Eadem fidei constantia est tenendum, homini inesse liberum arbitrium, quo potest benè vel malè agere, & per quod, si etiam in peccato mortali fuerit, Deo adiuuante, ad gratiam resurgere valet. Liberum Arbitrium.

III.

Nec minùs certum est, adultis & ratione vtentibus, post peccatum mortale admissum, necessariam esse pœnitentiam, quæ in contritione & confessione sacramentali vocaliter sacerdoti facienda, similiter & in satisfactione consistit. Pœnitẽtia.

IIII.

Ad hæc peccatorem non sola fide, sed & bonis operibus iustificari, quæ adeò necessaria sunt, vt sine illis nemo adultus vitam consequatur æternam. Iustificari.

V.

Quilibet Christianus tenetur firmiter credere, in consecratione Eucharistiæ panem & vinum conuerti in verum Christi corpus & sanguinẽ, remanentibus tantùm panis & vini speciebus, sub quibus realiter verum Christi corpus cõtinetur, quod ex virgine natum est, & in cruce passum. Eucharistia

VI.

Sacrificium Missæ est ex Christi institutione valens pro viuis & defunctis. Missa.

VII.

Non est Laicis ad salutem necessaria communio sub vtraque specie, recteq; certis ac iustis de causis olìm ab Ecclesia sancitum est, vt illis sub vna tantùm panis specie communicetur. Comm. sub vtraque specie.

quodcunque exurget nouitium,ideoque prophanum,& absq; vlla ambage prodatur,& sine vlla retractatione damnetur.

REGVLA II.

SED eorum duntaxàt patrum sententiæ conferendæ sunt,qui in fide & communione catholica sanctè,sapienter,constanter viuentes,docentes & permanentes, vel mori in Christo fideliter,vel occídi pro Christo feliciter meruerunt.

REGVLA III.

QVIBVS tamen hac lege credendũ est,vt quidquid vel omnes vel plures vno eodemque sensu manifestè,frequenter,perseueranter,velut quodam consentiente sibi Magistrorum Concilio,accipiendo,tenendo,tradẽdo firmauerint,id pro indubitato,certo,ratoque habeatur.

REGVLA IIII.

QVIDQVID verò(vnus)quanuìs ille sanctus & doctus,quanuìs episcopus,quanuìs confessor & martyr,prętcr omnes aut etiam contra omnes senserit, id inter proprias,& occultas,& priuatas opiniunculas,à communis & publicæ,generalis sentẽtię authoritate secretum sit,nec cum summo ęternę salutis periculo, iuxta sacrilegam hæreticorum & schismaticorum consuetudinem,vniuersalis dogmatis antiqua veritate dimissa,vnius hominis nouitium sectemur errorem.

IIII.

AXIOMATA EX EODEM, DE ISTARVM Regularum vsu & praxi.

AXIOMA PRIMVM.

QVID igitur faciet Christianus Catholicus, si se aliqua particula, ab vniuersalis fidei communione præcíderit? Quid itaque,nisì vt pestifero corruptoque membro sanitatem vniuersi corporis anteponat?

AXIOMA II.

QVID si nouella aliqua contagio non iam portiunculam tantùm, sed totam pariter ecclesiam commaculare conetur? Tunc item prouidebit, vt antiquitati inhæreat,quę prorsùs iam non potest ab vlla nouitatis fraude seduci.

AXIOMA III.

QVID si in ipsa vetustate duorum aut trium hominum,vel certè ciuitatis vnius, aut etiã prouinciæ alicuius error depræhendatur? Tunc omninò curabit,vt paucorum temeritati vel inscitię,si qua sunt vniuersaliter antiquitùs vniuersalis cõcilij decreta,præponat.

AXIOMA IIII.

QVID si tale aliquid emergat,vbì nihil eiusmodi reperiatur? Tunc operã dabit, vt collatas inter se Maiorum consulat interrogetq; sententias, eorum duntaxàt, qui diuersis licèt temporibus & locis,in vnius tamẽ Ecclesię Catholicę communione & fide permanentes,Magistri probabiles extiterunt: & quidquid nõ vnus aut duos tãtùm, sed omnes pariter vno eodemque consensu apertè,frequenter, perseueranter tenuisse, scripsisse, docuisse cognouerit, id sibi quoquè intelligat absque vlla dubitatione credendum.

IN SVMMA.

QVÒD si neque Apostolica definita,neq; Ecclesiastica decreta temeranda sunt, quibus secũdùm sacrosanctam Vniuersitatis & Antiquitatis consensionẽ cuncti semper hęretici,iurè meritoq; damnati sunt,necesse est profectò omnibus deincèps Catholicis,qui sese Ecclesię matris legitimos filios probare student, vt sanctę sanctorum Patrum fidei inhęreant,adglutinent,immoriantur: Profanas verò profanorum nouitates detestentur,horrescant, insectentur,persequantur.

LAVS DEO, PAX VIVIS, ET REQVIES DEFVNCTIS.

IN QVO EST SALVS VITA ET RESVRECTIO
GEORG EDER.
I.C.F.

colorchecker CLASSIC
calibrite
mm